DE STATU HOMINUM IN REPUBLICA DUPLICI TOMO, LIBRIS QUINQUE...

Digitized by Google

OTECA NAZ
XXVI
F
13
BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXVI
F
13
NAPOLI
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

RISICATVS DE STATV HOMINVM IN REPVBLICA.

TOMVS PRIMVS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

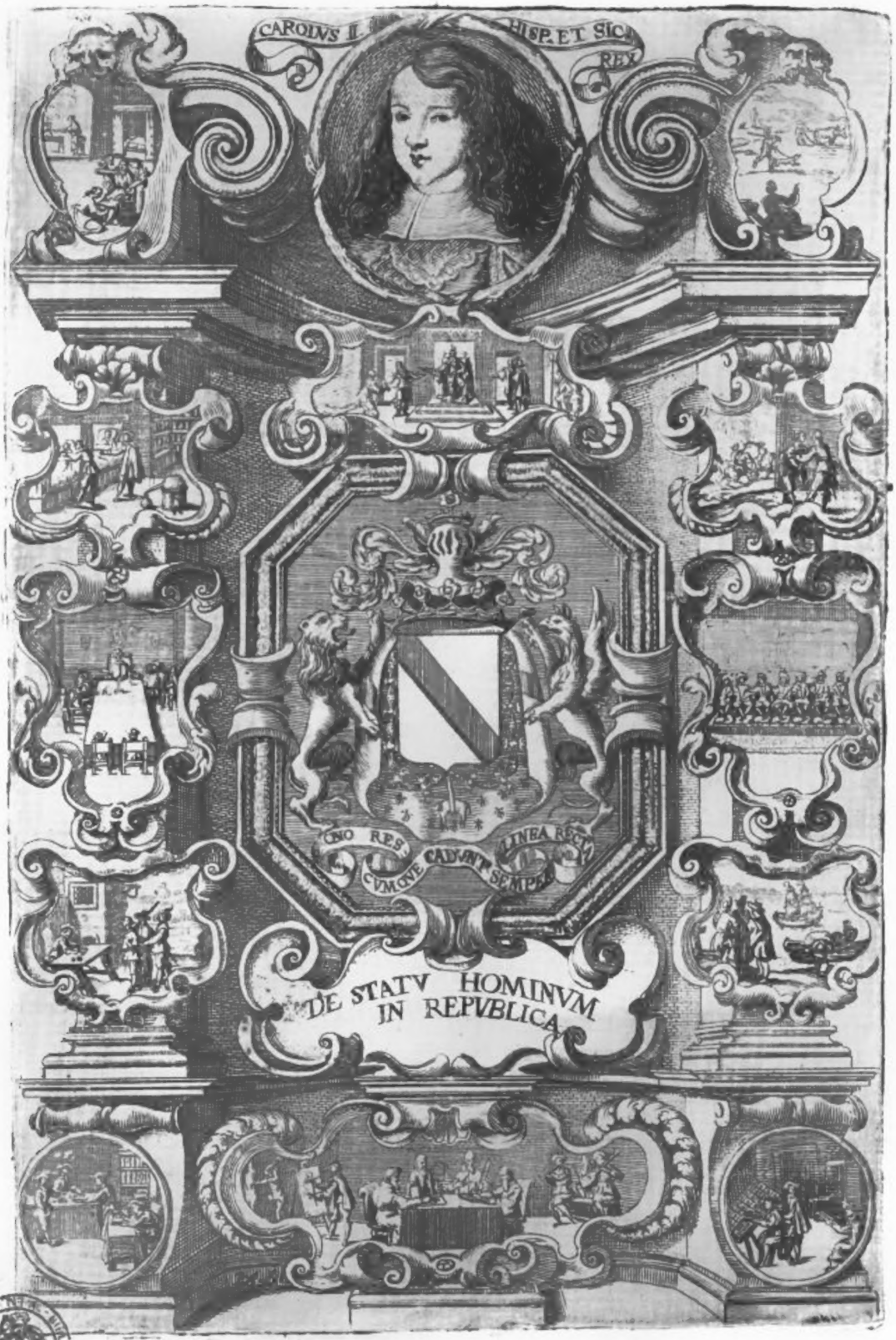

Digitized by Google

DE
STATV
HOMINVM
IN REPVBLICA

DVPLICI TOMO,

Libris quinque comprehenſo.

ELABORATÆ AD COMMVNE BONVM ELVCVBRATIONES;
Ex Quinquaginta fermè Rerum Publicarum Statibus recollectæ,
& Duobus Indicibus locupletatæ.

AVTHORE V. I. D.

D. FRANCISCO RISICATO

SICVLO ROCCELLO ARGYRINA,

Ex Aduocatis Magnæ Regiæ Curiæ.

TOMVS PRIMVS.

PANORMI, Ex Typographia Petri Camagna. M.DC.LXXIII.

Imprim. Cuzolinus Gub. & V. G. Imprim. R. Ioppulus P.

Digitized by Google

STATVTA
NOMINVM
PAVPERVM

D. FRANCISCO MIRANDO

TOMVS PRIMVS.

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO, AC EXCELLENTISSIMO

PRINCIPI CLAVDIO LAMORALDO

PRINCIPI DE LIGNÉ,

DAMBLISÆ, ET SACRI ROMANI IMPERII,

Supremo de Fagnolles, Marchioni de Roubaix, & de Ville, Comiti de Fauquemberg, & de Nechim, Primo Beer Flandrię, Pari Mareſcallo, & Seneſcallo Hannoniæ, Pari Namurci, Baroni de Belloeil, Antoing, Ciſoing, Verchin, & Ieumont, Etiam Pari Du Broeueq, & de Baudour, &c.

EQVITI VELLERIS AVREI, PROREGI, AC CAPITANEO Generali in hoc Siciliæ Regno.

DVos tandem confeci Tomos DE STATV HOMINVM IN REPVBLICA, Excellentiſſime Princeps, eoſque ſeueriori vitæ meæ curriculo attrito expoliui. Quas ad manus habere potui, euolui Bibliothecas, quoſue nuperos, & veterum purgatos latices ab Italis, Germanis, Belgicis, Gallicis, Hiſpaniſque, ac Siculis præſertim fontibus haurire valui, ad meos riuos pro viribus aggregare contendi. Verum, ne mihi, ſibique (ingenue fateor) aſſiduus labor deficeret, aliorumque commodis priuatis, publicisque relectionibus non minus proficeret, nec ſatis deſeruiret, tuo nomini, tuiſque obtutibus dicatum, addictumque humillimè

millimè offero, Excellentissime Princeps. Certè Auctores suas præ-
lo submittentes paginas à Zoilis ad prælium euocantur; ideoque
Mœcenatum præsidia, Principum patrocinia, sublimiumque Do-
minorum suffragia efflagitant. Consului quosque optimos viros
Legum Canonicarum, ac Ciuilium peritos arte, asseclas, & duces,
quem mihi patronum statuierem seligendum. Consensere omnes
ij tibi vni offerendos, tuoque nomini meos hosce labores, quales ipsi
extiterint; adscribendos. Publicæ itaque luci emanandas noctis
excubias ad Solis tui radios exire percupiui. Athenarum noctuas
sequutus, earumque imitatus exempla famam primum tuarum
virtutum præibaui, fulgores indè tuæ magnitudinis non parum
expertus, diem clarissimum ausus sum aspicere. O meæ Fortunæ
felicissima auspicia. O Siculis à Sereniſſima Hispanicæ ditionis Gu-
bernatrice, quæ Regni Siculi tibi contulit regimen, ad satiorem
præmiorum segetem redituua Secula. O diù experita tantæ pru-
dentiæ, qua polles, qua fulges, præstantissima lustra. Profectò san-
guinis tui splendorem à capitibus coronatis deriuatum, à Ducibus
Lotharingiæ propagatum; à Dinastis Belgicis, à Primoribus Sacri
Imperij Principibus iure familiæ bello, & pace fulcitum quis cœco-
rum non videt? quis ex surdis non audit? quis Historicus non scrip-
sit? quis illius lector non admiratus est? Taceo. Quiuis vel curio-
sus, vel veterum temporum fidus enucleator, vel rudis quis ille sit,
inter lippos, & cerdones foribus suis, suisque cathedris decantat, No-
bilium, ac Procerum quiuis totâ Europa tuæ propaginis sublimita-
tem extollit. Sed quæ nobiliora sunt, quamuis notissima sint, me
non piget illa recensere. En animi celsitudo inuicta, acerrima in pu-
gnis, obsidionibus Vrbium, earumque expugnationibus constantia,
equitum, peditumque, atque exercituum conductio, ac gubernatio.
In consilijs adhibendis maturitas, ac solertia, ad hostes profliganda
dos promptitudo, sedulitas, & collimata prudentia. Belgium ab
hostibus, rerumque fortunis Hispanico dominatui aduersis oppres-
sum, depressumque, Te Duce, Te Pugnante, feliciter, reuixit. Sileo
illa ex ærario benignitatis tuæ, tuæque amplitudinis, ex tuæ magni-
ficentiæ thesauro integerrimæ fidelitatis argumenta qualibet occa-
sione sæpiùs comperta. Vt ad bellum milites animares, tua profu-
disti patrimonia, quæ, vt Regi seruires tuo, vna die, vna hora, vno-
que momento liberalissimè erogasti. Omitto illam in Regno Siculo
regiminis incredibilem methodum, qua proprium aurum, vt indi-
gentibus succurreres, neglexisti. Nauigia tritico onerata vel ex
postremis Mundi Regionibus tuæ prouidentiæ Zephyris, tuisque
flatibus, tuisque nutibus, vt penuriæ prospiceres, ad portus Siculos con-
uexisti

uexisti. Rara nostrorum temporum admiratio, dum tota fermè Italia fame vexabatur. Prætermitto indefessum in rebus arduis zelum, vt Monarchiæ Hispanicæ iura seruares intacta, vno, eodemque die quàm benè Togæ, atque arma conueniant, quam pulcrè in vna morentur Sede Maiestas, & Amor, ostendisti. At illas tuæ Religionis antiquas tesseras minimè silentio comprimere me, permitto. Ex stirpe quippè Principum es Atauorum, Ducumque Lotharingiæ, qui pro vexillo Christi acquirendo in Regno Hierosolymitano pugnarunt, viceruntque, ac Religioni Christianæ addixerunt deturpata à Barbaris loca, fixoque Christi Labaro Romanæ Ecclesiæ adiunxere. Plurimum debemus Sereniſſimæ Hispaniarum, Siciliæq; Reginę Gubernatrici, quòd huius Regni Siculi Tibi contulerit regendi Sceptri curam. Tuorũ sanè pręclariſſimorũ facinorũ memoria è Siculorum Typographia semper excudetur, & nunquam excidet, nulliſque annorum iniurijs decumbet. Meos ergo duos tomos, quos opellam, si meum respicio laborem, voco, si tuo Excellentiſſimo Nomini submissos perpendo, maximos illos indigetare fas, imò mihi necesse est. Reliquas verò vitæ meæ Olympiades si Deus cõcesserit, ac indulserit, tuæ Amplitudinis seruitio oblatas esse scias, ac noueris, Excellentiſſime Princeps.

EXCELLENTISSIMO PRINCIPI DE LIGNE

Addictiſſimus Seruus
D. D. Franciscus Riſicato.

BENEVOLO LECTORI.

CVlpa mea non eſt, Benevole Lector, tot errores, quos meminiſſe erubeſco, duobus Tomis meis irrepſiſſe. Rerum domeſticarum pervicaciam tuam, & loci diſtantia à Typographo in Vrbe Panormitana tanti mali origo extitere. Compatiaris, volo, atque precor, temporum conditioni, Ortographos quamvis ſupè rogaverim, eoſque laboris fœnore auro erogata ſæpiùs monuerim, frustra tamen ſtadij mei curricula parum officiosè comitari ſtuduerunt. Veniam à Te peto, tuam expoſtulans humanitatem, quam mihi polliceor vobis meis profuturam.

ERVDITO
D. IOSEPH MORILLO
FELICITATEM

—— —— An erit, qui velle recuſet
Os populi meruiſſe, & lecta diu loquentis

DE Tripode cum Apolline certaſſe huius ævi portentum aſpicitur, Doctor Don Franciſcus Riſicato, qui tàm præclaro eloquentiæ ſplendore ignauiæ vndique tenebras depellit, vt omnium pœnè gloriam obſcuram reddat, & legum maieſtatem effulgentiori præcingat luce. Mirarer ſanè vnius è viri operâ ità celſos in æternitatis templum adductos labores; ni, & ingenij acumen in enodando ſcientiarum anfractu, & memoriæ fœcunditatem in tot Authorum ſerie feliciter euoluenda, & calami affluentiam in adeò vaſta materiæ compage cognoſcerem. Nimis proclivi ferri animo in illuſtrem viderer heroë, niſi excellentes (vt ita dicam) ætherea mentis partus monſtrarent ex vn vngue Leonem. Florent equidem in ferreo ſæculi noſtri curſu aurei ſpiritus, quorum ſublimitate impulſi deformem excitare non veremur ſoporem. Habes tomos duos de Statu Hominum in Republica, in quibus Authoris facilitate excuteris, & felicitate; dum œconomici regiminis oppreſſus mole, ac podagræ laceratus doloribus, tàm innumera negotiorum turba circumuentus admirabile planè opus ad coronidem perduxit. Non eſt, quòd illi aliquam in curiæ notam inuras, quemquam ſi in errorem pedem impingas: vel in obſcura verborum periodo cæſpites; nam Typographorum ſolertia tali non potuit incumbere vigilantia, vt omni purus macula liber hìc prodiret.

Multa quidem tàm ſedulo debes parenti, qui tuo ſtudet vtili, dum antiquitatis, ſcientiarumque è penu tot reſerat doctrinas. Admirationem comprime. Præclarum ingenium humiles infra terminos ſeſe minimè patitur cohiberi, ad ſublimiora peruolat. Typis egregios dedit de Hominum Statu in Republica ſudores: ſi his plauſus afferas, alias de Hominum Statu Eccleſiaſtica in Republica tomos habebis, ac de eorum Hominum Statu, qui à Republica eijci debent, & merum circa mixtumque Argyræ imperium commentarios. Quid mora? Tuum expectat iudicium. Cælum vexa, ne tàm precioſæ curſum detrahat vitæ, & grandiora obſtupeſcas. Vale.

VTRIVSQVE IVRIS DOCTORI

DOM. D. FRANCISCO RISICATO.

Ter-optimo ſcientiarum Parenti.

EPIGRAMMA.

AOniæ, mea cura, Deæ cur triſtè ſiletis?
Cur non faſtidicas dat mihi Phœbus aquas?
Herois meritum blandis extollere metris
Certabam; ſed mens ferre negauit opem.
Aduoco Mnemoſines plectrum, cytharaſq; ſonoras,
Et plectrum, & cytharas illa referre nequit:
Infirmum latus eſt, infirma & membra labori;
Hei mihi ſupremum, quæ Dea tollet onus?
FRANCISCI ad laudes iſtos dum conſtruo cantus,
Non vox, non animis mens venit apta meis.
Parnaſſi rorem ſummis attingere labris,
Nec mihi dat Cælum, nec mihi Muſa ſinit.
Sed vultu crudus, conrorto, & Cynthius ore
Aſpicit, & audax dixit, & inde: tace.
Et ſtupeo, & fleo, Iiceant hæc Phœbe tacenti?
Nulla huius laudes lingua referre potis.

D. Ioſeph Morillo canebat.

AL SAVIO DOTTORE
D. FRANCESCO RISICATO.

Gloria della noſtra età.

SONETTO.

OVe fra ſpatio immenſo alti perigli
Spauentan l'occhio in più ſublime Polo,
Spinge audace Garzon (pazzi conſigli)
Veloci i vanni, ardimentoſo il volo:
Liquefatte le cere, il patrio duolo
Copre l'acqua del mar fra ſuoi ſcompigli:
Dà Prometeo dal Ciel le faci al ſuolo,
Onde d'auido Augel proua gl'artigli.
Spiega l'Argiuo ſtil, chi ardite hà l'ale,
Il precipitio ſuo mira vicino
A inalzar Grandi humana penna è frale.
FRANCESCO, quel che ſegni erto è il camino,
A mete altiere il tuo gran nome ſale,
Chi lodar ti potrà? plettro diuino.

AD

AD EVMDEM, CARMEN.

Legem ipſius inmixam viribus præfulgere.

FLegræis inuiſa plagis, dum ſurgit olympo
Moles arboreis vndique ſulta iugis;
Ac terræ, prõles inſano accenſa tumultu,
In ſuprema grauem ſydera vibrat Athon:
Cœlicolæ verſis horrent Iouis atria formis,
Quò deferre pedem turba ſcelesta cupit.
Hinc Maia natum nigri ſub imagine Corui
Excipis algenti, Nilè ſuperbe, vado.
Teque procelloſis Nereus, Cytherea, ſub vndis
Cæruleas trepidam ſcindere vidit aquas.
Mars hircum ſumit, ſe tradit Iuppiter imbri,
Murato fingit corpore, Phœbus auem.
Et iam deciduo nutabant ſidera Cælo,
Spirabatque feras impia terra minas:
Cum robuſta polo ſubiecit membra ruenti,
Immenſumque tulit vertice pondus Atlas.
In ſummos liuor pugnas rabioſe nitores,
Vis dare funereo dogmata celſa rogo;
Deturbare cupis rutilantia lumina mente:
Vellere & ethereas, aurea dicta, faces.
Creuit in immenſos nutrita ignauia fines,
Horridaque inuictæ Palladi bella vehit.
En ruit in præceps, nec habet, quæ torqueat arma,
Lex, niſi det lucem, viribus vſa tuis.
Hinc oneri promptè ſupponas terga minanti
Legibus auxilio tu inſtar Atlantis eris.
Sed cum ſublimi volet hic ad ſidera laude
Pallide ludibrijs, inuide, parce tuis;
Nam licet Argyræ preſſo fulgore lateret;
E claro erupit ſplendida lux calamo.
Sæpè ſub algoſo diffulgent littore gemmæ,
Quas vitreis verſat Dines Hydaſpes aquis,
Informi pretioſa nitent ſub rupe metalla,
Ac explent auidam ſæpè coruſca famem.
Aduerſo quamuis ſpirent conamine venti,
Immittatque æquor ſpumea tela rati;
Horridaque inuiſo quis mittat fulmina curſu,
Ac tonet incæptis, ira peroſa, tuis
Aſcendas; formoſa tenet ſublimia Virtus,
Nec Sophiæ auerſis aurea ſerta micant:
Quò doctrina vocat, præpes micat vſque volatus
Mentis, & æthereas circumit orbe plagas.
Ingenio patet omne. Sua cadit agmen arena,
Quod proprio credit digna trophæa ſono.
Quid tibi Peſtæis crines vincire corollis?
Egregias mentes otia nulla decent.

Liuidus in præceps claras deuoluere vires
Optat, & horrifico lumine ferre necem.
Sperat, & ethereos, Phaetontis more, per ignes,
Infami iaceant membra cremata rogo.
Tartareis te damnat aquis, dum vertice ſplendens
Contendis ſumma tangere mente Polum,
Inuidus; at patrem dicent te ſæcla ſcientum,
Dum æterna in chartis das monumenta tuis.
Lynceą, ſed nil acie timet aſpera pectus,
Quæ rapidè occurrunt tanta, nec arma facis.

AL TRIMEGISTO DE' NOSTRI TEMPI.

O D E.

Oue ſi dice varij eſſer li deſiri degl'huomini, quello dell'Autore l'Immortalità.

SCherzando il mar fra ſuoi cerulei argenti,
Mentre diffonde il Cielo alti fulgori,
Serene l'aure tra l'eſtiui ardori
Inuitan l'Indo à nauigar i venti;
Deletta il Duce del ſcozzeſe Abete
Traſportare all'Europa ori, e rubini,
Ed al nautico ardir non dan confini
O di Bacco, ò d'Alcide ondoſe mete:
Gode il rigido Scita al proprio impero
Soggiogar d'Auſtro l'infeconde arene,
E vuole à regio piè teſſer catene
Spirto ſuperbo di ſue glorie altiero.
Con occhiuto criſtallo, animo vago,
Scuopre di Cintio in ſen le macchie impure
Con audace ſapere in pompe oſcure
Dell'influſſo futuro egli è preſago.
Cerca in viſta lincea focoſo ingegno
Aprire l'orto dell'Egittio fiume,
La natura del tuon dire preſume,
Nè ſudor paue pur, ch'arriui al ſegno:
Dell'atre ſelue, e de' ſolinghi boſchi
Turba l'alta quiete, alma importuna,
E ſpeſſo in aſpro Ciel sù algente Luna
Conſacra à ſuoi furori i dì più foſchi.
Figino auuiua i tronchi, anima i marmi,
Già che alla fama ſua rinforza l'ale,
Fuluio à preggi inuditi audace ſale
Fra lire Achiue, e fra Tebani carmi.
Con immenſo piacere ama la peſca
Glauco, auuezzo à gl'ingãni, e all'hamo alletta
Squamoſa turba, che al perir s'affretta,
Mentre troua la morte in ſen dell'eſca,

Arde

Arde fra brume iberne in ferree, in cudi
Formando industre adamantini vsberghi,
E fia che la sua fronte il Goto asperghi
D'acque gelate in faticosi studi:
Nell'oscuri sofismi hore noiose
De' soli estiui passerà sudante,
E nodo forma nel suo error vagante
Greca penna, che spiega ombre ingegnose.
Per fin petto non v'hà, che al Cielo aspiri,
Quel non sproni di gloria aura, che piace.
E benche voli intorno vn suon mordace,
Non è, che il fin del premio suo non miri.
Altri gonfiando bellicose trombe
Recide palme, e cumula trofei;
Altri vibrando il tuon contro de'rei
Tenta, che il nome suo alto ribombe.
Te dell'erta virtù l'horrido calle
Inuita ogn'hora à coronare il crine,
Fiori saran d'aspro sudor le spine,
Già che sù'l peso gemeran le spalle.
RISICATO sol tu con sommo ingegno
Meschi historie con legge, e di natura
Apri i secreti, poiche tua è la cura
Di dar vn parto di stupore degno.
Se di varie forme i crudi mostri
Suenò d'Alcide la potente destra,
Hor fastoso splendor, luce maestra
La via del Cielo altieramente inostri.
Se del torbido Egeo l'atre procelle
Sofferto non hauesse ardir costante,
Fra li campi del Polo astro brillante,
Argo non goderia calma di stelle.
Erto è il sentier de la celeste sede,
Nè tra siepi di rose immenso pondo,
Lasciar dee chi di gloria il sen giocondo,
Nell'aspri horrori ambitioso chiede.
Mandano spesso l'Hiperborei colli
Gelidi fiati à diseccare i fiori,
Tiranno già fra li piouenti algori
D'Aquilone il furor ci rende molli.
Che se nell'ire sue Ligura naue
Solchi del mare i procelloſi campi,
Arriuerà fra quei fulgurei lampi
Al porto, oue dal Cielo ardor non paue.
Vile anima, che d'otio ogn'hor si pasca,
Spirto, che de' sudori aborre asprezzo,
Mentre, che de' piaceri ami vaghezze,
Humile ingegno, che al riposo nasca.
Alli poggi sublimi, oue immortale
Cinta d'alto splendor Virtù riluce,

Honore non hauran, che li ſia duce,
A tanti ſforzi vn pigro cuor non vale.
Notturne veglie in più ſolinghe cure
Sonni rotti, hore lunghe, ombre importune
Sofferti al fulgurar di molte Lune
Lucide renderan le penne oſcure.
Chi premio vuol de le fatiche audaci
Soffra inuitto gl'incontri, opri le forze,
Vinca le frodi, e ſua natura sforze,
Non cedon ſenza horrore arme pugnaci.
Vago de' ſtudij, oue il ſaper s'aſconde
D'alto ripoſo hai tralaſciato i vezzi,
Nè ſarà ch'il tuo nome horrido ſpezzi
L'oblio di Lete, ò d'Acheronte l'onde.
FRANCESCO alla tua penna, il dir, la legge
Humile dette i glorioſi honori,
Nell'opre tue manda li ſuoi ſplendori
La Sapienza, che queſt'orbe regge.
Quindi fia, ch'ogni ſtile alto, e canoro
Applauda à i tuoi ſudori; e'l ſommo lume
Del grande ingegno, & il facondo fiume
Spieghi l'eternità con tromba d'oro.

D. Giuſeppe de Morillo cantaua.

ARGYRENSI APOLLINI, SICANO HERMETI
Charitum delicio,
Aſtreæ ſuauio, huius æui miraculo,
Virtutum aſylo, ingeniorum portento,
Supra cæteros mortalium alto mentis acumine
præſtantiſſimo
DOMINO V. I. D. FRANCISCO
RISICATO.
Qui
Prudentiæ pandens reſponſa extinctam
Legum lucem nouis accendit eloquētiæ fulgoribus;
& ne
ſub temporis tyrannide
tanta iaceant trophæa,
vigili cuſtodienda præbet Leoni:
quam auorum in ſtemmate
concluſam ſpectas arcem,
virtutum erectam tutelæ credas.
Stupeas equidem,
Cum abeuntibus ferinos in mores hominibus,
candidis his moribus aureus, robore,
contra vitium ferreus,
mortales inter
Aeternam ſibi adoream perenni operū monimento
conſtruere aſpiret.

dubi-

dubitarem ſane,
quin Sicula tellus talem dederit fructum,
ni portentoſum ſpectarem Herois ingenium.
Lethæa taceat conditus in vmbra Etruſcis
Orè Regibus Mæcenas:
Iſtius enim in domo, Heliconidi aperitur Muſæum
Mnemoſini:
Mellita vatum figmenta Gallici haud efferant
eloquium Herculis.
Qui
Turbas auro catenatas attraxiſſe iactatur:
huius namque in ore
Nectareos hyblææ volucres
potus adduxere.
Memnonij ſanè marmoris ſpectaculum vides,
dum Herois impulſu ferreo ſemiſopitum in ſomno
ad laudes excitatum reſpicis calamum.
Nec ſtupor;
Huius enim ſolis intuitu infœcundæ mentium areæ
reuiuiſcunt. Zephirique iſtius flamine ſteriles
ingeniorum campi partus exurgunt
in præclaros.
Beatum planè dixerim, ni hoc vno eſſet infelix,
quòd, cum tàm ſublimi ſit virtute:
Nemo
Debitas afferre Cyrrhæo è vertice corollas
audet, aut ſperat.

V. I. D. Franciſcus Parrinelli
deuoti animi obſequio Aeternitati poſuit.

ALL'-

ALL' IMPAREGGIABILE MERITO DEL DOTTOR
DON FRANCESCO RISICATO.

SONETTO

Del Dottor Don Filippo Corteſe, Reuiſore de' libri del Santo Officio, e Canonico della Regia Abbatia di San Filippo.

THeatro altier fra le Romane arene
Di Pario ſaſſo il gran Pompeo ereſſe,
Acciò confuſa turba iui vedeſſe
Luttar le fiere, e variar le ſcene.
FRANCESCO a' noſtri dì le tue Sirene
Diero vn theatro, in cui vago ſplendeſſe
L'humano ſtato, e illuſtre ſi rendeſſe
Il ſauer di che ſon tue carte piene:
Ma vario è il voſtro fin, rabbia d'etade
Scoſſe l'altezza di ſuperba mole,
Che nel cuore inhuman moue pietade.
Il tuo edificio trà più dotte ſcuole
Già fatto eterno in neſſun tempo cade,
E col ſuo lume farà ſcorno al Sole.

LEGVM ORNAMENTO
Abditoris doctrinæ theſauro
V.I.D. D. FRANCISCO RISICATO.

EPIGRAMMA.

CYrrhæis quidquid libantur Numina riuis,
Quidquid Caſtalio fonte reducit aqua,
Murmura cryſtallo, quot ſpargit Pindus in alta,
Quidquid Apollineum concinit vſque nemus;
Te reſonat FRANCISCE, tuum per ſidera nomen
Aduolat, ætherei tangit & aſtra poli:
Te ſuperis æquat, facit è cæleſtibus vnum
(Si fas) aurata doctus Apollo lyra.
Si mihi fulminibus reſonarent ora triſulcis,
Vinceret & mea vox Stentoris alta ſonos:
Non poſſem blandis Heroem extollere metris,
Ferre, nec immenſum lingua valeret onus:
Eſt opus, vt ſacro de buſto ſurgat Homerus,
Vel Maro, FRANCISCI, qui pia facta canant.

Argirenſis D. Nicolaus Indouinus Abbas D. Bartholomæi de Monteferrato, & Canonicus Regiæ Abbatiæ S. Philippi.

AD

AD LECTORES

HENDECASYLLABVM.

PErtractat calamo plus quàm celebri
FRANCISCVS varios ſtatus virorum.
Et quidquid faciant promit, canitque
Liber, qui æthereos illuſtrat orbes.
Sed quid? Fama perennis per coruſca
Defert ſidera fulgidos labores,
Inducet radios, ſpargetque lucem.
Cedent lumine Cynthius, Diana.

V.I.D. Don Antonius Marraffino, Prior Regalis Abbatiæ S. Philippi, Commiſſarius Ordinarius S. Officij Argyræ, & Prothonotarius Apoſtolicus, canebat.

AD LIBRVM EPIGRAMMA.

QVÆ mora? ſublimes quatias, liber,
ætheris auras.
Infamis linguæ liuida tela premas;
Exi. Fama tuos auidè deſiderat ortus
Siderea, vt laudes ſpargat in orbe tuba.
An quiſquã maior ſua ducet lumina? rara eſt
Materies, tibi quid? Tu quoque rarus eris.

V.I.D. Don Archangelus Francipane Argyrenſis Epiſcopi Catanenſis Aſſeſſor, ac bis olim Regius Syndicator canebat.

DEL PORTENTO DE' NOSTRI TEMPI

Alle genti più lontane. Madrigale.

O Dell'Indo Ocean lidi remoti
Alzate i flutti in limpidi trofei
Dell'Americhe piagge, ò climi ignoti
Ergete il Tempio al rediuiuo Hermete
Gloria del Latio ecco FRANCESCO ſcriue,
Qual mentre fia, ch' alte memorie auuiue

Maggior di sè, tra nuoue forme, e belle
Nouello Cintio, oscurerà le stelle.

Il Dottor Gio. Giacomo Raineri d'Argira cantaua.

ALLO STESSO

DEL DOTTOR D. CARLO CRITI
Professore di Teologia, e Filosofo.

Madrigale.

SVdate ò penne, ò fronti
Fin che 'l vostro sudor soffochi i monti,
Per lodar di Francesco il merto, e'l vanto.
Se fosse il Ciel di Resecati marmi,
Poco, ò nulla vi vale,
Per abozzar la fama sua immortale;
Mentre egli in due volumi
Chiude il creato, e'l Creator de'lumi,

EIVSDEM EIDEM.

Omni scientiarum genere exornato
Epigramma de opere.

HOc opus includit, vastus quod continet Orbis;
Est microcosmos homo, sit microcosmos opus.
Hoc tamen interfit, confusè continet ille,
Ast istud clarè. Quod cupis intus adest.

IN AVTHORIS LAVDEM

Epigramma.

SIdera Frãcisco sublimi an lumine plaudẽt? Audent.
Inuidia cincti an turbida bella mouent? Ouent.
Huic gaudent docti libro diffundere flores? Ores.
An precer, vt lucem dogma subire velit? It.
It Cælo labor hìc? superabit vertice Olympũ? Olympũ.
Ergo Astris mixtum luce nitere decet? Decet.

D. Antonius Pagano, & Risicato, ex filia, Authoris Nepos, & filius Primogenitus Principis Veriæ canebat.

Fodinis, De Statu Hominum in Republica, Theſauro pretioſiores eruti, atque ſummo ingenio elaborati, & expoliti libri

AB ERVDITO V. I. D.

D. FRANCISCO RISICATO

ARGYRENSI.

Hiſce Poeticis tributis donantur à Sacræ Theologiæ Doctore

D. PETRO FORTE

PANORMITANO.

SOlue ſerenatis animi ſolatia curis,
Atque auidis præbe ſidera cara locis.
Rumpe moras, prælo eximios, Franciſce, triumphos,
Quos peperit ſudor, lumine prome tuo.
Quiſque tui gratas operis venerarier auras,
Vmbras quiſque tuas ambit inire frequens.
Quas tacito leges clauſere oracula corde,
Ipſe aperis penna, quæ latuere refers.
Quiſque hominum ſub lege ſtatus, qui publica rerum
Pondera delibrat, iura redacta legat.
Annuat & Princeps, miles, mercator ad æquam
Stent lancem, tutus rura colonus aret.
Sors ſua cuique datur, nullos aſſueta Cupido
Vinciet iniuſtis ambitione lucris.
Muſa redi ad plauſus, dulceſque aſſume labores,
Vt felix merita laude papyrus eat.
En tibi Franciſci Reſpublica condita legum
Præſidio, armata pace venuſta nitet.
Nulli ſudores belli, nec Martius vrget,
Pellat, vt aduerſos pectora ad arma tumor.
Blanda quies vitæ è Cœlo defluxa benigno
Oſtentat pacis fronte coruſca facem.
Ergo tuo antiquas, Franciſce, volumine leges,
Quos vetera agnorunt ſæcla, reſume libros.
Ingenium præfers Aquilæ, celerique volatu
Vix penetrata tuum ſidera tangit iter.

O Patriæ ſublime decus, decor aureus omnis
Italiæ, à doctis lux venerata viris.
Laurea debetur tantę meritiſſima dextræ,
Qua legum innumeras congeris vnus opes.
Quàm benè conſtructa elucet Reſpublica Mundo,
Tàm benè præpandit fulgida ſerta Polo.

SONETTO

DEL DOTTOR D. MARC' ANTONIO RISICATO

ALL' AVTORE.

POſe nel capo, e in ſen il cuor, la mente,
Ch'influiſcon a' membri vita, e lume,
Per additar'à noi, quel Diuin Nume,
Ch'ogni virtù vien d'alto, e da vn Reggente.
E l'aurea penna tua ſcriue altamente
Di Politia le leggi, e il buon coſtume,
Che la Pace commun, qual fonte à fiume,
Sgorgan à vn ſtuol di ſauia, e nobil gente.
Con ſauèr, con pietà, temprar'il zelo,
Serbar'il giuſto, e compartir a' membri,
Che degni ſon gli honori, e a' rei le pene.
Franceſco, additi: e inſegni il dritto, e il bene:
Si che d'Aſtrea le lanci, gite al Cielo,
Al ſuol ridur, con ſtil di Ciel, raſſembri.

OPE-

OPERIS IDEA

EX D. IOSEPHO DE MORILLO

PANORMITANO EXPRESSA.

Vnà cum Statuum Argumentis vario Carmine depromptis.

TImorem incuterent nonnulli, qui ſeuero Catonis ſupercilio tàm egregij reſpicientes operis ſtructuram imprudentiæ notam, iniuſtè quidem, Authori inurunt, cum vile Coquinariæ artificium, ſordidas Paſtorum manus, & Regnantium antepoſitas Maieſtati, & Imperatorum præire fulgores ſpectent: vnde riſum cohibentes: Hem (dicunt) quàm vltra fines audax huius æui calamus leſe euehit! dignitates humili iacent cuique poſthabitæ; & plerique nec luce digni ſplendidè ante alios emicant, ordinem in dignitatibus neglexit, quem ad publicum conducit in iſs ſeruari. a Deponet attamen ſuas haſce tàm rigida lingua querelas, vbi eruditam Authoris perlegat Ideam: nam & admiranda inuentio, & elegans diſpoſitio cuncta detractionum excutiet tela. Sed antequam in operis quilibet pedem ponat penetralia, interioreſque Delphici (ſanè) Templi inueſtiget receſſus: lubuit in ſublimis veſtibulo Theatri, vbi tot intuemur ſtatus, aliqua exponere, vt (quod meus poſcit animi feruor) omnia liuidorum iudicia eliminarem.

a *l. 1. §. ſed etſi ſernus. ff. de ventre inſpiciendo.*

Ob oculos igitur ſibi non ſatis laudandus, operis AVTHOR, de poſteritate optimè meritus, primi in mundo

Paren-

Parentis progreſſum, veteremque hominum ordinem ponens ſe ita geſſit, vt, cum notum ad vnguem haberet, quòd: *b* Factus eſt homo in animam viuentem: qui alius abſque ſocietate in Paradiſo voluptatis permaneret? principis ad explicationem tractatus deueniret: qui in primo libro, & tomo.

b *Gen. cap. 2.*

STATVS VIRGINALIS. fol. 25.

QVoniam *c* Adæ verò non inueniebatur adiutor ſimilis eius, *d* Ædificauit Dominus coſtam, quã tulerat de Adam, in mulierem; quæ data ipſi in auxilium; & in deliciarum horto ſimul coniuncti fuerunt, *e* (vt dictum eſt) duo in carne vna; vnde & coniugalis amor ortus, & arcto ex animorum nodo pudica originem habuit flamma, hinc

c *ibidem. verſ. 21.*

d *Ibid. verſ. 22. cap. 2.*

e *Apoſt. Epheſ. 5. 8. 31.*

SPONSALIA, ET CONIVGALIS STATVS. f. 43.

ADam verò cognouit vxorem ſuam Euam, quæ cõcepit, & peperit Cain. *f* Etſi Ioannes Baptiſta Van-Helmontius *g* affirmet, quòd vetitum poſtquam deglutiuerit pomum, libidinis impulſa ſtimulis virum ad congreſſum excitauit Eua, & admiſit. Qua è ſtirpe innùmera filiorum ſeries deuenit, vt Cedrenus *h* de Adamo, & Auguſtinus de Caino, *i* ac Rupertus *l* de Abel; quapropter naturali ex ordine conſtruitur

f *Gen. 4 verſ. 1. cap. 4.*

g *In opere de ortu, & progreſſu medicin. tit. Lunare tributum. fol. 467. propè tract. fin.*

h *in comp. hiſt. init. fol. 47.*

i *lib. 18. de Ciu. Dei cap. 8.*

l *apud Salianum to. 1. ann. mun. 50.*

FILIORVM STATVS. f. 105.

VBI auten humani parentes generis ſui reſpexerunt corporis nuditatem, cõſuerunt ſibi folia ficus: *m* & & eoquòd *n* fecit quoque Dominus Deus Adæ, & vxori eius tunicas pelliceas; vt illa ſub tegmine laterent membra, quæ, commiſſum poſt crimen impudicè erant, in aſpectu, conueniens fuit, vt explicaretur.

m *Gen. 3. cap. & Alcimus lib. 3. in Gen. cap. 1.*

n *Gen. c. 3. verſ. 22. Perer. to. 1. in Gen. diſput. circa hoc facta*

SVTORVM STATVS. f. 176.

SED etenim, cum maledicta ex Dei verbis terra ſpinas germinaret, ac tribulos, illaque ſterilis facta,

non

non ex eo quia ipſius immutauerit naturam, ſed illam, quæ naturalium ex curſu cauſarum deueniret, ſterilitatem permiſerit [a] priſtinos minimè educeret fructus: ea de re Adæ ex filijs, Cain Agricola, veluti audacior, nec diuina curans de ſententia [b] terram colere incæpit: [c] ideò

[a] *Suar. de opere ſex dier. lib. 4. cap. 7. n. 1.*

[b] *Burgen. add. 2. in cap. 4. Gen.*

[c] *Gen. 4. verſ. 4. Ioſeph Hæbr. lib. 1. ant. cap. 3*

AGRICOLARVM STATVS. f. 188.

ABel autem, velut, qui quietioris amator vitæ habebatur, tacita inter ſyluarum ſilentia placidos ad auræ ſuſurros, lenè labentium murmura fluminum, ſibi oues ob paſcendum ſumpſit, & [d] alendorum artem pecorum excogitauit, tanquam, qui [e] aufugit è terræ cultura, ſicuti è re à Deo maledicta; propterea innocentibus prædituſ moribus adducitur.

[d] *Genebr. lib. 1. Chron. fol. 8.*

[e] *Burgen. loc. cit.*

PASTORVM STATVS. f. 242.

VErumtamen cum Deus homini dixiſſet: Dominamini piſcibus Maris, & volatilibus Cœli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram: & ex eo quia, poſt miſerum Parentum lapſum, ferociam belluæ aſſumpſere depoſitam, cum in candido Innocentiæ ſtatu ad hominum parerent nutum. [g] Eapropter vbi Lamech, antiqui memor dominij, quod ſuper ipſas conceſſum, venari cęperit, non vt earum carne ſibi victum pararet, ſed vt pellibus ad indumenta vteretur, [h] habitus eſt

[f] *Gen. cap. 1. verſ. 28.*

[g] *Auguſt. lib. 8. de Gen. ad lit. cap. 10.*

[h] *Perer. tom. 1. Gen. lib. 7. de Cain, & Abel. n. 79. & Lyranus in c. 4. Geneſ. verſ. 23.*

VENATORVM STATVS. f. 275.

NVllo verùm è viris poterat modo aeris inclementia, nocturnique frigoris rigor euitari: ni alicuius auxilio ſtructuræ, temporis non ſolùm intemperies, ferarum verum etiam inſultus arcerentur, vt etiam ne belluis commixti homines, ſpelæa colentes, domum retinerent in communi, Adam primùm erigere ædificia excogitauit; non ſuperbè, quoniam id minimè decens, [i] at mediocri ſumptu, vt ſquallido lacrymis viro, & pæ-

[i] *Salian. tom. 1. ann. 50. nu. 5. & in ſchol. einſd. anni.*

& pœnitentia conueniens erat; licet Genebrardus [a] tribuerit Caino inuentionem: obijcitur ergo.

[a] *Loc.cit.fol.9.*

ARCHITECTORVM STATVS. f.289.

PArauerant ſibi, & cibos, & domicilia mortales, vt, & miſerijs plenæ vitæ ſuſtinerentur in luctu, & longè à ferarum communione auris fruerentur vitalibus, ac imbecillia tuerentur corpora: ſed quoniam, poſt peccatũ ex Adamo cõmiſſum, illa, quæ niſi peccaſſet, nõ fuiſſet, immortalitas amiſſa, [b] morſque intrauit, æquo pede, iuſta fæuitia in mundum, atque [c]

——Macies, & noua febrium
Terris incubuit cohors.

Tali de cauſa Medicinæ vſus adinuẽtus, atque traditus

[b] *Scotus in 2. diſtin. 19. & D. Tho. 1. par. qu. 97. art. 1.*

[c] *Horat. ode 3. lib. 1.*

MEDICORVM STATVS. f.311.

ENimuerò cum Chirurgia ſit Medico maximè neceſſaria, ad hoc, vt Chirurgorum corrigat errores, ipſoſque inſtruat, [d] quæ licet ſordidiſſimæ, artes inter, notam excipiat, [e] ad vulnerum tamen curam, eſt perapta, Reipublicæque commodo optimè ſe verſans, [f] ita Medicis adnectitur.

[d] *L. Beyerlin. in Theat. vit. humanæ lit. M. in verb. Medicin.*

[e] *Ex Text. in l. vlt. ff. de iure immunit.*

[f] *Caſſan. in Catal. glor. mundi par. 11. conſid. 18.*

CHIRVRGORVM STATVS. f.346.

CVM autem inter Medicos annumerari etiam Obſtetrices certum ſit, [g] quæ ad partus iuuamen adhibentur: eoquòd in deligando, nec non ſecando infantis vmbilico ingenium exercent, ac fædulæ extant, [h] ea de re poſt Medicos, ſubditur.

[g] *ex l. 1. §. ſin autem aliqua arte C. de comm. ſer. ad manumiſ.*

[h] *Ariſt. in hiſt. animal. lib. 7. cap. 10.*

OBSTETRICVM STATVS. f.371.

OPus habuere Medici ad Pharmaca, egrorum auxilio componenda, nonnullos apponere, qui Pharmacopolæ, hoc eſt Medicamentorum confectores nũcupati, quorum ars Medicinæ colona dicta, [i] cum Aromatarius iuſſa Medici ad obſeruationem deſumat, & præcepta exequatur: [l] ideò poſt Medicos affertur.

[i] *Ex Beyerlinch loc. cit. l. M. in tit. Mechanic.*

[l] *Sennert. inſtit. Med. lib. 1. p. 3. ſect. 2. c. 1. fol. 632.*

PHAR-

PHARMACOPOERVM STATVS. f.381.

CHymiam Medicinæ adminiculari, ad Pharmacopœæ inſtar, neminem latet; nam ſubtiliſſimos quocumque ex corpore ſpiritus extrahere ſtudet, ac medicamentum, quò ſubtilius, eò efficacius [a] ipſius ope apparatur; cuius ſectatores ſpargirici, ignis vi, heterogenea ſoluere, homogenea diligentèr norunt coagulare, quamobrem opportunum fuit, vt veniret.

[a] *Beyerlin. loc. cit. lit. C. in tit. Chymica.*

CHYMICORVM STATVS. f.398.

QVoſdam quærere ſibi miniſtros, qui cibos diligentèr ægrotis conficiant, [b] Medicis incumbit; vnde congruam his Coquorum operam haberi Athenæus [c] affirmauit, cum ciborum naturam, ferculorum vires, & eſcarum calleant iucunditatem, adhoc vt vitiato infirmorum palato, aliquid, ad excitandum appetitum, lenocinij afferatur: conſentaneum ergo, vt interſit.

[b] *Hippocrat. 1. Aphoriſ.*

[c] *lib. dypnoſo. cap. 14.*

COQVORVM STATVS. f.428.

NOn poterat, ſtatutos infra terminos humanum ſe continere ingenium: nam vbi omnia neceſſario accommoda vſui ſibi conſtituit; inſolentia, & viribus celebres, ad obtinendum orbis dominatum Gigantes, bellis [d] pacem terrarum publicam perturbarunt, libertatemque oppreſſere: hinc arma turbido agitata tumultu, excelſam pacis tranquillitatem violare ſunt viſa, pectoris commota ſerenitas, & mentium concuſſa quies: enſes dexteri saptati, incudeſque, horrido malleorum tinnitu, efferam galearum, clypeorumque formam dedere: vnde occurrit

[d] *Genebr. lib. 1. Chron. init.*

BELLANTIVM STATVS. f.437.

HOmines, vel impia armorum damna, vel diuturno pugnæ labore, bella exoſi Pacem conſtituere, vel treguas, quæ nil aliud, quàm [e] vbi nemo diſſen-

[e] *Apoſt. Rom. 4.*

tiones affert, nihil hoſtile immiſcet, vel barbarum exponit: ex eo quia quis tàm æneo habitus animo, vt poſt multos ſudores, è militum inhumanitate ferri inſolentia, oculos auertere non curet, ac manus? qua re tractatur

PACIS, ET TREGVÆ STATVS. f. 517.

QVamuis crudeles acuerent iræ ſtimuli enſes, vt in hoſtium ſæuirent corpora; euicit tamen clementia, humanaſque meditans vices mens deflexa, quòd qui eo, inimicorum in facultatem, peruenirent feruore, , morte in ſeruitutem immutata, vitam, licet luctuosè, protraherent, [a] cum etiam gentium ex conſuetudine facultas omnibus inſit, vt illum ſibi vendicet quiſque in ſeruum, qui & iuſto captus in bello, [b] vel ex aduerſo, vnde poſt bellum pace ſequuta adeſt.

[a] *Inſtit. de iure perſonar.*

[b] *l. hoſtes, §. ab hoſt. ff. de capt. & poſtlim. reuerſ. l. adeò 7. in princip. ff. de acq. rer. domin.*

SERVORVM STATVS. f. 540.

EFfrẹni per fas, nefaſque homines audacia incedebant, poſtquam, ſedato bellorum tumultu, in otiũ prolapſi, quos, cum nullus pudor, nullus moderaminis terror, ab incẹpto repelleret; congruum naturæ fuit, vt reliquos inter quiſquam, & authoritate præcelleret, ac excellentia, in cuius facultate perſiſteret, & iura reddere, & iudicia inferre: ſed, cum nec aliqua mortalibus legum reuerentia, neque ſupremi timor Numinis ſatis eſſet, vt corrupti longè mores eiicerentur; oportuit, quòd ad componendos contumacium animos, Regibus, & arma darentur, & gladij poteſtas: nam bonos inter ſanctiſſimum extat vinculum, probis enitere moribus. Hi autem tale ſuſceperunt nomen, eoquòd benè ipſis conuenit, ſubiectos moderari. [c] Humana etenim expoſcebat ſocietas, vt ſub vnius ſapientia capitis, inſimul rerum communitas teneretur: nulla quoniam Regna eſſe diuturna poſſunt, nulla Imperia valido firmata fundamine haberi, niſi alicuius interueniat prudentia, qui & cunctis præſit, & ſubditos regat. [d] Hinc belli, paciſque, ac ſeruitutis ad coronidem perducto, quàm diligentèr, tractatu, opus exegit, vt adueheretur in ſecundo tomo, & libro.

[c] *Iſidorus lib. de ſummo bono.*

[d] *P. Aemil. lib. 8.*

RE-

REGVM STATVS. f. 1.

OMnes apud Reſpublicas, Regum ſub titulo, regimen Moderatores obtinuere: ſed vbi ex humilibus Roma natalibus ad non exiguam perducta potentiam, Imperatores, ad res bellicas peragendas, conſtituit; qui licet in dignitatis exortu tales dicerentur, hoſtium eo quòd aciem fudiſſent, vel ſummo dominarentur iure, leges Magiſtratibus ferrent; exercitibus imperarent, Regibus authoritatẽ, vel tribuerent, vel eriperent: [a] effectum tamen eſt, vt partis elatus victorijs, egregijſque de hoſtibus habitis tumidus trophæis, ſibi Iulius Cæſar, perpetuum Imperatoris ius aſſumpſerit. Poſtquam Reges expulſi, nulloque Conſules in pretio fuere, omnibus penè authoritate ſublata, quòd equidem decus, & dominatus honor in Romano ſolum Imperio extitiſſe reperitur; cum & Syriæ vaſtæ Regiones, Ægyptiorum ſplendor, Iudeæ maieſtas, & non infimi gradus Regnorum immenſitas, Reges ad moderamen prætulerint; vnde indecorũ minimè erit, ſi ex ordine poſt Reges adſit

[a] *Beyerlinck in theat. vit. hum. lit. 1. in tit. Imperatores.*

IMPERATORVM STATVS. f. 86.

COnſentaneum Rectorum authoritati, & vigilantiæ fuit, vt viros, quorum fide inniterentur, Reipublicæ præficerent negotijs, cum ſæpiùs Imperij vaſtitas, immenſa non raro curarum moles ità ipſos opprimeret, vt faciles cuicumque aures præbere minimè poſſent: Hinc & Vicarij ſtatuti, qui alius vices gerunt, illiuſque præferunt authoritatem, è quo illo poſiti in honore; vnde [b] Ioſepho explicans Pharao: Ecce conſtitui te ſuper vniuerſam terram Ægypti, eum Præfectum, ſiue (vt hiſce nominamus temporibus) Prorege adhibuit, inde

[b] *Gen. cap. 41. verſ. 42.*

PROREGVM, ET VICARIORVM STATVS. f. 112

NON dedit omnibus aut virtus, aut ſors, vt ſuo ſub Imperio varias continerent ditiones, Regiſque nomen aſſumerent: ſed aliquot permiſit Ciuitates

regere, vel Vrbes, & Principum acquirere fulgorem, qui [a] vt abſoluti regali, propinqui exiſtunt dignitati; [b] quorum munus communem, ſingulorumque poſcit ab ipſorum prudentia, vtilitatem reſpici, quemadmodum pacis tranquillitatem vigili curari ſtudio, ſubditorumque quieti attendi; [c] qua de re proximus eſt.

[a] *Beyerl. loc. cit. litera P. in tit. Princeps.*

[b] *Maſtril. de magiſtr. lib. 4. c. 3. n. 7. vol. 2.*

[c] *Authen. de hared. & falcid. collat. 1.*

PRINCIPVM ABSOLVTORVM STATVS. f. 134.

PLurimi atenim inferiores Principes, qui, cum ſub Ie caſtra, vel exiguo, vel percelebri contineant numero, & quaternata ſecundùm quid poſſideant feuda, illa ex Romani Antiſtitis, Imperatoriſque, aliorumue arbitrio recognoſcant: Baronum ſunt nomine comprehenſi [d]. Hi verò cuncti feudatarij alio nuncupantur titulo, qui ſuo conceſſis dominio, vel in oppidis facultatem, vel caſtris exercent. [e] Ideò poſtquam de abſolutis tractatum fuerit Principibus, exponitur

[d] *DD. penes Maſtril. loco citato cap. 1. n. 2.*

[e] *Cumia in præl. feud. cap. ſi quē n. 187.*

BARONVM STATVS. f. 149.

ENimuerò quoniam hi, quibus rerum ſumma in facultate perſiſtit, minimè ſæpiùs ad decernenda idoneùm ingenium negotia includunt, & nulla iuriſprudentiam callent forma; neceſſitas poſtulauit, vt Conſultores eligerent, quorum ex vigilantia, pleraque deſcendere emolumenta certum eſt, [f] & illa inquiri, quæ debeant ad operam ex illis reduci. [g] Ad hoc, vt id agere prudenter cognoſcant, quæ ad regimen ſpectare firmum: hac de cauſa depromitur

[f] *Plutarch. in præcept. Polit. Sueton. Capitol. & Brut. lib. 5. hiſt. Florent.*

[g] *D. Thom. 2. 2. qu. 52. art. 2.*

CONSVLTORVM STATVS. f. 230.

NEceſſe etiam in ſubditorum vtile fuit, è ſupremis æquitatem moderatoribus ſectari, vt & impijs flagella, & probis præmia ducerentur: hinc iudicium, quod Iuſtitiæ exequutio [h] per Iudices vim obtinet, qui iuriſdicendi, & æquitatis periti ad id muneris, publica authoritate vocati habentur; [i] propterea ducitur in tertio libro tom. 2.

[h] *Ibidem qu. 60.*

[i] *Claud. Cătiunc. de off. iud. lib. 9*

IVDICVM STATVS. f.243.

CVM pleraſque autem in Tribunalium frequentia cauſas agi, non ſit ambiguum, multi adhibiti, qui in negotijs pertractandis quoquo verſarentur modo; cũ alicuius gratia officij in cauſa, & coram Iudice aduocantur. *a* Ipſi verò, qui Aduocati ius in iudicio ſuggerunt, & ſuam amicis præſentiam accommodant *b*. Tali de re, poſtquam de Iudicum munere actum, res poſtulauit, vt explicaretur

a *Vlpian. Iuriſconſ. lib.* 8. *l.* 1. *de Tribun.*

b *Aſcon. lib.* 1. *var.*

ADVOCATORVM STATVS. f.304.

SED vbi, qui in Tribunali reus agit, vel conuentus interuenire ad ſui curam Aduocatis ex abſentiæ impedimento non poteſt, Procuratores præfiguntur, qui illius vicem ſuſtineant, & aduocationis extent adminiſtri. *c* Ipſis etenim alieni actionem negotij, tàm ſi abſens habeatur, quàm præſens, firmum eſt, domini eſſe mandato conceſſam; *d* quos ad vlterius patrocinium litis patronos ſcribit eſſe Vulteius. *e* Igitur congruum fuit, vt, cum adnotata de Aduocatis fuerint nonnulla, præponeretur

c *Petr. de Greg. Tholoſ. ſyntag. iuris lib.* 49. *cap.* 6. *ſub n.* 6.

d *l. filius famil.* 8. *§. fin. ff. de Procur.*

e *lib.* 1. *cap.* 1.

PROCVRATORVM STATVS. f.337.

POteſtas nonnullis è Proregum authoritate in demanij locis, in proprio è Baronibus dominio præbetur, qui Prætores, alioque nomine (hiſce temporibus) Capitanei nuncupantur. *f* Ad effectum, vt æquitatis adminiſtrationi auxilium præberent, nullo quoniam Dominatores modo talè ad opus in quocumque Regni loco valent adeſſe; *g* propterea

f *Afflict. in rub.* 10. *tit. quis dicatur Dux. cap.* 1. *qui à Principe n.* 26. *f.* 313. *et Iacob. de Frãc. ad titul. de his, qui feud. dare poſſ. n.* 1. *& ſeq.*

PRÆTORVM STATVS. f.366.

AT vni quoniam inhærens facultas, ſua grauis redderetur mole; nonnulli conſtituti, qui ad Reipublicæ, proferrent ſententias, emolumentum, & Senatores dicti (Siculo idiomate Giurati) vt vtilitati inuigilarent,

g *Cabal. reſ. crimin. caſu* 120. *n.* 13.

larent, & prudenti res moderarentur libertate: [a] administrari etenim Vrbium, Ciuitatumque bona, Vniuersitatemque repræsentari ex huiusmodi hominibus fuit necesse; cum nullo valeat populus modo ad negotia, quæ sibi conducant, pertractanda congregari, & difficili vnanimẽ præstare consensum ratione. [b] Hinc occurrit

[a] *Philo Iud. de Ioſe.*

[b] *in l. 1. §. deinde quia difficile, ff. de orig. iur.*

IVRATORVM STATVS. f. 408.

EOquòd attamen, vel aliquo acti affectu, aut amicitiæ stimulo solent ab æquitate Senatores declinare; vbi Vniuersitatum administrent bona; singuli propterea qualibet in Ciuitate constituti, qui illius in defensionem susciperent ius, & græcè Syndici, quod idem latinè sonat, ac defensores, nominari [c]; vnde, cum de Decurionibus sermo institutus exponitur.

[c] *è Tex. in cap 1. & ibi Gloſa, & in rubr. extra de Syndicis.*

SYNDICORVM STATVS. f. 428.

RErum administratione, quæ ad publicam spectet vtilitatem, perempta, & per Senatores, alioſque gesta, non indecens est, ex ipsorum diligentia, cum omnes ad id administratores compellantur, rationem reddi. [d] Ad hoc, vt ipsorum benè æquitas prospiciatur, & iustus effulgeat animus: vnde hoc ad opus per Sicaniæ Regnum tres præfixi, qui Magistri Iurati, vt computa ad trutinam reducerent, expensasque diligentèr adnotarent; propterea

[d] *Tuſc. lit. A. cõclus. 205. n. 10.*

MAGISTROR. IVRATORVM STATVS. f. 438.

CVM Ministrorum perfici iudicium oporteat; acta confici, & in tuto seruari necesse est: ad quod Magistri Notarij in Vniuersitatis Curijs constituuntur, vt vehiculum ferendæ officialium præbeant sententiæ, nimirùm acta. [e] Nam & ipsi, improprio licet modo, officiales inter continentur; [f] vnde consentaneum fuit, vt & hi venirent, ac explicaretur

[e] *Menoch. consil. 390. n. 35.*

[f] *Capibl. de Bar. prag. 5. nu. 76.*

MA-

MAGISTROR. NOTARIORVM STAT. f.444.

NVllum includerent vigorem officialium ſententiæ, è Magiſtris Notarijs dæſcriptæ, niſi & aliqui occurrerent, quorum diligentiæ exequutio eſſet commiſſa: qua de cauſa exequutiui in ciuilibus ſolummodò præfiguntur Commiſſarij: horum autem ſpectat ad munus, merum exequutioni tradere factum, *a* non autem de cauſę iuſtitia cognitionem verſare. *b* Ideò, poſtquam de Miniſtris actum, propoſitus

a *Tuſc. litera E. concl.447.n.7*

b *Bald. in l. ſi prætor. ff.de re ind.& Abb. de ſent. & re iud.*

COMMISSARIORVM EXEQVVT.STAT.f.463.

QVid afferrent iura Vrbibus commodi, vbi aliqui non venirent, qui & ipſa exequi non ſtuderent? *c* Hinc Apparitores electi, quorum vſus ab antiquitatis penetralibus depromptus, vt Miniſtrorũ lateri adſtarent, & ad nutus citò præſſo eſſent. *d* Horũ autem curæ tàm ciuilia, quàm criminalia tradi negotia ex officialibus ad exequendum certum, eſt. *e* Ad hoc, vt alicui obnoxios delicto ligent, & in Miniſtrorum poteſtatem reducant. *f* Inde

c *Ariſtot. lib. 1. Polit.cap.8.*

d *Alex.ab Alex. lib.1.dier.gen. cap. 27.*

e *Cap. cũ parati de appellat.*

f *Alex.loco cit.*

APPARITORVM STATVS. f.476.

IN carceres Apparitorum opera ſontes adducti ſub aliquorum cuſtodia reponuntur, qui carcerum nuncupantur cuſtodes, ac neceſſarij ad iuſtitiæ adminiſtrationem habentur; *g* ad hoc vt, vel ex ære alieno illo conſtituti in loco, facta ſolutione, liberi reddantur, vel ad ſupplicium, criminali vehantur ex cauſa; quamobrem poſtquam de officialibus, quorum opera in carceres afferuntur, ſit actum, oportet, vt occurrat

g *Rebuf.de piru. ſchol.quæ.166. n.1.*

CARCERVM CVSTODVM STATVS. f.487.

POſtremam Iudicum mentem penès Lictores permanere firmum eſt, qui eorum exequantur in criminalibus mandata, *h* & Carnificum exerceãt munus. *i* Ea de re poſt omnes Miniſtrorum tractatus de illis

h *Ex Can.nõ fruſtra 23. qu.5.*

i *Ex Thol. ſynt. iur.l.47.c.40.*

illis agi neceſſe, qui iudicijs ſummam adducunt manum, & affertur

LICTORVM STATVS. f. 497.

VBI Reipublicę corpus, neceſſario compactum hominum numero, ſuum emiſerit ſplendorem, & regimen, per oculatam Moderatorum prudentiam, exceperit; qui, cum ſceleſtos eliminent, probis præmia ducant, æquitatem adminiſtrent, turbidumque rerum ſtatum in quietem reducant, atque inferiores proponant officiales, ex quorum ſolertia exequutioni cuncta tradantur, ordinem rebus apponunt: ſedato Martis tumultu, humani communio generis poſtulauit, vt pararentur opportuna, & miſeræ depellerentur egeſtatis ærumnæ: vnde Mercator [a]

------ Mox reficit rates
Quaſſas, indocilis pauperiem pati.

Vt illas commutans merces, quarum propria in ditione magna extaret affluentia, exotica in natale ſolum, alienaſue, ad lucrum, duceret regiones; ipſam namque mercaturam eſſe, cuius ope remotis etiam cum gentibus conſuetudo, barbari homines manſuefacti, & multarum abundantia rerum obtinetur, luce clarius extat. [b] Eam dicerem Reipublicæ neceſſariam, niſi vnicuique patens in dies eſſet, & ſumma Platonis [c] authoritas confirmaret; propterea tranquilla rerum Vniuerſitate opus fuit, vt explanaretur in quarto lib. to. 2.

[a] *Hor. od. 1. l. 1.*

[b] *Pluth. in Solon.*

[c] *lib. 2. de Repub.*

MERCATORVM STATVS. f. 105.

EX piſcium curſu, cuicumque volatu homines edocti, cum illi ſub gracili innixi pelle, iſtæ pennis è natura datis, ſtatutum ſe dirigant ad iter, [d] nauigationem commercij cauſa, inſtituere. [e]

Inter vitæ, mortiſque vias
Nimium gracili limite ductо.

Nam, eoquòd diſſita ex æquorum vaſtitate inter ſe habebantur Regna, oportuit, vt ingenij vi quidquam inueniretur, quo aquarum tranaretur immenſitas, &

[d] *Plin. l. 10. c. 10.*

[e] *Senec. in Med. Act. 2.*

[f] *Horat. in ſer.*

Mercator [f] Per

Per mare pauperiem fugiens per ſaxa, per ignes.

Tali optauit medio venales exteris merces exponere,& maximos æris ſumptus (vbi terra veheret) per nauigationem euitare: hac de re decuit, velut de Mercatu ræ adminiſtra, de nauigatione tractare, vt duceretur

NAVTARVM STATVS. f. 552.

MAximi autem cum includat momenti diſcrimẽ, quod fragilis ope ratis (mercatura impellente) vitam vndis committat homo. *a*

Confiſus ligno, digitis à morte remotus
Quatuor, aut ſeptem, ſi ſit latiſſima tæda.

a *Iuuenal. Satyr. lib. 1. & 2.*

In cauſa fuit, vt Aſtrologiam enixo ſectaretur ſtudio, ex qua ſiderum ex ortu, & occaſu, & Planetarum præcipuè coniunctione, vario necnon aſpectu, coloreque de futuris elementorũ prædictio fit affectionibus, *b* vt illa effugere pericula poſſit, quæ imminere videantur, vnde poſtquam nauigatio enucleata, prodit

b *Aratus in Phænomenis.*

ASTROLOGORVM STATVS. f. 567.

VT faciliori verùm negotio venditiones, poſtquã portum appulerint, Aſtrologorum, Nautarumque auxilio, è Mercatoribus efficiantur, ſolent Proſenetæ adhiberi, quorum opera contractus, ſeſe inter, ineunt partes. *c* Hi etenim ſtudium ponunt, vt negotiatores reddantur concordes, cambia exerceantur, & Reipublicæ, ſuo munere aliquid afferant emolumenti; propterea

c *Gloſ. in l. fin. ff. de Proſen.*

SENSARIORVM STATVS. f. 607.

MAximas pecuniarum ſummas, ob merces vel ſui, vel mediani induſtria venditas in libris adnotare Mercatoribus incumbit, tàm ſi fuerint ſolutæ, quàm ſi afferri in futurum debeant, è quibus vel data ſubtrahant, vel tribuenda deducant: ad quod, Arithmeticen adhibent, munus, quam Phœnices, Mercaturæ cauſa, perhibentur adinueniſſe, velut hoc ad opus neceſ-

[a] *Strabo lib. 17.*

ſariam.[a] Vnde vti negotiatoribus adminiſter venit

ARITHMETICORVM STATVS. f.614.

SÆpiùs accidit, prædia pro mercium pretio Mercatoribus dari, cum æs in valorem afferri minimè poſſit: quapropter Geometria, ad diſcernendos camporum fines primùm ex Ægyptiorum ingenijs adinuenta [b] talem ad rerum æſtimationem apta adeſt, vt benè, & longitudo appareat, & latitudo cognoſcatur, ne ſolutionis minor, aut contra ex errore habeatur ſumma: hinc veluti mercaturæ annexus nõ negligitur

[b] *Herod. lib. 1. & Diodor. lib. 2.*

GEOMETRARVM STATVS. f.624.

AD Mercatorum commercia neceſſarios nemo inficias ibit, Notarios haberi, eoquòd vt circa vẽditiones, vnanimeſque conſenſus tàm propriæ quoad homines iuriſdictionis, quàm exteros faciant in loco fidem, vbi lis agatur [c] ipſi exiſtunt perapti, qui cum in dignitate ſint, morumque debeant probitate refulgere, [d] & liberi ſeſe in officij onere exerceant, [e] magnam conferunt ad iudicia operam: qua de re poſtquã actum de Mercatorum negotijs, conſentaneum eſt, vt ipſorum idoneus contractibus præponatur.

[c] *Petr. de Vnzolo in pract. notar. fol. 7.*

[d] *l. 2. C. de dign.*

[e] *l. general. C. de Tabellio.*

NOTARIORVM STATVS. 637.

OB rerum venditionem impoſita opus eſſe vectigalia ſolui quis neſciat? cum ſuper ipſis debeãt dominatori lucra afferri, ad quorum exactionem Publicani fuere conſtituti, quos vectigalium haberi redemptores, cunctis notum eſt: [f] vnde operæ pretium fuit, vt poſt Mercatorum, adminiſtrorumque tractatus, ſummam ſortitos manum, eſſet coniunctus

[f] *Beyerlin. lit. P. tit. Publicani.*

TELONARIORVM STATVS. f.660.

SEd vbi exactæ ex Publicanis pecuniæ, quæ vectigalium ex onere ſoluuntur; opus fuit quorumdã dili-

diligentia, qui Perceptores, ſolutionem citò, vlla ſine mora capi, [a] ad hoc, vt Regium ducantur in ærarium, & Theſaurarij ſedulitate conſeruentur; tali de cauſa, vbi de Telonarijs actum, exponitur

[a] *l.1.C.de ſuſcep. lib.10.*

PERCEPTORVM STATVS. f.668.

VT habeatur autem pecuniæ ad Regis vtilitatem ductæ, cura; Theſaurarij præfixi, quibus Principis de rebus adminiſtratio, pecuniarumque collectio, quæ moderatori ſoluantur, eſt tributa. [b] Hinc conſequens fuit, vt occurreret

[b] *Peregr. de iure fiſc. lib. 6. tit. 6. n. 43. & Capic. dec. 129. n. 15.*

THESAVRARIORVM STATVS. f.673.

VErumtamen, exculta eoquòd hominum ex paratis commodis, rebuſque neceſſarijs peractis ingenia; veterum ſequi geſta conati, hiſtoriæ, quæ veritatis nuntia [c] depromere monumenta ſtuduere: ipſa enim vitæ habetur magiſtra; ex qua multarum exemplis rerum optimi quique ad immortalitatem nominis gloriam, & præclara quælibet facinora vehementi ſtimulo accenduntur, prauis dediti moribus, horribilis metu infamiæ deterrentur. [d] Ipſius namque cuſtodiæ illa tribuuntur, quæ cum virtute ſunt acta, & memoria de malefactis ad ſpectaculum traditur. [e] Hac de cauſa, poſtquam de rebus, exercitationibus, muneribuſque Reipublicæ neceſſarijs tractatum, occurrit in quinto libro tom. 2.

[c] *Cic. lib. 2. de or. ad Q. Frat.*

[d] *Cornel. Agrip. de vanit. ſcien.*

[e] *Diodor. lib. 1. de fabuloſis.*

HISTORICORVM STATVS. f.679.

VIuaci etſi hiſtoriarum memoria, Heroum geſta ita omnium obijcerentur oculis, vt & ſopitos excitarent animos, & ad egregia quæque aduocarent; ingeniorum attamen egit acumen, vt artificioſo colorum mixto, marmorum ſimulacris illa exponerentur, quæ craſſæ homines Mineruæ in literarum ſublimitate malè verſatos tacito allicerent ad excelſa eloquio; nam & ipſa è Pictura, Sculptoriaque ex abſconditis tempo-

rum latebris ad Hiſtoriæ inſtar facta egregiè, conditæque virtutes famæ immortalitati traduntur, viuorumque opera perennem curaretur in gloriam pertranſire. [a] Ideò congruum viſum, vt poſtquam Hiſtorice expoſita, veheretur

[a] *Beyerlinck in theat. vit. hum. l. P. tit. Pictura.*

PICTORVM, SCVLPTORVMQ; STATVS. f. 686.

NON ſatis eſſe putarunt veteres, penicilli oblectamentis illuſtrium laudes virorum ſilenti in Iconum formis elogio exponere, niſi & Poeticen adhiberent, cum & ipſa loquens extet pictura, [b] ex qua eloquentiæ deſcendere fontem certum eſt: [c] optimas nam indè ſententias percipi opus eſt; [d] ex qua ſublimium acta hominum, laudeſque perpetuæ traduntur gloriæ: eoquòd [e]

Viuit Argoæ dominus carinæ,
Hectoris viuit domitor ſuperbus,
Viuit Aſtreæ ſuperator arcis,
Carmine Minos.

Indè poſtquam de Pictoribus actum, æqualis munere, ſed dignitate clarior [f] adnectitur

[b] *Franc. Patrit. de Rep. lib. 1. cap. 10.*

[c] *Cicer. orat. pro Archia Poeta.*

[d] *Iſocr. in Paraneſi ad Democ.*

[e] *Cāpan. in car. de miſer. Poet.*

[f] *Ex dictis eruditiſ. Magiſtri mei omniq; ex culti literatura P. Petri Rigij famoſis imaginibus, & vitæ integritate clari Soc. Ieſu in Poetices tract.*

POETARVM STATVS. f. 705.

OPtima viderant conſtructa ad morum ſplendorē viri iuuamina, ſed præcipuus deerat ſtimulus Muſicæ, quæ turbidos animi affectus reddere ſerenos narratur, internoſque componere tumultus, [g] & quis non dicat cum Cicerone, [h] ex ipſius ope mores regi? vnde fuit neceſſe ad tot has vitæ efformatrices diſciplinas, & Muſicam accedere, cum artium præſtantiſſima ex Ptolemæo nuncupetur, & ad præclarum aliquid, egregiumque perpatrandum ad inuenta ex Platone dicatur: [i] propterea venit

[g] *Hieron. Phalat. Sauonenſ.*

[h] *Tuſc. qu. 1.*

[i] *Vt Beyerlinck in theatr. vitæ human. lit. M. tii. Muſice.*

MVSICORVM STATVS. f. 725.

TEmporis vi (miſerum trophæum) præclari, magnaque deſudati labore ſapientum Virorum libri

bri in tinearum æſcam vmbris additi tranſierant, quibus vel humanę præcepta accommoda vitæ, expoſita erant, vel diſciplinarũ eradebantur difficultates, cum, licet in arborum corticibus, cereiſque commiſſæ tabellis Doctorum elucubrationes effulgerent; vt Petrus Gregorius Thòloſanus, [a] qui varios ſcribendi modos, quibus vetuſtas vſa, reliquit vanum tamen in puluerem abiere: ita vt plurima Doctorum monumenta ſint Æternitatis gloriæ direpta: vnde neceſſe fuit, aliquam intereſſe artem, qua perennitèr ſcripta perdurarẽt exarata; quod & Ioannes Gudenberger, excellenti ingenio [b] ad poſteritatis emolumentum egit, & eccelſa Moguntiæ Ciuitas hoc toti beneficium contulit ōrbi: [c] quoniam tot miſerè depereuntibas illachrymãtes egregiæ manus libris, ex obliuionis iniuria, è tenebrarum tyrannide ſudores vendicarunt è magnorum frõte virorum demiſſos: hinc

[a] *Lib. 16. de Republ. cap. 3.*

[b] *Beyerlin. lit. T. in tit. Typogr.*

[c] *Stephan. Vueyms ad conſtit. 25. ex antiquo iure deſumpt. & per Concil. Trid. innouat. conſt. 24. nu. 1. pag. 279. Munſterus in ſua coſmographia lib. 3.*

TYPOGRAPHORVM STATVS. f. 7

HÆc ſunt, erudite, quæ ſtimulos V.I.D. D. Franciſco Riſicato dedere, vt digniores ſordidis poſtponeret ſtatus, humiliſque homines fortunæ reliquis præmitteret: & meum impulerunt calamum, vt ineptas haſce nugas mille acto malis ingenio deductas, ſicut imbecilles ſuppetunt vires, exponerem: vnde cum de opere inſtructus recedas, Æternitatem tàm immenſis precare laboribus, & præ ſtupore tacitè abi.

COMPENDIOSA STATVVM EXPOSITIO,

ET PRIMO QVIDEM NEMPE

De Virginitatis Statu

Hæc.

VIrgineas inter Primus dat verba cateruas,
Quid quid homo retinet, quæ animæ ſit forma, nitorque
Additus, occulta membris mortalibus arte.
Æthæreum laudat donum. pluresque reponit
Iacturę formas. corruptę ſignaque pandit.
Vim variè explanat, rigidè Veneremque flagellat.

De Coniugali Statu. II.

ALter coniugij naturam oſtendit, & altè
Vxorem qualem conuenit eſſe, docet.
Dat quę connubium præeunt, ſponſalia ducunt,
Et quo ſoluantur dulcia vincla modo:
Iſtis diſcrimen ponit, miraque recludit
Arte ſtatum, laudat mutuam, & inde fidem.
Vxorique, viroque celebrat munera pacis.
At leges illi, ſummaque iura vehit;
Coniugis, in ſponſam ac natos hinc ęqua poteſtas.
Cernis contractu, ac dote quid illa valet?
Squallentes aperit thalamos; diuortia multis,
Excelsè, formis poſſe venire, canit.
Filius expoſcit poſt hæc alimenta. petitque
Vxor, vt accepto dos detur apta loco.

De

De Filiorum Statu. III.

AD filios fert verba doctè tertius.
Quibuſque poſſit hoc dari
Nomen, recludit, atque ſumma induſtria,
Probationes aduehit,
Quibus parente hoc te ſciat gens proditum.
Veroſque ducit, & proba
Declarat ortos filios propagine.
Succeſſiones hinc habes.
Signat peraptè, quos facis legitimos.
Quos arrogatos nomines,
Et quos adoptatos voces. hinc vt valent
Plerique tales effici
Horum futura cernitur ſucceſſio.
Quę ipſis ſupellex aduenit,
Tantumque naturalis inde proſilit.
Parente natus impio,
Et quę ſequatur hunc adeſt ſucceſſio;
Poſt hæc parentes explicat,
Quod debet erga candidosè nato agi,
Quoque hos ament, colant modo.
Dicit, patrum quid filijs adſtringitur
Afferre præfulgens amor.
Datur poteſtas liberos circa, & bona,
Eiuſque fert de effectibus
Verba, et modus, quo vinculum diſſoluitur,
Quod hæc facultas inijcit.

De Statu Sutorum. IV.

SVtores veniunt, aſpice quartò.
Inuentoris adeſt nomen, & artis
Non poſtremus honor. lucra, flagellum,
Quod ſons perpetitur, ſedulus ardet.
Veſtis terrifico fulmine luxum
Sordis tàm miſeræ corripit expers.

De Agricolarum Statu. V.

AFfert florida prata quintus. altas
Laudes aduehit. artibus colatur
Poſt miris ager, vt det inde fructus.
Quid liber faciat, quid & colonus
Ductor ponitur. Et quidem videntur
Emphyteuticus, atque Partiari.
Quę pro munere debitę uehantur
Proſpectant decimas, ubi arua lucrum
Ducant Agricolæ. quibus laboret
Formis ruſtica Villa ſeruitute.
Iacturę uarios docemur inde,
Quæ de hac facta, modos: quid ipſe poſcat
Agrorum ſibi cultus, & latronum
De fructu, arboribuſque furta currunt.

De Paſtorum ſtatu. VI.

SExtò proſpicies quos uirides cõtineant ſpecus
Paſtores. animal quies tribuas, ut celeres data
Mercede inuigilẽt. hinc ſocius mixtus adeſt. locas
Cuicumq; ęre libet. candidulo pectore cõmodas.
Et uendis: redhibes ob uitium quodq; animal dolo.
Currũt paſcua ſumpta, ac hypotheca aduenit. & uides
Damnum, quod uehat id. ponitur exemptio, quæ manet
Illius dominos. Abigeum ſub trepido pęna premit metu.

De Venatorum Statu. VII.

VEnator urget, nec ſilere
Septimus arua poteſt, nemuſque,
Saltuſque. & undę per ſuſurros
Synodus examinatus herbis
Occurrit, & quibus uetetur,
Bruta, feras agitare telo.

De Architectorum Statu. VIII.

ARchitectus adeſt, ſplendida lumina
Octauus referat, queis micet addita

Lux

Lux arti. uariè prædia ſeruiunt
Vrbana. ex domibus damnaque reſpicis
Imperfecta. nouum nunciat hinc opus
Moli quiſque tuæ, quæ quatit æthera.
Multis ſtructa modis eximitur domus.

De Medicorum Statu. IX.

PHarmaca corporibus cęlo Machaon aduehit;
Funeris hirriſoni cauſas venire percipis:
Quid Medicus ſpatium per muneris iurans facit,
Per varias agitur leges. refers de vulnere.

De Chirurgorum Statu X.

VEnit Chirurgus. Vulnus adnotatur,
Lethale dono; debile, ac reſciſſum
Membrum, relicta & corpori cicatrix:
Deformis error; tum relationes.

De Obſtetricum Statu XI.

NObile coruſcat
Diua lumen, fœmineæ ſi faueas querelæ,
Dum parit, & alma
Mulceas, Lucina, feroces vteri dolores.
Panditur abortus;
Triſte ſignum, diſcutitur, quis pueri lauacro
Sit modus: aquarum
Quaſque baptiſmus capiat materies verendus.

De Pharmacopœorum Statu XII.

PHarmacopæus adeſt,
Artis honos operę.
Temporaque apta vides,
Gramen, vt arripiat.
Qualis is officio
Debeat, eſſe canit.

De Chimicorum Statu XIII.

CHymica, quæ ſit?
Finis origo?
Cauſæ operæ ſint?
Quis detur ortus
Rebus? & auri
Splendida virtus:
Quaue ſophorum
Fit lapis arte?
Impia currit
Fraus Chymicorum.

De Coquorum Statu XIV.

ARtis vilia munera
Spectas, an Coquus artifex?
Luxum, damna voracium,
Adſunt horrida pectorum.
Apponas tibi quem Coquum
Iram mulceat, vt gulæ.

De Bellantium Statu XV.

BElla commota rutilant in ira,
Diuidit plures ſpecies iniquum,
Ponit, & iuſtum. videas quis arma
Ducere offenſiua poteſt. quibuſque
Hæc valent ferri rapido tumultu.
Inde repreſaliæ adeſſe quærunt,
Quodque bellorum deceat procellas,
Ante cognoſci: trahit ad cruorem
Milites, ac inualidos reiecit.
Ordines, leges, equitumque origo.
Milites fræno moderaris æquo.
Pœna deſcendit ſceleri, & feroci
Summa dantur præmia, quam coruſcant
Celſa priuilegia. poſt duces fers,
Quodque profit conſilium videtur.
Aduehit quis debeat eſſe belli

Conſulens ſummæ, ac aperitur omnis
Qualitas. Princeps quid agat, Duceſque
Reſpicis ſi conſilium vehatur,
Ac vbi allatum. varia euenire
Bellica cernis rabie, & quietum
Poſt ſtatum rerum. Bona, Ciuitates,
Arma, victori tribuuntur arces.
Ferte vaſſalli domino, furenti
Tempore armorum, auxilium: gementes
Curritis capti, reſonante Marte.

De Pacis Statu XVI.

SAt efferatis euomit cruoris
Miles fariſſis, Pax vehit quietem
Emiſſa Cœlo, legis huic fauores
Videte, priuilegium, flagella
Fractoris, & gens æſtuat rebellis.
Monomachia turbidos per enſes
Fremit, feroces & repellit ictus.

De Seruorum Statu XVII.

GEmitus concipit in pondere ferri
Miſero pectore ſeruus, lachrymas dat.
Dominis plurima conceſſa videntur,
Vetita, & ſeruo. habet erga ſibi fixos
Dominos obſequium liber. vt arcta
Pedibus quem religant vincula, ſeruus.
Varia poſt redhibetur ratione.
Modus hinc, quo ſibi ius ſoluitur omnes;
Domini, & ſi horrida contra veniat mens.

De Regum Statu. XVIII. *tom. 2. lib. 2.*

ÆThere Pax ſũmo terras illapſa ſerenat,
Bellorũ ceſſat rabies, pellũtur, & arma.
Regnantum liber excelsè tibi lumina pandit,
Quę tomus alter habet; Siculę poſt iſta coruſcãt
Vrbes, ſub vario Regum diademate rectæ;

Sceptrorum hinc ſeries fulget, quibus ora Triquetræ,
Sint quamuis crudele iugum perpeſſa, quierunt.
CAROLE poſtremus, nulli virtute SECVNDVS,
Ante alios lucem mittis; quem Tartarus atrox,
Incenſo, ſtimulare timet per prælia, cornu.
Te præcincta gelu pauet, orbis, Thraoya, fines
Sæua premens, te mollis Arabs, te fortis Hydaſpes
Horret, colla iugo lachrymans compreſſa feroci:
Dat dextras ad vincla ſuas, ſubiecta Gelonis
Tellus, fulmineos formidat barbarus enſes.
O quantos video! circum rutilare triumphos,
Quanta per hoſtiles turmas erecta trophæa!
Quot fuſas acies! quot ſummis Regna tributis,
Quæ exardent, pectus ſub dulci expandere fræno.
Lingua, ſed audaci refugit ſe ferre volatu,
Dum Cælum te ad ſumma vocat, dum turbidus orbis
Præſentit Pacem, Siculi Saturnia ſæcla,
Dum nixus ſolio, innumeras moderabere gentes:
Thura feret, ſceptro deuictus mundus, Ibero.
His actis affert calamus, quis Regna tenere
Debet. & electus, vel quem ſucceſſio ducat,
Aſpicitur. Regi quæ ſit conceſſa poteſtas.
Quæ moderator habet, poſt hæc, regalia currunt.
Subditus auxilium, obſequium præſtare fideli
Pectore non ne velit? poſcunt hoc ſidera, leges.

De Imperatorum Statu XIX.

CÆſar adeſt, Cælum plaudat, circumſonet æther.
Exortum lauri cernis, ſeriemque nitores.
Eligitur, dominatur, agit: dum multa vetantur,
Plurima permiſſa; & reſplendet ſumma facultas.

De Prorègum, & Vicariorum Statu XX.

PRoregis adſunt lumine, ſplendidi,
Spectati honores, quique vices gerunt
Rectoris, inſtant. his animo nitet
Fulgore vitreus, clara ſub aureis,
Quæ altè refulgens dotibus, emicat.
Aſt his poteſtas pleraque denegat.

De

De Principum Abſolutorum Statu XXI.

OMni iure ſolutus
Dextram, lege potentem,
Princeps verſat, & æquo
Cernit plurima iure
Interdicta, videtque,
Qualis debet haberi.

De Baronum Statu XXII.

BAronis poſt hæc veniunt nomenque, vetuſtas
Quæ fugiat; neget, & quæ iuriſdictio poſcat.
Quid vetitum ſeſe circum feudalia monſtrent;
Feudi currit onus. Fratri nam ferre decebit
Vitæ, & militiæ expenſas; quæcumque requirat
Officium cernis. Domini ſi poſtulet vſus,
Vel ſubiectorum: varijs hinc tradita poſſunt
Auferri cauſis, inuiſo feuda flagello.

De Conſultorum Statu XXIII.

COnſultor lucem, decus, alto è munere traxit.
Quæ exornent pectus, quæque agat, ordo dedit.

De Iudicum Statu. XXIV.

IVdex occurrit, ſimul appellatio cauſæ.
Quæ virtus mittat lumen, vibretque nitores,
Ipſi monſtratur. munus quàm celſa requirat.
Huic delegatus, ſubdelegatus adhæret,
Et conſeruator; Compromiſſarius adſtat,
Arbitrer, & Iudex. quos propter iniqua recuſas;
Ad quod non paucæ veniunt cauſæ, dum cõſtrepit altè
Triſte forum, dum cauſidicus clamore fatigat.
Quid definiret, quæque inter-cumque loquatur,
Euoluit Iudex; & quid ſinat ampla poteſtas.

DEformes currit per lites Iureperitus.
Et quis tàm egregio munere dignus erit?
Regis poſt cauſas Fiſci tractare patronus
Geſtit, & aduerſos ſternit, adurget, agit.
At proprius cauta rabulam ſibi comparat arte,
Ac pretio, vt ſuperet quidquid ab hoſte venit.
Iuriſconſultus ſequitur nonnulla, fugitque;
Officio quoſdam lex fugat æqua ſacro.
Quid contra excipias, & priuilegia ſpectas,
Quæ illis excelſa luce, decora micant.

De Procuratorum Statu. XXVI.

PRocuratorum exortu, ac tibi nomina pandit;
Quid decus, aut quæ lux radios emittat in ipſis.
Fiſco nonnemo cauſas procurat, & inſtat.
Priuatis quidam inuigilant, aduerſaque calcant.
Hoc alios recipit munus, pluresque repellit.
Procuratorem ſibi, qui præfigere poſſint,
Et quibus in cauſis valeant, per multa videbis,
Ipſum quæ variè reuocent, firmentque ſtatutum.

De Prætorum Statu. XXVII.

PRætores videas claros, queis cæca vetuſtas
Diuerſis tribuit iura ſuprema modis.
Electi ante alios rutilent virtute coruſci,
Quos merito ad celſos ducis honore polos.
Horum munus habet, quæ ſint præcepta, poteſtas,
Vnde angit miſeros horrida pœna reos.
Indicia in cauſis torturæ plurima currunt,
Et poſſint qui tàm dira flagella pati.
Monſtratque aſpectu cunctis tortura timendo,
Quos in tormentis debet habere gradus.
In ſacros homines, quid iuriſdictio donet,
Dum mixti exiſtunt crimina multa fori?

De Senatorum Statu XXVIII.

SPectat præclarus legum mandata Senator,
Quas ſummum poſcat virtutes munus ineſſe.
Quæ ſit, vel contrà permiſſa è iure, facultas;
Quāle ſit officium, quidquid tribuatve, negetve.

De Syndicorum Statu XXIX.

QVis debet eſſe fulgido Syndicus officio
Vides nitere muneris plurima poſcit honos.
Virtute clarum ſeligis pleraq; namq; poteſt,
Quædam vetantur, argines lex vehit alma ſuos.

De Magiſtrorum Iuratorum Statu XXX.

IVratus poſt dicta Magiſter
Ponitur æris computa, libros
Reſpiciet, codiceſque miniſtri,
Dum Vrbis ſumma negotia geſſit.

De Magiſtrorum Notariorum Statu XXXI.

MAgiſter iſta poſt Notarius currat.
Nonnulla tractat, diffugit vigilantèr.
Venitque Commiſſarius, vel examen,
Qui ſumat Actuarius ſibi teſtis.
Præcepta legum reſpicit data, vt noſcat,
Quæ conuenit geſſiſſe, quæ decent pelli.

De Commiſſariorum Exequutiuorum Statu XXXII.

CErnit viceno dehinc Commiſſarius ortum.
Officij natura nitet, qua in munere forma
Se gerat, & ſibi permittatue, vetétve poteſtas,
Pectore cum toto legum mandata ſequatur.

De Apparitorum Statu XXXIII.

APparitores æquè ſe in crimen obarmant.
Æuo quale fuit priſco illi nomen,& ortus?
Pleraque ſeruari præſtat, depellere multa,
Ne fera commiſſæ veniat punitio culpæ.

De Carcerum Cuſtodum Statu XXXIV.

CArceris aderit Cuſtos atri.
Multa ſequatur; plurima fugiat.
Triſti vbi miſeros compede retinet,
Qui dant imo pectore gemitus.

De Lictorum Statu XXXV.

LIctorum dextrà currunt ad funera fontes.
Quàm vili infectus nomine munus erit!

De Mercatorum Statu XXXVI.

MErcator cupidus lucri, commercia traxit
Extera,& in fines eſt merces ducta remotos.
Sed mercaturam multis tractare vetatur,
Quam loca,prefixum varie tempuſque repellunt.
Acri Mercator ſtudio monopolia temnat,
Dum proprias ponit merces,quas charta recenſet.
Plurima poſt raras ponunt emporia merces;
Inſtiterat, tractat, libros, & computa ducit
Iudicij pulſus quæ debet prodere in vſus.
Conſtruitur multis ad amicos littera formis,
Nec non Mercatore ſtylus,quo commoda captat.
Præfectus monſtrat data priuilegia Conſul,
Cum cauſas agitat, lucri mercator amore;
Cogitur aut ſummis,alieno ex ære,ſolutis

De Nautarum Statu XXXVII.

TRanſportãt merces longinqua ad climata nautæ
Dum remus tumidas æquoris vrget aquas,

Candida traduntur rapidis, vbi carbasa ventis,
Et videt immensas per mare nauta vias.
Pleraque rectorem nauis fecisse requirit
Munus, quando ad iter ventus, & vnda vocant.
Sæpiùs excusas nautam, si certa venirent,
Si cernis ponti sæua pericla pati,
Assecurantur naues, sunt plura notata,
Vt per discrimen summa statuta detur.
Mercis iacturam spectas, cum dira procellis
Æquora tolluntur, cum tonat vnda vadis.

De Astrologorum Statu XXXVIII.

ASTrologi pauidas moderantur sidere naues.
Post exponũtur somni, aqt; exordia, fraudes.
Egregia est forma cælestis structa figura,
Hic Hyades pluuio exundant, & Pleiades imbre,
Horrentesque vides Arctos, gelidosque Triones,
Tranquillant rabidum, perturbant signa serenum
Aera, & occasu varios consurgere ventos,
Stellarumque ortu cernis, queis nomina præbes;
Labitur vndarum fluxus, sæuitque refluxus:
Affertur nauis cursus, qua ex arte regatur.

De Prosenetarum Statu IXL.

EXercet munus mira Sensarius arte,
Quidquid agat, qualis merces, pretiumq; laboris:
Explanat calamus fęcundo flumine chartis
Ad sua, si vnanimes redeant commercia gentes.

De Arithmeticorum Statu XL.

CVm numeris Abacus summas incedit in omnes,
Ponitur in serie confusus calculus apta.
Diuidit, & cumulat; multas superaddere partes
Incumbit, pluresque studet deducere summas.
Magnum sublimi prolabitur vtile ab arte.
Ex professore obseruari multa necesse.

MEnſuras adhibet, ducitq; Geometra fundis;
Excelſæ, poſt hæc, tibi deuenit artis origo.
Aptaque concurrunt hinc inſtrumenta, figuræ.
Plurima ſectari ciuili in iure decebit.

De Notariorum Statu XLII.

COntractu optatum munuſq; fideſq; Notari
Ducitur, & quæ, vt doctè noſcãtur, oportet.
Officium quædam permiſit, plura vetauit,
Ne gemat inuitus, ſub pondere preſſus acerbo.

De Telonariorum Statu XLIII.

IVxta Telonari, qui vectigalia curent?
Clarè monſtratur. quiquid feciſſe negetur;
Quid ſit permiſſum. officio quæcumq; petantur.
Inde notata vides ingenti condita libro.

De Perceptorum Statu XLIV.

EXigitur præfixum, ex Perceptore tributum.
E multis longè teneat, mentemq; manuſq;
Pleriſque attendat. fraudes pellantur, & artes,
Queis apponuntur fallacia computa libris.

De Theſaurariorum Statu XLV.

REgalis curam ſibi Theſaurarius ęris
Deſumit. priſco nomen monſtratur ab æuo,
Ductum. ac officij quidquid natura requirit,
Quæ fuget, aut fugiat, ſequiturue, arcetue, docetur.

De Hiſtoricorum Statu VLVI.

HIſtorices Famæ, facti monumenta, perenni
Tradit & Heroas ſuſtollit ad ęthera laude,
Crudo quos ſomno premit inuidioſa vetuſtas.

Pan-

Panditur vtllitas, notus fulgorque, decuſque,
Et variæ ſpecies, queis emicat abdita virtus.
Effugias vitium, dum ſummo ſcripta volatu
Mittis, & obſerues ſublimia dogmata, leges.
Hac ope nam fulgent obſcura, extincta reſurgũt.

De Pictorum, Sculptorumque Statu XLVII.

EXcitat egregias linum per inane figuras
Pictor, & è buſto putrida membra vocat.
Sculptorque ingentes erexit ad aſtra Coloſſos
Aſſumunt formam marmora nuda nouam.
Quot fuerint, qui ſint quis defert artis honores,
Illius, chartæ, quæ ſit origo, dabunt.
Numinis, & ſuperum tabulas veneraris, adoras.
Et, quali ex vſu forma ſuperbit, habes.

De Poetarum Statu XLVIII.

LAuriferas Pindi ſyluas, vocale nemuſque
Spectas, ad numeros agitantes plectra Poetas.
Excelſas vatum laudes, & munus, honores.
Sopitos Satyra incendit rabioſa furores.
Quæ recipit leges, vt ſeſe ſiſtat in æquo
Limite. famoſo dum currit pœna libello.
Proponit caſus matura fronte Tragędus.
Argutos, Comicuſque ſales immiſcet, & actus
Prudenti exponit lege; hæc poſt, pulpita ſcandit,
Riſum laſciuo deducens hiſtrio ſaltu.

De Muſicorum Statu XLIX.

SIdereo promit concentus Muſica plauſu
Triſtia in harmonico demulcẽs corpora cãtu.
In plures tranſit ſpecies, elementa, figuras:
Inſtrumenta, toni, claues, proportio, pectus
Concordi allicient numero, curaſque fugabunt.
Pleraque prudentèr ſeruari in iure neceſſe.

E Tenebris Doctorum ſcripta Typographus aufert,
Æternoque exornat ſublimes lumine libros.
Non dicas aſtrictum irato prælia ventri
Ducere, non æſcas auido prohibere palato.

HÆC habuit cheyls mea laboribus tot effęta, quæ in ſublimium compendia elucubrationum impenderet: vnde ſi quid, vel Artis metricæ regulis aduerſum, vel incuria effuſum ſiniſtra reſpicis; id ob verborum immutabilem naturam, nec flexibilẽ quantitatem puta effectum; cum opus hìc fuerit nonnulla conſtitui nomina, quæ ob ruſticas prolationis qualitates informe redderent carmen. Nam & ſi ad hoc mea ſuas explicare vires poſſet facultas; nec audacię tamen notam ſuſciperet, Muſarũ potiùs vellere ſtomachum voluit, quàm ſignatum extra callem veſtigia ponere. Hæc inter verò benigno me reſpicias oculo, & quidquid erroris eſt, tua toleres humanitate. Vale.

INDEX

CAPITVLORVM.

In quocumque ſtatu primo hoc Volumine contentorum.

In Statu Virginali ſequentia habentur Capitula, nempè

QVot Virginitas iacturam ſubeat modis. fol. 31
De ſignis,& probationibus corruptæ virginitatis f. 32.
Quot virginitas modis aliena deformetur ex libidine, ac punitionem violator excipiat. fol. 37.

In Statu Sponſalium, & Coniugij.

De coniugij futuræ qualitatis. fol. 47.
De coniugij præludijs. f. 57.
De effectibus Sponſalium. fol. 61.
Quibus modis ſponſalia diſſoluuntur. fol. 63.
De differentijs inter ſponſalia, & matrimonium. f. 65.
De matrimonio, ſiue coniugio. f. 66.
De mutua coniuges inter fide ſeruanda. f. 76.
De mutua coniugum concordia. fol. 81.
De legibus ab vxore ſeruandis, f. 85.
De familia,iure, ac viri poteſtate in vxorẽ. f. 89.
De viri,dotales circa res, & contractus,poteſtate. fol. 95.
De diuortij actitati ſeparatione. fol. 96.
De filijs alendis,ac dote,poſt diuortium reſtituenda. f. 101.

In ſtatu Filiorum hæc ſequuntur.

De filiatione probanda. f. 105.
De filijs legitimis, & naturalibus. fol. 116.
De ſucceſſione filiorum legitimorum,& naturalium fol. 124.
De filijs legitimatis. fol. 125.
De filijs legitimis tantùm. fol. 132.
De arrogatis, & adoptatis. f. 134.
De his,qui adoptari, vel arrogari poſſunt. fol. 135.
De his qui poſſunt nec ne arrogare,vel adoptare. f. 136.
De ſucceſſione filiorum adoptiuorum, & arrogatorum, & eorum patruum. fol. 137.
De filijs naturalibus tantùm. fol. 139.
De filijs ſpurijs, eorumque ſucceſſione. fol. 145.

De filiorum obsequijs erga parentes præstandis, eorumque obligationibus, & reuerentia. fol. 153.
De Parentum erga filios obligationibus. fol. 157.
De Parentum potestate ni liberos, eorumque bona, ac de patriæ potestatis effectibus. fol. 162.
De patriæ potestatis solutione. fol. 172.

In statu Sutorum non sunt Capitula.

In statu Agricolarum hæc continentur.

De Agricolis liberis aliena rura, & terras colentibus in affictu, fol. 200.
De his, quæ facienda sunt ab Agricolis coadiutoribus. f. 206.
De Colonis emphyteuticis. fol. 213.
De Colonis partiarijs. fol. 228.
De decimis ab Agricultoribus soluendis. fol. 232.
De seruitutibus rusticorum prædiorum. fol. 236.
De seruitutum amissione. fol. 238.
De rebus agriculturæ seruientibus, arboribus, fructibus, ac frugibus, furto subtractis. fol. 239.

In statu Pastorum.

De Pastoribus partiarijs, siue socijs. fol. 245.
De locatione animalium. fol. 253.
De Animalibus commodatis. fol. 257.
De Animalibus venditis, & redhibitis, eorumque emptoribus, ac venditoribus. fol. 260.
De pascuis animalium, eorumque hypotheca, & de dato damno ab illis. fol. 266.
De dominorum priuilegijs, animalia habentium. fol. 271.
De Abigeis. fol. 273.

In statu Venatorum carent Capitula.

In statu Architectorum hæc verò continentur, nimirum.

De damno infecto. fol. 301.
De noui operis enunciatione. fol. 303.
De domorum priuilegijs. fol. 309.

In statu Medicorum sequentia sunt Capitula.

De his iurante à Medico agendis. fol. 239.
De his, quæ possunt in iure de Medico occurrere, eorumque relationibus. fol. 343.

In statu Chirurgorum hæc sunt nempè.

De membrorum debilitate, & abscissione. fol. 358.

De

De Cicatricibus. fol. 363.
De Chirurgorum, & aliorum chirurgicam exercentium artem, erroribus. fol. 365.
De relationibus Chirurgorum. fol. 367.
In ſtatu Obſtetricum non ſunt capitula.
In ſtatu Pharmacopœorum hæc ſunt, quæ ſequuntur.
De tempore ſimplicium colligendorum. fol. 389.
De qualitatibus Aromatariorum. fol. 391.
In Chimicorum ſtatu deſunt capitula ſimiliter
In ſtatu Coquorum.
In ſtatu bellantium nonnulla continentur nimirum.
De his, qui offenſiuum inducere bellum poſſunt. fol. 449.
De his, quibus indici bellum poſſit, & de repræſalijs. f. 450.
De his, quæ animaduerti ante bellum debent. fol. 452.
De Militum electione. f. 458.
De his, qui in milites eligi non debent, & ad militiam inhabiles. fol. 461.
De Ordinibus Militum, ſiue Equitum, eorumque priuilegijs, & origine. fol. 466.
De militari diſciplina. fol. 470.
De pœnis, quæ militum delictis infligendæ. fol. 473.
De Militum præmijs, & priuilegijs, fol. 476.
De exercituum Ducibus. fol. 483.
De neceſſitate conſilij in belli, & ſtatus ſumma, & de electione, & qualitatibus Conſiliariorum. f. 490.
De his, quæ agenda ſunt à Principe, vel Duce in conſilio, & poſt illud. fol. 496.
De his, quæ in bello, & poſt id occurrunt. fol. 499.
De Ciuitatum deditionibus, & arcium. fol. 508.
De auxilijs, quæ belli tempore à vaſſallis domino præſtanda. fol. 511.
De captis in belli feruore. fol. 514.
De ſtatu Pacis, & Treguæ. fol. 517.
De pace concluſa, inuiolabiliter ſeruanda. fol. 522.
De pacis priuilegijs. fol. 523.
De pacis violatoribus, ac eorum pœnis, & quando rupta dicatur, vel ex aduerſo. f. 525.
De bello interno, ſiue ciuili, & de coniurato, ſeditioſo populo, ac rebelli. fol. 529.

De

I N D E X.

De Monomachia. fol. 535.

In Statu Seruorum infrascripta extant Capitula.

De his, quæ in seruos dominis permittuntur. f. 548.
De his, quæ seruis permittuntur, vel negantur. fol. 552.
De his, in quibus serui, & liberi tenentur, vel non erga dominos, & de obsequijs patronis præstandis. f. 557.
De redhibitione seruorum. fol. 559.
De manumissione seruorum, & quando inuitis dominis libertatem consequuntur. fol. 565.

F I N I S.

DE STATV HOMINVM IN REPVBLICA.

PROSCENIVM.

NVllum ſub obſcuritatis vmbra latere dubiũ valet, quin, penes Iuriſconſultos, rerum priuſquam tractatus de natura inſtituatur, verborum debeat interpretatio venire. *l. 1. ff. ſi eorum petatur.* Rerum etenim à principijs ad claram qualitatis, quæ illic abdita perſiſtit, cognitionem aſcendimus. *l. 1.* & eo in loco Bartol. & Bald. *ff. de iuſtitia, & iur.* Optima, propterea, de cauſa, omnis è vocabulorum examine, ac (vt ita dicã) anatomia originem habere diſciplina videtur. Bald. *in l. liberi num. 5. C. de opere libert.* Maximi namque dedecoris eſt ſermonem de aliquo facere, nec, pertingi quos oporteat, ſibi notos reddere terminos, & ante de illo quidquã præfigere, quam horum habere intelligentiam. Angel. *conſ. 110.* quod incipit: *Sanctiſſimæ in princip.*

Hanc igitur ob cauſam, Hominum de Statu in Republica, verba laturus nõ indignum laboris mei Prolegomenon exiſtimaui. Primum, quid Status Hominis, quid hic poſteriùs, quidque demum Reſpublica? Videre. Vt aliquid poſtmodum quemlibet circa illorum ſtatum, & in ordinem redigere, & diſtinctè proponere valeam. Quare, licèt plures ſibi formas induat, & non paucas excipiat, Status, ſignificationes, cum vitæ, quam ducimus, non rarò ſpatium denotare conſpiciamus, en Cicero, qui 3. *in Verr. De vitæ meæ ſtatu lacrimis ſuis deduxerunt.* Huius deindè ſæculi morã demonſtrare apparear quemadmodum Abb. *in cap. ad noſtrum in Clementin. de Hæret.* explicauit *cap. 3. num. 9.* qua in parte. *Quantumcumque homo in ſtatu huius ſæculi ſit perfectus, debet ſemper orare, vt diuina virtute perſeueret in illa perfectione.* Pro temporis, tertio, perſiſtentia, lapſu, vel aduentu deſumatur, præſentis nimirum, præteriti, ac futuri, de quolibet enim iudicium, eo, promi debet modo, vt ſtatus, in quo exiſtere conſpicitur, adeſt Bartol. *in l. Iulia. in fine, ff. de condict. indeb.* Caſtrenſ. *conſil. 428. In princip. lib. 1.* & rerum neceſſe conſiderationem effici, iuxta quæ tem-

A poris de ſtatu, in quo reperiuntur, ad aſpectum veniant. Rouit. *in Pragm. Regni Neapol. pragm.* 1. *tit. de iuris, & exact. fiſcal. num.* 84. *fol. mihi* 329. Ex quo accidit, vt illius extet imperio ſubiectus homo, cuius ſub iuriſdictione, quo pœnam tempore cogatur excipere, moram facit, cum neutiquam, commiſſum quādonam fuerit delictum, conſideretur. Quapropter, ſi circa decem Clericus
B iniecerit promiſſionem, & eo, cùm petitio ſit de illis, tempore, proprio expoliatus decore videtur, ſæcularis condēnari per Iudicis valet ſententiam, ac ex aduerſo. Quod etiam criminali vigorem in cauſa excipere affirmat. Graſſ. *de effect. clericat. effect.* 8. *num.* 8. Marinus *reſolut. quotid.* 189. *num.* 2. Quo in loco tali deciſum fuiſſe modo in Senatu Neapolitano cum *deciſ.* Franch. 656. aſſerit.
C Conditionis, in qua perſiſtit. Quartò, pro Methamorphoſi, cū ſcilicet capitis homo diminutionem, vel maximam ſubeat, vel minimam: Hominis ex eo quia ſtatum circa tractatur: *to. tit. inſtit. de capitis diminut. l.* 2. *ff. de ſtatu homin.* quod ita explicauit Cic. *de Prouinc. conſul. Quāuis excipere fortunam malui, quàm de meo ſtatu declinare.* Pro libertatis. Quinto, ſeruitutis, ingenuitatis, & quæ libertinis
D ineſt, facultate, *toto tit. digeſt. & inſtitut. de iure perſon.* Vitæ. Sexto, ignominiam oſtendat, ac honorem, vt fiat conſideratio, an integri homo ſtatus, vel corrupti exiſtat; ſi decore ſcilicet præfulgeat, vel improbitate vileſcat. Bartol. *in extrauag. ad reprimendum, verſ. ſtatus.* Septimo, pro aliquo iure quæſito intelligitur. Vltimus, vt nimirum in corporalibus attendatur in rebus poſſeſſionis ſtatus: antiquæ etenim vltima præponitur, licet
E cum titulo, poſſeſſio. poſtremus cò quod ſub examen ſtatus venit. Tuſcus *litt. S. concl.* 422. *lib.* 5. *n.* 3. Octauo, conditionē rerum deſignat, vt Ciceronis fuit ſentētia, qui 8. ſcripſit *in epiſt. De ſtatu rerum omnium cognoſceres.* Fortunæ. Nono, formam, declaret, vt eiuſdem *ad Att.* verba. *Quo in ſtatu rem videſ.* Locum. Decimo, ſæpius, & quæ iam emicat, dignitatem explicet, vt ipſummet penes ad Heren. videtur. *Fortuna collocauit eum in ampliſſimo ſtatu.* In ordinem tandem, vel regimen deſumatur, vt ſcriptum fuit ex Carauita *ſuper rit. M. R. C. Neap. rit.* 5. *nu.* 4. Præſenti attamen, è Nobis, in tractatu hæc de illo definitio: aliquorum eſt hominum, qui perſiſtunt in Republica, cōditio; quam, tum *illi*, qui abſolutum regimen ſubditorum habent, ac qui ſubiectos regunt, & ſub alius permanent dominatu; tum qui ſolummodo iuſſis obtemperant, & ſeruitia præſtant, in claſſem veniūt: Ex his etenim Reip. iuxta dignitates, munera, miniſteria, virtutes, arteſque corpus conſtat: Hominum vnde pro conditione, &, in quem vocati à ſuperis fuere, gradu, ſuſcipitur. Bald. *in conſ.* 1. *in princip verſ. in contrarium lib.* 1. per Text. *in l. Diuus, ff. de adop.* §. *Generali. Anth. quibus mod nat effic. ſui, tot. tit. ff. de ſtatu hominum, & de iure perſon.* Diu. Thom. 2. 2. *qu.* 184. *art.* 4. Ipſius autē denominatio, è ſto, quòd naturalem oſtendit hominis poſitionem, in qua permanet, originem ſumit. D. Thom 2. 2. *queſt.* 238. *art.* 10. Cuius quidem ſtatus, vel celſitudine, vel humilitate nemo exiſtere contentus poteſt, ſed exilij vſque pœnas, ac mærores, cruciatus nec non excipit, cum & ad alium, qui melior ſit, cōmigrare deſideret; propria etenim haudquaquam ars plaudere videtur, & nulli ſors lætitiæ eſt, ſed quiſque aliena cupit; &, cum ſua non ſatis meruerit, querulus optat miſer illa tranſire à fortuna, conſequutus attamen poſtquā fuerit intentum, maiora deſiderat, nec auida è cupidine declinat, nec, feſſus licet eſſet, ſatius, minimè id ceſſare vellet: vndè ſæpiùs euenit, vt, propria quilibet ex ambitione deoculatus, dum ad ſublimiorem tranſire ſortem, contendit, maioreſque agitat in animo gradus occupare, horrendum irruat in barathrum, inque foueam propria confectam arte: miſero decidat caſu: Qua de re optimè conſideratum hoc fuit ex Roderico Zomarenſi ſuo in humanæ vitæ ſpeculo: Aliquos etenim non parum animo, &
F
G
H
I
K
am-

A amplioris libido felicitatis, & maioris carentia fortunæ, torquet; ſed eos quidē latet, quot illo ſub fulgore pericula, inexplicabiles curę ingentes abditi luctus extent Nubila, nōnulli fronte, maximas poſtquam adepti proſperitates depreſsū oſtendunt pectus, vel eoquod tam ſecūdam ferre auram, quod haud facilè norint, vel cum recto inſpiciant oculo, bonis contrarias moribus videant: Mur-
B mura quidam in ærumnas, aduerſitates, ac infortunium inuehunt, ſed nullo cōſiderant modo incognitas homini calamitates eſſe neutiquam poſſe: plerique Fortunæ contra fallaciam, & incoſtantiā vehementes emittunt querelas; dum, & tales cū ipſis luſus inſtituit, vt propria, eodem, in patria in dominos præficiat, ac exules deijciat tempore: Maximas plurimi pœnas huius ſeſe perpeti longo
C in vitæ curſu affirmant, ſed intempeſtiuū experti lethum id veniſſe dolent, quod accedere optabant: Gloria nonnemo inanis, & honore magnum percipit tormentum, ſed aut verum hic ſplendorem non cognoſcit, vel meliùs vt ipſum tale deſiderium relinqueret, ac tutius haberetur: Humiles multi ſibi eſſe, atque deſpecti videntur, ſed maius quidem in dedecus incurrerent, ſi altiorem honorum pertingerent apicem: Detractatio-
D nes innumeri, nec non infamias iniquo fermè perpetiuntur animo: ſed fucatas cum hi laudes appetant vana intument aura: Plures temporalis vel poteſtatis auiditas, vel dignitatis, animo, exagitat, ſed mundi hos forſitan ad regimen euehere virtus haud valet, nec vt illud cōſequantur, & perferant, poteſt adiuuare, vel tenebris circumductum retinent
E intellectum, cum breues affecti luminis radios æuiternos exiſtiment: Aduerſus naturam nonnulli vocem erigunt, fumoſas dum imagines, celſum retinere ſanguinem propriam exoptarent familiam: ſed veram hi nobilitatem haudequidem cognoſcunt: Implacabili plurimi animo, & diuitiarum tolerant inopiam, & paupertatis excipiunt onus: at proprijs ſibi detrahunt oculos manibus; dum & magnam in diuitijs conſiſtere putent felicitatem: Propriarum quoſdam, & naufragium rerum, & ruina excruciat, bonorumque damnum affligit, & defectus, at maximo, his carere opibus, & corpori emolumento eſt, & animo, cum longè luctuoſum afferre illæ caſum valerent: Humani complures de fauoris carentia maximas intexūt querimonias; ſed quis poſſit decernere, an plurimum, illis odium, inuaminis, ſecunda vel attulerit aura? ſeſe ab amicis nonnulli aſſerunt derelictos, cum & in dubium ſit, an aliquid in amicitiam ipſi perpatrarint: Fidos aliqui familiares dilapſo habuiſſe tempore, præſenti autem conſpicere dicunt, ſed etenim, vel æquiuocum hi de amicitia ſermonem inſtituunt, vel iuuamen, cuius ergo amici fuere aſsūpti, iam ceſſauit: Plurimos non ſolū conturbat, inconſolabili verum etiam commouet mœrore, improbis eòquod homines moribus meliori perſiſtere infortuna videntur, quam qui & candidū retinent pectus, & niueum præſeferunt animum, ſed vereor, ne dubitent, æthereo ſceleſtos aliquid habere in dominatu, & bonos quidquam ſuſcipere in cæcitate. Alij quod vitijs lacrimosè inſeruiant, maximè triſtantur: ſed noſcere hi nolunt liberi, ex nemine, imperium arbitrij, niſi à ſemetipſis frænum excipere. Hominum tandem adeo infinita exiſtunt deſideria, vt non, niſi morte, finem valeant deſumere; ſed tunc hi deſiderare ceſſabunt humana cum egreſſum ex aura facient; ipſorum etenim optatis cum cœlum fauet, diuerſa, quam quæ habuerant in votis, excipiunt, dum bona ex eo quia quæ putarant, peſſimæ conſpexerunt exiſtere qualitatis. At vnde hoc experimur, & in noſtros irruit animos? Primis quidem è parentibus, proprio non contenti namque de ſtatu, in quo innocentiæ ipſos ſplendor ſummi è dextera opificis inditus decorabat, ad diuinitatem commigrare quæſiuerunt; cum ad ipſius enim ſuiſſent Iconē procreati, non amplius figuram demonſtrare, ſed prototypū voluerunt, dij eoquod

A de bono cognitionem habentes ac malo eſſe, per quam inſipienter optarunt. Sed enim cum ſeſe Numina contendiſſent, in peccatum ſunt prolapſi, inque Dei corruentes iram ex immortalibus mortales effecti, terræ dominatum relinquentes miſeram ſubiuere ſeruitutem; cum, & proprij ſudore vultus panem ſibi acquirere homo cogatur: & dolores in partu mulier experiri compulſa de ſocietatis celſitudine, & de æqualitatis B decore turbata, viri poſita ſub imperio fuit, ſibi ex eo quia diuinitatis induere maieſtatem iudicans, proprij iacturam ſplendoris fecit. Vnde peccatorum cũ oporteat deſiderium perire, omnes indè calamitates in mundum, ac miſeriæ deueniunt; illumque facere homines caſum videntur, in quem, & Dædali filius triſti prolapſus letho; vt hic enim, ex Creta, Duce genitore, alis cera con- C tectis cum volatum ſuſcepiſſet, Apollineæ nitore facis allectus, audaci necnõ animo excitatus, altiorem (vt Poetæ in ſomnijs habent) petere gradum contẽdens, liquatis alis, penniſque diſſolutis æquoreum decidens in barathrum inſolentiæ pœnã dedit. ſic huiuſmodi cuenit in caſibus. Iſtis, optimo iure, originem è mutationibus humanas excipere D miſerias, & mala (ni monumentis decipior) mihi videtur: cumque ſtatus perturbetur ordo maximæ conſurgunt ærumnæ, id verò ex moderatoribus ortum deſumere conſpicitur, dum & vigilantiæ non inſiſtunt, & ſegnitiem diligunt; Hi etenim inditam propter ſuperbiam ex natura, & auaritiam cum celſiores pedem inferre in dignitates, & in ſe arma concitant, & in Rempublic. E Illi dum alios honore præditos, & ſummo conſtitutos videant apice, ſeſe autẽ vili reputent in claſſi, ad ſeditionem animos acuunt: maxima plures potentia ſe cum deſtitutos iudicent, ne infimo, (vt æſtimant) gradu perſiſtant, modos, quibus fortes deijciant è dominatu viros, meditantur, ſeſeque illorum quærunt in locum reponere: etenim dum plura cupiunt, quàm cœlum conceſſe- F rit, & optimum deſiderantes, mala ſæpiùs inueniunt; hoc enim accidit Sybaritis modo, qui alienos dum occupare agros exòptant, & illos contra, qui eos receperant inſurgunt, opprobriosè pulſi proprijs iacturam de bonis faciunt. Illo, hac de re, in caſu ciuium eſt perfecta congregatio, Diui ſecundum Thomæ ſententiam *lib.* 4. *de reg. Princ. cap.* 23. Suus, ſi quilibet, vt ſtatus exiſtit, diſpoſitionem habet, ac opera conficit; cum G quis etenim, vel ſummus ſi habeatur dominator, vel ſubditus conceſſo exiſtit gradu contentus, &, vt ſuæ requirit cõditionis actio, patrat opera; optimo Reſpublic. permanere modo, & incolumis videtur.

Quapropter excelsè notatum fuit ab Oſorio *in lib. primo de Regis inſtit.* Omnẽ Reipubl. interitum indè venire, cum proprium quilibet, quod conueniẽs eſt, H non agit, negotium, ſed alterius, & munus deſumit ſibi, & officium; quemadmodum etiam conſcriptum extat *in cap. quod quidã* 1. *quæſt.* 1. Sibi ſtatutis propterea in terminis auidum continere animum debet quiſque eſſe contentus. *cap. per latum, diſtinct.* 90. Barbo. *in cap.* 1. *de conſtitut. num.* 60. *cum ſequent.* Decianus *in primo crimin. to. lib.* 4. *cap.* 11. *num.* 1. Prudenti vnde quidem exclamare mo- I nito cum Diuo Paulo decet. *Maneamus omnes in illa vocatione, in qua vocati ſumus.* Optimum etenim vitæ genus, ac eo vigilanter ſeſe in ſtatu conſtituere, totius in quo ſpatium æui deduci oportet, maxima exiſtit ſolertia: difficultates namque abeſſe minimè poſſunt cum temerario quis auſu, concluſiſque oculis illum ſeſe præcipitat in ſtatum, graues ad quem illecebræ aduocarint. quare, merito, propriæ luit pœnam inſolẽtiæ, dum, & ibi anguſtias reperit, vnde abeſſe putabat ærumnas: humanarum eòquod illa videtur haberi conditio, vt quemcumque lumina in locum vertamus, plurimas, quæ ſubſunt, inſpiciamus anguſtias, hæ vero cò magis mentem diſtrahunt, quo tali cognoſci non valeant forma, vt futura prolabi clarum K

ſit:

A sit: sublunarium autem rerum lusus eruditè quidem, ac affabrè Ausonius in Edil. explicauit. F

Quod vitæ sectabor iter? si plena tumultu
Sint fora, si turris domus anxia, si peregrinas
Cura domos sequitur, mercandem si noua semper
Damna manent; cessare vetat si turpis egestas,
Si vexat labor agricolam, mare naufragus horror
Infamat, pœnaque grauis in cælibe vitâ,
Et grauior cassis custodia vana maritis
Sanguineum si Martis opus, &c.

B Et meritò quidem nil conspici miseriùs in sæculo valet, quàm incertum, in quo permanes, haberi statum: vnicuique hac de causa incumbit, illum sibi vitæ desumere gradum, non, ex quo pœnitus absint incommoda, sed, minora veniãt: suum consulere ingenium, proprias ad examen vires compellare, ac tandem sub considerationem ponere quæ nostra scripta conciue fuerunt Diodoro *lib.* 1. & 2. Vnde adduci Horatij versus possunt in Arte Poetica, inuentionẽ quamuis ille circa ducat. G

——————Versate diu quid ferre recusent,
Quid valeant humeri——————

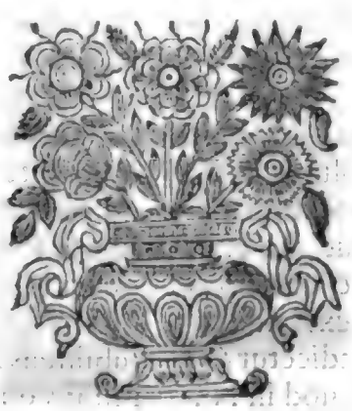

QVID HOMO?

CVM Primùm de ſtatus natura quidquam explicaſſem, diuerſaſque vndè varias deſumit ſignificationes, oſtendiſſem, formas, ad hominis deſcendere ſubſtantiam putaui; nam hominem eſſe, ac illius ignorare conſtitutiua, non ſolum turpiſſima eſt ſegnities, propria, ſed etiam negligi videtur eſſentia. Qua de cauſa, cum de ipſo tractatus inſtituere debeam, eius deuenire ad definitionem iudicaui, & Ariſtotelicam quamuis hanc per doctrinam, quam omnes adhibent Academiæ, Rationale dicere animal poſſem, vt maior tamen ipſius circa eſſentiam occurrere nobis, cognitio valeat, nonnullas amplo deſumptas modo ex Lullio decerpam: vtque clariori, noſtro fiat explanatum, proprium quid, intellectui ratione, plures inde adducere definitiones oneroſum haud equidem exiſtimabo: Hæ autem, neutiquam abſtractè, ſed ipſius è principijs artis, ac è prædicamentis excipiuntur, cum de ſubſtantia tale prædicetur (vt aſſerit) prædicamentum, quod in Natura cum ſubiecto conueniat, ac primã per ſuæ regulæ ſpeciem, C, ſcilicet affirmat. Primo eſſe animal, quod circa, plures, quàm de alio, bonitates, ſpecie quæ differant, prædicari valeant. Deinde in quo maiores inſint, quàm in altero, poteſtates: Cui, Tertio, incorruptibilis inhæreat pars: Ex quo proprij munere organi, Quarto, intelligibiles efficiantur ſpecies: Virtutes quod, Quinto, adhibeat, & vitia; Liberalibus, Sexto, artibus ornatum, & mechanicis: Plures, Septimo, delectationes, quàm aliud animal, contineat: Plurimas, Octauo, quas non aliud, concludat differentias: Maiores, Nono, præferat, quàm quodlibet, concordantias: Plures, Decimo, cui contrarietates inſint quam alijs: ſua in quo, Vndecimo, principia magis natura exerceat, quàm in alio: Cum quo, Duodecimo, cuncta Deo præſtant ſeruitium corporalia: Quod, Decimotertio, ſublimiorem, quam aliud animal, ad finem eligatur: Maior cui, Decimoquarto, inſit, quàm alij, pulchritudo: Plures in quo, Decimoquinto, conſpiciantur, quàm in quolibet, qualitates: Quod magis, Decimoſexto, ſuam valeat, quam aliud, mortificare naturam: Quod ſit, Decimoſeptimo, ſubſtantia plurimis compoſita, quam quæquam alia, rebus. Quæ Decimo octauo plures contineat, quàm alia quantitates ſpecie differentes: Corporalibus, Decimonono, ex qualitatibus conſtans, & ſpiritualibus: Pluribus quæ relationibus XX. quàm alia, ſit compacta: Corporalibus quæ Vigeſimoprimo, & ſpiritualibus ſubſiſtens actionibus habeatur: Corporalibus quæ, Vigeſimo ſecundo paſſionibus, nec non ſpiritualibus videatur ſubſiſtens: Virtutibus, Vigeſimo tertio, quæ & vitijs habituata exiſtat: Recto, Decimo quarto, quæ permaneat in ſitu, dum ſedet, ac etiam, dum incedit, ſubſtantia: Partem, Vigeſimo quinto, aliquam in ſe, tempore abſque ſucceſſione neque continens: In qua, Vigeſimo ſexto, anima collocetur ad inuicem, & corpus: Humanam, Vigeſimo ſeptimo, ens ſpeciem, extet, multiplicans: Subiectũ denique ſit, omnia in quo animalia conſiderari ſubiecta valeant: Hæ verò largo

habentur deſumptæ definitiones modo è Lullio : Homo autem dum principia omnibus excipit cũ rebus Microcoſmi nomen ſortitur.

Vituperio autem dignam reputauit, quæ ex Ariſtotele, definitionem Baptiſta Van-Helmontius, ſuo de Venatione ſcientiarum, in tractatu n. 35. cum ſequentibus, quo mordicus in loco, rationale, hominem, haud eſſe animal demonſtrare contendit, cum vltimo ex fine, ac deſtinationum proprietatibus ſumi definitionem iudicet debere, prima ex eo quod cauſarum cauſa ex Ariſtotele finis exiſtit; qua de cauſa indecens eſſe opus iudicauit, ex ethnicis, qui hominis creationem, finemque ob quem in lucem vocatus, ignorant, definitionẽ poſcere, nobis culpæ ducens Chriſtianis huiuſmodi, euangelicam in veritatem, ſectari opiniones: Vt propriæ verò afferat ſententiæ robur, Diui Antonij Anacorytæ, quod Sanctus duxit Hieronymus, affert exemplum, cui Faunum animal rationale loquens occurriſſe legitur, cum ipſum & colens, & venerans, Chriſtianorumque ac Naturæ Deum cognoſcere optans, inſtãter precaretur, vt cæleſte ſui ad iuuamen ſuorumque Numen oraret; Ex quo primo certum (inde inſurgit) Faunum hunc, hominem haud equidem fuiſſe, cum ex Diui illius relatu, horrenda figura, monſtruoſoque animal vultu videretur, non Cacodœmonem, ex eo quia nec ille, ſtellatas quamuis arces ſeſe aſcenſurum putaret, humi pronus, maximam, quæ ineſt, ob ſuperbiam, caderet: Faunum etiam non Hominem, aut Cacodœmonem Beatus Hieronymus appellat, ergò neutrum illorum habetur: vnde aſſirmare oportet: Faunum animal rationale patrium loquens idioma exiſtere: Hominem non huiuſmodi: plura eòquod in dies monſtra videntur, ac portenta, quæ ratione vtentes, artes adhibeant mechanicas. Dei etenim homo tantum ad imaginem creatus omnium excluſione fuit: rationalia vnde huius generis animalia noſtri ſimulacra, non autem Numinis ad Iconem videntur: Hominis hac de re definitio: Quod ſit creatura, immortalem per animam, in corpore Dei ad honorem, & gloriam viuens. Diuina vero abſque imagine ſub conſideratione venire anima fermè haud valet. Illud Dei Regnũ omnibus ſuis cum chariſmatibus intimius animæ eſt, quam intima ipſamet ſibi exiſtat. Hæc de Homine Van-Helmontij habetur ſententia. Qui

Maxima cõmotus indignatione Philoſophicos inuehitur in præceptores, qui Ethnicorum dum imbuunt adoleſcentes principijs, & ſic, ſecundum Stagyritæ ſententiam, hominem definiunt, nec Deum, nec ſemetipſos in eſſentiali cognoſcunt ſubſtantia; vnde cum Gentilis potiùs doctrinam ſequantur, quam Antonij, cuius, Paulus ille authoritate sãctos inter adductus; infirmę acquieſcũt opinioni. Ipſius qua propter, ſecundum caduuer, non efficientis autem ex Creatoris intentione, finalique hominis deſtinatione, ſubſtantiam ſunt meditati: ſi alio enim regiſſet modo, proprio Summus Opifex è ſcopo declinaſſet, ſi ipſe, cauſarum in creatione prima, finis extet; tali hominis igitur definitio forma, efficientis è creatoris intentione, accipi debet. Conſtitutiuam autem illius differentiam, rationale, ſcilicet, brutis procul dubio conuenientem eſſe affirmat, cum vna prorſus definitione, atque cõſtitutiua extet indiuiduorum differẽtia.

Et ſuam licet (vt ipſi viſum fuit) ex adductis explicarit circa hominis definitionem, ac eſſentiam Van-Helmontius mentem: Quid Blettios circa ei aſſerendum exquiro, qui abſque qui ſine capite videntur, ac vultu, & faciei retinent in pectore partes? An homines abneget? Iſtos exiſtere habemus ex Mela *lib. 1. cap. 4.* quod & confirmatum è Plinio *lib. 5. cap. 8. & lib. 7. cap. 7.* ac Solino *cap. 53.* Qui alios ceruicibus deſtitutos, oculiſque in humeris defixis affirmat adeſſe: Diuus etiam Auguſtinus *ſerm. 37. ad Patres in Heremo*: ſeſe, in Aethiopia, in quam, vt Euangelicæ ſpargeret

lemen

A ſemen veritatis penetrarat, nonnullos vidiſſe homines, qui capita cum nullo retinerent modo, craſſos in pectore oculos, cæteraque noſtris æqualia, demonſtrabant membra; Hi autem haudquaquam dici monſtra valent, illis eòquod in regionibus ortum ſæpè ſæpiùs excipiunt, cauſaſque tali ſub ſyderum aſpectu conſtitutas, aliarumque diſpoſitiones ad generationem concurrentium habent: Id autem ob multiplicem promiſcuam ſeminis diuerſę ſpeciei confuſionem, vbi variæ ſe virtutes formatrices inuicem obturbant, euenire ſolet: addè propter materiæ penuriam, & exuperantiam, ac receptaculi, quæ fœtus continentur, ex parte: primarum nec non ob aſſymetriam qualitatum, naturæ interdum obliquitates inducentem, quatenus in cauſa eſt, vt congruè facultates propria adminiſtrent munia; ex imaginatione denique ſuperiores monſtrorum cauſæ producuntur; hæc autẽ, ſæpiùs efformatricem facultatem ſuo aberrare facit è ſcopo, abſurdaſque & peregrinas, quas concipit, formas fœtui inducit; ſi quidem, cum vnum ab alio gignitur animal quinque debent concurrere, ſemini primum virtus efformatrix inhærens; quæ Opificis more totum membratim corpus delineat, ac effingit, ipſa deinde, qua fœtus coaleſcit, materies, fœtus tertium, receptaculum, primæ, quartum, quæ ſenſu percipiuntur, qualitates; caloris, nempè, frigoris, ſiccitatis, humoriſque completio, quarum è temperatura ſalus dependet animantium, ac integritas, quod rem quintum, attingit, vt regionis ſalubritas, & inclementia, ſyderumque vt dictum fuit influxus; Quid autem in Pygmæis, quorũ haud altius cubito corpus videtur, qui & Arietum, Caprarumque dorſis infixi fœcundi tempore veris turmatim Gruũ oua, pulloſque ſagittis confodere contendunt: ſed quid ad hoc Van-Helmõtius? Nonnè hi noſtra diſcedunt à forma? Diuus tamen Auguſtinus maximũ ingeniorum, & Africæ monſtrum huiuſmodi populos anima vitam ducere intellectiua, & ratione affirmat vigere, vt homines exiſtunt *in lib. de Ciuitate Dei 16. cap.* 8. & Ariſt. *hiſt. anim. lib.* 8. *cap.* 12. Plinius *lib.* 4. *cap.* 11. *lib.* 6. *cap.* 29. *& 30. & lib. . . cap.* 2. Quod ſi de fide inſtructiones iſti deſumere valent: baptiſmatis excipere lauacrum debent: nec aliquo ipſis modo poteſt denegari. An quem verò Diuus Antoninus homunculum in Satyri, ſiue Fauni figura conſpexit, cum ex ipſo id peteret, baptiſmi abluere vnda potuiſſet, dum & humanam retineret loquelam, & rationalem, de noſtra nec nõ cognitionem haberet fide, cumque ipſum rogaſſet, vt & ad Naturæ, & Chriſtianorum Deum, pro ſe preces emitteret? Huic reſponſum quæſtioni illud valet afferri, quod ex Diuo Auguſtino *de Ciuit. Dei lib.* 16. *cap.* 8. Quod etſi quiſquis homo, animal ſcilicet rationale mortalem dum in lucem ſurgit corporis formam oculis ignotam, noſtriſque longinquam è ſenſibus, colorẽ, nec non, vel motum, ſonumue, aut quãlibet vim, partemque, aut qualitatem retineat naturæ, nullum fidelibus inducere dubium valet, primo quin originẽ ex parente ducat. Quapropter ſi Faunus ille vitam aliquam exceperit è fœmina, quæ cum bruto forſitan Venerem exercuiſſet, aut è contra (vt eſt Eliani *Hiſtor. Anim. lib.* 6. *cap.* 41. ſententia; ex quo habemus in Siſari Vrbe Hircum necem intuliſſe adoleſcenti, ob Zelotypiam, paſtori, qui cum capræ in amplexu irruiſſet, coitumque adhiberet humana ſyluanum ſpeciẽ, caprinis tamen cruribus procreauit; Hunnorum, quemadmodum Attilà Rex canem, ac mulierem dicitur in parentes excepiſſe) & Orthodoxæ de Myſterijs Fidei rudimenta appræhenderet, Diuo ex Antonio baptiſmo nouam deſumere in animo formam equidem valeret: ex homine eòquod vitę habuiſſe primordia videretur, vnde homo ſibi ad ſimilem ſubſtantia, procreauit, nullo autem modo beſtiam: pro comperto namque exiſtit nec accidentia, nec figuram, nec quantitatem variam efficere eſſentiam:

vnde

A vnde Raphael Volaterranus ſeſe affirmat conſpexiſſe Alexand. 6. Summi Pōtificis diploma, mulieris circa Venerem, quæ, cum ſe cani admiſcuiſſet, caninam inde obtinuerat prolem, diſpenſantis. Accedit in dubijs, non eſſe à Fauno animal illud Pici filio, ac Latini patre, vetuſtiſſimo Aborigenū Rege, prognatum: ipſe etenim Latij retinens dominium Faunos, Satyros, Panes, ac Syluanos, ruſticorum numina, procreaſſe vt teſtatum vult Ambroſ. Calep. *in verbo Faunus*: Ergo ex homine deſumit natalia, & proindè illius velut æditus è ſtirpe, homo, non autem Faunus debet nominari: Adde quod, iuxta doctrinam Torrebl. *lib. 2. de monol. cap. 33. à nu. 22.* ad plures ſequentes; Et Satyri, & ſemihumana quibus figura ineſt, hominis retineant ſubſtantiam, & rationis exiſtant non expertes; cum nefando ex viri cum feris coitu nata fuiſſe amplexu valet affirmari. quapropter & eadem illis definitio, quæ cœteris conueniens eſt hominibus, præberi debet; quemadmodum etenim anima rationalis eſt, quæ diſtinctionem homines inter, ac bruta ponit: eòquod nulla forma exiſtit homo, qui ratione haudquaquam præditus extat, quique humanam haudquaquam retinet figuram, neutiquam rationalem cōcludere animam valet præſumi, vt eſt opinio Bald. *in l. 2. in princip. C. de poſt. hered. inſt.* Quod ſi tamen non rarò externa vultus figura humanam præſeferat effigiem, nefaria cum ex hominis, brutique congreſſu procreata proles omni valet homo dici modo, externa ex eo quia oris ſpecies prædominatricem oſtēdit ſeminis efficaciam, cuius formatricem ſequitur corpus facultatem: propria enim ratione, ſpecifica ſumen à natura tali membrorum figuræ determinatum habetur, vt notatum extat *in cap. ſi homo 27. quæſt. 1.* Ita nulla forma Fauni ratio, reliquorum inter humanitatem rationalium, ac ipſius eſſe diſtinctionem ponit: ſi enim abſolutè baptiſmum ſuſcipere non poſſet, conditione adhibita id valeret inferri, vt per Theologorum praxim in dies agi videmus, cum in lucem portenta veniunt, vt affirmatum fuit è DD. penès Dianā *reſol. 30. p. 9. tract. 3.* Caranza *de part. cap. 17. n. 31.* Et hoc còmagis, huiuſmodi procedere ſine conditione oportebat, humanum ex eo quia ipſi caput inerat, animæ in quo ſedes continetur, vertex enim non verò corpus luſtrali aſpergitur vnda. Qua de re affirmare neceſſe eſt, quod, cum humano proles capite decorata conſpicitur, latentis præſumptionem animæ rationalis præbet, ſoli nāque homini propria videtur facies, vt explicatum ex Andr. Laur. Anat. *lib. 11. cap. 1.* quod & in Fauno magis procedere videtur, humana ex eo quia præditus habebatur loquela.

Cuius ad confirmationem ſententiæ hic adnectere viſum, vel vmbra circūductum Van-Helmontium fuiſſe, cum Diui opera Hieronymi perlegeret, vel genuinam, vt proprium accommodaret intentum, ſub ſilentio præterire ſcripturam voluiſſe, Diui ſi namque Hieronymi verba ſub examen ponere contenderet, in genere, ſuæ oppoſita equidem opinioni, & aduerſa doctrinæ reperiret: Primo, ex eo quia ille in volumine, vbi Diui Pauli vitam deſcribit, Antonium refert, poſtquam Centhaurus occurrerit, quemdam vidiſſe homunculum, qui aduncis naribus, aſpera fronte, extrema, caprarum ad inſtar, corporis parte, palmarum, pro cibo, fructus ipſi deferebat, cumque Diuus fuiſſet, ex ipſo quiſnam eſſet? ſiſcitatus, hic contra: *Mortalis ego ſum, & vnus ex accolis heremi, quos vario deluſa gentilitas errore, Faunos, Satyros, Incuboſque vocat, eoſque colit, legatione fungor gregis mei, precamur, vt pro nobis communem Deum depreceris, quē pro ſalute mundi venuſſe cognouimus, & in vniuerſam terram exiuit ſonus eius.* Eum quemadmodum homunculum Diuus Hieronymus illum, quem Helmontius Faunum, appellauit, ſubſtantialis eòquod hominis formæ ipſa exiſtit anima, vt in Clemen. *de ſumm. Trinit. cap. 1.* habetur. Quæ, cum fuerit à corpore ſeparata, ci-

A daueris nomen cuique indit, & nõ hominis. *l.punit. C. de caduc.* Rationalem forma enim animam demonſtrat. *l. non ſunt liberi, ff. de ſtatu hom. l.quæret aliquis, ff. de verb. ſignificat.* Cumque hominis autem haberet effigiem, qui Diuo Antonio Faunus occurrit, aliquã licet partem, vel auctam præferret, vel diminutam ex iure attamen rationalem continuiſſe animam, verumque fuiſſe hominem præſumptio venit. *per d. l. non sũt liberi.* Illius eòquod figura ex accidenti magis, quam alia originem excipiebat ex cauſa, quod nullo præbet modo, nec hominis aufert ſubſtantiam. Bartol. in *l. ſtricta ratio tract. de alueo n.* 14. Multos adde, quod penès Philoſophos, Poetarum figmenta, huiuſmodi, & inſomnia, Faunos protuliſſe, videntur magis, quàm verioris hiſtoriæ relata; nullo, accedit, C quod medio poſſibile certè apparet Petro Caſſen. *lib.* 1. *de varietate anim. cap.* 1. Quod talis adeò inſtrui Faunus poſſet, vt neminis cum in ſocietate fuiſſet, neq; reliquis ſeſe verſaſſet cum hominibus, eo, quo ſupra, vocem efformaret modo: vulgi, qua de cauſa ex ore deſumpta narratio, ac populi decerpta ex rumore videtur: Varia enim Antonio, multis in caſibus ſpectra perhibentur apparuiſſe, D ipſique non ſolum, alijs verum etiam fuiſſe loquuta clarum extat penes Mart. del Rio *diſquiſ. mag.* Dato autem, quod hi ex Diabolo prognati Fauni fuerint; equidem, ex eo quia nullam valet Diabolus, vt generatio ſequatur, poteſtatẽ habere, nec membra, quæ ſemen vt ejicerent apta, retinet, filios ſuſcipere non dicitur, cum ſemen in calore conſeruare, ac mulieris demittere in vuluã E humanum exiſtat opus, conſequens qua de re, eſt, hominis Faunum è ſemine prognatum, & eius ideò filius dicitur magis, quam Cacodœmonis proles eſſe, velut inſtrumentum: eòquod illud in re ſeſe habet, non autem, vt cauſa, quomodo conſideratum fuit è Scipione Merc. *de offic. obſtectr.* & ex del Rio *in diſquiſ. mag.* Nec ad opus facit, ſi vncæ illi nares, frons caperata, caprarumque pedes ineſſent, iſta eòquod nullum afferunt vigorem; vt Fauni detur ipſi magis nomen, quam hominis: hæc namque accidentia exiſtunt, & nullo agere mõſtruoſitas valet modo, quod ille homũculus, haud equidem homo poſſit eſſe; quia neutiquam, ſi baptiſma expoſtulaſſet, repelli deberet. vnde nequaquã, parua ex figura, nos inter, ac illum differentia deuenit, ſuperiori dum vſus ratione fuerit naturæ Deum cognoſcens, G ac reparatorem; vt enim de cubitalis menſuræ, pygmæis, Diuus Augustinus *loco ſup. cit.* nullo modo baptiſmi denegandum eſſe lauacrum, diſpoſuit æquali forma, & fortiori ex cauſa iſti, vel homunculo præberi debebat; vel Fauno, vt Van-Helmontij denominatio habetur, nullam quæ de re conſpicio repugnantiam, cur Faunus ille hominis excipere nomen haud fermè poſſit, cui H vocatus forma ex D. Hieronymo fuerit? Secundo, eòquod non ſuperiori ſolum ratione præditus, ſed incarnationis etiã quaſi de myſterio inſtructus exiſteret, optimamque de humani redemptionis generis ſcientiam retinebat, Apoſtolorũ nec non Euangelia, per quos Chriſti ſonus vniuerſum exiuit in mũdum celebrat. Suam demum eòquod ab homine (vt ex citato ad nos) originem excepiſſe clarum eſt. Quapropter quam I cæteris præbemus definitionem hominibus ipſi competere nulla dubium forma, & nullum habere vigorem, quam attulit Van-Helmontius conſideratione patet; cum illum affirmet Faunum, ſuperni minimè Numinis, at noſtri exiſtere ſimulacrum, & memoriam quoniam, intellectuinque voluntatem nec-non, vt cæteri homines, includere videretur: hæ autem Deo ſimiles nos efficiunt, & è brutis diſtinctos reddunt; Accedit illic fidei cognitionem, incarnatum & circa Verbum, precum & circa vim fuiſſe, harũ eòquod medio peccata dælentur, & gloria deuenit; animę immortalitas adhuc illi cognita homũculo, cum ſuum, rectè crederet poſt obitum Diui Antonij ad Cœlorũ Numen K

preces

A preces esse profuturas, magna inhærente Christi redemptioni efficacia: Dato autem, quod illa Van-Helmontij definitio bonitatem, vt infra videbimus sub consideratione concludat, efficiētis etiā ex Creatoris intentione, ac finali hominis destinatione conuenire videtur: si gloriam propter, omnes quia saluos fieri vult homines, eduxerit.

Helmontius autem, qui nos culpæ ducit, gentilium quod magis definitioni, quam Diui, acquiescamus, ac turpè affirmat esse opus, Ethnicorum, euangelicam aduersus veritatem sequi sententias, in errorem incidit, cum homunculo illi Fauni tribuat nomen, & non hominis, contrarium enim Antonio mōstrum explicauit, quos delusa nimirum gentilitas Faunos vocat, & Satyros: vnde cum id nos hominē appellemus vera vtimur definitione.

C Sub examen autem, hominis, quam attulit Van-Helmontius, definitionem, ponam? an bonas iuxta regulas fuerit costructa, cum per illam ausus fuerit hominis demonstrare substantiam communem parum habēs in cura definitionem, Philosophorumque partipendens doctrinas, & quidem non solùm genere denudatam, ac differentia, quamdam, D verum etiā verborum Phylacteriam esse illam respicio: vnde contradictionis auidum magis animum, quam aliquid noui ansium ostendit: & vt me operi accingam.

Supra ducta definitio, vt homo, scilicet, creatura sit immortalem viuens per animam in corpore, Dei ad honorem, ac Verbi, primi omnium causarum, exēplaris secundum lumen, & imaginem, E rectas contra regulas confecta esse videtur; Primo, Christus eòquod Dominus verè in se hominis continere substantiā dicitur, & nulla tamen forma, in corpore creatura viuens potest nominari: vt est sententia Scoti *in 3. distinct. 11. qu. 1.* D. Bonauen. *quæst. 1. resol. Theol. fol. 245.* Petr. Lombar. *in 3. distinct. 10. quæst. 1.* Vera namque huiusmodi per se habetur definitio: Deus est homo, & è Catholica verò Fide prohibitum nobis euenit affirmare, quod ipse creatura in corpore viuens existat, Physicam debet, secundo, per definitionem hominis essentia declarari, vt omnes, & præcipuè Sācti Patres, ac Theologi explicarunt, non immortalis autem habito animi respectu: soli cum immortalitas Deo, primo, ac per se conueniens esse videatur; ipse etenim vnus immortalis existit, & incorruptibilis; ens, quod interitum pati nullo modo valet, simplicissimum nam est, ac suum ex se recipit esse, nec dependentiam ab alio habet, cuius respectu corruptibilia valent omnia nominari; quamuis etenim, & anima rationalis, & Angeli immortalia secūdo modo entia dici debeant, proprij tamen esse, causam ex se minimè suscipiunt, sed per aliud, ac ex alio sunt, & possunt aliquādo non existere: quidquid enim ex alio dependet, si voluntariū permanet principium, ex illo equidem, cuius, originē desumpsit, è potentia, mutari, ac primæ à nutu causæ deponi ex ea valet essentia, in qua, ex ipsa fuerit constitutum: quædam verò nulla corruptionem subeunt forma, Creatoris ex eo quia voluntas, cum in eis aduersum nil, ex quo possint corrumpi, constituerit, hoc nequaquam permittit, neque illa tali adnexit materiæ, vt ipsam extra nec subsistentiam, habere, nec operationes facere valeant: Hoc autem in genere anima includitur rationalis, quæ nulla habita corruptione, perpeti è corpore separationem potest, vt probatum fuit è Marsil. Fici. *de immort. animæ lib. 6.* Tolc. *de anima lib. 3. cap. 5. parte 16.* Piccolo *lib. 2 de humana mente*, & alijs penes Collegium Conimbricense *tract. de anima separata è corpore disp. 1. art. 13.* Et hac de re immortalis videtur, eòquod rationalis, si de immortalitate, à parte post, sermonem habeamus, vt est Athanasij doctrina in *Symbolo, vers. 30.* Quod homo ex anima rationali subsistit, & alio loco, *vers. scilicet 35.* Anima rationalis, & caro vnus est homo.

F G H I K Genus, Testio, ex quo debet homi-

A nis definitio componi proximum exiſtere, ac immediatum neceſſe, vt animal; non remotum autem, quale ſe corpus haberet; pari forma intrinſeca certè hominis pars, quemadmodum eſt rationalitas; non verò quidquam extrinſecum vt finalis videtur, & efficiens ipſius hominis cauſa, eſſe cogitur.

Supra relata, Quarto, nec phyſicè confecta, nec methaphyſicè conſpicitur
B definitio. Non primo, Phyſicis ex eo quia fieri ex partibus definitum, ac per eaſdem explicari oportet, ſed homo per Van-Helmontium ex anima nequaquã, & corpore conſtituitur, ſed potius eſt in corpore per animam creatura viuens, ergo aliquid è corpore, tamquam è loco diſtinctum ſeſe habere homo debet, cum ly, in, locum denotare clarum ſit, & ex anima ſeparatum, vt ex cauſa, ly, per,
C enim cauſam lucidè oſtendit: vnde tali modo haudequidem ex anima, & corpore quid compoſitum homo exiſteret, ſed ex aliquo alio, quod eſt maximè abſurdum, & vmbris dignum reputatur.

Non, ſecundo; Methaphyſicas eòquod, illius definitum, per partes minimè declarat, ſuppoſito enim, animam, & corpus hominis eſſe partes, nulla tamen ratione Methaphyſicas haberi certum eſt, cum neutiquam abſtrahere ex
D materia dicantur, confuſas tamen extare cognoſcimus. Id autem maximum eſt in Dialectica nefas.

Ex quibus claro patet modo minimè tutam Van-Helmontij haberi ſententiã communi cum è via deflectens aliquaſe audaciæ nota dignum reddiderit.

His attamen procul reiectis: Tot cõtinet, ac tantas in ſe Animal iſtud, homo
E ſcilicet, dotes, vt iure, quidem, optimo Micocroſmi ſibi nomen deſumpſerit: omnia ex eo quia, vniuerſo quæ tibi explicantur in terrarum Orbe, & vaſtiſſimus ipſius concludit ſinus, in homine ad amuſſim conſpiciuntur: Paruus quade cauſa mundus, & vniuerſi exemplar dici ſiue (vt meliùs) Epitome optimè valet: Ipſius etenim conſtitutiua mundi correſpondentiam habere cum partibus videntur, vt illius namque tres F
fit in partes diuiſio, elementaris nimirum, cœleſtis, & ſupra cœleſtis, itaſuis, in quas reſecatus fuit, mundus, regiones exequare, capite ſcilicet thorace, ac inferiori ventre homo conſpicitur; hic autem, & quæ nutritioni mẽbra, & quæ generationi dicata præſefert; Elementari verò, in qua perpetua, & generationum voluitur viciſſitudo, &
corruptionum, thorace, vitalis namque G
in eo fons caloris, & officina, cornimirum, exiſtit, homo correſpondet regioni. Cœleſtem, quæ Solem, caloris genitorem, luminiſque parentem, rutilantes necnon ſtellas concludit, partemcapite æquipatrat, in quo mens, & noſtrum regunt corpus facultates propriã deſumunt originem: non ſolùm deniq; ſupra cœleſti, vel, (vt aliquorum in ſententia) ſimilis eſt Angelicæ: hac verum
H etiam ſimulacrum in parte homo, tàm ante criminis, quàm poſt lapſum, exiſtit. Mentem, Angelicæ ad ſimilitudinem, naturæ habet, corpus ipſi viſibile ineſt, ac elementare, animaque cœleſtis; vegetandi potentiam, & nutriendi, qualis permanet in plantis, & in brutis ſenſus, demonſtrat, & cunctæ quemadmodum creaturæ, tàm quæ corporeæ ſunt, quàm quæ cœleſtes, diuino ſubijciuntur imperio, ac dictioni, pari etiam forma, & humanum corpus, & omnes animæ potentiæ regimen ex anima ſuſcipiunt. I

Adde quod, iuxta Paracelſi opinionem, qui cum nullo de his modo contentus exiſteret, ſuam altius extollere mentem quæſiuit, in ipſam, hominis Analogiam, extendens identitatem, vnumque per mundum affirmans cuncta, ſuo, prolis inſtar, cum parente haberi: motum aſtrorum homo, terræ, aquæ, aeris qualitates, omnia vegetabilia, vniuerſa mineralia, cunctas conſtellationes, quatuor ventos, Draconis caudam, & Arietem, polarem axem, meridionalem lineam, Orientem denique in ſe continet, ac Occidentem: K
Hæc autem Paracelſi tantum amplectũ-

tur

A tur aſſeclæ. Notum attamen extat, quibuſdam membris corporis conuenientiam cum ſtellis ineſſe: Cornimirum Solis & calorem repræſentat, & vim; Cerebrum frigidos, humidoſque Lunæ influxus; maleficos ſplen Saturni radios; Mercurij pulmo efficaciam; renes, ac teſtes Veneris vigorem, Iouis hepar alacritatem; fel tandem Martis demonſtrat acerbum. Omnibus autem ex animantibus diuinæ particeps ſortis fuit B effectus, vt affirmatum voluit in Pythagora Plutarchus, cœleſtis per quem omnipotentiam conſpicimus artificis, & percipimus: vt Mercurius enim Trimegiſtus aſſeruit in Pimandro, ſi per illa quæ terra ſubſtinet, Deum inquirere contendimus in humani artificio corporis noſtra verſetur conſideratio: Hac vnde in meditatione iam immerſi quis formoſæ conditor imaginis fuerit, quis C oculorum pictor aures, nareſque confecerit concauas? Quis labia conceſſit ori, neruoſque tetendit, ac in ligamen connectit? Quis venas explicauit, & oſſa in corpore ſolida conſtituit? Quis tenui carnem circumduxit membrana? Quis digitos diſtinxit, & articulos? Quis pedum fundamenta confirmauit? Quis poros perforarit, & meatus contendit aperire? Quis coegit ſplenem, D atque complexit, pyramidiſque cordi adduxerit figuram? Iecoris porrexit fibras, pulmonum inſcripſit fiſtulas? Quis aluo capacem præbuit ſinum, quiſque honorandi membra in propatulo poſuit? Quis laſciua ſub obſcuro latere, videntumque ſub aſpectū haud equidem venire voluit? Pici, qua de cauſa, è ſententia puto eſſe affirmandum, quod in hoc præcipuè valeat humana gloriari conditio, vt homini ex E nulla creatæ ſubſtantia, tellus, & elementa ſeruitium præſtare non dedignētur, defenſionem Cœlum adducat, incolume Angelicæ virtutes corpus reddere, bonumque adducere procurant, bruta parent velocia, & vt famuli, adſunt: Qui Dei præfectus ſuper manuum opera fuit, vt 8. conſpicimus in Pſalmo *l. iuſtiſſime, ff. de ædilicī. edicī.* Cuius omnia ſubiecta pedibus eſſe decreuit, *l. in pecudum, ff. de vſuris, & l. pecudum, ff. de rerum diuiſione.* Et cuncta denique hominis ergo, Cœleſte Numen diuino conſtruxit artificio, §. *in pecudum, inſtit. de rerum diuiſione.* Quæ perfectam ante reducta in formam hominis è Dei manibus creati ſub imperio, ac vt ipſius obtemperarent iuſſis fuere iuxta Geneſis relatum, conſtituta: Et ne maius G temporis, quàm ſit neceſſe, in his contraham ſpatium, præclaram huius operis, & magnifici, & diuini excellentiam ex eo maximè poſſumus inueſtigare, quod homo ſuperni ad imaginem numinis creationis in ſtatu fuerit conſtructus. in recreatione verò, cum Deum humanam ſibi deſumens naturam homo redditus, adeò ſublimem dignitatis apicem aſcendit, vt diuinæ iam vnitus perſonæ in diuinitatis admiſſus decorem fuerit. in reparatione autem qui à Dœmone in captiuitatem per peccatum adductus tanti emptus redemptionis medio fuit, quanti Deusmet ipſe fit. Glorificationis denique in ſtatu, adeò eiuſdem homo Dei cōſtitutus eſt Deus, vt abſque illo ſeſe beatum Deus ipſe minimè ſentiat eſſe, vt notatum fuit è Diuo Thoma *in opuſc. 50. in Didaci Niſeni, Monghe operibus adducto*: Tanto adde, quod ipſum amore proſequutus, vt propriam decreuerit ei diuinitatem adnectere, ac luce, qua illuminat omnem hominem venientem in hunc mūdum iter aperire, vmbraſque procul fugare voluerit; in Dei tandem filium, omnem illi poteſtatem Filium Dei per renaſcentiam effici, tribuens, adoptare, vt benè conſideratum ingenioſiſſimo ex Van-Helmontio in demonſtratione Theſis, fuit. Sed ne vana extollatur aura homo, ſublimiſque raptus è formoſitate naturæ, cuncta, cum ſe cœlis videat, terræque imperio deſtinatum, deſpiciat, faciles præbeat aures carminibus quæ noſtras admonent mentes.

D. Bern.

A F

D. Bern. *Vnde ſuperbit homo? cuius conceptio, culpa;*
Naſci pœna; labor vita; neceſſe mori.

Incertus *Diſciteque ò miſeri, & cauſas cognoſcite rerum,*
Quid ſumus, & quidnam victuri gignimus, ordo
Quis datus, humana qua parte locatus es in re?

Seneca *Nam gens hominum fertur rapidis*
Obuia fatis, incerta ſui.
Stygias vltro quærimus vndas.

Et

Iuſt. Lipſ. *Humana cuncta fumus, vmbra, vanitas,*
Et ſcenæ imago, & verbo vt abſoluam
Nihil.

QVID RESPVBLICA

GEnerale absque dubio videtur, multisque Reipublicę nomen accipitur modis, vt scriptum fuit ex Accursio *in Auth. de hæred. & Falcid. in princip. in verbo Reip.* & ibi Bart. *n.2. & in rubr. Cod. de iure fisci lib.10.num.4.* Pro totius ita ut imperij spatio sæpius desumatur, vt *in proœm. ff. vet. in princ.* vbi: *Omnem totius Reipublicæ nostræ sanctionem*. De quibus expositionem verbis pro toto Accursius Romano Imperio dedit, vt pari modo *in dicta Authen. de hæred. & Falcid.* quo in loco. *Occupatis nobis circa totius Reipublicæ curas.*

Pro sola, deindè, Vrbe Romana, & propria valet forma intelligi. *l. bona Ciuitatis, ff. de verb. signif. l. qui cum vectig. ff. eodem.* Bartol. *in l. 3. C. qui potiores in pignor habean.* Ias. *in l. vt inter diuinum num.15. C. de sacrosanct. Eccles.* Oinoto. *in §. rursus n.51. instit. de act.*

Impropria, tertio, ratione, cuiuslibet pro significatione Ciuitatis accipitur. *l. bona Ciuit. & l. eum qui vectigal, ff. de verb. signif. l.1. C. de offic. eius, qui vicem alte. iuncta glosa d.l.3. C. qui potiores in pignore, &c.* Quo in loco Bart. & Bald. & idem Bart. *in rubr. Codicis de iure Reip. lib.11.* Glos. *in l.1. C. eodem.* Iason. *in d.l. inter diui: & in l. si domus, §. si fundus, nu. 29. ff. de leg.1.* & Bald. *in l.3. C. ad Senatum consultum Trebel.* Vnaquæque qua in parte Ciuitas Reipublicæ sub appellatione absq; dubio venire conspicitur.

Quarto denique, ac vltimo, largo quamlibet in Rempublicam, Ciuitatem, Castrum, Pagumque Respublica modo accipitur; qua, præsenti in tractatu, forma nos intelligi volumus, iuxta Text. *in l. sed etsi, §.1. ff. de publica. & vectigal.* Iason. *in dicta l. inter diuinum num.15.* & *in dicta l. si domus, §. si fundus, num. 29.* Alex. *cons.13. nu.4. vol.6.* Vnumquemque quo in loco, pagum, castrum, & lata municipium ratione sub Reipubl. reduci nomen in dubium haudequidem reuocatur. Et ita Ciuitas pro Republica vicissim desumitur; quo Alexander Magnus sensu, telluris dominium vniuersæ auida complectens mente, communem, terrarum orbem, appellauit Ciuitatem, sua verò castra illius nominari arcem voluit, vt penes Plutarchum in Alex. extat, quod etiam Diuus protulit Augustinus in principio de Ciuitate Dei, vnam terreni Mundi Ciuitatem cum dixerit orbem, & homonymè sæpius quoduis legitimum denotare imperium videtur: vt penes Ciceronem conspicimus. quemadmodum etiam popularem, optimatumque comprehensu retinet statum, vt explicauit Aristotil. *lib.4 politic. cap.8. & lib. 3. cap.4.* & Petrus de Gregor. *de Republic. lib. 1. cap.1.* Duplici, quapropter forma ponere sub consideratione Rempublicam, vniuersalem nimirum, & supremam, particularem alteram, valemus.

Summo, Prima enim, constat imperio, aliena absque eoquod interueniat recognitio: Maiestatisque tàm si popularium sit, quàm optimatum, ius retinet, vel vnum regnum regi subiectum habetur; Hispaniarum sicut dominium existit, cuius haud quaquam Rex in superiorem cognoscit vllum, suisque Imperator in rebus habetur; vt affirmat. Gomez *in §. fuerat num. 5. instit. de actib.* Afflic. *de feudis*, & alij nonnulli. Gallixrum

A rum etiam Regem in ſibi ſuperiorem, cognoſcere à multis fuit probatum, & præſertim ex Oldr. *conſil. 69. colum. 3.* Igne. *in l. neceſſa. §. non alios 4. par. n. 58. ff. ad Senatum conſultum Sillan. & in l. dominati. n. 3. C. de donat.* Rebuff. *in l. vnica, C. de ſententijs:* quæ pro eo Boer. *dec. 8.* Optimatum etiam circa Rempubliçam, quæ omnis ex recognitione immunis conſpicitur, ſuam explicauit doctrinã:

B Bartol. *in l. hoſtes, ff. de capti. poſt limin. reuer.* Bald. *in rubr. ff. de rerum diuiſione, col. 4.* Iaſon. *in l. ex hoc iure num. 27. ff. de iuſtit. & iure. & in l. cunctos populos 1. lectura num. 11. C. de ſumma Trinitate, & Fide Cathol. & conſ. 70. col. 2. lib. 3.* Reipublicæ verò quiſquam ius poſtremo, at è ſuperiore, ſuſcipit, *tot. tit. C. de iur. Reip.* Sabaudiæ ſicut Dux exiſtit, qui, ſubiectus licet habeatur, & Vicarius nominetur imperij, omnia illius iura ſuo retinet in dominio: vt eſt ſententia Iacob. de Sancto Georg. *de inueſt. feud. col. 1. uerſ. dubitat.* Caſſan. *in Catal. glor. Mundi parte 12. conſid. 18.* Et nonnulli retinent imperij vaſſalli. Genuenſi, qua de cauſa, Reipublicæ etiam competere videntur, aliquo, etſi, Romano ſubiecta dominio tempore extiterit, vt eſt teſtis, Liuius *deciſ. 3. lib. 8.* & Plutarchus in Pauli Emilij vita: Cum Federici poſtmodum liberalitate, ac ſucceſſoris Henrici, ipſi hæc remiſſa cognitio fuerit: vt ſcriptum ex Bald. *conſ. 182. lib. 5.* Adde quod, cũ illa Imperator Carolus V. moram feciſſet, aliquot per dies, in Vrbe, Romano liberam eſſe voluit ex Imperio. Menoc. *conſ. 2. num. 52.* Barba. *conſ. 38. col. penult. uerſ. præterea dicitur lib. 1.* Vnde libertatem conſequuta, & Imperij ſuum ius,

E in commodum retinet. Bartol. *in l. cunctos populos num. 5. in fine, C. de ſum. Trinit. & Fide Cathol.* Auguſtiorem ex quibus affirmari valet, ac latiorem, diuerſitate obiectorum conſiderata, eſſe Rempublicam poſſe; non ſolum etenim in Prouincijs, & Regnis nomen conſtituitur Reipublicæ, in Vrbibus, verum etiã humilique apponitur dominatu, quemadmodum de Romulo, qui vnius Monarchiam Reipublicæ habuiſſe perhibetur, vt etiam intelligi Textus debet in F §. *ſumma, in proœmio inſtitut. iuris.* quo in loco, ſtudioſis Trebonianus Reipublicæ, ipſius excipere in partibus dominatum, explicat. Quare debet conſequenter, cum Reipublicæ ſub appellatione veniant, quæ Prouincia, Ciuitas, Caſtrum, & Pagus exiſtat videri, vt ipſius valeamus aliquid circa ſtatum in rei materia diſſerere. Et Primo.

G Prouinciam effici, & aliquã, ex alia, partem, per idiomata pœnitus diuerſa, diuidi affirmamus. Huiuſmodi verò Anglia, Gallia, Italia, & Alemannia nonnullæque aliæ videntur eſſe: Proprio licet nomine Italia ſolum debeat intelligi. *l. notionem, §. continentes, ff. de verb. ſignif.* Quæ Galliam vſque ac Siciliam extenſionem deſumit, iuxta Gloſ. in *l. 1. in Princip. in verbo Italiam, ff. de off. præfect. Vrbis.* Hæc etenim diuiſio gentium fermè deuenit ex iure, *l. ex hoc iure ff. de iuſtit. & iure.*

H Poſterior, ciuili præbetur ex Iure, quæ ſequitur diuiſio: tranſactis enim luſtris cum vnius plures Præſidis Ciuitates, vel Metropolitani magnum habentis territorium, ſub imperio continebantur, Prouinciam conſtituebant, *l. illicita, §. qui vniuerſitas, l. congruit, ff. de offic. Præſidis.* Bartol. *in conſtit. qui ſint rebelles, in verbo Lombardiæ nu. 7.* Cum hoc tamen poſitum diſcrimen fuerit, Gentium quod ex iure conſtitutæ Prouinciæ nullo vnitri modo, neque tolli, nec ſingulæ valent duæ nomine inſigniri. *§. ſed naturalia conſtit. de iure natur. gen. & ciu.* Bartol. *loco cit. n. 2.* At ciuili, quæ de iure fuerint conſtitutę tolli, vnionem, ac ſuſcipere mutationem valeut, vtcumque illi, qui poteſtatem retineat, in placitis aderit, *l. ſi eadem, ff. de offic. Aſſeſ.* Bartol. *in l. vnica, C. de Metrop. lib. 11. num. 8. & 10.*

Canonico tertia Prouinciarum diuiſio ex iure prolapſa conſpicitur, quæ per Archiepiſcopatũ illo efficitur caſu, plures quo Ciuitates ſuos habẽtes Epiſcopos vni ſubiectæ Archiepiſcopo habentur:

A tur: Prouincia etenim noſtros apud illa dicitur pars, quæ decem ſub ſe poteſtates, minoreſque totidem poſt ſe poteſtates, vnumque Regem continet, ac Metropolitanum, alioſque necnon ſuffraganeos, & decem cõpræhendit Epiſcopos, aut vndecim. *cap. ſcitote 6. qu. 3.* Hiſce attamen temporibus diuerſus in obſeruatione tenor videtur. Quædam namque maiori, nonnullæ, minori continentur ſub vno Rege Ciuitates, & Epiſcopi numero. Marcus *deciſ. 366. nu. 7.* Canoniſtæ *in cap. ſi Ciuitas extra de ſent. excommun. in 6.* Bartol. *in d. verbo Lombardiæ num. in princip.*

B

Quarta denique, ac vltima, & diuiſio, & conſtitutio, quæ fuit à Doctoribus efformata, per vſurpationem efficitur, vel conſuetudinem, ac ex præſcriptione adhuc: noſtro quemadmodum nonnullæ ciuitates æuo, quæ minimè cognoſcũt ſuperiorem exiſtere videntur. Quælibet enim ciuitas, quæ diſtinctum poſſideat dominium, & diuiſum habeat territorium, ſuperioriſque potentiæ, qui merum teneat mixtum imperium; haud equidem ſubſit, Prouincia nominatur. Glo. *in l. vlt. C. de præſcript. longi tempo.* Barto. *in d. l. vlt. C. de metropolit. lib. 11.* Marſus *deciſ. ſupracit. num. 15.* Cagnol. *in l. imperi. num. 162. cum ſequent. ff. de iuriſdict. omnium iudic.* Alex. *in l. 9. §. tutor ff. qui ſatisdare cogantur num. 3.* Ductis, qua de cauſa, ex diuiſionibus clarium nobis redditur quali, Prouincia, intelligatur forma, & magis dilucida explicatum fuit ratione à Barto. *in d. tract. qui ſint rebel. in verbo Lombard.*

C

D

Ciuium autem, vel communio, vel multitudo, cõmodioris ergo vitæ quàm fieri vãlet, ciuitas exiſtit: hæc autem habitantium, qui propriam referunt ipſius partem, frequentia componitur. Cagnol. *l. 2. n. 24. ff. de orig. iuris.* ex ipſis, qua de cauſa, ciuibus, cum eorum vnione, congregatione, ac numero conſtet, denominationem ſumpſit. Apoſtill. ad Bartol. *in tract. qui ſint rebell, n. 6. verſ. Ciuitas.* Cardin. *in clement. 1. in verſ. noſtra Ciuitas, extra de ſepul.* Et ſtricto licet modo illa debeat Ciuitatis nomen ſuſcipere, quæ ſit Epiſcopo decorata, muriſque habeatur circumducta, vt ex Doctorum ſententia *in cap. ſi ciuitas, extra de ſent. excomm. in 6.* Sola tamen efficere Principis voluntas poteſt, vt quilibet locus, Epiſcopum quamuis minimè retineat, & mœnijs circumaggeratus haud fermè perſiſtat; Ciuitatis excipiat nomen. Sed enim notatum habeas, quod Summus etſi Pontifex Epiſcopali deijciat aliquẽ ex dignitate, illa tamen titularis Ciuitas proprium nõ ex eo nomen amittit. Maximus cum autem Antiſtes, abſolutus vel Princeps cuique aliquo inſcribat modo, vel nomen indat Ciuitatis, loco, ipſo Ciuitas è ſpatio efficitur: ſola enim Principis eſt ſufficiens voluntas, vt Ciuitas, quæque pars valeat appellari, & illius poſſit acquirere iura, ita ſcripſit Innoc. *in cap. cum ab Eccleſ. extra, de offic. ordin. clement. ſi Summus Pontif. de ſentent. excom.* Bart. *in l. vlt. n. 5. ff. de colleg. illic. & in conſtit. qui ſint rebelles in verbo Lombardiæ nu. 5. & 6.*

E

F

G

H

Attamen Stagyrita *in cap. 2. lib. Polit. 1.* vniuerſalem conſtitutam voluit regulã, vt, quam, pluribus nimirũ ex pagis conſtare ſciamus, Ciuitatem exiſtere certũ ſit, illius namque continentur ſub appellatione ſuburbia, vt explicauit Bartol. *in l. nam quod, §. ſi ita n. 2. ff. de penu lega.* ſæpiùs autem, & ipſius Ciuitatis ſitus, & populus non raro, illius ſub nomine videntur compræhenſa. Bald. *conſil. 327. nu. 10. in fine, verſ. ex quolibet lib. 1.* Quo vero, pro loco, in caſu ponitur, muro terminos excipit iuxta Bartoli ſententiã *in l. vrbis n. 4. ff. de verb. & rerum ſignif.* & Oldrad. *conſ. 121.* Menoch. *conſ. 498. n. 34.* Aliquod attamen Ciuitatem inter, ac vrbem ponitur diſcrimen; illa etenim accolas concludit, hęc ædificia comprehendit. Qua de cauſa: nullo (dixit ille) modo Ciceroni dubium, quin Romam Vrbem, illiuſque accolas Ciues nominaret: ſæpius tamen ſeſe inter ſe confuſè miſcentur, adeò quod pro Ciuitate Vrbis nomen, vt affirmauit Quint. *lib. 8. cap. 6.* Et pro Vrbe Ciuitatis accipiatur

I

K

A vox, vt explicatum, è Bartol. *in authen. quib.mod.natur.effic.legit.n.4. & in l.fing. C.de ædific.priuat. & in l.præscriptio, C. de oper. publ.*

Triplex autem, vt distinctionem Bartolus fecit, gradus Ciuitatis existit; in *tract.de regim.Ciuit.& Arist.polit.7.cap.4.* Et primo quidem in magnitudinis gradu magnus, maior in secundo posterior, maximus, in tertio, postremus habetur, qui imperfectus. Huiusmodi verò magnitudinis gradus populi non solum, ac habitantium in numero, Ciuitatis verum etiam consistere in potentia certum est iuxta opinionem Arist.*in d.lib.polit.7. cap.4.* & Scaini *lib.4. cap.polit.5.*

Primo etenim in magnitudinis gradu magna Ciuitas, & præcipuè in tertio suprema regimen non, nisi summa cum difficultate suscipiunt; illa eoquod, vt dicit Plato 5. *de Repul. Dialog.n.2.* Nullo sui, hostium aduersus, inuasorumque rabiem valet modo insurgere, talique ratione haud suum habilis ad munus, velut nimis parua, existit, ita enim à Philosopho *dict.in cap.4* æstimatur. Vt enim exigua valdè cymba minimè nauis pænitus appellari valet, ita primo parua in gradu, neutiquam sufficiens videtur, vt possit ciuitas vocari, vt iam ductis est doctrina ex Authoribus: aptum namque ciuium exigit numerum ciuitas, vt proprij regimen status æquè valeat incedere, ac potentia conseruari, imbecillis ad quod paruus esse numerus conspicitur, vt cõsideratum à Scaino *in d.cap.5.lib.4. polit.* Meliùs cuiusmodi Ciuitas populari excipit moderamen è dominatu, ac Democratico, quam Aristocraticus sit, & Monarchicus, sic firmatũ voluit Bart. *in tract.de regimine Ciuit.n.16.* rationibus illa ductis ab ipso in parte Romana, exemplum, de Ciuitate præbet, quæ primo cum in magnitudinis gradu existeret Reges iam in Tyramnidem conuersos iustissimè à dominio eiecit, & populi maximum captauit è virtute iuuamen, iuxta Text. *in l.2. §.ex actis, ff.d. origine iuris.* Et Pisarum, Senarumque Ciuitates hoc apertè declarant, in quibus, Aristocratica eòquod fuerat gubernatio, multi exorti rumores, ciuilia excitata prælia, & seditiones enatæ.

Ciuitatis autem in tertio magnitudinis gradu constitutæ recta frænum tenere forma impossibile iudicauit Arist.o.7. *Polit.lib.4.* & Scainus *loco sup.cit.* Maxima eòquod hominum multitudo necessariũ haudequidem recipere ordinem valet, cum quędam etenim, lex, ordinatio existat, consequens bonam legis positionẽ, optimam esse ordinationem (hic) reputauit: Diuinæ istud autem potentiæ tribuendum asserit; quæ verò parua de cymba, magnam circa etiam in excessu consideratio: ineptæ namque nauigationis ambæ ad opus habentur, vt de Tholomæi Philopatoris, ac Syracusij Hieronis perhibetur, & Siculis scriptũ ex Maurolico in Historijs.

Pestilenti, adde, quod hę sæpius morbo depressæ proprium deturpari decus, vident, & maiestatem, cum difficili excipere curam forma valeant, vt Bizantina in dies de Ciuitate conspicimus; quod si & arctos esse districtus, & nimis angustos accidat, necessaria nec non iam in defectum abirent alimenta, fame, ingentem propter numerum, vitam relinquere compelluntur, vt demonstrauit Fracchet. *in polit. seminar. discur. 34.* & Arist *polit.lib.7. cap. 5.* Quapropter euenit, vt quoduis, magnum licet sit, Regnũ faciliori, quàm immensa Ciuitas, & moderamen suscipit, & ordinem: laborioſa eòquod moderamen forma ea potest excipere, nec quidque necessarium sit, adamussim valet obseruari, vt explicauit enim *cap.4.* Arist. Quis tàm excessiuæ multitudinis, & Dux, & præco, nisi stẽtorius, esset? Leuiori autem studio in partes iam distractus posset regimen suscipere, quàm adductus in vnum exercitus. Fracch. *qui supra fol. mihi 283.*

Huiusmodi qua de causa in Ciuitatis regimine Monarchicum mage, quam Aristocraticum dominium, vel etiam Democraticum prodesse videtur: quod *in l.2. §.nouissimè, ff.de orig.* iuris probatur cum ingenti eòquod auctum gloria

Roma-

A Romanum fuiſſet imperium, pluresque captæ fuerint Prouinciæ vnum peruenit ad Principem ſummum, teſtiſque habetur etiam. Bartol. *dicto in tract. de regim. Ciuit. num.* 22.

Ciuitatis propterea, quę poſteriori ſit magnitudinis in gradu moderamen haud tàm deſudatè, quàm primi extat, ac tertij, poſſe deſumi iudico; illius namque ſufficientes multitudo vires habet,
B vt ciuili optima vitam ducat in ſocietate forma, vt explicauit Ariſt. *in d. cap.* 4. *polit. lib.* 7. Et meliori Ariſtocraticam per prudentiam frœnum, quam alios excipiunt per dominatus, per Text. *in dicta l.* 2. §. *deinde, ff. de origine iuris.* Cum Romana enim Ciuitas ad nō infimum gloriæ, potentiæque peruenisſet verticem, Senatores in regimine conſtituit, illiſq; vt noſtris hiſce temporibus Venetiarum
C agit Ciuitas, omnis conceſſa fuit poteſtas. Bartol. *in dicto tract. de regimine Ciuit. num.* 2. Barba. *conſ.* 46. *vol.* 2.

Indè autem Caſtri nomen ad nos, alta velut, ſeu fortis caſa muriſue, aut vallo exiſtat munita. Boer. *deciſ.* 212. *n.* 27. vel etiam quaſi arcta nominetur moles, fortilitij ex eo quia coſtructio nimis ampla eſſe nequaquam debet, vt paucorū valeat illi cura impendi. Abb. *in cap. tuæ*
D *in* 2. *notab. de clericis non reſiden.* Boer. *loco cit. nu.* 28. quo in loco adducit Text. *in l.* 2. §. *interea, de offic. præfect. prætor.* Afri. *l. quicunque* Caſtell. C. *de fundis limotrophis lib.* 11. DD. *in cap. ſi Ciuitas de ſentent. excomm. in* 6. Bartol. *in conſtitut. qui ſint rebell. in ver. Lombardiæ num.* 4. Marcus *deciſ.* 366. *num.* 28. *vol.* 1. Iſthoc autem, & nullum ſæpius territorium, diſtrictum, ac iuriſdictionem poteſt ha-
E bere. *l. per Prouincias,* C. *de ædific. priuat.* Propinquæ quo in caſu Ciuitatis videtur imperio ſubeſſe, miniſtroſque per eiuſdem authoritatem ſuſcipere compellitur. Bartol. *in dicta extrauag. d. n.* 4. *vbi Apoſtilla in ver. ponuntur afferens.* Iaſonem *in l.* 1. *in fine, ff. de iuriſdict. omnium Iudic.* Omnique ſuam præſtare operam ad onera, quibus ipſa obnoxia exiſtit Ciuitas, pro rata, cogitur; illiuſque accolæ dominatricis ciues dicuntur Ciuitatis. Abb. *conſ.* 89. *col.* 2. *lib.* 1. Contrario tamen eſſe res conſpicitur in ſtatu, ſuum ſi territorium, iuriſdictionemque à Principe tributam retineat, vel è longa excipiat conſuetudine, quod minimè valeat ſubijci Ciuitati; propria eoquod habeat iura, ijſdemque priuilegijs, & authoritate, quibus alia vtatur vel Ciuitas, vel Vniuerſitas, decoretur. Gail. *obſeru.* 62. *num.* 2. *&* 3. *vol.* 2. *& obſer.* 61. *per totam lib.* 2. Abb. *conſ.* 62. *col.* 6. *num.* 12. *in fine. verſ. ad idem lib.* 2. Accedit, quod ſi Principis potentia diuiſum è Ciuitate Caſtrum fuerit, vel exemptum, ipſius haud equidem ſub dominatum amplius venit. *l. ſi eadem, ff. de aſſeſſoribus.* Bald *conſ.* 102. *num.* 2. *lib.* 4. Noua, licet, ſi nequaquam, ſeparatum condiderit caſtrum, eius incolæ, Ciuitatis vitam ducere ſub ſtatutis debeant Alexand. *conſ.* 151. *num.* 4. H
verſ. præſuppoſito ergo lib. 2. Quo autem funditus in caſu dirutum videatur, aut euerſum, nouo abſque Principis & priuilegio, & cōceſſione iterum haudequidem coſtrui valet, cui namque noui prohibita caſtri ædificatio, vetitū etiam habetur, vt & radicitus excuſſum excitet. Boer. *deciſ.* 44. *num.* 5. Nouum, quare, opus ei, qui reficit, debet nunciari, nullo eòquod modo reſtaurare, ſed no-
I uum moliri dicitur ædificium, per fractum nam, etſi, caſtrum, antiquum reducatur ad gradum, noua tamen coſtructio, non equidem refectio nuncupatur. Caſtrenſ. *conſ.* 247. *in princ. lib.* 2. Funditus vnde caſtrum euerſum, cum nulla ſpes coſtructionis refulgeat, iura, quæ antea retinebat nullo poſſidere conſpicitur modo, & omnia conſequenter amiſſa dicuntur priuilegia. Alexan *conſ.* K
43 *num.* 2. vbi allegat Text. *in l. ſi vſusfructus* §. 6. *ff. quib. mod. vſusfruct. amitt.* Nouam tamen ſi ædificationem fuerit ſortitum primæua repetit priuilegia priſci eòquod admiſſum loco poſterius fuit. Alexand. *conſ.* 193. *num.* 7. Fortuito adde, quod ſi dirutum euentu, vel tēporum iniuria, caſtrum fuerit, cum nulla domini culpa interueniat, ſi Principis

A facultas habeatur, priſtinum ad ædificationis ſtatum antiqua recuperans priuilegia duci valet. Gratian. *diſcept.* 432. per totam. Nullum eòquod afferre dānum domino euentus debet; Hac autem forma, vt denuò coſtructionem facerēt, ex Principe facultas illis fuit, qui Aetnæ ab incēdio combuſta retinebant caſtra dominis Anno 1669.

Pagus denique aut villa, ruralis exiſtit locus, pluribus qui compactus ędificijs nullis circumdatus muris, neque foſſis, nec vllam communi iuriſdictionē de iure habere: ſed Ciuitati, cuius in territorio conſtructus, ſubeſſe, videtur; Bartol. *in dicta extranag.nu.3. verſ.villa:* Is namque pagus nominari, aut villa poteſt, Ciuitatis qui extra muros conſpicitur excitatus. *l.1. C. ne ruſti. ad null. obſeq. deuouen. lib.*11. Bartol. *in l.1. §. ſi autem nu.1. ff. de operis no.nunciat.* Marc. *deciſ.366. num.27. vol.1.* Et ſi Iuriſconſulti è ſententia *in l.* 83. §. *qui fundum. ff. de legatis* 1. ædificij in rure poſiti ſignificationem excipiat. *l. fundi appellat. ff. de verbor. ſignificat.* Inde villici nomen deſumptum, qui vt benè agrorum ſeſe gerat in cultura, & fructuum recollectio non euaneſcat, præficitur, *l. ſi cum villi. ff. de inſtitut. actione.* Et ſuū quemadmodum nomen à villa villicus, pari etiam forma è ciuitate ciuis excipit. Hic varijs autem effici modis valet. Et primo ex natiuitate; ille namque ciuis propriè nominatur, qui ortum in Ciuitate ſortitur. *l. ciues. C. de incolis lib.* 10. Ipſamet enim eos natura eſſe originarios voluit. Aretin. *conſ.*77. *num.*1. Menoch. *de præſumpt. lib.6. præſump.*30. *nu.* 16. Strictè, qua de cauſa, cum res interpetrationis exiſtit, originarij ſemper in fauorem venit. Anchar. *conſ.*77. *in princ.* Nacta *conſ.*284. *lib.*2. *num.*3. & 4. *l. ciues*, vbi Bal. *C. de appellat. Gloſ. in l.*1. *ff. de tutorib. & curat. dat.* Boer. *deciſ.*13. *n.*24. Cum fauorabilis atenim exiſtit materies, omnes compræhenſi ciues eſſe conſpiciuntur, qui nimirum ex priuilegio præſcripto ab incolatu, vel alia effecti ſunt ratione. Surd. *conſ.*113. *nu.*9. Ciuis namque generale habetur nomen, plureſque ſub ſe ſpecies retinet incluſas. Bald. *in auth. ſed omnino n.*12. *C. ne vxor pro marito.* Luc. de Penna *in dicta l. ciues num.* 3. *C. de incolis lib.*10. Surd. *dicto conſ.*113. *num.*10. Illius adde quod ij etiam priuilegijs gaudent, qui vitales in ſuburbibus auras exceperunt. *l. qui in continentibus, ff. de verbor. ſignif.* Bart. *conſ.*196. *num.6. lib.* 1. Vt æquali etiam ratione, qui primam in vicis, comitatibus, & villis Ciuitatis lucem hauſerunt, ciuis excipiunt nomen. Zabarel. *in cap. Rodul. de reſcript.* Crauuet. *conſil.* 499. *num.*10. *l. qui ex vico, C. ad municip.* Bartol. *in l.*3. *C de natural. liber. d. quamuis in cap. Rodul fauorabili.* hoc tantum in cauſa efficaciam retinere Felinus affirmarit: Illis nimirum in caſibus, qui largam admittere interpretationem videtur, qua è ſententia citatos clarum eſt diſſentire Doctores; originarijs addes, quod in filijs fortuitò, extra Ciuitatem æditis, extenſionem iſtud patitur. Iaſon. *in l. huius, §. legatum, ff de legat.*1. *& conſ.* 77. *lib.*3. Tho. *in compen. deciſ.p.*2. *verſ. ciuili:* quo etiam in loco, horum, affert interpretationis modum. Giurba *obſerv.* 76. *per totam.* Menoch. *loco cit. num.* 16. *& ſeq.* Doctores vehit, quorum ſententia, originarium etiam illum ciuem dici, cuius, in ciuitate, genitor vitam ſuſceperit, alia quamuis ille in parte primas attraxerit auras, affirmatur; Ipſe tamen huius generis, non originarium, ſed oriundum eſſe filium æſtimauit: vt explicatum ex Alciat. *in l. qui in continent. ff. de verb. ſignific.* Talia ſed enim originis iura nullo mutationem tempore, vel reuocationem, aut etiam pati renunciationem valent. *l. aſſumpt. in princ. ff. ad municip. l. orig. C. de municip. lib.*10. Afflict. *deciſ.*3844. *n.*2. Menoch. *conſ.*80. *num.*9. Tho. *loco cit.* Et illatam, ibi, deciſionem refert, originis ciuitatis iura, nulla illo amitti forma ex ciue, inde licet receſſerit, alioque propria duxetir, huiuſmodi ratio deciſionis ipſo adducitur ex Menoch. *in d. præſump.*30. *n.*32. *in fine, & de arbitr. iudic. caſu* 584. Vt, ſcilicet,

A licet, cum aliquid naturale origo habeatur, mutationem ſortiri neutiquam poſſit. §. *ſed & naturalia, inſtit. de iur. natur. gent. & ciu.* Giurba *dicta obſer.* 78. *n.* 2. *propè fin.* Et originis, ac etiam incolatus in loco ſubire quis onera compellitur. *l.* 1. vbi Bart. C. *de municip. & origin.* At maiorem cõtinere videtur originis cauſa efficaciam. Gloſ. *in d. l.* 1.

Quamuis autem ducta exiſtant vera,
B ipſius tamen, & commoda originis & iura poſſunt iacturam ſubire. Menoch. *dicta præſumpt. num.* 31. Rota *deciſ.* 327. *num.* 5. Giur. *dicta obſer. nu.* 11. ex coniecturis itaut probationem excipiat, cum quis Ciuitatem deſerit. Maſcard. *conſil.* 534. Menoch. *præſumpt.* 42. *per totam.* Alexand. *conſ.* 34. *num.* 4. *lib.* 5. & nonnulli *in num.* 14. adducti, & nos in Regno, Regis Ferdinandi *cap.* 112. habe-
C mus: per quod nobis clarum: Tacito modo, vel expreſſo facta vnius, pluribus ex Ciuitatibus electione, aſſumptoque ibi munere, datam alijs renunciationẽ. Giur. *dicta obſer.* 78. *num.* 6. Originarius namque ciuis ipſa moram facere in Ciuitate, ac in ipſa domicilium debet habere, alijſque inſimul cum ciuibus onera ſubire, vt valeat priuilegijs gaudere. Ruin. *conſ.* 200. *num.* 12. *lib.* 2. Iaſon. *conſ.*
D 77. *col. vltim. verſ. ex prædictis lib.* 3. Ciuitatis ex eo quia nullo modo ſuſtinent grauamina, ciuium ſub nomine haud equidem continentur. Bartol. *in tract. de repræſalijs quæſt.* 7. *princip.* Quo affirmauit in loco, aduerſus Ciues repræſalia concеſſa, neutiquam, in eum exerceri ciuem poſſe, qui nullo modo in ciuitate moram facit: vel onera, nec per ſe, nec per alios in ipſa videtur ſubſtinere. Soc-
E cinus Sen. *conſ.* 292. *num.* 4. Ruinus *dicto conſ.* 200. *nu.* 12. *lib.* 2. *& conſ.* 120. *lib.* 4. *num.* 7. Textus licet ex diſpoſitione *in l. vlt. C. de municip. & origin. lib.* 10. Originarius autem ciuis, qui alio retinet habitationem in loco, vtrinque compellitur grauamina ſoluere. Menoch. *de arbit. caſu* 584. *num.* 6. Alicuius quiſquis enim ciuitatis, & per domicilium, & per habitationem ciuis efficitur. Gloſ. *in l. adific. ff. de verb. ſignificat.* Decius *conſ.* 550. F
colum. 2. Rolan. *de lucro dotis quæſt.* 22. *nu.* 21. Bartol. *in l. ciues, C. de incolis lib.* 10. Corn. *conſ.* 189. *n.* 5. *lib.* 2.

Triplici autem huiuſmodi conſtitui domicilium differẽtia Menoch. affirmat *dicta præſumpt.* 42. *num.* 6. Naturale ſcilicet, ex Accidente, & Commune: Primum eſſe 4. ſub num. declarauit, quod ipſa ex Natura exiſtit conueniens, propriæ velut natiuitatis ergo, aut paternę. G
l. ciues. vbi Gloſ. C. *de incolis lib.* 10. Decius *conſ.* 283. Soccinus Sen. *in rubr. ff. ſoluto matrim. num.* 23. *& conſ.* 79. *nu.* 4. Poſterius quod aſſumptione obtinetur, & habitationis nominatur domicilium, de quo nobis in præſenti verba. Soccin. *in cap. licet ratione num.* 11. *de foro compet.* Gaill. *obſer.* 36. *num.* 3. Menoch. *num.* 9. Quod multis equidem, vt propria exiſtit voluntas, modis poteſt incola variare. H
Bart. *in l. aſſumptio, ff. ad municip.* Ruin. *conſ.* 120. *num.* 5. *lib.* 4. Tiraqu. *de retract. lignag.* §. *Gloſ.* 2. *num.* 25. *&* 26. Menoc. *loco ſupra cit. num.* 11. illo quemlibet autem loco dicimus conſtitutum, eius vbi maior bonorum pars exiſtere, aut ſuæ regimen familiæ habere, videtur. *l. ciues* 7. C. *de incolis lib.* 7.

Vltimum, ideſt, cum quis Romam
communis quæ nomen patriæ refert, I
domum traducere conſpicitur. *l. Roma. ff. ad municip. dict. num.* 11. Quod eadem ratione, qua & naturale, amittitur, & accidentale. Menoch. *ibi num.* 16. Præcipua verò forma tunc id euenit, cum omnibus quilibet ſecum rebus, vel maiori earum parte à loco diſcedit, aliud, ex eo quia, vt domicilium reperiat, intentum habere animum intelligitur; vt
ſupra citati explicarunt DD. & præci- K
puè Menoch. *dicta præſumpt.* 42. *nu.* 14. Plures quo in loco affert: deciſionum quamuis in compendio Tho. *in verbo ciuilitas.* Ciuitatis haudquam ius amitti, hac ex domicilij originis mutatione declararit.

Electione, tertio, quis effici valet ciuis, cum alicuius, nimirum ciuitas electionem in ciuem facit, ac nomen indit.

l. ciues,

A *l. ciues*, C. *de incolis lib.* 10. *l. assumpt. ff. ad municip.* Qui equidem & omnibus particeps redditur, & præeminentijs, quibus originarij fruũtur, rigorosa eoquod forma ciuis ille nomen sortitur. Bartol. *in l. numero* 16. *ad municipalem*. Quemadmodum enim natiuitate, ita etiam electione valet quilibet in ciuem suscipi. *dicta l. ciues.* Bartol. *in l. edific. ff. de verb. significat. & l. si quis pro empto. ff. de*
B *vsucapion. num.* 34. *& l. assumptio*, §. *filius*, *ff. ad municip.* Et ciuis eoquod nomen ciuilis existit iuris, vt ipsum demonstrare apparet, non autem naturæ: Hac de causa tàm ex priuilegio, quàm ex origine ciuem hoc decere nomẽ certum est. Bartol. *cons.* 62. Alexand. *cons.* 157. *nu.* 13. *vol.* 2. Bald. *in l.* 2. C. *de iure aureor.* Quo etiam, affirmat, in loco, genus, ciuis nomẽ
C existere, ac non diuersè de originario, quàm de electo ciue demonstrari. Marsi. *cons.* 107. *num.* 7. Boer. *decis.* 23. *num.* 21. Menoch. *cons.* 160. *num.* 4. Vnde iure quidem optimo ad munera, & ciuitatis commoda, vt si ex origine haberetur ciuis, debet admitti. Decius *consil.* 283. *num.* 10. *& cons.* 458. *num.* 54. Riminal. Iunior. *cons.* 23. *nu.* 173. *& cons.* 56 *n.* 45.
D Et si ad illa, quæ ipsius de Ciuitatis iure non sunt, sed aliundè prouenire videntur, hi neutiquam vocantur; puta si ciuibus priuilegia Princeps concessisset, nullo modo circa illos, qui ex gratia ciues, at origarios versatur. Bartol. *in l. si marit.* §. *legis*, *ff. ad legem Iuliam de adult.* Quare prudenter quidem in Regij, huius Regni, Patrimonij tribunali ponitur in praxi, quod neutiquam, priuilegia ex Imperatoribus Zanclæis concessa ciuibus, suam exequutionem ha-
E beant, & obseruatoriales huiusmodi ob priuilegia concedantur, cum de ciue per electionem suscepto res agitur, secundum Menoch. *cons.* 1060. *nu.* 5.

Per adoptionis medium, quarto, ciuis effici vnusquisque valet, *l. in adoptionem*, C. *de adopt. l. ciues*, C. *de incolis li.* 10. Legitimus, hæc autem, actus, ex quo reddi quilibet imitans naturam filius potest, qui neutiquam eo in statu exi-
F stebat. §. 1. *vers. adoptio*, vbi Glos. *instit. de adopt.* Huiusmodi verò Ciuitatis iura tàm longo perdurant spatio, quã adoptio ipsa persistit. *l. sed si*, *ff. ad municip.* Primæ quamquam Ciuitatis iura nullo, adoptatus, modo amittat. *l. ordine*, §. *vlt. ff. ad municipal.* Menoch. *præsump.* 30. *nu.* 20. *lib.* 6. Tali quapropter admissus in adoptionem forma in adoptantis commigrat potestatem. *l.* 2. *& l. cum adoptiuus*, C. *de adoption.* Alexand. *consil.* 141.
G *num.* 2. *lib.* 6.

Manumissione, quinto, ciuis quisque adipiscitur naturam. *l. municip. ff. ad municip.* Qui datus enim in manumissionẽ fuerit, manumittentis tam sequi originem debet. *l. ciues*, C. *de incolis lib.* 10. Glos. *in dicta l. municip. & in l. eius* 27. *ff. ad municipalem*. Quàm domicilij, ac etiam habitationis sectat qualitates. *l. ciuis.* ibi Glos. & Bartol. *num.* 7. §. *liberti.*
H *instit. de libert.*

Ciuis, sexto, Principis per dispositionem quisque redditur: ille namque ius Ciuitatis, & Regni valet concedere nataliumque restitutionem, qua omnem depellit maculam, indulgere; vnde qui tali adoptati ratione videntur in ciues, cooptati, vel electi, regnicolæ, vel ciues, ad originarij similitudinem, existunt. *l. ciues* 7. *de incolis lib.* 10 Petrus de Greg.
I Tholos. *de rescrip. lib.* 1. *cap.* 30. *num.* 16. Et ex eo quia manumissio libertatis datio extat. Et quamdiu quisque in seruitute moram facit superioris manui conspicitur subesse, ac potestati. §. *manumiss. instit. de libert.* Consequenti nunc inuestigari ex causa debet, an qui Diaboli sub dictione permanet infidelis aliqua suscipiens baptismum in Ciuitate,
K illius fiat ciuis, & priuilegijs, ac si originem indè sumpsisset, valeat gaudere? baptismi eòquod per efficaciam peccati liberatus è iugo fuit. Quam circa rem illius, resolutiuè, ciuem explico esse, in qua renatus fuerit, ciuitatis: nouus ex eo quia, baptismi per vigorem homo effectus. naturalem enim generationẽ, & spiritualem renascentiam inter, æquiparatio habetur. *cap. debitum*, *extra*, *de*

bap-

A baptiſmo. Quod ſi huiuſmodi adoptato conceduntur, & manumiſſo priuilegia, eò magis illi, qui baptiſmum ſuſcipit, neceſſe præberi, vt deciſum affirmat *Deciſ. in compen. Neap. in verb. ciuilitas.* Thorus, & Grat. *diſcept. forenſ.* 75. *n.* 16. Et non ſolum in temporalibus, verum etiam in ſpiritualibus, cum tamen abſit fraus, conceduntur. Caput. *deciſ.* 101. *num.* 2. *part.* 2. Gonz. *ad regulam Cancel.* B 8. *Gloſ.* 9. §. 1. *num.* 108. & 113. Giur. *obſer.* 77. *in fin.* Verſuto ne quid iuuaminis fraus ducat. Valenz. *conſ.* 162. *nu.* 66. & 95. *n.* 23.

Si quis autem aliqua ortum exceperit, ex caſu, in ciuitate, ac itineris in medio ad lucem euectus in ea baptiſmũ habuerit, nullo ipſius acquirit iura modo, ſed illius, ad quam genitrix ire contendebat. Giur. *obſer.* 76. *num.* 2. re- C iecta Gratian. opinione *dicta in quæſ.* 75.

Capitis autem per diminutionem prioris quæ mutatio ſtatus extat, ciuilitas amittitur. *l.* 1. *ff. de minuit. capit.* Hæc verò triplex habetur. Maxima, per quã libertas ciuitatis iura, & familia iacturã ſubeunt. Media, ſolius cum ciuitatis, retenta libertate, fit amiſſio. Et Minima, ex qua neque ciuitatem, vbi moram facit, nec libertatem deperdit, at ſeſe D aduerſus vel commutationem ſtatus, vel circa familiam excipit minorationem: vt cũ ille, quiqui iuris exiſtit, veluti per arrogationem, & mancipationem alieno ſubijcitur imperio. *l. fin. ff. de capt. diminut.* §. 1. *inſtit. de capit. dimin.*

Maximæ autem capitis diminutionis pœna, & aquæ, priſcis temporibus, erat interdictio, & ignis. *l.* 2. *ff. de pœnis. l.* 3. F *ff. ad legem Iuliam peculatus.* Gloſa *in d. l. amiſſio. in ver. introducti* Huiuſmodi autem pœna crimen transfugæ luebant. Gloſa *in dicta l. amiſſio*: & vt clariori explicabimus forma: Hiſce verò diebus triremium obtinuit locum punitio. Decian. vt ſententia *in tract. crimin. lib.* 8. *cap.* 17. *num.* 19. Clarus §. *fin. quæſt.* 83. *num.* 6. *verſ. oſculum.* Boſs. *de extraordin. crimin. num.* 3. Bald. *tract. var. tit. de liter.* G *diſpenſ. lib.* 3. *n.* 2. *fol.* 94.

Per tacitam deindè renunciationem, vel expreſſam confectam ratione, ciuilitas è quolibet depellitur, cum ipſius in facultate illi renunciationem dare priuilegio, & quę tributa, electioni, perſiſtat. Menoch. *de arbitr. iudic. caſu* 584. *nu.* 13.

Poſtliminij atenim iure, vel per maximam amiſſa, vel per minimam Ciui- H tatis recuperari priuilegia valent. *l. eos, ff. de capti. poſt lim. reuer.* Qui ex hoſtibus namque aduenit in ciuilitatem retrogreditur. *l. retro, ff. eodem.* Poſtliminij etenim fictione, aſſiduam in ciuitate moram feciſſe, præſumptio habetur. Gloſ. *in dicta l. retro.* Demas, ni armis iam deuictus, hoſtium ſeſe dederit potentiæ. *l. poſtlimin.* 17. *ff. eodem.* Hoc nãque propterea conceſſum ius, vt qui ab I extraneis, per iniuriam, detinebatur, cũ ſuos iterum fines attigiſſet, priſtinum recuperaret ſtatum. *l. poſtlimin.* 19. Huius autem generis priuilegium, omnibus cuiuſcumque ſexus exiſtant, & cõditionis, conceditur. *dicta l. poſtlim.* §. *poſtlimi.*

E K

Digitized by Google

A F

DE

STATV HOMINVM IN REPVBLICA.

B G

LIBER PRIMVS.

DE STATV VIRGINALI.

C

PRinceps, qui vniuerſo in terrarum dominatu conſtitutus imperauit, brutiſque, ac belluis frœnum poſuit accola, homo, Protoparens noſter Adam fuit. Hic autem nequaquam putrido ex limo, cum Solis calore iam deſiccatus exiſteret, quemadmodum ranæ, vt Diodori ſententia: neq; ex ſe genitus, è nullo trahens originem Samij iuxta Pithagoræ doctrinam: quinto neq; à mundi eſſe, vt Paracelſiſtæ in ſomnijs habuerunt: vel cum ſeſe in vnum aggregaſſent elementa, vt Marci Catonis, relatum, in fragmentis de originibus eſt, compoſitus. At immenſa Numinis æterni potétia ex luto excitatus, vires, quas Creatori placuit indere, ſuſcepit. Quæ autem Deum, vt Spargiricæ fulcro artis tota ex orbis mole robur deduceret, atque nobiliſſimæ creaturarum inferret, neceſſitas cogebat? Vanum quidem, & rabulis conueniēs aſſertum, Hominis atenim ad eſſentiam, & animā, & corpus, ipſius tamquam partes eſſentiales phyſicæ inſimul concurrere certum eſt; illam ſcilicet vt formam, hoc vt materié. Qua de cauſa tota hominis eſſentia phyſica, non ex anima tantum, vt falsò aſſeruit Franciſcus Georgius dogmate, ſed ex vtroq; dependet, qnemadmodum nec vniuerſa cuiuslibet quidditatis ſubſtantia prouenire à forma conſpicitur; ipſius nam & materia, vt i forma, pars extat, & cœni quamuis tantum fiat expreſſio; hominis attamen corpus eiſdem protulit ex elementis, cœteris quæ animalibus vitam præbuerunt, hæc autem ſubtiles magis, præclaraſque hominis in coſtructione qualitates, alijs quam in animantibus, retinebant: Ipſius autem perfectam ad normam conſtituti, vitæ, in faciem, inſpirauit afflatum, animāque præbuit Deus viuentem: Hoc autem per ſpiraculum, Sācti nullo modo gratia Spiritus, vt Cyrilli fuit, ac Philyſtæi opinio Adæ infuſa intelligitur, animæ: neque lux etiam ſuperaddita, vt Deum homini oſtenderet, eſſe conijcitur: vt cæcè Georgius aſſeruit: ſed humanæ ſubſtantiam animę haberi, cum Auguſtino, Chriſoſtomo, nonnulliſque Theologis eſt affirmandum. Nec vlla deduci exindè ſubſtantiā Dei, eſſe animam, valet; vt rectè Auguſtinus Cyrillum aduerſus argumentatur, ac vt peſſima ſentiebant Carpocrates, & Marcus Terētius Varro doctrina. Quapropter haudquaquam ex atomis, vel igne, aut calore, vt Democriti, & Leucippi in

D E H I K

placitis, compoſitam: nec elementorum ex mixtura: vel primis è qualitatibus coſtructã, vt Empedocli libuit ſed ex Deo creatam, hominiſque infuſam corpori animam dicemus.

Perfecta itaque terreſtris in Paradiſi delicijs, iam coſtitutus Adam in forma, cunctorumque obtinens dominiũ, Aeuæ ſuadela, Satanæq; dicto, factoq; recto aberrans è tramite, cum nulla vis extrinſecus impelleret, ſeſe, ſuoſque poſteros in præcipitem dedit, ſupernique figuram Numinis, quæ tùm in mentis, cùm volũtatis luce, ac reliquarum partium oſtendebatur, proprio deformauit auſu; quare adeò cœca mentis caligo, cæterarũque deprauatio facultatum fuit: vt neque Dei ad Regnum, pertinentia, nouam ante lucẽ amplecti, nec vllo modo probare, nec perquirere valeret.

Si excelſæ atenim Trinitatis ad Iconem exiſtere Numen vellet, cur ipſummet poſtmodum ex deformi terræ limo artifici conſtruxit manu? An Trinitatis imaginem terra continet? Quæ homini pro forma, Deus, anima iã tributa è tuo immortalis ore, tibi affinis, lucem ſortita: diuina ipſe figuram, includit, in fide nuptias agit, in ſpiritu dotẽ retinet, Angelorum adibit ſocietatem, beatitudinis capax, virtutum diues, ac rationis videtur. Quid ergo tàm illuſtre opus, quo ſublimiùs nihil, cœno, quo nil opprobrioſiùs adnexit? Humanæ nonnè molis cœleſti deſumere à corpore qualitates decentiùs? Nequaquam; Ipſe, contra Aetherei enim generis excelſiora deſiderat ſuperbia, mortalium deijcere gloriam, quæ indè ſumpta, & in ruinã pellere contendit: nec vllo aurum, & argẽtũ, hoc ad opus, modo concurrere oportet, cum mage, ſi forma illinc deducta de materiæ ſplẽdore, quam artificis maieſtate, dignitas erumperet, ſuum omne, Deus, artificium voluit eſſe, vt nobis notum, ſummis nil ad noſtri compoſitionẽ è principijs, aut elementis opere haberi, propriumque adeò corpus efformatum, vt ſui reſpiciens originem homo, nil viliùs exiſtere, ac imbecilliùs videret, cunctiſque ſeſe temporum ſubiectum iniurijs conſideraret, ac indè magis erubeſcentiæ deſumeret eſcam, quam gloriæ.

Atenim ſi ea Deus ratione homini terreo dedit originem ex limo, vt neminem ſe abiectiorem conſpiceret, quare non ex nihilo immediatè produxit, cum maiorem in ſe ille vilitatem, quàm qui affinis beſtiarũ deformitati, vel (vt meliùs) frater, è terra, perſiſtit? Hoc aduerſus quæſitum: Nihili etiam, qui terram indè ortam in parentem cognoſceret, nepotem eſſe affirmarem.

Sed profundiori, celſum Numen, cõſilio haud immediatam ex nihilo dedit originem, vel, ne ſenſibilis per corporis aduentum illo abeunte humani primordia natalis iacturam paterentur, vel ne, cum recta declinantem è via hominem vellet corrigere ad nihilum reducere compelleretur: ſed ex terra formauit, vt mitiorem ipſi afferens pœnam comminari poſſet; væ tibi cum eodem, vnde Veneris, gradum facies: te terram inueni, ad terram denuò genitricem ne te pudeat redire: vel, maturiùs, valet denique promi: ea Deum ex cauſa terreo coniunxiſſe animam cum corpore, vt, præclaram quemadmodum imaginem, cõmixtus niſi habeatur Saturnus, oſtendere ſpeculum haudquaquam poteſt, ita diuinitatis Icon, puluere humanitati alligato ſplendidiſſimum redderet in anima fulgorem, ipſiuſque met rationalis animæ candor, proprię quam Deus maieſtatis eſſe ſpeculum voluit, radiantem eius formam ex adiuncto demonſtraret luto.

Suas, hìc, tamen rixas Theologus aduehere poſſet, quo, Dei ad imaginẽ, pacto confectus dicatur homo, Dei ſi tantum filius, naturalem perfectamque Patris repræſentat figuram? Quod ſi minimè negari valet, quin artificialis, aut imperfecta ſaltem creaturis cum Deo ſimilitudo habeatur, qua de cauſa; de creatione, Diuus Auguſtinus, dixit in tractatu: ſui hominem tantum ad figuram, aliam non autem creaturam conſtruxiſſe? Ergo magis homo, quàm Angelus

A gelus iſthac dignus eſt icone inſigniri. Huic reſponſum idem Auguſtinus præbet. *Non ad Angelum* (ibi) *hominem comparaui, ſed inferioribus creaturis, in ordine quarum ſolus homo eſt merito Princeps, ita nulla alia, præter hominem eſt Diuinæ bonitatis imago.*

Aut alio affirmari modo poteſt, accidentaliter, & iuxta imaginis accidentia, magis Dei hominem ipſum ad ſimilitu-
B dinem exiſtere, quàm Augelum: ex eo quia, quemadmodum vnus Deus totus cuncto in orbe, cui regimẽ apponit virtute, qualibet nec non totus in parte cõſpicitur: pari modo anima toto, intellectiua, in corpore, & vnaquaque in parte tota cõſiſtit: ſed Angelus in Cœlo, quod ſuo commouet robore, nec totus in toto, nec totus in qualibet parte valet permanere, vni tamen, in quo nimirum pa-
C trat opera, determinatur loco.

Hæc autem, hominem inter, & Angelum ex eo patet, quia, vt ſuã Deus oſtenderet miſericordiam, & procliuem in parcendo prudentiam, alio veniam homini modo, vario præbuit Angelo, ipſius dum natura non adeò corruptelę, vt generis humani fragilitas, haberetur obnoxia, tali de cauſa Dei Angelus miſericordia, vt recto incedat tramite, indi-
D get, ne, ſibi auerſa gratia, in vitium dilabatur: humanus atenim animus firmiori etſi extet propoſito, peccatorũ attamen, quæ commiſſa, propter ſeriem, æterni magis numinis indulgentiam expoſcit; quare licet vterque Dei iuuamine indigeat, alio tamen tribuitur Angelo miſericordia modo, alio homini: quod leue namque in homine vitium, ingentis in Angelo deformitatis reputatur: Clarum
E atenim habetur cœleſtium aliquot ſpirituum per ſuperbię peccatum luctuosè proprium amiſiſſe ſplendorem, & magnis deturbatos dotibus; vt excelſiori, quapropter, Angelus natura, eò maius incidit in præcipitium, ſui namque ipſe peccati author, homo autem Cacodœmonis agitatus è ſtimulo, ſceleris irruit in baratrum. Vt ad inſtitutum autem reuertar.

Primus, in quo ſuam poſt creationẽ F
permanſit Adam, ſtatus, Virginalis extitit; cœteris namque præſtantior, & ſublimior eſſe videtur, ac iucundior: magis eòquod expeditum aſtrorum ad imperium reddit animum: qui vxorẽ enim haud habet ſollicitè, quæ ſunt domini agit; vt Diui Pauli ad Corinthios prolatum. Plurimas autem coniugali conſpicimus in ſtatu miſerias, ac etiã ærũnas, maioreſque frequẽter, quos in carnis delectatione permanere videmus, G
inuadunt anguſtiæ, quàm virginali quos in trãquillitate perſiſtere cognoſcimus: è ſacræ autem paginæ monumentis, cõiugali potius in ſtatu, Adam, quam virgineo peccatum commiſiſſe accepimus: & iure quidem optimo (vt ille in Apocalypſi vidit) nemo canticum, niſi qui ſeſe cũ mulieribus haud coinquinarat, dicere in Cœlis poterat. Stellarum quis etenim ſedes per virginitatem impleri, H
inficias ibit? *cap. nuptiæ quæſt.* 1. Vnde nonnulli de vitijs ad corpus trãsferentes, ſeſe in membris caſtrare non erubuerunt; illorum ex eo quia ignari, quæ Diuus adſcripſit Auguſtinus, exiſtunt; ille autem ſic de Sancta Virg. *cap.* 24. *Qui ſeipſos non in corpore, ſed in ipſa concupiſcentiæ radice caſtrantes cæleſtem, & Angelicã vitam in terrena mortalitate meditantur.* Illa etiam prætereunt, quæ D. I
Hieronymus *lib. Iouinianum aduerſus* 1. *conſtituit*: ipſe autem Deum, vt infra, ſic loquentem affert. *Mihi inquit illi eunuchi placent, quos voluntas caſtrauit, non neceſſitas, libenter illos in meos ſinus recipio, qui ſe caſtrauerunt propter Regna Cælorũ, & ob mei cultum noluerunt eſſe quod nati ſunt.* Et Author operæ imperfectæ in Matth. *homil.* 32. relatus *in cap. ſicut* 32. K
quæſt. 5. hæc. *Illa eſt glorioſa continentia, non quam transgredi non poteſt neceſſitas debilitate corporis; ſed quam complectitur voluntas ſancti propoſiti: illos itaque tenet neceſſitas, hoc autem coronat voluntas, iſtis enim dabit Deus locum in domo ſua.*

Solis, virginitas autem, vt Diua Hildegarda Grifios explicauit ad Monachos pag. 186. virtutem præſefert, dum

A ſuis totum radijs mundum aſpergit: ſibi enim Deus virginitatem adiunxit, quæ, viri procul opera, illum genuit, qui & omnium regimen tenet, ac habenas: omnium verò moderamen, Dei, Omnipotentis vt Regis, è manu pendet; vnde quis neget & adiunctam illi virginitatẽ dominari; dum & Deus ex Virgine ortum habuit, & homo; tali modo in deaurato veſtitu circũdata varietate à tuis adſtitit dextris Regina; Diabolo autem
B virtuti diuinitatis adſiſtens, fulgenti certauit in opere, diuerſarum præcincta multitudine virtutum virginitas; Ipſam, cum ſiniſtra occaſum in parte Angelus fecerit, ſibi deſumpſit in Sponſam diuinitas, ſaluationiſque populum in Adam elegit, & ſuam nominauit dexteram: Hac verò de gente, virginitatẽ, quę maximum produxit opus, ſibimet adiunxit.
C Quemadmodum ſuum enim per Verbũ omnia Deus creauit, pari virginitas forma ſanctæ per diuinitatis calorem Dei progenuit filium, qua de cauſa fœcunditas procul è virginitate nullo abfuit modo: Vnde libro de Virginitate Athanaſius: *O Virginitas* (exclamat) *opulentia indeficiens, ò Virginitas templum Dei, &*
D *domicilium Sancti Spiritus, ò Virginitas margarita ſpecioſa, vulgo incoſpicua, & quæ non, niſi à paucis, inuenitur, ò continentia amica Dei, & à Sanctis deprædicata, ò continentia apud multos odioſa, ſed apud dignos ſpectata, ò continentia mortem, & infernũ profligans, & quæ ab immortalitate poſſidetur, ò gaudium Prophetarum, & Apoſtolorũ gloriatio, ò continentia Angelorum vita, &*
E *Sanctorum corona. Beatus eſt, qui te tenet, beatus qui obdurat in tolerantia, quoniam pauſillulum fatigatus multum in te gaudebit.* Qua de cauſa.

Cum prętantiori Virginitatis decor, quàm extet matrimonium, radio cunctorum perſtringat oculos, *cap. nupt. & cap. integ. 32. quæſt. 1. cap. quis ignoret etiã* 32. Optimo quidem iure Virginali de ſtatu mei, velut de laboris exordio, totiuſque operis initio nonnulla differere peraptum putaui.

Quolibet ergo Virginitas è concubitu puram immunis per continentiam F
exiſtit, & perpetua incorruptionis meditatio corruptibili habetur in carne, vt ex Diuo Auguſtino ſcriptum. Hæc autem à virore, qui nil aliud, quàm ex cõcupiſcentiæ aduſtione venereas circa voluptates, eſſe immunem ſignificat, ex D. Thom. ſententia 2. 2. *quæſt.* 152. Vt huius autem quælibet ſuſcipiat Virgo cuſtodiam, & aduerſos contra inſultus
G vigoroſa prælietur: fortiſſima velut decoris monumenta ſeruare tria compellitur, & primo in loco.

Sobrietas aduenit, qua ni Virgo appetitus conculcare feruorem pertentet, & parum de labore curam habeat, tanti maieſtatem fulgoris amittet.: Baccho enim, & Cerere qui parcè vtitur Veneri pabulum ſubtrahit. quem illud lateat dictum? Sine Cerere, & Baccho friget
H Venus; cuius prolati ratio, hæc: Cypridis flammas illorum vigor fouet, eſcas adhibet libidini, ac irritamenta luxuriæ miniſtrat; ſeminis enim copia, quæ aliã non cognoſcit, niſi ciborum abundantiam, & potionis qualitates, originem exardeſcens argines haudequidem patitur, aut limites: qua de cauſa *lib. 1. c.* 14. Ambroſius de pœnitentia explicauit. *Libido grauis ignis eſt, & ideò non demus*
I *illi alimenta luxuriæ, paſcitur enim libido in conuiuijs, nutritur delicijs, vino accenditur, ebrietate flammatur.*

Si quis ergo illam in victu, potuque ſeruare temperantiam quærit; vt neque redundanti, neque ſua nimis calido ex natura, vel ſemifico vtatur cibo, ligna, & oleum, quibus tam ingẽs excitari valet flamma, ſubtrahit: Qui tali autem ratione vitam inſtituere, ac illibatam retinere Virginitatem curat appetitum ex-
K plere haudequidem debet; adeò tamen illum compeſcat, vt infra ſatietatẽ conſiſtat: ſcimus enim ex pomi eſu, ac non ſeruata ſobrietate Adam ſuis cum poſteris in ruinam iniſſe: nam ſi venenum illud, ſub formoſo aſpectu, nõ deguſtaſſet, expers concupiſcentiæ fuiſſet, & bono perſeueraſſet in ſtatu. Gloſ. *in cap. 6. diſtinct.* 35. habitus vbi enim cibus, ibi

mundi

A mundi finis eſt confecta. *cap.6.diſtin.35.* Taliter autem ſplendenti ſub nomine concupiſcentia latitabat, vt boni dum ſcientiam, & mali Adam exquirit, propriam, innocentiæ in ſtatu, ignorantiam adinuenit; poſtquam verò deglutiuit parens pomum, oculos in miſerijs aperuit, ac in Aeuam libidinosè cœpit exardeſcere, illamque violare voluit, quã Deus in nudum deſtinauit adiutorium;
B ſecluſis hac de re oculis corruptæ punitionem virginitatis exceperunt, ac immortalitatis iacturam fecere, ſeruata vnde ſobrietate ſua deducitur cõſequi virginitatem trophæa. Vini enim vſus, ex quo flammæ creſcunt Venereæ plurimis è populis (vt notum) fuit interdictus, bibaceſq; horridas mulieres pœnas pati cogebantur: Plinium enim apud *lib.14. cap.23.* Ex Egnatio, qui Mecenium cum
G vxorem in vini potu depræhẽdiſſet enecare non dubitarit, pœnam legimus repulſam, cum patratum enim ob ſcelus è miniſtris alligatus Romulo coram duceretur, non ſolum impunitus domum redijt, cauſam verum etiam illi tribuit, vt legem his inferret verbis. *Si vinum biberit* (ſcilicet mulier) *domi vti adulteram puniunto.* Vnde hac, vinoſa mulier, lege, tamquam adultera exiſteret, punitionem excipiebat. Meritò igitur huius
D iuxta rigorem, propinquas iubebat, ſeſe inter fœminas deoſculari, vt, quæ bibiſſet vinum, cognoſcere poſſet: ipſius enim potus, & cupidini paſcua, & flammæ flammas ſuperaddit, luxuriemque laceſſit, ac, in fœminis præſertim, libidinoſa quibus, ex ſe, natura. Optimo igitur iure D. Paulus ne vinum complectatur præcipit: in ipſo còquod luxurics inſita;
E præclarumq; carnes abijcere Lyæumque repellere opus dixit. Nulla extat cauſa, niſi còquod potus, eſuſque libidinis accendunt ignem: ipſius verò authoritatẽ ducit Accurſius *in l. quæ adulterium, in verbo intemperantiæ, C. ad legem Iuliam de adult.* & ante omnes Salomon *Prou.* 20. Luxurioſam eſſe rem vinum aſſeruit: D. quoque Hieronymus contra Iouinianũ adductus *in cap. lux diſtinct.35.* Ventrem mero æſtuantem, cito in libidines deſpumare dixit. quod & confirmatum è Gloſ. *in dicta l. quæ adulter.* vnde prudenter quidem Proſp. *de vita contempl. lib.2. cap.* 22. affirmauit luxuriæ incitamenta, & pabula nimium vini potum præbere. Nonnè Lyæus Loth ad inceſtum cum filijs compulit. quod ſi alicuius eſt Ariſtotelis authoritas põderis *in lib. problem.* 30. *cap.* 1. Vinum, ſcripſit, ſopitas Veneris accendere ſcintillas potens. *& lib.* 10. G *dymnoſo: cap.* 15. Athene. Ariſtophanem lac Veneris vinum appellaſſe reliquit, in ſtimulum ex eo quia illius vſus deſeruit.

Liberalis, eſt poſterius, occupatio, & aſſidua: hæc etenim illos abſumit ſpiritus, qui aduerſi poſſunt inſurgere, mentemque alijs ita fatigat curis, vt ſeſe diuersò conuertere quis non valeat. Frequenti autem labore, ac ſedulo excitãtur homines ſtudio: procul otium abij- H ciunt, ex quo amor; ipſe namq; pigros occupat, cum paſſio, vel animi otiosè viuentis morbus exiſtat, vt Theophraſti ſententia; ſereno etenim in homine, vlla nec ab exercitio deſudante Venereæ inſultant, ficto ſub aſpectu, voluptates: vnde ad inſtitutum Oüidius.

Otia ſi tollas periere cupidinis arcus,
Contemptæque iacent, & ſine luce faces
Addit. I

Quàm Platanus riuo gaudet, quam populus vnda,
Et quã limoſa canna paluſtris humo:
Tàm Venus otia amat———

Mens etenim vna ſemper in parte adhærens, magno præbet materiem incendio: qua de cauſa, vt libidinoſæ procul ſint cogitationes, & incolume omni pectus è macula ſeruetur, quælibet, vnde poſsit otium reſultare, deuitetur occa- k ſio; vacuo eoquod in pectore regnat amor.

Pugnandi cum animi inſultibus, Tertium, conſuetudo, & victoriæ; quiſquis enim eò firmior euadit animo, & coſtantior, quò generoſiori obſtat niſu: Hic autem vt fructus laborum veniat geminas recurrere ad virtutes, caſtitatem ſcilicet, ac pudicitiam neceſſe; circa ipſum-

met

A met actum illa, per quam frænum excipit libido, versatur: vt affirmauit D. Tho. 2. 2. *quæst.* 143. Hanc amauit Imperator *in* §. *nouissimus collat.* 6. *Auth. quibus modis natura effic. liberi.* ac defendit *in* §. *fina.* Cui velut omni egenæ tutamine adduci defensio debet. *cap. nec solo* 32. *quæst.* 6. Istam aduersus plurima veniunt, vt oscula, cõtactus, amplexus, aspectus existunt, ac sermones, aliaque, vt D. Tho. *loco cit.* sẽ-

B tentia: non solum autem concubitus, adiuicẽ verum etiam debet effugi oratio, nec euitari minus sermo, corporis quàm nudatio debet. Seneca *vero* 112. *in prouer.* scripsit. *Turpia ne dixeris: paulatim enim pudor per verba discutitur.* Honestæ vnde mulieres exterorũ debent maximè aspectum deuitare, affectus eoquod, & mores, animique dispositio in sermone deteguntur, vt explicatum ex Cicerone *de*

C *legibus*: pudicitia namque non modo in eo, ne scilicet quidquam peccati patret, ne turpem verum etiam suspicionem afferat de se, consistit ex Dione *lib.* 37. si præsentibus etenim violenti quis occurrere nisu compellitur, quid in futuris esse dicemus? Omni autem vigilantia, solertique præmuniti studio aduersos contra insultus debet: vt Salomon *quarto prouerb. dixit.* Ad factum etenim ex

D dictis peruenimus. *cap. nec aliqua* 27. *qu.* 1. Glos. *in l. quod ait in verb. in ipsis rebus venereis, ff. ad legem Iuliam de adulte.* Nostro igitur si castitatem in animo persistere optamus, oculorum, auriumque frænemus insolentiam, pectoris ne intimum, pulchro sub colore venena penetrent: auditus enim, & visus impudicæ rei consuetudo, licentiam etiam operibus tribuere videtur: lasciuiam enim qui

E concludit in luminibus, animum quoque tali habere forma reputatur. libidinosus enim oculus luxurioſi est nuncius cordis: vnde, bene, tactu non solum, affectu verum etiam castitas, & actu depopulatur *cap. nec solo* 37. *qu.* 5. Affectus etenim pater decora licet quisque loquatur, sermo existit. Seneca *loco supra cit.*

Virgo autem, vt propriæ decorem conseruet maiestatis, virtutes, è quibus id possit obtinere, debet cognoscere, & F primo, vt publicos diffugiat aspectus platearumque multitudinem oportet: ac domi assistens lanificio, diuinæ vacet lectioni, capitis abijciat ornatum, comarumque horreat pompam, oculis non incedat erectis, dimissoque vultu, & crinibus ambulet: ne viles in se amores inducat, vel suæ causa ruinæ, aut aliorum existat, inuerecundas conculcet alloquutiones risu sese abstineat, si lentioque suam ornet disciplinam, incuriositate haud equidem superflua extet, diuitijs neutiquam, & generis nobilitate innixa iactantem demonstret animum: ipsius in sermone magis pudoris fulgor, quàm eloquentiæ copia cognoscatur: ita vt omnes, ea tacente, verecundiam, loquente prudentiam admirentur. Andetractrici probetur lingua? Maximum in illa dedecus, & nefas. Virgines insuper ad omnes viri ingressus purpureo suffundi rubore decet; hominum affatus respuere per quam optimum.

Ex pudore autem Pudicitiæ origo: hæc vigil castitatis existit custos; nam si iacturam ipsa patitur, omnis concidere virtus conspicitur, in ea etenim fæminei dominium decoris consistit: vt asseruit Cassan. *in catal. gloriæ mundi parte* 2. *consid.* 12. Vnde iure quidem optimo Imperator *in l. si qua illustris C. ad Senatum conf. orphic.* in cultu haberi pudicitiam necesse statuit. *l. ita nobis C. de adulterijs* Taliter, vt mulier, suo quæ crimen patrarit in corpore, proprio haud parcere pudori dicitur *in l. palam in principio ff. de ritu nuptial.* Cui pudor autem inest mulieri, gratia supra gratiã annexa videtur: vt legitur Ecclesiast. *c.* 26. Diuus ita vt ad Thimotheum Paulus *cap.* 2. verecundia primũ fœminas præcipit exornari, haud quaquam etenim erubescere meretricis est actus, vt videtur *in* 3. *Hieremiæ cap.*

Pudicitia vero, animi virtus, qua de actibus, qui nullum afferunt homini excordi ruborem, quis excipit erubescentiam, iuxta sententiam. August. *lib. de Ciuitate Dei* 14. Ipsa enim excelsorũ est

decus,

A decus, humilium lumen, ignobiliũ ſplẽdor, abiectorum formoſitas, mærentium delicium, omnis augmentum pulchritudinis, religionis dux, criminum excuſatrix, meritorum multiplicatio, & omniũ Dei creatoris amica exiſtit: vt Cypriani de duodecim abuſionibus laudes sũt; & animi quoniam virtus pudicitia eſt, nullo modo voluntatem contra poteſt auferri, membris licet violentia inducatur: deturpatum qua de cauſa licet corpus, inuitè, fuerit, non ſolum pudicitia conſeruatur, caſtitatis at etiam geminatur meritum: vt beatæ Paſchaſio reſpõdẽtis Luciæ dictum: Inuictam ſi me iuſſeris violari, caſtitas duplicabitur ad coronam. Aliena enim neminem poteſt inficere libido. *cap. ita ne 32 qu. 5.* Qua de cauſa cum duplici habeatur pudicitia modo, animi nimirum, & corporis; iſta ſui extat integritas, & optimè illatã per violentiam poteſt iacturam ſubire. *cap. ille 32. quæſt. 5.* Vnde corporali maximũ ſuſcipere mœrorem de amiſſione pudica mulier debet. Gloſ. *in dicto cap. ille*: Ac virtutis cum retineat illa excellentiam, nulla eripi ratione: animo eòquod vix adduci violẽtia poteſt. *in d. cap. itane.* Hęc autem in Virginibus virginitatis, in reliquis pudicitiæ ſortitur nomen. *cap. nupt. 27. qu. 1.* Caſtitas verò in continentibus appellatur. *cap. hæc ſcripſimus 30. diſtinct.* Qua de re & ſanctitate præcellẽs, & doctrina D. Ambroſ *lib. 2.* ſanctiùs, ac tolerabiliùs virginem conſeruare mentem, quàm corpus, eſſe, affirmauit. vtrumque vero, ſi haberi poteſt, præclariùs: valet autem Virgo, per vim, corrumpi, adulterationem pati nequit: adulterium namq; dolo tantum committi videtur: *cap. in lectum 34. quæſt. 2. l. penult. ff. de adult. & in cap. re vera 32. q. 5.* Nullum autem corrumpi modo caro poteſt, ni & infecta prius fuerit mens, hæc autem corruptio ad ſcelus haudquaquam, vel æternã non imputatur ad damnationem. Gloſ. *in dicto cap. re vera*: eòquod aliena minimè inuitum libido polluit. *d. cap. ita ne*, ex D. Auguſt. *de Ciu. Dei lib. 1. cap. 8. & cap. præpoſito d. qu. 5.* Quo etiam in loco Romanæ adducit Lucretiæ exemplum, quæ libidinoſo quamuis coitu è Tarquinij Regis filio cognita dicatur, nulla tamen forma carnalis coniunctio, animarum attamen diuerſitas attenditur: mulieris hinc enim caſtiſſima voluntas, peſſimus indè adulterantis animus conſideratur; voluntas etenim, vt committatur nefas, concurrere debet: vt idem Auguſt. *lib. de duo. anim. cap. 10.* aſſerit. Nec è violento auferri, vel è rabido eripi ſtupratore pudicitia poteſt. *cap. de pudic. d. qu. 5.* & Hieronym. ſuper *epiſt. ad Roman. lib. 1.* dixit: *Non poteſt fieri, vt niſi ſi quis mœchetur prius in corde, mœchari poſſit in corpore*: & quæſtionum Hæbraicarum *in lib. in Geneſi ad cap. 12. Corpus mulieris non vis maculat, ſed voluntas, in corpore enim pudicitia violari non poteſt, ſi mens inuiolata ſeruetur. cap. ad Deum, d. qu. 5.* quod & idẽ confirmatum ab Iſidoro in Synonimis *lib. 2.* explicauit. *Non poteſt corpus corrũpi, niſi prius animus fuerit corruptus, munda à cogitatione anima caro non peccat: quia tunc peccare dicitur, cum mens per delectationem ſubigatur. cap. inter hæc ſciendum de pœnit. diſput. 2.* Deturpatus enim mentis candor cum fuerit, virginitas conſpicitur, vt D. Hieronym. *in epiſt. ad Euſtach. de virgin. cuſt.* explicauit. Hæc autem naturalis, quoniam qualitas exiſtit, vſque à iure, quod adſit, præſumptio, contraria donec interuenire probatio videatur. Maſcar. *de probat. concluſ. 1410. nu. 1. to. 3.* Guazin. *in tract. ad defenſ. reor. defenſ. 4. cap. 6.* Barb. *in collect. DD. in lib. 5. decretal. de adult. & ſtupro tit. 16. cap. 1. n. 5. poſt fin.* Farinac. *quæſt. 147. præſt. crimin. nu. 135. cum ſeq.* & Rota apud eumdem *deciſ. 74. num. 6. part. 4.*

QVOT VIRGINITAS IACTVRAM ſubeat modis.
Cap. 1.

CVM de Virginitatis decore dixerim, & conſeruationis modos, quibus de ipſa fit amiſſio, nonnullos ducã, vt ea, quæ aduerſa exiſtunt, deuitare virgines poſſint. Varijs autem formis

infici

A infici eius pulchritudo,iuxta Canoniſtarum ſententiam,valet,qui duplicem eius corruptelam;primam in mentem,in corpore poſteriorem,eſſe declarant.vt legitur *in can.* 32.*q.*5. quo in loco Gloſa in *verbo quod autem*: Illam circa,ea dicitur, mente deformata,quæ ex negligentia,& aſſenſu ſpontaneis in pollutionibus (illis nempe,quæ nulla ex opera,ſopitoq; ſed, aut vigili accidant corpore)deprauatur:
B irreparabili enim iactura,virginitatis depopulatur virtus, propriam licet in corpore integritatem contineat. *cap.propoſito* 32.*q.*5.Illa verò in corpore violata dicitur virgo,latentia quæ,oculiſque abdita effracta retinet clauſtra. hoc autem duplici euenire poteſt ex cauſa; vel præter intentionem ſcilicet, vel propria ex voluntate. Primus etiam gemina ratione modus haberi valet;caſu nimirum;vt in
C aliquod virgo incidat, ex quo clauſtrum in virginale vi ingreſſo, mẽbrana effringatur, & adhuc tamen perſiſtere Virgo dicitur:vt ex D.Auguſt.*lib.*1.*de Ciuit.Dei cap.* 18.& à D.Tho.2.2.*quæſt.*152.*art.* 1. Ex quibus notauit *d.concl.*1410.Quod ſi laſciuiens illum perfeciſſet actũ, mentalem procul dubio virginitatem dicitur inficere. Et data opera nec non permiſſione,vt ſi ex obſtectricis, vel chirurghi
D miniſterio,ſanitatis ergo,virginale deuaſtatum fuerit clauſtrum,neutiquam corrupta nominatur virginitas.

Propria verò corruptionem ex volũtate illo virtus hæc pati valet in caſu, quo vel ſua,vel aliena manu, alioue inſtrumento virgineum quælibet violari clauſtrũ permittit,aut penetrari; ex quibus clarè quidem percipitur; quod ſicut virgo corpore intacta ſuæ ſplendorẽ virtutis ex voluntate valet amittere. *d. cap. propoſ.*32.*q.*5.Pari,circa mentẽ, ratione ipſammet corrupto poteſt corpore conſeruare nitẽtem.*cap.reuerſa* 32.*q.*5.Quãuis quæ mente dicitur infecta iuxta illũ, in quo reperitur,ſtatum,nominari virgo poſſit,non autem quoad virtutem,cuius facta iactura:viriata verum corpore,quæ integra mente habetur,dici poteſt:vt ex Canoniſtis etenim accepimus,in corporis non ſolum integritate,mẽtis at etiam F
in munditia virginitas conſiſtit.Inde accidit;eam;quæ nullo ſortiri modo,pudẽdi ob arctitudinem, mulier penetrationẽ valet,vt imperforatæ habentur; ſi cum viro ſeſe commiſceat, virginem haudquaquam nominari: eius enim quamuis loci ſeruet integritatem, & imperfracta illius reuertatur è libidine,virtutis attamen luce viduata,informem ob luxuriæ actum, perſiſtit.

G Qua de cauſa duplex eſſe virginitas videtur. Mentalis enim alia eſt, & ſpiritualis,corporalis illa,& materialis.Priorem circa nemo iudicium ferre,niſi cœlorum poteſt Rector, qui cordium ſcrutator extat. De poſteriori ſuam acuunt, & ſæculares leges, & Canoniſtæ ſeueritatem:ipſius namq; ſub eas,cognitio venit: cum ex Natura enim indita qualitas habeatur(vt dictum)vſq;ineſſe præſumi- H
tur,& cui contraria libet permanere in ſententia probationis adducendæ onus inhæret. DD.penes Barboſ.Guazzin. & Maſcard.*loco ſup.cit.* Tali de cauſa puellę,tum in delinquentis odium, tum etiã ex eo quia naturæ illius concurrit in iuuamen præſumptio, danda eſt iuramẽto fides.Farinac.*d.qu.*147.*n.*135. Menoch. *lib.*6.*præſ.*89.Maſc.*de prob.concl.*1313.*n.*5.

I

DE SIGNIS, ET PROBATIONIBVS corruptæ Virginitatis. *Cap.* 2.

QVæ autem violatæ virginitatis & à Medicis, & à Iurisperitis præbentur ſigna iam colleximus, ac in medium præſenti pro re adducere minimè dubitauimus Et primo.

K Cum hymen, quo virginale defenditur clauſtrum,effractum conſpicitur,defloratæ virginitatis habetur ſignum: hoc autẽ nil aliud extat,niſi tenuiſſima quædam pellis, vel carnea membrana, quæ digitos in pudendum prohibet penetrare: quæ ſi rupta clarum deturpatæ ſignũ præbet virginitatis. hæc autem cum lacerata ſanguinem emittere videtur:vt ex Riola *lib.*2. *Antopogra.c.*23.Stueri Piñeo

de

de natura virg. c. 5. Senner. *l.* 4. *p.* 2. *sess.* 3. *cap.* 1. *q.* 1. Primæua, tali de ratione, in lege, cum nupta primo virgo in concubitu sanguinem haudquaquam effundebat, linteumque inspersum cruore nō appareret, in pollutam habebatur, & statutis punitionem excipiebat: vt in *cap. Deutor.* 22. legitur; velut coitus ille neutiquam primus extitisset. Ab alio enim illo in casu defloratā, libidine, virginitatē fuisse reputatur. Farin. *pract. crim. q.* 147. *n.* 148. Qui tunc deformatæ virginitatis probationem venire affirmauit, cum in linteo stupratæ induſio, vel sindone, in qua iacens in libidinis actu persistit, sanguinis conspicitur purpurascere copia. Barbos. *loco sup. cit. n.* 4. Quæ habetur enim ratio hęc venarum eoquod per laceratione, ligaminumq; in matricis collo nimis debilium ruptionem, dolores euenire, ac sanguinem, indubitatum, vt docent Petr. Graf. Carre. ad Galen. *de loc. affec. disp.* 67. *cap.* 1. Horat. Auger. *to.* 2. *epist.* 1. *c.* 4. Valesius *de sat. philos. c.* 25. Qua de causa, cum nullum huius apparēs haberetur signū, vetus eas lapidibus obrui lex mandabat.

Ex muliebrium deindè locorū inspectione: hoc adducitur signum à Seuer. Pin. *lib.* 1. *c.* 9. Illa enim cauitas, quæ dictas immediatè post carūculas, è quibus hymen coniunctis interius progrediendo constituitur, sinus vocatur pudoris: hæc autē vt folliculo extat, & angustiori patet in Virginibus aditu siccaque habetur; in corruptis autem laxior conspicitur, & humidior.

Tertium ex Codronch. *in* 11. *de meth. testific. cap.* affertur, ac ex urinis deducitur. Hæ autem magę tenuæ sunt, & claræ in Virginibus qualitate, quàm cæteris existant in fœminis: ipsæ namque ob laxiores vteri vias, & hiatus, ab excremētis, quæ commiscentur, & crassæ redduntur, & turbidæ.

Vocis, quartum, claritudo signum affert, suauiores nam, & iucundiores in virginibus modulos habet, in illis autē, quæ per concubitum deprauatæ, clarus ipsius amittitur sonitus.

Ex Gagatis, aut Lapati, quintum, sufimigio, si Plin. *lib* 36. *cap.* 19. & Alberto fidem damus: Firmatum enim volunt, quod si illo ex lapide, aut hac ex herba suffimigia, cum pannis diligenter contecta mulier fumos excipiat, sua exhalatione, aut vapore ad os, vel nares ascendant, corrupta existet Virgo. Adde, quod si iam redactus in puluerem Gagas, & aquæ, aut vino commixtus, & in potionem tributus vrinam vehementer concitat, & expellit deturpatam ostendit, sin ex aduerso, Virginem.

Et virginitatem quāuis ex ductis cognosci signis posse medici affirmēt, haud taliter attamen certam, determinatamq; retinēt firmitudinem: vt indubitato possit modo, virginitatem circa, & defloratione iudicium ferri. Propterea de primo tenuissimæ pellis, que clausti virginale, signo debet affirmari: quod vel rarò, hæc, vel nulla fuerit in virgine reperta, vt sententia est Ludou. Valci *in tabul. Anato.* Fernel. *lib.* 1. *cap.* 7. Vales. *de sac Philos.* Qui nulla in vteri parte impedimentum existere, in tutamen virginitatis, explicat: quod etiam assertum voluit Andr. Lauren. *lib.* 7. *de re anatho. cap.* 12. & Marcel. *dona. lib.* 4. 15. *de admirabili med.* Virginale hac de re, vt clausti tegatur nulla tenuis opus est membrana, vel hymen, aliquid nec in defloratione frangitur, vuluæ ex eo quia in ore quidquam, in virginitatis defensionem, non reperitur, quod pati ab efloratore violentiam valeat. & Fontanel. *de pact. nuptial. parte* 11. *gloss.* 5. *n.* 62. *& seq. fol.* 83. Fusium ex eo. *lib.* 4. *rer. indic. fol.* 787. Annæ Rober. hoc modo, ad rem transtulit *At si de virginitate mulieris disputetur constat ex mulieris, aut puellæ visitatione, nihil quidquam certi, nihil veri deprehendi posse, quid enim virginitas inani specie iactatur: cur vt hoc cōmento mulieres continua fraude viros fallere consueuerūt. Antiqui pelliculam esse crediderunt, quæ hymen diceretur, cuius ruptione virginitatis defloratio fieret; itaque vt virginitatis integritas posseretur, exquirendum censebāt, an pellicula illa integra, an vero rupta, & effracta esset. At nil proponi potest illo mendacii commento fabulosius, nihil absur-*

A *abſurdius. Licet enim pellicula illa in pleriſque, non tamen in omnibus puellis reperitur. Immo etiam in his ipſis, in quibus deprehenditur, non tamen eadem in omnibus eſt, nec ſimili tenore, aut eodem in loco. Quod ſi in ipſa defloratione aliquando ſanguinem proſilire, aut erumpere contingat, hoc, vel propter nimiam vim coeuntis, qui clauſtra primus aperiat, vt ſanè prima coitio eſt acerrima, vel aliundè procedit. Ridiculum enim eſt, ſi dica-*

B *mus, vel pelliculam vllã rumpi neceſſe eſſe, vel ruptæ veſtigia quædã ſupereſſe, ex quibus certa virginitatis, vel integræ, vel corruptæ indicia proferantur. Sed cum olim priſcam credulitatem hic error occupaſſet, virgineam illam membranam (Græcè hymen) non ſine vi ſanguinea perrumpi, multæ, variæque diuerſis in locis adhibebantur fallaces deceptiunculæ, &c.* Hæc relatus. Ad quæ additur, quod, & sãguis, qui primo emit-

C titur ex concubitu, & dolor, venarũ potius ex ruptione, quam alia prouenit ex cauſa, vt docent Valeſ. *de ſac. Philoſ. c. 25.* & Fortun. Fidel *de relat. medic. l. 3. c. 1.*

Sanguinis ergo ſignum, nõ ea verum eſt forma, vt vſque veniat contra virginem probatio, ſi illum nõ diffundat; nec valet etiam viceuerſa Virgo, quæ cruorẽ emittit, dici: abſq; ſanguinis enim copia pati violationem virgo poteſt, vt explicatum è Ioan. Fragoſ. *de arte meden. tract.*

D *de explanat.* Torrebl. *lib. 2. de magia operatrice cap. 19. de virg. reſtit.* Viarum etenim ſæpiùs laxitudo, & ex natura prouenire poteſt, & ex accidẽte: abſque concubitu namque accidere valet, vt menſtruoſum ob fluxum in prouectioribus conſpicitur; coitum additur abſq; sãguine, ſequi, ſi benè mentulatus haudquaquam congreſſor habeatur, & annoſa exiſtat virgo. Mercur. *lib. 6. var. lec. cap. 23.* Fortuna-

E tus Fidel. *in loco ſup. cit.* Abb. *in cap. propoſ. de probat.* Afflict. *dec. 236. n. 3.* Farinac. *de delict. car. qu. 147. n. 149. §. proba.* Nec aliquo modo certa de virginitate probatio adducitur, cũ ſanguis effundatur: quidquam ex eo quia procurari medicamẽtum poteſt, quod non ſolum naturalem adæquet, verum etiam exſuperet ſitũ: vt explicauit Fidel. *loc. cit.* & Sanch. *de matr. lib. 7. diſp. 113. num. 10.* Adde quod adeo F partes illæ anguſtæ redduntur ex morbo, vt nonnullæ habeantur fœminæ, quæ vix poſſint ſeſe in Venerẽ cũ viris exercere, ac affirmat Seuer. Pinne. *li. 1. de nat. virg. cap. 5.* & quod ex Deterean. allatũ, parabolica potius extitit loquutio, quã ſanguinolentus quod pãnus, qui cruẽtis vndiq; ſparſus guttis, de virginitate poſſet aliquid probare; nam neque per hoc, quod ſanguine ſit expers, dubiũ de vir- G ginitate valet haberi, alio enim afferri probatio debet modo: circa hæc Fidel. *loc. cit.* & reliqui medicæ profeſſores artis: Non rarò eòquod fœmina, ſanguinẽ haud emittens virgo eſſe, & cruorem effundens, corrupta, poteſt Fontan. *gloſ. 5. p. 2. n. 75. cum ſeq.* probari autẽ clarè conſpicitur, cum adeſſe criminis ſanguinẽ in actu certum. Fontanel. *loco cit.* Quidquid attamẽ ex dictis affirmetur, habete, quod H ſacris hoc ſignũ in monumẽtis admiſsũ.

Nec poſterius verum affirmãt exiſtere Medici, vaſorum ex eo quia conuenientia, & anguſtia, hymeniſq; integritas, neutiquam vnico, vel pauciori obliteratur: ſed ampliationem patitur congreſſu: medicamine, accedit, illas, quę virginitatis interuenire ad cognitionem debent, arctari partes valere: vt eſt doctrina Fi-

I delis *loc. cit.* Sanch. *de matrim. d. lib. 7 diſp. 113. n. 10.* Ita enim nonnũquam accidit, vt proprium licet amiſerit virgo decorem, anguſta retineat attamen loca. Codron. *dict. cap. 11. in method. teſtific.*

Nec aliquid pari modo efficaciæ, tertium, habere ſignum poteſt, maiorẽ cum ſupponant habere latitudinem, in corruptis, per quas vrina educitur, vias, quã in virginibus, & libentius excerni: Veneris eòquod vſus non vrinę meatui, vteri K at etiam collo ampliationem infert, vt conſiderauit Fidelis *loco ſup. cit.*

Minorem tandem vim, quartũ, ex voce retinet, adultæ namque potius hoc ętati, corruptæ quàm virginitati conuenit; in grauiorem enim ſecundo mutatur in ſeptennio uox, ut Fidel. *loc. cit.*

Nullam circa ſuffimigia denique fidem tribuere Zacchias voluit *in quæſt. Medic.*

A *Medico. leg. lib. 4. tit. 2. qu. eſt. 3. nu.* 17. & 18. Quamuis enim in quibuſdam vera eſſe valeant, non illico tamen à Virginitatis corruptione retinere vigorē conſpiciuntur, at in queis frequens adhibitus fuit coitus: ipſæ namque laxos cum habeant meatus, huiuſmodi ex medicamine, violenta vrinæ cauſa, licèt nolint, hanc emittere coguntur, quod, & deſudata, & nulla ſæpius euenire forma poteſt in Virginibus; contraria cum cauſa
B viarum ſcilicet anguſtia, intereſſe videatur. Hæc demum, ipſe cum Fidelis opinione, haudquaquam includere vim experimenta declarauit.

Qua ergo agi ratione debet, vt Virginitatis cognoſcatur defloratio ſi tot, ac tantæ fallaces conſpiciuntur ſolertiæ? conſuerunt, hac de re, tali, & iuris conſulti, & Canoniſtæ in caſu, obſtrectricibus de conſuetudine quæſtionem, proprio enucleandam iudicio præbere. vt videmus. *in cap. propoſu. de probatio. c. fin. de frigidis, & malefic.* Tria verò ſub conſiderationem ponere, magnitudinem
C ſcilicet, colorem, & colligantiam hæ compelluntur: de magnitudine, ſua prout opinio, affirmauit. Zacchia *lib* 4. *tit.* 1. *qu.* 2. *n.* 8. *qu. Medic. legal.* Craſsiores in Virgine carunculas, & velut intumentes haberi, minores attamen in deturpata, &
D magis flaccidas ob pęnis attritionem reperiri; quoad ſecundum verò purpurei illibata retinet, remiſſi coloris, & ad liuorem tendentis deprauatæ habēt; de colligantia tandem, cohærentes in Virgine, ſeparatæ in coeuntibus exiſtunt: hæc autem in certiora veniunt. Mammarum
E adde, quod inſpectio, & papillarum debet ſub conſiderationem vocari: virginū etenim haud laxæ illæ, at in ſe ipſas recollectæ ſolent videri, naturali, hæ autem, ſuffuſcoque rubore decorari, nō vero nigredine infici, aut informi debent, colore, hoc namq; in corruptis accidit; ſub examen etiam fœminæ ponitur habitudo. Si gracilis nimirū extet, vel pinguis, ſi patentia, vel hiulca, aut ex aduerſo anguſta, & arcta genitalia ſint; vt aduertit. Zacchia *loco cit.* penes quem lucu-

F lentius virginitatis, & defloratiōnis adducuntur ſigna.

Cum hoc autem negotium in curam datur obſtectricibus, plurimas ineſſe qualitates, & interuenire circumſtantias oportet, quas inter præcipuas recenſuit. Sanchez *de Matrim. lib.* 1. *diſput.* 113. &

G Quæ prima venit eſt, vt peritiam in arte, honeſtatem in vita, famam in nomine demonſtrent ne pecuniarū vi corruptæ mendacia, circa relationes confingant. *cap. penult. de probat. & cap. fraterni de frigidis, & maleficii*: Quæ nam exceptiones alios repellunt, teſtes, ipſorūq; fidem reddunt eneruem obſtectricibus etiam excluſionem afferunt, *cap. penult.* Taliter, vt nullo ſi prudentia non excellant, & honeſtate, modo, iſtud admittūtur ad opus: Nobili quamuis genere clareant, & arte. Bald. *in d. cap penult* Barbo *in collecta: in l. raptores virgi.* 41 *de Epiſcopis, & cleri. n.* 5. *in fine, ex Authorit. Benedicti Aegid. in tract. de iure, & priuil. honeſta. art* 4. *de Virgin. nu.* 4.

Secunda eſt, quod, nec florida exiſtāt ætate, nec graues habeātur annis; ſi primò enim, cum nil, vel parum de hoc experientiæ retineant, falſa poſſunt circa rem affirmare. Si ſecundò, effætā ob oculorum aciem decipi valent; maxima, qua propter, cum agatur de materie perinI duſtria quoq; adhibēda cura eſt, & multa debet vigilantia imponi. Ioan. Andre. *in capitu. fraterni nu.* 4. *de frigidis, & maleficia*: & ibi Hoſtien. *nu.* 4. Anchara. *n.* 3. Itaut, quoad ſolertia ſuppetit, in arte peritiores quęrendæ ſunt matronæ. DD. penes Sanch. *n.* 2. ſua, licèt in opere haud excellentes habeantur.

Tertia venit, quod non ſolum de his, K quæ viſu captant, de quibus verum etiā faciant contrectationem iudicium afferre compelluntur. per Text. *in d. c. penult. de probatio.* Ratio hæc: magni ex eo quia cum ponderis exiſtat res, nil, quod ad probationem conducat, negligi debet; vt nota veritas reddatur, fraude namque, & applicato medicamine arctiora effici pudenda valent, quod, vt patefiat, balnea ſolent, calidaq; adhiberi lauacra, medica-

A minum quibus vis effringatur,& cum liqueſcant ſciptica falſum haud lateat, & verſutia detegatur;adeò quod bona matronarum exiſtet relatio,ſe diligenter,& vidiſſe pudenda,& cõtigiſſe, quorum & è tactu, & viſu vel corruptæ,vel integræ virginitatis apparuit puella, vt deducitur ex *d.cap.propoſ.de probat.*

Quæ,quarta, extat, vt matronarũ depoſitiones, iuramento, robur excipiant,
B per Text.*in d.c.fratern.de frig.& malefic.* Quo,eis,in loco animarum aperitur periculum, grauiſſima cum de re agatur; huius autem relationes generis,iuramẽto ſi deſtitutæ admitti neutiquã debent. Gloſ.*in d. cap.fraternit. in verbo diſtrictè*, & ibi Innocen. Hoſtien. Abbas, & alij apud Sanch. *loco cit.nu.13.*

Quinta occurrit,quòd earum,è Iudice,fieri electio debet,iudicum namq;potius,quàm teſtium exercent munus, Iu-
C dicem vt,ad decidendũ,inſtruant.Felin. *in d.cap.penul.not.7.de prob.* Ipſę autẽ nullo reſpui modo valent; proprio eòquod teſtes nomine haudequidem appellãtur, ipſarum atenim depoſitio,vel declaratio iudicio magis inſeruit,quàm teſtificationi.Sanch.n.7. qui in ſequenti,diſtinctionem inter peritas, quæ Iudicis opera ſelectæ,ac è parte deſumptas, ponit.Primę
D namq; ſeruata ciuilis forma iuris abijci poſſunt;cum ſcilicet recuſantis adhibeatur iuramentum. Poſteriores tamen minimè,ſi nouã non afferat,ſua ex notitia, reluctans cauſam.Grat.*de expenſ.cap.24. n.27.*& nonnulli apud Sanch.*n.8.in fine.* itaut huiuſmodi probare cauſam repugnans adſtringatur.*L.ſi quis teſti,13. C.de teſt.* Quo autem caſu obſtectrices propriã, vt virginitatis haberetur cognitio,
E dederint relationem,poſſunt etiã hoc ad opus alię conſtitui,quę cũ pudoris clauſtra tangant,ſuum de virginitate iudiciũ valeant afferre.Hoſtien *in cap.fraternit.* §. *licet autẽ de frig.& malef.* Eo autem in loco dat Iudicibus conſiliũ, vt peritiores, pro viribus,adhibeant;ac diuerſas, propinquis necnon,ſi opus fuerit,è ciuitatibus aduocent peritarum,in propria, defectu; quibus aduertant,vt diligenti adſpiciant ſtudio: an arcta ex medicamine, F
balneo ſcilicet adſtringenti, pudenda exiſtant,aut ex natura,vel adhibita fraude,vt explicat Fidelis *de relat. Medic.* & Rota Roman.penes Zacch. *dec.60.*

Quæ ſexta, eſt, vt geminæ opera matronæ vel ternæ interueniat,vt propriam ducãt ſententiam; regula enim habetur: in ore duorum,vel trium ſtat omne verbum.*cap.in omni negotio,de teſt.* DD.apud Sanch.*n.16.* Quamuis, cum illo vna in- G
loco matrona reperiatur, vel obſtectrix, & fama fulgeat moribus, ac peritia, ipſius præſtari dictis fidem oporteat, quibus iuramento firmatis ſtare pars cõpellatur: vt idem *n.17.* affirmauit. Demas,ni res ardua;ſi tali namque modo, extat; vt ad matrimonij ſcilicet diſſolutionẽ deueniatur, vel punitio ſtupratori detur, vnius quadquaquã dicto, Iudex cogitur
H acquieſcere,maximam quamuis illa in- arte peritiam retineat,alię enim propinquiori aduocari è loco debent,vt propè *d.n.17.* finem ipſius eſt ſententia.

Septima, exiſtit, cum diuerſa permanent obſtectrices in mente: ſi quædam namq;incorruptum eſſe virgineum affirment florem, nonnullæ deturpatum, eis magis,qui virginitatis veniunt in fauorẽ præſtari fidem neceſſe,quã aduerſis: vir-
I ginitas etenim ſibi præſumptionẽ,quàm nõ retinet defloratio, cum ſit quid facti, & nulla præſumi poſſit ratione, ſecundã iucludit Petr.de Greg.*ſyntag.iur. l.9.cap. 12.n.11.arg.cap.praterea de teſt.* Sanch.*loco cit.n.20.* Innoc.*in cap.1. de frig.& malef.* Vt pari modo ſi aliquæ aſſererent frigidis,Titium,eſſe qualitatibus,aliæ ad Venerem dicerent potentẽ, maior iſtis,quã illis debet fides haberi,cum teſtium veniat paritas.Corſet.*in ſingul. in verbo teſtis,incipiens,duo teſtes deponũt,* DD.apud
K Sanch.*n.20.* Quod,ex limitatione Fuluij Paccia.*de prob.lib.2.cap.2.nu.13.& lib.1. cap.50.n.60.* Vigorem habet, cum dubia res eſt in lance, vel corrupta claræ non veniunt de virginitate coniecturæ; ſi hæ namq;adſunt maior eis,qui fœminæ aduerſus integritatem pugnant,quàm quibus eam placet adiuuare fides prębetur.

Sanch.

Digitized by Google

A Sanch. & DD. per eum ducti propè *d. n. 20. fin.* qui etiam in *n. 19.* Matronarum ſub examen adduci peritiã voluit, ſi minori enim peritiores numero, videntur, & minus peritæ in maiori, potius illarũ, & ſi pauciores extẽt, dictis acquieſcere, quam iſtarum, licèt multitudine ſint ſuperiores, conuenit; ex peritia namq; ſuũ teſtificationes vigorẽ deſumunt. Specul. affert, *tit. de probat. §. fin. n. 27.* Abb. Felin. & nõnullos. Fontan. verò *loc. ſup. cit. n. 74.* Iudicis arbitrio, cum de circumſtãtijs, & conditionibus fiat conſideratio, remitti hoc voluit.

B Octaua tandem, & poſtrema eſt, vt quamquam teſtificatio, relatio, & matronarum fuerit publicatio effecta, poſſint aliæ peritiores, ad veritatis cognitionem admitti, cum nullo ponat modo illa regula impedimẽtum, publicatis quod relationibus teſtes haud poſſint nouũ ſub examen aduocari. Sanch. *n. 22. cap. penul. de prob.* quod Paccian. *loco ſup. cit.* vim habere intelligit, cum nil poteſt imputari parti, cur peritiorum atteſtationes haud ante produxerit; cum ex officio tamen quæ de nouo aduenĩũt admitti à Iudice teſtificationes valeant, vt eſt doctrina Baldi, Abbatis, Felini, & aliorum penes Sanch. *dicti num. 22. in fine.*

C

D

QVOT VIRGINITAS MODIS alienæ deformetur ex libidine, ac punitionem violator excipiat.

Cap. 3.

CVm autem corruptæ de virginitatis probationibus quidquã dixerim, circa modos, quibus illa valeat inferi verba facere libet.

E Hi autem varij; & primo, Virginitas per deturpatorem dedecus pati fœminę voluntate, mutuoque tàm ipſius, quàm amaſij ardore poteſt: blanditijs deindè, perſuaſione, ac ſollicitatione: Vi tertio, ac violentia; Raptu, quarto, impetuoſo; Filtris denique incantamentis, & maleficijs, de quibus iam, ad rem, dicam ſingillatim, & primo:

Si ex ardenti puellæ amore, ac hominis, nullis è blãditijs, perſuaſionibus, aut lenocinijs defloration em virginitas exceperit, publicationem, luxurioſi bonorum medietas, quę fiſci verſatur in vtile, ſubire debet, per Text. *in §. ſed eadem leg. inſtit. de publ. iudic.* Afflict. *in conſtit. ſi quis rapere, rubr. 19. lib. 1. tit. de rapt. & violen. n. 9.* Sed ſi humili extiterit violator fortuna, & ſanguine fuſtibus pœnã ſui ſceleris excipit, & relegatione. *§. itẽ lex Iulia inſtit. de adult. verſ. ſed eadem leg Iulia.* Grammat. *voto 4. nu. 23.* Roland. *conſ 35. n. 25. lib. 2.* Menoc. *de arbitr. lib. 2. caſ. 288. n. 10.* Petr. de Greg. *ſyntag. iur. li. 36. cap. 9. de ſtupro n. 5. verſ. ſtuprum in virginem.* Farin. *de delict. carnis, q. 147. § ſtuprũ n. 6.* Cum vero ſine raptu ſequutum ſtuprum fuerit, in quinquẽnij ſpatium relegationis pœna tribuitur, *ex cap. 65. Reg. Alphõſi 166.* Hoc autem ex voluntate mutua, nefas per patratum mixti eſſe fori conſpicitur, itaut, & ſæcularis ſub iudicis facultatem, & eccleſiaſtici ſceleſtus cadat. Farin. *loc. cit. n. 53.* ſed Bermo. ductus *loco cit.* è Farinac. adhibere diſtinctionem voluit in *tit. de publ. concub. rubr de ſtupro nu. 40. verſ. vlterius poteſt dubitari.* Quod ſcilicet, ſi hoc auſus fuerit clericus cõmittere, ab Eccleſiaſtico, laicus autem è ſæculari iudice punitionẽ ſubire compellatur. Menoch. *de arbit. caſu 288. nu. 21.* Quo habetur in loco, vt ſtupratorẽ Eccleſiaſticus clericum, ſæcularis laicũ Iudex ad puellæ dotem, ob deturpatũ virginitatis florem, ſuo pro arbitrio, cõpellat. mihi tamen hanc debere dotem cõſtitui, videtur, cum ſequuta ex vi illa, cõiunctio fuerit; ſi ſpõtè namq; habita, nullã è ſtupratore dotem dari neceſſe puto, vt reſoluunt Nauar. *Manual. confeſſ. cap. 12. n. 16.* Gomez *ad leg. Tauri 80. n. 10.* Sãch. autẽ *de matr. lib. 7. diſp. 14. n. 11.* Nil, vel parenti, vel tutori tribuendũ, puellæ pro defloratione tali affirmat in caſu; nulla enim ducta fuit iniuria; ſuæ nam illa virginitatis domina exiſtit, & nuptiarum iacturam, cũ indulgeat, pati poteſt Molina *de rit. nupt. lib. 10. cap. 19. n. 240.* Leſſius *de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 10. dub. 1.* Nec vllo ſtuprator modo hanc peccati qualitatẽ ex-

A exprimere compellitur; ſimplicem ex eo quia, vltra fornicationem, ſpecialè haud continere deformitatem conſpicitur; notabilis eoquod fœditas in ſtupro, ni magna inde iniuria ſequatur, adeſſe neutiquam videtur; ſed cum ſuum præſtet cõſenſum puella nil affertur iniuriæ; volũtario ergo in ſtupro ſpecialis minimè reperitur malitia, & conſequenter nullo ſtuprator modo illam explicare qualitatem cogitur. Vaſq. *in opuſ. de reſtit. c.* 3. §. 1. *dub.* 1. *n.* 6. Sanch. *loc. cit. n.* 1. Leſſius, & Nauar *loc. adductis.* Adde quod, nec excipere tale ſtuprum debere punitionem, affirmarunt Gomez *loc. cit. n.* 10. Farinac. *dicta quæſt.* 147. *n.* 53.

B

Adde quod pæna, vt dotis fiat conſtitutio, nequaquam infertur, patratum, cũ, poſtquam ſtuprum fuerit, ſuæ pari qualitati viro, matrimonij nexu, ſeſe mulier coniunxit: adeo, vt nullum exinde ſenſerit damnum. Diaz *pract. crimin. ca.* 83. *n.* 7. Menoch. *loco cit. nu.* 22. Quo etiam, in loco modus, quo debeat, ex arbitrio, puellæ dos, tàm in foro fori, quàm poli aſſignari. tùm ſi matrimonio, ſtupratori adnectatur, cùm ſi eo permanere in ſtatu quærat, aut diſparis exiſterent conditionis; explicatur. At enim ſi puella ſtuprũ perpeſſa, extet adhuc immatura, cũ nullus interueniat raptus, arbitrariâ punitionem excipere pæna compelli violatorem ſenſerunt. Clar. *in §. ſtuprum in fine*, Viuius *deciſ. lib.* 2. *deciſ.* 299. *nu.* 15. vbi *In tantum quod finaliter, deflorans immaturã virginem minimè quaquam puniri deberet capitis pœnâ ſicuti ſi maturam ſtupraſſet.* ac Signor. *conſ.* 207. *nu.* 3. Hiſce autem diebus ad tractandos, opprobriosè, remos adſtringitur, cum de ſtupratoris qualitate, ac puellæ interſit conſideratio; nonnulli, & ſi Doctorum ordinariam debere lethi pœnam infligi, etiam ſi raptus eo non concurrerit in crimine, cõtendãt, quos affert Menoch. & videri poſsũt *d. l.* 2. *cent.* 3. *caſu* 294. *nu.* 1. ſuum licet ad libidinis actum præſtiterit fœmina conſenſum; ex eo quia, tàm ſi doli capax, quàm è contra, ex voluntate ab ſtuprum veniſſe nullo præſumitur modo Gomez

C

D

E

ad legem Tauti 80. *num.* 40. *& in tract. de delict. cap.* 1. *n.* 60. *in fine* Cabal. *reſolut. crimin. caſu* 20. *nu.* 7. *cum ſequentib.* Farinac. *loco cit. nu.* 43. *&* 55. *cum ſequent.* Riccius *collect. deciſ. parte* 4. *collec.* 1412.

F

At ſi rapta fuerit, ac violata, mortis, huiuſmodi ſceleſto, adduci pœna debet; prout habetur diſpoſitio, legis vnicæ. C. *de raptu virginum*, & doctrina. Guid. Papæ *q.* 555. Bermon. *tract. de publico concubin. rubri. de ſtupro nu.* 80. Franc. Cald. *l. ſi curatorem, in verbo, vel aduerſus, dolo nu.* 59. *de in integ. reſtit. minor.* Cum neuticã impedimentũ ponat, quod non proprio ſtuprum nomine, ſed illius dicatur attẽtatio. Menoch. *n.* 7. *&* 8. Cum verò, nullo interueniente raptu, ſola vi priuata, ſine armis nimirũ, puellæ inficiatur virginitas; eo in caſu ſtupratorem aduerſus pœna legis Iuliæ de vi priuata. §. *item lex Iulia inſtit. de publicis iudic. l.* 1 *& vlt. ff. de vi priuata l.* 2. C. *eodem infligitur.* Si autem publica vis, cũ ſcilicet inferantur arma, extiterit, eiuſdem legis de vi publica punitio debet adduci. Menoch. *nu.* 11. At ſi ſerua, nec dum viri potens habeatur virgo, paſſaque corruptionem aliena ex libidine fuerit, legis Aquiliæ ad pœnã, nec non iniuriarum qui ſtuprum perpetrauit, obligatur. Menoch. *num.* 12. Cum autem vi, & raptu id commiſſum ſcelus, pœna debet mortis vehi *d. l. vni.* C. *de raptu virg. in §. & ſi quidem ancillæ*: Cũ tamen exempta bonorum publicatio veniat. Menoch. *loco cit. n.* 13. Si eius tamen violator dominus fuerit, arbitraria punitionem excipere debet pœna. Menoch. *caſu* 293.

G

H

I

Ad blanditias, perſuaſiones, promiſſa, dolos, artes alioſq; ſtimulos, ſecũdo, trãſeo, quibus induci ad ſtupri conſenſum poteſt puella: ſi eorum enim medio ſuã expleuit libidinèm corruptor, ex eo quia lenocinia, & id generis alia interpetratiuam deſumuntur in vim, vt dixit Tex. *in l.* 1. C. *de raptu virginum, & in l. raptores* C. *de Epiſcopis, & clericis*; Capitis debet pœna tam grande nefas violator abolere, vt eſt ſententia. DD. pœnes Farinac. *d. qu.* 147. *nu.* 34. *&* 54. Perſuaſiones etenim,

K

A nim, eadem, qua violentiæ, deſumuntur forma *in d. l. 1. C. de raptu virginum l. 1. §. perſuadere ff. de ſeruo corrupto*. Quis namq; in fœminis conſtantiam, quis firmã arguat fidem? an fortes in propoſito, ſuæ tenaces mentis? Haud equidem. Hoc illis ex natura: *in conſtit. ſi quis rapere rubr. 19. tit. de raptu, & violent. num. 4.* Afflict. Additur, quod ad illa vocantur experimenta, quæ numquam deguſtare permiſſum: vnde, & faciliori modo, libidinoſi, vt Venerem ſatient, inducuntur, cũ iucundius id eſſe reputent, quod minimè delibare potuerunt. Tiraquel. *in l. connubiali 9. glo. 1. par. 9. n. 117.* Quo Hieronymi authoritatem in loco ducit, cum maiorem aſſerat in virginibus famẽ pati luxuriem: nihil ex eo quia reputant exiſtere dulcius, quàm id libare, quod nullo tempore obtentum: Huic tamen contrarium opinioni ſeſe demonſtrat Farinac. *loco cit.* Hanc affirmans doctrinam in practica neutiquam includere vigorem; nam ſi efficaciam haberet, omne in ſe violentiam, continere, ſtuprũ videretur. Tuſcus *concluſ. 710. nu. 3. vol. 7.* Boſs. *de coitu damnato, & punibili nu. 66. verſic. ſed aduertè.* Hanc autem ſententiam illo idẽ aſſerit *n. 55.* in caſu procedere, cũ dotis de aſſignatione agitur: præcipuè cum ſimplices haberentur promiſsiones, non verò importunæ, extraordinaria ex eo quia tunc locũ pœna exciperet, cũ vllus adeſſe dolus neutiquã conſpicitur. Sãch. *de matrimo. lib. 7. diſput. 12. nu. 10. & ſequ.* Farinac. *d. qu. 145. nu. 113.*

Ad violentias, Tertio, deſcendo; ſi ſtuprum enim, abſq; raptu, impetu attamen ducto, fuerit cõmiſſum, vitales deſeret, capite in pœnam dato, corruptor auras; vt conſtituerunt DD. à Farin. *citati in d. quæſt. 147. nu. 22. iuxta Gloſæ diſpoſitionem in §. item lex Iulia, in verbo, ſine vi, inſtit. de publicis iudic.* & Bartoli *opinionem in l. 1. §. qui puero ff. de extraord. crimin.* Idem quamuis Farin. *in nu. 28.* Nonnullos afferat doctores, quorum è ſententia licèt in ſtupro vis, raptu abſente, concurrat, haud quaquam debet mortis pœna duci: ſed ex iudicis arbitrio dari punitionem oportet, ſecundum Caſtrenſis doctrinã *in l. raptores n. 4. C. de Epiſco. & Cleri.* Signor. atenim *in conſ. 207. n. 3. verſic.* interdum; adhibere diſtinctionem voluit; vel ſcilicet armis violentia illata; vel ex aduerſo. Si primò, eo in caſu legis Iuliæ pœna, de ui publica, venit, ſi poſtremò, ſuam, in libidinoſum, efficaciam retinet eiuſdem legis de vi priuata punitio. cui acquieſcunt DD. opinioni penes Farin. *n. 30.* Huiuſmodi autem violentia, tàm ſi arma in auxilium veniant, quàm ſi lõgè ſint, virginis exerceri in corpore debet; perſonale ex eo quia crimen exiſtit. Bart. *in l. licitatio, §. qui licitè, ff. de publ. ind.* Taliter vt, ſi hæc, puellæ circa perſonam, ducta minimè fuerit, at circa media, quę, vt peruenirent amans ad intentum, obſtabant; ſi ſcilicet oſtiũ domus, in qua permanebat virgo per fractum, & poſtmodum, ille, Venerem exercens, cum ea cõcubuiſſet, in ſtupro haudquaquã: ſed in ingreſſu dicitur illata. Caſtren. *conſ. 27. n. 1. & 2. lib. 1.* Baiard. ad Clar. *in §. ſtuprũ n. 36.* Farin. *qu. 5. cit. n. 31.* Decian. *tr. crim. lib. 8. c. 15. n. 3. & 4.* Sed ſi nulla ratione deflorata indè puella euaſerit, at ſolũ de ſtupro aliquid tentatũ deportationis excipere audax punitionem debet pœna *l. 1. §. qui puero, ff. de extraord. crim.* Ac tali modo qui hoc pertentarit, defloratione circa neutiquam poteſt compelli. Barb. *in collec. DD. in cap. ſi ſeduxerit, tit. de adul. & ſtupro n. 6.* Farin. *n. 73. & ſeq.* Affl. autẽ *in conſt. ſi quis rapere n. 8* contraria perſiſtit in ſentẽtia; cum velit; quod, & ſi corruptã nequaquam virginitas habeatur, vita in pœnam tamen, effectu non habito, debeat auferri. *l. ſi quis non dicam rapere, C. de Epiſcop. & Cler.*

Quid violento de raptu circa ſtuprũ, quarto, dicam? niſi quod, & meritò, mortis cogitur pœnam corruptor ſubire. Talis ductum per *cap. Reg. Alphonſ. 166.* extat diſpoſitio, & eſt ſententia Boſſ. *de coitu damn. & punib. nu. 66. verſ. ſed aduertè, l. 1. in princ. in verbo, capitis ſupplic. & in §. ſin autem, & in § penes autẽ, C. de rapt. virgin. l. raptores in princ. ibi: enim capitis mandatur ſuplicio plectì. C. de Epiſcop. & Cleric.*

Mar-

A Marſil.*ſing.*65. Clar.*in* §. *fluprũ. verſ. ſed quæro quæ ſit pœna.* Menoch.*de arbit. Iudic. caſ.* 291. *n.* 1. *lib.* 2. Gomez *ad leg. Tauri* 80. *n.* 36. Viuius *cœmm. opin.* 679. *in verb. raptor n.* 7. Decian. *tract. crim. lib.* 8. *cap.* 8. *n.* 3. Farin. *d. qu.* 145. *n.* 7. Huiuſmodi autem pœnam non ſolum raptores excipere, complices verum etiã, ac delicti, vt raptus ſequatur, fautores compelluntur. *l.* 1. *C. de rapt. virg.* Afflict. *in conſtit. Regn. Sicil. de rapt. virg. rubr.* 21. *nn.* 1. B Decian. *loco cit.* Qui vitam affirmat uiolenter amiſiſſe, inſimul cum raptoribus, aurigam: curru ex eo quia, ſciens, raptam aduehebat, ut Farin. *in fin. d. n.* 7. refert. Hoc autem illo rigorem in caſu retinere intelligit *nn.* 2. Afflict. quo, ex complice, raptus tempore, adhibita fuit opera, ut faciliori ſequeretur modo intentum. Adde quod Sacri ex Conc. Trid. diſpoſitione *ſeſſ.* 24. C *cap.* 6. *de reform.* Cuncti, qui auxilii præſtant, conſilium, ac fauoris auram, ut raptus habeatur, excommunicationis miſerè ſub gladium incidũt, & perpetuò infames efficiuntur. Sanch. *d. lib.* 7. *diſp.* 13. *n.* 3. & 4. Bonac. *de matrim. qu.* 4. *pun.* 18. *n.* 9. *verſ. primo* Farin. *d. qu.* 145. *nu.* 21. & 37. Quo firmum in loco reliquit, opem raptui, ex ſcientia tamen, & dolo, adducentes capitalem ſubire pœnam debere. D bonorum autem, etiam illi amiſſionem, perpeti compelluntur, qui ipſius in rapinæ actu auxilium præſtiterunt. Qui uerò nil, ad hoc, operis duxere, at ſciebãt quidem, ſed aperire noluerũt, mitiorem excipient Iudicis arbitrio, pœnam. Si raptor etenim ſeſe, poſtquam raptus fuerit ſequutus, matrimonio, dum amata comium erit puella, ordinariam delicti pœnam haudequidem cuitabit, ut eſt ſententia E Andr. *in conſil. capitali* ſuo qui conſilio Iberiæ Moderatorem, capitis cuidam intuliſſe pœnam teſtatur, qui cum puella raptum feciſſet, illam duxerat in uxorem: ipſi ſeſe adhibuit Afflict. *in d. conſt. ſi quis raptor* 7. Carter. *in pract. crimin. S. tertia tertium* 14. Marſil. autem *in conſ.* 63. Cephal. *conſ.* 167. Boſſius *in pract. crimin. tit. de rapt. mulier. nn.* 17. Gomez *ad leg. Tauri* 80. *n.* 7. Balard. ad Clarũ §. *raptus n.* 36. Decian. *tract. crimin. lib.* 8. *cap.* 13. F *n.* 48 *ad fin.* Cancer. *var. reſol. n.* 3. *cap.* 11. *nu.* 19. & 20. Nullam iudicarunt infligi pœnam raptori debere, qui rapta matrimonium cũ puella contraxerit; nec raptus ciuili è iure punitionem ipſos aduerſus uim retinere: maiorem autem ueritatis fulgorem huiuſmodi cõtinere opinionem, quàm aliam reputo cum Barb. *in cap. ſi quis virginem* 36. *quæ.* 2 *n.* 4. Qui huius in fauorem doctrinę ducit Peguera *in deciſ* 42. Fontanel. *de pact. nuptial. clauſ.* 7. *glo.* 3. *p.* 1. *n.* 15. & Theſ. *deciſ.* 217. *n.* 6. Optimè tamen raptor, cum perſonarum prius qualitas in conſiderationem ueniat; dotem raptæ conſtituere, prout extat Iudicis arbitrium, compellitur. accedit etiam, Trid. Conc. *loco ſup. cit.* diſpoſitio, Valerijq, Reginal. *in praxi for. pœnit. lib.* 22. *n.* 31. *verſ. de d.* Farinac. *d. q.* 145. *n.* 57. Sanch. *de matrim. diſp.* 13. *n.* 1. 3. & 4. H Fontan. *loc. cit. n.* 16. Vllo autem adſtringi modo non ualet, ut ſeſe in matrimonium corrupta iungat cum puella, & ipſi dotẽ afferat. Alternatiua tamen forma intelligi Text. uerba debent *in c. ſi ſeduxerit, de adulter. & ſtupro deſũpti ex c.* 22. Exod. Quo in loco habetur diſpoſitio; quod, qui virgini non iam in matrimoniã collocatæ, vel iereo ſeſe admiſceat, ſeductor, concubitu, dotem illi dabit, & in vxorem I delumet; ſed ſi nulla pater forma fœminã tribuere uelit, regionis iuxta morem, ipſe dotem afferre compellitur. Adeòquod ſtupratoris habeatur in uoluntate: an eam ſibi uelit delumere, in cõiugem, uel dotare. Gomez *d. l.* 80. *verſ. ſed his non obſtantibus n.* 8. Clarus *in* §. *ſtuprum verſ. Sed quæro.* Fontanel. *de pactis nuptiali. glo.* 5. *par.* 1 *nu.* 8. *clauſ.* 7. Simili etiam ratione dotis (ultra illã, quæ K debet, ut uirũ ſibi ipſa inueniat, præberi) æqualem, ut hominem poſſit delumere, ſupplementum facere cogitur. Couarru. *de ſponſal. parte* 2. *tit.* 6. §. 8. *nn.* 15. Abb. *in d. cap. ſi ſeduxerit n.* 4. & Fontanel. *loco cit. n.* 16. Si raptor autem illam in vxorem ſibi quærat ſuſcipere, ſua dum in poteſtate perſiſtit, nullam poteſt matrimonii uigorem habere iuxta dicti cap. Concil.

Trid.

A Tridentini formam. & Sanchez *de matrimon. disp.* 13. *n.* 17. *lib.* 7. Guttierez *de matrim. n. cap.* 86. *n.* 24. Bonac. *in eodem tract. d. qu.* 4. *punct.* 18. *n.* 10. *vers. tertiam doctrinam.* Cum parentes autem repugnantes uideantur, uel puella ipsa matrimonium cum raptore cõtrahere neutiquam uellet, eo in casu dotis ad constitutionem ille compellitur. Farinac. *d. qu.* 147. *nu.* 105. Fontan. *loco sup. cit.* corrupta quamuis uirgo suam stupratori dotem remiserit, sui ex eo quia cũ iuris haudequidem extet, dotis remissionem ullo nec facere modo ualet; quæ si confecta minime retinet efficaciam, neq; deturpatoris resultare in iuuamen uidetur; ut dixit Baiardus ad Clar. § *stuprũ n.* 117. Bartolom. de Vecchis *dub.* 104. *nu.* 25. *disput.* 3. *de nouitijs ad religionem mittendis.* Illã autem dotis afferre summam adstringitur, quæ sufficiens, si uirgo existeret illa uideretur. Couarr. *de sponsalib. parte* 2. *ca.* 6. § 8. *n.* 15. Hoc etenim eo procedit in casu, quo stuprator ex puellæ matrimonio reiectus, eiusdem haberetur conditionis, ut ipsa: ex eo quia si nullas possideret diuitias, & in miserijs positus conspiceretur, dum bona, quæ puellæ pro dote deseruire possent, neutiquam retineret, ac etiam corporalem subiens pro crimine pœnam stuproq; adnexas incurrisset punitiones; pinguiorẽ licet peruenerit ad fortunam, dotis ad summam puellæ tribuendam, nequaquam compellitur; inflictam dum per pœnam loco solutionis dotis uenientẽ satisfeciſſe reputatur. Petrus Cabal. *resol. crimin. casu* 77. *num.* 29. Cum amasius tamen ea puellæ stuprum intulisset sub promissione, qua sibi eam ducere in uxorem spoponderit, præcisè matrimonio se cum ipsa stringere, fidẽq; datam si paris existant conditionis, seruare cogitur. Fontanel. *nu.* 31. At si inæquales in conditione habẽtur, uide Sanchez. *de matrimo. lib.* 1. *tit. de sponsal. disp.* 10. Qua uero data fides ratione, ostendi probationibus ualeat, Maceratam uolue *variar. resolut. lib.* 1. *resolut.* 28. At enim si honestæ non existat stuprator uitæ, illam sibi adiungere neutiquam debet compelli. Fontanel. *num.* 44. & 52.

Philtra, quinto, in operis coronidem, & id genus fascina me trahunt; hinc de ipsis est nobis sermo. Quamuis autẽ nemo ualeat ad amorem cogi, cum liberæ affectus uoluntatis extet, & penitus ex uoluntatis arbitrio dilabatur; unde nemo pectore inuito credatur amare à Paulo Ghirlan. *de sortile. qu.* 3. *nu.* 18. & à DD. è Tiraquel. *in* 14. *lege connubia glo.* 1. *partic.* 14. *è nu.* 17. *cum sequent. traditis.* Plurimos attamen, Doctores, affirmant per locos, quempiam ex amatorio poculo, & incantatione, cacodæmonis adiuuamine, hac ex arte confectis, posse ad amorẽ adstringi, & ualere fœminam huiusmodi scelere, ad se trahere gentes, ac inducere, quali namq; modo perturbari, ac ad insaniam uehi mens potest, ita etiam, filtris imaginatio moueri, ut aliquod amet obiectum, ualet; rationem ex eo quia diſuoluit amor, ac intellectũ exagitat. Bald. *in l.* 2. §. *& complacuisset ff. de origine iuris.* Barbo *in capitu. ueniens sub nu.* 5. *de sponsal. & Matrimon.* Mascard. *de probatio. conclus.* 86. *n.* 20. Et quam ad formã existunt medicamina; quibus, uelut ex homine abstracta mens reddi potest, ita etiam, ut ad amorem quis ueniat pocula ualent inueniri; ut probatum uidetur. *in l. si quis aliquid* §. *abortionis ff. de pœnis, & in l. eorum C. de maleficis, & Mathemat.* Qua de causa cùm philtris quisquã poculisq; alterius tentarit amatorijs uirginitatem, mortis oportet, ut pœnam subeat; prout est dispositio cõstitutionis Regni Siciliæ, amatoria pocula, ubi Afflictus *lib.* 3. *num.* 45. *si lethum* exinde concurrerit, aut dementia: cum nulla uerò talem ob causam, & mentis deturpetur claritas, & intellectus tranquillitas, forma, corpusq; in sua integritate permaneat, bonorum infligitur publicatio, & per anni spatiũ in carcere, scelestus, detinetur; nocendi ex eo quia desiderium, & uoluntas neutiquam impunita debent per crimina progredi. Afflictus *loco cit.* Farinac. *de homicid. quæst.* 122. *par.* 5. *tit. de pœna pocula dantium n.* 112. *d. l. si quis aliquid* §. *abortionis ff. de pœnis.* At si sortilegia,

A legia,& incantationes,vt veniret intentũ adhibuerit,virginiſque animum,turpem incitarit ad amorem, ſortilegij pœnam debet punitionem excipere delicti, pro vt qualitas eſſe cõſpicitur,ſceleſtus. Farinac. & DD. pro eo citati *d.quæſt.122. n.115.* Diuerſis etenim, tenebrarũ dux, illecebris, tartareo pugnans robore, ſtimulos addere intrinſecos, vt quis libidinis feruescat æſtu, vehementiuſq;carnalis deſiderium copulæ menti infigere B valet: vnde cum iam in præcipitem voluntas attrahatur, & deturpato intellectus lumine,ſeſe libidini præbeat, Amaſium, ſeductor ille, nititur proponere,ac maleficijs vtentem explicare,& ad eum, qui virginitatem tẽtet potius, quàm aliũ conuertere ad hominem virginis mentẽ poteſt. Additur, quod in illo exardeſcẽtis in libidinem puellæ actu, quæ odio C digna, & amore prorſus remota debent eſſe,humanis aduerſarius generis aufert, vt doctiſſimo,& luculento explicatũ fuit modo ex Mart.del Rio *diſquiſ.magic.l.3. par.1.quæſt.3.ſect.2.* per Text.*in d.l.eorũ, C.de malefic.& mathemat.* vbi ſic Imperat. *Aut pudicos animos ad libidinem deflexiſſe.* Tali de re,cum, vt amorẽ procuret magica vtatur arte, pœnis, quæ coguntur Magi ſuſcipere, plecti tentator debet. D Petr.de Greg.*ſyntag.iuris lib. 34. cap.12. num.11.* Cum autem quidquam,& cibo commixtum, & potui, vt amor excitetur,coniunctum affertur, nec vllo modo incantamenta in Virginis pudicitiã, adhibentur, ſed tantummodò perſonæ,cuius amor obtineri contendatur, aliquid ſit applicatum, nullaque, vel in corpore, vel in mente ſequuta fuerit deturpatio, neutiquam, cum ſequutus iam effectus non fuerit, pœnam ſubire tentator compellitur. Farin.*n.117.* Afflict.*in conſtitut. mala noxia, in §.poculum amatorium n.1. rubr.42. p.2.* At mihi debere punitionem ſolo ex criminis auſu,adduci,tẽtatorem contra,videtur. *l.1.§.omne autẽ, ff.de iniurijs,l.ſed etſi 9.§.fin.ff.eodem.* Ipſe namque vt pudicitiam amitteret virgo, inque libidem ſeſe daret præcipitẽ, curauit. *l.attentari,ff.eodem,* & Paulus *in l.1. ff.de extraordin.crim.* ex arbitrio illi pœnam duci oportere, qui alienam tentat honeſtatem, ſtatutum voluit. G

Quamplures autem amatorijs legimus, priſcis in monumentis, ſublatos philtris fuiſſe; vnde: Alcidem tot victorijs ouantem,ac trophœis,inimicorum ſpolijs glorioſum, & fama ſublimẽ vna ſubſtulit Deianira; quę, cum tunicam ſanguine, ac Nexi Centhauri veneno imbutam,in amatorium adduxerit philtrum, vitam tanto detraxit heroi: vt affirmat Sab. *lib.6.æneï.1.* Quamdamque viro mulierem cum amatorium porrexiſſet poculum, vt ipſius conciliaret ſibi amorem,violentam duxiſſe mortem,auraſque rapuiſſe vitales. Ariſtotel. *lib. 2. magn.moral.* reliquit explicatum. Adde quod Plinius *lib.2.cap.3.circa fin.* Literarum monumentis amatorio L.Lucullum poculo, quod ex Calliſtene ipſius liberto ductum, mente læſum primo,luctuosè deindè interemptum, tradidit: qua de cauſa huiuſmodi flagitioſi generis omni debent pœna exagitari, ne quidquam hoc in ſcelere alij pertentent.Hoc autem virginali dictum ſufficiat de ſtatu ad matrimonium progreſſum facere libeat. H I

E K

D E

DE SPONSALIVM ET CONIVGII STATV.

IAM in Vniuersi Terrarum Orbis constitutus imperio Adam, & virgineo decoratus fulgore deliciarum in Paradiso existebat, cùm Deus in se nullam continere bonitatem iudicàs, cum absque societate solitarium haberi, soporem immisit, ac ipsius è corpore costam euellens, Euam ipsi adsimilem in adiutorium constituit, quæ non Dei ad imaginem, vt dixit Afflict. *in constit. legum asperit. lib. 3. tit. de adulter. rubr. 42. num. 8.* Sed Adæ similis procreata: licet enim, quoad principalem imaginẽ, quæ in hominis cõsistit essentia Deo similis, minus principali tamen in figura, quæ in productione, ac procreatione permanet, dissimilis: ex eo quia solus homo, quoad hanc, Numinis ad Iconem, ac similitudinem suo se constitutum, in esse, valet affirmare: cum in eodem, in quo Deus ipse, glorietur. nam vt cœlorum dominator à nullo principiũ, ita homo nullo excepit ab homine processum: Eua tamẽ ex Adami costa è Deo formata ex alieno desumpsit originem corpore: vt ex Geneſi deducitur, ac explicauit Nauar. *in Manual. prælud. 3. n. 17.* post D. Thom. sententiam *par. 1. q. 93. art. 4.* Taliter vt illud Apostoli ad Corinthios 10. prolatum, vbi mulierem haudequidem esse Dei imaginẽ affirmat, nullo modo creatoris intelligi de Icone, quæ intellectualis est, iuxta naturã, debet: de illa tamen, quæ similem Deo reddit hominem; ex eo quia vt omnia originem ex Deo suscipiunt, ac ipsius existunt auxilio. Pari etiam forma ex viro desumpsit mulier originem, & ex ipso confecta, vt Petrus Moz *de contract. tit. de nupt. in princ. n. 2. fol. 166.* Explicauit, quod, Dei cum imaginem neutiquam in se mulieres adferant; velo debeant progredi contectæ, atenim per hoc minimè valet inferri, nullo modo, cum rationis respectus habeatur, Dei contectas fuisse fœminas ad figuram: sed ex eo quia vir, omne, ipsius & in corpore, ac in operibus imperium, vt cætera etiam circa animantia retinet, quod nequaquã, supra reliquas, mulier habet: vnde, tali de causa, vir, non verò fœmina Dei similitudinem conspicitur demonstrare; ipsa namque cum maris subiecta dictioni existat haud, imaginem propter, constituta, sed nudum in auxilium, videtur. Adæ enim socia, totiusque humani generis propagatrix effecta: venit etiam, quod in auras fuerit educta, ne societas, quæ nulla, ex coniugio, formã robur exciperet minus firmitatis retineret, & constantiæ: Maxima inde supremũ Numen prouidentia talem deprompsit societatẽ, vt aliquid vterque quod amore prosequeretur extra se videret; nec solum Dei sapientiam cognoscens summo veneraretur stupore, paternam verum etiam bonitatem ingẽi coleret humilitate, ac repræsentaret; hoc itaq; modo primæui hominum parentes, & humanæ, nec non æthereæ participes domus, ac socij sunt effecti: *l. aduersus, C. de crimin. expilatæ hæredit.* Fontanel. *de pact. nupt. claus. 4. glos. 14. p. 4. nu. 131. fol. 370. vol. 1.* Neutiquam, ergo, nostri truncus

A generis, Adam inquàm, Androgynus, vtrumque ſexum, & ad conceptionis, & ad generationis effectus aptum retinẽs, extitit, geminamque maſculeã ſcilicet, & fœmineam in ſe includens corpus naturam habebat, vt falſãm, gentium inter vmbras Plato protulit per ſententiam mundi reputans in exordio, & cum fœminis viros fuiſſe coniunctos, ac poſtmodum diuiſos: ipſius autem verba hęc:

B *Androgynon autem tanè quidem erat, vna & ſpecies, & nomen, ex vtroque compoſitum maſcula, & fœmina, nunc autem non vtique, ſed exprobrationi nomen inſeruit.* Huiuſmodi autem fabulam ex Geneſis monumentis illum compegiſſe, debet reputari; vnde tàm audaci acceſſit opinioni, Tertio ſub Innocentio hæreſis, ex cuius doctrina diſtinctos neutiquam futuros eſſe ſexus, in peccatum ſi nulla ra-

C tione incidiſſet Adam, affirmatur; per ſomnia enim, huius affectæ, vtramq; primo in parente naturam perſtitiſſe dicũt, ac in ipſo, priuſquam Euæ formatio habita, fœminam incluſam, & ipſius è latere deſumptam, quam vt hominum genitor vidit, & os de ſuis oſſibus, & propria carnem appellaſſe de carne, aſſerũt: Has ex Geneſis luce, trahunt tenebras; quo in loco, prima conſpicitur fronte: Deum,

D & maſculum, & fœminam in principio coniunctos creaſſe; cum ibi hæc: *Creauit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem Dei creauit illum, maſculum, & fœminam creauit eos.* & poſtmodum *cap. 5. verſ. 1. Hic eſt liber generationis Adam in die, qua creauit Deus hominem, ad ſimilitudinem Dei fecit illum, maſculum, & fœminã creauit eos, & benedixit illis, & vocauit nomen eorum Adam in die, qua creati ſunt.*

E Ex quibus hæretica deducunt ſententia primo in creationis ſtatu marem ſimul, & fœminam extitiſſe Adam; ex eo quia ſolus, abſque muliere, vitales aduenit ad auras, quod in cœteris animantibus, quę diſtincto in lucem educta in ſexu vario accidit modo; ipſis etenim (vt ſentiunt) ex Deo, vt in multiplicem diffunderentur ſpeciem, facultas data; qua de cauſa inconueniens (reputant) cum reliqua, vellet, in propagatione, ſuum extendere F genus, ac propterea diſtinctos dederit ſexus, nulla forma generatiuam homini facultatem fuiſſe conceſſam, itaut neque ſe in filijs multiplicem abſque adiuuamine reddere poſſet; conſequenter, igitur deducunt, & generationis cauſam, & concipiendi, Adam, ſua pro dignitate, continuiſſe paſſionem: ſed enim haud-equidem illa miſeri cognoſcunt, quæ de Animalium generatione Ariſt. *lib 4. c. 4.* G ſcripſit ita; *Quibus autem gemina habere genitalia accidit, alterum maris, alterum fœminæ, ijs ſemper alterum rathum, alterum irritum redditur, cum per alimẽtum ſubindè deliteſcat, quoniam præter naturam eſt.* & ideò, conſultò, ignari ſeſe tenebris inuoluunt.

Vt ad inſtitutum autem reuertar, & ad fucata, dolosè quidem, è ſacro Textu detracta ſophiſmata; mirabilem, explico, H hiſtoriam ita de primorũ creatione parentum loqui, vt primo illam per Epilogum narret, maſculum, aſſerendo, ac fœmineum ex æthereo formatum Numine ſexum, & ampliori exindè forma depromat, qua, & maris, & fœminæ homo exceperit naturam: nam cum peculiaris quædam haberetur, qua fuerit creatus, ratio, nullo modo, vt cœterorum generatio animalium oſtenſa, ipſorum demõ- I ſtrari productio debebat: ad rem etiam videnda, quæ pro tam abſurdæ opinionis reſponſo Nicol. de Lyra *c. 1. verſ. 27.* conſcripſit. Illius verò inconuenientiæ, ex qua omnia inter animantia ſolum generatiua, ſequi aſſeritur, orbum fuiſſe, Adam conſtitutum, hoc reſponſum: Fuit ipſe quidem è Deo, ſed ita procreatus, vt eius è corpore, & originem Eua deſumeret, & formam, ex quorum poſtea cõ- K iunctione in terrarum orbe generatio. Qua verò de cauſa tali, opus fuerit, modò iſthoc procedi ad negotium explicatum fuit è D. Thoma *1. ſummæ par. q. 92. ar. 1.* Quæ aptam nobis anſam tribuunt, vt & tenebris, & riſu dignam illam reputemus eſſe ſententiam; quæ geminam in ſe, tum naturam includiſſe, tum ſexũ Adam, firmatum vult. Quis enim tã ex-

ocula-

A oculatam, nec è non videat incidere ſẽtentiam? Nam quis Androgynus exiſteret, nonnè opus, vt, vel in ſe reciperet, vel in alium ſemen emitteret? Quid, ad hæc, vana ferre? Quid inſolentia? Forſan ſi muliebris, ac virilis noſtro in parente ſexus, & in ſemet, & proprio generationem ſemine conſequi potuiſſet? O mentis deprauatæ vanitas, ò ſubdoli figmẽtum ingeni!

B Helmontij accedit opinio, cuius mens iſta, quòd ſcilicet nullo Dei finis modo extiterit, vt carnales per amplexus, ardenteſque concubitus, ſed, ex Paracliti opera, generatio haberetur, & quemadmodum Chriſti, ex matre Virgine ortus, ita ex incorrupta Eua, cum procul dolor eſſet, hominũ exurgeret productio; hanc verò lumine pœnitus denudatam conſpicio ſententiam: Legimus etenim in Geneſi Adæ in auxilium fęminã ex Deo conceſſam, non ſolum, vt hoc, ſimplici forma fungeretur munere, ſed etiã ipſa in ſocietatem, pro generatione veniret, operamque in conceptione præſtaret, cũ neutiquam ex ſe parens noſter, & hunc, perficere, ac illum valeret effectum, vt ſuperiori fuit explicatum in loco: Hac de cauſa Deus, vt ſequi generis propagatio poſſet, ambos vinculo ſocietatis coniunxit, ac in viuẽtium Protoplaſtos efformauit. Adde quod ingens, hinc, euenit abſurdum, quod ſcilicet ſi peccati Adam ſeſe neutiquam in deformitatẽ dediſſet præcipitem, humanæ quidẽ naturæ coniungi Verbum voluiſſet, vt ſua, Scotiſtæ, in ſententia retinent: finalis etenim Incarnationis cauſa, & ſi fiat de ipſius, ſubſtantia conſideratio, non humani ſolum generis fuit redemptio, ſed ipſius etiam operis excellentia; Chriſti enim exindè magna prouenit exaltatio. Primo, qua de cauſa, in rationis ſigno, in quo ad extra ſeſe communicare Deum ſtatuiſſe intelligimus, & prędeſtinatus, & volitus Chriſtus Dominus fuit. Vnde, cum & homines, abſq; viri opera, & Eua ex Virgine, Sanctique iuuamine Spiritus natiuitas, & generatio ſuſcepta, & Chriſti ex Paraclito, ac illabata MARIA ortus habitus eſſet, nullum intercedere, hominem inter, ac Deum videbatur diſcrimen, indecẽſque appareret confuſio. Qua de cauſa, vt opus hoc, valdè quidẽ inconueniens, (vt ipſius aduerſus dicta deducitur) abeſſet, debemus affirmare, omnes Deum voluiſſe vitales, hoc modo, in auras, carnalem, ſcilicet, per copulam, & amplexus, homines peruenire: Chriſtum verò è Spiritu Sancto, & pulcherrima virtutum fulgore, omnique vidua labe ex Virgine, procul hominis cum eſſet coniunctio, atque concubitus in orbem progredi, cœleſti vt horridis circumductum vmbris repleret lumine mundum.

Quare: vt huiuſmodi finem quæſtioni ponamus: ecce vobis D. Bonauenturæ *in 2. ſenten. lib. diſtin. 20. verba*; vbi exquiritur, qua primæui parentes forma, vt hominum inſurgeret productio ſeſe poterant habere, & ita quæſitum explanatur. *Quidam putant ad gignendos filios, primos homines in Paradiſo miſceri nõ potuiſſe, niſi poſt peccatum dicentes, concubitum, ſine corruptione, vel macula non poſſe fieri: ſed ante peccatum nec corruptio, nec macula in homine eſſe poterat, quoniam ex peccato hæc conſequuta ſunt: ad quod dicendum eſt, quod ſi non peccaſſent, primi homines, ſine omni peccato, & macula, in Paradiſo, carnali copula, conueniſſent, & eſſet ibi torus immaculatus, & commixtio ſine concupiſcentia: atque genitalibus membris, ſicut cæteris, imperarent, vt ibi nullum motum illicitum ſentirent: & ſicut alia membra corporis alijs admouemus, vt manum ori, ſine ardore libidinis, ita genitalibus vterentur membris, ſine aliquo pruritu carnis. Hæc enim lethalis ægritudo membris humanis ex peccato inhæſit. Genuiſſent itaque filios in Paradiſo per coitum immaculatum, & ſine corruptione; vnde Auguſtinus ſuper Geneſi* lib. 9. ca. 7. *Cur nõ credamus primos homines ante peccatum genitalibus membris ad procreationẽ imperare potuiſſe, ſicut cæteris in quolibet opere ſine voluptatis pruritu vtimur? Incredibile enim non eſt Deum talia feciſſe illa corpora, vt, ſi non peccaſſent, illis membris, ſicut pedibus, imperarent: nec cum ardore ſemina-*

A *minarent, nec cum dolore parerent; ſed poſt peccatum motum illum meruerunt, quē nuptiæ ordinant continentia cohibet. Infirmitas enim prona in ruinam turpitudinis, excipitur honeſtate nuptiali: & quod ſanis eſt officium, egrotis eſt remedium. Emiſſi quidem de Paradiſo conuenerunt, & genuerunt, ſed potuerunt in Paradiſo eis eſſe nuptiæ honorabiles, & torus immaculatus ſine ardore libidinis, ſine labore pariendi.* Hæc ille. Cui

B ſeſe opinioni R. P. Timothæus à Thermis Reformatus Carmelita cōiunxit ſua in Cron-Hiſtoria 1669. ædita *lib. 1. narrat. 37. in princip.* Ipſe autem ſuæ ſplendor patriæ, ordiniſque decus, & inſtituti lumen, Gallo ſimilis Hærculi, Aegiptio pæne æqualis Mercurio, eo adducit in loco Pereriū in reſpōſis ad D. Thomam.

Ex his ergo dilucida patet forma, & (vt ipſius ingenium eſt) ad contentionē,

C & vltra firmitudinem eſſe Van-Helmontis doctrinam.

Vt ad noſtrum igitur, ſat in digreſſionibus vagi reuertamus inſtitutum. Coniugalem, naturæ in lege, ſtatū, ac humanę in creationis principio ſuam excepiſſe originem affirmamus, at ex Deo, luctuoſum priuſquam in hominum genus peccatum illapſum, fuiſſe conſtitutum, cum

D Adam ex Numinis afflatu ſuis os ex oſſibus, Euam, nominauit. *cap. vni. de voto in 6.* vbi *Matrimonij vinculum ab ipſo Eccleſiæ capite, rerum omnium conditore ipſum in Paradiſo, & in ſtatu innocentiæ inſtituēte vnionem, & indiſſolubilitatem accepit.* Et eo in loco. Gloſa *in verbo in ſtatu.* Vbi in ſtatu innocentiæ prius nimirum quàm è noſtris peccatum parentibus commiſſum; quod æthereæ, charitatis vinculum, gratiæ ante legem, proprio ſacramentum

E rigore fuit, gratiamq; afferebat, vt in Doctorum placitis, quæ affert Petrus Sotus *de inſtit. Sacerdot. lect. 2. de matr. è Tridentin. autem Concilio ſeſſ. 24. de ſacramen. matrimonij:* Nouæ inter ſacramēta legis recēnſetur. Hoc atenim illam confert gratiam, quam antiqua demonſtrabant ſacramenta.

Tale autem coniugium ex natura, inclinatione ſcilicet naturali, vt Reipublicæ inde felicitas haberetur, fuiſſe conſti- F tutum debemus extimare. per Tex *in l. 1. ff. ſoluto matrimon.* Giur. *ſuper conſuetu. Meſſanen. gloſ. 4 parte 1 cap. 1 nu. 1.* Aegidius *tolum. de regimine Principis lib. 2. c. 3.* Propria cùm homo ex natura, coniugalo magis, quàm Politicum extet animal, vt *Politic. 1.* Stagyrita explicauit, & Moral. Nicoma. 8. *ca. 12. circa finem:* vbi *Virum item, & vxori amicitia eſſe, natura videtur. Homo enim coniugale magis, quàm ciuile animal eſt.* Ipſi atenim ex natura inditum, vt G ſibi ſimilem procreare deſideret, ac producere: illo ex eo quia perfectus dicitur in caſu, quo alterum ſibi ad ſimilem, generationis auxilio videt ſuſcepiſſe. Auer. 2. *de Anima controuerſ. 34.* Sanch. *de matr. lib. 2. diſp. 2. n. 2.* Omne eoquod Reipubl. robur, & firmitas, priuata non minus è vita, quàm ex coniugij vinculo retinet dependentiam, cum exindè maxi- H mum, homines ipſi ſcilicet, rebus fundamentum emittantur, & iam diuerſa vagi per loca mortales in vnum fuerint conſtituti. Iure igitur optimo ſolertes legum latores primique vrbium cōditores matrimonij ad auxilium, atq; coniugem inter, ac vxorem amor perſiſteret mutuus, proliſq; ad educationem ardenti conuenirent animo, plura iuſſerunt ſtatuta, & primo: decretum intulit Auguſtus, vt il- I lius in bonis, qui nullo modo in Republica mulieri coniunctus vitam duceret, ſucceſsionem populus haberet: vt refert Tacit. *lib. 3. Annal.* & ipſius æuum ante Plato. *lege 34. Dialo. 60.* Obſeruari voluit, vt ſi, cum quis huius expers conſortij, ac etiam coniugij, vitam in Republica duceret, quinque, ac triginta natus annis exiſteret, in ſinguli quoq; anni ſpatium, (ſi de maxima cenſuerat) drachmis pu- K niretur centum, nec vllo conſequi modo illi, honores, permiſsum: quod ſi aliquem neci dare in auſis haberet, cuilibet, ipſū aduerſus, inſurgere omni conceſſum forma. in primis etenim orbis primordijs non ſolum in opprobrium cedebat matrimonia neutiquam inire, ſinguli verum etiam, præceptorum vi, ad id compellebantur; ex eo quia, vt Diuus Thomas 4.

diſtinct.

A *distinct. 26 qu. 1 artic. 2.* explicauit; quemadmodum in corpore, vt vitæ habeatur substẽtatio necessarius existit indiuiduo cibus, pari etiam forma speciei ad conseruationẽ debet generatio venire. Sãch. *d. lib. 2. disput. 3. nu. 1.* Talẽ enim ob causam nuptiali marem fœminamque Deus castitate alligauit. *cap. Deus 12. causa 31. quæst. 1.* Humani ergo conseruatio generis, ac diffusio, matrimonij pro fine habi-

B ta. Qua de causa Nazianzenus Carm. 2. *de Virgin.* coniugij laudes, post multa, quæ in medium adduxit, ita explicauit.

Sed quid ego externos verbis complector amores?
Quis grauibus claras instruxit legibus vrbes?
Oppida quis struxit, quis doctas attulit artes?
Quis fora, quisue domos impleuit, quisque

C *palestras?*
Conuiuijs epulas, armata bella cohorte?
Quis cœtusque Dei præconia magna canentes?
Quis sine connubia vitã, moresq; ferinos
Depulit, & docuit proscindere vomere terram?
Perspice iucũdæ, quæ nũ sint munera tedæ?
Quis sophiam docuit, quis reperit abdita cuncta?

D *Quæ mare, quæ tellus, cœlumque volubile claudit?*
Quis plantas serere, & nauem committere ponto
Sulcantẽ gelidas rapidis aquilonib⁹ vndas?
Quis mare cum terris vndoso tramite vinxit,
Et multùm inter se disiuncta elementa ligauit?
Ac ne præsenti tantum prodesse putetur

E *Coniugiũ vitæ, non hic sua commoda fixit*
Nã merita illius multò maiora supersũt.

Inditium autẽ ex natura homini desiderium, vt suæ in procreatione speciei insitat, & filiorum ex ortu ad immortalem perueniens vitam perenne suæ monumentum memoriæ conscendat. *l. liberorum, §. fina. ff. de verbo. significat.* Quo explanatur in loco: ea nos de re liberos desudato concipere nisu, ac tanto emittere labore, vt eorum ex propagatione, & maximas in multitudines diffusione in æterno illustre spatio nostrum redderemus nomen; & de legibus Plato, humanum affirmauit genus immortalitatis peruenire ad gloriam, si per filios amplietur; ac nepotes. maximum autẽ imprudentiæ signum, ac fatuitatis existit se perenni priuare nomine, quo ille viduus habetur, cui nullo filij modo, vel vxor curæ sunt; *lib. autem œconom. 2. Aristot.* Immortales asseruit, quamuis naturæ legẽ, via lethi, subeant, homines reddi, cum propriam, per successiones, propagare speciem contendant. vnde ad concubitum venire coguntur, qui cæteris esse in animalibus diuersus conspicitur, nam, feruescentem, vt expleant solum libidinem coitum exercere non desinunt, cum variè hominum appetitus regimen excipiat à ratione: qua de causa vituperio digna ea videtur coniunctio, quæ, legitimè constitutam vltra, mulierem noscit, alteriusq; versatur in amplexu, propriam ergo in vxore gloriam inuenit homo, & prolis educationẽ optimo fortitus modo, succedere namq; haudquaquam poterat, amborum quin sine interuentu filij bonis instituerentur moribus.

F G H I K

DE CONIVGIS FVTVRAE *Qualitatibus.*

Cap. 1.

AT enim perpetuũ ex eo quia matrimonij vinculum habetur, & per totum vitæ spatium suam distẽdens durationem, nulla, nisi mortis, dissolui possit caussa, & adamantino perstringatur nexu, haudequidem incauto debet pede incedere, cum alicui sese puellæ mutuo connectit amore, nec fœminam in virum præcipiti ruere audacia, honestum. vnde iure quidem optimo Indorum virgines, cum iam nubili extent ætate, in publicũ à parentibus producuntur, vt concurrente multitudine (vt refert Cœlius *lib. 38. cap. 31.*) è iuuenum turba vnum sibi deligant, quẽ virtute sublimem esse sciant, & moribus. Maxima verò perscrutare dili-

A diligentia, vir præcipuè, cogitur, si animi tranquillitatem exoptat futuræ conditiones sponsæ; ipsa enim præclaris decorata virtutibus, amabiles includens qualitates existat: optimæ quis enim fœminæ viri enarrare gaudia valet? Beatus ille. An ipsorum numerus annorum non duplex? neutiquã: vt Ecclesiast. *penes* 26. *& cap.* 30. *legimus. Qui (autem) possidet mulierem bonam incoat possessionem, adiutoriũ*
B *secundum illum est, & columna, vt requies, qui enim inuenit mulierem bonam, inuenit bonam, & hauriet iucunditatem à domino.* Habetur in Prouer. 8. *& in* 21. Pessimæ conspicere valemus detrimenta mulieris ita. *Melius est sedere in angulo domus solitariæ, ac vilis, quàm cum muliere litigiosa in domo communi.* Tali ergo de causa plures interuenire in fœmina, multæq; à viro considerari circumstantiæ debent. Quas
C inter prima est, vt;

Illam sibi desumat, quæ paris habeatur conditionis, & fortunæ; vt Plutarchi monitũ connubialibus venit in præceptis, cuius habetur in scriptis, quod illas ducere in vxores, minimè aptum est, mulieres, quæ genere magis præclaro, & diuitijs locupletiores, quã sint viri, superbiant; vetus enim prouerbium; æqualem tibi vxorem inquire. Qui autem sese ditiori sese adnectit fœminæ dotis mancipium, non maritus debet appellari: graue namq; malum reputatur, vt superior coniugi vxor extet. quapropter è Pictaco Philosopho quidã sciscitatus qualis electionem, in cõnubio, mulieris, vt quietam duceret vitam, facere cogeretur, excepit responsum: quod æqualem seligeret; cum expertus equidem (vt de ipso Laert. *lib.* 1. testis esset quantas domum
E afferret, celsior viro vxor, perturbationes, huius generis: ex eo quia is retinuerat vxorem, quæ, & peruersæ erat naturæ, ac superbæ, optimum præbuit consilium. Vnde optimè quidem, & solito, vt ipsius ingenium est, sale, petenti Prisco, diuiti cur se coniungere negaret? & tamen posset: hæc cecinit Martialis.

Vxorem quare locupletem ducere nolim
Quæritis? vxori nubere nolo meæ

Et inde monitum subdit. F

Inferior matrona suo sit, Prisce, marito,
Non aliter fiunt fœmina, virq; pares.

Illud autem per comparationem, quã sit deforme. Ouid in epist. Deianirę ostẽdit.

Quam malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci.
Tam premitur magno coniuge nupta minor.

Ideo Plautus in Aulul. maximæ, incommoda, sic dotis recenset.

Hæ sunt incommoditates, sumptusque intolerabiles, G
Nam quæ indotata est in potestate viri manet,
Dotatæ mactãt, & malo, & damno viros
Laudant sapienter factũ, & consilio bono
Opulentiores pauperiorum filias, vt indotatas ducant.

Adde quod Chilonis placito, & consilio (vt idem Laert. *lib.* 1. *cap.* 4. explicat) humilis debet mulier cõditionis, & mo- H
dico acquiescens apparatui excipi, ne coniugis loco domina veniat. beneuolẽtiam etenim æqualitas gignit, & concordiam; vt scriptum fuit è Tiraquel. *in* 5. *lege connub. glo.* 1. *parte* 5. *nu.* 20. Barto. *in l. diuortio, & in l. penult. ff. de verbor. obligatio.* Disparitas autem odij genitrix existit. Menoch. *cons.* 385. *nu.* 6. Qui eius in fine suam aperit sententiã; cum iure quidem optimo dicat, summos Pontifices
D inæquales inter mulierem, & virum cõtracto separationem posse inferre matrimonio, luctuosus ne indè videatur exitus insurgere; hoc autem illo vigorem in casu habere certum est, quo verba de- I
præsenti fuerint illata, non vero consũpta extiterit coniunctio. DD. penes eumdem *loco cit. nu.* 4.

Hæc autem æqualitas non solum cõditionem circa, vel genus, ne cum nobilem, suam vltra stirpem desumat, do- K
minos habeat, non cognatos; vt Cleobolus affirmauit; ætatis verum etiam, & dotis respectu debet considerari, de hac enim; *quem lateat maxima summam includere vincula dotem?* An ignotum viri potius ad emptionẽ, quàm aliud ad opus ingentem opulentiæ pompã deseruire? Petrarcha enim dialogo 68. optimam

tyran-

A tyrannidem, ſuperbam vocauit dotem; ex eo quia nil maius, fœminæ additur mali, quàm dos, & forma; prima etenim libertatis omnino tranquillitatẽ arripere conſpicitur, cumq; ingreſſum faciat ipſam expellit. Hinc Iuuenalis.

Intolerabilius nihil eſt, quã fœmina diues.

Catonis etiam additur conſilium: qui

Vxorem fuge, ne ducas ſub nomine dotis.

Ex eo quia, tũc, illius cõſtituitur ſeruus B magis, quàm Director: vt hoc autẽ clara in medium venire forma valeat, en, Marcus Aurelius, qui cùm iam adulteriũ commiſiſſe Fauſtinã depræhenderit ancipiti erat animo lethum ne inferret, vel repudium, & vndique ſuaſiones amicorũ vbique hortarentur familiares: Quid? inquit: ſi vxorem dimittimus, dotem (imperium ſcilicet in quod à ſocero admiſſus) reddemus: vt Capitolini relatum. C Erat ne Imperator an ſeruus? Coniux an mancipium? Malè circa Fauſtinæ honeſtatem audiebat, & tamẽ inferre (ob dotem) illi pœnam formidabat. Oculata igitur prudentia Legislator Lycurgus, vt Pluthar. *in Apophteg. teſtis*: omnes, firmũ voluit, abſq; dote puellas in matrimoniũ collocari, quæ diuitijs nuda etenim fœmina ſeſe neutiquam in audaces extollet ſermones. Vnde, optimè quidem, (vt D eſt relatum Antonij Menau. *lib. de Turc. relig. & mori. 2. cap.* 13.) ſtatuere Turcæ ſolent, vt ſponſæ, quam expoſcit, patri, pecuniæ vir ſummam tradat, nec ad cõiugem illa tranſeat dotata: ſed ex eo, priuſquam domum veniat, decoro exornetur cultu. Et Alexander ſapientiſſimè, Darij filiam Regni quamuis partem duceret in dotem, reſpuit, Barſynen Græcis inſtitutam literis recepit, vt Patric. *lib.* 4. E *tit.* 6. *de offic. Princip.* teſtatur. Horat. autẽ *lib.* 3. *carm. ode* 24. qualem Virginis dotẽ velit eſſe, ita explicat.

Dos eſt magna, parentum
Virtus, & metuens alterius viri
Certo fœdere caſtitas,
Et peccare nefas, & pretium mori.

Et Plautus in Amphit.

Non ego illam mihi dotem duco, quæ dos dicitur,
Sed pudicitiam, & pudorem, & ſedatum F
Cupidinem.
Deum metum, parentum amorem, & cognatum concordiam.

Quod illud Biantis dictum ex Auſonio confirmat.

Quæ dos matronis pulcherrima? vita pudica.

At hæc licet noſtris hiſce temporibus debeant interuenire, diuerſum tamen excipiunt in praxi vſum: quæ nihil enim G dotis mulier affert, in mariti contemptũ cedit, ac opprobriũ; vt ſcripſit, in Auth. *res quæ colum.* 1. *verſ. quæro pater viuens, C. communia de legat.* Bartol. Tiraquel. *in* 5. *leg. connub. gloſ.* 1. *n.* 8. *in fin. ac in tract. ceſſante cauſa limit.* 22. *n.* 9. *in princip.* quæ cum ſuam pedetentim augeant vim, iurgijs præſtant, diſſentionibus alijſq; malis originem. Debeat ergo non nimis diues, non valdè miſera eligi ſponſa. H

Illud enim medium eſt, atque inter vtrũque probatur.
Nec volo quod cruciat, nec volo quod ſatiat.

Vt ſuo Martialis in Epigr. ad Flaccum: nam cum moderatè ad virum venit, ſatis extat dotata.

Aetatem verò circa, maximam ponere vigilantiam quiſque debet, vt annorũ veniat, quàm fieri valet, paritas; ſi hæc I enim haudquaquam adeſt, ſed inæqualis habeatur ſuis vir in annis, ipſius vltra mortis deſiderium, vt affirmatũ è Bart. *in l. mutianæ col. vlt. in princ. ff. de condit. & demonſtr.* Aliorum in amplexus irruere vxor, & concubitus maximè appetit: inualidi namque mariti dum ſub conſideratione vires ponit, externa exardeſcit libidine. Qua de cauſa omnis, vel in genere, vel in ætate diſparitas eſſe procul K debet: plurimum namque litigij ducit, anſamque tàm viro præbet, quàm fœminæ, vt iniectam nullo modo fidem ſeruare ſtudeant, vt eſt Aegid. Colum. *de Regim. Princip. li.* 2. *par.* 1. *cap.* 12. opinio. Nil quapropter, non rarò, amoris inæquales inter habetur: vnde vt *lege* 6. *connubia. gloſ.* 1. *p.* 6. *n.* 28. Tiraquel. protulit: incõmodam viro ſeni vxorẽ eſſe Theognidis

A extat ſententia : & prudenter quidem ipſe : iuuenes eoquod coniuges imperiũ ſibi deſumunt in maritos ; cũ ſenis vxorem dominam ſponſi Euripides nominat. Ex aduerſo autem, vt Galeni authoritas *lib. de medicam. compoſ.* 1. Aniculam, & cano capite mulierem habere ſpectaculum moleſtiſſimum eſt. Hanc etiã ſuam præſtare operam ad infelicitatis ſtatum, inæqualem nimirum, inter coniuges, ad

B ętatem aſtrorum ius conſpicitur. Si vir etenim Orientalem in quarta Lunam (quæ prima extat, ac tertia) in Horoſcopo retineat, iuuenta floridam ſibi vxorem deſumet : ſi autem in Occidentali (quæ ſecunda eſt, & quarta) veniat, grauem annis vel in ſenecta, vel in iuuentute mulierem excipiet. Fœmina verò ſi Sol in quartis ſedem retineat orientalibus, in iuuenta, vel in ſenectute.

C iuuenem, cum in occidentalibus in ſenecta, vel in iuuentute virum ſortietur ſenem. At, ex eo quia libero dependentiã ex arbitrio connubium deſumit, nil in hoc aſtrorum, vigoris habet, opera. His poſthabitis. Ex generis inæqualitate, ſed magis ex diſpari annorũ numero valet cõiux ad donationem deuenire; adeò vt iuueni, vel nobili, ipſe, humili ſanguine, ac ſenex, vt hoc compẽſetur incommodum ad iſtam deſcendit, &

D validam iam exiſtere affirmarunt. Crauet. *conſ.* 51 *n.* 1. Franciſcus Beccius *conſ.* 79. *per tot. & in conſ.* 162. *n.* 4. *vol.* 2. Surd. *conſ.* 264. *n.* 6. *lib.* 2. Clarus *in* §. *donatio quæſt.* 9. *verſ. ſed pone.* Vincen. de Franch. *deciſ.* 428. *nu.* 4. Quę pleno iure nobili mulieri, vel iuueni in iuuamen tranſit, & acquiritur. ita, vt ſi ſecundas commigret ad nuptias nullo illius matrimonij filijs conſeruare com-

E pellatur modo, vt dixit Ripa *in l. fœminæ n.* 44. C. *de ſecundis nupt.* In remunerationem eoquod facta donatio conſpicitur, & oneroſo acquiſita titulo. Bartol. *in l. ſi voluntate*, C. *de dotis promiſſione.* Io. Lopez *in rubr. de donat. inter virũ, & vxor.* §. 31. *per tot. &* §. 54. *verſ. & pro complem.* Pet. Diceg. *in reg.* 221. *in limit.* 11.

Quæ autem (vt ad inſtituta redeam) apta ætas videtur, vt recta matrimoniũ forma contrahatur, pubertas venit, quæ F decimumquartum in maribus, in fœminis duodecimum pro ſede annũ obtinet. canonico enim hoc decretum ex iure habetur, vt matrimonio poſſit validitas inferri: per *cap. de illis* 2. *de ſponſal. impub.* Iſtos autem perfectum iam egiſſe curſum, eſſe certum debet; vt placuit DD. penes Dianã *p.* 3. *tract.* 4. *reſol.* 277. *& p.* 5. *reſol.* 16. Dempto ni ætati eorum adduceret malitia perfectionem, ſi pru-

G dentiam ſcilicet ad prolis iuuamen retineant. Diana *loc. ſup. cit.* Plato verò de Repub. legem intulit. Quod vigeſimo coniũgi matrimonio debeat mulier anno, vir autem in trigeſimo conſtitutus: & tandem. *lib. de leg.* 6. Maturum nuptiarum tempus ſextum ſupra decimum, & vſque ad vigeſimum fœminæ; trigeſimũ, vel, ſupra trigeſimum, quintum, mari afferre conſtituit. Text. verò *in auth ſed ſi poſt*, C. *de inoff. teſtam.* & §. *cauſas, verſic. ſi*

H *pater, in authen. vt cum, de appell. cognoſ.* & Gloſ. *in cap. de raptor. in verb. excuſata* 36. *q.* 1. Filiarum explicat nuptias nullo debere modo quintum, & vigeſimum annum vltra poſtponi: quorum elapſus cũ fuerit curſus, parentũ licet voluntas minimè interſit, ſeſe in matrimonium valẽt collocare : velut innuat id nuptui eſſe opportunum tempus.

I Poſteriori debet loco, vt bonis originem ex parentibus ſponſa exceperit, vir curare, illiuſque ſtirps omni extet labe carens ; filij etenim parentum perſæpè mores imitantur, & velut quidã morbi, generationis medio, vitia, vt pari modo virtutes, progreſſum ad natos faciunt; vt dixit Io. Faber *inſtit. de nupt.* qui monitum voluit, vt bona, pacifica, benignaque ducatur propagine vxor decorata,

K & fideli, cum ſæpius, non ſanguinis tantum maculas, morum at etiam turpitudinem ad poſteros tranſmittant, parẽtes. Tiraquel. *in lege connub.* 7 *gloſ.* 1. *p.* 7. *nu.* 1. *&* 2. Eorum eoquod exempla, operationes, & actus ita liberi pro imitatione deſumunt, vt, & ſemel ipſis prædiți difficili animum immutent forma, & nõnunquã improbos, non ratò, habitus deſerant: cũ

longo

A longo per id mẽs verſetur ſpatio, in quo vſum tenera homo inſtituit è pueritia. Vnde ad hoc benè illud Horatij aptari poteſt.

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem
Teſta diu ------

Et alio loco ad rem:

Fortes creantur fortibus: & bonis
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
B *Virtus, neque in bellum feroces*
Progeniunt Aquilæ Columbam.

Quapropter Andr. de Laurent. adhibita vitis comparatione ſic nos admonuit.

Sumere malleolum ſterili de vite caueto,
Nam genitrice mala filia peior erit.

Gloſa etiam *in l. quod ſi nolit, §. qui mancipia, ff. de ædilit. edict. & in l. quisquis, in verbo in quibus, C. ad leg. Iuliam maieſtatis*, hunc affert verſum.

C *Sæpè ſolet ſimilis filius eſſe patris.*

Adde, quod penes Matth. 7. & Luc. 6. Nullo modo malam poſſe bonos producere fructus arborem, nec aliqua, bonam, forma in lucem trãſmittere malos. Qua de cauſa ex trunco deducta in homines comparatione, ipſiuſmet, filius, voluntatis eſſe præſumitur, vt genitor exiſtit. *l. ſi operar. Iudic. ff. de opera liberto.* DD. apud Tiraquel. *loco cit. n.* 8. Qua in
D parte, & parentum bonitatem, & animi corruptelam filijs ineſſe reputatur. vnde, iure quidem optimo Cæſares, etiam in rebellium filios cõſtitutas haberi punitiones voluere. *l. quisquis, §. filij, C. ad leg. Iul. Maieſt.* Vt omni, ſcilicet, hæreditatis bono extent nudi, alienam admitti ad ſucceſſionem haudquaquam poſſint, perpetua premantur, & egeſtate, & miſeria, patris ipſos, vſque infamia comitetur, nec vllum ad honoris apicem valeãt
E peruenire; taliter denique ſeſe haberi videant, vt ſolatium reputent mortem, vitam verò tormentum, quę maiora ferre ſupplicia, quàm lethum ipſum, conſpiciatur: ſed Cæſarea ipſis miſericordia capitis pœnam remiſit, ac lenitas. Huius autem punitionis ratio è Gloſa præbetur. *in d. l. quisquis, in verbo in quibus*: ne parentibus nimirum ſimiles eſſe ſtudeant. *d. l. quod ſi nolit. §. qui mancip. ff. de ædict. edicto.* Improba enim genitorũ facta in imitationem ſibi filij deſumere, iudicantur. Et ſæpiùs enixè contendunt. Decian. *in tract. crimin. cap. 41. n. 18. lib. 7. tit. quando pœna hæc læſæ Maieſtatis trãſeat in filios*: Nullo autem modo, hanc circa punitionem impedimentum illa ponunt ſtatuta: quod patris pro crimine haudquaquam filius pœnam ſubeat, & primũ Calliſtrati *in Crimen pater. 26. ff. de pœn.* deindè à Leone IV. *in cap. crimen 1. q. 4. & tot. tit. C. ne filius pro patre*: ac id pluribus ſacra monumenta locis vetitũ reddant, vt Zacch. 18. *Deuteron.* 24. *Regum* 4. *Paralip.* 25. Vulgaribus namque hæc in
F peccatis, decreta, pro quibus paternæ põdus iniquitatis neutiquam filius perferre debet, vigorem continent: ſed variam atrociora crimina formam requirunt: vt dixit Petr. de Greg. *ſyntag. iuris, tit. de crimin. læſæ maieſt. q. 125. §. 3. n. 101.* & Menoch *conſ. 99. n. 118. lib. 1.*

Quæ tertium venire in proſpectum, conditio debet, eſt, vt nimia, vxor, haud pulchritudine præcellat, vel magis deformi, quàm perferri poſſit, vultu exiſtat: ſi adeò formoſam enim præſefert faciẽ, vt cæteras inter mulieres, velut inter ignes Luna minores, emicet; alienam
I incitat libidinem, vt Tertulliani habetur ſententia poſt libri de fœminarum cultu, initium: pulchritudo namque talem excepit ſortem, vt maximè omniũ perſpicua fulgeat, ac amoris excitet affectus, vt è Plato: *lib. de pulchrit. 16.* explicatum: Vtque Xenophon inquit (eodem apud Stobæ. *lib. de amore*: teſte) maiorem habet pulchritudo efficaciam, quã ignis retineat: cum hic tangentes tantũ vrat,
k illa verò longinquos. Vnde Leucippe (*Anto. & max. ſerm. de pulchritud. relato.*) acutiorem telo aciem, formoſitatem includere, ac in animam deſcendere ferueſcentem affirmauit: elegantem, qua de cauſa, fœminam felicitatis viduam gaudio nominauit Euripides, & merito, cum ex cunctorum deſiderio impudica reddatur, & proprio ſæpius exoſa marito, Zelotypiæ ob mordacitatem, veniat:

A in Prouerb. verò 11. fatuitate prædita formosa dicitur mulier. An pulchra humili vnquam animo habetur? An timida, & expauescens? Haudequidem. Hoc Menander adnotauit: superbã, declarans, rem decoram esse, fœminam, quod etiam affabrè demonstrauit Ouid. *lib. Fastorum* 1. sic;

Fastus inest pulchris sequiturque superbia formam.

B Eòquod autem tranquillæ ministet est coniugium societatis, & omnes, mulierẽ inter, ac virum diffugi contentiones debent, & cùm hæ à superba vxoris natura deueniant, & sæpiùs nimis formosæ in maritum insurgant: vt, & superbiæ, & dissensionis euitentur causæ, magnæ repellat coniux pulchritudinis mulierem; Quis enim superba moram facere cum vxore posset? Ab hac autem, vt aspide, quieti homo animi, cogitur declinare; C vt Prouerb. 21. conspicimus: Qua de re cum fœminæ suaptè natura distentę habeantur superbiæ; vt affirmauit Alberic. *in l. aduersus, C. de crimine expilatæ hæred.* Quo magis iudicare oportet superbia formosas euehi? Vt huiusmodi autẽ naturæ dominium supra viros habere sẽper contendunt: vndè maximum coniugis dedecus muliebre permanere sub D imperio, & ideo miserorum sortiti sunt isti nomen, vt refert Petr. à Bella *perti. in l. curata. C. de interdict. matrimon.* dum vxoris iussis prestare obedientiam compelluntur.

Adde, quod pulchritudinis donũ, ingentis non rarò causa ignominiæ, cælestis uelut fulminis cursus, repentinum quid inspirat, ac ualdè breue: ut affirmauit Propertius, qui:

E *Nec forma æternum, nec cuiquam est fortuna perennis.*

Vnde lib. de Arte amandi 2. P. Naso ita.

Forma bonum fragile est, quantumcunq; accedit ad annos
Fit minor, & spatio carpitur ipsa suo.
Non semper viola, non semper lilia florẽt,
Et riget amissa, spina relicta, rosa.

Pulchræ etiam ipse *lib. Trist. 3. Eleg. 7.* taliter inscriptionem composuit faciei: ne superbiret:

Ista decens facies longis vitiabitur annis, F
Rugaque in antiqua frõte senilis erit:
Iniicietque manus formæ dãnosa senecta,
Quæ, strepitũ, passu non faciẽte, venit:
Cumque aliquis dicet fuit hæc formosa, dolebis,
Et speculum mẽdax esse querere tuũ.

Elegantiç autem breuitatem sic in Hippolito Senecæ expressit.

Anteps forma bonum mortalibus
Exigui bonum breue temporis, G
Vt velox celeri pede laberis:
Non sic prata nouo verè decentia
Aestatis calidæ, dispoliat vapor,
Seuit Solstitio cum medius dies,
Et noctem breuibus præcipitat rotis
Languescunt folio lilia pallido,
Et gratæ capiti deficiunt rosæ:
Vt fulgor, teneris, qui radiat genis
Momento rapitur, nullaque non dies
Formosum oris spolium abstulit. H
Res est forma fugax------

Propterea, optimè quidem, Etheocles cuidam superba, ob pulchritudinem, intumenti aura; non pudet te superbire ob speciem, quæ tibi elegans ad exiguum tempus commissa? Dixit Atenim Theophrasti, formositas, è sententia nil aliud esse potest, quàm tacita mentium deceptio, & silens fraus, cum suas, absque verbis, persuasiones inferat: & hæc de I pulchritudine; quod vero ad turpem vultus attinet figuram, habe.

Mulier (vt ad contrarium descendã) non ita deformi debet aspectu esse, vt aliorum etiam (& si non exposcant) hominum appetat congressum: corruptos etiam arguere mores videtur; corporis cum lineamenta virtutis existant signa, vt Philosophi mens, & vitiorum: candidos autem raro in male dispositio mores K corpore asserit Panormitanus existere *in cap. quia diuersitatem in 1. notab. de concess. præbend.*: Ac priusquã ipse huius esset opinionis, Medicorum Antesignanus Rasis huiusmodi protulit dictum *lib. ad Almansor. 2. cap. 23.* Vbi; quibus facies fœda, cessos haud in esse mores posse affirmatur, & 54. *cap. pessimos*, deformi è vultu, animi ostendi habitus explicatur.

Ioan-

A Ioannes Ingegnerius Capodiſtriæ, accedit, Epiſcopus, qui naturali in *Phiſyognomia* depictas ex vultus deformitate mores comprehendit, & (vt ad noſtros properem) ex horrida faciei configuratione commiſi, Iurisperiti, iudicium delicti deſumũt; fœda enim Phiſyognomia criminis aliquem, in genere, oſtendit reum; vt ſcriptum reliquit Farinac. *de indu. & tortu qu. 52. nu. 165. & 166.* Me-
B noch. *de præſumptio. lib. 1. quæſt. 89. n. 390. & quæſt. 15. n. 6 poſt Ariſtot. in Phiſyo. lib.* Quid igitur in ancipiti agendum, ſi pulchra hinc perturbationum cauſa, & ſuperba, vitijs inde prædita informis habetur? In tanta ſententiarum controuerſia, & medio cum, velut in æquoris fluctu nauis, agitata mens exiſtit, elegantis magis reputo, quàm deformis fieri electionem debere; vt formoſa illinc exurgere proles valeat. iuxta illud pẽes
G Maronem Iunonis promiſſum, quæ, vt Aenean vna cum claſſi fluctibus emergeret, Eolo ventorum arbitro præclarã, forma, Nympham ita ſpopondit.

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ
Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam
Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo
D *Omnes vt tecum meritis natalibus annos*
Exigat, & pulchra faciat te prole parẽtẽ.

Maiori namque prædicti pulchritudine formoſa originem, auraſq; deſumunt vitales è genitrice filij, prout Horatij ſententia *lib. carm. 1. ode 16.* fuit, ac Aegid. *colum. de reg. Princip. parte 1. lib. 2. cap. 13.* Qui elegantia præſtantem perquiri vxorem debere affirmauit, & prolis ex eo
E quia, & viri ad bonũ hoc reſultare certum eſt; vt magni enim exiſtunt homines, ortum ſi à magnis deſumunt; pari etiam pulchri à formoſis nati: vultus autẽ præſtantia quid vtilis afferet? Multum quidem. Plurimum namque ipſam cõducere Maieſtati quis ibit inficias? Ita Heliod. *lib. 2.*

Adde, nullo modo verò (vt ſuis multi afferunt in ſomnijs, & ita vellent) impudicum pulchris animum ineſſe, nam ſi F
(vt ductis firmatum authoritatibus, deformitatis è contrario, habemus) præclaræ ſunt elegauti prædita vultu mentis, cum aliqua libidinis voluptas in pectus ingrueret, vana expellere deſideria, & in honeſtas poſſent cogitationes deijcere, turpiaq; cupidinis iacula, cypridiſq; calcare flammas valerent, & lacera inde impudicitiæ vmbra, caſtiſſimum deſumere fulgorem; cum ex aduerſo id fœ- G
dis accidat. dum ipſæ namq; in coniugis eſſe contemptu, ac ideo ſeſe videant peroſas alienos pellicere blanditijs animos incipiunt; immo proprium vltro corpus externæ offerunt libidini. Accedit, quod mariti ſæpiùs bona profusè diſpergunt, hominum ex eo quia ad ſe trahere corda muneribus velint, qua de cauſa ita de illis apud Stobæ. *cap. 5. Palladius.*

Neq; quod deforme eſt caret ſuſpicione H
Neque intemperans eſſe, quæcumque formoſa eſt, ſolet,
Quædam enim eos, qui ob formam multa largiuntur.
Non ſequitur: multas vero eſt mulieres videre
Non pulchras aſpectu coeuntes inſatiabiliter,
Et ijs, qui eis vtuntur, multa gratis efferentes.

I
Addas his: quod in alienæ amplexus mulieris, quæ pulchritudine præſtet, irruere vir exoptat, ſi deformi propria vultu exiſtat vxor. quapropter adulteria tali ſibi ex cauſa originem aſſumunt: vnde ſi hoc patrare nefas, vel haud poſſunt, vel non audent, cum in concubitu vxores præmunt formoſas, cogitatione, in iuuenes feruntur, dum libidinosè illas deſiderant; quod grauia inter crimina è Legibus recenſetur, ac Theologis. K
indecens eoquod, ac in venereum ducitur mens obiectum, cum aliena ſolummodo in abſtracto elegantia conquiri deſiderio, & votis appeti debeat, ſi alterius quis formoſitatem in vxore habere ſedem vellet, vt, & coniugij ad munus, & ad opus ardentiori excitetur ſtimulo, vt affirmauit. Candid. *to. 1. diſput. 24. artic.*

A *tic. 2. dub. 14. n. 16.* & Dian. *parte 10. tract. 11. reſolut. 61.* Huiuſmodi ex eo quia delectatio haudquaquam vetitum, ſed honeſtum dirigi ad finem videtur accedit, quod Hieronym. Gratia *in polit. Regular. to. 1. tract. 4. parte 2. differ. 1. dub. 2. nu. 30.* penes Dian. *in loco*, Syluestr. & Anton. *ex ſum.* ducto; nullam ineſſe culpam, dixit, alienæ quamuis vir è formoſitate mulieris voluptatem in concubitus (propria cum vxore) actu deſumat; vt pari etiam
B ratione Prepoſiti fuit in placitis *in 3. parte qu. 6. dub. 23. n. 173.*

Plurimum autem periculi haſce in ſe opiniones includere iudico, cum neutiquam poſſibile reputem, alienam poſſe quempiam, in abſtracto, votis inſequi pulchritudinem, tamquam ſi vxori adeſſet, & mulierem, in qua ipſamet ſedem elegantia retinet, minimè optare; hac de
C cauſa lethale ob deſiderij diſcrimen raro procul eſſe peccatum affirmauit. Dia. *parte 11. tract. 8. reſolut. 35. in fine.* Quo in loco plenum aleæ opus prima perſiſtere in opinione haud vllo digna plauſu æſtimat. Qui formam enim deperit, licet abſque facinore, ſine teſte attamen, peccatum patrat D. Athan. apud Anto. *ſerm.* 85. dixit.

At enim laudibus ex eo quia dignam
D reputant omnes mediocritatem, cuius ad conſequutionem Tiraq. vnumquēq; hortatur. *l. 2. connubia. glo. 1. parte 2. n. 70.* Hac de cauſa ſponſę dum fieri delectus debet, medium oportet ſectari, nimiam ſcilicet pulchritudinem inter, ac deformitatem. Quod nec tam excelſum erigat ſeſe ad locum, nec humillima ponatur in ſede; illud autem, quod in medio ſitum, vt in Andr. Terent. explicauit; ap-
E primè in vitæ curſu exiſtit vtile; ac maximopere commodum: ne quid nimis. Vnde qui talem, cæteros inter, ſtatum eligere noſcit, omne tulit punctum, & perfectum cōtinere felicitatem videtur, in ſummo, eoquod maxima inſunt pericula. In extremo verò conuicia permanent. Propterea ſic Plautus in Pœn.

Modus omnibus in rebus optimus eſt habitus
Nimia omnia, nimium exhibent negotium hominibus. F

Quem ad effectum nulla relinquam ratione illa, quæ ſol Phaetonti Apollineũ aſcenſuro currum ita dedit monita: vt Ouid. *lib. Metam. 2* cecinit.

Altius egreſſus cælestia tecta cremabis
Inferius terras, medio tutiſſimus ibis.

Et optimo quidem iure intempeſtiuum omne ſuperfluum eſſe primo affirmauit Menāder in Epigram. Antiquus eoquod G
ſermo extat: quod mellis nimium inbilem tranſit; & hac de re ſapienter fermè *lib. ſermonum 1. ſat. 1.* ſic Horatius.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos vltra, citraque nequit conſiſtere rectum.

Perfecti enim indagatrix, medij, ac mediocritatis habetur virtus, vt aſſeruit Ariſtot. *lib. Ethic. 2. cap. 6.* Quod ſub Dedali monito iam cum filio ſeſe inuolutũ H
dedente adumbrauit. Ouidius *lib. Met. 1.*

Icare (ait) moneo, ne, ſi demiſſior ibis
Vnda grauet pēnas, ſi celſior ignis adurat,
Inter vtrumque vola.----------

Omnē propterea mediocritas ad vsũ, vitęque ornatum neceſſaria exiſtit, cunctiſque ſummam in rebus laudem meretur, cum exceſſus maius afferat damnũ, quam defectus. Magnæ ideo elegantiæ I
ſpecimen, ac præclarę: nec non ingentis aſpectus turpitudinis eijci omnino ab vxore debet; ſed, medio, eligendum iter, cum, nec extrema veniat deformitas, nec ſublimis vultus pulchritudo, immo ſi aliquid ipſi fæditatis ineſt, & virtutum radiarent, fulgores, magis in deſideria impellit mentem. Nam.

Animus ſpectandus eſt, nil pulchritudo
Iuuat, cum quis mentem non bonā habet. K

Magis etenim ad coniugis bonum conducit, vt deformis extet vxor, ac honeſtis cateruata moribus, quam iucunda prædita ſpecie, at improbā retinens naturam, huiuſmodi autem eſſe circa ea debet, quæ temperantiæ ſpectare ad virtutem conſpiciuntur; iuxta ſententiam Aegidij *colum. de regim. Princip. part. 1. lib. 2. cap. 13.* Vbi dum conſiliū præbet quie-

tis

A tis admonet; quod, alicui cum ſeſe quilibet puellæ coniungit, an Temperantiæ colat virtutem, debeat perquirere, honeſtatis ipſa enim pars dicitur: *vt 1. de offic.* Cic. ſic *Hoc loco continetur id, quod dici latinè decorum poteſt, cuius vis eſt, vt ab honeſto ſeparari nequeat, nam quod decet honeſtum eſt, & quod honeſtum eſt, decet, temperantia enim prudentiæ conſeruatrix eſt.* penes Ariſt. vero *Ethic. 7.* prudentiã
B affirmatur è temperãtia ſeruari; omnem eoquod prudentiæ ornatum intemperãs abieciſſe conſpicitur, & bonę mentis lumen in ruinam dicitur dediſſe. Hoc autẽ ſub nomen modeſtia extat incluſa, & moderatio; ac generali non ratò voco omni aduenit pro virtute, vel idẽ, quod decorum videtur eſſe, quacumq; in virtute importat, id verò in Temperantiæ nomine, quod mediocritatẽ ſonat, pro-
C cul dubio reperitur, qũæuis eòquod virtus eſſe mediocritas videtur: quapropter Italiæ ſplẽdor Pythagoras animæ illam robur nominauit; virtutis dixit Socrates fundamentum; bonorum omnium appellat decus Plato; & excellentiorum munimen habituum Iamblicus vocat: hanc autem, & ſobrietatis, & caſtitatis peculiari forma virtutes demonſtrare certum eſt: exindè inijcio, Temperan-
D tiæ vt renidentem fulgore ſibi prudens, in ſponſam deſumat, & probos magis mores, quam formoſitatis coniungi optet blanditijs.

Eòquod verò ex Aſtrologiæ regulis vxoris explicantur, & viri qualitates; ideò non ſuperuacaneum duximus eas ab huius ſcientiæ obſeruationibus deſumere: ac primo de vxore: Si Stellæ, quibus ☉ applicatur corpore, vel radio
E ſint bonæ, bonas coniuges dant, malæ malas. Experientia enim aliquando nobis, quodã in familiari noſtro demõſtrauit, ☉ applicationem bonam ſubito eũ iam coniugio immaturę habebatur ętatis, eiuſmodi non accepiſſe dum inſtaret matrimonium, ſed qualem directio iudicarat. Miſceri ergo radicis, & directionis iudicium debet. Si ☉ ♄ applicat laboris amans erit, & tetrica: Si ♀ familiam benè regens, & venerabilis: Si ♂ F
audax, & rebellis: Si ☿ formoſa, hilaris, & lepida: Si ☽ quæſtuoſa, & vtilis viriq; amans, & filiorum: ſed cum ♂ animoſa, inſtabilis, variabiliſque. Debent etiã regionum leges, & mores generali à conſtitutione adnotari. Poſtremo de mariti qualitatibus hæc; & ante omnia: ♄ ſoli configuratus compoſitum, commodum præbet virum, ac induſtrium: ♀ venerabilem, ac magnanimum. ♂ immorige-
G rum, ſtrenuum, à liberis alienum, ac vxore: iucundum, ☿ & formoſum. Strenuũ ☽ victui conſulentem, & agilem; cum ♄ Venus ignauum, & in coitu frigidum, at cum ♂ calidum ad coitum procliuẽ, & adulterum: & tandem cum ☽ liberorum amantem: & hæc, Aſtrologicè, ſatis. Ad inſtituta.

Quarto etiam loco ponere ſub conſi-
H derationẽ, qui vxorem ſibi quærit deſumere, cogitur: an matrimonij haberi cõtractio valeat, vel ex aduerſo: intèruenire namque impedimenta ſolent, quæ obicem illius vinculo ponunt, alia, quæ diſſolutionem inferunt: quæ impediunt hæc demonſtrant carmina.

Eccleſiæ vetitum, necnon tempus feriarũ,
Atque catechiſmus, crimen, ſpõſalia, votũ
Impediunt fieri permittũt facta manere.

Et primo Eccleſiæ in vetitum, ſpeciale venit, vel Epiſcopi, vel Parochi, cum I
alicuius dubium impedimenti habetur, interdictum. Tempus deindè feriarum, ſolemnitatis, nõ verò matrimonij exiſtit prohibitio. Catechiſmus illius demonſtrat impedimentum, quæ infantem luſtrali abluendum aqua, dum catechizari videtur, bracchijs continet: hoc autẽ Tridentini ex diſpoſitione Concilij vim haud habere viſum fuit Pontio *lib. 6. c. 11.* K
n. 3. & Diana *p. 3. in tract. 4. reſol. 260.* Spiritalem eoquod ſolum in baptiſmi, & confirmationis actu cognationẽ contrahi certum eſt. Multiplex exiſtere criminis obex valet, vxori ſcilicet mors illata, vel presbytero: alienę raptus ſponſæ: publico pœnitentia in aſpectu coniugiſq; ſecundũ intra gradum (Tridentinum poſt Concilium) vel ſponſæ adhuc

in

A in vita cum conſanguineis inceſtus. Huius autem vigor diuturnam ſublatus per conſuetudinem fuit, vt explicatum ex Coninch. *diſp.30.dub.3. n.25. tit.de Sacr.* & Diana *dict.part.& tract.reſol.259.* Religionis tandem ſimplex, aut caſtitatis votum venit; ſolemne ex eo quia, contractum diſſoluit matrimonium.

Qualia verò ſint, quæ nexum dirimãt impedimenta hi demonſtrant verſus.

B *Error, conditio, votum, cognatio, crimen,*
Cultus diſparitas, vis, ordo, ligamen, honeſtas,
Si ſis affinis, ſi fortè coire nequibis,
Si ſponſam rapias, ſi clandeſtinus inibis,
Hæc facienda vetant connubia, facta retractant.

Ipſorum autem pro explanatione: circa ſubſtantiam error intelligitur, nam ipſa perpetuum in matrimonio cum hac C determinata perſona vinculum, & mutua poteſtatis translatio, copulæ ad vsũ, extat. Conditio ſeruitutem, in coniuge, nulla præcognitam forma demonſtrat; de ſolemni religioſę profeſſionis, voto explicari certum eſt, non autem (Diui Ioannis Hieroſolymitani excepto) militari in ordine: aliud cognatio impedimentum triplex, vel naturalis, quæ duorum in ſanguine cõiunctio, cum inter ſe, D vel recta, vel tranſuerſali in linea, depẽdentia veniat: vel ſpiritualis, quæ baptiſmi, vel confirmationis, aut paternè, aut compaternè contrahi videtur in actu: legalis denique adoptionis ergo, adoptatum inter, ac adoptantem ipſiuſq; filias iniecta. *cap. vnico de cognat. legat.* Quod autem vinculum tollat crimen, adulterium eſt; cum ea exagitetur mente alterius mors coniugis, vt illius poſt lethũ, E inire matrimonium ſeſe inter Amaſij velint: aut futuri, promiſſo, connubij: vel ſi id altero coniugum viuente aliena cõſtituatur cum perſona; cum vtriuſq; tamen cognitio matrimonij habeatur, quę videri poſsũt *in tit.de eo, qui duxit in matrim.* Cultus verò diſparitas illa eſt, cum fidelium quis addictus ritibus, ex aduerſo mulier exiſtat. Vis, aut violentia, & metus, voluntati licet ſecundum quid obſtet, ac internus formidantis adſit F conſenſus, omnem aufert matrimonio efficaciam. Ordo, priuſquam connubiũ fuerit initum, ſacer intelligitur. Ligamen, ſi vitam adhuc vxore ducente, vel conſumatum extet, vel ratum, matrimonij vinculum adeſt. Connubium honeſtas etiam illius cum conſanguineo, ſpõſalium cum quo, vel abſoluta, vel conditione indita, contractio fiat, adimpleta ſed enim poſtquam fuerit conditio, G non autem ante, irritum efficit; vt videri poteſt *in cap. vnico de ſponſal. in 6. cap.ad audien.4.* vbi Abb. *& de ſponſal. & matrim.* aut matrimonium poſt, conſumationem quamuis haud fuerit fortitũ. *cap.ſi quis de ſponſ. & cap.qui deſponſat. & cap.ſi quis 27. quæſt.2.* Tridentinum autẽ poſt Concilium tantum vim habent diſſoluendi ſponſalia, ſi valida exiſtere videantur, & primo ſolum in gradu; ad H quartum verò incluſiuè matrimonium. Naturalis Affinitas autem coniunctio; viri, & fœminæ inter cõſanguineos; mulieris necnon conſanguineos inter, & coniugem, & carnali eorum commixtione conſurgit: hæc autem dupliciter venire, vel matrimoniali copula, vel fornicaria, poteſt: ſi primo quartum vſq; ad gradum affert impedimentum, ſi ſecundo Tridentini poſt Concilij ſtatuta vſq; I ad ſecundum incluſiuè tãtum entenſionem deſumit; rato autem ex connubio nullo affinitas modo contrahi valet: ſed honeſtas. Dian. *par.3. tract.8. reſol.5.* Si fortè coire nequibis: viri vel mulieris ad copulam impotentia denotatur, tàm ſi vnius ex parte, vel vtrorumq; concurrere videatur. Huius autem, vt, vel de perpetuo, vel temporali ſpatio experiẽtia veniat triennij cõceditur curſus. *cap.* K *laudab.de frig.& malefic.* Quod circa, Medicorum præſtari fides relationibus debet. Si ſponſam rapies; nullum demonſtratur poſſe raptam inter, ac raptorem, quamdiu puella ipſius in poteſtate perſiſtat, matrimonium intercedere: vt Cõcilij diſpoſitio Trident. *ſeſſ.24. cap.5 1.* Tandem ſi Clandeſtinus inibis: oſtenditur cum Parochi, ac teſtium abeſſe præ-

ſentia

A ſentia videatur, nullam inhærere matrimonio efficaciam. Et hæc & de qualitatibus, & de impedimentis attigiſſe ſit ſatis; ad alia deſcendamus.

DE CONIVGII. PRAELVDIIS.
Cap. 2.

CVm futuræ igitur ſponſæ illæ poſitæ ſub conditione fuerint qualitates, quæ debent in ipſa interuenire; ac
B bene ſit perpenſum, an, quæ matrimonio poſſent diſſolutionem inferre, adſint impedimenta futuri ad præludia connubij, quæ ſponſalia dicuntur, deuenire oportet: ex ipſis enim principium deſumit coniugium. Abb. *in cap. 1. n. 3. de ſpõſ.* Vt ipſorum inter moram, ac matrimonij prudẽter quidem, vxorem dum quis accipere quærit, eius agnoſcat mores, &
C ſibi iudicium formet, vt fuit in placitis. Ioan. Fab. *in rubr. inſtit. de nupt.* & vt carior ſpõſo reddatur puella. Pet. de Greg. Tolof. *ſyntag. inr. lib. 8. cap. 3 p. 2. tit. de perſonis.* Duplici hęc autem contrahi valẽt forma: vel de futuro, & propriè ſponſalia nominantur, cum verbis nimirũ, venturum circa tempus connubij promiſſio inijcitur, in pubertate licet, qui contrahant, perſiſtere videantur, de quibus hic
D nobis inſtituitur ſermo: vel de præſenti, cum huius nimirum temporis quæ de præſenti exprimunt conſenſum, verbis coniugij fit contractio; hæc autem improprio ſponſalia nomine canonico vocantur à iure, coniugalis cum habeatur vinculi reſpectus, ipſius non verò exequutionis: eius namque obiecto futurum diriguntur ad tempus, at circa vinculũ de præſenti exiſtere certum eſt. Abb. *in*
E *cap. ſi inter virum, de ſponſ. & matrim. n. 2.* Ciuili autem ex iure, conſenſu ex eo quia vigorem deſumit, & non concubitu, matrimonij nomen excipit. *l. nuptias, ff. de regul. iuris.*

Addas etiam, duplici haberi poſſe ratione ſponſalia; publica nimirũ, & clãdeſtina. illa, quæ, cum teſtium interueniat, ac Parochi præſentia, ternæq; premittantur denunciationes contrahũtur, Tridentini prout Cõcilij diſpoſitio exiſtit. Hæc, quæ neutiquam præſente Parocho, vel non adhibitis teſtibus, & omiſſę cum fuerint denunciationes efficiuntur; bona propterea non reputãtur. ac huius generis Tridentinum Concilij ſponſalia nullum voluit retinere vigorẽ. *in ſeſſ. 24. de reform. tit. de matrim.* F

Quadrupliciter igitur, per actiones, cõtrahi ſpõſalia demõſtratur, ſcilicet re, ac verbis, cum literæ interueniant, & G conſenſus.

Et ut primo initium deſumãt ex modo, Re, ſponſalia contrahi videntur, ſi vel nuda interſit ſubarratio, quæ munerum extat miſſio, vel annuli fiat donatio. Et huius generis ex eo quia ſignum habetur æquiuocum: vt explicatum fuit è Sanch. *de matr. lib. 1. diſp. 22.* Quinq; hac de cauſa, circumſtãtias poſuit, ex quibus cognoſcere valeamus, annuli vtrum, ac H donorum ſubarratio ſufficiens ſponſaliũ ſignum, & matrimonij exiſtat indicium, vel ex aduerſo: Cum nil primo anteceſſerit, ex quo de matrimonio præſumptio venire valeat, aut ſponſalibus, nequaquã vtriuſq; vel demonſtratio dici poteſt, aut indiciũ; talis eòquod annuli miſſio turpi oriri valet ex amore. Loci conſuetudinem poni, deindè, ſub conſideratione voluit: ſi huiuſmodi namq; traditio ſpõſalium ſignum ſit, vel matrimonij, regionis prout uſus habetur, illi ſubdere mẽtes quiſq; cogitut: ſi uerba Tertio præmiſſa fuerint, uel tractatus illius ex parte, qui annulum præbet, & ex muliere, quæ ſibi deſumit, expreſſum illius miſſio interuenire utriuſque uerbũ demonſtrat, & conſenſum: qua de cauſa cum de matrimonio uerba præceſſiſſe certũ ſit, K matrimonium operatur, ſi de ſpõſalibus ſponſalia; ipſo eoquod facto conſenſum tacens præſtitit; cũ amicos inter, Quarto, contractum matrimonium fuerit, & arras ſponſus, ac iocalia, cum nil aliud exprimaur, futuræ mittit uxori, & ea non reijcerit puella, iam inita demonſtrãtur ſponſalia: talis eòquod miſſio mutuæ ſignum affert promiſſionis, cùm de contractu cum ſponſa qua ueniat cognitio,

A Quæ Vltimo, denique habetur loco circumstantia est, si manus ad inuicem porrexerint, eo nam in casu reciprocæ signum uoluntatis adest.

Huiusmodi autem arrarum immissio, aut donorum, debet è sponso, cuius contracta sponsalia fuerint ex consensu, fieri; taliter ut si eius facta ex parentibus fuerit, nullum haberi possit de sponsalibus iudicium. Menoch. *de præsum. l.* 3. *p.* 2. *n.* 8. Mascard. *de prob. concl.* 1024. *n.* 6:
B Qui, solum ex hoc, doni, non autem spõsalium uenire præsumptionẽ, affirmauit.

Verbis deindè fieri contractionẽ certum est, cũ & uir, & mulier futuro promissum de matrimonio faciunt: ut sponsalia namque ualeant demonstrari mutuum adesse consensum oportet. *l.* 1. *ff. de sponsal.* & ratio adducta fuit è Sanch. *l.* 1. *disp* 5. *n.* 1. Matrimonij ex eo quia sponsalium solemnitas præambulum esse uidetur, ac præludium: in illo enim amborum, coniugis nimirum, & mulieris aduenire uolũtas debet; mutua promissio, in his, ac utrumque requiri uinculũ certum est. Sanch. *loco cit. n.* 2.
G

Literis, Tertio, necnon scriptis: cùm longinquo nimirum facientes in loco moram uel eodem, epistolæ medio, aut scripturæ propria exaratæ, uel subscriptæ manu, aut etiam per procuratores, uel
D nuncios, futuris, quæ contrahi debeant, pacta inijciunt de nuptijs: Interuenire tamen oportet, ut illa præditi ętate procuratores, & qualitate habeantur, quæ, ut alterius quisq; ualeat consensum exprimere à iure uidetur exigi. Sanch. *lib.* 3. *disp.* 41. *sub n.* 7. Huiusmodi autẽ scriptura, quæ iam partibus, uel à procuratoribus, amico, ac priuata è persona expressa, talesq; subscripta per contrahẽtes
E Notarioq; ut illius haberetur conseruatio tradita, cum suum iam effectum habuerint nuptię, paratam retinet, tàm soluenda pro dote, quàm de restituenda cum pacto de non opponendo, & ad discursum pignora, exequutionem: ut explicat Giurb. 49 *obser. per tot. & in cõsuet. Messan. glos.* 1. *p.* 1. *cap.* 3. *n.* 32. *& cap.* 13. *p.* 1. *n.* 24. Dicitq; licet *in* 24. *num. fin.* exequutiuũ oppositoriũ hoc esse iudicium affirmet, ut Magnam pluries per Regiã Curiam decisum cõspexit cum habitus pacti, de non opponẽdo fuerit defectus, haudquaquam in scriptura positi: ut eã tamen, ex ipsis exaratam, uel subscriptã stipulentur, &, ut conseruaretur, Notario traditam omnibus cum pactis, in simili necessarijs casu, ualũt partes cogi. Giurba *dicta obser.* 49.
F

Adhibito deniq; consensu sponsalium efficitur contractio, cum de præsenti scilicet per uerba puberes incunt: internus atenim sufficiens haud fermè uidetur, sed ut uerbis, aut signis expressus ueniat ex requiri debet ratione, qua motus fuit Sanch. *lib.* 2. *disp.* 30. *n.* 1. Eoquod nimirũ consideratio de matrimonio fit, quod, ad instar contractus, existat, & cum ipsius habeatur inter homines solemnitas, qui nullo cordis penetralia modo valent indagare, signo necesse est consensum externo recludi, si, ut Sacramentum, propria ex natura sensibilem requirere demonstrationem uidetur: expressis quã de causa, cùm, uerbis consensus, uel manifestis ostensus nentiquam signis habetur, nulla ualet sponsalium solemnitas ratione interuenire, si reciproca uolũtas illorum debeat è substantia requiri.
G H

Quadruplici etiam forma contrahi sponsalia possunt; & primo purè cũ uir nempè, ac mulier, puro, absoluto, simplicique modo futuro promissionẽ de matrimonio inijciunt adiecta secundo diei cõstitutione, ut si alicui, de matrimonio, certum circa tempus, iniecerit uir promissum: atenim si ex eo dependentiam non habuerit, quin statutum infra spatiũ sequuta coniugij fuerit contractio, aliàs licita progredi ratione ad nuptias ualet;
I K ut affirmat Abb. *in cap. de illis de sponsal.* Conditione, tertio, proposita, cum aliquem in casum scilicet deferuntur, aut euentum, uel, si aliquid fuerit perpetratum, aut ex aduerso, ex cuius exitu uoluntatem exequi uelint; constituere matrimonij sortem uidentur: quod si eorũ alter mentem immutet, pendens cũ adhuc extiterit conditio, & non in perfe-

ctionem

A ctionem adducta, nullam retinent ſponſalia firmitudinem, nec quidquam includere: ut huiuſmodi uidetur in contractibus, obligationis conſpicitur, ut in Gloſ. *cap. de illis, & in cap. ſuper eo, de cond. appoſ.* Ea namq; conditionis exiſtit natura, ut contractus, proprio intuitu, ac proeuentu, confecti ualorem ſuſpendat, *l. ſi ita ſtipulat: ff. de verb. oblig.* Taliter ut quę licitæ, ac honeſtæ ſint conditiones qualitatis operantur, ut & Sponſalium contractio, & matrimonij, effectum haud-
B equidem retineant, optatum niſi ad terminum peruenisſe conditiones uideantur; ipſius, qua de cauſa euentum contrahentes expectare compellũtur: priori namq; tempore neutiquam ex pacto recedere licitum. *l. qui balneum 9. & l. potior 11. ff. qui potiores in pign. habean.* & DD. penes Sanch. *lib. 5. diſp. 6. n.* 8. Et tali modo futura licet in conditione, de præſenti conſenſus per uerba exprimatur, ex quo
C attamen fuit conditio appoſita de præſenti effectum haud ſuſcipit; ſed à pacti euentu habere dependentiam uidetur; quare futuro præſens æqualis redditur conſenſus. Abb. *in d. cap. ſuper eo de cond. appoſit.*

Triplex hinc eſſe conditionum genus aduertendum, Gloſæ iuxta, communiter
D acceptæ ſententiam *in cap. fin. de cond. appoſ.* Aliæ namque inhoneſtæ ueniunt, & matrimonij aduerſus ſubſtantiam; ſi ſcilicet ex matrimonij contractio fiat conditione, ut tãdiu perduret, nobili donec ſponſa inueniatur genere. coniugij quoniam inſeparabilis exiſtit natura, ipſius contra ſubſtantiam iſta eſſe uidetur cõditio. aut etiam ſi conſtitutum extat, ut generatio euitetur; unde, cum prolis cõ-
E tra bonum hoc dirigi clarum ſit, & potentiæ, necnon copulæ obligationi opponatur; ex eo quia talem qui adnectit conditionem, ad concubitum nullo modo accedere quęrit, ac generationis detrimentum intendit, dum uirtualiter in matrimonij ſubſtantia hæc ineſſe obligatio uidetur, conſequens eſt, ut aduerſum coniugio, ac ipſius ſubſtantiæ, hoc rectè pactum dicatur: ut eſt D. Thomæ opinio *in 2. 2. qu. 48. art. 1. ad 3.* Durand. F
2. ſent. diſtin. 29. q. 4. Sotique *de iuſtit. & iure lib. 2. q. 4. art. 4.* Aut etiam cum illa contrahitur conditione, ut adulterium ſcilicet perpatretur, quæ mutuæ eoquod fidei, quam exquirit matrimonium, obſtare uidetur, nulla, & ſponſalia reddit, & matrimonium, ut in *d. cap. fin. de cond. appoſ.* ubi: *Si conditiones contra ſubſtantiam coniugij inferantur. cap ſolet 32. q. 2.*

Nonnullæ turpes exiſtunt, ac nullo G
poſſibiles modo, quę matrimonij haudquaquã ſubſtantiæ ſe aduerſas præbent, ut ſi quis dicat, cum occideris, uel cœlos digito pertinges tecum contraham; huius namque generis conditiones, irrita neutiquam reddunt ſpõſalia, nec matrimonium, ſed, uelut appoſitæ haud eſſent, habentur, puroque modo abſque conditione reputantur contracta fuiſſe ſponſalia: ut *in d. cap. fin. de condit. appoſit.* H
Sanch *lib. 5. diſput 15. & 17.* At enim ſi turpes hæ conditiones pro licitis deſumebuntur, ac honeſtis, iudicat *loco citato* Sanch. talia uigorem continere pacta, & aliorum, quæ honeſta, naturam ſortiri taliter, ut, cum adimpleta conditio fuerit (quamquam turpis) quæ decens reputetur, proprium obtinebunt ſponſalia, uel matrimonium, effectum.

Honeſtę quædam, ueniunt, ac futuri I
per uerba temporis explicantur; ut cum uir dixerit; ſi Pater meus uoluerit, uel centum dederit, tecum coniungam; quæ cum adimpleta conditio fuerit, pura hęc dicũtur ſponſalia nouus abſque eoquod interuenire conſenſus debeat. excepto, quod reuocationem paſſus prior fuerit, vt contrario è ſenſu colligere uidetur Sanch. *lib. 5 diſp. 8. num. 1. ex cap. unico de ſponſ. in 6.* Sed ſi de præſenti per uerba K
honeſtæ fuerint conditiones adiectę, ac illarum priuſquam habitus euẽtus fuerit, reuocationem conſenſus perpetiatur, quamuis conditio aduenìat, nulla eſt purificatum matrimonium forma; qui prior atenim in ſtatutis perſiſtere haud voluit, vt purificet cogi debet. Gloſ. in *d. cap ſuper eo, in verbo alieno de cond. appoſ.* DD. apud Sanch. *loc. ſup. cit. n.* 1. habeas:

A Quæ Vltimo, denique habetur loco circumſtantia eſt, ſi manus ad inuicem porrexerint, eo nam in caſu reciprocæ ſignum uoluntatis adeſt.

Hniuſmodi autem arrarum immiſſio, aut donorum, debet è ſponſo, cuius contracta ſponſalia fuerint ex conſenſu, fieri; taliter ut ſi eius facta ex parentibus fuerit, nullum haberi poſſit de ſponſalibus iudicium. Menoch. *de præſum. l. 3.*
B *p. 2. n. 8.* Maſcard. *de prob. conc. 1024. n. 6:* Qui, ſolum ex hoc, doni, non autem ſpõſalium uenire præſumptionẽ, affirmauit.

Verbis deindè fieri contractionẽ certum eſt, cũ & uir, & mulier futuro promiſſum de matrimonio faciunt: ut ſponſalia namque ualeant demonſtrari mutuum adeſſe conſenſum oportet. *l. 1. ff. de ſponſal.* & ratio adducta fuit è Sanch. *L. 1.*
G *diſp 5. n. 1.* Matrimonij ex eo quia ſponſalium ſolemnitas præambulum eſſe uidetur, ac præludium: in illo enim amborum, coniugis nimirum, & mulieris aduenire uolũtas debet; mutua promiſſio, in his, ac utrumque requiri uinculũ certum eſt. Sanch. *loco cit. n. 2.*

Literis, Tertio, necnon ſcriptis: cùm longinquo nimirum facientes in loco
D moram uel eodem, epiſtolæ medio, aut ſcripturæ propria exaratæ, uel ſubſcriptæ manu, aut etiam per procuratores, uel nuncios, futuris, quæ contrahi debeant, pacta inijciunt de nuptijs: interuenire tamen oportet, ut illa præditi ętate procuratores, & qualitate habeantur, quæ, ut alterius quiſq; ualeat conſenſum exprimere à iure uidetur exigi. Sanch. *lib. 3. diſp. 41. ſub n. 7.* Huiuſmodi autẽ ſcriptura, quæ iam partibus, uel à procuratoribus, amico, ac priuata è perſona ex-
E preſſa, taleſq; ſubſcripta per contrahẽtes Notarioq; ut illius haberetur conſeruatio tradita, cum ſuum iam effectum habuerint nuptię, paratam retinet, tàm ſoluẽda pro dote, quàm de reſtituenda cum pacto de non opponendo, & ad diſcurſum pignora, exequutionem: ut explicat Giurb. 49 *obſer. per tot. & in cõſuet. Meſſan. gloſ. 1. p. 1. cap. 3. n. 32. & cap. 13. p. 1. n. 24.* Dicitq; licet *in 24. num. fin.* exequutiuũ oppoſitoriũ hoc eſſe iudicium
F affirmet, ut Magnam pluries per Regiã Curiam deciſum cõſpexit cum habitus pacti, de non opponẽdo fuerit defectus, haudquaquam in ſcriptura poſiti: ut eã tamen, ex ipſis exaratam, uel ſubſcriptã ſtipulentur, &, ut conſeruaretur, Notario traditam omnibus cum pactis, in ſimili neceſſarijs caſu, ualũt partes cogi. Giurba *dicta obſer. 49.*

Adhibito deniq; conſenſu ſponſalium: G efficitur contractio, cum de præſenti ſcilicet per uerba puberes ineunt: internus etenim ſufficiens haud fermè uidetur, ſed ut uerbis, aut ſignis expreſſus ueniat ea requiri debet ratione, qua motus fuit Sanch. *lib. 2. diſp. 30. n. 1.* Eoquod nimirũ conſideratio de matrimonio ſit, quod, ad inſtar contractus, exiſtat, & cum ipſius habeatur inter homines ſolemnitas, qui
H nullo cordis penetralia modo ualent indagare, ſigno neceſſe eſt conſenſum externo recludi, ſi, ut Sacramentum, propria ex natura ſenſibilem requirere demonſtrationem uidetur: expreſſis quapropter cauſa, cùm, uerbis conſenſus, uel manifeſtis oſtenſus nentiquam ſignis habetur, nulla ualet ſponſalium ſolemnitas ratione interuenire, ſi reciproca uolũtas illorum debeat è ſubſtantia requiri.

Quadruplici etiam forma contrahi I ſponſalia poſſunt; & primo purè cũ uir nempè, ac mulier, puro, abſoluto, ſimplicique modo futuro promiſſionẽ de matrimonio inijciunt: adiecta ſecundo diei cõſtitutione, ut ſi alicui, de matrimonio, certum circa tempus, iniecerit uir promiſſum: atenim ſi ex eo dependentiam non habuerit, quin ſtatutum infra ſpatiũ ſequuta coniugij fuerit contractio, aliàs licita progredi ratione ad nuptias ualet;
K ut affirmat Abb. *in cap. de illis de ſponſal.* Conditione, tertio, propoſita, cum aliquem in caſum ſcilicet deferuntur, aut euentum, uel, ſi aliquid fuerit perpetratum, aut ex aduerſo, ex cuius exitu uoluntatem exequi uelint; conſtituere matrimonij ſortem uidentur: quod ſi eorũ alter mentem immutet; pendens cũ adhuc extiterit conditio, & non in perfe-

ctionem

A ctionem adducta, nullam retinent ſponſalia firmitudinem, nec quidquam includere: ut huiuſmodi uidetur in contractibus, obligationis conſpicitur, ut in Gloſ. *cap. de illis, & in cap. ſuper eo, de cond. appoſ.* Ea namq; conditionis exiſtit natura, ut contractus, proprio intuitu, ac proeuentu, confecti ualorem ſuſpendat, *l. ſi ita ſtipulat: ff. de verb. oblig.* Taliter ut quę licitæ, ac honeſtæ ſint conditiones qualitatis operantur, ut & Sponſalium contractio, & matrimonij, effectum haudequidem retineant, optatum niſi ad terminum peruenille conditiones uideantur; ipſius, qua de cauſa euentum contrahentes expectare compellũtur: priori namq; tempore neutiquam ex pacto recedere licitum. *l. qui balneum 9. & l. potior 11. ff. qui potiores in pign. habean.* & DD. penes Sanch. *lib. 5. diſp. 6. n.* 8. Et tali modo futura licet in conditione, de præſenti conſenſus per uerba exprimatur: ex quo attamen fuit conditio appoſita de præſenti effectum haud ſuſcipit; ſed à pacti euentu habere dependentiam uidetur; quare futuro præſens æqualis redditur conſenſus. Abb. *in d. cap. ſuper eo de cond. appoſit.*

Triplex hinc eſſe conditionum genus aduertendum, Gloſæ iuxta, communiter acceptæ ſententiam *in cap. fin. de cond. appoſ.* Aliæ namque inhoneſtæ ueniunt, & matrimonij aduerſus ſubſtantiam; ſi ſcilicet ea matrimonij contractio fiat conditione, ut tãdiu perduret, nobili donec ſponſa inueniatur genere, coniugij quoniam inſeparabilis exiſtit natura, ipſius contra ſubſtantiam iſta eſſe uidetur cõditio. aut etiam ſi conſtitutum extat, ut generatio euitetur; unde, cum prolis cõtra bonum hoc dirigi clarum ſit, & potentiæ, necnon copulæ obligationi opponatur; ex eo quia talem qui adnectit conditionem, ad concubitum nullo modo uccedere quęrit, ac generationis detrimentum intendit, dum uirtualiter in matrimonij ſubſtantia hæc inelle obligatio uidetur; conſequens eſt, ut aduerſum coniugio, ac ipſius ſubſtantiæ, hoc rectè pactum dicatur: ut eſt D. Thomæ opinio *in 2. 2. qu. 48. art. 1. ad 3.* Durand. *2. ſent. diſtin. 29. q. 4.* Sotique *de iuſtit. & iure lib. 2. q. 4. art. 4.* Aut etiam cum illa contrahitur conditione, ut adulterium, ſcilicet perpatretur, quæ mutuæ coquod fidei, quam exquirit matrimonium, obſtare uidetur, nulla, & ſponſalia reddit, & matrimonium, ut in *d. cap. fin. de cond. appoſ.* ubi: *Si conditiones contra ſubſtantiam coniugij inferantur. cap ſolet 32. q. 2.*

Nonnullæ turpes exiſtunt, ac nullo poſſibiles modo, quę matrimonij haudquaquã ſubſtantiæ ſe aduerſas præbent, ut ſi quis dicat: cum occideris, uel cœlos digito pertinges tecum contraham; huius namque generis conditiones, irrita neutiquam reddunt ſpõſalia, nec matrimonium, ſed, uelut appoſitæ haud eſſent, habentur, puroquè modo abſque conditione reputantur contracta fuiſſe ſponſalia: ut *in d. cap. fin. de condit. appoſit.* Sanch *lib. 5. diſput. 15. & 17.* At enim ſi turpes hæ conditiones pro licitis deſumebuntur, ac honeſtis, iudicat *loco citato* Sanch. talia uigorem continere pacta, & aliorum, quæ honeſta, naturam ſortiri taliter, ut, cum adimpleta conditio fuerit (quamquam turpis) quæ decens reputetur, proprium obtinebunt ſponſalia, uel matrimonium, effectum.

Honeſtę quædam, ueniunt, ac futuri per uerba temporis explicantur; ut cum uir dixerit; ſi Pater meus uoluerit, uel centum dederit, tecum coniungam; quæ cum adimpleta conditio fuerit, pura hæ dicũtur ſponſalia nouus abſque eoquod interuenire conſenſus debeat. excepto, quod reuocationem paſſus prior fuerit, vt contrario è ſenſu colligere uidetur. Sanch. *lib. 5. diſp. 8. num. 1. ex cap. unico de ſponſ. in 6.* Sed ſi de præſenti per uerba honeſtæ fuerint conditiones adiectę, ac illarum priuſquam habitus cuętus fuerit, reuocationem conſenſus perpetiatur, quamuis conditio aduenlat, nulla eſt purificatum matrimonium forma; ſin prior atenim in ſtatutis perſiſtere haud uoluit, vt purificet cogi debet. Gloſ. in *d. cap ſuper eo, in verbo alieno de cond. appoſ.* DD. apud Sanch. *loc. ſup. cit. n.* 1. habeas:

A quod ſi perſonas inter, ſanguine coniunctas inita ſponſalia cum conditione fuerint; ſi Pontifex diſpenſarit, ſuum licet Summus Antiſtes cõſenſum præſtiterit, & noua non interueniat mentis ſponſorum expreſſio: haudequidem ad illius adimplementũ compelli diſſentiens debet: vt deciſum videtur à Rota penes Dian. *lib. 6. poſt tract. 8. deciſ. 2.*

Miſſis, quarto deniq; arris, vel donis
B matrimonij, ac datæ pro ſymboſo fidei contrahi ſponſalia valent, vt ſupra dictũ; adiungo tamen, quod ſi ex illo, qui priot munera præbuit, impedimentum ponatur quin matrimonium contrahat, illorũ facere iacturam debet Petr. de Gregor. Toloſ *ſyntag. iur. ciuil. p. 2. lib. 8. ca. 7. n. 12.* Sed ſi primum accipiens contrariæ habeatur voluntatis, duplicatam facere donorum ſolutionẽ tenetur. *l. fin. C. de ſponſ. & arris.* Ad hoc tamen concurrere oportet, vt quinque ſuprà viginti annis maior exiſtat; ſi ea namque ſit ætate minor,
C ad arre ſolummodo receptæ reſtitutionẽ compellitur *l. mulier, C. eod.* Demas tamẽ, ſi, vel alterius id, vel vtriuſq; accidat ſine culpa Si nimirum eorum cuius mors intempeſtiua ſuperueniat: aut lex, quæ nuptias prohibet, obſtare videntur; vel ſi permiſſa tandem extet ſolutio. Petr. de
D Greg. *d. lib. 8. p. 2. n. 12. l. 3. & fin. de ſponſ.* Nec vllo modo ex arris quidquam eo ſibi in caſu valet puella deſumere, quò vir oſculum impegerit. Gloſ. *arris in l. arris, verbo defuncta, C. de ſponſ.* Gomez *ad leg. 50. Tauri n. 12.* His addo, quod ſi adiecta, dum contrahunt, pœna fuerit, nullum retinet vigorem: vnde ſi apponatur, & indè quis eorum auſet recedere, pœnam ſoluere neutiquam diſſentiens
E adſtringitur, vt *in l. Titia, ff. de verb. oblig. cap. gemma de ſponſ.* Cum libera eoquod matrimonij habeatur natura, & ſponſalium, in eis haudequidem pœnæ ſtipulatio vigorem includit: iure quidem optimo abijci debet. Abb. *in cap. cit. gemma n. 2.* Libero namque voluntatis conſenſui pœnarum conſtitutiones impedimẽtum ponunt. Sanch. *lib. 1. diſp. 36. ac 37.*

Nec aliqua obicem afferre in parte,
F poteſt, arrarum quod amiſſio pœna exiſtat, tamen pro permiſſa veniat. *Cap. Deo nobis, C. de Epiſc. & Cler.* Magnũ eoquod, vt reſponſum fertur, arras inter, ac pœnas haberi diſcrimen videtur: vt extat Bart. doctrina *in d. l. Titia, ff. de verb. oblig.* Arra etenim cum ſuum à miſſione principium oſtendat faciliori tradi ratione, ſolet, quàm pœna: ipſa eoquod in promiſſione perfici cõſpicitur. Addas, quod, cum legalis arra extet, iuſta eſſe videG tur: ſed pœna cum aliquid ex conuẽtione ſit, iniuſta, & matrimonij aduerſus libertatem tendens, dicitur Bart. *loco ſupr. cit. col. 9.* Accedit, quod arra neutiquam culpam ſupponere conſpicitur, cum honeſta ſit conditio, è pœna verò noxam apparet, ac maculam circa, dubitari, qua de cauſa cum hoc factam deturpet matrimonij libertatem nullo admitti modo debet.

H Opportunè iſto occurrit in loco, vt ſub examen vocetur; an, cum è ſponſo, illiuſque conſanguineis, ac amicis dona puellæ mittantur, quę ſponſalitij largitas, dicuntur. *l. 1. C. ſi nuptiã ex reſcripto petam.* Mulieri acquiſita videantur, vel reſtitui viro, ipſiuſq; hæredibus oporteat, ſi matrimonij ſequutum fuerit intentum, vel ex aduerſo; & cum hoc ſub anceipiti pẽnatur lance diſtinctionem. Doctoribus I facere viſum fuit, & ita, iocalia inter, quæ auro, gemmiſque veniant decorata, feſtiuaſque veſtes, ac pretioſas, quotidianoſque ornatus, ac domeſticos diſcrimẽ apponunt: ac tali pro negotio affirmãt quod ſi de animo donandi, cum illorum fiat miſſio, certa ſit cognitio, abſque vlla reuocatione tributa reputantur. nec aliquo repeti modo valent per Textum in
K *l. mater, C. de donat. ante nuptias.* Bartol. in *l. cumul. ff. ſoluto matrim.* In illis etenim, quæ pretioſa, irreuocabilem optimè habere vigorem donatio conſpicitur. Fontanel. *de pact. nuptial. clauſ. 7. gloſ. 3. par. 6. n. 76.* Surd *deciſ. 166. n. 12.* Ludouiſ. *deciſ. 474. n. 1.* Contraria ſi verò de voluntate conſtet, quod ſcilicet haudequidem donum facere ſponſus quærat, ſed ad vſum tantum munera concedat, vt eis ſeſe

ſpon-

A ſponſa decorata demonſtret, viro debēt, ac ipſius reſtitui hæredibus, neq; vxoris, aut ſponſæ, ipſiuſque in acquiſitionē hęredum tranſire videntur. Fontan. qui ſupra *n.* 74. *l. commodata*, §. *ſicut, ff. commodat.*

Aut dubium in tali cauſa interuenit, & hoc Doctores in caſu varias deſcendere in opiniones contendunt, cum omnes tamen cōcordes in hoc ſint: vt prętioſis de rebus, ac feſtiuis nequaquam

B facta reputetur donatio, ſed tranſmiſſio dicatur, vt honeſtiori, ac magis decoro incedat ſponſa modo, & propterea marito, aut ipſius reſtitui hæredibus oportet. *l. ut certo*, §. *interdum, ff. commodati*, *l. ſed ſi vir bona* 31. *ff. de donat. inter vir. & vxor.* Rolan *conſ.* 10. *n.* 5. *lib.* 1. Honded. *conſ.* 30. *n.* 14. *lib.* 2. Surd. *d. dec.* 315. *n.* 1. & 2. Mantic. *de tacit. & ambig. conuent. lib.* 21. *tit.* 22. *n.* 5. & 6. Citiac. *contron.* 120. *n.* 58.

C & 67. Ex quibus reijci donandi præſumptionem neceſſe, cum alia poteſt in contrarium haberi, nulla cum facta diſtinctio fuerit: vtrum ante, vel poſt conſumptum matrimonium fuerint iocalia miſſa veſteſq; donationis enim præſūptio minimè accedit. Glarus §. *donatio. q.* 10. *n.* 3. Sanch. *de matrim. lib.* 6. *diſp.* 25. *n.* 28. Immò, licet magnates inter, ac nobiles hæc mittantur munera: neutiquam

D tamen eo reputari donatio in caſu poteſt. Corn. *conſ.* 81. *lib.* 1. Honded. *d. conſil.* 30. *vol.* 20. Guttierez *pract. quæſt. lib.* 2. *q.* 19. *n.* 4. Gratian. *diſcept.* 189. *n.* 19. *cū ſeq.* Surd. *loco cit. n.* 22. Si ſenex inſuper vir floridæ iuuentæ puellæ, ac formoſæ, vel vxori huiuſmodi mittat iocalia, donatione illa conceſſiſſe minimè dici poteſt, ſi alia iuuentus forma fuerit compēſationem ſortita. Honded. *d. conſ.* 30. *n.* 26. *l.* 2.

E Quod verò quotidianas, gregariaſq; ſpectare videtur ad veſtes irreuocabili ad ſponſam tranſeunt donatione, ac viro ipſiuſq; reſtitui hæredibus haud quidem debent. Affict. *d. deciſ.* 315. *num.* 2. Menoch. *de arbitr. caſ.* 218. *cent.* 3. *lib.* 2. Caſtiglia *deciſ.* 93. *n.* 9. Quo autem in caſu magni, paruique haberi valoris dicūtur veſtes, cum perſonarum conſideratio de qualitate fiat, Iudicis remiſſum arbitrio extat: vt dixit *loc. ſupr. cit. nu.* 5. F Menoch. Ductas autem ſententias in illis etiam donis vim retinere certum eſt, quæ fuerint à viri conſanguineis miſſa, ipſiuſque allata contemplatione, cum neutiquam pretioſas inter; & quotidianas habeatur diſtinctio veſtes. Caſtiglia *dicta deciſ.* 93. *n.* 5. Clar. §. *donatio qu.* 10. *num.* 2. Theſaur. *quæſt. forenſ.* 5. *n.* 4. *lib.* 3. Grat. *diſcep.* 139. *n.* 3. Fontan. *clauſ.* 7. *gl.* 3. *p.* 6. *n.* 92. Cancer. *variar. reſol. lib.* 1. *cap.* 9. G *n.* 194. Eòquod enim hæ viri tributæ reſpectu fuerint, ipſi, vel eius reſtitui hæredibus omninò debēt. Doctores penes Giurb. *gloſ.* 4. *cap.* 13. *quæſt.* 1. *n.* 16. qui 17. *in num.* eodem, in rebus, quæ à Socero nurui præbentur, modo, voluit iudicium procedere, cōtraria ni obſtare locorum, in quibus perſiſtunt, conſuetudo videretur, cui animos ſubdere neceſſarium dixit cum DD. 21. adductis in num. Quo H plura in loco ad nos de materia tranſmiſit; de quibus etiam in Sutorum Statu, vt ſuppetunt vires, agemus. Iam circa hæc ſatis, ad alia tranſeo: tractetur igitur.

DE EFFECTIBVS SPONSALIVM.

Cap. 3.

I VT prudenter autem iſthoc quilibet in caſu, arduoque verſetur in negotio Sponſalium apponere, effectus optimum reputaui, & cœtera inter, primo habetur, quod nullo ſponſus modo, aut ſponſa, cum inuitus alter ſit, alia poſſit cum perſona contrahere: admonitione ſed enim præmiſſa, Eccleſiaſtica debet cenſura compelli: vt inire matrimonium velit, vt *in cap. ex literis de ſponſ.* ſit diſpoK ſitio, vt eſt doctrina Marc. Anton. *reſol.* 2. *ſub num.* 3. *verſi tamen lib.* 1. Fontanell. *de pact. nupt. clauſ.* 12. *glaſ. 1. n.* 6. Menoc. *de arbitr. caſ.* 435. *n.* 1. & *conſ.* 786. *num.* 12. Seraphin. *deciſ.* 1112. *n.* 4. Tam ſi iuramentum illo adhibitum in caſu fuerit, vel ex aduerſo. Abb. iuxta ſententiam *in cap. ex literis n.* 3. Vtroque hæc habebit in euentu ex eo patrari peccatum, eſt firmum

cui

A cui leges tranſgredi placuit, *cap. iuramen. 22. q. 5.* Quo habetur in loco, nullum è Deo, iuramentum inter, ac promiſſum, diſcrimen poni: vtroque namque fidei fractor in negotio criminis reus exiſtit, maiori licet in noxa qui periurus. *cap. penult. de iureiuran.* Iuramento itaut non confirmatis recedere à ſponſalibus licitum haudequidem eſt, alia etſi, quæ iurata, ſuperuenire appareant. Abb. *in cap.*
B *ſicut 22. de ſponſal. n. 9.* Atenim libertatē coquod ineſſe matrimonio debere nemo negat: pari oportet & ſponſalia modo exiſtere, vnde præciſa nemo compelli forma poteſt, vt in matrimonium pertranſire ſponſalia faciat, & in perfectionem adducat; neutiquam enim tali matrimonium in caſu efficaciam continere videretur, inuita quaſi voluntate ſit confectum. Abb. *in cap. requiſiuit. n. 2.*
C Sanch. *de matrim. lib. 1. diſp. 10. n. 10. verſ. quarto limita* Mantica *de tacit. lib. 3. tit. 17. n. 12.* Gabriel. *conſ. 186. num. 7. lib. 2.* Et exindè huiuſce matrimonia generis infelices ut plurimum, ac infauſtos ſortiri exitus ſolent. Abb. *loco cit. n. 1.*

Secundò, quod de futuro ſponſalia, carnalis cum copula, venereiq; interceſſerint complexus, de præſenti efficiātur: ex eo quia conſenſus quamuis, non au-
D tem concubitus matrimonio perfectionem adducat. *l. nuptia ff. de regulis iuris.* Hoc attamen ex coniunctionis actu ſufficienti voluntas exprimitur conſenſu, prout *in cap. his qui fidem de ſponſ.* Hiſce vero temporibus Tridentini per diſpoſitionem Cōcilij nullo probus modo iſte habeatur effectus; rigoroſum namque illo adeſſe matrimonium in caſu dicitur,
E eius quo ſolemnitas, Parochi ſcilicet præſentia, nec non teſtium, adhibetur.

Tertio quod, quāmuis à ſponſalibus de futuro affinitas haud equidem excipiat originem, publicæ tamen impedimentum honeſtatis ſponſi cōſanguineos inter, aut ſponſæ quartum vſque ad gradum enaſci conſpicitur. *cap. inuenis 3. cap. ad audientiam 4. de ſponſalibus.* Noſtris autē diebus ex dicto Concilio Tridentino *ſeſſ. 24. cap. 3.* Primo ſolùm in gradu prohibitio euenit; de præſenti autem è ſponſalibus quartum extenſionem vetatio ad gradum ſortitur; vt habetur declaratio motu proprio Pij V. Anno 1568. vtq; in medium adducunt. Navar. *in manuali confeſſ. ca. 22. n. 57.* Sanch. *de matrim. lib. 7. diſp. 70. nu. 5.* Farinac. *qu. 149. nu. 161. parte 5.* Barboſ. *allegat. 51. num. 182.* E ſponſalibus autem, quæ nullam, ob metum, vel perſonæ errorem, aut aliam ob cauſam, retinent efficaciā,
G neutiquam originem excipere impedimentum valet. Valer. Reginald. *lib. 31. nu. 127.* Barbo. *dicta alleg. 51. nu. 184.* Vt pari modo è ſponſalibus oretenus, interiori non autem interueniente conſenſu, factis, nil huius generis emergit Barbo. *n. 283.* Sicuti ex illis, quæ mutua diſſolutionem voluntate ſunt perpeſſa. Barb. *alleg. 55. n. 188.* Sanchez *antem d. lib. 7. diſput. 68.* Contraria perſiſtit cum Bonacina, in ſententia: inſuper conditionatis è
H ſponſalibus, pacti priuſquam effectus habitus, ob conſenſus defectum, qui ſuſpēſus vſq; ad conditionis terminum exiſtat, impedimentum haud inſurgit. Barbo. *in collect.* DD. *in Cantil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 4.* Quo in loco ad ſatietatem pro materia luculenter ſententias adducit.

Quarto, quod ſi ſponſorum alter, nuptiarū antequam ad pompam fuerit de-
I uētum, è vita deceſſerit, ſponſaliorū, largitas reſcinditur, aut donatio, tacito coquod modo illam continere videntur conditionem, ſi matrimonium ſequatur. *Leum veterem C. de donationibus ante nupt.* Dempto, niſi ſponſi adfuerit oſculū; illo namq; in caſu dimidiam puellam partem in lucrum ſuſcipiet, vbi impactum enim oſculum fuerit, ſemel dicitur corrupta.
K *l. à ſponſo C. de donation. propter nuptias.*

Quinto, quod de futuro ſponſalia, poſteriorum de præſenti aduentu, quæ cum alio contrahantur abſq; efficacia reddūntur, iuramento licet exiſtant confirmata. *cap. ſicut de ſponſal.* vbi Abb. *nu. 1. & cap. ſciuter virum 31. de ſponſ. vbi idem. nu. 5.* Cū autē carnalis fuerit ſequutus coitus nullo per matrimonium de præſenti diſſolutionem patitur modo illorum ſolem-

A lemnitas. Quo autem ſponſalia, in cuentu præciſiſſe copula videatur, haud certè facit, vt ipſa in matrimonium de præſenti pertranſeat. Abb. *ibid. n.* 2. Sed quæ de præſenti habentur ſponſalia, ſubſequens, nequaquam ſeparationem ſortiri per connubium dicuntur, carnali, & ſi concubitu fuerit conſumatum. *dict. cap. ſi inter virum*, vbi Abb. *nu.* 1. *de ſponſ.*

B *QVIBVS MODIS SPONSALIA Diſſoluuntur. Cap. 4.*

EXtremum quoniam vſq; ad vitæ ſpiritum ſeſe mutabilem reddere hominũ voluntas poteſt, & non raro ipſos contraxiſſe, aliquam ob cauſam, ſponſalia pœniteat, illorumq; diſſolutionem ardenti ſæpius deſiderio ij appetant: hac de cauſa optimum eſt, vt de illis habeatur notitia cauſis, quæ ſponſalia diſrumpere valeant, & reliqua inter

C Primò: cum ingreſſum in Religionem coniugum quis facit, ſèm ipſius, quã ex eius, qui iam in ſæculo permanſiſſe videatur, parte, nullum iam haberi vinculum dicitur, vt per Henriquez *in ſum. lib.* 11. *de Matrim. c.* 14. §. 8. *in commen.* Guttier. *de iurid. cap.* 25. *n.* 1. & Bonac. *in ſimili tractatu quæſt.* 1. *punct.* 5. *n.* 1. Sanchez *etiã circa idem diſput.* 42. *n.* 5 *lib.* 1. Si religionis arenim dolosè procurauerit clauſtris ſeſe immittere ſponſus quærat, notum habeat, quod nullo dirimi ſponſalia modo valent, neutiquam namque illi auxilium ferre fraus debet. *cap. ex tenore: de reſcriptis.* Cum neutiquam vero dolus interuenit, nec fraus, & antequam elicita profeſsio fuerit, ſeſe à Religioſis diuiſerit, alia valet cum puella ſponſalia

D contrahere. Sanchez *loco cit. nu.* 5. iuramento licet confirmationem prima exceperint ſponſalia. Sanch. *diſput.* 43. Sed ſi ſponſalium, quiſquam, cum iuuene cõtractionem fecerit, & ea virginitatis decerpſerit florem ſub ſpe, nulla eſt ipſi licitum forma, vt ſeſe religioſorum numero adſcribat, cum deturpatæ in præiudicium puellæ id reſultare videatur. Sãch. *diſput.* 44. *nu.* 3. Addas quod, & ſi voto ſeſe adſtrinxerit, vt ingreſſum in Religionem faceret, haudquaquam in obligatione ponitur: ſed matrimonij cogitur ad ſolemnia deuenire. Sanch. *diſp.* 4. *n.* 3. Quo rationem in loco aſſignat, nempe, quia fortiſſimum illius propoſito Iuſtitiæ vinculum obeſt, grauiſſimũq; ſi voti habeatur implementum, reſultare proximi damnum videtur: valet attamen fœminæ poſt mortem ſuam exequi voluntatem, vt Sanch. *locis ſupremis citatis*, affirmat.

Secundo, ſi remotam progreſſum ad regionem ſponſus facit, haudequidem vigorem in ſe ſponſalia videntur continere. Glo. *in c. ſi quippe* 45. *cauſa* 27. *q.* 2. Sanch. *lib.* 1. *diſp.* 54. Bonac. *d. qu.* 1. *punct.* 6. *in fine.* per Tex. *in cap. de illis, de ſponſal.* Et ciuilis quamquam per iuris diſpoſitionem, temporis fuerit conſtitutio facta, cuius infra ſpatium, ſponſi reditum expectare mulier compellatur, quod cum progreſſum fuerit tempus liberè valeat alio cum iuuene matrimonium contrahere: vt habetur diſpoſitio. *in l.* 2. *C. de ſponſal. & in l.* 2. *C. de repud.* Correctionẽ his attamen iuribus canonica illatã per ſtatuta certum eſt, cum nullo, in obligatione perſiſtere, ſpatio, puella debeat, vt ſponſi expectet aduentum, at libera ſe, alij adnectere, voluntate poſſit: fornicationis eoquod, ac libidinis, quod euitare quis debet, iam imminere videtur periculum. DD. penes Sanch. *l. diſp.* 14. *n.* 6.

Tertio, quod ſi contracta poſtquam fuerint ſponſalia in aliquam, vel corporis, vel animi deformitatem ſponſorum alter incidiſſet; in furorem, nempe, vel amentiam, diſſolutio è ſponſalium vinculo aduenire poteſt; vt fuit in placitis. Sanch. *d. lib.* 1. *diſp.* 57. Guttierez *in d. tractatu cap.* 32. *n.* 3. Bonac. *d. quæſt.* 1. *puncto* 8. *n.* 9. Cuccus *inſtit. mor. tit.* 10. *n.* 63. Aluarez de Velaſco *de priuileg. paupe. parte* 1. *quæſt.* 14. *nu.* 6. Cum illius tamen, qui ſeſe incolumi habet corpore, adſit inſtãtia; ita hoc tamen procedit, vt, ſi, cum neutiquam alterius voluntatem deformitates retrahant, ſanus velit ſponſus matrimonium, aut ſponſa inire; continean-

E F G H I K

A neant illa efficaciam. Sanch. *d. diſp.* 57. *n.* 5. Cui limitationem poſuit doctrinæ, vt neutiquã procedat, ſi aliquod ex carnali damnum copula, quæ adſit in coniugio, reſultare illi poſſit, qui iã in ægritudine conſtitutus reperitur, quam circa rem præſtari medicorum relationibus fidem oportet: maximum eoquod enim ſalutis conſurgere detrimentum valet, neutiquam ad contrahendum compelli

B morboſus poteſt, ſiuum quamquam valetudinarius præſtiterit conſenſum. Sanch. *loco ſupra cit.*

Alterius, Quarto, per fornicationem ſponſi diſſolutionem pati ſponſalia valent, cum illis interueniat querela, qui continenter ſeſe habuit. Menoch. *de arbitr. caſu* 455. *nu.* 5. Guttierez *de matrim. cap.* 31. *n.* 1. Valerius Reginal. *lib.* 31. *praxis fo. panitentia. n.* 262. Coninch. *de matrimon. diſp.* 23. *dub.* 7. Bonac. *loco ſupra cit.*

C *n.* 1 Sanch. *diſput.* 55. *per totam cap. quemadmodum*: quo in loco Abb. *de iureiur.* Didacus *in Epitho. de ſponſ. parte* 1. *cap.* 5. *n.* 2. Qui eodem rem procedere modo aſſerit, aliena ſi cum fœmina libidinem ſpõſus exercuiſſet, ſemper eoquod violationem fides excipit. Quauis licet originem deſumat ex parte, cum nullo modo circa hoc impares vir iudicari, ac fœmina

D debeant. Menoch. *loco cit.* & Sanch. *n.* 4. Stuprum licet per vim perpeſſa fuiſſet ſponſa. Sanch. *n.* 7. Quod neutiquã euenire in viro poteſt, *vt nu.* 8. affirmat: his addas, quod non ſolũ fornicationis ergo, quæ ſuperueniens habeatur, impudicos verum etiam per tactus, & quæ interſint oſcula, & amplexus diſſolutionem ſortiuntur ſponſalia: libidinoſa enim his ſponſa ex actibus præſumitur, & inho-

E neſta, hæc autem ſola tantum retinent in fœmina uigorem, non autem in viro, vt eſt opinio Sanchez *n.* 5. Nec vllo modo fornicationis illo in caſu ad inuicem excipere compenſationẽ valent, vt ſponſaliũ habeatur effectus, maioris eoquod ignominiæ fornicaria ſponſæ libido, quã viri exiſtit. Tiraquel. *in l. connubia.* 1 *n.* 45. Quod etiam includit efficaciam, ſi ſpiritualis, nimirum hæreſis, fornicatio ſubſequatur.

Mutuam, Quinto, ſponſalia per vo- F
luntarem vtraq; poſſunt, vinculo effracto, diſſolui. Connich. *diſput.* 13. *dub.* 1. *nu.* 2. Leſſius *de iuſt. & iure l.* 1 *cap.* 42. *dub.* 12. *nu.* 57. Bonac. *punct.* 15. *nu* 1. Sacramenti ex eo quia vis eo poteſt in caſu remitti, quo illinc partis conſurgere vtilitas videatur; vt Sanchez *loco cit.* aſſerit. Illorũ, & ſi ad confirmationem iuramentum interuenire certum ſit. Sanch. *diſp.* 12. *n.* 8.

Sextò venit, quod licet, vnius cum G
ſponſi ex parte contractio ſit, de futuro, ſponſalium, per verba de præſenti, quæ intercedant cum alio, diſſoluantur, Leſſius *d. lib.* 2. *cap.* 40 *n.* 47. Menoch. *loco cit. nu.* 9. Connich. *d. diſput.* 23. *dub.* 4. *n.* 28. Bonac. *d. qu.* 1. *punct.* 7. *à n.* 1. *cap. ſicut cap. ſi inter, & cap. de illis, de ſponſal.* Didacus *loco cit.* Fortiori ex eo quia vinculo, futura quam faciant ſponſalia, perſtringunt. Sanchez *diſput.* 48. *n.* 1. *lib.* 1. Si alicuius H
tamen per impedimenti aduentum, irritum reddatur matrimonium, quod per verba de præſenti contraxit, priora neutiquam reditum ad ſponſalia facere, primaque ſponſalium contractionem cum ſponſa exagitare compellitur, per ſponſalia eòquod, quæ tranſiſſe in matrimonium videntur, omnes perficiendi cum prima extinctæ obligationes dicuntur. Sanch. *loco cit. n.* 3. Iuramento etiam ſi I
confirmationem ante acta excepiſſent. Henriq. *lib.* 11. *de matr. cap.* 13. *nu.* 3. Atenim ſi matrimonij ſpe Virginem, cũ qua prima contracta ſponſalia, è ſponſo violatam, certum ſit, illam ſibi ſolutionem cùm poſterioris habuerit matrimonium coniungere compellitur, nõ ſponſalium vi, quæ iam vigorem amiſere; damni attamen; ac iniuriæ, quæ fuit illata ratione. Sanch. *loco ſuperius adducto nu.* 5. De- K
mas tamen ni alio ſatisfactionem virgini adduxerit modo.

Septimo, vt Menoch. *in d. caſu* 455. *n.* 3. ſententia exiſtit: iuſta venire cauſa videtur, vt nullam retineant ſponſalia efficaciam, ſi maximo puellã odio proſequeretur ſponſus, vel ex aduerſo; tali adeòquod timor adſit ex cauſa, ne futuris homicidium ex nuptijs, aut adulterium,

A rium, ſtatue, aut contentionum perturbationes conſanguineos inter exurgat. hanc autem cauſam probam dixit Felin. *in conſ. 28. num. 20. & 21.* Addas, quod his matrimonio de præſenti ex cauſis (vt ipſe aſſerit) carnalis cum tamen habitus neutiquam concubitus fuerit, Maximus ſeparationem inferre Antiſtes valet: vt citatus, etiam de hoc doctrinam dedit *in conſ. 69. num 44. & num. 66. & in conſ.*
B 385 *n. 7.* Quæ neutiquam retinere vigorem conſpiciuntur, cum qui Venereo virginitatis arripuerit florem coitu, ac iuramento confirmarat, ſe, ipſam in vxorem eſſe ducturum, inimicitiæ, ac diſſentionum cauſas in medium afferre videretur, vt Romanæ in deciſione Rotæ affirmat habitum, quæ eſt 497.

Octauus, ex quo nullo ſponſalia vinculo detineri certum eſt, caſus exiſtit,
C cum nullo ſponſa modo ſtare promiſſis nequit, puta ſi, ſummam dotis, ſpondens, haudequidem præbere contendat; illo namque in euentu cogi minimè iuuenis valet, vt eam ſibi in vxorem deſumat, debita cum abeſſe dos videatur. Abbas *in cap. quemadmodum de iureiur.* Menoch. *d. caſu 455. n. 6.* Vt pari etiam forma, ſi quod matrimonij ad contractionem cõſtitutum tempus fuerat, iam ſuum per-
D egiſſe curſum firmum ſit. Sanch. *de matrim. lib. 1. diſput. 54.* Menoch. *loc. cit. n. 8.*

DE DIFFERENTIIS *inter Sponſalia, & Matrimonium.* Cap. 5.

PLurimæ ſponſalia inter, ac matrimonium venire differentiæ videntur, & alias extra occurrit.

E Quod primo per verba de futuro ſponſalium fiat contractio; ſponſum nãque, ac ſponſam illos nominamus, qui de futuro fidem inijciunt, & promiſſa. *cap. penult.* Quo in loco Abb. & Præp. *in cap. ex literis, & cap. ſicut de ſponſal.* Tiraquel. *in lege connub. gloſ. 14. nu. 18.* Vir autem, & vxor, & conſequenter matrimonium de preſenti conſtitutionem excipiunt. Sanch. *de matrim. lib. 1. diſput. 1.* DD. penes Giurb. *ſuper conſuet. Meſſan.* F *gloſ. 1. n. 2.* Qua de cauſa quæ de matrimonio diſpoſitio verba facit, nullo circa ſponſalia extenſionem patitur modo. *lib. ea nire, §. hoc caput, ff. de ritu nuptiarum.* Nec, fermè, qui ſponſalia contrahit illã incidere in pœnam conſpicitur, quam incurrere matrimoniũ contrahentes videntur. Gloſ. *in clement. 1. in verbo contrahere de conſanguin. & affinit.* Tiraquel. *loco ſup. cit. n. 18.* Alterius enim ſub appellatione cõtineri haudequidem alter G debet. *cap. tertio loco, extra, de præſumpt.* Ac propterea ſtatutum, dotis quod lucrum conceſſum viro vult, vigorem circa ſponſum neutiquam retinet. Bald. *in l. ſi donator: §. ſi quis indebitum in lectur. antiq. ff. de condit. ob cauſam.* Tiraq. *n. 14.* Proprio namque, ac rigoroſo mariti vocãri nomine ille poteſt, qui matrimoniũ cum contraxerit, carnali conſumationẽ adduxerit copula: vt habetur ſententia: H Luc. de Penna *in l. final. in princip. C. de incolis lib. 10.*

Cum iuſta, ſecundõ, cauſa interuenit, diſſolutionem pati ſponſalia valent: vt mutuo enim conſenſu vinculum excipiunt, pari, effractum reddi ligamen eorum, forma poteſt, vt in *cap. 2. de ſponſ.* Minimè tamen ex aduerſo matrimoniũ efficaciam amittit; cum nulla diſrumpi I ratione, ſola niſi morte, valeat: quos etenim Deus coniunxit, homo ſeparare haudquaquam debet.

Sponſalium, tertio, puberes inter, ac impuberes haberi contractio valet, cum illos ſolummodo coniugij alligare vinculum queat, qui, vt mulier, duodecimũ attigerint, vel, vt vir decimumquartum compleuerint annum; diuerſa namque forma ætatis conſtitutio in ſponſalibus, K quàm in matrimonio ſe debet habere; vbi ſeptennis etenim iam peractus curſus, tàm in fœmina, quàm mare ſufficiens, vt interueniat, exiſtit; in matrimonio autem notatus, vt ſupra, numerus annorum neceſſarius reputatur: quę etenim ratio? hæc ſolùm: eo quod in ſponſalibus illorum præberi conſenſus debet, qui eadem adeſſe in ætate iudican-

A tur: ſed in matrimonio, conſenſu dempto, etiam potentia debet haberi, vt generationis conſequi effectus valeant. Gloſ. *in l. 2. C. de his, qui veniam ætatis impetran.* Differentiam addas, & ſponſam inter, & vxorem venire: iſta etenim habito coitus reſpectu viri ſub poteſtate reperitur, ac debitum reddere iure quidem optimo compellitur; illa verò cum ſponſi neutiquam ſub ditione perſiſtat, inuito haud fermè animo comprimi valet. Tiraqu. *n. 23.* Domicilij ex eo quod, ſecundo, ſponſa mutationem non facit. *l. ea quæ, ff. ad municip.* Vxor verò propriã debet relinquere ſedem, virique domicilium ſortitur, ac forum. *l. cum quædam puella, ff. de iuriſdict. omn. Iud.* Tiraquell. *n. 24.* Giurba *loco citato n. 48.* Viri quamuis ad domum, tranſitum nulla ratione fecerit. Velaſq. *deciſ. 175. n. 23.* & DD. penes Giurb. *d. nu. 48.* Carnalis etiamſi copula ſequuta minimè fuerit. Gloſ. & DD. *in d. l. ea quæ, ff. ad municip.* Accedit, Tertio, quod nullo ſponſa modo ſponſum vt ſectetur, quocunque iuerit, compelli valet. Abb. *in cap. de illis n. 4.* per Text. *in l. 2. C. de repudijs.* Tiraqu. *n. 24.* & Giurba *n. 49. verſ. ſponſa.* Vxor autẽ coniugis, ex adamantino matrimonij vinculo, ſequi mutationes debet; vt illius palam obligatio habetur ex Rota in Senenſi matrimonio; coram rapta *n. 1.* Quo autem in caſu magno abſq; ſalutis detrimento virum ſequi vxor neutiquã poteſt, ipſius adimplere voluntatẽ haud certè cogitur: huiuſmodi habetur *ſum.* Sylueſtr. doctrina *in verbo vxor, num. 8. & ſum.* Angel. *n. 9.* Sanch. *de matr. lib. 1. diſp 41. n. 4.* Eumdem namque periculũ, vnde quis incidat in morbum, retinet effectum, ac ægritudo ipſa, & tàm periculum, quàm præſens excuſationem præbet infirmitas, ne vxor virum penes habeatur. Quarto, quæ de futuro per verba ſpõſa eſt priuilegium ſibi aſſumit. *leg. 1. C. quando Imperat. inter pupil. & viduam.* quod in ſponſa de præſenti per verba vario accidit modo. Affict. in *conſtit. Statuimus n. 31. rubr. 37. lib. 1.* Menoch. *de arbitr. in addit. caſu 66. nu. 12.* Giur. *n. 4. in fine.*

Vniuerſalis conſtituta igitur ex Doctoribus regula; quod cum fauorabiles habentur cauſæ ſponſa, vxoris, & ſponſus de futuro viri nomine continentur. *l. non ſine, C. de bonis, quæ liberis. l. lex Iulia, ff. de fundo dot.* Giurba *dicta gloſ. 1. n. 23.* & eo in loco DD. per ipſum allati. Quo autem in caſu fauorem dicatur diſpoſitio includere, me Baldi remitto ſententiæ. *in l. vnica, C. de in ius vocando.* Sanch. *de matrim. d. diſput. 1. n. 4.* aliorumque 25. qui habentur in *num.* Et hęc in preſenti de matrimonij præludijs veniunt, ad ipſum accedam; agens.

DE MATRIMONIO, & Coniugali Statu. Cap. 6.

CVm iam in perfectionem ſponſalia fuerint adducta, Matrimonij quiſque ad ſolemnia properat. Triplici id autem nomine, quod variũ euenit, Nuptiæ nempè Cõnubium dicitur, & Coniugium; ipſum verò: Maris coniunctio, ac fœminæ indiuiduam vitæ ſeruans conſuetudinem exiſtit. §. 1. *de patr. poteſt. & l. 1. ff. de ritu nupt.*

Et maris, primo, fœminæque dicitur coniunctio: non eoquod actualis ad copulam, & in actu ſecundo, ſed in primo, ac virtualis habeatur. eoquod rigoroſũ ad matrimonij nomen, de eſſentia, corporum haud requiri debet coniunctio, aut venerei vt amplexus interueniant neceſſe. qua de cauſa verum compellimur illud vocare coniugium, quod illibatam inter Virginem, ac Diuũ Ioſeph Dauidicæ decus propaginis habitum; eſſentialem ex eo quia ſi ad perfectionẽ mutua debet obligatio adeſſe indiuiduã ad vitam; quæ expreſſa contrahentium voluntate, in qua implicita, & actualis ad matrimonij vſum inhæret obligatio perficitur. Conuenit tamen ne tacitus, actualiſque ad copulam habeatur conſenſus, & reciproca eoquod hoc in æthereo connubio reperitur obligatio, & implicitus adeſt conſenſus, conſequẽs habetur, vt verè coniugij nomen ſibi deſumat;

A ſolum firmiſſimum licet ob Virginitatis propoſitum nil ecleſtis Virgo matrimonij de conſumatione curarunt habuit vel de authoritate Sanctorum. Partum ſuam firmauere ſententiam. Sanchez *de matrim. lib. 2. diſput. 28. n. 11.* Couarruuias *de ſponſ. p. 2. qu. 2.* Suarez *par. 3. qu. 1. art. 3. diſp. 12. ſect. 1.* An conſenſum verò dum matrimonij fieret cõtractio, ad copulam Virgo præſtiterit, vel ex adductis; B noſtrum neutiquam ſpectat ad inſtitutũ videri attamen debent D. Auguſtinus nec Magiſtrum *in 4. diſtinct. 30.* & D. Thomas *eadem diſt. 30. qu. 1. art. 1. qu. 2. ad tertium*, & 3. *par. qu. 29. art. 2.* & Sanch. expoñes *diſp. 28. lib. 2.* Et maris quoniam communicatio, ac fœminæ mutuum circa voluntatis amorem, ardoremque intelligi valet, coniugum nec non, qui contrahunt, conſenſum explicat, vſus eoquod circa C obedientiam verſatur, hac debemus affirmare de cauſa illibatæ, coniugium Virginis proprie in ſe matrimonij retinuiſſe vigorem.

Habetur etiam indiuiduam vitæ conſuetudinem ſeruans; vt quod conſummationem ſortitum fuerit coniugium, diſſolutionem pati haudquaquam poſſe declaretur; quos enim arcto Deus vinculo coniunxit homo ſeparare minimè D debet matrimonium autem, coniunctio præcipuè, quaſi matris munium, vocatur, & potius indè nomen deſumit, ac originem quam ex parte certiorem; eoquod adhibet genetrix operam, ac maiora ſubſtinet onera: laboreſq; & in magis deſudato, circa liberorum inſtitutionem, ac mores, quàm pater faciat ſeſe habet exercitio *cap. fin. de conuerſ. coniug.* ipſius propterea vt valeat honor exurgere, laudeſque ſubdola mereatur mater, ac diligens: matrimonij appellatur. E

Duplicem autem matrimonium diuiſionem ſortitur; aliud nam ratum dicitur, aliud conſummatum: primum illo habetur in caſu, quo per verba de præſenti, mutuo voluntatis conſenſu, expreſſiſque ſignis cum adſit Parochus, & bini Teſtes in Eccleſiæ faciem fit cõtractatio ſacri iuxta Tridentini diſpoſitionem Concilij; neutiquam tamen F ſequutam eſſe copulam neceſſe; huiuſmodi verò coniugium in conſummatum priuſquam tranſeat, per ingreſſum in religionem perfectam excipit vinculi ſolemnis tamen interueniret profeſſio debeo. Prout Tridentini habetur forma Concilij *ſeſſ. 24. de reformat. matrim. can. 6.* Quæ in loco ratum, & non adhuc conſummatum qui matrimonium dixerit minimè diſſolutionem pati, quis Religioſorum ſeſe ſolemni profeſſione adiungit numero, dampnatus exiſtit. Barboſ. *in rubr. ff. ſolut. matrim. nu. 73.* Sanchez *de matrim. lib. 2. diſp. 18. n. 3.* Barboſ. in DD. collect. ſuper Concil. Trident. *ſeſſ. 24. de matrim. n. 9.* Carnalis & ſi copula, cũ deſponſatis habenda, facta promiſſio fuerit præcedens exiſtat, quod & eundem retinere vigorem hic in Gallia aſſerit nimirum S. Diui Ioannis Hieroſolymitani, quæ vera extat religio, eſſe quiſque per profeſſionẽ immiſerit ordini. Vario, atenim euenit modo, ſi aliorum militibus Religionum, Chriſti nimirum, Alcantaræ, Calatrauæque immixtus habeatur, ac ſimilium, ex Nauarræ ſententia *conſil. 3.* Sanch. *dicta diſp. 18.* Aliorumque DD. citato quos ille ducit in loco: Accedit quod etiam is damnatur, qui neutiquam ſacrorum ordinum, vel Epiſcopatus per aſcenſum ratum dixerit non diſſolui. Sanchez *loco ſupra ducto n. 9.*

Poſterius autem conſummatum ſcilicet eo habetur in caſu, quo ad inuicem vir, & vxor mutuo intercedente ardore, nec non concubitu in actus ſui venereos, quod nulla diſſolutionem pati forma valet. Tunc verò haberi conſummatio dicitur, cum in vaſe iam ſemen dimiſſum permaneat, alioue ſequi ex quo generatio poſſit, modo eijciatur, ſuum licet mulier ſemen haudequidem dimiſiſſet. Sanch. *d. tract. diſp. 21.* An per copulam, verò, ac etiam concubitum qui violentia videatur extortus, conſummationem dicatur excepiſſe coniugium, inſpice Sanchez debet *diſp. 22.* Quali autẽ modo indiſſolubile conſummati vinculũ matrimonij ſit, & quo inditum iure habeatur

A tur per disputationem explanat Idem 2. *in lib. disp.* 13. Quod etiam in loco rati, consumatique significationē affert matrimonij; dicitque, quod ex primo Christi cum anima, indissolubilis, cum veniat gratia, ligaminis vnio demonstratur: ex Posteriori vero nulla dissolubilis forma, cum Ecclesia vnio, quæ assumptam constituatur per carnem ostēditur. Differentiæ autem dicitur ex illo

B ratio consumati eoquod per matrimonij operam, vna, & vir, & vxor caro euadunt, quod in rato neutiquam euenire conspicitur.

Duplex autem, qui matrimonio inesse debet, finis existit; iucunda filiorum alter procreatio, ferueſcentis alter libidinis extinctio: taliter vt, si alio consequi modo prolis, & generatio valeret, ac diffusio, quàm carnalem per coitum,

C coniugalis sese illicitum redderet, actus; vt explicatum fuit ex Diuo Augustino, & ingenij, & eloquentiæ monstro *lib.* 5. aduersus Iulianum 12. Omni, hac de causa, indagari studio necesse, quali cōiuges ratione mutua sese gerere opera debeant, matrimonij cum efficitur consummatio, vt generationis haberi effectus possint, ac interitum pati libidinis ardor valeat.

D Et priusquam de alijs, quidquam afferre velim, petendi circa ius, ac reddendi aliqua de obligatione recensebo. Et hoc pro negotio vniuersalis constituta venit regulâ, quod coniuges nimirū, vel ad inuicem, aut illorum quilibet cōcubitum petere, ac reddere mutuo tenetur amore. Demas, ni aliquo, de petendi iure illorum quisquam, iacturam fecerit impedimento, ac etiam, quod

E non reddatur, excusatio interuenire conspiceretur. Varijs ergo formis petendi amitti ius potest, quas in medium eruditissimus affert Coctonius Franciscanæ Religionis Tertij Ordinis iubar, siculosq; Antesignanus inter Theologos, ac Doctorum Coriphæus. *lib. controuers.* 5. *controu.* 2. *cap.* 1. *de viro, & vxore n.* 16. Et nos hunc adducere in locum operæ pretium reputauimus.

F Et Primo venit, quodcum viro testes taliter desint, vt nullam continere ad conceptionem, efficatiam videatur, & in fœcunditatem semen retineat, habile, quamuis ad vatis penetrationem ac vt concupiscentiæ conculcetur ardor, genitale videatur membrum, sese in matrimonij exercere coitu non possit, Dia *p.* 11. *tract.* 8. *resol.* 31.

G Quos, secundo, mihi detinet deformitas, si furiosi nempe sint, nec non mēte capti: libero ex eo quia non exposcūt voto, humanaue forma, tam corporis alieni vsus, quàm rerum deserit.

H Illi Tertio, quos dubium de matrimonij valore, fatigat, petendi haudquaquam ius habent. Ex authoritate *in cap. si dominus, de secundis nupt. & cap. inquisitionis, de sententia excommunicat.* Distinctionem quo in casu adhibere. Sanchez nullo dubitauit modo *lib.* 2. *de matrim. disp.* 41. Tali forma: vel vtrumque de matrimonij iam contracti efficacia inuasit dubium, vel ex aduerso: cum Primò, neutiquam eorum quilibet ad reddendum compellitur, vel venire potest, magnam si habere vim de coniugij valore dubium conspicit, noscitq; non dum adhibitam, vt illud superaretur, diligentiam fuisse, cum postremò, si ex eo, qui haudquaquam in dubio persistit, debi-

I tum priusquam examen præmittatur, petere qui dubitat ius velet; facultas habetur, vt alterius conscius dubij, qui ex ambiguitate non est exagitatus, & negare, ac reddere, ipsius prout fuerit in placitis valet.

Qui adulterium, Quarto, committere ausi sunt: hæc etenim punitio rei ad terrorem, ac innocentis ad opem infertur: quo autem casu adulterij sint vtriq;

K coniuges in crimine, paria (vt mea opinio habetur) delicta, mutua compensationem excipere pœna, debent, & ipsorum consequenter ad inuicem remissa, iam æxtimantur crimina; ita vt ambo, & petendi ius, & reddendi obligationem retineant, cum nullum afferat impedimentum, quod prius alter crimen, aut sæpius perpatrarit, vel etiam si publico

alius

A huiusmodi ito coniugum alter modo, alienaope, Venerem exercuerit, cum vterque matrimonij fidem in contemptu habuisse videatur. Diana *parte 3 tract. 4. resolut. 57. §. notanda, & parte 11 tract. 5. resolut. 37.* Vt æquali forma, si cum aliquam de coniugis adulterio cognitionem vxor habuisset, libidineo alicui se se miscuisset concubitu, hoc procedit. Huiusmodi ex eo quia ex coitu illatam
B sibi remisisse iniuriam, petendique ius concessisse, suoque renunciationem fauori consp icitur dedisse, vt etiam excipere adulter, nullo autem debitum petere modo, ignotum si hoc extet mulieri, potest. Sanchez *disp. 68 n. 4.*

Qui spiritualem, Quintò, ad inuicem iniuere cognationem coniuges, cum in baptismatis nimirum actu, vel confirmationis, communis qui sit, vel alienæ per-
C sonæ, filium, si nulla iuteruenial necessitas, tenuere. Hoc namque mutuam in casu excipiunt priuationem, nec tale impedimentum, licèt interfit compensatio tolli valet. Abb. *in cap. si vir. nu. 5. de cognat. spiritu.* Vt pari forma, si quis id, sciens, egerit, & alter nequaquam obstet, sed tamen permittat, coniugalis à petitione debiti priuati habentur. *cap. 3. 4. 5. & 6. & cap. ad limina 30. qu. 1.* Quod
D alio euenit modo, si ex ignorantia, vel adhibita cum malitiæ fuerit, alteriusue in coniugis fraudem id committi certũ sit. *cap. si vir de cognatio. spiritua.* Pontius *de matrim. lib 10. cap. 6.* Cum autem non ambo, sed vnus tantum infantem leuarit, peccatum, cum petit ius, patrat, reddere quamuis alter compellatur. Nemo etenim ibit inficias, quod, prædictis licet ex causis petendi quis iuris facere
E iacturam cogatur, aliqua tamen forma, vt incontinentiæ saltem euitetur periculum, petere tacitè debitũ possit. Diana *parte 9. tract. 8. resolut. 32. §. notandũ.* At si coniugis alterius incontinentiæ, quæ iam imminere videatur, aut vir obstare contendit, aut vxor, expresso petere modo valet. Diana è Soti sententia. *loco supra cit. & cap. de eo 5. caus. 30. qu. 1. ex Concil. Maguntinensi cap. 10.* In quo statutum fuit loco, quod si coniugum alter, vel ambo proprium ex industria filium sacro susceperint de fonte, illoque hoc egerint fine, vt coniugale nequaquam peti debitum possent, vel matrimonio insidias ponerent, & aliquis eorum, vel præuaricator existat, vel insidiator hoc superuixerit post opus, nullo contrahere alia cum persona modo valeritа Vgolinus *de matrim. cap. 20. n. 4.* Veracrux *in speculo coniugat. par. 1. cap. 6. concluſ. 1.* Viualdus *in candelabro aureo parte 1. nu. 104.* Quos ducit, & sequitur Sanch. *lib. 7. disput. 6. nu. 8.* Vbi addit, quod si primum cum dissolutionẽ passum matrimonium fuerit, secundas contrahat qui puerum leuarit nuptias validitatem illæ continent. Bonac. *de matrimo. quæst. 3. punct. 14. nu. 17.* Idem affirmans coniugum cum alter filij habeatur patrinus, cum illo in confirmatione te-
H nens animo, vt matrimonio ponat insidias, euenire. Sed enim licèt qui filium sacro substulerit è fonte, vel in crismatis tenuerit actu peccatum, dum petit debitum, committat, vxor tamen reddere poscenti compellitur. Glo. *in cap. nosse in dicta causa, & quæst. & in dicto cap. si vir.* Nauar. *in Manua. cap. 16. nu. 34.* & nonnulli apud Barbo. *in collect. d. cap. pernenit causa 30. qu. 1.*

I Qui affinitatis, Sextò, vinculum fornicaria, nec non voluntaria contraxerit ex copula coniugis cum consanguinea, vel mulier cum viri consanguineo, quartum vsque ad gradum, neutiquam ius petendi retinere videtur; Tridentini, vt est forma Concilij *sess. 24. cap. 4. & cap. 1. de eo, qui cognouit consangui. vxoris suæ.* Dempto nisi alterius hic efficiatur in-
K fraudem concubitus *d. cap. si vir.*

Debet etiam hoc loco inspici, an ex quibusdam negari debiti redditio possit causis, ducta quemadmodum propter impedimenta petendi iactura conspicitur de iure facta, & quidem valet: si ex coitu namque, in quo versentur coniuges, aliquid, vel qui petit, aut qui reddit, excipere damni possit, vel molestiæ, aut proli accidere periculum, iure quidem

A dem optimo negatur congressus; vt est sententia Sanch. *lib. 9. disp. 14.* Qua de causa cũ febri oppressus, vel is, cui vulnus illatum, vel contagiosus etiam inest morbus, gallicum puta malum, aut lepram, debitum petit, neutiquam reddere cogitur mulier; cum salutis intersit discrimen. eius quamuis, qui postulat, aut illius, ex quo debitum poscitur, incontinentia imminere dubitetur. Diana B *par. 6. tract. 7. resol. 64. & p. 9. tract. 8. resol. 32. in fine.* Prolis addas, quod si damnũ timeatur, vel cum in vtero perstitit non adhuc in lucem demissa, ne abortum scilicet sequatur, vel si iam lac desumit, ne mammarum siccus reddatur humor, vel si permaneat pessimas ne qualitates excipiat, negari debitum potest; Plerique vxori excusationem debent, quin debitũ reddat, nimia si filiorum oppressi multitudine videantur coniuges. Diana C *p. 9. tract. 6. resol. 3.* Sed enim Taxeda nullã excusationem forma tribuere vult, cum matrimonij fini, qui prolis est generatio, impedimentum adducatur, vt *2. in ta. lib. 4. tract. 1. contro. 12. n. 129.* habetur. An autem ex cõiugibus alter, ei, qui poscit, valeat debitum negare, cum in contrarium veniat crimen, ex quo petendi priuationem de iure conspicitur subiuisse volue opera. Sanch. D *lib. 9. disp. 6.* Nonnullas quo in loco, dubij circa resolutionẽ videtur afferre declarationes; vt pari etiam forma doctissimus Ant. Coctonius *lib. 5 controuers. 2. cap. 1. n. 14. & 15. de vir. & vxor. fol. mihi 615.* Accedit, quod viro debitum negare mulier valet, si forma, quæ legitima neutiquam extat, peti concubitum certum sit: licito eòquod fieri modo, ac matrimonij ad finem, petitionem oportet, prolis autem hunc in E generatione consistere non anceps: coniuges enim ius neutiquam ea retinẽt ad copulam forma, ex qua minimè semen profluere, vel haud consequi generationis valeant effectus. Cocton. *d. c. 1. nu. 46.*

Et plurium ex eo quia debiti circa petitionem, ac redditionem dubiorum insurgere capita valent, quę Medicorum explanari è sententijs debeant, hac de causa cum obuiet casus consilium exposci è Pario Zacchia necesse *in quæst. Med. leg. lib. 7. tit. 3. de debito coniug.* Quo in loco sex materiẽ per quæstiones tractat, & in primo discursu agit, quo in casu, quantum, & qua debitum coniugale forma cogitur quisquam reddere: incipit in secunda spatio sermonem instituit, quæ debiti à redditione viro possint excusationem, sui ex parte, præbere: materiam in Tertia constituit, ex qua videntur causæ, vnde à debiti redditione, sui valeat ex parte, vxor excusari: eas in quarta posuit causas, quę vel alteri coniugum, vel vtrique quod exigant debitũ prohibitionẽ adducunt: de his in quinta, verba facit, quæ debiti à redditione alterius ex parte conspiciuntur excusationem inferre: sub oculos demique in Sexta ponit, quæ peccati cum labe in matrimonij vsu coniuges interuenire, H certum sit: quibus ex locis modum præsenti veham in re, quo exposci, ex coniuge, ac reddi matrimonij valeat debitũ, vel ex aduerso: vt in eiusdẽ Zacch. *lib. 3. tit. 1. q. 7. n. 22. & dein lib. 7. tit. 3. q. 1. n. 41.* cum pluribus sequentibus habetur. Ac primo in loco aptior, vt prolis fiat conceptio modus extat, quod supina viro, eum Venereo versatur in cõcubitu, mulier subiaceat: & ratio venit, faciliori eoquod forma suum expellere semen hoc I vir in situ potest, ac promptiori, fœmina, suo illud excipere, ac includere valet in vase; cum nulla vtatur vi, vt proprium emittat, suo ex eo quia diffundere in receptaculo debet semen, non autem in alieno. *sum.* Armil. *in verbo debitum coniugale.* Sanch. *de matrim. lib. 9 disp. 16. n. 1.* Sed enim supino magis oportet à viro premi corpore, non autem prono, facilioriex eo quia modo semen recipere, K certum est: vt *ex sum.* Angel. *p. 1. n. 25.* & Sylvestr. *p. 1. n. 6.* vtrisque *in verbo debitum coniugale.* Cum ex hoc, vnde, fit recessus è modo, aduersum aliqua parte naturæ, actum reputauit. Sanch. *loco cit.* Mercurialis atenim *lib. de morb. mulierum q. 1. cap. 6. var. lect.* Maximam, generationis ad effectum retinere aptitudinẽ reputauit

A putauit coitum, ſi belluarũ more à tergo videatur exerceri: ex Anathomiæ namque demonſtrationibus conſtare ſibi aſſerit, meliori ſemen, ac promptiori modo in vtere vaſe recipi, vt etiam habetur ſententia Lucretij *lib. 4. in fin.* vbi:

——Nam more ferarum
Quatrupedumque magis ritu, plerumque putatur
Concipere vxores, quia ſic loca ſumere poſſunt
Pectoribus poſitis, ſublatis ſemina lumbis,
Nec molles opus ſũt motus vxoribus hilũ.

Huiuſce autem generis doctrina non ſolum è Sanch. *d. diſp. 16. n. 1.* ex ipſo verum etiam Zacchia fuit reiecta; ſitus tàm ſi ad conſtitutionem, quàm ſi ad malam fœtus, deformemque partus compoſitionem reſpectus habeatur: vt *d. lib. 3. tit. 2. qu. 7. n. 23.* Cum tantorum attamẽ pax hominum haud perturbetur, Mercurialis potius meæ apta opinioni, quàm alia videtur ſententia; ex præſenti forſan eo quod modo cauſa mihi aduenit, ex qua valeam aſſerere, primum, quo Adam cognouiſſe perhibetur Euam, talem fuiſſe concubitum, cum prædicta coitum exercere forma belluas cerneret; illarũ vnde ad exemplum, ac ex naturali brutorum doctus inſtinctu Venerem voluit exercere: quidquid verò habeatur in cauſa ſufficiens eſt, quod facilior conſequi generatio debet, vt licitus extet concubitus, hoc eò magis autem venit, cum eum factus ad finem receſſus fuerit, quo prolis valeat procreatio ſuſcipi. Sanchez de *matr. d. diſp. 16. n. 7.* Viuald. *in candel. aureo p. 1. tit. 17. rubr. de reddendo debito coniugal.* & ductus ideo modus culpam in ſe includere neutiquam conſpicitur, cum illa fermè ſit intentione adhibitus, vt, æqua cum intercedat cauſa, & honeſta, valeat exerceri ex Sanch. & Viuald. *loc. ſup. cit.* Exempla vbi afferunt, cum, nimirum, in praxi ponitur, vt euitari poſſit, ne abortus ſequatur, vel cum neutiquã licitum videtur, vt corporis propter ægritudinẽ ſolita coitus adhibeatur forma: hominis adde quod magis ad iuuamẽ quam reſultare in damnum videtur, tanta cum neutiquam intereſſe membrorum agitatio debeat, vt in cœteris habetur modis: & Doctorum quamuis nonnulli dictum haudequidem peccato expertem, affirment eſſe concubitum: tertia tamen Diana *in parte tract. 4. de Sacram. matrim. reſol. 204.* Venialis minimè peccati limites excedere iudicauit, naturali cum in vaſe confecta ſpectetur copula: ſed his poſtpoſitis.

B C D E F G H I K

Poſterior valet eſſe modus cum ſupra latus coitum iam coniuges exercent, tali namque ſitu difficili, adde quod nullo ſæpiùs conceptionis poſſunt ad effectus venire: vt explicatũ è Zacchia *lib. 7. tit. 3. q. 1. n. 50.* Vteri ex eo quia in collo ſeminis effuſionem confici non anceps, vt dixit Rodor. à Caſtro *de natura mulieb. lib. 3. cap. 5.* Antica ſiuè parte id perpatretur, vel poſtica: ex naturali quamuis minimã habere differentiã actu putauerint Angel. & Sylueſt. *ſum. locis ſuper. ductis*, & Zacch. *nu. 52. qui 54. in num. finem propè* affirmat: quod naturali quamuis parum deuius exiſtat huiuſmodi concubitus è coitu, magnã attamen, finem matrimonij circa, differentiam includit; nulla eoquod vel difficili cõceptionis effectus forma conſequi poſſunt.

Tertia tunc euenire cõgreſſus ratione valet, cum, ſi vtrique ſtent ſeſe Venereę commiſceant coniuges: ex illo enim concubitu non ſolũ generationi adducitur impedimentum, vteri ex eo quia os arctum è ſitu redditur, nec non extenſionem patitur, haud parui; ac etiã momenti damnum corpori videtur inferri, cum debiles artus, multumque languidi per agitationem efficiantur: Oribaſ. ex Rufo *lib. 6. collect. cap. 38.* Zacchia *n. 52. in prin.* Illis hac de cauſa qui podagra laborant Medici, ne tali coeant modo, prohibent.

Quarto haberi coitus modo poteſt, cum vtrique ſedentes extẽt, vel cũ alter ſtet, alius autem ex aduerſo coniux: vltra quod enim non parum includit laboris, conceptionis etiam effectibus ponere impedimentum conſpicitur, cum ſedeat namqne vxor internum vteri os, ac vas perſtringi certum eſt. opportuna nec nõ

con-

A coniugij haberi neutiquam inſtrumenta poſſunt; quod adhuc, ſi vir ſedere in cõcubitu velit, accidere non dubium eſt, cum verò ambo ſedentes perſiſtant eadem augmentum excipere conſpicitur incontinentia: vt explicauit idẽ Zacch. *num.* 53. propè finem.

Quintus denique, ac vltimus coitus, qui & omnes, in ſanitatis detrimento, concubitus exuperat, & conceptionis
B repugnat effectibus ille venit; vt affirmatum per Zacchiæ ſententiam *loco ſup. cit. in fine num.* 53. Cum virum fœmina ſubmittit, ac eum ſupergreſſa venereos verſatur per actus: Auicennæ, ac Raſis eoquod per doctrinas magnũ habemus, hoc in negotio, periculum ineſſe quin ſeminis conſequatur, extra vas, effuſio; nec facili poſſit modo illius iaculatio effici; quo autem in caſu hoc audeant
C coniuges operari, cum nec mulier, vt emiſſum excipiat, nec vir, vt concitatum effundere valeat, habilis exiſtat, lethalis rei ſunt peccati: Sanchez etiã aduerſus *lib. 9. diſp. 16. n. 3.* neutiquam verum eſſe (citatus) reputauit attractiuam inhęrere matrici virtutem, & reddi conceptionis capaces mulieres valere, vtcri licet clauſtra virile non intret membrũ: anile nec non æſtimat affirmare, quod tumi-
D dus è procreatione venter puellæ redditus, vi ſeminis, fuerit, quod, cum ipſa in balneo verſaretur, illos immiſerat vir in latices: vel etiam quod grauidam ſemen illud virginem reddiderit, quod ex cõiugata exceptum à viro inſimul poſtmodum libidinãtibus fuerit ſupra illius vas demiſſum: veretri licet opera non adfuiſſet.

Quo autem in caſu infœcunditas cõ-
E iugibus inhæreret, certum ſit, vel, etſi prægnans vxor exiſtat, ſuperfetationis abeſſe periculum videatur, ex naturali tunc modo cum recedant, illicitus poſito quod habeatur, abſque peccato valet adhiberi coitus, generationis eoquod impedimentum procul eſt; & quibuſcũque debitum formis reddatur, vel etiam petatur, matrimonij adducitur ſatisfactio fini, vt plurium in placitis Doctorũ conſpicitur fuiſſe: Paulo attamen Zacchiæ contraria permanere in ſententia libuit; minimè namque mortali excuſationem præbet ex culpa, talis cum naturali deuiatio ex forma ex coniugibus honeſta niſi videatur aduenire cauſa, ob voluptatem exercetur, eaq; motus, aliquos iuxta Canoniſtas ratione fuit, qua peccatum haudquaquam naturali abeſſe, affirmatur, ex coitu, cum ſolam adhibetur propter voluptatẽ, qua de cauſa G
magis illicita exiſtit, ſi ob libidinis ardorem cum ex ſe licita forma non ſit exercetur. Nimium autem rigoris hæc includere opinio videtur, cum neutiquam, etiamſi voluptatis cauſa vxor cognoſcatur, veniale interueniat peccatum; ut affirmat Veracrux *in ſpeculo p. 3. art 16. concl. 2.* & docent Pontius, Ioan. Sanctius, & Almainus, ac nonnulli penes Dianam *d. tract. 4. p. 3. reſol. 216.* H

Ipſorum etiam debet notitiæ occurrere, an licitum habeatur, cum adhibere concubitum inceperint, neutiquam perfectionem adducere, ac etiam ſi iam finem dederint ad inuicem ſemen compellantur effundere; itaut ſi minimè ab utroque dimittatur, conſequi generatio haud certè poſſit, & peccatum conſequenter perpatretur? Et primo, ſi de viro ſermonem inſtituimus, firmatũ equi-
I dem aſſerere debemus, quod, ſi concubitum incipit, & finem ſeminis miſſione non infert, illicitum patrat actum: illa enim regula, in qua ſemen uir neutiquã immiſcet, fœcunditatem nullo retinet modo. neque hac de cauſa coniugalis dicitur congreſſus, cum ipſius finis prolis exiſtat generatio: ſi ex aduerſo de fœmina uerba facimus; affirmo, quod ſi
k iam cæperit, &, frigidæ ob qualitates Naturæ, iaculare neutiquam ſemen ualuerit, peccati haud fermè rea uidetur, eoquod, cum ſterilium de copula nullã Eccleſia prohibitionem confecerit, & illarum tamen in concubitu ſemen minimè eijcitur fęcundum, potiori ſententia debemus aſſerere, quod ſi frigidam ob naturam virili ſuum non admiſceat, haudequidem in crimine perſiſtit: benè

uerum

A uerum quod ſr, uteretri poſtquam facta extractio fuerit, exardeſcens mulier permanſerit, & irritata, ualet ſeminis emiſſioni manibus iuuamen inferre, illa cùm ad copulæ complementum diffuſio conducat, uirilique nec non cum femine, ſortiatur mixtionem, Sanchez *diſp.* 17. *num.* 12. *lib.* 9. Diana *part.* 9. *tract.* 8. *reſolut.* 31. *quæſt.* 3. Coctonius *loco citat. nu.* 51. 52. & 54. *cum ſequent.* Dummodo tamen quod ſtatim, poſtquam concubitus finem exceperit, talis conſequi uideatur irritatio, ut copulæ paulò ante præcedentis dici continuatio poſſit. Coctonius *num.* 56. Quibus accedit, quòd, communiter cum interſit conſenſus inceptæ uoluptatis copulæ, neutiquam perfectionem adducere, cum minimè tamen periculum habeatur, quod ſeminis extra uas fiat effuſio, & adſit cauſa, quæ cum ueniat, licet quidquam timeatur, id effici permittit: ut explicauit Coctonius *num.* 49. & 50. ex Diana *dicta reſol.* 204. *p.* 3. *tract.* 4. Sanchez *lib.* 9. *diſp.* 19.

B

C

D

Venerea corporum igitur ex cõmixtione maris opera, nec non mulieris effundi ſemen oportet: indita enim ex Natura eadem fœmina retinet, & generationis inſtrumenta, & emiſſionis quæuis: coitumque appetere uidetur, & amplexus, nec non ſemen eiaculat: ipſius qua de cauſa generationis ad effectus maximoperè illud conducere, omninò, ac prolificum exiſtere, dicendum: Maris etenim, fœminæque inter naturam ſpecialis non intereſt differentia, ullo nec modo unius reputatur ſufficiens, ut generatio conſequatur, ſemen exiſtere. Hic autem è Creatore conſtitutus ordo fermè, uidetur, utroque ut è ſemine, partiali quaſi è gemina cauſa, unius ortus principij, ac totalis emergere cauſa ualeat. Hæc autem ſemina, cum adſit iam concurſus, & ſeſe inter habeantur confuſa, & inſimul recepta, miſcentur, fœmineoque in utero conſeruationem excipiunt: quæ ibi foueri, nec non etiã detineri non ambiguum: innato unde calore latens ſeminis uigor, motum ſortiri, ac organorum compoſitio iam incipi uidetur, ut ingeniosè ſcriptum è Paulo Zacchia *quæſt. Medico-leg. lib.* 9. *tit.* 1. *quæſt.* 1. Peripateticos aduerſus,

E

F

Spumoſus autem humor, uirali refertus ſpiritu ſemen exiſtit; quod, illius opera, quadam ueluti ebullitione attolli, ac fermentatione uidetur: utroque dimiſſum enim ex parente, ac puriori ſecretum è ſanguine, materiale fœtui principium, nec non formale confert: è ſemine, uero, aliud uirile, fœmineum habetur alterum, & primum, cum in mulieris uterum iam fuerit dejectum, & conceptum principij cauſam, & efficientis includit rationem: poſterius autem ſubiectæ uim continet materiæ: Plgrima ſed enim, à cerebro ſeminis, portio eſt, uniuerſoque à corpore, ſinguliſq; illius quæ nec ſolidæ, ſint, nec molles, partibus eſſe decidua conſpicitur; eoquod nõ niſi à corpore deſcenſum haberet, illius ui ſingulæ haudquidem corporis partes formam ſortirentur, ſimilia quãdoquidem è ſimili ortum excipiunt: unde accidit, quod non effigie ſolum, ac faciei lineamentis fœtus, artuum uerum etiam conformatione, interiorumque, complexione partium, ac temperie parentum referãt naturam: taliter ut morbi, cum huius, aut illius languedine uiſceris in prolem dimittantur, hæreditarij ſæpè ſæpius effici ualent: qui tamen, non quemadmodum arbor facit, & plãta, quæ incrementum recipit è ſemine, ac ſuo fructus proferre ſpatio uidentur, inditi ſunt; quædam autem uitioſæ exiſtunt diſpoſitiones, quæ aliqua in corporis parte annexæ illius humores generis ob ætatis progreſſum aduocant, qui iam inſimul cumulati congeneres ſibi producunt morbos: nulla uero (hic eſt talis doctrinæ locus) forma, ut audaci, & hæretica Sennertus affirmare ſententia, minimè dubitauit, parentum è ſemine, anima extraducitur, ſi illius eoquod uigorem includeret aſſertum, conſequens haberetur, quod ex anima creationis alterius cauſa deueniret, alio, ut æquali modo è lumine accendi lumen conſpicimus: generati namque ſi anima genG

H

I

K

A rantis à facultate ſuum deſumeret eſſe, deberet, vel patris ab anima, vel genitricis, aut ex vtraque deſcendere; ſed nullum exiſtis verum habetur, ergo neutiquam animæ generatio parentum deduci poteſt è ſemine; ſui ex eo quia ex initio anima ineſſe diceretur ſemini, quod falſitate refertur apparet: Adde quod *in cap.* Moyſes 32. *quæſt.* 2. Diuo Auguſtino, reperimus, quod ſi anima è ſemine iã animato, alterius animæ opera, eſſe haberet, multæ interitum animæ patirentur, cum inaniter deciduo ipſius met ſeminis fluxu, in iactuam abirent; neceſſe qua de cauſa videtur, quod primum è parentum ſemine formam ſuſceperit corpus, & animæ poſt modum è Dei potentia fieret infuſio, quorum ex coniunctione homo exurgere conſpicitur: vt explicatum fuit ex Innocentio Tertio. *in cap. in quadam, de celebrat. Miſſarum.* cuius verba hæc. *Ad eſſe hominis duo principaliter exiguntur, videlicet corpus, & anima, ex quarum coniunctione verus homo ſubſiſtit.* Docto ſicut eloquio, & luculento, Sennerti contra doctrinam, argumenta inuehit Zacchia *quæſt. Med. leg. lib. 9 tit. 1. quæſt. vlt.*

Tãh ergo de cauſa, & ſacroſanctæ, nec non Catholicæ dõgma fidei ortodoxæ explicat, vt quemadmodum ratione præditum, & immortalitate, indiuiduam ita exiſtere, nec vlla, dempto Deo, poſſe à cauſa producilanimam credant: vnde Sennerti ſi opinio, de ſeminis anima, vt rationalis eſt deſumitur, omni deijci niſu debet, ſi diſtinctione, qua vti Petrus Gaſſendus voluit, in Epiſtola ad Thomam Fienum, probu eſſe valet: duplici namq; humanã componi veluti ex parte animam certum exiſtit, alia nempe immortali, & intellectiua, corporea, quæ venit altera, & ſenſitiua, quæ velut diſpoſitio ad alliciendam, nec nõ ceu vinculis, detinendam intellectiuam omni exigitur modo in corpore; parentum quapropter ex facultate originem habere confirmat, cæterorum ex eo quia hæc animalium eſt animabus analoga, & ad corporis delineamenta ſufficiens exiſtit, ac ipſius opera, Patris eſſe imago filius dicitur, qui ſuis idem parentibus debet, quod proprijs bruta genitoribus, iſta vero inferior nominatur pars, quæ extraduci à ſemine videtur; intellectualis at enim, & quæ immaterialis, pars ſuperior habetur; & rationalis extat anima, cum è ſolius opera Dei ſuam cognoſcat creationem, ac in corpus diuinæ ad honorem potentiæ mittatur; ex nulla ſuam deſumit originem cauſa, nemini eoquod creaturæ talem tribui honorem, ipſius voluit creator: Hiſce de cauſis Danielis aduerſus doctrinam debet affirmari, quod nullo immortalis modo, & Dei ad Iconem poſsit ex homine anima produci, Prototypi ex eo quia ſimulacrum neutiquam fieri, proprij niſi è ſculptoris induſtria valet, at enim cum nemo propria exiſtere ſculptor poſsit, qui perfecta non cognoſcat illius imaginem, quem repreſentare cõtendit, forma; ideo qui Numinis ad ſimilitudinem fuit procreatus homo, & diuinam præfert imaginem, nec Deum cognoſcit alio haudequidem in obiecto, nec verbo quidem valet exprimere; Hanc ergo cum omnes debeamus ignorantiam fateri, diuinæ ſculptor imaginis minimè poteſt homo haberi, nec aliam, quæcumque ſit iconem efformare, nulloque ſimulacrum illud modo, cuius in ſe pœnitus, ac extra ſe ignarus exiſtit; transfundere valet, immediata licet ipſe, ac vera Dei habeatur Icon. Sed enim cum omne ſimile, aliquid ſibi æquale, generare videatur, ſuo bene poteſt homo in ſemine humani figuram corporis indere, ac diuinæ imaginem ſimilitudinis demonſtrare; quapropter cũ in generatione verſetur, ſigillũ, vel ſui ipſius vmbram, neutiquam tamen Dei figurã, ac ſubſtantiam, quæ immortalis ſit, in ſemine inferre poteſt iſta enim ipſo ex luminum genitore, cum perfecta iam corporis habentur lineamenta, excelſa infunditur ſapientia: vt etiam aſſerit. Tiraquel. *in lege 15. connubia glo. 1. parte 15. num. 153. & in l. ſi numquam C. de reuocandis donatio. in princip. n. 17.*

Quo

A Quo autem ſpatio animam dicatur fœtus excipere, maxima exagitatur Iuriſconſultos inter, Philoſophos, Medicoſque varietate. Gaſſendi namque primò fuit opinio, quod in momento, quo parentum ſemina, & excepta, & ſeſe cõplexa, mulieris nec non commixta in vtero habentur, Deus adſit, qui animam ex nihilo producat, ſemineæq; illi maſſæ (cum in ea parentũ iam deſiuiſſet anima) infundere gaudeat. Rodericus etiã à Caſtro *lib.* 3. de natura mulierum *ca.* 6. Rationalem reputat animã, tertij priuſquam, quartique terminus menſis aduentarit, afferri neutiquam valere: Paulus etenim, qui, & iuris peritus *in l. ſuũ hæredem num.* 2. *ff. de acquirenda hæredit.* ac nonnulli Doctores à Cacchera. *deciſ.* 59. *nu.* 3. *ducti.* Quocumque indifferenti doctrina de conceptu aſſeruere, quadrageſimo quod formam, & animam, die ſuſcipere certum ſit. Menochius attamen *de arbitr. caſu* 327. *n.* 3. quem adducit Paulus Zacchias *quæſt. Medico-leg. lib.* 1. *qũ.* 2. *num.* 44. Habet in ſententia, quadrageſimi quod perfecto diei curſu, mari, ſexageſimi fœminæ rationalis induci anima videatur: poſt Alciati autẽ, & Quarantæ doctrinam poſtremò Homobonus *in reſponſ. quæſt. morali parte* 4. *reſp.* 129. Quadrageſimo reputat in maſculi corpũs, in fœminæ autem octuageſimo immitti die ſummo animam ex opifice; quæ cum habeatur infuſa, proprias non ſubito ad operam functiones reducit, ſolidum quoad, formata circum inſtrumenta, conſiſtentiã, ni multo corporis, & ætatis progreſſu ſuis neceſſaria miniſterijs, quæ præſertim exiſtant diuiniora, excipiat, & adipiſcatur.

B C D

E Huiuſmodi autem animæ inſtrumenta, vel prima, quæ ab vtero habeatur, formatione, vel aliquo vitiata caſu ueniunt; & ipſius exinde, uel in iacturam datæ, vel in diminutionem abeuntes reputantur operationes. At enim, vt eius quidquam de eſſentia dicam: interior ipſa eſt perfectio, cunctorum in nobis motuum, ac functionum, quæ vel naturales ſint, vel animales eſt cauſa, veraque hominis exiſtit forma; cuius diuerſis antiqui modis naturam exprimere, conati ſunt; nonnulli coquod cæleſtem affirmant eſſe ſpiritum, & ſuperiorem, dicunt eſſentium, quæ incorporea, immortalis exiſtat, ac inuiſibilis, cuiuſque ab ipſamet ſolum, & intellectu, & mente compræhendi ſubſtantia poſſit; & definitionum lib. D. Auguſtinus explicauit, quod anima creata, ſit, eſſentia, nullique patens oculo, incorporea, immortalitatis decorata fulgore, ac Dei per quam ſimilis, nullam ſui, niſi Creatoris imaginem adducens; etenim lib. de Anima Stagyrites, principium illam eſſe affirmat, ex cuius opera & uitã nobis, & ſenſum, intellectum etiam, motũ afferri, ac ſubſtantiam certum ſit: & alio aſſerit loco: quod primus exiſtat actus, & corporis organici phyſici vitam retinentis ſubſtantialis habeatur potentia. Ipſa vero, vna integra, ſingulis tota ſeorſim in partibus manet, ſimplex venit, ac indiuiſibilis compoſitionis, nullo autem modo excretionis expers, primis ornata facultatibus, & dotibus inſtructa.

E F G H

Tàm eccelſæ verò ſubſtantiæ principes quatuor, è multorum ſententia functiones adnumerantur è totidem potentijs, vnius ex vi animæ originem habẽtes; hæ autem, communis ſenſus & Imaginatio, Ratiocinatio, & Memoria, quas, diuerſas per corporis partes ab anima dimitti non dubium: ſentit enim, & imaginatur, iudicium facit, & meminit, ac etiam intelligentiam retinet, cupiditatibus frænum imponit, voluptatũ affert moderamen licentiæ, omnique animalis qui ſit, motui regimen adducit, viſum retinet, auditu eſt prædita, olfactum habet, guſtum includit, tactũque varijs omninò corporis membris demonſtrat.

I K

Multiplex illi nomen. Et primo Anima vocatur; mortuũ eòquod ex ſe corpus videtur animare. Spiritus, ex eo quia ſpirare in corporibus auram conſpicitur. Ratio dicitur, veri cum lumen inter, falſique tenebras diuinitatis velut radius diſcrimen apponat. Mens, præterita

A tefita quoniam ſub cogitationem retrahit, ſæpius recenſet, ac in memoriã adducere non recuſat. Animus nominatur, homini namque animos indere videtur, ac fortitudinem. Senſus tandem, ac Intellectus; cum in ſe comprehendere ſenſibilia conſpiciatur, ac intelligibilia optimè dicitur. Hæc autem cum nullo prædita exiſtat corpore, maiorẽ neutiquam locum corporea licet habeatur
B magna moles, aut parua expoſcit: ſed, prout eſt, replet. Ac ſimplex cum ſubſtantia exiſtat nullum excipere augmẽtum poteſt, vel diminutionem: cunctas attamen, propriæ ſecundum eſſentiam naturæ continere perfectiones omni videtur in corpore, tàm ſi viri hoc ſit, quã infantis; nec prodnctionem quidem ſortitur, ni eius demas concurſum cauſæ, quàm Ariſtoteles in gentium vmbris
C haud fermè cognouit, cum animæ ex nihilo productionem ex nullius facultate dependentiam habere in dubium ſit, quàm Numinis potentia; nec ex Angelo id effici valet, vt falſa Plotinus aſſeruit doctrina, & alio ex me fuit explicatum loco.

Qua verò Animæ ſedes in parte perſiſtere dici debeat, & præcipua vbi eius habeatur ſtatio, multas exagitatur per
D ſententias. Plurimi namque in capite ineſſe illam affirmarunt; in ſtomacho nonnulli poſuere; vt Helmontius. cuius opinioni, experientiæ prout tamen oſtẽdit, me adnecto; aliqui teſtibus prębuere, alioſque alij per locos diuiſere: vulgata quamuis Philoſophorum doctrina ſit, ut in corde illius inſtituatur domicilium, vt etiam eſt ſententia Gloſ. in *cap. 1. de Sacr. vnction.* Omniũ ex eo quia
E cogitationum origo cordis euenit ex fõte; huiuſmodi eſt mentis Ariſt. *lib. 2. c. 4. de gener. anim. & lib. 3. c. 3. de partib. anim.* quam amplexus fuiſſe Reuer. & per quam doctus M. Raphael Bonherba videtur *in tract. 4. de anima, & de partibus*, quas informat *dubit. 4. fol. 176.* Aduerſis qui conciliationem cum Aegidio affert doctrinis; affirmatque quolibet in animali quatuor ſpirituum haberi gradus; Primus autem Vitalis, qui ſedem in cor- F
de retinet, Senſitiuus poſterior, qui perſiſtẽ etiam in cerebro excipit, Nutritiuus, tertius, qui proprium in epate domiciliũ habet, ac Generatiuus poſtremus, qui ex teſtibus originem deſumit; & huiuſmodi quamuis ſpiritus, principalibus appropriati extent membris, ipſorum attamen fons, & radix è corde venit, in ipſo namque omnium, quæ vitæ pertinere ad opera videntur, defluere certum G
eſt, iuxta illud Porphenices Marianæ.

Cor prius, ex illo quoniam deſcendit in artus
Vitalis calor, à pleno ceu flumina fonte,
Illic prima domus vitæ, poſtrema per illud
Diſcedens terris animus veſtigia ponit.

Nil autem ipſius, hoc in negotio, de immortalitate, in medium afferre mihi viſum, cum id non ſolum ex Catholicorum ſententijs, ex Ethnicis verũ etiam H
patens reddatur.

DE MVTVA, CONIVGES INTER, *Fide ſeruanda.* *Cap. 7.*

QVo dignum honore ſacrũ Matrimonij vinculum, coniugalis in quo caſtitas, & fides conſequẽter aſſeruetur, æſtimemus, Orthodoxæ I
non ſolum aſſeclæ Religionis, ſuis demonſtrant ſentẽtijs, Priſci verum etiam, alioquin cœci, Naturæ oſtẽderunt lumine docti: qua de cauſa, optimè quidẽ ingenioſiſſimo, ac per quam eloquenti, Poetas inter ex Ouidio maximas meruit laudes. *lib. eleg. 3.* Icari filia Penelope, quæ, licet Vlyſſes viginti abfuiſset errans per annos, & multis circumducta K
procis, & blandimẽtis alliceretur, & minis perterrefacta eſſet, caſtum ſeruauit animum: indè.

Penelope manſit, (quãuis cuſtode careret)
inter tam multos intemerata procos.

Quod etiam affabrè Proper. *lib. 2. eleg. 9.* ita explicauit.

Penelope poterat bis denos ſalua per annos

Vi-

A *Viuere ſi multis fœmina digna procis,*
Coniugiũ falſa poterat differre Minerua
Nocturno ſoluens texta diurna dolo
Viſura, & quamuis numquam ſperaret
Vlyſſem
Illum expectando facta remãſit anus.

Præcipuo propterea modo coniugum commendatur prudentiæ, vt mutuam ſeruare fidem, ſi tranquillo velint eſſe animo, quærant, vt odij cauſæ, ac rixarum depellantur; ex eo quia, vt *lib. Œconomicorum* 1. Philoſophus *cap.* 4 explicauit; alienæ concubitu mulieris non exigui quidem momenti vxor afficitur iniuria, & diminutionem amor ſortiri, ac iacturam ſæpiùs videtur. hunc aurei per demonſtrationem annuli, quo ſponſalia cum vxore vir contrahit; aſtrorum vſque ad ſublimitatem Catſaneus ſuper *conſuetud. Burgund. rubr.* 4. *colum.* 469. *num.* 16. erigit. Ipſius autem primo laudes pretioſa è metalli materie deueniũt: auri eòquod vt fulgor, & maieſtas omnium exuperat metallorum celſitudinẽ, coniugalis pari modo amor cuiuslibet euincere amoris debet flammas. Orbis ſecundo ob figuram, & rotunditatem propter formam: perpetuam namque inde matrimonij nexus, aperta forma, per durationem demonſtrat, ſoliuſq; vi mortis excipere finem poſſe illum, oſtenditur. Loci tandem ergo, in quo annuli fit à viro impoſitio, quarto nimirum in digito, qui annularis nominatur, &, vt Phiſiologici reputant, quamdam continere venam dicitur, quæ cum corde correſpondentiam habeat. quod notatũ fuit *in cap. fœminæ* 30. *quæſt.* 5. *ad finem.* Vt vera patens extet, cordis ardore, fucata nõ autem beneuolentia coniugum debere animos adnecti. Adde, quod vnus tantum in mutui ſignum conſenſus ponitur: vt certum ſit, vnici neceſſe viri ſub imperio mulierẽ haberi, & vnius perſtringi vxoris beneuolentia marem, explicetur: optimo eoquod iure coniugij exoſa redditur pluralitas Eccleſiæ, nec aliquo ex illa modo admittitur, Diuino cum iuri Euangelicæ necnon legi, & Naturali, & Ciuili, repugnare videatur; Nam vt Diuino initium ſumam ex iure: vnam in Mundi primordio præbuit in vxorem Deus Euam, ſingulumque dedit, plures quoniam haud efformauit mulieres, adiutorium: cum duos eſſe vna in carne oportere dixerit coniunctos, non autem plurimos; hærebit vxori atenim, maiori nõ autem numerõ, explicauit, vt conſideratum fuit ex Diuo Hieronymo in Euangelio D. Matth. 1. *commen.* & D. Chriſoſtom. *homil.* 65. Euangelicæ coniugum pluralitas extat oppoſita legi; Chriſtus namque Dominus 19. in Matth. cap. Geneſis, protulit denuò ſingulariter verba vxori hærebit ſuæ, non autem ſuis, ac duo affirmauit in carne habebuntur, non autẽ plures. Naturali etiam, cùm nonnulla multiplicem horrere congreſſum bruta videamus, vt Menochij habetur ſentẽtia. *de arbitr. Iudic. caſu* 420. *nu.* 46. *cum plur. ſequent.* Ciuili tandem iure, Imperatorũ ſtatutis. *in l. eum qui duas, C. de adulter. & l.* 2. *C. de inceſt. nupt.* ac Pontificum *in cap. gaudemus* 8. *de diuort.* Vxorum deteſtata multitudo venit, ac prohibita, & polyſgamis debere pœnas infligi conſtituitur: qua de cauſa, cum omni coniugum pluralitas iuri aduerſa exiſtat, nulla Summus Antiſtes ratione mulierũ circa multitudinem valet diſpẽſationem inijcere; vt habetur doctrina Ledeſmæ de *matrim. quæſt.* 56. *artic.* 2. *concluſ.* 3. Valen. *tom.* 4. *diſp.* 10. *quæſt.* 1. *punct.* 3. Sanchez *de matrim. lib.* 7. *num.* 8. & aliquorum penes Bonacinam *de matrimon. q.* 3. *pun.* 10. *num.* 4. Hæreticam ideò prauitatem aduerſus, Inquiſitores Apoſtolica præfecti è ſede ius exercere valent, ac punitiones contra illum, velut de hæreſi iam ſuſpectum, inferre, qui duas, vel plures ſibi adnectit in coniuges: malam ex eo quia de ſacro matrimonij vinculo mentem conſpicitur habere. Menoch. *dicto caſu* 240. *num.* 114. *& lib.* 8. *præſumpt.* 6. *num.* 37. Nauarra *conſ.* 1. *de hæret. num.* 8. Farinac. *de delict. carnis quæſt.* 140. *n.* 24. Sæculares atenim Iudices, ipſorũ prout arbitrium extat, cum perſonæ benè cõſiderent qualitates, debita valent punitione

B C D E F G H I K

A tione bigamum corrigere; adde quod capitis non rarò in discrimen quis adducitur, si plures, quàm duas, in vxores desumat fœminas; turpius namque reiterationis ergo crimen redditur: vt fuit in placitis Grammatici *vol. 17. num. 5.* & Bossi. *tract. crimin. tit. de coitu damn. n. 78.* Quo autem in casu geminas tantum accesserit ad nuptias, & honestæ habeatur vir conditionis, bonorum pars, vt

B merita ducatur pœna, in publicationem dabitur, & relegationē delinquens subire cogetur: sed si vilis existat qualitatis fustibus cædi oportet. Salicet. *in d. l. eum qui duas. C. de adult.* Aretin. *in tract. malefic. in verbo, che lui adulterato la mia donna, num. 65.* Menoch. attamen *loc. sup. cit. num. 103.* sententia existit: quod vltimi debeat pœnam supplicij subire, qui binas, matrimonio sibi adiunxerit fœminas; hæc verò doctrina efficaciam in

C praxi retinet nullam, cum ad triremes condemnetur Scelestus, & in *num. 114.* Canonici punitiones iuris, quæ debeant huiusmodi aduersus delinquentes infligi, in medium adducit, & *116. in num.* illatas mulieres contra, quæ plures excipiant viros in coniuges, affert pœnas, & quæ valeant excusationem adhibere, causas recensēt.

D Neutiquam verò huius generis scelestorum in tutamen venire illa possunt exempla, quæ sacris vndique in paginis conspiciuntur, cum Prophetarum non nemo, & Patriarchæ quidam plurimas excepisse vxores legantur: diuinæ eo quod illud vel ex voluntatis consensu, vel reuelatione, vt prolis haberetur multipliciras, & populi veniret augmentum, permissum existebat: vt sub consideratione ponere libuit Couarru. *de sponsal. par. 2. cap. 7. §. 3. à num. 1.* Sanch. *de matr. lib. 7. disput. 80.* Basil. Pont. *de matrimon. lib. 7. cap. 49.* Barbos. *in collect. DD. in cap. ejiciuntur 32. q. 4. n. 1.*

E Non solum autem Polygamia vxorū exasperat animos, pectora conturbat, & furias acuit, adulteria verum etiam in causas (vt ita dicam) venire cogit, ex quibus coniuges inter dissentiones insurgunt, & odia; tali quapropter ex causa statutæ adulterantes aduersus, iure quidem optimo pœnæ habentur; Cœlo id perosum: vnde nonnullæ à Deo minę *in cap. 20. Geneſis num. 3.* Mortis quo in loco punitio, ex Numinis verbis Abimelech prædicta, in adulterijs eòquod nefas præcipitem sese dare non dubitarat, Illud autem sic: *En morieris propter mulierem, quam tulisti*, & in Leuit. *cap. 20. num. 10.* Qua in parte alienæ in mœchū vxoris, & proximi in adulterum coniugis constitutum mortis flagellum fuit: in 22. autem Deuteron. cap. ita: *Si dormierit vir cum vxore alterius, vterq; moriatur, idest adulter, & adulteta.* Vltra, quod aduertere Christicolæ compellūtur, corporalem quod licet pœnā subire debeant, tartareas deijciuntur etiam ex Numinis æquitate in tenebras: Apostolus enim 1. *ad Corinthios cap. 6.* adulteris nullo patere modo sydereum affirmauit regnum, nec posse huiusmodi homines cœlorum tenere imperium dixit; *ad Hebreos etiam cap. 13. Dei*, adulteros incurrere, iudicium addit.

F G H

Quamuis autem nonnulli naturæ velint ex iure, adulterium contra, prohibitionem defluxisse; cum Ciconeas, Columbas, Turtures, Elephantos, & pleraque affirment animalia ex adulterio longe esse, qua sunt in sententia Plinius *lib. 10. cap. 5. & 34.* & Aristot. *lib. histor. animal. cap. 7.* Verumtamen contrario eòquod in vsu cęterorum permanet animalium numerus ex naturæ instinctu, nullo modo in ausis habeo me, ductis, hac in opinione, adnectere; accedit, quod aduersa potius opera vidi turtures concubitum adhibere columbasq; quàm quod authores probatū esse volunt; Sed quidquid circa hoc in causa, sufficiens existat, quod naturali & si lege veniat permissum, diuino tamen, vt superiùs patet, gentium, ciuili, Pontificio, ac locali certum est in detestatione habitum ex iure adulterium. Nil circa diuinum afferam, cum ex dictis clarum sit. De reliquis nonnulla subijciam. & gentium primo ex iure nō anceps quod

I K

ve-

A vetitum ſit: plures eò quod leges in varijs conſtitutas locis fuiſſe ſcimus. & quamdam inter cæteras, in Tenedo habitam è monimentis accepimus; vt qui adulterij exiſterent, & mas, & fœmina rei, capitis cogerentur punitionem excipere: nec non habes, quod penes Athenæũ Mugilis infligebatur pœna, vel ſedes etiam expilabatur, (cuius nomen ſuplicij Paratilmos) quibus adulterij fœditas cara, licitum accedit, quod viro erat huiuſmodi ſceleſtos tã in decore deprehenſos in actu, ſanguinei pœna lethi hac detrudere ab aura. Petrus de Greg. *ſyntag. iuris lib. 36. cap. 6. nu. 2.* Lapidum ſub grandine in Iudæa mortẽ ingeniebant adulteri, quod Saracenorũ, vel Turcarum etiam in vſu eſt: vt habetur Boemij *de gentium moribus ſententia lib. 2. cap. 11.* Raphanis per obſcæna in Actide afficiebatur, qui alterius corruptionem vxori adulterio inferre auſus, vt illa ignominiæ nota dedecus excipiens ingens alienæ à coniugis amplexu ſobrium ſeſe haberet: quæ verò in adulterij deprehenſa crimine mulier, ad ciuium peruenisſet manus, in forum vi trahebatur, & iam ſaxo impoſita, vt è totius multitudine populi, & ſpectaretur, & affectæ iniurijs abiret, Aſino ſuper ponebatur, cumque per vniuerſæ ambitum Ciuitatis fuerit circumlata, eumdem, è quo diſceſſit, adducebatur in locum. Germanicas etiam apud gentes, adulteram exciſis crinibus, euulſiſque comis è domo vir expellere cogebatur, ac nudam corpore, totum verbere per vicum afficiebat vxorẽ: vt Tacit. *de morib. German.* & Boemius *de moribus gentium cap. 12.* ſcripſerunt: Lepreos nec non penes populos, qui mœchari per triduj ſpatium fuiſſet deprehenſus, cum vinctis incederet manibus, per cõpita ducebatur, ac totius per tempus vitæ infamia notatus populi expoſitus iurgijs, & contemptionibus permanebat: qua de cauſa iure quidem optimo *in l. miles*, & ibi Gloſ. *in verbo infamem, ff. de his, qui notantur infamia*: qui reus adulterij, ſubire infamiæ dedecus compellitur. Sed quid in Danais pœnarum? Ipſi enim huiuſce amatores criminis, denudata corporis parte, morti dedere in ſtatutis habuerunt: vt Saſſon. *lib. hiſt. 5.* refert de Denais. Loctenſes è Zeleuci Legislatoris ſancito adulterũ oculo priuatum eſſe volebant; vt ſcriptum ex Valer. Maxim. *lib. 6. cap. 5.* & Greg. Toloſ. *ſyntag. iuris loco cit. n. 26.* Optimo etiam Aegyptij prudentiæ ductu, non ſolum, quos in adulterij crimine deprehenſos noſcebant pœna virgarum plectere nitebantur, niſi verum etiam punitione caſtigabunt, cum ei, qui liberæ corpus adulterij violare crimine auderet dẽpta virilia eſſent: vt ex Diodoro Argyrino, vulgõ, Siculo, & Boemio *de moribus gentium lib. 1. cap. 5.* monumentum habetur. Illos etenim, qui tali ſeſe peccato fœdare non dubitarent, cæteris grauius commiſiſſe peccatum reputabãt Parthi, ac ſeueriſſimas infligere pœnas haud equidem negligebant: teſte Iuſtino *lib. hiſtor. 41.* & in Gloſel. *margin. in l. Cadicillis 91. §. mutre.* quo in loco Petrus Rauenna dictum allegat §. Vt probatũ exiſtat fœdius adulterium, atrociuſque ipſius iniuria parricidij, & filij necis crimen haberi, tàm ſi è muliere, quàm è viro perpatretur, læſæ adde, quod Maieſtatis cum nefas, illud circa æquiparationem facere placuit nonnullis: vt Mar. Mantua *ſingul. 117.* Petrus attamen de Greg. *dicto lib. 36. cap. 6. nu. 1.* Falſi huiuſmodi ſcelus cum crimine, ſuppoſito ex partu, comparaſſe videtur: exinde namque adulterini deſumuntur pro legitimè procreatis, filijs, nutritioneſque ipſis, ac ſucceſſiones, tamquam ſi exiſterent veri, conſtituuntur, ac ſæpius, cũ ex hæreditate legitimi fuerint depulſi, huius filij generis, in propriæ dedecus familiæ admittuntur. Farinac. *de delict. carnis quæſt. 141. num. 3. & 4.* ac Tiraqu. *lege connub. 13. gloſ. 1. par. 13.* Quo in loco *ex cap. 1. diſtin. 81. & cap. quid in omnibus 32. quæſt. 7.* Maiorem, quam omnibus inſit criminibus, adulterij adhærere ſceleri deformitatem iudicauit: horridiores adde quod, quàm in periuro

ſint,

A sint, qualitates continet, vt in *num.* 27. affirmat.

Ciuilium, tandem, legum rigore vltimi pœnam supplicij, mortis nimirum, adulteros contra, statutam legimus fuisse, *in l. quamuis* 30. *§. fin. C. ad legem Iul. de adulter. §. item lex Iulia. instit. de public. iudic.* Atenim loco superius dicto Menoch. à *nu.* 30. exunine discutit: an Iuliæ ù Legis æquitate capitis inflicta pœna fuerit, vel alia, quæ mitior, constitutaæ & opinionem sibi eam deligit, qua in Iudicis arbitrio pœnam persistere affirmatur: vt 46. in num. Quo in loco iura, & rationes adducit, exempla nec nõ, quibus res sortiri probationem valeret; cum personarum tamen qualitas, & modus, vel actio, prudenti sub considerationis trutina ponatur: an simplex, nimirum perpatratum fuerit, adulterium, an illi scilicet, quæ virum non retineat, sese vxoratus commisceat? vel si nuptæ, qui vxorem haud retineat, concubitu adiungatur, vel si tandem peccãs vterque arcto matrimonij vinculo excesserint ligamen? ex *l. inter stuprum* 101. *de verb. signif.* Grauioris namque reus criminis existit, qui, cum coniugali permaneat in statu, adulterium alterius cum muliere committit, quàm qui solutus habetur. *cap. quemadmodum*, §. *sunt* 32. *quæst.* 7. Accedit, quod, neutiquam in contemptu haberi aliæ debent circumstantiæ, si adulterij nimirum vltra nefas, aut raptus, vel stuprum, incestusue, aut cum armis violentia, interuenire conspiciatur; prout considerauit Farinac. *de delict. carnis quæst.* 141. *n.* 13. *cum sequent.* per Textũ *in l. si quis viduam, ff. de quæst.* Quo in loco de adulterij crimine, quod intimul cum incesto coniunctum, loquitur: Ad mulieris pœnas. Et quidem, adultera quæ reperiebatur, fœminã aduersus è legum seueritate imposita existit punitio in *Authen. sed hodie, C. ad legem Iuliam de adul.* Sibi enim verberibus, quæ adulterium sectarit mulier, cũ primum fuerit affecta, in Monasterij detruditur claustra, & restitui viro debet, si biennij spatium intra, illam sibi restitui

B

C

D

E

exposcat. quod si proprium, tempus, cursum terminarit, vel mors lethæas virum ad vmbras immiserit, capillis priuatur, & Monasticum recipiens ordinem in Repentitarum claustro (vt Panormi) quo in loco huiusce fœminæ generis asseruantur, vel alio, cuius natura id ferat, vitales ducere auras cogitur; dum ipsius tamen facta dotis distributio fuerit, prout dictæ Authen. extat dispositio, cuius ex vi, an correctionem exceperit, *l. quamuis*, explicat, & per quam dilucidè Farinac. exponit *loc. cit. num.* 21. *cum sequenti.*

F

G

Canonico verum à Iure adulterij cõtra reos, Anathematis infligitur pœna: *vt in cap. intelleximus, extra, de diuor.* Quã vltra punitionem, vt pœnitentiam sui, adultera, criminis peragat monastico admiscetur ordini *cap. gandemus, de conuersione coniugat.* DD. penes Farinaciũ *loco cit. num.* 23. & 24.

H

Sed quid municipale ius inarum huiusmodi acuit in reprobos? An sopitum videatur? Neutiquam. Plurima elicuit Italia, in adulteros decreta, quæ affert Farinac. nec reliquit Menoch. *loc. sup. cit.* & Tiraquel. *in lege connubia* 13. *glos.* 1. Et hoc in Siciliæ Regno in constitutione, quæ incipit, *Legum asperitate lenita*: illa fuit punitio in adulteros præfixa, quæ illo videri in loco potest; hæc autem declarationem postmodum excepit ex Rege Alphonso per dicti Regni Capitulum 167. Cuius ad considerationẽ quilibet, cum euenerit casus, valeat accurrere: Hisce attamen temporibus pecuniaria per totius ferè Italiæ partes, infligitur in adulteros pœna: vt habetur assertio. Farin. *dicta quæst.* 141. *n.* 69. Cui subdere animos cõsuetudini dixit necesse. Idẽ. *n.* 72. Omniũ qua de causa venire ad notitiam oportet, quod si solutus cõiugata Venerem cum meretrice exercuerit, adulterij excusationem à pœna excipit: nulla quamuis meretrici præbeatur excusatio, varias, quemadmodũ, postquam sese versatit inter opiniones, firmũ voluit Farin. *l. oc. cit. n.* 85.

I

K

DE

A

DE MVTVA CONIVGVM Concordia. Cap. 9.

QVid in coniugum concordiæ laudibus mihi aderit eloquij? cum & rectum exindè familiæ regimen euenire, ac domus gubernatio videatur; ſi diſcordi enim animo vir perſiſtat, & vxor haudequidem rectas incedere per vias æconomica valet prudentia: ſic enim Tiraquel. *in 5. lege connubia gloſ. 1. par 5. num. 18.* qui: *Nil eſt, quod matrimonio latè, & feliciter tranſigẽdo magis conueniat, quàm viri, & vxoris mutua amicitia, beneuolentia, & concordia:* quo etiam in loco Græco ex idiomate Homeri transferens, ita ducit ſententiã ex Odyſſea 6.

B

C

D

E

Nil enim hoc potius, & melius,
Quàm cum concordes animos domum habitant
Vir, & vxor: Multi dolores inimicis
Gaudia autem amicis.

Phocilidis etiam præcepta Mileſij, qui concordiã nititur iniungere, ita veniunt.

Ama tuam vxorem; quid enim melius, aut iucundius,
Quàm cum viro mulier ſapit cara ſenectam vſque
Et maritus ſuæ vxoris, neque cadat in medio diſcordiam?

Vndè optimè Euripidis penes Medeam taliter iſtam explicauit ſententiã nutrix.

Quam maxima exiſtit ſalus,
Cum vxor cum viro non diſſidet.

Concordia ſed enim nil aliud exiſtit, quàm appetituum, diuerſorum, qui appetant, vnio, ac variorum in quidquam cordium, conſenſus, vt Muſſonij namq; ſententia videtur apud Stobeum *ſer. 78.* Nullæ, quæ diſcordias in ſe includere conſpiciuntur, honeſtæ veniunt nuptiæ, nec ſocietas, è qua certum ſit concordiam abeſſe; tota namq; domus diſcordes cum habentur, coniuges, capere non valet Philoſtrati, vt prolatum in Sophiſtis, de Bizantio eſt: inde profluiſſe adagium videtur.

F

G

H

I

k

Concordia fulciuntur opes, etiã exiguæ.

Qua de cauſa eloquentiſſimus ille, non Romanorum, inquam, omnium verum etiam hominum hæc lib. de finibus malorum, & bonorum ad nos tranſmiſit: *Neque enim Ciuitas in ſeditione poteſt eſſe beata, nec in diſcordia dominorum domus, quo minus animus à ſe ipſo diſſidens, ſecumque diſcordans guſtare partem vllam liquide voluptatis, & liberæ poteſt, atque pugnãtibus, & contrarijs ſtudijs, conſiliijſq; ſæpe vtens nil quietè viuere, nil tranquillè poteſt. Et cap. Prouerb. 21. verſ. 19.* benè perſpicimus deſerta meliùs eſſe in terra, quàm rixis plena, & ira non vacua morum facere cum muliere, ac 25. in cap. præſtantius haberi dicitur, ſedem in domus angulo ſeligere, quàm in cõmuni domicilio cum muliere, quæ litiũ, contentionumq; amans: vnde iure quidem optimo 27. in cap. ſtillãtibus æquiparata perturbationes appetens fœmina, tectis, frigoris die, fuit: eoquod, quẽadmodum tẽpore illa pluuio haud valent iniurias depellere, ſic amari hæc minimè poteſt, cum detrimenti potiùs exiſtat, quàm alius cauſa.

Maximo quapropter inuigilare ſtudio coniuges debent, vt illibata, ipſos inter, permaneat cõcordia; beatus enim, qui ſenſata cum muliere habitat, bonæque vir mulieris beatus; hinc in Elegia Catullus.

Sit magis, ò nupta, ſẽper cõcordia veſtras
Semper amor ſedes incolat aſſiduus.

In exemplum Eliſabetha, Ferdinandi, Regis Hiſpaniæ vxor veniat; quę adeò concordi, cum viro, perſiſtebat animo, vt, neminem ita Regni adminiſtrationẽ, ſuſcepiſſe dici valeat: Nil enim ad Regni pertinens negotia gerebatur, quod ex vtriuſque ſtatutum, conſenſu, neutiquam fuiſſet, ac ex ipſis ſubſcriptũ, commune, Hiſpaniæ Regni, nomen habebatur, communi legationes voluntate conficiebantur, communique bella mouebantur auſpicio, nec ipſorum aliquis maiorem ſibi deſumebat authoritatem: ſed pari omnia factitabant imperio: vt Guicciar. *lib. hiſtor. 6.* refert. Coniugum

A autem diſſentio, vt aduerſa concordiæ, totius perturbat domi ordinem, ex Diui Auguſtini ſententia in *Pſal.* 35. Et nil quemadmodum benigna iucundiùs reperiri coniuge valet, pari forma nil infeſtam, crudelitate, mulierem poteſt ſuperare, ita Diogenes ait: ſumma enim ſalus, cum vtroſque & virum, & vxorẽ concordia vincit: horrida vero mors, cũ diſſentio, & ira, & cõiugem à muliere, &
B ex viro fœminam ſeparat.

Cauſarum Princeps, vnde omnis diſcordiarum, coniuges inter, euenit ortus, Zelotypia exiſtit: Fœminei namque generis mentes maximè Zelotypiæ ſcimus ex morbo laborare: vnde querimoniæ, litigia, &, id genus, perturbationes conſurgere firmum eſt; ideò Rex ille Alphonſus, per quam ſtabili præditum tranquillitate illud æſtimabat coniugiũ,
C quo capta oculis vxor eſſet cũ viro coniuncta: ita enim velut vnica ſubſtollitur cauſa, fœminarum quæ animos videtur exaſperare, furiaſque non parũ acuere; quid enim tormẽtum maius, quæ rabiei accenſior eſca in mulieres inſurgit? Quã virorum, quãdo, cum amaſijs reſpiciunt congreſſus: ita etiam Imperatoris eſt ſententia *in l. conſenſu*, §. *qua igitur*, vbi
D DD. C. *de repudijs*, quo in loco: *Quod maximè caſtas exaſperat*. & Gloſ. ea notat in parte, quod nil habetur, vnde magis aſper vxoris efficiatur animus, quã ex ea, quæ viro ineſt, impudicitia; ipſa nãque ſæpius occaſionem præbet, vt, multę non ſolũ interueniant rixæ, adulteria verum etiam ex fœminis committantur: vnde viri, Martialis illud, fronti valeat affigi.

Diſſimuletq; Deum cornibus ara frequès.

E Ipſæ namque propriæ dum quærunt iniuriæ compenſationem adducere ſua iacturam de caſtitate cõſultò faciunt. Surdus *de aliment. tit. 7. quæſt. 16. n. 51.* Qui maximi putat dedecoris, quod pudicitiæ integritatem ab vxore vir exigat, dũ & ipſe libidinis ſeſe dederit licentię. *l. ſi vxor* 13. §. *Iudex*, *ff. ad leg. Iuliam de adulter.* Surd. *loc. cit. n.* 49. Ad hæc illa ſe adnectunt, quæ penes Beroald. *in Apulei lib. 8. fol.* 108. haberi conſpicimus: pellicis namque ille affirmat ex amore irã in muliere accendi, ac vindictam in pectore volui, conſiliumque maritis præbet, ne ita fœdus alienas in vxores crimen in exitiale illis odium conuertatur: fœmina etenim ſuæ vicariam libidinis, venereæque participem paleſtræ mulierem ferre nullo modo poteſt, nec vult; Intacto, qua de cauſa, corpore, ſi candidi habere pectoris vxorẽ deſideramus, nos perſiſtere oportet. *cap. ſi ducturi* 32. *quæſt. 6.* F G

Animi enimuerò Zelotypiæ ęgritudo eſt, ex ipſo namque originem deducit, cum timor mentem inuadat, quin alter poſſideat, quod cum nemine velit eſſe commune: ita ex Chriſippi ſententia, illius autem qualitatis amans extat, vt ſolus totaliter amato potiri obiecto velit, adeòquod ſi aliquis in amore ſuperueniat, vtrumque odio proſequatur, degeneremque in rabiem efficiat flammã, credulum vnde, ac omni peruium dubio illum Zelotypia reddit, cum timeat fermè nequis partẽ illius excipiat, quod totum à ſe contendat poſſideri: D. etiam Chriſoſtomus in 2. *Matth. cap.* affirmauit: quod ſi vir Zelotypiam de vxore, aut ipſa de coniuge habeant, omni, turpis licet videatur: fidem præſtant auditioni: idoneum enim Amoris zelus factũ reddit, vt verum eſſe reputetur. H I

Sed quid hęc intellectus firmitas Zelotypia in ſe mali retinet? Quid? Furor eſt, qui animum exagitat: tinea, quæ pectus corrodit: lues quæ mẽtem labefactat, pectus quaſſat, debileſq; & omni deſtitutas vigore potentias efficit: rabida, & interna bellua, quæ viſcera dilaniat, cor deuorat, & quietem eripit: exoſa procella, quæ tranquillitatem ſubtrahit, perturbationes aduehit, diſſentiones immiſcet, & funera: dementia tandem, quæ Zelotypos ad facinora, quaſi vi, compellit. Vnde hac ex cauſa Medeæ rabies, quæ alterius cùm amore alligatum reputaret Iaſonem cõmunes dedit neci filios, ita Ouid. K

Tingeret vt ferrum, natorum ſanguine, mater

Con-

A *Concitus à leſo fecit amore dolor.*
Ac etiam, Latinos inter, Homer. *Ecl.* 8. *verſ.*47. *Maro.*

Sæuus amor docuit natorũ ſãguine matrẽ
Commaculare manus------

Inde Radamiſtus, maximo cum Zenobiam coniugem amore proſequeretur, ac è Romanis deuictus timeret ne ipſa in eorum perueniret manus, è furiarum accenſus facibus vulnus intulit lethale,
B ac vinculis iniectis Araxij ad ripam vſque perueniens fluminis tradidit amatã alueo vxorem, ne, mortua licèt haberetur, ex inimicis iniurias exciperet: vt teſtis eſt Tacitus *lib. Annal.* 12. *n.* 51.

Propterea cùm Zelotypia, ex amore, qui intenſus, ac velut furens exiſtat, originem deſumens omni adhæreat amanti, amentes potius inter, ac inſanos, quã alium in numerum, huiuſmodi recẽſen-
C tur homines: vt Barboſ. *in cap. cum in iuuentute n.* 5. *de præſ.* Tiraquel. *de pœn. tẽperan. cap.* 4. *n.* 1. Rationis etenim lumen Amor extinguit, iudicij præuertit æquitatem, prudentiæ deturbat moderamen, animum inficit, ac mẽtem euoluit. Bald. *l.* 2. §. *& cum placuiſſet, ff. de orig. iur.* Barb. *in cap. veniens ſub n.* 5. *de ſponſ. & matrim.* Maſcard. *de probat. concluſ.* 86. *n.* 20. Tali de re furoris exiſtit ſpecies amor. *cap. cũ*
D *in iuuentute de præſum.* Carocc *deciſ.* 124. *n.* 4. Boerius *deciſ.* 23. *n.* 75. Farinac. *q.* 98. *n.* 77. *&* 78. Taliter vt aliquid haberi nõ poteſt, quod magis efficacẽ retineat violentiam, quàm ipſius rabies. Authen. *quibus modis natur. effician. legit.* §. *illud collatio* 6. Gloſ. §. 1. *in verbo bacchetta, inſtitut. de ſucceſſ. ſublata.* Et iure quidem optimo leniori amantium delicta punitione caſtigantur. DD. apud Farinac. *d. quæſt.* 98.
E *n.* 81. Clar. §. *final. quæſt.* 6. *n.* 7. & in totũ ſæpiùs excuſationem accipiunt. Riccius *in præct. fori Eccleſ. par.* 1. *reſol.* 424. *nu.* 8. Farinac. *de delict. carn. qu.* 136. *cap.* 1. *n.* 87. *& ſequent.*

Nulla verò maior haberi Zelotypiæ, coniuges inter, cauſa poteſt, quàm ſtudioſus corporum ornatus, & affectata cultura: vt Tiraquel. ſcripſit *in lege connub. nu.* 62. Tam ſi è marito eueniat, qui ſui amans corporis ornatui deditam, & F
voluptuarius alieno expoſitam amori, luxurioſamque reddit mulierem: vt explicatum fuit ex Plutarcho *in leg. connub.* quam ab vxore, cum viri habeatur diſſenſus; ſi coniugis enim poſthabitis admonitionibus, abiectiſque vetitis, proprius vltra quam ferat ſtatus, ſeſe fœmina ornet, coloreſque meretriciã decentes faciem adhibeat, ſuſpectam viri mẽtem reddit, alium quod ad finẽ pulchri-
G tudo illa fuerit procurata, vtque externorum animi ad amorem allicerentur, cõſtructa: vt relictum è Tiraqu. *in tertia connub. leg. gloſ.* 1. *p.* 3. *n.* 26. Superuacanea etenim ex ornamentorum copia, ſuos laſciuia, & ſenſualitas ducunt effectus, & damna; ſic poſuit ſub conſideratione Tertull. *de Pallio cap.* 9. Et illo maiores in caſu deſumit Zelotypia vires, quo nullum cum adhibeat mulier domi or-
H natum è domo egreſſum faciens luxurioſa decoratur, & vana veſtium curioſitate, non vt viro formoſa videatur: ſed vt alieno placeat oculo, tali eam incedere modo, ex impudentia omnes præsũptionem excipiunt: vt explicauit Barboſ. *voto deciſ.* 124. *lib.* 3. *n.* 15. Quo ſcriptum in loco reliquit: peccati quando reæ fœminæ habeantur, cum, propriæ vltra conditionis metam ornatũ reddant cor-
I pus, & quo licitum extet in caſu, vel ex aduerſo. quod etiam non præteritis. Tiraquel. *in* 2. *connub. lege gloſ.* 1. *p.* 3. Moderatio autem debet cultui ineſſe, vt longè ſuſpicio ſit: ſordes inde procul, exceſſus abeat, vt laude ſit dignus, & Zelotypiæ furor expellatur. Tiraquell. *loco cit. poſt n.* 54. Si vir atenim, aut mulier, cum ſibi ornamẽtis formoſitatem addiderit, alio-
K rum corda hominum propriam pellexerit ad cupidinem, nihil etſi damni exindè ſequi videatur, æterno exiſtit obnoxius flagello, tartareæque particeps ſedis efficitur: venenum eoquod attulit, vt, ſi vellet, quilibet ebiberet: vt Diui doctrina Hieronymi. Quæ autem ornamenta fœminarum? An veſtes & fuci? Haud equidem: ſed pudicitia, & mores. Tiraquel. *loco cit. n.* 9. Et nulla quemad-

A modum in moribus fictio eſſe debet, pari forma ſit è corpore procul: vt aſſeruit Ariſtot. *lib. œconomico* 1. *cap.* 4. *fin.* Huius namque ornamenta generis hiſtrionum potius, ac meretricum, honeſtæ quàm mulieris, & viri decent aſpectum: addè, quod veſtium qui ſeſe dedunt licentiæ Dei manus inferre Sapientiæ videntur, cum ipſius reformare opus, & aliam inducere figuram contendant. Numinis
B forſan ignorãt quod naſcitur, opus eſſe, quod mutationem patitur Cacodœmonis: vt ad nos tranſmiſit Cyprianus *lib. de habit. virg.* & Ambroſ. *in Hexam.* Sciat autem fœmina, quod artificiali cũ vultũ oblinit candore, ac excedenti ſuffundere rubore nititur Summi picturam delet Opificis.

Indè ſub oculos ponat vxor, veſtimentorum nec fulgorem, aut excellen-
C tiam formæ, aurique tantum valoris ad ipſius laudes, habere maieſtatem, quantum, quæ in rebus modeſtia ſit, ac honeſtas, decoræque ſtudiũ vitę afferat; animi etenim ſplendor, nõ corporis exoptatur pulchritudo: vt in *lege quamlib. œconomic.* 2. *cap.* 1. Ariſtoteles tulit, ac ex Tiraquel. *loco ſup. ducto* benè perſpici poteſt. Debet itaque mulierum circa ornamenta conſideratio adhiberi, vt vigilanter quiſque
D meditetur: an ſtatus qualitati, & dignitati habeant correſpondentiam, vt rectum de ipſis iudicium valeat elicere; cũ talia enim vehunt præſens quæ exigat conditio, & patriæ vſus expoſcat; moderatè vitam ducere, virtutiſque perpatrare actus dicuntur, ſuo licet vt viro, cæteriſque placeant fœminis, adhibere cultũ velint. Vnde ſi hoc agunt primum, ac præcipuum conſeruandi amoris modum
E ponunt, & Zelotypiæ ſubtrahunt eſcam, diſſenſionum quoniam, irarumque inde cauſa: vt notauit D. Thomas ſuper Eſa. *cap.* 30. *in fine.* Modus alter, veſtium, cultuſque vltra moderationem, vt firmum coniugalis cõcordiæ vinculum excipiat, mutuus exiſtit virum inter, ac vxorem amor, & beneuolentia: neutiquã enim amari coniuges valent, ſeſe niſi ad inuicem diligant: Seneca namque *nona ad Lucillum epiſtola*, ſi vis amari, ama, dixit: F
Naturæ cum ex dictamine prohibitio habeatur, illum ne, qui nos odio proſequitur, amore complectamur, dum ex aduerſo, eum, qui nos diligere videtur, beneuolentia perſtringere cogimur: prudens equidem amor operatur, vt amantium corda vnico adnectãtur ligamine: ipſe namque vitæ plurimum ad felicitatem confert: ſacræ quoniam inſtrumentum amicitiæ, plurimique exiſtit cauſa G
boni; nil enim vel ciuitas, vel domus poteſt in perfectionẽ adducere, niſi & huius interueniat iuuamen, & opera: Homerus autem in Iliade ſic.

Quicumq; bonus maritus, & prudens eſt
Suam vxorem amat, & curat.

Quam verò in ſe includat coniugiũ neceſſitatem, vt amor in opem adſit, ipſius declarat lex matrimonij, ac natura: Noſter etenim Protoparens Adam, ſeu veH
riùs, per eius dicta, Deus hoc demõſtrauit: eòquod, iucundiſſimus poſtquã ſopor ille in artus fuerit immiſſus, Euaque in totius vitæ ſociam fuerit allata; ecce, inquit, de meis oſſibus os, & de carne mea caro. patrem propterea relinquet homo, & matrem ſuam, vxorique adhærebit, ac duo vna erunt in carne; iſtud enim amicitiarum ſumma eſt, iſtud finis: cara ideò coniungi cum re vir debet, vt I
quid vnum cum illa reddatur.

Nulla verò maior haberi cauſa, vnde conſurgat amor, poteſt, quàm ſi alius moribus accommodati mores exiſtant; nec aliud eſt, quod magis arctum reddat amicitiæ vinculum, niſi morum ſimilitudo: in quibus enim ijdem veniunt mores, concordes efficiuntur voluntates; indè quis altero delectatur; quod affirmat Philoſophus *in Politic.* 5. ac omnis, K
è cõtra, turbationis cauſa diuerſitas eſt. Propterea Martialis diſſimili cum vxore, ſuis eòquod ſeſe moribus aptare non vellet, rixas miſcebat, propriam ita expreſſit voluntatem.

Vxor vade foras, aut moribus vtere noſtris.

Cum diuerſi autem animi habitus, vt dilectionem concilient, neutiquam ſunt apti.

A apti. Ariſt. *dicto cap. 4. œconomic. lib. 1.* Concordia enim à concordo venit; diuerſorum eoquod, nimirum, deſideria cordium in vnum coniungi facit; vnionẽ verò illo ſuſcipiunt in caſu mores, quo mariti, cuius paret imperio, ſubeſſe legibus mulier curæ habet; cum parentũ etenim de domo egreſſum facit ipſorum amplius in facultate non eſt: ſed viri ſub ius tranſire videtur: vt Stobæum penes
B legimus *ſerm. 71. & 75.* Diuinas autem leges viri obedientiam rigoroſè ab vxore poſcere certum eſt; ipſius quoniam ſub poteſtate, ac dominatu perſiſtere illa cogitur: vt in *Geneſis 3.* cui additur D. Petri *epiſt. 1. cap. 3.* authoritas. Quo in loco ſubiectas affirmatur vxores viro eſſe debere. Priſcis propterea temporibus, dum ad nuptias ducebantur mulieres obductam velo faciem gerebant: vt
C illo ſeſe oſtenderent actu ſui iuſſis coniugis ſubiectas. *cap. fœminæ 30. quæſt. 5. & cap. mulier 33. quæſt. 5.* Quæ matrimonij cum fuerint ligamine perſtrictæ viri trãſeunt in familiam. *l. quicumque, C. de re militari lib. 12.* Reputare hac de cauſa, vt Ariſtot. *cap. 1. lib. œconom. 2.* dixit, vxori benè compoſitæ conuenit, matrimonij per coniunctionem, ac etiam conſortij ſuæ in legem vitæ à Deo viri mores im-
D poſitos, quos æquo ſi perferat animo facili domus regimen excipiet modo; ſi ex aduerſo, magno non, niſi labore id agere poteſt. Hac de re ſi coniugis obtemperantẽ ſeſe reddit præceptis vxor, ingentes in domi cura ſudores haud patietur: vnde Ciuitatis quemadmodum obedire legibus viros neceſſe, pari mulieres forma promptum, alacremq; animum cõiugum præſtare ingenijs: vt So-
E cratis prolatum, compelluntur. Sed enim Aſtrologicis eòquod ab obſeruationibus aliqua pro coniugum conuictu afferuntur, optimum putaui præſenti aduehere in negotio, & ita: Quando viri, & mulieris luminaria ſe amica inuicem radiatione contuẽtur, & multò magis, ſi in mutua receptione reperiuntur, ſtabile vinculum, & conſtans deſignatur cohabitatio: & maiorem habet efficaciam, ſi viri Luna, vxoriſque Sol tali ſe habent F
modo. Quando verò hoſtilitèr ſe aſpiciunt, aut ſunt in coniunctis, matrimonia dirimuntur, vel totalitèr, vel ſolo toro, vel animorum diſſidio. Si aphetæ aliqui, vel idem in vtriſq: benè configuratur, erit idem; ſed non ita conſtans. Similiter ſi malè non conſtans diſſidium. Tempora diſſidij oſtendent oppoſitæ directiones, & progreſſiones aphetarum, præſertim luminarium. Conuictus etiam G
iucundus erit, & blandus, ſi luminaria concordant, & beneficè ſupereleuãtur, aut configurantur; ſi maleficè, contentioſus, inuerecundus, inuidus. Si luminaria tandẽ diſcordant, & beneficè configurantur, conuictum pænè reſciſſum, redintegrant, placant, & blandum, reciprocumque reddunt amorem: Si maleficè dirimunt cum contumelia, & execrationibus; addito ♀ etiam cum voci- H
ferationibus, improperijs, accuſationibus: addita ♀ adulterijs, & incantationibus, fœdatur etiam valdè à maleficis. Et hæc aſtrologicas iuxta regulas; quæ cum ſuum ex Deo vigorem ſuſcipiant, niſi eius concurrat voluntas ad perfectionem quidquam adducere neutiquã valent: ad alia.

DE LEGIBVS AB VXORE ſeruandis. I

Cap. 10.

QVæ autem præberi à coniuge leges debent, ac præcepta, & præcipuo ab vxore ſeruari ſtudio neceſſe, vt æqua ſeſe, pro concordiæ acquiſitione, gerant prudentia, hęc veniũt.

Et ipſius inter prima exiſtit: vt domi K
ſe ipſa continere curet; mulier etenim, nec aliorum proſpicere vultus, neq; ab alijs videri, præſertim quæ cultu ornetur eleganti, debet; vtrumque ad Venerem ſtimulus exiſtit: vt Theophraſti explicatum per ſententiam. Summã autem vxoris haberi laudem, ſi domi ſeſe vigilans contineat. Caſſan. *in Cathal. gloriæ mundi, p. 2. conſid. 25.* affirmauit per Tex.

in

A *in l.1.C.de offic. diuerſ.iudic.* Ad quod è viro compelli mulier valet. Tiraqu. *in* 16. *lege connub. gloſ.* 1 *par.* 10. *num.* 31. Et aliquando ſi mulier obediens nō ſit, repudijs exiſtit cauſa. Specul. *tit. qui filij ſint legitimi*, § 1. *verſ. quod ſi viro abſente*, & Tiraqu. *loc. ſupra citatis.* Vnde Moſchouitarum penes gentes mos habetur: vt nulla honeſtatis prædita, nec non pudicitiæ decore mulier iudicetur; niſi quę
B domi concluſa permaneat. Taliter vt nuſquā ex quacunq; abeat cauſa, egreſſum facere poteſt; proprijs etenim dum in ædibus moras ducunt, & telas conſtruunt, & fila nent, aliquid ſibi iuris, & authoritatis non deſumunt: cum omnes, qui domeſtici ſint, abſoluant ſerui labores, verbera neutiquam à maritis perferunt, amoris dum ſigna reputant, &
C querelas plerumque conficiunt ſeſe viris exoſas; vt teſtis extat Guagni. *in Moſchou. deſcriptio. cap.* 4.

Secunda, vt earum, impudicitiæ quibus maculæ, conuerſationem fugiant; illam eoquod vitare præſumptionē oportet, qua illis quiſque ſimilis, dicitur, cū quibus tempus ducere optat. *l. eum qui, C.de Epiſcop. & Cler.* Improbas namque in ſe ille qualitates æſtimatur includere, malorum qui ſocietatem amat. Bald.
D *in cap. inter ſolliciiud. extra, de purgation. canon.* legimus enim in Prouerb. *cap.* 13. *Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit, amicus ſtultorū ſimilis efficietur.* Quod *in* 22. *cap.* conſpicitur. *Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules, cum furioſo, ne fortè diſcas ſemitas eius, & ſumas ſcandalum animæ tuæ:* Et Propheta pſ. 17. *Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris: & cū electo electus eris,*
E *& cum peruerſo peruerteris.* Qua de cauſa eloquentiæ ſeptemfluus ille Nilus D. inquam Hieronymus Domitillæ ſcribēs: *Semper* inquit, *in comitatu tuo graues fœminas habeas, mores enim, & ſtudia dominarum plerumque ex Ancillarum, & contomitantium moribus iudicantur.* Et iure quidem optimo, qualiſcunque ſit, cuius delectetur fœmina conſortio, ipſius afficit, vel honore, vel vituperio ſtatum; ſimiles quoniam retinere mores quilibet præſumit. Et Euripides in Andro, ſanæ haud fermè reputat mentis coniuges, qui peſſimis præditas mulieres cōditionibus, vt ingrediantur ad vxores, permittunt, plurimas enim tractant res, quæ & dedecus nonnumquam afferunt, & vituperium ducunt; vnde ſi tranquillitatem domi, & vxoris viri exoptant modeſtiam, ac honeſtatem hoc vigilanti curent prudentia. ſic Ariſt. *lib. œconom.* 1. *cap.* 7. doctrina.

Vt œconomicam, tertia, circa negotia curam gerat, quæ domi ſepta inter exiſtunt: tale namq; dominium debet coniugi permitti, prudenter in quo ſeſe mulieri verſare conuenit: quædam eoquod fœminæ, cum vigiles hanc in rem non incubuerint, omnia, quæ viri ſumptibus acquiſita, & labore, peſſum dare non dubitarunt, ac prodigum de illis
H vſum habentes, in conſumptionem tribuere: quapropter Xenophontem penes *fol. œconom.* 521. probam domi ſociam eſſe coniugem legimus; non paruū ad viri felicitatem conferens augmentū; ſæpius etenim prodigæ opera fœminæ in ruinam impelli virorum ſubſtantiam proſpicimus. Hæc autē cum citatus duxiſſet, iſta viri affert in mulierē verba: *Ego tibi quæcunque ſunt intus, prodidi, tu*
I *item tecum in eandem collocaſti.* Eius etiam hinc emanat præceptum, ne contentioſis ad inuicem colloquijs, quæ quiſque attulerit, recenſeant, & plura ſe vterque affirmet duxiſſe. at curent potius, vt per quam ſolerti familiarem augeant modo rem; bonorum verò adminiſtrationem circa nulla debet vir forma imperium, ſubtrahere vxori: cum & ſocia, & domina, ſicut coniux, habeatur. Qua de cauſa
K Plutarchus in moralibus affirmauit ita: *Vt corpus nil poteſt abſque animo, nec animus rectè valet, niſi corpore incolumi, ſic inter vxorem, & maritum omnia ſunt cōmunia.* Adde quod 3. Virgil. *in Ecloga verſ.* 34. de illis non ſolum, quæ domi continentur, quæ ad externam verum etiam pertinent curam voluit præberi, Menalcam dum inducit, qui nil ſeſe de

gregis

A gregis animalibus facere diſpoſitionem poſſe aſſerebat, ſi aduerſo Damœtæ cãtu proſtratus, victas daret manus, patrem quoniam domi, & nouercã retinebat, &

Biſque die numerant ambo, pecus alter, & hædos

Accuratè diuiſa, coniuges inter, vnde officia eſſe debent, ac munera; taliter vt, quæ ad forum, ac rus pertinere videantur, ciuilia nec non ſint negotia, viro
B tribui neceſſe; ipſius autem, quæ ſpectare ad naturam, ſcilicet imbellem, domi res mulieri conceduntur; quod in obſeruatione, haud negligant ponere, ſi prudenter vitam ducere homines contendunt; nec alterius effugere à laboribus coniugum quemque decet. ſæpè verò ſolent egreſſæ ad ruris negotia fœminæ operariorum perfici curæ, ac ſibi patris familias induere vices; Menalcæ
C quemadmodem nouercã agere non pudebat: Viro autem domeſticæ ſtudium ſummæ pænitus in vxoris manibus relinquere negligenter non conuenit: in illis præcipuè, quæ ad ſeruorum attinẽt operas, quibuſue authoritatis indigentia eſt; hoc igitur modo maiores coniugum communio vires, in concordia, excipiet, firmas in dies inijciet radices, mutuo dum cordis amore graue curarũ
D diſpertiunt pondus; vt è Hierocle in œconomica ſcriptum.

Quæ quarta venit lex, mulieris circa obſequia præbetur; ipſa namque vt ſubiectam ſeſe viro demonſtret, peccatique pœnam à Deo conſtitutam, ob Parentis primæ audaciam, Euæ inquam, luat; obediens viri exiſtere imperijs debet. Hanc autem eiuſmodi eſſe ſubiectionem, haud decet, quæ à filijs exigi videtur, ac ſeruis; ſed vt in dominij maieſtatem coniugi ſubdita mulier dicatur; cum pari
E forma ipſa mater familias, vti pater nominetur. *l. pronunciand. 46. §. 1. ff. de verb. ſignificat.* Naturæ namque ordinem ſeruari neceſſe vnde venit, quod & ſeruitia hominibus præſtare fœmina cogatur; Diuo quemadmodum ex Auguſtino in Geneſis quæſtionum libro, *quæſt.* 153. ſumptum fuit capitulum eſt ordo 33. *quæſt.* 5. Mulieris eòquod tributus vir in F caput fermè fuit. *cap. hæc imago cauſa, & quæſt. 5. citatis.* Præeminentiæ qua de cauſa cum reſpectus habeatur, & obſequijs venerari maritum, & ſeruitijs dulciter amplecti vxor debet. Bald. *in l. ſi inuita. C. de nuptijs.* Surd. *de alimen tit. 7. quæſt. 16. num.* 22. Viris namque ſubiectæ, illorum pœnè famulæ exiſtunt mulieres. *cap. ſatis hinc dicta cauſa 33 quæ. 5.* Quis enim ambigat, & in ancipiti con- G ſtituat, coniugum ſub cuſtodia, poſitas, necnon tutela permanere fœminas, eorumque ſub moderamine, vt potè prudentiorum, quique maiori, & conſilio polleant, & ratione creatas? iuxta illud Prouerb. *cap.* 11. quo in loco: *Qui ſtultus eſt, ſeruit, ſapienti.* Vnde autem hoc illis? ex imperfecta ſexus muliebris natura originẽ ducit. & hac de re prudẽtiæ dirigi ex æquitate imbecillẽ adeo mentem decet, dum & in ſociam viro mulier H tributa; mariti propterea ſub dominio, cum ad obſequia, & coniugalia munera reſpectus habeatur, ſubiectam dicere fœminam oportet. *l. ſtatu liberos, §. ſi uis ſeruum, in verbo operari domino, ff. de ſtatu libero, l. ſicut,* & ibi Gloſ. *in verbo eſſe debet, ff. de opera libert.* Surd. *loco cit. n.* 12.

An autem fabrilia circa opera vxor, & artificialia, viri iuſſu, cogatur verſari? I Hoc neutiquam agere negotium compelli poſſe reputauit. Mar. Giurba *ſuper conſuetud. Meſſan. cap. 3. gloſ. 9. p. 1. num.* 37. Taliter vt ſi nummorum aliquid ſibi fuerit adepta, cum in mercatura, & alia verſatur arte, proprio, non autem coniugis acquirit, vtili, communis cum diſpoſitio iuris ſub conſiderationem veniat; alter enim, liberæ per operam perſonæ, cuiuslibet acquirere lucrum rei K minimè poteſt. Doctores penes Giurb. *cap. 1. Gloſ. 6. parte 1. num. 56. & dicta Gloſa 1. num.* 37. Qui exempla caſus in Textrice, Chirurga, Nutrice, Raccamaria, Obſtectrice, ac eiuſdemmet generis fœminis offert: Rotæ adducit *deciſ. 1. num. 3. & 4. de donation. inter virum, & vxorem*: & Surd. *conſ.* 459. *num.* 18. Etſi, tempus eoquod mariti detractum

ſer-

A ſeruitijs, quæ nullo modo, negotia cum tractaret mulier, præſtita fuere, aliquid ex lucro dare coniugi adſtringatur. per Tert. *in d.l. ſicut, ff. de opere libert. l. aſſid. C. qui potiores in pignore habeantur.* Quod eumdem retinet vigorem, ſi viri ob pecuniæ operam lucrũ fœmina exceperit. Giurb. *loco citato in fine dicti num.* 56.

Adde quod nulla etiam ratione ſeruitia, quæ nobilitatis in præiudicium reſultare conſpiciuntur, vxorem, vt ſeſe
B in viri operetur commodum, cogunt. Giurb. *dicto cap.* 3. *gloſ.* 9. *parte* 1. *nu.* 38. Nobilis, quo in loco, ſanguinis excuſationem præbet mulieri, quin viri ſeruitijs immiſceri debeat; demas attamen, ſi graue ob paupertatis onus famulã conducere neutiquam valent: Sanch. affert *de matrim. lib.* 6. *diſput.* 6. *num.* 14. Cum ſui etenim ſplendor ſanguinis aliquod
G excipiat præiudicium ſeruilia minimè opera marito adſtringitur fœmina præſtare: vt Giurba *loc. cit. n.* 39. quapropter nec molere, nec in ſordido coquinariæ artis exercitio verſari tenetur. Tiraquel. *in lege* 5. *connub. num.* 8. *& in prima lege num.* 27. Triennio accedit, quod lac prębere filio haudequidem compellitur; cum dedecus indè prouenire videatur. Surdus *de aliment. tit.* 7. *quæſt.* 9. *num.* 26.
D Tiraquel. *de nobilit. cap.* 10. *num.* 78. DD. penes Surdum *dicto tit.* 7. *quæſt.* 13. *nu.* 2. Quæ decora enim forma effici minimè poſſunt, obligationem ad opus nõ ponunt: ſed ſi regionis hoc permiſſum reddat mos, illius ad obſeruationem quilibet fermè tenetur: matrimonij ex co quia cum fit contractio, mutuo ſe conſenſu regionis iuxta mores alligari videtur. Cocton. *controuerſ.* 2. *de viro, & vxor. quæſt.* 2. *num.* 89. Et ſi vt lac iam
E puerǫ afferat nato, contraria licet ex parte regionis veniat vſus, adſtringi mulierem in quorumdam placitis fuerit. DD. penes Surdum *dicta quæſt.* 13. *propè num.* 2. *finem, & in num.* 3. Illas affert rationes, conſpici ex quibus cauſæ valeant, vnde ad hanc ſubijciatur mater obligationem: & hoc poſſit excuſationem ab onere ſuſcipere. Ad obſequia verum, quæ præſtare vxor viro compel-
F litur, accedit, quod illum, prout eſt domicilium, alium etiam ſi transferatur, in locum ſequi tenetur. Gloſ. *in cap. vnaquæque, verbo ſequatur* 13. *quæſt.* 2. Giurb. *parte prima cap.* 1. *num.* 49. Cocton. *dicta controuerſ.* 2. *num.* 71. *cum ſequent.* Cum nullum ponat obicem, quod pactum de non diſcedendo ſtatuto ex loco fuerit iniectum: æqua enim ſi habetur cauſa,
G nullam id retinet efficaciam. Abbas *in cap.* 1. *num.* 5. *verſ. & hoc verum, qui matrimonium accuſare poſſunt.* Tiraquell. *de legib. connub. lege prima, gloſ.* 1. *num.* 37. *in fine, verſ. atque etiam.* Simon de Petr. *de interpetrat. vltim. volunt. lib.* 4. *dubit.* 8. *num.* 55. *verſ. intellige.* Cancer. *variar. reſolut. lib.* 3. *cap.* 7. *num.* 1. *verſ. niſi aliqua.* Capic. *deciſ.* 135. *num.* 2. Vrſill. ad Afflict. *deciſ.* 307. *num.* 7. *verſ. & melius.* Huius etſi generis pactum firmum iura-
H mento redditum fuerit; vt probatum voluit Abbas *loco citato num.* 5. *verſ. nam ſi daretur.* Sanchez *de matrim. lib.* 1. *diſput.* 40. *num.* 3. *&* 4. quem refert, & ſequitur Pontius *eodem tract. cap.* 20. *n.* 8. *in fine. verſ. limitanda tamen lib.* 12.

Maritus autem cum ad obſequia, & ſeruitia ex vxore præſtita reſpectus habeatur alimenta ei ſubminiſtrare com-
I pellitur: nulla verò forma còquod tributa dos fuerit. Abb. *conſ.* 39. *num.* 14. *vol.* 2. Hac de cauſa mulier etiam, quæ dotem haudquaquam duxerit, è marito, cuius perſiſtit in obſequijs, excipere alimenta debet. Cinus, & Bartol. *in l. quod in vxorem, C. de negotijs geſtis.* Quod etiam vigorem habet, quamuis in ægritudinem inciderit, & malæ perſiſtat valetudinis. Surdus *de aliment. tit.* 4. *qu.* 83.
K *num.* 3. *cum ſequent.* Addas, quod eas, quæ neceſſariæ ad ſalutem ſunt, medelas afferre, ac pharmaca ſubminiſtrare tenetur: Cinus, & DD. penes Surdum *tit.* 3. *quæſt.* 5. *num.* 4. *& tit.* 1. *quæſt.* 33. *num.* 37. Quo in loco diſtinctionem facit. ſi dotem attulerit, vel ex aduerſo vxor: præiudicium enim ſuę infert conditioni vir, ſi omni denudatam re puellam ducat in vxorem. Quod minimè

agit;

agit; quin alimenta præbere teneatur coniux; at ipſum cogit Cocton. *d. controuerſ.* 2. *cap.* 2. *num.* 88. Vbi diſtinctionem adhibere voluit, cum neutiquam dote prædita mulier, diues exiſteret, vel ſi eius promiſſio, non autem ſolutio ab extraneo, aut ab ipſa etiam, vel è ſocero fuerit facta: 83. ad huc *in nu.* Quęſitum affert, an coniugi, quæ à domo recedat, vel carceribus ſit iniecta, præſtare vir alimenta compellatur, vt prolixitatem etenim, quam odi; vitarem, ſolerti perquirenda, in citato, relinquere lectori volui.

DE FAMILIAE IVRE: AC VIRI poteſtate in vxorem.

Cap. 11.

PRimis in mundi exordijs viro, & Princeps fuit, in vxorem familiare conſtitutum Imperium; hoc autem ob patrati pœnam ſceleris, eiuſque tranſgreſſionem quod paſſum, in præcepti flagellum: omnia exhinc familiarum, ac Rerumpubl. prouenire initia, cum inſimul conuenirent multitudines, certum eſt, diuerſa quamuis extiterint forma; priori namque familia tempore fuit cõſtituta, quàm Ciuitas, & Reſpublica. Prima propterea hominis ſocietas habita, familia: in diem velut, & præſentis cauſa vſus fuerit tributa; hæc autẽ Ciuitatis in ſeminarium venit: vt Ciceronis *lib. de offic. primo ſentent.* domus vnde iuxta naturam, præfixa extat ſocietas: ita *lib. Polit.* 1. Ariſt. Hoc autem familię nomen, ad res non ſolum, ad perſonas verum etiam ſpectare appareat. *l. pronũciatio* 195. §. *familiæ. ff. de verb. ſignif.*

Et cum ad res, primo, refertur, hæreditatis nomen, ac bonorum importat: *l. finali, C. de verbor. ſignificat. & vt ex duodecim tabularum lege conſpicimus. Proximus agnatus familiam habeto. d. l. pronunciat.* §. 1. Quo herciſcundæ familiæ in caſu accipi actio debet, quæ, vt hæreditatis fiat diuiſio, competere videtur. §. *quædam actiones, inſtit. de action. l.* 1. *ff. familiæ herciſcundæ.* Alex. *conſ.* 70. *nu.* 10. *verſ. quoad ſecundum lib.* 6. *d. l. pronunciatio,* §. *familiæ, ff. de verbor. ſignific.* Gloſ. *in dicta l. final. C. eodem.* Cum ad perſonas autem ſecundò pertinet, ſæpius includit corpus, quod vel iure ipſorum proprio, vel cognationis compræhenſum, nomine, habetur. *l. final C. de verb. ſignificat.* Et iure quidem proprio, aut ex naturæ conditione, vel iuris extant ſubiecti. *dict. l.* 195. §. *familiæ, ff. de verb. ſignific.* Guttierez *de iure men. lib.* 3. *cap.* 8. *verſ. familiæ.* Huiuſmodi autem familiæ appellatione ſeruos non ſolum contineri, liberos verum etiam, qui in patris familiæ facultate perſiſtunt compræhenſos haberi firmum eſt. *l. deteſtatio;* §. *familiæ, & dicta l. pronunciatio,* §. 1. *ff. de verb. ſignificat. l. qui adoptio, ff. de adoption.* Quam in claſſem & nurus, & gener, propinqui nec non ex gradu in gradum veniunt: *l. fin. C. de verb. ſignif.* Quæ hunc ad ſenſum aliud eſſe nõ poteſt, quàm perſonarum corpus, quæ priuata vnius ſub patrisfamilias poteſtate compræhenduntur: & mulierum quãquam liberi earum non perſiſtant in familia. *l. familiæ* 196. §. *fœminarum, ff. de verb. ſignif.* Vſum attamen omnes amplectuntur, qui viduam iam ſuperſtitem vocari matrem familias patitur. *l. pronũciatum* 46. §. 1. *ff. eodem.*

Hac maritus, & vxor de cauſa, cum vnica proles habeatur, famuluſue, aut ſeruus integram dicuntur familiam conſtituere: ſufficientes namque hoc ad negotium conductitias eſſe perſonas mos probat, cum hiſce familiam temporibus quiſque valeat retinere, qui nulla etſi proles veniat, mulieri ſit adnexus, argumento. Gloſ. *in l. proſpiciend.* §. 1. *ff. de pœnis.* Roman. *conſil.* 152. *verſ.* 3. Philoſophi quamuis iuxta doctrinam *in Politic.* 1. *cap.* 1. Et vxor ad familiam, & maritus, amatorio necnon aptus labori debeat adeſſe bos, qui pro ſeruo pauperibus habeatur: hinc familiæ membrum paterfamilias extat. *l. familiæ* 146. *ff. de verb. ſignificat.*

Sed quis verum Patrisfamilias nomẽ exigit?

exigit ? An vilis, & ſine liberis ? haud equidem; cui & coniux filijque ſubiecti exiſtunt, ac ſerui, hoc præbetur ; in ipſos autem poteſtatem retinet, & in muliere, primo, ipſa exercetur, quæ mitiſſima eſt ; naturali quoniam ratione vitę, familiæque coniuges inter, communio permanet : ideò tamen non tam rigoroſa eſt, cum neutiquam vxoris dici dominus vir illo imperio poſſit, quod in liberos exerceri videtur, ac ſeruos ; ſed adeo vt ſubdita ipſi fœmina exiſtat, vt ſacræ monumenta paginæ demonſtrant: præeminentiæ quam retinet mas ratione, illi verò punitionem ducere, ſi leuẽ demas, nequaquam valet. Gloſ. *in l. ſi quæcumque* §. *final. ff. ad legem Aquileam.* Tiraquell. *in prima lege connubia. gloſ.* 1. *part.* 1. *num.* 22. Hondedeus *conſ.* 63. Zabarell. *conſ.* 9. Tuſcus *litter. C. concluſ.* 11. Qua de re cum leniter ipſam punit, verbera illo valet inferre modo, quo Ludimagiſter, diſcipulos, ac ſeruos dominus caſtigant ; dum ipſi miti ſubditos forma plectere poſſunt. *l prima, C. de emendatione ſeruorum. l.* 1. *C. de emend. propinquor.* §. *ſi quis autem, Authen. vt liceat matri, & auiæ,* §. *final. inſtit. qui ſunt ſui, vel alieni iuris. l. reſpiciendum, ff. de pœnis.* Taliter, vt huiuſmodi leuis correctio conceſſa viro exiſtat; promiſſum licet fecerit ſeſe vxorem haud fore correcturum; id enim, cũ bonos aduerſus mores fuerit conſtitutum, vigorem nequaquam retinet : delinquendi ex eo quia tali tatione occaſio præberetur. *l. ſi plagis, ff. de verb. obligation.* Abb. *in cap. extra miſſa de reſtitut. ſpoliat.* Farinac. *conſ.* 157. *num.* 15. *par.* 2. *fol.* 245. Gratianus *diſcept. forenſ.* 738. *num.* 71.

Signatum atenim viro ſit, vt nimius in punitione minimè habeatur, ſi leui coquod modo, & filij, & ſerui excipere punitionem debent, quo magis vltra terminos progredi neutiquam liceat cõiugi, dum & vna caro, fœmina, & idem corpus, cum viro eſt; adde quod ſuam excepit ex coſta originem Eua, non autẽ ex pedibus, vt ſe, non vti ſeruam : ſed in ſociam demonſtraret efformatam. Tiraquel. *in l.* 8. *connub. nu.* 12. Tyrãni adeoquod nomine inſigniuerit Tiraquellus maritum, qui ſeueriori, quam ipſius cõditio patitur, punitiones modo infert *num.* 11. per Text. *in cap.* 1. *de his, quæ vi, metuſue cauſa fiunt.* Ipſe autem ſummam dixit iniuriæ notam eſſe, quod vitæ ſocia, & neceſſarijs viro in rebus coniuncta vile ſicut mancipium tractetur, & ignominijs onerata dedecore afficiatur; ac ſacrilegij reum æſtimauit coniugem, qui manus opprobriosè in mulierem inijcere minimè dubitaret ; Marci prout Catonis dictum exiſtit, dum, vt Plutarchus in eius vita refert: huiuſmodi affirmabat ipſe, marito, aliam non debere punitionem adduci, quàm quæ temerarijs diuini ſimulacri violatoribus infligatur. Verborum etenim ſuauitate, non verberum ſæuitie, amoris dulcedine, timoris non formidine, placido moderamine, rigoroſo non imperio tractari mulierem oportet ; ita enim lumen gentiũ Apoſtolus *cap. ad Coloſſen.* 3. *Viri diligite vxores veſtras, & nolite eſſe amari ad illas.* Qui ſapientia namque præditus vir exiſtit mulieri neutiquam percuſſiones inferre geſtit: ex eo quia, vt Gellius primo explicauit libro, vel tolli coniugis vitium neceſſe, vel ferri ; qui primum agit negotium commodiorem ſibi reddit ; qui poſterius meliori animum ornatu decorat : quid etenim è verberibus deuenire vtilis poteſt, quid emolumenti ? An magis indè virum fœmina proſequatur amore ? haudquaquam : infeſto immò illum odio ſibi reddet inuiſũ, & deſperationis non ratò in baratrum conſulò irruit, dedecora nec non, prius minimè audita, patrat facta ; in aliorum amentem enim trahitur amorem ; vt de Paſipha, Plutarchum penes, in moralibus, habemus : quæ Minois propter ſeueritatem horridos fermè in Tauri amplexus iuit. indè in Homeri Iliade præceptum : vt quilibet, prudentia cui adhæret, & morum probitas, maritus, propriam amare, ac illius peſſimam corrigere naturam inniti velit. Adde quod prout ex Tiraquello prolatum *loco citato num.*

A *num.* 17. venit : lethum varijs comparare modis, vitaleſque arripere auras ita malè acta coniux meditatur: vt ſunt quę notauit. Gloſ. *in l. pater Seuerinam*, §. *Socrus*: vbi Bartol. & Caſtren. *ff. de condict. & demonſtr.* Vnde iure quidem optimo conſtituta virum aduerſus, qui feritate in vxorem vtatur, & graui eam verbere afficiat, pœna fuit, immò id vigorem habet, ſi leniter ipſam percutiat, cum nulla interueniat cauſa: tertia verò hanc ob punitionem, propter nuptias donationis amitti pars debet, quæ idem importat, ac tertia nuptialis pars largitatis, quæ fuerit è viro confecta: per Text. *in Authen. ſed nouo iure. C. de repudijs*, & *in authen. liceat matri, vel auiæ*, §. *ſi quis autem propriam vxorem*. Sed ſi nuptiarũ ergo donationem haud attulerit, quarta in totius ſubſtantiæ parte, dummodo quod treſcentum non exuperare aureos videatur, punitionem excipit; quo autẽ caſu hanc res familiaris excedat ſummam, aureos in pœnam centum ſoluere compellitur, ad Text. *in l. penult.* §. *ſi verò ſine culpa, C. de repudijs.* Farinac. poſt Tiraquell. *de delict. carnis quæſt.* 143. *nu.* 187. §. *verberatio.*

B

C

Sed enim eòquod tãtas vxorum pertinacia, vires hiſce deſumpſiſſe temporibus conſpicitur, vel valet importunitas perferri: taliter vt ſæpiùs malis non ſolum verbis coniuges afficiant, ad verbera verum etiam procedant, & iurgia, quibus victas dare manus per quam indecorum extat: vt dixit *in lege 1. connub. num.* 19. Tiraquell. Vnde huius fœminas generis, quæ in viros dominium ſibi deſumunt, omni expertes laude, ac vituperio dignas in num. 17. reputauit. Accedit quod vniuerſum pœnitus familiæ vſurpantes regimen, viros inſtar ſeruorum proprio ſubiectant dominatui, iuſſiſque obedientes eſſe cogunt, ac ſæpius cum ipſos in contemptu habeant, ad vlteria perpatrare non erubeſcunt, nullius cum frẽnum timoris earum cohibeat licentiam, nec vlla ipſas formido terreat; iraut nonnunquam in maritorum vitam inſurgere tentent. Hæc, vigili, de cauſa incumbant ſtudio viri, ne mulierum audacia in ſummum creſcat, & cũ occurrere caſus videtur, Salomonis minimè prætermittant monitum, *Duram baculo percute*. Quis enim ſapiens, quis prudentia obarmatus vxori neutiquam regimen ponit? Liberam eam eſſe non concedat, nec permittere, vt omne domus habeat imperium, debet. Tiraquel. *in dicta l. 8. num. 7. in fine*. Licitum ergo perſiſtit, mulieris vt inſolentiam, dum æquam præbet cauſam, verberibus cõiux deprimat Farinac. *loco ſupra cit. num.* 181. Ne, ſi facili remittatur modo, peiora labatur in facta, imperiumque in virum ſibi vſurpare non dubitet. Abbas *in cap. quemadmodum*, §. *illud autem n.* 15. *de iureiuran.* Rolan. *conſ.* 27. *num.* 18. *& ſequent. volum.* 3. Farinac. *conſ.* 157. *n.* 15. *volum.* 2. & ibi poſt eum Rota *deciſ.* 39. *deciſ.* 371. *vtrobique num.* 4. *in recent. deciſ.* 155. *num.* 4. *deciſ.* 324. *num.* 8. *p.* 6.

D

E

F

G

H

Quid autem grauiora dum committere delicta vxor audet viro agendum? an propria ſcilicet illam punire authoritate, ac mortem valeat inferre, non verò magiſtratus potentia, ſi adulterij comperiſſet ream? Nullo modo (vt patri licet) venereo quamuis in actu delinquentem deprehendiſſet. *l. nec in ea*, §. *vltimo, ff. de adulter. verſ. idem autem.* Sed ſi neci dederit ille coniugem: ex eo quia nimis aſperum viſum fuit, æquo animi, regimen ponere, dolori, ordinaria neutiquam Legis Corneliæ punitione: ſed leuiori caſtigatur per Text. *in l.* 1. §. *fin. ff. ad Legem Corneliam de Sicarijs*: quo in loco; *Sed in eum, qui vxorem deprehenſam in adulterio occidit Diuus Pius leuiorẽ pœnam irrogandam eſſe reſcripſit, & humiliori loco poſitum in exilium perpetuum dari iuſſit, in aliqua dignitate poſitum ad tempus relegari.* Doctores penes Farinac. *de homic. tit. de marito occidente vxor adult. quæſt.* 121. *p.* 2. *n.* 6.

I

K

Propriæ autem violatorem mulieris inſimul cũ ipſa neci dedere permiſſum, vt etiam cum illam, nulla ducta mora, è ſe repelleret: hoc atenim illo procedit in caſu, quo vilis, abiectæque adulter

A conditionis exiſteret: ſed ſi grauis, aut honeſtæ corruptor ille qualitatis haberetur, ſanguineam vir mortem inferre minimè poteſt. Farinac. & DD. penes ipſum *loco citato num. 64. cum ſequen.* Paſcal. *de virib. patr. poteſt. parte prima cap. 5. num. 29.*

Huius verò Siculi ex Regno conſtitutione, quæ incipit: Si maritus vxorē, licitum coniugi venit; vt mulierem, & B adulterum inſimul, tàm indecoro deprehenſos in opere, abſque punitionis formidine valeat morti dare, cum nulla interſit perſonarum qualitatis diſtinctio, tàm ſi vili exortus genere, quàm ſi nobili, maritalis extet violator thalami: Paſchalius *loco citato nu. 33. & 34.* Cum æquo autem percitus furore nō fragrāti funus attulerit in ſcelere; ordinaria neutiquam pœna, vt homicida; ſed alia, C quæ mitior ſit, luere crimen debet. Farinac. *loco ſupra citato num. 63.* Paſchal. *num. 36.* per Text. *in l. Graccus, §. ſed ſi legis, C. ad legem Iuliam de adulter.* vbi *Sed ſi legis authoritate ceſſante, inconſulto dolore adulterum interemit, quamuis homicidium perpatratum ſit, tamen quia nex, & dolor iuſtus factum eius relenant, poteſt in exilio dari.* An vero, & quomodo reus, qui ſic rabiem ſatiarit in conſcientiæ D foro exiſtat? Videndus eſt Diana *trac. 4. parte 3. reſolut. 223.* & Leſſius *de iuſtit. & iure lib. 2. cap. 9. dubit. 5. n. 16.*

Quo ateniim in caſu vir innoxiam depulerit è viuentibus mulierem, illam ſubire pœnam cogitur, quæ in Parricidas extat conſtituta. Farinac. *de homicid. tit. de marito occidente vxorem quæſt. 120. inſpect. 3. num. 37. cum ſequent. l. 1. ff. ad Legem Pompeiam de Parricidijs.* Nec do- E tis vllo modo lucrum poteſt accipere, aut aliquid aliud, vxoris quod, pacto iniecto, vel ſtatuto, ex morte contueniret. *l. final. §. 1. ff. ſoluto matrim.* Paſchalius *loco ſupra cit. num. 74.* Antephatum addē quod, longioris, quàm trahere coniux poterat vitæ ob præſumptionem, quæ in ipſum oritur, illius ſoluere maritus hęredibus compellitur. Paſchal. *num. 84. cum ſequent.* è Scipion. Rouiti *allegat.*

Veniat etiam, quod ſi, cum nulla mulieris intercedat culpa, è domo procul F ipſam vir abicerit, alio dum retinet habitationem in loco, ſubminiſtrare alimenta compellitur: vt extat Iacobi de Aretio, Cini, Alberici, Baldi, Saliceti ſententia, & aliorum quos citat Surdus *tract. de alimen. tit. 1. quæſt. 32. num. 17.* Sed ſi eo adulteriū in ſtatu mulier perpatrarit nullo accuſare modo illam vir poteſt, aut aliqua dotis lucrum facere G de ſumma valet. Tiraquel. *leg. 1. nu. 24.* Dotē immò repetere vxor poteſt. Alexand. *conſ. 78. colum. 1. volum. 5.* Nacta *conſ. 547. num. 15.* Roland. *de lucro dotis quæſt. 68. num. 4. & conſ. 14. num. 38. volum. 3.* Surdus *loco citato num. 21.* Ipſius eòquod ex opera minimè deuenit, quin viro præſtare ſeruitia velit. Alexand. *in l. ſi cum dote, §. ſin autem in ſeuiſſimo, ff. ſoluto matrimon.* Tiraquel. *de retract. §. 10.* H *gloſ. vnica num. 14.* Nacta *dicto conſ. 547. num. 14.* Quod tunc etiam ſuum retinere vigorē Surdus aſſirmauit *d. quæſt. 32. num. 26. & quæſt. 17. num. 47. tit. 7.* Cum propria coniux voluntate, aliquam ob contentionem, diſcedens, & poſtmodū redire ad maritum quærens, ab illo neutiquam excipiatur; ſed longē ſit expulſa: ducit Gloſam *in cap. ſignificaſti de diuortijs.* Aut etiam ſi, cum nec propria I interſit, nec mariti culpa è domo abeat, ſibi alimenta rigoroſè mulier poſcit. Surdus *num. 33.* per Text. *in d. l. ſi cum dote, §. ſin autem in ſeuiſſimo, ff. ſolut. matrim.* Quó autem in caſu adulterij propter crimen è domo abſit alimenta vir ſubminiſtrare minimè tenetur. DD. penes Surdum *dicto tit. 7. quæſt. 16. num. 2. & 16.* Cum tori attamen de ſeparatione, adulterij propter nefas illata fuerit K ſententia. Barboſa *in repetit. rubricæ, ff. ſoluto matrim. in 2. parte num. 47.* Sanch. *lib. 10. diſp. 8. num. 23.* Quid verò debeat obſeruari dubia, dum adhuc in lance iudicium permanet, inſpice *loco citato eundem num. 28.*

Secunda verò, quæ marito ineſt, poteſtas venit, vt dotis vbi ſummam vxor, de qua promiſſum, non autem ſolutionē

fece-

A fecerit, valeat cõiugali è ſede longè depelli. Abbas *conſ.* 85. *num.* 1. Romanus *conſ.* 517. *num.* 2. *colum.* 2. *in princ.* quod probationem excipit *per cap. per veſtras de donat. inter virum, & vxorem.* Surdus *de alimen. quæſt.* 17. *num.* 21. Ex eo quia vt neutiquam in obligatione, illo euentu, perſiſtit, vt alimenta præbeat; pari modo nec, vt propria ſecum in domo retineat, alimentorum namque ſub nomine habitatio, etiam, velut ſub genere B ſpecies comprehenſa videtur. Surdus *de alimen. tit.* 2. *quæſt.* 3. *num.* 5. *fol.* 100. Gloſ. *in cap. Epiſcopus* 10. *quæſt.* 2. *l. legat. & final. ff. de alimentis, & cibarijs legatis:* quod vigorem etiam habet, ſi dotis pars fuerit viro ducta, non autem tota; pro deficiente namque ſolutione alimentorum pænitus denegari ſubminiſtratio poteſt. Surdus *dicta quæſt.* 17. *tit.* 7. *nu.* 3. C & 4. Nec fieri equidem interpellatio debet, ſi facta ex muliere dotis promiſſio fuerit, quamuis cum hoc ſpoponderit extraneus negotium, priuſquam expulſio efficiatur, adeſſe interpellationẽ oporteat. Alexand. *conſ.* 56 *nu.* 12. *lib.* 4. Cum autem depellere noluerit, at ſecũ habitationem inſimul habere permiſerit, nec eius, quæ præſtaret obſequia, recuſarit, alimenta ferre neceſſaria cogitur: vt ſuperius explicatum. illis etenim, qui nobis præſtant ſeruitia, expenſas tribuere adſtringimur. *l. in rebus*, §. D *poſſunt, ff. mandati.* Romanus *conſ.* 440. *in principio.* Atenim cum nulla, dotis circa ſummam, facta promiſſio fuerit, propria neutiquam è domo valet vxorem expellere. Soccinus *regul.* 11. *in* 3. *fallen.* iuxta Text. *in l. quod ſi nulla, ff. de Religioſis ſumpt. fune.* & plenè adnotata per Surdum *in dicto tract. de alimen. tit.* 1. E *quæſt.* 32. *num.* 11. *& ſequent.* Suæ id vero ducat imprudentiæ; còquod cum ipſam in coniugem accepit, dotem non expoſtulauit. compelli qua de cauſa debet, vt ſuorum ex fructibus bonorum, connubij ſubſtinere onera velit, & neceſſaria mulieri tribuere non effugiat; vnde ſi è domo, cum nulla interueniat cauſa, ipſam ieiecerit, quartam propria è ſubſtantia partem dare maritum neceſſe: vt ſcriptum fuit ex Palatio *in repetit. capit. per veſtras de donatione inter virum, & vxorem notab.* 3. *in princip. n.* 4. F Barboſ. *in rubrica ſolut. matrim. parte* 2. *num.* 45. *in fine.* Ipſius ne culpa ſi punitio non inferatur, audacter incedat.

Tertia, quæ viri adhæret authoritati poteſtas eſt, vxoris vt vota, ſua prout voluntas, irrita valeat reddere, non minori facultate, quàm quæ Prælato erga G Religioſos, ac patri erga filios eſt: vt habetur doctrina Villalob *in ſum. tom.* 2. *tract.* 34. *dub.* 21. Sanchez *in ſumm. tom.* 1. *lib.* 4. *cap.* 34. *num.* 2. Ioan. dela Cruz *in director. parte* 1. *præcept.* 2. *art.* 2. *dub.* 10. *colum.* 3. Aragonæ, & Raphaelis dela Torre *in* 2. 2. *Diui Thom. quæſt.* 88. *illius artic.* 8. *poſt quintam concluſ. iſtius artit.* 9. *diſput.* 7. Soti *de iuſtitia, & iure lib.* 7. *quæſt.* 3. *artic.* 1. Leſſij *in eodem tract. lib.* 2. H *cap.* 40. *dub.* 83. Et conſequenti ratione, vir coniugis votum, quod & circa non petitionem, ac debiti redditionem factum fuerat, nullius efficaciæ reddere valet; ſic opinio Sanchez *loco citato nu.* 10. *&* 11. Gloſ. *in cap. manifeſtum* 33. *quæſt.* 5. Cum vota enim, quæ coniugali præiudicium inferre videntur debito, inijciuntur, vtriuſque requirunt coniugis voluntatem. Syluester *in verbo votum quinto, parte prima.* Sanchez *lib.* 9. I *diſput.* 42. *nu.* 2. Quod ibi reſoluit etiam vigorem includere, ſi ad vxorem reſpectus habeatur; ipſa namque mariti votum, cum conſenſum non præſtiterit, irritum efficere poteſt: ſed ſi viri permiſſio ad coniugis votum interfuerit, & nil de illa curans, ad voti perfectionem peruenire mulierem vetauerit, ſe peccati reum demonſtrat, non vero fœminã: K vt habentur quæ diſponit *dictum cap.* 11. *dicta cauſa* 33. *quæſt.* 5. Quo autem caſu coniux vterque communis cum concurreret voluntas, de caſtitate votum iniecerit, nullo modo ipſorum quilibet, abſque lethali crimine, vel petere debitum valet, vel reddere. Syluester in *verbo connub. quæſt.* 1. *in fine*, Nauar. *Manuali confeſſ. cap.* 12. *num.* 59. Sanchez

dicto

A *dicto lib.9. disput.37. num.* 10. Vgolinus *de matrimon. cap.* 10. *num.3. in fine.* vnde in tali euentu castitatis vxoriæ votum irritum non potest reddere maritus. Sãchez *loco citato disput.40. num.20.* Peccati namque sibi onus desumeret, tàm si ad voti religionem, quàm si iustitiæ ad æquitatem oculos vertamus, cum pactum iam initum frangere vellet. bene tamen, quod si mariti sine consensu abstinentiæ patrarit votum fœmina, & indè pulchritudinis formositas horrida efficeretur, valet id reuocationem pati. Glos. *in dicto cap. manifestum 33. quæst.5.* Vt pari forma, nec abstinentiæ vigiliarum, & precum, quæ coniugalis ad redditionem debiti impedimẽtum ponunt, votum, obseruare quilibet potest coniux. Nauar. *in Manual. confess. cap.* 12. *num.61.* Sanchez *dicto lib.9. disp.3. n.7.*

C Matrimonij etsi antequam facta contractio fuerit, extet emissum. Sylvester in *verbo votum, quæst.2.* Nauarr. *dicto cap.12. num.65.* Habemus autem *in 3. num. cap.* quod *Vxor, quæ circa aliquod votum fecerit, & semel de ore eius verbum egrediens animam eius obligauerit iuramento, quo die audierit vir, & non contradixerit voti rea erit, reddetque quodcumque promiserat: sin autem audiens statim contradixerit, & irritas fecerit pollicitationes eius, verbaque quibus astrinxerat animam suã, propitius erit ei dominus.* Et *in vers.* 11. ista. *Vxor in domo viri cum se voto constrinxerit, & iuramento: si audierit vir, & tacuerit, nec contradixerit sponsioni, reddet, quodcunque promiserat, sin autem exemplo contradixerit, non tenebitur promissionis rea, quia maritus contradixit; si voverit, & iuramẽto se constrinxit, vt per ieiunium, vel*

E *ceterarum rerum abstinentiam affligat animã suam in arbitrio viri erit siue faciat, siue non faciat. quod si audiens vir tacuerit, & in alteram diem dissulerit sententiam, quidquid voverat, atque promiserat reddet ipsa statim, vt audiuit, tacuit; sin autem contradixerit postquam resciuit, portabit ipse iniquitatem eius.* Hæc ille.

Quarta etiam habetur, ex qua marito conceditur, vt fugæ sese dentis propria valeat authoritate mulieris ad capturam procedere, illam detinere per Glos. *in cap.1. de coniug. leprof.* Baldi, & Castren. doctrinam *in l.1. C. vbi quis Decurio, vel Coartalis.* Afflictique *in Constitutione Regni Siciliæ*, quæ incipit; *Pacis cultum colum.4. vers. an autem pater.* Tiraq. qui plures ducit *in prima lege connubia. num.4.* Illamque vt suæ punitionem audaciæ suscipiat, carceri tradere. Glosa *in cap. quemadmodum, & final. de iureiur.* G Debet hoc attamen ita se ipse in negotio gerere, vt necis haudquaquam interueniat præiudicium. Imola *in d. cap. quemadmodum num.14.* Cum leuis autem interueniat causa vinculis minimè vxorem tradere viro permissum; at cum summa illa existat: vt dixerunt Canonistæ *in dicto cap. quemadmodum*: Et leui, non atroci modo, cuius explanationem ducit. Farinac. *de delict. carn. quæst.143.* H *§. verberatio, num.207.* Qui tunc leui punitionem, ac moderata fœminam excipere forma, dicit, aliquot si per dierum cursus quodam in cubili habeatur inclusa, cum cibi, decentisque interueniat potus administratio; immoderato autem, atrocique modo cum in camera extet detenta, & alimenta neutiquam afferantur, vel compedibus vincta, manicisque, ac ferreis onerata videatur, vel I etiam si indecoro posita in loco sit, huius enim generis rigor, crudelitatis potius, quàm correctionis adipiscitur nomen, summam etsi causam interuenire certum sit. DD. *in dicto cap. quemadmodum*, & Farinac. qui veritatem huic inesse doctrinæ *in loco sup. dicto* affirmauit.

Quæ nouissima venit facultas est, vt, quæ recusat, ac nolit, comprimere vxorem vir possit: vt explicatum ex Baldo K *in l. raptores in fine, C. de Episcopis, & Clericis: qui in l. prima in 2. lectura, ff. de rei vendit. & in cap. iuranit calum.2. ad finem. vers. item nota, extra de probation.* hoc vigorem intelligit habere, si viri traducta in domum sit. Adde, quod cum in itinere existant, venereo, quamuis repugnat, nosci mulier concubitu valet. DD. apud Tiraquell. *post leges connub. glos.2.*

num.

A *num.* 23. Et hæc dicta præſens quoad negotium ſufficiant: ad alia gradum facio.

DE VIRI, DOTALES CIRCA RES, & contractus poteſtate.

Cap. 12.

B VXoris enim cum non ſolum in corpore, viri ſuum poteſtas imperium exerceat, familiares verum etiã ad res, nec non contractus extenſionem patiatur; Hac de cauſa, cum de illa, quæ mulieris circa perſonam coniugi adeſt, facultate nonnulla dixerim, aliqua, vt ordinem ſecter, quæ ad res ſpectare videntur, & contractus, in medium adducere viſum fuit. Et vt ex præcipuo incipiam iure.

C Dotis certum eſt dominium præberi marito. per Text. *in l. doce ancillam, C. de rei vendicat.* Viro, propterea, tàm immobiles quæ ſint, res, quàm mobiles, ac in dotem ipſi tributas, cum æſtimatio interueniat, non vt earum ſciatur valor; ſed vt emptionem, eius ad voluntatem, faciat, in alienationem dare conceditur; huiuſmodi còquod æſtimatio efficit, vt res pœnitus eſſe dotales ceſſent, ac velut ſi emptæ fuiſſent à viro, habeantur Campeg. *de dote parte prima quæſt.* 40. *num.* 2. Gomez *ad legem Tauri* 50. *num.* 42. Doctores penes Marium Giurba *ſuper conſuetud. Meſſan. cap.* 15. *gloſ.* 1. *parte* 1. *num.* 28. Ex illis autem, quæ nulla interueniente æſtimatione fuerint allatæ, vſumfructum ſolummodo poteſt maritus accipere. Giurb. *num.* 29. Menoch. *conſ.* 1140. *num.* 21. Vluius *deciſ.* 518. *nu.* 15. Continuatum cum earum tamen dominium in vxore, diſſolutionem poſtquam patiatur matrimonium, perſiſtat. Giurba *loc. citat. in fine.* Conſentaneum enim rationi eſt, vt mulier eiuſdem arbitrio mariti, cuius ſeſe tradidit imperio proprias ſinat gubernationem res excipere: vt dixerunt Cæſaris *in lege hac lege, C. de pactis conuen.* Et iure quidem optimo, ſi viri minimè interueniat voluntas, & ſcientia, nil ipſorum in præiudicium, coniugij quoniã ſuſtinent onera, valent vxores conficere. Corduba de Lara *in l. ſi quis à liberis, ff. de liber. agnoſcen.* Pinell. *in l.* 1. *part.* 2. *num.* 12. C. *de bonis maternis.* Vnde licèt contractus, mariti non interueniente conſenſu, conſtitutus, coniugis reſultare in vtile videatur, efficaciam tamen retinet nullam, vt Minoris contractus, & Eccleſiæ, ſolemnitatis cum ſeruata forma non fuerit: vt explicauere Iaſon, & Paulus de Caſtro *in l. cum hi*, §. *eam tranſactionem, ff. de contract.* Quamquam DD. apud Tiraq. *in gloſ.* 8. *à num.* 6. *cum ſequen.* Contraria perſiſtant in ſententia; quo in loco Pupilli circa perſonam, Tutoris, Minoris, Ebrij, Prodigi, Eccleſiæ, ac filij familias contractui, qui eorum in vtile confectus, vigorem præbent, neceſſariæ quamuis interuenire ſolemnitates non videantur.

D E F G H

An autem valeat vir, aut proximior, dum permiſſo in caſu venditionẽ vxor, vel non habens aptitudinem ad hoc, ipſi faciat, vel etiam permutet, aut etiã alio contrahat modo, ſuam authoritatẽ, quæ ex propria contrahentis facultate expoſcitur, præſtare? Vide Tiraquel. & DD. per eum ducti *in gloſ.* 8. *num.* 113. Negatiuam qua in parte narrat ſententiam 116. vero in *num.* affirmatiuam amplectitur, & in 112. cautelam tribuit, huiuſmodi perſonis, quæ authoritatem retinentes cum illis contrahunt, quibus præbere habilitatem velint; vt iudiciarium ſcilicet decretum, propriam vltra voluntatẽ interponant.

I

Poteſtatem, & hæc ſecunda exiſtit, coniux habet, vt legitimus procurator mulieris, mandatum licèt non interueniat, ratique promiſſio exiſtat. *l. fin. C. de pactis conuen.* Alexan. *conſ.* 185. *n.* 7. *col.* 6. Camil. Borell. *ſumma deciſ. tit.* 66. *nu.* 410. Miſinge. *obſernat.* 53. *centur.* 3. Legis còquod authoritate mandatum excipit, *l. maritus, C. de procur.* Omnia, tali de re vxoris negotia, procuratio etſi ac mandatum adeſſe neutiquam videatur, ex ſe tractare valet Gratian *diſcept.* 514. *nu.* 24.

E K

Cum

A Cum id generali ſuſcepiſſe forma ex ipſa reputetur: Rolan *conſ.* 64. *n.* 1. Gomez *ad legem Tauri* 50. *n.* 20. Cæteris verò in bonis, mulieris quæ propria extarent, coniuncta velut perſona retinet actionē, cum cautio tamen de rathum habendo præſtita, pro ipſa, interſit. *dicta l. maritus C. de procurat.* Gomez *loco cit. verſ. tertio poteſt.* Cunctis propterea in vxoris cauſis adhibita cautione admittatur; nullum quamuis præiudicium poſſit mulieri adduci, ſi ratificare minimè voluerit Alex. & alijs *in dicta l. maritus, C. de procurat.* & Bartol. *n.* 1. *&* 7. ac ibi Mangrell. *in verbo procurator*, Alexand. *conſ.* 83. *num.* 3. *lib.* 6. Quo autem in euentu coniugis tamquā procurator vir negotia tractat, & in rei veritate mandatum neutiquam retinet, efficaciam actitatum nullam includet, licet, eòquod maritus extat, & legitimus bonorum adminiſtrator, id agere valuiſſet. Bald. & Salicet. *in l.* 1. *C. de procurat.* Tuſcus *conclaſ.* 95. *nu.* 6. *lit. M.* Barboſ. *in d. l. ſi maritus* 21. *de procur. n.* 7. Quod ſi nulla interueniēte cautione fuerit admiſſus, litis eòquod ante conteſtationē petita non fuit, opponi haudquaquam exceptio hæc poteſt. Alexand. *d. conſ.* 83. *num.* 4. *lib.* 6.

B

C

Alia, quæ tertia eſt, marito adhæret facultas, nimirum, vt, conſtante quemadmodum coniugio dotalium adminiſtrationem ſuſcipit bonorum, ita patronatus in iure ſolus valeat præſentare. Giurba *ſuper conſuetud. Meſſan. cap.* 1. *gloſ.* 2. *par.* 1. *num.* 38. Veram etenim dicitur poſſeſſionem habere, ac etiam, patronatus ex eo quia ius cum rerum vniuerſitate cōmigrare certum eſt. Paulus de Cittadinis *de iure Patron. artic.* 3. 6. *partis num* 78. *fol. mihi* 143.

D

E

Poteſtatem denique retinet maritus, vt liberam tribuat vxori ad eleemoſynas pauperibus afferendas copiam: dotales namque circa res nullam facere diſpoſitionem poteſt mulier, ipſarum cum dominus exiſtat maritus. Gloſa *in cap. quod Deo.* & ibi Archidiac. 32. *quæſt.* 5. Nec etiam de paraphernalibus quidquam ex ſe præbere valet. Tiraqu. *de legib. connub. gloſ.* 1. *n.* 218. Nauar. verò *in Manual. confeſſ. cap.* 17. *n.* 153. Octo in medium caſus adduxit, qui ad eleemoſynam, ſi vigorem illi velit vxor adeſſe, impellere poſſint, &, maxima cum primò, in neceſſitate permanenti auxiliū exoptet præſtare; ſecundò, ſi regionis mos haberetur; panis, & vini eleemoſynam poſſe mulierem elargiri; tertio cū, vt aliquod temporarium viri arceat detrimentum, id agat; ſi mente captus, quarto, exiſtat maritus; ſi longè à domo quinto ſit, illam tamen eleemoſyna exuperare ſummam non debet, quam largiri ſolitus coniux fuerat; ſexto, cum quædam circa victum conſtituta quantitas videatur; de ipſa etenim, vt propriū extat libitum, facere diſpoſitionem valet; ſeptimo, ſi propria retineat, bona paraphernalia ſub facultate reſeruata; ſi quid quam tandem, lucri, manualibus acquiſiuerit ipſa ex operibus, cum obſequia tamen, quæ præſtare viro compellitur, minimè deſerat; vnde cum aliquid propria poſſideat ex induſtria, eleemoſynam præbere neutiquam vetitum ipſi reddi poteſt. Bartol. *in l. Caio, ff. de aliment. & cibar. legatis.*

F

G

H

DE DIVORTIIS, AC TORI *ſeparatione. Cap.* 13.

I

QVamuis autem nullam coniugij vinculum pati diſſolutionē poſſit, & ſola perfringi à morte certum ſit; hominis enim opera ſeparari minimè illorum nexus debet, quos in vnum Deus iam coniunxit: plurimæ attamen exiſtunt cauſæ, matrimoniali quę coniuges, non circa vinculum, de quibus dictum ſuperiùs, at, quoad torum, habitationemque è nodo ſeparant: de his præſenti verba faciam in re: Nil verò aliud exiſtit diuortium, iuxta Goffredi, ac Hoſtienſis doctrinam *in ſumm. eod. tit.* §. 1. legitimo niſi confecta modo, virum inter, ac mulierem ſeparatio: an homo diuidit quos damnatos vult pœna, quos reatus accuſat, quos maleficiū vinculis perſtringit, cum è coniugum mētis

K

diuer-

A diuersitate, qui varias distrahunt in partes, dependentiam habeat? *l. 1. & 2. ff. de diuort. l. inter diuortium, ff. de verb signific.* Necessarium itaque venit, vt diuortium, non rarò intercedat. Petr. de Greg. *synt. iuris parte 2. lib. 9. cap. 15. n. 2.*

Et fermè diuortium coniugalis extat prohibitio vsus, tàm circa torum, quàm habitationem, competenti cum è Iudice fuerit effecta: per ipsam etenim ita coniugij exercitium inhibetur: vt nec mutuo debitum reddere, nec commune habere domicilium, nec reciprocis, quæ matrimonialia sint, officijs valeant sese complecti.

Quid tori autem separatio? matrimonij vsum circa, suspensio quoad torum, & ita nominatur, perennis eoquod inter coniuges diuisio minimè habetur, nec vllo modo hunc quoad vsum diuisionē patitur matrimonium; cum alijs quoniā sese immiscere prohibiti existat. Viuius *comm. opin. tom. 1. lib. 5. tit. 12. n. 27.* Sanch. *de matr. lib. 10. disp. 2.* Farin. *de delict. carn. q. 143. §. separatio n. 33.* Concil. Triden. *de reform. sess. 24.* Illud autem suspenditur vsque ad tempus, donec iam tori separationis causa locum dante ad intermissa redire coniuges, propria vt voluntas est, possint, vel compellantur.

Et nullius quamuis è legis dispositione certæ veniat sub aspectum causæ, diuortij vnde origo habeatur, quæ præcipuæ tamen esse valent, hæ videntur.

Et ipsarum equidem prima, quæ à DD. in num. adducitur, adulterium extat, vel si è viri opera, vel vxoris fuerit perpatratum. *cap. 1. 2. & 3. 32. q. 7.* Clar. *in §. adulterium n. 12. vers. alia quoq; est pœna.* Sanch. *de matrim. lib. 10. disp. 3.* Farin. *d. qu. 143. §. separatio n. 9.* Quo in loco multis, qui sequuntur, ampliationem in numeris facit: carnalem scilicet cùm non solū fornicationem propter, verum etiā spiritualem, puta hæresim, ac idololatriam, id consequi dicat; ibi affert Clar. *in §. hæresis n. 13. vers. item propter hæresim.* Barbo. *in rubr. soluto matr. p. 2. n. 18. in fin.* Sanch. *de matrim. lib. 10. disp. 15. & 17.* Qui huiusmodi communem esse DD. sententiā affirmat, & hoc non solum habitationis circa separationem, coniugalis at etiam quoad redditionē debiti accipitur. Ludouic. Baia *respōs. cas. conscien. p. 4. cas. 30.* Taliter vt, cum nullum Ecclesiæ habeatur iudicium, propria valet quilibet cōiugum ex altero longè abire, authoritate, cum lapsus ille in hæresim videatur. quo in casu hęretico, licet mulierem poscat, ipsa minimè debet restitui, viro. Farinac. *loco sup. cit. nu. 102.* Sanch. *d. lib. 10. disp. 14. n. 5. & 6.* Indè autem in se maiorem id efficaciam continere, *n. 103.* asserit: cum, qui hæresis deturpatus labe, alterum trahere in præcipitium nititur. Innocen. *in cap. 2. in verb. traxerit, & in verbo relig. extra de diuort.* Carnalem itaut inter, & illam, spiritualis quæ habeatur, fornicationem, vlla compensatio forma non præbetur: vt idem Farin. *in §. compensatio*, dicit: An autem coniux aliū, qui hæreticus, & recōciliationem postmodū ab Ecclesia obtineat, accipere compellatur, videri debet. Rebel. *de obligat. iustit. part. 2. lib. 5. qu. 4. n. 36.*

Posterior, quæ venit causa, in mulierē sæuitia extat: ipsa enim torum diuidit. Abb. *in cap. extra missa n. 4. de rest. spoliat.* Thesaur. *dec. 130. n. 1.* Sanch. *de matr. l. 10. disp. 18. n. 4.* DD. penes Farin. *de delic. carn. q. 143. §. sæuitia n. 129.* Eiusmodi tamē esse illam oportet, vt minimè reparationē suscipere cautionibus valeat. Farin. *loco cit. n. 130. & in §. cautio. n. 224.* Sanch. *d. disp. 18. n. 3.* Si animo enim adeo feroci, & crudeli vir extet, vt graues ortū excipiāt virum inter, ac vxorem contētiones, immensum accendatur odium, capitales veniāt inimicitiæ, & vsque in offensionis timore vita ducatur, nec aliquid in mulieris commodum cautio emoluměti afferat; eo casu habitationem etiam circa sequi separationē decet. Gabr. *cons. 161. n. 7. & 8. lib. 1.* Barbos. *in repetit. rubr. soluto matrim. p. 2. n. 26. in fin.* Thesau. *d. dec. 130.* & Farin. *d. q. 143. §. cautio. n. 225.* Sed enim haud sufficiens videtur, quod vxor mariti allegēt sæuitiam: sed, vt de illa probationes ducat, rei conuenit. Paris. *consil. 54. n. 14. lib. 1.* Nacta *cons. 616. in prin.* Et

A grauis quoniam exiſtit cauſa, & arduæ plenam hac de re probationem, & illã, quæ dilucida concludat forma, exigit interuenire. Pariſ.& Nacta *locis citatis.*ac DD.ducti è Farinac.*d. q.*143. §.*probatio, & in conſ.*157.*vol.*2.Rota *dec.* 441. *nu.*2. *q.*1.*recent.coram Greg.XV.& Card.ſacrat.* Huiuſmodi autem crudelitas, vt ad ſeparationem apta ſit, magna exiſtere debet:vt explicauit Abb.*in d.cap.extra miſ.* B *n.*4.*de reſtit. ſpol.* Si leuis etenim habeatur,& æqua interueniat cauſa, permiſſa viro dicitur,vt ſuperiùs allatum, & dixit Boer.*dec.*304.*n.*2.Menoch.*conſ.*31.*n.*21. Decian.*tract.crim.lib.*9.*cap.*11.*n.*14.*verſ. atrociter.*Pugnis quapropter cum verbera excepiſſet vxor, non autem baculo, vel flagellis, aut alio, diro licet, inſtrumento,immoderata percuſſa dici forma non poteſt.Bertaz.*conſ.*228.*n.*13. *&* 16. C *lib.* 1. Occurrenti autem in caſu agnoſci ex inſtrumẽto valet,ſi correctionis ergo, doloſoue animo, ac odij ſtimulis illatæ percuſſiones fuerint.Signor.*conſ.*63.*n.*8. Riminald.*conſ.*174. *n.*40. *in fin.* Farinac. *d.conſ.*157. *n.*9. Sed ſi autẽ baculo ictus fuerint adducti,ſanguiniſque illinc effuſio,cum certa equidem cognitio doloſè percuſſam,non veniat,correctionis cauſa ita malè actam præſumitur.Roland.*conſ.* D 27.*n.*17.*lib.*3.Surd.*de alim.tit.*7.*q.*16.*n.*9. Vnicus præcipuè ſi verberationis fuerit actus,ex eo namq;ſæuitiæ venire indiciũ non poteſt;ad vſum tamen, conſuetudinem,verberandique frequentiam debet reſpectus haberi.Bald.*conſ.*136.*col.*2.*l.*1. Rolãd.*d.conſ.*27.*n.*12. Sanch.*de matrim. lib.*10.*diſp.*19.*n.*16.*verſ.ſecundo exiſtimo.* Farin.*loc.cit. n.*203. Vnicum licet actum ſufficientẽ ad ſæuitiam exiſtere Maſcar. E affirmat *de probat.lib.*2.*concl.*1018. *nu.*3. Zabarel.*conſ.*9.*n.*1.*verſ.illo præmiſſo.*Debet hac de re ſub conſideratione Iudex ponere, an ſæuitiæ vxor cauſam præbuerit. Pariſ.*d.conſ.*54.*n.*38.*lib.*4. Cuius remiſſum extat prudentiæ, vt cognoſcat, an viri crudelitas illa talis habeatur, vt æqua diuortij origo veniat. Menoch.*de arbitr.lib.*2.*caſu*134.*n.*5:Nacta *d.cõſ.*616. *n.*7.& alij penes Farin.*loc.ſup.cit.*150. Et ſi maritali ex thalamo vxoris expulſio ſæuitia dici valeat, videri Sylueſt. debet F Aldobrand.*conſ.*71.*n.*42.*&* 47. Farinac. *n.*151.*loc.cit.* Qua in parte non credulitatem ſolum,verum etiam dementiã affirmat eſſe ſufficientẽ: vt pari modo ſi alimenta præbere vitæ neceſſaria coniux nulla voluerit forma.Aldobra. & Farin. *loc. cit.* Quo autem in euentu iuſtã ſeparationis causã afferre minæ poſſint DD: conſiderẽtur opiniones penes eumdem G Farin.*n.*142.*& ſeq.* Vtriuſq;vbi ad partis fauorem doctrinas affert.Sanch.attamen *in d.lib.*10.*diſp.*18.*n.*15. Prudenti Iudicis arbitrio iſtam remittit ſententiam; cum ſub examen viri aduocetur qualitas: an eiuſmodi ſit, vt minas, minandique in exequutionem ponat, formas.

Qua tertio haberi ex cauſa tori ſeparatio? ſodomitico ex vitio: vt affirmauit Couarr.*de ſponſ.p.*2.*cap.*7.§.5.*n.*6.Clarus H §.*ſodomia n.*7.*verſ.item propter crimen ſodomiticum.*Menoch.*de arbit.Iud. caſ.*286. Barb.*in* 2.*par.rubr.ff.ſoluto matrim. n.*30. Sanch.*d.lib.*10.*diſp.*4.*n.*13 Farin.*d q.*143. §.*ſodomia n.* 83. *cum ſeq.* qui 87. *in num.* ampliationem facit, quod tentatum etiã ſi crimen ſolummodo fuerit,non autem perfectum peti ab vxore thalami ſeparatio valet: & vigorẽ id habere affirmat, etiam ſi alia crimen illud cum perſona I perpatratum; ex aduerſo,alia ſi cum fœmina tam fœdum, omnique flagello dignũ, ac peſſimum facinus mulier cõmiſerit, petere diuiſionem tori vir poteſt: vbi adducit Butr. Soccin. Archid.& Bellarmin. in locis per ipſum citatis. An verò vxoris conqueſtus cum nulla de nefando ſcelere probatio interueniat,ſufficientem includat efficaciam, vt, quoad torum, ex marito diuidatur, vide Riccium *deciſ.*71.*fol.*150. k

Quarta, vnde matrimonij, torum circa, emanare ſeparatio valet cauſa, eſt; ſi alicuius læſæ maieſtatis coniux criminis conſcius nec per ſuã,nec per alius operã id aperuerit: aut etiam ſi talis ipſe peccati reus exiſtat,machinando: Cordoſ.in *praxi Iud.in verbo Sacramentũ matrimon. n.*26.per Text.*in l.conſenſu* 8 §.*ſi qua igi-*

tur.

A *tur. C. de repud. in verbo vel certè contra noſtrum imperium.*

Quinta, *eadem ex l. conſenſu, §. ſupradic.* habetur; ſi coniugis nimirum vitę multis inſidias poſuerit fraudibus, alioq; ſimili modo illum tradere letho vxor quæſiuiſſet: vt notatũ exiſtit ex Couar. *de ſpõſ. p. 2. cap. 7. §. 5. n. 2.* Theſ. *dec. 130. n. 3.* Guttier. *canon. quæſt lib. 1. cap. 24. n. 8.* Caſum quo in loco explanat in muliere, quæ
B maleficas viro ſupponere facturas non erubeſcat: vel herbas ducere incantatas audeat: aliaq; fœdiſſima cõmittere pertentet opera. Barb. *d. rubr. ſolut. matr. p. 2. n. 23. verſ. ſuccedit igitur ſecunda.* Sanch. *d. lib. 10. diſp. 18. n. 6.* Quod vigorẽ non ſolũ retinet in fœmina, quæ inſidijs, præcipitio inuoluere coniugem velit, in marito verum etiam ſi mulicbri patraret vitæ dolos Sanch. *n. 8.* & Farin. *d. q. 143. n. 155.*
G Ampliatio autem fit, hoc, vim includere, cõſequuta effectum licet minimè fuerit peſſima illa voluntatis libido, aliquẽ dũmodo quod ad exteriorem actũ ſit peruentum. Gloſ. *in cap. 1. in verbo inſidiatrix extra de diuortijs.*

Sexta venit, cũ aliquis adeſt morbus, qui rationis lædat ſerenitatẽ: ipſe namq; grauiſſima tori ſeparationis cauſa extat; illo enim ex coniuge, quẽ furiæ agitent,
D damnum ſæpius excipere incolumis poteſt. Adde quod vitæ imminere periculũ non rarò ſolet. Sanch. *de matr. in d. lib. 10. diſp. 18. n. 18.* Theſ. *dec. 230. n. 2:* Barboſ. *d. p. 2. n. 27. in fin.* Alex. *in l. ſi cum dotẽ 23. §. ſi maritus, ff. ſolut. matr.* Cum demẽtita verò eſſet coniux oppreſſus, minus grauis ex eo quia videtur cauſa, nullũ ſeparationis circa domicilium: ſed quoad torũ locum dabit: poteſt enim, cum periculũ
E neutiquam interſit, eadẽ facere morã in domo cũ amente vxor. Bertaz. *conſ. 228. n. 18. cũ ſeq.* Prudentis ergo in iudicis arbitrio huiuſmodi cognitionẽ morbi perſiſtere oportet: an talis ſit, vt ad ſeparationẽ, tàm quoad torũ, quàm habitationem circa, ſufficientiam habeat. Sanch. *loco cit. propè finẽ.* Farinac. *d. q. 143. n. 138.* Hoc autem non in furioſo tantùm viro in, eiuſdem etiam formæ muliere, vigorem includit: vt explicatũ ex Farinac. de F
delict carn. q. 143. §. ſæuitia n. 138.

Septima diuortij origo inde poteſt haberi cum alteri coniugum, corpus inficiens, morbus inhæret, ob quem timor habeatur, quin infirmitas alium, qui ſanus, inceſſat: Medicorum quoniam è ſententia excipitur, incolumis quòd venerea non ſolum ex copula cum ægro coniux, eadem verum etiam in domo ex mora infectionis exponi periculo videatur. vnde cum huius morbus generis inſit, diuortij emanat cauſa. Declaratur exemplis caſus in maligna, & confirmata lepra, ferina in Phthiſſi, & cacoetica, in Gallica etiam infirmitate, dum tamen ad eam peruenerit magnitudinem, quæ medicorum ex iudicio contagioſa valeat reputari, ac maligna, cum non minorem ipſa contineat famã quam lepra. quod & idem alijs eũenire de morbis poteſt, ex quibus aliquod H
non è prana tantum infecti coniugis reſpiratione: ſed ipſius adde habitationis malignitate, quæ putridis corrupta ſit exhalationibus, damni appareat deſcẽdere: hoc autem vltra quam declarent medici; *13. in Leuitici cap. habemus*: quo fermè, in loco iſthoc ſeparatio præcipitur in caſu; & quamuis *in cap. ſi vxorem 32. quæſt. 5.* Textus ſit diſpoſitio: quòd I
nullo debeat modo fieri diuiſio, coniugum ſi cuilibet morbus inſit, vel dolor; de illo tamen hoc intelligi neceſſe, qui diſplicentiam valeat, ac deformitatem generare, non verò circa eum, qui ſano poſſit excitare in coniuge infirmitatem: vt affirmauit Nacta *conſ. 42. num. 2.* & Sanch. *dicto lib. 10. diſput. 18. nu. 18.* Vel ſi tam leuis exiſteret ægritudo, vt nulla contagium forma inducere alteri valeret coniugi; aliquod ex eo quia cum K
periculum imminere corpori certum eſt, debitum haudequidem, reddere compellitur. Abb. *in cap. 2. de coniugio leproſorum.* Nacta *loco citato num. 3.* Qui licèt mordicus defendere contendat, ſanam in obligatione mulierem perſiſtere, quod lepra oppreſſo debitum reddat marito, non autem ex aduerſo, vnã

A cum ipſo habitationem retineat, velut ſi maius incommodum domicilio, concubitu minimè interueniente, periculũ inſit, quàm in coitu, ex quo, licet momento perdurare videatur, perſtricti dũ habentur complexus, corpora coniunguntur, nec non membra ligantur damnum inſurgere maximum poteſt; Paulus attamen Zacchia *in quæſt. Medico-leg. lib 9. tit.* 10. *quæſt.* 4. *num.* 10. Contraria

B permanet in ſententia; ſola ex eo quia expiratio, putrido quę anhelitu, ex infecti ore, progrediatur in concubitu, ac praui ſudores; qui ſimul admiſceantur, ſufficientem habent vim, vt ſanum inficiant, & ocyori, ac magis firma vehementia, corruptæ quàm domi vapores, agant. Adde quod ipſummet ſemen deturpato ex viri corpore defluens, ac mulieris in vterum demiſſum, nec non retentũm,

C abſque dubio ipſam inficere videtur; quotidiana etenim docemur experientia vnico plurimos concubitu homines, & bona vigoroſos valetudine ſeſe fœminæ, Gallico laboranti morbo, vnico adiungentes congreſſu, ac ex aduerſo plures mulieres, dum coitũ eiuſmodi, exercent cum homine ab ægritudine infecto, illo deturpatas actu effici; vt debitum hac de cauſa reddatur obli-

D gatio ceſſare, contagij cum imminet periculum, videtur, in coniuge, ex quo id poſcitur. Sanchez *de matrim. lib. 9 diſput.* 25. *num.* 29. qui ſequenti in numero in columen compellit coniugem, alterius vt, qui æger habeatur, propè domum, habitationem conſtituat: ſeruitia enim infirmo præſtari, neceſſè: immò in 31. affirmat numero illum in benè valentis domo debere alimenta excipere: Syluestrum ducit *in verbo lepra, quæſt.* 3. Ar-

E mill. & alios. Addas, quod non ſolum haſce propter cauſas, malum verum etiam ob oris olfatum, ſi nulla medicorum peritia poſſit curationem ſortiri, tori concedi ſeparatio debet, vt uoluerunt DD. apud Riccium *deciſ. 66. per tot.*

Cum periculum verò ceſſat, ſi morbi ſcilicet recedant, & circa torum, & habitationem priſtinum reduci ad ſtatum coniuges debent, cum perpetuũ etenim impedimentum neutiquam exiſtit, diuortium ita eſſe oportet: tàm longo ex eo quia perdurare illud tempore decet, quàm & infirmitas ipſa permaneat. Zacchia *quæſt. medico-lega. lib. 9. tit.* 10. *qu.* 3. *num.* 2. Quid verò agendum, ſi recidiuę timor habeatur? Inſpicias eumdem *loco citato num.* 3. *cum pluribus ſequentib.* qui agit ex quibus euenire cauſis ægritudinis valeat diſpoſitio, longè quamuis abiuiſſe conſpiciantur; ac tractat, ſi quando infirmitates ſint mites, æquam poſſint diuertẽdi cauſam inducere, præcipua verò forma gallico de morbo, qui vt hiſce familiaris temporibus, ac efficaciam per dies aſſumens, peculiaris habetur.

Octaua exiſtit ſeparationis cauſa; cum ex coniugibus alter, vt peccata cõmittat, animam criminibus deformet, & mentis deturpet candorem, conſorti videtur perſuadere: qua enim ratione, ad hoc ut illa, quæ ineſſe corpori aſpicitur, infectio euitetur, diuortium extat conceſſum, non diuerſo, immo potiori modo permitti neceſſe, cum, ne anima labefactetur, periculum adeſt: quis enim ambigat corporis ipſam, valore, ſuperare præſtantiam? Sanch. *dicto lib.* 10. *diſput.* 17. *num.* 3. *& à num.* 6. Iuſtam affert cauſam, qua valet mulier diuertere viri eſſe lenocinia, vt ad peccatum incitet. Burſatic. *conſ.* 218. *num.* 6. *volum.* 2. Quod etiam vigorem habet, ſi procaces in domo viros ingredi velit, ipſoſque inſimul cum muliere ſæpiùs relinquat aduerſa eius voluntate, quæ non rarò querelas inferat, & precetur, ne huiuſmodi patret coniux facinora; ut etiã

K quando neutiquam deberet vxor in mariti habitationem admitti, niſi peccati adſit conditio.

Vltima tandem cauſa eſt, ſi immenſum coniuges inter odium, ac intenſæ veniant inimicitiæ: rectam namque vt inducant ſeparationem, includunt efficaciam. Crauetta *conſ.* 31. *num.* 4. Aldobrandinus *conſ.* 71. *num.* 15. Petr. Barboſa *in dicta repetit. rubrica ſoluto matri-*

monio

A *monio parte* 2. *num.* 32. *verſ. item colligitur*: De odio quo in loco, ac rabie, quæ fuerit ex verborum allatione contracta, diſſerit, & Guttier. *canon. quæſt* 24. *nu.* 6. Vbi de implacabili contentione, quæ omnium ex bonorum lite, vel maiori eorum parte oriatur, agit. Capitale, qua de cauſa, cum odium interueniat nullo reſtitui modo vxor marito debet, cautionem quãuis de non offendendo præſtet, ſi timor adhuc mulierem teneat. B Farinac. *loco citato num.* 145. Aliquam enim vim haudequidem illam includere iudicauit. Sanchez *dicta diſput.* 18. *num.* 33. Maleuoli ex eo quia intenſum animi odium, neutiquam immutare cautio poteſt. §. *fin. inſtit. de ſuſpectis tutoribus.*

His autẽ poſthabitis aduertere oportet, noſtris duas tantum ob cauſas temporibus, quoad torum, & mutua ſeruitia ſeparationem permitti, adulterium C propter ſcilicet, ac vitæ periculum: vt explicauit Barboſ. *collect. DD. in l. conſenſu* 8. *num.* 13. *in fine. C. de repudijs*, ex ſententia Soti, Geraldi, Rebellij, ac etiam Sanchez citato ductorum in loco. Taliter ut ſi, cum ſeparationem ſortitum fuerit matrimonium, cohabitationem circa, ſeſe religioſorum adſcribere D numero, ac ſacros excipere ordines coniugibus permittitur. Gratian. *diſcep. forenſ.* 102. *nrm.* 24. Sanch. *dicto lib.* 10. *diſput.* 11. Er hoc, de diuortio dictum ſatis.

DE FILIIS ALENDIS, AC DOTE poſt diuortium reſtituenda.

Cap. 14. *& vltimum.*

E

CVm ſummam excepiſſet manum diuortium, fuit ex Imperatoribus, Diocletiano ſcilicet, ac Maximiano conſtitutum *in l. vnica, C. de diuortio facto*; vt patris in poteſtate maſculi, penes matrem uerò fœminæ, obtinerent educationem; aliqua, dempto, ni ex cauſa effici contrarium debere uideretur, cum Iudicis, negotium iſthoc, arbitrio commiſſum exiſtat per Textum F *in l. penultima, ff. vbi pupillus educari debeat. l.* 1. *&* 2. *C. eodem.* DD. apud Menochium *de arbitr. iudicum caſu* 168. *lib.* 2. *centur.* 2. *num.* 1. Sanchez attamen *de matrim. lib.* 10. *diſput.* 20. Taliter iudicium hoc uenire affirmat; ut primum uſque ad triennij curſum in matris facultate ſoboles permaneat, cum id autem ſpatium tranſierit, mores debeat ſub patre ducere; ciuilis prout G diſpoſitio iuris exiſtit. ſi aliam tamen ſententiam inferre (cum habitus ad circumſtantias reſpectus) minimè Iudex reputauerit; ſed enim in Authen. *ſi pater dictam poſt legem vnicam decretum inſpicimus fuiſſe*: quod, ſi propria pater cauſa diuortio præbuerit originem, ſuis proli expenſis educationem penes matrem afferre compellitur: ſed ſi, ex aduerſo, genitrix proprio ære ſub paren- H tis facultate id agere cogitur: excipias ni minorem vir habilitatem retineat, locupletem illo namque in euentu fieri educatio apud matrem debet. Velaſcus *conſult.* 92. *num.* 10. Sanch. *loco ſupr. cit. num.* 2. Nonnulli tamen huiuſmodi ex Authenticę diſpoſitione uidentur exẽpti eſſe caſus: in ipſis enim contraria, in obſeruatione poni ratio debet. ac primo. ſi parens qui in diuortij cauſa in- I noxius extiterit infidelitatis obnoluatur umbris, ac è contra, ſons, Orthodoxæ ſit fidei ſectator; illo ex eo quia in accidenti Religionis concurrit fauor, ne infidelitatis in tenebris educationẽ proles excipiat, coniugi, ut enutriatur, fideli tribui neceſſe: diuortijs quamquã indè cauſam defluxiſſe certum ſit; Guttier. *canon. quæſt. lib.* 1. *cap.* 24. *num.* 19. K Secundo. cum uiri confectum ex culpa fuerit diuortium, & ſecundas mulier tranſegerit ad nuptias: ipſe fœtum adſtringitur educare: *vt dicta Authen. ſtatuit, in verbo, ad ſecundas nuptias non venientem.* Tertio cum, quæ diuortio præbuerit mulier originem, diuitijs abũdet, maritus autem ex aduerſo miſer, genitricem penes, ipſiuſque ſub diſciplina debent filij haberi; ac è contra, ſi opu-

lentus

A lentus extet genitor, cauſamq; tribuat, vnde diuortium dilabatur, cum paupertate mulier grauetur, ipſi cura incumbit, vt educationem liberi excipiant: ex eo quia, correlatiui dum vir ſint, at vxor, impari minimè debent iudicium ſubſtinere. Sanch. *loco cit. n.*8.

Quo autem in caſu non iuris ex facultate, ſed ex facto perpatratum fuerit diuortium, cum, æquo ſcilicet non interB ueniente titulo, ab altero coniux quilibet recedere voluerit, ſoboli tunc educationem proprijs expenſis afferre compellitur. Innocen. *in cap. fin. num. vnico, verſ. ſi vero*, & ibi Abb. *in fine de conuerſ. infidel.* Sanch. *loco ſup. cit. n.* 9 Qui ſuum huiuſmodi opinioni conſenſum neutiquam præbet, cum proprio ex eo quia facto quis recedit, nulla dicitur forma diuortium facere, nec pœnalis aliqua ratione lex, diſpoſitionem, circa diuorC tium, eliciens, ad voluntarium, qui ſimplex, receſſum tranſit.

Sed etenim cum ex vtraque coniugũ voluntate diuortium perpeſſum fuerit matrimonium, vel neutriùs habita culpa, vel ſi hæreſis de crimine ipſorum vnuſquiſque damnationem exceperit, in obſeruatione poni dictæ legis vnicæ voluntas debet: quemadmodum affirmat D Sanchez; vt puer nimirum trienni minor ſpatio matrem penes, maior autem ſub patris directionem, debeat permanere. Surdus *de alimen. tit.* 1. *quæſt.* 14. *nu.*8. *& tit.*7. *q.*13. *n* 18. Dempto quod alio, pro Iudicis arbitrio, facta modo fuerit diſpoſitio: illo ex eo quia in accidenti nil recepiſſe mutationis reperitur: ſed cùm alterius tantum interueniente coniugis culpa ſequutum fuiſſe diuortium certũ E ſit; Idem 11. *in num.* reſoluit, quod, ſi filius, trienni quamuis ætate minor, ex cõiugio, quod bona initum fide, nullam poſt modum efficaciam retinere appareat, fuerit ſuſceptus, communibus debeat expenſis alimenta ſibi deſumere; & hæc de filiorum educatione poſt diuortium habe. aliud ad membrum, dotis nimirum ad reſtitutionem eodem in caſu tranſeo; explico autem quod,

Ex Doctoribus differentiam conſtitui F diuortium inter, quod vxoris fuerit ex culpa ſequutum, ac illud, Eccleſię quod interueniente iudicio mariti culpa mutuam circa habitationem, torumque ſit confectum, nemo inſcius eſt; ſi mulieris etenim cauſa, cum ſcilicet ob adulterij crimen, vel habio Eccleſiæ iudicio, propria vel authoritate, diuortiũ ſubeat matrimonium, ac ex viri abeat ſocietate (ſi nullam fieri cum eo reconciliationem curauerit) dotis nullo effici modo G reſtitutio debet. *cap. plerumque* 4. *de don. inter vir. & vxor.* Viuius *comm. opin. to.*2. *lib.*6. *tit.*7. *n.*3. Boer. *deciſ.*338. *n.*2 *l. conſẽſu, §. vir queque, C. de repud.* Tiraquel. *poſt leges connub. glo.*8. *n.*238. *fol.*542. Sanch. *de matrim. d. lib.* 10. *diſp.*8. *nu.*2. Cùm filij tamen, primo nec ſuſcepti ex matrimonio exiſtant, nec è ſecundo; ſi eo namq; habentur in caſu, nil, ipſorum in præiu- H dicium efficere mater poteſt, alterius vt in vtile, non autem ipſorum, dotis acquiratur ſumma Caſſan. *in conſuet. Burgund. rubr.*2. §. 1. *n.*8. *colum.* 794. Nec etiam ſi dotis de valore, fieri ex fideicommiſſo reſtitutio deberet. Fontanel. *de pact. nupt. clauſ.*7. *parte* 11. *glo.*3. *n.*84. *fol.*568. Boer. *loc. cit. n.*5. Aut ſi mulieris genitor vitalis adhuc attrahat auras, nec ad extinctos conceſſerit. Boer. *d. deciſ.*338. *n.*5. I

Huiuſmodi autem, quæ iuris è facultate habetur, diſpoſitio, è Doctoribus, ampliationem excipit; quod vigorẽ ſcilicet includat etiam in donatione, quę fuerit, nuptias propter, effecta, vel in dotis lucro, quod ex pacto prouenire certũ ſit. Clar. *in §. adult. n.*12. Viuius *comm. opin. tom* 1. *lib* 9. *tit.*7. *n.*3. *verſ. profecto.* Sanch. *d. lib.* 10. *diſp.*8. *num.*21. Paraphernalibus nec non in bonis, & in alijs omnibus ex- K tenſionem recipit à Surdo *d. tit.*7. *qu.*16. *n.*28. per Gloſ. *in cap. plerumq;* ipſam autẽ complectuntur Boer. *d. deciſ.*338. Lupus *in rubr. de do don. inter vir. & vxor.* §.20. *n.*1. Quo in loco idem, arras circa, explicat Cancer. *var. reſol. lib.* 1. *cap.*9. *n.*69. *& ſequent.* Menoch. *de præſump. lib.*3. *q.*8. Sanch. *loc. cit. n.*10. Putatiua quãuis exiſtere vxor viſa fuerit, cum nullã ſcilicet

ma-

matrimonium efficaciam, ob affinitatis, vel conſanguinitatis impedimentum retineret; coniugij licet enim vinculum non adeſſe certum ſit, applicari tamen, viro, commiſſum propter ex coniuge adulterij crimen dos, nec fœminæ aliquo modo reſtitui debet. Clar. *d.* §. *adult. n.* 14. *verſ. ſed quid ſi aliquis.* Crauet. *conſ.* 205. *n.* 36. Gloſ. *in d. cap. plerumq; de donat. inter vir. & vxor.* Surd. *loc. cit. n.* 22. Quod etiam patitur extenſionem ex Claro *in d.* §. *adulter. n.* 14. Aliam etiam ſi ob cauſam, conſanguinitatis non verò, aut affinitatis ob impedimentum diſſolutionem exceperit matrimonium: ſi adulterium namque mulier perpatrauit, dotis reſtitutionem effici minimè oportet, at viri applicari emolumento conuenit. Gloſ. in *dict. cap. plerumq;* Gomez *ad leg. Tauri* 80. *n.* 48. Conſiderationis ex eo quia venire ſub trutina præſens coniugij ſtatus, in quo adulterij fuit ſcelus cõmiſſum, debet. Clarus *num. ſup. cit. propè fin.*

Hoc autem, vt dotis nimirum amittatur ſumma, non ſolum vigorem, patratum propter adulterij ſcelus, continet, venereum at etiam ob oſculum, & inhoneſtos amplexus, tactuſque procedit. Menoch *de arbitr. Iudic. caſu* 419. Surdus *dicta quæſt.* 16. *n.* 23. Clar. *loco cit. num.* 16. Surdus *qui ſupra n.* 32. *& ſeq.* Facti enim quis præludia minimè haberi colloquia, tactus, oſcula, velit affirmare? Id hæc indicare dixit Angel. *in l.* 1. *ff. de extraordin. crimin.* Surd. *n.* 36. Si extraneis etiam cũ hominibus in balnei lauacrum deſcẽdere non erubuerit. *l. fin. C. de repud.* quo in loco dotis facit mulier iacturã, ſi alienis inſimul cum viris ingreſſum in balneum faciat. Boſſius *de coitu damnato, & punib. n.* 56. Quod etiam aſſerit procedere Angel. *in* §. *minores. Authen. de nupt.* Cũ noctis, extra domum, iniqua mariti mente, vxor ſpatium conſumpſiſſet. *l. conſenſu, C. de repud.* vt æquali modo, ſi vt publica videret ſpectacula, cũ nulla interſit coniugis facultas, vel inuita ipſius voluntate, ad conſtitutos eius generis actionibus, locos iuerit DD. apud Surd. *loco cit. num.* 38.

Nullum atenim quæ iam diximus, vigorem illo includere in caſu certum eſt, nec amiſſionis dotis locum habebit, aliqua forma, punitio; quæ vir de mulieris adulterio cognitionem retinens concubitum cũ ipſa exercuerit, ac propria ininimè à domo expellere voluerit: eo namque conſenſu, adulterij remiſſa, & dotis pœna conſpicitur. Clar. *d.* §. *adulterium. n.* 18. Nonnullæ etiam interuenire limitationes poſſunt, quas affert, *dict. quæſt.* 16. Surdus, & DD. ſupra allati. Qua de cauſa debet ad ipſos fieri recurſus, cum caſus aduenerit. Prudens igitur maritus aduertat, vxoris ne commiſſum poſtquam fuerit adulterium, ſimile patret crimen: illo ex eo quia ex actu amiſſam ob adulterij nefas recuperabit mulier dotis ſummam, & donationis propter nuptias, lucrum faciet, ac reintegrationem, mutuum cum in concubitum oporteat venire, inſimul debebũt excipere. Rolan. *conſ.* 10. *n.* 4. *vol.* 1. Petr. de Greg. Toloſ. *ſyntag. iur. lib.* 46. *c.* 6. *n.* 14. Surd. *loc. cit.* Sanch. *d. diſp.* 8. *n.* 11. Theſau. *deciſ.* 130. *n.* 4. Adulterium etenim compenſationem adulterio deſumere affirmauit. Farinac. *d. quæſt.* 143. §. *compẽſatio n.* 69. Copioſa quo in loco forma compenſationis circa materiem plurima diſſeruit.

An permiſſum verò mariti hæredibus habeatur, vt vidua, quæ dotem, ac donationem propter nuptias repetat, obiectionem commiſſo de adulterio matrimonij tempore, vel de ſtupro in viduitate faciant? videndus Boer. *d. in deciſ.* 338. *n.* 7. *cum ſeq.* ac etiam Velaſc. *conſult.* 169. vbi diſtinctionem affert, ſi de hoc maritus cognitionem habuerit, & in iudicium ipſam deferre noluerit, vel ignarus extiterit, ac morti oppetijt, aut etiam ſi ſpatium, vt adduceret accuſationem, haudquaquam retinuerit.

Quo autem in caſu adulterij nõ propter crimen, ſed aliqua, licita quæ ſit, ex cauſa diuortium perpeſſum fuerit, illatam per ſententiam, connubium, reſtitutio fieri circa dotem coniugi debet. *cap. mulieres, de donat inter vir. & vxorem,*

& de

A *& de dote poſt diuortium reſtituen.* & ibi Abb. Roland à Valle *conſ.*50.*n.*4. *vol.*1. Barb.*in rubr.ſoluto matrim.p.*2.*n.*39.*cum ſequen.* Taliter vt, cum vxoris in morte ſit noxius vir: decedente hac, illa, ex aura nullam in extinctæ dote, aut ipſius in lucro accipere actionem valet. Roland. *loco cit.* Alexand.*in l. ſi cum dotem*, §. *ſin autem n.*10. *ff.ſolut.matrim.* Vbi enim reſtitutionem de dote fieri neceſſe, poſtquam tori ſequuta ſeparatio fuerit, cuncta, & acceſſoria conſequenter, & prima dependentia ex cauſa nullam habere ſubſiſtentiam poſſunt. Seraph.*dec.*1308. *num.* 2. Adde, quod vltra dotis ſummã omne lucrum, & quæ matrimonij tempore fuerint acquiſita, reſtitui debent, ſi nuptialibus contracta ſocietas fuerit in tabulis: Cuiuſmodi Meſſanenſium, exiſtit conſuetudo: ipſi enim conſtituunt, vt, in lucem poſtquam educti habeantur filij, bona inſimul confundantur, ac tripartita exiſtant: omne namque in matrimonij ſpatio acquiſitum emolumentum, commune inter coniuges permanet; qua de re copioſa nobis ſcripta reliquit Giurba *in gloſ.*3. *cap.*1. Gomez *ad legem Tauri* 50.*num.*69. Velaſc. *conſult.* 103. Spino *de teſtamen. gloſ.* 18. *num.* 4. Text. & Gloſ. *in cap.ſignificauerit de don. inter vir.& vxor.* vbi Abbas, & cæteri Canoniſtæ.

Beneficium verò tali competit in caſu marito, ne ſcilicet vltra proprias conueniri debeat, vires. per Text. *in l.maritum* 13. *ff.ſoluto matrim. l. patronus* 17. *& l.non tantum* 20. *ff.de re iudic.* Abbas in *dict.cap.mulieres, de don.inter vir.& vxor. num.*1. Demas tamen putatiuo ni de genere (de quo ante) matrimonium habeatur; vt ſcriptum fuit à Bellen. *in additio. ad eundem in d.cap.mulieres, lict. B.* Tunc enim dilationis annus, vt dotis reſtitutionem faciat præberi nullo valet modo. Giurba *ſuper conſuet. Meſſan. gloſ.*15. *cap.*15.*num.*4. Renunciationem attamen tali dare priuilegio neutiquã decet maritum, cum inductum fuiſſe certum ſit, vt debita viro adeſſet reuerentia: bonos etenim aduerſus mores huiuſmodi reſultare videretur renũciatio; vt ait Text. *in l.alia*, §.*eleganter ff.ſolut. matrimon.* vbi Barboſ.*n.*25.*&* 28. Bart.*n.*9. Alex.*nu.*4. Franc.*deciſ.*164. *n.*13. Paſchal. *de virib. patr potest.par* 2.*cap.*9.*n.*13. Giurb. *c.*13. *gloſ.*6. *n.*40. Etiam ſi vel ab vxore, vel ipſius hæredibus ad hoc vir compellatur. *l.etiam*, § *licet, & l. maritum*, *ff.ſoluto matrim.* Afflict. *deciſ.*222. Surd.*de alimen. tit.*8 *priuil.*84.*nu.*1. Roland.*conſ.*28.*n.*7. *vol.*1. Nec vllam includet vim, licet iuramento cõfirmationem exceperit. DD. penes Giurb.*in conſuetud. Meſſanen. dicto cap.*13. *gloſ.*6. *parte* 1. *num.*40. *&* 41. *fol. mihi* 606. Aut iacturam de illo vir beneficio facit, ſecundas cum ad nuptias ipſum conuolaſſe appareat. Fontanell. *de pact.nuptial.clauſ.*7. *par.*1. *gloſ.*3.*n.*83. Demas ni dos, de qua effici reſtitutio debeat, vinculata (vt dicitur) exiſteret, & alteri, qui fideicommiſſus, fuerit relicta. Idem *in eodem loco clauſ.*7. *parte* 11. *gloſ.* 3. *num.* 83. Hæc autem, vt noſtræ potuere vires in medium adduxi, ac tã circa ſponſalia, & matrimonium digeſſi. nunc verò ipſorum ad effectus, natos ſcilicet gradum facere non oneroſum, ducam, eorumque de ſtatu agam; cum cœleſte, ad opem Numen venire non dedignetur.

B C D E F G H I K L M N O P

D E

DE STATV FILIORVM.

EX ſacro, indiuiduoque Matrimonij nexu filij enaſcuntur, illiq; ſoli tali ſeſe nomine decorare merentur, qui ex viri, vxoriſq; coniunctione producuntur. *l. filium, ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris, l. Senatoris filium, & l. liberos, vbi gloſ. ff. de Senatoribus, l. finali, ff. de iure deliberandi,* Alexander *conſ. 2. & 3. volum. 1.* Intriglolus *de ſubſtitutionibus cent. 3. quæſt. 64. n. 5.* Menochius *præſumpt. 78. num. 12.* Ita vt in legibus, ſtatutiſque, filiorum voce baſtardi nullo intelligantur modo, *Gloſ. in l. fin. ff. de iure deliberandi*, Tuſcus *litt. F. concluſ. 373. num. 22.* Bartolus *conſ. 229. num. 1.* Mantica *de coniecturis vltimarum voluntatum lib. 8. tit. 7. nu. 40.* Surdus *conſ. 89. n. 36.* Natta *conſ. 537. n. 40.* Tamen, quoniam filiorum nomen Naturæ ſub imperio, non iuris adſcribendum, ideò non illis tantum, qui ex coniugali vinculo nati procreantur, verum etiam quibuslibet quacunque productis coniunctione dari nulla vice inconueniens aliqui arbitrantur, *l. tutelas, ff. de capitis diminutione, l. pronunciatio, ff. de verborum ſignificatione,* Hondedeus *conſ. 95. num. 94. in lib. 1.* Non inutilitèr ergo hìc de quorumcunque filiorum ſtatu, pauca, nec iniucunda quidem ſcribenda eſſe putaui. Ideo.

Plures filiorum ſpecies enumerantur, illorumque ſtatus multiplici recenſetur ratione; eorum namque alij legitimo, naturalique coniugio nati, licitoque ſuſcepti nexu, ac ſacramẽtali vinculo procreati ſunt, hique proprio filiorum nomine vocandi iudicantur, *d. l. filium, ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris.* Naturales alij tantum, ſed nullo legitimæ coniunctionis vinculo intercedente geniti, largo modo ſunt illi, qui extra matrimonij ſepta in lucem æduntur, ac ſpeciali, ſtrictoque modo illi ſumuntur, qui ex ſoluti, ſolutæque congreſſu recepti habentur. *Cap. is liberi 32. quæſt. 4.* cum quondam de permiſſo concubinæ amplexu exiſtentes nati erant, de quibus extat. *tit. Inſt. de naturalibus liberis*; cum quaſi facer matrimonij nexus eſſe potis erat. *l. 1. iuncta authentica ſequenti*, C. *de naturalibus liberis.*

Legitimo alij tantum nomine includuntur, qui duplici explicantur formã, nam adoptiuorum alij, alij arrogatorum numero declarantur.

Alij denique ſpuriorum caterua circumligantur, quorum appellatio cunctos, qui non vxorio ex coitu producti, nec concubinarum congreſſu enaſcuntur ſuſcepti, comprehendit Bartolus *in l. finali col. 1. ff. de indignis*, ceu Adulterini, Inceſtuoſi, Sacrilegi, Nepharij, ceterarumque ſordium receptacula vidẽtur, Gamma *deciſ. 322. num. 2. Surdus de alimentis tit. 1. quæſt. 10. num. 30.*

DE FILIATIONE PROBANDA.

Cap. 1.

PRiuſquam igitur de vnaquaque eorum ſtatus conditione aliquid libem, de probandis filijs, quædam attingere magnum operæ pretium cenſui, nã qui filiationis in ſtatu ſe eſſe contendunt, meritis probationum argumentis tales eſſe oſtendere certè debent, nam cum

A qualitatis effectus demonſtrant, vt quid cuique competere cenſeatur, illam præcedentem eſſe neceſſe eſt, *l. delictis*, §. *ſi vxoranei*, *ff. de noxalibus actionibus*, *l. Titius*, *ff. de teſtamento milit. l. 2. & 3. ff. de auro, & argento legato.* Talitèr vt ſi probatum non habuerit intentum auſis decũbere oportet. Maſcardus *de probat. concl.* 786. Filiationis qualitates igitur ante ſunt probandæ, Rolandus *conſ.* 32. *num.* 1. *vol.* 1. Ruinus *conſ.* 57. *num.* 4. *vol.* 5. ſiue actoris, ſiue conuenti vices ille gerat, qui filium, omni vi, ſe certat eſſe. Angelus *in l. liberorum, ff. de his, qui notantur infamia*; namque vt aliquis vti talem ſeſe admiſsũ gaudeat, prius talem eſſe claro probare modo equidem debet. Bartolus *in l. non ignorat*, C. *qui accuſare poſſunt*, licet in integra filiationis poſſeſſione permaneret. Maſcardus *de prob. concluſ.* 786. *n.* 3.

C Probatione igitur multiplici filiatio poteſt oſtendi, quamquam euidens certaque non adducatur vis argumẽtorum, per *Text. in l. filium, ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris, l. Lucius.* 47. & ibi Gloſa, & Bartolus *ff. de probationibus, l. quia ſemper, ff. de in ius vocando*: imò patris reſpectu minimè poſſibili probari poteſt modo Cinus *in d. l. filium*, Bertrand. *conſ.* 26. *num.* 1. *vol.* 2. Surdus *conſ.* 1. *nu.* 28. *vol.* 1. Ideò cum indubitatis, certiſque demonſtrationibus filiationis prætenſiones non valeant oſtendi, ad coniecturarum, præſumptionumque arma, Doctoribus deueniendum, Iudicis arbitrio remittenda viſum eſt. Bald. *in l. non ignorat*, C. *de his, qui accuſare non poſſunt*. Alexander *conſil.* 90. *num.* 17. *lib.* 6. Menochius *de Arbitr. Iudicum caſ.* 86. *num.* 2. *lib.* 2. Princeps tamen coniecturæ, quæ huius deueniunt in probationis fauorem, in medium afferendæ videntur, & quidem.

Princeps illa tenetur, quæ ex viri, vxoriſque commercio, propria degentium in domo ortum ſortitur; ſupremum namque robur habet regula, ex *Text. in dicta l. filium*, quod filius ille ſit, qui ex huiuſmodi viro, & coniuge originem, lucemque traxerit, *l. ſi vicinis.* C. *de nuptijs*: ille enim veri nomine filij dignus æſtimatur, cuius partes iuſtæ aguntur nuptiæ, *l. quia ſemper, ff. de in ius vocando.* F Quamquidem præſumptionem ſibi iuris vindicat, natur indubitata claritudine, circa patris actione filiatio poſci nequit, *dicta l. Lucius, ff. de condit. & demonſtrat.* Et ideò quamuis ex coniugij vinculo, nulla probationis euidentia dilucido afferri modo poſſit, vt illum eſſe certè filium nuſquam dubitetur, tamen quædã iuris præſumptio oritur, nullumque de iure contrariorum obicem admittens, mordicus pugnat. Vaſquez *controuerſ. illuſt. lib.* 1. *cap.* 48. *n. n.* 22. Menochius *lib.* 3. *præſumpt.* 1. *num.* 46. *& lib.* 6. *præſumpt.* 54. *& de arb. dicto caſu* 86. *nu.* 19. Maſcardus *de probation. concluſ.* 788. *nu.* 1. qui etiam ſumm ſeruare aciem oſtendit, ſi talis filiatio (quoad Patris perſonam) genitricis aſſenſu non confirmetur. Abb. *in cap. per ſuas num.* 3. *&* 4. *de probationib.* Curtius *conſ.* 31. *num.* 3. *Tex. in l. penult.* §. *mulier grauida de probationibus* Ideo ſtatim, hæc clarum eſſe conſtat aliquem talibus ex coniugibus vna commorantibus prognatum fuiſſe, probatam eſſe filiationem, haud quidquam dubium ducitur, per *text. in d. l. filium*; ex cuius veritate coniecturæ, non ſolum quaſi veram filiationis poſſeſſionem, verum ipſam eiuſdẽ proprietatem cognitam eſſe aſſerere nõ veretur. Menochius *loco ſupra cit.* & Pariſius *conſil.* 10. *num.* 2. *& conſ.* 13. *colum.* 1. *lib.* 2. Paleotta *de notis. & ſpurijs cap.* 29. Potiori namque iure proprij viri filium, quam adulteri prolem illum eſſe nemo in dubitationem ibit; quamuis pro certo habeatur vxorem conceptionis tempore congreſſum cum mæcho non reſpuiſſe. *l. miles*, §. *functos ff. ad legem Iuliam de adulterijs, l. Titius, ff. de Carboniano edicto*, Doctores primus Gabriel *concluſ.* 14. *de probationibus*, Menochius *dicto caſu* 89. *num.* 20. *& dicta præſumpt.* 53. *nu.* 2. *lib.* 6. tanquam honeſtiori iure præſumi poſſit, quod in incertum vſque diſtrahitur. *Abb. in cap. intelleximus de adulterijs*. Talem verò præſumptionem ceſſare nemini obſcurum eſſe video, ſi infra conceptionis tempus, certa mariti abſentia proſpiciatur.

A tur. *d. l. filium*, Curtius *in l.* 1. §. *idem Iulianus*, *ff. de liberis agnoſcendis*, *l.* 3. §. *ſi mater*, *ff. de Carboniano edicto*, Alexander *conſ.* 78. *num.* 7. *lib.* 7.

Poſterior ex impoſita per parentes filij nominatione, aſſurgit qui vt ex legitimo, naturalique coniugio ſuſceptum, filium vocitantes, ac multis in modis optimè pertractantes id expreſsè indicabant, Rolandus *conſ.* 22. *num.* 26. *lib.* 3.

B Surdus *dicto conſ.* 1. *num.* 47. Seraphinus *deciſ.* 1282. *num.* 2. Maioremque vim habebit cum per aſſiduas reiteratæ fuerint vices iſtius modi parentum nominationes. Rolandus *loco citato nu.* 27. Pariſ. *dicto conſ.* 10. *num.* 56. *lib.* 2. Menochius *d. caſu* 89. *nu.* 81. Niſi talis nominationis coniectura tertij in præiudicium reſultaret, quia in eo caſu nullum talis probatio vigorem continet, vt teſtatum volunt

C Iaſon. *in conſ.* 81. *col.* 1. *num.* 3. Tiraquel. *de utroque retract.* §. 1. *gloſ.* 16. *num.* 3. *verſ. ſed quia multo plus eſt*. Natta *conſil.* 473. *num.* 24. *in fine vol.* 2. Baldus *conſ.* 180. *num.* 30. Alio namque modo non potentiori nixu cuique eſſet allaborandum, talium nominationum ortuumque oſtentationibus ad eos excludendos, qui legitimam vetè ſucceſſionem ſibi vindicarent, nouos in medium afferre filios,

D vt benè demonſtrat Iaſon. *d. conſ.* 81. *n.* 2. *verſ. dico, quod iſta aſſertio, & nominatio, & conſ.* 106. *nu.* 2. *lib.* 1. Gratian. *conſ.* 140. *num.* 44. *lib.* 1. Natta *dict. conſ.* 473. *n.* 24. Surdus *conſ.* 552. *num.* 21. *verſ. tamen hoc procedit*. Hanc etenim probabilem nominationum coniecturam, in ſolum nominantis præiudicium, non autem in tertij damnum erui debere neminem, vt opinor, latet Modeſt. Romanus *diſcept.* 562.

E *num.* 77. *verſ. præterea, & ſequen.* Maſcard. *de prob. concluſ.* 790. *nu.* 7. Quo in loco per plurimos limitationum, ampliationumque recurſus procedens de hac filiationis probabilitate diffusè diſceptat: debita igitur acrimonia celſum Petri Antonij de Petra ingenium, *in tract. de fideicomm. quæſt.* 11. *num.* 258. diſtinctionum armis vti cenſuit, ſcilicet, vel huiuſcemodi nominationem in iudicio factã fuiſſe conſtat, aut extra illius terminos prolatam certum eſt. Primo caſu talem filiationem probatam videri vnicuique, patens aſſerit valore. Text. *in l.* 1. *de confeſſis*. Bartolus *in l.* 1. §. *item per contrarium nu.* 3. *ff. de liberis agnoſcendis*. Dũmodo tamen principale fuerit intẽtum filiationis effectus, præſentia filij ſimul exiſtente, aut illo planè abſente, confeſſio namque nullo præſentiæ partis habito reſpectu, ſuum non amittit vigorem, citat enim Alciat. *conſ.* 6. Secundo in caſu cum confeſſio extra iudicij clauſtra ſuã exceperit propalationem, altera idem vti diſtinctione, hoc nempè modo non dubitat: vel iſtam confeſſionem de aliquo vt filio, principali vt intento, talis eueniret effectus, factam fuiſſe controuerſum non eſt, vel incidenti, fortuitoque euentu prolatam adiudicant. Primi caſus vi filiationem recta probatam lance exiſtimat, vt concluſio. Cinus *in l. non nudis in* 4. *quæſt.* C. *de probationibus*. Propterea autem verba tunc prolata dicuntur, cum alij, quam ſoli nominato apponere illa non licet, Ruinus *conſ.* 63. *prope finem*, & cum principali forma prolata verè dici poſſint nobis explanat, Alexander *conſil.* 181. *num.* 1. *vol.* 7.

F G H

Sed cum talis filij nominatio extra iudicij imperium, aut incidenti ſorte, aliquam propter cauſam cuilibet appoſita fuerit; in tali caſu Doctorum ſententiæ indiſtinctè ſtatutum volunt, talem nominationis coniecturam in tertij præiudiciũ egredi haudquaquam poſſe, Gloſ. *in cap. per tuas de probationibus*. Cinus *in d. l. non nudis in* 2. *quæſt. in principio*, C. *de probat.* Confeſſio namque enunciatiuo, ac perfunctorio, quæ facta modo videtur alicuius myſterij absẽte arcano, vllam probationis vim non ſuſcipit, Baldus *in d. l. non nudis, & in l. non epiſtolis*, C. *de probat.* & rationem in medium profert Petra, *nu.* 263. Quia cum ſub naturæ vexillum filiatio ſit reducta, ideo ſola nominationis probatio eam omninò non efficit. Iaſon. *in conſ.* 102. *col.* 2. *in* 2. *fundamento vol.* 4. optimè tamen, quod quamuis filiatio è natura proſpiciatur ſuſcepta,

I K

A quod nulla possibili via dilucidari potest, hac de re indiciorum, præsumptionumque adiuuamine censetur desumenda probatio, vt voluit expressè Aemilianus *cons.94. num.* 11. *vers. non obstant modo.* Decerni ergo debere puto, quod assertũ voluit Petra *in num.* 266. Quod sola nominatione quis filium sese declaratum non intelligat, nec illum in quasi libera filiationis possessione constitutum videri, nisi publico factam fuisse in iudicio, vel extra eius limites talem ob effectum pronunciatam sit indubitatum. Decius *in cap. per tuas num.8. de probation.* Menochius *loco supra cit.* Viuius *commun. opin. lib.2. conclus.*124. *in principio*. Sed si alicuius persona in testamento ex hæreditate excluſa fuerit, quia illius priuationis actum præsupponere habitum claret. *l. decem, ff. de verb. obligat.* Talis habito exhęredationis respectu fit, vt ab illo, qui ex hæreditate depulsus fuit, integra quasi filiationis possessio obtineatur; optimo quidem iure iudicij pendente lance cum hærede super verificatione quænam causa illa sit sequuta exhæredatio; interim tamquam filio debent alimenta subministrari. Menochius *præsumpt. 35. nu.5.* Surd. *de alim. quæst.* 112.*n.4. & seq.*

Quæ tertio succedit loco est illa, cuius origo ex tractatu desumitur, nempè cum aliquis vti filius optimo tractatu, & existimatione dignus habitus fuerit, ex ista namque patris tractatione, quasi in certam filiationis possessionem ille ponitur, & afferẽdæ onus probationis partem incontrariam in aduersarij personam trãsfertur, vti communi opinione Doctores affirmant *in d. cap. per tuas de probat.* Alexander *cons.*88. *num.3. vol.*7. Rolandus *cons.* 49. *num.* 13. *vol.* 4. Menochius *de arbit. cas.*89. *num.*58.*& dicta præsum.*35. *num.*33.& Surdus *in dict.consil.*11. *nu.*46. *vol.*1. Illi autem actus, quorum ob virtutẽ quis verè dici possit vti filius debitas habere tractationes diffuso enumerantur modo à Petra *in dicto tractatu de fideicomm. quæst.*11. *sub num.*419. Et primum igitur sese ostendit ille actus, qui ex gaudij, lætitiæque ostentationibus propria in domo publica factis expressione deuenit per illum, qui exortum infantem suum esse dicebat. Secundo explicatur modo posterior actus; lactatio scilicet, quæ illi proprio tanquam filio adhibita fuerit; eo tamen differens modo, vt ea non lactetur ratione, qua lactari extranei solent. Iason. *dict.consil.*102. *col.*1. *in fin. volum.* 4. Tertiam occupat sedem talis vti filij educatio, atque alimentorum subministratio, dum aliquis huiusmodi iuuenem proprijs tenet in ædibus, & profusè alimenta, quæque illi necessaria videntur, porrigit, omnia denique filijs à parentum amore fieri nõ insueta; vt demonstrat Castrensis *consil.* 181. *col.*2. *vers. item istud tractare in prima parte.* Inter cæteras namque actuum ostentationes, quæ à parentibus erga filios demonstrari solent, illa potius reecensetur, necessaria scilicet alimenta propria in domo minimè abnegare, per Text. *in l. quidem cum filium* 132. *ff. de verbo.obligat.* Nacta *consil.* 235. *in col.* 2. Guglielmus de Benedictis *in cap. Rainutius in 3. parte, in verbo quia filium ex eo suscipiens sub nu.* 14. *de testament.* Paris. *dict. consil.* 10. *num.* 61. *colum.* 2. Quarto conspicitur loco alter actus puerum, hoc est ad gymnasia demittere, proprijsque æris expensis magistri labores merita lenire mercede, ex hac namque tractatione dicitur aliquis vera filij tractatione teneri, vt protulit Baldus *in d. cap. per tuas num.*5. *de probat.* Nacta *dict.cons.* 235. *col.* 2. illumque ad elucubrandas studiorum dulcedines mittendo, Gozadinus *cons.* 13. Guglielm. de Benedictis *loco supra cit. num.* 14. Quintam sibi vindicat probationem ille actus, ex quo aliquis vti filius æstimari putatur, si ille vestium ornatus, regmentorumque commoda vice ab alijs differenti domesticis se habuisse comprobet, vel sicut cæteris faciebat paterfamilias filijs, ostẽdat Baldus *in dict. cap. per tuas num.* 5. *de probat.* Nacta, & Guglielm. de Benedictis *loco supra cit.* Sextus tunc pedem infert actus, cum in libro, in quo natales filiorũ dies conscribuntur, istius nomen à parente

B C D E F G H I K

inclu-

includatur, vt rectè asserit Baldus, &
A Nacta *supra cit.* Idem Baldus *in l. neque natales, col. 2. in principio, C. de probation.* Adeo tamen, vt ex istius scriptionis auctoritate, qui ab illo in filium scriptus fuerit, quasi in filiationis possessione cõstituatur, & illi plena est fides adhibenda, donec aliquid, quod robur habeat, in contrarium afferatur, ac si ipsas inter partes aliqua exhibita fuerit confessio. Septimam adducit manum actus ille: cũ
B quis, idest, patris è potestate liberus existit, nempè cum è parente sit emancipatus, quia istorum actuum demonstrationes nulli alij conueniunt personæ, quàm filio. Bartol. *in l. 1. §. item per contrarium sub num. 3. ff. de lib. agnoscendis, l. quidam cum filiu in principio 132. in verbo emancipauerit, ff. de verb. obligationibus.* Nacta *d. cons. 235. col. 2.* Ruinus *cons. 52. nu. 7. vol. 5.* Octauum igitur actum tutoris da-
C tio præbet, nam illum, qui sub tutoris imperio sit constitutus, clarè constat vti filium fuisse tractatum, ab huius tutelæ datore, huiusmodi nempè actus potiori iure proprium decet filium, quàm extranei personam. Socinus *cons. 89. vers. pro hac conclusione vol. 1.* Nona procedit vice actus ille, qui iuuenem vti filium tractari demonstrat, cuius ortum efficit legitimatio, quæ aliquo ex superiore,
D fuerit impetrata in illius personam talis vti filij habiti, vt scriptum reliquit Gozadinus *cons. 12. num. 22. in 9. fundam.* cuius quidem actus ostensio; petitio scilicet, quæ in alicuius legitimationem, vti filij fuerit effecta, mixtam nominationis formam recipit, vt testatur Ruin. *cons. 36. vol. 1.* Legitimatio namque impetrata, præambuli, necessarijque rationem antecedentis habet, & ita quasi fi-
E liationis possessionem satis probare non est obscurum. Bald. *cons. 96. nu. 47. vol. 3. cum seqnentibus.* sed Alciatus *consil. 495. nu. 3.* Rolandus *dict. cons. 89. nu. 39. vol. 1.* & Menochius *cons. 301. num. 2. vol. 4.* Explicant, atque confirmatione roborant, quod talis legitimatio, quæ de tali vti filio fuerit facta ex parente, sufficientem non habet probationem, vt quis filij nomine donetur, sed necesse est debere ex alia parte constare, quod legitimatus illius filius indubitatè fuerit, qui legiti-
F mationem in ludibrium, & vituperationem non sumpserit, sed laboriosè impetrarit. Decimum sumimus actum ex illa institutione, quæ alicui vti filio facta videtur, nã per istius institutionis demonstrationem plena quis ratione proprij admodum filij tractatus dicitur, nullum namque veri aspectum retinet, aliquem
G vti filium debitis institui formis, nisi veram filij personam gerat. Aemilius *consil. 94. num. 9.* Gozadinus *d. consi. 12. nu. 23.* Baldus *in cap. transmissæ num. 4. vers. sed numquid ex institutione probetur filiatio extra, qui filij sint legitimi.* Quia quo quis hæreditatis possessor instituatur, actum efficit, qui soli appropriatus filio censetur, imò nominationem, tractatumque in se continere demonstrat. Soccinus
H *cons. 89. num. 4. vol. 1.* Vndecimo sese ingerit loco actus ille, qui ex contraria institutionis parte consurgit, ab hæreditatis nempè depulsione, vt superius dixi, quia cum pater familias aliquem filij vice habitum ex hereditate abdicauerit, actum elicit, qui nulli, nisi filio conueniens, decensque videtur, atque ideò per hanc ab hæreditate depulsionem filiatio præsumptiuè probari valet. Bartol.
I *in d. l. 1. §. item per contrarium sub num. 3. ff. de liberis agnoscendis, per Text. in l. quidam cum filium 132. in principio, in verbo exhæredauerit, ff. de verb. obligat.* Nacta *dicto cons. 235. col. 2.* Soccinus *consil. 89. num. 4. vol. 1.* Ruinus *dict. consil. 53. n. 7. vol. 5.* A priuatione etenim habitum præsupponi vulgatis iuribus neminem fugere arbitror. Duodecimo, se demonstrat propugnans agmine actus, qui ex eiusdem nominis, qua pater sese vocari fa-
K tetur, impositione deducitur, per hanc enim præsumere possumus talem illius esse filium viri, vt benè videtur per Iasonem *in l. neque professio num. 3. in fine, vers. aduerte etiam, C. de testam.*

Quartum, quæ affert vigorem probatio, minimè ducitur prætereunda: hanc enim cõmunis populi opinio, vicinisque adstan-

A adſtantium in ædibus perſonarum aſſertio conſtituit, talique modo per diffuſam latè vocem, ac per commune omnium iudicium, clarè per teſtium affirmationes probandum, quia optima per teſtes forma probata remanet filiatio, vt ſucceſſionis effectus conſequatur. Alberic. *in l. filium num. 6. verſ. item probatur, ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris.* Alexander de Næuo *in cap. peruenit. num. 9.* qui filij ſint legitimi. Ruinus *conſ. 51. nu. 18. lib. 1.*
B Menochius *dicto caſu 89. num. 86.* Cæſar de Graſſis *deciſ. 6. num. 2.* qui filij ſint legitimi. Maſcardus *de probationib. concl. 791.* Quoniam in his, quę difficilem ſortiuntur probationem diffuſa Famæ vox recta comprobat trutina, præcipuè autē ſi aliarum adminiculo præſumptionum, quæ ei adiunctæ fuerint, iam fulciatur. Maſcardus *loco ſupra cit.* Menoch. *nu. 92.*
C Quæ Famæ profuſio, cum à quodam totius populi teſtimonio exoriatur, quemadmodum in omnibus minimè pellitur probationibus, ita pro iuſtificanda filiorum probatione totis debet viribus inſectari. Surdus *conſil. 1. nu. 56. gloſ. in cap. Michael, verſ. conſtiterit de filijs Presbyterorum, cap. per tuas, in verbo communiter de probationibus*, per communem namque omnium opinionem fama probata recenſetur, quæ in huius materiæ tractatione ſuam habet ſufficientiam, velut difficilis probationis. Ruin. *conſ. 51. nu. 18.*
D *in principio vol. 5.* etiam ſi ſolitariè fuerit deſumpta, ac tractatus inde procul abſit. Iacobus Butrigal. *in l. quidam, ff. de probationib.* Butrius *in cap. tranſmiſſæ col. 2. verſ. quandoque adeſt ſola communis opinio, &c. qui filij ſint legitimi.* Alexand. *conſ. 51. ſub num. 2. verſ. item ſi probetur vol. 1. & conſ. 90. num. 6. vol. 6.* Tali
E nempè modo, vt ab iſta communi hominum opinione onus in cōtrarium probandi partem in aduerſam transferatur, eo quod talem ſimili opinione reputatū, quaſi in integra filiationis poſſeſſione conſtitutum ponit. Ruin. *d. conſ. 51. n. 13.* Soccinus *conſ. 89. num. 6. vol. 1.* Iaſon. *in l. neque profeſſio in principio, C. de teſtam.* Burſat. *conſ. 89. n. 3. & 6.* Nacta *conſ. 73.*

nu. 14. Eoque maiorem habebit vim iſta, F
de qua ſupra diximus, famæ probatio, ſi cum antiquis eſſe nobis minimè lateat. Alexand. *dict. conſ. 90. nu. 1. & 7. vol. 6.* Nacta *d. conſ. 235. num. 6.* Alexand. *dicto conſ. 51. num. 4.* Maſcardus *concl. 791. n. 9.* Hoc autem certum ſit, quod communis populi opinio eſſe debet, non alicuius partis, quæ à tota ſeiuncta ſit gente, vel aliquorum, qui non longè adſtarent, ſed omnium plenè auctoritate conſtituta, vt G
nobis explicat Butrius *in d. cap. tranſmiſſæ in 3. notab. nu. 4.* qui filij ſint legitimi. Nec vllam ducet probationem cum ſolius auditionis tantùm adfuerit confirmatio, ac victa cadit cum contraria ex parte aliqua particularis præſumptio ſeſe demonſtrat. Grat. *conſ. 43. n. 59. vol. 2.* Neque etiam talis probatio aliquem habebit valorem, cum à parentibus firmata deuenerit contradictio, talem ſcilicet, H
vt filium tractatum, alterius eſſe patris, & non illius, quem æſtimarat. Ruinus *conſ. 52. n. 6. in fine vol. 5.* Nec iſtiuſmodi famæ probatio plenam de filiatione probanda fidem impertit, vt non obſcurè demonſtrat Iaſon. *in d. l. neque profeſſio*, & Alciatus *conſ. 6. num. 19.* Maſcard. *loco cit.* Neque ad plenum alicuius tertiæ perſonæ, cui nec omninò conueniat præiudicium, ſecundum Abbatis ſententiā I
in dict. cap. tranſmiſſæ, qui filij ſint legitimi. Contraria tamē opinione diuerſum ſenſiſſe videtur Buttius *ibidem*, & Præpoſitus *ſub num. 9. verſ. quandoque adeſt ſola communis opinio*, & iſtud reſpectu materiæ, quæ ſubiecta fuerit, quam difficilis eſſe probationis cunctis eſſe patens intelligo.

Quintus modus, quo probata euenit alicuius filiatio excitatur ex ſententia, K
quæ filiationis in fauorem patris inter filijque perſonam ſit lata, etiamſi aliorum præiudicium hominum reſultet, Doctores penes Maſcardum *de prob. concl. 744.* Dummodo iſtius ſententiæ prolatio ſuper filiationis intento data videatur. *l. ſi quis à liberis, §. ſi parens, ff. de liberis agnoſcendis.* Nacta *conſ. 473. n. 6.* Qui eodem pacto procedere teſtatur in ſententia lata

ſuper

A ſuper bonorum poſſeſſionem, ſi in filiationis fauorem pronũciata minimè fuerit, Gloſæ, & communi DD. auctoritate nixus, *in l. 1. C. quorum bonorum.* Aliter eſſet procedendum, ſi lata fuerit ſententia de alimentis, tali vti filio ſubminiſtrandis ad illud vſque tempus, quo filiationis poſſeſſio pẽdens permanſerit, iſto namque in caſu nullum affertur præiudicium quæſtioni de vera filiatione in diſceptationem adducta, Maſcardus *loc. cit. num. 3.* Non diſſimili forma probari poſſe conſpicitur per verba enunciatiua, quæ antiquis in inſtrumentis reperiantur, etiamſi tertiam contra perſonam reſultare videantur. Crauetta *de antiquitate temporis in 1. part. nn. 12. verſ. memorata concluſio. Alexand. conſ. 90. col. 3. verſ. ex his eſt reſponſum vol. 6.*

Sextam concedamus illæ probationi ſedem, quæ è ſimili vultus aſpectu, vel
C è conſentanea effigie parentis ad lineamenta referente per Doctores eruitur, vt rectè ſentijt Bartolus *in l. Gallus de liber. & poſthum.* & Iacobus Beluis *in l. 1. C. quorum bonorum.* Pro certo habentes, aſſimiles filiorum viſus è cauſæ naturalis potentia originem ſemper trahere, ab illa ſcilicet facultate, quæ tanquam efformatrix operantum in ſeminibus reſidet
D genitorum, cuius vis vti temperamenti ratio habetur maiorem graduũ per conuenientiam, quos primæ parentum qualitates in ſe concluſos retineant, natis ipſis talem impertit formam, vt ſimili parentes æmulentur effigie, & ita, vt eorum ſententia demonſtrat, ſimilem alicui faciem habere, non parui eſſe momenti æſtimant, vt valida filiatio præſumptione oſtendatur, ac non inutilem afferre,
E probationem illius filiũ dici natum debere, cuius effigiem propria repræſentat in facie; huius namque aſſimilationis effectus, nulli alij cauſæ, quam formatrici paterni ſeminis facultati ducitur tribuendus, cui nempè maiori aſſimilari modo ille conſpicitur, huius eſſe filium dici debet Baldus *conſ. 390. li. 2.* Decian. F
conſ. 1. num. 117. lib. 3. Tiraquellus *in legè 7. connub. num. 52. cum ſequentib.* Quo in loco plures Doctorum auctoritates, hanc mordicus defendentum opinionẽ affert in medium, plurimorumque cateruatus exemplorum vi hanc firmare, penitius opinionẽ contendit; ducit enim inter cætera Garamantum vſus, ac reliquorum, qui filios propriæ aſſimilantes faciei cognoſcunt: naturali cum cauſa, G
efficiatur, vt adſociantis conuenientia temperamenti, quod in ſeminibus extat incluſum, ſimile à ſimili generet, & producat. Gratianus *diſcept. 567. num. 58.* Quia genitor in ſeminis effuſione geniti formam adducit; ſemen etenim, vt generationis conſtructor formam in ſe affert, quam hunc ad effectum idoneam demittere poſſit in materiem. Gratianus ex Argentaria *in dicta diſceptatione 567.* H
num. 65.

Reperiuntur tamen aliqui ex Doctoribus, qui huic ſeſe aduerſari probationi minimè verentur; adiudicant enim à ſimili ſobolis aſpectu nullo modo effici, quin ab eo præſumatur, eius talem eſſe filium, cuius ad ſimilationem proprio defert in ore, qui autem huius generis defendunt ſententiam, acritèrque in eius propugnationem deueniũt ſunt Gabri- I
lis *concluſ. com. lib. 1. concluſ. 14. nu. 7. tit. de præſumptionibus.* Ruinus *conſ. 53. nu. 9. volum. 5.* Menochius *de arbitrar. Iudicum lib. 2. cent. 1. dicto caſu 89. num. 97.* Maſcardus *de probationibus concluſ. 792. n. 19.* Statutum autem eſſe volunt talem vultus ſimilitudinem è matris cauſa cõceptionis tempore cogitantis excitatam deuenire. ita Barrolus *in d. l. Gallus, ff. de liberis, & poſthumis num. 14.* Mohed. *de* K
ciſ. 1. alias 19. num. 1. tit. qui filij ſint legitimi. Ruinus *loco ſupra cit. nu. 19.* Maſcardus ibidem *num. 7.* Gratianus *d. diſcept. 567. num. 32.* Quorum dictis ſeſe immiſcet Theocriti authoritas Idill. 7. canentis.

Impia enim mulieris animus ſemper apud virum alienum,
Et faciles quidem partus ſunt, ſed liberi nequaquam ſimiles patri.

Verum-

A Verumtamen cum tot diuerſis in ſententijs varios ſeſe præbeant Doctores ad Philoſophorum aſſertiones recurſum facere non dedecens mihi videtur, qui triplici modo ſtatutam eſſe volunt ſimilitudinem, primam ſecundum ſpeciem, ſecundum ſexum alteram, & tertiam ſecundum effigiem, de qua in præſenti ſermonem inſtituimus, cuius ſcilicet demonſtratione ſui viſus lineamentis, aut maternæ, paternæuæ faciei, aut vtriuſ-
B que aſpectui ſimilem ſeſe reddat; quodque maiorem affert admirationi materiē (in humana præſertim ſpecie accidit) plures per vices aui, biſaui, triaui, cæterorumque aſcendentum ſimilem, propria F forma effigiem adducat, illius Siculæ exemplo, aut Elienſis, vel Bizantinæ Ciuitatis cultricis fœminæ, quæ ab Ariſtotele, & Plinio dicitur filiam in lucem ædidiſſe, non patris Aethiopis, ſed illius, quæ Aethiopis mater fuerat ſimilia pertrahentem lineamenta; & de illa ex Grecia muliere, quæ cum de adulterio poſtulationem excepiſſet, nigro corpore filium generaſſe dicitur, ac inuentum G eſt quarto iam ex Aethiope gradu prolem ſuam habuiſſe originem, vt Plutarcus nobis explanatum reliquit *lib. de fœtu*: vnde Lucretius.

Fit quoque, vt interdum ſimiles exiſtere auorum
Poſſint, & referant pro auorum ſæpè figuras,
Propterea quia multa modis primordia multis
Miſſa, ſuo celant in corpore ſæpè parentes,
Quæ patribus patres tradunt à ſtirpe profecta,
C *Vnde venus varia producit ſorte figuras,* H
Maiorumque refert vultus, voceſque, comaſque.

Ac plures per vices (quod mirabilius mihi eſſe videtur) nullam, nec parentibus, nec proauis, aſſimilantem ſuo refert vultu formam, ſed alicuius planè extranei aſpectum viri, vt multorum auctoritate exemplorū videri poteſt apud Gratianum *dicta diſcept.* 567. *num.* 41. *cum ſequent.* & de illorum eleganti puerorum effigie, quorum alter cum ex Aſia eſſet, D Trans Alpes alter prognatus, vt ex Plinij teſtimonio relictum habemus in tractatu de generatione animalium *lib.* 7. *cap.* 12. euenit, vt illos Thoranius propter mirandam inter eorum vultus ſimilitudinem, quaſi vno partu productos Antonio vendiderit, & cum ille querelas in eū quaſi in dolū adductus interceſſiſſet, diſertè expoſuit id eo maiori dignum eſſe admiratione, in tam longinqua terE rarum, regnorumque diſtantia, quo ſimiliores vultu eſſent, velut ex eiuſdem genitricis vtero ortum habuiſſent; & inter innumera, quæ habetur de C. Pompeo afferam, qui tam ſimilem Vibio ingenuæ ſtirpis, Publicioque libertino vultum præſeferebat, vt commutato ſtatu in illis is, in eo illi ab omni cultum poſſent exigere: quocumque enim vel Vibius, vel Publicius graderetur ampliſſimi ſpeciem demonſtrabat ciuis; quod certè à caſu ludibrium, quaſi hæreditarium ea fuit in familia: ex eo quod illius pater adeò menogeni fuit ſpecie propinquus, vt, & ferox animo, & armis valens tale neutiquam à ſe poſſet nomen ſordidi hominis repellere; in quam etiā fortuitam incidit iniuriam P. Scipio, qui I cum à viris decoraretur, geſtis, & nobilitate præſtare, in deridendum Serapionis nomen impactus, eo quod talis victimario nominis propriam ſimili forma communicaret faciem; referunt ſæpè ſæpius nati ſuo aſpectu ſimulacri, vel adamatæ imaginis formam, vt de illius mulieris fœtu in monumentis extat, quæ filiam corpore pelis obſito genitam dedit, eo quod proprio in cubiculo Diui Ioannis K Baptiſtæ imaginem è pellis camellinæ tegmento circumdatam, quaſi inceſſanter intuebatur, vt ex Damaſceni operibus nobis reliquit Pereus *lib.* 24. *de monſtris*, & poſt eum à Paulo Zachia excepimus *quæſt. medicoleg. quæſt.* 4. *lib.* 1. *tit.* 5. *num.* 9. conſpicitur etiam è Galeni ſcriptis è cuiuſdam mulieris partu puerum exceptum, qui non proprij genitoris effigiem,

A figiem, figuramque repræſentabat, qui diſformi fuerat viſu, at pulcherrimæ imaginis oſtendebat ſpeciem, in quam illius fœminæ conſors eo tempore, quo congreſſus accidit, oculos vertere mandarat: multa denique reperirentur adducenda exempla, quæ apud eundem Gratianum *loco ſupra cit.* inueniuntur ni vitare ſermonis prolixitatem inſtituerim.

Attamèn vt de filiorum effigie parentum aſpectus referente mihi ſit ſermo: varia circa hanc rem Philoſophorum placita fuerunt, Empedocles enim penes Cenſorinum talem dedit doctrinã, quod ſi paritas caloris, parentum in ſeminibus habeatur, marem ſimilem patri propriũ referre viſum, ſed ſi frigidus dominium obtinet, fœminam, quæ indè naſceretur, matri ad ſimilem vultum demonſtrare; Attamèn ſi ex patre calor, ex genitrice verò frigus proueniat, natum ſimillimo patrem aſpectu certè repreſentaturum, tandem ſi ex genitoris parte frigus, & ex matris perſona calor effundatur naſcituræ formam puellæ maternã explicaturam effigiem; Anaxagoræ etiam ſententiam eundem apud Cenſorinum extat, prolem illi ſimilem parenti figuram adducere, qui maiorem ſeminis copiam effuderit; idem ſuis aſſerit Hippocrates dictis: cum plus ex viri parte, quã ex fœminæ perſona conferatur ad generationem, genitum patri magis, quàm matri aſſimilari, cum verò pluris copia ſeminis è muliere ſit collatum, illi adſimilem natum fore. Parmenides verò talem retulit opinionem; quod ſi dextera ex parte ſemen in vtero purgatum remanſerit, patris ſimilitudinem allatura proles iudicetur, ſed ſi contraria illud morabitur in parte, in læua ſcilicet perſtiterit, matris adductura erit ſoboles vultum. Stoicorum verò à ſententia id patris, aut matris exſuperanti ſemini attributum videtur, cum ſeminis vi facilè reddatur effigies, quod toto ex corpore, & animo ſit deciduum; huius autem opinionis Plutarchus extat relator. Hanc itaque vtrãque cauſam, vt ex eius ſcriptis apparet, Lactantius Firmianus vno colligatam nodo coniunxiſſe reſpicitur, cum ſcriptum reliquit. *Cum ſemina inter ſe permixta coaleſcunt, ſi virile ſuperauerit, patri ſimilem prouenire, ſiue marem, ſiue fœminam; ſi muliebre præualuerit, progeniem cuiuſque ſexus ad imaginem reſpondere maternam, id autem præualet è duobus, quod vberius fuerit, alterum enim quodammodo complectitur, ac concludit. Hincque plerumque fieri ſolet, vt vnius tantum lineamenta prætendant, ſi verò aqua fuerit è patris ſemine permixtio, figuras quoque miſceri, vt ſoboles illa communis, aut neutrum referre videatur, quia totum ex altero non habet, aut vtrumque, quia partem de ſingulis mutuata eſt.* Hæc ille. Sed Epicurus ſuam affert ſententiam per Lucretium, vt habemus ex 4. eius lib. Vbi hæc.

Et commiſcendo, cum ſemen forte virile
Fœmina commulſit ſubita vi, corripuitque,
Tum ſimiles matrum materno ſemine fiunt,
At patribus patrio. Sed quos vtriuſque figura
Eſſe vides iuſtim, miſcentes vulta parentum
Corpore de patrio, & materno ſanguine creſcunt,
Semina quem Veneris ſtimulis excita per ortus,
Obuia confluxit conſpirans mutuus ardor,
Et neque vtrum ſuperauit eorum, nec ſuperatum eſt.

Enimuerò ſi mas ex victoris paterni ſeminis dominio, ſuum habet ortum, fœmina verò ſi è ſuperantis genitricis ſeminis imperio, lucem ſortitur, ac ſimiles eorum figuræ illorum ex dominatione ſeminum habet originem, conſequens neceſſariò debet eſſe, ſimilem patri effigiem marem eſſe adducturum, fœminam verò maternas æmulaturam formas; plures attamen per vices conſequitur, quod maris vultus genitrici ſeſe aſſimiletur, ac fœmina paternam repræſentet ſpeciem, frequentiùs verò neutrum alterius aſpectum nata demonſtrabit

bit proles. Isto nempè modo semper filiorum procreationem siue fœminei, masculei, siue generis proles fuerit, necessariò esset opus consequi; at quid asserendum, cum vno, eodemque partu gemina enascatur proles, cumque altera maris, altera fœminæ sexum afferat; an ad exsuperantem seminis vim deneniendum? Ideò nullo modo videtur præcisè ad vtriusque seminis victoriam faciendũ esse recursum; & ita non indecens respicitur plerumque imaginationis vim esse adiungendam, eo quod obiecti visibilis repræsentatio immediato spectatur in loco, & ideò maiorem afferat vim; ac propriori contingat modo, animique penetrationem sortiatur, similem propter modum, quo solet existere, sese autem attingere mutuò per intimarum partium attactum nemo negabit: videtur enim speciei repræsentatio rei externæ imagine, quæ habito crebro sensus interuentu, suam fecerit impressionem, & imaginatricis vim facultatis, in ea mouerit residente, ita excitare appetitum, spiritusque illi adseruientes, vt ijdem etiam spiritus factæ impressionis tramitem sæpiùs insectentur, illumque propria per corporis partes adsociatione deferant, ac tali modo, vt si seminis occurrat excretio, qui per hoc temporis spatium adfluunt, & illum commotum aduocãt, variaque concurrunt ratione, omnem illius compositum, cunctaque illius partes speciali afficere modo, ac suæ impressionis participes illas reddere aspiciuntur, & ita dum consequenti vice in ordinem ponuntur, propriarum sedium locos in fœtus conformatione adeunt, ipsius vestigium impressionis, seu imaginis concomitatione, similitudinis concludant vim: qua de re confici potest indè, vt prolis aspectus, masculeo seu sub sexu, fœminea siue sub specie illa contineatur, paternam referat formam, si genitricis imaginatio, quæ ad viri effigiem sese transferat, vehementiori, ac potentiori fuit robore, quàm coniugis extiterit imaginatio, vel cõtraria ex parte matris adducet speciem, si vis imaginatiua genitoris ad mulierem relata, firmior habebitur, quàm fœminæ possit esse, aut mixtum ex vtriusque vultu exportabit visum, si parentum imaginationes æquali inter se referant modo, vel ex eis neutrum repræsentabit, si eorum imaginatio varias distracta in cogitationes reperietur, neque viri mens propriam mulieris personam, nec fœminæ meditatio coniugis figuram pro obiecto sibi sumpserit.

Ista ergo de causa emanare aliquando posse videtur, similis cum alicuius Iconis, vel simulacri forma prolis effigies, maximoperè cum alieni viri lineamentis, vel cum alienæ fœminæ aspectu consentanea pignoris similitudo: Quo quidem argumento præteritis temporibus ab ignominia, comparatisque pœnis reseruata quædam mulier fuit, quæ nigerrimo filium corpore ab vtero demisit, proprio velut cum mancipio cõgressum habuisset: at in illius fauorem propugnatum, quod ideò tali natum aspectu peperisset, eo quod quando cum viro habebat rem, eius imaginatio ad Aethiopis personam fuisset relata; qua de re iuxta citatorum sentẽtias Doctorum sæpiùs in casu reperitur, vt vis alicuius adulteræ imaginatiua ad mariti personã relata proprium patris visum referẽtem generet filiũ, vnde vulgatos ingeniosissimi Thomę Moro versiculos retinemus.

Dum gignit vxor quatuor
(Quod esset admodum tui
Setura) dissimiles parit,
Sed vnus omnium hic puer
Tui refert imaginem,
Quòd mater hunc dum concipit
Solicita de te plurimùm
Te tota cogitauerat,
Ne tu subindè incommodus,

Velut-

Veluti quæ Lupus in fabulam
Superueniens interim.

Tantas enim vires imaginatiua, potentia continet, circa fœtus efformationem, vt maxima dignas admiratione in eo mutationes efficiat, non ſolum in vultus efformatione, corporiſque diſpoſitione, ſed etiam ſæpè ſæpius, nec rarò quidem aliquas ei addidiſſe, vel dempſiſſe partes comperiatur, vt conſtat ex Daniele Sanerto *cap. 14. de viribus imagination.* qui profert in medio huiuſmodi exemplum: duas ſcilicet mulieres ſimul in platea colloquentes, opera cuiuſdam à tergo improuiſo venientis greſſu fœminæ, frontes inter ſe colliſiſſe, quod poſt factum cum earum aliqua grauidũ exoneraſſet vteri, gemina filiarum corpora frontibus ad naſi vſque principium carneo colligatis nodo peperiſſe, quæ tali modo per decenni annorum ſpatio cõiunctis vitam duxerunt membris: refert etiam, fœminam quamdam, cum Gallinarum gregem, quæ ex India delatæ fuerant, vidiſſet, animo proſternatam, ac maxima fuiſſe affectã admiratione, partuſque tempore prolem in lucem edidiſſe, quæ plurimis faciem incrementis morbida è carne porrectus deformatam habebat, ac multi colores, vt Galli ſolent Indici afferre maculas exportabat in vultu, & quæ maiori digna ſunt admiratione, plura ex Halmontij operibus exẽpla conſpici poſſunt, qui *tit. de iniectis materialibus num.* 9. narrat, quamdam fuiſſe mulierem, quę cum è ianuæ rimis vidiſſet militem, qui Martis in conflictu è manibus vnam perdiderat obtruncatã; ſubito animi percurſa horrore ſobolem auris orbam vitalibus genitã dedit, quæ vnam tantum retinebat manum, alteram verò, ſanguine fœdatam, non habebat; adducit etiam de alia muliere, quę cum pugnacem proſpexiſſet virum, qui victus alimenta mendicato petens modo ſiniſtram ſolum adducebat manum, alteram tamen, quam ferrea inſtrumenti bellici pila fregerat, detruncatam, cruoremque adhuc ſtillantem omnium oculis præpõnebat: paruo poſt indè tẽporis tranſacto interuallo filiam demiſit ex aluo, quæ cum dextera vidua eſſet manu, & eius quidem humerus ſanguineis adhuc guttis conſperſus intueretur, per Chirurgi operam de vulnere per naturæ perculſionem excepto ſanari debuit; vltimo denique loco alterum exponit de muliere, quæ cum quidam capite damnatus ad ſupplicium duceretur, ad verticis detruncandi ſpectaculum deſiderans concurreret, ſtatim ac perfectam punitionis pœnam dereliquerit, partus dolores ſentijt aduenientes, maturumque detulit fœtum, cuius collum ſanguine vndique emanans cõſpiciebatur, caput vero nullo repertum loco fuit.

Si tot ergo portenta, & tanta ſpectandorum opera, vis imaginatiua in cauſas poteſt adducere, minimè negandũ eſt, eo prolis effigiem ex illa iuxta excogitatæ formam perſonæ non poſſe formari; optimo itaque de iure per ſolius argumentum ſimilitudinis filiationis in fauorem probationes ferri nequeunt, ſed cum alijs adiungenda cẽſetur præſumptionibus, vt teſtatum volunt Mohed. *dicta deciſ. 1. alias 19. num. 2. tit. qui filij ſint legitimi*, Doctores apud Maſcardum *de probationibus concluſ. 792. num.* 9. In illo namque caſu, in quo ſingulæ nullam habere poſſunt coniecturæ ſufficientiam ad filiationis veritatem comprobandam, tamen vnito agmine rectam ſortiuntur probationem. Burſaticus *conſil. 88. nu. 7. in fine.* facit namque vulgata regula, *quæ ſingula non poſſunt, &c. l. 2. in principio ff. de curatione tutorum*, quo in loco Gloſſa inquit, quod duarum adductio præſumptionum plenum probationibus rõbur tribuant, cum alijs coniunctæ iudicijs apparent. Petra *de fideicom. queſt. 11. num. 641. & ſequenti.*

DE FILIIS LEGITIMIS, & Naturalibus. Cap. 2.

CVM probata ſupradictis modis euenerit filiatio ad illam probationem omninò deueniendum cenſeo, quod iſti nempè filij legitimo ſuſcepti fuerint modo; cum Iaſonis ſententia in *conſ.* 106. *col.* 2. *vol.* 1. affirmet, quod iſta quaſi filiationis poſſeſſio, ex his, quas attuli ſuperiùs præſumptionibus, & coniecturis, validè firmata non habet vim probandi, quin iſte talis, cuius filiatio vera eſt, legitima ſuſceptus fuerit ratione, alio probanda illa eſt modo; illum ſcilicet matrimonij nexu exiſtente procreatum, atque vitales prolatum ad auras, aut per conſequentis matrimonij robur, vel ſi per Principis reſcriptum vti talis habitus fuerit: vel cum aliquis propriam offert curię ſeruitio perſonam: Nam huius legitimæ filiationis qualitas, per allegantis argumenta omnimodè comprobanda eſt, ſiue actoris, conuenti ſiue gerat vices. Nacta *conſ.* 473. *n.* 11. *in fine.* Burſaticus *dicto conſ.* 85. *num.* 5. Eo quod ſemper huic, qui ſe ex naturali, ac legitimo parentum matrimonio natum eſſe contendit, debent vſque comprobationes etiam afferri ſe tali dignum nomine. Abb. *in cap. tranſmiſſæ, qui filij ſint legitimi.* Ruinus *conſ.* 52. *num.* 3. *in fin. vol.* 3. Nacta *d. conſ.* 473. & 421. Magnam enim habent inter ſe differentiam, quod quis alicuius filius ſit, & quod legitimè natus dicatur. Burſat. *conſil.* 384. *num.* 2. *vol.* 4. Neceſſe igitur eſt vltra filiationis probationes, legitimi ortus demonſtrationes in medium afferre. Ruin. *conſ.* 63. *vol.* 2. Ac tali modo neceſſarium ducitur, debere propriam inter matrem, & eum, quem ille proprium dicit patrē, vinculum matrimonij exiſtens oſtendere. Iaſon. *d. conſ.* 106. *col.* 2. Alex. *conſ.* 74. *num.* 1. *vol.* 2. Nacta *dict. conſ.* 421 & *dicto conſ.* 473. *num.* 32. *in fine.* Quo in loco communi opinione teſtatum vult, quod aliquis legitimi è nexu matrimonij prognatus nullo præſumatur modo, & quod neceſſarium ducitur iſtam legitimam comprobare prognationem; niſi talis matrimonij exiſtentia, & colligatiō demonſtretur: quāuis plurimæ adſint Doctorum ſententiæ, qui omni contendunt vi, tunc probatam haberi legitimam talis filij enaſcentiam, cum rectis fulcita comprobationibus iſtius euenerit filiatio; cæterorum enim inter aſſertiones eſt illa Alciati *conſ. vlt.* Crauett. *conſil.* 166. Ruin. *conſ.* 109. *num.* 38. *vol.* 3. Quo in loco addit etiam, quod cum quis filij donatur nomine legitimo, naturaliquè procreatus matrimonio, intelligi debet per Textum *in l. & facto,* §. *ſi quis rogatus, ff. ad trib.* Ad rem etiam ſpectant, & apta ſunt, quæ in ſeriem ponit Decius *conſ.* 54. *num.* 3. *in fine.* & quæ Cinus *in l. filium, ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris.* Imò Præpoſitus *in cap. lator num.* 6. *qui filij ſint legitimi*: aſſerit, quod quislibet legitimo natus matrimonio dicitur, & qui contrariam tuetur partem rectis cōprobationibus roborare debent inceptū ex Nacta *conſ.* 537. *num.* 40. concluſionē infert, quod ſtatim ac mulier, & eius vir aliquem ſuum eſſe filium aſſerunt, legitima procreatum ratione intelligatur per *dict. l. filium, &c.*

Has autem Doctorum ſententias, vt concordes reddat, deuenit Petra *de fideicommiſſ. quæſt.* 11. *à num.* 472. plurium in conſiderationem caſuum adducens euentus; quos inter principem ſibi vindicat locum caſus ille, & eſt: Quod ſi ille talis, qui legitimo ſeſe modo genitum contendit, eſt quaſi in recta filiationis poſſeſſione, ac legitimæ illius comprobationis in dominio, tunc minimè oportere ducitur, vt demonſtrationes afferat, quæ talem ſeſe eſſe probent, per Gloſam *in d. cap. lator, in verbo probare. extr. qui filij ſint legitimi.*

Deindè ſuccedit; quando quis vti filius legitima prognatus vice agit, tunc debet probationes afferre, quæ ſufficientes reputentur ad oſtendendum talem illum eſſe, qualem ſe æſtimari contendit; iſtoque modo non ſolum veram cōprobare filiationem, ſed illius etiam legiti-

gitimum debet modum afferre, vt loquitur Ruinus *in conſ. 63. vol. 2.* Gratianus *conſ. 62. nu. 9. vol. 2.*

A

Tertio loco deuenit, cum quidam aliquem conuenit, & ex eo petitiones de aliquo tribuendo excipit, ea ſibi tanquã Silłani filio, & hæredi minimè neganda, iſto caſu, qui tale ſuſcipit intentum, ſeu actoris partes agat, ſiue conuenti vices excipiendo gerat; talem ſeſe eſſe debitis oſtendere tenetur probationibus. Abb.

B

in 8. cap. tranſmiſſa. Ruinus *d. conſ. 52. n. 3.* Nacta *dict. conſ. 421. & dict. conſil. 473.* Canoniſtæ *in cap. peruenit, qui filij ſint legitimi.*

Quartum occupat locum caſus ille, cum rebus in antiquis ſumus, inſtrumentaque palam afferuntur, quæ dicunt quem alicuius filium hominis eſſe, tunc ſufficienti roboratum probatione videtur, cum legitima procreatum, etiam genitura ratione fuiſſe. Alexand. *conſ. 51. vol. 1.* Nacta *conſ. 235. col. 2.* Cephal.

C

conſ. 137. n. 45.

Quintum infert pedem ille caſus, cum poſſeſſionis agitur in ſtatu, iſto enim euentu faciliori videtur modo filiationis in fauorem adductas probationes, quod legitima talis ſit ſuſceptus ratione, ad quod quaſi filiationis poſſeſſio ſufficiens reputatur, quia in poſſeſſorij allatione

D

iudicij probatio ſemipleno adducta modo non inepta debet adiudicari. Alciat. *conſ. 625. num. 2. & ſequent.* à qua opinione diſſentire cernitur Gratianus *conſ. vlt. num. 29. vol. 1.* cum aſſerat, quod in cuiuſcumq; iudicij adductione, quę etiam ſummariè afferatur, perſonæ legitimitas afferri debet, Doctores *in l. fin. C. de Edicto Diui Adriani tollendo.*

Sexto nobis occurrit ille caſus, cum

E

ſcilicet principali intuitu, in quo deciſorio iudicio de filiatione, ac de legitimo eius modo quæritur, tali namque in caſu nullam ineſſe probationis ſufficientiã, quaſi integræ filiationis, & eius legitimitatis poſſeſſioni; nam opus eſſet, vt diuerſo alio modo illa eueniat probata, aſſerunt Baldus *in cap. per tuas col. 2. verſ. item hæc operatur hæc quaſi poſſeſſio filiationis de probationibus* Iaſon. *in l. neque profeſſio num. 2. C. de teſtamentis, & conſ. 102. col. 3. in quinto fundamento vol. 4.* Bartol.

F

in l. non nudis in 2. lectura, C. de probation, cõtraria equidem in opinione mordicus ineſſe, ac pugnare videntur illi, quorum opinionem ſequitur Decius *conſ. 54. n. 3.* aſſerunt enim ſufficiens robur continere, quaſi integram filiationis poſſeſſionem, quia ſub articulo de filiatione apto comprobari modo legitimam eiuſdem generationem apparet, Bartolus *in l. filium definimus, ff. de his qui ſunt ſui, vel alieni iuris,* Doctores penès Petram *nu. 482.* qui

G

in num. 483. concordes reddere DD. opinatur, vt huius nouiſſimæ opinionis vis iuxta cæteras præualeat, quo in loco nõ ſolum videtur concurrere ſimplex, quaſi filiationis poſſeſſio per tract. vel nominationis demonſtrationes, ſed etiam alias adiectio coniecturæ deueniat, famę ſcilicet, vel confeſſionis è parentum ore delatæ, primæ vero in caſu, cum de alimentis ſubminiſtrandis actio deferretur, vel

H

antiquis reperirentur in monumentis, & alio modo in *n. 484.* Quod primæ opinionis vis ingreſſum habere debeat in eo caſu, cum circa hæreditatem, ac bona eius agitur, qui filium in integra quaſi filiationis poſſeſſione conſtitutum reddit; alio vero modo agendum, ſi de bonis,

I

quæ fideicommiſſi tutelæ ſunt relicta, tractetur, vel de alterius hæreditate, quæ apud conſtituentem repericbatur, fiat quæſtio, affert Alciatum *conſ. 201. nu. 57. in fine, per text. in l. fid. icommiſſum, ff. de condit. & demonſtrat.*

Septima inſpicitur vice caſus ille, cum ſcilicet incidenti ſorte de filiatione, ac de legitimo eius modo habeatur interrogatio, iſto enim in occurſu non inſulsè pro-

K

babit, cum quis eſt in quaſi filiationis poſſeſſione, vt inquit Baldus *conſ. 180. num. 3. in 3. part.*

Octauam obtinet ſedem ille caſus, cũ quis alicuius filius in obtenta quaſi filiationis poſſeſſione firmum habere ſtatum manibus, pedibuſque certat, iſto namque in euentu non inſufficienter probare ad hoc intentum videtur illa, quaſi filiatio-

nis

A nis poſſeſſio, quæ à tali retinetur, vt clarè declarat Didacus *in tit. de ſponſalibus in 2. parte cap. 8. §. 3. num. 6. in principio*, & Alciatus *præſumpt. 38. in 3. caſu.*

Nono in ſeriem tolleurrit ille caſus, cum ſcilicet pręparatorijs in iudicijs reperimur, tali enim in accidenti plenam faciet probationem, quaſi filiationis poſſeſſio, quæ vel per tractati, vel per uppminationis cõiecturas comprobata euenerit. Cephal. *conſ. 87. nam. 48. & conſil. 137. num. 8.*

B Decimus inter alios ſeſe inferre vult ille caſus, cum à filio alimenta petuntur ſubminiſtranda, iſto autem in euentu pleno comprobaſſe modo creditur, quaſi filiationis poſſeſſio, quæ illis modis, qui ad hoc neceſſario requirantur introtum, demonſtrata cenſeatur, & confirmata adiudicetur. Alciat. *d. præſumpt. 38.* Didacus *loco ſupra cit.* Caſtrenſis *conſil. 434. in principio in prima parte.* Cephal. *conſ. 82. num. 48.*

C Enimverò quas contra filiationem ac legitimum eius modum adduci poſſint, comprobationes habe. Et

Primò euenire videtur illa, cum ſcilicet conceptionis tempore longè abſens vir fuerit, vt ſi per duorum annorum curriculum in abſentiam perſtitiſſet, poſteaque cum domum fuerit regreſſus filium duobus ab inde annis repererit ſuſceptum, *l. filium 6. ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris*, quæ viri abſentia dupliciſ eſſe poteſt modo, vel eò quod vxor longinquas in partes abſens fuerit permoratus, vel ſi, licet propria exiſtens in patria, vinculis tamen in carcere colligatus reperiretur, & quia nullum hominibus à natura natiuitatis terminum cõſtitutum eſſe reperitur, neque partus ab ea tempus aſſignatur ab Ariſt. *4. de generatione Animalium cap. 6. & proble. ſect. 10. problem. 30. cap. per tuas, de probation.* Ideò hoc eſt proſpiciendum tum ex Medicorum, tum ex Iuriſperitorum operibus, quid nobis intelligendum ſit de tempore, quod hominis congruum ſit ortui. Et primum de illis, qui priuſquam ſeptimus perfectus menſis, ortum ſunt fortiti, & Concennatius illos, qui *Siegal. quæſt. 4. n. 4. lib. 2.* infra tertij, vel quarti menſis ſpatium vitam attraxerunt, dicit minimè dubitandum eſſe legitimos, Eſdræ ſectans auctoritatem *lib. 4. cap. 6. verſic. 21.* vbi hæc leguntur. *Et prægnantes immaturos pariunt infantes trium, & quatuor menſium, & ſuſcitabuntur.* Et Torreblanca *lib. 2. de Monol. cap. 43. num. 16.* aſſerit fœtus, qui poſt quinti menſis curſum auras exceperint, materno exorti ab vtero, eſſe viuaces, his planè verbis. *Poſtquam autem fœtus à quinto menſe egreditur, ſi naſcatur, vitalis eſt in quocunque tempore, quia iam perfectus eſt.* Et è medicorum caterua Auicenna *lib. 1. de anima cap. vlt.* Cardanus *contradict. medit. lib. 1. tract. 3. contradict. 8.* ac plurimorum demonſtrationes exemplorum Sthenchius adducit *lib. 4. obſeruat. tit. de partu.* Quarum opinionum impugnator ſententias improbauit Zachia *quæſt. medic. leg.* qui reſponſiones Concennatio, & Auicennę, cæteriſque Doctoribus, has pro viribus defendentibus opiniones adducit, quapropter in *n. 12.* communem ſancit opinionem, quæ veriſſima videtur, nec vlla controuerſia obſcura, prolem ſcilicet, quæ ante ſeptimi curſum menſis, enata fuerit, nec legitimam, nec vitalem eſſe, citat enim, vt hanc roboret opinionem, Hippocrat. authoritatem *in lib. de carne, & ſeptimo partu.* Ariſtot. *in lib. 7. de Hiſt. Animalium.* Galenum *de Septimeſtri partu claſſe 1. l. inteſtato, §. finali, ff. de ſuis, & legitimis hæredibus.* Paulum *in l. vxoris abortu num. 3. ff. de poſthumis hæredibus inſtituendis.* Iaſonem *in l. quod dicitur, ff. de lib. & poſth. num. 13.* Soccinum Senenſem *in l. cum annis num. 110. de condition. & demonſtrat.* Cagnolum *in l. 1. ff. ſi certum petatur nu. 188.* Maſcardum *de prob. concluſ. 1146. num. 2. tom. 3.* Ideò aborti nomine donatur, & æqualis illi fit, qui nunquam vitam habuit enaſcens. Tiraquellus *in l. ſi vnquam, Gloſ. ſuſceperit liberos num. 20. C. de reuocandis donationib.* Surdus *conſ. 347. num. 9. tom. 3.* Et iſta de cauſa Zachia *loco citato à num. 20. cum ſequen.* diſſerit de Lunarium, Solariumq;

D

E

F

G

H

I

K

A menſium curſu, vt benè explanatam Gloſæ nobis rediret ſententiam *in d. Inteſtato, ff. de ſuis, & legitim. hæredib.* Illos verò, qui ſeptimi in menſis curſu ortum habuere leges vitales, ac legitima ſuſceptor generatione exiſtimarunt. *l. ſeptimo menſe, ff. de ſtat. hominum*, & ibi Bart. *num.* 1. *l. inteſtato*, §. *fin. ff. de ſuis, & leg. hæredibus*. Alexander *in l. Gallus nu.* 21. *ff. de liberis, & poſth.* Tiraquell. *in d. l. ſi vnquam in diſta Gloſa ſuſcepe lib. nu.* 205. C. *de reuocand. donationibus*, Menoch. *de Arb. l.* 2. *centur.* 1. *caſ.* 89. *num.* 34. & 37. Quibus arridet Philoſophorum, & Medicorum ſententiæ, vt Platonis illa 5. de Republica eſt. & Ariſt. *Hiſtor. Anim. li.* 7. *cap.* 4. & Plin. *lib.* 7. *cap.* 5. Galen. *lib. de ſeptimo partu.* Feradius *conſ.* 55. Rationes, quarū vi ſupra citati Patres fuerint moti, doctiſſimo, vt eius mos eſt, adducit

B modo Zacchia *diſt. lib.* 1. *tit.* 2. *quæſt.* 5. Ac tali modo, quod ſi vxor per duorum menſium ſpatium abſens permanſerit, longèque fuerit à marito, & ſeptimum infra menſem ſobolem in lucem ædidiſſet, præſumi poteſt illam ex marito fuiſſe, & non ex alio ſuſceptam, cum ſeptimi in menſis curſu pariendi vires habuiſſet. *l. ſeptimo menſe, ff. de ſtat. homin.*

C Hippocrates autem, illis, qui octaui curſu menſis perfecto ſunt enati, vitam longè denegat ad futuram *in lib. de carn. circa fin. & lib. de octimeſtri partu in princ.* quos non ſolum in vitalium numero Iuriſconſulti non reponunt, ſed nec etiam enatos dici poſſe affirmant. DD. penès Giurbam *ſuper conſuetud. Meſſan. cap.* 1. *Gloſ.* 4. *part.* 1. *num.* 37. & Zacchiam *diſt. lib.* 1. *tit.* 2. *quæſt.* 4. Vbi etiam rationes in medium profert, quibus oſtendit, quia octimeſtris partus vitalis non reperiatur, nec in enatorum numerum poſſit aggregari; quærit enim an ex natura, vel ex aliquo, quod ſuperuenit, accidenti habeatur, vt proles illa vitalis minimè ſit, & qua de re, quę in ſeptimo exoritur menſe ſit vitalis, vt in *num.* 16. *cum ſequent.* docto pertractat modo, & in *fin. num.* contendit, quod, quæ in octauo excipitur ſobples menſe, illa ſit ratione, qua ſeptimeſtris partus habenda.

F De partu autem, qui in nono, & decimo ſuſcipitur menſe, tractationem inſtituit Zacchia *in diſt. lib.* 1. *tit.* 2. *quæſt.* 5. Quo in loco aſſerit tali modo natos, vitales, ac legitima receptos generatione habendos eſſe, ac præcipuè illos, qui decimi ſpatio menſis in lucem eueniſſe videātur, qui longior, quàm haberi poſſit, naſcendi terminus iudicatur. *l. Gallus. ff. de lib. & poſth.* & ibi Bart. *num.* 12. Cagnol. *in l.* 1. *ff. ſi certum petatur*. Paulus *in l. final. num.* 2. C. *de poſthum. hæredibus inſtituendis.*

G Et denique *in* 6. *quæſt.* benè idem Zacchia examinauit de partus enaſcētia, qui ſcilicet vltra decimi menſis terminum, ideſt vndecimo, duodecimo, ac decimotertio menſe, fuerit productus; de primo concluſionem intulit in *n.* 16. humanum partum per paucorum ſpatium

H dierum, qui decimum ſupra menſem excedant, ventris in clauſtro cōtineri poſſe, adeò quod decem ſupra menſes tot non exſuperet dierum numerus: quia *Gloſ. in* §. *vnum ſiquidem. Auth. de reſt. & ea, quæ par.* aſſeruit prolem in vtero concluſam poſſe per deno mēſium progreſſum, binorumque dierum decurſum retineri, & Gloſ. *in l. Gallus, ff. de liberis, & poſthum.* non firmatum dedit quis dierum numerus eſſe deberet, ſed paucos

I vltra denum menſium ſpatium commorari potis dixit: De reliquis tamen, qui à dicto decem menſium termino egrediuntur, velut de aliquo portentoſo, certam non præbet regulam, ſed ſtatutum contendit, non tunctos, qui in duodecimo, & decimotertio menſe, ac vltra in lucem æduntur, legitima procreatos generatione dici poſſe licet penès Giurbam *loco cit. num.* 53. plura extent exempla de aliquibus, qui in decimotertio, ac

K decimoquarto menſe orti ſunt.

Secundo procedit loco; ſi probata mariti habeatur impotentia, quæ per totū conceptionis tempus permanens fuerit. Rota apud Coccinum *deciſ.* 7. *nu.* 1. quæ prouenire poteſt, aut ex minoris, aut ex maioris ætatis defectu, nam non

ſuffi-

A ſufficiens coeundi ſolum potentia exiſtimatur, ſed etiam potentem ad generãdum opus eſt adeſſe naturam, nam licet, qui pubertati ſunt contigui, aptitudinem habeant ad coeundum, nulla tamen ratione ad generationis effectum conuenire poſſunt, quouſque concoctum, perfectumque ſemen emittere valeant. Zacchia *quæſt. medic. leg. lib. 3. tom. 1. quæſt. 2. num.* 18. In illis tamen, quibus ſenectuti inſunt labores, impedimentum habe-
B tur, tam ex parte ſeminis, quod frigiditatem contineat, & ſpiritibus deſtitutum reperiatur, ſed etiam ex omnium vaſorum parte, ac tum ex virtute, quę concoquendi, cum ex illa, quæ expellendi vim habet, quia hæc natiuo deſtitutæ calore comperiuntur, ſine cuius adiuuamine, nec vllo modo ſemen concoqui valet. Maſcard. *de probat. concl.* 788.
C *num.* 43. quo in loco Ariſt. & Auicennæ auctoritate innixus aſſerit, quod ſemini in primæ ætatis, & in ſenectutis ſpatio nulla virtus, quæ ad generationem illud aptum faciat, ineſt, eo quod non poteſt benè concoqui, neque iaculari, imò nec vllo poteſt modo à natura produci, neque virilia membra erectionẽ excipiunt, atque ſuum non valent munus exequi; vt benè indagauit Paulus Zacchia *dict. quæ.*
D *medic. leg. ſub num.* 24. & in Sylua nuptiali reperitur, quòd qui ſexagenariæ metam ætatis attingunt, nullam continent aptam ad generandum potentiam. Paleottus *de notis, & ſpurijs cap.* 24. *nu.* 3. Petra *de fideicommiſſ. quæſt.* 11. *num.* 361. *prope finem.* Menochius *de arbitr. Iudic. caſ.* 89. *num.* 65. Hæc ideò re cum certè viri cõſtet ſenectus minimè præſumi poteſt filium ab eo fuiſſe conceptum, cum
E pateat mulierem conceptionis tempore, congreſſum ſæpius cum Amaſijs adbibuiſſe, propter eam, quæ habetur impotentiam, quæ ex defectu naturali habeatur, tum apparenti, cum abſcondito, nempè ſi genitalibus ſit orbus, ſi illiusmembrum ſit flaccidum, aut nimia paruitate exiguum, vel notabili magnitudine, vel ſupra fidem craſſum, vel tenuè, aut contorto extabit modo, vel deterrimi fuerit coloris, aut rugis vndique F
perfuſum, vel ſi nullos habeat teſtes, qui vel nimis parui ſint, vel ſitum à Natura datum non teneant; quibus omnibus è rebus tàm coeundo, quàm generando impotentem reddi hominem demõſtrat. Zacchia *dict. lib.* 4. *tit.* 1. *quæſt.* 3. *in princ.* quæ verò nobis occulta extant, ſunt partium intemperies, vt Cerebri, Cordis, Hepatis, tàm ſi nimiam frigiditatem, quàm ſi caliditatem concludat ingentẽ, G
nam ſi nimia polleat frigiditate ſemen generando impotens reperitur, aut ſi generationi aptum, cruditatem, tenuiſſimoſque retinet ſpiritus, ſi caliditate validior inuenitur, ipſos quaſi deuorat ſpiritus, vt benè explicat loco cit. Zacchia. Quo in loco cæterarum qualitates intemperierum explanat, tàm mares, quàm fœminæ ſterilitate ſeſe reddãt infœcundos. Tertio, propter illam impo- H
tentiam, quæ à morbo proueniat, per Text. *in l. filium cum definimus, ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris, & per l. ſi pater, §. finali, ff. de adoptionib. & arrogat.* quia deſumi nõ poſſunt præſumptiones, quod iſte talis cõceptionis tempore potentem ſeſe habuiſſet ad coitum, vt reſpondit Barboſa *conſil.* 68. *in fine volum.* 4. alitèr enim euenire, ſi infirmitas tali nõ fuiſſet modo, vt ab ea impedimentum I
habere potuiſſet Guglielm. de Benedict. *in cap. Rainutius in 3. part. in verbo quæ filium ex eo ſuſcipiens col.* 1. *de teſtamentis.* aut ſi viro nimia ineſſet frigiditas, vel aliquod maleficium illum redderet impeditum. Guglielm. de Benedictis *vbi ſupra.* Nam licet iſti tales apto reperiantur ætatis tempore, inhabiles tamen ad munera Veneris exercenda redduntur, quod frigiditatis vitium, ſiue impedi- K
mentum, tàm ex natura euenire poteſt, quàm è morbo deduci, maleficio tamen affecti nullo modo ad coitum apti eſſe poſſunt, aut ſi malorum applicationes fiant medicamentorum, vel per auxiliũ, adiuuantiſque artem Dæmonis eueniat, quas circa res tractationẽ inſtituit Zacchia *lib. & tit. ſupra cit. quæſt.* 5.

Quæ impotentia haberi poteſt reſpe-

ctiuo

A cuiso modo, ſcilicet, ſi ex coniugibus vnus, alterius habito reſpectu, nullam ad coeundum contineat potentiam, aut ad generandum non habeat valorem, ſed ſi aliarum reſpectus habeatur perſonarum, ad vtrumque aptiſſima ſit eius natura effectum. Zacchia *loco ſup. cit. n. 1. quæſt. 6.*

Tertio in aciem adducitur loco illa probatio, quæ cuenit, cum præſente B conceptionis tempore, matrem cũ adulteris congreſſum habuiſſe, cumque illis complexus miſcuiſſe carnales, ac ſi demonſtretur frequentiori vice illam ab alienis cognitam viris fuiſſe, quàm à proprio fuerit conſorte; iſto enim in caſu adulteri filium illum eſſe præſumitur, & non proprij coniugis, vt prætendit Pariſ. *conſ. 10. num. 33. & ſequen. vol. 2.* Alciatus *de præſumptionibus præſump. 37. num. 11.* Maſcardus *concluſ. 788. num. 11.* C Et eo maiori vi, ſi adulteri perſona, iuuentute, ac robore præſtans fuiſſet, coniux autem ſenectute, ad debili oppreſſus ætate. Surdus *dicta deciſ. 83. num. 19. & 20.* quia ceſſat diſpoſitio. Text. *in l. miles, §. defuncto, ff. de adulteriis.* Præcipuo autem modo, ſi dicti mater nulla retenta impedimento ad vagandum fuiſſet, nec propria in domo cum ſuo viro cõmorationem habuiſſet, ſed aliqua exiſtens in domo è mariti libera imperio, D eo in loco externos admiſiſſet viros, dum conceptionis tempus permanens fuiſſet, quia ex ea conceptione filius exceptus, cum è vulgo productus nominetur, certam patris perſonam minimè oſtendere valet. *l. vulgo concepti*, vbi Gloſa, & Bartolus *ff. de ſtat. hominum*, §. *in inſtit. de nuptijs.* Nacta *conſ. 205. num. 2.* Alexan. *conſ. 157. num. 3. lib. 1.* & alij penes E Farinacium *deciſ. 289. n. 2.*

Hac ergo de cauſa Doctores circa illius examinationem quæſtionis verſantur: quid ſcilicet decernendum de partu illo, qui ex muliere, ſtatim poſt primi deceſſionem coniugis, cum altero nuptias inſtituentis, poſt decem menſiũ perfectum ſpatium fuerit exceptus: debetne primi filius, qui à vita deceſſerit, viri; an ſecundi adhuc viuentis, qui nouis acceſſit nuptijs? Surdus poſt Alciatũ *in deciſ. 83. num. 11.* medicorum iudicio explicandam reliquit huiuſcemodi quæſtionem. Qua de re ab excelſo Pauli Zacchiæ ingenio *quæſt. medic. leg. lib. 1. tit. 5. quæſt. 5.* nobis expectandum, quod ferri debet iudicium, quia ex iſtis, quæ conſequuntur coniecturis, cauſam decidi debere vult, & primo loco, ſi coniux antecedens ex longæ ægritudinis laboribus mortem habuerit, vel ſi per vnius menſis ſpatium, vel per decem ſupra menſem dies morbo fuerit impeditus; filius, qui poſt illius mortem ortũ ſit ſortitus, ſecundi conſortis eſſe præſumitur, per Text. *in l. filium, ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris*: quia longi per morbi exiſtentiam fuit extenuatum, per illud ſaltem tempus, quo hic permanſerit morbus, & conſequentèr facultas ad generandum, vt ſuperiùs explicatum, nullas habebat vires. Secundo verò, ſi ille primus vir ſenectutis elaborabat morbo, & præciputè ſi ſexagenariæ, vel maioris attingebat metam ætatis, ſecundus tamẽ iuniori eſſet tempore, vel ſit contraria vice, filius ille ex eo, qui validiori erat ætate, iudicandus erit potiùs, quàm illius, qui ſeniori fuiſſet perſona, Surdus *dicta deciſ. num. 18.* I eo quod maior in iuniore, quàm in ſeniore præſumptio habere poteſt. Tertio, ſi maritus per longum temporis interuallum à mulieris congreſſu abſtinens perſtitiſſet, validis licet viribus, & ætate fuiſſet, ceu per octo, aut plurium curſum annorum perſeueraſſet, incolumi vſque mulieris exiſtente perſona, neq; illa è morbi alicuius excurſu, qui ſterilem poſſet illam efficere, fuerit oppreſſa; iſto caſu filium ſecundo ex viro ſuſceptum fuiſſe, nemo ibit inficias. Quarto, ſi certè demonſtraretur, è muliere, qui è vita exceſſerat, virum odio ſemper habitum, ſimulque coniugalis flammas amoris in illorum pectoribus extinctas, vel ſi contraria ratione priorem plurimo infectatum ex illa fuiſſe ardore, ſecundum verò ſtomachatam fuiſſe coniugem

comperiatur, tunc præſumptiuè iudicandum illius eſſe filium, cuius perſona pluris ab vxore diligeretur, quia odium inter matrimonij nexu coniunctos, generationis poteſt impedire effectũ. Quinto ex dierũ demonſtratione, quorũ habeatur certitudo, nimirũ ſi puer circa noni menſis finem in lucem dimittatur, ex ſecundo ſuſceptus marito eſt reputandus, ſi tamen circa illius principium alia cõiecturarũ adiuuamine deſumenda oſtendit, differentia ſcilicet ſexus, quæ dierum coniuncta numero vim habet, namque ſi pignus, quod noni circa menſis principium vitæ fuerit expoſitum, fœminei ſit generis, priore ſuſceptum fuiſſe è conſorte cenſeatur, ſi verò circa illius finem ortum habuerit, quia adhuc ſuſpenſo remanet iudicio, alię coniecturæ ſunt conquirendæ, quod ſi proles maſculini fuerit generis, & circa noni finem menſis enaſcatur, è poſteriore viro habita putari debet, ſi verò circa illius principium ab illo, qui prior fuerat, marito producta eſt credenda. Sexto ex effigiei ſimilitudine, cuius demonſtratio in iſto caſu magnum robur afferre putauit, eò quod veram exiſtimat illorũ ſententiam, qui hunc ſimilitudinis effectum imaginationis potius tribuunt, quã ſeminis valori, inter monſtra reponens illos, qui ex imaginationis cauſu effigiẽ recipiunt; quidquid ſit caſu, fert opinionem, quod vis imaginationis propriũ habere debeat locum; namque vel vita defuncti memoriæ repræſentatio, vel noui amoris, qui de poſteriore, ardor, habetur: maximam (vt ipſe iudicat) naturali figuræ alterationẽ adducere poſſe cenſetur, ita vt natus ad ſimilem illi ducat formam, cuius fortaſſe filius non extiterit; ſecunda verò, quia nullam continere veritatem videtur, deſeritur. Octaua tandem, etſi dubia, & fallaci ſit probatione, attamen ſimul cum his coniuncta præſumptionibus ſufficiens reputatur, ſcilicet, ſi mulier cum à primo concepiſſet viro, multis, quæ ſuperueniebant, affligebatur accidentibus, ac poſterioris tempore matiti, nullos pertuliſſet labores; iſto caſu illa ſoboles, quæ prognata fuerit ſecundi cenſenda eſt mariti.

Quarta apparet vice illa probatio, cũ ſcilicet alieni ſuppoſitio partus obijciatur, quæ potens eſt, vt coniecturis probetur Bartolus *in l. poſt contractum, col.* 1. *C. de contrahenda emptione*, quas à Maſcardo *de probat. concluſ.* 1147. Farinacio *de falſis, & ſimulat. quæſt.* 150. *part.* 10. Menochio *de præſumpt. præſump.* 24. *lib.* 5. & Boſſio *de partu ſuppoſito*, excipimus, & equidèm primo loco venit illa, quæ ab vxoris ætate deſumenda eſt, nẽpè ſi aptas ad conceptionem vires non habuiſſet, ſi quinquageſimi terminum anni contigiſſet. Accurſius *in l. ſterilis in principio, in verbo quinquagenaria, ff. de actionibus empti.* Secunda, ſi longo infœcunda fuiſſet ſpatio, ac ad illud vſque tempus, quo filium ędidiſſe explicauit, perduraſſet. Tertia, ſi fœmina, quę prolem in vtero geſtare dixerit, nullo modo ventrem ab alijs inſpici indulſerit, nec partus hora vllæ præſentes adſtiterint perſonæ, nec filius in cuſtodiam datus. Quarta ex teſtium affirmatione, qui pannis ventrem inuoluere mulieris vidiſſe deponant, vel ſi linteа, quibus vteri fingebat illa tumiditatem, apparẽtia proſpexiſſent. Quinta, ſi mulier poſtquam vir defunctus vita fuerit, prægnãtem ſeſe eſſe nullo modo dixerit. Sexta, ſi proles genitorum diſſimilem aſpectui formam repræſentaret. Septima, per cõmunem aſſertionem, ac publicam, quæ haberetur famam. Octaua, per matris confeſſionem, quæ alijs adiuncta reperiretur præſumptionibus. Nona, ex cõmuni reputatione, quæ teneretur è vulgo. Decima, per integram teſtium fidẽ. Vndecima, ſi pro certo haberetur infantem illum alia ex muliere ortũ fuiſſe ſortitum, moxque illius fœminæ, quæ ſuum eum diceret, familiari traditum fuiſſe, vt ſupponeret, conſtet. Duodecima, ſi illa ab Vrbe ſeſe elongauerit, & extra Ciuitatem pergens ad agrum ſe conduxiſſet, nullam, quæ adiuuaret, ſecum ducens obſtetricem, nec res ad

puer-

puerilium necessarias habens. Decimatertia, si suppositionis causa cuiusdã vilitatis intuitu proueniret. Decimaquarta, ex impotentia, quæ ad coeundum in coniuge erat, dum aliquod morbi impedimentum, aut ingruens senectus. Decimaquinta, cum occulto modo, ad ventrem infantis onere leuandũ, illa se habuit.

Accusatio verò, quæ de suppositione partus haberi potest, nullo temporis interpallo excluditur, nec obstat, si è vita decesserit nec ne illa, quæ partum adduxisse suppositium iudicatur, ita intelligendus, *tit. Cod. in quibus cauſis ceſſet longi temp. præſcriptio, & tit. quibus non obiic. longi temp. præſcriptio, l. omnes, & l. ſi non. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum.* Et licèt mulier, quæ partum subiecit, alias emigrarit ad auras, & aliqua illius compos criminis supernixerit, illicò de patrato crimine recognosci potest, sed si nemo reperiatur, in què punitionis capax reddatur, cum temporis aduentus, quo pubera sit ætas, adsit, suppositij partus cognitio afferri debet, *l. licet 2. ff. de Carbon. edict.* Et hæreditariorum, corporalis possessio bonorum illi, qui verè filius æstimatur tradenda est, *l. 1. ff. eodem.* Cum duci debeat de bonis restituendis satisdatio, illo tempore præstãda, quo demonstratum fuerit talem verè filium non esse, sed si satisdatio non tribuatur, si extraneus ille sit, qui talem adduxit cõtrouersiam in bonorum possessionem simul cum illo admittatur, *d. l. 1. §. iubet, ff. eodem.* Et licet extraneus, qui mouit controuersiam, simul in bonorum admissus fuerit possessionẽ, ex bonis tamen defuncti viri, minimè debet alimenta excipere, nec ex illis quidquam diminuere. *l. de bonis, §. qui pupillo, ff. eodem.* Pupillo verò alimenta subministrari, & necessaria debent afferri, 30 expensæ pro modo facultatum tribui, *d. l. de bonis, §. non solum.* Attamen si ille, qui de probando filiationis statu, controuersiam impuberi mouet, vnus ex defuncti liberis fuerit, tam si ex impuberis parte satisdatio adducatur, quàm si aliter, vnanimiter ad bonorum possessionem sunt illi simul admittendi. *l. ſed & ſi is, ff. eodem.* Donec maturum pubertatis tempus aduenit, quo in iuris defensionem, impubes iam pubes effectus, probationes adducere possit, *d. l. 1. §. ſi mater, ff. eodem.* Nisi alia efficiendum ratione Iudici videatur, si expediens sit pupillo filiationis adducenti cognitionẽ, an secus, quin illius cognitio vsque ad maturum pubertatis tempus differatur, *l. Carboniannm, §. cauſæ.* Cum summam oleret stultitiam, filiationis cognitionem vsque ad pubertatis tempus deferre, diuo illius incommodo, cui consulendum esse velit, nam illud temporis interuallum vsque ad pubertatis aduentum in pupilli fauorem introductum constet, nè illius status, habito defensionis defectu, in periculum deducatur, sed si illa probatio eius cõmodo fieri posset, eo quod præsentes testes essent, in isto casu nullo modo videtur produbenda. & Diuus Adrianus rescripsit, vt constat *in dicto §. cauſæ.* Ita vt ad hoc constitutus Iudex ad impuberis petitionem, de filiationis statu suam ferre sententiam, etiamsi adhuc impubertatis tempus perduret. *d. l. Carbonianum, §. ſi duo, ff. eodem.* At si cum pubertatis tempus aduenerit, Iudicis lata fuerit sententia minimè illius esse filium, statim è bonorum possessione debet excludi, eaque veris tradenda filijs, vel illis, ad quos attinet, obnigiada *l. Carbonianum, §. cauſæ, ff. eodem.* Sed si inceptum non obtinuerint intentum, & postquam puerè vita decesserit vt à patre substituti, propriam, vt suppositi partus ream in iudicium deferrent matrem, quia secundis impugnationem tabulis adducere sunt visi, ideò quod in eis ipsis relictum fuerit, ab indignis tãquam est auferendum. *l. cum ſecundis tabulis 16. ff. de iis, quibus ut indignis.* Suum verò denique non habent locum suppositi partus, quæ afferri possunt præsumptiones, si probatum euenerit, quod mulier prægnans fuerit, quod quo probetur modo videndum est, Mascard. *de probat. concluſ. 1208.* & Doctores

A pracitati, & Text. *in l. 1. ff. de ventre inſpiciendo*. Per duas ſcilicet, aut tres, quæ ducantur obſtetrices, quęque peritiſſimè ſe habeant in arte, ac incorruptę ſint fidei, quia peritia eſt artis adhibenda. *l. ſemel, C. de re militari lib.* 12. At ſi miſſæ obſtetrices enunciauerint mulierē onuſtum habere ventrem, tunc vt puerperij exitus videatur, ad prægnantis cuſtodiam ventris aliqui ſunt admittendi, B adde quod poteſt à muliere Iudex ſciſcitari, an prægnantem vterum habeat, vel non; cui tenetur interroganti reſpōdere, *d. l.* 1. §. *ex hoc reſcripto*, quod ſi ad illius præſentiam venire abnuerit, vel nullo modo reſponſiones dare voluerit, pœnis, Iudicis arbitrio adiungendis, adueniendum, reſponſioneſque dandas cogi poteſt. *d.* §. *ex hoc reſcripto*. Et ſi minimè indulſerit, tunc obſtectricum opera, honeſtæ in domo perſonæ, illius ventC ter, Iudicis iuſſu eſt inſpiciendus, nec tali opere æquo adueniat animo, iniunctis poteſt ad hoc adſtringi pœnis, *d. l.* 1. §. *notandum eſt*. Qua autem ratione ventri adhibenda ſit cuſtodia, & quæ facere mulier teneatur, proſpici poſſunt in toto tit. *ff. de ventre inſpiciendo*.

DE SVCCESSIONE FILIORVM Legitimorum, & Naturalium. Cap. 3.

D QVoad ſucceſſionem, quæ filijs legitima, naturalique ſimul generatione prognatis conuenit, ſciendum eſt, tales filios vtriuſque bonis parentis ab inteſtato æquali modo ſucceſſionem habere, cum non ſolum aſcendentes, & collaterales, ac etiam vlterioris gradus excludantur, ſiue ſui E iuris filij ſint, ſiue adhuc in poteſtate maneant, ſiue maſculei, vel fœminei ſint ſexus, nam inteſtatæ cauſa ſucceſſionis ſexus ſublata fuit differentia, per Text. *in l. maximum vitium, C. de liberis præteritis*, §. 1. iuſſit de hæreditatibus, quæ ab inteſtato deferuntur, Caualcanus *deciſ.* 25. *num.* 48. *pars.* 4. Bardellus *conſil.* 4. *num.* 10. Riminaldus Iunior *conſ.* 677. *num.* 7. *& conſ.* 749. *num.* 23. Caballus F *conſ.* 33. *num.* 1. *vol.* 2. Surdus *conſil.* 45. *num.* 12. *& conſ.* 384. *num.* 13. Gratianus *diſcept.* 586. *num.* 53. Quos in capita ſucceſſionem habere aſſertū dedit Giurba *ſuper conſuet. Meſſan. cap.* 8. *gloſ.* 5. *p.* 1. *num.* 5. ſiue ex eodem, ſiue ex diuerſo prognati ſint coniugio. *l. cum alijs, C. de ſecundis nuptijs*. Tuſcus *littera S. concluſ.* 861. *num.* 10. *& concluſ.* 685. *nu.* 10. Gratianus *diſcept.* 581. *nu.* 5. Baldus *conſ.* 37. G *vol.* 4. Octobonus *deciſ.* 99. *&* 133. quia pari, ex natura, in gradu reperiuntur. Boet. *conſ.* 27. *num.* 24. ſicuti affectione. Giurba ex Surdo *conſ.* 27. *num.* 6. *loc. ſup. cit. num.* 5. *propè finem*. Adeò quod ſi ex primo duo excepti fuerint liberi matrimonio, ex ſecundo verò tres habiti, ſi è poſterioribus vnus è vita deceſſerit, poſtquam parens alias emigrarit ad auras, alij duo ex vtriuſque latere coniunH ctionem habentes, triplicem ſortientur probationem, & illi duo ex primo ſuſcepti, coniugio duplicem capt abunt. Giurba *loco cit.* Sed ſi ex defuncto filio plures extare nepotes comperiatur, debent ſuis cum Auunculis in ſtirpes, non verò in capita ſucceſſionem habere. *l.* 2. *C. de ſuis, & legitimis heredibus*, Doctores penès Giurbam *num.* 7. Mantica *de tacit. lib.* 6. *tit.* 6. *num.* 26. Baldus *conſil.* 30. *&* I *vol.* 4. Quia in defuncti patris locum repræſentatiuè deueniunt. Francus *deciſ.* 259. *num.* 15. Quemadmodum ſi nulli exiſtant filij, ſed ſolummodò nepotes reperiantur, in diſpari numero debent in ſtirpes, non verò in capita ſucceſſionem habere. *l.* 2. *C. de ſuis, & legitimis*, §. 1. *Aut de hered. ab inteſt.* Giurba *nu.* 9. *qui in num.* 10. ad cæteros illam extendit deſcendentes, qui ſi ex teſtamento fuK erint vocati, in eò caſu in ſtirpes, & non in caſu in capita non in ſtirpes debent ſucceſſionem obtinere.

Si verò primi, ſecundique acceſſiones coniugij, huius iuxta Regni conſuetudines fuerint celebratæ, quod natis filijs bona triplicem diuiduntur in partem, & eo caſu illa tertia, quam ex primo habuit coniux matrimonio, quę cum

ſecun-

A secundi viri bonis cõfusa fuit, post illius mortem debet inter filios, qui ex primo, & secundo susceptiꝰ fuerunt matrimonio diuidi, vt personarum numerus habetur. Crassus §. *successio ab intestato quæst.* 17. *num.* 1. Cum verò primum coniugiũ secundum ius commune fuerit habitũ, & mulier cum adhuc incolumes filij reperiantur, cum dote, & dotario ad secunda vota, iuxtà eas, quæ in Regno habentur, consuetudines progressum faciat, cum defuncta est vita, filij, qui ex posteriore matrimonio susceptiꝰ sunt, successionem in dote sortiuntur, quę natis filijs inter coniuges communis facta fuit, cum filiorum ex primi nexu matrimonij exceptorũ legitima prius fuerit deducta, cui nullo modo possunt geminæ matris nuptiæ præiudicium afferre: Doctores penès Giurbam *d. cap.* 8. *glos.* 4. *nu.* 4. In dotario tamen filij, qui ex primo sunt orti matrimonio successionem habere debent. Giurba *loco cit. num.* 5. Denique vel primum coniugium iuxtà, quæ in Regno inueniuntur consuetudines, & postmodum genitrix simul cum sua tertia ad secũdas accessisset nuptias, secundum leges, & iura communia, cum vitam defungitur huius tertiæ partis maternæ, filij, tum qui ex primo habiti sunt matrimonio, cum qui ex secundo excepti sunt coniugio, successionem in capita habere debent. Giurba *loco citato num.* 16.

B C D

DE FILIIS LEGITIMATIS. Cap. 4.

LEgitimorum, & naturalium nomine includuntur non solùm illi, qui ex nuptijs, & perdurante matrimonij tempore originem habuerunt: per Text. *in l. filium definimus, ff. de his, qui sunt sui, vel alieni iuris, l. Senatoris filium, l. liberos,* & ibi Glosa *ff. de senatoribus, l. finali, ff. de iure deliberandi, l. qui semper,* §. *pater, ff. de in ius vocando l.* 2. §. *legitimi, ff. de excusat. tutorum.* Abb. *cons.* 85. *num.* 5. *vol.* 1. Cranetta *cons.* 991. *nu.* 57. Menochius *lib.* 4. *præsumption. præsump.* 78. *num.* 12. & *præsumpt.* 89. *num.* 40. *cons.* 266. *nu.* 34. & *de arbitrarijs casu* 89. *num.* 19. licet vxor adulterij rea fuerit. *l. miles,* §. *defuncto, ff. de adulterijs.* Castrensis *in l.* 3. *ff. de liber. & posthumis.* Contra quos nullam habere sufficientiam, quæ è parentibus habeatur confessionem, confirmatum vult Text. *de Patre in l.* 1. §. *si quis, ff. de Carboniano edicto. l. si posthumus,* §. *finali, ff. de liberis, & posthumis,* de matre probationem affert Text. *in l. finali,* §. *final. vbi Glos. ff. de probat.* Surdus *decis.* 83. *num.* 8. Etiamsi ex putatiuo in lucem æditi fuerint matrimonio, cum scilicet alicui ex coniugibus, vel ambobus minimè notum fuerit. *cap. cum inter* 2. *qui filij sint legitimi.* Nam legitimum acceptandos in locum certum est filios, qui ex illo sunt susceptiꝰ matrimonio, quod iusto, vel facti, vel iuris errore parentes nullitèr cõtraxerunt. Couarr. *de sponsalib. p.* 2. *ca.* 8. §. 1. *num.* 1. Gabriel. *conclus.* 4. *num.* 14. *lib.* 6. Menochius *lib.* 4. *præsumpt.* 77. *à num.* 3. Vt etiam illi, qui ex parentibus ante latam diuortij sententiam, ortum sunt sortiti: qui publicè, bona fide, matrimonium contraxerunt, licet inter illos impedimentum existeret, cuius causa postmodum per latum Ecclesiæ iudicij matrimonij habita fuerit separatio. Couarr. *loco supra cit.* Costa *de facti scientia, & ignorantia centur.* 1. *inspect.* 38. *num.* 3. Basilius Pontius *de matrimonio lib.* 11. *cap.* 8. *& nu.* 1. Doctores penes Giurbam *super consuetud. Messan. cap.* 1. *glos.* 4. *p.* 1. *num.* 65. Sed etiam illi, qui per subsequentis matrimonij valorem, aut per rescriptum, quod ex Principe habeatur, vel per propriæ oblationem personæ, quam aliquis curiæ faciat seruitio, inter legitimos habendi sunt filios, circa primos extat Text. *in cap. tanta, qui filij sint legitimi.* Gomez *ad l. Tauri* 50. *à num.* 55. Gabriel. *lib.* 6. *conclus.* 1. *tit. de legitimatione.* Mantica *de coniectur. vlt. vol. lib.* 11. *tit.* 12. Peregrin. *de fideicommiss. art.* 24. Barbosa *in rubr. solato matrimonio. par.* 2. *num.* 109. Petrus de Gregor. *syntag. iuris part.* 3. *lib.* 45. *cap.* 6. Giurba *dicto cap.* 1. *glos.* 4. *part.* 1. *nu.* 115. Etiamsi inter contra-

E F G H I K

A trahentes inæqualitatis ratio habeatur. Menoch. *conſ.* 18. Peregr. *de iure fiſci l.* 3. *tit.* 17. *num.* 1. Fachineus *controuerſiarum lib.* 3. *cap.* 53. Riccius *coll.* 107. Vel ex aliquâ, quæ concubinæ in vicem non habeatur, fuerint excepti. Peregrin. *d. art.* 24. *nu.* 53. Grauett. *de pract. cam. imper. lib.* 2. *concluſ.* 141. *conſid.* 1. *num.* 12. Ac etiam ſi illorum natiuitas euenifſet, cum nuptiæ debitis non adhuc eſſent modis

B plenè celebratæ. Petrus de Greg. *ſint. iuris p.* 2. *lib.* 10. *cap.* 4. *num.* 2. Tiraquell. *in l. Boues*, §. *hoc ſermone limit.* 3. *num.* 8. vel ſi matrimonium in mortis articulo, vel ab aliquo, decrepita qui in ætate reperitur celebretur. Theſaurus *dec.* 96. *à num.* 3. Viuius *comm. opin.* 304. *num.* 10. Mantica *dict. lib.* 11. *tit.* 13. Menochius *dict. conſ.* 108. *nu.* 21. & *conſ.* 350. *n.* 31. Sanchez *de matrimonio lib.* 7. *quæſt.* 105.

C *à num.* 4. Imo ſi matrimonium alia ex parte validum clandeſtina ſeſe habuerit ratione. Sanchez *lib.* 3. *diſcept.* 44. Nam etiamſi denunciationum habeatur omiſſio, nec matrimonij vires nullam reddit, nec agit, vt proles illegitima excepta generatione teneatur. Rota penès Farin. *deciſ.* 71. *num.* 11. *part.* 1. Imò ſufficiens eſſe pro certo habetur, quod matrimo-

D nium ratum ſolummodò ſit, licèt conſummatum non fuerit. Pontius *de matrim. cap.* 1. §. 2. *num.* 16. Et iſta talis legitimatio, quæ per ſubſequentis matrimonij celebrationem habet vſque ad illud tẽpus, quo natiuitas accidit retrotrahitur. Tiraq. *de iure primog. quæſt.* 34. *num.* 34. Mantica *dicto lib.* 11. *tit.* 12. *num.* 18. Rolandus *conſ.* 100. *num.* 14. *vol.* 2. Surdus *conſ.* 309. *num.* 24.

Ac tali modo, quod tales filij per

E ſubſequentis robur matrimonij vero, & proprio modo legitimorum in ſtatum recipiantur. Surdus *de alimen. tit.* 8. *priuil.* 67. *num.* 5. 8. & 10. Pontius *de matrimonio lib.* 11. *cap.* 11. *num.* 2. Antonius Gabrielis *comm. opin. tit. de legitimatione concluſ.* 1. *num.* 18. Roland. *dict. conſil.* 100. *num.* 37. *vol.* 2. Theſaurus *deciſ.* 196. *n.* 4. *in fine*. Peregrin. *d. art.* 24. *n.* 1. Menoc. *conſ.* 225. *num.* 61. & *conſ.* 227. *num.* 9.

F cum nec matrimonij contractio habeſi cum vel intento, vel pacta ne, qui habẽtur filij, non legitimi reddantur. Giurba *loco citato num.* 118. Surdus *d. priuil.* 67. *num. vltimo.* Quibus etiam inuitis legitimatio euenit. Pontius *dicto* §. 3. *num.* 22. Et ideò eius conſtituuntur hæredes. Tiraquell. *in l. ſi vmquam, in verbo ſuſceperit liberos num.* 64. *C. de duobus.* Gomez *in l.* 9. *Tauri num.* 90. *col.* 2. Ac etiam à

G feudi ſucceſſione minimè excluduntur, quia nullo modo, ab agnatis, & ab illis, qui legitimo procreati ſunt matrimonio, differentiam habent. Feudiſtæ *in cap.* 1. §. *naturales, ſi de feudo controuerſ. inter dominum, & agnatum*, vbi Andreas, & Alnarotti *num.* 8. Affictus *notab.* 5. *num.* 3. & *num.* 25. *in fine*. Clarus *in* §. *feudum, quæſt.* 82. *num.* 5. Tiraquellus *de iure primogenitorum quæſt.* 35. *num.* 35. Boherius

H *deciſ.* 123. *num.* 4. Gabrielis *dicta concl.* 1. *num.* 22. Mantica *d. tit.* 12. *num.* 22. Peregrinus *dicto artic.* 24. *num.* 9. Menoch. *de præſumpt. lib.* 4. *præſump.* 82. *num.* 9. & *conſ.* 16. *num.* 27. *conſ.* 174. *nu.* 13. Spino *de teſta. gloſ.* 15. *princip. à num.* 107. Nec non in Eccleſiaſtica emphiteuſi ſucceſſionem habere poſſunt. Tiraquellus *loco citato num.* 55. Gratian. *diſcept.* 653. *num.* 26. & 27. Niſi verba, quæ de inueſtitura fuerint habita, natiuitatis tempus in-

I ſpicerent, vtpotè ſi conceſſio pro ipſamet perſona, & pro hæredibus, qui ex ſuo corpore ſunt legitimè deſcendentes, facta fuerit: Menochius *conſ.* 56. *num.* 20. *vol.* 1. Paſcalius *de viribus patriæ potest. p.* 2. *quæſt.* 4. *n.* 64. Admittuntur etiam ad maioratuum ſucceſſiones, illiſque ſecundis filijs debent præferri, qui ex iſdem genitoribus ortum habuere illo tẽpore, quo legitimum adhuc perdurans

K erat matrimonium. Tiraquel. *d. quæſt.* 34. *in princip.* Menochius *conſil.* 16. *num.* 14. Excludunt etiam ſubſtituti perſonam. Decianus *in cap. cum inimicis num.* 28. *de electione*. Boerius *dicta deciſ.* 159. *num.* 20. Burſaticus *conſ.* 17. *vol.* 1. Gabriel. *conſil.* 21. *vol.* 1. Ioannes Baptiſta Laderchius *conſ.* 24. Ioſeph de Ruſticis *in l.* 1. *cũ auus, ff. de condit. & demonſtrat. lib.* 2. *cap.* 16.

Niſi

A Nisi testatoris verba tali modo essent prægnantia, vt ex eo facilè colligi posset, illius mentem fuisse, vt eos tantùm in successionem vocaret; qui ex legitimo procreati matrimonio essent, ac vt illos excluderet, qui legitimati reperirentur. Baldus *cons.* 365. *vol.* 5. Roland. à Valle *cons. vltimo num.* 16. Thesaurus *decis.* 197. & filius additionator.

B Quid autem dicendum, si antequam talis filius per subsequentis robur matrimonij legitimum receptus esset in statum, alij filij ex legitimo procreati matrimonio nati haberentur, an isti à primogenitura sint excluſi, aut ex successione feudali, vel maioratus depulsi per dictum filium, qui per subsequentis matrimonij valorem fuit legitimatus? Pro cuius resolutione quæstionis Doctores affirmant, quod iste talis per subsequēs matrimonium legitimatus nullo modo

C successione excludat secūdos natos, qui ex legitimo sunt procreati matrimonio, & inter cæteros Alexand. *cons.* 25. *nu.* 2. *vol.* 1. Tiraquellus *dicta quæst.* 34. quo in loco istam, & contrariam examinat opinionem, ac videnda sunt opera Couarr. *in dict. cap.* 8. §. 2. *num.* 28. Gomez *ad legem Tauri* 12. *num.* 63. & Ioseph Cumia *in cap. si aliquem, de successione feudorum, in verbo maioratu, num.* 34. & præsertim

D *nu.* 65. Quo in loco distinctionem affert, si feudum in larga sumptum forma, & hæreditarium esse comperiatur, de quo genitor in suis filijs cum Regis assensu disponere possit, tunc isto casu, primogenitus ille, qui fuerit legitimatus anteponitur illo secundogenito, qui prius illius legitimationem, ex legitimo susceptus fuerit matrimonio; attamen si

E feudū eo Principis pacto, ac prouidētia esse videatur, vt istius pacti valore nullo modo in illorum præiudicium, qui à primo acquirente in successionem fuerint vocati, disponere possit; hoc in casu secundogenitus, qui ante primogeniti legitimationem sit natus illi prætertur, quā distinctionem acritèr impugnat cum Bamba *car. in cap. naturales si de feudo defuncti milit. in prima quæst.* Pascalius *de*

F *viribus patriæ potestatis parte* 2. *num.* 36. *circa finem.* Quo in loco voluit, quod filius primogenitus, qui legitimatus fuit, anteponatur secundogenito, qui eius ante legitimationem natus est, illis motus rationibus, quæ ab illo adducte sint videndæ, tamen in isto controuersia tutior esse videtur Tiraquell. *dict. quæst.* 34. opinio illa, quæ scilicet primogenitum legitimatum (nisi consuetudo contrario vigeret modo) in successionem admittit;

G excludit verò illum, qui ex legitimo natus matrimonio, ante primogeniti legitimationem, in lucem æditus fuit, vt in *nu.* 47. & 48. concluſit. Ac etiam si talis, antequam legitimi nati essent filij, legitimationem excepisset, nempè si pater, & concubina soluti erant, & ex illorum commistione procreatus fuisset bastardus, at postea genitor cum illa matrimonium contraxerit, & ex illo ma-

H trimonio alij nati sint filij, tunc isto in casu ille primogenitus, qui ante contractum matrimonium natus, illis præferendus est filijs, qui matrimonij tempore legitimè sunt generati. Tiraquellus *dicta quæst.* 34. *nu.* 48.

Tales etiam filij, qui fuerint legitimati, potentes sunt absque controuersia promotionem ad sacros ordines habere, ac electionem sortiri, vt ad Episcopatum euehantur. Menochius *d. cons.* 216.

I *num.* 3. *& cons.* 799. *num.* 12. *vol.* 8. Tiraquellus *loco cit. ad num.* 55. Cassaneus *in consuetud. Burgundiæ rubr.* 8. §. 3. *num.* 6. Boerius *dicta decis.* 199. *num.* 4. Pascalius *dict. cap.* 4. *num.* 58. At minimè in Cardinalis dignitatem erigi possunt, vt decretum voluit Sixtus V. *constit.* 59. *Incipiens Postquā verus*, vt referūt Sayr. *de censuris lib.* 6. *cap.* 10. *nu.* 24. *cum sequen.*

K Ac etiam nullo modo ad retractum admittuntur. Tiraquell. *de retract. tit.* 1. §. 1. *glos.* 8. *num.* 10. Per ipsorum etenim natiuitatem illæ reuocantur donationes, quæ eorum ante ortum factæ reperiuntur, per Text. *in l. si vnquam. C. de reuoc. donat.* Ioannes Baptista Lupus *de legitim. & naturalib. comment.* 4. §. 4. *num.* 38. Sicuti eodem modo querelas afferre pos-

sunt,

A sunt, inofficiosam circa donationem, quæ fuerit facta antequam illorum haberetur legitimatio. Tiraquell. *in d. l. si unquam, in verbo susceperit liberos nu.* 71. *& de primogenitis dict. quæst.* 34. *num.* 56. Qua de re suitatis iura possedunt, atque legitimi illius efficiuntur hæredes, ac successionem habent contra testamentũ, quod genitor tulit, ac illud confringũt. Ioannes Baptista Lupus *dict. comment.* 4. §. 2. *num.* 8. & 10. Trentacinq. *resolut.* 1.

B *num.* 16. Ac tandèm eo habentur modo in omnibus, ac si generationem, & ortum illo tẽpore sortiti fuerint, quo existeret matrimonium, *cap. tanta, qui filij sint legitimi.* Quamuis isti tales filij geniti ex Clerico fuissent, qui cum esset in minoribus aliquod possideret beneficiũ, at postea cum bastardi genitrice matrimonium contrahens, quod nullo modo contrahere prohibebatur, licet beneficij amittat possessionem, & matrimonij inerat validitas. Menochius *cons.* 74. *n.* 4. *cum sequent. & cons.* 225. *num.* 87. Vincentius de Franchis *decis.* 47. *n.* 4. Spino

C *in speculo testam. glos.* 16. *principali à n.* 93. Fachineus *controuer. lib.* 3. *cap.* 52. Etiamsi susceptos esse constet à militarium ordinum personis, ac ex commendatoribus, quia per subsequentis matrimonij valorem ipsi legitimationem excipiunt, de

D quo tamen videnda sunt opera. Couarr. *dicto cas.* 8. §. 2. *num.* 30. Molina *de primogen. lib.* 1. *cap.* 2. *num.* 6. & Roderic. *in compendio quæstionum regularium resol.* 76. *num.* 3. Aut ex Monacho, vel moniali, circa illud tempus, quo probationis annus perdurãs extiterit, geniti fuerint. Menochius *dict. cons.* 174. *num.* 8. & 225. *num.* 18. Peregrinus *dict. artic.* 24. *nu.* 49. Susaius *de substit. quæst.* 409. *num.* 104.

E & quod maiorem habet vim, etsi in lucem æditi fuissent ex parentibus, qui simplici castitatis voto adstricti reperirentur. Lara *in l. si quis à liberis in princ. num.* 93. *ff. de liber. agnoscendis.* Lessius *de iustitia, & iure lib.* 2. *cap.* 19. *dub.* 5. *num.* 57.

Primo, per rescriptum Principis, quod ab illo excipiatur, naturales legitimum acceptantur in statum. §. *illud tamen aut quib. mod. nat. effic. leg.* Qui tamen minimè eo sunt in loco acceptandi, quo illi, per subsequentis vires matrimonij sunt legitimati, existunt, nam qui per subsequentis matrimonij nexum legitimati adsunt, verè sunt legitimi: *capianta, qui filij sunt legitimi*: attamèu, qui per rescriptum, quod ex Principe obtineatur, legitimatur nullo modo verè legitimus dici potest, sed fictè vocatur. Iason. *in l. si is pro emptore, ff. de usucapionibus à num.* 256. *usque ad num.* 285. Doctores apud Tiraquellum *in verb. susceperit liberos num.* 96.

Secundo, quia ille à Principe legitimationem excipiens nulla ratione ex Patris testamento maiorem habere potest partem, quam aliquis ex filijs, qui legitima, & naturali prognatus sit generatione, cui minor portio fuerit relicti. *l. commun.* §. *finali. C. de naturalibus liber.* §. *& quoniam variè. Aut. quibus modis efficiuntur sui.* Baldus *in cap. per tuas circa medium extra de maioritate, & obedientia.*

Tertiò eo quod illa in dispositione, quæ de filijs legitimo ex matrimonio procreatis, seu legitimè natis fit, nullo modo includitur ille, qui legitimationẽ per Principis rescriptum exceperit Decius *cons.* 155. *num.* 7. & 425. *num.* 4. Soccinus Iunior *cons.* 63. *nu.* 16. & 110. *num.* 25. Cephal. *cons.* 111. *nu.* 6. & *cons.* 66. *num.* 14. Bartolus *cons.* 75. Iason. *d. l. si quis pro emptore num.* 272. *de usucapionibus.*

Quartò, quia in feudorum successionem à Principis potestate legitimatus minimè locum habere potest, vt voluerunt Doctores *in l. Gallus*, §. *quid si tantum de liberis, & posthumis.* Alexander *cons.* 25. *col.* 3. *vers. ad prædictorum confirmationem lib.* 1. Doctores penès Tiraqu. *de iure primogen. quæst.* 34. *num.* 49. Eò quod legitimatus nulla ratione iura primogenituræ suscipit.

Quintò, quia minimè comprehenduntur in illis dispositionibus, & conditionibus, quæ circa illos versantur filios, qui legitimi, & naturales reperiũtur,

Sforza

A Sforza *in tract. de compendiosa substit. p. 6. cap. vltimo sub num.* 5. Cephal. *cons.* 186. *num.* 71.

Sexto. quia isti tales, qui à Principe legitimati existunt, eo intentu legitimationem excipiunt, vt legitimorum, & naturalium defectum suppleant filiorum: §. *si quis verò non habens, & §. licet in authentica, quibus modis naturales efficiantur legitimi.* Bartolus *in auth. item si quis*, C. *de naturalibus liberis*. Adeò quod si per
B Principem legitimationem obtinet, absque eo quod de legitimorum, & naturalium existentia filiorum vlla fiat mentio; ista legitimatio subreptitia videtur esse, ac nullum continere in eorum præiudicium valorem. Baldus *in l. cum filius ff. de testament. militum.* Tiraquellus *in d. l. si vnquam in glosa donatione largitus nu.* 310. Hondedeus *consil.* 89. *num.* 30. Licèt
C aliorum habito respectu effectuum huius legitimatio robur habeat. Ruinus *cons.* 68. *col.* 3. *vers. sola.* Tiraquellus *loco supra cit. nu.* 316. Sicuti legitimatio, quæ ante legitimorum natiuitatem filiorum, debito fuerit facta modo, minimè redditur inualida, sed per illam cum legitimis concurrere valent legitimati. Bartolus *in l. ex facto col.* 2. *ff. de vulgari.* Decius *cons.* 307. *num.* 13. Tiraquellus *in d. glosa donatione largitus nu.* 281. Soccinus
D Iunior *cons.* 142. *num.* 30. *vol.* 1. Nec si ex plena Principis potestate habita dispensatio fuisset, & ex certa scientia cũ obstantium derogatione, quia illo casu potest omnibus bastardis legitimationẽ præbere, etiam legitimis existentibus, ac illos in bonorum successione æquales reddere legitimis. Alexander *cons.* 187. *num.* 11. Iason. *cons.* 68. *col.* 4. *lib.* 3. Ruinus *cons.* 87. *num.* 1. *vol.* 3. cum prius tamen
E legitimorum habita fuerit mentio. Gabrielis *conclus.* 6. *num.* 6.

Septimo. eo quod tales in legitimationem excepti, nullum afferunt legitimis in sua legitima præiudicium, facta, etiam de illis mentione, nisi illorum, consensus fuerit per citationem interueniens. Baldus *in l. nam ita Diuus, ff. de adoptionibus.* Cursius Senensis *cons.* 18. Nisi interueniens esset Principis potestas; nam isto in casu natalia potest restituere, ita vt simul cum legitimis concursum possit legitimatus habere; ac omnia legitimorum iura consequi valeat. Ruinus *dicto cons.* 68. *nu.* 2. *& cons.* 87. *num.* 17. Alexander *dicto consil.* 187. *num.* 11. Cùm verò Princeps possit aliquod inferre tertio præiudicium, legitimationem bastardo tribuens: vide Peregrin. *de fideicommiss. tit.* 23. Quo in loco
G de clausulis, quæ in legitimatione fuerint appositæ in illorum fauorem, qui ab intestato veniunt, vel tertij, agit à *n.* 75: *cum pluribus sequent.*

Octauo. quia pro hac legitimatione eius, qui legitimationem excipere debet, consensus requiritur, §. *illud autem, Auth. quibus modis naturales efficiantur legitimi*; sed filij per subsequentis celebrationem matrimonij, etiamsi inuiti sint,
H legitimationem excipiunt. Saluianus *cons.* 3. *num.* 40. *vers. sed vlterius cogitanti.* Hondedeus *cons.* 72. *nu.* 46.

Nono. quia legitimatus per ingratitudinem, quæ ab illo erga patrem fuerit ostensa, de legitimitatis excidit statu. Iacobus Aemilianus *cons.* 96. *n.* 8. Quod aliter euenit in illis, qui per subsequens matrimonium legitimationẽ habuerint. Surdus *de Alimentis tit.* 8. *quæst.* 67. *nu.* 4.
I Azorius *institut. moral. cap.* 14. *quæst.* 13. *versiculo postremo*.

Decimo. quia tales legitimati nullo modo legitimè nati dicuntur. Cursius Sen. *cons.* 16. *num.* 7. & secundum sermonis proprietatem, minimè filiorum appellatione continentur; attamen quã per subsequentis matrimonij valorem legitimati reperiuntur, verè legitimè na-
K ti dicuntur. *cap. tanta, qui filij sint legitimi.*

Vndecimo. quia in legitimũ excepto statum per subsequentis vires matrimonij; ad honores officiaque parentibus debita admittuntur, & ab Ecclesiasticis ministerijs non excluduntur. Sanchez *in Decalogo lib.* 8. *disp.* 7. *num.* 19. Bonacina *de irregularitate disp.* 7. *qu.* 2. *pun.* 3. *num.* 8. Riccius *decis.* 159. *nu.* 5. Caualca-

A nus *decis. 32. num. 6.* Garzia *de beneficijs part. 7. cap. 1. num. 18. per Text. in d. cap. tanta.* Illi verò, qui per Principis reſcriptum legitimationem exceperunt, omninò depellũtur. Doctores penes Eſcobar. *part. 1. quæſt. 4. §. 6. ſiue 8. num. 18.*

Duodecimo. quia illi, qui tali modo legitimationem obtinent, nullam in ſe nobilitatem continent, vt voluit Baldus *in cap. per tuas, verſ. quæro in honoribus de maioritate, & obedientia.* Alexander *in l. ex facto, §. ſi quis rogatus col. vltima, ff. ad trib. quia adhuc infamis remanet; arg. tex. in cap. naturales, tit. ſi de feudo fuerit controuerſia inter dominum, & agnatum.* Quo in loco ideò, in feudum ſucceſſionem non habet, quia feudum eſt honor, & beneficium; attamen qui per ſubſequẽtis contractionem matrimonij legitimati fuerunt, nobilitatis in ſe continẽt ſplendorem, nec maculam in ſe aliquam retinent. Alexander *d. l. ex facto.* Baldus, & alij *in dicto cap. naturales, ſi de feudo fuerit controuerſia inter dominum, & agnatum.* Tiraquellus *de nobilitate c. 15. num. 21.*

Decimotertio. quia illi, qui per ſubſequentis matrimonij valorẽ legitimationem obtinent, ſucceſſionem habent in primogenitura, cum illi poſtponãtur, qui poſt eorum legitimationem, originẽ habuerant, vt ſuperiùs explicatum fuit. at iſti, qui per Principis reſcriptum in legitimum excepti fuerunt ſtatum; non dant excluſionem illis, qui poſt ipſorum legitimationem ſunt enati; nam qui per Principis poteſtatem legitimantur, nullo modo, in feudi ſucceſſionem admittuntur, vt æquali modo minimè ſucceſſionem habent in emphiteuſi Eccleſiaſtica, quæ à parente pro ſe, & ſuis liberis accepta fuerit, in quam benè ſuccedere debent, qui per ſubſequens matrimonium legitimationẽ ſuſceperint, Tiraquellus *loco ſupra cit. n. 55.*

Decimoquarto. legitimitatis exceptus in ſtatum per ſubſequentis matrimonij celebrationem, querelas de officioſa donatione afferre poteſt, vt ſupra dixi, quod nullo modo agere poſſunt illi, qui ex Principis reſcripto legitimationem habuerint. Baldus *in l. 1. col. penultima, verſ. item quæro vtrum filius, C. de iure fiſci lib. 10.* Tiraquellus *loco citato num. 56. & num. 71.*

Decimoquinto. quia legitimationem accipientes infames nominantur, vt illi, qui illegitimi reperiuntur. Baldus *in l. generaliter, §. cum autem, C. de inſtitut. & ſubſtitut.* Attamèn tales minimè iudicãtur: vel ſunt illi, qui per ſubſequentis matrimonij contractionem legitimi reduntur. Tiraquellus *d. num. 56.*

Decimoſexto. legitimati per ſubſequentis matrimonij valorem, fœminas excludunt ſtante maſculorum exiſtẽtia, vt ſtatutorum diſpoſitio eſt; id tamen alia ratione legitimatis nõ ſuccedit. Tiraquellus *in l. ſi vnquam, in verbo ſuſceperit liberos num. 67. & de iure primogen. dicta quæſt. 34. num. 57.* Quo in loco affirmat per ſubſequens matrimonium legitimatos dici illos, quos de legitimo procreatos matrimonio eſſe conſtet, etiã in ſtricta, ac ſtatutaria materia.

Decimoſeptimo. eo quod per legitimatos ex reſcripto, quod ex Principe habitum ſit, nullo modo bonorum ſocietas inter coniuges contrahitur, matrimonij defectu, quia legitimatio filiorum, legitimos tantùm illos perfacit, non tamen illos de legitimo procreatos matrimonio, nec legitimè natos reddit. Bartolus *conſ. 75. lib. 1.* Iaſon. *in d. l. ſi is, qui pro emptore num. 252. & ſequent. ff. de vſucapionibus.* Alexander *conſ. 2. num. 2. vol. 1.* Attamèn per illos, qui per ſubſequentis vires matrimonij legitimationẽ habent, rectè bonorum ſocietas inter coniugum perſonas habetur contracta. Giurba *conſ. Meſſan. cap. 1. gloſ. 4. par. 1. num. 112.*

Decimo octauo. quia illi, qui ante legitimorum natiuitatem legitimationẽ exceperunt, ſi poſteà legitimi ſint proguati filij, nullo modo patri ſuccedere poſſunt: quia huius habito reſpectu ſucceſſionis legitimatio reuocata iudicatur. Dinus *in l. ex facto, ff. de vulgari, & pupillari.* Talis namque legitimatio dona-

tio-

A tionis habet nomen, eo quod patris simul, & Principis donum sit. *Authent. item sine legitimis, C. de naturalibus liberis, & in §. si vero is, qui solummodo. Authent. quibus modis efficiuntur sui.* Adeò quod vti donatio propter ingratum erga patrem animum reuocationem patitur, ita & legitimatio retrahi per ingratitudinē potest. Baldus *in cap. 1. §. filij, tit. si de feudo fuerit controuersia inter dominum, & agnatum,* & vt dictum fuit supra in nona

B differentia. Attamèn illi, qui per subsequentis contractionem matrimonij legitimationem capiunt, possunt ad successionem cum filijs ex legitimo matrimonio ante, vel post eorum legitimationē procreatis concurrere: vt dicit Baldus *in l. cum quis, C. de naturalibus liberis, & tex. in l. Diui. C. eodem.* Bartolus *in l. ex facto in principio, ff. de vulg. & pupill. per tex. in dicta l. si quis, & in §. 1. Authen. quibus modis naturales effic. legit.* Nec vl-

C lo modo eorum legitimatio per ingratitudinem reuocationē pati potest. Surdus *de alimentis tit. 8. quæst. 67. n. 4.*

Decimonono, quia donatio, quæ à patre naturali facta fuerit ante, vel post filij naturalis legitimationem, quæ per Principis rescriptum euenerit, in donatarij præiudicium nullo modo reuocatur, cui ius ante fuit quæsitum, vt *not.*

D *in l. Gallus, §. & quid si nepotum, ff. de lib. & posthumis, cap. quamuis de rescript. in 6.* Adeò quod non potest illa, in illius detrimentum, reuocationem pati. §. *liceat, Authent. quibus modis natur. effic. legitim.* Quia talis legitimatio finum obtinet interitum, quoad ipsius legitimantis personam, non verò quoad tertiæ personæ præiudicium, §. *filium verò, in Authen. quib. modis naturales effic. legit.* Tiraquel.

E *in lege si unquam, verb. susceperit liberos num. 64. cum pluribus sequent.* Sed illi, qui per subsequentis matrimonij nexum legitimantur, illam donationem, quę precedens fuerat, retrotrahunt beneficio legis *si unquam*, vt dixit Tiraquell. *loco cit. num. 71.* vt volucrum Salicetus, & Angelus *in l. si vxoris, C. de inoff. donat.*

Vigesimo, quia vti tales filij legitima-

F tionem excipiant, non solùm paternæ voluntatis assensus debet interuenire, sed etiā Principis gratia requiritur, qui nimirùm concedat, vt pater filiorum legitimationem ab ipso petat, quod si non potuit obtinere intentum, debet per testamentum volūtatis suæ declarationem facere: vt scilicet filij sint eius legitimi hæredes, ac successores, quo vita defuncto, filijs legitimationem à Principe postulantibus, ab illo ipsa conceditur, si

G tali modo illi placitum fuerit, §. *si verò in Authent. quibus modis natur. effic. legit.* Attamē pro legitimatione filiorum, quæ per subsequēs matrimonium tribuatur, sola patris voluntas sufficientiam habet in matrimonij contractione. *Cap. tanta, qui filij sint legitimi.*

Tertio modo legitimatio habetur per propriæ oblationem personæ, quæ Curiæ seruitio fiat, de qua extat *tit. in Auth. quibus mod. nat. effic. legit. l. communium rerum 9. C. de natur. lib. & l. si quis natu-*

H *ralem 3. C. eodem.* Aut propter ingressum, quod in Religione habeatur. à Ponte, *cons. 16. & 17.* Couarr. *in epit. de Sponsal. lib. 2. cap. 8. §. 7. sub num. 4.* Roder. Suar. *alleg. 25.* Tiraquellus *de priuileg. pia caus. 25.* Surdus *de alimentis tit. 7. quæst. 2. num. 42.* Quæ quidem legitimatio per

I hunc modum habita, quamuis hodie in vsu non reperiatur, vt affirmant Trentacinq. *variarum resolut. lib. 1. tit. de legitim. resol. 3. in principio.* Palcottus *de nothis & spurijs, cap. 45. num. 6. cons. 9.* Couarr. *de sponsalibus parte 2. cap. 8. §. 7. nu. 4.* Quo in loco istam, inquit, legitimationem, quę per propriæ oblationem personæ curiæ seruitio fiat, iam iuisse in obsoletum Perez *ad tit. 2. lib. 3. ordin. pag. 95. col. 2. in principio.* Quo in loco explanauit quo-

K tidiano vsu cessationem pati: *dictæ legis communium rerum dispositionem.* Rebuff. *ad leg. Gallia in proemio glos. 5. num. 67.* Casaneus *in consuet. Burg. de successi. de bastard. rubr. 8. §. 3. num. 11. propè finem,* & quomodo succedebat, differit *loco cit. num. 12. cum seqnent.*

Attamèn, vt legentium curiositati satisfaciam, aliqua de tali re in seriem

A adducere in onus exceptum non reputabo. Et primò, quod conſentiens oblatæ perſonæ voluntas haberi oportebat, vt hic legitimationis effectus obtineretur, ac vt legitimus Patri filius exiſteret, etiamſi ille ſuſceptos legitimo, naturalique haberet natos matrimonio. Nicolaus de Vbald. *de ſucceſſ. ab inteſtato 6. ſpecie, quinto modo legitimandi.* Qui additum vult iſtius filij perſonam per oblationem vtcumque factam, admittendam

B eſſe ad illorum ſucceſſionem bonorum, quæ infra territorium, ac iuriſdictionem illius Principis, cuius curiæ oblationem proprię ille fecerit perſonæ, inueniãtur: non verò ad bona admitti: Petr. de Gregorio *ſintag. iuris p. 2. lib. 11. cap. 4. n. 3. in principio verſ. 1.* Deindè quod iſti tales filij per dictam oblationẽ legitimati, in ſolius patris bonis legitimè ſucceſſionem habent, non verò alijs filijs, vel cognatis ſucceſſores inſtituuntur. Barboſa

C *coll. DD. in l. communium rerum 9. C. de naturalibus liberis nu. 1. quæſt. 3.* Alexand. *conſ. 13. vol. 2. lib. 1.* Quod ſi defuncto vita genitore natus Curię propriæ oblationem perſonæ faceret, illo caſu legitimum excipiebatur in ſtatum, ſi legitimæ prolis defectus haberetur, nam ſi legitimi aderant filij, nullo modo legi-

D timati poterat. §. *ſi quis verò non habens. Authen. quib. mod. natur. efficiuntur legit. coll. 6.*

Quarto, quod cum cæteris legitimis, & naturalibus filijs ſucceſſionem habebant, attamèn minimè habere maiorem poterant portionem, quam vnus ex dictis legitimis, & naturalibus habuiſſet, cui minor bonorum pars dabatur. Perez

E *ad tit. 2. lib. 5. ordinat. pag. 95. col. 2. in principio.* Barboſa *loc. cit. num. 13.* Quinto, quod ſi ille, qui curiæ ſeruitio propriam obtulerat perſonam, ſine liberis è vita decedebat, eius mater in tertia bonorum parte ſucceſſionẽ habebat, Curiæ verò in reliquum admittebatur: etenim ſi mater minimè viuens adeſſet, in bonorum ſucceſſionem, & in reliquis bonis cognati, & ſi illius cognatus propriam ad curiæ ſeruitium offerebat perſonam omnia bona, etiam paterna, quæ F Curiæ deuolui debebant, obtinebat, & licèt eo caſu mater ſuperſtes extaret ad omnium ſucceſſionem bonorum, habita paternæ excluſione ſubſtantiæ, quæ ex illo eſſent conquiſita, cum cæteris habebat, *d. l. communium rerum 9. §. ſi verò, C. de naturalibus liberis.*

Tanta etenim tranſactis temporibus hominum penuria, qui curiæ ſeruirent, aderat, vt huiuſcemodi allicerentur premijs: Iure igitur optimo nullo modo noſtris hiſce temporibus, hoc in vſu admittitur, quia vlla dictorum hominum habetur penuria. G

DE FILIIS LEGITIMIS TANTVM. Cap. 5.

LEgitimorum, & naturalium habito filiorum defectu, vt familiæ nomen conſeruationem ſortiatur, in illorum vicem legitimi à Iure liberi conſtituti fuerunt, vt patrem eſſe cupiẽti dulce filiorum nomen à Cæſarum poteſtate conceſſum deuenit, vt illis aliquod ducere poſſint adiumen; dignum etenim habitum fuit, à lege auxilium petere, qua licitè nobis eſt filios habere adoptiuos, ac noſtris prouidere permittitur rebus: Hac igitur de re, qui filios à natura minimè ſortiuntur, à Iuris poteſtate ſolatij ergo obtinent. *l. 1. ff. de adoptionibus.* I

Adoptio autem eſt legitima extraneæ perſonæ in filium, vel nepotem aſſumptio: extranea verò perſona, hunc quoad effectum illa dicitur, quæ nullo modo in poteſtate exiſtit: carens enim eſt illo coniunctionis gradu, ad quẽ per adoptionem admittitur. Bonacina *de matrim. quæſt. 3. punct. 5. §. 3. num. 2. tit. 1.* Quæ quidem adoptio duplici recenſetur ratione: altera eſt perfecta, quæ arrogatio appellatur, altera imperfecta, quæ adoptio in ſpecie, ſiue ſimplex nominatur. Illa eſt, quando filius familias, qui in ſacris reperitur paternis, adoptionem ſubit, quæ interueniente magiſtratus præſentia, ordinariã habentis poteſtatẽ, K

effici

A effici dicheo, *l. 11. C. de adoptionibus*, nec ſufficientiam haberet, ſi aliquis, Notarij, ac teſtium habito interuentu, quemdam ſibi adoptaret in filium. *l. adoptio, C. eodem*, Azorius *moral. lib. 2. cap. 18.* Hæc verò adoptio duplici effici poteſt modo: primo à paterno, vel materno auo: ſecundo à quibuslibet perſonis; & hac de re eum filius familias in adoptionem auis tribuitur ſupradictis, eius patre emancipato exiſtente, multos producit effectus. Quos inter primus eſt, quod omnimodè naturalis poteſtati patris deſinit ſubeſſe, ac ſub poteſtatem, familiamque adoptantis commigrat parētis; & quidquid ab eius induſtria euenit conquiſitum, nullo modo naturalis patris, ſed adoptantis in vtile parentis adipiſcitur. adde, quod nulla ratione habet ius in naturalis patris ſucceſſionem admitti ab inteſtato, *l. cum in adoptiuis, §. ſi verò 6. de adoptionibus*. Attamen minimè, eam propter cauſam, valet patrem impunè in ius vocare. Surdus *de alimentis titul. 1. quæſt. 2. num. 4.* Secundo, quod in adoptantis bonis paternis ſucceſſionem habeat cum alijs etiam liberis, qui legitimi & naturales reperirentur, *dicta l. cum in adoptiuis*. Tertio, quod ſenatoria, quàm adoptiua poſſideat parens, dignitas, in adoptati perſonam filij commigrationē facit, *l. Senatoris filium, cum l. ſequenti, & l. liberos, ff. de Senatoribus*. Quarto, quod adoptatus pater, adoptatum potis eſt filium corrigere, *argum. tex. in l. 1. C. de emend. prop.* Quinto, quod nulla valet ratione adoptiuus filius adoptantis perſonam patris, impuni quidem forte in iudicium adducere, *l. adoptiuum, ff. de in ius vocando*. Sexto, quod legalis contracta affinitas inter adoptantis perſonam, & adoptati vxorem comperiatur, quæ vſque diſſoluta, quamuis euenerit adoptio, perdurat, licet primum, ſecundumque gradum non excedat, *cap. ita dilexere 30. quæſt. 3. cap. finis de cognatione legali*.

Cum verò filius familias naturali à genitore alicui traditur in adoptionis effectum, extraneo, iſto caſu dictorum primus effectuum nullo modo ſequitur, eò quod minimè è patris naturalis poteſtate liberus exiſtit, nec omninò in abſolutam commigrat adoptantis poteſtatem, reliquos tamen effectus nomine operatur excepto. B

Sunt etenim hic in adoptiuo aliqua notanda filio, quod licèt ille filius, vel arrogatus, vel adoptatus exiſtat, ſub filij nomine tamen haudquaquam comprehenditur, niſi ſpecialis eorum fiat expreſſio. Angelus *in l. cum in adoptiuis, col. 2. C. de adoptionibus*. Hinc euenit, quod ille filius, qui in adoptionem ſit admiſſus, nullo modo feudorum ſucceſſionem conſequi poteſt. *cap. 1. §. ſi quis adoptiuus, ſi de feudo defuncti, &c.* in vſibus feudorum, quamuis tranſactis temporibus cōtrarium fuerit conſtitutum. Tiraq. *n. 19.* Nec vlla ratione in ſtatutis, in quibus ſtricto eſt facienda modo interpretatio ſub filiorum nomine ſunt contenti: *arg. tex. in l. liberorum 220. ff. de verborum ſignificatione*, nec ſub quacunque alia, quæ de filijs haberi poſſit, diſpoſitione adoptiui comprehenſi reperiuntur. Alexander, & Socin. *in l. adoptiuum, ff. de in ius vocando, & l. cum in adoptiuis, §. ſed ut articulum, C. de adoptionibus*: quos iure quidē optimo Caius *§. ſi is eſt inſt. lib. 1.* in filij adoptionem electos, ad filiapos nominauit. Baldus *rap. eū nauncl. exur. de teſt.* quo in loco tales filios dicit abuſiuos. Ideò nullo modo ſui heredes patris exiſtunt. Iaſon. *in l. Gallus, §. ſi filiū col. 3. ff. de liberis, & poſthumis*, ex illa dictione, quaſi quæ in proprietatem denotat, *§. 11. inſtit. quibus modis teſtam. infirmentur*. Et ideò ſi ſtante ſtatuto, quod fœmina, per maſculorum exiſtentiā, excluſionem habeat, per adoptiuos haud quaquam excluſionē patitur filios, Ripa *in l. ſi vnquam, C. de reuocand. donationib.* Nec intelligitur comprehenſus in conſtitutione illa, quæ filiorum auxit legitimam. Gloſa *in §. 1. in verbo quales, in Authen. de heredibus, & falcidia, & in §. 1. in verbo hæc obſeruando in auth. de triente, & ſemiſſe*. DD. penès Tiraquellum *in l. ſi vnquam, in verbo ſuſceperit liberos n. 9.* C D E F G H I K

A Vt æquali modo per adoptionem nulla vice reuocationem patitur donatio, *diſput. l. ſi vnquam, C. de donationibus.* Nam textus verba *ſuſceperit liberos*, intelligi de filijs debent, qui legitimo, & naturali ſuſcepti fuerint coniugio. Caſtrenſis *in l. 2. in fine, C. ſi in frandem patronorum, & conſ. 433. col. 1. verſ. præterea, lib. 1.* Alexand. *conſ. 40. col. vltima, verſ. nec puto lib. 4.* & alij penès Tiraquellum *loco ſupra citato n. 2. & n. 5.* Rationem in tertio affert numero, qui alitèr vſque in B donantis voluntate reperiretur qualicũque tempore placitum illi fuerit diſrũpere, & retro donationem trahere, quæ ante ab ipſo facta inueniretur, quod nullo modo eſt permittendum, vt perficiatur, *arg. text. in l. nec ei. §. 1. ff. de adop.* Niſi adoptio ante donationis tempus facta exiſteret. Tiraquellus *d. loco n. 22.* C vel niſi talis adoptio interuenientibus donatarij precibus fuiſſet effecta. Idem *num. 23.* Nec aliqua ratione fideicommiſſum purificant, ſi quis nulla filiorum habita procreatione decedens, ad bonorum reſtitutionem adſtringeretur. *l. fideicommiſſum, ff. de condit. & demonſtrat.* & licèt poſt adoptionem legitimi, & naturales ortum habeant filij, adoptio tamen minimè reuocationem patitur, ſed legitimatus cum legitimis, & naturalibus liberis ad ſucceſſionem admittitur, D adoptiuo patre ab inteſtato decedente, *l. ſi te parens, C. de ſuis, & legitimis hared.* Tiraquellus *loco citato nu. 274.* Nec in duodecim filiorum numero debet computari, habito intuitu, vt patri concedatur immunitas, quæ ob filiorum numerum ab Imperatoribus parenti fuit conceſſa, *in l. ſi quis, C. de decurionibus, lib. 10.* vel vt excuſatus à tutelæ datione deueniat: *l. ſecunda, §. adoptiui, ff. vacat. munerum, §. 1. verſ. ſed adoptiui, inſtit. de excuſat. tutorum.* Nec ſi ab extranea perſona ſuſceptus in adoptionem fuiſſet, illius teſtamentum prætitionis cauſa nullum reddit, *d. l. cum in adoptiuis, §. ſed ne articulum*, & ibi Baldus, & alij, *C. de adopt. & Imper. non aliter inſtituta, eodem tit.* Qui nullo modo genitor alimenta ſubminiſtrare tenetur ex ſententia Gloſæ *in §. ſed ad ea omnia, inſtit. de hered. quæ ab inteſtato deferuntur*; licet contraria ſit in ſententia Speculator in *tit. qui filij ſint legitimi §. 1. verſ. quid de adoptatiuo.* Nec ei legitimæ præberi debentur rationes. Baldus *in dict. l. cum in adoptiuis col. 3. verſ. iſtam ergo.* Aretinus *in l. ex facto in principio col. 9. ff. de vulg. & pupill.* & quamuis adoptati, vel arrogati filij transferant in adoptantis, vel G arrogantis perſonam omnia, quę illi cõpetunt iura, & è contra, non tamen iura generis, ac ſanguinis, quæ à natura præbentur, in alterius perſonam commigrant. Aegid. Bellarminus *conſ. 33. num. 3.*

DE ARROGATIS, ET ADOPTATIS.
Cap. 6.

H ARrogatio eſt legitimus actus, per cuius vim homo ſui iuris exiſtẽs, etiam Paterfamilias, interueniente Principis auctoritate, ſub arrogantis patris poteſtatem, ac familiam, commigrationem facit, eiuſque legitimus conſtituitur filius.

Cuius effectus ſunt. primò, quod arrogatus cum omnibus liberis, ſi alliquos in poteſtate habere inuenitur, propriiſque bonis, in arrogantis ius parentis I tranſactionem facit, adeò vt ab Arrogatore potis ſit alteri perſonæ in adoptionis admiſſionem tribui. *l. ſi paterfamilias 15. ff. de adoptionibus.* Secundò, quod arrogator, ad arrogati filij ſucceſſionem ab inteſtato emorientis admittitur, ſi auus ille ſit, qui arrogationem fecit, vt ſupra dictum fuit. Tertiò, quod contrariò arrogatus in arrogatoris parẽtis ſuc- K ceſſionem, tàm ex teſtato, quàm ab inteſtato habet, adeoquod, ſi nulla habita cauſa, prætermiſſus ſit, vel ex hæreditate depulſus, non ſolùm omnia bona, quæ arrogatori detulerat parenti, ſunt ipſi arrogato integrè reſtituenda, ſed etiam quarta bonorum arrogatoris portio debet ab illius hæredibus tribui, ad cuius conditionis conſequutionem, ex

l. Diui

A *l. Diui Pij habet, vt in §. impuberem de coll. bonorum, & in l. Papinianus, §. si quis impubes, ff. de inofficioso testam.* ac etiam minimè cognitam, neque postulatam ad hæredes transmittit, *l. si arrogator 22. ff. de adoptionibus, §. sed & si instit. de adop.* Quanta autem hæc quarta bonorũ portio debeat esse, nobis explanat. Glosa *in dicta l. 22. in verbo quartam partem*, inquam vsque ad pubertatis tempus arrogãs pater substituere valet arrogati perB sonam, cum priùs bona ipsius arrogati propria excludantur, *d. l. si arrogator.* Cæterum si eius integritati commissum extat, vt restitutionem quandoque faciat, nullo modo fideicommissus admittitur; attamèn circa bona, quæ suprà quartam sunt, locum habebit; *d. l. Arrogator. 22. ff. de adopt.* Quartò quod arrogati persona vlla ratione minimè valet ab arrogante emancipari, nisi cognita C fuerit causa. quod si parens effecerit, debet bona, quæ arrogati propria sunt filij; & quartam suorum portionem illi relinquere. §. *item, instit. de adoptionib.* & generali modo arrogatio omnia fortitur specialia, quæ superiùs de filij persona adoptiui dicta sunt.

Arrogatio autem ab adoptione differentiam habet, & prima circa statum D reperitur differentia; ille namque in adoptatum sumitur filium, qui alterius extat in potestate, ille verò arrogatur, qui sui iuris existit, vt paterfamilias, §. *adoptio, instit. de adoptionibus.* Secundò adoptio potest coram quolibet magistratu effici, eo quod illo casu præsumitur, parentem optimum pro filio desumere consilium, cum nullus inueniri possit amor, qui paternum superet ardorem. *l. fin. C. de cur. furios.* Arrogatio- E nis verò actus minimè fieri potest, nisi adhibita Principis præsentia, qui benè consideratis honestate, vtilitate, Arrogatoris ætate, affectione, fortuna, conditione, moribus, & alijs, quæ in *l. paterfamilias, §. fin. cum duabus legib. sequen.* explicantur, & in *l. 2. & l. arrogationes, C. de adoptionibus*, potestatem concedit arrogandi. Tertiò, arrogatio consensum requirit expressum arrogantis, & arro- F gandi; adoptioni verò tacitus sufficiens est consensus eius, qui cum in adoptionem scientèr admittatur, nullam affert contradictionem. *l. fin. C. de adoptionib. l. in adoptionibus, ff. eodem.* Qua de re infans nullo modo in arrogatum desumi potest, licèt in adoptatum recipi valeat. *l. etiam infantem, ff. de adopt.* Quartò ille, qui ab extraneo in adoptionem euehitur, sui iuris extat, nec sub adoptantis G potestatem parẽtis transitionem facit. Attamèn arrogatus vna cum bonis propriis, ac simul filij arrogatoris iurisdictioni submittitur, *d. l. si paterfam. ff. de adoption.* Quintò. adoptati persona successionem habet in adoptãtis bonis parentis solùm ab intestato decedẽtis, nec ad aliquã bonorũ partem intestato pater ille teneretur; sed Arrogator etiam in testamento arrogati personam instituere H obligatur, vel quartam illi bonorum partem dare, vt superiùs dictum fuit. Sextò, in adoptionem plures admitti possunt, arrogari autem vnus tantùm valet, nisi iusta ex causa. *d. l. si paterfam. §. fin. ff. de adoption.* Septimò. adoptans nullam tribuere cautionem obligatur, sed pupilli arrogator debet satisdationẽ præstare se venientibus ab intestato integrè pupilli bona restituturum, si hac I omigrarit de vita in ætate pupillari, & si talis in arrogationem admittatur pupillus, curatoris necesse est interuenire auctoritatem; licèt antea contrarium seruatum fuerit, vt placitum deuenit Modestino *in l. quod nec curatoris 8. ff. de adopt. l. fin. C. de author. præstanda §. 2. inst. quibus modis tutela finitur.*

DE HIS, QVI ADOPTARI, K *vel arrogari possunt.*

Cap. 7.

IN adoptionem admittere, & admitti valent omnes, qui speciali modo, vel à Lege, vel à Natura minimè vetantur, *l. etiam cæcas 10. l. adoptio 16. de adoption.* Quia adoptio in illis locum habere potis est personis, in quibus natura etiam

admit-

admittitur. *d.l. adoptio* 16. *ff. eodem*. Et primò manifestè explicatur in Iure, quod quamuis fœminæ nullius personã in adoptionem admittere possint. §. *fœminæ, institit. de adoptionibus. l. nam etsi fœmina* 21. *ff. de adopt. l. mulierem* 5. *C. eodẽ. l. fœ suspecta* 29. §. *nec absens, ff. de inofficioso testam.* Nisi gratia Principis intercedente: quia nullos in potestate filios habent. §. *cæteri institit. de hæred. qual. & differ. d.* §. *fœminæ l.* 4. §. *ad testamenta de bon. poss. contra tab.* Ipsæ tamen in adoptionem admitti possunt. *dicta l. nam & fœminæ* 21. *vbi Glos. ff. de adoption.* Quãuis nullo modo arrogationem subire, nisi per Principis gratiam possint. *d. l. mulierem* 5. *C. de adopt.* Secundò, serui persona à Domino adoptionem consequi potest, immò & libertatis adoptionẽ obtinere, si in actis filij nominationem habet, §. *finali institit. de adopt.* Tertiò, neque absentis, neque dissentientis persona in arrogationem admitti potest. *l. neque* 24. *ff. de adopt.* Quartò, neque filij illegitima procreati generatione. *l. legem C. de natur. liber. &* §. *& nos non latuit in auth. quibus modis natur. effic. legitimi,* §. *generaliter. auth. quib. modis efficiantur sui.* Tiraquell. *in l. si vnquam, in verbo donatione largitus num.* 295. *propè finem*: etiam si naturales essent. Henricus Bucerius *in disput. de iure vniuerso class.* 1. *disp.* 11. *num.* 13. Namque illud, quod vno modo alicui prohibitum euenit, minimè per aliam admitti debet viam, si autem in talibus personis admissa peruenireti adoptio, omnes patris in successionem ferri valeant. *l. legem Anastasij* 7. §. *in posterum, C. de naturalibus liber.* §. 3 *auth. quibus modis naturales efficiãtur sui.* Quintò, neque alienæ libertus personæ, alio vero modo in proprio succederet liberto, *l. si paterfamilias* 15. §. *fin. ff. de adop.* nec æquali modo extranei seruus in adoptionem admitti valet, aliter etenim procedit in proprio; quia si in adoptionem admittitur, libertatem illo consequitur casu. *Institit. de adopt.* §. *apud Catonem*. Sextò, cæcus in adoptatum suscipi, & alium valet suscipere, *l. etiam* 9. *ff. de adopt.* Septimò, infans in adoptionem admitti valet. *l. etiam* 42. *ff. eodem.* Octauò, qui semel in adoptionem susceptus fuit, minimè amplius valet in illam admitti, *l. qui liberat* 12. *ff. eodem.* Nonò denique minimè in adoptionem admitti possunt iterum illi, qui fuerunt in adoptionem admissi, ac postmodum emancipati, vel alicui in adoptatos dati filios. *d.l. adoptare*, §. *cum ff. eodem.*

DE HIS, QVI POSSVNT, NEC NE arrogare, vel adoptare. Cap. 8.

QVia adoptio, & arrogatio imitationes desumunt, à natura, hac de re illi, qui in adoptionem, vel arrogationẽ aliquem suscipere desiderant, adoptandorum, vel arrogandorum personas plena superare debent pubertate, illorumque maiores esse, *l. si pater* 15. §. *in arrogationibus in fine, ff. de adoptionibus*. Ars etenim cum Naturæ opera imitetur, euenire nõ potest, quod qui pater est, minor sit, quã filius ætate: hac ergo de causa, qui in adoptionem aliquẽ suscipit, adoptato debet filio annorum decem, & octo maior esse. *l.* 40. *ff. de adopti.* Secundò, minimè potest aliquis plures in arrogationem, sed vnum tantùm suscipere, nisi iusta extet causa; si scilicet nimia opum abundantia polleat. *d. l. si paterfam.* §. *in arrogat.* vbi Accursius. Tertiò, qui minori est, quàm annorum sexaginta ætate, nullo modo aliquem arrogatum desumere potest in filium, eo quod maiori nisu liberorum incumbere generationi, nisi ex morbo, aut ex valetudine iusta præberetur causa, vel si arrogandi personæ sanguinis coniunctione cum arrogatore sit adstricta. *d. l. si paterfam.* §. *in arrogationibus, ff. eodem.* quia vt ibi dixit Glosa per affectionis causam, suspicionem remouet. *l. non solum*, §. *de vno ff. de rit. nuptiarum.* Quartò illi, qui sacris decorati extant ordinibus, aliquem in adoptiuum suscipere filium valent: quia ex natura generando aptas excipiũt vires,

& il-

A & illud voti ſolemnis, ac ſacrorum ordinum impedimentum ex accidenti deuenit, in Religioſis verò alitèr procedendum duco. non quia potentiam ex natura conceſſam non habent: ſed quia nullam habent hæreditatem, in quam adoptatos admittant filios: & quia nullo penitùs indigent ſolatio filiorum loco temporalium. Abbas *in cap. 1. de cognat. legali.* Azorius *inſtit. moral. part. 2. lib. 2. cap. 18. quæſt. 6.* Quintò, nequeunt fœminæ, niſi ex Principis poteſtate conceſſum id eueniret, vt deperditorum leniretur memoria filiorum; §. *fœmina, inſtit. de adoptionibus, l. mulier, C. eodem.* & licèt aliquem in adoptionem, vel arrogationem ſuſcipiant (habita ex Principe diſpenſatione) nulla tñ ratione, nec adoptati, nec arrogati perſonam ſub propria retinere valent poteſtate; eo quod ſicut legitimos, & naturales minimè ſub ſuo habent imperio, ſic etiam neque fictitios continere poſſunt: quia, reſcripta, ſecundum ius commune, interpretationem ſortiri debent, niſi aliud expreſſo modo permittãt; Gloſa *in* §. *minorem, inſtit. de adoptionibus.* Sextò, nullo modo ſerui aliquem in adoptionem admittere poſſunt: quoniam adoptio eſt inris ciuilis actus, ſerui autem pro nullis de iure ciuili æſtimantur: *l. quod attinet, ff. de regulis iuris.* Septimò, abſentiũ perſonæ, nec per litterarum medium, nec per procuratoris legationem aliquẽ in adoptionem deſumere ſunt potis: *l. poſt mortem 25. §. neque, ff. de adoptionib.* Octauò, tutor, vel curator nulla ratione in adoptionem, vel arrogationem illum valent ſuſcipere, cuius tutela, vel curam in adminiſtrationem illis data fuerit. *l. nec ei, ff. eodem.* Niſi poſt illud tempus, quo adoptandi, vel arrogandi perſona vigeſimiquarti curſum anni cõpleuerit, vel cum priuilegium à Principis poteſtate obtinuiſſent, in adoptionem, vel arrogationem illum deſumendi, vel poſtquam reddita ſunt adminiſtrationis computa. Bartolus *in d. l. nec ei, ff. eodem.* Vel tandem ſi vitricus tutor ſit, vel curator ſui priuigni exiſtat, & illum in adoptionem, vel arrogationem deſumere velit, ſpeciali modo Principis obtento reſcripto, *l. nonnunquam 32. §. num, iuncta Gloſa, ff. eodem.* Nonò, qui vnum, vel plures exceptos habeat liberos, nullo modo alium in adoptionem valet deſumere, ſummo niſi diuitiarum cumulo ſit pollens. *d. l. nec ei, §. præterea ff. eodem.* Et iſto in caſu cautio danda erit, ſi impubis in arrogationem deſumatur perſona, *Gloſa in dict. §. præterea.* Decimò, qui vxorem nullo modo habet, aliquem in adoptatum ſuſcipere valet filium. *l. & qui xxx. ff. eodem.* Si tamen aptitudinem teneat, vt filios valeat è muliere habere. *Gloſ. in d. l. & qui in principio.* & in adoptionem admittere quis aliquem valet nepotem, quãuis minimè filium habeat procreatum. *l. adoptare 37. ff. eodem.* Et ſi nepos, in adoptionem, quaſi ex filio procreatus admittatur, conſentientem legitimi, & naturalis filij voluntatem adeſſe requiritur, *l. cum nepos 6. ff. eodem.* Ad hoc vt vita defuncto adoptante, in filij perueniat poteſtatem. *Gloſa in d. l. cum nepos, in verbo exigitur.* Vndecimò, ſpadones, qui ex naturæ vi nullum ſortiri generationis effectum poſſunt, filios obtinere nequeunt adoptiuos, de quibus actum diffusè fuit infrà, de Muſicorum ſtatu, quo in loco de ſingulis Caſtratorũ ſpeciebus plenè dictum fuit, nec vlla ratione hoc in tractatu illorum facere mentionem neceſſe videtur.

B C D E F G H I K

DE SVCCESSIONE FILIORVM Adoptiuorum, & Arrogatorum, & eorum Patrum. *Cap. 9.*

ISTam circa ſucceſſionem retinemus: *Text. in l. penult. C. de adoptionibus*: quo in loco tàm de ſucceſſionis effectu, quæ tàm ex parte naturali, quàm ex adoptiuo emoriente deueniat. Primò autem, ſi extraneæ legitimum, & naturalem filium in adoptionis admiſſionem perſonæ dediſſet, iura naturalia nullo ſuſtolluntur modo, attamèn talitèr filius

A ſuo remanet in ſtatu, quaſi in alienam minimè translatus fuiſſet familiam; qua de cauſa integra filio permanent iura: ſiue ſint ad querelas de inofficioſo afferendas teſtamento: ſiue ad alias omnes ſucceſſiones tàm ab inteſtato, quàm ex inteſtato, quæ ad cæterorum perſonas liberorum ſunt delatæ. §. *omnia igitur in dicta l. cum in adoptivis penultima, C. eod.* Si tamen ex naturali genitore emancipato naturalis filius auo, vel proauo conceſſus fuerit, vel ſi, cum in poteſtate inueniretur, illi in arrogationem dediſſet. tunc talis filius, qui in adoptionem, vel arrogationem admiſſus fuit, ſi à naturali genitore nulla de ipſo mentio fiat, ſed habita fuerit præteritio, minimè illi permittitur, quod contra parentis hæreditatem inofficioſi querelas donet; Attamèn Arrogatori, vel adoptanti patri ſucceſſionem tàm ex teſtato quàm ab inteſtato habeat, illique de inofficioſo querelas tribuere permittitur, niſi auus, vel proauus arrogatum, vel adoptatum filium emancipaſſet. iſto namque in caſu, iterum ad naturalis poteſtatē patris regreſſum facit, eo quod, propter emancipationis cauſam, adoptio, quæ in quacumque effecta, fuerit perſona, diſſolutionem patitur, per *d. l. penul.* §. *ſi vero, C. eodem.*

D Attamen, ſi in adoptionis admiſſionē extraneæ conceſſus fuerit perſonæ, illo caſu patris naturalis, ex teſtato decedētis, ſucceſſionem ſortitur; ac ſimili modo adoptiuo parenti, ſi in illius reperiretur adoptione; ſed ſi ab adoptantis poteſtate liberus extitiſſet, adoptantis voluntati remiſſum permanet, quidquid illi bonorum velit eſſe relictum; cum propriæ potiùs liberalitatis cauſa, quàm

E ex legitimo adſcriptionis vinculo proueniat, quod illi aliquid relinquat, *dicta l. 1. §. ſed ne.* Quæ ampliationem excipiunt, vt ea, quæ de filij perſona, etiam in nepote, pronepote, ſiue maſculi, ſiue fœminæ exiſtant, admiſſionem habeāt. *dicta l. penult. §. qua in filio, C. eodem.* Filij tamen, qui arrogati reperiantur, in ſolis arrogatoribus ab inteſtato ſucceſſionem excipiunt, ſicuti etiam filij ex legitimo, naturalique procreati coniugio, & ex teſtato admittuntur; eoquod ſi teſtator filium præteriiſſet arrogatum, quamuis filius minimè teſtamentū nullum valeat declarare, neque de inofficioſi querelas adducere ſit potis, conditionem tamen ex Diui Pij lege habebit, vnde quartæ bonorum partis conſequutionem admittatur, vt ſuperiùs explanatum fuit; *l. Papinianus. 8. §. 8 ſi quis impubes, ff. de inoff. teſtam.* Quod nullo procederet modo, ſi ille qui in arrogatum deſumptus fuerat filium, ex arrogantis poteſtate liberus extitiſſet, cum cauſæ cognitione. illo namque in caſu ei integrè propriæ debent reſtitui bona, & ſi minimè cognita emancipationis fuerit cauſa, vltra priorum reſtitutionem bonorum, quartam è bonis arrogatoris portionem illi tribuendam certū est. *d. l. penul. §. fin. C. eodem.* Nec vltra procedunt ratione in rebus feudalibus, niſi alio modo ſucceſſionem in feudo haberet: vel eoquod proximus illi eſſet agnatus: vel niſi à Principe tali fuiſſet arrogatus modo, vt etiam in feudi ſucceſſionem admitteretur, ſecundum Feudiſtas *in cap. adoptivus*, ſi de feudo defuncti fuerit controuerſia in vſibus feudorum. Ac vt meliori ſuo loco agemus ratione.

Patres autem adoptiui tali modo in adoptiuorum ſucceſſionem admittuntur, quod aut adoptans paternus, vel maternus auus fuerit, & iſte ab adoptati filij ſucceſſione minimè depellitur, aut extranei fuit perſona, & nullo modo filij adoptionem defuncti ſuſcipiunt; attamen illius naturalis parens.

Arrogator autem pater generaliter in arrogati filij ſucceſſionē recipitur, quod primo limitationem patitur, quod non procedat, quando arrogati perſona, cū pubertatis tempus adeſt, è vita decedat, illo caſu alij agnati, vel cognati eius in ſucceſſionem admittuntur: Secundo, cum arrogatus ex arrogatoris poteſtate diſſolutus extitiſſet. Tertio, ſi fratres, vel ſorores, qui vtrique adiuncti eſſent,

A eſſent, exiſterent, eoquod iſti tales vna cum arrogatore in capita in arrogati ſucceſſionem debent excipi, ſecundum Doctores *in authen. defuncto, C. de bonis, quæ liberis*.

DE FILIIS NATVRALIBVS *tantùm*. Cap. 10.

B NAturalium nomine filiorum, quod largo deſumatur modo, illi omnes extant incluſi, qui extra matrimonij nexum fuerint procreati. ſpeciali verò, ac ſtricta ratione illi comperiuntur, qui ex ſoluti, ſolutæque coniunctione originem habuerint. *cap. liberi 32. qu. 4.* ibi naturales autem filij dicuntur ingenuarum concubinarum filij: de quibus hic ſermonem inſtituemus; nam de alijs agetur, cum de ſpurijs in ſequenti titulo tractabitur. & quamuis ius ciuile ſtrictiori hoc ſtatuerit vice, cum eos ſolummodo intelligat naturales, qui ex concubina, ab aliquo, maritali affectione, propria retenta in domo, vtroque ſoluto exiſtente geniti reperiantur, vt in §. *ſi quis autem defunctus. Authent. quibus modis naturales effic. legitimi. Authent. de triente, & ſemiſſe*, §. *& hoc dicimus*. Surdus *de alimentis tit. 1. quæſt. 9. num. 10.*

C D Per ius tamen canonicum ſtatutum euenit, vt ſufficiens ſit, quod inter illos in concubinatu exiſtentes matrimonij eſſe poterat vinculum: nec pondus ducit, quod minimè concubina, propria retenta, fuerit in domo, vt dixerunt Crauetta *conſ. 166. ſub num. 8.* Iaſon. *conſ. 51. per totum volum. 3.* & pleniſſimè Hondedeus *conſ. 66. num. 6. vol. 1.* Immo ſi ex ſtuprata virginis, & humilis conditionis cõ-

E greſſu ille fuerit generatus, naturalis nominatur: nam cum huiuſmodi perſona coniunctio neque accuſatione, neque punitione digna reputatur. *L. quæ adulterium, C. de adulterijs, & l. ſi vxor*, vbi Doctores *ff. eodem*. Crauetta *dict. conſ. 166. num. 6.* licet contraria eſſe in opinione voluerit Nacta *conſ. 421. vol. 2.* Maſtrill. *deciſ. 152. vol. 2.* Aliter verò eueniret, ſi ex virgine per vim ſtuprata fuiſſet procreatus. Aluares Velaſcus *conſultat. 29. num. 4.* vt æquali modo ille, qui ex coniugati, & ſolutæ congreſſu fuerit procreatus, naturalis equidem filius eſt, nec adulterinus dicitur, velut generatus ex coitu, damnatione, ac pœna minimè digno. Crauetta *loco citato*. Alexander *conſ. 139. in fine vol. 1.* Surdus *conſ. 337. n. 1. vol. 3.* Vrſillus *deciſ. 96. num. 2.* Gozadinus *conſ. 21. num. 5.* Gratianus *diſcep. 35. num. 26. cum ſequent.* Contraria tamen

F G eſſe certat in ſententia Decius *conſ. 306. num. 27.* quem adducit Gratianus *loco ſupra cit.* Non eodem ſeſe haberet modo, ſi genitus ex coniugati, & viduæ congreſſu reperiretur quia talis coniunctio damnatione, ac punitione certè digna eſt, vt placuit Peregrin. *conſ. 62. per totum vol. 5.* Caballus *reſolut. crimin. centuria prima, caſu 32. num. 5.* In dubio verò præſumendum eſt aliquem naturalẽ

H potiùs, quàm ſpurium eſſe, vt explanat Iacobus Barreſius *in conſ. 117. per totum.* Quali autem ratione probationibus cõfirmari poſſit concubinatus, videndus eſt Maſcardus *de probationibus concluſ. 342.* & quæ debent in caſu eſſe, vt mulier alicuius ſit dicta concubina, reuolue Surdum *de alimentis tit. 1. quæſt. 9.*

Hac igitur de re videdum primo eſt, quando, & quali modo iſti filij, qui naturales tantùm ſunt in parentum ſucceſſionem admittantur, ac pro talis reſolutione quæſtionis dupliciter diſtinguendum eſſe cenſeo; aut enim patri ſucceſſionem habere prætendunt, aut matri. Primo caſu, aut pater condidit teſtamentum, aut ab inteſtato emortuus fuit, ſi pater teſtamentum effecit quatuor in diſtinctionem afferendi ſunt caſus. Inter quos primus eſt, quod ſi Pa-

K ter ſolos naturales filios reliquerit, tranſactis temporibus tres dare poterat vncias, hiſce verò diebus totam valet illis hæreditatem tranſmittere, §. *diſcreti 4. Auth. quibus modis naturales efficiũtur ſui. Authent. licet. C. de naturalibus liberis*, §. *ſi vero filios, &* §. *fin. col. 7. conſtit. 1.* Secũdus eſt, ſi cum alijs filijs, qui ex legitimo, naturalique ſuſcepti fuerint coniu-

A gio, naturales tantùm etiam reliquerit nullo modo naturalibus filijs, eorumque matri vnius vltra pretium vnciæ tribuere potest; & si mater sola extiterit, nulla ratione permittitur, vt illi dimidiæ plus vnciæ sit relictum, *l. si mater* 2. *C. de naturalibus liberis.* Molina *de iust. & iure tract.* 2. *disput.* 166. *num.* 2. *vers. secunda conclusio.* Mantica *de coniecturis lib.* 3. *tit.* 15. *num.* 17. Adeò vt si maiorem bonorum partem matri, aut naturalibus tantùm filijs dederit, aut legauerit, illud legitimo procreatorum coniugio filiorum sit effectum. *d. l. mater, §. quidquid, C. eodem, §. discretis, nouella* 89. Sed si naturalis filius ex legitimis, & naturalibus fuerit liberis vulgaritèr substitutus; illis repudiantibus in totius hæreditatis admittetur successionem, Bartol. *in l. is qui bonis, ff. de vulg. & pupillari.* Peregrinus *de iure fisci lib.* 3. *tit.* 18. *n.* 42. Gomez *ad l. Tauri* 9. *num.* 5. Tertio, si pater ascendentes cum filijs naturalibus tantùm habuerit: isto casu octo illis valet vncias relinquere, & quatuor parentibus, pro legitimæ ratione præbebit. *dicto cap. discretis, nouella* 89. Quarto si nec ascendentes, nec descendentes legitimi, & naturales extiterint, sed solùmodo vxorem, & naturales tantùm filios habuerit, isto casu, dicendum esse videtur: quod relicto vxori illo, quod forsitan ex statuto dare adstringebatur, vel secundum dispositionem. *Auth. præterea. C. vnde vir, & vxor.* Illud, quod superfluum est naturalibus relinquere filijs valet. Et si nil relictum ex naturali genitore istis naturalibus filijs, institutionis titulo, fuerit, etiam in illis casibus, in quibus illos potis fuerat instituere, nullum illis remedium aduersus patris testamentum conuenit: quia quãuis genitor aliquam bonorum partem illis valeat relinquere, nullo modo tamen id agere tenetur. *Authen. licet, C. de naturalibus liberis, quibus etiam legitima non debetur. Glos. in l.* 1. *ff. de bonorum possess. extra tabulas, in verbo naturales.* Giurba *cons. Messan. cap.* 4. *Glos.* 1. *n.* 10. *fol.* 334. Gomez *ad legem Tauri num.* 11.

B

C

D

E

Cum exceptis sint, & alimenta, & dotes, quæ alimentorum succedit in locũ. Bartolus *in auth. excomplex. C. de incestis nuptijs. Auth. licet, C. de naturalib. liberis.* (ibi, huiusmodi enim naturales filios pasci boni viri arbitrio necesse est) *Glosa in l. si quis à liberis, ff. de liberis agnoscen. §. vtrum.* Ac tali modo, quod non possit vlla ratione genitor contrarium per testamentum statutum relinquere. Surd. *dicta quæst.* 9. *num.* 2. neque per statutum decerni valet: ne illis necessaria submini-strentur alimenta. Menochius *consil.* 60. *num.* 8. Surdus *loc. cit. num.* 3. & de filia naturali dotanda, dixit Bartolus *in l. fin. col.* 2. *vers. idem dico in dote, ff. de his quibus vt indigni*, DD. apud Surdum *loco supra cit. num.* 6. Et licet in illis casibus, in quibus prohibitum euenit patri naturali aliquid bonorũ filijs relinquere naturalibus, nullum attamen hoc locum habet, si placeat nepotibus ex illis exceptis totam dimittere substantiam, tàm si ex legitimo, & naturali suscepti fuerint coniugio, quàm si naturales tantùm existerent, habito vero legitimæ, ac naturalis sobolis defectu. *l. cuidam, C. de naturalibus liberis.* Eoquod incapacitas, quæ in filio reperitur, nullo modo in nepotis personam extensionem facit, Gomez *ad dictam l. Tauri* 9. *num.* 5. *cum sequentib.* Surdus *cons.* 177. Peregrinus *de iure fisci lib.* 3. *tit.* 18. *num.* 27. Quando autem naturalis genitor hac ex interstato à vita emigrarit, trium esse casuum distinctionem faciendam censeo; ac primo. cũ genitor vna cum naturalibus liberis alios legitimo, naturalique susceptos coniugio habet, illo casu naturales tantùm nullam succedunt in bonorum partem, attamen à legitimis secundum substantiæ quantitatem per integri iudicium viri perpendendam, alimenta excipere debent, *dicto cap. discreti, nouella* 89. *Authen. licet, C. de naturalibus liberis.* Secundo. cum parens minimè retinet legitimos, & naturales, sed solummodo naturales tantùm, ac legitimam habet coniugem, isto casu propter Sacramenti Matrimonij honorem, naturales

F

G

H

I

K

nullam

A nullam in ſucceſſione habent partem: attamen ex defuncti heredibus illis ſunt alimenta ſubminiſtranda. Tertio, cum neque legitimi, & naturales habentur filij, neque legitima extat vxor, tunc naturales tantùm, prout illorum fuerit numerus, cum propria ſolum genitrice in duabus tantùm vncijs in paterna ſucceſſionem habere debent ſubſtantia. *dicta Authen. licet*, C. *de naturalibus liber.* §. *ab inteſtato. d.* §. *diſcreti.* §. *ſi vero filios, &* §. *final. coll.* 7. *conſtit.* 1. *quib. mod. natur. efficiuntur ſui.* Et ſi forſan ex naturali tantùm libero, legitimo, naturaliquè ſuſceptus coniugio filius extaret, iſte, talis auo ab inteſtato emoriente, nulla ratione in illius ſucceſſionē admittitur. *l. fin.* C. *de naturalibus liberis.*

B

Matris verò in ſucceſſionem naturales tantùm excipiuntur, ac ſi ex legitimo prognati eſſent matrimonij nexu. *l.* 2. *ff. vnde cognati, l.* 1. §. 1. *ff. ad Tertullianum*; etiam ſi ſpurij, & vulgò ſint quæſiti, *dicta l.* 1. §. 1. *ff. eodem*, §. *nouiſſime inſtit. de ſen. conſ. orfciano*. Verumtamen ſi alij ex legitimo, & naturali coniugio filij extitiſſent, tunc iſti æquali modo ſucceſſionem habent. *l. ſi qua illuſtris* 5. C. *ad ſen. conſ. Orficianum*.

C

Licet illuſtris eſſet genitrix: namque naturales tantùm in eiuſdem ſucceſſionem excipiuntur, non verò ſpurij, neque vulgò quæſiti. *d. l. ſi qua illuſtris*, & non ſolùm matri, ſed alijs etiam per maternam lineam aſcendentibus naturales tātùm ſuccedere certum eſt, non ſolùm ab inteſtato decedentibus, verum etiam teſtatis; adeò vt ſi genitrix, vel auus maternus, illos in hæreditatem admittendos minimè inſtituerit, vel ſine iuſta cauſa ex hereditate illos depulerit querelas inofficioſi afferre illis competit iuxta Gloſam *in d. l. ſi qua illuſtris*. Gomez *ad dictam l. Tauri* 9. *num.* 12. *l. ſi ſuſcepta*, §. *de inofficioſo*, *ff. de inofficioſo teſt.* Attamen quoque in feudo materno nullo modo ſucceſſionem obtenturos affirmamus. *cap. naturales, ſi de feudo defuncti fuerit controuerſia inter dominum, & agnatum in vſibus feudorum.*

D

E

Iuſtum etenim eſſe pro certo habetur, vt quali modo filij naturales in parentum ſucceſſionem, ita quoque parentes in liberorum hereditatem admittantur. *Authen. licet* C. *de naturalibus liberis*, & vbi de his ſucceſſio. Quia ſucceſſio, quæ ab inteſtato eſt, in reciprocum iuſtitur, & in illa æqualis obſeruari debet modus; ſi quis namque alterius in ſucceſſionem excipi minimè poteſt, ſuapte alter in ſucceſſionem non admittitur. Bartolus *in Authen. quibus modis natural. efficiuntur ſui.* §. *filium vero, verſ. nullum tamen coll.* 7. *l. fin.* C. *de legit. hared.* Hac de re ſi filius teſtatus emortuus fuerit, totam ſimul hæreditatem naturali transmittere patri valet, niſi filios ex legitimo, & naturali ſuſceptos matrimonio tenuiſſet; eo quod illo caſu patri vnius vltra pretium vnciæ minimè potis eſt relinquere, vel ſi genitricem habeat ei legitimę rationes dare obligatur: ſi verò nulla ratione teſtamentum condiderit, tunc naturalis genitor ex illo tantū in duabus vncijs ſucceſſionem habet, niſi filius legitimos, & naturales deſcendentes reliquerit, vel vxorem habuerit legitimam, eoquod tali in caſu naturali patri egeno ſolummodo alimenta ſubminiſtrari deberent. *Gloſa in dicta Auth. licet.* C. *de naturalibus liberis.*

F

G

H

Et generali modo eſt dicendū, quod quemadmodum illę perſonæ exiſtentes, quando de naturalis patris hæreditate, tractatur, naturali excluſionem donant filio: Ita iuſtum eſſe pro certo habetur, vt eædem naturali excluſionem tribuant genitori, quando de ſucceſſione agitur à naturali danda filio, multòque magis quod filius propter alienum excluſionē patitur delictum, genitor verò debet, propter proprium, quod patrarat, expelli.

I

K

Attamen ſi de genitrice in ſucceſſionem excipienda tractatur, ſi ex teſtato decedat filius legitimæ, tunc rationes ad minus relictas præbere adſtringitur, ſi nullo modo prognatos habuerit filios. ſed ſi inteſtatus, ac ſine liberis emortuus fuerit, cum ſola matris perſona ſit ſu-

per-

A perſtes, illo caſu parens in omnibus ſucceſſionem excipit bonis. Quando verò etiam naturalis exſuperet genitor, tunc pater in duabus vncijs, & mater in reliquis decem ſucceſſionem habere debent. ſi tamen ſimul cum eis fratres, & ſorores exiſterent, ac cæteri haberentur coniuncti, illo caſu parens in duabus vncijs, genitrix verò cum liberis in reliquis decem in capita in ſucceſſionem B vocantur, iuxta ſententiam Saliceti in *dicta Auth. defuncto. C. ad ſen. conſ. Tertullianum.*

In hoc naturalium ſtatu filiorum plura ſpecialia adnotanda occurrunt, & inter cætera tanquam præcipua eueniunt: Primo. quod iſti tales filij naturales donationi ex diſpoſitione *Text. in l. ſi vnquam, de reuocandis donationibus.* Nullo modo reuocationem dare poſſunt. vt eſt C ſententia Oldradi *conſ.* 178. Bartoli, & Caſtrenſis *in l. cum acutiſſimi, C. de fideicommiſſis.* Doctores penes Tiraquellum *in dicta l. ſi vnquam, in verbo ſuſteperit liberos num.* 66. Secundo. quod ſtante diſpoſitione ſtatuti, vt fœmina per maſculum excluſionem patiatur, nullo modo locum habebit, ſi mas naturalis tantum reperiatur. Bartolus *in d. l. cum acutiſſimi col.* 2. *verſ. quæro numquid naturales*, & ibi etiam Barbatia *in repetitione* D *col.* 98. *verſ. quærit hic.* Baldus, Tiraqu. *loco ſupra cit. num.* 59. Tertio. quod ſi teſtamentum minori conditum extaret perfectione, nulla ſuſtineri valet ratione, ex priuilegio legis hac conſultiſſima, §. *ex imperfecto, C. de teſtam.* prætextu quod fuiſſet factum inter liberos naturales tantùm. Doctores apud eundem Tiraquellum *loco citato num.* 60. Quarto. quod minimè naturali genitori cauſam E tribuunt, vt priuilegium propter duodecim filiorum numerum obtineat. Tiraquellus *num.* 61. *loco citato.* Quinto. quod nulla vice in adoptionem ſumi poſſunt, vt ſucceſſionem excipiant. *l. legem. C. de naturalibus liberis, §. & noſtrum latuit, in Authen. quibus modis natur. effic. legitimi, & §. generaliter. in Authen. quibus modis naturales effic. ſui.* No per alium id habeant modum, quod per alteram illis viam minimè conceſſum euenerat. Sexto. quod ſunt potis paternum teſtamentum nullum, vel inofficioſum declarare. Gomez *ad legem Tauri* 9. *n.* 12. Septimo. quod illis ius conuenit donationem à matre conditam in reuocationem traliere ex diſpoſitione *Text. in l. ſi vnquam, C. de reuoc donationibus.* Tiraq. *in verbo ſuſceperit liberos nu.* 62. Octauo. quod in illorum fauorem teſtamentum G à matre cõfectum valet ſubſtineri propter diſpoſitionem legis hac cõſultiſſima §. *ex imperfecto, C. de teſtamentis.* Tiraquellus *loco citato num.* 63. Nono. quod parens illis tutorem poſtulare obligatur. *C. qui per tutores.* Tiraquellus *n.* 63. ac eis valet exemplariter ſubſtituere. Guglielmus de Benedictis *in cap. Rainutius, in verbo ſi abſque liberis lib.* 2. *nu.* 12. Decimo. quod ſi illorum genitrix em- H phiteuſim pro ſe, & filijs ſuis exceperit, in emphiteuſim habere ſucceſſionẽ poſſunt, ni ea illuſtris exiſteret. *l. ſi qua illuſtris, C. ad Sen. conſ. orficiano.* Imola *in cap. in præſentia col.* 2. *verſ. quid autem, extra de probationibus.* Vndecimo. quod nullo modo in ſacris eſſe paternis reperiuntur. §. *vlt. inſtit. de nuptijs, §. ibi inſtis nuptijs, inſtitut. de patria poteſtate*, & hac de re illos genitor in tutoris tutelã I non præbet. *l. naturali, ff. de confirmando tutore.* nec ante actum diſrumpit teſtamentum, quod è patre conditum fuerit. *Gloſa in l.* 1. *in verbo naturales*, & ibi Bartolus *ff. de bonorum poteſt. contra tabulas*, DD. apud Tiraquellum *loco ſup. cit. num.* 68. Duodecimo. quod in illis, quæ naturalia comperiuntur, naturalis filius pro legitimo habetur, eoquod natura nullam inter legitimos, & ſimul natu- K rales, ac naturales tantum facit differentiam, §. *ſi quis vero non habens. Authen. quibus modis natural. efficiuntur legitimi. §. ſi quis erga filios. Authen. quibus modis natur. effic. ſui.* cum pari affectione ambo teneantur. Ancharanus *conſ.* 225. *col. pen.* Quo in loco naturalis proles, quoad fœdus à natura conſtitutum, legitimæ habetur in loco, qua de re filius naturalis

A ralis patris defenſionem, vt ſuæ ipſius perſonæ ſuſcipere debet, ac tenetur. Baldus *in l. cum acutiſſimi col. 2. verſ. quæritur quid ſi per ſtatutum, C. de fideicommiſſ.* Ac ideò ſi naturalis filius naturalē enecet genitorem, aut illi occidatur ab illo, parricidij pœnam ſubeunt. Baldus, & Bartolus *in l. parentes, ff. de in ius vocando.* Decimotertio, naturales filij nullo modo impunè patrem naturalem in ius vocare valent: eoquod ſicuti ex legitimo naturalique ſuſcepti liberi coniugio patri reuerentiam tenentur exhibere *dicta l. parentes, ff. de in ius vocando* ita & naturales illos coloſſi obligantur. Decimoquarto, quod tales filij naturales ſpuriosque faciunt conditionem, ſi ſine filijs, dummodo quod valeat fideicommittentis coniecturari voluntas, de quibus intellexerit filijs, dignitate, & voluntate illius, qui fideicommiſit, conſideratā. *l. ex facto. §. ſi quis rogatus, ff. ad Sen. conſ. Trebellianum.* Decimoquinto, quod naturales coniunctorum, & conſanguineorum cōtinentur ſub nomine, velut illi, qui ex eodem originem ſortiti ſunt ſanguine. Bart. *in l. pronunciatio, ff. de verborum ſignificatione, & in l. fin. eodem.* cum de parentela eſſe comperiantur. Aretinus *in l. quod dicitur, §. quid dicitur col. 2. ff. de acquirenda hæreditate.* Decius *conſ. 365. vol. 2.* & hac de re in relictis conſanguineis, & parentibus, ſic per alia naturalitatem nomina demonſtrantia, iſti filij naturales comprehenduntur, exiſtente attamen legitimorum defectu, Peregrinus *de fideicommiſſ. art. 22. num. 89.* nullo modo vero ſpurij. Alexander *conſ. 144. num. 3. lib. 7. & in §. ſi quis rogatus num. 36. dicta legis ex facto, ff. ad S. C. Trid.* Decimoſexto, iſti naturales nulla ratione de domo, nec de familia patris naturalis recenſentur, quando pro agnatione excipitur, cum de agnatione minimè ſit. Cum ſuperius dictum fuit, neque vbi ratio nobilitatis habita fuiſſet: quia iſti tales degeneres ſunt, nec aſcendentium, & familiæ nobilitas cum illis cōmunis efficitur. Bart. *in l. 1. col. 4. verſ. pone ex eodem, C. de dignitatibus lib. 12.* Tiraquellus *de retractu §. 1. gloſ. 8. num. 4. & 6. & de nobilitate cap. 15. num. 10.* Baldus *in cap. innotuit, col. 5. de electione.* quo in loco expreſſis verbis explicat, baſtardos ex nobilibus ſuſceptos nullo modo nobiles eſſe: quia putrido è ſanguine deſcenſionem habēt. ſed noſtris hiſce temporibus largo modo, & communi vſu in domo, caſatu, & familia naturalium patrum includitur, ac illorum deſumunt arma, nullatenus medijs ductis barris, vt placuit Caſſaneo *in Cathalogo gloriæ mundi p. 11. conſ. 15. verſ. non poteſt portare.* Sed ſimplici modo, quali ratione legitimi, & naturales filij excipere ſolent, vt voluit Bart. *in tract. de inſignibus, & armis. n. 1.* Guid. Pap. *quæſt. 580.* Quo in loco communis habita vſus ratione nomen, & arma ducunt familiæ, quod etiam in ſpurijs amplum fecit Socciuus Senen. *conſil. 102. num. 8. vol. 3. cum nothis, & baſtardis.* Corneus *conſ. 169. col. vlt. vol. 3.* Paleot. *de nothis, & ſpurijs cap. 60. num. 5.* Decimoſeptimo, licet ſuperiori loco iſti naturales filij minimè ſub agnatione & cognatione paterna comprehenſionem habuerint, de materna tamen nullum euenit dubium, quin de illius agnatione, & cognatione minimè ſint, dummodo ex damnato congreſſu non fuerint procreati, eoquod genitrici, & per illam coniunctis inter ſe succedunt, ac mutua inter ipſos datur ſucceſſio. *l. Modeſtinus, ff. vnde legitimi.* Cruett. *conſ. 138.* Hac de re in diſpoſitionibus de parentibus, affinibus, agnatis, cognatis agentibus, cæteriſque ſanguinis reſpicientibus conjunctionem includuntur. Tiraquellus *d. §. 1. gloſ. 8. num. 3. & 4.* Bart. *in d. l. pronunciatio, §. familiæ, ff. de verborum ſignific. in l. cum quidam, §. quod dicitur in fine numeri 3. ff. de acquirenda hæreditate.* Decimo octauo, quod iſti naturales nullo modo duas detrahere valent ex fideicommiſſo quartas, ſecundum textus diſpoſitionem *in l. imbemus, C. ad Sen. Conſ. Tr.* vt differunt Angelus, & Doctores penes Peregrinum *de fideicommiſſ. art. 3. num. 116.* Decimonono.

A nono. quod iſti naturales cum agnatis paternis ſucceſſionem actiuam, vel paſſiuam, non excipiunt: quia ſic prognati nullum cognationis cum patre, agnatiſque paternis, ius deſumunt. *l. commun. C. de natural. lib. §. filium. in auth. quibus modis efficiantur ſui.* Mantica *de coniectur. vltim. volunt. lib. 8. tit.* 12. Vigeſimo. naturales nullo modo fruuntur beneficijs. *Authen. reſque, C. communia de legatis.* B Baldus *in dicta authen. num.* 7. gemina ratione. prima, eoquod genitor naturali filiæ dotem dare minimè adſtringitur. *l. vxorem, ff. de legat.* 3. Secunda, eoquod nulla vice legitimæ rationes naturalibus debentur filijs, quæ quidem opinio Peregrino minimè arriſit *in artic.* 42. *n.* 38. *de fideicomm.* & rationibus per eum illo in loco adductis. Quamobrem ſtatutum vult, filiam naturalem per fideicommiſſum, ſeruato de fideicommiſſarijs rebus C modo valere ſibi dotem accipere, adducitque ad huius cõfirmationem opinionis, Iaſon. *in dicta authen. col. penult. in ſeptima limitatione*, & Petrum Antonium de Petra *de fideicommiſſis queſt.* 8. *n.* 464. Quo in loco reſtringit, vt dos prædicta, poſtquam filia è vita deceſſerit, debeat fideicommiſſario reſtitui: eoquod cum alimentorum præbeatur in locum, quæ cum iſtæ naturalis filiæ vita terminãtur, D iti etiam, & dos. Alba *conſ.* 44. Vigeſimoprimo. quod vaſſalli contributionem dare adſtringũtur pro filia naturali proprij Domini matrimonio cum viro legitimo, & naturali coniungenda, quemadmodum pro conſtituenda legitimæ, ac naturali filiæ dote obligantur. Boer. *deciſ.* 427. *num.* 18. Sed contraria fuerunt in ſententia DD. penes Maſtrillum E *deciſ.* 85. *num.* 26. Petrus de Gregorio *de conceſſ. feudorum parte* 7. *queſt.* 8. *nu.* 8. Vigeſimoſecundo. quod filij naturales, bonis paternis fiſci *in* poteſtatem adductis, minimè in portionem vocẽtur, quin hæreditario iure in genitoris admittantur ſucceſſionem. Peregrinus *de iure fiſci lib.* 5. *tit.* 1. *num.* 42. Vigeſimotertio. quod talibus naturalibus filijs ſuper feudi rationibus vita militia debetur. Petrus de Gregorio *in tract. de vita militia queſt.* 4. *ampliat.* 6. *num.* 8. cum in alimentorum ſucceſſit locum, quæ etiã ſuper feudo illi dare debent. Doctores penes Maſtrillum *dicta deciſ.* 85. *num.* 2. Quod aliter in illius naturali nepote euenit, cui neque alimenta, neque vita militia per patruum ſubminiſtrari debent, vt refert deciſum fuiſſe in Conciſtorio, idem Maſtrill. *loco citato nu.* 30. Attamen cum cauſa inter nobiles Barones acta reperiretur, qui vaſſallorum eſſent domini, quibuſque honor ſeruari deberet, in vaſſallagij decorem ſtatutũ voluit Conciſtorium, nepoti alimenta ſuper feudo ſubminiſtrari debere, ac tertiatim illi eſſe ſoluenda, prout feudales exciperentur fructus, vt habetur penes Maſtrillum *dicta deciſ.* 85. *nu.* 39. *cum ſequent.*

Quod ſi ad Eccleſiaſtica vertamus oculos beneficia, ſacroſancta Tridentina Synodus decreuit *in cap.* 15. *de reformatione ſeſſ.* 25. Nullo modo Clericorum filijs, qui ex legitimo haud procreati matrimonio reperiantur, licitum eſſe in illis Eccleſijs, in quibus illorum genitores, aliquod, vel obtinuerint, vel retineant eccleſiaſticum beneficium, quandocunque etiam diſſimile habere, beneficium, nec aliqua ratione in dictis I Eccleſijs illius adminiſtrationem excipere, aut penſiones extrahere ſuper bonorum fructibus, quæ ab illorum genitoribus vel in præſenti deſumantur, vel alio percepti ſint tempore: qua de re egit Barboſa, qui per plurimos numeros extendit, reſtringit, ac explanat prædictam diſpoſitionem, ad quem incidenti caſu recurrendum eſſe cenſeo. k

DE

A

DE FILIIS SPVRIIS, eorumque ſucceſſione Cap. 11.

SPuriorum ſub nomine, quod generale eſt, omnes illi comprehenduntur, qui extra matrimonium, & concubinatum prognationem ſunt ſortiti: ac qui ex damnato congreſſu originem habuerunt. illi namque qui à Virgine in lucem æduntur; cum talis congreſſus, qui ſtuprum vocatur, punitione dignus ſit, vt ſuperiùs, cum de Statu Virginali egimus, dictum fuit. illi etiam, qui ex vidua ſunt ſuſcepti: namque ſi aliquis ad viduam, honeſta viuentem ratione acceſſum habeat, ambo ſtupri rei habentur, & eadem pœna, qua Virginum ſtupratores mulctantur, viduarum puniuntur ſtupratores. includuntur etiam illi, qui ex coitu cum conſanguinea habito enati ſint: nam qui ad deſcendentem in infinitum congreſſum habeat, (& filij ex hoc excepti coitu) nefarij dicuntur. vel qui ad collateralem, vſque ad quartum gradum, conſanguineam, luxuriosè accedit, inceſtus crimen patrat; pro quo reis eſt impoſita, authenticorum iure, pœna, confiſcationis bonorum, ac perpetui exilij, amiſſionisque vel officij, vel dignitatis, quæ ab illo retinerentur. quod ſi vilis fuerit perſona fuſtigationis pœna mulctari debet; attamen verior eſt opinio, quæ aſſerit iſtos eadem, qua adulteri pœna, eſſe affligendos. & ideò mortis, ac bonorum confiſcationis pari debent punitionem, per *Text. in l. adulterum cum inceſtu, ff. ad l. Iuliam de adulteriis*, & ſupra relatæ pœnæ, ex Authenticorum Iure impoſitæ, locum obtinent, cum quis inceſtas contraxiſſe nuptias comperiatur: eoquod iſto in caſu aliqua datur excuſatio, ſed *dict. è legis adulterium*, diſpoſitio procedit, & remanſit incorrecta, cum aliquis ad conſanguineã acceſſum habeat, nulla matrimonij exiſtente ratione; quo in caſu nullo modo excuſationem habere poteſt, vt probat *Text. in l. fin. ff. de cond.*

B

C

D

E

Abſque cauſa verò cum in adulterij pœnam non ſit mors conſtituta, vt in Statu Virginali explicaui; hac de re inceſtus pœna Iudicis arbitrio erit impingenda. Menoch. *de arbitr. caſ.* 502. Recenſentur etiam illi, qui ex coitu cum Sacerdote ſequuto ſunt procreati: vel ex Religioſi, Religioſæue congreſſu excepti ſint: vel coniugato ex viro: vel ſi ex coniunctione inter dominam, & ſeruum ſequuta ſint orti, quorum crimen capite luitur, per *Text. in l. vnica. C. de mulieribus, quæ ſe proprijs ſeruis cõmiſcuerunt*: vel ex coitu tutoris cum pupilla, aut è curatore cum adulta adhibito, cuius punitio peccati deportationis, confiſcationiſque bonorum eſt. *l. vnica, C. ſi quis eam cuius tutor fuerit*, corruperit: etiamſi congreſſus ille poſt tutelæ, vel curationis tempus ſequutus fuiſſet. *l. qui pupillam, ff. ad legem Iuliam de adulteriis*. Simili modo, ſi ex commixtione Chriſtiani, ac alienæ ſectæ mulieris, æditi in lucem fuerint cuius pœna congreſſionis, caput expoſcit, *per Text. in l. nequis* 5. *C. de Iudæis*. Hiſce tamen temporibus fuſtigationis pœna in Regno plecti ſolent; Ita etiam illi, qui ex Poligamia ſint excepti, cuius punitio Iudicis arbitrio remittitur, ac infamiam ſubeunt. *l.* 2. *C. de inuſt. nupt.* Qui etiam adulterino procreati ſunt ex coitu, qui pœna dignus eſt, vt ſuperiùs explicaui. Cuncti ergo tales filij ſpuriorum ſub appellatione comprehenſi includuntur, quali modo illi, qui ex ſoluti viri, ſolutæque congreſſu meretricis in lupanari exiſtentis ſunt prognati, qui ſpeciali modo vulgò quæſiti nominantur. Materiam igitur in ſũma reſtringens, dico ſpuriorum ſub nomine, adulterinos, inceſtuoſos, ſacrilegos, nefarios, & vulgò quæſitos comprehendi. Gamma *deciſ.* 312. *num.* 2. Surdus *de alimentis tom.* 1. *quæſt.* 10. *n.* 3. Hac de re generali ratione ſpuriorum ſub appellatione in præſenti ſtatu habendus erit ſermo de omnibus, & quibuſcunque filijs, qui extra matrimoniũ, ac verum concubinatum fuerint procreati, & regulam conſtituimus. Pri-

F

G

H

I

K

mo. quod ſpurij neque ex patre, neque
A ex alijs paternam per lineam deſcendẽtibus ſucceſſionem obtinent, niſi per ſtatutum, aut conſuetudinem alia cautum fuerit ratione. Baldus *in l.* 1. *C. de iure aureorum annulorum*, contra Bartol. & alios tenentes hoc ſtatutum non valere. Secundo. quod ſpurij in matris ſucceſſionem, & aſcendentibus maternis, ac ſi legitimi eſſent, admittuntur, tàm ex teſtato, quàm ab inteſtato decedentibus
B vt ſupra dictum fuit, niſi genitrix illuſtris reperiretur. namque in illuſtris ſucceſſionem parentis ſolummodo excipiuntur, cum legitimorum, & naturalium defectus habeatur filiorum, *l. ſi qua illuſtris* 5. *C. ad Sen. conſ. Orfic.* Si tamen tales ſpurij ex his geniti fuerint, quos inter impedimentum matrimonij dirimens inueniebatur, neque ab inteſtato, neque ex teſtato matris in
C ſucceſſionem accipiuntur: eoquod ex damnato, punibilique orti ſunt coitu, lege humana. Gomez *l.* 9. *Tauri n.* 13. Surdus *de alimentis tit.* 7. *quæſt.* 15. *in fin.* etiam quod genitrix illuſtris non exiſtat: quod extendit Surdus *deciſ.* 249. licèt iſta parens nullos habere liberos comperiatur. Barboſa *in coll. DD. in l. codicis de inceſtis nuptijs. Authen. ex complexo.*
D Et pari modo ſpuriorum genitores in eorum hæreditatem non includuntur, ſed ſolummodò cum neceſſitas vrgeat mutuo alimenta ſubminiſtrare debent, & fœminis eſt dos præſtanda. *cap. cum haberet*; de eo, qui duxit in matrimonium, quam polluerat per adulterium, licèt aliquo Sacerdote beneficium habente ſint procreati: Paleott. *de nothis, & ſpurijs cap.* 47. *num.* 8. Couarr. *de ſponſalibus cap.* 2. *&* 8. §. 6. *num.* 11. Me-
E nochius *conſ.* 60. *num.* 6. *& conſil.* 32. *num.* 46. Bartolus *in auth. ex complexo de inceſtis nupt.* Quam iuris canonici æquitatem, non ſolùm in regionibus Eccleſiæ ſub poſſeſſione extantibus, ſed etiam in Imperij iuriſdictione ſuum ſeruare dixit rigorem. Bartolus *loco ſupra cit.* Tuſcus *litt. B. concluſ.* 287. Molina *diſput.* 167. Surdus *de alimentis dicto tit.* 1. *quæſt.* 10. *num.* 7. *&* 27. Immo in vniuerſo terra-
F rum Orbe. Palcottus *loco citato num.* 48. Quibus non ſolùm genitor alimenta ſubminiſtrare, ſed etiam illius hæredes tenentur: eoquod hoc onus in tertios etiam bonorum poſſeſſores deſcendit. Molina *de primogenitis lib.* 2. *cap.* 15. *nu.* 43. Cæuallos *com. contra com. quæſt.* 786. Paleottus *dicto tractatu cap.* 43. Riccius *coll.* 1099. Francus *deciſ.* 178. Quod etiã procedere dixit Coler. *de aliment. lib.* 1.
G *cap.* 3. *num.* 21. *&* 22. *ſiue ſui, ſiue extranei ſint hæredes*, immo donatarij, vt conſuluit Cæphal. *conſ.* 498. *num.* 16. Molina *dicto cap.* 15. *num* 11. Quod quidem, alimentorum, vel dotis præbendæ onus, clericum etiam ex beneficij redditibus in ſubſidium, compręhẽſum habet Maſtrill. *deciſ.* 244. *num.* 21. Marta *de iuris diſtinctione quæſt.* 2. *cap.* 20. *num.* 18. Sed
H contraria ex parte exiſtit Pij V. conſtitutio incipiens, *Quæ ordine*, anno 1571. ædita, quæ vetitum eſſe vult Clericis, & Sacerdotibus bonorũ aliquid filijs ſuis ſpurijs relictum dare, etiamſi legitimis reſtituti eſſent natalibus; & idem Pontifex in altera bulla prȩcedentem explicauit diſpoſitionem, tàm de beneficialibus bonis, quàm de patrimonialibus bonis eſſe. Roſantelli *deciſ.* 35. Quemadmodum contrario modo ſpurij adſtringuntur alimenta parentibus præbere,
I Menochius *de præſumptione lib.* 3. *qu.* 29. *num.* 16. Molina *diſput.* 228. & quamuis aliqui Doctores aſſerant, tales nullo modo alimenta excipere debere, ſi propria arte, vel operibus, aut alio modo commoda ratione vitam ducere valeant, Molina *diſput.* 113. *num.* 3. Maſcardus *de probat. concluſ.* 1159. *num.* 36. & alij penes Giurbam *ad conſuet. Meſſ. cap.* 12.
K *gloſ.* 6. *num.* 52. *part.* 1. Hoc attamen cum Viuio *deciſ.* 4. *num.* 52. procedere arbitror, ſi in dedecus illis minimè reſultet, quæ alimenta præbenda ſunt, dignitijs, qualitatibuſque, ac dignitatibus filiorum, & patris inſpectis, Gomez *ad legem Tauri* 10. *num.* 10. Gratianus *diſcept. forenſ.* 112. Cæuallos *com. contra com. quæſt.* 780. *cap.* 774. *num.* 21. Vltra verò ali-

men-

mentorum metam parentes nullo modo spurijs bonorum aliquid relinquere, donare, legare, aut quocunque acquisitionis modo, in eis bona, vel illorum partem transmittere non possunt. Clar. *in §. testamentum, quæst.* 31. *num.* Et si forsitan illud reliquissent, vel donassent, quod alimentorum excedit metam, si aperto modo illis tributum fuerit, scriptis hæredibus (si fortè inueniantur) & si non reperiantur, ab intestato venientibus transmittitur. Gomez *ad legem 9. Tauri num.* 21. Quibus, duorum infra mensium spatium, petere non curantibus, fisci deueniunt in potestatem, *l.* 1. *C. de naturalibus liberis.* Nec moræ admittitur purgatio ex notatis per Cravet. *in consil.* 166. *num.* 15. Pascalium *de viribus patriæ potest. part.* 2. *cap.* 1. *num.* 41. *in fine.* quam legis dispositionem in omnibus locum habere spurijs affirmauit *Duegnas regula* 366. *num.* 3. quod si aliquis rationem præ oculis optat habere, adeat Bartolum *in l. hæreditas, C. quibus vt in indignis*; & Gomez *ad dictam legē Tauri dicto num.* 21. Quibus in locis cōspicitur: quare minimè sit fisco applicandum, si tamen clam, occultoque modo aliqua pars fuisset à genitore relicta, iudica aliquem capacem instituēdo hæredem secreta illum rogasset ratione: vt hæreditatem, vel quoram spurio restitutam daret filio. illo casu si scriptus hæres spurio restituisset filio hæreditatem, in facti pœnam hæreditas ab ipso arripitur, ac fisco datur applicata. *l. possident. §. fin. ff. ad Treb.* Quapropter hæredem, qui delictum patrauit ad tacitum commodandum fideicommissum de hæreditate restituenda hæreditarijs expoliauit bonis, *l. cum quidam* 17. §. *in in tacito, §. Diuus Pius, vers. in tacitis, ff. de vsufr.* cuius verba sunt: *In tacito fideicommissi omne emolumentum hæredi, auferendum, & fisco præstandum Pius rescripsit.* Et illo casu, si spurius nullo modo talis conscius fuerit accommodationis, alimenta debet è fisco percipere. Surd. *de alimentis tit.* 1. *quæst.* 31. *nu.* 36. Aliter verò eueniret, si eius culpa fuisset. Et si nullam accommodauerit fidem, & nulla ratione restituerit hæreditatem, illo casu hæreditaria bona illum penes comprobat permanere. *Text. in l.* 3. §. *si quis palam, ff. de iure fisci, & l. in tacitis, ff. de legatis* 1. Si tamen hæreditatis partem restitutam dederit, siue minimè totam, fiscus solummodo illam restitutam habebit partem. *l. hæres qui tacitam, ff. de his, quibus vt indignis.* Alexander *in l. ex pacto, ff. de vulg. & pupill. qui in §. Iulianus.* Bartolo cōtrariam tenenti sententiam, responsionem dedit; sed quia cum hæreditas occultè spurio relicta fuisset filio, probanda ex coniecturis videtur, hac de re aliquas, velut præcipuas hic subiungam. De quibus omnibus vide Farinac. *in frag. crimin. in verbo fisus.* Et prima. si testator, qui hæreditatem spurio desiderabat relinquere, magnam cum scripti hæredis persona fiduciam, & parentelam tenuisset: adeò quod maximam fidem in hærede poneret, quæ quamuis solitariè sumpta, nullam habeat sufficientiam, alijs tamen iuncta coniecturis multum valet. Mantica *de coniect. vltim. volunt. lib.* 10. *tit.* 4. Secunda. si in paternorum possessione bonorum filius spurius, vita hæredis durante sit: vel postquam decesserit, titulo lucratiuo. Peregrinus *de iure fisci lib.* 3. *tit.* 19. *num.* 5. *vers. item fraus.* Corneus *cons.* 310. *col.* 1. *vol.* 1. Tertia venit. si genitor in testamēto minimè spurio alimenta reliquisset præstanda: vel filiabus dotem non dederit, cum illi concessum est. illo casu præsumi debet non nihil illi bonorum reliquere voluisse, & tali modo præsumendum tacitum esse fideicommissum iudicauit. Mantica *loco supra citato num.* 10. Aliæ inueniuntur coniecturæ, quæ penes Peregrinū conspici possunt, cum occurrens euenerit necessitas.

Institutus, qui relictam hæreditatem sese spurio restituturum promisit, nulla ratione promissis stare tenetur, sed illam pro se retinere valet, vti verus hæres à testatore institutus. Couarr. *in epit. de sponsalibus parte* 2. *cap.* 8. §. 5. *num.* 9.

A Molina *de iuſtitia & iure tom. 1. diſp. 169. colum. 5.* Eoquod talis promiſſio contra legem data inuenitur, & vti talis nullã exindè reſultare facit obligationem, *l. iuris gentium, §. prætor aut ff. de pen.*

Et ne omni penè auxilio tales ſpurij denudati remanerent, excogitati per DD. modi, ſeu cautelæ habentur, quibus valeant parentes illis hæreditatem, vel quotam bonorum relinquere. ac cæteros inter Cepolla *in tract. cautelarum, caut. 38.* Tuſcus *in litter. C. concluſ. 163.* Thomas Ferretrius *in tract. cautelarum, caut. 41.* & Baldechinus *in verbo Pater naturalis*, & quæ præcipuè ſunt infra videbũtur. Et prima ab Angelo, & Baldo tradita fuit, *in l. ſi quis hæres inſtituatur, ff. de hæredibus inſtituendis*. Scilicet vt ſpurius ſub iſta, inſtitutionem excipiat, B conditione, ſi legitimationem habebit. Secunda eiuſdem Baldi *in conſ. 36.* vbi C inquit: genitorem ſpurium inſtituere, potis eſſe, cum capax fuerit, vel capere valeat: & ſi nunquam fuerit capax, inſtituat: & vniuerſales ſibi hæredes ſubſtituat filios dicti ſpurij quandocunque orituros, qui eidem ſuperuiuant ſpurio: & ſi liberos non haberet ſuſceptos, ſubſtitutum habeat, qui teſtatori placeret. Tertia eſt eiuſdem *in conſ. 72. lib. 5.* vt nimirum genitor ſpurium inſti- D tuat, cum capax inueniatur, & pro tempore illum curatorem hæreditati faciat iacenti. cum tali diſpoſitione, quod minimè teneatur rationem reddere, neque cautionem præſtare. Quarta habetur ex Corneo *in conſ. 217. lib. 3.* vt alicuius Rex Prouinciæ, vel Regni inſtituatur, quouſque perſonaliter ad adeundam hæreditatis poſſeſſionẽ teſtatoris ſe con- E tulerit in domicilium, ac interim ſpurium gubernare, vti & frui dicta hæreditate, vt de re ſua propria, poſſe. quam cautelam aſſerit datam fuiſſe ex Anchonæ Doctoribus teſtatori cuidam. eoquod ſpurius à Patre curator, & gubernator dari iacenti poſſit hæreditati. Baldus *in d. l. ſi quis hæres, ff. de liberis inſtituendis*. Quinta data fuit à Bartolo *in l. ſi is, qui duos, ff. de lib. legata*, quam etiam præbet Giurba *ſuper conſuet. Meſſ.* F vt ſpurius in alicuius ſocietatem includatur, & poſtmodum genitor inſtitutum det ſocium hæredem capacem. illo namque caſu hæreditatis medietas ſpurio danda erit filio, *l. ſi ſocietas, ff. pro ſocio*, Cepolla *ſupra dicta caut. in 7.* Tiraquel. *de retractu lignani. §. 26. gloſ. 1. num. 33.* quam Peregrinus *de iure fiſci*, veram eſſe iudicauit *in lib. 3. tit. 18. num. 95. in fine.* ſi ſocius cum teſtatore coniunctionem G habeat: alioquin fraudem inueniri præſumendum erit. Sexta. vt genitor hæreditaria bona ſua vendat alicui, ex quo poſt aliquid temporis ſpurius redimat filius. Septima. vt genitor per donationem inter viuos bona ſua, cui voluerit, præbeat, & poſtmodum donatarius per aliam inter viuos donationem, ſpurio illa tribuat filio. Octaua. vt parens ſpurio inſtitutionem det, & illi onus impo- H nat, vt hæreditatem ſcilicet alicui capaci reſtitutam præbeat, vt dixit Angelus *in l. in tempus, ff. de hæredibus inſtituend. & in l. 2. C. eodem*. inquiens: quod ſi ſubſtitutus hæreditatem ſibi capere noluerit. illo caſo hæreditaria bona ſpuriũ penes onere grauatum permanebant. Nona. vt pater, Dei propter amorem legatum ſpurio conficiat, cum illum tamen minimè ſpurium nominauerit. De- I cima, vt aliquem bonorum inſtituat hæredem, ac illi onus imponat, vt ſpurio illa reſtituat: iſto namque in caſu hæreditas grauatum penes ſucceſſorem permanebit. nec vllo modo ex fideicommiſſo tenetur illam ſpurio reſtituere, ſi tamen id ipſi placuerit optimè ſpurio valet illã præbere: eoquod de proprio largiri videtur. cum verò proteſtationẽ fecerit, quod de ſuis donauerit bonis. K Cepolla *dicta cautela 31. vt ſupra.*

Iſtæ attamen cautelæ, quæ ſupra traditæ ſunt, non omnes veræ apud Doctores eſſe reputantur. & prima quidem ex Aretino impugnationem excepit *in conſil. 142. num. 30.* Eoquod nullo modo à teſtatoris facto pendet, ſed ex Principe legitimante, at illa conditio quodammodo impoſſibilis reputatur à Baldo *in*

l. eam

A *hc eam quam num. 48. col. 11. C. de fideicom.* Vel procedere debet, cum inhabilitas, nulla ratione, neque verbis, neque per certam relationem exprimatur, sed suã habere cùm possit, si celatis, occultisque verbis ordinata fuisset conditio. Secunda à Corneo *in cons. 217.* minus tuta existimatur: eoquod genitori suum obvitium vetitum euenit spurio filio relinquere, hac de re additio illa, cum fuerit capax, minimè reuelabit. adde, quod honorati habilitas debet inueniri, cum testamenti tempus adest. Baldus *in d. l. eam quam, C. de fideicommissis col. penult. l. si alienum*, §. *extraneis, ff. de hæredibus instituen.* ita etiam testandi habilitas testamenti tempore esse debet. *l. 1. §. si filius, ff. de leg. 3.* Tertia fuit à Castrensi reiecta *in cons. 467. viso puncto num. 3. vers. constat enim lib. 2.* Eoquod fraus reB cluditur, ex quo doli remissio futuri spurio facta, fraudẽ aperit Tuscus *lit. S. conclus. 417. num. 48.* Quarta. minimè contradictionibus carens est, & præcipuè per Caccialupum, qui inter consilia Cornei 217. contrariam absolutè defendit sententiam. vbi ille inquit: cautelam tanquam in legis fraudem procuratam nullum habere vigorem: & sicuti minimè valet spurius institutionem C à patre habere, ita nulla ratione paterna potest administrare bona. & ita Bartolum consuluisse dicit. Quinta. magis tuta est, si effecta fuerit coniunctæ personæ à patre, vt iudicauit Peregrinus *loco supra citato in dicta 5. cautela*. Sexta. nullo modo pro vera excepta fuit à Bartolo *in l. si is qui num. 4. ff. de vulg. & pupill.* fraudis causa, quæ apparens videtur. Castrens. *dicto cons. 467. nu. 3.* Tusc. D *dicta conclus. 163. litt. C.* Septima. falsa omninò est: eoquod prohibitum euenit spurio acquisitionem facere per donationem inter viuos à genitoris donatario, *l. 1. C. de natur. liberis.* illa namque secunda donatio in spurij persona è patris donatario facta, in remunerationis locum facta censetur, quæ nulla ratione in spurio euenit permissa. Alexander *cons. 54. lib. 7. in principio*. Tuscus *dicta litt. S. conclus. 417. num. 49.* Octaua. neE que subsistentari posse demonstratur, vt explicauit Peregrinus *de iure fisci tit. 18. lib. 3. num. 92.* quam etiam reprobauit Imola *in dicta l. in tempus*. Sed loquuntur, cum in substitutionem aliqua esset admissa persona, cui difficilis eueniret acquisitio: sed quotiescunque substitutionem habet persona, quæ nulla habita difficultate poterat acquirere, substentabilem esse iudicauit. Peregrinus *dicto* G *num. 92.* Nona. Baldo nulla ratione apparuit vera. *in l. 3. in principio, ff. de lib. & posthum.* Tuscus *dicta concl. 417. n. 11.* Decima substentabilis est: eoquod minimè vetitum spurio euenit, ex alia acquirere persona, nisi ex genitore. Speculator *tit. de succeff. ab intestato. vers. sed quid si pater* §. 1.

Ego tamẽ geminas infrascriptas clausulas veras esse iudico. Et prima est, vt genitor in testamentum spurio det alimenta relicta, & postmodum sibi amicissimum, sibi in hæredem substituat. qui H hæres, postmodum patre vita defuncto hæreditatem spurio valet donare. ac nil mirum: spurij namque indigni paternæ donationis successores sunt, ex *Authen. licet. C. de natur. lib.* & nullo modo successionis paternæ indigni, & incapaces, quæ alium peruenerit ad heredem, cum I amplius minimè paterna hæreditas dicatur, sed illius, qui hæredis habuit institutionem, qui eam adiecit. Glos. *in §. vltimo, in Authen. quibus modis naturales efficiantur sui.* Speculator *in dicto tit. de succeff. ab intestato §. 1. vers. sed quid si pater.* Bartol. *in l. si is qui num. 3.* Alex. *cons. 51. num. 2. vol. 2.* Peregrinus *de iure fisci tit. 18. num. 104.* Gomez *ad dict. l. 9. Tauri num. 18. vers. secundo*. Secunda K est. vt spurius in vniuersalem sit institutus hæreditatem, cui in cohæredem præbeatur amicissimus (à quo tutus sit, quod sequens euenerit restitutio) isto namque in casu, vt superiùs fuit explicatum, hæreditas palàm fuit spurio relicta, quæ fisco nullo modo acquiritur. illi attamen cohæredi, qui facta acquisitione totam valet hæreditatem spurio

inter

A inter viuos, aut quouis alio titulo transmittere, vt quisque de re propria valet. *l. in re mandata. C. non dati.* Et ita ratio militat supradicta, quod hæreditas nulla ratione patris ampliùs dicitur, attamen hæredis.

Non vetitum tamen spuriorum deuenit genitori, legitimæ prolis habito defectu, in hæredem institutum sumere nepotem, qui naturalis, aut legitimus
B filij sui spurij, sit filius. dummodo tamen, quod institutio ista minimè sit effecta, patris spurij, sed habito nepotis intuitu. Pinellus *in l.* 3. *num.* 20. *cum sequenti. C. de bonis maternis.* Gomez *ad d. l. Tauri* 9. *num.* 17. Couart. *de sponsalibus part.* 2. *cap.* 8. §. 5. *num.* 13. Cotta *in memorab. in verbo nepos fol.* 601. Menoch. *de præsumptionibus lib.* 4. *præsump.* 96. Palcottus *de nothis cap.* 53. *num.* 3. Mantica
C *de coniect. vltim. volunt. lib.* 8. *tit.* 5. *n.* 15. Surdus *cons.* 177. *a num.* 1. *& num.* 18. *cum sequen.* Quo in loco, latè, quod auus, siue vniuersali, siue particulari titulo, aut per fideicommissum valet relinquere nepoti ex filio spurio suscepto. Gamma *decis.* 136. Cabed. *decis.* 135. *part.* 1. vbi quod licet genitor minimè institutionē spurio dare filio valet, potest attamen in hæreditatem nepotem ex spurio sus-
D ceptum filio admittere. Surdus *de alim. tit.* 1. *quæst.* 13. *num.* 5. *& 9. & titul.* 5. *quæst.* 7. *num.* 14. Peregrin. *de iure fisci, dicto lib.* 3. *tit.* 18. *num.* 44. Molina *de inst. & iure tract.* 2. *disp.* 167. *n.* 12. *concluſ.* 9. Quo in loco addit talem institutionem, etiam si spurius genitor adhuc viuens existat, censendam esse non eius respectu effectam, sed nepotis ex illo suscepti. Barbosa *in l.* 1. *part.* 4. *num.* 76. *ff. soluto matrim.* Vbi, quod auus legitimis ex
E spurio susceptis filio nepotibus relictum donare valet quidquid ipsi placuerit, cū legitimorum tamen filiorum defectus habeatur: aliter contrario procedendum erit modo. Cald. Pericia *de nominat. Emphit. quæst.* 19. *nu.* 38. *cum sequentibus. & num.* 49. *& post quæst. forens. cons.* 39. *num.* 16. Et in dubio, si nullo modo apparens fuerit, cuius contemplatione in institutionem sit admissus nepos, pro
F institutionis validitate iudicandum esse arbitrantur. DD. penès Clarum §. *ieſt. qnæst.* 32. *num.* 2. *in fine.* Hac autem de vita emigrante ab intestato auo, minimè successionem excipiunt, vt æquali modo non admittuntur spurij. Crauet. *consil.* 184.

Quæ superiùs dicta, limitationem patiuntur in nepote suscepto ex filio, qui
G incestuoso, nefario, & damnato coitu sit procreatus: eoquod nihil bonorum ex auo illi valet relinqui. Baldus *in l. si quis incesti circa medium. C. de incestis nuptijs.* Alexander *in l. Gallus.* §. *quod si is col. penul. vers. secundo limita ff. de lib. & posthum. &* alij quos citat Tiraquell. *de iure primogenitorum quæst.* 12. *nu.* 14. DD. penès Pascalium *de virib. patr. pot. part.* 1. *cap.* 2. *num.* 48. Vt eodem modo
H neque filijs clericis, qui ex spurio suscepti fuerint filio, aliquid donatur. Boerius *decis.* 127. *num.* 8. Quo in loco differentiam constitutam esse vult, inter spurios filios, iuxta personarum intuitū, ex quibus originem duxerint.

In isto vero spuriorum statu, plura notatu digna nobis se offerunt. & primo loco. quod vassalli nullam prorsus retinent obligationem contribuendi inter se, vt spuriam domini sui filiam in
I matrimonium collocent, sicuti adstringerentur pro naturali tantùm filia: vt voluit Iacobus de S. Georgio *in tractatu feudorum fol.* 27. *col.* 3. *vers. sed & restat.* Boerius *decis.* 127. *nu.* 4. Secundo. quod nullum habet valorem statutum: quod spurios, nefarios, incestuosos, vel saltem legos ad paternam excipiendam successionem habiles reddit. Bartolus *in l. testamenti factio. ff. de testamentis.* Et ratio,
k quare spurius institui minimè possit, in promptu habetur: eoquod ex testantis procedit turpitudine, qui actus agentis propter turpitudinem reprobatus, nullo modo per statutū aliquod permitti potest. *Authen. vt nulli Iudicum coll.* 9. Adde, quod æquiparatur actui, qui diuino à Iure prohibitus euenit. *Cap. ex parte de consuetud.* & aduersus Ius diuinum nulla ratio-

A ratione valorem habet, quòd alitèr ſuccederet in alijs ſpurijs, qui per ſtatuti fauorem habiles effici poſſunt: eòquod ſicut lex ſpurium ad genitricis habilitat ſucceſſionem, ſi illuſtris non reperiatur, ita etiam valent per ſtatutum ad patri ſuccedendum habiles reddi, cæteri filij ſpurij: quia ſucceſſiones de iure ciuili ſunt. *l. obuenire, ff. de verborum ſignific.* Boerius *dicta deciſ.* 127. *num.* 50. Tertio. B quod in ſtatuto, ſeu diſpoſitione Capituli Regni huius de compromittendis cauſis coniunctas inter perſonas, nulla vice ſpurij locum habent. Alexander *conſ.* 60. *num.* 8. *vol.* 2. *& in conſil.* 144. *vol.* 7. *& in l. ex facto*, §. *ſi quis arrogatus, ff. ad Sen. conſ. Trebell.* Raphael verò Fulgoſius *in conſ.* 109. *col. pennlt. verſ. & in propoſita quæſtione*, reſponſum dedit: naturales ſub hoc ſtatuto eſſe compræ- C hendendos. non loquitur tamen expreſſo de ſpurijs modo; aſt ego dico, quod vt iſti ſpurij nullo modo admitti valent in retractu de re, quæ vel à genitore, vel cæteris ab aſcendentibus, vel à conſanguineis vendita fuerit, vt diſſeruit Tiraquellus *de retractu* §. 1. *gloſ.* 8. *in principio num.* 6. *&* §. 26. *in principio.* eòquod nulla ratione de familia, & agnatione ſunt, ita etiam minimè ſub illo ſtatuto compræhenſi reperiuntur; ſed vt concordijs D contraria reddatur opinio, facienda eſt diſtinctio cum P. Fregoſio *de regim. Chriſtianæ Reipublicæ par.* 1. *lib.* 3. *diſp.* 4. *n.* 196. *col.* 2. *verſ. ex quibus.* Quod ſi inter perſonas ex linea deuenientes paterna tractatur, minimè ſub illo ſtatuto, de componendis cauſis inter perſonas coniunctas, compræhenſi intelliguntur: & pari modo nec ad illarum rerum adminiſtrationẽ, quæ per tales eſſent alienatæ perE ſonas. ſed ſi coniunctas inter perſonas ex matris parte, vel ad retrahendum rem à matre, & ſuis conſanguineis agitur. illo caſu admitti valent ad retractũ, & ſub ſtatuto, de cauſis compromittendis, compræhenſi remanent; Doctores penès Franciſcum Mariam Prati *in additionibus ad Paſcalium de viribus patr. poteſtatis, in annot. cap.* 1. *p.* 2. *fol.* 46. *verſ. quid dicendum.* Tiraquellus *in d. tractatu de retract.* §. 1. *gloſ.* 8. *nu.* 8. Quarto. quod F ſicuti nullo modo naturales tantùm ad feudi ſucceſſionem, neque ad maioratũ admitti valent, ità multo magis admitti non debent ſpurij ipſi, qui illis odioſiores ſunt. Bambacarius *in repetitione c.* 1. §. *naturales, ſi de feudo fuerit controuerſia inter dominum, & agnatum.* Gregor. Lopez *in l.* 2. *tit.* 15. *part.* 2. *in Gloſa verbo, vino el hijo maior.* Prato *loco ſupra citato in* G *principio*; ac pari modo reſponſum dandum erit cum ſupradicta diſtinctione. ſi de humando filio ſpurio in maiorum ſepulchro tractatur, in quo ſepeliri ſoliti ſunt omnes illi, qui ex familia deſcendentiam habent; nam ſi ſepulchrum ad paternos aſcendentes, vel deſcendentes pertineat, minimè in illo ſepeliri valet, Doctores apud Pratum *loco ſupra citato, verſ. an autem filij*: eòquod ſpurij in pa- H tris familia minimè includuntur. alitèr verò eueniret, ſi ſepulchrum è genitricis linea poſſideatur, eòquod quemadmodum quoad matris perſonam ſpurij tanquam legitimi reputantur, ſimili ratione debent ad ſepulturam admiſſionem habere. Quinto. filia ſpuria minimè in Abbatiſſam electionẽ ſortiri poteſt, habito diſpẽſationis Summi Pontificis deI fectu: vt teſtantur Ioannes Mouacc. *in cap. indemnitatibus num.* 4. *& ſequenti de elect. in* 6. & Petrus Gambarus *in tract. de auctoritate legati nu.* 302. Nec tali abſente diſpenſatione ſacros ad ordines ſpurij promotionem habere valẽt. *cap.* 1. *&* 2. *de electione in* 6. *& cap. cum in cunctis, & cap. innotuit de electione.* Ac ex omnibus eccleſiaſticis beneficijs depelluntur, Hippolitus de Marſil. *ſingul.* 163. K *in cap. baſtardi.* Nec promotionem ad Epiſcopatus dignitatem habere poſſunt. Lambertingus *de iure patronatus parte* 1. *lib.* 2. *artic.* 11. *quæſt.* 6. *in principio n.* 12. Nec vllo modo in Cardinalium Collegium admitti valent, nec minùs in Auditores Rotæ Romanæ potis ſunt eligi, Ludouicus Gomez *in Regul. Cancellariæ de triennali poſſeſſ. quæſt.* 2. *ſub nu.* 2. Paſcalius *de viribus patriæ poteſt. part.* 4. *cap.* 2.

num.

A *num.* 18. & 19. qui in n. 20. inquit, Quod iſtiuſmodi baſtardi Hyeroſolimitanorũ militum habitum poſsũt deſumere. quo in loco plura circa hoc affert decreta, ac diſtinctionem facit. ſi ſint magni nobilis filij, &c. eòquod infamia facti, & iuris infames exiſtunt. Azor. *in ſumma de naturalibus liberis.* Propter quod turpes nominantur perſonæ. Baldus *conſil.* 70. *vol.* 1. Et iure minimè dicũtur omni exceptione maiores: adeòquod illi, qui per vnicum teſtimonium, qui ſpurius ſit, aliquid probatum eſſe voluerit, nullo modo illi iuramentum tribuitur ſuppletorium. Romanus *in l. admonendi de iure iurando*, & in deteriori ſtatu reperiuntur, quam ſint naturales. Cravetta *conſ.* 138. *col.* 2. Hac de re ea, quæ nullo modo naturalibus conceſſa filijs eueniunt, multò magis non debent ſpurijs concedi. Af-

C flictus *in cap.* 1. §. *naturales in principio, ſi de feudo fuerit controuerſia inter dominum, & agnatum.* Rolan. *conſ.* 79. *vol.* 2. Quãobrem ſicuti naturales in feudo ſucceſſionem non excipiunt, multo minus & ſpurij. Rolan. *loco citato num.* 40. *in fine.* & optimo quidem iure ab omni expulſionem habent dignitate. Baldus *in l.* 3. *ff. de liber. & poſthum.* Roland. *num.* 51. Immo nec Notarius eſſe valet, vt ſcripſerunt Doctores penès Roland. *nu.* 52.

D Sexto. ſpurius, qui patrem enecat, punitionem habet ex diſpoſitione *legis Pãpeiæ de parricidijs.* Afflictus *de feudis, tit. ſi de feudo fuerit controuerſia inter dominũ & agnatum, in verbo gloſa vnica num.* 5. *fol.* 436. Septimo. quod licet ſpurij filij in paterno ſucceſſionem nõ habent feudo, vt ſuperiùs fuit explicatum, in materno tamen vna cum legitimis admit-

E tuntur, niſi genitrix illuſtri exiſtat gradu, quamuis ille accuſabili ſit natus ex coitu. Afflictus *loco citato a num.* 7. *cum ſequentibus.* Octauo. quod ſpurij fratres vnò ex patre, geminiſque ſuſcepti concubinis, adinuicem in ſucceſſionem non admittuntur iuxta ſententiam Speculat. & Ioan. Andreæ *in tit. de ſucceſſ. ab intẽſt.* §. 1. *verſ. quid de natis.* Sed optimè inter ſe ſucceſſionem habent ſpurij, qui vna ex concubina, ac duobus procreati ſunt genitoribus: quia cognationem habent, quæ per ſpurietatem nullo modò perditur, ſed tantùm agnatio, vt in §. *vulgo, inſtituta de ſucceſſ. cognatorum.* Afflictus *loco ſupra citato num.* 6. Debitoque iure nulla ratione ſpurij ad Regni ſucceſſionem excipiuntur, nullum ponentibus obicem, quæ in contrarium adduci poſſunt, exemplis, vt refert Toloſanus *de Republica lib.* 7. *cap.* 8. *per totũ.* G Quo in loco examinat, num ſpurij in principatus ſucceſſionem valeãt admitti? ac rationes, exemplaque pro vtraq; militantibus parte adducit. attamèn in numero decimo ſtatutũ vult nullo modo ſucceſſionem excipere debere, etiam ſi in legitimorum locum ſint admiſſi, vt in num. 12. ſcripſit: quia de regia minimè dicuntur propagine, & familiæ inficiunt decorem, peſſimis tanquam moribus prædita, ac degeneres efficiuntur. H *cap. ſi gens Anglorum* 56. *diſt.* Hac de re arma, & domus inſignia ſibi deferre minimè valent: Bartolus *in l.* 1. *C. de indignis lib.* 12. *& in tractatu de inſign. & arm.* Sed noſtris hiſce temporibus cõtrarium in praxi adhibetur, prout de naturalibus explicatum fuit filijs: eòquod ſpurij arma ducunt familiæ, quamuis inciſa in medio barra, quæ à ſiniſtra incipiat, & I ad latus dexterum terminet, ad ſignificandum non ex legitimo, dexteroque, ſed ex infelici, ſiniſtroque, ac damnabili originem habuiſſe concubitu. Toloſanus *ſintag. iuris vniuerſ. lib.* 45. *cap.* 6. *num.* 6. *& in num.* 8. obſtupet, quare à nobilibus permiſſum eueniat, vt ſpurij arma, inſigniaque nobilientis defe- K rant familiæ.

DE FILIORVM OBSEQVIIS ERGA Parentes præſtandis, eorumque obligationibus, & reuerentia. Cap. 12.

PRinceps liberorum erga parentes obligatio impoſita fuit à primæuo gentium iure, & ex naturali ratione fuit obedientia conſtituta. §. 1. *inſtit. de iure naturali gentium, & ciuile*, à quibus præceptionem habemus, vt Deo, parentibus, & patriæ obedientiam præſtemus. *l. 2. ff. de iuſtitia, & iure*: etiamſi fuerint emancipati. Soccinus *in l. ſicuti num. 7. C. de in ius vocando*. Vnde, & naturali genitori eadem præſtanda obedientia eſt, qualis & legitimo, *l. parentes naturales, ff. de in ius vocando*. Et non ſolum per naturale gentium, atque ciuile ius ad obedientiam obligantur præſtandam, ſed ante omnia ex Diuino Iure illis in Decalogo poſitum fuit præceptum, vt parentem honorẽt: ac obſequia præſtando, colant: & punitionem, quæ contra inobedientem eſt conſtituta, legimus in 21. *cap. Deuteronomij num.* 18. quo in loco extat: *Si genuerit homo filium contumacem, & proteruum, qui non audiat patris, aut matris imperium, & coercitus obedire contempſerit, apprehendent eum, & ducent ad Seniores Ciuitatis illius, & ad portam iudicij, dicentque ad eos: filius noſter iſte proteruus, & contumax eſt, monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat, & luxuriæ, atque conuiuijs: lapidibus eum obruet Populus Ciuitatis, & morietur, vt auferatis malum de medio veſtri, & vniuerſus Iſrael audiens pertimeſcat*. Et velut à Deo maledicti hominis cadauer, eodem lapidationis die humi condi mandabatur. in honoris præcepto non ſolùm genitor, ſed mater etiam comprehenſionem habet: *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram.* Exod. *cap.* 20. *num.* 12. & Eccleſiaſtes *cap.* 3. fuit filius honorans matrem comparatus Theſaurizanti: & iterum *nu.* 11. *Benedictio patris firmat domos filiorum, & maledictio matris eradicat fundamenta*, & ex Exodo *cap.* 21. *nu.* 17. *Qui maledixerit patri ſuo, vel matri morte moriatur*: & D. Paulus ad Epheſios *cap. 6. num.* 1. *Filij obedite parentibus veſtris in Domino*: *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt bonum ſit tibi, & ſis longæuus ſuper terram.* Quæ obligatio tanta eſt, vt in omnibus rebus, quæ licitæ, & diaphoræ ſint, illis obedientiam præſtare, tàm de diuino, quàm de poſitiuo Iure filij tenentur: *dicta l. 2. ff. de iuſtitia, & iure* 4. Federicus de Senis *conſ.* 191. *in principio*. Qui non ſolùm obſequialia parentibus opera præſtare obligantur, ſed etiam artificialia, eorum tamen abſente dedecore. Surdus *de alimentis tit. 4. quæſt. 29. nu. 4.* Bartolus *in l. 1. C. de mendicantibus lib. 10. l. qua actione, ff. ad legem Aquiliam*. Giurba *in conſuet. Meſſan. cap. 7. gloſ. 13. p. 1. num.* 41. Quapropter valent parentes ad talia præſtanda opera filios cogere. Molina *de iuſtitia, & iure tract. 2. diſp.* 228. §. 3. Quod ſi nati illis opera præſtare denegauerint, iure optimo parens ſubminiſtranda eis alimenta detrahere valet. *l. ſi quis à liberis*, §. *ſi parens, ff. de liberis agnoſcendis*, DD. *in l. 1. C. de leg.* Alciat. *conſ.* 243. *num.* 6. Sed ſi actionis iure filius excipit alimenta, nullo modo in obligatione reperitur, vt patri opera præſtet. Anna *conſ.* 54. *num.* 2. Giurba *loco citato in fine d. num.* 41. nec etiam ſi in ſacris paternis filius non inueniatur. Fragoſius *lib. 1. de regim. Reipub. Chriſt. diſp. 2.* §. 10. *num.* 283. Qua pro re procedit diſpoſitio, *l. nullum, ff. de obſequijs à liberis, & libertis præſtandis*: eòquod per emancipationis actum exemptionẽ habuit à iure ciuili, & ad obſequialia tantùm adſtringitur opera. ac optimè quidem Gutierez *de iuram. par. 1. cap.* 5. Diſtinctionem adduxit, emancipato filio, qui ſeruilia præſtet opera genitori, ſalarium ab ipſo conſtitui debere. quod filio patris exiſtenti in poteſtate denegandum eſſe affirmauit Didacus Perez *in lege prima tit. 2. lib. 1. ordinamientorum colum. 63. verſ. offert ſe*. Et ratio habetur: eòquod filius parentis ad vtile acquiſitionem facit, & illius mandata exequi

A tenetur, absque vlla salarij spe; alitèr enim ab extranei persona minimè differret, qui absente salarij lucro seruitiũ non præstat: sed Pater Diana *tractat.4. Miscell. p.4. resol.66. fol.*182. Mercatoris filium, patris bona in administrationem habentem, salarium exposcere posse iudicauit: eòquod tali in casu non solùm paternis ex bonis, sed etiam filij ex industria lucrum proueniat. ideò inter

B profectitia partim, inter aduentitia verò partim bona connumerandũ ipsi esse visum fuit; & ita genitorem obligauit tantumdem filio tribuere salarium, quãtum extraneæ deberet personæ. quod si filius id ex parte nullo poposcerit modo, propter reuerentiam, vel timorem genitoris, occulta ratione illi permisit compensationem pro cõcurrentis debiti salarij quantitate, sumere posse: ad-

C ducit Layman *in theologia morali lib. 3. sect.5. tract.4. cap. 8. num. 6.* post Lessium, Nauarrum, Lopez, & Angelum.

Nec licitum est filijs patrem afficere iniuria, suam suscipiendo defensionem, cum genitor lenitèr, sed licito modo filio deportaret offensionem, *l.2. C. de patria potestate*: vt legitur *in Prouerbijs cap.* 13. *num.*24. *Qui parcit virgæ odit filium suum. qui autem diligit illum instantèr erudit*: *& cap.*29. *num.* 15. *Virga, atque correctio tribuit sapientiam. puer autem, qui dimittitur voluntati suæ confundit matrem suam.* Namque iniuria, quæ ex parentibus deuenit, iniuriam impigendi animo lata non sumitur, sed emendationis causa. *l.* 1. *de emendatione propinquorum.*

D Fuga igitur potius consulere sibi filius obligatur. existente Alexandri Magni exemplo, qui cum, stricto è genitore gladio, infestaretur, nulla vi restitit, nec

E aliquam intulit offensam. fugæ autem sese præceps tradidit, vt Plutarchi relatio in Alexandro habetur. adeòquod si filius aduersus patrem, suam stricto ense desumeret defensionem, & genitorem vellet percutere, si pater filij in occisionem irrueret, parricidij minimè pœnã subiret, vt intellexit Bartolus in *l. vt vim num.4. ff. de iustitia, & iure.* Carrerius *in pract. crimin. §. homicidium num.*173. Decianus *tract. crimin. lib.* 9. *tit.*18. *num.*13. Sed si alio modo filius in

F propriæ vitæ defensionem insurgere nõ posset, nisi genitori vitam auferendo, ac armis illatam expellendo vim; illi certè, cum inculpatæ moderatione tutelæ permissum euenit à Theologis, & Iurisperitis genitori occisionem inferre. inter Theologos est Hurtad. *de iustitia, & iure, disput.* 10. *difficult. 6.* Castillus *dicto*

G *tract. lib.2. tract.*1. *disput.* 10. *dub.2. n.*30. Inter Iurisconsultos Farinaceus *qu.* 125. *num.*111. *& quæst.*120. *num.*186. *&* 88. *tit. de homicidio*. Menochius *de arbitr. lib.2. centur.4. casu* 356. *num.*35. *&* 47. Et ratio videtur, eòquod quamuis parentibus per leges castigationis concessa euenit moderatio; illa tamen moderato, non verò excessiuo permissa datur

H modo per *Text. in l. vnica*, C. *de emend. propinquorum, l. in suis* 10. *ff. de liberis, & posthumis, l.3. & vltima*, C. *de patr. potest.* Et hac de re, liberi parentibus castigationem vice moderata adducentibus, nullam obijcere valent resistentiam. Bartol. *in l. 3. ff. de iustitia, & iure*: eòquod iure vtuntur suo, & nullam illis faciunt iniuriam. *d. l.3. C. de patria potest.* Quod alio succedit modo, si parentes

I omnem humanitatem depellentes, formamque, ac modum per leges constitutam prætereuntes, filios ita in humana tractarent ratione, vt illis nihil, nisi mors sit expectanda: illo namque in casu propriam arripere defensionem illis permittitur; sed leges præterea inculpatæ defensionem tutelæ concedentes nullam de filijs dispositionem dederũt, sed generali concesserunt modo, cum

K inculpatæ moderatione tutelæ suam assumere defensionem licitum esse: *d. l.3. ff. de iustitia, & iure, l. scientiam* 45. *§. qui cum aliter* 4. *ff. ad legem Aquiliam l.2. & 3. C. ad legem Corneliam de Sicarijs.* Vlricus Vnnius *in Collegio criminali disp.*8. *n.*41. Vbi dicit, filium impunè quidem, patri necem adducere cum inculpatæ moderatione tutelæ valere. Quod si fortè modum in propriam excipiendo defensionem

A nem excediſſet, excẽſſus vtique illam debet excipere punitionem, quam homicidij rei ſortiuntur, per illa, quæ à Farin. *dicta quæſt.* 120. *num.* 190. explicata fuerunt. Debent igitur cauere genitores ne in filijs iracundiam excitent, ſed illos aſſuetos in diſciplina, & Domini correctione reddere, ſectantes in hoc Doctoris gentium Pauli conſilium dicentis ad Epheſios *cap.* 6. *num.* 4. *Et*
B *vos Patres nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros, ſed educate illos in diſciplina, & correptione Domini.*

Valet etiam natus bannito necem inferre genitori, ſi Reipublicæ damna ducat, tranquillumque eius perturbet ſtatum, ſi aliud auertendi damni remediũ non inueniretur, de Caſtill. *de inſtit. & iure lib.* 2. *tract.* 1. *diſput.* 10. *dub.* 1. *n.* 15. Decianus *tract. crimin. lib.* 7. *cap.* 39. *n.* 8.
C Doctores penès Dianam *tract.* 7. *miſcell. part.* 8. *reſol.* 42. *fol.* 324. Sed contraria mihi in ſententia magis eſſe placeret, eòquod non per hoc, quod genitor bannitus reperiatur, pater eſſe deſmit: iura enim ſanguinis nullo modo vnquam valent depelli. *l. ius agnationis* 34. *ff. de pactis. l. conſanguineis* 8. *ff. de regim. auris.* Et iure quidem optimo Bondinus *de Repub. lib.* 1. *cap.* 4. Veneti Senatus
D decretum, velut impium, vituperatione affecit, quo bannitus Ciuitati, famæ, & bonis reſtitutionem habuit; eòquod genitori eadem punitione damnato capitis obtruncatione intuliſſet necem; ſed meritò licitum eſſe iudico, genitorem enecare, ſi patriam aduersùs ipſe veniret: *l. minimè* 35. *ff. de religioſ. ſumptibus funerum*, eòquod magis publicis patriæ
E bonis, quam genitori debemus. *l.* 4. *§. qui filium, ff. de re milit.* Quod verum eſſe arbitror, quando patria alio modo in ſui defenſionem inſurgere minimè poſſet, quàm habita patris morte ex Ciceronе 3. *officio* æquali modo cenſeo eſſe decernendum, ſi genitor non ſolùm rebellionem contra patriam cogitet, ſed etiam aduersùs Regem committat: eòquod per proditionis, & rebellionis medium agnationis iura, & cognationis

deperduntur. *l. poſt limitij, §. filius ff. de* F
cap. poſt limi. reuerſis. Carrerius *practica crimin. §. homicidij num.* 142. Cepolla *conſ.* 5. *num.* 26. Aneharanus *conſil.* 75. *col.* 2. *verſ. item ille. Gloſ. in l. liberto ff. de obſer. à liberis præſtandis*. Cùm atrociùs reputatur patriæ patri necem inferre, quàm potiùs naturali: doctiſſimus Fernández de Caſtro *in libro cui titulus eſt Portugal cõuencida, ſeſſ.* 3. *fol.* 117. Quæ cauſæ, quamuis excuſationem de iure G
ciuili præbeant, de iure tamen canonico nullum habere poſsũt locum. Gloſ. *in cap. accipimus de homicidio, & in cap. ſignificaſti eodem tit.* Decianus *tract. crimi. lib.* 9. *tom.* 2. *cap.* 18. *num.* 9. *in fine*. Et ſi ſuperiùs dicta locum excipere dicimus, ſi aduerſus patriam, vel Regem aliquid genitor patratum vellet, multò magis locum ſuſcipere contendimus, ſi contra Religionem dolis veniret inſtructus nãque ſi filio licitum eſt patrem, aduerſus H
humanum Principem aggreſſus molitẽtem enecare: multò magis permiſſum erit, ſi contra Diuinum Regem inſtabit, qui Rex Regum, & Princeps Principũ, vt notatum eſt per Decianum *loco ſupra citato num.* 8. *in fine*. Ita etiam cum genitoris præcepta æternam aduerſus ſalutẽ intentum haberent, filius parenti obedientiam præſtare non obligatur. Diuus I
Thomas 2. 2. *quæſt.* 101. *art.* 4. & eo ind loco Gaetanus, eòquod propoſitum in Euangelio Matthæi 10. *num.* 37. habemus Chriſtum protuliſſe: *Qui amat patrem, pluſquam me, non eſt me dignus*: & Lucæ *cap.* 14. *num.* 26. *Si quis venit ad me, & non odit Patrem ſuum, & matrem ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus*. Quemadmodum in atrocioribus genitori obedientiam præſtare minimè adſtringitur. *l. liber homo, ff. ad l. Aquiliam*. Nec ullo modo mandanti, vt matrimonium concludat D. Thomas *in addit. ad* 3. *partem ſummæ quæſt.* 47. *num.* 6. Scotus 4. *ſentẽt. diſtin.* 29. *quæſt.* 1. *art.* 4. Giurba *ſuper conſuet. Meſſan. cap.* 3. *glaſ.* 4. *p.* 1. *fol.* 246. *num.* 5. vt pari modo filiæ obligationem imponere nullo modo pater poteſt, vt matrimonij contractionem faciat, illam

A recusationem dante: DD. apud Giurbã *loco supra cit. num. 3. vers. proindè*, cui addo Dianam *part. 4. tract. 4. miscellan. resolut. 132. fol. 218.* Qui notandum esse explicat: quod licèt filij, paterno absente consensu, matrimonium inire licito possint modo, recusantibus imò parentibus; illicitum verò censuit matrimonij habere contractionem, parentibus nulla certefactis ratione, nisi cum liberi timorem haberent; parentes iniusto impeditu-
B ros modo illius matrimonij coniunctionem: vel quando legitima adsit occultandi causa: vel si multum parentibus conducat, vt alicuius celebratio habeatur matrimonij. tali in casu filij lethali sub culpa obedientiam, genitori illud præcipienti, ac volenti præstare tenentur. si tale scilicet propter matrimonium maximas tranquillare potuissent inimicitias parentes: eòquod isto in
C casu potiùs paternę subuentio necessaria dicitur, & filius obedientiam præstare obligatur. Nauarrus *in summa cap. 14. num. 15.* Scotus *quæst. 4. concluſ. 3.* & alij, qui sunt adducti per Giurbam *loco citato num. 5. in fine, & num. 6.* Adeòquod si postmodum filius nulla ratione paternã sequutus fuerit voluntatem, præceptum contrahendo matrimonium, pater mi-
D nimè perpetuo illum odio prosequi debet, nec proprio ex colloquio, atque conuersatione illum expellere; sed optimè valet per aliquod temporis spatiũ in spreti pœnam præcepti eum expellere. Diana *dicta part. 4. resol. 182.* Vt equali modo hac de causa liberos ex hæreditate minimè possunt abigere, neque debitã illis dotem negare: eòquod matrimonium ipsis non consentientibus
E contraxere. ac tali de causa omnes abrogatæ sunt leges ciuiles, quæ patribus filiorum exhæredationem permittebãt, si illorum absque consensu nupserint. Spino *in speculo testamentarium glos. 20. principali ex num. 66.* Sanchez *de matrim. lib. 4. disp. 24.* Barbosa *super Consil. Trid. sess. 24. de reformat. cap. 1. num. 3.* qui in *num. 4.* affirmat nullum habere vigorem statutum illud, quod filijs vetat, ne matrimonij contractionem faciant; cum parentum consensus absit. nec vllo modo pœnas ab illo impositas valere, asserit, velut per ius canonicum abrogatas. Mastrill. *decis. 163.* Molina *de ritu nupt. lib. 2. different. 7. num. 9. cum sequentibus*, & ceteri Doctores, qui ab eo in *d. nu. 4.* sunt adducti, & habetur dispositio Sac. Concil. Trident. *in dicta sess. 24. de refor. cap. 1.* statuens, damnandos illos esse, qui falsò certum volunt, quod matrimonia
G ex filijs familias absque paterni consensus interuentu contracta, sint irrita; dicuntque parentes illa rata, vel irrita facere. ac ne tanta in clara materia plura in medio adducam, videndi sunt DD. adducti à Barbosa *loco supra citato in n. 2. 3. & 4.*

Filij etiam erga parentes amorem debent præferre, illamque illis præstare pietatem, quam parentes eorum
H erga personas præstitere. *Authen. licet in fine, C. de naturalibus liberis*, cum teneantur ad antidora, *l. sed si lege, §. consuluit, ff. de petitione hæreditatis*; & illis mutua reddere vice beneficia obligantur: vt Diuus Paulus ad Timoth. scripsit 1. *cap. 5. num. 5.* Ista de re sicuti genitor filijs alimenta subministrare tenetur, ita
I etiam parenti obligantur dare filij. *l. fin. §. ipsam autem, C. de bonis, quæ liberis, l. filias C. de patria potestate l. 1. & 2. C. de dotalis liberis, l. si quis à liberis, ff. de liber. agnoscendis.* Adeòquod si parentibus detrahant necessaria, homicidij existunt rei, vt in Prouerb. legimus *cap. 28. & in cap. si quis dist. 30.* Tales filij in excommunicationem incurrunt: etiamsi paternis in factis minimè inueniantur *l. si à liberis, §. sed vtrum*, vbi DD. *de liber. agnoscendis, l. legatum, ff. de capitis dimin.*
K Eòquod per emancipationem nullo tollitur modo obligatio. §. *in testibus in fin. de testament.* nec sanguinis iura depellũtur *l. iura sanguinis, ff. de regulis iuris.* Immò iterum paterno sub imperio valet reduci, Surdus *tit. 8. privil. 65. num. 5.* Intrigliol. *singul. 135. tit. 1. lib. 2.* Et nullo modo à patre iterum in emancipationem potest admitti, absque eo quod

Prin-

A Principis rescriptum habeatur. Surdus *priuil. 66. num. 4.* Intrigliolus *loco citato num. 6.* Pascalius *de viribus patriæ potest. part. 2. cap. 3. num. 59.* Et si legitimatus ad primæuum reducatur statum, nec iterum in legitimationē excipi valet. Surdus *priuil. 67.* Intrigliolus *num. 7.* licèt pater bannitus reperiatur. Bartolus *in l. si quis à liberis. §. sed vtrum. ff. de liberis agnoscendis.* Surdus *de alimen. tract. 1.*
B *quæst. 17. num. 18. circa finem*: rationem in medium adducit in *num. 19.* Quod si genitor sit impius, legumque contemptor, pater attamen esse nullo modo desinit: cum subministranda illi sint alimēta; etiam ratione reuerentiæ, ac obsequij, quæ filius genitori etiam scelerato, & impio exhibere tenetur. *l. libertos, ff. de obsq. liber.* & quamuis banniti ea, quæ de iure sunt ciuili amittant, minimè tamen perdunt illa, quæ ad naturale, vel gentium ius sunt pertinentia. Bartolus
C *in l. emissione, §. qui deficiunt, ff. de capitis diminutione*: Surdus *loco citato num. 20.* Sed si Reipubl. inimicus pater inueniatur, filius illi minimè obligatur alimenta subministrare. Alexander ad Bartolum *in l. si quis à liberis, §. sed tutum, ff. de liberis agnoscendis*: Tiraquel. *de pœnis obtemperandi, can. 20. num. 11.* Hac de
D re catholicus filius patri alimenta præbere debet hæretico: Surdus *quæst. 19. num. 13.* Adeòquod Iudex competens filium cogere valet, vt parenti alimenta deferat, si tali reperiatur in facultate, vt necessaria illa dare possit alimenta, & an sit ecclesiasticus aduersus laicum filium: vide Surdum *tit. 8 priuil. 9.*

Pro qua genitori subuentione præstanda concessum euenit filio egressum
E ex Religione facere: vt alimenta ducat genitori, qui cum in summa reperiretur necessitate, illius indigeret auxilio. Tiburtius *in Decalogo cap. 2. §. 9. num. 6.* Coctonius *controuers. lib. 5. controuers. 3. cap. 2. de parentibus, & liberis num. 56. fol. 629.* Pascalius *parte 2. cap. 3. num. 62.* Quodsi egenum deseruerit genitorem, Religionique sese adscripserit, mortale patrat peccatum. Diuus Thomas *2. 2. quæst. 86. art. 3.* Surdus *dict. tit. 1. quæs. 29. num. 12.* Iure optimo ingratum erga pa-
FA rentes filium, successione, præstandisq; alimentis valet priuare pater: *Authen. vt cum de appell. cognoscit: l. si quis à liberis: §. idem Iudex*: vbi *Glos. ff. de liberis agnoscendis*. Malè etenim de sua sentit fama, qui genitorem dereliquit, & maledictus per Deum est, qui ludibrijs matrem afficit, vt legitur in Ecclesiastico *cap. 3. num. 18.*
GI

DE PARENTVM ERGA FILIOS obligationibus.

Cap. 13.

TRes præcipuè liberos erga parentum extant obligationes. Prima, scilicet alimenta illis præbere necessaria, & illos benè educare. Secunda illis instructiones dare. Tertia illorum
H consulere necessitatibus. Prima obligatio naturali ex Iure habet dependentiā, & quodammodo cum cæteris communis inuenitur brutis, quæ naturæ ex instinctu, propriisque amoris impulsu lac proli tribuunt, & velut propriorum, parti viscerum, adferunt nutrimenta, meritò quidem, naturali iuri annexum fuit ciuile: *tot. tit. C. de alendis liberis, & tot. tit. ff. de liberis agnoscendis*, ac etiam
I Canonicum *per cap. si quis dereliquerit, distin. 30.* Hac de re Sabellici iuxta sententiam dicentis (Arctiori vinculo homini non iungitur, quàm eo, quo parentes liberis: multū enim volumus patriæ, multa parentibus, multa demum multis, sed filiorum causa omnia volumus, per ferrum, per flammas, si filiorum charitas expostulet, itur. nullius inculumitas suapion nullum funus acerbius, magisque luctuosum. Et meritò,
K eòquod filij pars viscerum sunt parentum: per illos etenim iterum emiscentur, & quasi perpetuantur: *l. liberorum 220. §. fin. ff. de verborum significatione.* Ideò plus pater amoris erga filios, quàm propriam circa personam habet: *l. sinuli, C. de curat. furios. textu. in l. illi quidem, ff. de*

A perſtes, illo caſu patens in omnibus ſucceſſionem excipit bonis. Quando verò etiam naturalis exſuperet genitor, tunc pater in duabus vncijs, & mater in reliquis decem ſucceſſionem habere debent. ſi tamen ſimul cum eis fratres, & ſorores exiſterent, ac cæteri haberentur coniuncti, illo caſu patens in duabus vncijs, genitrix verò cum liberis in reliquis decem in capita in ſucceſſionem
B vocantur, iuxta ſententiam Saliceti in *dicta Auth. defuncto. C. ad ſen. conſ. Terullianum.*

In hoc naturalium ſtatu filiorum plura ſpecialia adnotanda occurrunt, & inter cætera tanquam præcipua eueniunt: Primo. quod iſti tales filij naturales donationi ex diſpoſitione *Text. in l. ſi vnquam, de reuocandis donationibus.* Nullo modo reuocationem dare poſſunt. vt eſt
C ſententia Oldradi *conſ.* 178. Bartoli, & Caſtrenſis *in l. cum acutiſſimi, C. de fideicommiſſis.* Doctores penes Tiraquellum *in dicta l. ſi vnquam, in verbo ſuſceperit liberos num.* 66. Secundo. quod ſtante diſpoſitione ſtatuti, vt fœmina per maſculum excluſionem patiatur, nullo modo locum habebit, ſi mas naturalis tantum reperiatur. Bartolus *in d. l. cum acutiſſimi col.* 2. *verſ. quæro numquid naturales*, & ibi etiam Barbatia *in repetitione*
D *col.* 98. *verſ. quærit hic.* Baldus, Tiraqu. *loco ſupra cit. num.* 59. Tertio. quod ſi teſtamentum minori conditum extaret perfectione, nulla ſuſtineri valet ratione, ex priuilegio legis hac conſultiſſima, §. *ex imperfecto, C. de teſtam.* prætextu quod fuiſſet factum inter liberos naturales tantùm. Doctores apud eundem Tiraquellum *loco citato num.* 60. Quarto.
E quod minimè naturali genitori cauſam tribuunt, vt priuilegium propter duodecim filiorum numerum obtineat. Tiraquellus *num.* 61. *loco citato*. Quinto. quod nulla vice in adoptionem ſumi poſſunt, vt ſucceſſionem excipiant. *l. legem. C. de naturalibus liberis, §. & noſtrum latuit, in Authen. quibus modis natur. effic. legitimi, & §. generaliter. in Authen. quibus modis naturales effic. ſui.* Ne per alium id habeant modum, quod per alterum illis viam minimè conceſſum euenerat. Sexto. quod ſunt potis paternum teſtamentum nullum, vel inofficioſum declarare. Gomez *ad legem Tauri 9. n.* 12. Septimo. quod illis ius conuenit donationem à matre conditam in reuocationem traliere ex diſpoſitione *Text. in l. ſi vnquam, C. de reuoc donationibus.* Tiraq. *in verbo ſuſceperit liberos nu.* 62. Octauo. quod in illorum fauorem teſtamentum
G à matre cõfectum valet ſubſtineri propter diſpoſitionem legis hac cõſultiſſima §. *ex imperfecto, C. de teſtamentis.* Tiraquellus *loco citato num.* 63. Nono. quod parens illis tutorem poſtulare obligatur. *C. qui per tutores.* Tiraquellus *n.* 63. ac eis valet exemplariter ſubſtituere. Guglielmus de Benedictis *in cap. Rainutius, in verbo ſi abſque liberis lib.* 2. *nu.* 12.
H Decimo. quod ſi illorum genitrix emphiteuſim pro ſe, & filijs ſuis exceperit, in emphiteuſim habere ſucceſſionẽ poſſunt, ni ea illuſtris exiſteret. *l. ſi qua illuſtris, C. ad Sen. conſ. orficiano.* Imola *in cap. in præſentia col.* 2. *verſ. quid autem, extra de probationibus*. Vndecimo. quod nullo modo in ſacris eſſe paternis reperiuntur. §. *vlt. inſtit. de nuptijs*, §. *ibi in his nuptijs, inſtitut. de patria poteſtate*, &
I hac de re illos genitor in tutoris tutelã non præbet. *l. naturali, ff. de confirmando tutore.* nec ante actum diſrumpit teſtamentum, quod è patre conditum fuerit. *Gloſa in l.* 1. *in verbo naturales*, & ibi Bartolus *ff. de bonorum poteſt. contra tabulas*, DD. apud Tiraquellum *loco ſup. cit. num.* 68. Duodecimo. quod in illis, quæ naturalia comperiuntur, naturalis filius pro legitimo habetur, eoquod natura
K nullam inter legitimos, & ſimul naturales, ac naturales tantum facit differentiam, §. *ſi quis vero non habens. Authen. quibus modis natural. efficiuntur legitimi.* §. *ſi quis erga filios. Authen. quibus modis natur. effic. ſui.* cum pari affectione umbo teneantur. Ancharanus *conſ.* 225. *col. pen.* Quo in loco naturalis proles, quoad fœdus à naturæ conſtitutum, legitimæ habetur in loco, qua de re filius naturalis

A ralis patris defenſionem, vt ſuæ ipſius perſonæ ſuſcipere debet, ac tenetur. Baldus *in l. cum acutiſſimi col. 2. verſ. quæritur quid ſi per ſtatutum*, C. *de fideicommiſſ.* Acideò ſi naturalis filius naturalē enecet genitorem, aut ſi occidatur ab illo, parricidij pœnam ſubeunt. Baldus, & Bartolus *in l. parentes, ff. de in ius vocando.* Decimotertio, naturales filij nullo modo impunè patrem naturalem in ius vocare valent: eoquod ſicuti ex legitimo naturaliq; ſuſcepti liberi coniugio patri reuerentiam tenentur exhibere *dicta l. parentes, ff. de in ius vocando*, ita & naturales illos coloni obligantur. Decimoquarto, quod tales filij naturales ſpurioſq; faciunt conditionem, ſi ſine filijs, dummodo quod valeat fideicommiſſi mens ex facti circumſtantijs coniecturari voluntas, & quibus intellexerit filijs, dignitate, & voluntate illius, qui fideicommiſit, conſiderata *l. ex facto 7. §. ſi quis rogatus, ff. ad Sen. conſ. Trebellianum*. Decimoquinto, quod naturales coniunctorum, & conſanguineorum cōtinentur ſub nomine, velut illi, qui ex eodem originem ſortiti ſunt, ſanguine Bart. *in l. pronunciatio, ff. de verborum ſignificatione*, & *in l. fin. C. eodem*, cum de parentela eſſe comperiantur. Aretinus *in l. quod dicitur*, §. *quid dicitur col. 2. ff. de acquirenda hæreditate*. Decius *conſ. 365. col. 2.* & hac de re in relictis conſanguineis, & parentibus, ac per alia naturalitatem nomina demonſtrantia, iſti filij naturales comprehenduntur, exiſtente attamen legitimorum defectu, Peregrinus *de fideicommiſſ. art. 22. num. 89.* nullo modo vero ſpurij. Alexander *conſ. 144. num. 3. lib. 7.* & *in §. ſi quis rogatus num. 36. dicta legis* Falcidiæ, *ff. ad S. C. Trid.* Decimoſexto, iſti naturales nulla ratione de domo, nec de familia patris naturalis recenſentur, quando pro agnatione excipitur, cum de agnatione minimè ſit. Cum ſuperius dictum fuit, neque vbi ratio nobilitatis habita fuiſſet: quia iſti tales degeneres ſunt, nec aſcendentium, & familiæ nobilitas cum illis cōmunis efficitur. Bart. *in l. 1. col. 4. verſ. pone ex eodem*, C. *de dignitatibus lib. 12.* Tiraquellus *de retractu* F §. *1. gloſ. 8. num. 4. & 6. & de nobilitate cap. 15. num. 10.* Baldus *in cap. innotuit, col. 5. de electione*, quo in loco expreſſis verbis explicat, baſtardos ex nobilibus ſuſceptos nullo modo nobiles eſſe: quia putrido è ſanguine deſcenſionem habēt. ſed noſtris hiſce temporibus largo modo, & communi vſu in domo, caſatu, & familia naturalium patrum includitur, ac illorum deſumunt arma, nullali per medium ductâ barra, vt placuit Caſſaneo *in Cathalogo gloriæ mundi p. 11. conſ. 15. verſ. nec poteſt portare*. Sed ſimplici modo, quali ratione legitimi, & naturales filij excipere ſolent, vt voluit Bart. *in tract. de inſignibus & armis num. 10.* Guid. Papa *quæſt. 580.* Quo in loco communis habita vſus ratione nomen, & arma ducunt familiæ, quod etiam in ſpurijs amplum fecit Socc. Senen. *conſil. 102. num. 8. vol. 3. & in nothis & baſtardis* H Corneus *conſ. 169. col. vlt. vol. 3.* Paleot. *de nothis & ſpurijs cap. 60. num. 5.* Decimoſeptimo, licet ſuperiori loco iſti naturales filij minimè ſub agnatione & cognatione paterna comprehenſionem habuerint, de materna tamen nullum euenit dubium, quin de illius agnatibus, & cognatione minimè ſint, dummodo ex damnato congreſſu non fuerint procreati, eoquod genitrici, & per lineam coniunctis inuicem ſuccedunt, ac mutua inter ipſos datur ſucceſſio *l. Modeſtinus, ff. unde cognati*. Cravett. *conſ. 138.* Hac de re in diſpoſitionibus de parentibus, affinibus, agnatis, cognatis agentibus, cæteriſque ſanguinis reſpicientibus coniunctionem includuntur. Tiraquellus *d. §. 1. gloſ. 8. num. 3. & 4.* Bart. *in d. l. pronunciatio*, §. *familiæ, ff. de verborum ſignific. in l. cum quidam*, §. *quod dicitur in fine numeri 3. ff. de acquirenda hæreditate*. Decimo octauo, quod iſti naturales nullo modo duas detrahere valent ex fideicommiſſo quartas, ſecundum textus diſpoſitionem *in l. imbecillus, C. ad Sen. Conſ. Tr.* vt differunt Angelus, & Doctores penes Peregrinum *de fideicommiſſ. art. 3. num. 126.* Decimonono.

A nono. quod iſti naturales cum agnatis paternis ſucceſſionem actiuam, vel paſſiuam, non excipiunt: quia ſic prognati nullum cognationis cum patre, agnatiſque paternis, ius deſumunt. *l. commun. C. de natural. lib.* §. *filium. in auth. quibus modis efficiantur ſui* Mantica *de coniectur. vltim. volunt. lib.* 8. *tit.* 12. Vigeſimo. naturales nullo modo fruuntur beneficijs. *Authen. reſque, C. communia de legatis.*

B Baldus *in dicta authen. num.* 7. gemina ratione. prima, eoquod genitor naturali filiæ dotem dare minimè adſtringitur. *l. vxorem, ff. de legat.* 3. Secunda, eoquod nulla vice legitimæ rationes naturalibus debentur filijs, quæ quidem opinio Peregrino minimè arriſit *in artic.* 42. *n.* 38. *de fideicomm.* & rationibus per eum illo in loco adductis. Quamobrem ſtatutum vult, filiam naturalem per fideicommiſſum, ſeruato de fideicommiſſarijs rebus

C modo valere ſibi dotem accipere, adducitque ad huius cõfirmationem opinionis, Iaſon. *in dicta authen. col. penult. in ſeptima limitatione*, & Petrum Antonium de Petra *de fideicommiſſis quæſt.* 8. *n.* 464. Quo in loco reſtringit, vt dos prædicta, poſtquam filia è vita deceſſerit, debeat fideicommiſſario reſtitui: eoquod cum alimentorum præbeatur in locum, quæ

D cum iſtæ naturalis filiæ vita terminãtur, ita etiam, & dos. Alba *conſ.* 44. Vigeſimoprimo. quod vaſſalli contributionem dare adſtringũtur pro filia naturali proprij Domini matrimonio cum viro legitimo, & naturali coniungenda, quemadmodum pro conſtituenda legitimæ, ac naturali filiæ dote obligantur. Boer. *deciſ.* 427. *num.* 18. Sed contraria fuerunt in ſententia DD. penes Maſtrillum

E *deciſ.* 85. *num.* 26. Petrus de Gregorio *de conceſſ. feudorum parte* 7. *quæſt.* 8. *nu.* 8. Vigeſimoſecundo. quod filij naturales, bonis paternis fiſci in poteſtatem adductis, minimè in portionem vocẽtur, quin hæreditario iure in genitoris admittantur ſucceſſionem. Peregrinus *de iure fiſci lib.* 5. *tit.* 1. *num.* 42. Vigeſimotertio. quod talibus naturalibus filijs ſuper feudi rationibus vita militia debetur. Petrus de Gregorio *in tract. de vita militia quæſt.* 4. *ampliat.* 6. *num.* 8. cum in alimentorum ſucceſſit locum, quæ etiã ſuper feudo illi dare debent. Doctores penes Maſtrillum *dicta deciſ.* 85. *num.* 2. Quod aliter in illius naturali nepote euenit, cui neque alimenta, neque vita militia per patruum ſubminiſtrari debent, vt refert deciſum fuiſſe in Conciſtorio, idem Maſtrill. *loco citato nu.* 30. Attamen cum cauſa inter nobiles Baro-

F nes acta reperiretur, qui vaſſallorum eſſent domini, quibuſque honor ſeruari deberet, in vaſſallagij decorem ſtatutũ voluit Conciſtorium, nepoti alimenta ſuper feudo ſubminiſtrari debere, ac tertiatim illi eſſe ſoluenda, prout feudales exciperentur fructus, vt habetur penes Maſtrillum *dicta deciſ.* 85. *nu.* 39. *cum ſequent.*

G

H Quod ſi ad Eccleſiaſtica vertamus oculos beneficia, ſacroſancta Tridentina Synodus decreuit *in cap.* 15. *de reformatione ſeſſ.* 25. Nullo modo Clericorum filijs, qui ex legitimo haud procreati matrimonio reperiantur, licitum eſſe in illis Eccleſijs, in quibus illorum genitores, aliquod, vel obtinuerint, vel retineant eccleſiaſticum beneficium, quandocunque etiam diſſimile habere, beneficium, nec aliqua ratione in dictis I Eccleſijs illius adminiſtrationem excipere, aut penſiones extrahere ſuper bonorum fructibus, quæ ab illorum genitoribus vel in præſenti deſumantur, vel alio percepti ſint tempore. qua de re egit Barboſa, qui per plurimos numeros extendit, reſtringit, ac explanat prædictam diſpoſitionem, ad quem, incidenti caſu recurrendum eſſe cenſeo.

k

DE

A

DE FILIIS SPVRIIS, eorumque ſucceſſione Cap. 11.

SPuriorum ſub nomine, quod generale eſt, omnes illi comprehenduntur, qui extra matrimonium, & concubinatum prognationem ſunt ſortiti: ac qui ex damnato congreſſu originem habuerunt. illi namque qui à Virgine in B lucem æduntur; cum talis congreſſus, qui ſtuprum vocatur, punitione dignus ſit, vt ſuperiùs, cum de Statu Virginali egimus, dictum fuit. illi etiam, qui ex vidua ſunt ſuſcepti: namque ſi aliquis ad viduam, honeſta viuentem ratione, acceſſum habeat, ambo ſtupri rei habentur, & eadem pœna, qua Virginum ſtupratores mulctantur, viduarum puniuntur ſtupratores. includuntur etiam C illi, qui ex coitu cum conſanguinea habito enati ſint: nam qui ad deſcendentem in infinitum congreſſum habeat, (& filij ex hoc excepti coitu) nefarij dicuntur. vel qui ad collateralem, vſque ad quartum gradum, conſanguineam, luxuriosè accedit, inceſtus crimen patrat, pro quo reis, eſt impoſita, authenticorum iure, pœna, confiſcationis bonorum, ac perpetui exilij, amiſſioniſque D vel officij, vel dignitatis, quæ ab illo retinerentur. quod ſi vilis fuerit perſona fuſtigationis pœna mulctari debet; attamen verior eſt opinio, quæ aſſerit iſtos eadem, qua adulteri pœna, eſſe affligendos. & ideò mortis, ac bonorum confiſcationis pati debent punitionem, per *Text. in l. adulterum tum inceſtu, ff. ad L. Iuliam de adulteryis*, & ſupra relatæ pœ- E næ, ex Authenticorum Iure impoſitæ, locum obtinent, cum quis inceſtas contraxiſſe nuptias comperiatur: eoquod iſto in caſu aliqua datur excuſatio, ſed *dictæ legis adulterium*, diſpoſitio procedit, & remanſit incorrecta, cum aliquis ad conſanguineã acceſſum habeat, nulla matrimonij exiſtente ratione; quo in caſu nullo modo excuſationem habere poteſt, vt probat *Text. in l. fin. ff. de cond.* Abſque cauſa verò cùm in adulterij pœ- E nam non ſit mos conſtituta, vt in Statu Virginali explicaui; hac de re inceſtus pœna Iudicis arbitrio erit impingenda. Menoch. *de arbitr. caſ.* 502. Recenſentur etiam illi, qui ex coitu cum Sacerdote ſequuto ſunt procreati: vel ex Religioſi, Religioſæue congreſſu excepti ſint: vel coniugato ex viro: vel ſi ex coniunctione inter dominam, & ſeruum ſequuta, ſint orti, quorum crimen capite luitur, G per *Text. in l. vnica. C. de mulieribus, quæ ſe proprijs ſeruis cõmiſcuerunt*: vel ex coitu tutoris cum pupilla, aut è curatore, cum adulta adhibito, cuius punitio peccati deportationis, confiſcationiſque bonorum eſt. *l. vnica, C. ſi quis eam cuius tutor fuerit*, corruperit: etiamſi congreſſus ille poſt tutelæ, vel curationis tempus ſequutus fuiſſet. *l. qui pupillam, ff. ad legem Iuliam de adulteryis*. Simili modo, ſi H ex commixtione Chriſtiani, ac alienæ ſectæ mulieris, æditi in lucem fuerint cuius pœna congreſſionis, caput expoſcit, *per Text. in l. nequis* 5. *C. de Iudæis*. Hiſce tamen temporibus fuſtigationis pœna in Regno plecti ſolent; Ita etiam illi, qui ex Poligamia ſint excepti, cuius punitio Iudicis arbitrio remittitur, ac infamiam ſubeunt. *l.* 2. *C. de inius. nupt.* Qui etiam adulterino procreati I ſunt ex coitu, qui pœna dignus eſt, vt ſuperiùs explicaui. Cuncti ergo tales filij ſpuriorum ſub appellatione comprehenſi includuntur, quali modo illi, qui ex ſoluti viri, ſolutæque congreſſu meretricis in lupanari exiſtentis ſunt prognati, qui ſpeciali modo vulgò queſiti nominantur. Materiam igitur in ſũma reſtringens, dico ſpuriorum ſub nomine, adulterinos, inceſtuoſos, ſacrile- K gos, nefarios, & vulgò quæſitos comprehendi. Gamma *deciſ.* 322. *num.* 2. Surdus *de alimentis tom.* 1. *quæſt.* 10. *n.* 3. Hac de re generali ratione ſpuriorum ſub appellatione in præſenti ſtatu habendus erit ſermo de omnibus, & quibuſcunque filijs, qui extra mãtrimonium, ac verum concubinatum fuerint procreati, & regulam conſtituimus. Pri-

mo. quod ſpurij neque ex patre, neque
A ex alijs paternam per lineam deſcendẽtibus ſucceſſionem obtinent, niſi per ſtatutum, aut conſuetudinem alia cautum fuerit ratione. Baldus *in l.* 1. C. *de iure aureorum annulorum*, contra Bartol. & alios tenentes hoc ſtatutum non valere. Secundo. quod ſpurij in matris ſucceſſionem, & aſcendentibus maternis, ac ſi legitimi eſſent, admittuntur, tàm ex teſtato, quàm ab inteſtato decedentibus, vt ſupra dictum fuit, niſi genitrix illuſtris reperiretur, namque in illuſtris ſucceſſionem parentis ſolummodo excipiuntur, cum legitimorum, & naturalium defectus habeatur filiorum, *l. ſi qua illuſtris* 5. C. *ad Sen. conſ. Orfic.* Si tamen tales ſpurij ex his geniti fuerint, quos inter impedimentum matrimonij dirimens inueniebatur, neque ab inteſtato, neque ex teſtato matris in
C ſucceſſionem accipiuntur: eoquod ex damnato, punibilique orti ſunt coitu, lege humana. Gomez *l.* 9. *Tauri n.* 13. Surdus *de alimentis tit.* 7. *quæſt.* 15. *in fin.* etiam quod genitrix illuſtris non exiſtat: quod extendit Surdus *deciſ.* 249. licèt iſta parens nullos habere liberos comperiatur. Barboſa *in coll. DD. in l. codicis de inceſtis nuptijs. Authen. ex complexo.*
D Et pari modo ſpuriorum genitores in eorum hæreditatem non includuntur, ſed ſolummodò cum neceſſitas vrgeat mutuo alimenta ſubminiſtrare debeant, & fœminis eſt dos præſtanda. *cap. cum haberet*; de eo, qui duxit in matrimonium, quam polluerat per adulterium; licèt aliquo Sacerdote beneficium habente ſint procreati: Paleott. *de nothis & ſpurijs cap.* 47. *num.* 8. Couarr. *de ſponſalibus cap.* 2. *&* 8. §. 6. *num.* 11. Me-
E nochius *conſ.* 60. *num.* 6. *& conſil.* 32. *num.* 46. Bartolus *in auth. ex complexo de inceſtis nupt.* Quam iuris canonici æquitatem, non ſolùm in regionibus Eccleſiæ ſub poſſeſſione extantibus, ſed etiam in Imperij iuriſdictione ſuum ſeruare dixit rigorem. Bartolus *loco ſupra cit.* Tuſcus *lit. B. concluſ.* 287. Molina *diſput.* 167. Surdus *de alimentis dicto tit.* 1. *quæſt.* 10. *num.* 7. *&* 27. Immo in vniuerſo terra-
F rum Orbe. Palcottus *loco citato num.* 48. Quibus non ſolùm genitor alimenta ſubminiſtrare, ſed etiam illius hæredes tenentur: eoquod hoc onus in tertios etiam bonorum poſſeſſores deſcendit. Molina *de primogenitis lib.* 2. *cap.* 15. *nu.* 43. Cæuallos *com. contra com. quæſt.* 786. Paleottus *dicto tractatu cap.* 43. Riccius *coll.* 1099. Francus *deciſ.* 178. Quod etiã
G procedere dixit Coler. *de aliment. lib.* 1. *cap.* 3. *num.* 21. *&* 22. *ſiue ſui, ſiue extranei ſint hæredes*, immo donatarij, vt conſuluit Cæphal. *conſ.* 498. *num.* 16. Molina *dicto cap.* 15. *num* 11. Quod quidem, alimentorum, vel dotis præbendæ onus, clericum etiam ex beneficij redditibus in ſubſidium, compręhẽſum habet Maſtrill. *deciſ.* 244. *num.* 21. Marta *de iuris diſtinctione quæſt.* 2. *cap.* 20. *num.* 18. Sed
H contraria ex parte exiſtit Pij V. conſtitutio incipiens, *Quæ ordine*, anno 1571. ædita, quæ vetitum eſſe vult Clericis, & Sacerdotibus bonorũ aliquid filijs ſuis ſpurijs relictum dare, etiamſi legitimis reſtituti eſſent natalibus; & idem Pontifex in altera bulla præcedentem explicauit diſpoſitionem, tàm de beneficialibus bonis, quàm de patrimonialibus bonis eſſe. Roſantelli *deciſ.* 35. Quemad-
I modum contrario modo ſpurij adſtringuntur alimenta parentibus præbere, Menochius *de præſumptione lib.* 3. *qu.* 29. *num.* 16. Molina *diſput.* 228. & quamuis aliqui Doctores aſſerant, tales nullo modo alimenta excipere debere, ſi propria arte, vel operibus, aut alio modo commoda ratione vitam ducere valeant. Molina *diſput.* 113. *num.* 3. Maſcardus *de probat. concluſ.* 1159. *num.* 36. & alij
K penes Giurbam *ad conſuet. Meſſ. cap.* 12. *gloſ.* 6. *num.* 52. *part.* 1. Hoc attamen cum Viuio *deciſ.* 4. *num.* 52. procedere arbitror, ſi in dedecus illis minimè reſultet, quæ alimenta præbenda ſunt, diuitijs, qualitatibuſque, ac dignitatibus filiorum, & patris inſpectis. Gomez *ad legem Tauri* 10. *num.* 10. Gratianus *diſcept. forenſ.* 112. Cæuallos *com. contra com. quæſt.* 780. *cap.* 774. *num.* 21. Vltra verò ali-

men-

mentorum metam parentes nullo modo spurijs bonorum aliquid relinquere, donare, legare, aut quocunque acquisitionis modo, in eis bona, vel illorum partem transmittere non possunt. Clar. *in §. testamentum, quæst.* 31. *num.* Et si forsitan illud reliquissent, vel donassent, quod alimentorum excedit metam, si aperto modo illis tributum fuerit, scriptis hæredibus (si fortè inueniantur) & si non reperiantur, ab intestato venientibus transmittitur. Gomez *ad legem 9. Tauri num.* 21. Quibus, duorum infra mensium spatium, petere non curantibus, fisci deueniunt in potestatem, *l.* 1. *C. de naturalibus liberis.* Nec moræ admittitur purgatio ex notatis per Crauet. *in cons.* 166. *num.* 15. Pascalium *de viribus patriæ potest. part.* 2. *cap.* 1. *num.* 41. *in fine.* quam legis dispositionem in omnibus locum habere spurijs affirmauit *Duegnas regula* 366. *num.* 3. quod si aliquis rationem præ oculis optat habere, adeat Bartolum *in l. hæreditas, C. quibus vt indignis*, & Gomez *ad dictam legē Tauri dicto num.* 21. Quibus in locis cōspicitur: quare minimè sit fisco applicandum, si tamen clam, occultoque modo aliqua pars fuisset à genitore relicta, iudica aliquem capacem instituēdo hæredem secreta illum rogasset ratione: vt hæreditatem, vel quoram spurio restitutam daret filio. illo casu si scriptus hæres spurio restituisset filio hæreditatem, in facti pœnam hæreditas ab ipso arripitur, ac fisco datur applicata. *l. patuleius. §. fin. ff. ad Treb.* Quaptopter hæredem, qui delictum patrauit ad tacitum commodandum fideicommissum de hæreditate restituenda hæreditarijs expolitutæ bonis, *l. cum quidam* 17. *§. in in tacito, §. Diuus Pius, vers. in tacitis, ff. de vsufr.* cuius verba sunt. *In tacito fideicommisso omne emolumentum hæredi, auferendum, & fisco præstandum Pius rescripsit.* Et illo casu, si spurius nullo modo talis conscius fuerit accommodationis, alimenta debet è fisco percipere. Surd. *de alimentis tit.* 1. *quæst.* 31. *nu.* 36. Aliter verò eueniret, si eius culpa fuisset. Et si nullam accommodauerit fidem, & nulla ratione restituerit hæreditatem, illo casu hæreditaria bona illum penes comprobat permanere. *Text. in l.* 3. *§. si quis palam, ff. de iure fisci, & l. in tacitis, ff. de legatis* 1. Si tamen hæreditatis partem restitutam dederit, sitne minimè totam, fiscus solummodo illam restitutam habebit partem. *l. hæres qui tacitam, ff. de his, quibus vt indignis.* Alexander *in l. ex pacto, ff. de vulg. & pupill. qui in §. Iulianus.* Bartolo cōtrariam tenenti sententiam, responsionem dedit; sed quia cum hæreditas occultè spurio relicta fuisset filio, probandæ ex coniecturis videtur, hac de re aliquas, velut præcipuas hic subiungam. De quibus omnibus vide Farinac. *in frag. crimin. in verbo fiscus*: Et prima. si testator, qui hæreditatem spurio desiderabat relinquere, magnam cum scripti hæredis personā fiduciam, & parentelam tenuisset: adeò quod maximam fidem in hærede poneret, quæ quamuis solitariè sumpta, nullam habeat sufficientiam, alijs tamen iuncta coniecturis multum valet. Mantica *de coniect. vltim. volunt. lib.* 10. *tit.* 4. Secunda. si in paternorum possessione bonorum filius spurius, vita heredis durante sit: vel postquam decesserit, titulo lucratiuo. Peregrinus *de iure fisci lib.* 3. *tit.* 19. *num.* 5. *vers. item fraus.* Corneus *cons.* 310. *col.* 1. *vol.* 1. Tertia venit. si genitor in testamēto minimè spurio alimenta reliquisset præstanda: vel filiabus dotem non dederit, cum illi concessum est. illo casu præsumi debet non nihil illi bonorum reliquere voluisse, & tali modo præsumendum tacitum esse fideicommissum iudicauit. Mantica *loco supra citato num.* 10. Aliæ inueniuntur coniecturæ, quæ penes Peregrinū conspici possunt, cum occurrens euenerit necessitas.

Institutus, qui relictam hæreditatem sese spurio restituturum promisit, nulla ratione promissis stare tenetur, sed illam pro se retinere valet, vti verus hæres à testatore institutus. Couarr. *in epit. de sponsalibus parte* 2. *cap.* 8. *§.* 5. *num.* 9.

A Molina *de iuſtitia, & iure tom. 1. diſp. 169. colum. 5.* Eoquod talis promiſſio contra legem data inuenitur, & vti talis nullã exindè reſultare facit obligationem *l. iuris gentium, §. prætor aut ff. de pen.*

Et ne omni penè auxilio tales ſpurij denudati remanerent, excogitati per DD. modi, ſeu cautelæ habentur, quibus valeant parentes illis hæreditatem, vel quotam bonorum relinquere ac cæteros inter Cepolla *in tract. cautelarum, caut. 38.* Tuſcus *in littera C. concluſ. 163.* Thomas Ferretrius *in tract. cautelarum, caut. 41.* & Baldechinus *in verbo Pater naturalis,* & quæ præcipuè ſunt infra videbũtur. Et prima ab Angelo, & Baldo tradita fuit, *in l. ſi quis hæres inſtituatur, ff. de hæredibus inſtituendis.* Scilicet vt ſpurius ſub iſta, inſtitutionem excipiat, condictione, ſi legitimationem habebit. Secunda eiuſdem Baldi *in conſ. 36.* vbi inquit: genitorem ſpurium inſtituere, potis eſſe, cum capax fuerit, vel capere valeat: & ſi nunquam fuerit capax, inſtituat: & vniuerſales ſibi hæredes ſubſtituat filios dicti ſpurij quandocunque orituros, qui eidem ſuperuiuant ſpurio: & ſi liberos non haberet ſuſceptos, ſubſtitutum habeat, qui teſtatori placeret. Tertia eſt eiuſdem *in conſ. 72. lib. 5.* vt nimirum genitor ſpurium inſtituat, cum capax inueniatur, & pro tempore illum curatorem hæreditati faciat iacenti. cum tali diſpoſitione quod minimè teneatur rationem reddere, neque cautionem præſtare. Quarta habetur ex Corneo *in conſ. 317. lib. 3.* vt alicuius Rex Prouinciæ, vel Regni inſtituatur, quouſque perſonaliter ad adeundam hæreditatis poſſeſſionẽ teſtatoris ſe contulerit in domicilium, ac interim ſpurium gubernare, vti & frui dicta hæreditate, vt de re ſua propria, poſſit, quam cautelam aſſerit datam fuiſſe ex Anchonæ Doctoribus teſtatori cuidam, eoquod ſpurius à Patre curator, & gubernator dari iacenti poſſit hæreditati. Baldus *in d. l. ſi quis hæres, ff. de liberis inſtituendis.* Quinta data fuit à Bartolo *in l. ſi is, qui duos, ff. de lib. legata,* quam etiam præbet Giurba *ſuper conſuet. Meſſ.* vt ſpurius in alicuius ſocietatem includatur, & poſtmodum genitor inſtitutum det ſocium hæredem capacem. illo namque caſu hæreditatis medietas ſpurio danda erit filio, *l. ſi ſocietas, ff. pro ſocio,* Cepolla *ſupra dicta caut. in 7.* Tiraquel. *de retractu lignani. §. 26. gloſ. 1. num. 33.* quam Peregrinus *de iure fiſci,* veram eſſe iudicauit *in lib. 3. tit. 18. num. 95. in fine.* ſi ſocius cum teſtatore coniunctionem habeat: alioquin fraudem inueniri præſumendum erit. Sexta. vt genitor hæreditaria bona ſua vendat alicui, ex quo poſt aliquid temporis ſpurius redimat filius. Septima. vt genitor per donationem inter viuos bona ſua, cui voluerit, præbeat, & poſtmodum donatarius per aliam inter viuos donationem, ſpurio illa tribuat filio. Octaua. vt parens ſpurio inſtitutionem det, & illi onus imponat, vt hæreditatem ſcilicet alicui capaci reſtitutam præbeat, vt dixit Angelus *in l. in tempus, ff. de hæredibus inſtituend. & in l. 2. C. eodem.* inquiens: quod ſi ſubſtitutus hæreditatem ſibi capere noluerit. illo caſo hæreditaria bona ſpurii penes onere grauatum permanebant. Nona. vt patet; Dei propter amorem legatum ſpurio conficiat, cum illum tamen minimè ſpurium nominauerit. Decima, vt aliquem bonorum inſtituat hæredem, ac illi onus imponat, vt ſpurio illa reſtituat iſto namque in caſu hæreditas grauatum penes ſucceſſorem permanebit. nec vllo modo ex fideicommiſſo tenetur illam ſpurio reſtituere; ſi tamen id ipſi placuerit optimè ſpurio valet illã præbere: eoquod de proprio largiri videtur. num verò proteſtationẽ fecerit, quod de ſuis donauerit bonis. Cepolla *dicta cautela 31. vt ſupra.*

Iſtæ attamen cautelæ, quæ ſupra traditæ ſunt, non omnes veræ apud Doctores eſſe reputantur. & prima quidem ex Aretino impugnationem excepit *in conſil. 142. num. 30.* Eoquod nullo modo à teſtatoris facto pendet, ſed ex Principe legitimante, at illa conditio quodammodo impoſſibilis reputatur à Baldo *in*

l. eam

A *eam quam num. 48. col. 11. C. de fideicom.* Vel procedere debet, cum inhabilitas, nulla ratione, neque verbis, neque per certam relationem exprimatur, sed suã habere cùm possit, si celatis, occultisque verbis ordinata fuisset conditio. Secunda à Corneo *in cons. 217.* minus tuta existimatur: eoquod genitori suum ob vitium vetitum euenit spurio filio relinquere, hac de re additio illa, cum fuerit capax, minimè reuelabit. adde, quod B honorati habilitas debet inueniri, cum testamenti tempus adest. Baldus *in d. l. eam quam, C. de fideicommissis col. penult. l. si alienum, §. extraneis, ff. de hæredibus instituen.* ita etiam testandi habilitas testamenti tempore esse debet. *l. 1. §. si filius, ff. de leg. 3.* Tertia fuit à Castrensi reiecta *in cons. 467. viso puncto num. 3. vers. constat enim lib. 2.* Eoquod fraus re- C cluditur, ex quo doli remissio futuri spurio facta, fraudẽ aperit Tuscus *lit. S. conclus. 417. num. 48.* Quarta. minimè contradictionibus carens est, & præcipuè per Caccialupum, qui inter consilia Cornei 217. contrariam absolutè defendit sententiam. vbi ille inquit: cautelam tanquam in legis fraudem procuratam nullum habere vigorem: & sicuti minimè valet spurius institutionem D à patre habere, ita nulla ratione paterna potest administrare bona. & ita Bartolum consuluisse dicit. Quinta. magis tuta est, si effecta fuerit coniunctæ personæ à patre, vt iudicauit Peregrinus *loco supra citato in dicta 5. cautela.* Sexta. nullo modo pro vera excepta fuit à Bartolo *in l. si is qui num. 4. ff. de vulg. & pupill.* fraudis causa, quæ apparens videtur. Castrens. *dicto cons. 467. nu. 3.* Tusc. E *dicta conclus. 163. lit. C.* Septima. falsa omninò est: eoquod prohibitum euenit spurio acquisitionem facere per donationem inter viuos à genitoris donatario. *l. 1. C. de natur. liberis.* illa namque secunda donatio in spurij persona è patris donatario facta, in remunerationis locum facta censetur, quæ nulla ratione in spurio euenit permissa. Alexander *cons. 54. lib. 7. in principio.* Tuscus *dicta lit. S. conclus. 417. num. 49.* Octaua. neque F substentari posse demonstratur, vt explicauit Peregrinus *de iure fisci tit. 18. lib. 3. num. 92.* quam etiam reprobauit Imola *in dicta l. in tempus.* Sed loquuntur, cum in substitutionem aliqua esset admissa persona, cui difficilis eueniret acquisitio: sed quotiescunque substitutionem habet persona, quæ nulla habita difficultate poterat acquirere, substentabilem esse iudicauit. Peregrinus *dicto* G *num. 92.* Nona. Baldo nulla ratione apparuit vera. *in l. 3. in principio, ff. de lib. & posthum.* Tuscus *dicta concl. 417. n. 11.* Decima substentabilis est: eoquod minimè vetitum spurio euenit, ex alia acquirere persona, nisi ex genitore. Speculator *tit. de success. ab intestato. vers. sed quid si pater §. 1.*

Ego tamẽ geminas infrascriptas clausulas veras esse iudico. Et prima est. vt H genitor in testamentum spurio det alimenta relicta, & postmodum sibi amicissimum, sibi in hæredem substituat. qui hæres, postmodum patre vita defuncto hæreditatem spurio valet donare. ac nil mirum: spurij namque indigni paternæ donationis successores sunt, ex *Authen. licet. C. de natur. lib.* & nullo modo successionis paternæ indigni, & incapaces, quæ alium peruenerit ad heredem, cum I ampliùs minimè paterna hæreditas dicatur, sed illius, qui hæredis habuit institutionem, qui eam adiecit. Glos. *in §. vltimo, in Authen. quibus modis naturales efficiantur sui.* Speculator *in dicto tit. de succeff. ab intestato §. 1. vers. sed quid si pater.* Bartol. *in l. si is qui num. 3.* Alex. *cons. 51. num. 2. vol. 2.* Peregrinus *de iure fisci tit. 18. num. 104.* Gomez *ad dict. l. 9. Tauri num. 18. vers. secundo.* Secunda, K est. vt spurius in vniuersalem sit institutus hæreditatem, cui in cohæredem præbeatur amicissimus (à quo tutus sit; quod sequens euenerit restitutio) isto namque in casu, vt superiùs fuit explicatum, hæreditas palàm fuit spurio relicta, quæ fisco nullo modo acquiritur. illi attamen cohæredi, qui facta acquisitione totam valet hæreditatem spurio

A ratione valorem habet, quòd alitèr ſuccederet in alijs ſpurijs, qui per ſtatuti fauorem habiles effici poſſunt: eòquod ſicut lex ſpurium ad genitricis habilitat ſucceſſionem, ſi illuſtris non reperiatur, ita etiam valent per ſtatutum ad patri ſuccedendum habiles reddi, cæteri filij ſpurij: quia ſucceſſiones de iure ciuili ſunt. *l. obuenire, ff. de verborum ſignific.* Boerius *dicta deciſ.* 127. *num.* 50. Tertio. B quod in ſtatuto, ſeu diſpoſitione Capituli Regni huius de compromittendis cauſis coniunctas inter perſonas, nulla vice ſpurij locum habent. Alexander *conſ.* 60. *num.* 8. *vol.* 2. *& in conſil.* 144. *vol.* 7. *& in l. ex facto*, §. *ſi quis arrogatus, ff. ad Sen. conſ. Trebell.* Raphael verò Fulgoſius *in conſ.* 109. *col. pennlt. verſ. & in propoſita queſtione*, reſponſum dedit: naturales ſub hoc ſtatuto eſſe compræ- C hendendos. non loquitur tamen expreſſo de ſpurijs modo; aſt ego dico, quod vt iſti ſpurij nullo modo admitti valent in retractu de re, quæ vel à genitore, vel cęteris ab aſcendentibus, vel à conſanguineis vendita fuerit, vt differuit Tiraquellus *de retractu* §. 1. *gloſ.* 8. *in principio num.* 6. *&* §. 26. *in principio.* eòquod nulla ratione de familia, & agnatione ſunt, ita etiam minimè ſub illo ſtatuto com- D prænenſi reperiuntur; ſed vt concordijs contraria reddatur opinio, facienda eſt diſtinctio cum P. Fregoſio *de regim. Chriſtianæ Reipublicæ par.* 1. *lib.* 3 *diſp.* 4. *n.* 196. *col.* 2. *verſ. ex quibus.* Quod ſi inter perſonas ex linea deuenientes paterna tractatur, minimè ſub illo ſtatuto, de componendis cauſis inter perſonas coniunctas, comprænenſi intelliguntur: & pari modo nec ad illarum rerum adminiſtrationē, quæ per tales eſſent alienatæ per- E ſonas. ſed ſi coniunctas inter perſonas ex matris parte, vel ad retrahendum rem à matre, & ſuis conſanguineis agitur. illo caſu admitti valent ad retractū, & ſub ſtatuto, de cauſis compromittendis, comprænenſi remanent; Doctores penès Franciſcum Mariam Prati *in additionibus ad Paſcalium de viribus patr. poteſtatis, in annot. cap.* 1. *p.* 2. *fol.* 46. *verſ. quid dicendum.* Tiraquellus *in d. tractatu de retract.* §. 1. *gloſ.* 8. *nu.* 8. Quarto. quod ſicuti nullo modo naturales tantùm ad feudi ſucceſſionem, neque ad maioratū admitti valent, ità multo magis admitti non debent ſpurij ipſi, qui illis odioſiores ſunt. Bambacarius *in repetitione c.* 1. §. *naturales, ſi de feudo fuerit controuerſia inter dominum, & agnatum.* Gregor. Lopez *in l.* 2. *tit.* 15. *part.* 2. *in Gloſa verbo, vino el hijo maior.* Prato *loco ſupra citato in principio*; ac pari modo reſponſum dandum erit cum ſupradicta diſtinctione. ſi de humando filio ſpurio in maiorum ſepulchro tractatur, in quo ſepeliri ſoliti ſunt omnes illi, qui ex familia deſcendentiam habent; nam ſi ſepulchrum ad paternos aſcendentes, vel deſcendentes pertineat, minimè in illo ſepeliri valet, Doctores apud Pratum *loco ſupra citato, verſ. an autem filij*: eòquod ſpurij in patris familia minimè includuntur. alitèr verò eueniret, ſi ſepulchrum è genitricis linea poſſideatur, eòquod quemadmodum quoad matris perſonam ſpurij tanquam legitimi reputantur, ſimili ratione debent ad ſepulturam admiſſionem habere. Quinto. filia ſpuria minimè in Abbatiſſam electionē ſortiri poteſt, habito diſpēſationis Summi Pontificis defectu: vt teſtantur Ioannes Mouacc. *in cap. indemnitatibus num.* 4. *& ſequenti de elect. in* 6. & Petrus Gambarus *in tract. de auctoritate legati nu.* 302. Nec tali abſente diſpenſatione ſacros ad ordines ſpurij promotionem habere valēt. *cap.* 1. *&* 2. *de electione in* 6. *& cap. cum in cunctis, & cap. innotuit de electione.* Ac ex omnibus eccleſiaſticis beneficijs depelluntur, Hippolitus de Marſil. *ſingul.* 163. *in cap. baſtardi.* Nec promotionem ad Epiſcopatus dignitatem habere poſſunt. Lambertingus *de iure patronatus parte* 1. *lib.* 2. *artic.* 11. *quæſt.* 6. *in principio n.* 12. Nec vllo modo in Cardinalium Collegium admitti valent, nec minùs in Auditores Rotæ Romanæ potis ſunt eligi, Ludouicus Gomez *in Regul. Cancellariæ de triennali poſſeſſ. quæſt.* 2. *ſub nu.* 2. Paſcalius *de virib. patriæ poteſt. part.* 4. *cap.* 2. *num.*

A *num.* 18. & 19. qui in n. 20. inquit, Quod iſtiuſmodi baſtardi Hyeroſolimitanorũ militum habitum poſsũt deſumere. quo in loco plura circa hoc affert decreta, ac diſtinctionem facit. ſi ſint magni nobilis filij, &c. eòquod infamia facti, & iuris infames exiſtunt. Azor. *in ſumma de naturalibus liberis*. Propter quod turpes nominantur perſonæ. Baldus *conſil.* 70. *vol.* 1. Et iure minimè dicũtur omni exceptione maiores: adeòquod illi, qui per B vnicum teſtimonium, qui ſpurius ſit, aliquid probatum eſſe voluerit, nullo modo illi iuramentum tribuitur ſuppletorium. Romanus *in l. admonendi de iure iurando*, & in deteriori ſtatu reperiuntur, quam ſint naturales. Cravetta *conſ.* 138. *col.* 2. Hac de re ea, quæ nullo modo naturalibus conceſſa filijs eueniunt, multò magis non debent ſpurijs concedi. Af- C flictus *in cap.* 1. §. *naturales in principio, ſi de feudo fuerit controuerſia inter dominum, & agnatum*. Rolan. *conſ.* 79. *vol.* 2. Quãobrem ſicuti naturales in feudo ſucceſſionem non excipiunt, multo minus & ſpurij. Rolan. *loco citato num.* 40. *in fine*. & optimo quidem iure ab omni expulſionem habent dignitate. Baldus *in l.* 3. *ff. de liber. & poſthum.* Roland. *num.* 51. Immo nec Notarius eſſe valet, vt ſcripſerunt Doctores penès Roland. *nu.* 52. D Sexto. ſpurius, qui patrem enecat, punitionem habet ex diſpoſitione *legis Pãpeiæ de parricidijs*. Afflictus *de feudis, tit. ſi de feudo fuerit controuerſia inter dominũ, & agnatum, in verbo gloſa vnica num.* 5. *fol.* 436. Septimo. quòd licet ſpurij filij in paterno ſucceſſionem nõ habent feudo, vt ſuperiùs fuit explicatum, in materno tamen vna cum legitimis admittuntur, niſi genitrix illuſtri exiſtat gra- E du, quamuis ille accuſabili ſit natus ex coitu. Afflictus *loco citato a num.* 7. *cum ſequentibus*. Octauo. quod ſpurij fratres vno ex patre, geminiſque ſuſcepti concubinis, adinuicem in ſucceſſionem non admittuntur iuxta ſententiam Speculat. & Ioan. Andreæ *in tit. de ſucceſſ. ab intest.* §. 1. *verſ. quid de natis*. Sed optimè inter ſe ſucceſſionem habent ſpurij, qui vna ex concubina, ac duobus procreati F ſunt genitoribus: quia cognationem habent, quæ per ſpurietatem nullo modò perditur, ſed tantùm agnatio, vt in §. *vulgo, inſtituta de ſucceſſ. cognatorum*. Afflictus *loco ſupra citato num.* 6. Debitoque iure nulla ratione ſpurij ad Regni ſucceſſionem excipiuntur, nullum ponentibus obicem, quæ in contrarium adduci poſſunt, exemplis, vt refert To- G loſanus *de Republica lib.* 7. *cap.* 8. *per totũ*. Quo in loco examinat, num ſpurij in principatus ſucceſſionem valeãt admitti? ac rationes, exemplaque pro vtraq; militantibus parte adducit. attamèn in numero decimo ſtatutũ vult nullo modo ſucceſſionem excipere debere, etiam ſi in legitimorum locum ſint admiſſi, vt in num. 12. ſcripſit: quia de regia minimè dicuntur propagine, & familiæ inficiunt decorem, peſſimis tanquam moribus prædi- H ti, ac degeneres efficiuntur. *cap. ſi gens Anglorum* 56. *diſt.* Hac de re arma, & domus inſignia ſibi deferre minimè valent. Bartolus *in l.* 1. *C. de indignis lib.* 12. *& in tractatu de inſign. & arm.* Sed noſtris hiſce temporibus cõtrarium in praxi adhibetur, prout de naturalibus explicatum fuit filijs: eòquod ſpurij arma ducunt familiæ, quamuis inciſa in medio barra, quæ à ſiniſtra incipiat, & I ad latus dexterum terminet, ad ſignificandum non ex legitimo, dexteroque, ſed ex infelici, ſiniſtroque, ac damnabili originem habuiſſe concubitu. Toloſanus *ſintag. iuris vniuerſ. lib.* 45. *cap.* 6. *num.* 6. *& in num.* 8. obſtupet, quare à nobilibus permiſſum eueniat, vt ſpurij arma, inſigniæque nobilientis defe- K rant familiæ.

D E

DE FILIORVM OBSEQVIIS ERGA Parentes præſtandis, eorumque obligationibus, & reuerentia. Cap. 12.

PRinceps liberorum erga parentes obligatio impoſita fuit à primæuo gentium iure, & ex naturali ratione fuit obedientia conſtituta. §. 1. *inſtit. de iure naturali gentium, & ciuile*, à quibus præceptionem habemus, vt Deo, parentibus, & patriæ obedientiam præſtemus. *l. 2. ff. de iuſtitia, & iure*: etiamſi fuerint emancipati. Soccinus *in l. ſicuti num. 7. C. de in ius vocando*. Vnde, & naturali genitori eadem præſtanda obedientia eſt, qualis & legitimo, *l. parentes naturales, ff. de in ius vocando*. Et non ſolum per naturale gentium, atque ciuile ius ad obedientiam obligantur præſtandam, ſed ante omnia ex Diuino Iure illis in Decalogo poſitum fuit præceptum, vt parentem honorẽt: ac obſequia præſtando, colant: & punitionem, quæ contra inobedientem eſt conſtituta, legimus in 21. *cap. Deuteronomij num.* 18. quo in loco extat: *Si genuerit homo filium contumacem, & proteruum, qui non audiat patris, aut matris imperium, & coercitus obedire contempſerit, apprahendent eum, & ducent ad Seniores Ciuitatis illius, & ad portam iudicij, dicentque ad eos: filius noſter iſte proteruus, & contumax eſt, monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat, & luxuriæ, atque conuiuijs: lapidibus eum obruet Populus Ciuitatis, & morietur, vt auferatis malum de medio veſtri, & vniuerſus Iſrael audiens pertimeſcat*. Et velut à Deo maledicti hominis cadauer, eodem lapidationis die humi condi mandabatur. in honoris præcepto non ſolùm genitor, ſed mater etiam comprehenſionem habet: *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram.* Exod. *cap.* 20. *num.* 12. & Eccleſiaſtes *cap.* 3. fuit filius honorans matrem comparatus Theſaurizanti: & iterum *nu.* 11. *Benedictio patris firmat domos filiorum, & maledictio matris eradicat fundamenta*, & ex Exodo *cap.* 21. *nu.* 17. *Qui maledixerit patri ſuo, vel matri morte moriatur*: & D. Paulus ad Epheſios *cap.* 6. *num.* 1. *Filij obedite parentibus veſtris in Domino*: *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt bonum ſit tibi, & ſis longæuus ſuper terram.* Quæ obligatio tanta eſt, vt in omnibus rebus, quæ licitæ, & diaphoræ ſint, illis obedientiam præſtare, tàm de diuino, quàm de poſitiuo Iure filij tenentur: *dicta l. 2. ff. de iuſtitia, & iure* 4. Federicus de Senis *conſ.* 191. *in principio*. Qui non ſolùm obſequialia parentibus opera præſtare obligantur, ſed etiam artificialia, eorum tamen abſente dedecore. Surdus *de alimentis tit.* 4. *quæſt.* 29. *nu.* 4. Bartolus *in l.* 1. *C. de mendicantibus lib.* 10. *l. qua actione, ff. ad legem Aquiliam*. Giurba *in conſuet. Meſſan. cap.* 7. *gloſ.* 13. *p.* 1. *num.* 41. Quapropter valent parentes ad talia præſtanda opera filios cogere. Molina *de iuſtitia, & iure tract.* 2. *diſp.* 228. §. 3. Quod ſi nati illis opera præſtare denegauerint, iure optimo parens ſubminiſtranda eis alimenta detrahere valet. *l. ſi quis à liberis*, §. *ſi parens, ff. de liberis agnoſcendis*, DD. *in l.* 1. *C. de leg.* Alciat. *conſ.* 243. *num.* 6. Sed ſi actionis iure filius excipit alimenta, nullo modo in obligatione reperitur, vt patri opera præſtet. Anna *conſ.* 54. *num.* 2. Giurba *loco citato in fine d. num.* 41. nec etiam ſi in ſacris paternis filius non inueniatur. Fragoſius *lib.* 1. *de regim. Reipub. Chriſt. diſp.* 2. §. 10. *num.* 283. Qua pro re procedit diſpoſitio, *l. nullum, ff. de obſequijs à liberis, & libertis præſtandis*: eòquod per emancipationis actum exemptionẽ habuit à iure ciuili, & ad obſequialia tantùm adſtringitur opera. ac optimè quidem Gutierez *de iuram. par.* 1. *cap.* 5. Diſtinctionem adduxit, emancipato filio, qui ſeruilia præſtet opera genitori, ſalarium ab ipſo conſtitui debere. quod filio patris exiſtenti in poteſtate denegandum eſſe affirmauit Didacus Perez *in lege prima tit.* 2. *lib.* 1. *ordinamentorum. colum.* 63. *verſ. offert ſe*. Et ratio habetur: eòquod filius parentis ad vtile acquiſitionem facit, & illius mandata exequi

A tenetur, absque vlla salarij spe; alitèr enim ab extranei persona minimè differret, qui absente salarij lucro seruitiũ non præstat: sed Pater Diana *tractat. 4. Miscell. p. 4. resol. 66. fol.* 182. Mercatoris filium, patris bona in administrationem habentem, salarium exposcere posse iudicauit: eòquod tali in casu non solùm paternis ex bonis, sed etiam filij ex industria lucrum proueniat. ideò inter
B profectitia partim, inter aduentitia verò partim bona connumerandũ ipsi esse visum fuit; & ita genitorem obligauit tantumdem filio tribuere salarium, quãtum extraneæ deberet personæ: quod si filius id ex parte nullo poposcerit modo, propter reuerentiam, vel timorem genitoris, occulta ratione illi permisit compensationem pro cõcurrentis debiti salarij quantitate, sumere posse: ad-
C ducit Layman *in theologia morali lib. 3. sect. 5. tract. 4. cap. 8. num. 6.* post Lessium, Nauarrum, Lopez, & Angelum.

Nec licitum est filijs patrem afficere iniuria, suam suscipiendo defensionem, cum genitor lenitèr, sed licito modo filio deportaret offensionem, *l. 2. C. de patria potestate*: vt legitur *in Prouerbijs cap. 13. num. 24. Qui parcit virgæ odit filium suum. qui autem diligit illum instantèr erudit*: *& cap. 29. num. 15. Virga, atque correctio tribuit sapientiam. puer autem, qui dimittitur voluntati suæ confundit matrem suam.* Namque iniuria, quæ ex parentibus deuenit, iniuriam impigendi animo lata non sumitur, sed emendationis causa. *l. 1. de emendatione propinquorum.* Fuga igitur potius consulere sibi filius obligatur. existente Alexandri Magni exemplo, qui cum, stricto è genitore gladio, infestaretur, nulla vi restitit, nec
E aliquam intulit offensam. fugæ autem sese præceps tradidit, vt Plutarchi relatio in Alexandro habetur. adeòquod si filius aduersus patrem, suam stricto ense desumeret defensionem, & genitorem vellet percutere, si pater filij in occisionem irrueret, parricidij minimè pœnã subiret, vt intellexit Bartolus in *l. vt vim num. 4. ff. de iustitia, & iure.* Carrerius *in pract. crimin. §. homicidium num. 173.* Decianus *tract. crimin. lib. 9. tit. 18. num. 13.* Sed si alio modo filius in propriæ vitæ defensionem insurgere nõ posset, nisi genitori vitam auferendo, ac armis illatam expellendo vim; illi certè, cum inculpatæ moderatione tutelæ permissum euenit à Theologis, & Iurisperitis genitori occisionem inferre, inter Theologos est Hurtad. *de iustitia, & iure, disput. 10. difficult. 6.* Castillus *dicto tract. lib. 2. tract. 1. disput. 10. dub. 2. n. 30.* Inter Iurisconsultos Farinaceus *qu. 125. num. 111. & quæst. 120. num. 186. & 88. tit. de homicidio.* Menochius *de arbitr. lib. 2. centur. 4. cas. 356. num. 35. & 47.* Et ratio videtur, eòquod quamuis parentibus per leges castigationis concessa euenit moderatio; illa tamen moderato, non verò excessiuo permissa datur
H modo per *Text. in l. vnica, C. de emend. propinquorum, l. in suis 10. ff. de liberis, & posthumis, l. 3. & vltima, C. de patr. potest.* Et hac de re, liberi parentibus castigationem vice moderata adducentibus, nullam obijcere valent resistentiam. Bartol. *in l. 3. ff. de iustitia, & iure*: eòquod iure vtuntur suo, & nullam illis faciunt iniuriam. *d. l. 3. C. de patria potest.* Quod alio succedit modo, si parentes
I omnem humanitatem depellentes, formamque, ac modum per leges constitutam prætereuntes, filios ita in humana tractarent ratione, vt illis nihil, nisi mors sit expectanda: illo namque in casu propriam arripere defensionem illis permittitur; sed leges præterea inculpatæ defensionem tutelæ concedentes nullam de filijs dispositionem dederũt, sed generali concesserunt modo, cum
K inculpatæ moderatione tutelæ suam assumere defensionem licitum esse: *d. l. 3. ff. de iustitia, & iure, l. scientiam 45. §. qui cum aliter 4. ff. ad legem Aquiliam l. 2. & 3. C. ad legem Corneliam de Sicarijs.* Vlricus Vnnius *in Collegio criminali disp. 8. n. 41.* Vbi dicit, filium impunè quidem, patri necem adducere cum inculpatæ moderatione tutelæ valere; Quod si fortè modum in propriam excipiendo defensionem

A nem excediſſet, exceſſus vtique illam debet excipere punitionem, quam homicidij rei ſortiuntur, per illa, quæ à Farin. *dicta quæſt.* 120. *num.* 190. explicata fuerunt. Debent igitur cauere genitores ne in filijs iracundiam excitent, ſed illos aſſuetos in diſciplina, & Domini correctione reddere, ſectantes in hoc Doctoris gentium Pauli conſilium dicentis ad Epheſios *cap.* 6. *num.* 4. *Et*
B *vos Patres nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros, ſed educate illos in diſciplina, & correptione Domini.*

Valet etiam natus bannito necem inferre genitori, ſi Reipublicæ damna ducat, tranquillumque eius perturbet ſtatum, ſi aliud auertendi damni remediũ non inueniretur, de Caſtill. *de iuſtit. & iure lib.* 2. *tract.* 1. *diſput.* 10. *dub.* 1. *n.* 15. Decianus *tract. crimin. lib.* 7. *cap.* 39. *n.* 8.
C Doctores penès Dianam *tract.* 7. *miſcell. part.* 8. *reſol.* 42. *fol.* 324. Sed contraria mihi in ſententia magis eſſe placeret. eòquod non per hoc, quod genitor bannitus reperiatur, pater eſſe deſmit: iura enim ſanguinis nullo modo vnquam valent depelli. *l. ius agnationis* 34. *ff. de pactis. l. conſanguineis* 8. *ff. de regim. auris.*
D Et iure quidem optimo Bondinus *de Repub. lib.* 1. *cap.* 4. Veneti Senatus decretum, velut impium, vituperatione affecit, quo bannitus Ciuitati, famæ, & bonis reſtitutionem habuit; eòquod genitori eadem punitione damnato capitis obtruncatione intuliſſet necem; ſed meritò licitum eſſe iudico, genitorem enecare, ſi patriam aduersus ipſe veniret: *l. minimè* 35. *ff. de religioſ. ſumptibus funerum*, eòquod magis publicis patriæ
E bonis, quam genitori debemus. *l.* 4. *§. qui filium, ff. de re milit.* Quod verum eſſe arbitror, quando patria alio modo in ſui defenſionem inſurgere minimè poſſet, quàm habita patris morte ex Ciceronе 3. *officio.* æquali modo cenſeo eſſe decernendum, ſi genitor non ſolùm rebellionem contra patriam cogiter, ſed etiam aduersus Regem committat: eòquod per proditionis, & rebelliohis medium agnationis iura, & cognationis deperduntur. *l. poſt limitij, §. filius, ff. de cap. poſt limi. reuerſus.* Carrerius *practica crimin. §. homicidij num.* 142. Cepolla *conſ.* 5. *num.* 26. Ancharanus *conſil.* 75. *col.* 2. *verſ. item ille. Gloſ. in l. liberti ff. de obſer. à liberis præſtandis.* Cùm atrociùs reputatur patriæ patri necem inferre, quàm potiùs naturali: doctiſſimus Fernandez de Caſtro *in libro cui titulus eſt Portugal conuencida, ſeſſ.* 3. *fol.* 117. Quæ cauſæ, quamuis excuſationem de iure ciuili præbeant, de iure tamen canonico nullum habere poſsũt locum. Gloſ. *in cap. accipimus de homicidio, & in cap. ſignificaſti eodem tit.* Decianus *tract. crim. lib.* 9. *tom.* 2. *cap.* 18. *num.* 9. *in fine.* Et ſi ſuperiùs dicta locum excipere dicimus, ſi aduersus patriam, vel Regem aliquid genitor patratum vellet, multò magis locum ſuſcipere contendimus, ſi contra Religionem dolis veniret inſtructus: nãque ſi filio licitum eſt patrem, aduerſus humanum Principem aggreſſus molitem enecare: multò magis permiſſum erit, ſi contra Diuinum Regem inſtabit, qui Rex Regum, & Princeps Principũ, vt notatum eſt per Decianum *loco ſupra citato num.* 8. *in fine.* Ita etiam cùm genitoris præcepta æternam aduerſus ſalutẽ intentum haberent, filius parenti obedientiam præſtare non obligatur. Diuus Thomas 2. 2. *quæſt.* 101. *art.* 4. & ibi in loco Gaetanus: eòquòd propoſitum in Euangelio Matthæi 10. *num.* 37. habemus Chriſtum protuliſſe: *Qui amat patrem, pluſquam me, non eſt me dignus*: & Lucæ *cap.* 14. *num.* 26. *Si quis venit ad me, & non odit Patrem ſuum, & matrem ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* Quemadmodum in atrocioribus genitori obedientiam præſtare minimè adſtringitur. *l. liber homo, ff. ad l. Aquiliam.* Nec ullo modo mandanti, vt matrimonium concludat D. Thomas *in addit. ad 3. partem ſummæ quæſt.* 47. *num.* 6. Scotus 4. *ſenten. diſtin.* 29. *quæſt.* 1. *art.* 4. Giurba *ſuper conſuet. Meſſan. cap.* 3. *gloſ.* 4. *p.* 1. *fol.* 248. *num.* 5. vt pari modo filiæ obligationem imponere nullo modo pater poteſt, vt matrimonij contractionem faciat, illam

A recusationem dante: DD. apud Giurbã *loco supra cit. num. 3. vers. proindè*, cui addo Dianam *part. 4. tract. 4. miscellan. resolut. 132. fol. 218.* Qui notandum esse explicat: quod licèt filij, paterno absente consensu, matrimonium inire licito possint modo, recusantibus imò parẽtibus; illicitum verò censuit matrimonij habere contractionem, parentibus nulla certefactis ratione, nisi cum liberi timorem haberent; parentes iniusto impedituros modo illius matrimonij coniunctionem: vel quando legitima adsit occultandi causa: vel si multum parentibus conducat, vt alicuius celebratio habeatur matrimonij: tali in casu filij lethali sub culpa obedientiam, genitori illud præcipienti, ac volenti præstare tenentur: si tale scilicet propter matrimonium maximas tranquillare potuissent inimicitias parentes: eòquod isto in B casu potiùs paternæ subuentio necessitatis dicitur, & filius obedientiam præstare obligatur. Nauarra *in summa cap. 14. num. 15.* Scotus *quæst. 41 concluſ. 3.* & alij, qui sunt adducti per Giurbam *loco citato num. 5. in fine, & num. 6.* Adeòquod si postmodum filius nulla ratione paternã C sequutus fuerit voluntatem, præceptum contrahendo matrimonium, pater minimè perpetuo illum odio prosequi debet, nec proprio ex colloquio, atque conuersatione illum expellere; sed optimè valet per aliquod temporis spatiũ in spreti pœnam præcepti eum expellere. Diana *dicta part. 4. resol. 182.* Vt æquali modo hac de causa liberos ex hæreditate minimè possunt abigere, neque debitã illis dotem negare: eòquod matrimonium ipsis non consentientibus D contraxere: ac tali de causa omnes abrogatæ sunt leges ciuiles, quæ patribus filiorum exhæredationem permittebãt, si illorum absque consensu nupsserint. Spino *in speculo testamentorum glos. 20. principali ex num. 66.* Sanchez *de matrim. lib. 4. disp. 24.* Barbosa *super Consil. Trid. sess. 24. de reformat. cap. 1. num. 3.* qui in *num. 4.* affirmat nullum habere vigorem statutum illud, quod filijs vetat, ne matrimonij contractionem faciant, cum E parentum consensus absit nec vllo modo pœnas ab illo impositas valere, asserit, velut per ius canonicum abrogatas. Mastrill, *decis. 163.* Molina *de ritu nupt. lib. 2. different. 7. num. 9. cum sequentibus*, & cæteri Doctores, qui ab eo in *d. nu. 4.* sunt adducti, & habetur dispositio Sac. Concil. Trident. *in dicta sess. 24. de refor. cap. 1.* statuens, damnandos illos esse, qui falsò certum volunt, quod matrimonia ex filijs familias absque paterni consensus interuentu contracta, sint irrita; dicuntque parentes illa rata, vel irrita facere. ac ne tanta in clara materia plura in medio adducam, videndi sunt DD. adducti à Barbosa *loco supra citato in n. 2. 3. & 4.* G

Filij etiam erga parentes amorem debent præferre, illamque illis præstare pietatem, quam parentes eorum H erga personas præstitere. *Authen. licet in fine, C. de naturalibus liberis*, cum teneantur ad antidora, *l. sed si lege, §. consulait, ff. de petitione hæreditatis*; & illis mutua reddere vice beneficia obligantur: vt Diuus Paulus ad Timoth. scripsit *1. cap. 5. num. 5.* Ista de re sicuti genitor filijs alimenta subministrare tenetur, ita etiam parenti obligantur dare filij: *l. fin. §. ipsum autem, C. de bonis, quæ liberis, l. filias C. de patria potestate l. 1. & 2. C. de dendis liberis, l. si quis à liberis, ff. de liber. agnoscendis.* Adeòquod si parentibus detrahunt necessaria, homicidij existunt rei, vt in Prouerb. legimus *cap. 28. & in cap. si qui, dist. 30.* Tales filij in excommunicationem incurrunt: etiamsi paternis in factis minimè inueniantur: *l. si à liberis, §. sed vtrum*, vbi DD. *de liber. agnoscendis, l. legitimum, ff. de capitis dimin.* K Eòquod per emancipationem nullo tollitur modo obligatio: *§. in testibus instit. de testament.* nec sanguinis iura depelluntur: *l. iura sanguinis, ff. de regulis iuris.* Immò iterum paterno sub imperio valet reduci: Surdus *tit. 8. priuil. 65. num. 5.* Intrigliol. *singul. 135. vol. 1. lib. 2.* Et nullo modo à patre iterum in emancipationem potest admitti, absque eo quod

Prin-

A Principis rescriptum habeatur. Surdus *priuil. 66. num. 4.* Intrigliolus *loco citato num. 6.* Pascalius *de viribus patriæ potest. part. 2. cap. 3. num. 59.* Et si legitimatus ad primæuum reducatur statum, nec iterum in legitimationē excipi valet. Surdus *priuil. 67.* Intrigliolus *num. 7.* licèt pater bannitus reperiatur. Bartolus *in l. si quis à liberis. §. sed vtrum, ff. de liberis agnoscendis.* Surdus *de alimen. tract. 1. quæst. 17. num. 18. circa finem*: rationem in medium adducit in *num. 19.* Quod si genitor sit impius, legumque contemptor, pater attamen esse nullo modo desinit: cum subministranda illi sint alimēta; etiam ratione reuerentiæ, ac obsequij, quæ filius genitori etiam scelerato, & impio exhibere tenetur. *l. libertos, ff. de obseq. liber.* & quamuis banniti ea, quæ de iure sunt ciuili amittant, minimè tamen perdunt illa, quæ ad naturale, vel gentium ius sunt pertinentia. Bartolus *in l. emissione, §. qui deficiunt, ff. de capitis diminutione*: Surdus *loco citato num. 20.* Sed si Reipubl. inimicus pater inueniatur, filius illi minimè obligatur alimenta subministrare. Alexander ad Bartolum *in l. si quis à liberis, §. sed tutum, ff. de liberis agnoscendis*: Tiraquel. *de pœnis obtemperandi, can. 20. num. 21.* Hac de re catholicus filius patri alimenta præbere debet hæretico: Surdus *quæst. 19. num. 13.* Adeòquod Iudex competens filium cogere valet, vt parenti alimenta deferat, si tali reperiatur in facultate, vt necessaria illa dare possit alimenta, & an sit ecclesiasticus aduersus laicum filium: vide Surdum *tit. 8. priuil. 9.*

Pro qua genitori subuentione præstanda concessum euenit filio egressum ex Religione facere, vt alimenta ducat genitori, qui cum in summa reperiretur necessitate, illius indigeret auxilio. Tiburinus *in Decalogo cap. 2. §. 9. num. 6.* Coctonius *controuers. lib. 5. controuers. 3. cap. 2. de parentibus, & liberis num. 56. fol. 619.* Pascalius *parte 2. cap. 3. num. 62.* Quodsi egenum deseruerit genitorem, Religionique sese adscripserit, mortale patrat peccatum. Diuus Thomas *2. 2. quæst. 86. art. 3.* Surdus *dict. tit. 1. quæst. 29. num. 12.* Iure optimo ingratum erga parentes filium, successione, præstandisq; alimentis valet priuare pater: *Authen. vt cum de appell. cognoscit: l. si quis à liberis: §. idem Iudex*: vbi *Glos. ff. de liberis agnoscendis*. Malè etenim de sua sentit fama, qui genitorem dereliquit, & maledictus per Deum est, qui ludibrijs matrem afficit, vt legitur in Ecclesiastico *cap. 3. num. 18.*

DE PARENTVM ERGA FILIOS obligationibus.

Cap. 13.

TRes præcipuè liberos erga parentum extant obligationes. Prima scilicet alimenta illis præbere necessaria, & illos benè educare. Secunda illis instructiones dare. Tertia illorum consulere necessitatibus. Prima obligatio naturali ex Iure habet dependentiā, & quodammodo cum cæteris communis inuenitur brutis, quæ naturæ ex instinctu, propriſque amoris impulsu hac proli tribuunt, & velut propriorum partu viscerum, adferunt nūtrimenta. meritò quidem, naturali Iuri annexum fuit ciuile: *tit. tit. C. de alendis liberis, & tot. tit. ff. de liberis agnoscendis*, ac etiam Canonicum *per cap. si quis dereliquerit, distin. 30.* Hac de re Subtilis iuxta sententiam dicentis (Arctiori vinculo homini nos iungitur, quàm eo, quo parentes liberis: multū enim volumus patriæ, multa parentibus, multū demum multis, sed filiorum causa omnia volumus), perferrum, per flammas, si filiorum charitas expostulet, iur. nullius inculumitas suauior, nullum funus acerbius, magisque luctuosum. Et meritò, eòquod filij pars viscerum sunt parentum; per illos etenim iterum enascuntur, & quasi perpetuantur: *l. liberorum 220. §. fin. ff. de verborum significatione.* Ideò plus pater amoris erga filios, quàm propriam circa personam habet: *l. finali, C. de curat. furios. text. in l. isti quidem, ff. de*

A ff. de eo, quod metus causa: & ibi Glosa: Adeòquod per nullius vim legis alimenta iure naturali submini-ſtranda poſſunt auferri: Baldus *in l.* 1. §. *ius naturale*, §. *col. finali ff. de iuſtitia, & iure*: Mantica *de coniecturis vltimarum voluntatum lib.* 11. *tit.* 22. *num.* 41. Peregrinus *de fideicommiſſis art.* 36. *num.* 146. *& art.* 38. *num.* 14. Hondedeus *conſ.* 95. *num.* 73. *vol.* 1. Paſcalius *de viribus patriæ potẽtatis part.* 2. *cap.* 3. *num.* 4. Nec aliquo cauerí valet ſtatuto, ne genitor alimentorum filio præſtandorum in obligatione reperiatur. Menochius *conſ.* 60 *num.* 81. Roſius *tit. de alimentis præſtandis num.* 7. Ceuall *com. contra com. queſt.* 780 *num.* 247. Gomez *ad l. Tauri* 40. *num.* 57. immò nec ſic introductam vigorem habere cõſuetudinem affirmat *loco citato n.* 4. Nec vllo modo per pactum inter patrẽ, filiumque iuramento confirmatum, ne ille aliméta ſubminiſtrare teneatur, vim continere, voluerunt Iaſon. *in Authen. quod locum num.* 7. C. *de collationibus*. Crauetta *conſ.* 189. *num.* 1. Surdus *de alimentis tit.* 1. *quæſtione* 1. *nu.* 8. *&* 18. Gomez *ad l.* 22. *Tauri num.* 12. Intrigliol *ſingul.* 136. *lib.* 2. Peregrinus *dicto articulo* 36. *num.* 146. Paſcalius *loco ſupra citato nu.* 4. Barboſa *coll. DD. in l. ſi patrem* 4. C. *de alendis liberis num.* 2. Licèt filij ampliùs in ſacris non reperiantur paternis. Surdus *dicto tit.* 1. *queſt.* 1. *num.* 20. Vel ſi banniti ſint: Paſcalius *de iur. patr. poteſt. dicta parte* 2. *cap.* 3. *num.* 8. Hondedeus *dicto conſ.* 95. *num.* 76. *vol.* 1. Viuius *deciſ.* 523. *num.* 8. Intrigliolus *loco citato num.* 3. Surdus *dicto tit.* 1. *queſt.* 1. *num.* 7. Barboſa *loco citato num.* 5. *& in num.* 6. affirmat: filium Catholicæ Fidei ſectatorem hæretico ex genitore alimenta excipere debere: vel qui immoderatus, patriquè obſequens minimè ſit: Tuſcus *litter. A. concluſ.* 287. *num.* 12. Paſcalius *dicto cap.* 3. *num.* 21. Corduba *in l. ſi quis à liberis*, §. *idem Index nu.* 53. *ff. de liberis agnoſcendis*: Giurba *conſuet. Meſſan. gloſa* 13. *parte prima cap.* 7. *nu.* 16. qui in ſequentibus numeris extendit in filio, qui vxorem duxerit, atque illius coniuge, ac filijs; maximè ſi patris ex voluntate deuenerit, vt cum illa coniungeretur: Alba *conſ.* 241. *num.* 8. & ſi fortè filius patris abſente conſenſu aliquam ſibi ſumpſerit in vxorem; quod adhuc illi, eiuſque vxori alimenta præbere genitor obligatur: ex Nacta *conſil.* 270. *num.* 5. *&* 6. Peregrinus *de iure fiſci lib.* 3. *tit.* 18. *num.* 63. Quamuis indigno nupta viro filia reperiatur: eius namque ſecundum neceſſitatem alimenta dare genitor adſtringitur: Pontanus *de alim. cap.* 5. *ad finem*: Surdus *in ſimili tractatu tit.* 1 *queſt.* 6. *num.* 24. *cum ſequentibus*: Molina *de primogenitis lib.* 2. *cap.* 16. *nu.* 2. Qui Giurba *loco citato* ampliationem facit in filio, qui Religioni fuerit adſcriptus. & ſubextendit in *n.* 12. genitorem illi alimenta ſubminiſtrare adſtrictum eſſe, quamuis è Monaſterio profugus fuerit, & bona Monaſterio renunciaſſet: vel ſi fuerit è Religione depulſus. quod ſi pater in Religioſorum numerum ſeſe contulerit, adhuc liberis alimenta præſtare tenetur, vt Monaſterium ipſum ex introgreſſi bonis genitoris illius filios alere compellitur, vt aſſerit in *num.* 13. *ampliatione* 6. & non liberis tantùm: at etiam cæteris rectam deſcendentibus per lineam: ex Surdo, Trentacinque, Rebuffo, Molina, cæteriſque Doctoribus, per eum citatis in *num.* 15. *ampliat.* 8. licèt ex prædefuncti filio, ſpurius adhuc viuens nepos extiterit: Francus *deciſione* 686. Thorus *in compendio deciſionum littera A. in verbo alimenta num.* 7. Giurba *loco citato num.* 15. *in fine* qui in *nu.* 16. idem aſſerit procedere, vt nepoti ex prædefuncti filio ſecundogenito vitæ militiæ competat; licèt filius erga patrẽ ingratum oſtendiſſet animũ, & in *n.* 18. in prodigo extendit filio, qui ex parte debeat alimenta ſuſcipere, quãuis portionem, quæ fuerit ex genitore data perdiderit.

Quæ quidem alimenta paternarum habito reſpectu facultatum, ac attenta ipſorum qualitate filiorum debent ſubminiſtrari: Pariſ. *conſil.* 98. *num. fin. vol.* 2. Capicius *deciſ.* 154. Couar. *de ſponſalibus*

parte

A *parte* 2. *cap.* 8. §. 6. *num.* 7. Gamma *dec.* 225. *num.* 1. Nec excusari alimentorum præstatione potest genitor, si asserat filium exercere militiam posse: vel alia victum quærere posse ratione. sed videndum tempus est, quo alimentorum fit expostulatio, si filius vnde victum possit excipere habeat, vel non. Aldobrandinus *cons.* 28. *num.* 26. Cravetta *cons.* 199. *num.* 1. *vers. tamen diligentius.* B Quo verò in loco debeant alimēta præstari, Iudicis remissum extat arbitrio: *l.* 1. §. *& solet: ff. vbi pupill. educare val.* & sæpius assignari eo in loco solent, vbi alendus ortum habuit, ac petitionis tēpore inuenitur: Corneus *cons.* 281. *nu.* 4. *lib.* 4. Surdus *tit.* 4. *quæst.* 14. *num.* 27. *& quæst.* 15. *nu.* 4. Menochius *de præsumptionibus lib.* 4. *præsumpt.* 177. *num.* 54. *& de arbitr. casu* 170. *num.* 15. Et debent C extra domum præstari, si educandus hostiliter sese haberet cum illo, qui alimenta subministrare adstringebatur: Cardin. Periera *de potestate nominandi cap.* 1. *n.* 38. Cabed. *decis. Lusit.* 178. *parte prima*. Et quamuis patriæ sit vis potestatis, vt filius compellatur, ne paternam extra domum vitam ducat: Glosa *in* §. *tuum, inst. de patr. potest.* Pinellus *in l.* 1. *parte prima num.* 53. C. *de bonis maternis:* Attamen si D pater ad secundas progressum fecerit nuptias, & filij ex dicto secundo adsunt matrimonio, qui filij primi matrimonij superuiuentis causa de successione priuati euenirent: tali in casu genitori denegata euenit educatio, vt voluerunt Fontanella *de pactis nuptialibus clausula* 5. *glos.* 8. *parte* 11. *num.* 29. Pegnera *dec.* 95. & Rouitus *decis.* 8. Adde, quod suspiciones, quæ aduersus binnubam genitricē E vigorem habent, locum etiam in patre obtinent, vt voluerunt Ioannes de Garronibus *in Rubr.* C. *de secundis nuptijs, nu.* 73. *pœna* 39. Corneus *in l. iubemus,* C. *ad Trebell.* Boerius *decis.* 195. *num.* 4. *in fine:* Riccius *coll.* 35. 15. *parte* 8. Danza ad Grammaticum *decis.* 55. *nu.* 6. Carliuali *de iudicijs tom.* 2. *in Apologia contra Bouitum fol.* 408. *num.* 16. additi ad Capiciumlatro *decis.* 12. *num.* 13. Immò aliqui affirmarunt, maiorem esse contra nouercam, quam aduersus vitricum suspicionem: còquod minimè reperitur in iure, victricos priuignis insidias construere, quemadmodum agunt nouercæ: *Text. in l. ibi Nouercalibus de Cinimentis, ff. de inofficioso testam.* Giurba *ad consuet. Mess. cap.* 7. *glos.* 7. *parte prima num.* 10. Hac de re, si testator filium apud nouercā educationem suscipere præcepisset; nouerca vtique compelli minimè potest, simul G cum priuigno vitam ducere, odij causa, quæ mutuo in illorum pectoribus ardet. Montanus *de titulis Reg.* 9. *nu.* 273. Surdus *tit.* 4. *quæst.* 14. *num.* 4. Secundo. nimiam propter genitoris sæuitiam, quā pater erga filium, illiusque malos mores ostendat, Doctores penes Giurbam *loco citato num.* 11. vt si filio spectantia dilapidet bona *cons.* 83. Vel si ægrotanti filio medici operā nullo modo apposuit: H Pegnera *decis.* 97. *num.* 3. *Authen. si rixas pater disseminet*: Peregrinus *cons.* 89. *n.* 4. Tertio. si genitor filij matrem nulla habita causa enecaret: Cumanus *cons.* 83. *num.* 2. Quo in casu pater è propria liberum potestate filiū reddere compellitur: Giurba *loco citato num.* 12. Pascalius *parte prima cap.* 2. *num.* 100. *fol.* 23. Quarto. cum filius formosam, vel iuuentute florentem haberet coniugem: I Surdus *de alimentis tit.* 4. *quæst.* 15. *nu.* 33. Caualcanus *num.* 304. *& decis.* 17. *nu.* 3. *parte* 4. Intrigliolus *singul.* 142. *num.* 9. Giurba *loco supra citato num.* 13. Quinto. cum filio placeret paternam extra domum vna cum vxore, ac filijs commorationem facere: Giurba *num.* 14. Septimo. cum lis magna inter filium, ac genitorem orta reperiretur. Corneus *cons.* 281. *num.* 4. *volum.* 3. Bursat. *loco citato* K *num.* 2. Surdus *tit.* 4. *quæst.* 14. *num.* 27. Giurba *num.* 27. Octauo. si inter fratres aliqua ortū habuisset inimicitia: Viuius *decis.* 523. *num.* 38. Giurba *num.* 18. Et denique, si aliquo modo patris culpa reperiretur, ne filius paterna commorationem faceret in domo: quod in ea illi denegasset alimenta; vel ex illa eum abiecisset: vel aliam propter causam,

quæ

A quæ Iudicis arbitrio ſit optimè conſiderata. Giurba *loco citato num.*20. Alexan. *conſ.*178. *num.*7. *vol.* 6. Paſcalius *de viribus patriæ poteſt. parte* 2. *cap.*3.*num.*88. Et ſi filiusfamilias nolit alimenta ex genitore deſumere, honeſtumue quærere vitæ genus velit, nullo modo pater illi ponere valet impedimenta minimè filij operibus indigens, quin alium proficiſcatur in locum per ea, quæ dicit Pinellus *in l.* 1. *parte* 2. *num.* 55. C. *de bonis maternis*, Sanchez *de matrimonio lib.* 17. *diſput.*39. *num.*6.

B

Alimentorum circa præſtationem eſt notandum; quod Iudex circa modum aſſignandi alimenta filio, dum lis permanens exiſtat, quem pater ſuum eſſe filium negauerit, ſummario debet modo informationem præmittere: & ſi præſumptio ſit pro filio aliena, debet pronunciare, vt interim alimenta filio præſtentur. Alexander Trentacinquius *var. reſolut. libro* 1. *tit. de alimentis*, *reſolut.* 1. *num.* 48. Et ſi argumenta præſumpta ex probatione ſint à patre, lite pendente, ſubminiſtrata minimè poſtmodum repetuntur, ſi plenariam habuerit cognitionem, illum eius filium non eſſe, quem vti patrem ad alimẽta compellebat præſtanda, Couarr. *practic. quæſtionum cap.*6. *num.*8. Cord. de Lata *in l. ſi quis à liberis*, §. *ſi vel parens num.*39. *&* 54. *ff. de liberis agnoſcendis.*

C

D

Quibus vero de cauſis excuſationem pater habeat, vt deneget filijs alimenta notatum fuit à Giurba *ad conſuet. Meſſan. cap.*7. *gloſ.*13. *parte prima à num.*23. *cum pluribus ſequentibus fol.* 443.

Quod verò ad filiorum ſpectat educationem, ex eo præcipuè pendet, vt primo inſtructionem habeãt, quid Deo, patriæ, ac reliquis præſtare debeant hominibus. ſecundo, vt fidei rudimentis erudiantur, ſicut præcipit Aegidius Columna *de reg. Principum lib.*2. *part.*2. *c.*5. ex rationibus per illum in eo loco adductis, ac vt optimis imbuantur moribus, vt in *cap.*6. ac tertio, vt liberalibus tradantur diſciplinis, ſectantes in hoc parentes, Eccleſiaſticum præceptum dicentis: *Filium habes erude illum*) cum filiorum eruditio, tanquam pietatis officium ad parentes ſpectet: per *Textum in l. quæ pater filio* 2. *ff. famil. herciſcundæ.* Hac de re genitor valet compelli ad expenſas filio ſubminiſtrandum, ac ad libros pro ſtudio emendum, ſecundum *Gloſ. nota. in l. Macedoniani*, C. *ad Sen. conſ. Macedonianum*: Et licèt multi ex hac recedant opinione, qui talibus ab expenſis parentes excuſent. magis tamen eſt communis illa DD. qui filiorũ ſtatuunt in fauorem, vt ſaltem genitor cogatur ad expenſas pro primis grammaticalibus litteris adminiſtrandis, Paſcalius *de vir. patriæ poteſtat. parte* 2. *cap.*3. *num.*16. Hac de re Bartolus *in l. quidam cum filium*, *ff. de verborum obligationibus*: filium poſſe à genitore depoſcere, vt impenſas faciat neceſſarias in conducẽdo magiſtrum; quod ſequitur Iaſon ibidem *num.* 33. maximè ſi filius bonæ ſit indolis, & genitoris conditio, ac ſubſtantia toleret: illo namque in caſu non ſolùm pro liberalibus adipiſcendis artibus pater obligatur, ſed etiam pro iuris prudentia, medicinaque acquirenda: Surdus *de alimentis tit.*4. *quæſt.*16. *nu.*6. *in fine.* ſed *in tractatu eodem tit.*4. *quæſt.*6. *num.*8. explicauit iſtud in ſtudijs neceſſarijs locum habere, ſine quibus homo ſecundum conſuetudinem, & conditionem ſuæ perſonæ vitam ducere non poteſt; aliter verò procedit in diſciplinis, quæ ad benè eſſe apprænduntur, affirmans ita Bartolo placuiſſe *in l. prima*, §. *nec caſtrenſe in fine*, *ff. de collect. bonorũ.* Sed Surdo reſponſionem donat Cutelli *de donat. tract.* 1. *diſceptat.*2. *particula* 11. *num.*27. fauore enim ſtudij validitatem habet donatio inter patris, filijque perſonam facta, vt communis eſt DD. opinio *in l. prima*, *ff. ſoluto matrim.* quos refert Segur. *in repet. l. vnum ex familia*, §. *ſi frandem num.*128. *&* ſequentibus, *ff. de legatis* 2. Rebuff. *in tractatu de priuileg. Scolariorum priuil.*90. Barboſa *in l. prima*, *ff. ſoluto matrimonio in* 7. *parte num.* 29. Cutelli *de donationibus tract.* 1. *diſcurſu* 2. *particula* 11. *fol.* 324. Quo in loco agit,

E

F

G

H

I

k.

quali

A quali in caſu poſſit genitor compelli, vt expenſas filio pro ſtudio ſubminiſtret: nec vllo modo cæteris cum fratribus obligatur conferre: nec in legitimæ portionem connumerare. Garzia *in tract. de expenſis, & meliorationibus cap. 4. n. 1. & ſequentibus.* Paſcalius *de viribus pat. poteſt. p. 1. c. 4. n. 33.* Immo ſi apud patrem bona filij aduentitia reperiantur, quidquid tamen pro filio expendit in ſtudio, proprijs de bonis derogaſſe præſumitur, ac

B donandi animo tribuiſſe Barboſa *loco cit. n. 29.* Niſi de contrario genitoris voluntate aliqua claro modo appareret demonſtratio, Cravetta *conſ. 125. n. 8.* Nec filius emptos à patre libros cum alijs fratribus ſuccedens, confert, ſed præcipuos, retinet illos *per text. in l. quæ pater cum gloſſa ff. ſam. herciſc. & in l. filiæ cuius C. eodem.* Paſcalius *p. 2. cap. 3. nu. 18.* qui

C *in n. 19.* Studij fauore concedit fideicõmiſſum euertere, atq; bona quæ reſtitutioni eſſent ſubiecta alienare poſſe: citat Curtium Iuniorem *in auth. res quæ n. 43. & ſeq; C. communia de legatis.* Nullo modo ponente obicem diſſenſu. Antonij de Padil. *in repet. eiuſdem Ant. nu. 91.* eo quod ſupradicta opinio potior extat, & defenſionem habet. Horat. Lut. *in tract. de privileg. ſcolar. priuil. 7.* Quo vero ad

D filiorum ſtatum prouidendum, dicimus: patrem obligationem habere, vt dotem filiabus præſtet: tam ſi in matrimonio collocare ſe velint: quàm ſi in monaſterio ingreſſum facere illis placeat, ſecundum patriæ morem, & iuxta familiæ cõſuetudinem. Bartolus *in l. 1. §. ſi parens ff. ſi à parente quis fuerit manumiſſus. & in l. fin. §. utriuſq; C. de dotis promiſ.* Quo in loco inquit Imperator (quibus cautum

E eſt paternum eſſe officium dotem, vel ante nuptias donationem pro ſua dare progenie) & quamuis hæc ante nuptias donatio non ſit amplius in vſu, cogi attamen poteſt genitor Iudicis officio; ſicuti in conſtituenda filiabus dote, ita etiam ad donationem propter nuptias filio faciendam, vt matrimonium concludat. Cutelli *de donationibus tract. 2. diſcurſu 1. ſpeciale 5. n. 13. cum ſequentibus,*

Minimè obſtante quòd propter nuptias F donatio abolitionem fuerit paſſa: conſuetudo nãq; iſta nullo modo derogauit donationẽ, ſed permiſit. Paſcalius *de iuribus patr. poteſt. p. 2. cap. 7. n. 86.* Qua facta minimè obnoxius eſt amplius ad ſoluendam dotem reſtitutionis in caſu. Cutelli *loco tit. n. 16. prope finem.* Maſtrilli *deciſ. 46.* Pro qua genitor cogendus foret, cum filius alio modo vxorem non reperiret. Paſcalius *loco cit. n. 86.* & Cutelli *d. n. 16. in fine.* Nec legitimæ ſupra rationes donare obligatur, cum ſi ad ſeſe obligandum compelleretur, pro concurrenti præſtandæ dotis ſumma, ſe obligare teneatur. Cutelli *n. 19.* Quo modo vero genitor minimè ſe obligando, neq; donationem nuptiarum cauſa faciendo pro dotis reſtitutione, quæ fuerit à filio recepta, in obligatione reperiri cenſetur, diſſerit. Paſcalius *loco ſupra cit. à nu. 80.* Maſtrilli *deciſ. 46.* Quo in loco diſtinctionem facit: de filio emancipato, vel qui in ſacris conſtitutus paternis reperiatur: quamuis Cutelli *loco cit. n. 18.* & optimè, affirmet iſtam ſolam adeſſe differentiam, quod ſi filius paterna è poteſtate liber exiſtat: illo caſu genitor in ſubſidium, ideſt excuſo filio tenetur: ſi vero in poteſtate inueniatur obligationem habet inſolidum: & ratio extat; eo quod genitoris obligatio cum à lege prouenerit, hac de re neceſſaria, ac propterea ſubſidiaria; ſi filius proprij iuris exiſteret.

Simili modo parens tenetur filio ſacerdotalem eligenti ſtatum, patrimoniũ exhibere conſtitutum, vt ſacros ſuſcipiat ordines, vtq; Deo ſeruitium præſtet. Gturba *ad conſ. Meſſ. cap. 3. gloſ. 4. p. 1. n. 16.* Marta *de ſucceſſ. p. 1. queſt. 25. art. 1. n. 20.* Barboſa *de officio, & poteſt. Epiſcopi p. 2. alleg. 20.* Fontanella *de pactis nuptialibus claus. 5. gloſ. 1. p. 1. n. 65.* Hæc etenim cauſa neceſſaria eſt, vt pater cõpelli poſſit; ſicut Dianæ ſententia eſt *part. 8. tract. 6. reſol. 91.* Sanchez *de matrimonio lib. 4. diſp. 26. n. 7.* Guttierez *lib. 2. pract. quæſt. qu. 65. n. 7.* Nam ſicuti genitor obligationem habet dotem filiæ

A pro monacatu constituere, quemadmodum si in matrimonium sese collocare voluisset: pari modo pro Sacris excipiendis ordinibus patrimonium filio, donationis in locum propter nuptias, præbere debet. Neq; maior haberi debet fauor in carnali filiæ matrimonio, quàm in spirituali filij, vt explicauit. Cutelli *de donationibus tract. 1. discur. 2. particula 12. nu. 8. & 9. fol. 364. tom. 1.* & velut bona pro dote fidei commisso subiecta pati alienationem possunt, assignãda monasterio pro filia in illo collocanda, ita etiam pro susceptione sacrorum ordinũ affirmat. Gamba. *loco cit. n. 17.* Sanchez *loco cit. nu. 7.* Auendagnus *cons. 17. nu. 4.* Adeo quod donatio, quæ filio pro clericatu suscipiendo fuerit facta, eumdem habet vigorem, ac si filio sacrorum pro susceptione ordinum fuisset effecta: DD. penes Cutelli *loco supra cit. n. 12. vers. in contrarium* ex sententia Iasonij *in l. licet filiæ ad medium num. 7. C. de collationibus.* Dummodo quod clericus alicui seruitũ præstet Ecclesiæ, vt resoluit. Caldas *de rest. in integrum, in verbo lætis, nu. 105. vers. possit verè.* Gratianus *discept. forens. cap. 231. n. 24. tom. 2. fol. 118.* Si vero talis donatio, vel patrimonij constitutio in legitimam computari debeat, vel minimè: & an retrodonari: vel cedi valeat, disputationem facit idem. Cutelli *loco cit. à n. 18. cum sequentibus*, & an si concedat suum legitimæ, fraudem habere præsumatur. Vide Giurb. *cap. 4. glos. 5. p. 1. n. 29.* Adde quod si pater vsusfructus renunciationem filio minimè fecisset, pro bonis ab illo donatis, adhuc fraude plena præsumenda est donatio, ac in fraudẽ facta, vt gabellarum haberetur exemptio. Cutelli *de donationibus tract. 1. discur. 2. particula 9. nu. 12. à versiculo. amplia tertio, cum duobus numeris sequẽtibus.* Quod alio eueniret modo si remissus filio esset vsusfructus, qui nullo modo publicanorum in præiudicium remissus dicitur. citat. Dianam *resol. moral. tit. de immunitate ecclesiastica resol. 43. & 69. miscel. tract. 2. resol. 22.*

Quo vero ad assignandam filijs legitimam, quamuis pater nullo modo teneatur, & filij minimè illo viuente possint exposcere, vt confirmarunt DD. penes Giurb. *in consuet. Mess. cap. 4. glos. 5. p. 1. n. 4. cum sequentibus.* Pascalius *de iuribus pat. potest. p. 2. cap. 4. nu. 20.* Quando tamen genitor in religione ingressum fecerit: ad legitimam filio assignandam potest compelli. Giurba *loc. cit. n. 31.* qui etiam ampliationem facit in matre *in n. 32.* Atq; etiam secundò debet iudæi filio ad catholicam fidem conuerso assignari. Giurba *n. 33.* Tertio in vitâ debet assignari legitima, si pater bona sua dispergeret, DD. penes. Giurbam *nu. 34. pasc. loco cit. n. 22.* Quarto si genitor condemnationem habuisset, vt bannitus cum confiscatione bonorũ fuerit. Giurba. *n. 35.* & DD. eo in loco per eum adducti.

DE PARENTVM POTESTATE *in liberos, & eorum bona, ac de patriæ potestatis effectibus.*

Cap. 14.

ANtiqui legum latores Romani, politicæq; principes vitæ, tantam in liberos parentibus potestatem concesserunt, vt nullo modo aliquo, siue legum, siue Iudicis expectato auxilio, illos enecare, ac ex hæreditate depellere vetitum eueniebat. quod Romuli lege his conscriptum verbis habemus *(Parentum in liberos omne ius esto, relegandi vẽdendi, & occidendi)* quam legem regiã nominauit. Petrus Faber *semestrium lib. 2. cap. 24.* Quibus etiam duodecim tabularum lege in filios vitæ, necisq; ac tèr illos vendendi tributa fuit potestas Alex. ab Alex. *dierum genial. lib. 6. cap. 10. vers. insuper filios.* Asinius *in prax. Iudiciorum, de modo in ciuilibus procedendi c. p. 2. nu. 16. cum sequentibus.* Viuandus Pighius *in annalibus magistratuum, & prouinciarum populi Romani lib. 3. fol. 150. vers. vẽdendi* Ioannes Solorlatius *de parricidij crimine lib. 2. cap. 7. l. fin. vers. quis enim C. de curat. furiosi.*

Cum

A Cum hæc attamen potestas, parentibus manu propria liberos occidentibus fuerit permissa, potius pro inhibitione, deseruiebat, naturalem erga filios propter affectum. & vix aliquis reperiebatur genitor, qui vocatus fuisset in ius, quod filio necem intulisset, hac de re minimè fuit necesse id expresso prohibere modo: cum id vetitum ex naturâ deueniat; quæ suprema parentum potestas quãuis præteritis sæculis aliquam limitationem, ac restrictionem fuerit sortita, interpretationeq; molita fuerit, vt moderata solum modo correctione illos punire valeant, non tamen sæuo in illos, atq; atroci procedere modo concessum fuit, per Iura *l. 3. & 4. C. de patria potestate l. vnica C. de emendatione propinquorũ*, Menochius *de arbitr. casu 364.* cum, vt dixit iuris consultus *in l. Diuus ff. ad l. pompeiam de parricidijs*, paterna potestas in pietate non in atrocitate debeat vigorẽ habere. Cum ista œconomica correctio patri, ac matri familias indistincta concessa fuerit ratione; & vt dixit. Diuus Augustinus, *& glos. in cap. duo 23. quæst. 4.* cuiq; genti idonea, & accommodata reperiatur: vt non solum Episcopo plebem moderanti, sed etiam, pauperi domum, diuiti familiam, patri prolem, marito vxorem, Iudici prouinciam, regi populum dirigenti, ac deniq; omnibus, qui obsequium alicui, ac reuerentiam præstare tenentur, potest hæc œconomica cõpetere correctio: vt quos ad vitæ decora domesticæ laudis exempla non prouocant, saltem correctionis medicina compellat. *l. 1. C. de emend. propinquorum*: non tamen per iurisdictionis viam, nec in Iudicij forma, sed de facto, moderatoq; puniendo modo, ad correctionem moribus adferendam: vt puniuntur filij ex parentibus. *l. 3. & 4. C. de pat. potest.* mulier à coniuge. Menochius *casu 364.* frater minor à maiore. Bartolus *in l. fin. n. 13. ff. de collegijs illicitis.* Monacus ab Abbate. *Abbas in cap. fin. n. 2. de regularibus.* Clericus ab Episcopo. Surdus *cons. 172. n. 14.* Discipulus à magistro *l. sed si quacumq; §. fin. ff. ad l. Aquilam. Item quæritur §. Item.* Iulianus *ff. locati.* Seruus à Domino *l. 2. ff. de his qui sunt sui, vel alieni iuris.* Vassallus à Barone *l. fin. C. de agricolis, & censitis lib. 11.* Ancilla mercenaria à domina. Alex. *cons. 75. vol. 3.* Libertus à patrono *l. prætor 7. §. præterea l. non solum 11. §. quamquam ff. de iniurijs.* Et omnes à Rege. Olibanus, *de iure fisci cap. 9. n. 28. cum seq.*: Si maiori namq; punitione dignus reputatur filius, nullo modo à patre, sed ex iudice habita causæ cognitione pœnam excipere debet. ac tali modo intelligendus est iuris consultus *in l. 2. ff. ad legem Corneliam de sicarijs.* Pinellus *2. p. Rub. C. de bonis maternis num. 18.* Cuiacius *lib. 4. obseruationum cap. 12. & lib. 6. cap. 17.* Solorzanus *de crimine parricidij d. lib. 2. cap. 8.* Non adeo tamen potestas hæc restrictionem passa fuit, in genitore; quin eiusdem potestatis iure licitum nõ esset. Primo. filiæ in adulterio ac rebus in venereis domi suæ deprehensæ necẽ adducere. dummodo quod vtrumq; ferro, propriaq; manu (patrono, patroniq; filio excepto) morti daret *l. patri 20. ff. ad legem Iuliam de Adult.* Pinellus *loco cit. nu. 19.* Couarru. *de sponsalibus p. 2. c. 7. §. 7. n. 3.* Decianus *tract. crimin. tom. 2. lib. 9. cap. 15. n. 14.* Lessius *de iust. & iure lib. 2. cap. 9. dubit. 4. fol. 88.* Secundo etiam filium nimiæ paupertatis, ac intolerabilis causa egestatis, victus conquirendi, fine vendere *l. 2. C. de patribus qui filios distraxerunt.* Couar. *lib. 3. var. resol. cap. 14. nu. 4.* Ascanius clemens *de pat. potest. cap. 6. per totum* Pascalius *in simili tract. parte 1. cap. 1.* Molina *de iust. & iure tract. 2. disp. 37. vers. sciendum est.* Bursatius *cons. 16. n. 65. in 1.* Tiraquellus *de retractu lignag. §. 26. glos. 1. n. 16. & 17.* Surdus *de alimentis priuil. 28.* Marta *de iurisdictione p. 4. centuria 1. casu 90. nu. 1. & 6.* Azorius *institutã morali p. 3. lib. 8. cap. 6.* Lessius *de iust. & iure lib. 2 cap. 5. dubitat. 4. n. 17. fol. 44.* Ita tamen quod emptor qualicumq; tempore solutum ei fuerit pretium, vel præstans oblatum fuerit mancipium, filiũ parenti restituere teneatur. vt disponitur *in l. 3.* vbi DD. *C. de patribus qui filios*

distraxerunt. Pascalius *loco cit. nu. 6. in fine* Adeo quod si ad pinguiorem peruenerit fortunam, ad illius redemptionem obligatum se intelligat; & cogi potest. Baldus *in cap. ex rescripto de iure iurando.* Pascalius *loco cit. n. 9.* Quam quidem parentibus potestatem de iure etiam diuino permissam fuisse legimus in Esdra, *cap. 5. lib. 2.* vbi *filij nostri, & filiæ nostræ multæ sunt, accipiamus pro pretio eorũ frumentum, & comedamus, & vinamus,* & non solum ad venditionem, sed ad pignorationem, permutationemq; extendunt etiam doctores penes Pascalium *loco cit. n. 10. & 11.* Quam potestatem genitrix, & pater, qui propria filium è iurisdictione liberauerit, nullo modo retinent. Pasc. *loco cit. nu. 12. & 13.* neq; in filio clerico illam valent exercere *idem num. 15.* Sed ista patris potestas minimè nostris hisce temporibus in vsu reperitur. immo sanguinolenti nominantur qui illa vtuntur *d. l. 2. C. de patribus, qui filios distraxerunt.* quod si forsitan illam adhiberent, nullo modo pluries, quam semel filij venditionem facere, necessitate cogente patribus permissum euenit; cum transactis sæculis reuendere illos valerent: vt correxit ius cæsareum *in l. 1. & 2. C. de patribus, qui filios distraxerunt.*

Valent etiam parentes impuberes filios religioni offerre, non formalem quidem ad ingressum, in ordine ad professionem, ad materialem tamen pro educatione: quia illa in ætate parentum sub potestate subiecti reperiũtur, qui speciali ratione potestatem retinent illorum oblationem religioni facere absente ipsorum consensu *cap. auditis 30. quæst. 1.* Diana *parte 1. tract. 15. resol. 56. & p. 4. tract. 4. resol. 42.* Post vero puberbatis tẽpus minimè tenentur: eò quod in illis, quæ ad animæ statum spectantia sunt, filij sui iuris existunt. Franciscus Maria Prato *in additionibus ad Pascalium de pat. potest. ad num. 22.* & hac de re, vt inquit. Diana *d. resol. 56.* ex Suarez. *tom. 3. de religio. lib. 5. cap. 9. dub. 4.* mortale patrant peccatum parentes, qui filias in monasterio ingressum facere cogunt, vt eo in loco sæculari maneant in statu, vsq; ad nubendi occasionem; nisi forte breue ad tempus necessitate sic exigente. eo quòd custodia, illa recusante nimium habet rigorem, ac excomunicationis incurrunt pœnam à Conc. Trident. *prolate sess. 25. cap. 18.* In quoslibet, qui filiam ad ingressum in monasterium faciendũ, vel ad habitus religiosi susceptionem, disiunctiuè. & iure quidem optimo, eo quod semel ingressæ, ob verecundiam, vel monialium propter preces habitus susceptionem faciunt inuitæ. quẽadmodum eaindem excommunicationis pœnam subeunt si ingredi volentibus ponant impedimenta ex disp. Trident. *concil. loco supra cit.* Quod intelligi debet si uis fuerit adhibita: & parentes in obligatione reperiuntur, in diuersionis casu, temporale damnum, tam filijs, quam monasterio illatum compensare. licet propter euenturæ incertitudinem vtilitatis nullo modo integra fieri debeat restitutio. vt explicat Tamburinus *lib. 5. decalog. cap. 2. §. 5.* Si tamen rationabili absq; causa tantum dissuaderent, minimè ad restitutionem obligati reperiuntur; sed aduersus charitatem crimen patrant: eo quod filios maximo ouerterent ex bono, proprium, quod illis competit, contra officium. Molina *tom. 5. de iust. tract. 4. disp. 51.* & alij apud Tamburinum *loco cit. n. 5.*

Eadem quoq; ratione dicendum est parentes carnale circa matrimonium ius habere. non possunt quidem parentes pro filijs impuberibus promissionẽ facere, ac sponsalia contrahere. similiq; modo suauibus valent medijs illos ad matrimonium persuadere, inducere, ac adstringere, deliberatoq; modo ad matrimonium illos ingerere, ad istud potius, quàm ad illud: & prohibere certum cõiugium, ad quod præstatus fuerit consensus ob datam fidem; præcipuè si minimè sit dignum. sed filij non solum validam faciunt contractionem, inuitis parentibus, vt alio dictum est loco, statutumq; fuit à Conc. Trident. *sess. 24.* sed etiam nullo modo crimen patrant, si

sal-

A ſaltem parentum abſente conſilio matrimonij contractio habeatur. quamuis minimè voluntatem adimpleant, niſi quatenus ad aliud charitas compelleret. vt declarauit Giurba ſuper coſuetud. Meſſan. *cap. 3. gloſ. 4. p. 1. n. 5. & 6.* & nos latè ſuperius de filiorum obſequijs erga parentes diffuſe diximus.

Conceſſum etiam cuenit genitrici: vt filiorum valeat operas locare: vt artem B aliquam poſſint ediſcere iuxta doctrinã. Lucæ de Penna *in l. quicumq; nu. 3. C. de ſeruis fugitiuis. lib. 11.* Vincentius de Anna *ſingul. 336. litt. M.* vbi ita obſeruare uidiſſe teſtatur.

Quartus paternæ poteſtatis effectus, vel potius vtilitas, habetur, vt quæſita, per filium, qui paterna reperiatur in poteſtate, bona, patris in vtile acquirantur. habita tamen iuſta peculiorum genera, C diſtinctione, quę quatruplici recenſetur ratione. Caſtrenſe, quaſi Caſtrenſe, Aduentitium, & Profectitium. Caſtrenſe, illud eſt, quod filio bellum ſectanti fuit ſubminiſtratum, cuiuſq; ipſe acquiſitionem fecit; & bona ſiue mobilia, vel immobilia militari empta ex pecunia. quaſi Caſtrenſe eſt illud, quod filius extra militiam quidem acquiſiuit, ſed militiæ ad ſimilitudinem. vt ex artium liberalium D profeſsione: publicorum adminiſtratione officiorum: ſacerdotiorum fructibus, cauſarumq; patrocinijs *l. fin. C. de in officio. teſt.* Aduocati namq; militare etiam dicuntur, *l. aduocato C. de aduoc. diuerſ. iudiciorum*; & hoc illa eadem retinet priuilegia, quæ ſuperioribus tribuuntur: quia quod ad caſtrenſe ſpectat peculiũ, vel quale illud eſt, pleno ſibi acquirit iure filius; tam quo ad illius proprietatem, quàm quoad vſum fructum. taliter, E vt etiam de illo, patris abſente conſenſu, teſtamentum condere poſſit, *l. fin. C. de in offic. teſt.* Aduentitium eſt, quod filio non ex patris aduenit ſubſtantia, ſeu paternis poſſidetur è bonis, ſed aliũde haberitur; vt pote à genitrice, vel alijs ex cognatis, aut etiam extraneis, vel ex ſucceſſoribus, liberalitateq; fortunę obtenta. vt ſi filius teſaurum inue- F niret, vel etiam ex operibus non liberalibus, ſed mechanicis, aliquid acquireret. Baldus *in l. vltima C. de in offic. teſt.* & quod filius per ludum tam licitum, quàm illicitum adipiſcetur. Bonacina *tract. 2. de reſtit. diſp. 2. queſt. 3. punct. 2. num. 11.* Aut ex pecunia genitori furtiuè ſublata; licèt obligetur damnum inde emergens, aut ceſſans lucrum patri, uel fratribus, compenſare. Bonacina *queſt. 16. punct. 1. num. 1.* Huius tamen lucri G vſus fructus ad genitorem ſpectat. idem. Bon. *nu. 8. verſ. 3.* Iſtud etenim peculium quoad proprietatem ipſi filio familias, quoad vſum vero patris in vtile acquiritur. *l. cum oportet C. de bonis, quæ liberis.* Niſi cum filius ea inſtitutus fuerit conditione, vel ei aliquid cum prohibitione fuerit donatũ, ne genitori quæratur vſus fructus. *Auth. excipitur C. de bonis, quæ liberis.* Vel ſi pater ſimul cum H filio ſucceſſionem habeat in fratris ipſius filij bonis, qui vlla prole habita è vita, deceſſerit. ſecundum diſpoſ. *Aut. defuncto C. ad ſen. conſ. Tertullia: Authent. item hereditas C. de 60. quæ liberis.* Item neq; cum genitor propter dilapidationem, fideicommiſsariam filio hæreditatem reſtituere ante tempus cogitur *l. Imperator 50. ff. ad ſen. conſ. Trebell.* & in cæteris caſibus, in quibus genitor vſus fructus priuationẽ habet, quos notat Gloſa *in §. igitur liberi, in verbo vſum fructum §. ſi vero cum de hæredibus ab inteſt. col. 9.* I Inſt. per quas perſonas nobis acquiritur verſ. vſum fructum, & Gloſa *in auth. idem eſt in his C. de bonis quæ liberis, & apud* Angelum Aretinum *d. §. igitur liberi*, & apud Paſc. *parte 1. cap. 3.* vel ſi genitor furioſus extet, iuxta Bartolum, Baldum. & Caſtrenſem *in l. cum hæres ff. de acquirenda Hæreditate* Nec, ſi mentis eſſet cõpos, in illis, quæ filio, per Principem, K fuerint donata *l. cum multa*; & ibi DD. *C. de bonisque liberis*; Nec Iudęus pater in filij Chriſtiani bonis partem habet. *cap. indecorum 28. queſt. 3.* vel ſi lex bona liberis deferat contendente patre illorũ matrimonium ſine cauſa diſſoluere. *Auth. idem eſt C. de bonis, quæ liberis §.*

quia

A *quia vero, vt nulli Indic. coll. 9.* Nec vllo modo feudalibus in bonis, DD. penes Paſcalium *de patria poteſt. cap. 3. parte 1. num. 102.* ſortietur attamen ſuper iſtis bonis commoditatem. Idem Paſcalius *num. 103.* Neque in bonis, quæ ipſo ex patre donata fuerint filio, qui maiori exiſtat in ætate. Cutelli *de donationibus tract. 1. diſcurſu 2. particula 8. num. 1.* Profectitium eſt illud, quod ex patre, vel paternis ex rebus aduenit filio: vt ſi B genitor nummorum ſummam ad negotiandum filio tradat: vel conſanguinei contemplatione patris illi tribuant, & hoc peculium totum in patris vtile, tàm quoad proprietatem, quàm quoad vſũfructum acquiritur. *dicta l. cum oportet.* Deducto tamen labore, ac induſtria filij, quæ aduentitia inter bona connumerantur. per ſingularem doctrinam Bartoli *in l. 1. §. nec caſtrenſe, col. 3. ff. de coll.* C *bonorum.*

Aduentitia itaque, ac profectitia bona quando filiusfamilias paterno ſubiacet imperio, neque in emancipationem miſſus reperitur, nondum peculij bona profectitij, cuius plenam retineat adminiſtrationem, nullo habito patris cõſenſu dare prohibetur. *l. filiusfamilias 7. ff. de donationibus, l. contra 29. §. ſi filiusfamilias, ff. de pactis, l. ſi filius 14. C. de donationibus, l. 1. §. 1. ff. quæ res pignori obligari poſſunt.* Mantica *de tacitis, &c. lib. 13. tit.* D *17. num. 9.* Schenadiuinius *in §. alia autem num. 48. inſtit. de donat.* Niſi aliqua exiſtat donandi, liberalitatemque exercendi ratio, aut eximia diffulgens extet dignitate, *dicta l. filiusfamilias 7. §. primo verſ. nonnunquam.* Mantica, & Schenadiuinius *locis ſupra citat.* Vnius ad Treutrerum *vol. poſterioris, diſput. 20. quæſt. 13.* E Alprectus *ad quatuor inſtit. libros parte 1. diſput. 18. aſſertione 7. litt. D.* Sed etiam aduentitij bona peculij, quæ aliundè illi extrinſecus aduenerint, aut ex liberalitate fortunę, vel propria quæſita fuerũt induſtria; in quibus patri, quamdiu viuẽs fuerit, vſusfructus, emolumentũ, aliudue quidpiam iuris habeat quæſitum, quæ etiam inter viuos donare diſtrahere, pignori dare, vel hipothecæ tradere illi per iura vetitum euenit. *l. fin. §. filius autem, C. de bonis, quæ liberis.* Clarus *in §. donatio, quæſt. 6. num. 7.* Oſaſcus *deciſ. 94.* Aprectus *deciſ. 241.* Boerius *dec. 7. num. 13. & deciſ. 6.* Miſingerius *ſingular. obſeruationum centur. 6. obſeruat. 3.* Non quia minimè poterit ea donatio, & alienatio alia fieri abſque parentis, in cuius poteſtate reperiatur, præiudicio, quæ filio ex indè alienationibus in paupertatem adducto, inopiaque, ac egeſtate depreſſo proprijs è bonis alimenta ſubminiſtrare, ac neceſſaria vitæ præſtare cogatur; Quid enim à filio proprietatem, alienare prohiberet, cum ſaluus patri ſit vſusfructus? Aut quid præiudicij illo caſu imminens patri poſſit euenire, ſi integer, nec vllo modo diminutus illi adhuc ſupereſt vſusfructus? ad tradita per Sicardum *in l. 2. num. 9. C. de vſufructu, & habitatione.* Sed eòquod, vt habentur expreſſa Iuſtiniani verba *in d. l. fin. §. filijs autem*, præſtantius eſt iuueniles coarctare feruores, ne cupidinis prædaluctuoſum ſentiant exigem, qui poſt diſperſum matrimonium illos manet; cũ enim parentibus, vt Iuſtinianus loquitur, eis alimenta ſubminiſtrandi, iuxta legum, & naturæ diſpoſitionem iniuncta ſit neceſſitas: quare ad ſuarum conditionem rerum exoptant proſilire, hoc eſt, qua ipſe poſſit neceſſitate vrgeri, vt nedum illius, quam retinet proprietatis, venditionem factę, vel alio quouis titulo diſtrahere compulſus conſpiceretur, vt edocet Sabaudię lumen Antonius Faber *de erroribus Pragmatic. decade 43. error. 6.* Vnde euenit, vt in donatione, ſiue inter viuos, ſiue mortis propter cauſam, quam filiofamilias in aliquem quempiam collatam eſſe placeat, genitoris, cuius ipſe ſuppoſitus inueniatur poteſtati, conſenſum adhibere neceſſe eſt; nedum habita præiudicij ratione, ſed potiùs (vt Doctores loquuntur) ad filij perſonam reintegrandam, qui ſic lege ceſſante donationem nullo modo facere poteſt. atque ita paternus ille conſenſus ad actus ſolemnitatem exigi-

tur,

A tur: quia filio ordinatio efficitur, vt post alios habet Couarr. *in Rubr. decretal. de testamentis parte 3. num. 6. ad fin.* Clarus *in dicto* §. *donatio quæst. 6. num. 5.* Rolandus à Valle *cons. 89. num. 5. & sequenti vol. 4.* Pascalius *de viribus patr. potestat. parte prima, cap. 6. num. 111.* Neque morituro testamentum condere licitum est filio, habito etiam patris consensu. *l. 3. §. fin. C. qui testam. facere possint, l. qui in*
B *potestate, ff. de testamentis*, §. 1. *inst. quibus non est permissum facere testamentum.* quod ex alterius voluntate nullam habere debet dependentiam, sed ex disponentis arbitrio. *l. illa institutio, & l. captatorias de heredibus instituendis.* Et quia testamẽtorum formula publicum ad ius est spectans, *l. 3. de testamentis*, priuato ex patre nulla ratione valet remitti. *l. ius publicum ff. de pactis.* Quamobrem volens
C filius aliquid bonis de aduentitijs relinquere, illud per donationis modum causa mortis, habito patris consensu efficiat. *l. filiusfamilias*, §. *penultim. ff. de donationibus.*

Quinto genitor filiofamil. facultatem concedit, vt in iudicio tàm in agendo, quàm in se defendendo compareat, cum suo nomine nullo modo id agere possit. *l. non solum*, §. *necessitate, C. de bonis, quæ liberis, cap. fin. de iudicijs in 6.* Sed in
D hoc, vt veritas magis patens existat Bartoli distinctione vti debemus *in l. fin.* §. *necessitate. C. de bonis, quæ liberis* Nempè, aut in iudicio de rebus agitur, vel de actionibus, quæ genitori pleno iure per filium acquiruntur, vt profectitia sunt. & isto casu filius nullo modo agere valet, non habito patris consensu, eòquòd nullam retinet actionem. *l. si pupilli*, §. *videamus, ff. de negotijs gestis.* licèt vt
E coniuncta persona valeat agere. *l. sed hæc, ff. de procurat.* Aut verò actiones apud filium permanent; veruntamen earum exercitium ad patrem attinet. ac isto in casu facienda est subdistinctio: aut genitor præsens existit, & tunc eius haberi debet consensus: vel absens inuenitur, periculumque agendi circa dilationem habeatur; vel habito respectu interitus actionis, vel cõmodi personæ intuitu, & F
illo casu agit filius minimè patris expectato consensu, iudicis officio, extraordinarioque adiutus iudicio. *l. si longius, ff. de iudicijs, l. cum filiusfamilias de rebus creditis.* Vel actiones pleno iure apud filium permanent, & tunc è filiofamil. paternus obtinendus est consensus. *l. miles*, §. 1. *ff. de castrensi peculio*; cuius quidem Bartoli opinio est, quod patris consensum, cum aguntur controuersiæ, si
G filius ex iure antiquo agere velit, haberi debeat. in defendendo tamen filiumfamilias maiorem posse indistinctè patris absente consensu, ac sui defensionem adducere. & isto intelligi debent modo verba *Text. in l. 3. §. sed vtrum, ff. de minoribus 25. ann. & l. cum ex contractibus 57. ff. de iudicijs.* Eòquod omnibus ex causis filiusfamilias in obligatione reperitur. *l. filiusfamilias 38. ff. de actionibus.* mutuo votoque excepto. *l. 1. ff. ad*
H *Sen. cons. Macedonianum*; ob expressam, quę ex lege habetur, prohibitionem. *l. 2. ff. de pollicitationibus*: pro rebus attamen castrensibus, vel quasi, nullo modo patris requirẽdus est consensus, cum pro illis vti paterfamilias filius existat. *l. 2. ff. ad Sens. cons. Maced. l. 3. §. is autem eodem tit.* vt pari modo habilitatem habet in rebus, in quibus patri vsumfructum excipere prohibitum euenit, I
eòquod in istis filiofamilias 25. minoris annorum, patris absente consensu agere minimè vetitum est. *l. fin. §. necessitate, C. de bonis, quæ lib.* Si minori verò sit in ætate, curator dandus erit bonis, *l. fin.* § *sin autem in secundo, C. eodem.* Sed si pater minimè vsumfructum habet, eòquod non vult, nempè quia, vel repudiauit, vel reiecit. isto in casu si de repudiatione constet, nullo modo exigi k
eius consensus debet. si verò minimè constet; tunc genitor, vel requirente filio, si actoris personam agat, vel requirente aduersario, si conuenti vicem faciat, in iudicium venire compellitur, talique modo intelligi debet. *d. § necessitate, d. l. fin. C. de bonis, quæ liber.* criminalibus autem in iudicijs, si publicè se

ha-

habeat, agere, & conueniri filius familias potest, nullo habito consensu: *l. inter liberos, §. penultimo, & l. filiusfam. ff. ad legem Iuliam de aduleriis, l. post legatum, de his, quibus, ut indignis:* & si priuato conueniatur in delicto, sui defensionem patre inconsulto suscipere valet: *l. noxali 33. l. quoties 34. l. etsi condemnatus 35. ff. de noxal. actionibus.* Pro priuato verum, vti pro iniuria, contumeliaque minimè præsente patre agit, nisi illo absente, vel præsente, nec vllo modo vindicante, simulque vili existente in statu, filio vero in dignitate constituto; vt ait Vulpianus *in l. fact. si vnus 17. §. filiusfam. ff. de iniuriis, & famosis libellis.* Hinc euenit, quod pro iniuria filio allata, querelas adducēdi actio genitori etiam nomine proprio competit: *l. ininriarum actio*, & ibi Glosa, & DD. *de iniurijs*; eoquod iniuria, quæ filio fit, genitori facta iudicatur: *vnd. personam, ff. de pactis*, Gomez *var. resolut. tom. 3. cap. 6. num. 4. de iniurijs*: pro ciuili autem iniuria, quæ ex lege Cornelia ortum habet, pro qua nullo modo pater, nisi nomine filij agit: *lex Cornelia, vers. nemo queritur, & l. pater ff. de iniurijs.* Qua de re genitor quātuis inscius sit filius, valet iniuriarum remissionem facere: Gomez *loco cit. nu. 6.* Bossius *in tit. de pace num. 16.* Surdus *decis. 89. num. 2d.* Si tamen iniuria leuis existat, si vero grauis, & atrox reperiatur, *dictaque lege Cornelia*, vel publico descendens crimine; isto in casu debet etiam filij, tanquam principaliter offensi consensus adesse, vt illius fiat remissio. vt inquit *in dicta lex Cornelia, & ibi Iud. ff. de iniurijs.* Vulpellus *in tract. de pact. quæst. 8.* Fachus *decis. 705. part. 4.* Pascalius *de viribus patriæ potest. parte 1. cap. 10. num. 6.*

Sextò nullum habere potest inter patrem filiumq; personam stigium. *l lis nulla, ff. de iudicijs* nisi de Castrēsibus, vel quasi bonis agatur, in quibus pro emancipato habetur, *d. l. lis nulla, iuncta glosa, ff. eodem.* Vel in casibus, in quibus genitor compelli valet à filio, vt eum factis liberet è paternis: vel cum filius alimēti exposcit à patre: *l. si quis à liberis ff. de liberis agnoscendis*: vel si filius cum genitore litem ageret non suo, sed nomine alieno, iudicatorio, curatorio, vel procuratorio: *argum. l. quæsitum 16. ff. de in ius vocando.* Quo in loco dicitur libertum procuratorio nomine matronam suam posse absque venia in ius vocare, & in illis casibus notatis à Glosa *in l. Sitenones, C. de Episcopali audientia, vel in casu l. Imperator 50. ff. ad Sen. conf. Treb.* cum pater fideicommissi relictorum dissipator esset bonorum. quo in casu permissum euenit filio Iudicis officium implorare, vt pater ad assignandam filio, qua alimenta valeat, legitimàm cogi possit Pinellus *in 3. parte l. 1. C. de bonis maternis.* Pascalius *de vir. ib. patriæ potestat. parte 4. cap. 10. num. 32.* Vel ad bona, quæ fideicommisso reperiantur subiecta, restituenda: Pascalius *num. 35.* In omnibus tamen casibus, in quibus lis inter patris filiique personam possit inueniri, debet veniæ haberi imploratio. *l. finali, C. de in ius vocando l. 4. §. parentem, & l. parentes, ff. eodem*: quæ satis dicitur concessa, si Iudex vocare permittit. & si condemnatus pater inueniatur, nullo modo filij ad instantiam valet in carceres detrudi, nec executio paternis in bonis fieri vltra quam facere valeat, ne indigeat deducto: *l. inter eos, ff. de re iudicata*: taliter vt Vincentius de Francho *decis. 162. per totam*: instrumenti executionē denegat aduersus patrem agi posse: Pascalius *de viribus patriæ potestat. parte 2. cap. 9. num. 2.* Quod etiam in socero, qui patris habetur in locū, extēsionū sortitur: *l. res iudicatæ, §. Socer quoque ff. soluto matrim.* tàm si mariti, quàm vxoris ex parte sit. Pascalius *loco citato num. 21.* Quod priuilegium nullo modo renunciari potest. Giurba *generaliter decis. 42.* cum specialis immo specialissima debeat renunciatio esse, DD. penès Giurbam *dicta decis. 42. num. 29.* etiamsi pro ratho à Socero promisso tracterur.

Septimo, pater potest filium familias etiam recusantem, ac apud aliquem permanentem, repetere, vindicare, & vt

ad

A ad ſe veniat compellere, *in l. 1. §. 1. ff. de rei vindicatione*: Gloſa *in §. ius autem, inſtit. de patr. poteſt. tom. 2. ff. de liberis exhibendis* pro cuius exhibitione criminalis Iudex eſt adhibendus; quo exhibito, ſi in quo loco debeat educationem excipere, altercatio erit facienda, ciuilis Iudex pronunciabit, prout ſtatutum fuit a Domino Duce Alburquerque, Prorege huius Regni, ad relationem D. Petri Guerrera de Zembrano, Conſultore di-
B gniſſimo, in cauſa educationis, mei, ex filia, nepotis, filij Principis Terræ Veriæ Generis mei, primogeniti, per Textum *in l. prima.*

Octauo. pater aduentitia filiorum bona ipſis etiam inuitis in adminiſtrationem valet deſumere. *l. 1. C. de bonis matern., l. cum oportet, §. non autem, C. de bonis, quæ liberis, §. 1. inſtit. per quas perſonas nobis acquiritur.* Cuius maior eſt in
C filij bonis authoritas, quàm tutoris in pupilli bonis non habetur. Crauetta *conſ. 74. num. 1.* Pinellus *in l. prima de bonis maternis parte 2. num. 67.* Adeòquod in re dubia ſuper illis tranſactionem facere valet. Alexander *conſ. 171. in fine vol. 2.* Doctores penès Paſcalium *de vi. rib. patriæ poteſt. parte prima cap. 2. nu. 31.* & iudicij abſente decreto, mobilia filij
D minoris bona alienare potis eſt. Paſcalius *loco citato num. 5. qui à num. 6.* explicat, ac reſtringit ſuprædicta: ad quem occurrente neceſſitate recurſum faciendum cenſeo, qui in nomine debitoribus filij exactionem facere valet, illoſque liberare poteſt. citat Nactam *conſ. 543. num. 1. lib. 3.* cui optima ratione fit ſolutio! Giurba *ſuper conſuetud. Meſſ. gloſ. 32. cap. 7. num. 13. fol. 410.* exactamque valet pecuniam conſumere, propriiſque
E in vſus conuertere, cautione tamen adhibita de facienda quantitatis exactæ, finito vſufructu, reſtitutione. Nacta *loco citato num. 27.* & ſi forte genitor aduentitia filiorum bona in locationem dederit, obligantur filij locationi ſtare, illaque pro tuta ſumere. ſimili modo caducitatem remittere poteſt pater canonem ab emphiteuta recipiendo. Hondedeus *conſ. 55. ſub num. 98. vol. 1.* Itemque F delatam infanti filio hæreditatem ſubire. *l. ſi infanti, C. de iure deliberandi*: ac pro illo ad integrum reſtitutionem expoſcere. Aſcanius *de effectib. patr. poteſt. effect. 12. num. 18.* Inſuper pro filio amiſſu in ludo bona poteſt repetere. Paſcal. *dicta parte 1. cap. 6. num. 84.* an autem valeat pro filio compromiſſionem, donationemque remunerationis cauſa, facere, videndus erit. Pinellus *in 3. parte dictæ legis prime num. 57. conſ. 59.* & an G vt bonorum filij adminiſtrator, etiam filij conſenſum habere debeat: triplex inuenitur pro huius reſolutione opinio. prior conſenſum filij, qui tamen non ſit infans, aut abſens, requirendum eſſe dicit, Gratianus *diſcept. 365. num. 52.* Menochius *conſ. 229. num. 37.* aliter pro nullo proceſſum, ſententiamque haberi aſſerit Raudenſis *conſ. 19. à num. 142.* H *vſque ad num. 176. vol. 1.* neque conualidationem habet proceſſus, ac ſententia ex filij ratificatione ſubſequuta. Vitius *de nullitate defectu mandati num. 44.* Barboſa *l. 3. num. 8. ff. ſolut. matrimonio.* Secunda. filij conſenſum habendum eſſe denegauit, ex Bartol. *l. 1. col. prima, C. de bonis materni*, & ibi Bald. *num. 8.* quod procedit, ſi filius iuſtam contradictionis faciendæ cauſam retineat. Pi- I nellus *p. 2. n. 66.* Tertia. diſtinctionem adhibet. ſcilicet aut pater ad proprietatem agit: & illo in caſu filij exigitur conſenſus. aut ad vſumfructum: & tunc nullo modo filialis adhibenda eſt voluntas. Giurba *ſuper conſuetud. Meſſ. gloſ. 3. parte prima cap. 7. num. 62.* qui ampliatione facit nedum filij exigatur conſenſus, ſi quod filio debitum ſit pater expoſcat; ſed exprimere etiam debet ſe K adminiſtratorio procedere nomine. Pinellus *loco citato num. 64. & 65.* Menochius *conſ. 332. num. 18.* Crauett. *diſcep. 395. num. 7.* Fabius de Anna *conſil 17. num. 51.*

In illis tamen bonis, in quibus pater minimè vſumfructum retinet, nullo modo filij adminiſtrator eſſe poteſt. Grat. *diſcept. 76. num. 9.* Menochius *de recupe-*

A *randa poſſeſſione remed. 9. num. 86.* Giurba *cap. 7. gloſ. 3. parte prima num. 13.* Vnde euenit, quod in feudalibus, in quibus formalem non retinet vſumfructum adminiſtrator legitimus, haud eſt DD. penès Paſcalium *de vſufr. q. 2. parte 1. n. 86.* Quamuis habita dominorum ratione quam in filij feudo genitor perſpiciat illius adminiſtrationem ſibi velit ſumere poſſit: Vincentius de Franchis *deciſ. 130. num. 9.* Aponte *conſ. 292. num. 28.* ſed B Paſcalius *in cap. 3. dicta parte prima ſub num. 9.* Diſtinctionem adhibet, nimirum quando pater vſumfructum propter hominis prohibitionem non habet: eòquod tali in caſu nulla ei competit ſuperfructibus commoditas; quando autem vtitur, ille per ius eſt illum obtinebit melius namque cum lege, quàm cum homine tractatur: *l. Celſus ff. de arbitris* & multò magis cum hominis vexatione C patri vſusfructus queratur filiorum, ſeſe haberet in fauorem: Maſtril. *deciſ. 83. num. 6. & ſeq.*

Nono, ſolus pater, qui filios in poteſtate habet, pupillariter valet ſubſtitutionem dare: *l. 2. ff. de vulg. & pupill. §. 1. inſtit. de pupill.* Et hac de re à genitrice, quæ nullo modo filios in poteſtate retinet, minimè fieri poteſt, vt notant D DD. *in d. l. 2.* Spino *de teſt. gloſ. 23. n. 16.* Qui optimum in modum explicationem facit *Text. in l. ſi mater ff. eodem*: taliter, vt ſi pupillaris ſubſtitutio in libertate filio exiſtenti, vel à matre, vel ab extraneo fiat, directè, valorem habere non poteſt; attamen in fideicommiſſi vim ſubſtinetur: Gomez *in primo tomo variar. reſolut. cap. 4. de pupill. ſubſtitutione n. 6.* Guglielmus de Benedictis *in Rep. cap. Raimutius de teſtamentis verbo ſi abſque* E *liberis num. 36. & ſequentib.* & aliquando talis ſupradicta pupillaris inſtitutio, vt patris teſtamentum cenſetur; aliquando vt filij teſtamentum reputatur, vt melius illius expediens eſt conſeruationi. Paſcalius *de viribus patriæ poteſt. part. 1. d. 9. num. 6.* Taliter vt ſi ſtatuto cautio detur, quod filio ab inteſtato emoriente, mater certam bonorum portionem ſortiretur, ſi pupillariter illi ſubſtitutionem pater F faciat, genitrix omni ex parte excluſionem habebit: Bartolus *conſ. 8. num. 2. vol. 1.* quem ſequitur Polidorus, Ripa *obſeruat 51. num. 15.* Eòquod ex teſtato filius deceſſiſſe dicitur, cum pupillaris ſubſtitutio, vt filij teſtamentum ſeſe haberet: *l. 2. ff. de vulg. & pupill. d. Papinianus, §. ſed nec impuberis, ff. de inofficioſo teſtam.* Intrigliolus *de ſubſtit. centuria 1. quæſt. 37. num. 7. & quæſt. 75. num. 14.* G *centuria 2.* Menochius *conſ. 1065. num. 6. & de præſumpt. lib. 4. præſumpt. 38. num. 7. & præſumpt. 47. num. 1.* Mantica *de coniectur. lib. 5. num. 7. & 12.* non minus quàm ſi teſtatus deceſſerit filius: *§. igitur inſtit. de pupill. ſubſtitut.* Surdus *conſ. 214. num. 1.* Hondedeus *conſ. 75. n. 24. vol. 1.* Ripa *dicta obſerua. 51. num. 6.* Quamuis ordinis habito reſpectu patris teſtamentum ſit: *l. Patris, & filij, l. & ſi plures, §.* H *ad ſubſtitutos, ff. de vulg. & pupil.* Surdus *conſ. 220. num. 101.* Rolandus *conſ. 69. nu. 25. vol. 1.* Marta *tract. 8. num. 57.* Talis ſubſtitutionis effectus habentur. Primo, quod qui pupillariter ſubſtitutionem habet, in patris admittitur ſucceſſionem, licèt hæreditatem pupillus minimè adiuerit, eòquod tacitam vulgarem continet: *l. 4. ff. de vulg. & pupill.* Secundò, per talem ſubſtitutionem, non ſolùm I pupillo in maternis, at etiam in aliiſquè bonis ſucceditur: *l. ſed ſi plures 10. §. ſi ex aſſe, ff. eodem.* Tertio, excluſionem dat matri, cæteriſque materna ex linea aſcendentibus, quamuis hoc filius nullo modo efficere valeat; cum obligetur matrem, reliquoſque linea ex materna aſcendentes, vel in hæreditatem admittere, vel expreſſo modo (habita cauſa) ex hæreditate depellere: *cap. 1. §. ſiquis* K *de teſtam. in 6.* Quemadmodum ex legitima genitricem pupillaris excludit: *d. l. Papinianus, §. ne impuberis, ff. de inofficioſo teſtam. l. Lucius, ff. de vulg. & pupill.* Vinius *deciſ. 397. num. 14.* Surdus *dec. 273. num. 3.* Affictus *deciſ. 310.* Amatus *var. reſolut. reſolut. 25. num. 1.* Menochius *conſ. 62. num. 42. lib. 4. de præſumpt. præſumpt. 39. num. 11.* Intrigliolus *de ſubſtit. cen-*

A *centuria* 1. *quæſt.* 90. quæ ſub compendioſa ſubſtitutione, generalibuſque eius verbis comprehẽſionem habet: eòquod expreſſa habetur Gloſa *in l. precibus de impub. & alijs ſubſtitut.* Cancer. *de ſubſt. cap.* 1. *num.* 9. Afflict. *deciſ.* 38. *&* 367. Mantica *de coniecturis vltim. volunt. lib.* 2. *tit.* 14. *num.* 21. *lib.* 5. *& tit.* 8. *lib.* 7. *n.* 12. *tit.* 3. *num.* 17. *& tit.* 11. *num.* 14. an vero per tacitam pupillarem excludatur mater à legitima, & bonis pupilli, videndus eſt Cancer. *variar. reſolution. cap.* 2. *de ſubſtit. num.* 19.

B

Decimo. patris in poteſtate facultas reperitur, vt filijs, qui in ſacris inueniuntur paternis, tutorem tribuat. §. 1. *de patria poteſtate, & ex lege duodecim tabularum*, vti quiſque legaſſet ſuper familia tutelare ſua, ita res eſſet: *l.* 1. *& l. tutor incertus de teſt. tutela lege verbis* 120. *de verborum ſignif.* quo fit, vt matres nullo modo valeant in teſtamento dare tutores, patronoſque filijs: nec extraneus: eòquod liberos minimè retinẽt, quos illorum dent in poteſtate: *dicta l.* 1. *ff. de teſtam. tutela*, §. *permiſſum, inſtit. de tutelis*: Salicetus *in l. vltima in principio*, C. *quando mulier tutelæ officio fungi poteſt*: Sed ſi forſitan dati fuerint, neceſſe eſt, vt à Iudice confirmationem habeant; *l.* 1. 2. *&* 4. *ff. de confirm. tutor. l. qui tutelam* 28. §. *fin.* C. *de teſtam. tutel.* Neceſſaria præcedente inquiſitione, *l.* 4. *de teſtam. tutela, l.* 2. *ff. de confirmando tutore, l. mater*, C. *de teſtam. tutela, l. fin.* §. *fin. ff. qui petunt tutores.* Vnde datiui nominantur Doctores penès Gratianum *diſcept.* 680. *num.* 2. *& per totum*. Nam quando teſtamento tributi tutores nullo modo iuris authoritate ſubſiſtere poſſunt, recurſum ad confirmationem faciendum eſſe certum eſt; ſi æquum, ac expediens iudicetur, vt pupilli ſimiles excipiant tutores, *l.* 1. *& ſequenti*, de cõfirmando tutore: eo modo, quo curator ex patre in teſtamento datus debet confirmationem excipere: *l. prima*, §. *final. ff. eodem*: & ſi inutiliter tutorem præbuerit, confirmatio abſque vlla inquiſitione facienda eſt: *l.* 1. §. *& ſi quidem, & l. ſi filio* 6. *ff. eodem*: quod etiam in curatore procedit, qui inutiliter datus fuerit in teſtamento, ſed confirmatus exiſteret, cui remiſſa ſatisdatio habetur. quemadmodum omnibus teſtamentarijs tutoribus, & confirmatione approbatis, & à patre relictis, minimè ſatisdatio ab illis exigitur: eòquod iam ex patre electorum pleno modo exploratam præſumitur fidem fuiſſe: *l.* 3. *ff. de confirm. tutore*, §. 1. *de ſatiſd. tut.* §. *fin. de tutelis, l. de creationibus de Epiſcopali auditentia*: ab alijs verò danda eſt in confirmatione cautio, vt pupilli res incolumis illi reſtituatur: *l. tutores à patrono* 5. *de confirmando tutore*.

C D E F G

Non deſunt filijs etiã vtilitates, quas patria mediante poteſtate recipiunt: & prima habetur illa, quæ ex Senatu Cõſulto Macedoniano fuit conceſſa, qui nullo modo mutuo ex cõtractu in obligatione reperiuntur, hac de re, ad faciendam pecuniæ mutuò receptæ reſtitutionem, paterno abſente conſenſu minimè compelli valent: *tot. tit. ff. cod. &* C. *ad Sen. Conſ. Maced.* Gomez *var. reſol. cap.* 6. *nu.* 2.

H

Secunda eſt, quod proprio abſente conſenſu paternis è ſacris liberari minimè valent: §. *generaliter, quib. mod. natur. effic. ſui, coll.* 7. *l. nec anus in fine, & l. iubemus*, C. *de emancipatione liberorum.* Quemadmodum nulla vice parentes ad emãcipandum filios compelli valent: §. *final. quib. mod. ius patr. poteſt. ſoluitur*: *l. non poteſt, de adopt.*

I

Tertia denegat parenti, dicere, nullo modo poſſe filium ex ſe non habitum: *l. nec filium* 9. C. *de patr. poteſt.*

Quarta. facultatem dat, qua velut domini bonorum patris eo viuente videntur, in quibus poſt genitoris mortẽ continuatam habent poſſeſſionem, tàm iurium ciuilium, quàm huiuſce Regni Capituli vigore de continuanda poſſeſſione in hæredem: de quibus apud Pet. de Gregorio *ſintag. iuris part.* 2. *lib.* 12. *cap.* 9. habetur.

K

DE PATRIAE POTESTATIS solutione.

Cap. 15.

SAcra Patris poteſtas multis in modis ſolutionem ſortitur, & amittitur; ſolutionem habet, emancipatione, quæ per ius hominemque fit: lex enim pluribus ex cauſis filio paterna è poteſtate liberationem dat, abſque eo quod patris interueniat miniſterium: Frãchus *deciſ.* 546. *num.* 17.

Primo. per dignitates à filio ſuſceptas, non quæ vulgares habentur, ſed quæ notatæ inueniuntur *in l. fin. C. de decurionibus lib.* 10. *vtpotè Senatoriam, l. fin. C. de Conſulibus lib.* 12. *& in conſtitutione, conſtitutio, quæ de dignitatibus in authent. coll.* 6. §. *filius familias, quibus modis ius pat. poteſt. ſoluitur: l. fin. de decurionibus, lib.* 10. Inferiores verò minimè diſſoluũt. Secundo. cum filius ſacerdotij habet dignitatem. Intrigliolus *centur.* 2. *feud. artic.* 1. *num.* 113. quamuis Azorius *lib.* 2. *verſ. ſecundo quæritur*, affirmet, clericatus, militiæ, doctoratuſque cauſa nulla ratione patria è poteſtate filium liberationem habere, quod alio euenit modo in ſacerdotio: Minado: *ad conſtitutionem in aliquibus not.* 2. *a num.* 87. *vſque ad nu.* 95. Tertio. cum filius Epiſcopali conſtitutus eſt in dignitate. *Authen. ſed Epiſcopalis dignitas, C. de Epiſcopis, & clericis.* Crauetta *conſ.* 96. *num.* 2. Carauita *ad pragm. Regni Neapolis, tit. ad Macedonian.* §. 12. *num.* 44. Quarto. deportatione, vel damnatione ad mortem patriæ ius poteſtatis diſſolutionem patitur. ſi ad priſtinum tamen ſtatum reſtitutus fuerit, genitor illam poſt liminij iure recuperabit, §. *cum tutum, inſtit. quibus modis ius patr. poteſt. ſoluitur*. Quinto. propter captiuitatem in iuſto bello; cum ſcilicet pater, vel filius iuſto in bello captiuus permanſerit: §. *ſi ab hoſtibus, inſtit. eodẽ.* Sexto. per ingreſſum ad Religionem filius paterna è poteſtate liberationẽ excipit: Gloſa *in l. ſi ex cauſa*, §. *Papinianus, ff. de minoribus.* Iaſon. *in l. patre furioſo num.* 46. *ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris, & in l. qui ſe patris num.* 17. *C. vnde liberi*: Boerius *deciſ.* 121. *nu.* 11. & 12. Carauita *pragm. Regni Neapol. tit. ad Macedonianum* §. 12. *num.* 45. Rolandus *conſ.* 35. *num.* 19. *vol.* 3. Nepita *ad conſuet. Catanenſem tit.* 9. *num.* 50. Septimo. municipali ſtatuente lege, vt coniugatus filius pro patrefamilias habeatur. vt extat Panormitana, Catanenſis, ac Neapolitana conſuetudo: illo namque caſu filius patris è poteſtate liberatur, etiamſi illo inuito, vel inſcio matrimonij contractionem faciat. Molina *diſput.* 229. Et ſolummodo ipſe, non tamen vxor patria liberationem habet è poteſtate. Franchus *deciſ.* 546. *num.* 16. Gratianus *diſcept.* 382. *num.* 23. Eòquod talis ſtatutoria lex nullo modo extẽtionem in parentibus habet, nec vllo modo illos comprehendit: eòquod de iure communi filia in matrimonium collocata, nulla ratione patria è poteſtate liberatur: *l. ſi vxorem* 5. *C. de conditionibus inſertis l. fin. C. de bonis, quæ liberis*: qua de re viuente genitore minimè teſtamẽtum condere potis eſt. Portius *in* §. *ſed ſi pater. inſtit. quibus modis ius pat. poteſt. ſoluitur*. Et ideò quidquid matrimonij extra vinculum adipiſcitur, aut perdonationis, legatiuè medium, patris, & nullo modo viri acquirit in vtile: *dicta l. ſi vxorem* 5. *C. de conditionibus inſertis, l. fin. C. de bonis, quæ liberis*. Octauo. cum pater auo filium in adoptionem tribuit: vt ſuperiùs de filij adoptiui ſtatu explicatum fuit. Nonò. cum pater nepharias, inceſtaſque abſente Pontificis diſpenſatione, contrahat nuptias: tunc etenim filij legitimi, ſi qui reperiuntur, huiuſcemodi poſtquam nuptiæ carnalẽ per complexum, conſumationem habebunt, ſui iuris fiunt, ac inſuper confiſcata parentum bona illis applicantur: *Authen. inceſtus, C. de inceſtis nuptijs.* Couarr. *epitom. parte* 1. *cap.* 6. §. 8. *num.* 20. Decimo. patris propter hæreſim diſſoluitur: deſinunt namque filij parentum in poteſtate eſſe, ac etiam ſi adhuc ab

Ec-

A Ecclesia damnati minimè fuerint: *cap.* 2. §. *fin. cum glosa finali de hæreticis in* 6. Vndecimo. cum pater filium expoſuerit: vel ad expoſitionem præſtiterit conſenſum: vel illi alimenta denegauerit neceſſaria, propriamque amittit poteſtatem, non quoad oneroſa tamen, vt alendi, dotandique habetur obligatio. *cap.* 1. *de infantibus expoſitis, l. necare* 4. *ff. de liberis agnoſcendis.* Barboſa *de officio, & poteſtate Epiſcopi, allegat.* 51. *num.* 145. & B 146. vt æquali modo legalibus in emãcipationibus, emancipatus filius non omnibus in rebus exemptionem patriæ poteſtate ſortitur, vt ſenſerunt Baldus *in l. apud hoſtes, C. de ſuis, & legitimis hæredibus*: qui aſſerit filium in illis, quę ſibi vtilia ſunt libertatem habere, non vero in odioſis, & quæ damnum filio adferre poſſunt. vt vxorato de filio affirmat Crauetta *conſ.* 96. Gomez *ad legẽ* C *Tauri* 47. *num.* 3. & in filio, qui profeſſionem in Religione fecerit: Surdus *conſil.* 462. *num.* 17. Velaſcus *deciſione* 108. *num.* 5. Cancerius vero diſtinctionem adhibuit *in* 3. *reſolut. cap.* 20. *num.* 26. dicens. quod aut lex in fauorem, priuilegiumque filij, eum aliqua ex cauſa emancipat, & tunc non in fauoralibus, attamen in odioſis ius patriæ poteſtatis D tollitur. ex Baldo, Suarez, & alijs ſupra citatis. Eòquod ius commune priuilegium, priuilegiato minimè tollit: *l.* 3. §. *ſi emancipato, ff. de contract.* Aut vero lex, aut ſtatutum filio particulari, aliqua ex cauſa, nullo modo priuilegiũ dare intendit, ſed legem condere circa emancipationem, vt facto aliquo pro emancipato habeatur: tunc quoad cõmoda, & incommoda pro emancipato habetur. Gomez *ad dict. legem Tauri* 47. E *num.* 3. Decius *in l. qui ſi patris num.* 3. *C. vnde liberi.* Cancer. *n.* 31. Hac de re filius dignitate, vel matrimonio emancipatus, ex ſtatuto ſolummodo in fauorabilibus, non vero in odioſis emãcipatus dicitur. Surdus *conſ.* 461. *nu.* 17. Et denique patrem emancipare filium dicimus, ſi eum paternam contra pietatem malè afficiat. *l. vltima, ff. ſi apparenter manumittatur. Gloſ. in* §. *vlt. inſtit. quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur.* F

Emancipatio vero, quæ ab homine deuenit, vel tacito, vel expreſſo modo agitur, forma tamen ſeruata, quæ tradita eſt in §. *noſtra inſtit. quibus modis ius patr. poteſt. ſol.* nec ex alio, niſi patre ab ipſo, qui præſens ſit, expleri poteſt. nec per procuratorem, neque per nuncium facta valida habeatur; *l. poſt mortem* §. *fin. ff. de adop.* Iaſon. *in l. Gallus num.* 7. *ff. de* G *lib. & poſt.* ac etiam Bartolus, & Alexãd. *n.* 7. Caſtrenſis *n.* 2. Soccinus *num.* 7. Niſi ſpeciali modo ad emancipandum fuerit procurator à genitore conſtitutus: Bart. *in l. poſt mortem* §. *fin. ff. de adopt.* Caſſaneus *ad conſuet. Burgundiæ rubr.* 6. §. 3. *num.* 5. *&* 6. Garauit. *ad pragmatic. Regni Neap. tit. ad Macedonian.* §. 12. *n.* 9. *&* 10. vel ratificatio fuerit ſequuta. Tuſcus *lit. E. concluſ.* 109. H

Et quamuis in emancipatione tàm patris, quàm filij conſenſus requiratur, non ſufficiens vero vnius habetur, niſi requiſitis interuenientibus ſolemnitatibus, quas more ſuo doctiſſimus aperuit Giurba *ſuper conſuet. Meſſan. cap.* 3. *gloſ.* 3. *gloſ.* 8 *p.* 1. *a n.* 27. *vſque ad n.* 35.

Tacita vero emancipatio iudicatur, ſi genitor filio facultatem dederit, vt mortis cauſa donationem faceret: *l. tam his,* I *ff. de donat. cauſa mortis.* Tuſcus *lit. E. concluſ.* 111. *n.* 1. & addit Tiraqu. *de retractu, trac.* 1. §. 2. *gloſ.* 9. *n.* 67. tacito modo emãcipatum cenſeri filium, ſi rem ab ipſo alienatam pater eius nomine retrahat: vel ſi filius, qui in tutorem à matre datus fuerit, confirmatus ex patre deuenerit, longoque temporis ſpatio tutelam geſſerit: Afflictus *deciſ.* 183. *num.* 2. Carauita *loco ſupra cit. nu.* 57. Vel ſi genitor K filium per decenni, aut viginti annorum ſpatio diuerſo habitare in domicilio permiſerit: & ille, ſciente ac tolerante genitore, vti patrem familias ſeſe gereret: hoc namque in caſu paternis è ſacris iam liberatus videtur, & quidquid adipiſcitur, ſuo non patris vtili acquirit: *l.* 3. *C. ad Maced. l.* 1. & ibi Gloſa, & DD. *C. de patr. poteſt.* dũmodo ſe propria

A pria ſolutum è poteſtate alleget filius: Bartolus *in l. poſt mortem ad fin. ff. de adop.* Doctores penes Giurbam *loco ſupra cit. n.* 41. Quo in loco *in n.* 42. quærit: an hæc præſumpta emancipatio filium in omnibus ſui conſtituat iuris? ac in *n.* 45. quærit: vtrum fieri valeat quoad vnicum actum emancipatio? ac diſtinctionem facit inter emancipationem, quæ à Iure, & quæ ab homine fuerit habita. Nam

B primo in caſu affirmat, in ſecundo verò denegat. & an generaliter facta per tẽporis breuitatem emancipatio ad vnicũ actum facta præſumatur? differit ipſe Giurba *in fine dicti capituli 3. gl. 7. p.* 1.

Vtraque verò in emancipatione, hominis nempè, ac iuris, caſus habentur, in quibus valet filius denuò patriæ reduci ſub poteſtate. Et primo. emancipatus ab homine ſub poteſtate retrahitur,

C ſi neceſſaria patri alimenta ſubminiſtrare denegauerit, ſi illi alimenta præbere in obligatione reperitur: *Giurba loc. cit. nu.* 17. & ſponte, minimè, coactè facta emancipatio fuerit: Surdus *de alimentis prin.* 65. *n.* 41. Secundo. ſi genitorem vel facto, aut verbis affecerit iniuria, valet iterum à patre proprio redigi ſub imperio, ac emancipatione priuatus exiſtere. Surdus *loco cit. n.* 8. Giurba *n.* 20. Et gene-

D rali modo mihi videtur ex omnibus illis caſibus, in quibus poteſt genitor filium ex hæreditate depellere, ex iiſdem valere denuò ſuam in poteſtatem illum reuocare.

Sed ſi filius à lege, vel ſtatuto legitimationem exceperit, quamuis ingratum erga patrem animum oſtenderit, nullo modo antiquo ſub patris iure poteſt reduci: ſicuti ex illo emancipatus reuocatur. Menochius *conſ.* 807. *n.* 46. Ita etiam,

E filiam, vel filium contracti cauſa matrimonij emancipatos, nullo modo patriã reincidere in poteſtatem; aſſerit Giurba *loco cit. n.* 22. *in fine*; contraria licèt ſint in opinione DD. ab ipſo aduerſa pro parte citati. quemadmodum ſi Iudicis iuſſu pater iniquo animo filium propria liberauerit è poteſtate, ad illam minimè amplius reducitur, quãuis coactè emã-

cipationis cauſa ceſſauerit. Surdus *loco citato n.* 48. Giurba *n.* 23. *qui in n.* 24. explicat hoc nullo modo procedere, ſi monachus licito modo ad ſæculum regreſſũ faceret illo namque in caſu patriam iterum reuocatur ad poteſtatem, ac ſi Religionem haud fuerit introgreſſus. Menochius *conſ.* 184. *n.* 12. Gratianus *diſcep. 96. nu.* 25.

Plura habentur beneficia, quæ filius emancipationis cauſa cõſequitur, ac inter cætera dulcem acquirit libertatem, ſuique iuris exiſtit, teſtandique deque ſuis diſpoſitionem faciendi facultatibus, & ad libitum de illis diſponendi poteſtatem habet. ſuo etiam vtili, tàm profectitia, quàm aduentitia pleno iure bona retinet, proptioque filios habet ſub imperio, vt meliori modo dixit Giurba *in d. cap. 3. gloſ. 8. parte* 1. *n.* 2.

Ac etiam filiusfamilias, qui ſacris è paternis diſſolutus non reperitur, ſi vna cum patre ſeſe obligauerit, vel vti fideiuſſor durante patria poteſtate interceſſerit, inſolidum à creditoribus valet cõueniri: *l. tam ex contractibus, ff. de iudicijs.* Et ſi ex patria liberatus fuit poteſtate, aut emancipatione, vel patris morte intercedente, ſi paterna ex hæreditate ſeſe abſtinuerit, vel cum legis, & inuentarij beneficio eam exceperit, beneficio deducto ne egeat: & quod cum eo gaudere debet, adeoquod ad aliud minimè adſtringitur, niſi in quantum valeat perficere deducto ne egeat: per *Text. in l. 2. ff. quod cum eo*, Caſtrenſ. *in l. 2. C. eodem*: Giurba *deciſ.* 43. *n.* 4. pauperioris in prejudicium creditoris: Idem *deciſ.* 42. *n.* 2. Iſtud namque ſpeciale conceſſum filio deuenit ſtatus intercedente mutatione; quod aliter ſuccedit in alijs, qui priuilegium, ne conueniantur, habent; niſi in quantum poſſunt efficere; vt in viro, & coniuge, in nuru, ac genero; eòquod illo caſu creditorum attenditur paupertati, qui miſerior inueniatur: Giurba *deciſ.* 44. *num.* 3. Qui Giurba citato loco ampliationem facit in Clerico, qui capitulo Odoardi munitus exiſtit; nam, quando creditor maiori ſeſe habet in-

pau-

A paupertate tali beneficio ille nullo modo gaudet: eòquod ordinata charitas originem à se ipso excipere debet *l. præfes. C. de seruitutibus, & aqua*; quibus expressè beneficijs, libero modo renunciare valet: Giurba *decis.* 44. *n.* 7. Carau. *riu* 164. *n.* 7. Aliter verò succederet, si generali ratione omni legum beneficio, & auxilio renunciationem dedisset; nam tunc minimè sequitur, quòd filius renũciasse iudicetur beneficio, quod cum eo B cum expresso modo haberi debeat renunciatio: Nacta *cons.* 590. *n.* 15. Giurba *dicta decis.* 42. *n.* 20. Rolandus *cons.* 13. *nu. lib.* 3. *& cons.* 17.

Sed si dolum in contrahendo meditatus fuerit filius dictæ legis secundæ; *C. quod cum eo nullo modo gaudet beneficio.* Giurba *decis.* 13. *n.* 1. Iason. *in l. qui cum se patrem* 10. *n.* 2. *ff. de re iudic.*

C Qui talis dolus præordinatus debet esse ad finem ne solutio fiat, ac vt decipiantur creditores: Giurba *decis.* 43. *n.* 7. Et si obligationis tempore filius beneficio, deducto ne egeat, renunciationem dederit, nullo modo beneficio, quod cum eo, renunciare iudicatur: Giurba *decis.* 45. *nu.* 14. & in terminis diffusa ratione: Gratianus *discept. cap.* 79. *per totũ.* Taliter vt filius, qui beneficio, quod cũ eo gaudere desiderat, necessaria ratione illi sunt requisita, per Giurbam adducta *decis.* 43. *num.* 21. Videlicet, quòd primo contractus eo tempore celebratus existat, quo filius familias habebatur. Secundo. quod tradita pecunia paternam transire debeat in vtilitatem. Tertio. quod sui iuris illo tempore existat, quo beneficium, vel patris propter mortem, vel emancipationis causa, vel statuto mediante depoſitur: *l.* 2. *ff. & C. cum eo: l.* 1. *&* 2. *C. eodem:* Giurba *loco cit.* Istud quidem præcipuum esse debet. nam si adhuc quando contẽditur patria sub potestate reperitur, insolidum simul cum genitore creditoribus obligatur, & beneficium, quod cum eo, nullo modo retinebit. Paris. *cons.* 94. *n.* 12. Cautelam præbet Giurba igitur in *nu.* 23. quod filius curet, vt saeris dissolutionem habeat à paternis: eòquod illo in casu non D insolidum, sed deducto, ne egeat, conuenitur, allegat ibi Baldum *in l.* 51 *si ex alio, C. cum eo*; quę equidem emancipatio illicò minimè fieri debet, sed aliquo temporis habito interuallo, ne fraudis inducetur suspicio. Idem Giurba *n.* 24. Gratianus *discep.* 799. & caueat filius ne paternam indiscreto modo adeat hereditatem.

E F G H

D E

DE STATV SVTORVM,

ET ALIORVM, QVI AD LANIFICIVM pertinent.

POstquam primæui Hominum Parentes præcepto veritum è diuino degustarunt pomum, rubor eos incessit, suamque eognoscentes nuditatem, tegmenta sibi consuere cogitarunt; vnde ficus delumptis folijs, vt pudenda velarent, virescentes sibi frondes apposuere: nam statim ac pellicientem lætalis arboris escam conglutiere, mutua interius inflammati libidine, insolitosque pudendorum motus passi, turpem respexerunt membrorum nuditatem, ad opportunum recurrentes remedium perizomata, quasi circum cingulum sibi desumpserunt in velamen. Qua de re primus vestimentorum inuentor Adam extitit; & Eua postmodum ad illius similitudinem sibi tegmina captauit: vnde D. Alcimi Auiti *lib. 3. in Genesi cap. 1.* versus extant.

Frondentes diffusa comas, qua protinus Adam
Humentem tapiens raso de cortice librum
Assuit, & viridi sulatur veste ruborem,
Induitur simili mulier lacrymabilis arte.

Putantes forsitan ex virētibus induti folijs, suam semper ætatem vernaturam. Sed quid Deus? vt eos à suo depelleret errore folijs exuit virentibus, tunicasque illis fecit pelliceas, indumentorūque inuicem dedit. Sed cur mortuorum ex animalium pellibus, illis tegmenta confecit? Huic quæsito Gregor. Nisenus in vita Moysis talibus respōdet verbis: Vt foris pelle beluina vterentur, qui in sua beluina cupiditate animum deformarant: & qui aspirauerant ad diuinam naturam superbiendo, intelligerent se peccando degenerasse in beluam. Sed meliori in modo Orig. *Homil. in Lenit.* & D. Augustinus *lib. de Genes. contra Manichæos cap.* 21. dixerunt; Pelliceas illis mortuis ex animalibus detractas fecisse tunicas, vt suæ eos mortis, quam peccando incurrerant monitos redderet, ac immortalitate spoliatos, mortalitatemque indutos iam esse: vtque toto ætatis tempore præ oculis mortis memoriam retinerent pelles incedendo sonum faciebant.

Poetæ verò, ac Gentiles, Mineruæ Iouis filiæ, scientiarumque tutelari Deæ lanificij, vestiumque inuentionem concesserunt; qui nihil aliud significare voluerunt, quàm Sapientiam ipsam, quæ hominum in capite dicitur inueniri: Sapientia namque considerauit, quod singula quæque nascentium corpora propria quædam retinebant munimenta: quibus naturam suam ab incommodis tutarentur: nam cortex arborem ambit, penna volucrem tegit, squama piscem operit, lana ouem induit, pilum iumenta, feraſque vestit, concha testudinem continet, quibus etiam arma ad sese tutandum fuerunt indita: videmus enim à sui primordio illis in defensionē dari,

vt

A vt ſunt ſpinæ, cornua, dentes, aculei, cæteraque matre à Natura illis in tutamẽ data; ſolus etenim homo inermi, nudoque oritur corpore, nullamque ad frigoris arcendas iniurias habens defenſionem, aliquod ſibi aptum adinuenire debebat remedium; meritoque ſolers hominum ingenium lanificij artem reperit, vt ſuis miſerijs, neceſſitatibuſque conſuleret: Hinc prouerbium illud vulB gatum habetur, quod ingenioſa paupertas omnes excuderit artes; nã ſi homo minimè veſtiretur, illius dies in defectum abirent: veſtes namque humanã ad ſubſtentationem habentur neceſſarię: *l. legati, ff. de alimen. & cib. legatis, l. legatum, ff. de aditu legat. l. verbo victus, ff. de verborum ſignif.*

Pro certo igitur habetur lanificium, & vtilitate, & honeſtate præcellens eſſe. C immò nobiliſſimis è matronis Regia è ſtirpe procreatis in vſu adhibitum, ac præ manibus exceptum fuiſſe, vt habetur monumentum. Alexan. ab Alexand. *genialium dierum lib. 4. cap. 8. f. mihi* 198. his fermè verbis loquitur: *Neque omittendum quondam vxores viris, & matres filijs tunicas, togaſque facere, eaſque acu, & licio, ac tellis intexere conſueſſe: ſummoſque Imperatores, ac Duces à neceſſarijs ſæpè veſtes conteſtas induiſſe; quare Alexander Macedo, & Auguſtus Octauius domeſticis tunicis ab vxore, matre, & ſorore, ac nepte confectis vſi ſunt, quas veteri more in atrio domus cum clientibus Romanis intexebant.*

Quod etiam apud Græcos neceſſariũ hoc humanę vitę artificium maximo receptum fuit in honore, ac ſumma exiſtens pro laude; quippè quod antiquo tẽpore nobiles mulieres ſumma in æſtimatione artificium hoc habuere: ac lanam conficiens mulier excellentis pudicitiæ, probitatiſque ſignum oſtentabat, & optimo quidem iure ſacris in litteris commendatur, cum extet in Prouer. 31. Quæſiuit lanam, & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum, ſtraguladam veſtem fecit ſibi. & ante manum ſuam miſit ad fortia, & digiti eius appræhenderunt fuſum.

Qua de re fœminæ domi colum, lanam, telam, linum, fuſumque in exercitio ponere debent, quod munus eſt pudicis, caſtiſque matronis conueniens. Vnde maximam ſortita eſt laudem Anna vxor Thobiæ, quæ textorium opus in horas quotidie frequentabat. vt in 2. *cap.* Thobiæ legimus, & propterea Diuus Hieronymus inſtitutiones Virgini præbens Demetriadi: *Habeto inquit, lanam ſemper in manibus, vel ſtaminis pollice fila deducito, vel ad torquenda ſubtegmina in alueolis fuſi vertantur*: & alio loco ad Lœtam de inſtitutione filiæ: *Diſcat, & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fuſum, ſtamina pollice ducere.* Qua de re morem habuere conſtitutum Romani, vt lanata in pelle nouiter nupta conſideret puella. vt Feſtus Pompeius refert quod lanificij munus coniugi ſeſe fore præſtituram ſponderet; adde quod Quirites ipſi ad œreum Caiæ Cęciliæ ſimulacrum in M. Anci templo ſitum, colum, lanam, fuſumque tãquam pudicitiæ, ac muliebris induſtriæ certa monumenta confixere, vt à Marco Varrone, ac Plinio accepimus *lib. 8. cap.* 48. Plutarchuſque *in problemat. cap.* 29. ſcriptum nobis dedit. Meritò igitur à peccato excuſari puellas in feſto ſuentes, vel alio modo laborantes, ſi ad fugandum otium hoc faciunt, & ne ad domus feneſtras ſe conſpiciendas exhibeant, aſſerit Homobonus *de bonis in conſult. caſuum conſcient. vol. 1. parte 2. reſp. 33.* & Syluester *in verbo Dominica, quæſt. 5. dicto 3.*

Nec ſilentio præteream Penelopis Vlyſſis Coniugis maximam in pudicitia ſeruanda ſolertiam, quæ vt ex Homero, ac Ouidio habemus ne procorum libidinem ſatiaret, diem telas intexendo cõſumabat, quas nocturno poſtmodum tempore diſtexebat.

Sed quid referam de Lucretia Tarquinij Collatini vxore, quæ ſerò noctis tempore lanę dedita exercitio lucubrãtes inter Ancillas ædium in medio conſidens inuenta fuit à Conſorte. quod probitatis in ſignum conſiderari voluit

A Liuius *lib.* 1. ab Vrbe *condita propè finem:* de qua Naſo *lib. Faſt. ſecundo,* dixit. F

Inde cito paſſu petitur Lucretia; cuius
Ante thorum calathi, lanaque mollis erat:
Lumen ad exiguum famulæ data penſa trahebant, &c.

Nonnè idipſum Helena artificiũ apud Homerum exercuit *lib.* 4. *Odiſſeæ, & Iliados, & lib.* 5. *eiuſdem Odiſſeæ.* Mercurius Calipſo Nimpham Atlantis filiam texentem adinuenit? Et de Serena Regina vxore Stiliconis Claudianus in Epigr. nonnè dixit proprijs intexiſſe manibus coniugi Zonam cum cecinerit?

Et medium te Zona liget variata colorum
Floribus, & caſtæ manibus ſudata Serenæ.

B Quapropter Accurſius *in l. ſi paterno, in verbo magiſtris, C. de negotijs geſtis,* ſcripſit proprium eſſe mulierum ſuere, & texere, *& in l. cum quæritur, §. lana, in verbo in lana ff. de legatis* 3. dixit mulieres lanam, & linum appetere, natura ad id eas prouocante, quod maximè deceat. pecten, ſubulam, calamiſtrum, girgillũ, & alia adhibet inſtrumenta, vſumque G retinet floccorum, filtrorum, ſegorum, funium, matularum, & ſportarum, quę ex ſtaminibus, vel viminibus contexuntur, vt placet eidem Caſſanęo *parte* 11. *conſider.* 41. *in catal. gloriæ mundi.* Qui ſecundum materiei, ac exercitij dignitatem, opifices præfert.

Talem Auguſtus Imperator artem filiæ, ac nepotibus perſuaſit, veſtibuſque
C illorum manibus conſtructis veſtiebatur, vt ſupra dixi. vt Suetonius meminit. Et vti Carolus Magnus (Baguino teſte, in compendio de Francorum geſtis) circa liberorum educationem curã etiam adhibuit: vt optimis diſciplinis mares fœminæ lanificij arte imbuerentur. Sed vt profanas præteream ſub ſilentio hiſtorias, ſufficiens ad huius artis decus mihi videtur, Cœli moderatricẽ,
D Telluris dominam, Vniuerſique Orbis Imperatricem in medium illabatã Virginem afferre; quæ, vt Epiphanius tradit, dum ante coniugij tempus in templo exiſtebat, ac poſtmodum lanæ, ſericique ad texturam incubuit..

Veſtimentorum nomina, quæ hac ex arte conficiũtur plura extant, quæ ſcripta inueniuntur. *lib. orig.* 19. Iſidori Epi- H ſcopi Hiſpalenſis *a cap.* 21. *vſque ad capitulum* 27. Ad quem lectori in occurrenti neceſſitate faciendus eſt recurſus.

Huic perneceſſario exercitio ars fullonica, atque ſartoria, ſiue ſutoria deſeruiunt. de quibus pauca, quæ in iure poſſunt occurrere, dicenda eſſe decreui. Et primò quidem nonnulla de fullonibus, ſiue tinctoribus libanda mihi ſunt, cuius artis inuentio Nitiæ Megarẽſi tri- I buitur, vt etſtatur Polid. Virg. *de inuentoribus lib.* 3. *pap.* 6. *fol.* 54.

Lanificium ergo per Platonis ſententiam *lib. ciuil.* duas in partes diuiditur, indiſcretoriam ſcilicet, & concretoriam.

Diſcretoria eſt carminatio, qua in
E longum, latumque protrahitur, ſiue deducitur ſtamen retorto fuſo, velut nunc rota.

Concretoria texturæ opus ſortitur, in ſtaminis, ac ſubtegminis plicatione: at Caſſanæus *in Catalogo gloriæ Mundi,* quap druplicem illius facit differentiam. nam ex lana quædam, alia ex ſerico, multa ex pellibus, plura tandem ex lino, ſeu canape vel ex pilo. Ars iſta acum, fuſũ,

Fullones autem illi ſunt, qui iuxta ſententiam Gloſæ *in §. in ſumma, inſtit. de mandato in verbo fulloni, & in §. qua de cauſa, inſt. de loc. & cond.* perluunt, ac tingunt panna, ac etiam ſuperflua eluando poliunt, quibus ſi nulla, neque conſtituta, neque promiſſa mercede ad
K poliendum data fuerint veſtimenta, mãdati competit actio: *dicto §. in ſumma inſt. de mandato.* Sed ſi pacto fuerit conſtitutum, ſe tantum, quantum decens eſſet daturum, illo caſu actio præſcriptis verbis fulloni tribuitur. *§. qua de cauſa, inſtit. de loc. & cond. l. ſi tibi polienda* 24. *ff. de præſcriptis verbis.* Si verò mercede conſtituta locati præbetur actio: omni-

bus

A bus iſtis in caſibus fullo culpam debet præſtare, & quod imperitia exceſſerit: nam culpæ imperitiam eſſe numerandã Celſus tradidit, quodque per imperitiam exceſſum commiſerit fullo, in culpa reperitur: *l. ſi quis fundum 10. §. Celſus ff. locati*. Non debet etenim quis opus efficere, in quo vel ſciat, vel intelligere debeat imperitiam ſuam tertio dãnum adducturam: *l. idem Iuris in fin. ff. ad l. Aquiliam, §. imperitia, inſtit. tit. eodem.*

B Sed ſi fullo amiſerit veſtimenta, & illorum dominus valeat à poſſeſſore deposcere: nulla tamen ratione id agere velit, poteſt aduerſus fullonẽ locati actione dirigi: ſed ſi facili modo illa ſibi poſſit vindicare, fullonis expenſis id agere potis eſt, ſed ſi aliter non poſſet, Iudex fullonem condemnabit, compellebitque dominum actionem in rem fulloni tribuere: *l. cum pluribus 63. §. veſtimenta tua, ff. locati*. Adeò quod ſi fullo veſtis pretium domino ſoluere nullo modo poſſet, actio furti aduerſus furem datur domino: eòquod hoc in caſu ad ipſum pertinet, rem ſaluam habere, licèt

C fullo in ſolutionis parte reperiatur: §. *fulloni, inſtit. de oblig. quæ ex delicto*. Si verò ſolutionem facere valeat: illo caſu fulloni actio furti à domino aduerſus furem conceditur: *ex diſpoſ. §. ſupra cit. & ibi Gloſa in verbo poſſunt.* Quod ſi dominus veſtem recuperauerit, fullo poteſt pretium repetere pro veſtis amiſſione ſolutum. *l. ſi fullo 2. ff. de condictionibus ſine cauſa*. Speculator *in 1. de exequ. ſententiæ, §. ſex. verſ. decimo.*

Si fullo veſtimenta, vt poliret, exceperit, & ea mures corroſerint, ex locato ſoluere debet: eòquod huic remediũ rei ponere debuit. & ſi fullo pallium, vel veſtes permutauerit, & alij alienum dederit, actione ex locato obligatur, quamuis per eius ignauiam id acciderit: *l. item quæritur 14. §. ſi fullo, ff. loca. & conduct.* Sed ſi fullones, aut ſarcinatores aliena recepiſſent veſtimenta, vt meliorem commodarent in modum, & illa poſt modum aut vendiderint, aut pignorauerint, vel pro vſu proprio deſumpſerint, furtum patrant: *l. fullo, vel ſarcinator, ff. de furtis*. DD. penès Farin. *de furtis quæſt. 169. n. 8. fol. 32.*

F Fulloni, qui perennitèr effluentem artem ſuam, circa fontem, exèrcet, vetitum eſſe poteſt, ne aquam continent, bene illam ſpurcitijs deformatam reddat: per Textum *in l. apud Trebatium 3. ff. de aqua pluuia arcenda, glo. in l. æquiſſimum. §. fin. in verbo diuerſoria, ff. de vſufructu.* Simili modo, ſi aliquis fulloni domus legauit vſumfructum, nulla ratione valet in illa fulloniam artem exercere: *l. æquiſſimum 17. §. fin. ff. de vſufr. & quemadmodum quis, &c.*

G Statutum etiam fullonibus extat, ne lanas, vel murice, vel purpureo colore pro priuatorum ciuium vſu tinganr: per Text. *in l. vellera 3. §. 6. de veſtibus Hollòberis lib. 11. tit. 8.* Et hæc ſatis de fullonibus.

H Poſt fullonis ſtatum aliqua de ſutoribus, ſiue ſartoribus remanent dicenda: talem enim artem primæui mortalium parentes ſicus ſolũ conſuẽdo exdocuere, vt ſupradixi: & poſtmodum Deus pelliceas faciendo tunicas, adhibuit. & iure quidem optimo omnes in vetuſtate, ac nobilitatè præcellit: eòquod sũmus rerum opifex illam exercere minimè dedignatus eſt; vt conſideratũ fuit

I per Caſſanęum *in Catal. gloriæ mund. par. 11. conſid. 34. in verba Bracherij, & conſideratur. 41. circa finem.* quamuis Plinius *lib. 7. Nat. hiſt. cap. 56.* Boetium omniũ primum ſutoriæ huius artis inuentorem dicat extitiſſe.

Eadem peritia, quæ cæteris artium profeſſoribus, vt neceſſaria requiritur in ſutore, ac ſartore debet haberi; ſi veſtem namque alicui denaſtauerit, licet dominus illam ſutoris ad perſuaſiones, qui bonam eſſe oſtenderet, induẽrit, ac eam detulerit, poteſt etiam contra ſutorem ad ſoluendum veſtis pretiũ conſurgere, vt deciſum fuit per Giurb. *obſer. 9. per totum.* Taliter, vt ſi artis periti deformatam, peſſimèque confectam tàm in longitudine, quàm in latitudine veſtem fuiſſe, teſtentur, illorum dictis

A ctis ſtandum eſt : per Textum *in l. 1. ff. de ventre inſpiciendo, l. ſemel. C. de re mil. lib. 12.* Maſcar. *de probat. concluſ. 653. n. 1.* & alij penes Giurbam *loc. cit. n. 2.*

Quando autem veſtis recto, ac ſecundum artis regulas, modo fuerit perfecta, & dominus nulla ratione mercedē tribuere voluerit : illo caſu hipotheca ſutori conceditur in veſte. Merlinus *de pignoribus, & hipothecis lib. 3. qu. 5. nu. 25.*

B Immò illi veſtis retentio competit, donec ſtatutum mercedis pretium ſoluantur. vt deciſum fuit in Rota Senenſi *deciſ. 60. examin. 56. nu. 17. verſ: ſator.* Merlinus *d. queſt. 5. n. 29.* Baldus *in l. fin. C. commod. facit tex. in l. huius enim 6. ff. qui potiores in pignore habeantur.* Eòquod fauorabilior habetur retentio, quàm actio. Menochius *conſ. 22. n. 51.*

Quęrit etiam Diana *tract. 4. reſol. 176. part. 4.* An quis poſſit licitè emere à ſartoribus fragmenta ex veſtibus ſuperantia, & ſi iuſtè ipſi ea ſibi retinere poſſint: & pro negatiua ſententia adducit Villalob. *in ſumma tom. 2. tract. 25. difficul. 13. num. 6.* pro affirmatiua verò Sanchez *in opuſ. tom. 1. lib. 1. cap. 7. dub. 3. num. 4.* aſſerentem, ſi fragmenta, quæ ſupersūt, etiam eſſent magna, licitum emere à ſartoribus, non autem ab eorum famulis ex præſūptione diminutæ, iuſti prętij, mercedis, quibus recompenſatio conceditur. quod non militat in famulis, vel eorum in apothecis laboratoribus: at ille primam ſectatur opinionem non improbando Sanch. doctrinam.

Confectis itaque veſtibus nulla vice mulier virili veſte indui poteſt, nec vir fœmineam ſibi veſtem aſſumere valet: vt ex Deuter. 22. *n.* 5. habetur: Nec vlla vice perſonatus hiſtrio cum ſacris, vel veſtalibus veſtibus prodire valet; per *Text. in l. minima, C. de Epiſcop. audiētia, §. fin. de Epiſcop. & Cler. col. 9.* Abominabilis etenim penes Deum fuit, qui hæc faciebat. Sed ſexus quilibet, ac dignitas idoneas ad ſe tegendum habere debet veſtes, iuxta Regionis mores; veſtibus etenim plura data ſunt priuilegia, ipſæ namque humanæ ad iuuamen vitæ neceſſariæ habentur, &

F Primo quidem veſtis debitoris in obligatione nullo modo reperitur Bald. *l. obligationi 6. in lectura antiqua in fine.* ibi : Notandum, quod veſtis debet dimitti debitori, *ff. de pignoribus*; Boerius *deciſ. 204. n. 38.*

Secundo, veſtes bonis cedenti nulla vice debent negari. Maranta *pract. p. 6. art. vlt. n. 29.* Menoch. *de adipiſcen. remed. 3. num. 140.* Mantica *de tacit. lib. 11. tit. 4.*

G *nu. 15.* Muta *in pragm. tit. de eſſ. bonorum 17. n. 19.* Quod etiam procedit pro his, quas debitor obligationis tempore habebat. Mantica *d. n. 15.* Quamobrem exequutio ſuper debitoris veſtibus denegata cuenit creditori, vt dixit Menoc. *d. loco n. 21. & 26.* Quo in loco regulam dat. quod ea omnia, quæ in obligatione minimè veniunt, in eis exequutio nullo modo fieri poteſt : Odofred. & Bella Pertic. *in l. exequutores, C. quæ res pignor. oblig. poſſunt.* Quod ſolummodò quotidianis in veſtibus locum habet, vt voluit Iaſon. *in §. item Seruiana num. 63. inſtit. de actionib.* Monac. *de exequut. in veſtibus cap. 2. n. 22.* Nec vllo modo huiuſmodi veſtes tacito modo in hipothecam datæ pro loherio cenſentur, velut inuecta, & illata : eòquod ibi permanſuræ minimè dicuntur : propterea in

I hipotheca nullo modo cadunt, vt latius comprobat Monac. *in dict. tract. de exeq. in veſtibus cap. 5. à num. 11. ad 16.* Trentacinq. *variarum. reſol. lib. 3. tit. de locato reſolut. 2.*

Tertio. quod nulla habita ratione alimentorum, & etiam cum præſtanda alimenta ſunt, debentur veſtes filijs, *l. legatis 6. ff. de alimen. & cib. legatis.* Surdus *de alimentis tit. 4. queſt. 2. in prin.*

K Immo victus appellatione veſtes etiam continentur. *l. victus 43. ff. de verborū, & rerum ſignif.* Quorum nominatione calceamenta incluſa etiam eſſe certum eſt : *l. argento*, §. 1. *ff. de auro, & argento legato.* Menoch. *de arbitr. caſ. 170. n. 30.* & quod veſtium nomine veniāt, ponitur *in l. quos nos*, §. *verbum vinere, ff. de verb. ſignif.* vbi Alciat. & alij. Surd. *d. queſt. 2.*

Quar-

A Quarto. licèt fuerint alimenta remiſſa, vel renunciata, veſtes vtique nullo modo in remiſſione continentur. Bartol. *in l. legatis in principio, ff. de alim. & cib. legatis, per text. in l. cum his, §. qui tranſigit, ff. de tranſact.* Eòquod vbi de remittendis alimentis agitur, materia odioſa habetur, in qua ſtricta fit interpretatio; quòd alitèr euenit, vbi de alimentis tractatur debendis; còquod fauorabilis extat materia, ac interpretatio amplo modo fieri ſolet. Bartol. *in tract. de alimen. nu. 2.* Menochius *de arbitr. dicto caſ. 170. nu. 27.* Surdus *qui ſupra n. 30.*

B Quinto. veſtes quolibet anni curſu confici debent, cui tradenda ſunt, etiam quod nulla exiſtat neceſſitas. Bartolus *in l. pecunia, ff. de alimen. & cib. leg.* Pro hyemali enim tempore veſtes Kalendis Septembris, pro æſtiuo autem Kalendis

C Aprilis, vt diſpoſitio habetur per *Text. in l. 1. C. de mil. veſt. lib. 12.* Quod autẽ hoc in caſu notandum eſt, quo veſtes hyemales, ac æſtiuæ fieri debeant caſu. Surdus *dicto tract. 4. quæſt. 17. n. 4. f. 159.* Quæ qualitati perſonarum cõdecentes, conuenienteſque debent eſſe, Addit. *ad Cappellam Tholoſ. 88. in fine.* Surd. *tit. 4. quæſt. 18. n. 36.*

D Sexto. quod ſi quis immunditias, aut ſpurcitias ſuper veſtes progredientium deiecerit in obligatione illas in duplum emendare, inuenitur *l. 1. ff. de is, qui deiecerit, vel effuderit.* Et dominus, qui illã colit domum, iſtam ad emendationem obligatur, ſi per ſeruos immunditiæ fuerint ſuper aliquem deiectæ, eòquod illius habitator tenetur: *Cepolla de ſeruit. vrbanor. præd. cap. 68. in l. 1. §. hæc in factum actio*; quod vigorem habet, cum

E locus ille, vbi materies illa fuit deiecta; ſeſe ita haberet, vt per eum continuè iter fieri ſoleat, vel in eo aliquandiu fiat conſiſtentia *in d. l. 1.* & parum attinet ſi publico, vel priuato ſit loco domus, ſufficiens ſolummodo habetur; vt per eum iter facere ſoliti ſint Ciues: loca namque, per quæ aſſiduè progreſſus fieri ſolet, eamdem habere debet ſecuritatem ſecundum diſpoſitionem Vulpiani *in d. l. 1. §. ſumma.* Cæterum, ſi vulgus aliquo temporis ſpatio per illam viam haud progrederetur, vel tranſiret, & tunc tẽporis id immunditiei deiectum, vel effuſum fuerit, cum adhuc ſecreta eſſent loca, & modo per illam inciperent progredi, edictum nullo modo locum habere voluit idem Vulpianus *in fine dict. §. ſumma.* Quod non ſolùm ad Ciuitates, & vicos, ſed etiam ad vias, per quas continuè fiat iter, ſpectans eſſe Paulus ait, *l. hoc edictum 6. ff. eodem.* Sed ſi nocturno tempore proiecta fuerit immunditia, inquit Labeo, nullum habere locum hoc edictum: *l. 6. §. Labeo ait, ff. eod.* vbi etiam Baldus.

Locum attamen habet hoc edictum, ſi quid pendens effuſum ſit. *d. l. 1. §. quod cum.* Quali verò in caſu domi dominus, vel illam colentes ad emendationem damni, quod veſtibus inferatur, obligentur, determinatum extat per Textũ *in l. ſi vero 5. ff. eodem, §§. ſeqq.*

Septimo. veſtium nominatione tàm ex lino, quàm ex bombice, ac ex lana conſtructę veſtes intelliguntur: *l. veſtis, §. 1. de auro, & argento legato.* Simon de Pretis *de interpret. vltim. voluntatum lib. 4. interpr. 1. lib. 11. n. 4.* Menoch. *de præſump. lib. 4. præſump. 161. n. 13.* Contentę etiam ſericæ, ac aureæ reperiuntur, ſi huiuſmodi generis teſtator habeat veſtes: *dicta l. veſtis. §. 1.* Menochius *d. præſum. nu. 23.* Niſi per ſtatutum prohibitio lata eueniret, ne eas illi, cui legatæ fuiſſent ferre valerent. Soccinus Sen. *conſ. 10. col. 2. lib. 1.* Cui præſtanda eſt æſtimatio in veſtium locum nullo modo permiſſarum: Cremen. *ſingul. 65.* Et ita lata earum nomenclatura exiſtit, quod etiam tapetes, faſces, crurales, ac ceruicalia ſunt contenta: *l. argumento, §. tapeta, ff. de auro, & arg. legat.* Immo etiam cultricæ. Menochius *dicta præſumpt. ibi num. 17.* Vt æquali modo & calceamenta, & illa, quæ caput contengunt, comprehenduntur; Alex. *conſ. 5. col. vlt. lib. 1.* Menoch. *loco ſupra cit.* Et quod plus habetur etiam tela, quæ adhuc in pectine exiſtens eſt, ſi formam telæ contineat, ac etiam veſtis,

A stis, quæ nullo modo consuta apud sutorem reperiatur, Menochius *d. præsum. ibi num. 22. & n. 10.* Bartol. *in l. ex facto. §. rerum, ff. de hæred. instituend.* Tiraquel. *lege connub. glos. 2. n. 12.* Ac etiam festiuę coinprehenduntur vestes: si personæ dignitas, & regionis mos ferat, & postulet. Menochius *n. 31.* Surdus *decis. 150. nu. 9.* Bartolus *in l. liberorum, §. vltimo, ff. de leg. 3.* Est etiam hic notandum quòd
B quando Principis in ingressu publica ex pecunia vestes rectoribus dari solent ad ipsius Principis honorem, & vt obulam decoro modo illi progrediantur, perfecto ingressu debent Reipublicæ reddi, vt est Glos. *in l. id vestimentum, ff. de peculio*: illæ namque vestes ob ingressus
I intentum comparatæ videntur, quo finito, ac cessante restitui debent; cum
C accommodatæ censeantur, vt ornatiori modo publicè Principis ad conspectum rectores appareant: vt de festiuis vestibus, quæ vxori à marito fuerint datæ notant DD. *in l. si vt certo, §. interdum, ff. commod.* & Ioann. Lup. *in rubr. de donat. inter vir. & vxor. §. 6.* & in dubio occurrentia insolitæ vestes huius ministerij causa tali ratione donatæ, accommodatæ iudicantur: *argum. Tex. in l. vxori, ff. de auro, & argento leg.* & notat Oldrad. *cons.* 11. Immò cum aliæ coniecturæ desumi possunt, dictæ vestes nullo
D vice donatæ præsumuntur, & in *l. si cum aurum, ff. de solut.* nec aliquo modo præsumi potest donatio: eòquod id Ciuitas agere minimè valet, *vt in l. præses, C. de transit. & in l. ambitiosa, ff. de decretis ab ord. faciendis*. Cui conclusioni doctrina illa potest accommodari; si vestes namque lugubres viduæ ob viri mortem
E dantur, & illa secundas transeat ad nuptias, vestes hæredibus coniugis reddere debet: vt notatur à Ioann. Lup. in *d. rubr. §. 11. num. 3.* ac per Surdum *de alimentis tit. 4. quæst. 2. n. 20.* Quod intelligit vigorem habere in quotidianis, vel vilibus, non vero in festiuis, & pretiosis: eòquod illæ videntur ab hæredibus non donatæ, sed concessæ, vt honoratior ad mariti decus incedat, nisi contraria sit consuetudo: Eòquod viduitatis causa cessante, ita etiam simul cessari debet vidualium vestium donatio: vt probat Tiraquell. *in cap. cum cessante fol. 4. n. 11.* Opportuna hic sese offert examinanda quæstio: vtrum scilicet vestes, & iocalia è sponso missa, suisque consanguineis sponsę, ac eius hæredibus acquirantur, an verò pro ipso viro, vel eius hæredibus debeant remanere. hac in controuersia duas in cõtrarias opiniones DD. reperiuntur; &

Prima est Bartoli *in l. si plures, §. in arrogato num. 4. ff. de vulg. & pupill. instit.* Quo in loco affert vestes, donaque pretiosa sponsæ à sponso, suisque consanguineis missa sponso acquiri, & si eius à parentibus donantur ipsius in filij legitimam debent computari, hanc sequuntur opinionem. Corneus *cons. 65. vol. 3.* Cagnol. *in l. contractus n. 38. ff. de regul. iuris.* Alciat *de præsumpt. reg. 1. præs. 18.* Decius *in l. vt liberis, C. de collat.* Ripa *in l. fœminæ, C. de secundis nuptijs.* Rota *in antiq. decis. 43.* Capr. *cons. 235. vlt. lib. vol. 2.* Gratian *decis. 101.* Intrigl. *sing. 90. num. 11. part. 3.* Roland. *cons. 50. volum. 1.* Mantic. *de tacit. & ambig. lib. 13. tit. 2. nu. 27. & lib. 21. tit. 6. num. 10.* Gratianus *discept. forens. cap. 189. num. 3. & sequent.* Clar. *in §. donat. quæst. 10.* Castig. *decis. 42. n. 2.* Fontan. *de pact. nuptial. glos. 3. claus. 7. part. 6. num. 92.* Moder. ad Surd. *decis. 118. num. 3.* Costa Sicul. *consil. 36. num. 12.* Castig. *decis. 93. n. 12.* Ludouis. *decis. Roman. 433.* Fontan. *loco cit. claus. 7. glos. 3. par. 6. num. 94.* Franc. *decis. 195.* Giurba *ad consuet. Messan. cap. 13. glos. 4. n. 16.* & Luna *cons. 36. diuers. Sicul.*

Secunda opinio ex Baldo habetur in *l. cum te. n. 3. vers. non obstant, C. de donat. ante nuptias*, in qua mordicus defendit: quod vestes, ac dona, quæ sponsæ à viri consanguineis mittuntur, nullo modo sponso, verum etiam sponsæ, ac illius hæredibus tribuuntur; Baldumq; æquo animo sequuntur: Angelus *in l. si seruus communis, ff. de donat. inter vir. & vxor.* Farin. *decis. 548.* Menoc. *de præsum. lib. 5. præsump. 26. num. 24. & 25.* Anna pater

sing.

A *ſing.* 157. Giurba *ſuper conſuet. Meſſan. cap.* 13. *gloſ.* 4. *num.* 16. Vincent. de Frãc. *deciſ.* 503. Roland. *conſ.* 10. *num.* 89. *lib.* 1. Fontan. *d. clauſ.* 7. *part.* 6. *num.* 70. In veſtibus verò, quæ à Socero nurui donantur duplex habetur opinio, altera Rolandi *dicto conſ.* 10. *num.* 11. Peregrin. *conſ.* 99. *num.* 3. Gratian. *diſcept.* 189. *n.* 3. Maſcard. *de probat. concluſ.* 563. *num.* 1. Surdus *deciſ.* 166. qui aſſerunt. quod

B miſſæ veſtes, ac dona ſponſæ, non verò ſponſi acquirantur in vtile. Altera eſt Sanchez *de matrim. lib.* 6. *diſp.* 15. *quæ.* 4. Mangil. *de imputat. quæſt.* 28. *num.* 24. & DD. per eos adductorum, qui contrariam totis viribus opinionem ſubſtinet, quod ſcilicet illæ ſponſo, non autem ſponſæ acquirantur. Quod pari modo procedit in veſtibus, ac donis viri fratribus ſponſæ miſſis, quas coniugis tan-

C tum eſſe dixerunt. Gloſa *in l. vt liberis, verſ. ſponſos, C. de collat.* Bald. Roman. Salic. Fulg. Iaſ. quos refert Lupus in *rubr. de donat. inter vir. & vxor.* §. 44. *in princ.* Mangill. *de imput. quæſt.* 24. *n.* 7. Notandum tamen eſt, quod prædictæ DD. opiniones in re dubia procedunt: nam ſi clarè donãdi deliberatus animus appareret, nulla eſſet agitandâ quæſtio, vt dixit præter adductos DD. Menoch.

D *de præſumpt. lib.* 3. *præſumpt.* 26. In re autem dubia faciendum eſſe recurſum ad coniecturas cenſeo: quarum prima eſt; quod illæ veſtes ſponſæ tantùm ſunt cõuenientes: muliebrem namque cultum decent, vt voluerunt concorditèr Bart. *conſ.* 11. *num.* 2. *&* 3. *lib.* 20. Maſcard. *de probationibus, concl.* 563. *n.* 6. Menoch. *de præſumpt. præſump.* 26. *num.* 7. Luna *dicto conſ.* 36. *num.* 18. Theſaur. *quæſt. forenſ.*

E 15. *num.* 5. Fontan. *dicta gloſ.* 3. *num.* 95. Peregrin. *deciſ.* 83. *num.* 11. Mantica *de tacit. & ambig. lib.* 13. *tit.* 21. *nu.* 29. Hodiern. ad Surd. *dicta deciſ.* 118. Quos ſectatur Guttier. *lib.* 2. *par.* 1. *qu.* 120. *n.* 14. Qui addit hanc coniecturam vt ſufficiẽtiſſimam deſumi, cum dictæ veſtes, ac dona non alia ex cauſa, niſi ex vrbanitate mittuntur, vt ſuſtinent Mantica, *de tacit. & ambig. lib.* 21. *num.* 29. Pereg. *deciſ. Patauin.* 83. *num.* 11. Menoch. de *præſumpt. lib.* 3. *præſumpt.* 26. Fontanella *dicta clauſ.* 7. *gloſ.* 3. *parte* 5 *num.* 95. F

Secunda coniectura eſt. ſi veſtes, ac dona ſponſæ fuerint datæ priuſquam in coniugis domum fuerit adducta, vt admittunt Taſſon. *ad pragm. de antefat. verſ.* 5. *obſeruat.* 2. *num.* 9. Thor. *in* 3. *parte ſui compend. in verbo donatiua miſſa à ſponſo ſponſæ.* Reg. Rouit. *dicta deciſ.* 13. *nu.* 14. & hoc procedit, quamuis veſtes, ac do-

G na miſſa magno fuerint pretio, ac valore.

Tertia. cum nobiles inter perſonas, ac antiqui sãguinis agitur, vt per Giurb. *ſuper conſuetud. Meſſan. cap.* 13. *gloſ.* 4. *nu.* 12. & latè Sanchez *de matrim. lib* 6. *diſp.* 13. *num.* 19. Gratian. *diſcept.* 189 & Surdus *deciſ.* 166. *num.* 31. Et quamuis per DD. inter vſualia, ac feſtiua dona, & veſtes diſtinctio adhibeatur, Luna ta-

H men *in conſ.* 36. & Fontan. *clauſ.* 7. *gloſ.* 3. *part.* 6. *num.* 90. *tom.* 2. & Mantica *de tacit. & ambig.* omnia ſponſæ acquiri dicunt. Quod magnum habebit vigorem, ſi mulieris dos opulenta, & magnifica fuerit, vt voluerunt Bartol. *conſil. ciuil.* 59. *num.* 31. & Sanchez *de matrim. lib.* 6. *diſput.* 21.

Quarta coniectura ex loci conſuetudine oritur. cum ſcilicet mos habetur, I vt tàm ex parte ſponſi, quàm ex mulieris conſanguineis veſtes, & dona inuicem mittantur, vt habetur in Menoch. *de præſump. præſ.* 26. Luna *conſ.* 36. *n.* 18. Roland. *conſ.* 70. *n.* 12. *lib.* 1. Giurba *loco cit.* & Hodiern. ad Surd. *deciſ.* 118. Sanchez tamen *diſp.* 25. *nu.* 13. hæc profert verba: vnde eadem ratione cenſetur donare, ſi quid vltra conſuetudinem mittat: quia eo ex caſu conſideratur libe-

K ralitas. allegat Rom. & Corneum, quos refert, & ſequitur Barboſa *in l. quæ dotis, ff. ſolut. matrim. n.* 81.

Quinta coniectura deſumitur: cum ſponſa poſt habitas veſtes, & dona, alia ſponſo munera miſit; eòquod mutua remuneratione inuicẽ compenſata videntur dona, vt benè ſcripſit Camil. Borel. *in ſua ſumma deciſ. lib.* 3. *tit. de donatione*

inter

A *inter virum, & vxorem num.* 110.

Obiter hic notandum venit, sartores nullo modo peccare; si in diebus festis conficiant vestes deseruientes pro properis sponsalibus, vel pro aliquo funere. & interdum excusantur, cum medium noctis festo die laborare coguntur, vt promissas perficiant vestes, vt scripsit Layman *in Theol. moral. lib. 4. tr. 7. cap. 7.* Diana *par. 4. tract. 4. resol. 62.*

B Verum enimuerò, eòquod ad Reip. Regitores attinens est, vt subditorum facultates conseruent, ac tutentur, vt dixit Albericus *in l. si dominus, ff. de his, qui sunt sui, vel alieni iuris.* Debent vestimentorum luxui moderationem ponere, si nullo modo de toto valent expellere: immò Ecclestastici Antistites timendo excomunicationis gladio populum ne tàm pretiosas sibi vestes desumat, compellere valent: vt peccati

C deuitetur incentiuum. Ad quam constituendam normam non parum laborauit Vrbanus V. ad quem scripsit Franciscus Petrarca *lib. 7. epist. Sen.* 1. tali forma. *Audiebam circa habituum honestatem multam te curam, multumque studium impendere; laudabam. nam quis oculus pati potest hæc ludibria, quæ nostra ætas infelix sibi finxit, dum formosa vult videri manibus*

D *se deformans suis, ac turpissimè dehonestãs. Quæ stomachum monstra hæc conspecta non quatiant, cornuti calcei, pennati vertices, caudata cæsaries, & in tricam contorta, frontes virorum muliebriter discriminali eburneo sulcatæ, Lasciuiosa vestis, verecundiæ inimica, ventres astricti fidiculis, & afflicti pro vanitate; patientibus miseris, quod Beati olim pro veritate passi sunt.* cum sequentibus. Possunt ergo, ac debent Ec-

E clesiarum Pastores luxum vestium prohibere; vt Tiraquell. *de leg. connub. fol.* 207. Præpositus *in cap. cum cessante de appell.* Muta *in cap.* 90. *Regis Federici nu.* 12: Baldus *in proœm. Gregor. in p. Rex pacificus sub num.* 34. Quo in loco valere vult statutum Episcopi, nè mulieres vtãtur vestibus excessiuis, & superfluis, nam immoderata lædunt Remp. Quam ad rẽ apta est excellens disputatio Ioan Andr. *in cap. ea, quæ fiunt, de reg. iur. lib. 6.* & F
Alciat. de Rosat. *in l. factum, ff. eo tit. & in 2. parte statutorum quæst.* 197. Quo in loco dicit, quod tàm habito peccati, quàm scandali respectu, potest statutum effici, quod mulieres nullo modo vniones portent, vel fucatis sese induant vestibus, ac summum in modum excessiuis, & dicit Alberi: hoc non solum in veris, & pretiosis vnionibus, & indumentis, verum etiam in fictis locum habere: eòquod fictæ vniones licet nullo G
modo verarum nomine comprehendãtur, inspicientium tamen oculos fascinant, & ita limitationem patitur, & intelligenda est doctrina Bartol. *in l. 1. ff. de fonte*: talique modo refert, ac sequitur Boer. *in apost. & ad Dinum in cap. cæterum est de regul. iuris lib. 6.* Item excessiuas execrans vestes. Bald. *in cap. iuranit de probat. in fine*, dicit: quod prodiga, & magnifica vestimenta, modernus H
adduxit abusus. Hac de re tales vestium abusus ad moderationem sunt reducendi, *in l. 1. ff. vbi pupill. educa. deb.* & notatum extat per Bald. *in supradicto proœmio Gregor. in parte Rex pacificus num.* 24. Ad idem spectare potest, quod notatur à Ioanne Rebuff. *per text. ibi. in l. fortissimis 1. notab. in verbo debet esse, C. de milit. veste lib.* 12. Quo in loco dicit. quod I
etiam si per statuta nullo modo prohibeatur: de iure tamen excessiuo pretio vestes nullo modo duci debent, & idem adnotat Flor. *in l. & si quid*, §. *mancipiũ, ff. de vsufruct.*

Adde quod vestes immoderatæ, & excessiuæ non solùm in aduocatis debẽt reprobari, vt notat Specul. *in tit. de aduocatis*, §. *sequitur per totum capitulum*; verum etiam generali ratione tàm in K
Clericis, quàm in Laicis expelli debent, & velut aliquid excedens debent tàm ex Ecclesiasticis, quàm è Sæcularibus Iudicibus deuitari: nã casus mixti fori extat, vt notat Glos. *in clemen. 2. de vita, & honestate Clericorum*: & meritò Vigilantissimus Præsul Fr. Michael Angelus Bonadies, qui nunc in Cathedrali Ecclesia Catanensi pastoralem cu-

ram

A ram exerceſ, ſuis conſtitutionibus Synodalibus ſancitum voluit ſub 26 *decreto de vita, & honeſt. & habitu Cleric.* vt in habitu decente incedant, pallium nigri coloris habeant, veſtes ad talos ſint vſque dimiſſę, & ſi ſerica ſint, tamen non multa arte laborata, non ex holoſerico villoſo, aut opere Damaſceno, quæ veluti, & damaſcum vulgo appellant, galerum modeſtiori forma elaboratum, caligas omninò nigras geſtandas eſſe, B decreuit; calcei verò nigri ſint amota omni ſericarum roſarum luxuria; manicas ne apertas habeant, linea collaria, & pullus parua, ſimpliciaque habenda ſint, vetuit etiam illis ſæcularibus veſtibus indutos incidere.

Exceſſus etenim hiſce noſtris temporibus circa ſuperfluum veſtimentorum luxum committuntur, & poſtquam graviores effectæ fuerint impenſæ, in bom- C bicinis, holoſericis, quo phryghijs, relliquiſque pretioſis veſtibus emendis, immobilia vendere bona, & ad vſuras recurſum facere ſolent, prout ſingulos in dies Liuius in Siciniæ Inſula experitur, in qua non ſolum proceres, magnates nobiles, diuiteſque, maximas in veſtibus impenſas faciunt, verum etiam plebei, ac mercenarij ſumptuoſis in veſtimentis plurimum æris dilapidant, & po- D tius famis tyrannidem perpetiuntur, quàm gregarias proprios ad vſus veſtes deſinant: qua de cauſa ſæpè numero ad dilationes recurſum facere ſolent nobiles, ad luctuoſam bonorum ceſſionem plebs: talique modo facultates deficiũt vt cera calente Sole, vel admota flamma liqueſcit, qua de re oculatiſſimus, excellentiſque prudentiæ Rex, Ferdinandus Quartus pluribus in capitibus E veſtimentorum luxum prohibitum reddidit, vt à cap. 86. vſque ad 89. conſtat. ita etiam plures pragmaticæ ſanctiones tàm per Regum, quàm per Proregum imperium fuerunt conſtitutæ, qui ſuperfluis ſumptuum expenſis moderationem ponere deſiderabant; ſed proh dolor! nihil obſeruatum fuiſſe adhuc vidimus; immò in maiorẽ cupiditatis luxu licentiam excreſcit. & fauit Deus, vt pro ſuſtinendis impenſis, hominum occiſiones, furtorum crimina, veneriæque, ac execrandæ libidines nullo modo patrentur, cum ingens animarum detrimentum, populorum pernicies, Deique reſultent offenſæ: Putant fortaſſis, quod tales vetationes, minimè à regitoribus valeant effici, ſed in errorem eiſi cadunt: eò quod hoc ſolùm poſſunt, & debent, huiuſmodi facere prohibitiones, verùm etiam contra inobedientes, valent pœnas ſtatuere per ea, quæ dicit Bartolus, *in l. inficiendo*, §. *infans*, *vol. vltim. ff. de furt.* Mura *ſuper cap. Regis Federici* 89. *num.* 2) in

Et ne forſitan hoc nouum videatur, hic exempla tàm Ethnicorum, quàm Chriſtianorum Principum ſubnectam. & primum nonnè Tacitus Imperator viris omnibus holoſericæ vtì veſte prohibuit, vt teſtis extat Vopiſcus? Dionyſius etiam Syracuſanus nonnè hoc eò exoſam habuit omni in cultu luxuriam, vt nocentibus, qui aliqua damnandi erant ſuplicio, veniam daret, ſi pretioſarum fures eſſent veſtium? Et antiquas apud Syracuſas nonnè lege vetitum fuit, nè ſerico quis, vel auro, ſe ornare, aut vteretur? niſi confiteri voluerit ſe ingenium, aut cynodum eſſe, vt ſcriptum reliquit Athenæus 12. cap. 6. Eo optimè Lyſander cùm à Dionyſio crudo Inſulæ Tyranno pretioſiſſimas pro filiabus veſtes excepiſſet, illas ei remiſit, quatenus nocaſti filiarum ſpiritus, animoque ac inconſtantiũ contaminati permanerẽt, teſte Plut. Tiraquell. *in 3. legum connub. gloſ.* 1. *part.* 2. *num.* 9. Et Macedones ſolis meretricibus floridas geſtare veſtes, auroque mundo ſibi ornamenta conficere permittebant, putantes huiuſmodi veſtes, & ſimilia ornamenta nullo modo mulieribus eſſe conuenientia, quæ pudicitiam amarent, vt refert Clem. Alex. *pædag.* 2. *cap.* 10. & Lycurgus, vt habetur in ſcriptis Alexand. ab Alex. *dier. genial.* 5. *cap.* 18. ex Plutarcho. Nonne in cantum veſtem illaque ſolet ex

A iuuenibus vti permiſit, & nullum à cæteris diſcrimen habente totumque per annum illos indui voluit? Quid hiſce noſtris temporibus eſſet, ſi adhuc ſeuerus ille viueret Legumlator? Aut Lacędęmonum Reſpub. exiſteret? Qui officiales habuerunt conſtitutos (vt Federicus IV. in cap. 86. cum ſequentibus fecit) qui ſingulos in dies veſtimentorum inſpectionem curarent, ſi quid fortè in illis aliquod à decenti, iuſto, ac permiſſo veſtium ornatu alienum inueniretur, vt benè habetur ex Aliano 14. *var. hiſtor. cap.* 7. & apud Rebuffum *ad conſt. reg. de panno, auro, & argento num.* 31. Legimus Philippum pulchrum Galliæ Regem varias circa veſtes conſtituiſſe leges. & inter illas habetur: ne quis ſerica ſibi deſumeret veſtimenta, ſed tantùm veſte ex lana confecta vteretur, cuius vlna vigiuti, & quinque ſolidorũ pretium non excederet.

Quid de prudentiſſimo, ac bellicoſiſſimo Gallorum Hercule Carolo V. referam? Qui per plures Imperiales conſtitutiones tàm in Germania, quàm in Belgica ſanciuit: vt ſericarum vſus veſtium exerceretur, perſonarum tamẽ ratione, facultatumque bonorum, ac dignitatum habito reſpectu. Mirum ergo non eſt, ſi Reges, Proregeſque Sicani has eaſdem leges protulere. Mirum etenim debet eſſe, cum vndique conſpicitur, quæ in populo habetur inobedientia, & accolarum temeritas, in ſuperiorum præcepta, quæ illorum in vtilitatem emanarunt, illa paruipendẽdo, miniſtrorumque iniuria, ò quibus in contumaces ſanctioneſque ſpernentes, minimè punitiones euibrantur: nam luxus ille familiares poſtquam opes in defectum abiuerint, ſumptuoſam iuuentutem ad facinora incẽdent: immò turbulentos iuuenum ſpiritus commouebit, vt meditatis ſceleribus res nouas ſibi acquirent, vt protulit Salluſtius in Catilina, & Ariſt. 5. polit. *Fiunt, inquit, in Rep. mutationes cum homines ſua conſumunt prodigè viuentes; hi enim tales res nouas quærunt.* Et vereor ne ea, quæ apud Strabonem leguntur ſer. 4. ex Pytagora prolata videantur: Primum ſcilicet in Ciuitates luxuriam ingreſſum facere, deindè ſaturitatem, poſtea contumeliam, ac poſtremò exitium deuenire.

Meliùs itaque, ac vtiliùs eſt huiuſmodi leges ad inferendam veſtibus moderationem non edicere, quàm prolatas nullo modo obſeruationem ſortiri. ſæpè numero etenim huius generis edicta cum contemptu excipiuntur, difficilique modo exequutioni committi valẽt; inobedientia enim ſi ſemel impunita perſiſterit, & in contumeliã tranſire cæperit, magis ſecurum, ac inſolentem faciet luxum, vt Tacitus dixit *lib. 3. Annal.* vbi: *Tot à maioribus reperta, tot quas Diuus Auguſtus tulit, ille obliuione, hic (quod flagitioſius eſt) contemptu abolita ſecuriorem luxum fecere.* Qua de re in dubium venire optimè poterit, num tolerabilius malum ſit moderatus luxus, quàm prohibitio, quæ in vigore non perſiſtat, vel cum ſatius eſt diſſimulare: namque vt itidem Tacitus protulit: *Si prohibita impune tranſcenderis, neque metus vltra, neque pudor eſt.* Debent ergo Principes prouidere, potius proprio exemplo, quàm ſtatutis luxui moderationem ponere, parſimoniam namque, quam nullo modo ſumptuariæ leges introducere potuerunt, ſolo ſuo exemplo Veſpeſianus Impetator introduxit, vt refert Tacitus ibidem, Moli. *de Hiſp. primog. orig. lib. 1. cap. 2. num. 22. & ſeq.* nam vt illud vulgò decantatum habetur prouerbium:

Regis ad exemplum totus componitur Orbis.

Nulla tamen ratione inculpanda eſt regitorum impotentia in compeſcendã ſubditorum ſuperbiam: ſed potius dinanda eſt illorum contumacia: cum & antiquorum monumenta, & recentium ſcripta querelis in exceſſiuum veſtimentorum luxum, qui nulla fuerit ætate compreſſus, plena reperiantur. Vnde & Diuus Bernardus inquit: Quid de habitu dicam, in quo tam non calor,

A lor, ſed color requiritur, magiſque cultui veſtium, quàm virtutum inſiſtitur? Pudet dicere. vincuntur in ſuo ſtudio mulierculæ. & poſt aliqua; vix iam in noſtris Prouincijs inuenimus, quo veſtiri dignemur. Et Diuus Chriſoſtomus *hom. 39. in Gen.* Quali igitur venia dignandi ſunt, qui & in veſtimentis multam vanitatem oſtendunt, & vt vermiũ texturas geſtent ſolliciti ſunt: & quod
B grauiſſimum in his ſuperbiunt? &c. Quo enim ſuplicio non ſunt digni, qui modis omnibus dant operam, vt ſericis, & auro intextis induantur, & poſt ſe pompam trahunt in foro? &c. Et idem *homil. 50. in Matth.* Quare, inquit, ipſe timeo tempus veniat, in quo adoloſcentes apud nos veſtibus, atque calceamẽtis ſine pudore aliquo mulierum vtantur. Illud autem diſſerendum eſt, quod iuuenum parentes cum indifferentem hanc rem recenſeant, non increpent, non expoſtulent. Quamobrem optimè protulit idem *hom. 1. de Lazaro*. Corporis enim, ac veſtium fragrantia arguit intus latere animum graueolentem, & G immundum. Cui illa Laert. *lib. 5.* adiungitur: Vide ne fragrantia capitis fœtorem vitæ præſtet. F

H

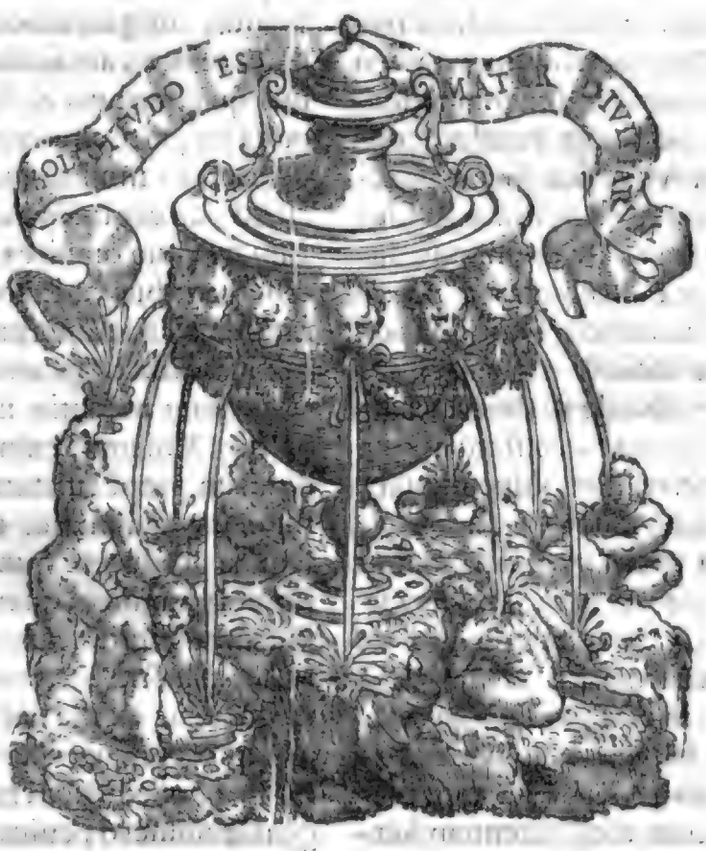

DE AGRICVLTVRA,

ET AGRICOLARVM STATV.

CVM Adami Parentis noſtri in mentem veniſſet maledictum à Deo propter inobedientiam latum: vt ſcilicet proprij ſudore vultus pane veſceretur, ac miſeræ frontis labore corpori deberet æſcam tribuere; ſeſe primum, & vna poſtmodum cum Cain filio ad telluris culturam deuouit. vt etſi maledicta terra in ipſorum eſſet opere, culturæ tamen vi aliquem vitæ alendę idoneum redderet fructum, & ne famis pondere oppreſſi luctuoſum vitæ ſuæ finem ponerent, hoc adhibuere exercitium; & ideò ars iſta velut prima, & hominum ſuſtentationi perapta, Reipublicæ neceſſaria eſt. ſine qua aut duci nullo modo vita poteſt, aut difficili ratione illius curſus ageretur; hac de re de Agricultura, ac eius dignitate, & ſtatu aliqua in medium proferre non inutilidum laborem iudicabo.

Tantus enim erga mortales ſummi rerum opificis amoris ardor, ſolers cura, & cœleſtis fuit prouidentia; vt ſi de nihilo cuncta efformarit, creata verò ſub caducitatis imperio noluit permanere: nam non ſolum à Mundi ortu Paradiſũ voluptatis proprijs plãtauit manibus: uerum etiam terræ uirentem herbam emittere, pomiferiſque arboribus fructus proprio in genere producere iuſſit. ut pro uirorum ſubſtentatione in æſcam haberentur. & ne temporis curſu perirent, (ad ſimilitudinem patris familias, qui non ſolum in bonorum acquiſitione curam habet: uerum etiam de conſeruatione prouidet) ſeminalem illis dedit uigorem, ut herba ſuum iuxta genus æderet ſemen, ac fructiferum lignum ſuam ſecundum ſpeciem fœcundum ſemen uoluit habere: facultatemque propagandi, ac uim cuncta obtinuerunt animantia; qua de re uegetabilium animæ tot, ac tanta humillimis in plantis efficere uidentur mirabilia. Plantas, uirgas, arbores, proprijs folijs, flore, odore, ac fructu, ſemineque, & ſuis qualitatibus, ac figuris in totum, & nulla ex parte aberrantes ad omnimodã genitorum ſimilitudinem, erigunt, excitant, ac exornant, quarum certè rerum quæque omni ex parte ingentem obſeruantibus adducere poteſt admirationem, ac ſtuporem. quæ licet tam ſumma exiſtat, generatrici nihilominus æquiparata potentiæ nullo reputatur in pretio; Videmus enim hiſce in plantis diuinam propè uirtutem animam continere, quæ ipſiſmet ex plantis ualeat ſemina producere, in quibus aliæ contineantur animæ: quarum ui tot nouæ plantarum ſeries eamdẽ retinentes formam, virtutemque producuntur, & conſurgunt: ac ex illa parua, minimaque materia creſcunt, ſecundumque ſummi Dei benedictionem in multiplici augentur numero, cuius virtute illarum conſeruatur ſpecies; Qua de re ex tam admirabilibus effectibus auſus fuit Empedocles aſſerere plantas, omnes Animæ functiones in ſe retinere, appetitũ ſcilicet, ſenſum, dolorem, voluptatem, ſimulque cum Democriti ſententia mẽtem, cogitationeſque habere: immò

A Manichæi nullo modo erubuerunt rationalem illis tribuere. taliter vt florem tollere, ac fructum ex illis decerpere, homicidij crimen perpatretur. sed in errorem incurrunt (sicuti illi, qui plantis animam denegarunt, asserentes animatas nullo modo esse: quia naturæ ex instintu, non verò animæ ductu dirigãtur: nisi considerare velimus participatiuo modo cum ratione diuina viuere, B ex qua omnis entium prouenit cognitio: tali namque modo non solum homines, verum etiam omnia vel impressa tantùm ratione: vel impressa, & expressa, seu elicita crescũt, & viuũt: & ita quoq; plantæ veluti ratione, vel aliundè operante perdurant, prout considerati fuit à Campanella in Atheismo triumphato: ex eo quia vtilia sibi nutrimenta desumunt, ac noxia expellunt, sese corC ticibus intuunt, ossibus confirmant, fibris, ac succum pervenas, tanquam ipsarum sanguinem emittunt, fructus producunt, prolemque procreant ne pœnitus moriantur, sed semen remaneat, in quo tanquam substantiali in portione ipsorum simili viuant; folia in illarum defensionem ad frigus, caloremque nimium arcendum emittunt: spinas verò contra voraces beluas, quæ illas deglutire cupiunt, efformant. Vndè castaneæ glirorum morsus echinis retinent; frumentum contra passeres aristas habet, omniaque certa quadam admiratione digna forma operiuntur; quæ non ex casu, sed ex naturâ deuenit, & secũdum Physicorum sententiam, intelligentia non errante.

Sed quidquid sit in causa, Ego, secundum Aristotelicam doctrinam affirmandum esse iudico, ipse enim quamuis in E reo animalia plantas nullo modo constituerit: vegetatiuam tamen illis animam tribuit; cum verò in anima quinque reperiuntur facultates, nutritiua scilicet, sensitiua, appotens, mouens, & intelligens; nutritiuam solùm plantis concessit, ex eo quia in eis vitalis, sed non sẽtiens anima reperitur, arescente namque planta, eiusdem vitale lumen simul cum anima in defectum abire confitendum est: vt quemadmodum vegetatiua ex anima incrementa recipiunt, ac virentes existunt, & illa extincta omninò perire dicimus; si enim vitã retinent, animam quoque illis concedere nullo modo inconueniẽs reputatur: eoquod absque vita minimè intelligi potest, si anima namq; nil nutrimẽtorũ excipere valet; verum etenim illud philosophicum habetur principium, quo quæuis planta vegetatur anima. G

Quæ quidem anima non solum in ipsa permanens est planta, verum etiam ex traduce à progenitoribus per semina transfunditur: ac propterea sui ipsius multiplicationem facit, sese communicando eisdem in corporibus semine, quod intra se generat, viuentibus, materia nimirum ad id è natura producta, & elaborata: vt indè noua promat individua; ad habendam specierum perpeH tuitatem, cuius instar malè, ac hæreticè indicauit Daniel Sanctus humanam se habere animam.

Et quia cum planta anima corporea existat, aliud intelligi minimè potest, nisi quædam substãtia per plantã infusa, quę veluti spiritus, aut flammulę in modum valdè tenuis pura, & actuosa reperiatur. quæ vel habito alimenti defectu I languida fiat, vel propter nimiam humoris abundãtiam ad putrida euadat. Quęlibet enim planta animam retinet, quæ vitam, nutrimentum, & agmentumque assortitur, sibique similem generat. Quatres insunt facultates. Altrix scilicet, quę alimenta viuentis in substantiam conuertit, illiusque ad conseruationem incumbit: Auctrix, quæ ad acquirendam abundantioris quantitatis vim operam præstat: Generatrix, quę ad speciei conK seruationem insistit.

Quatuor primæ subesse habet pedisequas, Atractricem nempè, Retentricem, ac Expultricem, quibus aliqui Segregatricem addunt. Primâ sibi alimenta desumit. Secunda, eadem retinet debito, donec modo elaborentur. Tertia, illud alterat, ac viuenti reddit idoneum. Vl-

tima

A tima verò, ſuperuacua, & ad nutritionẽ ſuperflua depellit; & eijcit; hac de re, talis quoque ſubſtantia, vel anima etiã in ſemine debet reperiri; ſeminis ergo anima, vt pars totius habetur, quæ tunc agere incipit, cum receptaculo ſibi idoneo fouetur: & nulla hominum habita cultura in illis Mundi primordijs terra fructus vi Diuinæ benedictionis producebat: nec vllo modo plantæ in ſyluestres, domeſticaſque diuidebantur: eò quod omnes iucundos, neque corruptioni ſubiectos adferebant fructus, iuxta illud Ouidij Metamorph. 1. fictitium. F

Ver erat æternum, placidique tepentibus auris
Mulcebant Zephiri natos ſine ſemine flores,
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat,
B *Nec renouatus ager grauidis canebat aristis* G
Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant,
Flauaque de viridi ſtillabant ilice mella.

Sed proh dolor! iſta telluris fœcunditas, à ſummo, optimoque Deo tributa, quam breui tempore perdurans extitit? ſubitoque gaudium, ſolatiumque in labores commigrarunt, ac ærumnas: peccati etenim cauſa maledictionem omni humano in opere ſortita eſt tellus, ac in ſpinas, tribuloſque germinauit: Quæ C cauſa Protoplaſtus de voluptatis Paradiſo expulſus, vt illam operaretur terram, de qua fuit ſumptus, miſeriem, vilitatemque ſuam cognoſcens, in quã peccati cauſa dilapſus fuit, propriumque miſerum, & inopem ſtatum contẽplans, naturamque ſuam corruptam, fœdatamque, & conſeruationis indignã ſentiens. cum terræ fructus, in defectum abire, nec niſi plantarũ ex cultum capere ſibi poſſe conſpexiſſet victũ meditari D cœpit, vt alimenta ſibi primum deſumeret, artes deindè commentus iuxta Ariſtotelis ſententiam *lib. 7. cap. Polit.* Qualique modo vitæ ſuæ neceſſitatibus mederi potuiſſet cogitans, telluris ex cultura eſcam ſibi accipere orſus, Dei ſecundum iudicium: vt pane proprij ſudore corporis veſceretur, còquod ipſius propter culpam euenit, vt ipſi tellus, ac E ſuis poſteris abſque ferẽtis labore minimè correſponderet. inculta namque, horridam, ſterilemque meſſem lappas, tribuloſque in fœcundo è gremio erat paritura; qua de re deploranda Patris noſtri indigentia; illam ferro ſollicitare inueſtigauit, multiſque blanditijs fructum emittere coegit. & ab ipſa edoctus natura, deciduoque è ſemine commonefactus, ex quo nulla habita cultura, noua erumpebat planta, in vnum ſemina colligere aggreſſus eſt: ac illa ſub cura tenens ingratæ ſtato tempore telluri committere cœpit, vt ex venturis fructum recollectionibus faticato corpori, ſuiſque comparare victum poſteris valuiſſet; Hinc prima Philoſophia, H (ex Halmontij ſententia) ſuum ex Agricultura ortum excepit. curſu namque temporis ſecundos, triſteſque perpendens prouentus, aſtrorum decreta, & rerum qualitates exagitare, illarumque naturam ſub obſeruatione ponere cœpit. & poſtmodum iteratis ex obſeruationibus Aſtrologiæ ſcientia propriũ ſortita eſt exordium: necnon ſeminum vires, ac ſeruandi modos recenſendo, I illiſque perpenſis, incrementum Agricultura deſumpſit: primis namque temporibus illius poſteri recentiora ſemina inſerere, quæ optima eſſe iudicarunt; cœpere, bima verò mediocria, trima etiam rarius vtilia; quæque vlteriora erant, ſterilia fuerunt reputata, & exoperta: illa namque tenuis ſubſtantia, quæ ſeminis in anima exiſtit, ſeminaliſque vis paulatim diffluit, in languorem abit, ac demum in nihilum euanescit, vt notatum fuit per Theophraſtum K 8. *hiſtor. cap.* 11. & hac de cauſa generoſæ ſtirpis, plana, & ſolida eſſe debent, quæ nullo modo cumulio corroſeria transferri etiam de loco ad locum debent, campeſtre ſcilicet montana ducendum in arua, & in cãpeſtria montanum eſt vehendum, & quæ deterioribus

de

A de regionibus ad molliores, placidioresque trasportandum.

Secundo. sementis idoneum adnotandum est tempus. quod præcipuè duplicitèr se habet: autumnale scilicet, ac hybernum; Primum ab Hesiodo vsque ad Cosmicum Pleiadum occasum, recensetur, vt notatum fuit à Virgil. *lib.* 1. *Georg. vbi*

Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
B *Gnossiaque ardẽtis decedat Stella corona,*
Debita quàm terris committas semina, quamque
Inuitæ properes anni spem credere terræ.

Hybernum verò ante æquinotium extat, ac Heliacum Syrij vsque ad occasum producitur, vt benè patet:

Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro.

C Hoc tamen tempus iuxta regionum climata variatur. sub æquatore enim bis serunt, bisque in anno colligunt: cũ duplicem habeant æstatem, postque Solis recessum ab æquatore arant, atque serunt, inque illius occasum metunt: in Aegypto verum parum tropicos extra, postquam Nili sequuta fuerit inundatio Septembris seminant in mense: inque Aprilis spatio colligunt. in locis, quæ
D Septemtrioni subiacent, in Martij, & Aprilis mense seminant, Iulij autem in fine in horreis aggregant: eòquod longi dierum sunt cursus: quapropter citius messes maturæ efficiuntur, simul cum hisce nostris Regionibus, vt in Moscouia, Polonia. at in Italia videtur, quarta sub autumnali semina telluri tradimus, cũ Sol in ♎ fine, ac in ♑ permanens est, Iunij verò in fine colli-
E gimus.

Quæ semina respecta conditione debent intelligi. quæ namque robusta sunt, vt hyemalem perpeti rigorem possunt. illa ergo maturo seretuda sunt tempore, quod dum frigus obstat per hyemem, ac sursum herbescant, validiori modo subtus radices emittant, è quibus postea emergunt; cuiusuis sunt generis triticum, & hordeum, quod etiam tar- F
diori, quam triticum tempore seri debet: Quæ verò habentur imbecilliora, vt nulla hyemem ratione valeant ferre, breuique possint maturari prouentu, tardè mandari terræ debent. cuius generis extant, quæ apud nos Tuminiæ nominantur, quæ mensium trium spatio perfectæ habentur, prinsque frigidis, & aquosis in terris debent seri; postmodũ tamen calidis, apricisque committi lo- G
cis oportet: Quod quidem solum curæ debet esse Agricolę, vt pinguè habeatur: Virgilius namque ait *lib.* 2. *Georg.*

Nigra ferè, & pressò pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum, namque hoc imitamur arando
Optima frumentis.

Solum verò pinguè redditur primo fimo: stercorationes etenim summopere H
ad agriculturam laudantur, vt ex rusticæ rei authoribus constat: ita enim Marcus Cato *cap.* 13. iubens dicit: *Sterquilinium magnum stude, vt habeas; stercus sedulo conserua. cum exportaueris spargito, & comminuito, per Autumnum euehito*: Varro etiam *lib.* 1. *cap.* 13. inquit: *Secundum Villam duo habere oportet sterquilinia, aut vnum bifariam diuisum, alterum enim in partem ferri oportet è Villa nouum fimũ,* I
ex altera veterem tolli in agrum: & in cap. 38. dixit: *Qui aduaria conducunt, si caueat dominus stercus, vt in fundo maneat, minoris conducere, quam si accedat*; Bonam enim terrã stercus facit meliorem, vitiosæ pluris feret adiuuamini, meritoquè *in l. fundi* 18. *ff. de actionibus emptis*: cum venditur fundus, eius etiam pro causa constitutum accedit sterquilinium. vt
K respondet Vulpianus: & illum, cui ouiũ datus fuerit vsus vti ad stercorandum agrum posse conspicitur, in §. *sed si pecorum, inst. de vsu, & habitatione.* vnde habemus *Tex. in l.* 7. §. *planè, ff. quod vi, aut clam*. Quo in loco agitur, interdictum, quod vi, aut clam, de fimo locum nullo modo sortiri, si quid agricolandi causa fuerit effectum, posito quod melior pro agro impinguando effectus

exti-

A exiterit, licet prohibitum, per interdictum, quod vi, aut clam aliquis fecerit: fimus enim cum pinguedo ſit, eius è commixtione cum terra, euenit illud, quod Columella *lib. 2. cap. 1.* dixit, vt iterum tellus reuiuiſcat, nouamque repubeſcat in ætatem, expersque ſenectutis, ac laſſitudinis reddatur, ſalis vigore, qui animalium in exarementis, cæteriſque putrefactis rebus exiſtit.

B Secundo. Stipularum è combuſtione pinguis tellus redditur: ex cineribus namque ſalem continentibus, cuius corpuſcula illas contexentia eo ſunt vigore, vt denſiſſima valeant in corpora penetrare, cauſatur: vt terræ ſoliditas, & ſcabities corrodatur, ſordeſque auferantur, ac denique à ſuperfluis purgata, fertiliſque tellus reddatur: dicente Poeta:

C *Sæpè etiã ſteriles incendere profuit agros,*
Atque leuem ſtipulam crepitantibus vrere flammis.

Eòquod quidquid ſalis in rebus inuenitur, excernatur, glutine ſcilicet, quo perſtringitur diſſoluto, ac aptum fiat, vt humore ſubeunte ſoluatur, ac etiam combibatur, & proinde prolem emittere plantæ facillimè poſſint, vt patet ex adducto Poeta, dum ſubijcit:

D *Sicque inde occultas vires, vt pabula terræ*
Pinguia concipiunt.

Corpuſcula namque ſalis occulta educuntur, ex quibus tellus, humore ſuperueniente pinguè plantarum concipit alimentum, quod videtur, dum pergit Poeta:

Fruge Ceres, fœtu pecus, & Bona Bacchi dabunt per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor.

E Taliter, vt corpuſcula illa ſegregata, idonea reddantur, vt pluuio commixta, humori valeant in plantas penetrare. Nil mirum ergo ſi cum tantas è ſtipularum combuſtione recipiant vtilitates Agricolæ, illarum fures duplici pretio reſtitutionem facere adſtringuntur, vt per legem Salicam conſtitutum fuiſſe legimus *tit. 4. de furtis diuerſarum rerum.*

F Cauere tamen debet in ſtipulis comburendis Agricola, ne ventoſo tempore, nullaque poſita diligentia ignem immittat; ſi flamma enim vlterius progreſſum faceret, vicinique damnum intulerit, tunc damni ad compenſationem ille tenetur: Marſilius *in l. 1. in principium* n 15. *ff. de ſiciuys; Text. in cap. ſi quis aggreſſus. & ibi Gloſa in verbo reddat dãnum de iniurys, & damn. datis.* Farinac. *de var. ac diuerſ. crimin. quæſt.* 110. *n.* 54. G *compil.* 5. *cap.* 2. *& num.* 143. *cap.* 3. Sed cum ignem immittendi tempus adeſſet, tàm circa locum, quàm alias ad circumſtantias omnem adhibuerit diligentiam, nè longius ignis progrederetur: ſi his poſtmodum adhibitis diligentijs exorta tempeſtate, ac ventorum vi progreſſum ſuum vltra ignis fecerit, ac damnum vicinis attulerit campis, de iſto fortuito incẽdio nullo modo tenetur iuxta DD. H ſententias apud Farinac. *dict. quæſt.* 110. *cap.* 3. *num.* 141. Rolandus *conſ.* 95. *nu.* 22. *lib.* 2. Et æquali modo etiam ad ſoluendum damnum obligaretur, ſi laboratorum, famulorumque culpa fuerit ſequutum, vt optimè dixit Grat. *dec. ſi.* 3. *num.* 9. Quamuis contraria extet opinio per ea, quæ ſcripta ſunt à Fabio Monteleone *in prax. vrbin.* qui vult, dominum excuſari culpa, & negligentia laboratorum, qui illius iuſſu in agro laborabant, ac operabantur, ſi flammas, ad ſtipulas comburendum immittentes dãnum vicinis adduxerint; illo caſu minimè damni ad cõpẽſationem dominus tenetur. Farinacius verò *loco ſuprà citato* plures diſſerit per limitationes, cum dominus pro damno illato ſeruorum, famulorumue culpa obligatur, ad quem occurrente caſu reuertum quiſquis faciat. K

Tertio ipſum ante ſationis tempus tellurem arando: prima namque agrorum cultura extat aratio, vt ſcripſit Cato *cap.* 11. Duplex enim præcipua arationis cauſa eſt, prior vtilitatis, vt præciſa, inuerſa, ac ſubacta æſtiuo tellus feruore exiccatur, ac diſſoluitur, taliq; modo illa, quæ in ſe irretita continet ſalis

cor-

A corpuſcula, ſiuè fœcunditatis ſemina, diſſoluantur, nihilque impediat quin ſuperueniente à pluuia alimentatiuum trãſire valeat in ſuccum. Hac enim cauſa efficitur, vt non modo hyberno, vel etiã veris tempore aratrum valeant ruſtici exercere: verum etiam deinceps ipſos per calores iterare, ac terziare poſsint. vt ſcilicet perfectiori vice puluerulẽta coquat maturis ſolibus æſtas, vtq; etiam antè hyemem profit quatenus tellurem B quoque adurere, ac exſoluere penetrabile frigus valeat. Poſterior quod inde inutiles herbæ, in quibus poſsit alimentum conſumi, radicitus extirpantur, & euelluntur, ex quo euenit, vt non ſolum aratro, quod æſtate adhibetur, ad interimendas herbas, conducat, dum herbarum radices ſurſum conuerſæ humore carent: ſed etiam, quod hyemali exercetur tempore, dum eaſdem ſicci frigoris C vehementia exurit: optimè igitur huius Siciliæ Regni ſolertes moderatores ſuis ſanctionibus *in prag. de ſeminerio* §. 11. quod ex eo quia ex agrorum cultura prouenit vbertas, & à deſidia ſterilitas, cum fructus tempore, quo aratur colligi, telluſque futura ad ſemina præparari videatur *l. diuortio* §. *non ſolum ff. ſoluto matrim.* præparamenta etenim ſicut actus iudicantur. Caſsaneus *in catal. gloriæ mũdi p.* 11. *conſid.* 37. *nu.* 9. *in fine*. conſtitutum voluere Ciuitatum, Terrarumque Regni Iuratis hanc incumbere curam, vt dictæ prouideant culturæ, ad noualia inuigilent facienda; taliter, vt Burgenſes certam frumentorum, hordeorumque in D noualibus ab ipſis anno præcedenti factis quantitatem ſerentes, immunitatem, ne de perſona valeant moleſtari, conſequuntur, tam pro ſeminis tempore, quod E à Kalendis Octobris incipit, inque Ianuarij Kalendas deſinit. quã pro recollectionis tẽpore, quod à Iunij principio decimum quintum vſque ad Auguſti diem permanens eſt; nec etiam illorum boues, ac aratoriæ Vaccæ, ſimiliaque hunc ad vſum deſeruientia animalia, & inſtrumenta hunc ad effectum ſpectantia, etiam pro Regiæ Curiæ, Bullari, aut quocumque priuilegiato debito, niſi ad F terragiorum, vel ſuccurſorum ius ad ſeminerij cauſam à creditoribus data ſpectet. Simili modo minimè pro cauſis, in quibus deſterratio fieri debet, deſterrari valent; *vt in* §. 10. diſpoſitum fuiſſe legimus: pariter agriculturæ neceſsitate cõſiderata leges vetant cõmunes, ne illam exercentes agriculturæ tempore moleſtentur, *l. colonos numquam*. C. *de Agricolis, & cenſitis lib.* 11. publiciſque ab oneribus liberos eſſe volunt, vt explicauit Luca de Penna *in l.* 1. C. *eodem* Neque ad gabellarum ſolutionem Agricolæ pro rebus ad agriculturam pertinentibus tenebantur *l. uniuerſi* 5. C. *de vectigalibus, & commiſſis.* ipſiſque agrorum propter culturam nonnulla cõſtituuntur ſpecialia, vt exiſtunt *in l. fin.* C. *de ſeruit.* & H *in l. fin.* §. *item Sabin. ff. de aqua pluuia arcenda.* Ita nec pro qualicumque munere, etiam cum belli tempus adeſt: nec ab agricultura reuocari, neque diuerti poſſunt, neq; agrorum inſtrumenta pro belli ſeruitio debent occupari. & minus illorum perſona ex agriculturæ munere valet diuerti, ne publica impediatur vtilitas, quæ in annonæ tributione conſiſtit, ſine qua haud iure mundus poſſet I exiſtere, rationabilique periret ex cauſa *l.* 1. & DD. C. *de Agricolis, & cenſitis lib.* 10. quodque boues aut aratra, cæteraque Agriculturæ conuenientia inſtrumenta, capi pro exequutione, vel pignorari non poſſunt, habemus *tex. in l. exequutores, & l. ſequenti, cum aut. ibi poſita, & corpore vnde ſumitur* C. *quæ res pignori obligari poſſunt.* Immo dicit *tex. in dicta Aut.* quæ Incipit (*Agricultores circa rem* K *ruſticam occupati dum villis inſident, dum agros colunt, ſecuri ſunt, in quacumque parte terrarum, ita, vt nullus inueniatur tam audax, vt perſonas, boues, & agrorum inſtrumenta, aut ſi quid aliud ſit, quod ad agrorum operam ruſticam pertineat, inuadere, aut capere, aut violenter auferre præſumat, ſi quis autem huiuſmodi ſtatutum auſu temerario violare præſumpſerit, in quatruplũ ablata reſtituat, infamiæ notã ipſo iure verè incurrat Imperiali animaduerſione nihilo-*

A *ominus puniẽdus.&c.* quamuis pro ruſtici penſione prædij, quæ tacitè præſenti domino in prædium vehuntur, tacitè in hippoteca reperiri cenſentur, vt potiorem cauſa priuilegiata. *l. certi, C. locati*, vel ſi pacto conuento placuerit, vt inſtrumenta agriculturæ cauſa parata, etiam eſſent obligata. *l. debitor, C. locati*. Petrus de Greg. *ſintag. Iuris lib. 23. tit. 9. nu. 10. p. 3. tit. de actionibus fol. 95.* Aratra, ſeruique aratoris, aliæq; res agriculturę deſeruientes, haud quaquam in obligatione conueniunt, *l. exequutores Aut. Agricultores. C. quæ res pign. oblig. poſſunt. p. 6. arti. vlt. n. 31.* Bartolus *in dicta l. exequutores*, & ibi Baldus *n. 1.* Quo in loco idẽ accidere legimus de alijs ad agriculturam neceſsarijs inſtrumentis, vt ligones, aliaque ex ferro confecta. Mantica *de tacitis lib. 11. tit. 15. nn. 34.* Gomez *in §. itẽ ſeruiana num. 10. inſtit. de actionibus* Gabri. *de regulis iuris col. 12. num. 31.* Pacificus de Saluiano. *inſp. 3. cap. 5. nu. 45.* Gaeta *de credito. cap. 4. quæſt. 5. num. 95.* Giurba *deciſ. 40. num. 12. verſ. poſt hæc ſcripta*, vt de iumento ad moliendũ conſtituto, Gaita *loco cit. num. 63.* & de fœno Ciriaci *controuerſ. 19. n. 43.* Eoquod ruſticum inſtrumentum pro armenti pabulo eſt ad agriculturam neceſſarium, *l. quæſitum §. cellarium, ibi fœnum ſtipulas, ff. de fundo inſtructo*: adeoquod nullo modo in illis exequutio valet conſumi. *d. l. exequutores*, ibi DD. & Gloſa, Menochius *de arbit. caſu 378. nu. 1. cum ſequen.* Tuſcus *litt. R. concluſ. 73.* licèt publicum exiſtat debitum. Corneus *conſ. 155. n. 1. lib. 1.* Carpanus *ad ſtat. Mediol. cap. 251. nu. 7. litt. E.* taliter, vt priuilegij huius renunciatio, quamuis expreſsa fuerit nulla ratione valeat. Gaita. *d. cap. 4. qu. 7. nu. 555.* nec vllo modo tacita in hipoteca, velut inducta, cõpræhenſa reperiuntur, Gomez, & Pacificus *locis ſupra citatis.* Licet alia non poſsideret debitor bona, Cinus, & Salicetus *in d. l. exequutores*: eo quod priuilegium publicam ad vtilitatẽ agricolis conceſsum fuit: ne fructuum induceretur ſterilitas. Menochius *d. caſu 378. nu. 10.* Neguſant. *de pign. par. 2. nu. 49.* Qua de cauſa iura fouent, ac adiuuãt Agriculturam. Corneus *conſ. 155. nn. 1. lib 1*, Trentacinq. *variar. reſol. de exequu. rei iudicatæ concluſ. 2. nu. 3. verſ. ego non diſcederem*. Cui publicæ vtilitati nulla vice, per contrahentes pacto conſtituto valet aliquid derogari. *l. ius publicũ ff. de pactis.* Trentacinq. *loco cit. nnm. 1.* Bene tamen quod aratorijs in inſtrumentis non adhuc ad Agriculturam deuotis, valet fieri exequutio. Menochius *dicto caſu 378.* Quod verum eſt, quando penes alium, qui agricola minimè ſit, nec illa valeat exercere. Monach. *cap. 6. num. 19.* Nec vllo modo priuilegium hoc, ſiue pragmatica in animalibus agriculturæ non idoneis, ac idoneis, locum habet. Trentacinq. *loco cit. nu. 5.* Plurima etiam habentur priuilegia, Agricolis ruſticitatique conceſsa; quæ leguntur ex Caſſaneo *in Catalogho gloriæ mundi parte 11. conſid. 37.* & penes Menochium, & Forza locis infra citandis: & primo quidem, quod ſi præfixum intra tempus minimè ab Agricola bonorum poſsesſio fuiſſet petita, pro alicuius parentis ſui hæreditate conſequenda, ei nullo modo obeſt. *l. penult. C. qui admitti ad bonor. poſſeſſionem poſſint.* Secundò haud in punitionem, ſicut alij incurrunt, cum Prætoris album corruperint. *l. ſi quis id quod, §. in ſeruos ff. de iuriſdict. omnium Iudicum.* vbi Iaſon. *in 7. colu.* explanat, ac perſtringit. Tertio. quod ab Agricolis pro mutuatis, vel bladis pecunijs, nullo modo pro modio octaua, vel pro ſolido ſiliqua recipi valet: nec in pignus terra è creditore, vel boues, aut ruſticana inſtrumenta detineri valent. *Aut. ad hæc & in corpore vnde ſumitur C. de vſuris.* Quarto illorum in teſtamentis quinque ſufficientes habentur teſtes. *l. fin. C. de teſtam.* & ibi Iaſon. Quinto valent, ſicut milites peremptoriam poſt ſententiam, exceptionem opponere, vt notatur *in l. 1. C. de Iuris, & facti ignorantia.* Sexto. in rei prohibitæ venditione minimè prætium amittit, ſed illi conceditur, vt res ſit reſtituta. *l. vnica C. non licere habitatoribus Metrocomiæ lib. 11.* & notat *gloſ. in l. quem-*

B C D E F G H I K

A *l. quemadmodum, in verbo emptor. C. de Agricolis, & cenſitis lib.* 11. Septimo, quod vti dominorum tributarij nulla ratione ab illis poſſunt compelli, vt debita ſoluant tributa *l. colonos C. de Agricol. & cenſitis lib.* 11. Octauo, quod ſi res infœcunda ab eis ad culturam fuerit reducta. illo caſu nulla vice dominus poterit deceptionem prætendere per illa, quæ ſcripta extant à Bartolo *in l. 2. C. de omni agro deſerto lib.* 11. & iſto in caſu de temporali perpetuam illam facit, licet alitèr prohibita eſſet alienari. *cap. ad aures de rebus Eccleſiæ non alienandis.* Nec ipſi penſio, vel cenſus poteſt augeri. Guglielmus de Benedictis. *in cap. Rainutius in verbo, & uxorem nomine Adelaſiam nu.* 983. Nono, potiori modo iuris ignorantia magis in ruſticis, quàm in alijs præſumitur. Baldus *in l. 2. C. de fideicommiſſis.* Alex. *in l. iuſte, ff. de acquirenda hereditate nu.* 36. Capic. *deciſ.* 159. *num.* 22. Granat. *deciſ.* 76. *n.* 10. *& ſeq. tex. in l. cum de indebito* §. 1. *ff. de prob.* Quo in loco in hoc minores, mulieres, milites, ac ruſtici æquiparantur: ruſticis etenim iuſtam excuſationis cauſam tribui affirmat. Surdus *deciſ.* 237. *num.* 3. *per tex. in l. ſi quis in graui,* §. *ſi cõtractus ignorans ff. ad Sillanianum.* quod aliter euenit, in iuris naturalis, gentiũue ignorantia: nullimodè namque hoc prętextu ruſtici, nec ipſo iure, nec reſtitutionis ope excuſantur. Bartolus *in l. 1. nu. 6. C. unde ui. tex. in canon: turbatur,* §. *item ignorantia* 1. *quæſt.* 4. *l. 2. C. de in ius vocando*: nec aliqua ratione ſagaces ruſtici eximuntur. Gloſ. *in l. Athletæ* 8. §. *de ruſticis ff. de excuſat. tutorum.* Curtius *in l. ſi quis id quod num.* 36. & ibi Oſorius *nu.* 39. *ff. de Iuriſdictione omnium Iudicum.* Qui noſtris hiſce temporibus in dubio, non ſolum ſagaces, verum etiam ſagaciſsimi præſumuntur. Tiraq: *de nob. cap.* 2. *num.* 57. Maſcardus. *de probat. tom.* 1. *quæſt.* 8. *num. fin. & tomo tertio concluſ.* 1286. *nu.* 6. Surdus *loco cit. nu.* 11. Hac de re prudentis arbitrio Iudicis ruſticæ perſonæ qualitas, & ſagacitas remittitur. iuxta actum, ſuper quem iudiciales verſantur coniecturæ. Surdus *nu.* 10. Præcipuè ſi ſæpius in vrbe cõmorationem facere ſolitus eſſet, vbi è peritioribus conſilia petere potuiſſet. Surdus *loco cit. num.* 6. *per tex. in l. bonorum ff. de bon. poſſeſſio:* Tiraquellus *in tract. de pœnis temperandis cauſa* 11. *nu.* 20. F

Decimo ſi ius ignorans nullo modo ſe detulit, per tex. *in l.* 2. *ff. de iure fiſci.* ſi haud quaquam quod oſtendere debebant, palam fecere *l.* 1. §. *vlt. ff. de edendo*; quibus ope reſtitutionis ſuccurritur. Menochius *de Arbit. caſu* 144. *num.* 40. cauſa cognita *l. in cauſæ* 1. §. *cauſa cognita*; cum de minoribus habeatur conſideratio, ſi iuſtam ruſticitas excuſationis cauſam præbeat. Menochius poſt Ripam *locis ſupra citatis.* Vndecimo excuſatio ruſtico à vera contumelia, multaque datur *l. 2. ff. ſi in ius vocatus non ierit*, vbi Bartolus *nu.* 13. quem ſequitur Ripa *loco cit. nu.* 229. Menochius *nu.* 49. Duodecimo. ſi citatus, & verus contumax exiſtens, compareat: appellans namque auditur, quamuis Iudici pro Tribunali ſedente, minimè comparuerit iuxta *Tex. in l. dines, ff. de reſtit. in integrum.* Sforza Oddus *de reſtit. in integrum, parte* 1. *qu.* 9. *arti.* 6. *num.* 33. Decimotertio. ſi ſuam violenti modo rem occupauerit; *pœnam leg. ſi quis in tantam, C. unde vi ignorans.* iſtius è pœna legis excuſatur, DD. penes Sforzã *num.* 34. Niſi Iudici alia procedendum via videatur: ſi ruſticus nempe conſultò non vero repentinè inuaſerit, aut ſi ſagax, aſtutuſque ruſticus ſit: vel ſi clam non vero palam fuerit ingreſsus: vel denique ſi alienam rem, non vero propriã aggreſsus, vt bene ſublimitatum fuit à Sforza *in d. nu.* 34. Decimoquarto. à prę-ſumpta vſurarum fraude, iuris operante ignorantia, eximitur à culpa. Iaſon. *in l. ſi quis id quod nu.* 32. *ff. de iurisd. omnium Iudicum.* Menochius *loco cit. num.* 47. & Sforza *nu.* 35. Decimoquinto. cum poſitiuas aduerſus leges contraxerit, quarũ pœnas nullo modo valet ruſticitas præcauere, Sforza. *n.* 36. Menochius *nu.* 13. Decimoſexto. ruſticus releuatur ab onere probandi ſe debiti ſolutionem feciſſe: ſed eius hęc probare de-

B C D E F G H I K

A bet aduersarius, seſe scilicet debitum nō recepisse: Menochius *n.* 41. Sforza *n.* 37. Decimoseptimo. in sententia contra se lata. rusticus ob contumaciam alium ad Iudicem appellare potest: DD. *in l.* 2. §. *vlt. ff. quis in ius vocatus non iret*: & ratio adducitur à Menochio *nu.* 52. Eòquod appellatio ob veri contumacis inobediētiam denegatus. sed rusticus nulla forma verus contumax dicitur. ergo
B potest appellare. Decimo octauo. si rusticus nulla ratione declinatoriā opposuerit exceptionem, ante consensum in Iudicem, illam contestatam post litem opponere valet, DD. penes Menochiū *n.* 63. & penes Sforzam *n.* 38. Decimo nono. si confessionem illicò sui ad vocationem reuocauerit: eòquod valet illam ex interuallo reuocare. *Lerror. C. de iuris, & facti ignorantia*. Vigesimo. ex-
C cusatur à pœna rusticus, si Iudicis præcepto minimè optemperauerit. Nacta, *cons.* 598. *num.* 7. Sforza *num.* 42. Alij etiam casus reperiuntur apud Menoch. & Sforzam locis supra citatis: qui accusationes, & excusationes præbent rustico, quos ne me longitudini deuouerē, silentio præterire arbitraui.

Hoc solummodo adnectere non incongruum censui: per Agriculturæ scilicet exercitationem nobilitatis iacturā
D non fieri, quamuis mecanica sit ars, vt dictum fuit per Tiraquellum *de nobilitate cap.* 32. Eòquod nihil vberius homineq; libero Agricultura dignius est; qua de causa nil admirationis adducere debet, si nobilium plurimi tale complexi fuerint exercitamentum, vtque Plinius *lib.* 18. *cap.* 3. præteritis de temporibus sermonem instituens ait (*tunc manibus ipsorum Imperatorum colebatur*:) Vnde,
E Quintus Curtius, Caius Fabritius, Caius Marius, Curius Dentatus, Portius Cato, Seranus, & Romanorum alij honoribus præfulgentes, nobilissimā hanc artem exercuere. quos Dictaturæ postquam, & Consulatus fasces deposuissēt agrorum operam dare culturæ, terram occare, semina dispensare, arbores inserere nullo modo nec piguit, nec puduit. Tali ratione Diocletianus Cæsar, F
Attalusque Rex istā seruauere: quod si ante istos oculos vertimus. Nonnè vniuersale post dilluuium, ac Protoplastū, Noe Agricola fuit? terramque fatigare, vineamque plantare cœpit. Esau quoque Agricola non extitit? Saul Rex in Israelis Regem electus non ab agricultura se recipiebat, bouesque sequebatur? vtque penes Gassaneum habemus *in Catal. gloriæ mundi parte* 11. *consider.* 37. & G
Petrum de Gregorio *de Republica lib.* 4. *cap.* 8. & Tiraquellum *de nobilit. cap.* 32. tot, tantique Cæsares, ac Reges, Principesque proprijs tellurē manibus nonnè voluere fuerunt sueti? Et Ozias belli inter curas Agriculturæ deuotus extitit: vt 2. Paralip. 26. habetur: vbi homo quippè erat Agriculturæ deditus. Sed quid moror? Turcarum nonnè Imperatores victum ex horto accipiunt, H
cum sic narrat Leonicenus Turcarum *histor. lib.* 2. *cap.* 20. dicens; *Est quoque Imperatoris palatio hortus maximus, & amœnissimus, cuius qui curam gerunt Rostangieber, hoc est, Hortolani vocantur, suntque eorum* 200. *iuuenes à* 10. *vsque ad* 20. *Horum est officium pastinando, & rigando hortum colere, & inundare, stipendia in dies donantur, trium, vel quatuor asprorum, & vestitu annuo: qui primus* I
fructum vbi maturauit, Præfecto obtulerit Imperatori exhibendum, is mille aspris donatur. Hortulanorum præfectus Bastandgi Baxià vocatur, cuius stipendium est 200. *asprorum singulos dies. Hic reliquis Eunuchis dignitate minimè æquipollet: sed solummodo seruus est Imperatoris. Fructus, qui ex horto isto colliguntur ab Hortulanorum præfecto venduntur: pecunia ea Imperatori offertur, nec alium ad vsum adhibetur, quā* K
vt cibaria pro ipsius Imperatoris mensa inde coemantur: lucrum enim è fructibus terræ acceptum, honestum, & diuinum indicat Imperator, quippè quod non ex subditorum grauaminibus, sed ex diuina benedictione colligatur. ideoque vetat ex ea pecunia, quæ ex vectigalibus, decimis, & exactionibus conquiritur, cibaria pro sua mensa comparari. Hæc Leonicenus.

Et

A Et vt denique finem imponam, agriculturę bonum habetur exercitiũ, quod sectari nobilis, aut plebeius paterfamilias, hic proprijs manibus, ille mercenariorum medio valeat: camporum etenim liberæ, tranquillæque, ac innocentiori vitæ conueniens existit; vnde Seneca Tragicus de hac loquens ait:

Non alia magis est libera, & vitio carens
Rituſque melius vita, quæ priſcos colat,
B *Quàm quæ relictis mœnibus ſylvas amat.*

Summumque in modum ab Horatio laudatur, qui vrbem fastidiens dixit, *epist. lib. 1. ep. 10.*

Nonne ſuis in locum potiorem rure beato?

Mænanderque, vt Hobæus narrat, solitus erat dicere: omnem vitæ fœlicitatem in agricultura consistere:

Et ſanè virtutis, & vitæ magiſter
Ingenuæ, cunctis hominibus ager,
C *Si quibus indigeas, curam habeto pinguis agri,*
Agrum enim ferunt copia cornu eſſe.

Qua de re vt vitæ tranquillitas, & necessitatum adiuuamen obtineatur, nullus magis quam campus fidus esse amicus potest. ipse etenim, nunc frumenti, nunc frugum, nunc vini, modo lignorum opẽ subministrat: ipse homines ab otio tollit, vitijsque procul constituit, ac tandem
D omne illud agit, quod ardentior parentis amor efficere valeret; & hoc euenit ab Anphidis dicto confirmatum: vbi;

Eſt ſine viuendi pater hominibus ager,
Et ſolus nouit abſcondere paupertatem
Vrbs autem planè theatrum eſt in felicitate palam
Scatens.

Et ad istius roborationem sententiæ distinctius in Aristophane legitur, quid
E fructus, & auxilij ab agro procedat, qui absque dubio in defectum ob anni sterilitatem veniens haud penitus cultorem fallet.

Odi Ciuitatem, & rus meum deſidero,
Quod nunquam mihi dixit: I carbones emptum
Acetum, obſonium, oleũ, non enim opus eſt,
Sed ipſum omnia producebat, nec emendum erat
Quidquam.

Et sũmoperè ex Tullio laudatur *off. 21.* F
dicente: omnium rerum, ex quibus aliquid exquiritur nihil agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius: & eo digna est, vt Marcus Curius Romanus eques summa excellentia illam susciperè minimè fuerit dedignatus, qui vt idem de senectute explicauit: *Cum de Samnitibus, & Sabinis, & de Pyrrho triumphaſſet, in hac vita conſumpſit extremum ætatis.*

Sed credendum est, Agriculturam G
non solùm à seruitute liberos, verumetiã à reddẽdis nummis exemptos homines requirere. cum hoc enim exercitium alienis agitur expensis minimè ad vtilitatem conducit: & ideò benè Horatius *epist. ode 2.* cecinit;

Beatus ille, qui procul negotijs,
Vt priſca gens mortalium
Paterna rura bobus exercet ſuis H
Solutus omni fœnore.

Quoque magis interest, tãta spe Agricolam facit, vt diuitem proximum in annum sese existimet: vt Stobæus Philemonis authoritate in *ſerm. 51.* dixit: *Agricola ſemper in proximum annum diues eſt.*

Sed nescit miser, quod inter os, & offam plura interuenire possunt, Catone dicente: *Nunc ità aiunt in ſegetibus, & in herbis bona frumenta eſſe, nolite ibi nimiam ſpem ponere.* Et ex Ouidio *lib. 5. Metam.* habemus. I

——Terras tamen increpat omnes
Ingrataſque vocat nec frugum munere digna.
Trinacriam ante alias, in qua veſtigia damni
Reperit; ergo illic ſcæuam feruẽtia glebas
Fregit aratra manu pariliq; irato colonos,
Ruricolaſq; boues læto dedit aruaq; iuſſit. K
Fallere depoſitũ vitiataque ſemina fecit.
Fertilitas terræ latum vulgata per orbẽ.
Sparſa iacet: primis ſegetes moriuntur in herbis,
Et modo Sol nimius nimius modo corripit imber,
Sideraq; ventiq; nocent auidæq; volucres,
Semina iacta legunt, lolium, tribuliq; fatigant

Tri-

Triticeas meſſes, & inexpugnabile gramẽ. Moniti ergo eſſe debent Agricolę, nõ ſpem in rebus quantumuis proximis, ac vicinis reponant, eſt enim ſpes omnium rerum fallaciſſima, & minima earum rerum pars, quas ſperamus ex ſententia ſuccedit. cum ſciamus ſpem multos decepiſſe, & inſperata magis ſæpè, quàm quæ ſperantur accidere: vnde Cicero *de orat. 3.* inquit: *O fallacem hominum ſpem, fragilemque fortunam, & inanes noſtras contentiones, quæ in medio ſpatio ſæpè franguntur, & corruunt, aut antè in ipſo curſu obruuntur, quàm portum conſpicere potuerant*; ſpes enim vigilantis ſomnium eſt, quod nihil ad perfectionem reducit iuxta illud:

Qui præeunt vigilũ ſomnia vana vocãt.

Et quod putatur complecti è manibus labitur. vt ex Baldo *in rubr. C. ſi quis aliquem teſtari prohib. col. 13. verſ. præterea*: habemus ſpem ſæpè ſapientiſſimos fallere, ita vt lethargum patiantur illuſarum mentium morbum, Ideò damnum non dicitur habere, qui lucri futuri ſpẽ perdidit. *l. Proculus, ff. de damno infecto*: & Bald. *conſ. 182. col. 2. lib. 1.* Dicit, quod qui perdit lucrum nondum factum, ſed quod eſt tantum in fieri, damnum pati non dicitur, licèt paratus ad lucrum eſſet. per Text. *in l. ſi pecuniam in princip. ff. de condit. ob cauſam*. Propterea cum multa accidere poſſint, quæ fructus ad maturitatem, & effectum peruenire impediant; ideò frumentum in herbis non pluris æſtimatur, quàm in herbis valeat, conſiderata qualitate præſenti, non autem futura, quæ nondum apparet; *arg. l. in lege, ff. de contrahenda emptione*: Bald. *conſ. 132. col. vltim. l. 3. & conſ. 292. col. 3. l. 5. & in rubr. C. de vſuris col. vltim. verſ. tertio quæro*.

Agricultura ergo duplicem ſortitur diuiſionem in ruralem nempè, ac in hortenſem. Ruralis circa camporum, & montium culturam verſatur. Hortenſis agrorũ ad ſpeciem, & fructum ſtudet.

Agricola terræ medicus apta, & pulchra ratione dicitur: eòquod terræ qualitates debet cognoſcere, Xenophonte dicente: *Aiunt eum, qui rectè culturus eſt agrum, priùs terræ ingenium cognoſcere oportere: ex eo quia nec verò terra omnia ferre poſſunt, nam natura ipſa has leges impoſuit locis*: alia namque macra inuenitur, alia pinguis, alia mediocris exiſtit, & quæ macra, alia omninò ſterilis, alia fœcunditatis capax eſt; hac de re leges, quæ agriculturam conſtituunt, agros commiſceri iuſſere, vt qui in fœcundũ faſtidiret fertili ſpoliaretur: legimus enim *in l. quisquis 6. C. de omni agro deſerto lib. 11.* ſic Imperatores dixiſſe: *Quiſquis conductor fuerit inuentus poſſeſſor fundi fertilis, qui ex publico vel templorum iure deſcendit huic agri iungatur inutiliori.* Quod ſi fortè ſterilia, fœcundaque poſſideret prædia, nullo modo ſterilibus renunciare, ac fertilia valet retinere. *l. qui vtilia ſupra tit. eodem*. Immò ſteriles, fertileſque poſſidens tributarios fundos, ſi fœcundos alienauerit, & ex hoc minimè ſoluendo fit factus, ad fertilium, ſteriliumq; tributa emptor obligatur. *l. ſi quis 2. C. eodem*. Ita vt fertilis tellus cum macrâ, & infœcunda ſemper erit adiungenda: *l. 1. C. eodem*. Quod ſi ſteriliis ager ad culturam fuerit redactus, haud quaquam penſio, ſiue canon illa ex melioratione augeri poteſt; *l. ſi quis 16. C. de omni agro deſerto lib. 11.* nec aliquo prætextu valet dominus deceptionem quærere per illa, quæ ſcripſit Bartolus *in dicta l. 2. C. eodem*. Et ex tẽporali perpetuus redditur; quãuis alia vice prohibita eueniret alienatio: *cap. ad aures de rebus Eccleſiæ non alienandis*; vbi Barbatia, & facit Text. *in l. fin. C. de alluuionibus*, & Text. *in cap. 1. de in integrũ reſtit.* Quo in loco minimè de factis expertis, ac laboribus, ſi poſſeſſiones reddiderint meliores, debent defraudari.

Quæ duplices artes, quatuor agnoſcunt principia: ſolem nimirum, aquam, terram, agricolamque, ſiue colonum, vtilitatemque ſimul, & amœnitatẽ pro fine habent.

Agricolę, qui agrum colũt, & ob agrũ colendo dicti ſunt, corum olim ſpecies mul-

A multiplices erant, quamuis non omnes in vſu ſint; nam alij adſcriptitij dicuntur, qui per alicuius ſcripturæ monumentũ, vel ſolo ſunt aſtricti. Huius autem aſtrictionis fides duabus ex obligationum ſpeciebus fieri ſolet; vel ſcripturæ, ſeu confeſſionis expreſſione, vel apud acta depoſitione. cenſiti alij nominantur, qui ſunt illi, qui ad perſoluendas cenſuum rationes ſunt adnotati, *vt in l. coloni* C. *in quibus cau. colo: vel cenſ. lib.* 12. & iſti eodem pacto debent ſecundum Hoſtien. conſtitui, quo, & adſcriptij ſolent: tenebuntur enim dictis obligationibus promittere ſe receptum non relicturos ſolum, & pro accepta certum ſoluturos fore cenſum terra. & tamen aliqua inter iſtos differentia intercedit: cenſitus enim eſt ille, qui ex adſcriptione nominatur, quamuis Azorius dixerit illum dici cenſitum debere, qui certos per annos, ad ſtatutæ rei ſolutionem ſeſe obligauerit, vt *in l.* 1. C. *in quibus ca: colo, uel cenſi: lib.* 2. & huic opinioni videntur magis arridere Hoſt.: & Glo: *in d. l.* 2. quæ tamen exponit, quod aliquando largo modo accipiatur, ita, vt adſcriptitiũ hoc ſolum nomine comprehendi videatur. quo in loco videre poteris alias de horum verborum ſignificatu exceptiones.

D Ex his alij perpetui vocantur: & illi ſunt, quos diligentis, ac ſtudioſi proditoris induſtria, ad agrum proprium excolendum perpetuò acquiſiuerat: antiquo enim tempore ſtatutum permanebat, vt quibus aut paupertas, aut corporis infirmitas ad labores inualidos reddebat, ingruente famis tempore certi publicis expenſis redditus aſſignarentur: & quoniam tunc temporis, aliqui, &

E firmo corpore, infirmos ſe ſe eſſe ſimulantes publicorum partem reddituum fraudulenter percipiebant: ac tali modo quibus non ficta erat miſeria diminuti redditus eueniebant, & exiguæ dabantur partes; effectum, vt ſi quis propria iſtiusmodi ſimulatores, ac rapaces, detegebat induſtria, inque publicum prodebat, illos, ſi liberi fuiſſent ſuos ad excolendum perpetuò agros deferebat: ſi autem ſeruitute compediti extabãt, primus eorum dominus illorum ſeruitio priuabatur, inque delatoris imperium commigrabant, vt C. *de mend. val. l. vnica l.* 11. F

Multi, coloni appellantur conditionales, qui hoc modo ſunt conſtituti: vt per triginta annorum ſpatium ſine aliqua controuerſia agro ſeruiant colendo, vt in *l. cum ſatis* C. *de agr. & cenſi. lib.* 2. & huiuſmodi cõſuetudo Bononiæ reperitur. ſecũdũ Azor. sẽtẽtiã minimè placere videtur, vt ſolo temporis curſu ij ſcripti efficiantur: eo quod ſolã cauſa minimè ſufficiens eſt. *d. l. cum ſcimus*; & ideo neceſſarium cenſetur ſecundum ipſius ſententiam, quod primo loco præcedens ſit, vel perſcripta, vel ſine ſcriptis promiſsio. promittat ſcilicet perpetuo ſe in fundo permanſurum excolendo, & poſtmodum ſtatuti per temporis ſpatiũ per triginta ſcilicet annorum curſum permaneat in agro. Hoſtien. verò demonſtrat, quod prioris loci ſententia deuenit confirmata in *c. indicatum, de immunit. Eccleſiaſt. & in c.* 3. *de Iud.* & profecto Hoſtien. ſententia eſt magis litteræ illius conſentanea. *l. cum ſatis, & d. c.* 2. & videtur hanc tenere Bar. & Gl. *in d. c.* 2. & aduerte, quod in loco not. intelligere debes: ſufficientem triginta annorum lapſum eſſe, quando velut aſcriptitij, & obligati ſolo permanſerint: nam tunc ex tanti temporis curſu antecedens, præſumitur obligatio. *arg. l. cum de in rem verſo. ff. de vſuris*, & ita loquitur Tex. *in d. l. cum ſatis*. alio eueniet modo, ſi tanquam noſtri temporis coloni, per triginta annorum curriculum ſteterint, eoquod tali occaſione nulla conquiritur obligatio, arg. *l. fin. ff. quemadmod. ſeru. amit.* I K

Alij vero dicuntur inquilini, qui ſecundum aliquorum ſententiam à colonis minimè differunt, arg. in eis. *in l. diffinimus C. de agri. & cenſi.* Azor. attamen contrariam tenere opinionem videtur: quia proprio coloni nomine conditionalis intelligitur, qui propria ſimul cum familia colendo habitat in fundo, nec

lon-

longè ab illo valet recedere : ſed inquilinus eſt ille , qui etſi moram facere in fundo teneatur, in ſuburbio tamen commoratur , & in eo minori poteſt obligatione adſtringi . quaſi in alia ſubvrbij parte domum extrahendo habitator eſſe valeat,hoc enim nullo modo colono decens æſtimatur, Hoſt. Abb. *in d. c. indicatum* . Certò credit hoc deuenire capiendo hoc inquilini nomen ſtricto modo : ſed largè capitur pro eo , qui noſtrã ad certum vſque tempus domum colit, pretij etiam debitas afferendo ſolutiones, vt comprobatur in *c. propter ſterilitatem*,§. *verum de locato.*

Alij originarij nominantur,qui ex colono, & condictionali enaſcuntur . & ſecundum aliquorum ſententiam in ipſo ſolo : aliter originarius non eſſet . ſed Azor.contrariam tenet opinionem: ſufficiens enim eſt , quod eius pater fundum dicto modo recepit excolendum , & ad Tex. *d. l. cum ſatis*:dum dicit, ſi ibi natalem ſortitus fuerit diem haud quaquam inſufficiens cenſetur. aliter contra dominum fraudes conſtrui valerent:quia mulier prægnans , alium commigraret in locum, & ſibi ſobolem in lucem æderet, & huic ſententiæ arridet. Ab.*& idem numero in d. l. cum ſcimus* ; & videtur Tex. *iudicio in d. l. cum ſatis in* 1. *reſpon. C. eodem.* At prædicta ſunt intelligenda, cum dicta ſoboles ex muliere prognata videtur . nam alio ſuccedit modo, ſi libera omninò eſt: partus enim in hoc ventris conditionem ſequi debet. de qua re conſpice , quod inuenitur. *in l. fin. C. eodem.*

Alij denique ſimplices, & liberi vocitantur coloni,qui ſub certo pecuniæ pretio, annua mercede perſoluendo prædia excipiunt colenda ; ſecus etenim abſque certo pecuniarum numero locationis ratio non haberetur, *l. ſi merces ff. loc.* Ex his autem alij partiarij, alij ad nummum conducti dicuntur, vt in quotidiano culturæ vſu verſentur . De his igitur in ſequentibus erit ſermo inſtituendus.

DE AGRICOLIS LIBERIS alienarura , & terras colentibus in affictu .

Cap. 1.

SIue nummorum numerum , certam ſiue mercedem in ſpecie tales adferant coloni,pro locatæ rei affictu conductores dicuntur coloni : eoquod ſolutio in pecunia , vel frumento , aut alia qualis ſpecie facta,nullo modo illos diuerſificant, quin coloni minimè ſint . Alex. *conſ. 32. nu. 3. lib.* 1. Nec de locationis ſubſtantia eſt, quod merces in pecunia numeratas,ſiue in alia qualibet ſpecie, vel materia fiat ſolutio , vt tenent. Corraſ. *miſcell. lib. 2. cap.* 11. Pinellus *in Rubrica de reſcindenda vendit. parte 2. cap. 3. & n.* 28. Cuiac. *tract. 8. ad Africanum ad l. & hæc diſtinctio ff. locati* . Velaſcus *de iure emphiteutico quæſt.* 20. *n.* 5. Menchac. *lib. 3. quæſt. vſufrequen. cap.* 53. Picardus *inſtit. de locat. & conduct. in principio, &c.* Cum enim quis rem ſuam alteri ad vtẽdum, fruendũque certo pretio , ac mercede conſtituta tribuit , locator dicitur. qui verò illam proprium ad vſum recipit, conductor vocatur. ſed tamen interdum contrarium per caſum euenit : vt qui pretium pro fundo dat , conductor verò qui recipit illud , nominetur . vt *in l. 2. in principio ad legem Rodeam de iactu* , & alias frequenter ; vt fuit eo in loco è Budæo notatum; veteres namque locationis, & conductionis verbo indifferenti modo vtebantur ; *l. veteres , & ſeq; de contrahenda emptione.* Picardus *loco citato.* Cuiacius *lib. 2. obſeruat.* 28. Petrus de Greg.*ſyntag. iuris lib. 27. in principio.* Stracha *de mercatu tom.* 1. *tit. de nauibus parte 3. in principio.*

Talis locationis , conductioniſque effectus eſt : vt dominus , qui rem locauit ad illam tradendam , patientiamque eius vſus , & fruitionis conductori præſtandam teneatur ; Conductor verò ad pretij ſolutionem conſtituto tempore domino faciendam obligetur , Gomez *de locat. & conduct. cap. 3. nu.* 1. Namque ſicu-

A ſicuti in rerum emptione, ac vendictione tria, vt neceſſaria debent requiri; res nempè, numerata pretium in pecunia, partiumque conſenſus; *l.* 1. *& per tot. ff. & C. de contrahenda emptione*. Ita ad locationis, venditionisque ſubſtantiam eadem neceſſario debent adeſſe: §. 1. *per tot. tit. inſtit. tut. & tit. ff. & C. de loc. & conduct.* Cancer. *var. reſol. cap.* 14. *n.* 1. *de locat. & conduct.* Secundo, quod con-
B ductor alteri locatam ſibi rem locare valet, niſi aliter per prohibitionem vetitum: *l. nemo, C. locat. l. ſi ſibi, ff. eodem.* de modo æquè idoneo, & ad eundem vſum locatio fiat: *d. l. nemo, & tex. in l. æquiſſimum.* §. *fin. ff. de vſufructu.* Molin. *de inſtit. & iure tract.* 2. *diſp.* 489. *num.* 1. Pro cuius ſolutione fructus, conducta in re, nati tacita in obligatione in domini fauorem exiſtunt. *l. ſi in lege*, §. *poct.* ibi
C DD. *ff. eodem.* Neguſ. *de pignorib. p.* 2. *vol.* 4. *nu.* 136. etiam eius abſente ſcientia, Trentacinq. *reſol.* 5. *num.* 2. *verſ. hoc quod dicitur*. Adde, quod locatori prohibere poteſt, ne factam ante ſolutionē fructus per conductorem exportentur. Menochius *de adipiſcenda rem.* 3. *n.* 116. Secundi verò res conductoris, quæ ſecūdo ſit locatori obligata, in primi obligatione locatoris haud exiſtit. *d.* §. *ſi*
D *colonus*, cū perſonali actione primo nulla ratione locatori obligetur. Si verò pretium locatori ſoluiſſet ab omnibus eſt liberatus, licèt ſi conſtitutum ante tempus tributa penſio fuiſſet: *l. ſolutum*, §. *ſolutum, ff. de pignoratitia actione*. Gomez *loco cit.* Cancer. *num.* 3. Quo in loco, ſi neque primus, neque ſecundus fecerit ſolutionem conductor, ſi primus excuſſus ad ſolutionem impotens reperiatur, valet ſecundus conueniri, & ad
E penſionem primo locatori in primi ſubſidium faciendam compelli, iuxta ſummam, quæ in ſecunda ingabellatione fuerit ſecundum inter locatorem, & cōductorem conuenta, iuxta Text. *in l. ſolutum*, §. *vnde ſi dominum, ff. de pignorat. actione*. Quod ſi pretij ſolutionem haud faciat conducta ex re depelli, ac terminari poteſt, DD. penes Cancer. *d. nu.* 3. Molina *de inſtit. & iure tract.* 2. *diſp.* 489. F
Oſaſcus *conſ.* 4. *num.* 47. & poſt Boerium *deciſ.* 309. *num.* 5. aduertit Cancer. *nu.* 7. quod locator poſtquam conductorem expulerit, debitam ab eo penſionem petere nullo iure prohibetur: eòquod factam per compulſionem nulli ſibi præiudicium infert, quin tranſacto pro tempore debitam expoſcere valeat penſionem, ſed ſolummodo futuram ſibi exi-
G gere ei vetatur; an tamen propria ex auctoritate talis permittatur expulſio: videdus eſt Velaſcus *de iure emphiteut. quæſt.* 21. *num.* 2. Carocius *de locato part.* 8. *tit. cauſæ recuſationis quatuor, quæſt.* 14. Alex. Trentacinquius *reſol.* 4. *num.* 12. *verſ. tertio nota*. Molina *loco citato diſput.* 499. *in fine*.

Tertio. licet pro vſu proprio locatori, vt conductorem conducta valeat è re depellere, per Text. *in l. idem* 3. *C. de*
H *loc. & conduct.* Couarr. *pract. quæſt. cap.* 30. *num.* 30. Nauarra *in manuali cap.* 17. *num.* 193. Ceuall. *com. contra com. quæſt.* 756. *num.* 413. Agricola tamen, ſiue colonus ſupradicta pro cauſa conducto ab agro expelli minimè poteſt; Leſſius *de iuſtitia, & iure lib.* 2. *cap.* 24. *dub.* 7. *nu.* 34. Quo in loco ſupradicta in vrbanis tantùm habitādi ratione idoneis locum habere, non verò in prædijs, aut agris
I ruſticis reſoluit euenire: Gomez *de loc. & conduct. num.* 6. Eòquod Text. ſupra citatus loquitur tantùm in ædibus, & ſic vrbano de prædio, & etiam, quia priuilegium in ſe continet, quod extendi minimè debet, ac tertio, eòquod in alimē-torum partem ducitur habitatio: vt tenet Baldus *in dicta l. idem col. penult. in medio*, & Gomez *loco citato in fine*: optimè tamen colonus, vel agricola valet
K depelli, ſi malè ruſtico in prædio ſeſe habuerit, minimè laborando boni viri arbitrio. Velaſcus *de iure emphiteutico quæſt.* 23. Molina *dicta diſp.* 499. *num.* 12. *verſ. quartus*: vtpotè ſi arbores cædat, ſi agri debitis temporibus culturæ non inſiſtat: Azor. *inſtit. moral. parte* 3. *lib.* 8. *de locato cap.* 8. *verſ. quarta cauſa*: ſed ſi colonus, nulla habita cauſa è rei locatæ

A possessione fuerit expulsus, contra dominum ipsum ejicientem actione ad interesse dirigi potest; Surdus *decis.* 131, *per text. in l. si in lege*, §. *colonus, vers. item ex conducto, ff. locati*, Velascus *consul.* 76. Sed si per tertij personam fuerit deiectus, aduersus dominum aget solummodo, vt interdictum sibi (vnde vi) cedat, quo tertium contra inuehi iure sibi cesso possit. Menochius *de recuperanda possess. remedio* 17. *num.* 111. Barbosa *in collect. Doctorum in l. si de feudo* 15. C. *de locat. & conduct. num.* 4. vbi etiam notat, quãdo locum habet. Text. *in l. si quis in tãtum*, C. *vnde vi*, tàm aduersus locatorẽ, quàm contra tertij personam. In omnibus enim casibus, in quibus locator colono stare nullo modo compellitur, interesse præstare debet conductori, vt valeat illum postmodum expellere. Bartolus *in l. emptorem*, C. *locati*. Guttierez *in l. nemo potest, num.* 44. *ff. de leg.* 1. Couarr. *variar. resolut. lib.* 2. *cap.* 15. *vers. primum.* Negusant. *de pignorib. parte* 2. *membr.* 1. *nu.* 7. & 8.

Quarto. quod quamquam successor particularis extet, nullo modo colono stare obligatur, per Text. *in l. emptorẽ*, C. *de locat. & conduct.* Nonnulli tamen casus habentur, in quibus licèt talis habeatur, locationi tamen stare tenetur. & est in illo, qui primo propria sese offert in causa in M. R. C. discussus inter me, & Marchionem Sanctæ Marinæ, qui ex fideicommisso in possessione successit feudorum Crixiuna, & Bruca, mihi anno 4. Indict. à Marchione Marinei maritali nomine D. Anna Pilo, & Bologna pro annis quinque ingabellatorum; & stante dictæ D. Annæ funere successionem habuit dictus Marchio Sanctæ Marinæ D. Ioseph Solima, possessionemque Iunij mense 8. Ind. fuit adeptus; qui pro isto vltimo anno me dictorum è conductione feudorum expellere prætendebat, excipiebam quod ipse quamquam singularis esset successor, tenebatur vtique prædictæ stare ingabellationi; ex eo quia dicto in fundo noualium factæ reperiebantur in anno prædicto octauæ: & antequam ipse in successionẽ feudi veniisset pro anni nonæ seminerio, multæque aliæ expensæ, quæ fuerunt in incartamento probatæ. Quo in casu locum habere debebat distinctio à Mastrill. relata *in decis.* 5. vbi dicit, quod cum locatio modicum ad tempus est (prout ista se habebat) quæ pro anno nonæ erat duratura, & factæ fuerint expensę (prout factę reperiebantur) tàm prædictis pro noualibus, quàm alijs pro succursis inquilinis datis, dictus Marchio colono stare obligabatur, vt etiam decisũ fuisse refert Caualcanus *decis.* 44. & decisum etiam fuit per Surdum *decis.* 40. Facit etiam eòquod causæ illæ, pro quibus gabellam continuare tenetur, & valet a locatore, vel singulari successore conductor ad illius perseuerãtiam compelli; eędem operantur, vt singularis successor locationi stare obligetur, correlatiuorum ratione, quorum eadem esse debet iuris dispositio. *l.* 1. C. *de emprest. lib.* 11. cum ibi notatis per Baldum: eòquod ad imparia minimè debet adiudicari. Decius *cons.* 45. *num.* 21. Rolandus *cons.* 69. *num.* 26. *vol.* 4. Sed prædicta propter noualia potueram ad perseuerandum pro illo anno cogi, in quo seminari debebant, per Text. *in l. qui fundum, ff. locati*. Soccin. Iunior *consil.* 120. *num.* 3. *vol.* 3. Bursaticus *cons.* 101. *nu.* 8. Gabrielis *cons.* 68. *nu.* 4. *vol.* 1. Caualcanus *dicta decis.* 44. *num.* 29. Molina *de primogenijs Hisp. lib.* 1. *cap.* 21. *num.* 3. 4. Surdus *decis.* 264. *n.* 31. *fol.* 604. Pascalius *de viribus pat. potestatis.* Baldus *in l. emptorum nu.* 7. *vers. sed pone*. Colonus C. *locati*: quem refert Surdus *decis.* 43. *num.* 12. Rouitus *Prag.* 1. *de locato, & conducto num.* 26. qui allegat Monaldum *cons.* 25. *vol.* 1. *parte* 4. *cap.* 6. *nu.* 32. Pari ergo modo cogi dictus Marchio debebat, vt prædictæ staret gabellationi pro anno præsenti, in quo factæ fuerunt expensæ: vt ex DD. supracitatis constat. sed autem M. R. C. attento aduocatorum numero, ex parte Marchionis pro patrocinio aduectorum, iudicauit, quod possessionis litteræ meam ad instantiam im-

A impetratæ minimè ſigillarentur, & Marchio idoneam fideiuſsionem præſtare teneretur de damno, & intereſse, Tribunalis arbitrio liquidando: quo elapſo termino, & nullo modo tali præſtita fideiuſsione, litteræ prędictæ expenſis ad inuicem compenſatis ſigillentur.

Ex qua interlocutoria iudices exiſtimarunt dictum Marchionem præcisè locationi ſtare nullo modo obligari, ſed
B cauſatiuè: nempè ſi ſummam non habebat, vt ſolutionem faceret de intereſſe, & damno, forſitan moti authoritate Peregrini *de fidecom. quæſt. . . artic.* 40. *à nu.* 90. Quo in loco examinat, an fideicommiſſarius locationi ab hærede grauato facta ſtare teneatur: & poſtquam in *nu.* 101. reſponderit affirmatiuè, diſtinctionem tamen dedit: an per modicum, longumue temporis ſpatium fuerit facta
C locatio, quæſtionemque conductoris in fauorem reſoluit, *in num. verò* 105. quærit: an fideicommiſſarius locationi præcisè ſtare tenetur: an verò cauſatiuè, nempè niſi ſolutionem de omni conductoris intereſse, ac damno fecerit. cuius deciſionem quæſtionis ex his deſumendam aſſerit, quæ de vxore leguntur in *l. ſi filia familias*, §. *ſi vir. in quinquennium. ff. ſoluto matrimonio*, & diſtinguit ſecundum
D diſpoſitionem *dicti* §. *de locatione*. ad modicum tempus, per annum nempè, vel per triennium, aut quinquennium: primo in caſu valorem habere conductionem. in ſecundo fraude, vel culpa ceſſante valere iudicauit, contrario à ſenſu pro conductore, quod nullo modo fideicommiſſarius, ſi fraus, vel culpa locatoris ex parte valeat excogitari, obligetur, & ita eoquod locatio hæc per an-
E num erat duratura, nec vlla ratione poterat fraus excogitari, debebant vtique meum in fauorē decidere dictum Marchionem cogēdo, vt prędictæ ſtaret cōductioni. aliam tamen ſequi voluere ſententiam; ex vxoris paritate, quæ nulla vice precisè ſtare colono, ſed cauſatiuè tenetur, ſi ſcilicet mariti hæredes è conductoris damnis, & intereſſe recuſet releuare; & tamen debebat ſententia hæc militare, ſi locatio quatriennalis eſſet, vt F diſponitur in *d.* §. *ſi vero*, & in diſtinctione locutus fuit. Peregrinus non vero in annuali, & vltima; iſta enim pro temporis paruitate, vt ſupra dixi, ſtare locationi obligabatur. Nec vlla forma DD. loquuntur habita conſideratione, ſi iſti pro anno factæ, aut non fuerint expenſæ: ſed ſolummodo quatriennalis, vel quinquēnali erant ſimpliciter loquuti; taliter, vt meum debebant in fauorem interloqui: G ſed vis in aduocatorum perſuaſionibus, non autem in iuribus, rationibuſque allegatis conſiſtebat; ideò non æquo animo eā oportet ferre, quæ pro voluntate habentur.

Secundo. ſucceſſor omnis iudiciariā per ſententiam locationi fideicom. modicum ad tempus factæ omnimodè ſtare tenetur: eoquod neceſsaria eſt translatio. Tiraquellus *de retrac. conuent.* §. 1. H *Gloſa* 3. *n.* 20. Benintendi *deciſ.* 54. nam quicumque Iudicis è ſententia, quid acquirit, neceſſarius appellatur ſucceſſor: eoquod miſsio, quæ ſententiæ in exequutione fit, habetur neceſsaria. Surdus *d. deciſ.* 4. *nu.* 23. niſi fuerit in fraudem facta locatio. Abb. *conſ.* 104. *nu.* 7. Pedam. *deciſ.* 82. *nu.* 7. Surdus *num.* 11. Cancer. *variar. reſol. cap.* 14. *nu.* 45. vel niſi prædeceſſoris ex perſona ſuccederet, ſed per iuris illius priuationem, & I extinctionem. Mantica *de tacitis, & ambiguis lib.* 5. *tit.* 10. *nu.* 27. ſucceſſor namque ſingularis, qui locatæ in plenum ius rei minimè ſuccedit, colono ſtare compellitur. Franchis *deciſ.* 216. *nu.* 2. Rota apud Pacificum. *poſt tract. de Salaiano interdicto deciſ.* 105. *num.* 11. Mantica *loco ſupra citato num.* 25. aut locator iniuſtus rei poſſeſſor fuiſſet, à quo fuerit per ſententiam res ablata, DD. penes Peregr. K *d. artic.* 40. *nu.* 101.

Tertio ille, qui per ſucceſsionem dignitatem acquirit, in prædeceſſoris locatione ſtare adſtringitur, licèt illius hæres haud exiſtat: eoquod principalis contractus in obligatione ſucceſſorem ponit. DD. penes. Manticam *loco ſupra citato nu.* 38. Niſi quæ in dignitate habe-

A tur ſucceſsio, per electionem fuerit ſequuta. Purpuratus *conſ.*424.*n.*4.Ex quibus, & infra dicendis aſſerendum eſt: ſucceſſorem in Epiſcopatu haud quaquam illi ſtare locationi tenetur, quæ fuerit à prædeceſsore facta; ſi nomine proprio epiſcopatus fructus, & reditus, vel beneficiatus beneficij locauerit.Barboſa *de officio, & poteſt. Epiſcopi par.*3. *alleg.*94. Niſi cum ſummi Pontificis diſpenſatio interueniſset; locatio illa tot

B per annos fuiſſet effecta: ſucceſſor namque pro annis nõ completis colono ſtare obligatur.Mandoſius *de ſignatura gratiæ tit.de indulto locandi.* Riccius *reſol.* 97. *num.* 4. vel niſi annus inchoatus inueniretur, & labores, ac expenſæ fuiſſent factæ, & ita re haud integra exiſtente, vt ſupra fuit explicatum, vtpotè ſi facta eſſent noualia. Anni enim curſus tunc incipit, quando fiunt noualia; eoquod tũc

C fructus colligi videntur, cum futura ad ſemina tellus præparatur, vt dicit Caſſan.*in cat.gloriæ mundi parte* 11.*conſid.*37. *n.*9. *in fine.* Riccius *loco ſupra cit.* Gratianus *diſcept.*606. *nu.*9. Genuenſis *in prax. cap.*97.*num.*3. DD. penes Barboſam *loco cit. num.*3. Hoc namque in caſu etiam compelli conductor poteſt, vt in locatione perſiſtat. Bonacina *de contractibus quæſt.*7. *parte vltima num.* 10. Aut ſi lo-

D calis conſuetudo exiſteret, vt in prælatura, vel beneficio ſucceſſor colono ſtare obligaretur.Riccius *dict.reſol.*93.*n.*7. Franciſcus Marcus *deciſ.*144.*p.*1.

Illis etenim in caſibus, in quibus colono ſtare ſucceſſor teneretur, poteſt à conductore de nouo exigere, quidquid ex illo anticipato tẽpore ſuo fuerit anteceſſori ſolutum. Barboſa *loco ſup.citato nu.* 5. Et ſi certè ſtare haud certè com-

E pellebatur, penſionem tamen recepit, ipſi prꝛiudicium non infertur annum vltra,pro quo ſolutio fuerit accepta.Surd. *deciſ.*33.*num.*1.*&* 9. *&deciſ.*264.*nu.*13. Put.*deciſ.*180.*p.*1.

Defuncti hæredes prælati nullo modo de euictione adſtringuntur. Barboſa *loco citato num.* 12. Si verò adhuc viuens permanſerit Prælatus, & de Epiſcopatu vel renunciationem dederit, aut alia ex F cauſa liberam ſui beneficij dimiſſionem faciet. eo caſu illius hæredes, aut fideiuſſores de euictione obligabuntur.Barboſa *dict.num.*12. Vel ſi tanquam libera beneficialia bona locationi, vel fideiuſſioni pro dictæ locationis euictione fuerint data, Doctores penès Barboſam, *dict. num.*13.*&* 14.vbi in *num.*15. regulam præbet: quod illis in caſibus, in quibus Prælati ſucceſſor minimè ſtare G colono tenetur, neque conductor illi obligatur, vt æqualitas inter illos habeatur.

Quarto. cum res locata pro contractus locationis obſeruatione aut ſpeciali, aut generali modo fuiſſet à locatore hipothecata. hoc namque in caſu poteſt conductor ſucceſſori obſtare, locatam detinendo rem; atque excipiendo locatam rem ſibi in hipotheca datam, in lo-

H cationis contractus ſecuritatem fuiſſe. Gomez *variar.reſol. cap.*3. *num.*9. Theſ. *deciſ.*13. Riccius *coll. deciſ. par.*4. *collect.* 1440. Velaſcus *conſult.* 76. Gratianus *diſcept.* 47. *num.*25. *&deciſ.*99. *num.* 6. Surd. *conſ.* 103. *num.*10. Cancer. *de loc. & conduct.cap.*14. *num.* 41. Quod etiam locatoris iuramentum operatur. Barb. *loco infra cit. num.* 21. optimè tamen, quod ſingularis ſucceſſor intereſſe con-

I ductori offerendo expellere illum valet: Velaſcus *loco cit. nu.*5. Gratia. *d.dec.*99. *num.*41. Alitèr verò eueniret,ſi locationis in contractu rei locatæ inalienabilitas fuiſſet prommiſſa, ac pro tali obſeruatione res eadẽ fuiſſet in hipothecam conſtituta; hoc namque in caſu præcisè colono, ac locationi à venditore factæ ſtare tenetur.Molina *de primog.diſp.*490. *num.*7. Barboſa *in coll. DD. in l.emptorẽ, C.locati n.* 16. *in fine.* k

Quinto, in locatione per tutorem facta, pupillus matura in ætate cõſtitutus, illi ſtare colono tenetur, cui fuerit res à tutore locata: eòquod tutor plenum adminiſtrandi ius ei conceſſum à lege retinet. Surdus *deciſ.* 299. *num.* 2. Gomez *de loc. & conduct. tom.*2. *cap.*3.*nu* 8.Grat. *diſcept.*37.*n.*13.Mãtica *de tacit.& ambig. lib.*5.

A *lib.* 5. *tit.* 10. Bartolus *in l. ſi filiusfam.* §. *ſi vir, verſ. aut habebit plenam adminiſtrationem, ff. ſoluto matrim.* Angelus *conſil.* 245. *num.* 6. *verſ. item locationis.* Gozad. *conſ.* 78. *num.* 1. & 17. *verſic. non obſtat.* Vt æquali modo officij ſucceſſor, ac adminiſtrationis, ratam habere tenetur locationem, quæ fuerit à prædeceſſore facta, *cap. querelam, cum Gloſa nam Prælati vices ſuas.* Mantica *num.* 24. *loco ſupra*

B *citato.*

Sexto. ille, qui ius à fiſco recipit, locationi ſtare compellitur. *l. vlt. verſ. Papinianus, ff. de iure fiſci.* Peregrin. *de iure fiſci lib.* 6. *tit.* 4. *num.* 33. Velaſcus *de iure emphiteutico quæſt.* 29. *num.* 28. *verſ. ad ſextum.* Couar. *variar. reſolut. lib.* 2. *c.* 15. *num.* 5. Talitèr, vt ſi ſucceſſor, aut ius ab illo habens conductorem eijciat, omni ſibi quæſito commodo priuatur. Mantic.

C *loco ſupra cit. num.* 28. Quo in loco rationes affert: cur fiſci ſucceſſor colono ſtare teneatur, illumque depellere nullo modo valeat, niſi rei fiſcalis emptor, cauſam à fiſco habeat: colonus autem, ab alio, qui fiſcum obligare haud equidem potuit. Mantica *nu.* 29. Fiſcus autem in bonis ex delicto confiſcatis, nulla vice colono ſtare adſtringitur. Pereg.

D *loco citato num.* 40. Gomez *de loc. & cond. num.* 10. Mantica *de tacit. lib.* 5. *artic.* 9. *num.* 6. Alitèr verò ſi bonorum ex publicatione ſuccedit: eòquod hæredi æquiparatur. Mantica *loc. cit. n.* 5.

Septimo. qui rem obtinuit pacti vigore de retrocedendo, colono ſtare compellitur: nam tacita ex venditoris volũtate facta videtur locatio, prout explicauit Mantica *num.* 34. & DD. per eum citati. Surdus *deciſ.* 264. *num.* 11.

E Cancer. *variar. reſolut. d. cap.* 14. *nu.* 49. Succeſſionem enim ex vi ſupradicti pacti retinens, emptoris locationem ratam cogitur habere, ſi omni procul fraude fuerit illa facta locatio. Carocius *de loc. & cond. tit. de ſucceſſ. quæſt.* 12. Giurba noſter *deciſ.* 58. *num.* 8. Rota penès Pacificum *de Saluiano interdicto, deciſ.* 106. *à num.* 1. vbi in *num.* 12. reſoluit, quod emptor pacto habito de retrouendendo colono ſtare adſtringitur; vt pari vice F creditor, qui Iudicis ex ſententia in re debitoris ſucceſſionem habuit. Alb. *conſ.* 108. *num.* 6. Gratian. *diſcept.* 37. *à num.* 4. Giurba *dicta deciſ. num.* 7. quo in loco limitationem dat, quando fraus, doluſque ſimul locatione concurrit. Surdus *deciſ.* 40. *num.* 2. *qui in num.* 3. rationem adducit; eòquod quicunque ius per Iudicis ſententiam acquirit, neceſſarius eſt ſucceſſor: miſſio enim, quæ ſententiæ in exequutione fit, dicitur ne- G ceſſaria: quemadmodum in poſſeſſione immiſſus dicitur, qui colono ſtare compellitur. Rota apud Pacificum *dec.* 105. *num.* 10.

Octauo. fideicommiſſarius locationi grauatum per hæredem factæ ſtare cogitur: vt ſuperiùs dixi ex Pereg. *quæ.* 40. Fuſarius *de ſubſt. quæſt.* 526. *nu.* 1. Quo in loco rationem reddit: eòquod fideicommiſſarius ſucceſſor exiſtit neceſſa- H rius: & grauatus hęres plenam habet adminiſtrationem. Hac de re ille, cui ex neceſſitate fuit reſtiturio facta, locationi ſtare cogitur. Fuſarius *loco cit. n.* 3. Peregrin. *num.* 102. Vbi ampliationem facit tàm ſi vniuerſale, quàm ſi particulare fideicommiſſum extet: & ſiue locator hæres primo grauatus, ſiue grauatus fideicommiſſarius fuerit, alteri re- I ſtituere tenetur: maximè cum locatio ad modicum tempus eſt. quas debebãt doctrinas Iudices conſiderare, prædicta in cauſa inter me, & Sãctę Marinæ Marchionem, qui ex fideicommiſſo in feudis mihi locatis ſucceſſionem habuit, quibus haudquam perluſtratis proceſsũ modo, quo ſupra fuit interloquendum, quo maximè doleo.

Nonò. vxor locationi à marito factæ ſtare adſtringitur. *l. filiofamil.* §. *ſi vir, ff.* K *ſoluto matrim.* Maritus namque, vel illius hæredes, ad omne conductoris intereſſe ſoluendum obligantur; & hac de re vxor, vel eius hæres fideiuſſionem de viri, vel hæredis indemnitate debent præſtare. & propterea cauſatiuè colono ſtare compelluntur, niſi indemnes virum, vel illius hæredes voluerit ſeruare.

Pe-

A Peregrin. *d.art.40. num.* 105. *DD. in d.* §. *ſi vir.*

Decimo particularis ſucceſſor, aut emptor, qui emptionis, aut quo ius habuit in rem, tempore donatam, vel emptam rem alteri fuiſſe locatam ſciebat. tunc locationi à donante, vel vendente factæ obligarur ſtare: ex eo quia ius, quod venditor, locator, vel donans retinebat, emiſſe, vel recepiſſe videtur.

B Surdus *deciſ.* 225. *num.* 6. *&* *deciſ.* 264. *num.* 7. Burſat. *conſ.* 101. *num.* 5. Emptor namque, ſiue donatarius locationi dicitur conſentire eo ipſo, quo venditam emit, vel donatam rem à venditore, vel donante recipit, à quo rem locatã fuiſſe noſcit. Surdus *deciſ.* 264. *n.* 9. Gratian. *cap.* 27. *à num.* 17. Cancer *var. reſolut. dicto cap.* 14. *num.* 47. Ceuallos *quæſt.* 756. *à num.* 44. Licèt contrariam Barboſa opinionem teneat. *in d. l. ſi filiofam.*

C §. *finali, ff. ſoluto matrim.*

DE HIS QVAE FACIENDA SVNT ab Agricolis conductoribus.

Cap. 2.

PRimum, quod Agricolæ ante oculos vſque habendum eſt præceptum,

D quodque præcipuo ſectandum intento eſt: quod nullo modo ipſis perferendum, vt deſidioſè tempus conteratur; ac inuigilare debet, villicum, qui villæ præeſt regimini inertem diffugere vitam: nam eoquod tamquam domini partes agat, ſi amator ſit pigritiæ, illi qui ſub eius imperio commorantur, peiori erunt natura cum Xenophon dicat in ſua œconomica. *fol.* 540. *Sub hero ignauo, famulos, vel*

E *natura bonos, numquam putauerim aliquid poſſe comprehendere; ſub ſolerti vero, vel ignauos, alioquin caſtigatos, facilè poſſe eruditi.* ac tali vice, quod agricolæ diligentia præſtantiori, ac ſolerti debet eſſe modo. namque vti tali conſtitutus loco, ſuis exemplum operarijs præferre debet, qui facilè illius imitabuntur geſta, & diligentiores euadent; nam, vt ſupra relatus Xenophon. explicauit. *Attentos*

operi qui cupias alios reddere, ipſum in primis circumſpectum, rebuſque inſtantem eſſe oportebit. De illis enim Tacitus inquit. *Supra ſeruos ingenium.* Eo quod diligentiæ regimine omnia, quæ alicuius reſident ſub ditione, perficiuntur; vt Menãdri fuit ſententia. Nec de Ruſticalium exercitationũ cognitione dominus ignarus eſſe debet: nam ſi illorum nullam poſſideat notitiam, facilè à ſeruorum operariorumque aſtutia deceptus manebit. conueniens enim ducitur in illis rebus, quas quiſque exercet, & in quarum incumbit, ſtudium plurimum valoris habendum; eoquod hæc ruſticana ars ingenij exercitationem requirit: iſti enim hoſtis inſtar acerrimi, otium opponitur, ac ſimul ſegnities obſtat; cum otium contra induſtriam, ſtudiumque certare aduerſa plane ratione videatur; vt Valerij Maximi ſententia fuit *lib.* 8. *cap.* 8. qua de cauſa, qui agrorum ſectatur culturam, quies ſibi non deſidia ſit: cum ab alijs luditur, ipſe ſancti aliquid honeſtique tractabit; vt ſcripſit Seneca in Epiſtolis. totis itaque neruis incumbat ad benè, & adſiduè colendum, adhibita omnimoda ſedulitate. Ex optima namque Agrorum cultura vbertas habetur, vt ſupra fuit dictum ex Caſſan. *in Catal. gloriæ mundi parte* 11. *conſid.* 37. I Taliter, vt ſi deficiat in cultura, penſionis remiſsionem petere illi vetatur. *l. ſe vna* 17. §. *cum quidam ff. locati. vbi Gloſa in verbo remiſſio*; eoquod commodum, de quo punitionem debet habere, nullo modo excipiendum eſt ei, *l. ſiue hereditas* 23. vbi Bartolus *ff. de negotijs geſtis, nam tex. in l. ex conducto*, §. *cum quidam ff. eodem.* Penſionis remiſsionem ſi fuerit ager cultus, tribuit. *Hac* de re quando ſterilitas agricolæ conductoris culpa prouenit; eoquod idoneo non ſeminauerit modo: vel negligens in cultura fuerit: vel malis agrum herbis minimè purgauerit; vel debitam haud quaquam adhibuerit diligentiam locator, penſionis remiſsionem illi poteſt denegare. Velaſcus *de iure emphiteutico qu.* 27. *num.* 39. Surdus *deciſ.* 87. Marta *vot. deciſ.* 1.

nu.

A *nu.* 18. Molina *de Iuſtitia, & Iure diſpenſ.* 495. *nu.* 13. Azor. *inſt. morali lib.* 8. *c.* 10. *quæſt.* 2. eoquod ideo fructus in defectum abiuere; quia nullam agro culturam tribuit conductor. Gloſa *in d.* §. *cum quidam, in verbo coluiſſi, verſiculo, vel ideo in fine, l. ſi merces,* §. *conductor. ff. eod.* vbi debet curæ eſſe conductori; quod ruſticæ operæ ſuo quoque tempore fiãt aliter nullo modo penſionis remiſsio

B datur, hac ex cauſa. Salicetus *in dicta l. ſi vno col.* 1. ſcriptum reliquit, debere iudicem conſiderare; an fundus, vel ager bonam habuerit culturam, vt conceſſa eueniat remiſsio. Nemizanus *conſ.* 90. *num.* 16. Boſſius *in tit. de remiſſione mercedis conductoris num.* 29. *&* 81. Quo in loco exemplum de illo ponit, qui minimè ſulcos fecit, vt aqua, ſi ſuperflua foret, decurrere potuiſſet, à qua nimiam

C propter eius abundantiam damnũ fuerit ſequutum. Rolandus *conſ.* 86. *nu. vltimo.* Menochius *de arbitrarijs caſu* 76. *in fine* Burſaticus *conſ.* 11. *nu.* 31. Hac de cauſa, quando operariorum culpa euenit ſterilitas, iudicant Syluester *in ſumma in verbo locatio quæſt.* 17. & Velaſcus *de iure emphiteutico quæſt.* 27. *nu.* 41. Rebel. *de obligationibus Iuſt parte* 2. *lib.* 14. *qu.* 8. *num.* 5. *&* 6. leuem ſimiliorum culpã

D ſufficientem eſſe, vt remiſſio conductori denegetur, vt obligatio à locatore contrahatur damnum locatis in rebus illatum compenſandi; & non ſolum remiſſio mercedis non datur, verum etiam ſi per inexpertos famulos deterior factus fuerit fundus, iſta de culpa domino eſt obligatus, *l.* 1. *C. de mancipijs, & colonis lib.* 10. Corſetus *ſingul. in verbo colonus,* Carocius *de locato, & conducto tit. de dolo,*

E *& culpa nu.* 17. *parte* 2. vt euenit pariter denegata, ſi haud quaquam agrum conductor ſeminauerit; ſi fortuitum per incendium, vel alterius labis cauſa fuiſſe omnino fructus deuaſtatos conſtiterit. Velaſcus *de iure emphit. quæſt.* 27. *n.* 42. Sed ſi nimia ex pluuia, vel aquæ ſterilitate deperdita fuerint ſemina, minimè ſemen reiterare, iterumque ſeminare obligatur, ſi congruum lapſum fuerit

F tempus; nullibi enim in iure cautum legimus; bis proiſci ſeminã debere. Surdus *deciſ.* 87. *num.* 5. Ita, vt nullam habeat culpam Agricola, ſi illa quæ nec tenebatur, nec facere debebat, minimè fecit; Aretinus *conſ.* 111. *vol. fin.* Crauet. *conſ.* 63. *num.* 9. Secundo memor debet eſſe Agricola, vt locatione terminata, prædia, vel quemcumque agrum in locationem datum eo relinquat in ſtatu, in

G quo contractu locationis tempore exiſtebat, Menochius *conſil.* 13. *num.* 1. *vol.* 1. Petrus de Vbaldis *in tract. Societ. par.* 111. *quæſt.* 9. *vol.* 5. Quo in loco refert, quod ſi conductor ſeminatum receperit prædium, eodem modo finita locatione debet illum reſtituere. Surdus *deciſ.* 131. *num.* 4. Marta *in votis nouiſſimis deciſiuis, voto* 149. *num.* 5. Talitèr, vt antiquus colonus nulla ratione, vltimo affictus

H anno, fundum ea forma laſſum reddere poteſt, vt in vltimo affictus anno, ſequẽti conductori ſolitos haud producat fructus. *l. & hæc conductio,* §. *cum fundum,* vbi Bartolus *num.* 3. *ff. locati,* Gloſa *in l. penultima, ff. de vſufruct. legat.* Caſtrenſis *in l. prima, & hæc diſtinctio,* §. *cum fundum, ff. de loc. & conduct.* qui aduerſus colonos concludit; qui vltimo in

I anno adeò prædia erodunt, vt ſequentis anni fructus minimè ſolita in quãtitate, ſed pauciores colligantur; nempè ſi benè vineam non putant, plura vitium capita, ſeu palmites relinquendo, vt vberiores emittant fructus; ex quo ſequitur, quod ſequenti in anno pauci recipiãtur è vinea prouentus; & æquè ſi agri pars ſeminati, pars quieſcere deberet, totus attamen ſeminaretur, ita vt ſequenti in

K anno ineptus, tamquam laſſus, ac ſtipulaſcens ad ſeminandum reddatur. Tiraquellus *de retract. conuent.* §. 1. *gloſ.* 4. *nu.* 18. Antonius Gomez *variar. reſol. cap.* 3. *nu.* 21. Ioſeph Ludouiſius *deciſ.* 62. *nu.* 1. *& ſequen. par.* 2. Vincentius de Franch. *deciſ.* 96. *par.* 1. *num.* 1. Marta *dicto voto* 149. *num.* 2. Quo in loco dicit, quod conductor vltimo in anno terras non ſeminatas, prout recepit, reſtituere teneatur; ac in illa ferè quantitate prout habuit

A buit aliter ad intereſſe ſolutionem obligatur. Marcellus Cala *de modo articulãdi num.* 121. *fol.* 74. itaut minimè conductori licet partem, quam vacuam relinquere debebat, reſtipulare: ſiue ſequenti in anno denuò ſeminare. Surdus *dicta deciſ.* 131. Ex eo quia reiterata è ſatione ſterilis ager euadit, nec ſequenti in anno fructus poteſt adferre: & ſi ad noualia faciendum primo ingreſſus fuiſſet anno, conductor, ac tertiam terrarum B partem vnica in portione coluit; ſic vltimo in anno tertiam aſſignare partem, nouo vnica in portione conductori debet; eodem modo, ac forma, qua ipſe eo tempore, quo noualia in ſua fecit conductione, recepit. per DD. in locis ſupra citatis. Et ſi forſitan ædificia in rure exiſtentia deteriorem duxerit in ſtatum, illorum ad reſtaurationem con- C ductor, vel illius hæredes tenentur: *l. cũ conductorem* 29. *C. locati.* Eòquod talia debet illa reſtituere, qualia locationis tempore habuit. Gloſa *in d. l. cum conductorem* 29. *in fine.*

Cauere tertio debet, ne finito locationis tempore, locatã rem omnino reſtituere domino recuſet. Si lite namq; à locatore, vel hæredibus conteſtata pro re locata reſtituenda, difinitiuam vſque ad ſententiam expectet: non ſolum rem lo- D catam, ſed etiam æſtimationem victrici parti ad inuaſoris alienæ poſſeſſionis ſimilitudinem præbere cogitur. *l. conductores* 34. *C. de locato, & conducto l. non abs re, C. unde vi.* Sed ſi rem, condemnatoriam ante ſententiam reſtituerit, æſtimationis in pœnam non incurret. Menochius *de recuperanda poſſeſſ. remed.* 11. *num.* 23. Vt pari modo ſi actione ex locato ad rei reſtitutionem difinitiuam, E poſt ſententiam ageret locator. Barboſa *in collec. DD. in d. l. conductores C. eodem*, & iſto in caſu valet conductor dominij exceptionem locatori opponere. Bartolus *in l. non abs re, C. unde vi.* Quod alio ſuccederet modo. Si ex lege ſi quis conductionis titulo ageret. *C. de loc. & conduc.* eoquod prius rei dominium debet reſtituere. Cancer. *variar. reſol. cap.* 14. *num.* 84. Niſi noua conductori cauſa ſuperueniſſet, quamuis rei reſtitutionem F facere compelleretur. Menochius *d. remed.* 11. *num.* 42. Velaſcus *conſultat.* 42. *& conſult.* 195. Aut ſi vtilium, ac neceſſariarum ratione impenſarum, quæ locata facta fuerint in re, illam reſtituere noluerit: vt tenet. Gloſa *in l. colonus, & in l. cum fundum, de vi, & vi armata, & in l. penult. ff. locati.* Sæpius namque accidit, vt pro expenſis locata in re factis G retineri ipſa res valeat. Gloſa *in l. ſi non ſortem, §. ſi centum,* & ibi Iaſon *num.* 11. *de condict. indeb. DD. penes.* Menochium *loco ſupra cit. à num.* 7. *vſque ad* 10. Vel ſi id recuſauerit: eoquod finitum adhuc tempus non eſſet, ac penſio iam ſoluta fuiſſet, quod ſentit Menochius habita præſentis non vero futuri temporis ratione: vel ſi hoc iudicij cauſa iam contra ipſum locatorem commoti cueniret. vt in facto conſuluit idem Menoch. H *num.* 23. Quo in loco plures affert rationes ad excuſationẽ renitenti conductori ab eſtimationis pœna afferendam; & denique in hærede conductori ſuccedente, qui ſi locatam rem in hæreditate repertam haudquaquam reſtituit, excuſationem habuit. Menochius *loco cit. n.* 28. *in fine.* niſi rem fuiſſe in locationem datam ſcirent. Menochius *nu.* 52. Sed quãuis poſt finitum locationis tempus in re I conducta ſciente, ac tolerante domino perſiſtat; tàm ruſtico, quàm vrbano in prædio reconduxiſſe cenſetur, per Tex. *in l. item quæritur, §. qui impleto, ff. locati.* Hac tamen ruſticum inter, ac vrbanum prædium differentia conſtituta. quod vrbano in prædio facta recenſetur recõductio pro tempore, quo finitam poſt conductionem in domo remanſit, & noxius erit, vt ſolutionem pro habitationis K rata faciat pretij, quod primo conuentũ fuit in contractu ex diſpoſitione *dicti §. qui impleto, in verbo vrbanis*: in ruſticis verò per vnum cẽſetur annum facta reconductio, licèt maioris prior conductio temporis fuiſſet, vt in *d. §. qui impleto, verſ. quod autem diximus vſque ad finem.* Differentia verò inter vrbani, &

ruſtici

A ruſtici prædij reconductionem aſſignatur ibi per Gloſam, & Bartolum *num.* 10. & poſt alios notatur à Ioan. Bapt. Coſta *conſ.69. n.8.*

Quæ quidem tacita reconductio facta præſumitur cum omnibus qualitatibus, vinculis, & acceſſorijs ipſo in cõtractu, quæ mera ex partium voluntate dependent, velut pignus, hipotheca, ſolutionis terminus, & ſimilia, *d. §. qui impleto*: ſed ſi cautionis vincula, & alia B ſi tertij è voluntate dependentiam haberent, aliter eueniet; eòquod talia eius in præiudicium repetita in reconductione nullo modo iudicatur. vt notatum eſt per Bartol. & DD. *in d. §. qui impleto*. Quemadmodum ſi pro obligato ad tempus quis fideiuſſit, & poſtmodum prorogetur, nullo modo fideiuſſor in obligatione reperietur: niſi prorogatio C eius voluntate fuerit facta. Angelus in *l. legem*, C. *de loc. & cond.*

Et hac de re ſi conductor, qui contractus vigore obligatus ad mercedis ſolutionem exiſtebat; & ita via exequutiua eum aduerſus potuiſſet procedere, ac ad carcerationem tacita pro reconductione deuenire; haudquaquam valet contra illum via procedi exequutiua, & ad carcerationem perſonæ deD neniri; eòquod nulla vice guarentigia repetita cenſetur: ex eo quia tacita in relocatione minimè repetita iudicantur, illa, quæ certam requirunt formam. ob quod nec iuramentum tacita in reconductione repetitum cenſetur: vt dixit *quæſt.* 100. *num.* 3. & 12. eòquod pro forma in iuramento debet interuenire, vt certa iurans proferat verba, quibus iuret, ſuiſque tangat manibus ſcripturam, vt per Innocent. *in cap. & ſi Chriſtus de iure iurando*. Couar. *in cap. quamuis pactum in principio in 6. de pactis.* & ad materiam meliùs videndus erit Cancer. *in cap. 14. de locat. & conduct. à num.* 57. *vſque ad* 69.

Quando prõmiſſam conſtituto tempore ſolutionem debet locatori afferre; ne ab illo propter non factam ſolutionẽ portionis indè expellatur. Velaſcus *de iure emphiteutico quæſt.* 21. *num.* 1. Rebuff. F *in tract. exceptionum num.* 880. Antonius Gabrielis *lib.3. comm. opin. tit. de locato, concluſ.3. num.*2. Seraphinus *de priuilegijs iuramenti, priuil.* 13. *num.*20. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 1. *tit.* 13. *n.*25. Leſſius *de iuſtitia, & iure lib.* 2. *cap.* 24. *dub.*7. *num.* 32. Et ob iuramentum de facienda penſionis ſolutione, vnius tantum termini defectus, habetur ſufficiẽs, vt indè poſſit expelli. Gratianus *diſcept. forenſ. cap.* 9. *num.*7. Licèt quod pactum G habeatur de non expellendo conductore, donec locationis tempus ſit perdurans. Si enim penſionem locatori minimè affert meritò eijcitur, nullum ponente obicem pacto. Velaſcus *loco cit. nu.*4. *quæſt.*21. Carocius *de locato quæſt.* 14. *n.*4. Menochius *de præſumpt. lib. 3. quæſt.* 38. *& lib.6. quæſt.* 10. *num.*2. etiam ſi ſolũtio minima in ſumma in defectum abiuiſſet. H Alexand *conſ.*105. *num.* 19. *lib.* 3. Nec etiam cenſetur facta relocatio, ſi in locatione penſionis defecerit, Menochius *præſump.*85. *lib.3. num.*34. Crauet. *conſ.* 83. *num.*3. Gratianus *loco cit. num.* 12. Si verò ad longum tempus fuerit locatio facta: illo caſu locator expellere cõductorem nullo modo ante biennium valet. Si primo in anno gabellæ, ſeu penſionis non fuerit facta ſolutio, ſi res cõducta ſit Eccleſiaſtica, ſi verò prophana, & ſæcularis per trinam de ſoluendo ceſſationem deijcitur. Boerius *deciſ.* 234. *num.*3. Velaſcus *de iure emphiteut. quæſt.* 22. *num.*5. Cabedo Luſit. *deciſ.*92. *p.* 1. *num.*4. Et ratio habetur: eoquod in cõductore ad longum temporis ſpatium, vtile tranſit dominium. *l.* 1. *ff. ſi ager vect.* Duegna *regula* 240. *limit.*2. Pinell. *in l.* 1. *parte* 3. *num.*63. C. *de bonis matern.* K Couar. *var. reſol. lib.*2. *cap.*16. *nu.*1. Velaſcus *quæſt.*20. *num.*19. & *quæſt.*29. *n.*2. & 5. Mantica *lib.* 5. *tit.* 4. *nu.*7. ac iſta locatio cum emphiteuſi æquiparationẽ habet: Pinellus *loco citato nu.*64. Velaſc. *dicta quæſt.* 29. *num.*6. Leſſius *de iuſtitia, & iure lib.* 2. *cap.*24. *dub.*1. *num.*47. qui 7. *in dubit. num.* 33. per biennium eſſe expectandum aſſerit omni in locatione

A vltra biennium facta : eòquod ciuili iure minimè apertè conſtat, ſtatim debere conductorem expelli, ſi penſionis, aut affictus ſolutionem haud fecerit; ſed DD. ita colligere contrario à ſenſu legis ædes: quo in loco minimè depellitur conductor, qui penſionis fecerit ſolutionem. Qua de re nil mirum eſſe debet, ſi locatio iſta emphiteuſi aſſimilata, efficiat ne conductor, niſi tranſacto biénij ſpatio poſſit eijci: ſicut nullo modo B valet emphiteuta depelli. Gomez *de locat. & conduct. tom. 2. cap. 3. n. 6.* Velaſcus *dicta quæſt. 22. num. 7.* Vel cum abſens conductor inueniretur, & legitimo, ſtatutoque tempore facere deſineret: eo quod hoc in caſu excuſationem habet. Trentacinq. *reſol. 4. num. 11.* quo in loco intelligit cùm locatio cum prommiſſione de non expellendo fuerit facta. Molina *diſp. 499. de primog.* C

Si verò ſubconductor penſionis haud fecerit ſolutionem: illo caſu primo excuſſo, illoque minimè ſummam ſoluentè, depelli quoque valet. Cancer. *dicto cap. 14. num. 3. vbi num. 4.* poſt Oſaſcum *conſ. 4. num. 47. & ſequent.* reſoluit; quod ſi primus conductor penſionē haud ſoluerit domino, ac rem locauerit, poteſt ſecundus expulſionem pati: niſi debitas primum per conductorem velit penſio- D nes ſoluere. Molina *dicto tract. 2. diſput. 489.* & poſt Boerium *deciſ. 309. num. 5.* idem Cancer. aduertit *in num. 7.* Quod locator poſtquam conductorem expulerit, debitam ab illo penſionem valet expoſcere: immo & ante actas petere; ex expulſione enim nullum ſibi præiudicium infert, quod præteritas penſiones, ſed tamen quod futuras petat ſolutiones.

E An verò talis expulſio propria ex auctoritate, an iudicis facienda ſit iuſſu à locatore, diſcutiunt Velaſcus *d. qu. 21. num. 2.* Carocius *de locato, & cond. part. 8. tit. cauſa recaſationis quæſt. 14.* Trentacinq. *dicta reſol. 4. num. 12. in verſ. tertio nota.* Didacus à Britto *in cap. propter ſterilitatem, §. verum, num. 28. & 29. de locat. & cond.* Molina *d. diſp. 499. in fine.*

Quinto, nulla vice debet omnes caſus fortuitos audacter in ſe ſuſcipere, illiſque renunciare; ſtante enim renunciatione illis denegata, penſionis deuenit remiſſio. Pinellus *in l. 2. C. de reſcindenda venditione parte 1. cap. 3. num. 26.* Velaſcus *de iure emphiteutico quæſt. 27. n. 37.* Carocius *de loc. & cond. tit. de remiſſ. mercedis quæſt. 8. num. 109.* Excepto quod ager, vel ſubſtantia perijſſet: eòquod illo caſu agricola, ſiue colonus à facienda penſionis ſolutione, excuſationē habet, quamuis fortuitum in ſe caſum ſuſceperit. Surdus *deciſ. 336. num. 55.* Nec inſolitos, qui rariſſimè contingunt caſus, comprehendit. Pinnellus *loc. cit. num. 29.* Mencha vſufrequenti *lib. 3. cap. 54. num. 6.* Velaſcus *dicta quæſt. 27. num. 36.* Ceuallos *quæſt. 702.* Molina *de iuſt. & iure diſput. 495. verſ. dubium eſt.* Mantica *de tacitis, & ambiguis lib. 5. tit. 8. n. 3.* H *& 18.* Eòquod fortuitorum ſub comprehenſione caſuum, inſoliti haud equidem includuntur. Crauett. *conſ. 95. n. 2. & conſ. 294. verſ. in quibus locis.* Surdus *conſ. 326. num. 52.* Quo in loco ampliationem facit, etiamſi iuramentum interuenerit, ac etiam ſi fortuiti caſus tàm cogniti, quàm incogniti fuerint ſuſcepti. Gratianus *diſcept. cap. 195. nu. 8. & 9.* Caſus verò inſolitos, & inopinatos tra- I dit, Menoch. *de arbitr. Iudicum caſu 80. fol. 237.* Quo in loco quinque refert DD. opiniones: & prima ex Bartolo habetur *in l. ſeia, §. medico, ff. de annuis legatis*; qui in ſolitum opinatus fuit caſum illum eſſe, qui millenario, in annorum ſpatio ſemel tantum occurrit, quem ſequuti ſunt Iaſon. *conſ. 107. col. 3. verſ. tertio reſpondetur*, & cæteri DD. in *n. 7.* citati, & quoque Nacta *conſ. 66. ſub n. 6.* K Secunda Cornei, à quo in *conſ. 120. l. 4.* aſſirmatur. inſolitum illum eſſe caſum, qui omnem præter cogitationem, ac veriſimilitudinem accidit, quamuis è prudentiſſimo repræſentari poterat viro. Tertia eſt ciuſdem Cornei *in conſil. 23. lib. 2. col. penult.* Quo in loco, inſolitus ille dicitur caſus: qui per centum annorum curſum ſemel poteſt ſuccedere, vt

etiam

A etiam dicit *Ripa de pestè, in rubr. de priuil. contract. num.* 101. Burſaticus *conſil.* 16. *num.* 73. & idem Menochius *conſ.* 37. *nu.* 14. Adeòquod ille caſus dicitur inſolitus, qui communiter euenire, aut veriſimiliter accidere nulla vice poteſt. Alexand. *conſ.* 107. *num.* 16. Alciatus *reſp.* 157. *num.* 6. Abb. *conſ.* 1. *nu.* 4. Crauet. *conſ.* 95. *num.* 2. Quarta Soccini Senenſis *in conſ.* 123. *num.* 4. *lib.* 4. qui inſoliti illum eſſe caſum aſſerit, qui quadraginta per annos ſemel accidit. Denique ipſe Menochius Iudicis arbitrio eſſe remittendum concludit, qui qualitatibus, ac fortuiti caſus perpenſis circumſtantiis, de illo, qui ſolitus, vel inſolitus ſit, iudicium ferat; quo in loco citat Tiraquell. *in l. ſi vnquam, in verbo annis, C. de reuocandis donation.* & Velaſcum *de iure emphiteutica quæſt.* 27. *num.* 33. cui addo Beccium *conſ.* 82. *n.* 23. *vol.* 1.

B

C Sterilitas vero grauis eſſe debet, vt conductori fiat remiſſio, quæ fortuitos propter caſus fuerit ſequuta, & qualis digna remiſſione iudicetur. habetur penes Menochium *de arb. Iud. cap.* 76. quo in loco ſex affert opiniones; & primo cũ tertiam fructuum partem in perditionem iuiſſe certum eſt. Secundo cum iacti ſeminis collectio minimè haberi poteſt. Tertio quando fructus expenſis extractis, ad ſoluendam penſionis medietatem conducta pro re debitam ſufficiẽtes haud equidem ſunt. Quarto cum colonus impenſis deductis, nil ex fundo, agroue vtilis percipit. Quinto vulgò ſtãdum eſſe opinioni aſſerit, ſi ſcilicet communi hominum voto, magnam fuiſſe in anno ſterilitatem probetur. Sexto denique Iudicis arbitrio remittendum eſſe determinauit; cum ſit habita eorum conſideratio, quæ tertia in opinione dicta fuere. Si fructus ſcilicet ſufficientes minimè ad ſoluendum expenſas, ac penſionis medietatem fuere. Gomez. *tom.* 2. *cap.* 3. *num.* 18. Cornetus *conſ.* 128. *col.* 1. *vol.* 2. Pariſ. *conſ.* 38. *vol.* 1. Surdus *conſ.* 34. *n.* 7. Theſaurus *deciſ.* 108. Gratianus *deciſ.* 222. Mantica *de tacit. & ambig. lib.* 5. *t.* 8. *nu.* 30. Ceual. *quæſt.* 57. Ioſepha Ludouiſ. *in concluſ.* 12. *nu.* 13. Gamma *deciſ.* 42. *nu.* 1. Maſcardus *de prob. concluſ.* 1333. *nu.* 4. *cum ſeq. & concl.* 1339. *num.* 1. Velaſcus *de iure emphiteutico dicta quæſt.* 27. *nu.* 24. Burſaticus *conſ.* 193. *nu.* 27. Berous *conſ.* 143. *nu.* 22. *& 24. vol.* 1. Atque ſi fundus culturam nec ne receperit, vt ſuperius dictum fuit; & ſi omnia ad Agriculturam neceſſaria fuerint acta. Salicetus *in l. ſi vno col.* 1. *ff. locati.*

D

E

F

G Cum vero fructus ſupradicto non correſpondet modo, & remiſſio fieri debet: tunc fructus qui expenſis deductis ſuperabundant dandi ſunt: ſed illi qui dimidij ad ſolutionem deſiderantur, in ſumma, quæ pro ſoluenda medietate deficit computari debent; iuxta opinionem, ſecundo in loco, poſitum à Menoc. *caſ.* 77. Ipſe verò hac relicta opinione, & & illa, quæ remiſſionem in totum aſſerit eſſe faciendam, illa fructuum quantitate recepta computata, Iudicis arbitrio remittit. vt tenuit Barbatia *conſ.* 21. *col. pen. in principio lib.* 2. & Couar. *pract. quæſt. cap.* 20. *num.* 1. & Velaſcus *de iure emphiteutico quæſt.* 27. *nu.* 24. Verum enimvero cum telluris vno in conductionis anno ſterilitas euenerit, in altero vero ſequuta fuerit vbertas; tunc præcedentis anni ſterilitas cum ſequentis, fęcunditate compenſatur. *l. licet certis* 8. *C. locati.* Velaſcus *d. quæſt.* 27. *num.* 45. *à num.* 23. Barboſa *in l. diuortio, §. fin. num.* 6. *cum ſequent. ff. ſolut. matrim.* Leſſius *de iuſt. & iure lib.* 2. *cap.* 24. *dub.* 3. *num.* 19. Gratianus *deciſ.* 222. *nu.* 6. *& diſcept. forenſ.* 195. *num.* 14. Riccius *parte* 6. *coll.* 1487. Mantica *d. lib.* 5. *tit.* 8. *num. vltimo.* Quæ equidem compenſatio non ſolum cum antecedenti, vel ſubſequenti anno, verum etiam interpolata, pro toto affictus tempore fieri debet. Velaſcus *loco ſupra cit.* Carocius *de loc. & conduc. quæſt.* 8. *nu.* 49. *tit. de remiſſ. mercedis.* Taliter, vt cõpenſatis omnium annorum fructibus, deductiſque expenſis computum fieri debet. Si ad omnium affictus penſionum faciendas ſolutiones ſufficientes exiſtãt. Sed ſi minimè ſufficiunt: tunc remiſsio de penſione fit pro aliqua parte. Gomez

H

I

K

A *dicta cap. 3. num. 18. in fine.* Velaſcus *dicta quæſt. 27. num. 45.* Molina *de Iuſt. & iure diſp. 495. nu. 16.*

Sexto. curet ne re abutatur conducta, ac in illa malè incipiat verſari: propter malam namque verſationem, & abuſum vltra quod ad ſoluendum intereſſe tenetur. *l. cum conductorem 29. C. de loc & conduc.* Expelli quoque conducta è re valet. *l. quæro, §. inter locatorem ff. locati,* ibi; *& vt oportet coluerit. l. eadem C. eodē* vbi DD. quæ iura non ſolum vrbana in re conducta, ruſticis verum etiam in rebus, ac immobilibus procedunt. Alex. *conſ. 129. lib. 2.* Auth. *qui non, C. de ſacroſanctis Eccleſiis*; vt ſcripſit Leſsius *de iuſtit. & Iure lib. 2. cap. 24. dubit. 7. num. 36.* ac etiam in emphiteuta, vt ſcribunt DD. *in l. diuortio, ff ſi fundum, ff. ſoluto matrimonio.* Iaſon. *conſ. 17. col. 1. lib. 1.* Ruinus *conſ.* B 58. *num. 5. lib. 1. & conſ. 4. in fine lib. 2.* C Quemadmodum fructuarius, qui malè in proprietate verſatur, vſufructu priuatus exiſtit. *l. æquiſſimum, §. fructuarius, ff. de vſufructu.* Ruinus *d. conſ. 93. in fine.* Alex. *conſ. 118. nu. 4. lib. 5.* Ita etiam fundo ſpoliatur vaſſallus, ſi malè ſe in illo verſando deteriorem reddiderit. Baldus, *& cæteri in cap. Federicus, §. quicumque de pace tenenda.*

D Vt vero talis expulſio locum habere valeat, tria debent requiſita concurrere, quæ ſcripta reliquit. Menoch. *de Arbitr. Iudicum caſ. 78. à nu. 5.* Et primo quidem requiritur; quod ipſa deterioratio in proprietate, non vero ipſis in fructibus reperiatur. Alex. *conſ. 118. num. 10. lib. 5.* Secundo, quod, vel dolus, & lata leuiſue culpa fiat; de leuiſsima enim non tenetur. Tertio, quod rei deterioratio debeat, vt locata è re poſsit conductor ex- E pelli, eſſe notabilis; modica etenim haud equidem ſufficit. Alex. *conſ. 118. nu. 10. lib. 5.*

Quanta vero eſſe debeat deterioratio, vt locata è re poſsit expulſionem pati conductor, prudentis arbitrio Iudicis decernendum reliquit. Menochius *loco ſupra cit. nn. 7. & ſequent.* quæque facienda remiſſio, vel non, danda, & vtrum totam ſoluere teneatur conductor pro tempore futuro penſionem, videri debet F Molina. *de Iuſt. & Iure diſput. 499.* Didacus Britto *in cap. propter ſterilitatem, §. verum num. 13.* Nauarra Manuali *c. 117. num. 194.*

Septimo. abſtinere ſe debet ſecundo ne conductori poſt completam locationem, pro re locata moleſtiam, ſiue litigium inferat: ſi hoc enim fecerit priuatus, acriter ceſus, exilij pænam incurret. Si vero miles decem auri libras pro illatæ moleſtiæ punitione ſoluet. vt diſponitur. *in l. ne cui, 32. §. quod ſi quis C. de locato, & conduc.* coquod rei dominus illam iterum ipſi dare in locationem non compellitur, niſi pactum de re denuò locanda ſit conſtitutum *ex diſpoſitione tex. in d. l.* Ne cui quamuis eamdem offerat penſionem, quam ſecundus obtulit locator. Gloſa *in dicta l. ne cui, in verbo pacta, aut maiorem.* Gomez *var. reſol. cap. 3. tom. 2. num. 5.* & ſi forſitan minimè ſuffragari crediderit. Tex. *in l. congruit, & l. fin. C. de locat. prædy ciuilis lib. 11.* Noſcere debet illarum legum diſpoſitionem, minimè priuatorum, ſed fiſcalibus in rebus locum habere. coquod ſpeciales, iſtis in conductoribus, vigorem habent, cum etiam inuiti ad perſeuerandum in locationibus cogi poſſunt. Gomez. *loco ſupra cit.* Vincentius de Franchis *deciſ. 406. parte 2. per totam*; ſicut dixit Riccius. Eoquod conductores fiſcales, ius re in conducta retinent, quod cæteris minimè datur conductoribus, niſi per lōgum temporis curſum ſint. Gratianus *diſcep. forenſ. t. 2. cap. 357.* quo in loco à principio comprobat nouum antiquo præferri conductorem, quamuis eamdem vellet oblationem facere, niſi de re Eccleſiaſtica locata tractaretur; in K qua nouo antiquus debet anteponi: quemadmodum fiſcalis in conductione rei. coquod Eccleſiæ adminiſtratores æquitatem debent præ oculis habere, quæ fuit conſiderata. *dicta in l. congruit maximè*: cum illi nullum inferatur damnum, cum eadem à primo, quæ à ſecundo fuit oblata portio, adducatur. Gratia-

A tiantus *loco cit. num.* 42. Ceuallos *com. contra com. quæſt.* 36. *à num.* 61. *& à nu.* 68. reſoluit *dicta legis congruit. diſpoſitionem* locum etiam in re Eccleſiæ habere: citat Barboſam *in l. filio familias*, §. *fin. nu.* 41. *ff. ſoluto matrim.* Manticam *de tacit. & ambig. lib.* 5. *t.* 3. *nu.* 27.

Nec vlla vice debet vrbana inter, & ruſtica prædia fieri diſtinctio, vt arbitratus fuit, Cartarius Genuenſis *deciſ.* 97. *num.* 7. eoquod tutiſsima ſententia extat: quod vtriuſque in locatione recens antiquo præfertur conductori. vt per Ioan. Franciſcum à Ponte conſtat *conſ.* 23. *in fine*: & Fabium de Anna *conſ.* 77. *num.* 11. *quos refert, & ſequitur* Gratianus *dicta diſcept.* 357. *num.* 31. Immò quamuis rem antiquus meliorem reddidiſset in modũ, adhuc nulla ratione ſecundo anteponitur. Velaſcus *de iure emphit. quæſt.* 21. Fabius de Anna *loco cit. num.* 29. & Gratianus *num.* 33. A qua opinione receſsit. Riccius *deciſ. Curiæ Archiepiſcopalis Neapol.* 181. Qui iudicauit dictæ legis congruit, diſpoſitionem, locum in re Eccleſiæ minimè habere; ne alitèr dominio, liberam de re diſpoſitionem faciendi, ac locandi, & ſimul poteſtate priuaretur, taliter, vt ſi hoc admitteretur Prælati, cæterique omnes de rebus ſemel tantum locatis, quaſi ſpoliarentur: nam qui primum conductorẽ ſibi antepoſitum vidit, haud quaquam ad conducendum accederet. ac ita viliſſimo conducta res pretio primum penes conductorem vſque permaneret: & hac de cauſa cum Francho *dict. deciſ.* 406. arbitratus eſt maximum eſſe in Eccleſiæ re onus, quod ſemel rem locando, nunquã colonum tantundem offerentem expellere valeret. ac ideò Prælato, rectoribuſque innitis minimè æquitatem ſeruare coguntur: mihi tamen prima verior apparet opinio, nullum namque recipit damnum Eccleſia cum eamdem à primo, quam ſecundus obtulit, penſionem habet, ſemperque augmentum oblatum ex alio conſequitur.

Hic obiter eſse notandum cenſui, quod rerum fiſcalium conductor ſi arbores cædit, ad quatruplam damni ſolutionem obligatur. Menoch. *de arbitr. Iudicum caſu* 574. *num.* 6. Quod alitèr in re priuati euenit, pro qua ſimplicem damni ſolutionem tantum facere tenetur.

DE COLONIS *Emphiteuticis.* Cap. 3.

EMphiteuticarij coloni illi ſunt, qui rem ad meliorandum, perpetuò fruendum excipiunt, annua pro domino retenta penſione. aliter vt emphiteuſis contractus eſt, qui ſolùm conſtat conſenſu, quo agitur, vt directo retento dominio, vtile in emphiteutam transferatur. qui directi in recognitionem dominij annuam ſoluit penſionem: & hac de re ſcripturam interuenire neceſſe eſt. *l.* 1. C. *de iure emphiteutico*, Clarus §. *emphiteuſim quæſt.* 4. Aluarez, Velaſcus *de iure emphiteutico quæſt.* 17. *num.* 2. Surdus *deciſ.* 10. *num.* 2. Gratianus *diſcep. forenſi cap.* 188. *num.* 1. Mantica *de tacit. & amb. lib.* 22. *tit.* 2. *num.* 8. *& tit.* 6. *nu.* 12. niſi per conſuetudinem alio obſeruatum fuiſſet modo. Molina *de iuſtitia, & iure tract.* 2. *diſp.* 447. *num.* 5. Maſcardus *de probat. concluſ.* 603. Soccinus Senenſis *conſ.* 169. *num.* 12. *verſ. ſed ad hanc obiectionem lib.* 2. & quamuis olim locationis ſub nomine compræhenſa extabat emphiteuſis. vt in *l.* 1. *ff. ſi ager vect.* ex diſpoſitione tamen *d. legis* 1. diſtinctus habetur contractus: quemadmodum emphiteuticarius contractus venditio minimè eſt, diuerſus attamen, diuerſamque ſpeciem conſtituens, Thom. Velaſc. *alleg. iuris tom.* 1. *alleg.* 28. *num.* 28. Rebellius *de obligat. inſtit. part.* 2. *lib.* 9. *qu.* 1. *ſect.* 1. *num.* 4.

Contractus itaque nominatus eſt, vt per Sarment. *ſelect. lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 5. *in princ.* qui motus eſt ex verbis Text. in *dicta l.* 1. ibi: *Conceptionem item, definitionemque habere propriam*: quaſi vt contractus ſit nominatus, & nomine concipiatur

A tur proprio. Velaſcus *de iure emphiteut. quæſt.6.* Molina *de iuſtitia, & iure trac.2. diſput.447. num.3.* Qui licèt multis in modis differentiam à locatione habeat; vt notatum fuit per Bartolum *in conſil.* 161. Maximè tamen diuerſificatur: quod propter ſterilitatis cauſam nullo modo emphiteutæ, ſicuti conductori fit remiſſio. *l. quicumque, C. de feudo patrim. lib.* 11. Petrus Gregorius Toloſanus *ſintag. iuris lib.25. cap.1. num.7. in fine. fol.* 165. Ne-
B que emphiteutica diminutionem patitur penſio, ob peremptam emphiteuticæ rei portionem, dummodo quod aliquid paruum etiam ſuperſit. Clarus in *dicto* §. *emphiteuſim quæſt.* 8. *num.* 8. Velaſcus *de iure emphiteutico quæſt.27.* Tunc verò liberatur, ſi tota res perierit: eò quod non emphiteuticario, cui nil permanſit reliquum: ſed rei domino, qui
C quod fatalitate ingruebat, licèt nullus intercederet contractus, fuerat habitutus, imputetur: vt extat *in d. l.* 1. *C. de iure emphiteutico*. Talitèr vt ſi omninò fuerit ager deſtructus, itaut culturam deinceps excipere minimè poſſit, haud tenetur emphiteuta penſionem ab eo tunc debitam ſoluere: ſed res omninò in proprietarij damnum perit. Iaſon. in *l. quominus num.147. & 150. ff. de fluminibus*. Tiraquell. *de retract. lignag.* §.34.
D *gloſ.1. num.* 4. *&* 5. & quoniam in ſolis rebus, non tamē in mobilibus cōſtituitur emphiteuſis. Mātica *lib.22. tr.6. n.*4. Hac de cauſa ſi alicui oliuetum, aut vinea in emphiteuſim fuerint conceſsa, ſolum, in quo vineæ, vel oliuetum fuerit plantatū eſſe conceſsum intelligitur; & ideo licèt vinea, vel oliuetum perierint, nullo modo tamen emphiteuſis erit extincta,
E ſed conceſsio remanet in ſolo, Mantica *loco cit. nu.*7.

Tales vero emphiteutici coloni: vel Eccleſiaſtici ſunt, qui ſcilicèt Eccleſiæ rem in emphiteuſim colunt: aut laicales, qui nullam inter ſe differentiam habent; niſi quod illi annuum ob canonem non ſolutum infra triennis ſpatium ab emphiteuticatæ rei poſſeſſione depellūtur, §. *emphiteuta cap. potuit* 4. *de loc. &*

conduct. Iſti vero minimè, niſi triennis F
curſu completo. *l.* 2. *C. de iure emphiteutico.* Ceual. *com. contra com. quæſt.*14. *nu.* 1. Clarus *in* §. *emphiteuſ. quæſt.*8. *in principio.* Ac etiam eoquod in rei Eccleſiaſticæ conceſsione plures, quas infra referam requiruntur ſolemnitates: in ſæculari autem quilibet de ſua re moderator, & arbitrer exiſtit *l. in re non dat.* 1. *C. mandati.* Propterea illa ſunt videnda, quæ emphiteuticis permittuntur, & negantur co- G
lonis: vt ſciant, quod emphiteuticarijs in rebus dominium habeant, quidue pro illis facēre teneantur, & quid in directi domini præiudicium agere illis vetitum eueniat.

Et primo, poſſunt emphiteuticis in rebus facta alienare melioramenta, dummodo quod prius directus moneatur dominus, an velit illa emere, pretium enunciando, quo ab illis, qui emere illa velint, fuerit oblatum; & ſi directus do- H
minus ſeſe nolle emere dicat, vel duos per menſes minimè reſpondeat illo caſu ea vendere valent: aliter ſi domino directo inſcio, vel tempore inexpectato, illorum venditionem facere præſumpſerit, Iudicis authoritate depelli ex emphiteuſi valet. *cap. potuit* 4. §. *emphiteuta de loc. & conduct.* & ibi Gloſa *in verbo expelli, & DD.* & præcipuè Didacus Britto *in d. cap. potuit l. fin. C. de iure emphiteutico*. Quod etiam in eiuſdem emphiteuticæ rei alienatione vigorem habet. Clarus *in* §. *emphiteuſim quæſt.* 13. Tuſcus *litt. E. concluſ.* 207. Mantica *de tacit. & ambig. lib.*22. *tit.*28. Surdus *dec.* 39. *num.*10. *dicta l. fin. C. eodem*: & dominus alienanti emphiteutæ aſſenſum præſtare compellitur, ſi ille, in quem translatio fieret, habilis ſit, & domino inimicus non exiſtat: Maſtrill. *deciſ.* 55. k
*num.*9. Camillus Borrellus *ſumma deciſ. tit.* 33. *num.*281. Quo præſtito conſenſu primus venditor emphiteuta à canonū ſolutione remanet liberatus, ſecunduſque poſſeſſor ad illius præſtationē obligatur: *l. fin.* §. *neceſſitatem, C. de iure emphiteutico*. DD. penes Maſtrillum *dicta deciſ.*55. Quo in loco Speculatoris aſſi-

gnat

A gnat rationem: eòquod prior minimè poſſeſſionem habet, ſed ſecundus; immò inquit, quod licèt emphiteuta perſonaliter obligatus reperiatur, ſi minimè tamen ipſe fructus percipit, ſed alter nullo modo cenſum ſoluere compellitur; eòquod illius obligatio habito rei emphiteuticæ fructuum percipiendorum reſpectu, fuit facta; quæ ceſſare quidē videtur, quando cum domini conſenſu
B fuit alienatio facta, Couarr. *variar. reſol. lib. 3. cap. 7. num. 6.* Caſſaneus *in conſuet. Burgundiæ rub. 11. §. 6.* Tamen quamuis poſterior emphiteuta cum proteſtatione, quod nullo modo primus liberatus cenſeretur, fuerit admiſſus. Maſtrill. *loco ſupra cit. num. 9.*

Subemphiteuta verò vēditionem rei, quam emphiteuta directi cum conſenſu domini ei ſubemphiteuticauit, venditio-
C nem facere volens, ſi primus emphiteuta directo ius domino, ſibi penſionem reſeruando, tranſtulerit, illius conſenſū ſecundus expoſcere cogitur emphiteuta; ſi verò nulla ratione vtile dominium à ſe primus abdicauerit, illo caſu poſterior ſub emphiteuta è primo conſenſu, qui illi rem ſubemphiteuticauit, requirere tenetur, vt reſoluit Velaſcus *de iure emphiteutico quæſt. 13. num. 12.* Camillus
D Borrellus *in ſumma deciſ. tit. 33. nu. 136.* Menoch. *conſ. 338. num. 16. & de præſumptionibus lib. 3. quæſt. 102. num. 22.* Ruinis *conſ. 143. num. 9. lib. 1.* Mantica *de tacitis, & ambig. lib. 22. tit. 28. num. 4.* qui vtile etiam quod habet dominium in alium transferre, nullo primi domini habito conſenſu valet. Gloſa *in §. adeo, inſtit. de locato.* Cuius opinionis contrarium ſe demonſtrat Mantica *loco citato*
E *num. 14.* Quo in loco rationes pro ſua roboranda opinione affert, quæ occurrente caſu poſſunt videri: ſed ſi duo extent directi domini, quorum alter fuerit requiſitus, ſed alter nequaquam pro domino non requiſiti parte, locum caducitas habebit: Gratianus *diſcept. 36. num. 14.* Vt pari modo priuationis pœna ſolummodo in ea parte, quæ irrequiſito domino fuit alienata locum habet,

F alia namque rei emphiteuticæ pars, quę alienationem paſſa minimè fuit in commiſtionem incidit. Menochius *conſ. 325. num. 76.* Maſtrill. *deciſ. 199. nu. 8.* Grat. *diſcept. 36. num. 18.* Surdus *de alimentis tit. 9. num. 28. & 68.* Riccius *coll. 1246. parte 4. verſ. infertur ſexto. cap. 1.* vbi Baldus *in principio*, & Afflictus *num. 35. de vaſſallo, qui contra conſtitutionem*, Lothar. *feudum alienauit*, Riminaldus Senenſis
G *conſ. 429. num. 50.* Ruinus *conſ. 48. n. 12. verſ. idem in emphiteuta lib. 2.* Tiraquell. *de retract. lignag. §. 23. gloſ. 1. num. 25.* Curtius Senenſis *conſ. 70. num. 9.* Corn. *conſ. 67. num. 10. lib. 2.* Nacta *conſ. 479.* Rolandus *conſ. 17. num. 11.* Nam rationi par eſt, vt quis talem habeat punitionem, quale fuit delictum: Clarus *in §. feudum, quæſt. 31. verſ. ſed pone, argumen. text. in cap. ex parte, in verbo alienare extra de feudis.*
H

Cui quidem ſuperiùs traditæ regulæ, vt nimirum emphiteuta, qui emphiteuticæ rei directo inſcio domino alienationem fecerit, ab emphiteuſi cadat, pluribus in modis limitationes poſuit. Mātica *dicto lib. 22. tit. 28.* ex quibus illas tantum accipiam, quæ rebus in ruſticis, communiterque vrbanis poſſunt adaptari. Et primò: ſi à colono emphiteuſis
I inſcio fuerit alienatio facta; & ideò ſi hæres emphiteutæ fundum vendiderit emphiteuticum, quod ſui iuris eſſe putabat, propria non priuatur iuriſdictione. Gamma *deciſ. 91. num. 1.* Gratianus *diſcept. 24. num. 17. & ſequenti.* Velaſcus *de iure emphiteut. quæſt. 38. num. 15.* Borellus *ſumma deciſ. tit. 33. num. 94.* Taliter, vt dictus, qui alienationi reuocationem dare prætendit, debet hæredis
K ſcientiam probationibus demonſtrare: ex eo quia cum ille in ius alterius fundi emphiteutici ſucceſſionem habuerit, illius qualitatem omninò ignorare præſumitur, *l. vltima, ff. pro ſuo, l. qui in alterius, ff. de regul. iuris.* Rolandus *conſ. 66. num. 19. lib. 1.* Quod ſi publicè notum eſſet rem emphiteuticam exiſtere; illo caſu nullam hæredi præberi excuſationem iudicauit: Afflictus *in cap. 1. num. 9.*

de

A *de controuerſ. domi. & agnat. de vſib. fund.* Secundo. ſi fuiſſet alienatio facta cum conditione, ſi ſuum dominus præſtauerit conſenſum; ſi illum namque minimè dederit, res alienata nulla vice extat, ſi verò alienanti conceſſerit, nullum pœna retinet vigorem. *l. ſi quis locuples, ff. de manu. teſta. l. pecuniam quam, ff. ſi certum petatur.* Quod procedere ait debere Mantica *num.* 19. Franchus *deciſ.* 267. *à num.* 22. Freccia *de ſubfendis lib.* 2. §. *prima auctoritas num.* 23. Menochius *conſil.* 28. *num.* 10. Gamma *deciſ.* 147. Teſaurus *deciſ.* 169. Borellus *loco citato nu.* 88. & 90. Riccius *coll.* 526. *parte* 3. ſi rei traditio facta minimè fuerit: ſed ſi rei tradiderit poſſeſſionem, fraudiſque oriri poſſit ſuſpicio. Meritò iure ſuo alienans emphiteuta priuatus intelligitur. Mantica *n.* 20. vt pari modo, ſi ſaluo directi domini iure venditio, ac traditio rei fuerit facta, DD. penes eumdem *n.* 21. habita etiam clauſula: non alitèr, nec alio modo. Mantica, & Doctores *in num.* 25. *citati*. Tertio. ſi venditio cum legis commiſſoriæ pacto, vel additionis in diem eſſet facta; vtroque namque in caſu conditione purificata ipſo iure cõtractus diſſolutionem patitur, ac dominium retro in venditorem transfertur, quod alio eueniret modo, ſi iam ſuum contractus effectum eſſet ſortitus. Mantica *loco citato num.* 30. Gamma *deciſ.* 5. Surdus *deciſ.* 220. *num.* 38. Riccius *coll.* 1704. *limit.* 5. *parte* 5. Borellus *loco citato num.* 78. Caldas Pereira *de extinct. emph. cap.* 6. *num.* 36. *& cap.* 7 *num.* 9. *& cap.* 13. *num.* 25. Taliter, vt venditio, quæ reſcinditur vigore *l.* 2. *C. de reſcind. vend.* nullo modo à re facit emphiteuta cadere. Molina *de iuſtitia, & iure diſput.* 459. *num.* 16. Quarto. cum emphiteuta rei venditionem fecit, nec verè illam tradidit: ſed per conſtituti clauſulam, cum directi domini iuris reſeruatione; eòquod ſolis verbis, minimè vero facto, ac rei ipſa fuit traditio effecta; hac de re vtilis eſſe debet reſeruatio; quod aliter eueniret, ſi ipſa eſſet omiſſa. Riminald. *conſ.* 285. *num.* 165. citatus à Mantica

F *num.* 33. *loco ſupra citato* Clarus §. *emphit. quæſt.* 13. *num.* 3. Riccius *collect.* 1515. *parte* 5. Surdus *loco citato nu.* 67. *& quæſt.* 26. *num.* 65. Quinto. ſi alienatio per defectum ſolemnitatis nullam habuiſſet ſufficientiam. Alexander *conſ.* 76. *nu.* 4. & 5. *lib.* 7. Marſilius *ſing.* 28. & cæteri Doctores penes Manticam *nu.* 38. *citati*: Soccinus *reg.* 153. *verſ. tertius fallit*: Tiraquell. *de retract.* §. 1. *gloſ.* 1. *num.* 6. Surdus *deciſ.* 51. *num.* 18. *& deciſ.* 220. G *num.* 40. Borellus *dicto art.* 33. *num.* 91. Gratianus *diſput.* 36. *num.* 15. Velaſcus *conſult.* 17. *num.* 15. Sexto. ſi dotis propter cauſam emphiteuticalis res data fuerit inæſtimata, aut illa æſtimatione, vt rei valor cognoſcatur: non verò illa æſtimatione ſit æſtimata, quæ ad emptionẽ, venditionemque facit. Mantica, & Doctores *in num.* 39. *&* 40. *citati*. eòquod alienationis prohibitio, locum etiam H ex cauſa dotis obtinet. Merlinus *de pign. & hip. lib.* 2. *quæſt.* 8. *num.* 72. *cum ſequ.* Septimo. valet emphiteuta directi abſque domini licentia emphiteuticam rem inter eos alienare, qui fuerunt in inueſtitura comprehenſi: quando ſcilicet emphiteuſis pro ſe, & filijs, ac deſcendentibus conceſſa reperiretur. Talis nãque alienatio inter illos permiſſa intelligitur; qua de re fratres, qui paternam ſucceſſionẽ habere in emphiteuſi, valent I inter ſe abſque eo quod dominus requiratur rem diuidere DD. penes Manticam *num.* 45. *verſ. ſecundus caſus*. Ceuallos *quæſt.* 435. *num.* 1. Gamma *deciſ.* 243. *num.* 6. & 7. Gratianus *dicta diſcept.* 36. *à num.* 1. Quod aliter euenit, ſi inter ſocios, quibus inſolidum res fuerit emphiteuticata diuidatur. Mantica *loco citato verſ. verum duo ſub num.* 45. quo in loco K plures de tali diuiſione caſus extant notati ad numerum *vſque* 50. licèt fuerit à Mantica permutatio conceſſa ſub *nu.* 69. Octauo. poteſt ſuper fructibus, non verò ſuper ſolum cenſum conſtituere: vt deciſum refert corã Decano de Rubeis, idem Mantica *num.* 50. ac etiam vſumfructum valet conſtituere. Gamma *deciſ.* 299. Surdus *de alim. quæſt.* 8. *priuil.* 43.

nu.

A num. 3. Gratianus *discept.* 47. *num.* 5. Ani vero sub oblatione illam ponere, vel donare possit, largo tractat modo idem Mantica *in num.* 51. *cum sequentibus, & num.* 61. vsque ad numerum 69. & Merlinus *de pignoribus, & hippot. lib.* 2. *quæst.* 6. *num.* 20. *& lib.* 1. *quæst.* 3. Franchus *dec.* 256. *num.* 1. Gamma *decis.* 28. *num.* 2. *& decis.* 214. Surdus *decis.* 93. *num.* 10. *& seq. & decis.* 160. *num.* 1. *& decis.* 173. *num.* 12. Gratianus *discep.* 43. *num.* 7. quæ sequuta obligantis morte, finitur hippoteca, secundum regulam *l. vectigali fundo ff. de pignoribus.* Gratianus *discep.* 88. *num.* 40. Nisi directi consensus domini accesserit, minimè vltra hippotecantis mortem extensionem habet. Farin. *decis.* 1183. *num.* 13. Nono valet (absque vero eaditione sequuta) cum conditione rei emphiteuticæ venditionem facere. Tiraquellus *de retrac. lignag.* §. 1. *glos.* 2. *num.* 23. *& 32.* Decimo potest promissionem de re absque directi domini licentia vendendi Tiraqu. *loco cit. num.* 44. *ad finem;* Caldas Periera *de extinct. emphit. cap.* 5. *in fine.* Quemadmodum si rem pacti vigore retrouendati ita vt minimè res translata, sed reddita dicatur Gratianus *discept.* 180. *nu.* 20. Caualcanus *decis.* 360. *num.* 5. vndecimo potest rem absque eoquod caducitatis pœnam timeat donare, Mastrill. *decis.* 128. quem refert Riccius *coll.* 176. *parte* 1. *versic. tertio.* Potest duodecimo, rem supra emphiteuticam, absque eoquod habeatur domini consensus, constituere seruitutem. Camillus Borellus *in summa decisionum t.* 133. *à nu.* 51. Gratianus *discept.* 43. Surdus *de alimentis tit.* 4. *quæst.* 10. *a num.* 6. *& decis.* 286. *num.* 12.

E Valet decimotertio, si fisci emphiteuta sit, emphiteuticam rem domino irrequisito alienare; nisi prohibitum illi fuerit in concessione *l.* 1. *C. de fundis patrimonialibus lib.* 11. Gamma *decis.* 242. *n.* 2. Peregrinus *de iure fisci lib.* 5. *tit.* 5. *nu.* 40. Gratianus *discep.* 36. *nu.* 38. Velascus *de iure emphiteutico quæst.* 13. *nu.* 1. *& nu.* 48. *in fine.* Decimoquarto si loci consuetudo existit, vt nulla è domino petita licentia, possit emphiteutica de re fieri alienatio, tunc domino irrequisito rei alienationem faciendo, tutus existet Rodoanus *de rub. Et clesia non alienandis tit. de caducit. ob rei alienationem num.* 13. *fol. mihi* 582. ac etiam si solita res esset alienationem, absque vllo directi domini consensu faciendi; Menochius *cons.* 1. *n.* 131. Caldas Periera *de extinctione cap.* 7. *num.* 17. Decimoquinto Menochius resolut, quod quando lis dominum inter, & emphiteutam pendens est, emphiteuticis super bonis potest alienatio fieri. Bellet. *disquisitione clericali parte prima tit. de clerico debitore* §. 4. *nu.* 17. *in principio.* F G

Quod si dominus, aut extraneus quicunque emphiteutam expellere de re emphiteutica velit: *legis remedium si quis in tantam C. vnde vi directum contra dominum, vel extraneæ personam.* Illi cõceditur. Farinaceus *de fur. quæst.* 175. *nu.* 25. *& 26. cum seq.* H

At si emphiteuta ob iuris proprij conseruationem directum expellit dominum, aliam non incurrit pœnam, nisi quod emphiteutici iuris amissionem patiatur, sed si animo priuandi sua proprietate dominum id agit, in pœnam æstimationis proprietatis incurrit. Glosa *in dicta l. si quis in tantam vers. è contrario.* DD. penes Farinaceum *loco cit. num.* 38. I

Sciendum est autem emphiteutico colono, quod non solum absque directi licentia, & consensu domini, præter casus, alioue similes supra adductos, emphiteuticam rem vendere, vt supradictum fuit; verum etiam neque illam permutare valet. Clarus *in §. emphiteu. quæst.* 17. Mantica *de tacitis, & ambiguis l. lib.* 22. *tit.* 28. *num.* 69. *cum sequentibus, & lib.* 25. *tit.* 4. *num.* 9. Borellus *summa decis. tit.* 33. *num.* 379. vbi *in num.* 109. dixit, quod in illa prælationis non procedit ius, nec per transactionem in aduersarium aliquo nempe dato, vel retento potest transferri. Gratianus *discep. forens. tom.* 3. *cap.* 476. *num.* 12. Ioseph Ludouicus Perus. *decis.* 35. *n.* 7. Nec vllo modo K

censui supponere, de quo an verum sit, pluribus in hac re factis distinctionibus: ab Quidio *de amicis in repet. cap. potuit 6. de locato, & conducto.* Intrigliolus *super bulla de censibus quæst. 28. num. 1. & 7.* Seraphinus *decis. 794. num. 9. cum sequ. & decis. 290. sub num. 12.* Gratianus *discept. 43. num. 20. & discept. 202. num. 26. cum sequentibus.* Nec alicui emphiteuticam rem, pleno iure sibi tantùm reseruato, quod aliquam in fructibus, vel pecunia faceret quotannis pensionem, vllo modo valet conferre. Rodriquez *de annuis redditibus lib. 1. quæst. 3. nu. 6. vers. infertur*; Nec aliqua ratione potis est compromittere, absque eo quod habeatur domini consensus. Tuscus *lit. F. conclus. 207. num. 32.* Quidius *loco supra cit. quæst. 94.* Nec si Ecclesiastica sit emphiteusis, potest inter coniuges communicari. Gamma *decis. 50. num. 30.* neque inter socios: Giurba *super consuet. Mess. cap. 1. glos. 2. parte 1. num. 19.* aliter vero euenire, si laicalis extet res, quæ potest inter coniuges comunicari. Giurba *loco cit. nu. 24.* Debet item cauere, ne se emphiteutam esse deneget. si scienter enim de mendacio conuincitur, in caducitatis pœnam incurrit. Surdus *de alimentis quæst. 26. tit. 9. num. 11.* nisi litis ante contestationem se pœniteat. Gratianus *discept. 109. à num. 17.* Quidius *de amicis loco cit. quæst. 88. nu. 14. vbi nu. 12.* limitationem facit: si negatio à procuratore generalis vigore mandati, aut si ex ignorantia fuisset effecta.

Minimè debet emphiteuticarius colonus prætermittere, ac negligenter se gerere in canonis solutione, emphiteutica pro re debiti; ex eo quia si per biennium rei ecclesiasticæ, vel per triennium laicalis emphiteuticatæ solutionē haud fecerit, in commissum cadit: & rem simul cum melioramentis amittit, vt supra dictum fuit, etiam si pensio minima, resque summi existat valoris. Tiraquellus *de iuditio in rebus exiguis vers. 51.* Surdus *de alimentis d. tit. 8. princ. 61. num. 23. & tit. 7. quæst. 17. num. 23. & 24.* Mantica *dicto lib. 22. tit. 27. num. 13.* Molina *de iust. & iure discep. 453. versiculo dubium etiam est.* Ouidius *de amicis loco supra cit. quæst. 7.* Nisi aliquo ab extraneo fuerit etiam pensio soluta. Surdus *decis. 286. nu. 7.* Si ab illius extranei persona dominus, id exigerit, quod aliter eueniret, si recipere noluisset. Camillus Borellus *d. tit. 33. num. 330.* Gratianus *discept. 8. num. 7. & 8.* aut si tali sit colonus in paupertate, quod canonis solutionem facere minimè possit. Riccius. *coll. 588. parte 3.* Mantica *de tacitis dicto lib. 12. tit. 27. num. 54.* Surdus *de alimentis tit. 1. quæst. 18. n. 37.* Borellus *d. tit. 33. nu. 66.* aut si in loco, in quo fieri debebat legitimi persona domini ad recipiēdam solutionem haudquaquam inueniretur, licèt optimè faceret, si ad nomen directi domini pensionem deponeret. Carocius *de depositio parte prima, excusat. 4. num. 11.* Gratianus *loco cit. num. 19.* vel nisi fructus singulo biennio percipiebantur; eoquod debet per quatriennium cessare (si ecclesiastica) vel per sex annorum cursum (si laicalis res extiterit) Mantica *loco cit. tit. 27. num. 36.* Directus tamen dominus nullo modo auctoritate propria poterit emphiteutam expellere: sed iudicis requiritur mandatū: inhonestum namque est, si propria in causa dominus iudicet. DD. penes Farinaceum *de furtis qu. 175. num. 30.*

Circa laudimia verò, quæ pro venditæ rei summa debentur sincerè, ac integrè debet illa emphiteuticus directo soluere domino colonus, iuxta veram pretij rei venditæ quantitatem: nam si verum occultauerit pretium, vt minus pro laudimiorum iure tribueret; si de mendacio, ac fraude conuinctus extiterit, poterit à domino compelli, vt iuramentum de pretij manifestatione deferatur. Surdus *cons. 371. num. 8.* Velascus *de iure emphiteutico quæst. 8. nu. 11.* Quod si præstito iuramento adhuc in mendacio persistere comperiretur: idem esset, ac si minimè denunciasset, ac in commissum incidit. *l. finali C. de iure emphiteutico.* Velascus *quæst. 28. n. 6.* Gamma *decis. 116. num. 4. & decis. 117. nu. 13.*

Sur-

A Surdus *dicto conſ.* 371. *num.* 8. Caldas Periera *de extinctione cap.* 13. *num.* 24. Quod quidem laudemij ius, non ſolũ ex vendictionis contractu, verum etiam ex datione in ſolutum, tribui debet Franchus *deciſ.* 50. *num.* 2. *&* *deciſ.* 277. Theſaurus *deciſ.* 82. Riccius *collect.* 582. *parte* 3. Affictus *deciſ.* 468. *num.* 2. *&* *deciſ.* 369. Borellus *dicto titulo de laudimijs* 35. *à num.* 37. Gratianus *diſceptat.* 544.

B *num.* 25. Surdus *conſ.* 287. *num.* 47. *&* *deciſ.* 248. *num.* 3. Ita ex vendictione habito pacto de retrouendendo: Theſaurus *deciſ.* 75. *&* 97. Borellus *loco citato n.* 72. Et ſi alium per contractum fuiſſet retrouendictio prommiſſa, debet pro retrouendictione ſolui laudemium, DD. penes Borellum *n.* 73. Quemadmodum dotis cauſa; ſi emphiteutica res æſtimata, data fuerit ea æſtimatione, quæ ad

C vendictionem fieri ſolet. Velaſcus *conſ.* 113. Cabedo *deciſ.* 104. *num.* 5. *parte* 1. pro locatione, quæ ad longum tempus efficiatur. Cabedo *deciſ.* 92. *num.* 9. Caldas Periera *de emptione cap.* 16. *num.* 33. *propè finem.* quemadmodum in remiſſione, quæ inter ſocios fit, Guid. Papa *deciſ.* 411. DD. penes Borellum *nu.* 50. qui in *n.* 52. locum habere affirmat in extraneo dotante: quod alitèr eueniret

D in patre. Velaſcus *conſult.* 103. *num.* 18. Borellus *num.* 58. Ita etiam debet laudemium præſtari, ſi perfectam poſt vẽdictionem partes ab actitatis diſcedant. Borellus, & DD. *nu.* 74. Sed pro contractus cãcellatione laudemium iterum nullo modo præſtari debet. Idem *n.* 75. Adde, quod etiamſi ſeruitutis fiat vendictio. Franciſcus Marcus *deciſ. delſinali* 608. nec non in emphiteuticæ rei diuiſione, quæ inter cohæredes fiat, quamuis res vni fuerit applicata, pretium verò alteri acceptiſſet. Camillus Borellus *ſumma deciſ. tit.* 33. *n.* 41. *&* 43.

E Laudimium autem emphiteutici coloni ſoluere nulla ratione debent, ſi vẽditio ſit inualida. Antonius Faber in *Cod. ſuo ſubſtit. de iure emphiteutico definit.* 28. Immò ſi directus dominus laudimij percepiſſet iura, illa, ſiue à principio nulla fuerit vendictio, ſiue poſt factum F nulla fuerit declarata neceſſaria ex cauſa ab ipſo contractus principio exiſtenti, ex qua debebat contractus diſſolui, reſtituere tenetur. aliter eſſet, ſi id ſuperuenienti accideret ex cauſa. Periera *de extinctione cap.* 16. *num.* 67. Amodeus de Ponte *de laudimijs quæſt.* 39. Camillus Borellus *deciſ. ſumma tit.* 35. *nu.* 38. Nec vllo modo conditionali ex vendictione; niſi poſtquã acciderit conditionis euentus. Surdus *deciſ.* 305. *num.* 18. Borellus G *loco ſupra citato dicto num.* 70. Neque ſi res minimè tradita fuiſſet. Surdus *deciſ.* 31. *num.* 18. *&* *deciſ.* 200. *nu.* 3. vt æquali modo ſi emphiteuticæ rei vſusfructus vendictionem feciſſet, Gamma *dec.* 299. Barboſa *in l. vſufructu num.* 14. *ff. ſoluto matrim.* vt neque cum hæredes inter fieret diuiſio: Gratianus *diſcept.* 36. *num.* 5. Surdus *deciſ.* 305. *num.* 30. Borellus *loco citato num.* 42. vel ſi re nullo modo dimiſſa, fuerit tranſactum. Farinaceus H *deciſ.* 765. *num.* 1. Tiraquellus *de retractu lignag.* §. 1. *gloſ.* 14. *num.* 63. *&* 69. Neque cum emphiteutica res purè donatur, præſtari debet laudimium. Borellus *dicto tit.* 35. *à num.* 61. Alitèr verò ſuccederet, ſi ob cauſam fieret donatio. Borellus *loco ſupra citato.* Neque quando altera cum re immobili fit permutatio: Doctores apud Borellum *loco ſupra citato num.* 78. Quod per diuerſum eueniret modum; ſi mobili cum re fieret permutatio. Borellus *num.* 79. Neque ſi publicum ob vſum rei efficiatur vendictio. Borellus *n.* 49. I

Cauere præterea debent non ſolum iſti, verum etiam alij coloni, & conductores, ſiue ſimplices, aut partiarij ſint: ne fructiferas arbores audeant ſuccidere. de conductore, eſt Text. *in Lin fraudem,* §. *conductor, ff. de iure fiſci.* Tuſcus *litt. A. concluſ.* 481. *in num.* 2. *de colona, l. ſi merces,* §. *culpæ, ff. locati, l. in duobus,* §. *colonus, ff. de iureiurando, l. ſi colonus, ff. de arbor. fert. eſſ.* Menochius *conſ.* 130. *num.* 4. *de partiario.* Speculator *tit. de locato,* §. 1. *in l. fun. verſ. illud autem,* & ibi Baldus *in additionibus*: Taliter vt ſi hu-

A ius generis coloni hoc agere præſumpſerint, iuſtam domino illos expellendi cauſam tribuent. Bartolus,& Cumanus *in l. diuortium, §. ſi fundum, ff. ſoluto matrimonio.* Ruinus *conſ.*58. *num.*3. *& conſ.* 881. *num.*1. *conſ.* 43. *&* 206. *vol.*2. Clarus *in §. emphiteuſis, quæſt.*26. Rolandus *conſ.*49 *num.*14. *vol.*1. Paſcalius *de viribus patriæ poteſtatis parte* 4. *cap.*6. *nu.*47. Caſtill. *de vſufructu cap.* 25. *num.*3. parem enim caſum conſtituunt, arborum

B inciſio, domorumque deuaſtatio: *l. & eleganter, §. non ſolum, ff. de dolo, l. æquiſſimum, §. fructuarius, ff. de vſufructu*: & quemadmodum qui conducta, vel emphiteutica in re domum deuaſtauerit; cum res deteriori ſit in ſtatu, indè valet expelli, commodoque velut ſi ſtatutam haud ſoluiſſet penſionem, priuatus exiſtit: *Auth. qui rem*, C. *de ſacroſanctis Eccleſijs*: vbi Baldus *nu.*2. Salicetus *in fine*,

C Iaſon. *in principio, & num.* 4. Eadem ratione, qui arborum ſucciſionem fecerit, puniri debet: Conbul. *in tractatu de emphiteut. cautela* 13. *in princip.* Eòquod talitèr ſeſe habendo, ac abutendo rebus finalis emphiteutici contractus cauſa ceſſat, quæ ad facienda meliorameuta obligat emphiteutam; hac de re cauſa in contractu expreſſata ceſſante, debet

D & ipſe contractus reſcindi; Cagnolus *in dicta Authen. quirem nihil.* 14. ex eo quia cum grandium, ac fructiferarum ſit arborum per emphiteutam inciſio, deteriorare dicitur. Borellus *in l. fraudem, §. conductor, ff. de iure fiſci.* Dynus *in l. diuortio, §. ſi fundus, ff. ſoluto matrim.* quo in caſu minima etiam ſufficiens habetur deterioratio. Nacta *conſ.* 481. *num.* 14. Thobias Nonius *conſ.*58. *num.*19. Quæ

E vero hæc arborum inciſio, vt deterioratio dicatur, eſſe debeat, iudicis arbitrio remittẽdam eſſe cognitionem. Menochius *de arbitr. iudicum caſu* 78. *n.*8.

Si illas tamen plantauerit emphiteuta, quæ nullo modo de earum inciſione, vel corripi, vel puniri valet; vt placuit Gratiano *diſcept.*21. *num.*31. Alexander, & Bartolus *in l. in fraudem, §. conductor, ff. de iure fiſci.* Quo in loco inquit, quod licèt emphiteuta grandes, fructiferaſque incidendo arbores, emphiteuticã perdat rem, ac iure ſuo cadat, hoc tamẽn haud equidem procedit, cum illas emphiteuta plantauerit: ſed hæc doctrina contra meliorationem tendit, hac de re debet conſiderari: ex eo quia contraria eſt opinio Gratiani *dicta diſcept.*21. *n.*33. Arbores verò, quæ ex tellure ventorum violentia fuerint auulſæ, plantantis de iure ſunt. Surdus *deciſ.*28. *num.*23.

Sed tamen, ſi in fructiferas ſuccideric arbores, nullo modo rei deterioramentum adduxiſſe dicitur. Rolandus *conſil.* 49. *num.*20. *vol.*1. Seraphinus *dec.*1356. *num.*3. vt pari modo minimè deterioret, ſi aliæ ſubſtituantur arbores, Paſcalius *loco citato num.* 51. Rolandus *nu.*20. Barboſa *in l. diuortio, §. ſi fundum num.*18. *ff. ſoluto matrimonio*. Ludouicus Peruſinus *deciſ.*94. Corbula *de emphiteuſi rub. ob rei deteriorationem num.* 28. Qua de cauſa ſi oliuetum euellerit, vineamque ibi plantauerit, in commiſſum non incidit emphiteuta. Velaſcus *deciſ.*50. Riccius *ſub lect.* 62. neque ſi arborum, pro domo, fundoue reficienda, inciſionem faceret. Ludouiſius *deciſ.*8. *nu.*9. Arbores enim, quæ ad lignandi vſum ſolitæ ſunt excidi, illam deteriorem in ſtatum haud quaquam ponere, dixit Carocius *de locat. parte* 4. *tit. de recuſatione quæſt.* 7. *num.*20. *&* 24. Paſcalius *loco cit. num.*53. Caualcanus *deciſ.*44. *num.*52. *parte* 2. Eòquod ligna, vt fundi fructus habẽtur *l. diuortio, §. ſi fundum, ff. ſoluto matrim.* Fuſcus *lib.* 1. *concluſ.*481. *num.*3. Menochius *conſ.*13. *num.*15. Alexand. *conſ.* 118. *in principio lib.*5. Hac de cauſa illis ad comburendum proprio proſuo vti poteſt; ſi alia hunc ad effectum ligna minimè habuerit. Florianus *in l. arboribus num.* 2. *ff. de vſufructu*; quemadmodum ſyluarum conductor, arbores grãdes à laboreno, dummodo quod fructiferæ non exiſtant, iterumque renaſcantur, valet incidere. Alexander *loco citato num.*4. *& ſequent. verſ. ſecundo probatur*. Fuſcus *loco citato nu.*7.

Iſta poſt arborum materie dicendum occur-

A occurrit, quod si ex ventorum furia illę deiectæ ad terram fuerint, ad fundi dominum, non verò ad vsumfructuarium spectant; per Text. *in l. Proculus 23. §. si arbores, ff. de vsufruct.* Quo in loco disponitur, dari vsufructuario proprietarium aduersus actionem ad illum cogẽdum, tales vt arbores, si vsufructuario incommodum afferant, indè tollat, vel itineri ponat impedimentum; taliter vt

B si tollere proprietarius tenetur suas esse, non proprietarij, erit dicendum: vt argumentatur Glosa ibi *in verbo vento*: Quod aliter eueniret, de arboribus, quæ fuerint propter vetustatem collapsę, quæ in fructuarij ius venire debent, velut naturaliter prouenientes: nam cum arbores demortuæ propter vetustatem sunt, idem est, ac si naturæ causa illud accideret, cum vetustas æquiparetur naturæ: sed si propter accidens euelluntur,

C nullo modo ad fructuarium, sed ad proprietarium spectabunt. Gratian. *discept. 21. num. 5.*

Vsufructuarius tamen deciduis arboribus ventorum vi euulsis, pro commoditate, ac vsu villæque refectione vti potest: Florianus *in l. arboribus 13. de vsufructu*. Quemadmodum si maritus pretium deciduis ex arboribus ventorũ

D pulsu eiectis dotali in fundo, mulieri restituere tenetur, per Text. *in l. diuortio, §. si fundum, ff. soluto matrimonio.* Gratianus *dicta discept. 21. nu. 14. & 15.* Eòquod marito in fructu minimè cedunt; merito autem Castrensis *in d. l. diuortio, §. si fundum num. 6.* solummodo concessit, quòd si proprio pro vsu necessè habeat, & si vetustæ sint, valet illas incidere, ac alias illarum in locum plantare, excisæque

E illius erunt: *l. agri de vsufructu.* Et quo in casu absque culpa, & facto mariti ceciderunt, ad interesse nullo modo tenetur; neque illas proprij iuris facit, postquam in fructu non erant. Et hæc de re dotem augeri, pretiumque restitui debere, si proprium consumpserit in vsum, vel eius dolo alię defecerint. Quod si aliter est, nullo modo cum teneri dixit. Gratianus *loco supra cit. n. 17.* pretiumque rei loco succedere: cum- F dos quid vniuersale sit: quo in casu intrare subrogationem statuit. Text. *in l. si rem, & partium de petitione hæreditatis*; aliter singulari in re; *l. venditor 21. ff. de hæreditate, vel actione vendita.*

Præsenti in occasione notabilis, vtilis, ac propè modum necessaria quæstio mihi videtur examinanda, nè de cætero Ecclesiarum Prælati, ac Regium Patri-

G monium tot, tantaque damna, quę passi sunt, sufferrent; quæ consistit. an Ecclesiasticæ res, quæ Abbatis, vel Episcopi sunt de mensa, super quibus Catholica Maiestas ius patronatus habet, à Prælatis pro tenui annuali redditu, cum minimè constet de necessitate, ac vtilitate Ecclesiæ, pariterque nullo Inuictissimi Regis tanquam patroni consensu

H interueniente concessæ, de iure subsistineantur, & valeant.

Priusquam ad quæstionis resolutionẽ deueniatur, debet, secundum communem Doctorum sententiam, emphiteuticam concessionem propriè alienationẽm esse, cum ipsius species habeatur: taliter vt iura, quæ de alienatione dispositionem faciunt, locum in concessione ad emphiteusim habent. Text. *in cap. nulli liceat de reb. Eccles. alien. vel non.*

I ibi (Verbum autem alienationis conductionem, donationem, vendictionem, permutationem, perpetuumque emphiteusis contractum sub se compræhẽdit.) Quod comprobatur per Text. *in l. final. C. de reb. Eccles. alien. vel non.* ita etiam dixit Surdus *cons. 245. num. 7.* Abbas *d. cap. nulli liceat eodem tit. num. 1.* Costa Sicul. *cons. 7. num. 4.* *Barb. collect. decret. lib. 3. de rebus Eccles. alien. vel non, tit. 13. cap. nulli. num. 17. in fine.* Caualcanus

K *decis. 48. num. 42.* Flor. de Men. *in additionibus ad Gam. decis. 16. num. 3.* Caldas Periera *de extin. emphit. cap. 8. num. 33.* Vgol. *de potest. Epis. cap. 14. §. 4. num. 2.* Aloys. Ricc. *Cur. Archiep. Neap. decis. 32. num. 1.* His tali modo, & ex præmissis, regulam constituimus: omnes emphiteuticas concessiones his omnibus deficientibus, quæ illarum ad validitatem

debent

A debent concurrere, inualidas omninò exiſtere; certiſſimum enim de iure habetur, Eccleſiaſticorum bonorum alienationem omni iure vetitam euenire; niſi duo copulatiuè adſint concurrentia; cauſa nimirum ſimul cum neceſſitate coniuncta. cuius connexionis tanta extat vis, & efficacia, quod vnum, altero non concurrente, ad validitatem contractui adducendam, nullam habeat ſufficientiam. Text. *in cap. ſine exceptione* 12. *quæſt.* 2. Caualcan. *deciſ.* 46. *nu.* 33. Seraphin. *deciſ.* 278. *&* 508. Alexander *conſ.* 17. *lib.* 4. *num.* 6. *& conſ.* 70. Intrigl. *deciſ.* 45. *num.* 21. Surdus *conſ.* 245. *nu.* 2. Illa eadem ratione; quod ſi plura in cõtractum eſſent obſtantia, vno ſublato impedimento, reliqua permaneant. Idẽ Surdus *loco citato*; vbi adducit Text. in *l. vim paſſam*, §. *præſcriptione: ff. de adult.* Crotus *conſ.* 61. *num.* 3. Quemadmodum nullo modo vnum aduerſus impedimẽtum, diſpenſationis valorem habet cõceſſio, ſi aliud minimè tollatur. Text. *in l. quando, Cod. de inoff. teſtam.* Vbi teſtandi facultas inhabili conceſſa nullo modo taliter permiſſa iudicatur, vt teſtando neceſſariæ omittantur ſolemnitates, quamuis libera conceſſa eueniret facultas. Taliter, vt regreſſum ad inſtituta faciendo; cum cauſa vna, & ſolemnitas ad emphiteuticam rei Eccleſiaſticę conceſſionem copulatiuè debeant adeſſe; quamuis vna verificetur, & alterius habeatur defectus, nullus ipſo iure contractus exiſtit.

Cuius cauſæ (vt illam aggrediamur) ad quatuor præcipuè ſtatus fit à Doctoribus reductio: vt dixit Camil. Borelli *in ſumma deciſ. de rebus Eccleſ. non alien.* Et primo. ad neceſſitatem reducitur, quæ validiſſima, & extrema eſſe debet; nempè quod æs alienum vrgeat. Cap. *ſicut* 12. *quæſt.* 2. *Auth. ius porrectum, C. de ſacroſanct. Eccleſ.* Secundò. ad vtilitatem, quæ euidenti, ac manifeſto modo apparere debet; ita vt Eccleſiæ conditio illo ex actu patenti, ac aperta forma, tàm alienationis tempore, quàm poſt meliorem, ac locupletiorem ponatur in ſtatum. Iſtiuſmodi enim in conceſſionibus, vt rectè procedatur, non ſolùm præſens, alienationis ſcilicèt, verum etiam futurum inſpicitur tempus, habita ad illius euentum conſideratione. Riccius *tit. de alien. rerum Eccleſ. reſolut.* 14. Coſta *dicto conſ.* 70. *num.* 12. Barb. *collect. decret. parte* 2. *cap. ſine exceptione num.* 5. Bald. *conſ.* 156. *circa medium, verſ. præterea, lib.* 1. Barbat. *conſil.* 40. *num.* 1. *parte prima*. Rota *deciſ.* 40. *num.* 1. *parte* 1. Idem Riccius *in praxi fori rerum Eccleſiæ in principio, verbo cauſæ.*

Ita vt ſi res, quæ præſens in tempus inculta, & infœcunda exiſtit, ex qua propter temporum calamitatem, tenues percipiuntur redditus, futuro tempore maiorem ſit redditura fructum, nullo modo vendi, vel concedi modico pro pretio valet. Caualc. *deciſ.* 46. *nu.* 142. *&* 143. Adde, quod nullo modo vtilis dicitur alienatio, vbi Eccleſia tantum accipit pretij, quantum dimiſit: vt cenſuit Rot. *in luc. bonorum vendit.* Februar. 1613. quorum Reu. Patriarca Pamphilio impreſſa per Farinac. ita referent Barboſa *coll. decr. parte* 2. *cap. ſine exemptione num.* 2. 4. *&* 50. Propterea teſtitutio Eccleſiæ conuenit de eo, quod minimè futuro pro tempore fuerit conſideratum illa præuidendo, quæ temporis curſu inferre damnum potuerant; nã tunc caſum culpa præcedit. Bald. *l. verum* §. *ſi loclupl. ff. de minor.* Nacta *conſ.* 748. *num.* 41. Aſilic. *deciſ.* 87. *nu.* 30. Caualc. *loc. cit. nu.* 268.

Stabilium in alienatione bonorum non ſolum præſentis damni ratio, verum etiam futuri, quod accidere poteſt, reſpici debet. Coſt. *conſ.* 70. *num.* 12. Tertio. ad pietatem, quæ ad pauperum alimenta reſpicit, ac ad captiuorum redẽptionem, vbi alio modo prouideri minimè poteſt. *l. ſancimus C. de ſacroſanc. Eccleſ.* Barb. *de iure Eccleſiaſtico vniuerſ. cap.* 30. *nu.* 18. Quarto. ad incommoditatem, vt aliquod nempè damnum euitetur, quod Eccleſiæ rei propter retentionem poteſt euenire, ac per alienationem valet deuitari. *d. cap. ſine excep.* 12. *quæſt.* 2.

Me-

A Menoch. *de arbitr. iudicum lib. 2. Cent. 2. caſu 177. num. 6.*

Ad ſolemnitatem verò, ac validitatem alienationi, vel conceſſioni, de qua agitur, inferendam, plurima ſimul iuncta requiruntur; adeoquod vno ceſſante, inualida exiſtimetur. Et primo dotantis conſenſus patroni debet adeſſe: ſecundum ſententiam Lamb. *in tract. de iure patro. lib. 3. art. 7. num. 1. per totum*, vbi B adducens opinionem. Abb. Innoc. Ioan. de Imol. & aliorum eſtimat. Quod, quamuis laicus exiſtat patronus, conſenſus tamen ſaltem de honeſtate debet haberi, non ex alio capite, niſi ex eo quod iuxta ex cauſa Patronus vbi facta videtur alienatio, illi, & contradictionem, reuocationemque valet inferre. Et ita recenſet Rocchus de Curt. & alij ab ipſo citati *in tractatu de iuris patr. verſ. honorificum, num.* 10. Taliter vt cum patroni C in rei Eccleſiæ alienatione deficiat conſenſus, de iſtorum ſententia, non inualidus redditur actus à principio: ſed inſufficientem poteſt declarare. quoties contra factam, ſine ipſius conſenſu alienationem, patronus reclamauerit.

Quorum opinio illa in alienatione locum habere videtur, vbi nullum patronus incommodum ſenſit; & caſus habetur in eo, qui Eccleſiam ſimplicitèr, & D abſolutè dotauerit, abſque eo quod ius reſeruauerit; in iſto enim ratione reuerentiæ, ac honoris, ipſi ab Eccleſia tribuendi de honeſtate conſenſus requiritur, minimè autem in illo, qui Eccleſiam dotauit, ſibique patronatus reſeruauit ius, habito de aliquibus non paruæ conditionis iuribus intuitu: vt extat caſus inuictiſſimo in domino Rege, qui velut E patronus omnes cathedrales Eccleſias Epiſcopatuum Regni Siculi dotans, ſibi ſede vacante ſuccedendi ius, ſpoliumque ab Epiſcopo relictum acquirendi reſeruauit, & alias ſubſidiarias penſiones è fructibus debendas excipit, vt in dies in obſeruatione eſſe videmus; in iſtis etenim habita damni ratione, quod fortè in rei Eccleſiaſticæ alienatione poſſet euenire, conſenſus de neceſſitate requiritur.

Hoc idipſum ex ratione præcitatis ab authoribus ad honeſtatis fundandum intuitum adducta colligitur; dicũt enim de honeſtate, non autem de neceſſitate, conſenſum requiri: eoquod nullo modo iuri patronatus iſtorum præiudicium infertur: ergo vbi aliquod illa ex alienatione patronis adducitur præiudicium; non de honeſtate, verum etiam de neneſsitate debet conſenſus adeſſe, cum ipſius de intereſſe tractetur: & ita ſenſit. Camil. Borell. *in collect. dec. tit. 32. de iure patronatus num. 141. vbi.* Poſſunt patroni reuocationem iuris patronatus alienationibus per capellanos legitima, abſente cauſa, nec ipſorum patronorum concurrente conſenſu factis dare: & hac de re: poteſt ſeſe patronus opponere, ne Eccleſiæ res diſſipẽtur, ac nullam propter cauſam diſtrahantur, cum ipſis præcipuum hoc onus incumbat, prout expoſuit Innocen. *in rubr. de iure Patronatus nu.* 1. Anchar. *conſ.* 122. *num.* 5. *verſ. item ius patroni.* Barboſa Collect. DD. *in 2. parte decret. cap. filius* 31. *num.* 30. Et iure, eoquod per bonorum Eccleſiæ carentiam Patronatus ius amitteretur, iterumque illam dotare compelleretur idẽ Barbo. *de iure patronatus num.* 253. Qua de re alienatione ſequuta ſemper valet patronus illius diſtractionem vrgere; vt dixerunt præcitati DD. quibus adde Caſtrenſ. *conſ.* 437. *viſis omnibus in fine lib.* 1. Tuſc. *in littera alienatio concluſ.* 272. *num.* 65. Caualc. *dec.* 17. *&* 63. *nu.* 33. *&* 64. *parte* 2. Adde quod ſi Eccleſiæ, cuius alienantur bona ad laicorum ius patronatus attineant, eorumdem conſenſus huiuſmodi in alienationibus, debet requiri, vt dicit Barbo. *in tit. de iure Eccleſiaſtica vniuerſo lib. 3. cap. 30. nu. 9. in fine*: vbi quamplures adducit.

Secundo. Summi Pontificis decretum, iuxta extrauagantis ambitioſæ diſpoſitionem, quæ cum omnibus notiſsima exiſtat, Doctorum authoritate nullo modo indiget.

Tertio tractatum, ſaltem vnum, diſcuſsionem ſcilicet, quæ allatis rationibus, pro, & contra efficitur, vtrum huiuſmodi

A iuſmodi bonorum alienationem facere ſit neceſſe: Barbo. *loco cit. nu.* 30. Couar. *lib.* 1. *variarum reſol. cap.* 17. *num.* 1. Vaſquez *de redditibus dub.* 3. Bonac. *varion. trac. tit. de alien. bonorũ Eccleſiaſ. diſp.* 2. *qu. vnica parte* 4. *num.* 1. Suarez *de Relig. tom.* 4. *tract.* 8. *lib.* 2. *cap.* 57. *num.* 8. Alex. *conſ.* 17. *lib.* 4. *num.* 50. vbi adducit Tex. *in cap. cum Apoſtolica, & cap. tuam, de his, quæ fiunt à prælatis, &* 12. *queſt.* 2. B *cap. ſine excep. & cap.* 20. *de rebus Eccleſiæ non alien. nu.* 6. Qui tractatus expreſſo maioris partis capituli conſenſu, corroborationem debet habere, licèt ſingulariter præſtetur. Idem Vaſquez *d. dub.* 12. *num.* 42. Bonac. *dicto puncto* 4. *nu.* 2. *adducti* à Barboſa *loco citato numero quarto.*

Nec aliqua in parte obicem poneret, ſi prædicto de contractu, illa fuerant in inſtrumento verba enarrata, nempè (habito ſæpè ſæpius, quæ de ſolemnitate requiruntur) illa enim verba enunciatiua nullo modo præcisè tractatum probant. Alex. *dicto conſ.* 17. *lib.* 4. *num.* 6. vbi adducit Bart. *in l. fin. ff. de caſtren. pec. & in autent. ſi quis in aliquo, C. de edendo, & in l. ſciendum ff. de verbo oblig. pernotata in l.* 1. C. *de fide Iuram. & Iuris haſtæ fiſcalis lib.* 10. Arg. *l. doli verſ. diuerſorum ff. de nouat.* benefaciunt notata per Innocentium *in cap. cum iure de officio delegati, & in cap. quoniam contrarium de probationibus*. Quorum opinione conſiderata, infallibilis traditur regula, quod ſemper ex ſe, ac ſeparatim, de tractatu debet inſtrumentum fieri, ab inſtrumento emphiteutico, vel alienationis. Paulus de Caſtro *conſ.* 38. *incipiente ſuper qua quatuor. vtrum viſo ſtatuto, lib.* 20. Specul. *in tit. de locat. §.* 2. *verſ. & ſi res, iuncto verſ. præcedenti de his, quæ fiunt à Prælatis.* E Nec ex notarij affirmatione, quæ inſtrumenti in fine fuerit facta (quod ſcilicèt contractus cum cauſa, & ſolemnitate fuerit ſtipulatus) cauſæ cognitionẽ infertur interueniſſe: eoquod iuxta veram, realem, rationabilem, communemque ſententiam, relationi à notario factæ, nulla præſtanda eſt fides, habito præcipuè reſpectu, quod impoſsibile erat hæc omnia eodẽmet tempore, ac inſtrumento interuenire. & hac de re optimè fuit conſtitutum, quod tractatus iſti, iſtaque cauſæ cognitio, inſtrumenta alienationis rei Eccleſiaſticæ, ſaltem per vnum, vel geminum diem debeant præcedere. Cauàlc. *deciſ.* 45. *num.* 30. Gram *deciſ.* 79. *num.* 10. 11. *&* 17. Rol. *conſ.* 15. *num.* 11. *vol.* 1. *& conſ.* 7. *nu.* 16. Crauet. *de antiquit. temp. in* 2. *parte cap.* 104. *num.* 5. Clot. *conſ.* 339. *num.* 34. *vol.* C 3. Felin. *cohſ.* 42. Bal. *conſ.* 376. *vol.* 1. Ional. *conſ.* 48. Eò magis, quod verba illa in contractu enunciata, per quæ demonſtratur ex Eccleſiæ neceſſitate, vel commodo illius ſtipulationem proceſſiſſe nullam retinet ſufficiẽtiam ad quod talis cauſæ aſſignatio minimè propter inſtrumentum requiritur: itaut de ſcripturæ ſolemnitate ſit: ſed ipſam propter alienationem: *Canal deciſ* 46. *num.* 125 B & adducit *in cap.* 1. *de contract. num.* 765. Aliter abſurdum reſultaret; quod nimirum quis ſolæ ex neceſſitatis aſſertione, quamuis ipſius neceſſitatis, commoditatiſque cauſa minimè ſubſit, alienationem facere poſſit: Idem Caual. *dicta deciſ* 46 *num* 12. Bartolus *in l. finali de Caſtren pec. num.* 6. Præcipuè ſi partes ſolemnitati in contractu enunciate, renunciationem facere nequeunt: Bartolus *in* D *l. ſciendum, ff. de verbor. obligat.* vbi ponit exemplum in minore, fiſco, & Eccleſia. Hac de alio conſtare modo cauſæ de veritate debet, quàm per alienatoris affirmationem: iſta etenim à veritate, non verò à contrahentium voluntate dependentiam habere: Caual. *dicta deciſ.* 46. *num.* 125. *vſque ad numerum* 129. Quæ omnia cum è mera diſpoſitione habeantur, quæ à ſua ratione, vt anima è corporis moderatione regulatur: ſecundum diſpoſitionem Text. *in l. ſi vnquam, in verbo liberis num.* 45. *C. de reuocand donat.* Tiraquel. *in tractatu quod ceſſante cauſa num.* 513. Menoch *conſ.* 40. *num.* 17. Omnibus his, quæ illorum ad validitatem requiruntur, ceſſantibus, de iure nullum habere vigorem apparent. iuxta vulgatiſſimam iuris regulã; quod nem-

A hempè ceſſante cauſa ceſſet effectus : *l. adigere quamuis, de iure patronatus.* Tiraq. *loco citato num.* 29. & Menoch. vbi ſupra *num.* 18. Quo in loco edicti ratione ceſſantis ceſſare quoque videtur edictum ; & conſequenti ratione alienationes prædictas, bonorumque Eccleſiæ emphiteuſicationes de iure nullam habere validitatem cenſendum eſt, ſi cauſa nimirum neceſſitatis, vel vtilitatis, aut pietatis, incommoditatiſque in illis minimè interueniat ; pariterque in cum vita ex iſtis tractatus, decretum Pontificis, patronique conſenſus minimè copulatiuè interfuerit ; Ac ſimili vice Primato hortum habito defectu ad illas deuenire, prohibitum tentat ; Bart. *de offic. & poteſt. Epiſc. parte* 3. *alleg.* 95. *num.* 68. Menoch. *de arbit. lud. caſu* 433. Præcipuè ſi decretum ad tempus emphiteuſis conſtituq quæ contra iuris formam reputetur ratione amiſſionis ſpei aliud ſuper ea conquirendi, validitatem de iure non habet, cumque omnibus eius qualitatibus corruit. Idem Barbo. Menoch. *conſ.* 29. *à num.* 1. vbi adducit Text. *in cap.* 1. *qui feudum dare poſſunt. cap.* 1. §. *item ſi Epiſc. quibus modis feudi amittantur in vſibus feudorum ; cap. ſuper rebus Eccleſ. non alienand. & cap.* 2. *de feudis.*

B

C

D Nec vllo modo Pontifex (eſto quod eius adeſſet decretum) cauſæ valet ſupplere defectum, ſi verè de illa euidenti modo non conſtiterit. Gomin. *conſ.* 48. *num.* 9. Ipſa eademmet ratione, exeo quia iuris ex neceſſitate debet verificari conditio, ſub qua Pontifex ordinauit poſſe ad alienationem deueniri ; quod alienatio ſcilicet Eccleſiæ ad vtilitatem, vel neceſſitatem concernat ; prout fuit

E expoſitum. qua minimè verificata, decretum nullum ex ipſo iure eſt conſtitutum, cum illa è qualitate intrinſecam dependentiam, cum illa connexionem habeat, velut animà cum corpore : Immò Summus Vrbis Antiſtes qualitatem illam veram exiſtere præſumpſit ; & hac de cauſa decreti ad conceſſionem deuenit : quæ ſi ceſſaret illam nullo modo cõceſſiſſet. Ruinus *conſ.* 88. *num.* 5. *lit.* Ea-

F litèr vt cõtra Pontificis decretum ſi minimè fuerit verificata cõditio in decreto adiecta, cuius vigore ad illud fuit deuentum, contraria probatio in parte admittitur, nullam ſcilicet, vel neceſſitatis, vel vtilitatis cauſam fuiſſe, inualidũque redditur decretum, & nulla declaratur alienatio. Caualc. *dict. deciſ.* 46. Fulgineus *in notat. de contractibus emphit. queſt.* 24. Nullum ponere obicem, quod talis exequutores decreti talem declarent alienationem, euidentem in vtilitatem ſucceſſiſſe ; probata enim læſione, ſemper Eccleſia, vel patronus talem yrgere poterit alienationem. Rodoan. *de rebus Eccleſ. non alien. tit.* 19. *num.* 151. Surd. *conſ.* 249. *num.* 22. Itaque cum cauſa falſa probetur, decretum ſimul cum alienatione nullum habent vigorem : nec tali ex alienatione dominium transfertur. qui de cauſa rei vendicatio contra H poſſidentem Eccleſiæ conceditur. Abb. *conſ.* 41. *col.* 1. Vbi talis conceſſio reperitur irrita, non obſtante Pontificis confirmatione ; patenterque apud Decium *in conſ.* 142. Obſeruatum à nobis fuit quamdam emphiteuticam conceſſionẽ Innocentij VIII. authoritate corroboratam, cum de læſione conſiteretur, irritatã fuiſſe.

Maximè ſi manifeſto modo conſtiterit res ad emphiteuſim conceſſas, per ſe, propriaque ex natura, quam retinent, abſque eo quod aliqua hominis adhibita fuerit induſtria, nullo modo inutiles, ſyluoſas, ſteriles, aquoſas, inundatis, ac infructuoſas eſſe, pro quibus alienatio tractatu præcedente permittitur, quod nullam Eccleſiæ, ſi apud Eccleſiã permanſerint, vtilitatem afferant. Barb. *loco citato num.* 20. vbi adducit Authent. K *præterea, C. de ſacroſanct. Eccleſ. cap. hoc ius* §. *perpetua, & cap. œconomus* 10. *quæſt.* 2. *cap. ſine exemptione, & cap. terulas* 12. *quæſt.* 2. *cap.* 2. *ad aures de rebus Eccleſ. non alienandis.* Cum ergo euidenter appareat nulla ratione alieno ære oppreſſum rectorem exiſtere, nec aliquam Eccleſiæ, vel ædificandi, vel reſtituendi, aut alia neceſſaria faciẽdi, vt requiritur,

A neceſſitatem ineſſe : ac pariter, cum de patroni conſenſu, Pontificis decreto, atque omnibus ad ea requiſitis, vt adnotauimus, nulla extet euidentia, debet concludi, nullum prædictas conceſſiones vel valorem, vel robur habere. Caualcan. *deciſ.* 45. *num.* 33. vbi adducit Gugliel. *de rebus Eccleſiæ non alienandis, centur.* 112. *queſt.* 22. *num.* 4. *& centuria* 459. *nu.* 11. 12. *&* 13. Immò eſto, quod
B hæc omnia ceſſarent, irrita ſolum eſſe debet ex enormiſſimę læſionis capite; quam aduenientę ex temporum qualitate ſubſtinet Eccleſia; eòquod res ad emphiteuſim conceſſæ annuum præter cauſionem, centuplum, vt in diem videmus, reddant fructum; ac præcipuè in integrum reſtitutio competit Eccleſiæ pro recuperatione rei, ſuper qua tam
C exiguus in illius damnum, ac præiudicium fructus percipitur. Camill. Borel. *in ſumma deciſ. tit. de emphiteuſis nu.* 283. Simili modo, & Regi legitimo pro ſuo intereſſe, qui Minori, Eccleſiæ, ac Reipublicæ aſſimilatur. Sforz. Oddus *de reſtit. in integrum, queſt.* 3. *art.* 14. *nu.* 88. Diductus *variarum reſolut. cap.* 13. *nu.* 13. Grammaticus *ſuper conſtit. Regni, tit. de reſtit. Reipubl. num.* 40. Nullum ponente
D obicem, quod ex illarum poſſeſſoribus rerum immemorabili ex tempore fuerit aſſignanda præſcriptio. Idem Sforza, *loco citato queſt.* 16. *art.* 10. *nn.* 91. Ruinus *conſ.* 68. *n.* 20. *lib.* 1. *& conſ.* 103. *in fin. l.* 8.

Ex eo quia læſionis ratione lex obſtat: nec iuſtam præbet cauſam inualido præſcribendi titulo, quamuis millenaria exiſteret. Alexand. *conſ.* 75. *viſa themate n.* 12. *verſ. ex his patet reſponſum vol.* 2.
E Menoch. *conſ.* 1. *num.* 499. *verſ. non obſtant quintum.* Caualc. *deciſ.* 28. *num.* 21. Eò magis, ex eo quia prædictæ conceſſiones à primo ſui exordio nullum habebant valorem; cum factæ fuerint de rebus, quæ nec poterant, nec debebant concedi, in detrimentum damnumque Eccleſiæ, ac patroni, nulla exiſtente cauſa, nulliſque interuenientibus ſolẽnitatibus, quæ nullitas titulum ad non

F titulum reducens, à ſui initio facit, quod talium poſſeſſoribus bonorũ, nullo modo præſcriptio etiam per mille annos, curtat. Crauet. *conſ.* 146. Roman. *conſ.* 1. *num.* 53. *&* 57. Adde, quod ſi talis daretur præſcriptio in malè poſſidentibus Eccleſiæ bona, occaſio etiam in peccato, ac excommunicatione perſiſtẽdi daretur. quod nullo modo erat à ſuperioribus permittendum. hac de cauſa ea
G immemorabilis præſcriptio debet omninò excludi. Crauet. *dicto conſ.* 146. Caualcan. *deciſ.* 28. *num.* 26. *& deciſ.* 27. *nu.* 24. *cum pluribus ſequentibus.* Vltra quod nullo modo in Regno in tertijs etiam poſſeſſoribus conceditur præſcriptio. Debet igitur concludi iſto ex potiſſimo capite prædictas conceſſiones inualidas, ac reprobabiles à iure eſſe.

H Nullum ponente obſtaculum ſucceſſorum in prælatura taciturnitate, Miniſtrorumque Regis, à quibus ratione ignorantiæ nullo modo tacitus datus fuit conſenſus, nec vlla vice aduerſus eos poteſt præſcriptio currere. Caualc. *deciſ.* 27. Et hanc propter cauſam minimè affirmari valet ſucceſſores Prælatos, Regiſque Miniſtros per canonis receptionem rata reddidiſſe inſtrumẽta; ignorabant etenim læſionem, actuſque nullitatem, & bonorum Eccleſiæ inueſtituram. Caualc. *deciſ.* 45. *num.* 13. *& deciſ.* 46. *num.* 99. Nulla in parte obſtante, quod temporis ex antiquitate omnia ſolemnia interueniſſe acta præſumeretur, & ita omnes neceſſarias ſolemnitates
I tàm ex parte patroni, quàm ex Pontificis parte, ac rei ad emphiteuſim conceſſæ, adueniſſe iudicetur; tali namque ex temporis antiquitate nullo modo cauſa præſumitur, aliter tituli iuſtificatio, ac ſubſtantia præſumeretur: vt conſideratum fuit per Nactam *conſ.* 102. *nu.* 42. Maſcard. *de probat. concluſ.* 13. 22. *num.* 28. Caualc. *deciſ.* 29. *num.* 10. *&* 15. *& deciſ.* 3. *num.* 81. Rotam Nouiſ. *deciſ.* 65. *num.* 23. Et licèt iuxta quorũdam ſententias, ſolemnitas ex temporis antiquitate præſumeretur, talis opinio de iure ciuili procedit; aliter enim eue-

nit

A sit in iure canonico. cui præsenti in-
causa standum est, Arat. *in l. sciendum*
num. 12. *ff. de verb.* Gabriel. *de præsump.*
conclus. 1. *nu.* 76. Menoch. *lib.* 3. *præsump.*
num. 91. Mascard. *dicta conclus. num.* 25.
Caualc. *decis.* 46. *num.* 16. Et concessio,
quod etiam de iure canonico vigorem
haberet, ac procederet solummodo, in
illius Prælati, qui contraxit præiudicium,
& habentis ius, causamque ab eo, non
B tamen in tertij præiudicium procedit,
patroni scilicet, atque successorum in
prælatura, qui nullam, vel causam, vel
dependentiam alienante à Prælato ha-
bent. Rota Lucchen. *decis.* 52. *num.* 25.
Menoch. *cons.* 1. *num.* 79. Cephal. *cons.*
441. *num.* 27. Gabriel. *de præsumpt. con-*
clus. 1. *num.* 54. Afflict. *decis.* 53. Caccher-
anus *decis.* 173. *num.* 3. Mascard. *dicta*
conclus. 1322. *num.* 26. Menoch. *dict. præ-*
C *sumpt.* 132. *num.* 91. Successor namque
in prælatura nullam ab anteriore Præla-
to causam habet; verum etiam ab Ec-
clesia; vt fuit consideratum à Peregrin.
& Caualc. *dicta decis.* 44. *num.* 6. & *de-*
cis. 46. *num.* 18. Tanto magis ex eo quia
successores nullam de qualitate, ac alie-
nationis forma notitiam habuere; quā-
uis omnia solemnia, & necessaria inter-
uenerint. Cephalus *d. cons.* 316. *nu.* 14.
D & *cons.* 441. *num.* 79. Caualcanus *dicta*
decis. 46. *num.* 19. *parte* 1. Probari nam-
que debet scientia. *l. verius, ff. de probat.*
Eò magis, quia de maximo præiudicio,
patrono, & Ecclesiæ illato, agitur. Ga-
briel. *de præsumpt. conclus.* 1. *num.* 53.
Caccheranus *decis.* 173. Caual. *decis.* 56.
num. 21. *parte prima*, & *decis.* 29. *nu.* 15.
parte 2. Præsumptio verò ex homine,
non autem ex iure habetur; & ita vana
E est, cui nullo modo stare prudentes cō-
pelluntur. Nacta *cons.* 162. Caualc. *dicta*
decis. 56. *num.* 42. *parte prima*, & *decis.* 29.
num. 15. *parte* 2. Et claro modo omni-
bus de præiudicio, patrono, & Eccle-
siæ illato constat; quod à cunctis immē-
sa ex fructuum perceptione, ac emphi-
teutici canonis tenuitate conspicitur. &
hoc equidem damnum semper ostendi
probationibus valet; & quod nullo mo-
do Ecclesiæ vtiles fuere tales concessiō-
nes. Rodoanus *de rebus Ecclesiæ non alie-*
nandis, quæst. 20. *num.* 164. Quibus om-
nibus vnitim concurrentibus, debet in-
dubitatam inferri per doctrinam: Regē,
& Ecclesiam posse prædictarum nullita-
tes concessionum intentare, ac ad pri-
stinum restituere statum: parique modo
minimè possessores audiuntur cum in
excommunicationis statum existere iu-
dicentur. secundum intentionem Caual.
decis. 45. *num.* 38. Quo in loco casum
exemplificando dicit, quod isti semper
in excommunicatione perstiterunt, sunt,
ac erunt, vsquequo bona prædicta non
faciant ad Ecclesiam regressum: & saltē
propter exorbitantes rerum emphiteu-
ticarum inualidè concessarum introitus
augeri debet pensio, & non tali ratione
exiguos dari prouentus. Gregor. Lopez
l. 26. *glos.* 3. *à principio tit.* 28. *parte* 3. Ti-
raquell. *de retract. tit. ad finem num.* 94.
Barbo. *C. de iure emphiteutico num.* 26.
vbi dicit, quod aucta re emphiteutica,
debet etiam augeri pensio.

Reliquum est, vt solummodo articu-
lus discutiatur: an isti ad fructuum re-
stitutionem teneantur? & dicimus, quod
absque vlla dispensatione tenentur ma-
læ fidei ratione, in qua videntur conti-
nuare, scientes res ab ipsis possessas es-
se de rebus Ecclesiæ; eòquod per tam
exiguam canonis solutionem illam re-
cognoscunt in dominam, illarumque
possessionem habere sine solemnitati-
bus, causisque ad illam requisitis no-
scunt; quibus minimè concurrentibus
debet vna cum fructibus ab inuestitura
die perceptis rei effici restitutio. Fulgi-
neus *de contract. emphit.* Præcipuè si em-
phiteusis concessio perpetuum ad tēpus
fuerit: nam illo in casu bonorum debet
restitutio fieri vna cum fructibus, dam-
nis, interesse, ac expensis inuestiturę
ex die, non autem à mota lite percep-
tis. Caualc. *decis.* 45. *num.* 66. Soccin.
cons. 29. *dubit. vlt. vol.* 1. Grammaticus
decis. 744. Afflict. *decis.* 93. *num.* 2. Alex.
cons. 90. *in fine vol.* 2. Riminal. Iun. *cons.*
5. *num.* 4. *vol.* 1. Immò ad meliorationem

F

G

H

I

K

A ta esse obligatos concludimus, ista enim velut facta in loco Ecclesiæ invalidè cõcesso, illius ad vtilitatem cedunt, quæ nullo modo tenetur illa restituere, tanquam alieno in solo facta; quamuis illa de propria facientis pecunia facta esse constaret, Surdus *cons.* 333. *n.* 44.

Debet itaque concludi ex istis, ex quibus Salernus *in allegat. impressis in causa territorij Sambuci à num.* 82. qui antefactas tales concessiones esse annullãdas dicit; & præcipuè ex eo, quia exrat S. C. M. ordinatio mandantis, ac dicentis: *En quanto a las Tierras, que el Obispo ha dado a censo, sin mi licencia por ser assi mismo cosa tan preiudicial se encargo hagais salir la nullidad de los contrattos por todos caminos*. Et debet etiam videri id, quod scriptum extat penes Rubeum *parte* 7. *decis. recent. decis.* 129. *num.* 16. & penes Merlinum *decis.* 710. *n.* 16.

DE COLONIS PARTIARIIS.

Cap. 4.

PArtiarius ille dicitur colonus, qui alienum agrum solumue communi pro damno, & commodo excolit, aduersus quem actio pro socio competit ex eo quia partiarius colonus socius nominatur. *l. si merces*, § *vis maior*, & ibi DD. *ff. locati.* Rimin. Sen. *cons.* 100. *num.* 15. *& sequent.* Ruinus *consil.* 151. *num.* 7. *lib.* 4. Et simili modo societatis contractus inter eos appellatur quando infœcundus, sterilis, ac infructuosus fundus alicui ad melioramenta adferenda, sub partis fructuum prestatione conceditur. Ruinus *dicto cons.* 100. *num.* 13. *& sequenti cum num.* 39. & impropriè modo socium esse ceuseo, vt colligitur ex *dicta l. si merces*, § *vis maior*, ibi: *quasi iure societatis*: cum illa *quasi* dictio improprietatis demonstrationem faciat: *l.* 2. *ff. de inofficioso testamento*, *l. si pater*, § *qui duos*, *ff. de adoptionibus*; quorum societas alterius eorum sequuta morte, dissolutionem patitur. *l. actione*, § *morte*, & *l. nemo*, *ff. pro socio*. Sed contracta locatio, vt certæ fructuum portionis fiat solutio ad hæredes progressum facit, sicuti si certa fuerit merces constituta. Baldus *in l. certi iuris num.* 6. *C. de locat. & cond. & in l.* 1. *num.* 13. *C. de fruct. & litis expensis*.

Ita vt partiarius colonus nullo modo ex locatione, verum etiam ex vi societatis in obligatione reperitur. Doctores *in dicta l. merces*, § *vis maior*, *ff. locati*, & præsertim Bartolus, Baldus, Paulus è Castro, & Fulgosius. Signorel. *cons.* 84. *num.* 3. Ruinus *dicto cons.* 100. *num.* 15. Quamuis contractus ille sit improprio modo societas: eòquod vtili actione, pro socio, aut præscriptis verbis erit agendum: vt inquit Azor. *in summa*, *C. de locat. & conduct. num.* 9. Aliter verò eueniret, si certa fructuum quantitas quolibet anno solui deberet, atque confuso in genere esset præstanda; vt decem nimirum, tritici sulmæ, vel vini cupæ, seu fructus alterius, eòquod innominatus erit contractus. Bartolus in *dicta l. merces*, *& in d.* § *vis maior*, *n.* 16. *& in l. si apes*, § *primo*, *ff. de furtis*. Paulus de Castro *in dicto* § *si vis maior*, *ff. de loc. & conduct.* Verum, si determinato in genere certa fuerit quantitas promissa, veluti pars tertia fructum ex fundo, cuius culturæ, sinduit excipienda partiarius nominatur colonus, & inter ipsum, & dominum societas contracta intelligitur. *dicta l. merces*, § *si vis maior*, & ibi Barb. *num.* 9. *& in dicta l. si apes*, § *primo*, *vers. an partiarius*, *ff. de furtis* quæ etiam tacito modo contracta intelligitur. Ruinus *cons.* 151. *num.* 8. *& seq. lib.* 4. Cui receptorum pars fructuum, pro adhibita industria, & cultura esse nec concessa. Ofuibus *decis.* 82. *num.* 9. *l. prima*, & ibi Bartolus *ff. de fruct. & litis expensis*, *l. fructus*, & ibi Bartolus *ff. soluto matrimon.* Et hac de causa propter impensas, quæ fuerint ab ipso factæ, tacita inditur hipotheca: *argum. l. interdum cum l. sequenti*, *ff. qui potiores in pignore habeantur*, *l. prima*, *quibus modis pignus vel hipotheca tacita contrahatur*. Vnde partiarius colonus, donec fructus,

qui

A qui ſibi debentur, percipit, fundi culturæ valet inſiſtere. Abb. *in cap. 1. nu. 3. de reſtit. in integrum.* Itaut partiarius colonus ſingulari è ſucceſſore expulſione nulla ratione pati poteſt. Iacobus Butr. quem refert Bald. *in antiqua repetitione in dicta l. merces, §. 1. & l. idemque, §. vlt. ff. pro ſocio.* Licèt contraria fuerint in ſẽtentia. Romanus *conſ.* 309. & Alexand. *in l. ſi filiofam. §. ſi vir, num. 17. verſ. ſed contrarium, ff. ſoluto matrim.* Cephal. *conſ.*

B 181. Olaſcus attamen *deciſ. 82. ad finem.* opiniones diſtinguendo conciliat, dicẽs: *Aut agitur de fructibus pendentibus, qui max ſunt colligendi, & tunc pro ſumptibus culturæ, & induſtria pars coloni proindè haberi debet, ac ſi percepti fructus eſſent, argum. l. penult. ff. de teſt. mil. cum alijs à Tiraquello, inductis de retract. lignag. gl. 7. §. 1. num. 44. & Couarr. variar. reſol. l. 1.*

C *cap. 3. nu. 3. Aut agitur de fructibus futuri anni, pro quibus ſumptus non ſunt facti, nec operæ, nec induſtria eſt adhibita, & tunc quoad eos partiarius non obtinebit: quia nullum habet ius, neque detrimentum vllum patitur. Cagnol. in l. 2. num. 221. de pactis inter emptorem, & venditorem.* Et Olaſcum ſequutus fuit Surd. *dec. 52. num. 12.* & videri debent Vincentius de Franchis *deciſ. 334. parte 2.* Velaſcus *de iure emphiteutico queſt. 30.* Gratianus *diſceptat.*

D *230.* Menoch. *de arbitrar. caſu 215. num. 2.* Hæc de cauſa valet in fundo moram facere, donec debitam fructuum portionem ſibi datam ſentiat, còquod exceptio, quæ auctori obijci poteſt, ſucceſſori quoque obſtat: *l. in vendictione, ff. de actionibus emphit. l. fluminum, §. adyciter de damno infecto, l. etiam, ff. de iureiurando, cum ſimilibus.*

E Differentia partiarium inter colonũ, & illum, qui nummis colit, habetur; còquod iſte omnes, vtilitati ſuæ, fructus excipit. Partiarius verò diuiſionem facit, nempè pro illa parte, circa quam facta fuit conuentio. Signorel. *conſ. 84.* Romanus *in l. diuortio in principio num. 7. ff. ſoluto matrim.* Adde, quod partiarius colonus tanquam ſocius, exceptum, dampnum, lucrumue ſimul cum domino commune habet; ſimplex verò, qui nũmorum ſummam exſoluendo colit, omne, & lucrum, & dampnum ſibi recipit. *dicta l. merces, §. vis maior, ff. de locat. & conduct.* Quo in loco Bartolus expreſſo modo notum reliquit. Quod ſi partiarius minorem ea, quam ſeminauerit, fructuum quantitatem accipiat, debet ex præcepto partẽ domino tribuere. quod etiam ſcriptum reliquit Bald. *in l. licet num. 10. C. de locato, & conduct.* Afflict. *in cap. 1. §. rurſus. col. 2. circa medium quibus modis fund. amitt.* Simplici etiam colono, qui annuam reddens penſionem agri inſiſtit culturæ, debet ſuperuenienteꝫ, propter ſterilitatem penſionis remiſſio fieri, vt ſuo loco dictum fuit: ſed partiarius nullam partis fructuum remiſſionem accipit. Quare, ſi ipſe multas in re faciat expenſas, & percepti fructus nulla forma expenſarum attingunt medietatem, nihil debet ei remitti, illa ſcilicet ratione: quia ſocius eſt, ac ſocietatis ex natura damni, vtiliſque particeps effici debet; *dicta l. ſi merces, §. ſi vis maior, ff. de locat. & conduct.* Bald. *in l. licet, nu. 10. C. eodem.*

F G H

Partiarius in conſignanda fructuum medietate domino, nulla ratione ſemen deducit; per Text. *in cap. tua nobis, verſ. verum ſi ad Deum de decimis:* còquod ſine fructuum, & expenſarum deductione, ſuam conſequi debet fructuum portionem: colonus etenim de proprio ſemen pro agro ſerendo exponere obligatur: quapropter Innocentius *in dicta cap. tua nobis regulam extra alij:* quod fundum ad inferendam culturam ad partẽ fructuum accipiens, nullo modo ſemen, vel alias deducit impenſas, niſi alia per pactum diſpoſitio extaret. Surdus *deciſ.*

I K *201. num. 3.* vbi adducit Abbatem dicentem, ruſticum ſemen de proprio ponere debere, ſi aliter actum ſenſit: & Bald. *in l. 1. num. 9. queſt. 7. ff. pro ſocio,* & Cinum poſt Iacobum Aretio: Còquod tacita forma actum fuiſſe conſpicimus, colonum ſemina ſpargere, aliaque ſuis expenſis facere debere, & hæc de re minimè deduci debent. Velaſcus *de iure*

em-

A *emphiteutico quæſt.* 32. *num.* 9. Menochius *de arbitr. caſu* 215. *num.* 2. Iſta namque ratione debita fructuum pars colono aſſignatur. Surdus *deciſ.* 794. *num. primo.* Et quamuis fuerit è domino facta fundi venditio, ex qua, licèt nihil expreſſis verbis dictum fuerit, pendentes etiam fructus venditi videntur. *l. Iulianus, § ſi fructus, ff. de action. empt.* Valet colonus, non ſolùm quoad dominicam, verum
B etiam quoad colonicam portionẽ perſonali actione repetitionem à domino facere venditore. DD. penes Surdum *dicta deciſ.* 294. *num.* 6. niſi emptor factæ emptionis tempore fundum ad partem excolendum, traditum fuiſſe ſciret. Teſaurus *deciſ.* 55. *nu.* 4.

Præſenti in tractatu dicendum circa ſeminis materiam occurrit; vtrum ſcilicet, ſi colonus nullum ſua ex parte ſemen ad ſerendum habens, illud ab alio,
C vel pecunias ad ſeminis emptionẽ mutuas recipit, an talis, vel ſeminis, vel pecuniarum creditor ſoli domino in ſolutione accipienda præferatur? pro cuius caſus reſolutione, DD. quidam aſſerunt: ſeminis creditori contra ſoli dominum prælationem dari: alij contrariũ affirmant. Primæ opinionis propugnatores fuere. Mantica *de tacitis lib.* 11. *tit.*
D 23. *nu.* 11. Pacificus de Saluiano *inſpect.* 3. *cap.* 2. *num.* 524. Qui extenſionem etiã facit in pecunias, pro ſemine habendo, mutuas dante; qui mutuum enim ſemẽ dedit, cauſam in fructuum productione præſtitiſſe videtur; atque ſimul cũ prælationis priuilegio erit hipotheca. Paſcalius *de viribus patriæ poteſtatis parte* 4. *cap.* 6. *num.* 65. Carocius *de locato, & cond. tit. de deformit. quæſt.* 5. *verſ. circa prælationem num.* 2. Decianus *conſ.* 50. *lib.* 3.
E Caſtilla *deciſ.* 10. *nu.* 6. Teſaurus *quæſt. forenſ.* 29. *num.* 6. Gaita *de credito cap.* 4. *num.* 557. Nepita *ſuper conſuetud. Catan. tit.* 35. *conſuet.* 1. *num.* 35. Amatus *reſol.* 3. *num.* 75. Fructus namque nullo habito ſemine ortum ſortiri minimè potuiſſent; cum abſque ſemine, haud equidẽ ſerere colonus, neque fructus ex agro percipi potuiſſent. Pro parte autem ſoli domini defenſionem adducũnt. Decianus *conſ.* 50. *lib.* 3. Felicianus *de ſocict. cap.* 27. *num.* 77. Cauale. *deciſ.* 27. *num.* 23. *& 37. parte* 2. Peregrinus *conſ.* 80. *nu.* 1. *vol.* 3. Laſarte *de decimis venã. cap.* 19. *num.* 71. *&* 72. Muta *ſuper conſuetud. Panorm. conſ.* 84. *num.* 14. Caſtilla *dicta deciſ.* 10. *ad finem.* Eòquod is retinet in ſpecie priuilegium, cuius vigore ipſi fructus in ſpecie hipothecati exiſtunt: ex eo quia ſua ex re locata percipiantur: *l. ſi ventri, §. in bonis, ff. de priuilegijs creditorum, l. ſi in l. ge, §. ſi colonus, ff. locati, l. in prædijs, ff. in quibus cauſ. pign.* vel hipotheca tacitè contrahitur, ac ſine agro, ipſiuſque ſolo incrementum nulla ratione ſemina poſſunt excipere. Giurba *obſeruat.* 93. *num.* 3. *& obſeruat.* 103. opinionẽ veriſſimam eſſe iudicat per Text. *diſpoſitionem in l. qui ſcit, ff. de vſufructu:* vbi: *Quia omnes fructus non iure ſeminis, ſed iure ſoli percipitur: & in §. alieno fundo:* ibi: *Quoniam in percipiendis fructibus magis corporis ius, ex quo percipiuntur, quã ſeminis, ex quo oriuntur.* Et eò magis vigorem partiario in domino hæc habet ſententia, qui præcipuè ſuam habere debet portionem, nulla expenſarum habita conſideratione, quas de ſuo partiarius tenetur facere colonus: Quibus citatis in locis, etiam diſputationem facit de prælatione directum inter dominiũ, vtilemque, & ſeminis. Et vtrum talis creditor ſeminis alijs anterioribus creditoribus præferatur, qui negatiuè reſponſum donat; niſi ille ante de ſpeciali rei hipotheca fuiſſet cautum. Teſaurus *quæſt. forenſ.* 29. *num.* 9. *&* 10. Cancer. *variar. reſolut. cap.* 14. *de locato num.* 94. *& vt in num.* 8. dictus Giurba affirmat, qui ampliationem facit in *num.* 8. aſſerens; idem euenire in pecunia, vt vulgus dicit, de Maſſaro à Mercante, credita: cum Nepita loco ſupra citato diſſentiatur. Vel ſi manus iniectionem ſibi ſeminis creditor reſeruaſſet ex diſpoſitione Ritus Regni huius 192.

F G H I K

Videndum etiam præſenti in tractatu eſt: ſi colligendis ſuper fructibus eſſet impoſita gabella: an illa è colono partiario

A tiario Eccleſiæ, vel clerici fundo percepti tribui debeat? & debere præſentim in quæſtio diſtinctionem afferri exiſtimo: Aut loquimur de fructibus Eccleſiæ: vel clerico ſui promedietate debitis: aut verò de parte, colono pro ſua induſtria tangente: vt diſtinctionem attulit Menochius *de arbitr. Iudicum caſu* 551. *à num.* 25. vbi ſcripſit in *num.* 30. Colonum illa pro parte, quàm Eccleſiæ

B præſtare compellitur, immunitatem habere; cum Eccleſiæ bona præſtiti dicantur fructus: citat Macabrunum *conſ.* 18. & Fidericum de Senis *conſ.* 111. *num.* 10.

Quoad partem verò colono debitã, etiam diſtinctionem adhibere iudicauit, cum ſcilicet immunitas, quæ perſonalis ſit domini perſonam reſpicit: hoc in caſu cum priuilegium nulla vice de perſona ad perſonam debeat commigrare,

C minimè ad colonos deberi extendi proportione ad illos attinente. adducit Abbat. *in cap. ex parte de decimis, gloſam in clementina prima de decimis.*

Cum autem immunitatis priuilegiũ etiam Eccleſiæ bonis tributum exiſtit, multæ adſunt ab ipſo addudtæ opiniones: quarum prima nullo modo priuilegium partiarios ad colonos, quoad partem ex re Eccleſiæ ad excolendum

D tradita, illis tangentem aſſerit extenſionem habere, quàm opinionem ſex vltra viginti DD. eo in loco citati defenderunt, ibique rationes adducit, quibus ad hanc ſubſtinendam opinionem, fuerint compulſi: Secunda opinio Eccleſiaſticis in bonis partiarijs immunitatẽ conceſſit, quã ſexdecim DD. citatos pro hac acriter propugnaſſe aſſerit in *num.* 46. rationeſque iſtam roborantes

E opinionem adducit.

Prima opinio magis probabilis, ac vera viſa fuit. Teſauro *deciſ.* 116. quo in loco totis viribus illius defenſionem ſuſcipere conatur, contrariorumque rationibus reſponſionem dare contendit, & ſuam his confirmat rationibus. Et primo, quod ſeparatorum ſeparata debet eſſe ratio: ſed fructus, qui partiarijs à colonis ipſorum colonorum ſunt, &

F quid temporale: ergo pro illis ad gabellę ſolutionem teneri debent; ac eò magis, quia illis, qui fructus percipiũt, imponitur. Abb. *conſ.* 40 *nu.* 7. Roland. *conſ.* 66. *num.* 29. *lib.* 1. Crauetta *conſil.* 4. 97. *num.* 5. *lib.* 3. Secundo, quod fructuum Eccleſiaſticorum emptores, pro illis gabellarum ſolutionem facere tenentur. Bertacchinus *de gabellis parte* 7. *queſt.* 7. ergo partiarij coloni pro fructuum ad ipſos ſpectantium rata, eam

G ſoluere obligantur. Tertio, mouetur, eòquod immunitatis priuilegium ſtricti eſt iuris, hac de re ſtrictam ſortiri debet interpretationem. Quarto, DD. authoritate, qui hanc ſubſtinẽt ſententiam, quo in n. 8. citauit.

Enimuerò, ſi Eccleſiaſticæ perſonæ propriis ſumptibus, ſuiſque famulis velint prædia excolere; illo caſu à gabellarum ſolutione immunitatem habebũt H vt iudicatum refert idem Teſaurus *loco ſupra citato in fine dictæ deciſ.* 116. Mihi verò è ſupradictis colligendum videtur, quod aut gabellæ à venditoribus, aut ab emptoribus, aut ab ijs, qui fructus colligunt, præſtari debent; primo caſu, ſi dari à venditoribus debent: eòquod partiarij coloni portionem colonicam ſibi ſpectantem emere videntur, pro expenſarum, ac laborũ pretio ab eis præ- I ſtandorum, vt ſupra dictum fuit, immunes eſſe debent venditores: eòquod priuilegiati, ac emptores; quia ſolutionẽ facere Eccleſiaſtico pro prædio minimè obligantur; ſed ſolummodo ſua, pro negotiatione, à qua cum immunes ſint, velut in gabellæ ſolutione minimè comprehenſi, haud moleſtari debent. Alexand. *conſ.* 37. *col. penult. lib.* 4. Nacta *conſ.* 409. *num.* 5. Quamuis laicorum, K eſſent coloni: Oſaſcus *dicta deciſ.* 83. *ſi ab emptoribus*, huiuſmodi equidem coloni pro fructuum exactione ab eis pro expenſarum, gabellarumq; pretio emptorum, gabellæ ſolutionem facere compelluntur, licèt ab Eccleſiaſtico illorum emptionem feciſſent. Archidiaconus in *cap. vltimo de cenſibus lib.* 6. Bertachinus *de gabellis part.* 7. *queſt.* 7. & ita ſua pro

rata

A rati in obligatione reperiuntur: ſi verò à fructuum collectoribus exigẽda, idem euenier; eòquod ſui collectionem pretij faciunt. Abb. *conſ.* 40. *num.* 7. Rolandus *dicto conſ.* 66. *num.* 29. *lib. primo.* Cravet. *conſ.* 497. *num.* 5. *lib.* 3.

DE DECIMIS AB AGRICOLTORIBVS ſoluendis.

B

Cap. 5.

DIuino de iure cum clarè decimarũ ſolutionem eſſe conſtet, hac de cauſa illarum ad oblationem haud quaquam piger debet eſſe Agricola: vt Exodo *cap.* 22. Eòquod omnes telluris decimæ, ſiue de pomis arborum, ſiue C de frugibus domini ſunt, illique ſanctificantur: vt ex Leuitico nobis præcipitur, non quia illorum indigus ſit; nam ipſius ſunt omnia, nec vllius rei eſt egenus: vt ipſe ait per Prophetam in *Pſalmo* 49. quo in loco ita: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, quoniam mea ſunt omnes feræ ſylvarum, iumenta non in montibus, & boues. Cognoui omnia volatilia Cæli, & pulchritudo agri mecum eſt.* Verum in ſupremi ſignum dominij, non ad præmium, ſed ad D honorem inferendum, erſoluuntur. Can. *decimæ* 16. *quæſt.* 1. *capitulo tua, tit.* 2. *de decimis.* Hæc de cauſa de omnibus, & quibuſcumque terræ fructibus oblationem fieri debere ſtatutum fuit per Cæleſtinum tertium *in cap. ex parte* 21. *de decimis.* Moneta *de decimis cap.* 4. *num.* 1. Riccius *in praxi fori, reſolut.* 109. Suar. *de Relig. tom.* 1. *tract.* 2. *lib.* 1. *cap.* 34. *n.* 1. E & 4. Decimæ igitur dupliciter diuiduntur. In prædiales ſimilium, perſonales, & mixtas: hoc autem in loco de prædialibus tantum ſermo erit habendus. & illæ ſunt, quæ ex fructibus dari debent, vt ex vino, frumento, & alijs frugibus. *cap. primo de decimis* ad quarum ſolutionem omnes adſtringuntur, ac velut debitum valent exigi: *cap. Parochianos* 5. *de decimis, cap. tua nobis, cap. grauem, tit. eodem, cap. decimæ, & cap. Rationabilem* 16. *quæſt.* 1. *Can. qui oblationes* 12. *quæſt.* 2. Vel rei vindicatione per Eccleſiam, quæ tanquam illarum domina exiſtit. *cap. moderamine*, & ibi Gloſa, *in verbo vendicant* 16. *quæſt.* 1. vel conditione ex tranſactione, ex qua contra ſolutionem facere debentem perſonalis ortum habet actio. Abb. *in cap. tua in 2. colum. penultimo de decimis.* Quamuis clericorum prædia etiam patrimonialia exiſtant. D. Thomas 2. 2. *quæſt.* 87. *artic.* 4. Sotus *de iuſt. & iure lib.* 9. *quæſt.* 4. *artic.* 2. Couar. *variar. reſol. lib.* 1. *cap.* 17. *num.* 8. *verſ. primo ſunt conſtat.* Riccius *in praxi rerum fori eccleſiaſtici deciſ.* 605. *in vltima editione, alias* 429. *in* 2. *editione*: Gloſa *in cap. nouum genus* 2. *de decimis*: vbi *Sed de prædijs propriis ſiue patrimonialibus clerici debent ſoluere decimas.* Adeoquod ſi clericus, vel religioſus poſt duos non ſoluat menſes, vel ſolui prohibeat, vel vſurpat ab omni adminiſtratione, quam habet, vel officiorum, aut beneficiorum debet ſuſpendi, vt ex Concilio Viennenſi habetur; quod ſi ſæculares ſint, & ſoluere nolint, cum facta prius fuerit admonitio, debent excommunicationis pœna puniri: *cap. omnes decimæ* 16. *quæſt.* 7. *cap. peruenit* 5. *de decimis.* Rebuffus *de decimis quæſt.* 12. *n.* 8. & 15. Riccius *deciſ.* 195. *num.* 6. *parte* 4. Moneta *de decimis cap.* 8. *Cabal.* 69. Azor. *inſtit. morali parte* 2. *lib.* 7. *cap.* 14. *quæſt.* 17. Concilium Tridentinum *ſeſſ.* 25. *cap.* 12. Qui ſi in contumacia, excommunicationiſque ſententiam contemnentes, decimas retinedant, poteſt ſæcularis poteſtas iudicis, aduerſus illos implorari, taliquemodo ſolutionem facere compelluntur. *cap. poſtulaſti* 21. *de homicidio.* Quibus K etiam ne fructuum ex fundo collectionem faciant, valet interdici ab eo, cui illorum decima dari debet, neue illos exportent; niſi propria perſona, vel illius procuratore præſente, ſi timeat ſe decimã ab illo defraudatum iri. Speculat. *in tit. de decimis in fine*, & ibi Additionatores. Couar. *variar. reſol. cap.* 17. *num.* 8. Velaſcus *de iure emphiteutico quæſt.* 30.

num.

A *num.* 15. Camil. Borel. *ſumma deciſ. tit. 19. de decimis num. 78.* Moneta *loco cit. num.* 4. Adde, quod iſti tales, qui decimarum ſolutionem facere recuſant, eccleſiaſtica priuari debent ſepultura. *cap. prohibemus 19. de decimis.* ac eo modo puniri debent, velut ſi tributa offerre denegent, & controuertant, aduerſus quos plures conſtitutas fuiſſe pœnas legimus *in cap. ſi tributum 11. quæſt.* 1. Talem enim
B decimarum ſolutionem quemlibet aduerſus detentorem, detentaſque res eſſe conſequendam, legimus *in Gloſa in cap. tua in l. 2. de decimis.* Quo in loco decima etiam tanquam onus rei poſſeſſorem adurget, Borel. *ſumma deciſ. d. tit. 19. nu. 63.* Coſta *de partione rata quæſt. 40. nu. 11.* Hac de cauſa fundi poſſeſſor præteritis pro decimis poteſt ab illo, cuiꝰ intereſt conueniri. Capicius *deciſ. 20. à num. 26.*
C Caſſancus *in conſuet. Burg. rub. 4. §. 6. nu. 5.* Vincentius de Franchis *deciſ. 107. n. 11.* Velaſcus *de iure emphiteutico qu. 17. num. 18.* Tiraq. *de retract. §. 6. gl. 1. num. 7.* & integro modo illorum ſolutio abſque expenſarum deductione fieri debet. Camil. Borel. *in ſumma deciſ. tit. 19. de decimis.* Moneta *in ſimili tractatu cap. 6. quæſt. 4. num. 28.* vbi *in num. 29.* extenſionem facit ad decimas mixtas, *& num. 30.* ne-
D que prædialibus ex decimis deduti debent ſemina. *cap. tua il ſecondo de decimis.* Menochius *de arbitr. caſu 215. num. 11.* Gamma *deciſ. 150. nu. 1. & deciſ. 232. nu. 1.* Lerola *in praxi Epiſcopali parte 1. in verbo decima §. 9.* Barboſa *in l. fructus n. 15. ff. ſoluto matrimonio.* Summa Armilla *in verbo decima, §. 2.* Viuianus *deciſ. 94. num. 14.* Moneta *d. cap. 6. num. 30.* Franciſcus Marcus *deciſ. Delphin. 198. nu. 11. pars 2.*
E Annali de cauſa partiarius colonus pro ſua portione in ſoluendis decimis expenſus minimè deducit. Velaſcus *de iure emphiteutico quæſt. 32. num. 2.* Menochius *de arbr. caſ. 215. num. 2.* Surdus *deciſ. 294. num. 1.* Moneta *loco ſupra cit. nu. 40.* Taliter, vt integra ratione, ac nulla facta illarum diminutione, debeat fieri ſolutio priuſquam ex fructibus, expenſarum, tributorum, cenſuum, aliorũque fiat deductio. Leſsius *de iuſt. & iure lib. 2. cap.* F *39. dubio 3. num. 16.* Couar. *variar. reſol. lib. 1. cap. 17. num. 13.* Statim, ac etenim tributa debent, integrè illarum ſolutio facienda. Rota apud Farin. *deciſ. 541. in fine parte 1. in nouiſſimis, & deciſ. 469. num. 1. eadem parte prima.* Integræ verò tunc ſoluuntur decimæ, cum omnibus de recollectis decimæ partis fit oblatio. Borellus *loco ſupra citato nu. 46.* Rebuffus *de decimis qu. 4. num. 1.* & Agricultores G toties illas debent ſoluere, quoties fructuum collectio per anni curſum habetur. Ab. & DD. *in cap. ex parte, il ſecondo de decimis.* Vinianus *in rationali ff. 3. iuris Pontificis fol. 267.* Alagona *in compendio iuris canon. fol. 468.* Ximenez *in concord. par. prima, &c.* Antonius de Auguſtino *coll. 3. decretalium lib. 3. tit. 17. cap. 9.* Itaut ſi multoties idem ager, per anni lapſum, fructus producat, toties deci- H marum fieri debet ſolutio. Rebuffus *de tract. quæſt. 8. num. 7.* Moneta *eodem trac. cap. 4.* Azo. *inſtit. morali parte prima lib. 7. cap. 24. qu. 12.* Reginaldus *in praxi fori pœnitentialis lib. 19. num. 98.* Niſi alio modo per conſuetudinem fieri ſoleret: plurimum namque poteſt circa decimarum ſolutionem, exactionemque portio, & quantitas, quam attendendam eſſe aſſerunt. Couar. *d. cap. 17. num. 2.* Rebuf. *dicta quæſt. 19. n. 46. & 54.* Moneta I *cap. 5. nu. 87.* Taliter, vt valere conſuetudinem dicano, quod eodem ex prædio alia Eccleſia maiores, alia minores percipiat decimas. Rota *coram Card. Pamphilio in Conchen. Iuly 1591.*

Decimarum etiam ſolutio ſtatim fructibus recollectis eſt facienda; itaut ſi facta non ſit, & perirent ſoluere debentis ſubſunt periculo. Rebuf. *dicto tract. de decimis quæſt. 12. num. 1. &* K *2.* Guido Papa *conſ. 70.* vbi etiã intelligit (ſtatim) ideſt, quando citius valeant ſolui. Gloſa *in cap. cum homines 7. in principio.* Riccius *in praxi reſol. 252. num. 1.* taliter, vt illarum ſolutionem retardantes mortale patrare peccatum, dixit Marcheſ. *de cæleſtibus parte prima cap. 15. ſub num. 17.* Campan. *diuerſorium iuris canon. rub. 12.*

A *cap.13. nu.155.* Neque si tempus dilapsum fuerit, & illarum solutio minimè facta esset, ius illas petendi amittitur, vt resolutum fuit *in decis. 25. Rotæ in antiquis*, adducta à Camil. Borel. *loco supra citato nu.28.* Nec vllo modo, vt loquuntur DD. penes Borel. *num.49.* si prædiales existant, præscribuntur. Couar. *variar. resol. lib.1. cap.17. sub n.9.* Cardinalis Paris. *cons. 25. num. 7. vol. 4.* Ac etiam decimarum partes, nimirum si pro decima, vigesima, vel trigesima, fructuum portio tribuatur. Guidon Papa *decis. 284.* Couar. *var. resol. lib. primo cap. 16. num.9.* Paris. *dicto cons.25.nu.21.* DD. penes Borel. *num.53.* Decimarum namque diminutio habito Episcopi consensu fieri procul dubio potest, si & temporis accedat interuallum, quod illum roborant. Decianus *in cap. venerabilis de confirmatione vtili, vel inutili.* Licet ille, qui hanc allegat præscriptionem, probationes afferendi onus habeat. Paleot. *in decis. 471. num.1 lib.3. vol.3.* Ac etiam decima immemorabili præscriptione, hominum excedente memoriam, præscribitur, si titulus ante Lateranense Concilium allegetur. Borel. & DD. *per eum citati num.55.* eo quod supradictum post concilium nullo modo laicis decimandi ius conceditur. Gamez *variar. resol. tom.2. cap.15. n.15. prope finem.* Moneta *de decimis cap.5. num.57.* Suarez *de Relig. tom.1. trac.2. lib.1. cap.25. & cap. 29. num.10.* Rebuffus *in simili tract. quæst. 10. num.17. & quæst. 13. num.38.39. & 78.* Couar. *dicto lib. cap.17. nu.5. & 6.*

Summus verò Pontifex poterit à decimarum solutione, quem voluerit eximere. Suarez *de relig. tom.1. tract. 2. lib.* E *1. cap.18. num.1. & cap.19. n.30.* Rebuffus *qu.5. num.28. & dicta qu. 13. nu.103.* Couar. *var. resol. cap.17. nu.9.* quæ quidem exemptio aut realis erit, aut personalis; si realis, nempe territorijs, ac rebus facta concessio; eòquod territoria, priuilegium respicit, nullo modo fit decimarum solutio, illoque partiarij etiam coloni gaudent. quod aliter euenit, si personalis est; eòquod solutionem facere coloni obligantur. Borellus, & DD. *in num.31. citati.* Hac de causa exempti, ac priuilegiati ne decimarum solutioné faciant de agris, quos proprijs manibus, vel sumptibus colant, minimè soluunt: sed illorum coloni eas debent offerre. Tamburinus *de iure Abbatum tom.1. disp. 15. quæst. 18. nu.5.* Suarez *de relig. to.1. trac.2. lib.1. cap.19. nu.13.* & ratio habetur, eòquod tale priuilegium personale, non autem reale existit, & arrendatarios, siue talium prædiorum, aut fructuum emptores commigrare minimè potest. Seraphin. *decis. 827. num. 2.* vt similiter ob consuetudinem ab omnium decimarum, tàm prædialium, quàm personalium solutione possint exemptionem cleriei habere, habita etiam patrimonialium bonorum ratione, vt affirmauit Bald. *de præscriptionibus 5. parte principali quæst.7.* Couarr. *dicto cap. 17. num. 8.* Moneta *dicto cap. 6. num. 96.* Ad introducendam verò consuetudinem, vt decimarum fiat solutio, decennij spatium sufficiens habetur. Moneta *cap.4. n.102.* Achill. *decis.3. num.8. de decimis.* Puteus *decis.17. num.5. lib.1.* quando duas parochiales inter Ecclesias agitur Rota in Calagolitana decimarum coram Taualerio *decis. 289.* Aliter verò euenit, si parochialem inter Ecclesiam, & alteram, cui resistitur agatur; illo enim casu immemorabilis, aut quadragenaria cum cum titulo necesse est interueniat consuetudo. DD. *in cap. fin. de consuetud.* Rebuf. *dicta quæst. 13. num. 83.* Rota *supra citato* penes Farin. *parte 2. in nouissimis.* pariterque vniformes haberi debent solutiones, vt ex illis possit consuetudo induci. Rota apud Farin. *dec.499. n.2. parte prima.* Quo in loco etiam aduertit nullam habere sufficientiam, si à nonnullis singularibus personis particularibus pro bonis transactionum vigore, & locationum fuerint certum ad tempus factæ.

Priuilegium ne decimarum solutio fiat, si Ecclesiæ nouum esse incipit, potest reuocationem pati, propter proprietatum, quæ nimium creuerint, ex-

cess-

A ceſſum: Rebuff. *de decimis quæſt.* 14. *num.* 55. & de pacificis poſſeſſoribus *nu.* 141. Gabriel. *commun. opin. tit. de iure quæſito, concluſ.* 6. *num.* 25. Canoniſtæ *in cap. ſuggeſtum* 19. *de decimis*. Surdus *de alimentis tit.* 1. *quæſt.* 44. *num.* 22. *& deciſ.* 236. *nu.* 122. Menochius *conſ.* 156. *num.* 9. *&* 34. Velaſcus *conſult.* 58. *num.* 6. Itaut iſtiuſmodi exemptio nullum affert inuamen illis, qui poſt eam plurima adepti ſunt
B bona. Barz. *deciſ.* 118. Lancellottus Gail. *cauſ.* 25. ne illorum cauſa cæteri, quibus integrè ferre onera conuenit, multum in modum grauentur, vt intelligit Abbas Gloritius *reſp.* 1. *parte* 3. *num.* 192. Quando etenim ita ſe habet immunitatis conceſſio, quod cæteri ſubditi, quos immunium onera neceſſe eſt ſubire, nimiam recipiunt læſionem; illo caſu prouidere illis Princeps debet, ex his quæ
C adducit Abb. *in cap. peruenit num.* 17. *de immunitate Eccleſiaſtica in cap. accedens, num.* 8. *de præſcriptionibus, verſ. ex his infertur*: quo in loco voluit, quod ſi per immunitatis priuilegium, quod fuerit à Principe conceſſum, graui modo Vniuerſitati læſionem afferre contigit; eo quod forſitan multi ex priuilegio exẽptionem habent, alijque non immunes multa excipiunt grauamina; quod illo
D caſu Principis remedium pro immunitatis reuocatione debet implorari. quod etiam voluerunt Imola *in l. ab omnibus, ff. de legatis*. Nacta *conſ.* 63. *num.* 19. *vol.* 1. & Boſſius *tit. de Principe n.* 164. Superueniente namque ex cauſa, poteſt è cõceſſo priuilegio recedi. Caldas Periera *in reſponſo pro Duce Paſſeranæ num.* 8. Si tale immunitatis priuilegiũ fuerit gratioſè à Principe conceſſum. Gozadinus
E *conſ.* 5. *num.* 27. *& conſ.* 14. *num.* 8. Menochius *conſ.* 103. *num.* 39. Rolandus *conſ.* 66. *num.* 8. *vol.* 2. Afflict. *deciſ.* 128. Alitèr verò ſuccederet, ſi onerosa ex cauſa fuerit immunitatis priuilegium conceſſum; iſto namque in caſu, ſuperueniente ex læſionis cauſa aliorum ſubditorũ, nullam pati reuocationem poteſt. Nactæ *conſ.* 397. *à num.* 13. *vol.* 2. Crauetta *conſ.* 294. *colum. penult. verſ. non obſtat, vol.* 2. Menochius *conſ.* 156. *nu.* 34. Quali autem in caſu enormem dicatur priuilegium afferre læſionem, talis ad Principem attinet declaratio, Abb. *in cap. ſuggeſtum num.* 4. *de decimis*, vel cui ipſe committerit. F

Habentes igitur, ne ſolſtaut decimas, priuilegium; ſi vel ad emphiteuſim, vel ad partem conducunt, aut accipiunt prædia aliena, pro quibus decimæ dari debent, de illis eas offerre obligãtur; G quod priuilegium illud nullo modo conductis in agris extenſionem habet. Alagona *in compẽdio iuris canon. fol.* 465. & alij, quos refert Antonius de Auguſtino *in collect. ſuper* 1. *Decretalium lib.* 3. *tit.* 26. *cap* 6. Rebuffus *de decimis quæ.* 14. *num.* 52. Moneta *dicto tract, cap.* 5. *quæ.* 1. *num.* 11. Campanella *in diuerſoria iuris canon. rubr.* 12. *cap.* 13. *num.* 155. Canoniſtæ *in cap. dilecti* 8. *de decimis*. H

Nec vllo modo ſubſequens priuilegium poſt conuentiones inter partes iã factas, ſi nulla iſtis de conuentionibus conceſſo in priuilegio facta fuerit mentio, illis præiudicium affert, potiori namque iure ſtandum cõuentionibus, quàm priuilegio erit. Canoniſtæ *in cap. ex multiplici* 3. *de decimis*. Viuianus *in ration. lib.* 3. *iuris Pontificij, fol.* 259. Alagona *loco citato fol.* 494. Antonius de Auguſtino *in dicto lib.* 3. *tit.* 26. *cap.* 17. & poſt I
Concilium Lateranenſe ſub Alexandro Tertio *part.* 13. *cap.* 11. Quemadmodum cum ſecundo in priuilegio conceſſo, nulla de primo alij conceſſo, facta fuerit mentio; ſubreptitiè etenim conceſſũ videtur, quod Principis in priuilegijs vitiat Suarez *allegat.* 8. *num.* 7. *& alleg.* 9. *num.* 10. *& alleg.* 28. *n.* 11.

Qua de cauſa Sacra Congregatio cẽ- K
ſuit bona, & prædia, quæ à laicis poſſeſſa, decimarum ſolutioni erant obnoxia, ad Regularium Monaſteria ſimul cum onere ſuo commigrationem facere, ac propterea regulares obligatos eſſe decimas ſoluere, quemadmodum laici, priuſquam bona ipſa in Monaſterij poſſeſſionem tranſiuiſſent, ad illas compellebantur: dictiſque regularibus

A nullo modo allegata priuilegia ſuffragari voluit ſed ſpeciale priuilegium poſterius adeſſe debere Sacro Conc. Trid. cum indiuidua derogatione capituli, *nec per* 34. *de decimis*, vt fuit deciſum Firmana ſub 14. Decembris 1630. 3. Auguſti 1658. Ciuitatis Plebis. 24. Nouembris 1657. Camerienſi 15. Nouembris 1659. *& cap. finali. §. certum in* 6. & Clementina 1. *de cenſibus*. firmis tamen
B manentibus tranſactionibus deſuper factis Sacr. Congreg. Cardinalium in cauſa decimarum Regni Poloniæ 17. Iunij 1645. cuius decretum S. Maria Innocẽtij Decimi 17. Iulij eiuſdem anni confirmauit.

Et ſupradicta etiam procedunt, vt cenſuit Sacra Congregatio Cardinalium in vna Callien. 1. Septemb. 1629. vigorem habere etiam in Monialibus, quę ad
C prædiales decimas ratione prædiorum nouiter acquiſitorum tenẽtur: quę dum à Laicis poſſidebantur, obnoxia decimarum ſolutioni erant, quæ ſimul cum ſuo tranſierunt onere, nec poſſe prętenſam quaſi poſſeſſionem vllo modo ſuffragari Monialibus, niſi immemorabilis cum priuilegio, fama eſſet.

Valet etiam præteritis ſuper decimis fieri tranſactio; eòquod poſſunt velut
D debitum pecuniæ reputari; *cap. ſuper eo, de tranſact.* De futuris tamen tamdiù tranſactio valuerit, quamdiù tranſigens vitam duxerit: *cap.* 3. *& cap. veniens de tranſact.* Pro futuro enim tempore de neceſſitate adeſſe debet Pontificis authoritas, niſi cum alia permutatæ fuerint Eccleſia: *cap. ad quæſtionem de rerum permutatione.* Quemadmodum robur habere conſuetudinem de non integra de-
E cimarum ſolutione facienda, DD. affirmarunt, ex eo quia quidquam pro decima tribuendo, præceptum Dei de ſoluendo adimpletur. Panorm. & Innocen. *in cap. aliquibus de decimis.* Vt æquali vice poteſt laicus decimam in quota præſcribere, vt integra ratione illarum non fiat ſolutio; vt ſupra dictum fuit, *cap. commiſſum, cap. dilecti, & cap. in aliquibus de decimis.* Guid. Papa *quæſt.* 284. Hoſtien. *in ſumma de decimis.*

F

DE SERVITVTIBVS RVSTICORVM Prædiorum.

Cap. 6.

REI ruſticæ conuenit ſeruitutes habere, & præſtare: vt faciliùs ruſtica tractentur negotia. hac de re pauca in præſenti de illis dicenda ſe offe-
G runt.

Et quamuis ſeruitutum ſpecies tres habeantur, perſonalis nempè, realis, & mixta: hic tamen de reali eſt agendum, quæ à re præſtari debet rei, & ab vno alteri prædio tribui. hæc autem realis ſeruitus: eſt ius aliena in re prædio dominanti inhærens, ipſiuſque vtilitatem reſpiciens, ac alterius prædij ſeruientis
H libertatem diminuens. Bartolus *in l.* 1. *ff. de ſeruitutibus*. Realis nominatur, eòquod à re, rei debet præſtari; vel quia conſtitui abſque re nullo modo poteſt: nemo enim realem ſeruitutem ſine prædio acquirere poteſt, neque ſine illo debet. ad prædiorum itaque vtilitatem, & dominorum commoditatem neceſſitas perſuaſit, vt tales conſtituerentur ſeruitutes, ſine quibus nullo modo hęc realis
I ſeruitus poteſt conſtitui. *l. quoties* 15. *ff. de ſeruitutibus*, *l. ſicut*, §. *fin.* ſi ſeruitus vindicetur. Hac de re talis ſeruitus non modo ad perſonam, verum etiam ad rem in quemcumque tranſientem reſpicit. *l. via conſtitui* 23. *ff. de ſeruitutibus ruſtic. prædior.* Et propterea pro vtilitatis ratione, diuerſo modo ſeruitus habebitur.

Prima namque itineris eſt, ius nimirum eundi, ambulandiue hominis per
K uicini fundum; non autem iumentum, aut vehiculum ducendi. Secunda actus eſt, & idem extat, quod iter; niſi quia actum habens, poteſt etiam onuſtum iumentum agere, vel currum ducere per fundum, non verò lapides, aut ligna trahere; latitudinem duæ iſtæ ſeruitutes habent, quam valent oſtendere vicini. quod ſi minimè determinatum oſtendant,

A dant, à Iudice terminatur. *l. certo generi, ff. ad legem Aquileam.* Tertia via, & eſt illa, per quam quis vltra prædicta valet per alterius fundum lapides, ac ligna extrahere; adeò tamen ne fructus lædat: eòquod verba ſunt ciuili modo intelligenda. *l. qui ſella 7. de ſeruit. ruſtic. præd.* cui, ſemitaque itinere anguſtior eſt, quaſi ſemi iter, annumeratur, *l. quãtam 157. de verb. ſignif.* cuius latitudo ſi nulla vice

B appareat, modo conſueto dari legitima debet. *d. l. certo generi 13. §. 1. & l. latitudo, ff. de ſeruit. ruſt. præd.* Legitima verò viæ latitudo indirecta octo pedum, vbi verò flexum habet, ſexdecim eſſe debet *l. viæ latitudo 8. ff. eodem.* Partes autem anguſtiorem, aut latiorem valent illam conſtituere. *l. via 23. ff. eodem.* Dũmodo quod tam anguſta non exiſtat, vt vehiculi capax minimè ſit: eòquod tali modo iter

C eſſet. *d. l. via conſtitui 23. ff. eodem.* Quarta eſt aqueductus, & eſt ius, ſiue facultas aquæ per alterius fundum ducendæ, aut etiam illius quærendæ. *l. 1. & l. labeo 10. ff. de ſeruit. ruſt. præd. §. ruſticorum, inſt. tit. eodem.* Tali namque abſente ſeruitute nullo modo Prætoris edictum permittit aquam ducere, quæ alieno habetur in loco, abſque illius, ad quem aquę vſus pertinet, voluntate, & conſenſu. *l. aquam*

D 4. *C. de ſeruit. & aquâ.* quemadmodũ qui ab alio aqueductum obtinuerit, minimè illo inuito, qui primus conceſſionem fecerit, valet alteri permittere. *l. Lucio de aqua quotidiana, & æſtiua, & l. & mea 14. de ſeruit. ruſt. præd.* niſi poſtquam prædij ſui fines aqua fuerit ingreſſa. *l. 1 §. illud, ff. de aqua quotid. & æſtiua.* & hanc habens ſeruitutem, per quamcumque (à principio quidem) ſibi placuerit fundi partẽ,

E aquam ducere valet; ſed poſtquam per aliquam exportare cęperit, alius electionem facere ipſi vetatur. *l. fin. ff. de aqua quotid. & æſtiua.* proprijſque expenſis fiſtulas, aliaque inſtrumenta, per quę aqua ducitur, reficere obligatur; eòquod qui ſeruitutem præſtat, nihil efficere, verum etiam pati compellitur. *l. quoties 20. ff. de ſeruit.* quibus verò modis duci aqua debeat, conſtituitur à Paulo *in l. ſi prius 17.*

§. 1. *de aqua pluuia arcenda, & in l. prima* F
§. fin. ff. de riuis, dicente: *Nam conſuetudinis ſit, vt qui aquam habeat per ſtratum lapidem ducat; illa autem, quæ ferè in conſuetudine eſſe ſolent: vt per fiſtulas aqua ducatur; etiam ſi nil comprehenſum in ſeruitute conſtituenda, fieri poſſunt; ita tamen, vt nullum damnũ domino fundi ex his detur.* Debet etiã notari, quod ſeruitus aqueductus nulla ratione valet alijs concedi; cum præiudicium prioribus inferatur, ſi G
aqua minimè omnibus poterit ſufficere. *l Imperatores 17. ff. de ſeruit. ruſticor. præd.* quemadmodum priuilegium quod vni conceſſum euenit, alteri cõcedi minimè permittitur. *l. decurionibus, C. de ſilentio, lib. 12.* Sed ſi pro omnium vſu habebit ſufficientiam, & primo conceſſionario nullum inferet præiudicium, valet etiã ſupra illius riuulum duci; dummodo quod nullum riuo inferiori afferat no- H
cumentum. *d. l. 3. § fin. de aqua quotid. & æſtiua.* Quinta. ſequitur aquæ hauſtus, ius nimirum, aquam, ex fonte, vel ciſterna vicini prædij, pro ſui vtilitate fundi, ac hominibus in eo laborantibus hauire. *l. ergo 5. ff. de ſeruit. ruſt. præd.* quæ ruſticorum prædiorum ſeruitus eſt, *l prima, §. in prædijs, ff. eodem;* & aquam hauriendi ius non homini, ſed fundo ineſt, *l. ſi mihi*
20. *§. fin. ff. eodem*: talitèr vt ſolummodo vicino prædio, illiuſque domino cõceditur. *dicta l. ergo 5. ff. eodem.* prædiorumque poſſeſſores ſequitur. *l. prima, §. permittitur, de aqua quotid. & æſtiua, l. ſi in publico, §. ſine permiſſu de aqua pluuia arcenda.*

Qui verò aquæ hauſtus retinet ſeruitutem, iter etiam habere intelligitur. *l. 3. §. fin. ff. de ſeruit. ruſtic.* & qui iter ad ciſternam, vel fontem habet, hauſtum K
quoque ex iuris interpretatione retinere conijcitur. *d. l. 3. §. fin. ff. eodem.* talitèr, vt de fonte hauriendo interdictum competit illi, cui haurire, purgare, vel fontem reficere prohibetur, & iter ad hauriendum vetatur. *dicta l. 3. § fin. ff. eodem.*

Habetur alia etiam ſeruitus, quæ inferioris domino fundi patientiam tri-

buit;

A buit; nempè vt aquam ſuperiori è fundo manantem, & per ſuum progreſſum facientem toleret. ac triplici modo inferior ſuperiori loco ſeruitutem præſtare dicitur. lege ſcilicet, natura, & loci vetuſtate, quæ ſemper ad minuendas litium cauſas ſemper habenda ſunt pro lege, vt dixit Paulus *in l. 2. ff. de aqua pluuia arcenda.* Prima duplici forma eſſe poteſt, vel priuata, vel publica. Lex
B priuata eo in caſu dicitur adeſſe, cum inter partes fuit conuentum, quæ legis ad inſtar inter conuenientes erit ſeruanda. *l. prima, §. ſi conueniat, ff. de poſſeſſ. l. legem quam dixiſti, C. de pactis, §. fin. inſtit. de ſeruitutibus, l. ſemper in ſtipulationibus, ff. de regulis iuris.* Hac de cauſa ſi tali modo fundus vicino ſeruitutem
C præſtet, & propterea receptet aquas, de aqua pluuia arcenda actio ceſſabit, ſi vltra modum haud afferat nocumentum. *l. 2. §. fin. ff. de aqua pluuia arcenda.* Publica verò eſt, cum agrorum in diuiſione id factum fuiſſe conſtat. *l. quod Principis 23. ff. eodem.* ac etiam ſi publica authoritate opera immittēdæ aquæ cauſa fuerint facta; quę nullo modo in aquę pluuiæ actione vertunt. *l. 2. §. Caſſius, & dicta l. Principis, ff. eodem.* Secundo nimirum natura ſeruitutem interdum
D rebus præſtare dicitur; cum ex agri natura hominis opera, & magiſterio abſentè, aqua è ſuperiori ad inferiorem decurſum facit, ac nocumentum affert; quod cum ſuperioris terræ pinguedinis commodo ad inferiorem decurrentis debet compenſari. *l. 1. §. denique, & §. item verus, & §. ſed etſi vicinus de aqua pluuia arcenda.* Nam ſecundum naturæ dictamen eſſe dicitur, illum, qui incom-
E modum recipit, debere etiam commodi ſentire vtilitates. *l. ſecundum naturam, ff. de regul. iuris, l. vni, §. pro ſecundo, C. de cad. tollendis.* Tertia manufacti vetuſtas operis arguit ſeruitutem; ſi antiquitùs illud fuerit conſtructum, illiuſque memoria minimè exter: eòquod pro lege habetur. *l. prima, §. denique, & l. 2. in principio, & in dicto §. item Varus, & dict. §. Caſſius de aqua pluuia.* Talis autem operis conſtructi probatio ſequitur; ſi non tantum teſtes ſe illius conſtructionem vidiſſe affirment, verum etiam ſi ab alijs, qui de illo tenuerint memoriam, audiuiſſent. neque rigorosè, vel ad liquidum conſtructionis dies exquiritur. *l. 2. §. idem Labeo, ff. eodem,* de quibus omnibus ſcripſit Toloſanus *ſintag. iuris parte prima de rebus lib. 4. t. 17.* Habentur etiam aliæ ruſticæ ſeruitutes; calcis nimirum excoquendæ, arenæ fodiendæ, pecoris appulſus ad aquam, ius
G paſcendi, & lignandi, & pleręque apud Cepol. *de ſeruit. ruſtic. prædiorum.*

DE SERVITVTVM *Amiſſione.*

Cap. 7.

TRiplici modo prædialis ſeruitutis
H fit amiſſio. nempè, aut ratione rei, aut ratione perſonæ, aut ratione illius, quod agitur. Et primo. tunc rei ratione amittitur; cum res, cui ſeruitus, vel præſtari debet, vel conuenit, depereat. *l. certo generi, ff. de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum:* quod ſi res ad priſtinum regreſſum faceret ſtatum, denuò ſeruitus reſtituitur, atque præſtari debet. *l. ſi locus 14. ff. quemadmodum ſeruitus amittatur.* Secundo. eo in caſu, ratione perſonæ, ſeruitus amittitur; cum concedens nullo modo perpetuum in re ius retinuiſſet: reſoluto namque datoris
I iure, acceptoris etiam ius diſſolutionem patitur. *l. ſi is, qui via 11. §. 1. quemadmodum ſeruitus amittatur.* Vt æquali modo is, qui prædio ſuo ſeruitutem ſub conditione fuerit ſtipulatus, ac pendente conditione prædium alienauerit, præ-
K ſtare illam non tenetur: eòquod illo in caſu promiſſio à quo incipere non poteſt, recedit: *l. exiſtimo 98. & l. ſi ſub una, §. fin. ff. de verb. obligat.* Ex eo quia fundus illius in iure eſſe deſinit, & alieno fundo nemo, vel acquirit, vel imponit ſeruitutem. *l. ſi quis duas, §. 1. ff. communia præd.* Vltimo. tunc ruſticana ſeruitus amittitur; cum eius permiſſione,

cui

A qui præſtari illa debetur, prohibita euenit, & ſit vetita. *l. ſi præcario, ff. communia prædiorum*; ac tacito modo illam remittendo. *l. vnus ex ſocijs 34. ff. de ſeruit. ruſticor. prædior. l. vnica, ff. de remiſſionibus.* Adde quod etiam per confuſionem prædiorum, ſeruitus illorum amittitur. *l. prima, ff. quemadmodum ſeruitus amittatur, l. ſi cum ſeruitus 15. ff. eodem*: ac etiam illam haud quaquam per temporis ſpatium à iure conſtitutum adhibendo. *l. 4. §. ſi viam, ff. de vſu capionibus.* Per decem ſcilicet inter præſentes: inter abſentes verò per viginti annorum ſpatium. *l. penultima, & final. C. de ſeruitutib. l. fin. C. de præſcript. longi temporis*: habita diſtinctione, quæ tradita fuit à Caio *in l. hæc autem iura, ff. de ſeruitutib. vrb. prædiorum.*

B

C *DE REBVS AGRICVLTVRAE ſeruientibus: Arboribus fructibus, ac frugibus furto ſubtractis.*

Cap. 8.

LEgem tulit Iuſtinianus: quod ſi Agricola fodiendi tempore ſarculum, aut ligonem furto alicui ſubtraxerit, & poſtmodum illius nomine fuerit conuinctus, pendat per ſingulos dies à furto admiſſo ſiliquam vnam, pholaſue duodecim. & qui putationis tempore, meſſiſue meſſoriam ſurripuerit falcem: aut ligationis interuerterit ſecurim; & ſic de ſimilibus tenetur: & alio loco: *Si quis tintinnabulum bouis, aut ouis, aut alterius cuiuſuis animalis ſubtraxerit, fuerit que conuinctus, flagellatur, vt fur: ſi verò & animal deperditum fuerit, fur tintinnabulum id quoque præſtato, ſimiliter furantes aratrum, vel vomerem, vel iuga, puniuntur pro numero dierum, ex quo furtum admiſſum eſt per ſingulos dies pendentes pholas duodecim. Alieni plauſtri, vel auectores, vel exuſtores duplam eius extimationem pendunt.* & in Conſtitutione Federici §. *Agricultores de ſtat. & conſuetud. in extranag. phendorum*: vide *Auth.*

D

E

F *Agricultores, C. quæ res pignor. obligari poſſunt*: Diſpoſitum, & conſtitutum fuiſſe legimus; vt nullus tam audax inueniatur, vt perſonas, boues, & agrorum inſtrumenta, vel ſi quid aliud ad ruſticam agrorum operam pertinens inuadere, aut capere, aut violenti modo auferre præſumat; & ſi quis hoc agere auſus fuerit, in quadruplum ablata reſtituere, ac infamiæ notam ipſo iure ſubeat. Imperiali animaduerſione nihilominus eſt puniendus; quæ verò ſint fundi inſtrumenta. vide Vulpianum in *l. inſtrumenta fundi 8. ff. de fundo inſtructo.*

G

Ille verò, qui alienas arbores furtim, animoque contractandi, & iniuriandi cædunt, *legis Aquileæ actione pro damno reſtituendo tenentur, & actione legis 12. Tabularum, & furti*, vt reſponſum legimus dediſſe Paulum *in l. prima, ff. de arb. furtim cæſis*, & Vulpianum *in l. furtim cæſa 7. ff. de arboribus furtim cæſ.* vbi: *Furtim cæſa arbores videntur, quæ ignorante domino celandique eius cauſa cæduntur; aliter enim fieri poteſt, vt ſine furto quis cædat.* Qua de re ſi per vim illas inſcio domino cædit, in iſtam haudquaquam incidit actionem. *l. faciendo, §. fin. ff. eodem.* Sed bonorum vi raptorũ actione tenetur. *l. 2. ff. de vi bonorum raptorum, aut quod vi, aut clam, l. prima, §. quid ſit, ff. quod vi, aut clam, l. competit, ff. eodem.* Quod ſi nouellas arbores cædua in ſylua quilibet ſecuerit, legis Aquiliæ actione obligatur. hac namque in actione potius damnum, quod paſſus fuit dominus, quàm cædentis lucrum, inſpicitur; ſicuti qui fruges meſſuerit immaturas, & acerbos collegerit fructus eadem tenetur lege: nam illi, qui maturos auferunt fructus, furti actione tenentur; vt diſtinguit Vulpianus *in l. ſi ſeruus ſeruum 27. §. ſi aliuam immaturam, ff. ad legem Aquileam*: hæc verò actio furtiua domino eſt conueniens. *l. 1. ff. de condictione furtiua.* Qua de re ſi à ſolo ſeparatim inueniantur, nullo modo talis actio competit colono, verum agere contra dominum ex conducto poteſt,

H

I

K

vt

A vt aduerſus furem inuehatur; & tunc liberatus exiſtet dominus, ſi actionem ceſſerit colono. Valet attamen ante ceſſionem vtili conditione furtiua agere, cum fur locupletiorem ſeſe demonſtret. Bart. *in l. cum fundus, §. ſeruum ſuum, ff. ſi certum petatur*. Caſtrenſ. *in l. cum in plures, §. meſſem, ff. locati*. Carocius *de locato, & conducto de condict. furtiua p. 2.* Quo in loco tàm de partiario, quàm de

B ſimplici colono, qui nummis conduxit, intelligit: quæ de re ſciendum eſt ex Text. diſpoſitione *in l. 2. ff. de arb. furt. cæſ. eos.* qui arbores, ac præcipuè vites cædent, velut latrones, illorum pœnæ eſſe caſtigandos; arboris namque appellatione vites etiam, hederæ, arundines, ac ſalices comprehenſæ intelliguntur. *l. vitem 3. ff. eodem*. Ille autem cædere dicitur, non ſolum qui ſuccidit, vt

C arbor prolabatur, verum etiam, qui animo ſecandi eam percutit, licet minimè cædat; cingere verò eſt deglabrare, quod nihil aliud ſignificat, quam ramos putare, ac vltra modum excorticare, corticemque deuellere. Gloſa *in l. cædere, ff. eodem*. Qui autem palmites, aut maleolos, non dum radicibus emiſſis, aut firmatis è ſolo euulſerit, vel ſuccideri-

D rit, arborum furtim cæſarum actione minimè tenetur; cum proprio modo illa, quæ non dum radices confixerit, & firmatit, arbor non ſit; *dicta l. vitem 3. §. ſed ſi quis, ff. eodem*. Oleæ verò ſtirpem ſiue ductis radicibus, ſiue non adhuc emiſſis, arborem eſſe aſſeruit: Vulpianus *in dicta l. vitem, §. ſtirpem*: tàm ſi domeſtica, quàm ſi ſylueſtris exiſtat Gloſa ibi *in verbo ſtirpem*: Quod ſi plures

E vnam furtim ſuccideriut arborem, omnes aduerſus actio in ſolidum competit: vt ſi plurium ſit in dominorum poteſtate arbor, vnica omnes plectuntur pœna. *l. ſi plures 6. ff. eodem*: ſiue propriis manibus, ſiue alienis illius ex mandato, ac iuſſu fuerint euulſæ arbores. *dicta l. furtim, §. ſi autem quis, ff. eodem*. Sed ſi totis euulſa fuerit arbos radicibus, pœnituſque extirpata: legis Aquiliæ contra extirpatores actio tribuitur; *l. furtim,*

F *§. ſi quis, ff. eodem*. Quando verò faciendæ erit damni æſtimatio, ſiccifi pretium arboris debet deduci, & id, quod pro damni complemento deficit, duplici pretio à ſuccidente debet ſolui. *l. faciendæ 8.* vbi Gloſa *ff. eodem*. In hoc autem Siciliæ Regno praginaticarum ſanctiones exiſtunt; ne oleæ, neque ſycomori ſuccidantur ſub pœna in illis contenta.

De fructuum verò, fruguinque furto iſta erit adhibenda diſtinctio, quæ ad-

G notata fuit per Vulpianum in *dicta l. ſi ſeruus ſeruum 27. §. ſi oliuam, ff. ad legem Aquileam*. Quo in loco ſi fructus, ac fruges immaturæ exiſtant; Legis Aquiliæ actione furans tenetur. quod ſi maturæ fuerint, diſpoſitio pœnæ à Lege Aquiliæ ſtatutæ non procedit, verum furtiua obligatur actione, præcipuè ſi maturæ adſint, excepto quod eas in terram, vt effunderentur, proiecerit, eòquod illo in caſu lucrandi ceſſat ani-

H mus. Gloſa *in dicto §. ſi oliuam. ff. ad legem Aquileam*; aliud namque damnum, aliud verò furtum eſt; eòquod cum rei corruptione fit damnum, furtum autem cum amotione habetur; vt in Summario per Baldum fuit notatum. Conceſſum etiam venit Agricolæ, vt à furripientis poſſe valeat auferre. *l. ait prætor, §. ſi debitorem, ff. quæ in fraudem creditorum*: fructuumque furem captum ad

I Iudicis conſpectum adducere: *l. interdum, §. qui furem, ff. de furtis*. nullo tamen modo illum retinere, vel alio modo grauare poteſt. *l. non eſt ſingulis, ff. de regul. iuris*. Licet ſi telo fur ſui defenſionem auſus fuerit ſuſcipere, valeat per fundi dominum occidi. *l. itaque, ff. ad legem Aquileam*: vt ſuam tueatur perſonam. *l. ſed etſi 5. ff. ad legem Aquileã.*

K Quod ſi ſolummodò fructus ab aliquo fuerint collecti, eoque in loco comeſti, illa obſeruanda eſſe iudico, quæ in Deuteron. *cap. 23.* ſcripta exiſtunt, vbi hæc: *Ingreſſus vineam proximi tui, come de vuas, quantum tibi placuerit, foràs autem ne efferas tecum*. Nec vllo modo ita auidi eſſe debent Agricolæ, vt ſpicas, racemoſque colligant, vetentque pau-

peri-

peribus ne ſibi accipiant, eoquod ſcriptum eſt Leuitic. *cap.* 19. *Cum meſſueris ſegetes terræ tuæ, non tondebis uſque ad ſolum, ſuperficiem terræ, nec remanentes ſpicas colliges, neque in vinea tua racemos, & grana decidentia congregabis: ſed pauperibus, & peregrinis capienda dimittes.*

Libet hic notare de illis, qui frugibus, vel ſegetibus damnum inferunt: quod ſi quis lolium, aut auenam alienam in ſegetem immiſerit, non ſolum valet accuſari actione de vi, aut clam, tàm à domino, quàm à colono, ſi locatus fuerit fundus, verum etiam actione in factum; quod ſi colonus contra illum ageret, cauere debet, ne de cetero agat dominus. *dicta l. ſi ſeruus ſeruum*, §. *inquit lex*, *ff. ad legem Aquileam*; vt æquali modo, ſi quis alienum frumentum, in flumẽ effuderit, Legis Aquileæ actione tenetur. *dicta l. ſi ſeruus ſeruum*, §. *ſi quis*. Quemadmodum qui arenam, vel aliquid aliud frumento miſcuerit, vt difficilis eueniat ſeparatio, de corrupto compellitur. *dicta l. ſi ſeruus ſeruum*, §. *item ſi quis.*

DE STATV PASTORVM.

ALter Adę filius, Abel ſcilicet, quietiorem eligēs vitæ ſtatum; paſtoritiam ſectatus eſt; ſuprema cuius excellentia longa equidem oratione celebrāda mihi eſſet, ni & materiæ vaſtitate oppreſſus, & verborum expoliatus copia, me ipſum tam ſummum ad opus ineptum æſtimarem: ſed prout vires mihi ab arte ſubminiſtrantur, pauca dè illius decore in medium afferre non temerarię mentis auſus putaui, & quidquid eius circa curam, ac animalium de materia occurrant, non inutilem explanare operā iudicabo.

Paſtorum ergo ſtatus tanta inter cęteros maieſtate refulget, vt nullum vel ęqualem, vel ſuperiorem arbitrer: namlicet camporum inter mapalia, ruſticoſque verſetur in modos; tamen ſi alicuius artis nobilitas, vel è primorum ſplendore hominum, vel è vetuſtate ruſticitate decorata: hęc ſupra cæteras auitos extollit honores. Quę enim ſcientiarum ſuperbia, quę ingeniorum ſublimitas ita ſeſe in altum euehet, vt iſtius exſuperet lumina? Deus namque ſub cuius dextera vniuerſę regimen terrę continetur, huiuſcemodi artis vnum ſeſe oſtendere non erubuit. Quis enim inficias ibit, vtque à Cœlo deſumat honores exercitatio principē infra reliquas locum ſibi vindicet? Verbum autem humana obuolutum in ſarmę (vt Ioan. 10. cap. 1.) Ego ſum inquit Paſtor bonus. Victas dent manus cuncti, qui tum originem, cum aſſeclas iactant, mortalis vitæ ſtatus; vt etenim homines Deo, tellus Cœlo, cętera auro metalla, gemmæ cedunt adamanti, ſic & huius fulgor cęteros obumbrat ſplendores.

Nam, & ſi Numinis decus poſt habeam, plures emergunt in eius ornatum luces: Romani etenim Antiſtitis incircumſcripta potentia, formidanda Regis authoritas, paſtorali virga, ſydereo tāquam ſtegmate ornantur. Primus autem cum Paſtoris nomine ouium curam gerere gloriatur, & quamuis aſtracta deſumptā vice illud eſſe dicere quis poſſit, probata, veroque tamen modo paſtorem ipſum hominare non error; tabe namque infectas diſgregat, ad optima carpendum pāſcula compellit, ac cæleſte dirigit oues ad iter. Secundus rebelles, rapaceſque deijcit è grege lupos, qui mitiores inter inquieto ſpiritu claades, cædeſque miſcent. Quod ſi alicui velimus iudulgere propugnanti, quod hoc per ingenij acumen, minimè verò per praxim valeat demonſtrari: Ieſſęos inter greges Dauid oſtendemus, qui licet à Samuele in Regem vnctus (vt Regum 1. cap. 16. n. 13. ſcriptum extat) adhuc tamen opilionicam exercebat: nec vile ducebat in pretium, quod quāquam regio decoratus eſſet ſplendore, ouium turmas, pecudumque cateruas ad amœnos montium colles educeret ad paſcendum. Et nonnè Iacob filij, qui Iſraelitici Principes populi extitere, delicia-

A liciarum loco montana ad pabula pecudes conducere, deſumebant? Quod Geneſis 46 optimè videtur. Nonne Tullus Hoſtilius Rex Tertius Romanorum in adoloſcentia ruſtico patronatus oues pauit, vt refert Valerius *lib.* 3 *c.* 4. Et Maximinus Senior Imperator Romanus Thrax in pueritia nõnè fuit opilio? vt refert Capitolinus. ſed quid de Carolomaño Caroli Martelli filio, &
B Caroli Magni patruo dicam. qui monachus factus, Abbatis iuſſu rurſus in Galliam Regni conſtituendi gratia profectus eſt: obedientia erga Abbatem tanta fuit, vt Greges eius loci iuſſus paſceret; vt teſtatur Volat. *lib.* 21. Antrop. idemq; teſtatur de Ioann. Antonio Campano, qui agro paſcendiſque ouibus ab initio à Patre relegatus fuit, deindè verò Epiſcopatum Aretinum eruditione
C ſua meruit.

Enimuerò ne per exempla in longius diſtrahar; vnum, quod firmiùs meum roborabit intentum afferam: Imperatorum ſcilicet, diademata, Regum ſceptra, purpurea Principum tegmina, gemmiſque oculatos dominantium torques vileſcere, ni Paſtorum nomine decorentur, vt doctè, ac ſublimem in modum Petrus de Greg. de Republ. *lib.* 22. *cap.*
D 8. *num.* 12. ſcripſit. *Princeps rectiſſimè dictus Paſtor populorum, & populus ſimilis ouibus, quæ indigeant paſtore, & quæ ſeipſas regere non debent, nec illis tutum ſit ſuo arbitrio viuere*. Præterea, quod talis ars dominij nomen ſortitur à Deo, cum ille primis dixerit hominibus, (vt in Geneſi conſpicitur.) Dominamini beſtijs terræ. Ac denique ſummam offerens vim euenit comprobatio: naſcente ſcilicet Cœlorum Dominatore neminẽ ad
E illius adorationem, niſi paſtores, vocatum, legimus, quos & Angeli dignos illo reputarunt honore, & Deus è proprij viſus non expulit fruitione. De tanto igitur ſtatu acturus hanc inſtituo tractationem: ſub qua non ſolum opilones compræhendi volumus: ſed omnes eos, qui quotumcumque animalium ad cuſtodiam, curam habent. qui tot ſunt, quot animalium genera ad cuſtodiam traduntur, & ſecundum animalium eis ad paſcendum traditorum nomina, ſuum quoque aſſumunt. F

Animalia igitur pluribus alteri poſſunt in modis tradi. Primo, conſtituta mercede. Secundo, ad partem, nempe ad ſocietatem. Tertio, per locationem pretiò conſtituto. Quarto, gratis commodando. Quinto, venditione, aut numerata pecunia, aut ad tempus. Primi G
autem in die, aut in menſe, aut annuo tempore ad animalia cuſtodienda curam habent, & hi tales mercenariam habere dicuntur artem. Taliter vt, velut artifices, ſi in aliquo propter imperitiam patrarint culpam, eodem teneri modo, ac ſi aliquam commiſiſſent culpam, tradit. *l. ſi quis fundum* 10. §. *celſus ff. locati.* eòquod tamquam artifices conduxere. itaut ſi animalia in cuſtodiam tradita, inſuetum fuerint dimiſſa in locum, damnumque à feris ſint ſortita, ſequutum, H
ſoluere damnum equidem tenẽtur. Baldus poſt Cinum *in l.* 3. *in fine C. de epiſcopali audientia.* Speculator. *in t. de locato*, §. *poſtquam, verſ. quod ſi locaui*. Crauetta *conſ.* 233. *in fine.* Corneus *conſ.* 28. *num.* 9. *lib.* 3. Qui enim alicuius ratione officij tenetur, debet probationem afferre, nullam ſequutam fuiſſe culpam; vt
I excuſationem habeat. Bartolus. *in l. ſi quis ex Argentarijs*, §. 1. *ff. de ædendo*, qui de caprario conductore loquitur: conſuetudinemque adfuiſſe illa eo in loco, in quo ſequutum fuit damnum, dimittere. Boerius *conſ.* 8. *col.* 1. *num.* 8. culpam non habitam, vt de morte furto, vel animalium amiſſione minimè teneatur. Corneus *dicto conſ.* 28. *lib.* 3. eòquod ſi
K nullo modo probauerit culpam abfuiſſe, nullam habere poteſt excuſationem. *l. ſi quis ex argentarijs*, §. *penul.* & ibi Bartolus *ff. de ædendo.* Baldus *conſ.* 476. *n.* 5. *lib.* 1. Corneus *conſ.* 136. *col.* 1. *in fine lib.* 1. Ruinus *conſ.* 33. *col.* 4. *verſ. ſecundo principaliter lib.* 4. Adde, quod non ſolum culpam haud quaquam habitam demõſtrare compellitur, verum etiam perẽptorum identitatem animalium oſtende-

A re, vt eadem ſint, quæ ad cuſtodiendum excepit. Ioan. Andreas *in cap. auditis de præſumptionibus.* Iaſon *in l. 1. in fine C. de bon. poſſ. ff. ſecundum tabulas.* Alex. *conſ.* 118. *col. fin. vol.* 1. Corneus *conſ.* 144 *nu.* 12. *lib.* 4. Fortuito verò de caſu, quod ipſius abſente culpa, euenit, nullo modo tenetur *l. qui mercedem*, & ibi Caſtrenſis *ff locati l. cum duobus*, §. *damna ff pro ſocio*, taliter vt ſi adhibita diligentia, lupi raptus ſequatur, fortuitos inter caſus

B debet annumerari. Corneus *d. conſ.* 28. *in principio lib.* 3. ac Alex. *in conſ.* 158. *per totum lib.* 1. Dicit probari animal diuino periſſe iudicio, ſi mortui corium animalis præſentetur: ac idoneos perteſtes fide dignos omnique maiores exceptione probetur. qui nec familiares, neque coniuncti, nec domeſtici paſtoris exiſtant, & quando Paſtor ſui excuſationem quærit adducere, illo in caſu, qui

C abſque illius culpa minimè ſolet contingere, vtpotè ſi furtum, vel animalium ſua exceptorum in cuſtodia, ac ſimilia ſucceſſerint; tunc probato interitu, vel amiſsione minimè abſoluitur, ni etiam probationem afferat animal ſine culpa periſſe, aut non inueniri: prædicta namque amiſsio, qua à fuga, vel furto fuerit ſequuta, iuris infert præſumptione culpam contra illum, apud quem

D res amiſſa reperiebatur, adfuiſſe, adeòquod ſi culpam abfuiſſe non probet, decumbere neceſſe eſt, cum doloſa præſumatur amiſſio. quando verò propter animalis conſignationem conuenitur, ſeſeque purgare prætendit illius amiſſionem propter caſum allegando, qui regulariter illius abſque culpa ſolet contingere: iſto in caſu euentum probare ſufficit paſtori. quod ſi dominus illum culpam admiſiſſe dicat, debet probationibus illam

E patefacere: cum præſumptio habeatur, animal abſque ipſius culpa periſſe, vt ſcriptum eſt, per Saluianum *in conſ.* 29. *num.* 2. *vol.* 1. *relatum* à Maſcardo *de probationibus concluſ.* 239. Eòquod lex præſumit culpam in illis haberi, quæ, vt plurimum ſolent euenire, aliter autem eſſet illis in caſibus; eòquod qui alterius

culpam, aut dolum allegat, debet probationibus confirmare, aliter ab inceptis decumbere oportet. *l. creditor, C. de pignoratitia actione, l. ſi quis argentarius*, §. *pennis ff. de edendo.* Saluianus *conſ.* 46. *n.* 8. Purgata igitur culpa remanet, ſi contrarium nullo modo probatur. Baldus *in l. ſi quis fundum in principio ff. locati.* Cuſtos attamen debet probare animalia ſuo abſque dolo fuiſſe abacta, vt legitur *in dicta l. ſi quis fundum* 10. §. *Imperator ff. locati.* Vbi ita reſcriptum fuiſſe ab Antonio teſtatur Iulianus hiſce verbis. *Cum grex eſſet abactus, quem quis conduxerat, ſi capras latrones citra tuam fraudem abegiſſe probari poteſt, iudicio locati caſum præſtare non cogeris.* Idem dixit Accurſius *in l. cum ita* §. *fin. in verbo heredis, ff. de legatis* 2. Si ex facti qualitate appareat culpa. Bartolus *in dicta l. ſi quis fundum*, §. *Imperator num.* 1. Sufficiens ergo eſt animaliũ cuſtodi, vt caſum probet, quo demonſtrato, à pœna excuſationem habet: quamuis ſuum non abfuiſſe dolum haud quaquam probauerit: caſu namque clarefacto, qui contrarium aſſerit, onus dolum probandi habebit. Baldus *in dicta l. cum ita*, §. *ſpecies nominatim, verſ. in ea gloſa ff. de legatis* 2. Quod ſi Paſtor animalium pelles attulerit, quamuis ex illarum demonſtratione de interitu conſtet; attamen niſi mortalitatis caſum etiam, aut alium fortuitum probet, nullam habebit excuſationem; & iſtud priuati ratione officij, quo obligatus ad cuſtodiam reperitur. Maſcardus *concluſ.* 265. *num.* 7. Cuſtodem namque non ſolum de dolo, aut lata culpa, ſed etiam de leui obligatum eſſe voluerunt. Bartolus *in l. quod Nerua ff. depoſiti.* Couarruuias *conſ.* 318. *n.* 6. Gratianus *conſ.* 94. *num.* 30. *lib.* 2. *l. qui mercedem ff locati.* Adde quod mercede accepta de leuiſſima teneri aſſerit. Cumanus *conſ.* 318. *n.* 6. *lib.* 4. Cui aduerſantur opinioni Grat. *dicto conſ.* 94. *nu.* 52. Villalob. *com. opin. lit. D. num.* 64. Et ratio habetur, eòquod in contractu gratia vtriuſque confecto, dantis nimirum, ac recipientis, prout in cuſtode mercede accepta eſt, nullo modo

F G H I K

A do recipiens, niſi lato de dolo, leuique culpa, non autem de leuiſsima obligatur. *l. diuiſio*, C. *locati l. ſi vt certo*, §. *nunc videndum ff commodati.* Viuius *com. opin.* 192. *num* 5. Bonifacius *in tract. de furtis*, §. *vel etiam vſus num* 60. *& num.* 71. *& 86.* Et illi nulla præſtatur fides affirmanti furto animalia ſubtracta; niſi tàm in agendo, quàm in excipiendo probationibus clarum id reddiderit. Corneus

B *dicto conſ.* 318 *nu.* 4. vbi de communi teſtatur DD. opinione, Bolognetus *in l. actionibus num.* 89. Maſcardus *de prob. concl.* 829. *num.* 1. *& num.* 9. quamuis talis cum iuramento facta fuiſſet aſſertio: ſi hoc namque admitteretur; viam aduerſus animalium dominos aperiremus. Corneus *dicta conſ.* 318. *nu.* 4. *& 5. lib.* 4. Niſi cum iuramento aliæ concurrerent coniecturæ. Corneus *loco citato nu.*

C 5. *verſ. poſſunt tamen concurrere tales coniecturæ.* Ita vt dolo in Paſtore exiſtente, non autem culpa, iuramentum contra illum in litem, ad rei valorem probandũ adducatur. Cum *conſ.* 318. *num.* 7. *& 8. lib.* 4. Quo in loco ſcripſit, eo in caſu dari, cum is, apud quem ablata exiſtebat res aliquo tempore, in dolo, aliter eueniret, ſi minimè in dolo eſt, at in culpa: eòquod iſto in caſu iuramenti medio

D in litem rei valor haud quaquam comprobatur: debet attamen, aut dominus oſtendere, aut Iudex id arbitrari. Plotus de in litem iurando *num.* 396. *& nu.* 549.

Cuſtodis culpam non adfuiſſe, probatur: Primo, ſi vna cum Domini animalibus, propria, vel abacta, vel mortua, aut denique perdita fuiſſent. Petrus de

E Vbaldis *in tract. de duobus fratribus parte* 8. *principali quæſt.* 14. *nu.* 15. *verſ. Sed poſito ſine præiudicio*, & contrarium præſumitur, ſi eius animalia permanſerint, illa vero domini fuerint deperdita. *cap.* 20. & ibi Abbas *num.* 4. *extra de depoſito.* Nacta *conſ.* 31. *lib.* 1. Maſcardus *concluſ.* 108. *num.* 1. *& num.* 40. Secundo, cum ſolito, & conſueto in loco poſita, fuiſſe animalia probauerit, ex quo ſi fuerint ſubacta, nullo modo tenetur; in culpam; etenim haud quaquam incurrit F. ille, qui id, quod facere conſueuit, peragit. *l.* 3. *ff. ad Macedonianum*, *l. pignus*, C. *de pignoratitia actione l. qui ſit fugitiuus*, §. *apud Labeonem ff. de edelict. edict.* Gratianus *conſ.* 94. *nu.* 40. Menochius *de præſumptionibus lib.* 5. *præſ.* 31. *num.* 2. *in fine.* Maſcardus *de probat. concluſ.* 467. *n.* 20. *& num.* 21. Tertio, quando vigilantem, & ſolertem eſſe Paſtorem conſtet. Grat.

G *dicto conſ.* 94. *nu.* 40. Maſcardus *de probat. concluſ.* 829. *num.* 13. Quarto, cum pro certo habetur, quod furtum abſque cuſtodis prorſus culpa ſuccеſſerit, ac tali modo fortuito euenerit caſu. *l. qua fortuitus*, *l. ſi nulla*, *& l. pignus* C. *de pignoribus l.* 4. C. *locati cum dicto conſ.* 318. *nu.* 1. *& 2. lib.* 4. Grat. *dicto conſ.* 94. *num.* 38. *lib.* 2. *& conſ.* 95 *num.* 8. Quamuis in ſe periculum ſuſcepiſſet. Grat. *dicto conſ.* 94. *nu.* 31. *cum pluribus ſequentibus lib.* 1. H Licetque fortuitum ad ſe caſum ſpectare domino promiſiſſet. Grat. *dicto conſ.* 94. *nu.* 42. *lib.* 1.

DE PASTORIBVS PARTIARIIS.

ſine Soçijs.

Cap. 1.

PArtiarij Paſtores illi ſunt, qui ſorte, I vel capitali excepto fœtus ex traditis in partem animalibus procreatos, finito ſocietatis tempore diuidunt; aut illi, qui tradita etiam animalia in ſocietatem, & in capitale ſuſcipiunt. itaut maturato ſocietatis termino, & animalia, & illorũ fœtus diuidere inter ſe debẽt, iſtoque modo propriè dicitur ſocietas: & actio pro ſocio competit inter illos. *l. cum duobus*: improprie vero, quando animalia pro capitali accipiuntur, & alter induſtriam, ac laborem inferat; lucrique, tantum fiat diuiſio. Societate autem terminata, capitale ante omnia dominus habebit, & de ducro medietatem conſequitur, animalia verò conferentis periculo ſubeſſe debent, quemadmodum ſi labor amittatur, & induſtria, eius periculo, qui illas poſuit, eueniet, & con-

tractus

A tractus existet innominatus. vt dono, vt facias. & actione præscriptorum verborum agitur. *l. si tibi rem ff. de præscrip. verb.* Glosa *in l. si pascenda, in verbo compellatur, C. de pactis*: talis autem Pastor partiarius culpam debet præstare. *dicta l. si pascenda, § si in cotunda*, & ibi Glosa *ff. eodem l. cum duobus, §. damna ff. pro socio: licet glos. in l. 1. C. pro socio*: aiserunt Pastorem operas in aliquo ponentem, nullo modo teneri de capitali: neque discordes ostenduntur. Summa Angelica *in verbo Societas dubio* 10. Sylvestrina *in verbo Societas prima num. 6. & Societas 2. nu.* 7. Nauarra *manuali cap. 17. n. 252.* Quam tutatur opinionem Soccinus *cons. 265. lib. 2. per totum.* Facchineus *controuers. lib. 2. cap. 95.* Mantica *de tacitis, & ambignis conuentionibus lib. 6. tit. 6. n. 21.* Qui approbare conspicitur distinctione illam: an opera æqualia sint capitali, vel non. Cynus verò *in dicta l. 1. C. pro socio.* Profert, quod aut capitale præstitas ante operas perijt, & illo in casu commune debet esse damnum; ne claudicare contractus videatur. vel perit, seu post exhibitas operas damnificatur: & illo in casu periculum totum immittentis est, de quo Molina *de iustit. & iure disp. 146. num. 1.*

D Tertia opinio contraria extitit, *dicta glosa in l. 1. C. pro socio*. Immò quod ille, qui operas ponit in damni capitale habiti partem resarcire obligetur, quam grauissimi DD. defenderunt. Baldus *in multis locis in dicta lege prima*, vt colligitur *in num. 14. & sub num. 21.* Quamuis aduersa in parte à Soccino allegatũ fuerit *in dicto cons. 265.* & hoc apertius voluit *in l. si patruus in vltima quæstione. C. commun. vtri lud. & in l. si pascenda num. 2. C. de pactis*, Glosa *in cap. plerique 14. quæst. 3.* Hostiens. *tit. de vsuris, §. vlt.* Et quod istiusmodi pactum valeat effici, sustinet Angelus de Peregrin. *de societate parte prima sub nu. 12. & 13.* Quãuis contrarium affirmet, si pactum haud quaquam fuerit appositum. Faber *in §. 1. instit. de Societ. num. 4.* Rota Genuensis 139 *per totum.* Corneus *cons. 24. nu. 3. lib. 1.* Rub. *cons. 103.* Alexand. *cons. 118.* E *num. 4. lib. 1.* & latius *cons. 131. lib. 5. per totum.*

Pro qua opinione extat Text. expressus *in l. cum duobus, §. damna ff. pro socio.* Quo in loco habetur: quod si animal æstimatum fuerit tributum, & illud, aut latronum furto, aut incendio perfum fuerit, debet in communi damnum haberi. & idem eueniret, si è contrario æstimatum haud fuerit; ille etenim, qui G operam ponit, de damno in capitali successo tenetur; non solùm quod animalis fuerit æstimatio facta, verùm ex eo quia capitale pro communi lucro fuit in societate positum. neque quantitatis incertitudo obligationem aufert, cum ea per testes, aut alijs in modis valeat probari.

Baldus verò *in l. 1. num. 27. & sequen. C. pro socio differentiam facit*: si animal H naturaliter pereat, vt in partu, aut obsenium, aut aliquo casu fortuito, adeòquod si naturali ordine pereat, damnum pro solo domino habebitur; at si fortuito moriatur: idem asserit *in l. cum duobus, §. in cotunda, ff. pro socio*, & sequi eum videtur Cornel. *in dicta l. si pascendo nu. 98.* per Tex. *in l. si id quod, §. item Celsus, ff. eodem.* Verum Barb. *in addit.* ad Baldum *in dicta l. prima, C. pro socio, in verbo casus fortuiti*, dicit, nullam reperiri I differentiam duos inter istos casus, aut naturalem nempè, aut fortuitum; & propterea veriorem esse Baldi opinionem, *in dicta lege si pascenda*, in distincto modo volentis damnum, tàm in vno, quàm in alterutro casu, communem esse debere: aliamque Baldi opinionem maxima sine difficultate transire nullo modo posse: Adde quod Petrus de Vbaldis *in tract. de duobus fratribus quæs. 24.* falsam esse dicit, ac probat. Text. K *in dicta l. si id quod, §. item Celsus, ff. pro socio*. Quo in loco facta fuit distinctio: an res fuerit in societate posita, vel non, neutiquam verò, si naturali modo, vel societatis pereat occasione. quotiescunque autem societatẽ respicit, societatis damno perit.

An

A Aut verò effici pactum poſſit, quod animalia tradat dominus æſtimata, & quod integrum permaneat capitale, ac vt quolibet anno mortua debeant pecori cum illius anni fœtibus compenſari: reſolutionis in conſideratione debet animaduerti, quod traditio illa, omnium cum æſtimatione facta, emptio, ac venditio cenſetur: argum. *l. æſtimatæ, ff. ſolato matrimonio, l. plerumque, §. ſi ante matrimonium, ff. de iure dom.* & in terminis tradit Angelus de Peregrin. *in tract. de ſocietate parte 2. num. 19. verſ. quinto caſu*, & Baldus *in l. paſcenda, C. de pactis*: vbi Cornel. Paulus de Caſtro, & Decius *num. 16.* Alex. *in fine*, tradit Ambroſius de Vignate *in tract. de vſuris in cap. ſalubriter, ante numerum* 189. & eſt Tex. expreſſus *in l. cum fundus 3. ff. locati*. vbi Pomponius ait: *Cum fundus locatur, & æſtimatum inſtrumentum colonus accipiat, Proculus ait id agi, vt inſtrumentum emptum habeat colonus, ſicuti fieret cũ quod æſtimatum in dotem daretur.*

Quo in caſu talem Doctores faciunt conſiderationem: quod ſcilicet dominus, qui pecora tradit æſtimata, medietatem paſtori vendere, iudicetur, ac fidem illi facere pro medietatis pretio debet; & tunc vendita pro medietate dominium in paſtorem transfertur, ac vterque pro medietate periculum ſubit per regulam Text. *in l. pignus, C. de pignoribus*, & in terminis eſt Text. *in l. cum duobus, §. damnum, ff. pro ſocio*, vbi DD. & tradunt Baldus, & Paulus de Caſtro *in dicta l. ſi paſcenda*, vbi Iaſon. *num. 2.* & Decius *num. 16.* & Vignate *loco ſupra citato*. Nec vllo modo impedit, quod ex ſupradictis Doctoribus aliqui vigorem hoc habere dicunt in animalibus groſſis, non verò de minutis; eòquod ex rationis identitate idem dici debet vt benè notat Angelus de Pereg. *loco citato num. 14. in fine*. Quod habetur non ſolum cum facta extat, verum etiã cum non præcedit æſtimatio: ac totius dominium gregis penès illius dominum permaneret: ac per conſequens omne ad ipſum ſpectaret periculum; paſtorq; tantũmodo iſta in ſocietate induſtriam poſuiſſet, prout tali modo ſocietas copulari valet: per Text. *in l. prima, & l. ſocietas, ff. pro ſocio, § de illa inſtit. eodem*. Conrad. *de contract. quæſt. 88. concluſ. 6. verſ. & quod ſit ſocietas*, & Sotus *de inſtit. & iure lib. 6. quæſt. 6. art.* 1. Iſto etiam caſu prædictum licitum erit pactum; cũ perituræ oues minimè ex ipſius paſtoris bonis, verum etiam ex fœtibus ipſi, ac domino competentibus reſarciendę venirent. valet etiam pacto effici, vt paſtor pro lucri dimidio ad ipſius domini capitalis conſeruationem concurreret, ſecundum doctrinam Conrad. vbi ſupra, *quæſt. 97. in quarto caſu*: quo in loco diſtinctionem facit: quod aut paſtor obligatur ex pacto, perituras oues fœtibus tantùm in eius tangentibus parte reſarcire; ac iſto in caſu illicitum eſſe pactũ dicit. aut verò prædictam ad reintegrationem de fœtibus, tàm ipſi paſtori, quàm domino communibus, tenetur; & iſto in caſu licitum erit pactum. eòquod neuter plus iuſto alterutrum grauat, cũ non ſolum paſtor, verum etiam dominus iuſtam ad reintegrationem contribuant.

Ac fortioribus in terminis optimum eſt, quod ſcripſit Lupus *in cap. nauigãti de vſuris comment. 3. §. 1. num. 26. fol. mihi 98. à tergo*: quo in loco dicit, ſocietatis contractum vigorem habere, quo quis alicui pecora cum pacto credit: quod omnes ipſorum fœtus, integratione, ad dominum attinerent, vſque quo totius capitalis reintegratio fuerit facta, & poſtmodum in communi pecora habeantur: eòquod dicto in pacto, licèt de gregis fœtibus capitale reintegretur, non tamen de ſpectantibus ad paſtorem, qui ſuam in ſocietate induſtriam confert: ſed omninò de illis ex conuentione ad illum, qui gregem in ſocietate continet attinentibus: pecoraque illa in ipſius dantis dominio, eiuſque tantum periculo valent perire. adducit ibi Laurentium Rodulphum, Ambroſium à Vignat. *in dicto cap. ſalubriter num.* 178. Antonium Florentinum in

ſum-

A *ſumma, tit. de vſuris, cap. 39. num. 37.* Cruettam *conſ. 145. num. 12.* Nauarrã *Manuali confeſſ. ſub ſeptimo præcepto cap. 17. num. 26.*

Ex quibus infertur, quod etiam ſi in caſu ſumus, quo pecudum medietas, æſtimatione minimè obſtante, haudquaquam data, ſeu paſtori fuerit vendita, nec ipſius dominium trãslatum in ipſũ, totum autem penes dominum remanſerit, quod etiam ipſo in caſu euenit, cũ B ex pacto paſtor ad ouiũ, quæ perijſſent, reintegrationem ex proprio teneatur. Ex fœtibus attamen communibus; nec vllo modo in caſu, quo cunctę perijſsẽt oues; talitèr vt ſi nulli haberentur fœtus, ex quibus valeant reintegrari, haudquaquam paſtoris periculo perijſſent, nec ad aliquid ille vi ſupradictorum obligaretur, conſequens eſt, quod pro licito pactum habeatur; neque poſſe ad C mutuum reduci, ſine quo minimè tribui valet vſura: ex Text. *in cap. conſuluit de vſuris*. Abb. *in cap. Nauiganti nu. 6. tit. eodem.* Archid. *in cap. 1. num. 14. quæſt. 7.* Ac eadem ex ratione deducitur; iſto ex pacto nullo modo ſaluum conſeruari dici poteſt, cum ſi in totum illa perijſſent, domini perijſſent periculo.

Sed quid per contrarium, ſi effectum D fuiſſet per pactum, quod nullo modo de peremptionis ouium caſu teneatur, ſed periculum, ac damnum aduerſus dominum debeat remanere? Hoc dubium examinat Mantica *de tacitis, & ambiguis conuentionibus lib. 6. tit. 5.* Quo in loco pactum examinatur; vt ſi amittatur pecunia, immittentis ſit periculo? Et n. 5. Iſtam de pecunia quæſtionem ad paſtoralem adaptare poſſumus ſocietatem, in animalibus pro capitale traditis: vt in *l. cum duobus, §. damna, ff. pro ſocio.* Et poſtquam pleriſque argumentis pro negantium, ac affirmantium adductis opinione diſſeruit, diſtinctionis fœdere pugnantes conciliare nititur opiniones à n. 19. Quo in loco conſiderat, quod etſi pecuniæ periculum in ſocietate collatæ, ad eum, qui contulit ſpectat, aliud tamen iuxta deduci poteſt ratione; nam ſæpius contigit, quod ſit minor induſtria, quàm alterius eſt pecunia: hac de re illum, qui pecuniam confert, lucri damnò, quod ſupereſt, deducto, dimidia pro portione fieri participem. Et ſi quando perierit ex ſorte, dimidij pro parte damnum alterum ſentire ſocium æquum eſſe æſtimauit. quod ſi alterius induſtria taliter ſit pretioſa, vt pecuniæ ab alio collatæ correſpondeat, illo caſu iuri, ac æquitati congruum eſſe affirmat, lucrum ſumptibus, conſumptiſque rebus deductis eſſe commune, ipſiuſque ſortis damnum ad eum, qui pecuniam, vel animalia contulit, ſpectare dicit: eòquod ille etiam, qui induſtriã contulit, ſuas perdit operas. Gloſa in *l. ſi non fuerit, in verbo ſolus, ff. pro ſocio.* Petrus de Vbaldis *tract. de duobus fratribus parte 5. num. 30.* Couarr. *var. reſol. lib. 3. cap. 2. num. 2. verſ. prima concluſio.*

Immò ex Couarr. ſententia idem dixit Mantica, quod ſi induſtria vnius ex ſocijs, ac opera pecuniæ ab altero collatæ reperiatur æqualis, ac nullum ſuperſerit lucrum, ſors ipſa, quæ inter ſocios extat, debet æquali modo diuidi, ea ratione; ex eo quia ſocius eiuſdem æſtimationis operas, propria ſine culpa, perdidit; ſi aliter namque ſeruaretur, inconueniens, ac inæqualitas inter eos haberetur, quòd cum paria contulerint ſocij, totum vnus, operas perdendo, amitteret, alter verò ſortem habendo indiminutam, integrum reciperet. Quod nullo modo lex, ac ſocietatis tolerat natura. *dicta l. ſi id quod, & §. idem Celſus, & l. cum duobus, §. quidam ſagariam, ff. pro ſocio.* Gloſa *in l. prima, C. eodem.* Abb. *in cap. per veſtras num. 8. verſ. dicit tamen poſtea de donat. inter virum, & vxorem.* Iaſon *in §. ſequens num. 45. inſt. de actionibus.* operę namque pretium, ac æſtimationem recipiunt, quæ pecuniæ loco ſubrogantur. *dicta l. cum duobus, §. ſi in coeunda, ff. pro ſocio*, Soccinus *conſ. 265. num. 2.* Couarr. *dicto lib. 2. cap. 2. ſub num. 2.* Quæ opinio ſecundum aliquos vigorem habet, locumque obtinet, ſi pecuniæ periculum ad vtrumque

per-

A pertinere ſocium conſtet; nam ſi ex iuris, aut pacti diſpoſitione, ad eum, qui pecuniam contulit, ſpectat, illa nullo modo communis eſſe debet: ac iſta de re, nec aliqua ipſius pars ad alterum, qui operas præſtauit pertinebit. Lupus *in dicta cap. per veſtras not.* 6. §. 12. *nu.* 9. Angelus de Perig. *de duobus fratribus*, vt æquali modo ſi operæ nulla ratione ſorti correſpondent, verum etiam pecuniæ interuſurio, ſors immittentis erit, neque

B ille, qui operas præſtitit partem obtinebit aliquã. Mantica *loco citato num.* 22. Nam eo valet in caſu pactum, vt ille, qui operas præſtat, de capitalis amiſſione, minimè teneatur, cum operæ illi habentur correſpondentes. Caſtrenſ. *conſ.* 55. *num.* 3. *lib.* 2. Pro quo erit ſatis, ſi amittantur operæ. Et meritò nullo modo duo pati debet damna, operum ſcilicet amiſſarum, ac rei pro capitali traditæ. Mantica *num.* 23. *cum ſequenti*, talique modo

C pactum validum eſſe affirmauit in *n.* 25. ſi factum ſit, vt ſortis periculum ad dantem, non verò ad recipientem, qui operas præſtabit, pertineat; eòquod ſi capitale amittatur, immittentis erit periculum, & paſtor tantum operas perdiderit. Quomodo ſeruata dicitur æqualitas, quæ maximè debebit in ſocietate attendi? *l. ſi non fuerit*, §. 1 *ff. pro ſocio.* §. 1. *in l. de ſocietate.* Ruinus *conſ.* 102.

D *ad finem verſi. ſed ſi actum eſſet lib.* 1. quem admodum poteſt pacto conuenire, vt periculum commune habeatur. Mantica *loco cit. num.* 6.

Examinat enim Mantica *d. lib.* 6. *tit.* 6. pactum an valeat, vt qui operam præſtat, ſortis etiam periculum excipiat; & ſic, an partiarius paſtor, qui ſolum operas præſtare promiſit, poſſit etiam ſe

E per pactum obligare; vt ſi animalia pereant, ſuo cedant damno? Nullumque tale pactum vigorem habere dici debet, iſthæc namque ſocietas Leonina eſſet; eòquod ex ſociis vnus totum ſentiret damnum, ac lucrum poſtea diuidendũ inter ipſum, & dominum eſſet, qui nullum vel damnum, vel periculum vllo ſentire poſſet. De tali modo damni, & lucri æqualitas diſpar eſſet, quod nullo mo- F do conuenit in ſocietate, *l. non fuerit*, §. *Ariſto, ff. pro ſocio.*

Adde quod iſta ſocietas in vſurarum fraudem ſimulata debet præſumi. Ioan. Andræas *in cap. plerique* 14. *queſt.* 3. Gloſ. *in l. prima, ff. pro ſocio.* Caſtrenſis *in conſ.* 55. *num.* 3. *& ſequenti lib.* 2. Abbas *in dicto cap. per veſtras num.* 8. *de donat. inter virum & vxorem.* Nacta *conſ.* 403. Couar. *variar. reſolut. lib.* 3. *cap.* 2. *nu.* 3. G

inſuper iſta in ſocietate duplex conſequeretur damnum partiarius, nempè amiſſarum pecudum, operarumque præſtitarum iacturam, vt ſcribit Salicetus in *Auth. n. ad hæc num.* 12. *verſ. interdum is de vſuris.* Abb. *in dicto cap. per veſtras num.* 8. *de donat. inter vir. & vxor.* Sed Mantica *in loco ſupra citato num.* 11. putauit, quod non obſtat, vt tale periculum contra ſocietatis naturam ſit. *l. ſi* H *non fuerit in principio, ff. pro ſocio*; eòquod pactum pro portionis æqualitate æquale debet eſſe, vt Bal. *in l. antiquæ nu.* 11. *C. ad Velle.* declarat, & probat ex §. *eadem leg.* Dicit tamen, quod tunc hoc procedit, cum ei qui pecuniam confert, minor lucri pars ſub quotæ nomine cõcedatur.

Vt æquali modo Iudicis arbitrio erit illud pactum remittendum, per quod I tàm animalia immittens, quàm paſtor, qui præſtandas promiſit operas ſe ad inuicem ad peremptionis animalium pro capitale poſitorum periculum obligarunt, habito ad induſtriam, & operam reſpectu, ſecundum ſubſequutum effectum: iniuſtum namque eſſet, ſi tanta fuiſſent opera, & induſtria, quod damnum de capitale diligens ſentiret partiarius; ſi verò damnum ſalarij certi, quod exortum eſt, ſit maius, quàm in- K H duſtria fuerit operantis; iſto caſu in cõmuni à ſociis excipi debet, prout conſiderauit Mantica *loco citato à nn.* 21. *cum pluribus ſeqq.*

Videndum nunc erit, quam nàm partiarius paſtor communibus in animalibus præſtare teneatur, & de qua obligetur culpa. Et quamuis regulariter ſit

A dicendum ſocium communi in re, eamdem præſtare in ea diligentiam debere, quàm proprijs in rebus haberi oportet. *l. cum duobus, § venit*, vbi Gloſa *ff. pro ſocio, l. ſocius ſocio, ff. eodem, § fin. inſtit. de ſocier.* Verum eoquod hac ex regula difficilitèr omnes caſus poſſunt; hac de re debet animaduerti differentia inter fraudem, dolum, fortuitumque caſum, ac culpam haberi, cuius in la-
B tam, leuem, ac leuiſſimam diſtinctio fuit facta, DD. & Gloſa *in l. certo, § nunc videndum, in verbo culpa ff. comm. & in l. contractus, ff. de regulis iuris, & in §. præterea, inſtit. quibus modis re contrahitur obligatio, in verbo debet*, alijque in latiorem, latam, leuem, ac leuiſſimam diuiſerunt, vt Bald. *in l. quæ fortuitis num. 7. C. de pignorat. act.* & alij demum in latiſſimam, latiorem, latam, leuem, ac leuiſſimam; vt Bart. *in l. quod Nerua n. 8.*
C *ff. depoſit.* Farinac. *de pœnis temperandis quæſt. 88. n. 57. & ſeq.*

Fraus dicitur, quando aliqua ſimulatione habita fides decipitur, vt per Bald. *in dicta l. quæ fortuitis num. 8. C. de pignor. actione*, & ideò Decianus *in lib. 9. cap. 5. in tract. crimin. rubr. de fraude num. 11.* Fraudem nominat malitioſum actum, qui de permiſſo tendat ad prohibitum,
D & nil aliud eſt, quàm deceptio aliquem circumueniens.

Dolus, calliditas, fallacia, vel machinatio, quæ ad circumueniendum, decipiendum, aut alterum fallendum, fuerit adhibita. *l. prima, § 1. ff. de dolo.* cum aliud agatur, aliud ſimuletur. Bartolus *in l. quæ fortuitis num. 10. C. de pignorat. actione.*

Latiſſima idem eſt culpa, quàm vorus dolus habetur. Bartolus *in dicta l. quod*
E *Nerua num. 16. & 11. ff. depoſit.* Salicet. *in verbo ſi nulla num. 4. verſ. latiſſimam, & num. 7. C. de pignorat. actione.* Doctores penès Farinaceum *dicta quæſt. 88 1. num. 57.*

Latior idem eſt culpa, quàm præſumptus ſit dolus, hac de re Bart. *in d. l. quod Nerua*, dicit, quod præſumptiua ſit machinatio, quæ ad decipiendum, ac fallendum alterum ſit effecta. F

Lata culpa indiſcreta eſt deuiatio, ſeu incircumſpecta diligentia, quam omnes, qui eiuſdem profeſſionis, & conditionis exiſtunt, adhibent communiter. *l. lata culpa, ff. de verb. obligat.*

Leuis autem eſt, cum illud minimè præuidetur, quod valet à diligenti præuideri. Bart. *in dicta l. quæ fortuitis n. 37. & in dicta l. quod Nerua num. 62.* Qua de re cõmuniter dici ſolet, ſi illud agere, vel non agere omittat, quod ſolers G
paterfamilias proprijs faceret in rebus. *l. prima, §. is quoque, ff. de actionibus, & obligationibus.*

Leuiſſima eſt, minimè facere, quæ diligentiſſimus quilibet effeciſſet, quæ culparum minima dicitur, vt per Bart. *in dicta l. quod Nerua num. 27. ff. depoſiti*, Text. *in l. 1. §. is quoque, ff. de actionibus, & obligationibus, l. hæredes, §. non autem, ff. familiæ herciſcundæ, § fin. inſt pro ſocio.* H
Qua de re materiam reſtringendo dico, latiorem eſſe culpam, rebus in alienis eamdem haud quaquam adhibere diligentiam, quam in proprijs nauaret; latam illa non operari ſolertia, qua omnes proprias dirigunt actiones; leuem illam non ponere induſtriam, quam quiſque diligens exercuiſſet; leuiſſimam illam, non habere diligentiam, quam diligentiſſimus quilibet adhibuiſſet. I

Fortuitus verò caſus ille eſt, quem humana minimè prouidere poterat prudentia, *l. quæ fortuitis, C. de pignoratitia actione, l. ſi ea res. ff. de actionibus empti.* Qui fortuiti caſus duplicem accidere ſolent in modum, alij enim Naturæ, hominis alij facto ſuccedunt. Socium igitur de fraude, & dolo teneri certum eſt, prout etiam de leuiſſima, & latiori culpa, cum hæ dolum pariter arguant, obligatur, vt ſupra dixi: immò etiam de lata, & leui compellitur, vt probat Text. K
in l. ſocius ſocio, ff. de pro ſocio. De leuiſſima verò nullo modo adſtringitur, tàm ſi in omittendo, quàm in committendo habeatur. *§. fin. inſtit. de ſocietate.* Bald. *in dicta l. quæ fortuitis n. 41.*

Fortuitorum autem de caſu nemo regu-

lariter

A lariter tenetur, & ſic nec ſocius ſocio, niſi tantùm ſuæ portionis, quam in ſocietate habet reſpectu. *l. cum duobus, §. damnum, & §. quidam ſagariam, ff. pro ſocio.* Enimuerò, eòquod ſupradicta ſæpè in partiario fallit regula, hac de cauſa partiarium ad paſtorem libet particulariter deuenire: & primo, exemplum habeatur, quod aliquod animal de illis, quæ tradita partiario ad cuſtodiam in ſocietate fuerunt, emoritur; Dominus nullo modo animal dolo, vel partiarij paſtoris culpa mortuũ fuiſſe probat. Nec minus iſte caſum fortuitum, & ſuam non adfuiſſe culpam oſtendit an tali in caſu partiarius paſtor damnũ domino reſarcire teneatur? & quamuis paſtorem aduerſus valeat. Tex. allegari *in l. ſi quis ex argentarijs, §. fin. ff. de edendo*, iuncta Gloſa *in l. ſi quis damnum, §. Imperator, ff. locati, & in l. final ff. de iuſt. reorum.* Eòquod talis cum animal ſua ſub cuſtodia eſſet, illiuſque exceptio ſit fortuito in caſu, non autem ſua in culpa fundata, ſi hunc minimè probauerit, debet condemnari per iura ſupra allegata. Text. *in l. quoties, §. qui dolo, ff. de probationibus, l. cum ita, §. ſtatim, & §. ſpecies, ff. de leg. ſecundo, & l. ſi creditor, ff. de pignoratitia actione, §. fin. inſtitut. quibus modis recontrahitur obligatio.* Sed eòquod ob variorum caſuum contingẽtiam modo paſtor cõdemnatus eſſe poteſt, modo abſolutus; hac de cauſa eſt dicendum: quod interdum conuentus paſtor vult ſe excuſare propter caſum, qui regulariter non ſolet abſque culpa, vt furtum eſt, contingere. *l. cum duobus, §. damna, ff. pro ſocio.* animalium in cuſtodia traditorum fuga, &c. *l. bonæ fidei, ff. de rei vendicat.* Et in tali caſu concorditer DD. conueniunt, vt paſtor, qui caſum allegat, non ſolum illum probare, verùm etiam debeat oſtendere illum propria ſine culpa eueniſſe. Franciſcus de Alberg. & Baldus *in l. ſi creditor, ff. de pigrorat. actione.* Angelus *in l. fin. de cuſtodia reorum*, & vt ſupra mercenarijs dictum fuit de paſtoribus. Et ratio habetur: eòquod amiſſio animalium, vel per furtum, vel per fugam habita, ſemper culpam adeſſe demonſtrat, qua de re partiarius paſtor ſuccumbens remanere debet; niſi amiſſionem ſine culpa, fuiſſe demonſtrauerit; Maſcardus *concl. 367. num. 5.* Menochius *de præſumption. lib. 5. præſump. 3. num. 128. & ſequen. & lib. 6. præſumpt. 61. num. 30.* Farinac. *quæſt. 89. num. 15. & quæſt. 31. num. 19.*

Secundus conſiderari valet caſus in eo, qui allegat amiſſionẽ ob caſum, qui regulariter abſque culpa ſolitus eſt accidere, ſequutam fuiſſe, hoſtium nempè, ac latronum incurſum, aquarum impetum, & ſimilium; prout mercenario de paſtore fuit exemplificatum. In iſtis etenim caſum comprobare iudicatur, & qui culpam aſſerit præceſſiſſe, illam debet comprobare. Talibuſque in terminis loquitur Text. *in dicta l. creditor, & in §. fin. inſtit. quibus modis recontrahitur obligatio.* & ſic Maſcardus, & Menochius *locis ſupra citatis* conuenire videntur.

Tertius, magis dubius exiſtit caſus, cum ſcilicet amiſſio propter euentum, qui tàm culpa, quàm abſque culpa ſolet euenire, contingit. Ac in iſto indifferens lex habetur, nempè non magis culpam abfuiſſe, quam non præſumitur, de quo duo ſolent exempla figurari, de morte nempè animalium ad cuſtodiam partiario ſocio datorum, ac hominum carceribus incluſorum funere. Angelus *in dicta l. fin. ff. de cuſtodia reorum.* aſſerit probandi onus ad carceris, animaliumque cuſtodem pertinere; ex eo quia ipſorum, in cuſtodia, munus conſiſtit. Baldus etiam *in dicto §. ſpecies*, ſcriptum reliquit: quod is, qui publici ratione officij ad cuſtodiam tenetur, vt Argentarius, vel priuati officij, vt cuſtos partiarius, nullo modo excuſatur, ſi ſolum probet interitum, niſi etiam animalia peſte, vel naturali mortalitate, aut alio non culpoſo modo extincta demonſtret: licet ſeſe remittat ad *dictũ §. Imperator, & ad d. §. damna.* ad idem allegari duæ ſolent Gloſæ *in dicto §. fin. inſtitut. quibus modis recontrahitur obligatio, & in dicta l. ſi*

B C D E F G H I K

A creditor, ff. de pigneratitia actione, & de custode sic docuit Mascardus concl. 264. & nos supra diximus, & de carcerario Farinac. dicta quæst. 31. num. 44. Sed animaduertendum esse censeo, veram huius tertij casus decisionem ab intelligẽtia dictarum Glosarum, ac iurium ab ipsis allegatorum pendere; Glosæ igitur prædictæ de Argentario loquuntur, qui publici ratione officij ad custodiam tenetur; hac de causa optimè Doctores B inferunt. quod si carceratus mortuus reperiatur, illius mors custodis culpæ debet adscribi, niti custos ipse propria, id sine culpa euenisse probauerit, & est Text. in dicta l. finali, ff. de iustitia recorũ Farinac. dicta quæst. 31. num. 44. Quamuis enim vel culpa custodis, aut non euenire potuisset; attamen eòquod publicum per ipsius officium custodia pręC cipuè sit adhibenda, comprobare debet modis, & formis, de quibus Farinac. loco supra cit. scripsit illius mortem absque ipsius culpa sequutam.

Quantum verò ad animalia; Glosæ prædictæ partiario imputandum esse socio voluut. per Text. in l. si quis damnũ, §. Imperator, ff. locati. Verum etiam est animaduertendum, citatum Text. de animalibus non mortuis, sed abigeatis loquis de quibus non solùm ratione sibi iniunctæ custodiæ, custos causam præstare tenetur, verum etiam eòquod furtum D per abigeos factum ipsius culpa euenisse præsumitur. Hac de re non solùm partiarius pastor debet amissionem probare, sed insuper id absque propria culpa contigisse: & hoc est quod placuit Mascardo dicta concluſ. 264. num. 1. quæ E ratio prorsus in morte nõ procedit: quare meliori modo Petrus Vbaldus, & Cynus affirmarunt sufficiens esse: quod partiarius pastor mortem probet animalis: vt expresse scripsit Franciscus de Alber. in dicta l. si creditor. qui de morte animalium loquens asserit: vigorem habere, si pastor solùm animalis interitum demonstret, cum absque ipsius culpa id euenisse, sit potius iudicandum. l. quoties, §. qui dolo, ff. de probationibus, & habetur in dicta l. si creditor, & in dicto §. damna. Faluèr vt ad probandum facit Bartoli doctrina in dicto §. Imperator: quod cum ex facti qualitate nulla ratione apparet culpa, vt animalium in morte habetur. nequaquam debet custos probare suam abfuisse culpam, aduersario attamen domino, qui illius culpam asserit extitisse, demonstrare incumbit. l. si quis furidam, §. Imperator, & l. si res pupillares, ff. de administr. tutorum, Decian. resp. 29. num. 14. lib. 1.

Nec aliquo modo impedit, si dicatur illum, qui mortem allegat, suam fortuitò in casu intentionem fundare: sed simpliciter mortem probando casum non confirmare sententiam; quare incœptis debet succumbere. Glosa in dicta l. si quis ex Argentarijs, §. fin. eòquod responsum dari valet, hoc partiario in pastore animalium mortem simpliciter allegante vigorem habere, quod nulla ratione sufficiens esse asserunt DD. quin potiùs amissio, vt primo in casu, culpam arguit, vnde probare mortem, & sic amissionis debet modum, vt dixit Cynus in dicta l. si creditor. Aliud enim est amissionem, aliud mortem probare. Amissionis autem probatio nullo modo sufficit: eòquod partiarij sequutam fuisse culpam præsumitur; aliter verò est in morte; ex eo quia regulariter sine culpa solet contingere, quæ sufficiens est, si demonstretur. Iacobus Butrius in dicto §. Imperator, in dicta l. si creditor. dicens: Quod vel partiarius pastor simpliciter amissionem probat, & eo in casu debet cedere: aut illius modum etiam demonstrat, & tunc si talis modus etiam præsumptiuè culpam excludat, vt ipsa mors extat, debet excusationẽ pastor obtinere; satis enim partiario est, vt mortem probet. licèt sufficiens minimè sit amissionem probare; vel pellem simpliciter ostendere: vt dixit Mascardus dicta concluſ. 264. n. 7. & nos supra de Custode mercenario. Possent enim (vt mei fecerunt his annis præteritis vaccarum custodes) animalium venditionem facere (cum sibi pellem reseruassent, quam postea, vt vac-

carum

A carum probarent mortem, oſtendebant.) Debet ergo naturalem demonſtrare mortis cauſam, ſi teſtes, qui mortuum viderint animal, habeantur, nullo habito (ne domini decipiantur) violentæ mortis ſigno.

DE LOCATIONE *Animalium.*

B *Cap. 2.*

TErtius modus, quo alteri tradi ſolent animalia, extat per locationem, cum in mobilibus etiam locatio poſſit haberi. Mantica *de tacitis, & ambiguis conuent. lib. 23. tit. 2. n. 7. fol. 384.* tàm in perpetuum, quàm ad tempus. *l. prima, ff. ſi ager vectigal, vel emphiteuſis pet.* Toloſanus *ſyntag. iuris lib. 27. cap. 1. num. 3.*

C Pro huiuſce tractationis intelligẽtia, præmitti debet: quod conductor de dolo, lata, leuiqne tenetur culpa, non autem de leuiſſima, vel de caſu. *l. videamus, cum duabus ſequentibus, ff. locati, l. in iudicio, C. eodem.* Itaut ſi equus alicui conductus ſit mortuus in itinere, an conductoris culpa extinctus præſumatur? taliter vt ipſi onus incumbat probandi, eum ſua ſine culpa, mortuum fuiſſe: vel potius naturali peremptus morte præſumatur. ita vt ſi locator conductoris culpa eum perijſſe prætendat, oſtendere ipſe debeat? Huiuſmodi reſpondet dubio, Cancerius *variar. reſolut. cap. 14. de locat. & conduct. num. 52.* naturali extinctum morte equum præſumi. Talitèr vt locator conductor culpam demonſtrare teneatur, propter quam equus fuerit mortuus. probando ſcilicet quod nimium eum onerauerit in modum: vel eò quod alium applicauit equum ad vſum, non verò ad illum, pro quo eum conduxit: aut ſi magno illum in itinere affecerit labore: aut plus iuſto ad laborem compulit. vt eſt Text. *in l. qui inſulam 33. §. qui mulas, ff. locati.* aut ſi tali equum percuſſerit modo, vt eam ob cauſam vitam perdiderit, vt notat Bart. *in l. prima, C. de curſu publico*: rationem aſſignauit Cancer. *variar. reſol. in nu. 53.* Ex eo quia culpam, vel dolum allegans, illum probare tenetur. *l. dolo, C. de dolo malo, l. quaties, §. qui dolo, ff. de probation.* Baldus *in l. ſi pecuniam, §. ſed ſi acceperit, ff. de condict. cauſa dati.* Gomez *de locato num. 22.* Tuſcus *litt. C. conclu. 606. n. 15. & ſequenti.*

F

Ad practicam verò caſum reducendo conſuluit *in num. 54.* debere conductorem probare, equum, quem conduxit, tali obijſſe in loco, ac illum eſſe, quem à tali conduxit. quod per ſigna, colorem, ac ſimilia optimè probatum euenit: vt ſcriptum reliquit Iaſon. *in l. nam hoc num. 12. C. vnde legit.* Menoch. *de præſumptionibus lib. 6. præſumpt. 15. num. 27.* Alexand. *conſ. 119. num. 3. lib. 2.* Ruinus *d. conſ. num. 3. lib. 5.* Soccinus *conſ. 127. num. 29. lib. 3.* Quæ ſigna cum probata euenient, roborata conductoris erit intentio, qui identitatem oſtendere compellebatur. Carocius *de locato, & conduc. parte 2. tit. de dolo, & culpa nu. 5.* Tuſcus *loco ſupra citato.* Ita vt ſi locator contendere vellet; allegando ſcilicet poſſe alios eiuſdem coloris eadem ſigna retinentes inueniri equos, pluralitatem ipſe adſtringatur probare. Menoch. *loco citato num. 28. in fine.*

G

H

I

Quod ſi caſu acciderit equum in itinere aliquem in morbum incidere, illũ debet hoſpiti conſignare, vt diligentèr priſtinæ reddatur ſaluti. qua adhibita diligentia ſi poſtea moriatur, nullo modo conductoris culpa ille dicatur peremptus. Baldus *conſ. 22. lib. 3.* Coſta in *memorab. in verbo Scolaris*, Carocius *de locato parte 2. de dolo, & culpa nu. 5.* Tuſcus *dicta concluſ. 606.* Quod ſi tardè fuiſſent adhibita medicamina eodem habenda ſunt in loco, ac ſi minimè fuiſſent effecta. Alexand. *conſ. 183. n. 5. lib. 7.* Et ſi fortè antequã iter finiret mortuus concideret, debet conductor teſtes adhibere; quos ad futuram rei memoriam ſupradicti equi mortem, extincti ſigna, & qualitatem adducendo faciet examinare, vt ſupra dictum fuit: talis

E

K

etenim

A etenim teſtium examinatio in illo, vbi caſus euenerit, loco, etiam abſque eo quod partis facta fuerit citatio, benè comprobat, atque etiam plenam facit fidem; cum id competenti coram Iudice agatur, ſecundum Bartoli doctrinam in *l. 2. C. de naufragijs lib.* 11. Cancerius *loco ſupra cit. num.* 56.

Quod ſi vltra locum conductor deſtinatum equum aduexerit, quamuis furti actione minimè tenetur, ad maiorem tamen penſionem præſtandam erit obnoxius. Bartolus *in l. item quæritur, §. impleto, ff. locati.* quem in propoſito ſequitur Ioan. de Platea *in §. placuit, col. 2. num. 4. inſtit. tit. eodem.* quod vigorē habet, etiamſi equus fuiſſet taxatiuè ad talem vſque terminum locatus. Tuſcus *concluſ.* 553. *n.* 12. *litt. F.*

Primo. equorum ſcire etiam conductor debeat, quem adhibere modum, ac inſtrumenta, quibus conductum agere debet equum, nè ſi ex percuſſionibus decedat, ad ipſius teneatur pretium. quod notauit Bartolus *in dicta l. 1. C. de curſu publico lib.* 12. Si illum namque vt ocyus ambularet, fuſte, ligno, aut lapide percuſſiſſet, ac illa ex percuſſione aut mortuus, aut deterioratus equus fuerit, ad conductoris periculum aſſerit ſpectare: ex eo quia minimè illum fuſte, ligno, aut lapide percutere debet. Antonius Corſetus *in ſingularib. in verbo conductor accipiens*, aliquis conduxit equum; debet attamen illum flagello, vel calcaribus percutere: eòquod tali modo percuſſus, & deteriorē adductus in ſtatum, nullo modo ad damni compenſarionem conductorem obligat: eoquod licitam adhibuit rationem cum illum percuteret. Bartolus *loco citato in fine.* Carocius *de locato parte 2. de dolo, & culpa num. 7.* Sed Alex. *in additionibus ad* eumdem Bartolum *littera* B. iudicauit: quod ſi equus ex calcarium percuſſione ſit mortuus, qualitas inſpici debet. Si talis nimirū ipſe erat, qui ſoleret equitare; nam ſi minimè ſolitus eſſet equitationē exercere, puta in Monacho, Bartoli procedit doctrina. quod ſi ad equitationē ſuetus exiſteret, & bonus equitator iudicauerit ad equi pretium teneri, licèt ille calcaribus percuſſus mortuus fuerit, procedunt adnotata per Baldum in *l. quæ fortuitis in materia leuis culpæ de pignoratitia actione.* Quo in loco affirmat dixiſſe, quod non ſolum de leui, verùm etiam de leuiſſima, & de dolo teneatur. Nam perſonarum qualitas debet ad culparum genera referri. *l. fiſcus de legatis 3. & in l. inter artifices de ſol.*

Secundo debet equorum conductor curare: quod ſi benè conductum non, gubernauerit equum, ſolitaſque illi nō dederit præbendas; ſi id ob macer effectus fuerit, ad eius deterioratione obligatur. per Text. *in l. animalia* 18. *C. de curſu publ. lib.* 12. vbi Gloſa. Adde, quod piger, ac debilis ad ambulandum euadet. Bartolus *in d. l. Animalia num.* 2. *C. eodem.* Enimuerò, ſi danda equo præbenda graui conſtabit pretio, minimè tantùm impendere conductor tenetur, quantum daret ſi minimo pretio, vel iuſta venderetur ratione. Bartolus *loco citato num. 3. in fine*: tenetur enim conductor bonos facere ſumptus. Hippolytus Bonacoſa *de equo qu.* 62.

Tertio. debet cauere, nè ad vecturā animal conductum nimio, & vltra modum, onere grauet. Nam ſi impoſito ex onere redditus deterior fuerit, hac ex leui culpa ad intereſſe obligatur. Bartol. *in l. publici, C. de curſu publico lib.* 12. Eòquod animal ſecundum conſuetum debet onerari. quod ſi tali modo grauatum deceſſerit, nullam de intereſſe conductori obligationem imponet. Corſetus *in ſingularibus, in verbo onus* Stracca *de Nautis parte 3. num.* 13. quia cum conſueta faciat, excuſari debet. Baldus *in l. nemo deinceps in fine. C. de ſacroſanctis Eccleſ.* Saluian. *conſ.* 26. *n.* 5.

Quarto. poteſt caſus occurrere; quod ſi animal reſtitutionis tempore deterioratum domino videatur, & id è conductore accipere nollet, quid facere hoc in caſu debet? Tali dubio Speculator occurrit. *tit. de locat. & vendit. §. cum dicen-*

A *dicendum num. 4. fol.* 262. & aſſerit, quod conductor, ſi locator animal accipere minimè voluerit, debet illud coram teſtibus domino præſentare, ac ei, vt ſibi recipiat perſuadere. quod ſi recuſet, illud locatori debet remittere; nec futurum in periculum ſpectabit ad conductorem; locator namque dominus illum cum proteſtatione recipere propter æſtimationis incertitudinem debebat: ne
B ſimpliciter accipiendo aliquod ſibi præiudicium inferret: DD. penes Carociũ *loco ſupra cit. n.* 21.

Quinto. Speculator *in dicto tit. de loc. & cond. & §. iam dicendum in n.* 6. aliam examinat quæſtionem, quam debent nàm conductores, quàm locatores ſcire. & caſus habetur quod quis alicui equũ ad vecturam per annum locauit, nempè
C vacijs duabus, & quandocumq; emortuus fuerit equus decem pro illius æſtimatione ſoluat; decedit tandem equus, & ex eo quia nihil fuit inter annum ſolutum, prommiſſum poſcit conductor mercedem quolibet ſoluendam in menſe: An pretium dare conductor teneatur? reſponſum præbet negatiuum: ſed ſolummodò quod equi pretium, ex quo ille mortuus eſt adferre teneatur. per Text. *in l. habitatores*, §. 1 *ff. locati.* quamuis fuerit diſpoſitum per pactum, quod
D mortuo equo ad mercedem etiam obligetur, velut iniquum etenim neutiquam ſeruari, ac reſcindi debet. arg. Text in *l. ſi equus cum alter. ff. de verb. oblig.*

Sextus euenit caſus, numquid vitioſe conductor equi valeat locatorem aduerſus agere ad intereſſe? diſtinctionem facit Carocius *loco ſupra citato num.* 13. Quod aut locatus fuit equus vitioſus
E certus (iudica talem equum) & illo in caſu omne ad intereſſe, ac damnum obligari affirmauit; ſed ſi locatus incertus fuerit (puta num de equis, quos malos, ac bonos locator poſſidebat) & malum ſcienter conductori conſignauit, & illo etiam caſu omnes locator ad expenſas in equitatione factas obligatur, vt idem terminauit; citat Antonium Alchiepiſcopum Florentinum in eius ſumma §. 6. *col. prima, tit. de ſpecie furti*; & Hippolytum Bonac. *de equo quæſtione* 95.

Septimus accidere poteſt caſus; cum animal ad vecturam alicui fuit locatum, ac vectorinus, vel famulus datus fuit, qui ſimul cum locato animali aufugit. Vtrum ad intereſſe conductor teneatur? Carocius *de locato parte* 2. *de vectorino fugitiuo*, reſolutionem dat: quod ſi vectorinus minimè fuiſſet miſſus, de ani-
G malis cuſtodia ſolùm conductor obligatur; vectorini attamen de fuga cum animali nullo modo tenetur. allegat Bartolum in *l.* 1. §. *quemadmodum, ff. de liberis agnoſcendis in l. ſi vt certo*, §. *ſiderme in fine, ff. commodati.* Parif. *conſ.* 156. *nu.* 25. & 26. *lib* 4. Bomcode famulo *quæſt.* 189. Quid autem erit dicendum de vectorino, qui fuit ad cuſtodiam miſſus, ſi
H conductor cum animali aufugiat; an ille ad reſtitutionem domino teneatur? Dicendum erit, quod vectorinus, cui ad cuſtodiam fuit datum animal, quiq; conductorem aſſociandi, idemque animal domino reconducendi curã habuit, mercede, pro huiuſmodi conuentione obſeruanda, recepta ad intereſſe, ac damna domino tenetur, quod ipſius animalis pretium erit. Alexan. *conſ.* 69. *num.* 2. *lib.* 2. Ruinus *conſ.* 141. *num.* 9,
I *in fine lib.* 1. Riminaldus Senenſis *conſil.* 297. *num.* 12. *lib.* 2. quos ſequutus fuit Gratianus *diſcep. for.* 677. *n.* 1.

Octauo. debet animalium conductor ſcire, quod ſi pro penſione notabiliter iniuſta locat animalia mortale patrat peccatum, vt dixit Nauarra *in Manuali confeſſ. cap.* 17. *num.* 266. Vbi etiam exemplificat. Cum Agricola ad ſoluendam cogitur mercedem pro tempore,
K quo laborare ſua ſine culpa, ſed cauſa domini, aut caſum fortuitum contra eum, vel animalia contingentem, aut poſt mortem, vel naturale, aut fortuitum damnum ſine dolo, aut leui eius culpa euenient ad eorum cogit æſtimationem: eòquod hæc non conductoris, ſed domini ſubſunt periculo, nili paciſcatur Agricola, vt quocunque euenir-

ret

A ret modo periculum eſſet commune, vtrique dato ſi ob hoc iuſto pretio, vel debita facta penſionis dimiſſione, quam (explicat) hoc ſine pacto iuſtam eſſe: Peccatum etiam ſciat locator patrare, ſi nulla intentione habita vltra debitum, ab Agricola petendi, contingente abſque eius culpa damno, paciſcitur, ne durius boues exerceat, vt damni dimidiū quoquo modo ſuccedentis ad agricolam attineat, nulla ob id facta penſionis remiſſione binas aſſignauit rationes; & primo ex eo quia abſque eoquod ſuā declaret intentionem decedere poteſt, vel mutare voluntatem valet, ac poſtea ipſe, vel eius hæredes Agricolæ vexationē dare. Secundo, ex eo quia ſcandalū dat ſecretam eius voluntatem neſcientibus. Hæc Nauarrus affert *loc. cit. num.* 260. Vt æquali modo illicitum, ac vſurarium exiſtet pactum, quo ſit cum B Agricola conuentum pro certa tritici, vel pecuniarum annua ſolutione, tunc minimè de animalium deterioratione, ac morte obligatur; Agricolæ attamen damno pereunt, etiamſi ſolum deteriorationis ſuſciperet periculum, mortis autem caſum reculauerit. Lupus, qui plures citat *in cap. Nauiganti de vſuris commentar. 3. §. 1. num. 27. fol. 98. à tergo*, & Laurentius Rodulphus *in cap. conſuluit queſt. 23. num. 37.* dicit, quod illa pro parte cuius cauſa damnum ipſius remanet periculo, poteſt licita ratione locatoris lucrum exigi, alitèr diuerſimodè euenire, ac exemplum ponit, velut, ſi fuerit conuentum: quod locator & conductor, æquali vice de dāno participes reddantur. & illo caſu locator nullo modo lucrum poterit excipere, nisi pro periculi ſui rata, iudica pro dimidia; ſi totum enim lucrum ſibi exigeret illicita faceret forma. Antonius Florentinus *in ſumma tit. de vſuris, cap. 41. num. 49.* Crauetta *conſ. 45. n. 3.* Nonus occurrit caſus, cum conductor pro vno itinere alio die ſuo commodauerit equum amico, & hac ex commodatione mortuus fuerit equus domino, ſi culpa caſum præceſſit, obligatur, Bartolus *in l. ſi vt certo*, §. *nunc videndum ff. commod.* aut ſi culpa ordinata extat ad caſum, eòquod tunc fortuito de caſu conductor tenetur. *l. ſtis cui, ff. de actionibus, & obligationibus, l. verum, ff. de furtis*, Doctores penes Crauettam *conſ. 247. num. 6. prope medium*. Tunc ad caſum culpa dicitur ordinata, cum quis caſum illum tali modo faciēdo facilè cogitare potuit euenturum, vt ex Corneo *conſ. 12. col. fin. verſ. non itaque lib 4.* Aut quando principali caſum illū reſpicit intuitu. *l. penultima in fine. ff. de iure dotium l. fin. §. fin. ff. de his, quæ in fraudem creditorum*: Aut ſi culpa ipſius caſus proxima fuerit cauſa Bellarminus *conſ. 22. col. 2. circa medium, verſ. & quia non datum*. Crauetta *loco citato num. fin.* ſed ſi conductoris culpa remota ſit, ad exſoluendum vtique damnum non tenetur. Tuſcus *dicta concluſ. 606. n. 20.*

C Decimus habetur, ſi conductor, qui certo pro loco equum à locatore excepit, ſi omnia ex illo latrones auferentes equum inſimul ſint furati, ad illius reſtitutionem certè non obligatur. *l. ſi quis fundum, §. Imperator, ff. locati*. Quo in loco fortuiti periculum caſus ad locatorem ſpectare diſponitur; & facit Tex. *in l. ſi fundus, §. fin. cum l. ſequenti, ff. locati*. Tuſcus *loco citato num. 21.* Addes, D quod ſi locator anticipatum recipiat ſalarium, debet illum reſtituere conductori. *l. qui operas, ff. locati.* Tuſcus *num. 22.* Neque probandi onus conductor habebit ſua ſine culpa equum fuiſſe ablatum, eòquod locator culpam allegans illam debet comprobare, quod eſſe verum aſſerit. Tuſcus *nu. 23.* ſi per conſuetum, ac rectum iter fuerit profectus, alitèr minimè, citat Felinum *in cap. poſtulaſti de foro competenti*. Vt æquali modo ſi ſolitum vltra locum equum adduxiſſet, quod licèt abſque furti incurſu cum de equo locari ſolito tractetur, facere potuiſſet, vt ſupra dictum fuit: Eòquod tacitè reconductus iudicatur. ſi equus attamen fuerit conductori ablatus, adhuc in obligatione conductor exiſtit: eòquod tacitè credendo reconductio-

E F G H I K

A ductionem culpam commisit; hac de re vel ad restitutionem, vel ad æstimationem equi obligatur: eòquod finita locatione rem locatam restituere cõductor adstringitur, & nullo modo restituens ad interesse, ac ad quantum fuerit in litem iuratum compellitur, *l. videamus*, §. *qui vitium*, & *l. si cui*, §. *qui seruum*, *ff. locati*. Immò etiam ad vecturam tenetur. Tuscus *dicta conclus.* 606. B *in fine litt. C.*

Vndecimus habetur, si cum conductor equum domino restituerit, ille paucos post dies mortuus sit, si dicat locator, quod conductoris culpa mortuus ille fuerit, duo debet comprobare extrema: quod scilicèt locationis tempore locatus esset, quodque cum facta restitutio fuisset, infirmus reperiretur, ac debent coram dicto de causa scientiæ etiam interroganti cõfirmare testes; alia enim ratione minimè probaret; & illo casu debet conductor absolui. Tuscus *litt. V. conclus.* 36. *num.* 4. qui citat Alexand. *cons.* 182. viso processu in principio, & per totum *lib.* 7. Tuscus *litt. C. conclus.* 481. *n.* 4. & 8. C

DE ANIMALIBVS Commodatis.

D Cap. 3.

QVartus modus, quo tradi animalia possunt, commodatio est, quæ inter contractus, qui recontrahuntur, annumeratur. §. *item, instit. quibus modis recontrahitur obligatio.* & nil aliud est, nisi quando quis mobilem, vel immobilem rem, alteri tacitè, vel E expressè determinato tempore ad vtendũ tradit, & committit, *l.* 1. & 2. *ff. commodati l.* 1. *C. eodem. cap.* 1. *extra de commodato*: Antonius Gomez *variar. resol. tom.* 2. *cap.* 7. *de commodato in principio.* Mantica tamen suam præbuit descriptionem. quod bonæ fidei contractus sit, qui gratuita rei traditione ita perficitur, vt vsus certus, non autem dominium in accipientem transferatur, eademque

F species post tempus restituatur, Petrus autem de Greg. *sintag. iuris lib.* 23. *cap.* 1. de commodato succincto modo, ac in specie reliquit definitum. quod sit rei alicuius idoneas inter personas ad certum facta vsum, vel tempus gratuita concessio. Qua de re si alium ad vsum, vel certum vltra tempus commodato vtatur commodatarius equo furtum patrat; eoquod illo, inuito domino, sit vsus. *l. qui iumenta*, *ff. de furtis*, *l. si vt certo* 5. §. *nunc videndum*, & §. *idemque*, G & §. *planè*, *ff. commodati*, *vel contra*: nam *Qui aliter re commodata vtitur, non solum commodati, verum furti quoque tenetur*; §. *furtum autem in fine*, *instit. de obligat. quæ ex delicto nascuntur*. Vbi dicitur. *Qui iumenta sibi commodata longius duxerit, alioue modo inuito domino vsus sit furtum facit*. Menochius *de arbitr. Iudic. lib.* 2. *casu* 298. *num.* 1. *l. si vt certo* 5. §. *idemque*, *ff. commodati*. Adde, quod ne- H que illum alteri commodare absque furti nota potest, quemadmodum neque suum conuertere in lucrum. *l. si pignore* 56. §. *eum*, *ff. de furtis*. Petrus de Greg. *sintag. iuris lib.* 37. *cap.* 1. *num.* 8. *in medio.* qui etenim sibi commodata duxit longius iumenta, vel inuito domino alio sit vsus modo furtum patrat. *l. qui iumenta*, ibi Glosa *ff. de furtis*. Quod si iudicauerit commodatarium sic dominum per- I missurum, idque ipso non inuito efficere, nullo modo furti, sed commodati actione tenebitur: æstimatio namque illa culpam efficit, quod scilicet minimè iudicare debuerat illud fore dominum permissurum. *l. qui re* 78. *ff. de furtis.* Quando verò credulitas hæc probabilis dici valeat, aut nullam excusationem, vel condemnationem habeat, Iudicis arbitrio cõmodatarius relinquitur. Me- K nochius *de arbitr. Iudicum cas.* 298. *n.* 2. Vel si nullo modo equum commodans ad vecturam dare consuetus esset. Farin. *de furtis quæst.* 169. *parte* 1. *n.* 7. *fol.* 31. *à tergo.*

Quod si ad eum applicauerit vsum, commodatarius equũ pro quo accepit, si deteriorem adductus fuerit equus in

A ſtatum, nulla eius habita culpa, nihil obligatur pręſtare. *l. eum qui* 10. *& l. ſi commodauero* 23. *ff. commod.* vbi Pomponius ad Sabinum ita ſcripſit. *Si commodauero tibi equum, quo vteres vſque ad certum locum, ſi nulla culpa tua interueniẽte in ipſo itinere deterior equus factus ſit, non teneberis commodati, nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter equum commodarem, qui eum laborem ſuſtinere non po-*
B *tuit.* Mantica *de tacitis, & ambiguis lib.* 9. *tit.* 1. *num.* 14. Commodatarium verò ad culpam, & diligentiam præſtandam teneri, Quinti Mutij ſententia fuit, quam Vulpianus tradidit *in l. ſi vt certo loco* 5. §. *commodatum, ff. commodati.* At ſi fortè æſtimatum præbuerit dominus animal, omne à conductore periculum erit prę-
C ſtandum, qui ſe æſtimationem præſtaturum recepit. *dicto* §. *commodatum, verſ. & ſi forte.* Talis namque æſtimatio ſuũ operatur effectum, vt ſi animal commodatarij periret culpa, ſine commodantis probatione pretium ſoluere cogatur. ac etiam ſi fortuitò perijſſet caſu, pretium ſoluere commodatarius tenetur; hoc namq; tacitè inter partes videtur actum: ex eo quia alitèr nil, vel parum efficeret æſtimatio. Gomez *variar. reſol. to.* 2. *cap.* 7. *de commodato num.* 1. vbi etiam ex
D DD. per eum citatis Theoricam, nòtauit & doctrinam, quod in contractibus, in quibus de leuiſſima quiſpiam tenetur culpa, rei æſtimatio inter partes poſita operatur, vt fortuito etiam de caſu recipiens teneatur; ſi verò de leui ſolummodò culpa ſit, operatur æſtimatio, vt de leuiſſima etiam compellatur. Allegat Text. *in l. cum duobus*, §. *damna, ff. pro ſocio, & in l. prima, ff. de æſtimat. act.*

E Maximè verò intereſt, an commodatio ſponte facta, vel accipientis rogationibus. ſi vltrò enim de dolo tantum commodatarius tenetur, ſi tamen rogatus de leuiſſima etiã culpa tenetur, cum eius tantum gratia id fuerit factum; alitèr ſi vtriuſque cauſa id fuerit effectum ob leuem tantum culpam adſtringitur. Mantica *de tacit. & ambig. lib.* 9. *tit.* 2. *n.* 7. *vſque ad decimum.* Eòquod leuiſſima illa eſt culpa, vt dicitur ſecundum Bartolũ F
in l. in rebus 18. *ff. commod.* quando illud minimè agitur, quod à diligentiſſimo patre familias efficitur.

Fortuito verò de caſu nullo modo commodatarius tenetur. *l. & quidem,* C. *de commodato;* niſi conuentio, æſtimatio, vel præcedens aliud culpa inducat. Bartolus *in l. ſi vt certo* 5. §. *nunc videndum num.* 1. nam ex conuentione legem contractus accipiunt. Bartolus *loco ſupra* G
citato num. 3. Debet autem omnem commodatarius diligentiam incommodati equi cuſtodia adhibere. *l. ſi vt certo loco* 5. *paragr. cuſtodiam, ff. commod.* Ac in illis etiam, quæ rem ſequuntur commodatam ſuam debet exercere vigilantiam. Iudica ſi commodata equa fuerit, quam pullus comitabatur, pulli etiam cuſtodiam debet commodatarius habere. *dicta l.* 5. *paragr. vſque adeo, ff. eodem.* H
dicta l. 1. C. *de commodato.*

Cum verò commodatio commodatarij facta fuerit gratia, dimidium præſtare tenetur, impenſarum equi, velut cibaria, *l. in rebus, paragr. poſſunt.* & ibi Bartolus *ff. commodati.* Aut curanda pro valetudine, vel pro fuga perquirenda, & pro reducendo ad dominum: vt de ſeruo exemplificauit Mantica *dict. lib.* 9. *tit.* 2. *num.* 6. Adeòquod commodatarius I
cum eo, qui cõmodauit contrario agere poteſt iudicio. vt *in dict. parag. poſſunt.* & infra dicam.

Duplicem contra commodatarium actionem oriri dixit Mantica *loco citato num.* 10. Quarum vna principalis habetur, altera ſecundaria. Prima rei commodatæ ad reſtitutionem dirigitur. *l.* 1. *paragr. is quoque, il primo, ff. de actionib. & obligationibus. l.* 2. *in principio, ff. ſi certum petatur, & in paragr. item is, infiti. quibus modis recontrahitur obligatio.* quæ quidẽ reſtitutio naturali oritur ex vinculo. *cap. ius naturale* 1. *diſtinct.* Talitèr vt ſi deterioti ſit reddita in ſtatu, reſtituta nullo dicitur modo; ni quod intereſt, præſtetur. *l. ſi mihi* 3. *paragr. ſi reddita, ff. commodati.* & hac in actione, ſicuti in cæteris bonæ fidei iudicijs iura-

mentum

A mentum in litem præſtatur. *dicta leg.* 3. §. *in hac, ff. eodem* quæ minimè debiti prætextu eſt recuſanda. *l. finali*, C. *commodati*. cuius verba. *Prætextu debiti reſtitutio commodati non probabiliter recuſatur.* vbi gloſa, quæ commodato in equo caſum figurauit, qui debiti prætextu nullo modo valet à commodatario retineri: Hac de re Iudicis ad officium pertinet, vt habita ratione loci, ac temporis, vbi, & quando, offici debebat, reddatur commodatum. *l. ſicut certo loco, ff. eodem*: niſi magnas commodatarius impenſas commodato pro equo fecerit: aut debitum ſit liquidum. Secundaria verò intelligitur obligatio, quæ doli, & culpæ ratione contrahitur. Mantica *per leges in num.* 11. *allegatas*. Quo in loco etiam explicat, quod ſi res in rerum natura ob dolum, vel commodatarij culpam eſſe deſiuerit, ad integram eius reſtitutionē commodatarius debet condemnari. per Text. *in l. commodati*, §. *vltim. ff. commodati.*

Obligatio etiam contra commodantem oritur; *Vt non poſſit intempeſtiuè cōmodatæ vſum rei à commodatario auferre. l. in commodato*, §. *ſicut, ff. eodem.* eòquod petere commodans debet, vt ad eum commodatarius vſum, ad quem commodauit vtatur commodato. *dicta l.* 5. §. *idemque, ff. eodem.* Vel ſi dolum admiſerit, itaut remaneat commodatarius deceptus: nam reſarcire damnum tenetur. *l. in rebus*, §. *item, ff. eodem*: ac etiam ad impēdia per commodatarium facta, ſi modica non ſint, obligatus intelligitur. *dicta l. in rebus*, §. *poſſunt*. & ibi Bart. Abb. *conſ.* 85. *num.* 3. *lib.* 2. Similiter cōmodati actio contraria competit. Vt cōmodans rem in ſui poteſtate reuerſam, aut æſtimatione acceptam commodatario reddat. *l. in commodato* 17. §. *rem, ff. commod.* vbi Bartolus *in ſumma*, cuius §. verba ſunt. *Rem commodatam perdidi; & pro ea pretium dedi: deinde res in poteſtatem tuam venit, Labeo ait contrario iudicio, aut rem te mihi præſtare debere, aut quod à me accepiſti reddere.* Hac de re debet commodatarius cauere, vt repertam poſcat rem à domino. *l. ſi is* 13. *ff. eodem* aut eius æſtimationem, vt in *dict.* §. *rem, l. ſi vt certo*, §. 1. *gloſa in dicta l. ſi is in principio, l. rem* 21. *ff. eodem*. vbi Gloſa hanc reſtituendi electionem remiſit cōmodanti, cum ſuo damnificari ex beneficio minimè debeat non obſtante quod pretium, ſeu æſtimationem recipiendo vendidiſſe videatur; & ſic neceſſe, rem tradere, haberet, nam propoſito in caſu, non res, at culpa fuit æſtimata, itaut in accipientis electione tamquam veriorem Gloſa remiſit *in verbo reddere*.

Debet inſuper noſci, ad commodatarium equi mortem interdum attinere; vt ſi alicui commodatus fuerit equus, vt ad villam iret, qui poſtea iuit ad bellū: *dicta l.* 5. §. *interdum*. Quod ſi fueris commodatus, vt ad bellum iret, & eo in loco fuerit mortuus, tunc periculo commodantis equus perit. *d. l.* 5. §. *planè, ff. commodati.*

Quando verò equum furto ſublatum aſſerit commodatarius fuiſſe, ipſi fides non præſtatur, niſi probauerit. *l. ſi creditor*, C. *de pignoratitia actione*. Cumanus *conſ.* 318. *num.* 4. eòquod furtum non præſumitur. Alexand. *in l. Prætor ait n.* 5. vbi etiam Iaſon. *num.* 11. *ff. de ædendo*. Pariſ. *conſ.* 156. *num.* 2. Malcard. *de probat. lib.* 2. *concluſ.* 729. Licèt iſtud iuramento comprobaſſet. Corneus *dict. conſ.* 318. *num.* 4. & 5. *lib.* 4. Ni ſimul cum iuramento aliæ habeantur coniecturæ: vt per Corneum *loco citato, verſ. poſſunt tamen concurrere tales coniecturæ*.

Quod ſi fortè poſt animalis reſtitutionem, infra triduum emoriatur: nam commodatarij culpa extinctum præſumitur: niſi contrarium eueniat probatū. Alex. *conſ.* 187. *lib.* 7. & videri debēt ea, quæ in conductionis materia ſcripſi in 11. *notab.* examinauit etiam Maſcardus *in concl.* 633. Quando verò commodatus equus naturaliter, non verò commodatarij culpa mortuus cenſeatur, quomodo comprobetur: ac etiam probandi modo, quo demonſtratur equum furto ſubtractum, differit *in concl.* 364.

A

DE ANIMALIBVS VENDITIS, & redhibitis, eorumq; emptoribus, ac venditoribus.

Cap. 4.

QVintus denique modus sequitur, quod alteri animalia per venditionem traduntur, vel numerato, vel ad tempus pretio. in qua materia redhibitoria in curijs de edilicio edicto, vel quanti minoris vertitur controuersia. hac de re nonnulla practicabilia, & indè versantia, velut de frequenti tradere iudicaui: vt venditorum fallacijs occurratur, emptoribusq; succurratur deceptis. *l. prima, §. causa huius edicti, ff. de edilicio edicto.* iumenta namque, aut animalia quæcunque vendentes quid morbi, aut vitij animalia, quæ venduntur, habeant, patefacere tenentur. quod si nulla fecerint forma, licitum emptori ad libitum erit quæcunque fuerint empta redhibere. quod nihil aliud est, nisi efficere, vt ea rursus, quæ vendiderit, habeat dominus, ac pretium emptori dare obligetur. *l. redhibere 21. ff. eodem.* Venditoribus ergo morbum, vel vitiũ animalis, si sit, emptoribus denunciandi onus imponitur. *l. præcipiunt 37. & l. ædiles aiunt 38. ff. eodem.*

B C D

Multa ædiles ipsi hoc circa edictum animaduerti voluere, quæ fuerunt à Vulpiano, cæterisque Iurisconsultis cõsiderata, qui de eo scripta relinquentes verba fecerunt. Primo igitur sanciuere, vt morbus, de quo loquitur edictum, vt suum habeat effectum, talis esse debet, vt & à venditore facilè tegi, & ab emptore difficilitèr valeat cognosci. Quod si venditor minimè morbum cælauerit, emptorque facili modo, & absque impedimento illius potuit habere cognitionem, edicto nullum esse locum statuere. qua de causa, si morbus, ac vitium patens habeatur, & facili ratione discerni ab emptore valeat; nullo modo huius edicti virtute animal redhiberi permittitur. per Text *in l. 1. §. si intelligatur, & in l. quæritur, §. si nominatim, ff. eodem.* quod etiam notatum reliquit Farinac. *cons. crim. 54. lib. 1. num. 11.* Et ea ratio ex iure habetur. eòquod cũ edictum hoc tollẽdæ fraudis causa fuerit emanatum; si patens morbus existeret, haudquaquam subesse fraus posset, cum scienti, ac volenti nulla vice fraus confici possit: emptor enim animalis cognoscens morbum, actionem, quam contra illum pro redhibitoria, intentare potuisset, remittere videtur, eius ex morbi causa, ædicti stante dispositione, qua de re cum suam remiserit actionẽ, nullo modo erit amplius illi dandus regressus: vt dispositum est in *l. quæritur, §. si venditor, ff. eodem.* Hac de causa de morbis, qui manifestam præbent intuẽtibus significationem: vel qui facilè eius ratione, ac absque magna difficultate, inspicienti valent innotescere, hoc ædictum non loquitur. Idcircò externi omnes morbi, qui sese inspicientium oculis explicant, nulla forma locum redhibitioni, vt superiùs dixi, dabunt; præsumendum namque est morbosum cognouisse animal emptorem. illudque pro tali, paruo etiam pretio emisse, ob morbum, quem habuisse cognouit: ergo cum sciens morbosum emerit animal, nullo modo emptum potest redhibere.

E F G H I

Animaduertendum insuper volunt morbum, aut vitium, de quo ædictum loquitur, talem esse debere, vt animalis vsum, ac ministerium impediat; vt notatum est *in dicta l. prima, §. sed sciendum, ff. eodem.* Leuis enim morbus, aut vitium, ex quo nullum, aut minimum reportat animal incommodum, ob quod minus habile ad vsum euadit, nulla est habendus in consideratione. nec equidem locum obtinebit ædictum. *l. ob quæ vitia, §. fin. & l. idem Offilius, ff. eodem.* Tiraquellus *de iudicat. in rebus exiguis num. 10.*

K

Tertio: dupliciter considerare morbum debemus, aut vitium: aut scilicèt circa corpus, vel animum: circa corpus

nam-

A namque nil apud Sabinũ aliud eſt morbus, niſi cuiuſque corporis contra naturam habitus, qui ad id eius vſum faciat deteriorem, cuius cauſa natura eius corporis ſanitatem nobis tribuit, vt eſſe definitum legimus *in dicta l. prima*, §. *ſed ſciendum*, *ff. eodem*. Cepolla *de ædilictio edicto in l. prima n.* 8. *f. l.* 6.

Circa animum verò, vitium habebitur, ſi calcitroſum, aut pauidum, vel
B retrogradum animal exiſtat; hoc namque potius vitium, quàm morbus erit iudicandum. Inter morbum autem, & vitium differentia conſtituitur. Morbus namque temporalis imbecillitas eſt; vitium verò perpetuum exiſtit corporis impedimentum: vt per Modeſtinum, *in l. inter Fluprum*, §. *verum eſt*, *ff. de verbor. ſignificatione*. Adde quod alia inter morbum, & vitium extat differen-
C tia. Morbus namque propriè ad corpus, vitium verò ad animum attinet. pro qua facit Text. *in l. ob quæ vitia*, *ff. de ædilictio edicto*, *& in l. paciſci*, *ff. de pactis*. Iſta de re morboſum nullo modo eſſe dicitur animal, ſi vitium habeat, ex eo quia morbus tantummodò in corpore conſiſtit. Cepolla *dicta l. Labeo num.* 7. *ff. de ædilictio edicto fol.* 6. *qui in* §. *ſed ſciendũ num.* 27. iudicauit quoad ædilium ædi-
D ctum nullam inter morbum, ac vitium haberi differentiam. illud namque, quod vitium, eſt morbus: & è contra, quod morbus, eſt vitium. Defectus etenim, ſeu paſſio in corpore vitium nominatur, & morbus; hac de re tollendæ cauſa dubitationis, aſſerit, ne dubitaret aliquis, an ædictum, quando vitium, vel morbus eſſe dicitur, competeret, fuit vtrũque poſitum, vt idem in vtroque eſſe
E denotaretur, quando ſimplici ratione morbus accipiatur. alitèr euenit, ſi verbum, animi, adiungitur: tale namque vitium ſpecificatum à vitio, vel morbo corporis habet differentiam.

Clariſſima igitur forma *in l. prima*, §. *interdum*, *& in l. ob quæ vitia paragr.* 1. *& l. tandem*, §. *in ſumma*, *& l. animi*, *ff. eodem*. Animalia ex animi vitijs nullo modo redhiberi poſſe deciſum. Cepoll. *loco citato in fine dicti n.* 27. niſi venditor F
ipſe prommiſiſſet, & ad hoc ſe obligaſſet, per Text. *in l. ob quæ*, *ff. eodem.* vbi *Animi autem vitium ita demum præſtabit venditor, ſi prommiſit, ſi minus non.* quanti minoris verò actionem emptori competere, dicit Gloſa *in verbo ſi minus d. l. ob quæ*: vbi: *Ob quæ vitia negat redhibitionem eſſe, exempto tamen dat actionem.* ædilitia etiam actione venditor tenetur, ſi certum emptorem fecit, animi vitium, G
cum adeſſet, non haberi. *dicta l. ob quæ*, *in verbo in ſumma*: vt æquali modo hoc etiam tenetur ædicto, ſi pauidum, & & calcitroſum animal exiſtat; quamuis hoc animi ſit vitium. *l. Bouem* 43. *ff. eod.* Cepolla *in d. l. ob quæ vitia*, §. *animi autem*, *& in d. l. Bouem*, *ff. eodem*. Quemadmodum ſi nominatim venditor excepерit, nolle ſe aliquo de morbo teneri, de reliquis verò ſanum eſſe dixerit, vel prommiſerit: ex eo quia benè de cæteris H
tenetur, illi ſtandum eſt, eòquod conuenit. *l. quæritur* 14. *paragr. ſi venditor*, *ff. eodem.* Quod ſi ſpeciatim exceptus morbus non fuerit, omnibus attamẽ inſpicientibus patens erat: illo caſu minimè venditor tenetur, eo modo, ac ſi nominatim fuiſſet morbus exceptus. ad eos enim morbos, ac vitia ædilictij pertinere ædictum ait Cælius cum aliquis I
ignorauit, vel potuit ignorare. *d. l. quæritur* 14. *paragr. ſi nominatim*, *ff. eodem.* Talitèr vt ſi venditum animal mortuum infra triduum fuerit, illiuſque cadauer putridum, ac marcidum fuerit repertũ, venditionis tempore infirmum præſumitur extitiſſe: vnde ædilictium locum habere dixit ædictum. Maſcardus de *probat. concluſ.* 92. Et etiam ſi factam poſt venditionem ſtatim, vel paruo ex temporis ſpatio morbosũ appareat animal, K
tale contractus tẽpore præſumitur fuiſſe. Ludouic. *deciſ.* 118. & DD. penes Maſcardum *loco ſupra cit. num.* 2. *fol.* 103. Vitium namque præceſſiſſe præſumitur, ſi animal infra triduum emoriatur, ex breui etenim temporis interuallo morbum venditionis tempore fuiſſe præſumendum eſſe aſſerit. Maſcard. *concl.* 615.

num.

A *num.*8. Imola, & Alexand. *in l. si quis cum aliter, ff. de verb. oblig.* Alex.& Bartolus *in l. si quis in rixa, ff. ad legem Corneliam de sicarijs*. Ripa *in tract. de peste, verſ.medicorum auxilio num.*141.Boerius *deciſ.*323. *num.*12. Licetque Ioan.Andr. ad Speculat. *tit. de emptione, & venditione in addit.* incipiens de illo, qui vendidit bouem, quæ eſt, ſuper n.34. requiri velit, vt aliqua compareat cauſa, ex

B qua morboſum apud venditorem animal præſumatur; vtpotè quod repertum fuerit putridum iecur: vel quid ſimile morbi retineat. quod etiam velle videtur Frigo *ſingul. ſingul.* 110. ſupradicti verò Doctores cõtrarium videntur vellè. Vt etiam nullo habito ſigno: ſed ſolum ex eo quia infra triduum è venditione recurſum, animal iudicatur extinctum ex morbo, quem ante venditionẽ

C habebat, ac tali modo ad venditionis damnum perire oportet; niſi animal orta infra illud triduum ex cauſa mortuũ fuiſſe probauerit. ſi herbas ſcilicet venenoſas comediſſet: vel fuerit vltra modum fatigatum: aut aliquod ſimile. vt etiam cenſet in terminis Ludouic. *dicta deciſ.* 118. *parte* 2. Sed Cancer. *var. reſol. cap.* 1. *de minoribus viginti quinque annis num.* 185. *in fine, &* 186. cum opi-

D nione Ioann. Andreæ tranſiuit, quę tamquam verior ſibi viſa; nullis namque morbi ſignis ante venditionem præcedentibus, haud æquum videtur, vt magis præcedenti animal, quam exorto, & introducto poſt venditionem morbo extinctum fuiſſe affirmet; prout quotidie in hominibus experitur, quos hodie incolumes, videmus, & cras repentino corripiuntur, & enecantur morbo. &

E ita cenſuiſſe affirmat Bologn Caualcan. *deciſ.*7. *num.*21. *parte* 2. aſſerentem ex Decio, Stephano Beltrando: quod non infectum eſt, nullo modo infirmum, vt ſanum, & ſuperueniente mortuum infirmitate præſumitur. qua propter aperiri, ac inſpici à veteranis, ſiue mareſcalchis debet cadauer, ſi eſſent aliquo modo infecta venditionis tempore inteſtina, quorum relationibus velut in arte peritis erit ſtandum: reſque à Iudice F debet definiri. Gratianus *diſcept. forenſ.* 19. *num.* 19. Rota in Romana ſocietate apud Zacchiam *de ſocietate deciſ.* 16. *nu.*6. Maſcardus *de probat. concluſ.*632. *per totvbi in num.*7. Quod potius in dubio animal ex morbo, quàm alia ex cauſa mortuum præſumitur, quotieſcunque illicò, ac ex celeritate perit, Baldus *conſ.*499. *vol.* 5. Bonacoſa *in tract. de equo quæſt.* 213. qui in *n.* 8. intelligit: quando occulta decedit ex cauſa, quæ in inteſtinis, G & viſceribus habetur, nec aliquis manifeſtæ ſuſpicionis liuor exterius apparet. aliter verò, quando Mareſcalchi morbum antiquitus viguiſſe teſtarentur: ex *l. quæritur, §. ſi autem vitio veſſicæ, & l. qui clauum, verſ. iecur, & pulmo, ff. de ædilitio edicto*. DD. penes Maſcardum *loco ſupra cit. n.* 8.

Erit inſuper hic de vitijs, ac morbis H animalium videndum, vt noſcere facilè poſſimus, quo in caſu morboſum, & in quo vitioſum exiſtat, quique grauis, aut leuis habeatur morbus: grauis enim periculoſus dicitur morbus, qui facili modo animal ad mortem valeat ducere; & ex hac ratione Iuriſconſulti grauem nominant morbum, ex quo quis medicorum iudicio eſſet periturus. Maſcard. *de probat. concluſ.* 1170. *num.* 27. & 31. I *vol.* 3. leuem autem omnem ſanabilem vocare licet morbum, niſi difficilis curatu ſit. Morboſum verò animal primo dicitur, primo, ſi lingua careat, eò quod bladum benè comedere non poteſt in *l. ſi cui lingua, ff. de ædil. edict.* & ibi Cepolla *num.* 8. *fol.* 46. Cum lingua verò animal caret impedimẽtum habet, quin maſticationem perficere minimè valeat; qua propter iure tale animal poterit K redhiberi. Secundo. cum equus caſtratus extat; cum tali namque modo inuenitur, debilior euadit. & quamquam iuxta Cepollæ ſententiam *in l. ædiles aiũt* 38. *§. iumentorum, ff. de ædilitio edicto*; nullo modo ementi redhibitio competat, non tamen ex empto denegatur actio. aliter euenit, ſi venditus mulus ſit, qui propter caſtrationem debilis nulla

forma

A forma redditur. Cepolla *loco citato nu.6.* ac etiam eòquod haud quaquam eſt ad generationem aptus. *dicta l. ediles,§.ſed enim ſunt.ff.eodem.*Caſtrati enim illi sũt, quibus teſtes fuerunt amputati; caſtrare namque nil aliud, quàm amputare, vel recidere ſignificat. Cuiacius verò generalius accipit, *ff. de liberis, & poſthumis*, qui aſſerit caſtratos omnes illos eſſe, qui arte aliqua, priuantur virilitate, ſiue hoc exciſione, vel contuſione, B aut colliſione ſuccedat. Tertio. ſi animal ſit luſcum, aut luſcitioſum. Cepolla *in l. idem offilius*, §. *idem, ff. eodem.* Differentia inter luſcum, & luſcitioſum animal intercedit: Luſcitioſum namque illud eſt, quod debilem oculorũ aciem habet. ex Plauti ſententia *in Mil. glor. act. 2. ſcæna 3.* qui ſic dicit.

Se. *Mirum eſt lolio victitare te, quàm voli tritico.*

C Pa. *Quid iam?* Se. *quia luſcitioſus.* Pa. *va verbero,*

Aedepol tu quidem

Cæcus, non luſcitioſus,

Luſcum verò, qui altero priuatus eſt lumine, vt ex eodem Plauto in Trinum *Act.2. ſcen.4.* patet in infraſcriptis carminibus.

Le. *Oculum ego effodiam tibi,*

D *Si verbum adideris.* Se. *hercle quia dicam tamen,*

Nam ſi ſic non licebit, luſcus dixero.

Quod etiam ex Diui Hieronymi authoritate in translatione loci Exodi confirmatur, *cap.21. verſ. 26.* qui luſco vtitur pro eo, cui erutus eſt oculus.

Vt æquali modo ſi noctalops eſſet, qui neque matutino, veſpertino neque tempore videret: Medici autem eſſe volũt, E ſi minimè interdiù videat, nocte autem maximè, vt refert Mercurialis in prælectione de oculo affecto. *cap.1.* ex Galeno *in Iſagog.* dicente. *Nyctalopes vbi interdiu non cernant, noctu conſpiciant.* & ex noſtris Alciatus *in l. inter ſtuprum*, §. *verum eſt, ff. de verborum ſignificatione.* Cepolla *in dicta l. idem officium*, §. *idem de hydropico num.5. fol.41. a tergo.* Quarto, ſi claudum animal ſit, morboſum dicitur: eòquod vel propter breuitatem aut cruris inæqualitatem, alteriuſue pedis, ambulandi vſus impeditur. *l. qui clauum 12. ff.eodem*, & Cepolla *in d.leg.* §. *is cui, num.4. fol.* 44. quod aliquando vno claudicat pede, quandoque ambobus, ac etiam ſi pedem referat ſuſpenſum, vel illum in terra firmet; hac de cauſa locum redhibitoria obtinebit, ſtatim ac inſignis læſio appareat. regula Textus ſeruata *in l. ob quæ vitia*, §. *idem* G *ait, ff. eodem.*quod ſcilicet eo in caſu locum redhibitoria obtinebit, in quo inſignis læſio videatur, itaut ex læſionis paruitate, aut magnitudine iudicare quis poteſt morboſum, haud nõ eſſe animal, cum nihil Textus obſtet *in l. item claudus 13. ff. eodem.* Quinto. ſi varicoſum animal ſit, ſanum minimè dicitur. *l. varicoſus 50. ff. eodem.* propriè autem varicoſum haud vocatur, ſi ambulans vti ſtultus debaccharetur; varis etenim H ægritudo tibiarum eſt. Gloſa *in dicta l. varicoſus.* Varis ergo vena tumens, ac dilatata eſt, luxuriante ex craſſo, ac melancholico ſanguine in cruribus, & coxis exiſtente. præcipuè etiam aliquando circa teſtes, & alibi eſt, vt conſtat per Aetium *ſermon. 14. cap. 14.* Pareum *lib. 11. cap.20.* Sexto. ſi equa ſit imperforata, vel clauſam habeat vuluam, appellatur morboſa: eòquod nullo modo I ad ſemen recipiendum, & conſequenter ad generationem apta minimè eſt; cum equinum penetrare membrum nõ poſſit. hac de re morboſam Cepolla dixit *in l. quæritur*, §. *mulierem, ff.eodem.* ex Vulpiano *in dicto* §. *mulierem.* vbi ſanam non videri conſtat, in huius enim ante vuluæ oſtiolum, membrana eſt à natura contexta, quæ ingreſſum genitali prohibet. & non ſolũ propter quod K non admittat equum erit morboſa, verũ etiam quod alijs noxia morbis erit. Septimo. quod clauum retinet, morboſum eſſe dixit. Vulpianus *in l. qui clauum, ff. de ædilitio edicto.* Clauus etenim plures valet morbos denotare. Et primo, quẽdam vueæ oculi tunicæ, quæ adeò interdum prominet, vt foras proſilire videatur.

A tur. qua de paſſione ſcripſit Galenus in *lib. de oculis cap. 11. in introductione cap. 15. in fine.* Secundo. orbiculatum in pedis planta vlcus eſt, quod callum contraxit. vt idem Galenus *in definit. Medic.* ſcriptum reliquit. Tertio, clauus dicitur quidam, in certa eius parte, capitis dolor, vt notauit Petrus Floreſta *obſerua. lib. 9. obſeruat. 62.* Quartò. clauus rotũdus candidi coloris tumor vocatur, clauorum non diſſimilis capitibus, qui vniuerſo naſcitur in corpore, pedibus tamen eſt familiaris. Actius *ſerm. 14. cap.* B 87. quod è morbo loqui propriè videtur Vulpianus; cum addat, qui clauum habet veluti polypoſus, morbo ſubiacet; conſtat enim polypum tumorem in naribus eſſe. quæ de re aſſerit, quod tàm ille, qui tumorem clauum dictum habet, quàm qui tumorem polypum appellatum retinet, morboſus eſt, vt eo in C loco Gloſa intellexit.

Octauo. aliquod podagrico laborat morbo, in ijs etiam diebus, quibus eo vacat, morboſum non ſanum dicitur. *l. qui tertiana § 3. ff. de ædilicĭ. edicto*, ſanus etenim haud quaquã erit, qui morbi expectat terrorem. Cepolla *in dicta l. qui tertiana num. 3.* Morbus autem iſte tunc in equis dignoſcitur, quando ſcilicet minimè ſeſe regere ſuper pedes, D neque progreſſum facere valet, humi tamen iacens quidquid apponatur reſpuit, os calidum habet humiditate carens, palatumque ſolito altiorem, teſtes alternatim dependent, ac fœtus pœnis egreditur, ac dirigitur, pedibus hæret firmius in ſtabulo, magnam propter pedum caliditatem, prout ſcripſit Aſſyrtus *de medicamentis equorum lib. 1. cap. 54.*

Nono. ſi bulſoſus erit equus, qui E pulmonoſus vulgariter appellatur morbus, de quo ſcripſit Aſſyrtus *de medicaminibus equorum cap. 7. fol. 20. lib. 1.* Qui ſi inuereratus in equo exiſtat, difficili modo, immò nullo tempore ad priſtinum reduci valet illo ſanitatis ſtatum, adeòquod ſi bulſoſum equũ fuiſſe duo dicant teſtes, duo autem negarent, quod bulſoſus potiùs ſit præſumitur, quàm non. Alex. *conſ. 184. nu. 4. lib. 2.* Si deponentes vero pro morbo ſint arte periti. Alex. *d. conſ. 148.* qui dicant ſic equum, dum viuens erat, cognouiſſe, & cum excoriatus mortuus fuerit deglubitus. Maſcardus *de probat. concl. 637. n. 4. & 5.* Hac de cauſa redhibitoria, ac emptoria competit actio: diſponitur namque per ius commune, quod occultum propter omne vitium redhibitoria concedatur. Bonacoſa *in tract. de equo quæſt. 17.* Maſcardus, qui alios citat *n. 5. & 6.* G

Decimo. ſi mula, quæ trans iungi minimè poteſt, ſi eo nata ſit ingenio, aut corpore, vt alterum non patiatur iugũ, ſanam haudquaquam eſſe dixit. Caius *in l. ædiles 38. §. quæſitum, ff. de ædilicĭa edicto.* Alitèr autem ſuccedit, ſi adeò nõ ſit nata, vt minimè transiungi valeat; ſed ſi iugum fortè mularum fuerit venditum, quarum altera vitioſa exiſtit; illo caſu non ſolùm pro vitioſa, verum H etiam pro vtraque agendum actione quanti minoris, *dicta l. ædiles, §. ſi fortè.* quo in loco ratio habetur, nempè cum vno ſint ambæ pretio venditæ; nullo modo illud erit ſeparandum, quod aliter eueniret, ſi diuiſo fuerint emptæ pretio. Cepolla *in dicto §. ſi fortè. nu. 4.* §. *cum autem in d. l. ædiles.*

De vitijs autem animi iam ſupra fuit I dictum, per Text. *in l. Bouem, ff. eodem.* Remanet nunc ſciendum, quod iumenta etiam ſana poſſint propter ornamentorum vitium redhiberi. *dicta l. ædiles §. non ſolum.* Cepolla *num. 3. & 8. qui dictum §. non tantum*, procedere intelligit, ſi venditor ornamenta dare nollet, alitèr eſſet ſi vitioſa tribueret, qua pro materia videri debet: quod ſi venditor ornatum oſtenderit equum, eumque ſimpliciter vendiderit, ornamenta etiam K vendidiſſe intelligitur. *l. ædiles aiunt in principio.* & ibi Gloſa *in verbo ornamenta*, Bartolus *in l. eum qui §. non ſolum n. 1. ff. de furtis.* Iaſon. *in l. de quibus num. 87. ff. de quibus.* Quo in loco dicit, quod equo vendito, non ſolum ſella præſtari debet, ſed etiam ornamenta dari, quibus duos antea per dies ornatus ambu-

lare

A lare viſus fuit. Cepolla *in dicta l. ædiles*, Vt æquali modo ſi equa fuerit vendita, vel vacca, pullus etiam, ac vitulus venditus intelligitur. Baldus *in cap. translato num. 3. in fine de conſt.* Iaſon *in l. huiuſmodi*, §. *legatum num. 22. de legatis 1.* quod erit intelligendū, niſi alitèr conijci ex coniecturis poſſit, vtpotè ex contrahendi forma, & pretij modicitate. Mantica *de tacitis, & ambiguis lib. 4. tit. 9.*

B *num. 27. & 28.*

Tempus autem infra quod, tàm circa ornamenta, quàm de redhibitoria, vel quanti minoris conſtitutum extat in *l. ædiles 38. & in l. ſciendum 19.* §. *contemptus ff. de ædilitio edicto*. Niſi alium in modum per loci conſuetudinem, eſſet diſpoſitum, aut partes illud abbreuiarent, vel producerent. Cepolla in *dicta l. ſciendum*, §. *tempus*. Quo in loco

C rationem adducit; quare ſex per menſes actio durat redhibitoria: quanti minoris autem per annum, & ex quo tempus currere incipiat. ſub n. 3. diſſerit.

Quando verò ad tempus animalia traduntur, ſolet ſuper eis vel expreſsè, vel tacitè, manus iniectio reſeruari, & aliquando neque expreſsè, neque tacitè reſeruatur. expreſſa manus iniectio reſeruata efficit, quod nulla facta diſcuſſione, poteſt venditor à cuiuſcunque

D poſſeſſoris manibus, etiam ſi per mille fuerit perſonas, nullis principalis emptoris, ac venditoris diſcuſſis bonis, rem venditam habere. Cumia *ſuper ritu capituli 97. num 12.* per Text. *in l. ſi Titius, ff. de ſeruit. exportan. l. ſi fundum, ff. de contrahenda emptione.* Quæ etiam expreſſa dicitur, licet non fuiſſet in contractu reſeruata: fuiſſet attamen pactum appo-

E ſitum, quod vendita res obligata ſpeciali modo pro pretio exiſtat: eòquod talis res alienari minimè poteſt. Cumia *loco citato num. 14.* Ac etiam ſi vendita res adiecto fuerit pacto, quod nullo modo valeat alienationem dominus facere: per tale namque factum reſeruata manus iniectio ſupponitur, DD. penes eumdem Cumiam *n. 14. & 15.* Cum verò fuerit manus iniectio tacitè reſeruata, oportet, vt venditor, antequam F ſe contra tertium dirigat, diſcuſſionem contra ſui debitoris bona faciat, qui cū ſolutionem adferre non poſſit, venditam ſupra rem tacitæ manus iniectionis vigore ſeſe valet dirigere, licèt plures tranſierit per emptores; eòquod realis eſt manus iniectio, remque penes quēcumque perſiſtentem ſequitur, Doctores, & Leges penes Cumiam *loco citato num. 3. & in fine num. 7. & in 4. notab.* G ac talis iniectionis virtute, omnibus alijs anterioribus præfertur creditoribus, quamuis eſſent priuilegiati, & cum res adiudicatur, quæ manus iniectionis virtute accipitur, pro eo debet adiudicari pretio, quo exequutionis tempore valuerit, non autem pro quo fuerit vendita. Cumia *n. 17.*

Sed quid erit dicendum, ſi venditum animal fœtus penes tertium repertos H habuerit, an in hipotheca, ſicuti & venditum animal conueniant, diſtinctionē facit Merlinus *de pignoribus lib. 2. quæ. 51. tit. 1. à num. 48.* dicens, quod quando fœtus apud tertium nati ſunt, in quem fuit à debitore facta animalium alienatio; illo caſu nulla oritur hypotheca; per Text. *in l. Paulus*, §. 1. *in fine C. de partu pignor. & in l. prima, verſ. placuit, C. in quibus caſibus pign. tacitè contra.* Vel I fœtus fuere penès debitorem concepti, & ſunt apud tertium producti; hoc in caſu hipotheca iam tempore cōceptionis contracta tertium tranſit in emptorem. per Text. *in l. ſi conuenerit*, §. *ſi fundus in fine, ff. de pignorat. actione.* Neguſantius *de pignoribus parte 2. membr. 2. num. 25. verſ. iſtud tamen limitatur.* Idem verò Merlinus *in num. 50.* indiſtincto modo tenet obligationem fœtus ani- K malium in principalium vtile hipothecatos eſſe debere, quamuis nec penès debitorem nati, neque ſint concepti; eòquod principalium obligationē animalium ſufficientem eſſe iudicauit, vt ea omnia ex eis deriuantia in hipotheca veniant; citat Gaitam *de credito cap. 4. quæſt. 7. num. 429. cum ſequentibus.* Eòquod partus viſcerum genitricis pars,

dicitur; & quia partus ventrem ſequitur: & quidquid pignori accedit, pignus exiſtit. *l. ſi conuenerit* 18. §. *ſi nuda ff. de pignoribus.*

Venditores denique cauere debent, ne vno de territorio ad aliud animalia tranſportent ad vendendum, abſque patente, ſeu teſtimoniali fide officialium locorum, à quibus venditor, vel procurator ad vendendum recedit, quæ à Capitaneo, vel Iuratis loci illius, à quo extrahuntur, ſubſcripta eſſe debet. Si tali namque fide, ſeu patente non habita, extrahuntur ad vendendum animalia, impoſita incurritur pœna in Pragm. Regni *ſub tit. de pœna vendentium animal. ſine patente*, vt contra venditorem, velut furem procedatur, ac talia contra emẽtes animalia, emptorum ad amiſſionem, & pretium animalium, quę fiſco applicentur, agatur: quæ pragmaticalis diſpoſitio fuit à Muta ampliata ſuper pragmatica prædicta *num.* 2. *cum ſequentibus.* quamuis fuerint permutata, eòquod talis venditioni permutatio eſt ſimilis per DD. penes eumdem citatos: & etiam ſi fuiſſent donata, dicitque tàm domeſticis, quàm ſeluaticis in animalibus vigorem habere. allegat Nactam *conſil.* 147. & Surdum *conſ.* 247. *lib.* 2. Tàm ſi viua, quàm extincta ſint, nec perfecta venditione, cum tranſportatio ad vendendi effectum ſufficiens habeatur. neque venditoribus ſuffragatur, ſi paratos eſſe dicãt ad fideiuſſionem præſtandam, & de adducendo patentem, ſeu fidem officialium loci, à quo exportatis cum animalibus receſſerunt, propria ipſorum venditorum eſſe teſtificantes, ex eo quia Pragmatic. eos ipſo facto ſtatuit in pœnam incidiſſe, vt aduertendum eſſe aſſerit Idem Muta *loco citato in fine dicti num* 9.

DE PASCVIS ANIMALIVM, eorumque hipotheca, & de dato damno ab illis.

Cap. 5.

PLuribus paſcua in modis ab animalibus ſumuntur. aut iure nimirum ſeruitutis, aut iure proprio, vel per emptionem, aut damnum inferentia. ſeruitutis iure, quãdo illorum dominus actiuam habet alieno in fundo animalia paſcendi ſeruitutem. *l. item ſit* 3. *& l. pecoris* 4. *ff. ſeruitutibus ruſticorum prædiorũ, l. vti frui, ff ſi vſusfructus petatur.* Seruitutis namque iure non habito, nulla ratione licet alieno in fundo paſcere animalia. *l. qui ſeruandorum* 15. §. *fin. ff. de præſcriptis verbis.* Talitèr vt domino fundi facultas animalis retinendi cõceditur, donec illius dominus, contra quem agere valeat, ſciat. Speculator *tit. de actionibus*, §. 5. *num.* 59. Paulus de Caſtro *in l. hoc amplius*, §. *de his, ff. de dãno infecto.* Baldus *in l.* 2. *C. de ſeruis fugitiuis.* Surdus *in tract. de alimentis tit.* 8. *priuil.* 62. *num.* 3. Quo in loco licitam pro pabulo retentionem eſſe dicit; hoc namque in caſu quædam pignoris ſpecies fundi domino conceditur, vt huiuſmodi de animalibus propria ſibi pignus authoritate conſtituat, donec eius agnoſcatur dominus ad effectum, pro damno dato, contra ipſum agendi, *l. quintus Mutius* 39. *ff. ad legem Aquileã.* Alciatus *de præſumpt. reg.* 1. *præſump.* 50. *num.* 3. Gratianus *diſput.* 80. *num.* 2. Cui ab animalium domino expenſæ detentionis tempore factæ reſarciri debent. *l. prætor ait* 9. §. *fin. ff. de damno infecto.* Petrus de Gregor. *ſyntag. iuris lib.* 4. *cap.* 15. *num.* 7. Sed maturius procederetur, ſi ad Iudicem illud reduceret, ne eius lædatur iuriſdictio, cum pignora capere iuriſdictionis extet ſpecies; Colerius in *cap. illud num.* 23. *de præſumption.* quamuis Clericorum ſit ſecundum Auendaguum *de exequendis mandatis parte* 1. *cap.* 4. *num.* 30. *& cap.* 13. *num.* 27. *& par.* 2. *cap.*

A *cap.* 14. *num.* 13. Guttierez *pract. quæst. lib.* 1. *quæst.* 4. Ceuallo *com. contra com. quæst.* 897. *num.* 620. Thom. Gramm. *in conſ. in conſ. ciuil.* 102. Suadentes, ac ſimul iſtam corroborantes opinionem, ex eo quia cum rei onus eſt impoſitum ſecularis mandare poteſt Iudex, vt in re fiat exequutio, quæ ſuo in territorio, ac iuriſdictione habetur, nullo habito reſpectu an res ſæcularis, vel Eccleſiaſticæ perſonæ ſit, Bartolus *in l. Imperator, ff. de publicanis.* Contrariam verò opinionem eſſe cum Diana tenendam cenſeo *reſol. 72. primo tract. parte* 4. Quod ſcilicet Clericorum animalia Eccleſiaſticũ ad Iudicem ducuntur, è quo deliberati debet, vt damnum ab eorum animalibus illatum ſoluant, qui hac pro opinione citat Lopez *par. 7. tit.* 15. *leg.* 24. *verſ. el ganado*, & Sanchez *opuſc. tom. 3 cap. vnico dub.* 31. *num.* 2. Qui omnibus hanc viribus defendit opinionem. præterea videndus erit Barboſa *in collect. Doctorum in lib.* 1. *decretalium tit.* 2. *cap. Eccleſia Sãctæ Mariæ de conſtit. num.* 6. obligatur attamen ſeſe in expenſis, quæ fiunt, cuſtodes ponendo, contribuere: ex eo quia onus ratione magis rerum, quàm perſonæ impoſitum videtur. & hac de re clerici animalia, quæ perſonaliter cuſtodiuntur habentes, contribuere obligãtur, & quando caſus euenerit, poſſunt clerici ad huiuſmodi collectam cogi, & ſæcularis Iudex excõmunicationis abſque metu ipſos valet ad ſoluendum cõpellere, vt dixit Auendagnus *dicta p.* 2. *cap.* 14. *num.* 13. Damnum verò, aut pœnam ab animalibus adductam, debet ſecundum regionis morem illorum dominus tribuere, quod attendi ante omnia debet, per Text. *in l.* 2. C. *de noxalib.* Quo ceſſante, commune ad ius erit recurrendum; conſideratis nempe modis, quibus illatum fuit damnum; ſi conſulto enim, & vt dicitur, à guardia facta fuiſſet datum, illo caſu duplo cum nomine pœnæ damni ſolui debet æſtimatio. Auendagnus *dicto lib.* 2. *cap.* 13. *n.* 3. Si verò nullo modo appenſate: ſed tamen fortuito damnum aberrantia deB diſſent animalia, teneri vtique ad æſtimationem dominum, aſſerit idẽ Auend. *loco ſupra cit.* Quod ſentit, ſi culpam dominus commiſerit, animalia ſine cuſtodia dimittendo, per Text. *in l. interdum, §. ſerui qui, ff. de publicanis.* Pœna autem ab animalium domino ſoluenda, ſi alio modo non ſit diſpoſitum, damnum paſſo applicatur, cui iniuria fuit facta. Ioan. de Platea *in l.* 1. *de paſcuis publ. lib.* 11. quod ſi malo dolo id fecerit, ad exhibendum compellitur per Text. *in l. Iulianus*, §. *glans, ff. ad exhibendum*: Si autem per ſe animalia ſine domini facto agro paſcuntur, in alieno, contra illum actio in factum datur *dicta l. qui ſeruãdorum*, §. *ſi glans, ff de præſcriptis verbis, l. fin.* & ibi Gloſa, & Baldus C. *ad legem Aquileam.* ſi tamen maturis in ſegetibus datum fuerit damnum, pro præſenti, nõ autem ſuperuenienti iudicatur ex tempore. Baldus *conſ.* 182. *col.* 2. *lib.* 1. Cruſetta *conſ.* 40. *num.* 10. eoquod multa poſſunt accidere, vt accipiatur vtilitas. Auend. *loco cit. n.* 2.

Dominus verò animalia ſuo reperta in agro valet ſine illorum damno expellere. *l. quintus*, §. *quamuis, ff. ad legem Aquileam.* illa etiam longiùs expellendo, nè faciliùs ad inferendum reuertãtur damnum. Bald. *conſ.* 546. *circa finẽ lib.* 4. Quod ſi forte tali ab expulſione deperdantur animalia, minimè deperditorum ad damnum obligatur; præcipuè cum fuerit dominus certioratus, vt expulſa ſequeretur animalia. Bald. *dict. conſ.* 146. *per totum lib.* 4. Sed in expellendo modus erit ſeruandus, ſi percuſſione namque, aut conſulto illa vehementius egiſſet, damnumque fuerit ſortitum Legis Aquileę erga animalium dominum actione tenetur, per Textum *in l. quintus Mutius* 39. *ff. ad legem Aquileam.* vbi: *Quintus Mutius ſcribit, equa, cum in alieno paſceretur, in cogẽdo, quo prægnans erat, eiecit; quærebat dominus eius poſſit ne cum eo, qui coegiſſet, lege Aquilea agere, qui equitam eyciendo ruperat? ſi pertuliſſet, aut conſulto vehementius egiſſet, viſum eſt agere poſſe.* Si verò non tetigit,

A tigit, illo casu in factum actione tenetur. *l. si Boues 54. ff. eodem.* Glosa *in dicta l. quintus Mutius in fine.* Itaut in expellendo sese, vti dominus, debet agere, ac si suum deprehendisset animal, quoniam si sequatur damnum, actiones de pecoris pastu habet, vt in *dicta l. qui seruandorum in fine, ff. de præscriptis verbis.* Hac de re, qui alienum in suo deprehenderit agro animal, nullo modo illud potest includere, neque agere, quam quasi suum, debet: sed vel abigere sine damno, vel dominum, vt illud contineat admonere. *l. quamuis 4. ff. ad legē Aquileam.* Sed si animalia fuerint in saltibus, ac pascuis immissa, illicò Regis fisco animalia applicantur, si eorum dominus ius non habeat pascendi; si tamen curā pascuorum habens ad pascendum consenserit grauem patietur pœnam. vt disponitur in *l. si quis ouium, C. de fundis, & saltibus rei dominicæ lib. 11.* non solùm autem priuatis, verum etiam nec militibus ea licet in pascuis dimittere, per Text. *in l. 2. & 3. C. de pascuis publicis, & priuileg. lib. 11.* Eòquod nemini fundos ingredi alienos sine seruitutis iure, inuito domino, licet, *cap. omnes leges 1. distinct. l. per agrum 11. C. de seruitut. rustic. prædiorum.*

D In hac damni materia ab animalibus facti, hoc in Siciliæ Regno statutum, peruigilantissimos regitores habemus, *in Pragmat. tit. de seminerio*, §. 15. ne pro animalis captu, & pidagio vltra vnius tareni pretium pro quolibet saluaticorum capite soluatur, neque pro quouis domesticorum capite carolenū excedatur, quod alienis deprehensum fuerit in agris, & hoc à primo Septembris die, ad Martias vsque Kalendas

E perdurans habetur; pro reliquo verò anni cursu, pro cuiusuis saluatici capite, caroleni solui debet pretium, pro domesticis verò, & laboratoribus granos quinque dandos constituit, nulla sequacium habita ratione. Illis verò minimè conceditur, vt saluaticum sibi animal appropriare quocunque sub prætextu valeant, etiam vt dici solet, per scar-

F naggio. Istud namque illo euenit in casu cū Principis alicuius in pascuis fuerit deprehensum. *dicta l. si quis ouium, C. de fundis, & saltibus rei Dominicæ lib. 11.* Non verò in priuatorum hominum pascuis. Petr. de Gregorio *syntag. iuris lib. 1. cap. 15. num. 7. dicta l. quamuis, ff. ad legem Aquileam.* vt declarauit Tolosanus *loco citato*, dicens: non licere includere, vt suum pecus faciat.

G Quod verò iure carcerationis illorū, ac pro victu subministrando, carcerarijs competit; est, quod vltra granos quinque pro quolibet animalium capite, sequacibus exceptis, accipere minimè possunt, per singulos dies naturales, in quibus illa inclusa perstiterint, in carcere. quod si antequam animalia ducātur ad carceres, illorum domini fideiussionem offerrent: vel pignus baiulis, custodisque: vel ipsorum feudorum, vel

H territoriorum dominis; præstarentque de animali ad omne mandatum præsētando, illam respuere minimè possunt; neque animalia ducere ad carceres. Papus *lib. 18. rap. sod. arresi. tit. 9 arresi. 1.* Tolosanus *loco citato.* Quo in loco ita decisum fuisse Parisijs affirmat. *dicta l. quamuis*, quam explicauit Tolosanus *loco citato*, dicens; Non licebit, si dominus damnum offerat. Nec vlla ratione

I animalia, quæ per transitum depascuntur in trazzerijs, ac vijs ordinarijs in ius alicuius per transitum, illum possunt excipi iuxta Text. *in cap. 1. §. fin. de pace tenenda in vsibus feudorum tit. 27. lib. 2.* Cui accedere potest id, quod à Tolosano *in dicto cap. 15. num. 8.* scriptum extat, pascuorum dominum animalia pro dāno illato retinere nulla ratione posse: neque damnum à domino animalium

K petere, si per transitum, necessitate compulsus, equum in itinere, vel vicinis pauit in pratis: facit namque licitū necessitas, quod prohibitum alio esset modo. *cap. quod non est licitum 4. de reg. iuris in 6.*

Habetur etiam aliud dānum, quod à quatrupedibus fit, pauperies nūcupatū, de quo extat titulus *in nono lib. digestorū tit. 1.*

A *tit. 1.* ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. Quorum appellatione maiora comprænhenduntur, animalia. quemadmodum pecudum appellatione veniunt minora; vt ex Celſo *in l. 2. ff. ad legem Aquileam*. diſtinctum habemus. Accurſius tamen quadrupeda inter, ac pecudes diſtinctionem haudquaquam ponit, cum eadem iudicauerit eſſe *in dicta l. 2. in verbo vel pecudum*. Prior autem ſententia ſermonis ad proprietatem pertinet. Secunda verò ad legis mentem, propter cuius intuitum ea, quæ de pecudibus damnum afferentibus fuerunt conſtituta, ipſamet ratione cæteris in quadrupedibus obtinent. *l. quemadmodū 39. §. hac actione, ff. eadem.*

Pauperies autem à DD. nuncupatur damnum, quod abſque iniuriandi animo fuerit illatum, hoc eſt ab animali, quod iniuriā feciſſe nullo modo poteſt dici; ex eo quia ratione caret. §. 1. *inſt. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur, l. 1. §. 1. ff. eodem.*

Duplex autem actio de pauperie habetur. directa ſcilicet, ac vtilis; directa illa nominatur, quæ non ſolùm ex mente, verum etiam ex legis duodecim tabularum verbis expreſſo modo conceditur. vtilis autem non ex verbis illius, attamen ex legis mente per Iuriſconſultorum, prętoriſue interpetrationem deducitur. Illa verò actio ad noxalis inſtar actionis animalis contra quadrupedis dominum competit (vtilis tamen cicuri etiam pro animali, non autem quadrupede conuenit) quod aliquod attulit damnum, iudica ſi bos cornupeta aliquem, aut ſi calcitroſus calce percuſſerit equus, vel nimiam propter ferociam mulæ quid adduxerit detrimentum. *l. 1. §. ait, ff. eodem*: ſed ſi propter aſperitatem, aut loci anguſtiam, vel mulionis culpam, aut ſi plus iuſto animal oneratū, onus in aliquem euerterit, iſto caſu de pauperie actio ceſſabit, & damni iniuria agitur. *dicta l. 1. §. ait prætor in fine*. Hæc tamen inquiſitio, an ſcilicet directa, vel vtilis actio exiſtat, parui eſt, vel nullius momenti; nam idem quis per vtilem, quod per directam conſequitur actionē. *l. actio 49. ff. de negotijs geſtis.* Vt hæc autem de pauperie actio tribuatur, quinque debent adeſſe; ac primo. quod animal damnum afferens cicur exiſtat, aliter iſta ceſſat actio. Secundo. ſi Leo, vel Vrſus à domino fugiat, ac pauperiem alicui, vel damnum adduxerit, ad nihil dominus tenetur: eòquod poſt Vrſi fugam nullum retinet dominium; neque illum dare amplius pro noxa poteſt. Tertio. hæc actio non procedit, ſi animal abſque domini culpa mortuum ante litis conteſtationem fuerit. Quarto, vigorem non habet, meum ſi animal fuerit ab alieno inuaſum, ac ſui defenſionem ſuſcipiens inuaſorem occidit; illo caſu nullo modo nec occiſi æſtimationem ſoluere, animalis, nec illud pro noxa dare teneor: cùm etiam circa animalia defenſio naturali iure locum obtineat. Quinto, tàm noxales, quàm de pauperie neutiquam conſcientiæ in foro ante Iudicis ſententiam locum habent. quæ de re cum ſeruus, aut animal alicui, ſine domini culpa, damnum intulerunt, poterunt, ante ſententiam, ne capiantur, abſcondi. Diana *parte 5. tract. 4. reſol. 52.* niſi poſt Iudicis ſententiam. Leſſius *de iuſtitia, & iure lib. 2. cap. 9. dub. 17. n. 19.* Leges namque ciuiles minimè ante ſententiam obligant: eòquod ad externum ſolummodo forum pertinere videntur, neque alitèr vſu receptę. Leſſius *loco cit. nu. 119.*

Quod ſi equus fuerit commodatus, & cum commodatarius cum alijs inſimul æquitaret, illorum vnus in commodatum irruens animal conductorem deiecit, & equi crura fregit, nulla tali in caſu, commodatarium aduerſus, commodanti actio competit; ſi tamen æquitantis culpa id fuerit effectum, ipſe dato pro damno, non autem equi dominus remanebit obnoxius. *l. fin. ff. ad legem Aquileam.*

Quemadmodum ſi duo in cliuo plauſtra multis grauata coſcenderent, & cū prioris muliones, poſterius vt faciliori modo à mulis traheretur, ſubleuarent, ſupe-

A ſuperiùs retro cæpit attrahi: cumque muliones, qui plauſtorum in medio reperiebantur, exceſſiſſent, poſteriùs à priore concuſſum retrogradum iuit, dãnumque dedit; hoc in caſu nulla cum illorum domino actio habebitur: ſed in homines, qui conuerſum ſuſtinere potuiſſent plauſtrum, inuehi lege Aquilea poteſt; ſi muliones, qui ſuperius ducebant, ſua ſe ſubduxiſſent ſpontè, & indè B effectum eſſet, vt mulæ onus minimè retinere valerent, ac nimio traherentur pondere: ſed ex eo quia ille damnum dicitur inferre, qui quod ſuſtineret ſua, vt damnum faceret, voluntate dimiſit; at ſi eoquod aliquid mulæ pertimuiſſet, & muliones pauore, ne opprimerentur plauſtrum deſeruiſſent; illo. caſu non cum hominibus, ſed cum mularum domino eſſe actionem eſt dicendum: ſi autem C neque animalia, neque homines illa reperirẽtur in cauſa, ſed mulæ onere graueſcente retrocederent, vel, cum id trahere conarentur, cecidiſſent; & hac de re plauſtrum recedens nullo ab illis modo, quo fuiſſet conuerſum, onus valeret ſuſtinere, neque cum mularum domino, neque cum hominibus actio haberi poteſt. illud quidem certum ſit, quod qualicumque modo res euenisſet, D nulla ratione cum poſterioris plauſtri domino agi poteſt; ex eo quia ipſius plauſtrum vi retroductum fuit, vt diſponitur in *l. ſi ex plagis* 53. §. *in diuo*, *ff. ad legem Aquileam.*

Animalis autem damnum dantis dominus vltra ipſius valorem neutiquam ſoluere tenetur; hac de re illud pro noxa conſignans, erit liberatus. *l. prima, ff. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.* E adeòquod ſi meum animal tuum in paſcuis occiderit, debet alternatiuè ſequi condemnatio, vel animal pro noxa tradere, aut pretium, ſeu tui demortui animalis valorem ſoluere debeo, *l. prima digeſtorum*, & *l. 2. C. de noxalibus.* Aliter verò euenit, ſi meum animal vitioſum eſſe ſciebam, nec illi cuſtodiam poſui: hoc vtique in caſu in me culpa eſſe videtur, ac tali modo haudquaquam ſufficiens eſt animal tibi pro noxa tradere, ſed etiam in ſolidum teneor. Abbas *in cap. ſi bos, de iniurijs, & damno dat.* quod extenſionem habet, ſi meum aliquem vulneraucrit hominem animal, eumque debilem reddidit; licet enim de vulnere minimè teneor, ad impenſas tamen factas, & ad operas per vulneratum omiſſas, in obligatione reperiar. Romanus *conſil.* 278. hic dominus vbi apoſtilla dat *concor. in verbo factas*, *l. ex hac lege* 3. *ff ſi quadrupes pauper. feciſ.* dicatur, vbi: *Et operarum amiſſarum, quaſque amiſſurus quis eſſet, inutilis factus.*

Brutum verò animal ita poteſt delinquere, vt punitione ſit dignum, vt teſtatur Guid. Papa *deciſ.* 238. ſe vidiſſe porcum, qui puerum occiderat, ſuſpenſum. Tuſcus *litt. A. concluſ.* 332. *num.* 2. Diuino etiam iure legimus conſtitutum bruta morte damnari animalia, ſi hominem H interfeciſſent: & bos, qui aliquem cornu enecaſſet, lapidibus legis vigore obruebatur, vt Exodo *cap.* 21. habetur. *Si bos cornu percuſſerit virum, aut mulierem, & mortui fuiſſent, lapidibus obruetur, & non comedantur carnes eius, dominus quoque bonis innocens erit. quod ſi bos cornupeta fuerit heri, & nudiuſtertius, & conteſtati ſunt dominum eius, nec recluſerit eum, occideritque virum, aut mulierem, bos lapidibus* I *obruetur, & dominum occident. quod ſi pretium fuerit ei impoſitum, dabit pro anima ſua quicquid fuerit poſtulatus, filium quoq; & filium ſi cornu percuſſerit, ſimili ſententiæ ſubiacebit. ſi ſeruum, ancillamue inuaſerit triginta ſiclos argenti dabit domino, bos verò lapidibus obruetur.* Et paulò infrà: *Si bos alicuius alterius bouem vulneraverit, & ille mortuus fuerit, vendent bouem viuum, & diuident pretium: tadauer autem* K *mortuum inter ſe diſpertient.*

Quod ſi Agaſo equum in diuerſorio duxerit, qui mulam ibi permanentẽ olfecit, & mula calcibus Agaſonis crura fregit; hoc in caſu valet Agaſo contra mulæ dominum pauperici actione agere. *l. agaſo* 5. *ff. ſi quadrupes paup. feciſſe dicatur.* Et etiam ſi mulio imperitiæ cauſa, vel propter imbecillitatem ab infirmitate

A mitate cauſatam, haud retinere mulas potuit, & illæ damnum intulere, Legis Aquileæ actione tenetur. *l. idem iuris eſt 8. ff. ad legem Aquileam.*

Reliquum eſt, vt de animalium hìc tractetur hipotheca. cum ſcilicet dominus paſcua, pro eorum alimentis, emerit; an paſcuorum dominus hipothecam ſuper animalia, quę paſcua ſumpſerunt, & ius retentionis habeat, ſi eo reperiãtur in loco, vbi paſcuntur, quid ſi extra locum ?

B

Iſtam habemus quæſtionem vltra cęteros, à doctiſſimo Mario Giurba enucleatam *in deciſ. 40. & obſeruat. 93.* & à Mario Muta *in pragm. Regni Siciliæ t. 55. de prohibita macellatione animalium*. Quo in loco præcitati patres pro concluſione affirmant, locatorum ſcilicet dominum paſcuorum hipothecam cum prælatione in animalibus, quæ paſcua sũpſerunt, habere. per Text. *in l. huius enim, ff. qui potiores in pignore habeantur*. Menochius *de recuperanda poſſeſſion. rem. 11. num. 8.* Adde, quod ſi in eo reperiantur loco, in quo vendita ſumunt paſcua, retentionem animalium, illorum dominis conceſſerunt. *l. in ſumma*, vbi Salicetus notat, C. *de pignoribus tanquam inuecta, & illata in fundo ruſtico*. ſciente domino, *l. certi iuris*, C. *locati*, *l. licet*, *ff. quibus ex cauſis pign. contrah. DD.* penès Giurbam *dicta deciſ. 40. num. 9.* Quod ſi extra paſcendi locum animalia reperiantur, eam retinendi actionem denegarunt. Bartolus *in l. ſi non ſortem*, §. *ſi centum*, *ff. de condict. indebiti*. Surd. *conſ. 183. num. 18.* Menochius *loco citato n. 6.* Immò nec exequutionem experiri eadẽ aduerſus animalia poteſt; nam pragmaticam eorum expignorationem pro paſcuis concedẽtem Giurba intelligit *n. 8.* vigorem habere, ſi paſcui reperirentur in loco. Hipothecam attamen ſemel acquiſitam paſcuorum dominus retinebit, quamuis eius abſque conſenſu amota, & aliundè fuerint deportata, Doctores penes Giurbam *n. 10.* Qua de cauſa exequutionem in ſubſidium conceſſit idem Giurba *dicta obſeruat. 93. num. 15.* Licet

C

D

E

apud tertium exiſtant; quo in loco citat Gloſam *in l. exequutores*, C. *quæ res pign. obligari poſſunt.* Cum prælationem ſupra omnes anteriores habeat creditores, etſi expreſſam ipſi habeant hipothecam; eò quod paſcuis mediantibus fuerunt animalia conſeruata. vt DD. penès eumdem *n. 18.* Et eò magis procedet, ſi paſcuorum dominus manus iniectionẽ ſibi reſeruaſſet, in contractu: quamuis animalia extra paſturæ locum exiſtent. Giurba *n. 19.* immò etiam doti, per Tex. *in l. interdum, & l. huius, ff. qui potiores in pignore habeantur*. Amatus *reſolut. 3. num. 23. cum ſequentibus.* Giurba *dicta obſeruat. 93. à num. 21. cum ſequentib.* quo in loco aduerſam tenentibus opinionem reſponſum affert.

F

G

Muta verò *ſupra citato in loco* poſſe in animalia, licet paſturæ extra locum exiſtentia, fieri expignorationem: ex eo quia Comitis Oliuarez pragmatica præteritum loquitur per tempus, nempè *ſumpſerunt*, quæ verba tempore, quo fieri debet expignoratio ſupponunt, animalia paſturæ in loco haudquaquam eſſe: qua de re affirmat, quod conſtito de paſcuis, quoquo modo ipſa per animalia receptis expignorationi locus erit, ac tantò magis hæc Mutæ opinio debet vigorem habere, ex eo quia invenditarum contractu herbarum, manus reſeruatur iniectio, ac expignoratio ab emptore facienda conceditur aduerſus animalia, quamuis alibi exiſtentia ſint, vt in dies obſeruatur.

H

I

DE DOMINORVM PRIVILEGIIS *Animalia habentium.*

Cap. 6.

K

VT bouini generis, cæteraque animalia propriam ſortirentur propagationem, ac ne tanta illorum occiſione, quaſi in perditionem tribueretur, gentiumque prouiſum foret neceſſitatibus prouida regentium ſolertia, & oculata prudentia, cuius opera maxima, ſortita eſt Inſula hæc iuuamina, conſti-

tuit,

A tuit, vt qui propagandæ, cumulandæque illorum ſtirpi curam darent, plurimis gauderent priuilegijs.

Et primo illi, qui viginti paſturæ vaccas habent, immunes pedeſtri è militia erunt. quemadmodum, qui treſcentum de paſtura poſſiderent, equeſtri facti ſunt à militia exempti; & licet animalia per ſanctiorem temporis gubernij Ill. Marchionis Ieraci, triginta in primo vaccarum numerus, in ſecundo verò quadringenta requirebantur; in pragmatica tamen Ill. per Marchionem de los Velez nouiſſimè ædita in anno 1646. ſub die 10. Octobris 15. Ind. in *tertio tomo pragm.* §. 5. fuit numerus diminutus. Secundo. animalium dominis, illorumque famulis conceſſa fuit aduerſus fures, & abigeos poteſtas, vt propria eos caperent authoritate iuxta *inſt. in l. capitalium*, §. *famoſos, ff. de pœnis*: & ad illius Ciuitatis Iudicem, cuius in territorio fuerint capti fures, adducere, ſi feudum tamen cum mero, & mixto imperio minimè ſit, eius Baro demaniales vicinioris Ciuitatis ad carceres, captos mittat fures *l. interdum* 58. §. *qui furem, ff. de furtis.* Farinac. *de furt. quæſt.* 167. *part.* 5. *nu.* 93.

Quòd ſi longinquo fuiſſet in loco fur captus, vel abigeus, nullo modo eo in loco vltra viginti, & quatuor horarum ſpatium valet detineri; taliter vt ſi per longioris temporis ſpatium detineretur, in priuati carceris crimen incurritur, neutiquam obſtante, quod permiſſa è principio fuiſſet captura. Paris de Put. *de ſyndicatu in verbo captura cap.* 8. *nu.* 2. & 4. DD. penes Farinacium *de carcerib. & carceratis quæſt.* 27. *num.* 24. Tertio, tributa illis facultas fuit, in tugurijs domibus, ouilibuſque prohibita arma, præterquam ſcopettonem, ac ſtilettum detinendi. alia ſine licentia, vel Deputationis apodixa, vt facilius latronum ſequi poſſet captura, vt in *dicto* §. *6. in fin.* & iure ex eo, quia bannitum cauſa occidendi licitum eſt arma ferre. Bartolus *in l. pediculis de auro, & argenta legato*, DD. penes Menochium *de arbitr. Iudicij caſu* 394. *num.* 78. Licet ruſticis armorum fuerit vſus ademptus. *cap.* 1. §. *ſi quis ruſticus, de pace tenenda in vſibus feudorũ.*

Quarto, impunitatem habent, vitulos tàm pro vſu proprio, quàm pro vẽditione ſex pro centenario quolibet occidendi, nulla obſtantibus in parte talẽ prohibẽtibus occiſionẽ pragmaticis: obſeruata tamen forma *in dict.* §. 7 contenta. Quinto, agrorum graſſatorum, & captiuantium conſanguinei, qui quinquaginta paſturæ vaccas retinent, exilij ante publicationem haudquaquam in exfractationis comprehenduntur banno, à Regno, aut à loco, in quo perſiſtentes reperiuntur: vt eſſe diſpoſitum legimus *in dicta pragmatica* §. 8. Sexto, nec vllo modo poſſunt boues, pro delictis confiſcari; læſæ Maieſtatis Diuinæ, & humanæ crimine dempto, in primo capite commiſſo *d.* §. 8. Septimò, vaccæ non poſſunt pro debito etiam priuilegiato in exequutionem capi, quamuis Regiæ Curiæ, vel Bullaris extet. præterquam pro ſuccurſorum, terrægiorũque, ac pro herbagiorum debitis, illarumque vaccarum pretio, quod fuerit ab emptore vẽditori pro ſolutione prõmiſſum, vt ſupra dixi de Animalibus venditis, & videndus erit Muta ſuper Pragmat. Regni. Octauo, fuit Commiſſarijs, ac Delegatis prohibitum, ne expignorata permiſſo in caſu vendant animalia extra Ciuitates, ac terras, quarum in territorio tàm principali pro debito, quàm pro eorum dietis fuerit expignoratio facta, vel demaniali in Ciuitate, loco, vbi expignoratio fuit facta, vicinori *dicta pragm.* 1. §. 13. Muta *loco citato num.* 3. Nono, creditorum pretij animalium fauore fuit emptoribus prohibitũ, ne aliud in territorium animalia tranſportent, quorum pretium non dum fuerit domino ſolutum, abſque eo quod cõceſſa fuerit animalium à dominis licentia criminali ſub pœna; imponitur etiam officialibus modus, quo gerere ſeſe debeant in caſu, quo tales propriumin territorium prædictis cum animalibus confugiſſent. *in dicta pragm.* §. 18. *tit.* 20.

Adde

A Adquod propria illa authoritate creditores capere, vbicunque repererint, poſſunt, ac perſonæ ſeſe opponentes nullo modo punitionem diffugient per dictam pragmaticam conſtitutum in §. 21. quod ſi ad locum confugerint, in quo priuilegium ne refugientes quocunque pro debito poſſint moleſtari reperiantur: eo certè minimè gaudent pro debito ex animalium pretio creditorum contracto, vt ex §. 23. habetur. Decimo, ſtiuilia quoque mandræ haudquaquam pro quocunque debito, etiamſi priuilegiatum fuerit expignorari poſſunt, vt R. C. debitum, decimæ, aberareni eſſet, licèt pragmaticæ beneficio fuiſſet per illos renunciatum: Muta *loco ſupra citato num.* 13. Talia niſi ſtiuilia penes aliquē, reſeruata, non verò præſentem inuenirentur ad vſum. Muta *loc. citat. n.* 13. *in fin.* qui citat Menoch. *de præſumpt. conſ.* 378. *num.* 17. Vndecimo, neque tanquam inutilia poſſunt animalia reſeruari quorū pretiū, nondum fuerit eorum domino ſolutum, ſub pœna *in pragm. contenta* §. 22. Valent etiam boues cum pacto vendi ne macellentur: Muta *loco citato num.* 14. Pretio tamen ſoluto, bouinaq; inutilia ſint animalia; illo caſu optimè licentia macellandi ſeruatis ſolemnitatibus in pragmaticis diſpoſitis conceditur. Burgius *de modo procedendi ex abrupto quæſt.* 19. *num.* 102. Muta *loco cit. d. n.* 14. *propè finem*. prout non pauci habentur prohibitiones, ne animalia non ſolùm bouini generis, at etiam ne ouini macellentur: vt in *toto tit. de prohibita macellatione animalium tom.* 1. vbi caſibus occurrentibus recurrendum erit.

B

C

D

DE ABIGEIS.

Cap. 7.

E

ILli propriè Abigei dicuntur, qui ex paſcuis, vel armentis, pecora ſubtrahunt, & aliquo deportandum modo, abigendique ſtudium, velut artem, ſectantur. de armentis equos, vel de gregibus oues abducentes. *l. l.* §. 1. *ff. de abig.*

F Hac de re non ſemper illi, qui animalia furantur, ſunt Abigei: ſi quis namque errantem detinuerit ouem, vel equum in ſolitudine perſiſtentem non ante abigeandi, retinendi tamen animo abduxerit, fur, non abigeus dicitur. Peroſi Cabal. *reſol. crimin. caſu* 160. *n.* 6. Farinac. *de furtis quæſt.* 167. *n.* 119. Abigeatus commiſit crimen, qui oues decem, quatuor, vel quinque porcos, aut ex groſſis vnū animalibus accipit. *l.* 3. §. *eadem*. Sed ſi minorem de minutis numerum receperit, fur, non autem Abigeus erit niſi viſis, vel alterum pecus frequenter receperit. *dicta l.* 3. §. *qui ſæpius, ff. eodem, l. aut facta* 16. §. *quantitas, ff. de pœnis*. Eos igitur abigeos eſſe dicere debemus, quibus alienis animalibus, vel iumentis inſidiari, & ea in alium traducere locum in vſu eſt; ſic enim tradit Iuſtinianus in §. *mitiores, verſ. ſi igitur. Aut. de nupt. coll.* 4.

G

H Iſtud equidem crimen publici non eſt iudicij, ex eo quia magis furtum debet appellari: vt ait Marcellus *in l.* 2. *ff. de Abigeis*. Hac de re, & cum inſcriptione poteſt inuentari. *l. vnica, C. eodem*, Gloſa *in d. l.* 2. *in verbo item noto*. Et iſto in crimine pragmaticali vigore diſpoſitionis principaliter poteſt fiſcus agere. Muta *deciſ.* 40. *n.* 38.

I Multifariam abigeorum pœnas conſtitutas fuiſſe legimus. nam aliquando mortis pœna, vbi frequentius hoc committitur crimen, habetur: *l.* 1. vbi Gloſa *ff. de abigeis*. Peguera *deciſ.* 29. *n.* 7. Cum verò tàm ſæpiùs frequentatum non eſt, ad triremes abigeus ad tempus condēnatur *d. l.* 1. *ff. de abigeis*. Perſonæ tamen reſpectus, vel ad qualitatem conſideratio debet haberi. Mitiori namque modo puniri honeſta debet perſona, quàm qui vilior exiſtit: ex eo quia illi, non ad mortis pœnam, nec ad triremes condēnantur: ſed relegari, aut adminiſtratione priuari debent. *d. l.* 1. *verſ. quamquam autem*, Caballus *reſol. crim. caſu* 160. *nu.* 7. Farinac. *loco cit. num.* 118. Quod ſi abigeatus crimen cum gladio, aut ferro fuerit commiſſum; eſſe beſtijs abigeum tradendum iubet. Text. *in d. l.* 1. §. 1. *in*

K

A *fine, verſ. ſanè.* vbi: *Sanè quicunque gladio abigunt, non iniquè beſtijs abijciuntur.* quam pœnam Peguera *loco cit.* eſſe limitandam honeſtioribus in perſonis aſſerit: cum pœnæ ex perſonarum conditione, ac rerum qualitate diligenter ſint dandæ; ne quid vel duriùs, vel remiſſiùs, quam cauſa expoſtulet, conſtituatur. *l. Pedius, ff. de incendijs ruina, naufrag.*

B Aduerſus tamen fautores, receptatores, vel abigeorum occultatores. Calliſtratus *in l. 3. ff. de abigeis.* per decennium relegationis pœnam his conſtituit verbis. *Receptatores abigeorum epiſtola Diui Adriani ita cauetur, vt extra terram Italiæ decem annis relegentur.* Farinac. *loco cit. num.* 114. Caballus *dicto conſ.* 160 *nu.* 10. Non adeò verò grauiter puniuntur, qui porcum, aut capram, veruccemq:
C adduxere; ſicuti qui equum, aut boue, aliudue groſſum animal ſint furati plectuntur; *dicta l.* 1. *§.* 1. *verſ. ſed ſi porcũ, ff. eodem.* Doctores penes Farinacium, *loco ſupra citato num.* 120.

Excepto, quod vnum, alterumque pecus atripere ſoluerint: illo namque in caſu velut abigei puniri debent. *dict. l.* 3. *§. qui ſæpius, ff. eodem,* vbi: *Qui ſæpius abigerunt, licet ſemper vnum, vel alterum pecus ſurripuerint, tamen abigei ſunt*: & vt ſupra dictum fuit: Abigeorum autem pœna non ſolum ſibi locum vendicat, quando à paſcuis, & ſylua, verum etiã ſi à ſtabulo, domoue animalia abigeantur. *dicta l. 3. in principio, verſ. eum quoq; ff. eodem.* vbi: *Eum quoque coercendum, qui à ſtabulo abegit domitum pecus non à ſylua, vel grege.* DD. penes eumdem Farinac. *loco ſupra cit. n.* 113.

An quando abigeata penès aliquem reperiuntur animalia, inditium ad torturam ſit? ſcripſit Muta *in deciſ.* 49. *per totam.* Furti etiam obligatur actione, qui alterius equum, vel aſinum furandi ſurripuerit animo, ac in ſuas duxerit, vt illas cooperiret, equas. *l. ſi quis vxorem,* H *§. ſi quis aſinum, ff. de furtis,* vbi: *Si quis aſinum meum coegiſſet, & in equas ſuas dumtaxat captum admiſiſſet, furti non teneatur, niſi furandi quoque animum habuerit.*

D E

DE VENATORVM STATV; ET VENATIONE.

PRima, quam Adamo Deus tribuit, poteſtas, ſupremum cuncta in animantia imperium fuit. qui ei ſupra terræ beſtias, maris piſces, cœlique volatiles dominium dedit; bruta enim ante parentum lapſum innoxia, & manui obedientia erant, illoſque Deus omnium, quæ vel in terris, vel in aquis, viuebant Principes conſtituerat: vt Damaſcenus inquit *lib. 2. de fide cap. 11.* quorum, quippè regimine Dei factus ad imaginẽ homo, hoc eſt Dominus, & quaſi creaturarum Deus dicitur; in eo, vt ait Baſilius Dei relucet imago, qui facultate eſt præditus cæteris pro poteſtate iubendi.

Poſt verò inobedientæ lapſum inferociam abiuere, indomitoſque mores paulatim capeſſentia, rigida ſunt animalia effecta. hac de re cum ad manum, parentia minimè reperiantur, illa venatione, aucupio, & piſcatione capi neceſſe fuit, maximoque labore illorum, obtinere dominium: illa enim ſola capientium occupatione fiunt, §. *feræ*, §. *ſingulorum de rerum diuiſione, l. quod in littore, ff. de acquirendo rerum dominio, l. prima in principio, ff. de acquirenda poſſeſſione.* Crauetta *conſ. 518. num. 18.* Facchineus *lib. 1. controuerſ. cap. 1. verſ. atque ita.* Quod equidem ſuper animalibus imperium, ex naturali, ac gentium iure ortum excepit, ſimulque ipſo cum humano genere fuit æditum, §. *ſingulorum, inſt. de rerum diuiſione, l. 1. ff. de acquirendo rerũ dominio.* Cuncta ergo animalia, quę terra, mari, ac in cœlo captantur, feræ nimirum, volucres, piſceſque in capientiũ tranſeunt poteſtatem. *dicta l. 1. §. omnia, ff. eodem*: naturali namque ratione id, quod nullius in poteſtate reperitur, occupanti conceditur, nullo habito diſcriminæ, ſi beſtiæ, ac volucres proprio capiantur in fundo, an alieno: *l. quod enim 3. ff. eodem.* Poſtquam enim fuerint apprænenſæ, illius procul dubio fiunt, cuius in poteſtatem peruenerint. §. *ferę. inſtit. de rerum diuiſione, dicta l. quod in littore 9. ff. de acquirend. rerum dominio.* Talitèr vt iſtiuſmodi ius, venandique poteſtas ipſo natum fuerit cum homine, nec magis Regibus, quàm ſubditis, ac inferioribus, diuitibus, pauperibuſque habetur commune. ex eo quia omnes, quod venatione capiunt, proprium faciunt. *dicta l. quod in littore 9. ff. eodem.* Iſta igitur de cauſa ex eo quia venari hominibus proprium exiſtit, nullo modo ab Imperatore, vel Rege, cęteriſque inferioribus prohiberi poteſt Principibus: illa enim, quæ de gentium iure ſunt, minimè abſente cauſa valent Principes auferre. Felinus *in cap. quæ in Eccleſiarum de conſtitut.* Hac de re nulla ratione venationẽ valet hominibus Princeps interdicere. quod ſi hoc faceret, violentiam ſubditis inferret; vt notauit Hoſtienſis *in cap. non eſt de voto.* Afflictus

A *in Conſtitutionibus Regni Siciliæ lib. 3. conſtitut. ſcire volumus.* Peccatum itaque Princeps patrat, ſi abſque cauſa ius violaret. Rodericus Suarez *in l. quoniam in prioribus, C. de inofficioſo teſtamento, fol. mihi 65.* Hoſtienſis *in cap. non eſt de decimis.* Grammaticus *deciſ. 67. nu. 11.* Prepoſitus *in cap. ius naturale, diſtinct. 1.* & ratio redditur à Doctoribus. Eò quod licet Deus leges Principum ſubiecerit

B imperio, ea tamen, quæ de gentium iure ſunt, neutiquam ſuppoſuiſſe videtur. Baldus *in cap. primo, qui feuda dari poſſunt in vſibus feudorum.* Principatus nãque haudquaquam gentium iure potior exiſtit. Iaſon. *in l. quo minus in tertio notabili, ff. de fluminibus, & conſ. 1. col. 1. in fine vol. 1.* Roland. *conſ. 9. lib. 2.*

Et cum gentium de iure habeatur venatio, minimè per Principem tolli valet: vt fuit ſententia Decij *in conſ. 197.*

C *col. 2.* Iaſon. *in conſ. 119. col. 1. in fine vol. 4.* Afflictus *dicta conſtit. ſcire debemus in fine.* Non ſolum autem per Principis vetitum venatio haud prohiberi poteſt, verum etiam neque abſolutam propter conſuetudinem, vel ſtatutum, quæ gentium contra ius ſuum non ſortietur effectum. Abbas *in cap. fin. de conſuetud.* Rocchus de Corte *in cap. fin. de conſuet.*

D *fol. 45.* Valet attamen venatio (ſi iuſta habetur cauſa) ex Imperatore, ac Rege in perpetuum, ab inferioribus verò dominis ad tempus prohibita exiſtere, nec vlla forma naturalia ex hoc iura tolli dicuntur; ex eo quia neutiquam illam præcipiunt, ſed venationem permittunt: Imperator autem (iuſta exiſtente cauſa) poteſt naturali è iure permiſſum prohibere. Gloſa *in cap. qui venatoribus, 85. diſtinct.* Caietanus *in opuſculo 17. cap. 12. verſ. 4.* Sylueſter *in ſumma, in verbo venatio,* Medina *de reſtitut. quæſt. 12. fol. 45.* & præcipuè cum publicæ ob vtilitatis intuitum, moderatoque modo id fiat. Sotus *de iuſtitia, & iure lib. 4. quæſt. 6. artic. 4.* Non ſolum autem Principes nullum cognoſcentes in ſuperiorem, verum etiam inferior quilibet Princeps prohibitam valet venationem reddere, ſtrictiori tamen modo, quàm ſupremus faciat Princeps id agat; qua de re Diana *parte 3. tract. 6. reſol. 18.* Cuiuſdam ſuſcipit defenſionẽ magnatis, aduerſus quem neſcio quis Religioſus contrariam tenens ſententiã murmurationes inuehebat. F

Iure igitur optimo prudentiſſimi huius Siciliæ Regni Proreges ſuis ſanctionibus, & pragmaticis prohibitum eſſe decreuerunt, ne quislibet Attagenas, ſiue Franculinas, retibus, canibus, laqueis, vel alio modo, præterquam cum rapinæ auibus capere poſſet, leporeſq; niſi canibus, non captaret, ſub pœna eo in loco poſita: ſtatuerunt etiam ne à Martij primo ad Auguſti vſque kalendas Perdices, vel Attagenas, licet cum auibus rapinæ auderet aliquis capere. Poteſt enim venandi, aucupandi, piſcandiſque facultas reſtrictionem pati. Sotus *loco citato col. penultima.* Iacob. Rebuffus *in l. vnica, C. de venatione ferarũ.* Decianus *reſp. 22. num. 22. vol. 4.* Roſantell. *controuerſ. feudal. tom. primo, cap. 5. concluſ. 94. §. nemo retia,* vbi Doctores *tit. de pace tenenda.* Caſſaneus *in conſuet. Burgundiæ rubr. 17. §. 7.* Grammaticus *deciſ. 67.* Nacta *conſil. 313. num. 104.* Cruetta *conſ. 317.* Bouadilla *in ſua politica lib. 6. cap. 16. num. 138.* Leſſius *de iuſtitia, & iure lib. 2. cap. 5. dubitatione 7.* Fachineus *controuerſiar. iuris lib. primo, cap. 1.* G H I

Vnica etiam in pragmatica de Venatorum pœna in loca, rura, vineas, & ſegetes alienas (cauſa venandi) eſſe vetitum legimus ingreſſum: ſicut etiam iſtiuſmodi pragmaticam Neapoli extare teſtatur. Grammat. *deciſ. 67. pro conſeruanda venatione,* DD. *in l. vnica, C. de venatione ferarum lib. 11. l. qua vulgo, ff. de ædilitio edicto.* Argumentumque Muta deſumit in eiuſdem Regni pragmatic. è minori ad maius dicens, quod ſi ſolus tranſitus alienos perfundos (niſi ſeruitutis iure) minimè permittitur; quanto magis concedi non debet venatio: alienum etenim in fundum abſque domini voluntate ingrediens, iniuriarũ

E K

affi-

A afficitur pœna. *l. iniuriarum, §. penultim. ff. de iniurijs*, Gloſa *in l. Diuus de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum*, & *in l. 3. §. primo, ff. de acquirendo rerum dominio.* Doctores penes Rolandum *dicto conſ. 9. lib. 2. num. 23.* Prohibendi autem ius legitima obtinetur præſcriprione. Ripa *in l. quo minus num. 133. ff. de fluminib.* Caſtrenſis *dicto §. 7. num. 4. DD. in tit. quæ ſint regalia, verſ. piſcationem.* Cancer. *variar. reſolut. lib. 2. cap. 2. à num. 75. cũ ſequentibus.* Tiraquellus *de nobilitate cap.* B *37. num. 150.* Marta *de iuriſdict. parte 1. cap. 23. num. 25. & 4. parte centuria 1. caſu 57. num. 3.* Quæ illo in caſu currere incipit (cum iſta meræ naturalis extent facultatis) quando prohibitionem iudicialiter, vel extra factam ſuſcipiens, illi non repugnat. Iaſon. *in dicta l. quo minus num. 155.* & Ripa *num. 14.* Brunus *conſ. 56. num. 6.* Crauetta *conſ. 112. num.* C *22.* Alexand. *conſ. 194. num. 7. lib. 2.* Rolandus *conſ. 97. num. 7. lib. 3. & conſil. 52. num. 11. & 22. & conſ. 21. num. 13. & ſequenti lib. 2. & dicto conſ. 9. lib. 2. num. 13.* Quo in loco explicat, quod ſimili ex prohibitione, cui nulla fiat contradictio, ius venationem interdicendi acquiritur; citatque Iacobum de Sancto Georgio *in inueſt. feud. in verbo, &* D *cum venationibus col. 1.* Vbi cautelam terrarum dominis præbet, vt prohibitiones proclamata per pœnalia faciat; eòquod ſi minimè obſtent ſubditi, & à venando talia per bannimenta deſiſtãt, terræ dominus in quaſi prohibendi poſſeſſione conſtituitur. quod ſi longa per tempora ſubditi acquieſcant, tale prohibendi ius præſcriptum à domino eſſe dicitur per notata, *in l. .. & 2. C. de ſeruit. & aqua.* quod ſcilicet longiſſimum E temporis ſpatium, triginta nempè annorum eſſe debeat; vt prohibendi ius acquiſitum dicatur. Rolandus *d. conſil. 9. num. 15.* Quo in loco dicit; opinionẽ Iacobi de Sancto Georgio vigorem, locumque habere. vbi homines ipſi huiuſmodi proclamantibus longiſſimum per tempus paruerint: ex eo quia illo caſu ius prohibendi acquiſitum domini habebunt, per notata à Baldo *in l. lapilli in tertia quæſtione, ff. de rerum diuiſione,* F Gloſa, & Doctores *in l. qui luminibus, ff. de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum.* Sed ſi alios peruicinos, quàm prohibitos per ciues, in venando perſeuerauerit vniuerſitas, poſſeſſorio etiam in articulo obtinebit. Crauetta *conſ. 643. num. 5. & conſ. 658. num. 62.* Menochius *de arbitr. caſu 160. num. 11.* Ripa *in dict. l. quo minus num. 133.* & Rolandus *dict. conſ. 9.* G *num. 15. & 16.* Quo in loco ſubditis cautelam præbet, vt venationis, proclamationumque habita notitia ſubito ſeſe opponant, & appellent: ſed ſi verbis id agere non poſſunt, valent etiam factis contradicere ad venationem, prohibitiones aduerſus, proclamationeſque euntes.

Quatuor in canonico, ciuilique iure venatorum ſtatus in ſpecies diuiditur, vt legimus in Gloſa *cap. qui venatoribus* H *86. diſtinct. & in cap. 1. de Clerico venatore.* Prima illa eſt, quæ vi hominis rapit, ac ſubmittit: iſtam enim nequiſſimam exercentes venationem, ſacra in Scriptura Venatores nominantur: vt in Geneſi cap. 10. *Nembrot ipſe cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram domino.* & idem adducitur *in cap. non eſt, diſtinct. 6.* Quæ cum ad bellicam ſpectet diſciplinam, venatio, ſuo I in loco tractationem ſortietur: Adulatio ſecunda vocatur, cum quis nimirum blandis, voluntatem, bona, & auxiliũ, verbis extorquet. *cap. donare 86. diſtin.* Imola poſt Gloſam *in Clementina ne in agro, §. porrò de Statu Monachorum, & in cap. nonne, 37. diſtinctione.* de qua etiam alio tractabitur in loco. Arenaria tertia dicitur, quæ gentilium temporibus vſu fuit recepta; & habebatur, cum quis indomitis cum beſtijs manus conſerebat, illas corporeo ſubiectans vigore, K quod ſi pretio fuerint athletæ conducti, notam ſubibant infamiæ. *l. 2. §. eos, ff. qui notantur infamia, l. ob cauſam, §. ſi ea, ff. de teſtibus, l. hæ demum, ff. de opere libertorum.* Si autem vt corpus exerceret ſuum, ad certamen quis deſcendebat,

nullo

A nullo modo infamis, at multa dignus laude reputabatur. *l. athletas, ff. de his, qui not. infam.* Menochius *de arbit. Iudic. caſu* 413. *num.* 8. Quæ iſto in Siciliæ Regno, venatio rariſſimè exercitatur, ac vulgo, Gioco del Toro, nuncupatur; adeòque moderatè proceditur. quod probabilitèr, aut ratò, aut numquam notabile ſequutum fuerit damnum, vt mors, membrorum ruptura, vulneraq; B inflicta, & alia id genus in agitantium euenerint perſona: quo in caſu licito licitè exerceri modo poſſe iudicauit. Nauarra *in Manuali Confeſſorum cap.* 15. *à num.* 21. Quo in loco Pij V. Bullam Anno 1667. æditam declarauit, ſi tamen euidens mortis eſſet periculum, (illud licet ob exercendam corporis virtutem agant) nullo modo licitũ erit, vt ſeſe ad illud exponat, quamuis fortis, C robuſtuſque habeatur athleta. Abb. *in cap.* 1. *de Clerico venatore*. An verò Tauros agitare, illoſque ſine peccato liceat videre ludos, inſpice Nauar. *loc. ſupra citato à num.* 18. Menoch. *loco ſupra citato num.* 9. Quarta illa eſt, quæ in ſyluis, ſaltibus, aquiſque feras occidendo, & aues piſceſq; capiendo exercetur, iſta enim natura ſua permiſſa exiſtit: vt ſcriptum fuit à Caſſaneo in *Cathal. gloriæ mundi parte* 11. *conſid.* 50. D Menoch. *loco citato num.* 10. Quæ quidem animalium venatio triplicẽ ſortitur diuiſionem; quadrupedum prima eſt, quę propriè dicitur venatio. auium ſecunda eſt, quæ aucupium nominatur. circa piſcium tertia verſatur capturam, & verè piſcatio appellatur. Petrus de Greg. *ſyntag. iuris lib.* 39. *cap.* 10. *in principio.* His ex tribus prima Principes, nobileſque perſonas, velut Deorum inuentum. E reſpicit Menoch. *loco ſupra citato nu.* 11. Tiraquellus *de nobilitate cap.* 37. *nu.* 138. *fol.* 402. Petrus de Gregorio *loco ſupra citato num.* 8. *cum ſequentibus*. Optimi enim Principes, vt ſaluberrimam, optimamque rem, ex qua robuſtius corpus, fortiorque redditur animus, venationem exercent, cum vtile opus, famę, vitæque, ac membris exiſtat, vt Horatius in *epiſt.* 18. *lib.* 1. *ad Lollium* ſcripſit: in F qua omnia, quæ ad bellum eſt neceſſe, vt interueniant, adhibentur. Tiraquellus *num.* 141. Taliter, vt vix earum in venatione illorum quidquam, quod inter bellandum accidunt, videatur abeſſe, maximarumque etiam rerum meditationi præbeant materiem Plinio dicẽte ad Tacitum: *Mirum eſt, vt animus à cogitatione, motuque corporis excitetur: nã & ſyluæ, & ſolitudo, ipſumque illud ſilentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta ſunt*. Hac de cauſa G virilis, ac digna extat exercitatio. non immeritò itaque Lacædæmonij, Cretẽſes, ac Perſæ maximam in venatione curam poſuere, cum venatione, curſuque pueros exercitarent: vt Xenophon, & Plato ſcriptum reliquere. Romani etiam ſepiùs, frequentiùſque Principes operam venationi dabant, & ſupra cæ- H teros illam Antonius Pius exercuit: quẽ alijs neglectis laxamentis venationi, piſcationiſque legimus indulſiſſe. Traianum nonnè ab ingruentibus quoque negotijs his animum laxaſſe exercitamentis Plinius ſcribit dicens: *Quæ enim remiſſio tibi, niſi luſtrare ſaltus, excutere cubilibus feras, ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre, nullius manu, nullius veſtigio ad luſum?* Sed quid de Cæſare dicam, vt veteres omittam, qui dicere ſolebat: *Venationem virilem eſſe, ſaltationem muliebrem, ſeque voluptate, quamuis alia poſſe, venatione non poſſe.* I

Enimuerò ſuum venatio habere debet modum, ne Principum animus ita venationi deuoueatur, vt optimæ R. P. negotijs horæ deſtinatæ inutilitèr ſumãtur. & vtinam Chriſtiana in R. P. tales K non inuenirentur Principes. vltra quod enim in ſummam immoderata venatione R. P. ſæpiùs perniciem deuoluunt, ſuam certè ſalutem in magnum ducunt diſcrimen; dum ſeſe enim venationi diutiùs occupant, quàm honeſta poſtulet recreatio, negotiantium tempus atterunt præiudicio: cum venatio enim Principibus ad animi recreationem cõceda-

A cedatur, vt vegetiorem ſolita ad negotia, & munia reddant animum, minimè debet in abuſum conuerti: ad Principes ergo animi recreatione venantibus poſſunt applicari Virgilij ſcripta 1. Georgicorum.

Nunc captare feras laqueo, nunc fallere viſco,
Atque etiam magnos canibus circumdare ſaltus,

B *Inſidias auibus moliri, incendere vepres.*

Laudibus itaque, ac vituperio rectè venationem poſſumus afficere, habito ad hominum labores, ac ſtudia reſpectu. Illa verò, quæ hominum animos reddit meliores, laude iudicatur digna, quæ autem illos eneruat, vituperium excipiet: vt Plato de Regibus *Dialogo 7.* ſtatuit: Nonnè Ludouicus Landgrauius Thuringiæ, in venatioue à via oberrans, apud lignatorem pernoctans, ſe Landgrauij præfectum venatorum eſſe dictitans, Ruſticus ſtomacosè multa de Lãdgrauij aſſiduis venationibus, & improbis allicijs loquutus, acerbiſque dicterijs in illum inuectus; dignum etiam infernalibus ignibus eſſe aſſeruit: quæ ſcommata Princeps per totam noctem patiẽtiſſimè tulit. Summo verò mane collaudato lignatore, gratuſque diſceſſit: & in poſterum vitam ſuam à venationibus retraxit, & emendauit, vt refert Cyriacus Spangenburgius *in venatorio diabolo.* Meritoque aliqui, ratione perſonæ, quibus prohibita euenit venatio, excipiuntur. Et primo, Epiſcopis venationi ſeſe addicare licitum haudquaquam eſt. *cap. primo, diſtinct. 34.*

Quod ſi honeſtæ ob recreationis cauſam, vel ob tuendam valetudinem id agerent: indecens minimè illis eſſe iudicauit. Abb. *in cap. 1. de Clerico venatore,* & Sylueſter *in ſumma, verbo venatio.* Menochius *loco ſupra citato num. 13. caſu 413.* Quæ dubia in cauſa recreationis ergo præſumitur ſuſcepta. Anan. *in dicto cap. de Clerico venatore,* Alexand. *conſ. 72. num. 13. vol. 2.* Menoch. *conſ. 221. n. 51. & de præſumptionibus lib. 5. præſum. 3. n. 116.* Secundo, nullo modo licita venatio Clericis eſt. Camillus Borellus *in ſumma deciſ. tom. 1. tit. 11. num. 42.* Periculoſas neque venationes, aut clamoſas aprorum veluti; & cum armis, valent ſectari *dicto cap. 1. & ſequenti diſtin. 34. cap. 1. de Clerico venatore.* Diaz *in pract. cap. 50.* Sylueſter *in ſumma in verbo venatio num. 2.* Quod ſi contra prohibitionem necarint animalia, neutiquam illa conſcientiæ in foro reſtituere tenentur. Couar. *in regul. peccatum num. 3.* Sebaſt. de Medicis *de venatione parte 1. quæſt. 7. num. 12.* Nauarra *de reſtitut. cap. 1. & num. 290.* Menoch. de *arbitr. dicto caſu 413. nu. 19.*

Qua de cauſa Nicolaus Pontifex in *dicto cap. 1. diſtinct. 34.* Lacfredum venationi deditum corripit, ac reprehendit, & Diuo ex Hieronymo venatorem, addidit, numquam ſeſe Sanctum fuiſſe legiſſe. cuius dicti poteſt eſſe ratio: ex eo quia miſerandam in animalibus carnificinam exercentes, plurimum ſæueritatis aſſumunt, mentemque omni è pietate alienam induũt. Pinedo in Iob *cap. 16. verſ. 10. num. 3. & 7.* Ferdinandus Salazar *in prouerbijs cap. 12. verſ. 27. num. 123.* Quo in loco venatori per ſimillimos fraudulentes homines, ipſamque venatoriam artem multis & fraudibus, & dolis eſſe coniunctam dicit. Martinus del Rio *in adagijs ſacris, adag. 13. per totum.* nec moueri debemus D. Euſtachij ſanctitate, quam Gloſa *in dicto cap. 1. diſtinct. 34.* adducit: optimè nãque reſolutum habemus, quod venationi deſeruiens nullam in ſe continet ſanctitatem. Qui tamen venator ſemel fuit, peracta iam pœnitentia ſanctus effici valet. Abb. *in cap. 1. verſ. & pro illa de Clerico venatore.* Petrus de Gregorio *ſintag. iuris lib. 39. cap. 10. num. 13.* Meritò igitur talis venationis voluptas damnabilis in Clericis eſt; qui quieti, contemplationi, ſacrarumque ſtudio litterarum debent eſſe iugiter intenti. Eo tamen damnabilior, quando Eccleſiæ bonis, ac pereuntium fame pauperum canes impinguent, quæque ſacris iam labentibus ædificijs, clericiſque ſtipendia dari debebant,

A bebant, diuinõ cultu diminuto, impijs, venatoribusque tribuuntur Clericis, *cap. Esai* 86. *distinct.* qui venatoribus enim aliquod afferunt, nullo modo homini, nequissimæ autem arti donant; si homo namque tantum, & non venator esset, illi vtique quidquam non donaretur. in eo igitur vitium, non natura honore dignatur: vt ait D. Augustinus in *Psal.* 102. *ad versus faciens misericordias*, relatus in *cap. venatoribus* 8. *& seq. distin.* 86. & iterum *in Psalm.* 147. *& in cap. qui vident se, eadem distinctione* 86. vbi: *Qui vident venatorem, & delectantur, videbunt Saluatorem, & contristabuntur.*

B

Clericis verò piscationem licere, nemo ibit inficias, cum Apostolorum habeatur exemplum, quos ad se Christus Saluator piscatores vocauit: vt conijcitur ex Euangelijs. Salzedo ad Bernardum Diaz *casu* 70. *litt. A. vers. piscatio.* Iacobus de Graf. *decis. parte* 2. *lib.* 3. *cap.* 3. *vers. sexta.* Matta *de iurisdict. parte* 4. *centuria prima, casu* 57. *num.* 22. Menochius *de arbitr. dicto casu* 413. *num. fin.* Petrus de Gregorio *syntag. iuris dict. lib.* 39. *cap.* 10. *num.* 14. Quemadmodum æstimauit Diana *tract.* 6. *part.* 3. *resol.* 19. Recreationis causa esse Clericis venationem licitam, dummodo quod clamosa omninò, sed modesta existat, cum retibus nempè, aut laqueis, vel aliquibus agatur canibus; Adde quod, si clamosa omninò esset, ac rarò recreationis causa fieret, mortale minimè peccatum dixit esse; quod alitèr euenit, si frequẽter fiat, citat Valerium *in differentijs vtriusque fori, vers. peccatum, differ.* 20. Rebellium *lib.* 1. *quæst.* 14. *num.* 10. Menoch. *loco citato num.* 16. Modus ergo venandi prohibitam, exercendamque facit venationem. Petrus de Gregor. *loco suprà cit. num.* 15.

C

D

E

Quæ autem sunt de Clericis dicta, in Monachis, Religiosisque cæteris vigorem habet, quibus prohibita extat venatio. per Tex. *in clement. in agro*, § *porro in venatoribus de Statu Monachorum.* Pœna verò, quæ sacris à Canonibus tales contra venatores fuit constituta, notatur à Menochio *loc. sup. cit. nu.* 17. quo in loco dicit mensibus duobus Presbyteros, ab officio, Diaconos verò omni munere suspendi, per Text. *in cap.* 1. *de Clerico venatore*, & ibi Doctores, cui etiã pœnæ Subdiaconus subijcitur: in Clericis autem minoribus constitutis in ordinibus arbitrariam esse iudicauit pœnã vna cum Ioan. de Anan. *in dicto cap.* 1. *de Clerico venatore*, & Diaz *in pract. canon. cap.* 61. Temporis ratione illicita, immò peccatum Laicis etiã venatio est, *in cap. an putatis, distinct.* 86. vbi ex D. Ambrosio *in homilia* 33. *de quadragesima* habetur; quod etiam laicis ieiunij quadragesimæ tempore, venatio sit prohibita. illo enim tempore in Ecclesia debent homines conuenirì. argum. Text. *in cap. non oportet* 33. *quæst.* 4. Laici enim impediuntur, festiuo si tempore venationi operam dent: præcipuè si ob lucrum, & quæsturam fiat: si ob recreationem namque ageretur, opus esset liberale, & paruo liceret pro tempore: vt docent Angelica, Syluestrina, Tabiana, & Armilla summa, quas refert Azorius *parte* 2. *quæst.* 7. *cap.* 27. & hac de re *in cap. licet de feriis.* Piscatio festiuis conceditur in diebus. Enimuerò Granad. *in* 2. 2. *D. Thomæ contr.* 3. *tract.* 12. *disput.* 4. *sect.* 7. *num.* 65. ex Nauarro, Medina, & Lopez docet; Ferarum venationem seruile opus haudquaquam esse, nec festo in die prohibitum, quamuis propter lucrum fiat, ac illam solũmodo piscationem seruilem esse, quæ retia deferendo, remos agendo, similesque exercendo labores fit. sed Filiuccius *tom.* 2. *tract.* 27. *cap.* 9. *nu.* 172. *& sequent.* in hoc distinctionem adhibet, affirmans venationem, piscationemque ob recreationem adhibitam, quæ industria est ob lucrum posita, & similia liberum accedere ad opus existimauit: sed alitèr euenire, si venatio, ac ex officio piscatio agatur iudicauit, quæque in corporis posita est defatigatione: cui assentiri videtur Diana *parte* 4. *tract.* 4. *resol.* 222. *fol.* 263. Nauarra verò *in Manuali confess. cap.* 13. *num.* 11. Mortale pa-

F

G

H

I

K

A patrare peccatum venatorem cenſuit, ſi feſtiuis in diebus, non audito ſacro, ad venationem iret, quod nullo modo euenit, ſi ante illud audiret, quamuis quęſtus cauſa venaretur, ex eo quia minimè ſeruile opus eſt, neque de quinque prohibitorum non ſeruilium. immò nec lucrandi finis valet efficere, vt ſeruile habeatur: ſed tamen ſecundum Suarez *tom.* 1. *de Relig. lib.* 2. *de diebus feſtiuis cap.* 28. *num.* 5. illa ex conſuetudine, B quæ hac in parte videtur prævaluiſſe, Laici feſtiuis etiam temporibus abſque peccato animalium exercere venationē haudquaquam poſſe.

Venatio etiam ratione modi, quo venatores vtuntur, rete ſcilicet, euenit prohibita. *cap.* 1. §. *ſi quis ruſticus de pace tenenda, & eius violatoribus.* Guid. Papa *quæſt.* 248. & Cepolla *de ſeruitutib. cap. de* G *venatione num.* 21. Luc. de Penna *in l.* 2. *C. de paſcuis publicis lib.* 10. de quo modo extat pragmatica in hoc Regno *ſub tit. de prohibita venatione*. Nec vllo modo niuis tempore, aut eo in loco, vbi nix eſt, tàm cum retibus, & canibus, quàm ſine, venationem licet exercere: ex eo quia hæc animalium venatio prædicto vetita exiſtit tempore. dictam etiam per pragmaticam nidacium venatio falconum agi minimè poteſt, antequam vi- D geſimus Aprilis dies tranſeat. prout diſpoſitum, vetitumque in ea fuiſſe legimus. debeat etiam aduerti, quod quāuis conſtituti habeantur modi, quibus licita ratione venatio, vel aucupium exerceri poteſt; ſemper attamen prohibitus etiam alius non expreſſatus cenſetur, quo facilè, ac magna in quantitate animalia capiuntur. de quo Rebuffus videatur *in l. vnica, C. de venatione* E *ferarum lib.* 11. Venatio etiam loci ratione prohibetur; venatori etenim aliqueni in locum domino præſente interdicitur, ingreſſus, ſi in eo, domino contradicente venari prętenderet, per Text. *in l.* 3. §. 1. *ff. de acquirendo rerum dominio*. Grammaticus *deciſ.* 67. *num.* 9. Valet enim dominus prohibere ſua nequis intret in nemora. *l. Diuus, ff. de ſeruitut. ruſticorum prædiorum*, & ingredientem F aduerſus iniuriarum competit actio. *l. iniuriarum, §. fin. ff. de iniurijs, §. apium, inſtit. de rerum diuiſione.* Gratianus *diſcep. 139. num.* 18. Licet enim directo modo haudquaquam poſſit venatio prohiberi, incidenti tamen ex occaſione vetari optimè poteſt. Gloſ. *in dicta l. Diuus, ff. de ſeruit. ruſtic.* ingreſſumque facere voleti poteſt à domino reſiſti. *l. quemadmodum circa principium, ff. ad l. Aquileam,* G & notat Gloſa *in l.* 3. §. *plane, verſ. iure prohiberi, ff. de acquirendo rerum dominio.* Omnibus igitur ex illicitis modis infraſcripta poſſunt dubia in medio proferri. Et primo.

An contra ſtatutum venationis prohibens exercitium mortale patret peccatum venans? ex eo quia cum prohibitio publicam reſpiciat vtilitatē, ne animalia penitus deſtruantur ſuum habere H debet effectum: huic dubio reſponſionem dat Auendagnus, quod ſi materia, ſupra quam lex diſponit humana, vtilitatem R. P. neceſſariam reſpicit, regulariter tranſgreſſio mortale obligat ad peccatum. adeòquod attenta materia, ſuper qua fuit vetitum prolatum, erit arbitrarium, quando ad peccatum obliget, nec ne; ſi autem prohibitio ſuperleuis, paruique præiudicij re, prout I iſta venationis eſt, cadit, tàm ſi populorum ex ſtatuto abſque Regis confirmatione orta prohibitio ſit, quàm ſi ſęcularibus è Iudicibus fuerit emanata præceptio, læthale non obligat ad peccatum; ex eo quia materia, ſiue prohibita venatio, neque diuino, neque canonico iure vetita reperitur; citat Turrecremata *in cap. qui venatoribus, & cap. Eſau diſtinct.* 86. Addens, quod quando K legis trāſgreſſio ſæcularis mortale obliget ad peccatum, Sylueſtrum debemus in ſumma conſulere, *de inobedientia*, ac Imolam *in cap. cum contingat de iureiurā-do*, & Felinum *in cap. nam, & concupiſcentiam de conſtitut. num.* 13. Aſſerit autem in dubio ex lata ſæcularium legum prohibitione mortale minimè induci peccatum debere, ne multiplicatus ad-

A uersus animas laqueus censeatur. Adde quod modica etiam pro re peccatum admitti non debet. Glosa *in cap. Cappellanus de ferijs.* Iason. *in l. defuncto nu.* 24. *ff. de officio assessorum*, & omninò videndus est D. Thomas 2.2. *quæst.* 108. *art.* 4. *&* 1. 2. *quæst.* 69. *art.* 4. Cum pro comperto habeatur numquam Reges, Iudicesque sæculares ità regulariter fuisse interpretatos, vt huiusmodi in legibus
B talis contineatur obligatio; ex eo quia principali intuitu pœnas respiciunt tẽporales, quas infligere, ac tollere transgressoribus possunt, *cap. facta.* 4. *distinctione*, *l.* 1. *ff. de iustitia*, *& iure*: non autem spirituales, quas neque adducere, nec tollere transgressoribus possunt; qua de causa probabiliorem iudicauit opinionem. Nauarra *Manuali Confess. cap.* 23. *num.* 55. Humanas leges etiam præ-
C cipientes (sæculares præsertim, quæ tẽporariam constituunt pœnam) nullam in dubio ad peccatum obligationem ponere, quatenus illius leges sunt, qui eam statuit pœnam: alitèr autem eueniret si legislatoris intentio ad peccatum obligare transgressorem fuisset; quo in loco hac pro tuenda sententia plures adducit rationes. præcipuè verò in ve-
D nationis materie ad mortale obligari peccatum transgressores non debent; cũ pœna contra illos expressa existit, qua ex impositione Regis mens mortale nolens ad peccatum obligationem inducere, colligitur. Nauarra *loco supra cit. num.* 55. *&* 56. quamuis à Principe fortitum confirmationem statutum fuisset.

Et concesso, quod prohibitionem transgrediens venator minimè peccaret:
E videamus an saltem conscientiæ in foro pecuniarias pœnas impositas teneatur soluere, ac debeat Confessarius venatori præcipere, vt illatum solutionem faciat, ex eo quia fuerit contra prohibitionem venatus? Responsum est, eoquod pecuniaria ipso iure conscientiæ in foro, pœna non obligat; hac de re minimè venator solotionem facere, neque præcipere Confessarius debet. Glosa *in cap. Fraternitas* 12. *quæst.* 2. Felinus F
in cap. primo de constitut. col. 2. Couarr. *in* 2. *&* 4. *parte*, *cap.* 6. §. 8. *num.* 10. Quod si venatoris ex declaratione Confessor illum nouerit pro soluenda pœna sententiatum fuisse, debet, vt solutionem faciat, mandare; eòquod tali in casu iusta mediante sententia obligatoria conscientiæ in foro pœna est: vt fuit notatum à Diuo Thoma 2.2. *quæst.* 42. *art.* 3. & Felinus *in dicto cap.* 1. *de* G
constitution. in 2. *limitatione*, & Glosa *in cap. fraternitas*, *& in cap. audiuimus de simonia*.

An saltem verò capta fisco animalia, vel pauperibus distribuere, tamquam illicitè venata, compellatur? tres hoc in dubio distinguẽdi possunt casus euenire. quorum primus est, quando publico in loco prohibitionem, vetitosque contra modos animalia capiuntur; H
isto in casu impositam subit pœnam. suam tamen venationem, captaque facit animalia venator: tum ex eo quia minimè lex disponit, vt capta in pœnam animalia perdantur: tum etiam, quia specialis super facto, quod in commercio erat hominum, fuit pœna imposita. eòquod sua ex natura legitimus venatio, licituſque immò & naturalis est actus; at ille, qui legis contra prohibi-
I tionem, quæ animalium pœnam statuit, actum exercet, non semper nullum constituit actum: vt notatur per Baldum *in l.* 2. *C. de sacrosanct. Eccles. l. qui fundum*. §. *qui sciens*, *ff. de vsucapiaque pro empore*, & Paulum *in l. si ab eo ff. de vsucapionibus*. Præpositum *in capit. ius naturale distinct. prima*. Quod nullo modo procederet, si quis aduersus morem, vel sententiæ, priuilegijque pro-
K hibitionem venaretur: isto enim in casu venata nequaquam venatoris erunt. Secundo. cum animalia in alterius fundo, contra domini voluntatem capiuntur, qui suum in fundum ingressum venatori prohibuit, vel expulsionem post ingressum dedit; domino fundi conueniunt, illisque venator carere, dominoque restituere debet, per Text. *in l. Diuus* 16. *ff. de*

A *ff. de seruitute rusticorum prædiorum.* Glosa verò *in dicta l. Diuus* affirmauit, quod per Text. *in §. feræ, instit. de rerum diuisione, l. fin. §. sed cum, C. de furtis*: animalia ita capta venatoris fiant: sed Glosa *in dicto §. feræ tenet contrarium*: debet autem pro Glosarum concordia, illa distinctio adduci, qua Doctores, & inter cæteros Florianus *in dicta l. Diuus* vtuntur: ille enim sic se explicat: quod si fundus in venatione, vel aucupio cōsistebat; tunc ille, qui venationem, vel aucupium prohibente domino exercet, debet venata restituere, & vigorem habet. Glosa *in dicto §. feræ*. Sed si minimè in venatione, vel aucupio consistit; tunc venatoris erunt capta. & procedit dispositio Glosæ *in dicta lege Diuus*, allegatur Text. *in lege venationes, ff. de vsucapionibus, & l. vsufructuarium, ff. de vsufruct.* Videndus etiam erit Grat. *discept. for.* 139. *num.* 22.

An verò possit venator in fundo retineri, vsquequo venationem domino restituat. Glosa *in dicto §. feræ*, videtur sentire quod sic: *in l. vero Diuus*, dicit, quod non; at dominus iniuriarum aget actione, si eo ingressus fuerit prohibente venator. *l. iniuriarum actio, ff. de iniurijs, l. 3. §. primo, ff. de acquirendo rerum dominio.* quæ posterior opinio tanquam vera fuit à Bartolo, & Cino sequuta, *in l. prima, §. omnia, ff. de acquirendo rerum dominio.* Talis namque retentio contra ius fit, quod feras occupantis fieri permitteret, casu dato, quod suam haud faceret prædam, licita minimè tamen liberi detentio hominis erit; immò iniuriarum actio competit retento. Gratianus *dicta disceptatione* 139. *nu.* 20. *& sequenti*, cum personæ captura iniuriam adducit, Baldus *in l. per diuersas num.* 14. *C. non dati.* Rolandus *cons.* 20. *num.* 10. *lib. primo.* Gratianus *loco citato num.* 21.

Quarto dato casu, quod venator, aut piscator in syluis, aut in alieni fluminis gurgite sua non faciat animalia capta, sed si animalia è syluis egressa, in quibus est venatio prohibita, publicum, communemque iuerint in locum: videamus an istis publicis in locis possit exerceri venatio? & an syluæ dominus possit venatorem accusare?

Pro cuius explicatione ttes distinguere casus debemus. quorum primus habetur; quando quis nemus, aut syluam, in qua sub venatione, vt quis ibi non venaretur dugebant, ingrederetur, ibique arte vteretur, ac tecnis, quibus per terrefacta è syluis, nemoribusque solitis fuerint animalia egressa, & publicos iuerint ad montes: isto in casu, qui tali vtitur fraude, easdem subire debet pœnas, ac si prohibitis venaretur in locis: ex eo quia in vetitis venati, ac indè in publicum sequi cæpit, quamuis permissio modo eorum exercuisset venationem; at animalium fuga pro sufficienti non habetur, nisi etiam fuerit sequuta captura, vt suum pœna excipiat effectum, per Text. *in l. si creditores, §. fin. ff. de priuileg. creditorum*, notat Bartolus *in l. cum ita, §. 1. ff. de fundo instructo*. Debet itaque præsumi illius esse nemoris animalia capta, ex quo suam arripuerint fugam; licet postea proximo, ac vetiti vicino fuerint excepta in loco. Secundus habetur, cum venator se vetitas propè syluas constituit, & ea posuisset escam in parte, vel clamore, quoad illuc veniendum induci possent, animala pelliceret, illaque prouocata vetito à loco in permissum venientia, fuissent à venatore capta; eo in casu debet eamdem venator pœnam suscipere, ac si venatus in prohibito fuisset. argum. Text. *in l. 2. §. idem ait si odore, ff. ne quid in loco publico.* Quo in loco probatur, quod solus odor in alienum immissus, remouet, atque pro illo eadem datur actio, ac si in alienum corporaliter immitteretur. Tertius extat casus, cum animalia solo naturali ex instinctu absque venatoris calliditate, ac astutia è vetito fuerint egressa loco; tali in casu, licito seruato modo, possunt venari, & hac de re sua fa-

A facit illa. Quod ſi vetitum iterum in locum fecerint regreſſum, nullo modo abſque domini, aut cuſtodum voluntate, ac permiſſione illa inſequi valet; quod ſi eorum in ſequelam vetitum iuerit in locum in pœnam ab ædicto conſtitutam incidit. pari modo, pariquè dicendum erit ratione, ſi loco in publico, vbi venari potuerat, venationem inceperit, fugienſque animal vetitum iuerit in nemus, nullo modo venator illud inſequi valet; quod ſi fuerit auſus ſtatutariam ſubit pœnam; ſi verò ſauciatum animal permiſſo remaneret in loco, capientis, non autem vulnerantis erit, §. *illud, inſtitut. de rerum diuiſione*, niſi à vulnerante perſequatur. *l. naturalem* 5. §. *illud*, *ff. de acquirendo rerum dominio*. æquali forma, ſi animal alieno repertum in laqueo, antequam fuerit à domino appræhenſum capientis fit, nec domino cum ſuum factum non fuerit, reſtitui debet: ex eo quia nondum id è laqueo ſumpſerat. ſi autem illud laqueis irretitum, & illorum domini effectum, aliquis ad fugiendum dimiſiſſet, actione in factum laqueorum domino tenetur. per Text. & ibi Gloſa *in l. laqueum* 55. *ff. de acquirendo rerum dominio*. Debet autem venator cauere, ne foueas in itineribus, aut loco publico faciat, aut laqueos ponat, ſi in foueam enim, aut laqueum aliquod inciderit animal, *Legis Aquileæ actione, ac quod vi, aut clam. l. ſi alius*, §. *præterea, ff. quod vi, aut clam*. illius domino tenetur: vbi extat: *Si foſſam feceris in ſyluapublica, & bos meus in eam inciderit, agere poſſum hoc interdicto: quia in publico factum eſt*. Excepto quod hoc prius domino denunciaſſet, vel ſi conſueto in loco, vbi defigi, vel effodi ſolent factum id fuerit, *l. qui foueas, & ſequenti*, & ibi Doctores *ff. ad legem Aquileam*. Cepolla *de accuſat. in tract. de ſeruit. ruſticor. præd. num.* 12.

Quinto inſurgit dubium, an cum venatio in ſyluis, ac nemoribus nouiter à Rege, aut inferioribus dominis, vel à Populo, cuius in territorio ſunt, prohibitis reſeruata, valeat exerceri?

De Regijs nil occurrere ambigui poteſt, quin nouas, ne quis ibi venetur, conſtituere valeat defenſas, vt ex Caietano *ſumma habemus in verbo venatio, verſ. fin.* Si Dux autem, vel Marchio, aut quilibet vaſſallorum dominus nouam, ne in ea venari quis quis poſſit, conſtituere defenſam voluiſſet, ſi montes populi ſint, ac pro illo, non pro domini vſu, deſeruiant; illo caſu nullo effici modo poteſt, neque ad pœnam obligat prohibitio; immò læthale patraret peccatum Dux iuxta doctrinam Hoſtienſ. *in cap. non eſt de decimis*, nulla obſtante in parte, quod omnis à Rege iuriſdictio cum mero, & mixto Imperio fuiſſet conceſſa. Si verò publicam propter vtilitatē fuiſſet prohibitio ædita; illo in caſu pœna obligationem tranſgreſſori ponit. Rebuff. *in l. vnica, C. de venatione ferarum lib.* 11. Cum autem populus ipſe ſua ex voluntate aliquod per temporis ſpatium in aliqua territorij parte prohibere venationem voluiſſet; iſto in caſu ſolo ſi banno, & decurionum ordine, qui populum repræſentandi poteſtatem habent, vetita fuerit, huiuſmodi bannum vigorem nullum habebit: ex eo quia mæra venandi facultas, quę cuique de populo competit, minimè ab illis tolli poteſt. excepto quod tale bannum, ſiue prohibitio fuerit ſpeciali modo à Principe confirmata; iſta enim confirmatione legis uim obtinebit. ex Baldo *in l. ex placito, C. de rerum permutat. col.* 3. & Iaſone *in l. more maiorum, ff. de iuriſdict. omnium Iudicum.*

Sexto euenit: an uenatores damnum à canibus, equis, famuliſque ſuis factum ſoluere teneantur? & an peccatum, illud permittendo, patrent? hoc explicatum eſt dubium à Nauarr. *Manuali Confeſſ. cap.* 17. *num.* 125. quo in loco; ſi damnum reficere noluerint, ac etiam reſtitutione ſequuta peccatum dicit committere; ut æquali modo magnates

A gnates in peccatum incidunt prohibentes, ne feræ, quæ incluſæ non ſunt, à dominis prædiorum, quibus nocent, occidantur. etiamſi propoſitum de damno reſtituendo habeant, & id exequantur; eòquod licèt huiuſmodi per propoſitum, ac reſtitutionem, à peccato, quod non reſtituendo committeret, excuſetur, non tamen à peccato, quod aut damnificando, aut aliena inuito domino capiendo patrat, excuſatur: aliud namque damnificare, aliud illatum non reſarcire damnum, peccatum eſſe dicit, ac ideò, qui de hoc excuſationem recipit, ab illo neutiquam excuſatur, quæ de cauſa, qui per feras, vel domeſtica, animalia nocet prædijs proximi, eo inuito mortale patrat peccatum; quamuis cumulatiſſima forma poſtea damni fiat reſtitutio. & conſequenter peccatum etiam committit, qui cum notabili tertij præiudicio illicitum detinens columbarium alimenta non poſſidet, neque ſatos circa illud agros habet, vt opportunis poſſint columbæ temporibus nutriri. quod tamen, quando lex non habetur, quæ illa probibeat retinere, & conſuetudo retinendi eſſet, fallit, ita Nauarr. *loco citato.* qui illum etiam peccare iudicauit, qui ſuo in columbario ſemina pro eſca ſpargit, & arte vtitur, qua ex alienis columbæ venirent cum obligatione columbas domino reſtituẽdi, niſi materiæ paruitas, illi excuſationem daret.

Sæpè inter venatores litigium, ſeu querela de furto animalium pro venatione deſeruientium occurrit, ex quibus etſi leuis ſit diſcordia, magna tamen odia generantur, tàm inter nobiles, quã ignobiles inter perſonas; idcircò nõnulla ſupra furtorum materiam prædictorum animalium erunt videnda. Habemus etenim Regis Fiderici capitulum 115. hac diſponens de re, ac per quod Muta ſcripſit in 2. *tomo*, quo in loco diſpoſitum eſſe legimus, talia furantes animalia, canes nimirum, braccos, cernecos leprarios, aueſque rapinæ, illorum eſſe domino reſtituenda, identitate probata per modum, quo ſuis in controuerſijs vſus fuit Contius *nu.* 54. etiamſi priſtinam antequam ſe in libertatem receperint per arbores cum gettis, ac ſonalijs volarent; quod eſt ſignum, auem illam dominum habere: & hac de re proprio reſtituenda erit domino. Nec falconem dictis cùm ſonalijs, & gettis occidens excuſabitur; debebat namque præuidere, tali ſignatum forma falconem dominum habere: ex ſignis etenim cognoſcitur ſignatum, vt in *punct.* ait Surdus *conſ.* 61. *num.* 28. & 29. *lib. primo.* Muta *loco citato num.* 12. Sed ſi abſque ſonalijs, alijſque iuerit ſignis errans, tunc ſi ex aliquo excepta ruſtico auis, eius morietur in poſſe, excuſanda vtique illius erit ſimplicitas, ac de venatoriæ auis morte, non tenetur, vt dixit Auendagnus *in* 10. *dubio, tract. venationis*, per Text. *in l. naturalem, ff. de acquirendo rerum dominio.* Et caſus, ſi diſputandus, altercanduſque contigerit, erit videndus in Bartolo *in tractatu de Falcone*, quo in loco pro, & contra quæſtionem examinauit; benè verum poſtquam fuerit probatum auem illam dominum habere, illi reſtituere tenetur, non obſtante, §. *feræ diſpoſ. inſtit. de rerum diuiſione.* Vbi regulariter diſponitur, quod quoties priſtinam ſe receperit in libertatem, domini euadens cuſtodiam, occupanti conceditur, dominique eſſe deſinit, nec furati dominus animalis in illius vindicatione, aut recuperatione furi expenſas in alendo factas reſtituere tenetur. Muta *loco citato num.* 5. & an tranſacto triennio poſſit animal vendicari diſcutit *in* 4. *ampliatione, ac in capit.* 64. *Regis Iacobi tomo primo.* Quod ſi caſus acciderit, quod falco volans aliquo firmiter ſtare cæperit in loco, ſoli domino, ac pedeſtri alienum, vt illum accipiat, licet introire.

Reliquum nunc eſt, vt pauca de piſcatione pro materia dicantur: quam quiſque tàm in mari, illiuſque littore, ac portibus, quàm publicis in fluminibus

A bus valet exercere: vt in §. *flumina*, *instituti. de rerum diuisione habetur*; Publici namque iuris, ac Regis illa existunt. & hac de re piscandi ius gentium iure, cunctis est commune. *l. nemo*, *ff. de rerum diuisione* §. 1. Si flumina verò fuerint regalia, eorum in littoribus commune, vt in mari ius habetur. §. *equidem de rerum diuisione*, quod in cæteris etiam in fluminum littoribus locum habet; *d.* §. *flumina eodem.* nisi priuatarum fuerint personarum. *l. iniuriarum actio*, §. *fin. ff. de iniurijs.* Aut si piscationis ius alicui fuisset à Principe tributum, *l. siue sit maris, ff. eodem, dicto* §. *fin. ff. de iniurijs*, vel si piscandi ius fuisset præscriptum; nemo enim præscripto piscari potest in loco, si præscriptio talis cum possessione sit immemorabilis: ex eo quia, tali præscriptione publica restringuntur B loca. *l. hoc iure*, §. *ductus aquæ*, *ff. de aqua quotidiana*, *& æstiua*: Cum autem concessa piscandi facultas euenit, retium, etiam vsus conceditur; nisi aliquam afferat perniciem, quæ iustam prohibitionis causam præbeat. Gratianus *disceptatione* 755. *num.* 38. Iason. *cons.* 119. *col. fin. versi. non obstant ergo lib.* 2. Purpuratus *consil.* 392. *num.* 6. *lib.* 1. Priuatorum etiam in lacu, vel piscina prohibita vetante domino redditur piscatio. *dicta l. iniuriarum*, §. *fin. ff. de iniurijs l. prima*, §. *si priuata*, *ff. vt in flum. public. nauig. lic.* ac piscatorem aduersus furti datur actio. Petrus de Gregorio *syntag. iuris lib.* 37. *num.* 14. Vetitum etiam est piscatoribus noctis tempore in mari accenso lumine piscari, ne ad lucem nautæ sese dirigentes, quasi ad aliquem appulsuri portum in deceptionem ducantur. ac tali modo naues, & eos, qui in illis reperiuntur in periculum adferant, piscatoresque illorum bona execrādam sumant in prædam, *l. ne piscatores* 10. *de incendio, ruina, naufragio.* Petrus de Gregorio *syntag. iuris lib. primo, cap.* 4. *num.* 3. *parte* 3. *fol.* 431.

Prohibitum etiam piscatoribus extat; Taxum, aliasque venenosas herbas fluuiorum in aquam proijcere, vt pisces faciliùs capiant. immò punitione sunt digni, tum ex eo quia huiusmodi pisces nocui esse solent, ac illorum ex cibo infirmantur homines. Andræas de Isern. *in constitution. Regni Siciliæ cap. de venditore veneni lib.* 4. Auendagnus *de exequendis mandatis parte prima, cap.* 19. *num.* 30. *versi. octauo infertur*, & à Plutarcho *in præceptis coniugialibus num.* 4. G Hac de causa punitionem debent excipere: ex eo quia pisces inficiant, illosque nullo modo ad mensam habiles ducant. Et hæc, quæ damnatur, medicata fuit dicta piscatio per Cœlium Rhod. *lect. antiq. lib.* 28. *cap.* 21. componitur enim herbis quibusdam, velut è Tapso Barbato, iuxta sententiam Auicennæ *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 480. Si modo apud ipsum eamdē habet vox illa Mehezeheregi significationem. quod puto, eoquod cum eo concordat, quod explicauit Aristotel. ex quo Brugerin. *de re cib. lib.* 18. *cap.* 7. quod piscibus herba Verbasco mors inferatur, talique modo à Phœnicię cultoribus capiantur. hoc etiam, herba quadam efficacis odoris, quam moram appellant, helleboroque, aut escis quibusdam in aquas proiectis efficitur: cuius generis esca, I illa est, quæ rotundæ ex Aristolochiæ radice, simul cum calce commixta fit, ad quam auidissimè pisces concurrunt, statimque exanimati supernatant. Plin. *lib.* 25. *cap.* 8. Vnde facillimè piscatorum sumuntur in prædam alitèr ijsdem medicaminibus penitus occidūtur, præcipuèque baccis quibusdam, quas occultas dicunt Orientales; his etenim, non solum pisces extra se trahi, sed etiā vt explicaui, exanimari probat Lodronchius *in tract. de bal. Orient. & antim.* K Plura alia medicamenta, hanc ad piscium captationem idonea penes Bruyerin. *loco citato* inuenies: Sed vt cætera piscationum genera nihil in se vitij continere videntur, eo, de quo meminimus excepto, sic illa, quæ percutiens,

quæ-

A quæque turbolenta, ex perturbandis aquis poteſt nominari vna ex parte, & poſtrema, quæ medicata vocatur, ex alia, nullo pacto vitio nudæ ſunt, ſuſpectæque aliquo modo habentur; percutiens quidem, ac turbulenta ex eo quia tranquillas perturbent aquas: medicata verò eoquod illa, quæ iſtum ad vſum adhibet medicamina prauam ſæpè ſæpiùs retinent naturam, vt dictæ baccæ, omne Tithymallorum genus illudque, præcipuè quod ex Plinio *lib.* 26. *cap.*8. Platisphyllus, vel Corymbites, vel Amygdalites vocari traditur, ac peculiari ex qualitate necem piſcibus affert, lactuca ſeluatica, vel caprina, de qua idem Plin. *lib.* 20. *cap* 70. Moraherba, Helleborus, Verbaſcus, & id genus alia. Qua de re vtrumque piſcationis genus vetari facili modo debet, ac præcipuè hoc poſtremum, quod maiorem habet vim in riuis, & aquis, vel exiguo, vel debili excitatis motu; quamobrem omninò piſcatio hæc pro ſuſpecta debet haberi. Tum etiam ex eo quia non ſolùm piſces peſſimæ qualitatis, ac veneniferi redduntur, & ad cibum non ſolùm inutiles, ac nocui: verum etiam eòquod ex fluminum inficiationibus bibentia mortem excipiũt animalia. vt in huius Regni Pragmat. *tit.* 65. *de flumina inficientium pœna colligitur*; & optimo quidem iure ibi obtruncationis manus pœna fuit aduerſus tranſgreſſores inflicta: & licet Baccius talem aquarum inficiationem impoſſibilẽ credat: eòquod aqua omnis qua ad potum vtimur motum habet, propter quẽ ad malam veneni qualitatem excipiendam apta minus redditur, cum prior aqua, quæ fuit infecta defluat è continuo, qui motus quo eſt maior, eò magis à venenatione ſecuros reddet homines; experientia tamen contrarium nos docet; conſtat enim Solonis conſilio Plittim amnem elleboro infectum, ex quo Circi bibentes ingentem in alui fluxum lapſi mœnia deſerere coacti ſeſe Athenienſibus dedidere, vt Schenkius *lib.* 7. *obſeruat. tit. de aquis*, *vel natura*, *vel arte venenatis*. Adde quod Mithridates Ponti Rex, fontes, ex quibus bibere debebant Romani veneno infecit, vt Appian. Alex. in Mithridatis bello narrat: vnde Lucanus *lib.* 4. *de bello Pharſal.*

O fortunati, fugiens quos barbarus hoſtis
Fontibus immiſſo ſtruxit per rura veneno.

Cui aſtipulatur Ouid. Met. *lib.* 7. *fal.* 25. dicens.

Conſtat & in fontes vitium veniſſe, lacuſque,
Milliaque inculsos ſerpentum multa per agros
Erraſſe, atque ſuis fluuios temeraſſe venenis.

Enimuerò vt pragmatica ſuum habere poſſit rigorem, plura è Iudice fore animaduertenda iudico. Dato enim, quod inſici, ſeu venenari flumina, & fontes poſſint, debet attamen de modo, aliiſque conditionibus requirendis cõſtare; ſi aqua nempè inficiata, paruum, aut nullum haberet riuulum. atque ſi eius aluus neque ita magnus, neque profundus eſſet, ſi potentiſſimam, ac exitialem venenum efficaciam haberet, quæ ipſi potuiſſet aquæ miſceri: Iure igitur optimo fuit in Regni pragmatica conſtitutum ne à 15. Aprilis die vſque ad Nouẽbris primum infici poſſint flumina: ex eo quia illis parui momenti aquæ inſunt. A Nouembris tamen primo, vſque ad decimum Aprilis diem cuenit conceſſum: aqua enim hiſce temporibus fluminum alueos, gurgiteſque replet. vnde læthalis veneni uis violentum propter curſum in illis reſidere minimè poteſt. neque infectionem fluuius curſus velocitatis ergo patitur; cum autem facillimum ſit, non omnes prædari piſcatorem piſces poſſe, non erit etiam impoſſibile corruptis quin à piſcibus vitium contrahat aqua. Debet igitur omninò hæc interdici piſcatio; ac tantò magis eòquod alij piſcandi modi exiſtunt. Quidam enim per filum hamis, vel funiculum calamis alligatum piſces captant, & iſta hamatoria dicitur

A tur piſcatio. Quidam autem retium, naſſarum, ſagenarum, verriculorum, plagularum, fragularumque, ac huius generis rerum adminiculo maria turbant, & hæc reticularia, ſeu retiaria nuncupatur. Sariſſis quidam, ac fuſcinis, aliiſque armis euibratis exercentur, quæ fuſcinalis nominatur. Quidam baculis piſcibus inſidiant, queis illi concuſſi, ac ementati facilè in piſcatoris prædam, veniunt, & iſta percutiens appellatur. Quidam etiam igne piſces decipiunt, quæ fuit dicta igniaria, quæ præter tonnariæ tempus, vel eas propè poteſt exerceri; còquod illo in loco eſt prohibita piſcatio, ignis namque nocturno accendi tempore non valet, vt ſolita, per banna, dum tonnariæ habentur vetatur, per Text. *in l. ne piſcatores, ff. de incendio ruina, & naufragio.* Muta *in dicta pragmatica de pœna inficientium flumina tit. 65. num. finali.* E

D E

DE ARCHITECTVRA,

ET ARCHITECTORVM STATV.

EX Mũdi principio ſibi architecturam cũ originem agricultura desũpſiſſe neminem latet, vnde priſci poſtquam victũ ſibi, veſtiumq; tegmina comparata vidĕre mortales, vt ſua è ferarum, temporumque iniurijs corpora defenderẽt, rigidique inclementiam aeris euitarent, caſas conſtruxère; aliqui ex hirundinũ edocti nidibus de limo, virguliſque cõfecta ſibi ædificia erexerunt, ſub montibus alij ſpeluncas effodere, furcis nonnulli rectis, virgiſque texere interpoſitis, luteis quidam ſole arefactis glebis ſibi receſſus moliri, mapalia plures conficere cæperunt. & vt imbrium, caloriſque arcerent offenſas, tutique à belluarum inuaſionibus eſſent, ex arundinibus, vel alga erigenda ad tuguria materiem deſumebant, ne amplius ferino viua ſepeliri viderent corpora buſto.

Enimuerò tantam poſtmodum ædificiorum inuẽtum in ſuperbiam creuit, vt iam pauca moles iugera reliquerint atro; vnde non ſolum neceſſitatis ergo, verum etiam ad oſtendendam fauſti põpam, ædificia, turres, ac templa è ſolo ad ſydera excitantur, & arces, quam ob exceſſiuam ædificationem ferreum paupertatis iugum ſubire ſunt coacti. Qua de re Leonina prouidendum eſt à Principe vigilantia, tali ne domorum magnificentia, ita ciues certent, vt ad miſerum egeſtatis redigantur ſtatũ. neceſſarium itaque eſt, vt publicis in ædibus ratio habeatur, ne amplo, ſuperboque modo habitando patrimonium ſibi, & commeatum coarctẽt; ac tali de cauſa Princeps, & R. P. ſibi moderamen debent imponere ne curiam, aulam omniaque ſupra maieſtatem, habentes, ciuium æmulationem accendant: ipſorum enim exemplo ſubditorum reguntur, & componuntur actiones: debent ergo ædificijs modum Princeps definire, vt conſtitutũ à Traiano fuiſſe legimus, ne domorum altitudo ſexaginta vltra pedes ſeſe ad auras erigeret; quapropter Seuerus, & Antonius, balneum ædificare quærenti, in talem reſcripſerunt modũ *in l. prima, C. de ædificijs priuatis. Et balneum, vt deſideras extruere, & ædificium ſuperponere potes, obſeruata tamen forma, qua cæteris ſuper balneum ædificare permittitur, ideſt vt cameratis ſuperinſtruas, & ipſum concamares, nec modum vſitatum altitudinis excedas.* Per legem enim, ſtatutum, vel conſuetudinem valet induci, ne certam vltra formam, & modum extollantur ædificia. Gomez *ad legem Tauri 46. num. 6.* Theſaur. *deciſ. 216. n. 1.* Menoch. *de arbitr. caſ. 156. nn. 4. & de præſumpt. lib. 6. præſumpt. 29. num. 10.* Molina *de iuſtitia, & iure tom. 3. tract. 2. diſp. 709. num. 1.* Textor namque nobis reliquit, Cleopem Aegypti Regem in Pyramidis conſtructione Arabicis confectę lapidibus viginti annorum conſumpſiſſe ſpatium, in qua tantum profudit pecuniæ, vt nimio deiectus ſumptu, filiam, quam habebat formoſiſſimam publicæ exponere libidini, vt victum quæreret fuerit coactus. Quid ergo priuatis eue-

niet cum tantæ regionis Princeps ob ædificandi ſuperbiam talem ad miſeriã fuerit coactus? ſed tamen iſtud conſtruẽdi ſtudium maximum non debet conſtringi in modum: prudens enim Architectus conſulere debet; vt publicis inſtaurandis operibus, temporum iniuria, vel vetuſtate collapſis attendatur; eòquod inuidiæ non caret ſuſpicione, qui antiqua prędeceſſorum ædificia, per quę ſuum Aeternitati nomen cõſecrare ſtuduerunt, ſarta tecta non tuentur: ſed illa vna cum auorum memoria, & fama, perire, collabi, ac peſſumire patiuntur. Traianus etenim priuatis parcus licèt in molibus, in publicis attamen, & antiquis ſuam oſtendit magnificentiam, vt in Plinij habemus panegyrico.

Architectura igitur eſt ſcientia pluribus decorata diſciplinis, & varijs ornata eruditionibus, cuius probantur opera cuncta iudicio, quæ cæteris perficiũtur artibus: Hæc ciuilis ars eſt, quæ politicis de rebus tractat, & perfecta dicitur Philoſophia; quæ vrbes peperit: diſſipatoſque in vitæ ſocietatem homines reuocauit, illoſque domicilijs, coniugijſque copulans ex feris, agreſtibuſque mites reddidit: quæ legum inuentrix, morum, ac diſciplina magiſtra, virtutum indagatrix, vitiorumque fuit expultrix: vt habemus è Toloſano de R. P. *lib.* 18. *cap.* 1. *num.* 5. *fol.* 171. Huic Geometria, cumque Aſtrologia medicina ſubancillantur: Geometricis enim inſtrumentis, reguliſque vtitur, ac menſuris, quibus Architectus areas mente complecti: ac per lineas, quadrataſque trigonas, ac ſimiles metiri valet per figuras; de vmbrarum rationibus per horologiorum ſtilum tractat. hac de re annexam habet Aſtrologiam, aeris etiam bonitatem, ac inſalubritatem conſiderat, vt ædificia conſeruandam ad habitantium ſalutem optimo conſtruantur in loco.

Sex Architecturæ partes habentur; Præceptio ſcilicet, Diſpoſitio, Eurithimia, Simetria, Decorum, & Diſtribuitio. Iniunctio, ſeu Præceptio nihil aliud eſt, quam conficiendarum rerum comprehenſio. Diſpoſitio eſt diſtincta erigendarum partium poſitio, ac figura, operiſque Idea, quæ triplex eſt: Altera Ionographia, quæ eſt leuis operis demonſtratio: altera Orthographia, quæ eſt recta frontis ædificandi operis delineatio, ſiue imperfecta forma: altera denique Scænographia dicitur, quę laterum, ac totius operis partium perfectus eſt Archetypus, qui ſæpè ligno, ſæpè verò coloribus repræſentatur. Eurithimia eſt operis venuſtas, & poſitura. Simetria, eſt conueniens inter partes proportio. Decorum eſt emendatus operis proſpectus. Diſtribuitio eſt decens inſpectio circa operis, ac facultatum ædificantis conuenientiam: eoquod ex Chriſto penes Lucam habemus *cap.* 14. *num.* 28. *Quis ex vobis volens turrim ædificare, non prius ſedens computat ſumptus, qui neceſſarij ſunt, ſi habeat ad perficiendum? ne poſtquam poſuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes, qui vident, incipiant illudere ei dicentes: quia hic homo cepit ædificare, & non potuit conſumare.*

Operationum Architectus eſt Princeps; operatur enim, & vt meditatus fuit, ſingulis, commiſſum donec abſoluerint, quod commodum eſt, mandat operarijs; vt ex Plutarcho, de Regno habemus, & ex Ariſt. *moral. cap.* 32. Architectus ille eſt, cuius præſcripto ſe fabri ad domi extructionem accingunt: cui deſeruiunt, eiuſque miniſtri ſunt, Cementarij: qui lapides è fodinis trahunt; marmoraque poliunt, ac ſcindunt, inque columnarum formam, figuraſque, ac imagines diſtingunt, pauimentiſque ædificijs, tectiſque libellam ad formam, ad perpendiculum includunt; illi etiam adſunt, qui pinſant, frangunt, efformãt, ac etiam lateres, tegulaſque ex argilla compoſitas decoquunt. Lignarij etiam fabri ſuam præſtant operam Architecto, qui trabes reddunt enodes, poliunt, diſponunt, & commiſcent, ſcalas, vel rectas, aut lumacis adſimilitudinem, feneſtras, ianuaſque componunt: aſſeres, & reticulatas, piceataſque colligationes, vt cum terra commixtæ fœno impleantur

A tur, ordinant. ſuum etiam adferunt Architecturæ libri ferrarij munus, qui clauos, virgas ferreas, peſſulos, clatra, ſeras, cancelloſque præbent, aliaque alijs inſtrumenta fabris, vt malleos, pinalleolos, dolabras, ſecures, ſcalpra, mullos, rotabula, cultros, axias, forcipes, terebras, terebella, & ſimilia ducunt: vt legimus penes Petr. de Gregor. *ſintag. Artis mirabilis lib. 30. cap. 6.*

B Duplici Architectura forma diuidi valet; publicum ſcilicet, ac priuatum, circa opus. Publicum vel defenſionis, vel religionis cauſa erigitur; defenſionis muri, turres, propugnacula, & id genus alia exiſtunt.

Ciuitatis muri ſancti dicti ſunt, ac inuiolabiles. *l. ſanctum 8. ff. de rerum diuiſione*, & ſicuti per diuini diſpoſitionem iuris nullius habentur in bonis. *l. 1. §. 1.*

C *ff. eodem*, §. *ſanctè*, *inſtit. eodem.* ita nulla Principis habita licentia minimè habitari poſſunt; ne inimicis forſitan inuadendi aperiretur aditus. *l. 3. ff ne quid in loco ſacro*. Qui Principis eſſe debent ſub cura, & ſi illi placuerit, valet decernere, vt Ciuitas muribus, vel non cingatur, ſemper habito ad loci, ſubditorũque qualitatem reſpectu; nullo modo enim Principis nõ interueniente authoritate, aut licentia, vel nouos conſtruere, vel collapſos renouare muros alicui

D permittitur. *l. amnes 11. C. de operibus publicis. d. l. ſanctum*, §. *fin. de rerum diuiſ.* Quorum ad tuitionem Eccleſiaſticæ obnoxiæ ſunt perſonæ. Bouadill. *in ſua polit. lib. 2. cap. 18. num. 300.* Vt æquali modo illorum ad reparationem, vel cõſtructionem; etiamſi Eccleſia ſit, obligatur. *l. ad portas 6. C. de operibus public.*

E Lucas de Penna *in l. fi. col. 2. poſt gloſam, C. de exactoribus tributorum lib. 10. l. de his, C. de Epiſco. & Clericis.* Petr. de Gregorio *ſintag. iuris lib. 2. cap. 29. n. 3.* DD. apud Bouadill. *loco cit. num. 102. fol. 847.* Ciuitatum nãque muri communem ad ciuium tutelam conſtruuntur; hac de re ad eorum omnes cuſtodiam compelli optimo quidem iure poſſunt, *cap. 2. de immunitate eccleſiaſtica.* Ad omnes etiam, in uiolatos illos tenere, attinet, & in uiolantes conſtitutæ in *l. fin. ff. eodem* pœnæ debent infligi. quo in loco Pomponius admonet: *Si quis violauerit muros capite puniatur, ſicuti ſi quis tranſcenderet admotis ſcalis, vel alia qualibet ratione; nam Cines Romanos, alia, quàm per portas egredi non licet, cum illud hoſtile, & abominandũ ſit, & in l. qui perforauerit 11. ff. ad legem Iuliam*: peculatus decernit. Vulpianus cum, qui muros abruperit, vel ex illis quidquam abſtulerit peculatus teneri actione: notum etenim nobis eſt Remulum occiſione Romulum punire iuſſiſſe: ex eo quia muros tranſcendere fuerit auſus, de quo Lucanus.

F

G

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Debet autem R. P. Gubernator curare, ne cum perfecta murorum coſtructiõ fuerit, illos propè priuata erigantur

H ædificia; dirui tamen haudquaquam debent moles antiquitus factæ: vt notatum fuit ex Alberico *in l. ſacras*, §. *muros, ff de rerum diuiſione*. Si muri tamen diruti Principis authoritate fuerint, illo non conſcio reſtauratio minimè conceditur. Bartolus *in dicta l. ſacras*, §. *muros, ff. de rerum diuiſione*, Faber *in l. ſi ſeruus, C. de pœnis.* Afflictus *in conſtit. Regni Sicil. cap. caſtra, & munitiones lib. 2.* Ialon. *in l. quominus, ff. de flumin. num. 24.* Si turrium verò, propugnaculorumque fieri deberet conſtructio, Principem debet Architectus conſulere; vt ſi hoſtili caſtra vellet ponere in loco, vallo ſtatim circumducat, ac foſſa, eo quamuis breue ad tẽpus conſidere voluerit in loco; hęc enim caſtrenſis numquam vana fuit diligẽtia, ſemperque repentinas, improuiſaſque aduerſus irruptiones tuta extitit. cuſtodias etiam, collocent ac ſpeculatores, quaſi vicino (& ſi longo abeſſe putent ſpatio) ſint hoſtes in loco. quod ſi cum aduerſæ non immineant acies diutius illa in parte caſtra ſit habiturus, vel ſi vaſtandæ regionis cauſa moram faceret, locus minimè humidus, ac morboſus eligendus; impura enim, fœtidaque aeris temperies morbos progignit, ac pe-

I

K

A ſtem, firmam plurium lædit valetudinẽ, & vitam nonnullis quoque auferat, ac iſta de cauſa exercitus, & numero diminuitur, & viribus: Tali enim ratione apud Xenophontem Cambyſes cætera inter, quæ futuro Principi Cito, ad bellum feliciter gerendum præbuit documenta, illud fuit: et ſumma caueret diligentia, ne caſtramentationis initio in ægritudinem incideret exercitus. illi verò ſciſcitanti, quo hoc poſſet aſſequi pacto reſpondit. *Si quo in loco diutius ſis futurus diligentia tibi eſt adhibenda; primum vt caſtra in ſalubri loces, id quod niſi neglexeris facilè aſſequeris.* Homines autem explicare conſueuerunt, qui morboſi loci ſint, & qui ſalubres; de vtriſque enim certiſſima ducunt tùm corpora, tùm colores teſtimonia, voluerunt nempè DD. aeris intemperiem iuſtam aliquo non morandi in loco eſſe cauſam: & reſidẽtia hunc propter effectum intermiſſa excuſationem delinquentibus præſtabit. Pariſ. *de reſignat. beneficiorum lib. 5. 3. qu. num.* 246 Hoſtienſis *in ſumma de coniugijs ſeruorum num. 5. in fine.* Maſcardus de *probat. concluſ. 20. num. vltimo, par. prima.* iſta etiam ratione peſſimum ob aerem poteſt emptus redhiberi fundus. *l. etiam in fundo, ff. de ædilitio edicto.* minoriſq; reſtitutio prædij aduerſus, fundiue alienatorem conceditur. Ripa *de peſte p. 3. partic. 1. num. 3.* Adde quod moniali ob malum monaſterij aerẽ de ſuo ad aliud tranſitus permittitur: vt eſt ſententia Thomę Actij *de infirmitatibus cap. 41. n. 6. parte* 1.

Aeris bonitatem quoad ſui ſubſtantiã percipimus cum tenuis, ac purus exiſtit, qui ex Auicenna dignoſcitur 2. 1. *doctr.* 2. *cap.* 11. & Iſaac *lib.* 5. *Theorem. cap.* 2. Si frigoris cito impreſſionem accipiat, ac ſtatim calidus efficiatur; cum recedente ſcilicet Sole refrigeratur, & illius in ortu quam primum calefiat. Secundo ex ventorum perflatione conſpicitur: ſalubrior nam illorum ex agitatione redditur aer: ex eo quod aer, qui motu caret craſſior, magiſque putridus euadit, & ſuffocans redditur. talis erit, cel-

B

C

D

E

F

G

H

I

K

ſis qui vndique concluſus mõtibus nullũ à ventis motum in ſe poteſt recipere: vt ſcripſit Galenus *de boni, & mali aeris cõditionibus, & ſignis.* optimo igitur iure Fortunatus Fidelis *lib. de relationibus medicorum* 1. aeris ſalubritatem latiori in ſitu conſiſtere iudicauit; ventis etenim vndique perflantibus vix noxij colligi vſquam vapores poſſunt. Ariſtot. quoque *in cap 9. lib. 7. Politicorum*, ſuam dat normam Architecto: *Vt Ciuitas poſitionem ſortiri debet, ad quatuor inſpiciendo. primum ſcilicet ad ſanitatem: ad ortum enim Solis vrbes conuerſæ, & ad eos ventos, qui indè emanant maiorem retinent ſalutem. Secundo loco, illæ, quæ ad Boream poſitæ ſunt; hæ namque ad hyberna potiores inueniuntur. In reliquis verò, vt ad res ciuiles, & ad bellica negotia opportuno ſeſe habeat modo, vt ſit facilis ciuibus aliena in arua, vel loca egreſſio, inimicis autem difficilis agreſſas, ac difficilis eueniat vrbis circumdatio: debet itidem habere aquarum, ſtagnorumque affluentium, maximè quæ ex natura habentur, vſum. quod ſi quæ naturalis eſt in defectum abeat, ex arte comparandæ ſunt, ſcilicet pluuia ex aqua ciſternæ, & lacus, qui magnam aquarum copiã in ſinu accipiant, comparentur: itaut ſi aliquãdo cingeretur obſidione, nullo modo aqua ciuibus deeſſe poſſit; diſtinguendus etiam eſt aquarum vſus, ſi omnes per æquales minimè ſeſe habeant, nec multa illarum abundantia reperiatur; aliæ namque ad ciborum vſum, aliæ ad potum, alias ad indigentias aliæ deſeruiunt. Locã verò munita non pari modo vtilitatem ciuitatibus adferunt, vt ars ad vnius, vel paucorum dominationem: in popolari autem viuendi modo, loci æqualitas debet haberi, in optimatum verò dominio neutrum iſtorum oportet adeſſe: ſed magis loci plurès inacceſſi ad vtilitatem, ſecuritatem, ac tutelam Ciuitatis habendam priuatarum domorum formam, inextricabiles aditus, inſeruabileſque latebras, ex quibus, niſi conſueti, vix poſſint euadere, & debent facere partes aliquas, & loca Ciuitatis, non verò totam vrbem penetrabilem.*

Quibus ex verbis clarè conſtat, in ciuitatibus ædificandis, & arcibus, quæ

ſeruari

A ſeruari debeant ex Architecto præcepta: Cœli enim ex aſpectu ſalubrior, cum ad Orientales, nouus cum ad Occidentales eſt ſitus plagas, redditur aer; minus autem, cum Auſtrales reſpicit oras, nocumenti habet, minuſque Auſtralibus Boreales extant ſalubriores locis; è Solis namque radiationibus, purior, tenuiorque aer euadit: hac de re quanto magis è Solis illuſtrationibus locus abeſt, eo deteriorem habere qualitatem
B erit iudicandum, Sol enim Auicenna, & Iſaac ſupra citatis dicunt in locis eſt, qui rarificat aerem.

Notiſſimũ nempè cuique extat quadruplicem in diuiſionem cæli aſpectum, quatuor ad ipſius inſtar, vel mundi partium variari; vniuerſum enim hunc mũdi globum in quatuor æquales diuiſerũt Methamatici partes, quarum vnicuique
C nonaginta dedere gradus, cum totius ſpherarum circuli trecẽtas, ac nonaginta in portiones, quas gradus appellant partitionem fecerint; Prima orientalis ex Oriente Sole pars nominatur. Secunda Meridionalis extat, ex eo quia Sol ea perueniens in parte meridiem conſtituit, medium ſui curſus iter complet. Occidentalis tertia dicitur: propterea quod maxima cœli fax illo diem
D terminat in loco. Quarta demum Borealis, è Borea vento inde flante vocatur, vel Septemtrionalis quibuſdam dicitur è Polaribus Aſtris, quæ ſeptem appellantur Triones: eoquod ſepteno cõſtant numero, quæ alijs cum viginti minoribus coniunctæ maioris Vrſæ figurã effornant.

Et quamuis, cum voluerit, ciuitatem poſſit homo fundare, ſyderum tamen
E inſpici debent aſpectus; fixa quatuor in angulis ponendo, Leonemque in cœli medio, aut horoſcopo, angulorumque dominos in bono luminarium aſpectu collocando; Solem aphetam, vel aliquẽ ponderoſum faciẽs temporis dominum planetum: optimus ad hoc erit bono in ſitu Saturnus, ſi omnes illi luminaria, & Planetæ applicentur, eoquod maximam ſignificat Ciuitatis durationem, quod-

F que Regum, populorumque diuitiæ, honores, ac arma ſint illi ſeruitura. Bonus æquali modo, ac potens Iuppiter erit; leues enim Planetas omittere neceſſe, parui quoniam Indices temporis extãt. Mars bono cum Satellitio, & dignitate in ſitu victricem reddet Ciuitatẽ; Anomaliorum quoque traditas iſtis eſt propitia rebus.

Debet itaque animaduertere Architectus ne in fundanda R. P. aphetas faciat luminaria; ex eo quia illam Regum
G ſubijciunt, potentiæ, ſed Saturnum potius cum ſigno ſibi conueniente ſeligat, communiaque in angulis habeantur ſigna, & in bono eorum ſtatu ad mundũ, & ad Solem, dignitateſque domini põderoſos etiam Planetas, quibus applicentur luminaria, debet aphetas facere, & ſicuti primus Iouis, atque Solis triangulus in Regno laudatur, ita in R. P. tertius, qui Saturnus, & Mercurius eſt,
H commendatur: præcedentem in cunctis Lunationem, vt Geneſi congruat R. P. conſideret, ſitumque perpendat; aquoſaq enim in maritimis, ſiccas, bouinas, equinaſque in terris, vel prout Ciuitatis magis conuenit vitæ, figuras eligat. Conſiderandum etiam Architecto eſt, ne in quibus ædificia ſunt conſtruenda, ſtagnorum, paludumque inficiantur alitu,
I & ne profundo ex aliquo ſpecu pernicioſam exhalante auram, prauam, vt ſupra fuit dictum, impreſſionem excipiãt.

Quod autem Religionis attinet ad cauſam, diligens debet Architectus videre, vt idoneum ſacræ ædes locum in Ciuitate habeant, taliſque ſit, qui ſupra eminentiam, ſubque fori conſtructionem teneat; quod omni purum eſſe mercatu debet: vt Ariſtot. *Politic. cap.* 10. *lib.* 7. k præceptum reliquit. & obtenta poſtmodum ab Epiſcopo licentia pia conſtruatur moles: vt tradit Hoſtien. *in ſumma tit. de edificatione Eccleſiæ, & cuius authoritate, num.* 13. *circa finem, poſt cap. nemo de conſecrat. diſtin.* 1. Quod ſi ſemel ſacra incepta fuerit ædes, illã inchoator perficere compellitur. Hoſtien. *in ſumma loco citato num.* 3. *circa finem*, Goffredus.

in

A *in ſumma ſuper de conſecrat. Eccleſ. num. 5. & 21. de ædificijs Eccleſ.* compulſi authoritate *Authen. §. ſi quis ædificationem, & §. ſi quis autem noluerit, tit. de Eccleſijs.* Quo in loco, qui templi ædificationem inchoauerit, aſſumptum perficere opus, infra tempus ibi, conſtitutum, obligatur: ad Eccleſiam autem, cuius cœpta fuit, & non dum terminata conſtructio, fugientes, ſi ad illius erectionē Epiſcopi B interuenerit authoritas, Eccleſiaſtica, gaudent immunitate: ſi ædificium autē fuerit derelictum, ad illud confugientes haudquaquam tuti erunt, quod Iudicis decernendum arbitrio relinquitur; ſi tēporalis, aut in perpetuum habeatur derelictio: vt optimè ſcriptum fuit à Mario Itala *de immunitate eccleſiaſtica cap.* 4. §. 4. *num.* 15. & 24. Eccleſiam enim ædificandi, vel dirutam reſtaurandi ſpes, C efficit, vt nulla forma immunitas amittatur: Farinac. *qu.* 28. *n.* 70. Itala *d. cap.* 4. §. 3. *num.* 13.

Priuati Architectura operis eſt, cum priuatorum commodo ædificiorum fit cōſtructio, licet Reipublicę interſit ædificijs ornari ciuitatem. *l. prætor ait* 20. §. *hoc interdictum prohibitorium, ff. de noui operis nunciatione. l.* 2. *C. de ædificijs priuatorum.*

D Conſtituitur ergo Regula, vt ſua in re vnuſquiſque, prout ſua voluntas eſt, moles valeat extollere, dummodo quod expreſſa non habeatur in contrariū prohibitio. *l. ſtatuas* 7. vbi Doctores *C. de Religioſis ſumptibus funerum:* cum propria de re moderator, arbiterque vnuſquiſq; exiſtat. Gloſa *in l. prouintias in verbo ſui domini, C. de ædificijs priuatis, iuxta regulam in l. altius, C. de ſeruitutib. & aqua.* E Hondedeus *conſ.* 81. *lib.* 1. *l. cum vol. Imperatoris, ff. de ſeruitutib. vrb. prad. l. in ædibus, C. de ſeruitutibus. l. proculus, ff. de damno infecto.* Menochius *de arb. caſ.* 156. *num.* 3. & *conſ.* 298. *num.* 24. Franc. *deciſ.* 223. Excepto quod alterius ad æmulationem haud fiat. *l. opus nouum, ff. de operibus publicis, cap. Piſanis de reſtit. ſpoliatorum.* Romanus *conſ.* 52. *nu.* 4. Theſaur. *deciſ.* 16. *num.* 10. Menoch. *de arbitr. Iud. caſu* 156. *num.* 3. & *præſumpt.* 29. *nn.* 28. F *lib.* 6. Viuius *deciſ.* 306. *verſ. contrarium vero, & deciſ.* 403. *num.* 6. Hondedeus *conſ.* 80. *num.* 7 & 35. *lib.* 1. dempto etiā ſi excitato ab ędificio Religioſi, aut Monachæ proprio diſcooperiantur in Monaſterio. Cynus *in l. altius, C. de ſeruitutibus, & aqua.* Couarr. *lib.* 3. *var. reſolut. cap.* 4. *num.* 8. Marſilius *ſingul.* 154. Nulla quamuis æmulatio, publicam ob vtilitatem, quæ Religioſis prouenit è domibus, exiſteret. Antonius Gomez *ad l. Tauri* 46. *num.* 6. *vbi num.* 9. ait: Quod illo in caſu, in quo ædificium Eccleſiæ, vel Monaſterio nocet, valet illius cogi dominus, vt ædificium altius non tollēdi ſeruitutem vendat. Muta *deciſ.* 8. *n.* 6. & 7. Quod vigorem habet, cum priuatus Eccleſiæ, vel Religioſorum præiudicio altius molem tentat erigere; aut etiam cum Religioſi in monialium Eccleſiæ præiudicium, ſublimius vellent H ædificium excitare: quod ſi duo inter virorum monaſteria tractatur, tunc illi, qui altius quærunt extollere, iuris priuilegium, id operis faciendi, habent, dummodo quod ad ęmulationem haudquaquam efficiatur, vel debita non eſſet ſeruitus, minimè impedimentū poſſunt habere, proprio quin vtantur iure. Couarruuias *in cap. de regulis iuris in* 6. *n.* 4. I *verſ. quod verò diximus*, Rota corā Coccino 24. Nouembris 1636. in vna Gerundenſi altiùs non tollendi.

Nullo modo tamen in dubio æmulatio præſumitur, ex eo quia illo in caſu quilibet ad ſui vtilitatem ædificationem principali facere intuitu, non autem alterius ad æmulationem, præſumitur. Gloſa *in l. fluminum*, vbi DD. *de damno infecto.* K Hondedeus *conſ.* 80. *nu.* 34. *vol.* 1. Miſinger. *decade* 11. *conſ.* 2. *nu.* 7. Viuius *deciſ.* 306. *num.* 5. Bald. *in l. item lapilli, num.* 4. *circa medium, ff. de rerum diuiſione.* Illo verò in caſu æmulatio adeſſe iudicatur, cum alterius iniuria, nocendique animo non autem propriæ neceſſitatis, vtilitatiſque cauſa ſit ædis conſtructio. Gailla *obſeruat.* 69. *num.* 11. & 28. Taliter vt, cum ædificantis concurrit vtilitas,

licèt

licèt vicinus damnum ſortiatur, excluſionem patitur æmulatio. Caſtrenſis in *l. cum eo, ff. de ſeruitut. vrb. præd.* Marſilius *ſing.* 154. *in fine.* Alciatus *in reg.* 3. *præſumpt. præſum.* 23. Quo in loco aſſerit, ſi modica ædificare volentis vtilitas exiſtat, poſſe molem extolli; quamuis contraria fuerint in opinione. Cephal. *conſil.* 140. *num.* 15. Romanus *conſil.* 52. *dub.* 2. Marſil. *dicto ſing.* 154. Decius in *l. nullus, & in l. domum, ff de regul. iuris.* Iaſon. *conſ* 32. *lib.* 1. Muta *deciſ.* 116. *num.* 110. *& deciſ.* 8. *num.* 5. Gomez *ad legem Tauri* 46. *num.* 8. Qui affirmant, ſi modica ædificantis habeatur vtilitas, æmulationem nullo modo tolli, cum vicino maius inferatur damnum; quod intelligitur ſi exigua cum vtilitate aliquod proueniat & odium: vt loquitur Cephal. *conſ.* 130.

Qui autem æmulationem adeſſe affirmat, illam probationibus oſtendere cõpellitur: Gailla *dicta obſeruat.* 69. *nu.* 31. cum in ſuo ędificans pro ſe regulam habeat. *l. generaliter*, §. *ſi petitur in fine, ff. de fidecommiſſ. libertate*, *l. ſiue poſſidetis*, C. *de probationibus.* Decius *conſ* 400. *num.* 8. *& conſ.* 173. *num.* 5. Cepolla *conſ.* 138. *num.* 16. *cum ſequentibus vol.* 1. Vt æquali modo qui ſeruitutem ſe habere dicit, patefacere debet: duo enim, vt ſeruitutis acquiratur poſſeſſio, interuenire oportet. ſeruitute vtentis primo, neceſſe eſt vſum demonſtrari, patientiam ſecundo alterius rem poſſidentis, qui debet ſeruitutem præſtare, decet oſtendi. *l. prima*, §. *fin. ff. de ſeruit. ruſtic. præd.* Surdus *deciſ.* 236. *num.* 26. Maſcardus *de probat. concluſ.* 1214. *alias* 1220. Couarru. *in regula poſſeſſor parte* 2. *num.* 8. *verſ. ſed præter hæc.* Ioann. Bapt. Pontanus *de ſpolijs lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 169. *verſ. eorum vero iurium.* Quæ nullo modo patientia nominatur, ni clarè noſcat dominus, eum, velut intendentem ſeruitutem acquirere. *l. quod ſi fortè*, §. 1. *ff. ſi ſeruitus vend.* Quotieſcumque debet aliquo ſciẽtia interuenire in caſu, nondum ſimplici, & generico modo, ſed quod certa, legitima, & plena ratione, ac in ſpecie fuerit, probari debet. Gloſa in *verbo ſciuerit, in cap. concertationis de appellatione in* 6. Alexand. *conſ.* 114. *nu.* 4. *vol.* 1. Tiraquell. *de retract. lignag.* §. 36. *gloſ.* 2. *num.* 1. Gabrielis *conſ.* 36. *num.* 6. *& conſ.* 40. *num.* 19. *vol.* 2. Cæſar Barus *deciſ.* 61. *num.* 19. *& deciſ.* 48. *num.* 13. *& ſque ad* 27. Ille igitur, qui talem altius non tollendi ſeruitutem habet, ius etiã prohibendi ſibi conceſſum retinet. *l. cum eo, ff. de ſeruit. vrb. prædiorum. l. ſi in meo fundo, ff. de aqua pluuia arcenda. l. ſi quid, C. de ſeruitutibus, & aqua. dicta l. altius, & l. ſi in ædibus*, C. *de ſeruitutibus.* Quod ſi debitę in præiudicium ſeruitutis moles erigatur, deſtrui ædificium oportet. DD. *in l. ſi ædibus* 9. C. *de ſeruitutibus, & aqua.* Cum iudiciaria tamen interueniẽs habeatur poteſtas. Vaud. *variar. quæſt. lib.* 29. *cap.* 30. Tepatius *variar. ſentent. tom.* 2. *tit.* 576. *cap.* 5. Ad R.P. enim pertinet, ne priuata demoliantur ædificia; eòquod vrbis ad ornamentum ſpectant. *d. l. prator*, § *hoc interdictum, ff. de noui operis nunciat.* Surdus *deciſ.* 168. *num.* 9. Quod ſi bona fide alieno conſtructum fuerit ædificium in fundo, ædificanti debent ſumptus afferri. Albert. Brunus *in tract. de augmento concluſ.* 20. *num.* 3. Molina *de primogenijs lib.* 1. *cap.* 26. *n.* 14. reſolutum reliquit; Quod maioratus conſtructa in ſolo ædificia illius ad vtilitatem creſcunt, cum vera prius, & iuſta maioratus poſſeſſori fuerit ſoluta æſtimatio, iſto ſubdens in caſu, nullo deberi modo fructus cum ædificijs, vel melioramentis compenſari, ſoluendam autem, nulla fructuum ratione habita, æſtimationem eſſe.

Habentur etiam aliæ ſeruitutes, quæ Architectonicam ſpectant ad artem, tã ſi in Vrbe, vel rure fuerint conſtructa ædificia. §. *prædiorum, inſtit. de ſeruit. ruſticor. prædiorum.*

Inter quas oneris ferẽdi ſeruitus primum ſibi locum vindicat, quæ vicini, eam poſſidentis, reſultat in beneficium, ſecundum Text. *in l.* 6. §. *etiam, ff. ſi ſeruitus vendicet, l. eum debere, de ſeruitutib. vrb. prædior.* & illo in caſu talis imponi-

tur

A tur ſeruitus, cum paries, aut vicini columna propinqui fert onus perpetuò ædificij: vnde ſeruientis dominus ædis, parietem, columnamque onus perferentem reficere, collapſamque reſtaurare compellitur: pro illo vero tempore, quo domus, aut columna reſarcitur dominantis ad prædij dominum attinet conſulere, ne illo in negotio ſui corruat fultura ædificij. *d. l etſi 6. §. etiam, & l.* B *ſicuti autem 8. ff. ſi ſeruitutis vendicetur.* Et ideo tali pro ſeruitute actio competit, vt præmentia ferat onera, ædificiaque renouet, eumque reducat ad ſtatum, vt compoſita comprehenſum fuit in ſeruitute, illiuſque poteſt ad obſeruationem compelli, qui obligatur. *dicta l. 6. §. etiam, ff. ſi ſeruitus vendicetur. l. ſicuti 8. ff. eodem.* Taliter vt ſi nullo modo fuerit facta refectio, ad illam C poteſt Iudex patientem cõpellere: alioquin & in litem, quanti interſit, iuratur. *l. harum actionum 7. & l. ſicuti 8. ff. ſi ſeruitus vendicetur.*

Secundum, tigni alienum in parietem immittendi ſeruitus ſibi locum occupat, cuius nomine trabes hic ſolummodo continentur. *l. ſeruitutes 19. ff. de verb. ſignificat.* Oinot. *in §. prædiorum, inſtitut. de ſeruit. ruſticor. prædiorum n. 3.* D Miſingerius *num. 4.* Alio quamuis modo quælibet ad ædificium apta materia tigni exiſtat ſub nomine comprehenſa. *l. vnica, ff. de tigno iniuncto, l. tigni, appellat. 62 ff. de verb. ſignificat.* illo tamen in caſu tignum, ſiue trabem dicimus immiſſam, quando vtriuſque in prædij, tàm dominantis, quàm ſeruientis parte defixa quieſcit. nec aliquo modo ille, qui debet ſeruitutem præſtare, ſuperioris ad E refectionem parietis obligatur, ad tigni tamen ſolummodo ſuſceptionẽ erit noxius. *dicta l. ſicut autem 8. §. diſtant, ff. ſi ſeruitus vendicetur.* Ceſſante autẽ ſeruitute, ſi fuerit immiſſus tignus, patientis domino ædificij, cui præiudicium infertur, illud propria, vel anferre, vel incidere authoritate facultas conceditur. *l. quemadmodum 21. §. ſi proiectum, ff. ad legem Aquileam, l. ſi tuleris 21. §. ſed ia-* *nuam, ff. quod vi, aut clam:* Eoquod ſuæ F defenſionem poſſeſſionis licet cuique ſuſcipere: quod ſi autem in ſuo quis, alieno læſionem adducens aliquod efficiat, nulla deſtrui ratione valet; iura tamen ita minimè agendum oſtendunt. Cepolla *de ſeruit. ruſtic prædiorum cap. 3. num. 8.* Bartolus *in l. 1. §. nunciatio de operis noui nunciatione.* Florianus *in l. quẽadmodum, §. ſi proiectum, ff. ad leg. Aquileam. l. ſi duo, §. etenim videamus, &* G *§. labeo, ff. vti poſſidetis.* ſicuti ſi communi in poſſeſſione paries habeatur, propria neutiquam authoritate, altero vetante domino, licet demoliri. Is autem, qui communi in re præter ius agentem videt ſocium, vel rem ſuam eſſe arbitratur, debet inuigilare, ne ſilentio prætereat, aut verbo ſolum nouum denunciet opus; lapillorum attamen vtatur iactu: alia enim forma ædificium eccitantem, aut immittentem, poſſeſſorem H vel fateretur, vel redderetur, *dicta l. etſi fortè 6. §. ſciendum, ff. ſi ſeruitus vendicetur.* Prohibitio enim euenit communi ædificare in pariete, vel aliquod, vel conſtruere, vel imponere, (ſi nouum ſocio ſit) opus communi namque vti pariete deſtinatum permittitur ſolummodo ad opus; ac ad illa, quæ nocumentum neutiquam afferre poſſunt, eam I adhibere conceditur. *l. fin. l. ſi ædes iuncta gloſa, ff. com. diuid. l. cum duobus, §. mella, ff. pro ſocio, l. in pariete, ff. de damno infecto, l. cuius ædificium, de ſeruit. vrb. prædiorum.*

Quæ tertia ſeruitus eſt ſtillicidia dicitur aduertendi, & ius habetur, quo alicui licet ſuo ſtillicidium ex tecto ſupra domum, aut vicini aream deriuare. *l. 1. ff. de ſeruit. vrban. prædiorum l. prædiorum ff. de ſeruitut. ruſtic. prædiorum.* K Nulla enim ratione ſuæ ſtillicidium domus alicui deriuare permiſſum, licitumque euenit, alteriuſque, vel in poſſeſſionem, vel in tectum dirigere, nitalis debeatur ſeruitus. Caſtr. *in d. l. 1. nu. 5.* Stillicidium autem nominatur aqua pluualis guttatim, vel ſtillatim vicini ex canalibus alterius in tectum decidens;

quòd

A quibus eadu causa stillicidium, quasi stillarium dictum, appellatum vt explicatū fuit à Mimgerio *in d. §. prædiorum inst. de seruitutibus vrbanorum prædiorum*. Differentia hanc inter stillicidij, illi & aquæ recipiendæ seruitutem, quæ per domus foramen alienam labitur in aream intercedit. *d. foramina, & si quis aquam inst. de seruitut. vrb. prædiorum*. Diuersum propterea est à flumine stillicidium: istud enim alto ex loco, leuioriq; prohibitur

B modo, cum directè interdum, sæpius obliqua via inseruientem fuerit aquæ delata locum, flumen tamen aræ proximius habetur: vnde Paulus *in l. seruientes, qui insuperficie ff. de seruit. vrb. prædiorum*, altius, inquit, excelli stillicidium præstò, eo quo leuior efficitur seruitus, inferius autem ne vtiquam dimitti valet, eoquod gra-

C uior euadit, ac pro stillicidio flumen officitur: Hac de causa dominantis ædificij dominus aliquod patrare minimè potest, cuius medio durior stillicidij reddatur seruitus, quod accidit, si leuior inde fiat. *d. l. seruitutes § si antea ff. eodem*. Adde quod hæc in seruitutum materia generalis extat regula; quod seruientis conditionem prædij meliorē addūcere in statum licet, in deteriorem vero ponere vetitum. neque aduersa ex

D parte seruientis domino prædij aliquid in illo meliori licet, vel extruere, cuius ergo valeat seruitus impediri *d. l. seruitutes § fin. ff. eodem*. Quod si domus, è qua præstari seruitus debebat, fuerit collapsa, & post multum temporis noua construatur, eiusque qualitas, quantitasque priori correspondeat, suum recuperabit in illa seruitus locum, ac iterum reuiuiscere dicitur, *dicta l. seruitutes* E *§. si sublatum*.

Existit etiam negatiua stillicidij seruitus, & est cum ille scilicet, cuius stillicidium alienam decidit in aream ad suam traducere domum haud ita potest, vt minimè alterius dilabatur in ædem; vt si cisternam tuo, vel hortum ædificio habeam contiguum, tecumque ago, ne tuæ stillicidium domus aliò, quā in ædes, fortasse meum diuertas; isto- F
que casu, ad me, cui fortuitus præstari debet, regularum, per quas aqua deducitur, spectat refectio *l. & si 6. § viam ff. si seruit. vendic.*

Quantum altius tollendi, vel non, locum occupat seruitus, & ius existit, per quod proprius quis ædes aliquam propter vicinum vilitatem, aliter cogitur extollere *d. l. seruitutes* vbi Glosa, & Bartolus. Nec illo officit modo, quod hæc liber- G
tas potius, quàm seruitus dicatur, cum cuibet proprius vsque ad Cælum ædes liceat aduehere, *l. altius 8. C. de seruit. & aqua*. Eoquod responsum datur ex Bart. *in d. l. 1.* Id vicino fortasse posse vtili esse, vt proximæ seruientes ædificentur, altiusque propter ventum, vel solem, aut prætereuntium aspectum ædes tollantur, vel vt per reuerberationem potius, quam per directum, lumen ei præ- H
beatur: *d. l. si arborem 16. §. interdum ff. eodem*. Cepolla *lib. 1. de seruitutibus cap. 26*. Petr. de Greg. *syntag. iuris lib. 40. cap. 10. num. 1*. Aut ex eo quia mercator, vel inter polator existeret, lumenque sua odiosum haberet in taberna, eoquod sæpè qui malè agit, odit lucem, aut forsitan in locum, taliscui præstari seruitus debet; conuenire soliti essent homines, & ideo directo minimè opus I
esset sole: vt ait Leo Baptista Albertus Petrus de Greg. *loco cit. num 2. in fine*.

Negatoria huic adiungatur seruituti, ne altius scilicet ædificium, & ne luminibus, ac prospectui aliquod adducat impedimentum: & illo habetur in casu, cum naturalem contra libertatem altius alicui ædes, pacto, consuetudine, vel statuto, impositam propter seruitutem erigere prohibetur. *l. altius 8. C. de seruitutibus, & aqua l. 1. de ædificijs priuatis l. 2. de seruit. vrb. prad.* Ex quo accidit, K
ne moles extruendo, altioremque tollendo in situm vicinus, edificij, cui præstari seruitus debet, lumina diminuat. *l. 8 ff. de seruitutibus vrb. prad.* Inuitus autem quis esse dicitur si non solum contradicat, verum etiam si proprium non præstiterit consensum. *ff. eodem l. filius §.*

A *initius ff. de procuratoribus.* Excepto quod tàm longa eſſet patientia, vt in præſcriptionem tranſitum fecerit. *l. ſi quis diuturna ff. ſi ſeruitus vendicetur. l. hac autem iura 5. de ſeruit. vrb. prædiorum.* Hac vero ſeruitute minimè oſtenſa, nec probata ceſſante, licitum vicino erit ſuas altius ædes tollere, quamuis illius obſcurarentur lumina. *l. cum eo 8. & l. binas ædeſque de ſeruit. vrb. prad. l. altius C. de ſeruitutibus, & aqua.* Dum tamen

B conſtruendo in ædificio legitimum inter media ſpatium relinquatur. *l. ſicuti, & l. mœnia C. de ædificijs priuatis.* Nam ſi alio eueniret modo nouo operis nunciatione actio vicino competit. *l. 1. §. nunciatia ff. de operis noui nunciatione.* Si vero de altitudinis forma vicinos inter oriatur controuerſia, erit arbiter adhibendus, *l. qui luminibus 10. §. fin. de ſeruit. vrban. prædiorum:* aut antiquorum ſtructuram ædificiorum ſe illam eregendo, ſequi altercantes debent *d. l. qui luminibus l. ſi manifeſto 7. C. de ſeruit. & aqua l. ſeruitutes 14. §. ſi ſublatum ff. de ſeruit. vrb. prad.* Et debet longi temporis conſuetudo, quæ ſeruitutis vicem ſubit in conſiderationem venire. *d. l. 1. C. de ſeruitutibus. & aqua.*

Prodire autem difficultas hac in ſeruitute in medium poteſt; an aliquis nimirum ſuo in pariete, qui horto, vel puellæ, correſpondet feneſtræ, aliam pandere feneſtram, vt è puellæ viſu capiat delectationem, poſſit? Affirmatiua reſponſum regulariter dari ſententia videtur, excepto quod aliqua in contrariũ conſuetudo, ſeruitus, vel ſtatutum abeſſet, vel inde nulla ipſi proueniret vtilitas, vicini tamen ad contumeliam feneſtram quereret aperire; ex eo quia illo

E in caſu, vt ab incepto deſiſtat, Iudicis cohiberi debet iuſſu. *l. 3. ff. de operibus publicis.*

Quinta ſeruitus proſpectus habetur, ius exiſtit, quo vicino, ex domo, ſeu cubili in hortum, ſeu proximi viridariũ proſpectum licet habere: & hac de ratione vetatio illi ponitur, ne aliquam faciat conſtructionem, aut opus ad huiuſmodi proſpectum ſi vel auferendum, F vel remouendum ficiat. *l. inter ſeruitutes 14. cum lege ſequenti ff. de ſeruit. vrb prad.* quæ ſeruitus de præſentibus, ac intelligi de futuris debet; ſiue circa quæ conuentionis habeantur tempore, ſiue quæ ſint poſtmodum futura, non ſeruitutis impoſitione de luminibus, quæ facta extabant, vt eodem permanerent in ſtatu, dictum ſit; illo enim in caſu futuris nihil de luminibus aſſeruari videtur, G *l. qui ædificium 21. & l. ſi ſeruitus 22. ff. de ſeruit. vrb. prædiorum.* Seruitus itaque altius non tollendi tolerabilior, quàm ne luminibus officiatur, eſt; qui enim altius, quàm certa ſit altitudo, extollere minimè poteſt, viridaria valet altitudinem ultra conſerere *dicta l. qui ædificia 21. & l. ſi ſeruitus 22. ff. eodem.*

Sextò protecti ſeruitus habetur, & ius extat, quo licitum vicino aliquod ſupra ſolum, vel proximi domum habere pro- H tectum. *l. malum 242. ff de verb. & rerum ſignificat. l. 1 de ſeruit. vrb. prædiorum.* Protecta verò, vel proiecta extant præeminentiæ, ac veluti parietum ſupercilia, vt ſuggrundulę arcerent ſtillicidia inuenta: ita dicente Vitruuio *lib. 2. de Archit. cap. 8. Summis parietibus ſtructura teſtacea ſubijcitur, altitudine circiter ſeſquipedali, habeatque proiecturas coronarum, ita* I *vitari poterunt, quæ in his fieri ſolent vitia: cum enim in tecto tegulæ fuerint fractæ, aut à ventis deiectæ, qua poſſit ex imbribus aqua perpluere, non patietur lorica teſtacea lædi laterem: ſed proiectura coronarum reijciet extra per pendiculum ſtillas, & ea ratione ſeruauerit integras lateritiorum parietum ſtructuras.* Cui accedit Palladij iuſſum *in lib. 1. de Agricult. cap. 11.* dicentis *Quod ſi lateritios parietes in prætorio facere* K *volueris, illud facere debueris, vt perfectis parietibus in ſummitate, quæ trabibus ſubiacebit, ſtructura teſtacea cum coronis prominentibus fiat ſeſquipedali altitudine: vt ſi corruptæ tegulæ, aut imbrices fuerint parietes non poſſint penetrari per plauiam.*

Differentia proiectum inter, ac immiſſum habetur, eo quod illud extat proiectum, quod tali protenderetur modo:

vt

A vt nulla requieſceret in parte, non, vt mœniana, & ſuggrundiæ, ſubſiderent. Immiſſum autem illud eſt, quod adeo fieret: vt aliqua requieſceret in parte, ſeu tigna ſunt, quæ immitterentur, vel trabes: ita Labeo *in l. malum nauis 242. §. 1. de verbo, ſignificat. l. quemadmodum 39. §. ſi proiectum ff. ad legem Aquileam.* Paulus quoque de proiecto diſputationem faciens ait. *Si quis proiectum ſupra vicini ſolum non iure habere dicatur, ipſi interdicto poſſe per eum, cuius eſt ſolum, etiam, ſi iure habeatur, poſſe prohiberi per dominum domus ne inhibeatur proiectum à domino ſoli, vt in l. 3. §. item videamus ff. vti poſſidetis l. quemadmodum 39. §. 1. ff. ad legem Aquileam.* Adde quod prohibitum euenit, ne pontes domorum ad coniunctiones facere ſupra vias liceat, aut aliquod vnde illæ deteriorent ponantur in ſtatum, at ſpecus habetur, efficere poſſit. *l. 2. §. tract. & to. tit. ff. ut quid in loco publico*, facit etiam Tex. *in l. fin. ff. de fluminibus.*

B

C

Vrbanæ aliæ per Cepollam *in tract. de vrb. ſeruitut.* prædiorum adnotantur ſeruitutes, quæ cum ad Architecturam haud quaquam ſpectent, relinquere operæ pretium putaui.

Aduerſus ædificia, aut minimè facienda, vel non iure facta, plurima remedia, vel actiones dantur. Ac primo loco de eo, quod vi aut clam, de damno infecto, & noui operis nunciatione, de quibus proprij digeſtorum in volumine tituli, *ac in decretal.* extant. &.

D

Primum demoliendo pro opere, quod aliquod vicino affert nocumentum, reſtitutorium competit interdictum, ſi vi aut clam, precario vel modo, aut non iure ſit factum. *l. 1. §. hoc interdictum ff. quod vi, aut clam.* Vi opus, ille conſtruxiſſe videtur, qui prohibitionem contra, vel iactu interdictus lapilli cæptum proſequutus ædificationem fuerit: aut denunciationem aduerſus, vel futuram, ſciens prohibitionem fuerit, ne vetatio fieret, amolitus. *l. 1. §. quid ſiuis, & §. factum & l. vim facit 19. ff. quod vi, aut clam.* Cum nulla præcedente nunciatione, aut antecedente iſta cõcedatur actio, illa enim facta de noui nunciatione operis, cum quod vi, aut clam, interdictum concurrit. Surdus *conſ. 154. num. 7.* Proprij quicumque enim authoritate litigioſa facit aliquod in re, vi hoc efficere videtur. *l. extat quod metus cauſa C. de ſuffragijs l. quo tutela §. ſi factum ff. de tutelis tutoris.* Ex eo quia noui nunciatio operis, conſeruandi ius illius, qui enunciat, gratia, & repellendi damni, qui euenire poſſet, efficitur. Baldus *conſ. 245. num. 4. verſ. item quod lib. 2.* Taliter, vt legitimo facta modo nunciatio eſſicit, vt minimè illam habens in pretio, ſuis erectum demoliri teneatur ædificium, ni aperta forma fruſtratoria videretur. Baldus *loco citato.* Aretinus *conſ. 94. col. 2. verſ. ſed his non obſtantibus num. 3. & ſequent.* ac illum aduerſus per attentati viam procedi valet. Bald. *loco citato, verſ. ſecundo præmitto.* Noui namque operis nunciatio quædam extraiudicialis appellatio exiſtit. Bartolus *in l. prima in principio tit. 8. quæſt. 8. de noui operis nunciat. & in l. fin. col. 1. ad medium de appellat. recip.* & licet iudicialem inter ac extra iudicialem differentia intercederet appellationem DD. *in cap. bonæ de appellationibus.* Quoad tentatorum attamen negotium nullam inter ſe differentiam habent, poſt Iudicis enim inhibitionem nullam inter ſe differentiam habent, poſt Iudicis enim inhibitionem tàm extra iudiciali, quàm iudiciali in appellatione illorum conceſſa euenit reuocatio; qua de re, ſi cui nunciatur, ex opere poſt inhibitionem haud quaquam deſiſtat, nullo agit vigore, omniaque debent eodem reuocationem pati priuilegio, quo attentata Iudicium pendente appellatione, gaudent. Gloſ. per Tex. *in cap. non ſolum 7. in verbo reducendum poſt medium verſ. niſi prohibitio de appellat. in 6.* Luncellottus *de attentatis cap. 18. tit. de ſententijs in cauſa attentati ferenda num. 63. & 64.* vbi *Talis nunciatio habet inhibitionis vim attentatorum priuilegium inducens.* Baldus *dicto conſ. 245. num. 2. verſ. 20.* Surdus *conſ. 154.*

E

F

G

H

I

K

A *num.9.lib.2.* Aut noua, per ſemetipſum, vel per alium, procuratorem ſcilicet, mercenarium, vel ſeruum fuerit conſtructio prohibita. *l. 3. ff. quod vi, aut clam.* per inquilinum etiam, aut alium vetare conſtructionem poteſt. *l. interdictum 17. ff. eodem.* Hoc namque interdictum prohibenti domino, vel illi, cuius nomine facta prohibitio conceditur. *d. l. interdictum. & l. 3. ff. eodem. l. ſi procurator* B *17. ff. de noui operis nunciatione*, & aliiſque quorum intereſt permittitur perſonis. *l is qui in puteum 11. §. final. l. denique 13. §. ſi ex facijs, ff. eodem.* quamuis in poſſeſſione minimè ſint. *l. competit 7. eodem.* Ac illos aduerſum competit, qui opus vel fecerunt, vel ipſorum eſt conſtructum iuſſu. *l. 5. §. hæc verba, d. l. is, qui puteum, §. ſi tutores, l. ſemper 15. §. ſi in ſepulchro, ff. eodem.* Adde quod C hæredes, cæteriſque in illud, quod ad ipſos peruenit, actio contra ſucceſſores datur, modo vt annum infra efficiatur, eoquod nullam anno tranſacto virtutem habet; annus autem incipit, die, quo perfectionē habuit, aut opus deſit, perfectum quamuis minimè ſit. non autem à tempore, quo fuit inchoatum, numeratur, ita vt ſequi effectus debet, vt elatum demoliatur, ac in priſtinam reſtituatur opus formam. *l. 1. §. hoc interdictum, ff. eodem.* D

Si precario etiam aliquis poſſideat, opuſque domino inuito conſtruxerit in eo, vt illicitum, debet illud proſternere, ſuumque precarium in ſtatum debet reſtituere. *l. 2. §. hoc interdictum, & l. habet 15. ff. de precario, l. quæſitum 8. §. ex hoc interdicto, ff. eodem.*

Quod ſi nouum colonus opus, vnde E interdictum conceditur, ſine Domini iuſſu fecerit, patientiam, impenſamque reſtituendo pro opere compellitur præſtare; Dominus autem patientiam tantum, aut demolitionis dare impenſam obligatur. *l. denique 13. §. fin. l. nam etſi 14. ff. quod vi, aut clam.*

Exceptio autem, quod non iure fecit, contra hoc proponentem interdictum, nullo modo valet proponi, vim namq; aduerſus, vel quod vi, aut clam F fuit factum iuxta nulla exceptio excipientem defendit. *l. 1. §. denique, ff. quod vi, aut clam.* Exceptionis autem ope, ſi vi, aut clam conſtructum opus fuerit, eodem humi modo ſtratum, poteſt quādoque aliquis repelli: cum ſcilicet vi, aut clam aliquod fuerit excitatū opus, quod vicino damnum afferat, & ille vi deſtruit, aut clam, ſi ab ædificante hoc agatur interdictum, quod illud fuerit G demolitum, poteſt à deſtruente reſponſum dari, quod opus, vi, & clam erectū eadem proſterni ratione debet. *l. ſi alius 7. §. belliſſime*, vbi Gloſa *ff. eodem.* At nullo modo vim ille feciſſe videtur, qui malo abſque ſuo dolo aliquem ad prohibendum venientem armis impediuit; & hac de cauſa ad opus impediendum haudquaquam venerit. *dicta l. 1. §. fin. eodem.* Ne aliena reperiatur in poteſtate illius, qui minimè delictum patrauit, H deteriorem facere conditionem, *l. 2. ff. eodem.* Quod ſi alicuius, opus fecerit domino conſentiente, ſeruus, ille proprijs deſtruere id expēſis tenetur. quod ſi autem eius abſque voluntate conſtruxerit, vt tollatur opus, patientiam præſtare compellitur. *l. ſi alius 7. & l. ſemper, ff. eodem.* Et ſeruum pro noxa tenetur dare: ſed ſi etenim venditus fuerit ſeruus, deſtruendi patientiam primus præ- I ſtabit dominus; & emptor vel impenſas pro demoliendo afferet, aut ſeruum pro noxa tribuet. Si autem primo conſentiente domino fuerit opus erectū, quamuis poſtea ſerui fecerit venditionem, impenſam, deſtruendique patientiam obligatur præſtare, quæ ſi præſtiterit, liberus exiſtet emptor, & ſi adferet emptor, liberationem vēditor habebit; ſi emptor K autem ſeruum pro noxa tradiderit, nullo modo venditor exemptus habebitur: interdicto attamen adſtringitur. *dicta l. ſi alius 7. §. neratius*, & ibi Gloſa *caſus figurans, ff. eodem, l. nam 14. ff. eodem.* Si curator autem, vel tutor aliquod vi fecerit, aut clam, neutiquam de ipſorum dolo pupillus, vel furioſus tenetur; ſed ad tollendum tantum opus patientiam

præ-

A præstabit. *l. is qui puteum* 11. §. *si tutoris, ff. eodem*. Dominus item seruum bonæ fide aliquod facere opus iubens, à quolibet nullo modo vetitũ euenire putans, quamuis qui ędificat constructionis prohibitionẽ timet: minimè illius de persona tenetur, inspici enim debebat. *l. si opus* 20. §. *si iusseno, ff. eod.* Aliter autẽ eueniet, si quis alicui nouum conficere opus mãdauerit: iste solum, non omnes alij, ædicti quod vi, aut clam omnes obligãtur

B actione: Illorum tamen vno damni satisfactionem afferente cuncti liberationem habent. *l. si ego 6. ff. eodem.*

Hic notandum est, quod si Architectus vitiosum, aut perfectum, quod postea corruat ædificium, struxerit, illud iterum suis sumptibus construere tenetur, sicuti & fabri eorum operas locantes: DD. *in l. maritus, & in l. fin. ff locati.*

C Paris. *cons. 37. lib. 1.* Pascal. *de virib. par. 4. cap. 6. num. fin.*

DE DAMNO INFECTO.

Cap. 1.

D QVemadmodum ad munus R. P. rectorum spectat, vt dirutę è dominis construantur domus. *l. ad Curatoris 46. de damno infecto*. Ita etiam stantes, ac non dirutas decet conseruare; qua de causa si firmo ob ædificio aliquod timeatur damnum, quod vicinis, contiguisque adferatur ædibus, ne illarum destruantur parietes, fuit prouisum, vt ædium, qui damnum pauet, dominus, aduersus iam decidentium ædificiorum

E dominum istũ de damno infecto remedium adhibeat; & quoniam celeritas isto exposcenda est negotio, & moram protrahere periculosum, municipalibus, vt futuro prouidere possint de damno, concessa facultas fuit magistratibus. *l. 1. ff. eodem*. Eoquod infectum illud est dãnum, quod minimè adhuc est factum, hac de re debent, ne id accidat, consulere. *l. damnum 1. ff. eodem*: per cautionem infecto de damno certum infra tempus præstandam, quod ad timentis damnum instantiam valet prorogari, & si iam fuerit finitum stipulatio, siue cautio debet renouationem denuo sortiri: cum prius tamen vel per magistratuum inspectionem, vel artis peritis adhibitis, qui eorum de futuro, vel non euenturo damno, examen debuit, fuerit causa perscrutata: *l. dies 4. ff. eodem.* Ita ut non cauẽtem aduersus primi decreti vi missio in possessionem rem supra ruinosam fit, vel partem, eiusque minetur ruinã, & si nulla missum ratione recipiat decretum, eum contra in factum actio ad omne præstandum, quod passum erit interesse, datur eo in contumacia perseuerante, & ad secundi dationem decreti proceditur, immissusque verus efficitur possessor, ac de possessione contumax eijcitur. *d. l. 4. §. si intra diem, &* §. *si fortè, ff. eodem.* Absentem autem cõtra minimè facienda missio est; sed ad inquilini, vel procuratoris domum, si fortè sit, efficitur denunciatio, aut nullo habitãte debet libellus ipse domibus applicari. *dicta l. 4. §. Prætor ait*: & ibi Bartolus eodem. Quod si hæc magistratus efficere neglexerit, eum in factum actione obligari voluit Vulpianus *in* §. *in eum dicta l. 4.* vbi etiam Bartol. Quod nullo modo ad quantitatem refertur, ad id autem, quod verè interest, ac ad vtilitatẽ euenit, quod sua scilicet interest, non ad agentis pœnam, at soluentis respectum, quantum iuratur in litem. *dicto paragr. in eum.* & ibi Glosa *ff. de dãno infecto.* Hæc autem perpetua existit, hæredique, ac hæredem aduersus actio datur. *dicta l. 4. paragr. hæc autem actio.*

Istud autem ædictum, vt Vulpianus inquit *in l. Prætor ait 7. §. hoc ædictum*, damnum nondum perfectum respicit, cũ reliquæ ad quę contingerunt damna reficienda pertineant: vt Legis Aquileæ actione, alijsque cauetur; de damno autem facto nulla hoc datur cautio ædicto.

Extraordinarium istud existit remedium; Hac de re illo conceditur in casu,

cum

A cum nullo modo alia inueniuntur, taliter vt ſolum, cum alia nulla dari poſſit actio, debet præberi. *l. qui bona fide 13. §. de illo, ff. eodem.* Quo in loco habetur, quod ædicti dominus nullo modo ſuis cauere inquilinis compellitur: poſſunt enim eorum ex cõducto intentare actionem, quo penſione pro rata remiſſa licitum alio commigrare exiſtit. *l. inquilino, & ſequenti, ff. eodem, l. habitatores, §. fin.* Aut ad hoc vt refectionem faciat. *l. ex conducto, ff. locati, & cond.* de damno infecto igitur in ſubſidium conceditur actio. *l. damni 18. §. ei qui, ff. de damno infecto.* Si autem priuſquam fuerit data cautio in ruinam irent ædes, damnumque vicino attulerint, ſi diruti dominus ædificij rudera, eo, qui damnum paſſus eſt, inuito, accipere voluerit: dummodo hæc adimpleat tria, efficere id poteſt;

B C Quod omnia ſcilicet, inutilia etiam tollat, & futuro, quod ablatis contingere è ruderibus poſſit, caueat de damno: quod etiam de præterito, cuius reintegrationem facere debet, præſtet; ſi autem illa nullo modo tollere curat, & qui damnum recepit, agere vt tollantur, voluerit, rectè de tollendis ruderibus vti valet interdicto, vt vel indè auferantur, vel pro derelictis dentur, & ſi poſtremò

D dimittere in caſu mallet, vt totas dimittat ædes, in illa etiam, quæ non cecidit, parte cogi poteſt; ſi nullam in cautione petenda negligentiam poſuit, at impedimentum aduerſarius habuit. *d. l. Prætor ait 7. paragr. vnde quæritur.* vbi Paul. de Caſtro, *ff. eod.*

Decem infecti præbet dãni remedia. Bart. *in l. 4. parag. ſi intra diem num. 5.* Et quidem primum eſt, vt cautio detur,

E iubere. Secundum renouatio, vel diei prorogatio habetur. Tertium eſt primo in poſſeſſionem ex decreto mittere. Cognoſcere quartum nõ admittentem aduerſus, extat pignoribus, in dictaque, mulcta captis. Quintum ſuper, in factũ, actionem non admittẽtem aduerſus cognoſcere exiſtit. Sextum, ſecundũ plena interueniente cauſæ cognitione, interponere decretum. Septimum poſt ſecũdi interpoſitionem decreti in rei poſ- F ſeſſionem mittere. Octauum poſt ſecundo miſſionem ex decreto factam, illum, qui in poſſeſſione erat ejicere. Nonum eſt, cum primi poſt miſſionem decreti cedere poſſeſſor ex cauſa debet, vt, ad quod vult Iudex aggrauare, citatus veniat, & cautionem præbeat. Decimum tandem eſt, cum ille, qui fuit miſſus, exire de poſſeſſione debet, ex eo quia, contumax reuerſus fuerit reus, & ſatiſ- G dationem ducere paratur, vel alio modo ſui defenſionẽ legitima ſuſcipit forma. At enim eo quia non omnis remediorum omnium cognitio municipalem ſpectat ad magiſtratum, aliquãdo namque ad Præſidem pertinet, ac Prætorem: Hac de re debet recurri ad eumdem locum citatum ipſius Bartoli.

Damni hæc infecti actio, ſiue interdictum hoc ſolum habet locũ in caſibus, H quibus poteſt ſibi quis facilè caueri. *l. qui bona fide, paragr. cum inter, & l. fluminum 24. paragr. ſeruus quoque, ff. de dãno infecto.* Illis autem in caſibus, in quibus ſolo naturali contingit vitio, vel aduerſarij factum ſit iniuria, vel fortuito, quod caſu, cui proſpici minimè poteſt, euenit, nullum habere locum dixit Tex. *dicta l. fluminum 24. paragr. victum, ff. eodem.* Naturali namque parcendum vitio I eſt. *l. prima, parag. hæc cautio, parag. idem aiunt, & paragr. ſciendum, ff. de aqu. pluuia arcenda, l. damni 43. ff. de damno infecto.*

Cum autem commiſſa infecto de damno erit ſtipulatio, in ea, quanti res erit veniunt, illiuſque impenſæ, qui fuit ſtipulatus, ne ſibi damnum infulciendo opus daret, & ob ruinæ metum alium commigrationem fecerit in locum, ac ſi k abfuerit conducendum hoſpitium. *l. in hac 28. cum lege ſequenti, ff. de damno infecto.* Dicta verò in ſtipulatione haudquaquam immoderata, vel exceſſiua fieri æſtimatio debet, domus nimirum regminis, vel picturæ; honeſtus eo quod obſeruari modus, debet, neque immoderatus ſectandus luxus eſt. *l. 4. paragr. ſi intra diem, & l. prætor ait 7. parag. de*

A *eo cessit, & l. hoc amplius 9. ff. eodem, l. 1. ff. quibus cautio in possess. mitt.* Nulla vero forma cauente aduersario, qui est passus, vel pati ruinoso ab ædificio dãnum potest, nil aliud, quàm opus ipsum ruinosum acquirit, quo dato libero, illius dominus non aliter existit, quàm si animalis damnum dantis dominus ipsum pro noxa tribuens, nullo modo noxius ad maius erit pretium. *d. l. prætor ait, paragr. hac adictum, ff. de damno infecto.* Petrus de Gregorio *in tract. iur. lib. 4. cap 26. num. fin.*

B Si plures autem damnum possunt ex ruina recipere, pro sua quilibet parte, agit, vt æquali modo si plures aduersus agitur pro sua quilibet parte debet conueniri. *l. ex damni 40. paragr. quoties, ff. de damno infecto.* Cum debent autem ob non præstitam cautionem in possessione mitti, æqualibus omnes pro partibus debent in possessionem constitui, diuersas quamuis dominij portiones habuerint. *dicta l. 40. parag. fin. ff. eodem.*

C

DE NOVI OPERIS NVNCIATIONE.

Cap. 2.

D CVm per solertem R. P. Regitorum, illibatamque Mineruam, iam fuerit pro ædificio vi, aut clam è solo excitato constitutum, ac etiam de ruinoso damni actionem infecti æquum præstare visum, consulere non inutile, adiudicarunt, ne aliqua, è cuius ædificatione damni aliquid tertium contra inferretur, molis fieret ædificatio: hac de re auxilium datum esse legimus, in

E *digestor. tit. de noui operis nunciatione*; isto vt ædicto saluum tertij permaneret ius, ne talis fieret constructio vetans; pro iam constructo enim nullo modo ædicti suum sortitur effectum dispositio. *l. 1. paragr. si quis, ff. eodem.* Distinctio autem nouum inter opus infecto à damno, & quod vi, aut clam interdicto habetur. *in l. si aliud, paragr. notauimus, ff. quod vi, aut clam.* Hoc igitur ædicto permittitur, vt siue iusto, siue iniusto nouum F fieret opus modo, nunciationis prohiberetur medio, cum damno melius habeatur occurrere, quàm illius post illationem remedium afferre: *l. fin. Quibus in causis nullo modo in integrum restitutionem interuenire oportet. l. 11. C. quando liceat sine Iudice se vendicare.* Aliquid nãque iure veteri permittitur in opere, quod nullo modo conceditur in nouo. *l. fin. C. de Iudeis*, Glos. *in l. 1. ff. de noui* G *operis nunciatione*: si postmodum enim de construere contendentis, ac de nunciantis constiterit ineptitudine, remitti nunciatio valet. *dicta l. prima, ff. eodem.* Et istud, ne partes ad arma quos, ad Iudicem pertinet, sua ex armis iurisdictione frænare. *l. æquissimum, ff. de vsufructu*, cum siue iusta, siue iniusta inhibitio extet, sit formidanda. *cap. significãtibus de appellat.* Lancellottus *de attentatis* H *lite pendente, cap. 4. num. 519.* Non autẽ in ludibrium habenda. Surdus *cons. 121. num. 10.* De facienda igitur demolitione cum fuerit præstita, vel oblata cautio, minimè autem recepta, ædificare volenti ne ædificatio vetetur actio competit. *l. Prætor ait 10. paragr. deinde*, vbi Castrensis *ff. eodem*; Iure itaque inquit Ioannes Petrus Ferrariensis in forma libelli de actione noui operis. I *Vtile itaque hoc interdictum maximè in ciuitatibus, vbi diuites vani, ædificia magna, & splendida non habita ratione iuris vicinorum amoliuntur, vanissima, & inani gloria tumidi, ita fatui, & stolidi, vt patent hic perpetuò sibi esse manendum.*

Triplex noui nunciationis operis causa extat, Naturalis nimirum, Publica, & Imposititia: Naturalis habetur, cum nostras quid in ædes immittitur, aut in K nostro ædificium construitur. Publica extat quotiescumque leges, aut Senatus consulta, vel Principum constitutiones noui per nunciationem operis defensionem habent. Imposititia tunc est, cum quis post impositam suis ædibus seruitutem aliquid aduersus illam fecerit. *l. de pupillo 5. §. sextus pedius ff. de operis noui nunciatione.* Hoc itaque auxi-

lio

A lio prohibemus, ne quis in nostro ædificationem faciat, vel quid in nostras immittat ædes: *dicta l. de pupillo §. sed & si in ædes, & l. quemadmodum 39. §. 1. ad legem Aquileam.* Taliter, vt si aliquid fuerit in nostro ædificatum, propria tollere, ac demoliri, authoritate valemus. *d. l. quemadmodum 39. ff. ad legem Aquileam.* Vt æquali modo ipse suo in solo dominus iure arroget suo ædificata. *l. redemptores ff. de rei vendicat. l. ij is contra de ædificijs priuatorum*: Cum propria abuti re concessum euenit. *l. sed, & si lege §. consuluit ff. de petit. hæred. l. domum suam ff. de regulis iuris.* Excepto quod Ecclesiæ fieret constructio. Alex. *in l. 1. §. nunciatio num. 5. ff. de nu. ope. nunciat.* Ex eo quia solum ædificio, fauore Ecclesiæ concedit. Alex. *loco citato per glosam in cap. Apostolicos 12. quæst. 2.* Si communi autem in solo ædificare socius voluerit, alter qui nunciationem, vetationemque facit socius, nullo modo propria opus authoritate destruere potis est. Alex. *cons. 134.* Bartolus *in l. prima §. nunciatio ff. de operis noui nunciat. num. 4. l. sed & si inter se ff. de seruit. vrb. prædiorum*, vbi expresse distinctio affertur: eoquod si possessionem solitarie quis habet, propria valet opus authoritate deijcere: aliter euenit si communis cum ædificante habeatur: illo ex eo quia in casu solum per actionis medium operatur. *l. Sabinus ff. com. diuidendo.* Ad nunciationem ergo recurrere socius debet, dummodo vetita operis destructio eueniat. *l. quemadmodum ad legem Aquileam dicta l. sed & si.* Nulla tamen ratione cum prohibita demolitio extat, nunciatio denegatur *l. an vnus ex socijs ff. si seruitus vindicetur.* Quod si autem publico ædificiũ constructur in loco fieri à quolibet denunciatio potest. *l. 2. ne quid in loco publico l. 1. §. nunciatio & l. in pronunciali 3. §. fin. & lege sequenti ff. de noui operis nunciat. l. opus ff. de operibus publicis.* Non solum enim ab inquilinis, verum etiam exteris à viatoribus, si quid publica fiat inuia, euenire prohibitio valet. Angelus, & Alex. *in l. 2. ne quid in loco publico.* Non potest vero constructio propria demoliri authoritate. Alex. *in §. nunciatio nu. 9.* Ex eo quia publicus cuiquam locus nudum ius existit in possessione: vt possit nunquid propria destrui authoritate necesse est. Illud quæ entis possessionem interueniret: hæc tali modo intelligi debet *d. §. nunciatio bat aduertit.* Alex. *loco supra citato.* Locum etiam Ecclesiasticis pro rebus suis quibuscunque habet in Ecclesijs *cap. 1. & 2. de noui operis nunciat.* Qua de causa si quis Ecclesiam, aut aliquam iuxta Parochiam construit capellam, repelli valet, nouumque illi potest opus nunciari. Guidon Papa *dec. 160.* Aliter autem euenit si destructũ reficiatur opus, ex eo quia aliud reficere, aliud è nouo moliri existit. *l. 3. §. enim vero, & §. reficere de iur. actinque priua.* Propterea ædificationem prohibens statutum nullo modo sub se refectionem comprehendit. Iason *in l. ius ciuile col. 2. ad medium num. 10. vers. 3. do iust. & iure.* Alex. *cons. 190. num. 7. lib. 2.* Decius *in l. domum 66. ff. de reg. iuris.* Taliter vt noui ædictum operis nulla ratione vetus contra reficientem ædificium, sed nouum construentem conceditur. *l. 1. §. si quis ædificium*, vbi Alex. *num. 1. & 6. ff. de noui operis nunciat.* Bolognettus *in l. qui viam num. 69. ff. eodẽ.* Quo in loco ampliationem facit, siue destructum penitus, aut non ædificium sit: eoquod vtroque non conceditur in casu nunciatio, cum refectum illud met quod antiquum, non vero nouum dicatur ædificium. *l. fin. C. de incolis, & Cælicolis.* Qua de causa nulla forma reficientem aduersus de attentatis, & actitatis opponi actio potest. Alciatus *cons. 100. nu. 8. tom. 2. lib. 5.* Lancellottus *de attentatis lite pendente cap. 4. limit. 1. n. 39. fol. 322. to. 5.* Sed enim cum penitus, & in totum fuerit ædificij sequuta destructio, si eius reædificatio agi prætenditur, moliri quærentem aduersus noui dari operis nunciatio debet, eoquod velut noua esset constructio iudicare nobis competit per Doctrinam Alex. *in l. 1. §. si quis ædificium nu. 6.* ex eo quia nouum

ap-

A appellatur ædificium. *l. inter ſtipulantem §. Sacram de verb. obligat.* Caſtrenſis *in dicta l. prima. §. opus nouum num. 3. verſ.* Item quando quis reficiat. Iaſon. *in l. quo minus quæſt. 32. col. vlt. num. 183. ff. de fluminibus.* Eo quod ſemel res deſtructa nullo modo eadem, verum etiam diuerſa, ac noua dicitur. Alex. *loco ſupra citato* Surdus *conſ. 121. nu. 8. & 23. lib. 1.* Quicquid contrarium ſcripſerit. Bolog. *loco ſupra cit.* Cum contra communem loquatur opinionem. Afflict. *deciſ. 392. nu.* B *12.* vbi Vrſillus *n. 3.*

Qua de re debet notari quod ſi ſuperficiario in contractu fuerit iam ſemel ædificata ſuperficies deſtruenda, extinctum ſuperficiorum quoque iuſerit: ex eo quia ius aliqua conſiſtens in re cum illa ſimul perit, ac tali ſuperficiarius modo contractus ſuum non habebit amplius effectum. Bartolus *in l. fin. ff. de* C *ſuperfi.* per Tex. *in l. quotiens in fine ff. de vſufructu l. inter quos §. damni ff. de dam. infecto.* Surdus *conſ. 121, num. 15.* Taliter vt ſi denuo ædificationem conficere ſuperficiarius prætendit, nulla erit admittendus ratione. Iaſon *in l. 1. nu. 43. C. de iure Emphiteutico.* Surdus *loco ſupra cit.* Vt æquali forma nouum quis opus facit cum aliquo modo, vel addendo, D aut detrahendo, vel mutando ædificium alterat, illoque de ſtatu, in quo erat, mutat. Alex. *in dicta l. §. opus nouum ff. de no: ope: nunciat.* Gratia *diſcep. foren. 84. l. Seia 6. ff. de auro, & arg. legato.* Brunus *de refect. concluſ. 5. num. 54.* Bert. *conſ. 144. nu. 15. lib. 3.* Cum haud quaquam innouari debeat quod hominum excedit memoriam. *l. in rebus ff. de conſtit. Princip.* Viuius *deciſ. 476. num. 1.* Giurba *obſeruat. 47. num. 9.* Ille autem, E cui nunciatur nullo modo ad demolitionem compellitur, ſi poſt quam fuerit ædificatio confecta, manifeſtumque ac notionem acceperit, nunciantis defectū iuris demonſtret. Surdus *conſ. 154. n. 27. lib. 2.* Vnde rectè ſpretam poſt nunciationem probatio admittitur.

Differentia hoc inter ædictum, & illud quod vi, aut clam habetur; eoquod pernoui nunciationem operis, noui nun- F cians ædificij poſt nunciationem conſtructi demolitionem conſequitur; abſque eoquod denunciandi iure aliquid ſit diſcuſſum. *l. prætor ait 20. §. 1. ff. de operis noui nunciatione.* Quod in interdicto, quod vi, aut clam non obtinetur; ex eo quia neceſſe in illo erit, vt agens ſuo demonſtrationem de intereſſe, ac iure faciat: vt Paulus de Caſtro dixit *in §. hoc interdictum.* Niſi fuerit ſubito de- G nunciatio ſequuta: poſt illam namque nullo modo ſuum demonſtrare ius debet, quamuis de interdicto quod vi, aut clam ſumere actionem velit, quoniam licèt ædificanti, non vero nuncianti ius ineſſet, opus attamen pati demolitionem debet. *l. 1. §. hoc interdictum verſ. & parui refert ff. quod vi aut clam.* Verum, quod in interdicto quod vi, aut clam, cum nuncians dominus non eſſet, nec vlla H ratione ius haberet, requiritur, quod in poſſeſſione reperiatur: vt notatum extat per Barto. *in dicto §. hoc interdictū.* Quod aliter in noui nunciatione operis obſeruationem habet, in quo eſt neceſſe, vt in poſſeſſione nuncians exiſtat. *l. de pupil. §. meminiſſe*, & Gloſa *eo in loco in verbo neceſſaria ff. eodem.*

Differt etiam, quod in illo, quod vi, aut clam interdicto requiri debet, quod I in dominio agens extet, vel ius prohibendi efficax poſſideat, aut ſaltem, quod in poſſeſſione perſiſtat, conceſſo quod nullum, veritate perſpecta ius habeat, alio autem ſuccedit modo in noui operis, quod nuncianti datur, interdicto, licèt neque ius neque poſſeſſionem retineat. Alex. *in §. hoc autem editum n. 30. ff. de noui operis nunciat.* Nunciatio igitur abundantiori modo, quàm interdictum quod vi, aut clam prouidet. Surdus *conſ. 154. nu. 21.* Caſtr. *in l. 1. paragr. 1. num. 4. ff. eodem, & in dicta l. de pupill. paragr. meminiſſe num. 2. ff. eodem.* Opus itaque poſt neglectam confectum nunciationem omnimodam pati demolitionem debebit: ſed ex interdicto quod vi, aut clam, nullum nuncianti, qui illud minimè habeat, ius probetur. DD. *in d.*

A *l. de pupil. paragr. meminisse*. DD. penes Surd. *dicto cons.* 154. *nu.* 23.

Quibus vero ius in re nullum est; nulla vice competit. Glosa *in l.* 3. *paragr. si ego, in verbo inquilinus ff. de noui operis nunciatione.* Ni sese id habere contendat. Glos. *in l.* 1. *parag. iuris nostri in verbo pertinet ff. eodem.* Conueniens illis ergo est nunciatio, qui vel dominium, seruitutemue, illiusque detentionem habeat, qui fundum in pignus acceperunt.
B Specul. *de noui operis nunciat. paragr. fin. l. creditori* 9. *ff. eodem.* Quo in loco. *Creditori cui pignoris nomine, prædium tenetur, permittendum est de iure opus nouum nunciare.* Eoquod vtiles retinet actiones. *l. qui pignori de seruitutibus.* Valet etiam nunciare procurator, & satisdat rem ratam dominum habiturum. *l. cum procurator* 13. *ff. eodem:* Licet si generaliter sese
C mandatum haberet Paulus de Castro, & Alex. *in paragr. qui procuratorio l.* 5. *ff. eodem.* Aliter vero si generalis procuratio effecta quoad iudicia esset: eoquod nunciatio extra iudicialis actus extat. Alex. vero loco supra citato iudicauit ishiusmodi procuratori posse nunciationem conuenire: sed si circa mandatum habetur dubium, procurator de re à Domino rata habenda in obligationem reperitur; aliter nullo modo nunciatio
D erit formidanda. *dicta l. de pupil. paragr. qui procuratorio nomine* vbi DD. *ff. eodem.* Vt æquali modo cæteri alterius nomine denunciantes oportet, vt satisdationem rem ratam esse dominum habiturũ, præstiterint. *dicto paragr. qui procuratorio nomine.* Quamuis nulla de mandato dubitatio habeatur. *l. illud in fine ff. de minoribus*, & qui ad denunciandum mandatum habet, illud etiam ad remittendum,
E satisdatione circa demoliendum recepta, iudicatur habuisse. *l. procurator.* 3. & eo in loco Paulus *ff. eodem.* Remissio vero per falsum procuratorem nullo modo nocumentum domino ducit. *d. l. cum procurator paragr. si in remissione. ff. eodem.*

Bonæ fidei etiam possessori permissa nunciatio euenit; eo quod ad ipsum pertinens quodammodo esse res iudicatur. *l. verbum illud pertinere, ff. de verb. signif.* Glosa *in l.* 1. *paragr. iuris nostri, paragr.* F *pertinet, ff. de noua operis nunciatione, l. in prouinciali, paragr. si ergo, & l. creditori, ff. eodem.* Hoc etiam procedit, si nullum ius haberet, & illud tamen sese habere contenderet. Glosa *in dicto paragr. iuris, in verbo pertinet, & in l. prouinciali, paragr. si ergo.* Pupillus, & seruus nulla ratione, absque eoquod vel domini, vel G tutoris intersit authoritas, nunciationẽ faciunt. *dicta l. de pupillo.* Nec vsusfructuarius nouum ante opus nunciabit, procuratorio vero nomine rectè id agere potest. *dicta l.* 1. *parag. vsusfructuarius, ff. eodem.* Vel per confessoriam actionem vsumfructum ab ædificare volente vendicãdo, quæ vẽdicatio vsufructuario tribuetur, quod ad ipsum nouum opus minimè factum esse pertinuit; eoquod H primum reponi debet in statum. *dicto paragr. vsusfructuarius*, & ibi Glos. *in fine.* Nec vsufructuario nunciare proprietario valet; sed confessoria illi agere oportet, ac interesse, quod noua ex ædificatione suscipiet, consequatur. *l.* 2. & ibi Gl. *ff. eodem.*

Depelluntur illi etiam, qui ad nunciandum nulla vice habiles sunt, vt pote illi, cum quibus pactum ab ædificantibus, vt ædificarent, fuerit factum, ac I illi, qui calumnioso nunciant modo. *l. non solum* 8. *& l. de pupillo ff. eodem.* si res plurium sit in dominio nunciare omnes debent; nec sufficiens si vnus tantum nunciat, habetur. Glos. *in l.* 4. ff. *eodem.* Furioso, & infanti valet absque tutoris authoritate nunciari. *l. operis noui nunciatio* 10. *& l. cuilibet* 12. *ff. eodem.* Fabris K quoque, vel opificibus qui eo operantur in loco nunciari opus nouum valet, & generali forma nunciari nouum opus valet, qui præsenti in re fuerint domini, operisue nomine, nec refert quis iste sit, vel cuius in re præsenti fuerit conditionis, si seruus nempe, aut liber extet; si seruo enim, vel mulieri, aut puero, vel puellæ fit, suum habet nunciatio vigorem. Sufficiens autem est, præsenti in re,

ope-

A operis noui ſic eſſe nũciationem factam, vt domino renunciari valeat. *d. l. de pupil. §. nunciari, ff. eodem.* Quid verò ſi eo in loco nemo reperiatur? Gloſ. *in dicto §. nunciari*, vult ſufficiens haberi, vt ad locum fiat nunciatio: imputatur namque domino, ſi poſteaquam ſciuerit, eo in loco, aliquid ſupra operetur, minimè verò demolitur, quod temporis fuerit, benè tamen deijcitur, quod, poſtquam dominus ſciuerit, fuerit conſtructũ, Gloſa B *in dicto §. nunciari, in verbo nunciationem.* Fit etiam remotiori denunciatio vicino, ſeruitutes namque interuenientibus locis, vel publicis, vel priuatis, poſſunt haberi; quemadmodum vni ex pluribus ædificare volentibus facta denunciatio circa reliquos proprium excipit effectũ: ſed ſi vnus poſt nunciationem ædificauerit, alij non ædificantes, minimè tenentur. Secus verò accidit, ſi communi C plurium rei nocumentum det, omnes opus nouum enunciare obligantur, nec vnius ſufficiens habetur nunciatio. *dicta l. de pupill. §. ſi plurium, l. ædibus communibus 18. ff. de noui operis nunciatione.* Eo quod ex parte, cui nunciatio fit, actio in rem habetur, ex parte verò nuncians perſonalis extat, & hac de re omnes nunciationem ſocij facere debent; ex eo D quia poteſt euenire, vt nunciatorum alter prohibendi ius, alter verò minimè habeat. *§. ſi plurium 2. ff. eodem.*

Noui pluribus fit modis operis nunciatio; verbis namque, ac per lapillorũ iactum, manuum per oppoſitionem, & per prætorem: alieno etiam nomine, ac feritatis in diebus fieri valet, ac aduerſus abſentes, inuitos, & ignorãtes. Alexand. *§. nunciatio, ff. eodem.* Quæ verbis prohibitio efficitur, malo fit modo, timiditatis enim aliquid retinet; ita ut qui E per talem prohibitionem formam facit, ſuo videtur dubium de iure habere, & iſta de cauſa in poſſeſſionem conſtituitur nunciatus. *l. de pupillo, §. meminiſſe, l. prima, §. in operis autem, ff. eodem.* Quo in loco rationem Gloſa reddit, meticuloſus ex eo quia modus, & velut ſibi deſerat videtur, quod aliter euenit, vbi per cæteras nunciandi formas id fuerit actum: allegat Text. *in l. 3. §. ſi amittẽda, & l. ſi id quod, §. fin. ff. de acquir. poſſeſſione*: Licet verbis talem faciens denunciationem in poſſeſſione reperiatur. *l. ſi alius §. ait Iulianus, ff. quod vi, aut clam.* Facto autem prohibitio illo efficitur in caſu, cum per lapilli iactum, vel manum operi oppoſitam cauſa vetandi fiat. *l. vim facit 19. §. prohibitus autem, ff. quod vi, aut clam.* F G

Quæ verò Prætoris iuſſu prohibitio efficitur; vim quodammodo retinet ſententiæ, dum per illam incæptum ſuſpenditur opus. *l. in re communi de ſeruit. vrb. prædiorum, l. quod iuſſit de iudicijs, l. prima, ff. ſi quis ius dicent non obtemperare.* Plures verò denunciationes, ſi plura ſint loca, requiruntur adeſſe, ac plurimæ hac de cauſa remiſſiones, ſi multæ ſint nunciationes oportet interuenire. *dicta l. de pupillo, §. ſi in pluribus, ff. de nou. ope. nunciat.* ſi nunciatio autem certa in loci parte fit, illam demonſtrare nuncians obligatur; ſicuti ſi in toto nunciatũ ſit opere, totum erit etiam opere demonſtrandum. *dicta l. de pupillo, §. qui nunciat, ff. eodem.* Et priuſquam nunciatio recipiatur, debet de calumnia nuncians parte petente, authoreque Prætore debet iuramentum præſtare: Hac de re nullo exigitur modo, vt is, qui nunciationem facit iuramentum præbeat, illud antequam authore Prætore poſcatur. *dicta l. de pupillo, §. qui opus nouum, ff. eodem.* Tale ex eo quia debet iuramentum peti, adeòquod ſi nulla expoſcatur forma remiſſum intelligatur eſſe Bartol. *in d. §. qui opus nouum. n. 1.* H I

Effectus ergo nunciationis præcipuus exiſtit, vt facta nunciatione debet ædificatio ceſſare, ac intermittendũ opus, denunciationis donec habeatur cognitio. alitèr ſi ædificium fuerit poſt illam conſtructum, debebit vt illegitimè confectum deijci: *l. vnica, C. de nouo ope. nunciat. cap. 2. eodem tit. l. prætor ait, §. primo, & §. prætor ait, ff. eodẽ.* Nunciationi enim ſiue iuſtæ, ſiue iniuſtæ præſtari obedientia debet. *l. prima, ff. eodem.* Taliter vt K

A nullis, à nunciato proiectis, exequutionibus auditis, destrui ante omnia ædificium debet, ac temporis nunciationis ad formam reduci: nec illi agere quærenti, sibi ius esse ita ædificium habere, actio erit à Prætore concedenda. *d. l. 1. §. sed etsi is, cui opus nouum, ff. eodem.* Et nullo quamuis modo nunci ti ad hæredes pœna, contestata nisi lite, transeat, demolitionis tamen ad impensas, si reperiantur in possessione, tenentur: hoc B enim rem sequitur vitium, & quemcũque ad damnum obligant possessorem. *dicta l. prætor in fine, ff. eodem cap. 2. de no. oper. nunciat.* Aduertendum attamen est, quod si aliquod operis intermissio periculum afferret, vt si cloacæ, vel riui aut reficiantur, vel purgentur, nullo modo suspensio fit, ac, nunciatione minimè obstante, subsequitur. *dicta l. de pupillo, § si quis riuum, ff. eodem, l. prima, §. si quis* C *purganti, ff. de cloacis.* Hæc noui nunciatio operis per satisdationem de demoliendo tollitur; itaut illa data valet in operis constructione nunciatus continuare. *l. prætor, parag. deinde, & l. de pupill. paragr. his cui, ff. de noui oper. nuniat.* Qua & data, & recepta nullo modo perturbatio nunciato erit asserenda. Alexand. *in l. cum procurator, paragr. si* D *dominus num. 1. ff. de noui oper. nunciat.* Excepto quod vt causa expediretur, nũcians replicaret, vtque Doctores dicũt, proponendo, hodie constat, hodie agatur: Iudicis quamuis arbitrio, si damnũ immineret, erit superscdendum. Castrensis *in l. de pupill. 5. paragr. si quis riuos, ff. eodem.* Ruin. Iunior *cons. 70. n. 15. lib. 1.* Illo namque in casu ædificium construere volens, incæpto desistere tenetur ab opere, minimè ablata fideiussione cum nequaquam fuerit acceptata, E refragante; nullum quamuis nuncians, ita prohibendi ius doceat, de partium donec viribus arbitrante constituẽdum à Iudice infra terminum, cognoscatur, in quo suum nuncians possit ius dicere, quo elapso spatio, nec probato, iure in opere nunciatus poterit perseuerare. Bartolus *in dicta l. prætor ait, paragr. si quis paratus, vers. aut ille qui nunciat de oper. nou. nunciat.* Salicetus *in l. prima ad finem, vers. aut ille satisdationem, num. 3. C. de ope. nou. nunciat.* Azor. *in summa, Cod. de ædificijs priuatorum in fine, vers. item quandoque num. 8.* Glosa *in cap. vlt. vers. non obstante in fine. vers. sed contrarium de nou. oper. nunciat.* Castrens. *in dicta l. de pupil. paragr. si quis riuos.* Itaut nunciantis consistit in voluntate, si accipere satisdationem quærit, cum sese in continenti offert probaturum; & illo in casu minimè cautio est à Iudice admittenda. DD. *in cap. vltimo de no. oper. nunciat.* Castren. *in dicta l. de pupillo, paragr. si quis riuo. ff. eodem.* Quod verum à DD. esse intelligitur, si tres ante menses satisdatio afferatur: hoc namque in casu nullo modo acceptare cõpellitur, suo si de prohibendi iure ostensionem facere sit paratus; tres autem post menses compellitur, vel erit per legem remissio facienda. *l. vnica, C. eod. cap. penult. & fin. eodem tit.*

F

G

H

Multis itaque modis, prædictos vltra, noui extinguitur operis nunciatio, & per nunciatoris equidem remissionẽ, qui nunciationem remisit, primo omittitur. *l. non solum, paragr. sciendum, ff. eodem.* Quæ triplici effici modo potest, aut scilicet à denunciante, vel Iudice, vel I tandem à lege, à denunciante, si opus expresso prosequi modo permiserit. *l. 1. paragr. inde quaeritur, ff. eodem, l. vim facit, paragr. tamdiu, ff. quod vi, aut clam.* à iudice, si negotio examinato ius ædificandi esse, fuerit pronunciatum. *dicta l. prætor ait, paragr. habet autem, ff. de no. ope. nunciat.* à Lege duplici euenit forma; primo, cum nulla ipso iure nunciatio exiſtit, vt si ab eo, qui facere minimè K potuerat, vel cui facienda neutiquam erat, fuisset effecta: æqualiter enim non fieri, & inutiliter effici, sese habent. *l. quoties, ff. qui satisdare cogantur. l. prima si quis in ius vocatus non ierit, l. 4. parag. condemnatum de re iudicata.* Si procurator etiam de ratam habendo rem nullã dederit fidem. *dicta l. de pupill. parag. qui procuratorio, ff. de noui oper. nunciat.* Se-

cundo

A cundo à lege prohibitionis ſit remiſſio cum de demoliendo, fuerit (vt dictum) præſtita cautio: de digeſtorum planè iure per anni curſum nunciatio terminabatur, Codicis autem diſpoſitione haud illo finitur modo, verum etiam annum vltra durationem conſtat habere *in l. vnica, C. eodem.*

Nunciantis etiam ſequuta morte nũciatio expirat. *l. non ſolum, paragr morte, ff. eodem.* licèt nunciati funere nulla depereat ratione: illius namque ex parte, cui nunciatio fit, realem habet ſtatum. *dicta l. non ſolum, paragr. morte nuncianti.* attamẽ reſpectu perſonalis exiſtit, cumque illius amittitur perſona. *l. fin. ff. eod.* Vt æquali modo minimè vim retinet, ſi rei, pro qua fuit effecta, ſequuta ſit alienatio. *dicta l. fin. ff. eodem.* Cum eodem vigore tàm in poſſeſſionis cũrẽtia, quàm in morte, ratio militet. *d. paragr. morte, ff. eodem*: & quamuis tranſitoriæ ſint ad hæredes actiones, & incœpta ad illius iudicia commigrent. *l. prima ex delicto defunctorum inquantum hæred. tenentur l. prima, C. vt actio ab herede, & contra heredes.* Hic attamen in materia ſi nunciante adhuc viuente nondum inchoatum fuerit opus, & ita res integra exiſteret; illa vtique nunciatio nullo modo ad hæredes tranſit: ſed eo benè in caſu progreſſum ad hæredes facere videtur, ſi nunciatore adhuc vitam ducente, aliquid, licèt exiguum, fuerit operis effectum, cum nulla res integra ratione dicatur. Bartol. *in dicto §. morte num. 6.* Vt pari modo haudquaquam operis nũciatio morte deperit ſubſequente, ſi pro ſe, ſuiſque nunciatum fuerit hæredibus.

l. idem proferre, paragr. primo de arbitr. l. ſi vero non remunerandi, paragr. fin. & l. ſequenti, ff. non dati, l. cum precario, ff. de precar.

†

DE DOMORVM PRIVILEGIIS.

Cap. 3.

PErfectis, extructiſque ædificijs, fuerunt illis è R. P. moderatoribus priuilegia conceſſa, & præcipuè quidẽ, ne quis in domo poſſit capturam pro debito ſubire. *l. plerique, ff. de in ius vocando*, vbi Bartol. & Iaſon. eoquod ſua vnicuique domus refugium eſſe debet. per Text. *in l. qui domum, ff. de iniurijs. l. prima, C. de præ. lib. 12. l. nemo de domo, ff. de regulis iuris.* Guidon Papa *qu. 422.* Paulus de Caſtro *in l. cætera, §. hoc ſenatus conſultum 2. ff. de leg. 1. & conſ. 43.* Et plurimę noſtris hiſce temporibus hoc in Regno Ciuitates Inuictiſſimis è Regibus, diligentiſſimiſque Proregibus huiuſmodi exornatæ priuilegio inueniuntur: quas inter hæ Argyrina Ciuitas, quæ ſub anno 1641. die 27. Februarij potita fuit priuilegio ab E. C. S. modo prædicto.

Quod cum ædificijs fuerit conceſſum priuilegium, neutiquam pati renunciationem valet, iuxta ſententiam Alexan. *in conſ. 37. col. 2. vol. 2.* licèt Marianus Soccinus *de citatione col. 74.* Port. *in concluſ. 20. limit. 10. & 15.* contraria fuerint in opinione, quos videtur ſequi Muta. *in pragm. Regni de Baucher. mercator. &c. in fine num. 10. fol. 599.* Quod ad Apothecam, ſtabulum, hortumque ſi dictum domus habeat, & ſint in illa ſituata, extenſionem etiam habet. Caſtren. *conſ. 454. lib. 1.* Iaſon *in l. plerique, ff. de in ius vocando.* Verumtamen eſſe reputo, quod quamuis domus appellatione, hortus, ac ſtabulum, Apotheca, & ſimilia ei coniuncta veniant; domus autem neutiquã nominantur; eòquod extat aliud, quod ſit domus, aliud quod in illius appellatione comprehenſum reperiatur: ex eo quia domus ad cognitionem, ſi fuerit pro habitatione moles conſtructa, peruenimus, vt ex aduerſo iudicamus. Soccinus *in l. plerique n. 57. ff. de in ius vocan.* Tuſcus *concl. 619. lict. A. D. num. 7.* & de ma-

A materia domus videndus erit Angel. *de malefic. in verbo facit insultum à nu. 3. cum seq.* Aliter autem euenit, si in domo non fuerint, nec eodem constituta sub tecto. Corn. *cons. 203. nu. 6. lib. 1.* Castren. *consil. 211.* Quo in loco dicit, quod communē secundum vsum talis neutiquam venit Apotheca, neque cæteræ domus partes, quæ haudquaquam ad habitandum: sed mercimonij causa: vt cum stabularijs tabernæ, fuerint constructæ, compræhensionem habent. Castren. *cons. 92. per tot.* Qua de causa euenit, quod licet ex apotheca, & taberna nequaquam domus appellentur, si eo attamen in loco domini persistant priuilegio domibus concesso gaudent. Soccin. *in l. plerique, nu. 57. ff. de in ius vocando, vers. secunda conclusio.* Quo in loco ex omnium sententia Doctorum certum istud esse reliquit; cum

B

C alliquis insuper propria deduci è domo non permittitur, à superficie, siue domus ipsius tecto intelligimus; ex tribus namque domum perfici, è solo scilicet, parietibus, ac tecto diximus. *l. eum qui ædes, ff. de vsucapionibus.* Itala *de immun. Eccles. lib. 1. cap. 4. § 9. n. 25. in fine.*

Istud attamē domorum priuilegium nequaquam criminalibus defensionem præstare potest pro causis; impunè quis

D etenim ex his potest ad puniendum extrahi. Gabriel. *concl. 10. lib. 7.* Soccinus *de cit. art. 17. ampliat. 5. col. 3.* Farinaceus *tit. de carcerib. & carcerat. quæst. 27. n. 92.* Adde quod etiam puniendus, ostium, fenestrasque concludens, vt suæ obstet capturæ, possunt ex officialibus, iustitiæque ministris iure perfringi. Paris. de Puteo *tract. de sindic. in verbo captura c. 5. n. 2. & 3.* Folerius *pract. crimin. in verbo*

E *ne tutos nu. 4.* Farinac. *loc. cit. n. 93. & 94.* Glosa *in l. nemo, ff. de reg. iur. & in l. sed etsi ff. de in ius vocando.* Certum autem existit criminali pro causa tutor reddere confugientes Cardinalium, Episcoporūque domus. Clar. *in § fin. qu. 30. vers. item adde.* Manfred. *de Cardin. cap. 8. priuil. 18.* Quo in loco affirmat debere securitatē in huiusmodi palatijs delinquentes habere: vt receptum consuetudine tradit fuisse; quod fuit confirmatū à Nauarra *Manual. confess. cap. 25. n. 18. in fine.* Nullum adducente impedimentum, quod istorum domus Ecclesiæ nullo modo contiguæ habeantur. Marius Itala *de immun. Eccles. lib. 1. cap. 4. §. 9.* Et quamuis alma in Vrbe tali neutiquam sint priuilegio cuiuscumque domus decoratæ: illam tamen extra Cardinalium propter, Episcoporumq; dignitatem reos ad ipsus confugientes tutos reddunt, & efficiunt: vt idem Itala *loco cit. n. 23.* scripsit, pluresque allegat DD.

F

G

Aliud existit etiam priuilegium, vt scilicet magni pro ædificij constructione vicinæ, domino inuito, domus coniungi possunt; cum prius tamen pretium, ac tertia illius pars pluris fuerit soluta: vt per *Pragm. Regni sub titul. de priuil. ædific. palat.* vel magnas domos, quo etiam in loco forma traditur, quomodo debeat procedi, ex illius, qui ædificium erigere quærit, parte in eum qui venditioni acquiescere cogatur.

H

Priuilegium quoque est, vt si incendium exortū in domo vicini sit, ex quo timor adest ne ad alias, quę proximæ sunt faciat progressum, potest qui damnum timet, comburentem iam domum, propria humi authoritate deijcere, cùm neque ciuiliter, vel criminaliter emendandum compellatur ad damnum. per Text. *in l. 3. vers. quod ait prætor, ff. de incendijs ruina, & naufragio* Menoch. *consil. 107. n. 6. & 9.* Decius *cons. 51. nu. 5.* Gomez *var. resol. tom. 2. cap. 2. n. 39.* Auend. *de exequend. mand. lib. 2. cap. 3. nu. 5. vers. sed pone.* Scipio Rouit. *deis. 59. n. 7.*

I

K

DE MEDICINA, ET MEDICORVM STATV.

SVA licet mortales corpora per Architecturæ ministerium nullam temporum, iniuriâ extimescentes, tuta viderent, cum tot attamẽ aduersus incommoda nullo modo benè adhuc firmata conspicerent, nec eodem perpetuò in statu persistere potis essent, nunc autem secunda valetudine, viuere, morbis nunc defatigari: & simul beatiorem, feliciorem que longè alio statum ducere cõspicerent, cum vigorosa eorum quis præstaret sanitate, quàm qui morborũ patiretur labores; vnde meritò de valetudinis laude iucundissimum, gratiarũque plenissimum Aphronij Pæan Syconij Iulij Cæsaris Scaligeris emendatum iudicio habemus, ita dicentis.

O sanitas beata,
O sanitas amanda,
O sanitas colenda?
Tecum mihi beatè
Reliquum agitare vitæ
Liceat mihi. Perennis
Comes ò adesto vitæ:
Nam quidquid est bonorum,
Et quidquid est leprorum,
Et quidquid est bonorum,
Et quidquid est amorum,
Magnis in auri aceruis
In liberis venustis
In principum decore,
In coniugum fauore,
Et quidquid est quod ampli
Largitor orbis Auctor
Quietis à labore,
Gaudique post dolorem
Tecum viget viretque.
O sanitas beata.
Tu ver facis suaue
Fulgere gratiarum
Sine te nil beatum.

Illa enim sanitatis extat præstantia, vt cætera mortalium bona, honorum pompa: nobilitatis decus: eruditionis claritas: pulchritudinis gratia: diuitiarum, potentia: fortunæque fauor: eum, quem habent, splendorem ab ipsa mutuari, vel si ex se accipiant nullum esse, si absque illa sint, ac omne amittere pretium, videantur. Sanitas itaque hac in mortali vita illa est, qua nil vel pretiosius esse potest, vel iucundius; qua nil gratius haberi, vel amabilius optari valet. Et hac de re medicam adinuenire artem, cæpere, quæ, vt possibile, sanitatis in, statu permanentis viribus corporis curam adhibeat, inque morbos dilapsum antiquæ redderet sanitati: ea etenim nostra valdè commendatur ætate, maximoque habetur in pretio: cunctas namque operationes humanam circa salutẽ applicant Medici, ac Medicinæ finis de conseruatione, sanitatisque recuperatione sedulus est: cum ex Galeno habeamus *lib. de sectis cap. 1. Medicinæ artis scopus sanitas est, finis ipsius sanitatis possessio.*

A *ſeſſio.* Sed enim finis nomen, fuit etiam ſcopo à Philoſophis conceſſum; neque hoc abſque cauſa fuit effectum: propoſitum namque finem artificis in poteſtate, ac manu omni minimè poteſt adeſſe tempore: propterea Iulius Cæſar Scaligerus *in l. 1. de plantis. Eſt ſcopus (inquit) opera, ſiue officium, finis autem eſt, quod artificem ad operam mouet, ideſt operæ perfectio, mouent quidem etiam opera artificem,* B *ſed non primo; quia finis primò non ſimpliciter, quia mouet, propterea quod mouetur, id circo finis etiam nomine donatus eſt ſcopus ab Ariſt.*

Et licet medicina, vt ex Hipp. Ariſt. Gal. Auer. alijs doctiſſimis, excellentiſſimiſque viris habetur, ars exiſtat: ex eo quia non ſolum naturam, verum etiam præ oculis poſitam ſanitatis conſequutionem habere debet. Nulla tamen forma valet negari, C quod tum ſubiecti ratione, cum finis intuitu, inuentorumque etiam obiecta nobiliſſima inter cæteras nominari valet, & primum ex eo quia humanum circa corpus omnium nobiliſſimum verſatur; quod ſanitati, & morbis obnoxium, vel quoad valeat ſanitatem recipere. Secundo huius finis artis exiſtit ſanitas in qua maior poſita hominum felicitas. Tertio eoquod ſancti tot, D Imperatores, ac Angeli, & illam Deus ipſe adhibuere. Illi ergo maximam ob inuentoris excellentiam, qualis omnipotens fuit artifex, profeſſorumque ſplendorem, vt ſublimes tot, è Tiraquello de nobilitate numerati homines, debemus reuerentiam ipſa enim prorſus medendi ſcientia diuina exiſtit.

Habito medicaminis etiam reſpectu; ex eo quia medium, cuius virtute amiſſa redhibetur, ac debilitata ſanitas reficitur, E *Dei*, appellatur donum Medicus enim Philon; *vt lib. 28. antiq. lect.* Rhodiginus refert dicitur, cum nonnulla medendi ad vſum optimè idonea inueniret, ac excellentiſſima conficeret medicamenta, regiaſque aliquas, vt Plutarchus explicauit, elexipharmacas pangeret poteſtatis, quodque ſalutares, & quodammodo diuinas haberet vires, Theon θεῖν χαρις Deorum hoc eſt munus, aliquo velut adagio, nominare conſuerat: teſtatur etiam Auicenna in monumentis relatum, omne medicaminis genus Dei dici donum, vt etiam penes Galenum ſcriptis traditum legimus. Neceſsitatis tertio, ac indingentiæ ratione maximis extolli medicina laudibus debet, Quis enim omni Ciuitatis ordini, omnique ſexui, vniuerſeque hominum ætati Medici operam pertinere G ignoret? Cuncti namque in R. P. medicinæ indigent cura, ſubque illius manu, ac virtute ſubiacent, morbi è corporibus exulant, ſanitatis vires priſtino redduntur vigori, languens, debeliſque reuiuiſcit ſanitas, ægritudines perfracto deijciuntur è corpore, ac denique tot funereo ſub rogo, Parcæ ſentientes ictus, horridaque pertingentes orci limina lethum ſciſſuri flumen, luci vitalique H reſtituti auræ pænè cæleſtis dicam artis ope viuunt. Qua de cauſa Tiraq. *de nobil. aap. 31. num* 407. Epilogo medicinæ laudes ab antiquitate, ab inuentoribus ab honoribus, à difficultate artis, à dignitate, à neceſſitate, ab vtilitate recenſet.

Medicinam igitur, artem quoad poſſibile vigoroſas conſeruantem vires, ammiſſaſque recuperantem definitur I eſſe. Ipſius diuiſio duplex; Practica, & Theorica. Prima in dietem, Pharmaciã, & Chirurgiam: ſecunda in rerum naturalium, non naturalium, naturamque aduerſus conſiderationem ſubdiuiditur. Triplex olim ſectatorum genus habuit: ſub primo continentur Methodici, quorum Princeps Acron, Theſſalus ſub Nerone promotor, illud Apollinis ſectatores ſunt ſequuti. Empirici ſub ſecundo habentur, Eſculapium illius fuiſſe inuẽtorem tradunt, ſectatores fuere Philinus Cous, Serapion, Apollonius, Heraclides Tarentinus, & alij. Rationales, vel Dogmaticos tertium cõtinet, & Hippocrati ducitur. Illud ſequuti Diocles, Praxagoras, Chriſippus, Eraſiſtratus, Herofilus, Archigenes, Agatinus Pruſeas, & nonnulli alij. Methodici autem K

pau-

A paucis vtentes præceptis vehementi occurrunt morbo dum tria malorum constituunt genera, Asrictum scilicet, si naturales retineãtur excretiones, Fluens si plus æquo dilabantur, mixtũ si vtrinque habeatur excessus, humorum scilicet abundantia, tumorque innaturalis congrescens, quibus pars lædatur. Empirici enim genetis aseclæ velut solius experientiæ fulti munimine, nullam de

B morborum causis sollicitudinem habentes, remedia ex memoria, inspectione, historiaque deducta præbent. Dogmatici verò, doctrina, ratione, authoritate, ac vsu corporum diligenter naturam inuestigantur, signorum vires omnium, causarumque differentias perpendunt, curationes iuxta indicia instituũt: hac de re tutissima, excellentissimaque existit, & nostris hisce temporibus, vt

C legitima exercetur: ex eo quia non solũ, vt Methodica, sese coniecturis, nec non experientia, vt Empirica munit, verum etiam vt ex Galeno habetur 9. Meth. *cap.6.* Duplici connixa fulcro experientia scilicet, ac ratione felicissimum facit progressum.

Nouem diuisa fuit in tractatus Medicina in Phisiologiam scilicet, Pathologiam, Aethiologiam, Simioticam Hygieinem Dieticam, Therapeuticam,

D Pharmaceuticam, & Chirurgiam.

Phisiologia, quæ dogmaticæ pars existit medicinæ totum in naturæ examinatione studium ponit, illo autem nomine substantiæ constitutio, animalis facultas, calidumque innatum, ac rei confirmatio, & quasi temperatura venit.

Pathologia de morbi affectibus con-

E siderationem facit; in illis etenim cum, & morbus, & eius inspicitur causa syntomata etiam animaduertuntur; Morbus præter naturam est, actionem impediens affectu: quamuis differentia posita fuerit à Fornelio *lib. 1. Pathol. cap.2.* quæ contra, & præter naturam eueniunt, dum ita scribit *Omnis corporis constitutio, atque affectus, aut naturalis, aut non naturalis existit, atque non naturalis, alius præter naturam, alius contra naturam est: præter naturam tamen si ex naturæ præscriptione est, illi nullam vim infert: contra Naturam, non modo Naturæ limites excedit, sed & illi, vim infert, eiusque vires, & functiones turbat.* Quæ sententia nullo modo Sennert. *instit. Medic. lib. 2. part. 1. cap. de morbi natura.* placuit circa principium: medici namque præter, & contra pro vno eodemque accipiunt; morborũ genera ætatis, ac sexus habita ratione trecenta, & vltra in homine recensentur, ex quibus qui sunt inueterati, difficili expugnantur modo, nascentes, nouique facili superantur forma.

Ethiologia morborum inuestigatur origines, ex eo quia nulla ignotum ratione valet sanari; causa ergo, ac morbi materies secundarum excessus qualitatum, existunt, vt duritiei, &c. morbi formæ habentur, quę innato veneno intimam corrumpere substantiam, totiusque dicuntur morbi.

Simiotica signorum ex diuersitate, valetudinis, morbique præclarè affectiones animaduertit. Hippocrates autem communi omnium, ac vniuscuiusque propria ex Natura morbos dignosci scriptum reliquit: Signa verò in morbosa diuiduntur, salubria, & neutra: prima commemoratiua sunt, quæ præteritam oculis opponunt corporis constitutionẽ: præsentem, declaratiua, ægritudinis statum, speciem, partem affectam explicãt, & causam. Morbi periodos, ac euenta prædicunt, nunciantque prognostica; per simioticam enim cuiuscumque tàm sani, quàm imbecilli agnoscitur constitutio, latentesque in singularibus, indiuiduisque per signa morbi discernuntur, vt quidquid de illorum exitu considerari debeat, valeat cognosci. quę licet ad curationis intelligentiam necessitatem habeat nullam, cum curationis affectus cognitio possit acquiri; quamuis qua debeat ratione cognosci, non dum sit notum, cum necessarium attamen, si ad operationes, curationemque descendere animus, habeatur; vt affectum cognoscendi existat ratio: affectum namque

A minimè cognitum curare medicus nullo modo poteſt. Vnde merito Semiotica, hæc inſtituitur curatio, quæ quamuis ob ſupradicta, nequaquam neceſſe ſit interuenire; artis ad authoritatem tamen, quàm apprimè auxilium affert, cũ ægroti enim ea, quæ accidunt medico iam cognita videant, non ſolum illam commendant, verum etiam maiorem præſtant illi & obedientiam, & fidem: immò B præuidens, quæ ſunt ægrotis futura Medicus, tempeſtiuè illis valet occurrere, talique inſtructus munimine, vulgi calumnias valet, dum illa, quæ ſunt cuẽtura, præuidet, facilius euitare.

Præſagia è coctione pulſu, animaliq; facultate, oculis, ac ſitu, reſpiratione, ac voce, animo, ac excrementis, vrina, & ſudore, ac denique à viribus deſumũtur: quæ pluris debent, quàm multitudo æſtimari, quibus de omnibus Hippocratis extant aphoriſmi. A criſſibus etiam cognoſci vel ad ſalutem, vel ad intentum, meliorem, deterioremque ſtatum valet, bona morbi fit in permanentia, mala illum anteuertit, quod ſi longa vacuatio fuerit, debet optima reputari, exiguũ namque minimè criſiuerint.

Quod autem ad tempus attinet, licèt D omnes critici poſſint eſſe dies, ordine tamen, ac viribus primipilaris iudicatur ſeptimus eſſe: decimus quartus naturam ſeptimi præcipuè imitatur: ex eo quia tunc oppoſitum obtinet in morbi principio locum, acutorumque terminus morborum extat: Vigeſimus ter ſeptenum includit numerum, vltimuſq; ex decentia limes acutorum: quadrageſimus, vigeſimi ex duplicatione lento E procedentium motu exiſtit terminus: ſeptimi quartus, vndecimus decimiquartus, vigeſimi decimus ſeptimus index habetur: infauſtę in ſexto oriſes plurimum interſunt, ex eo quia octauo, decimo, ac ſimilibus peior exiſtens, Tyrannus nominatur: in Solem, ac Lunã oriticorum paſſim cauſa refunditur dierum, verum cœteris potiùs naturę myſterijs cenſeo ducendum, quod Helmõtio *tract. de morbis tit. in puncto vitæ circa finem. fol.* 342. placuit: qui dicit criſis equidem in mobis nil excepto Archeo probat, ſi Hippocrati credant aſſerenti naturas morborum ipſas medicatrices, auxiliatriceſque vnicas exiſtere, Lunæ etenim cauſatiuo criſes modo minimè facit, ſolus attamen Archeus, Lunæ rythmum inſequens id peragit; dies namque illa metitur, magiſque in actionum Archei probationem, quam in cauſalitatem reſpicit, Luna enim oppoſito, quo primo erat die, in loco decimo quarto reperitur: ergo Archeus etiam, qui Lunæ rithmos æmulatur, ſic ſeptimo de die oppoſitas debet vires habere. Morbi vero cronici ſenſim ſine ſenſu per menſes, annoſque, & ſæpius terminantur in ætates. F G

Ad ſex non naturalium vſum rerum dietetica pertinent remedia, in quibus, H vt in alijs præſcribendis rectas iuxta, communeſque medicinę regulas gerere ſeſe medicus debet; harum primus aer eſt, ſecundus motus, & quies, cuius in præſcriptione non rarò grauem incidit medicus in errorem, cum interdum in opportunum iniungit motum; ſomnus, tertius, & vigilia, quibus in rebus rationalis artis innixus regulis debet medicus procedere; quarta è re deſumi remedia poſſunt, ex cretione ſcilicet, ac retentione: ad animi quinta paſſiones pertinet res, quarum ad repreſſionem, vt viribus poſſibile, curam æger ponere, & quantũ Medici requirit poteſtas, frẽnum immittere adſtringitur: excepto quod impoſſibilitas, ac talium ad conculcationem paſſionũ impotentia abundantium ex qualitate humorum dependentiam habeant, quos, ne moleſti vſque ſint reſolui, ac euacuari, aut in aliã K abire naturam agere medicus debet: aliter enim vix ægro poſſibile fit, vt ſeſe valeat cohibere.

Cibus, potus pro rerum vltima naturalium numeratur, quorum in adminiſtratione, plurimos, vel rigoris, vel indulgentiæ exceſſus committere valet medicus errores; vnde ita in his, vt in

alijs

A aliis communem, rationalemque medendi viam debet seruare, hac de re tenuissimam plures per dies morbi extra indigentiam neutiquam mandare dietã debet.

Hygienia corporum in sanatione, quòd medicorum extat scopus, consistit, illiusque ad consequutionem omnes medicinę partes applicantur, ad quã omnes de alimentorum qualitatibus, de
B cibis optimi, reique succi, de sanitatis defensione, similesque attinent libri. Talis Medicinæ pars, excellens velut œconomi prudentia, secundum temperamenta, consuetudinem, temporaque alimoniam suppeditat; calidis inde, ac siccis frigidus humidusque decet, calidis, ac humidis tenuis, aciduslque est victus conueniens; salsa, & cum amaris acria biliosis vetantur, dulciaque, ac so-
C lidiora debent afferri, nec inædia nil maius nocet, ac mediocris aquæ bilem potus retundit, pituitosa, calida, siccaque, ac alia sunt apta, frigida sunt molesta, maximum dat inędia profectum, salsa, & crassa, leguminaque omnia, vt flatuosa, & cruda, nocumentum melancholicis afferunt; calida vero, humidaque ut fragrans, tenueque vinum vtilia sunt: ætatum quoque varius adhiben-
D dus in cibis rithus; humidus namque, ac moderatæ calidus pueris victus confert, iuuenibus nimium ex se calidis, ac siccis, frigidaque, ac humida victus qualitas congrua extat, balneo, somnoque cibis, & calidis, & humidis fouentur senes, incidentia diaretica, vinum fuluum, generosum sunt apta, mel vtilissimum illis etiam iudicatur. Debent etiam anni vbique tempora obseruari,
E hyeme namque debet copiosius comedi, sed elixis frequentius sunt assa anteponenda, robustiorique bibendum vino, ingruente autem vere, abundantius, ac dilutius sitis feruor compescatur, aliquid ciborum copiæ, qui tenues existãt, demendum, vtilis euacuatio habetur, ac inędia; frequentior æstate potus cõceditur, fructus, & olera, vt sedetur æstus, iusculaque permittuntur: sicca,

F & melancolica longè sint Autũno ædulia: parcus autem, sed frequens adhibendus cibus, fructuum nociua est abundantia.

Debet etiam consuetudinis inspici ratio; qui benè autem valent nullo ab assuetis modo cessent, sanis etenim omnia existunt sana, longo siquidem tempore adhibita, pessima quamuis habeãtur, nocua minus continuò pro vsu erũt, immo & sæpiùs venenum in alimentum
G conuertitur: iuxta decantatum illud carmen.

Proficit epoto Mitridates sæpè veneno
Toxica ne possent sæua nocere sibi.

Duplex Therapeutica: vniuersalis, & particularis, extat. Vniuersalis præcipuæ sunt partes: Indicationes, Vacuationes, Phlebotomia, Cucurbitulæ, Hirudines, Vomitus. Indicationes duæ, gene-
H rales habentur, personarum ab affectu, qui detrahi appetit vna, naturali à positione quæ suam desiderat conseruationem altera est, vtriusque in hoc discrimen, quòd contraria contrarijs curationem, similia è similibus conseruationem excipiant, non similia verò è similibus, vt Paracelsistarum fuit iudicium, curantur; solus enim similibus incluserunt sanationem, contrariorum admittentes potestatem, & licet familiaritatem
I similitudo inferens, non difficilem remedij susceptionem, vnionemque, ac ingressum symboli propter conformitatem reddat, nullo modo tamen cognouere, quod ista sufficientia ad sanitatem requisita neutiquam existant, agentia, saltem verò externa media occasionalia; siue conciliatrices medicinæ debent, qualis Pharmaci puritas, acutiesque venire: ad istam autem, li-
k brorum, de simplicium facultatibus medicamentorum, de venæ sectione, de curatione sanguinis permissionem habita, de hirudinibus, cucurbitulis, excarnitionibus, lectiones pertinent.

Particularis, vel specialis, quæ Pharmaceutica vocatur, omnium prorsus administra medicamentorum extat, quibus, si aut curatura, vel chirurgiua, siue

A dietica ſint, corporis immutatur ſubſtantia, ex elementis, vegetatiuis, metallis, animalibus, ac lapillis remedia deſumuntur, in eis delectus, Præparatio, Compoſitio, ac Ordo attenditur: iſta enim quos purgari oporteat reſpicit, quibuſque medicamentis, qualique medendi methodo, & curanti ratione agi debeat; de medicamentorum compoſitione tractatus, aut libros iuxta ge-
B nera, & loca inſpicere nobis conuenit. Chirurgica pars reſtat, de qua ſuo loco, atque Chirurgorum de ſtatu, velut ſeparata de arte agendum.

Enimuerò cum maior ineſt morbo vigor nullus remedijs eſſe locus poteſt: vt ex Hippol. 4. Act. 22. habemus, quod his Celſus verbis confirmauit. *Morbo reluctante nil medicina prodeſt.* Et idem eſſet huiuſmodi curare morbos, & ægri
C procurare ſalutem, ac ſi mortuum ad vitam iam hominem reuocari à medicina expoſceretur; vt dictum fuit à Zacchia *queſt. Medico-leg. lib. 6. tit. 3. que. 2. num. 1. circa finem.* Et licet medicinæ finis exiſtat ſanitas, finem tamen iſtum non vſque Medici conſequuntur: Qua de cauſa Plinius Senex *lib. 19.* verſutos, deceptoreſque, illos nominat, qui ſanitatem promittunt, quam poſtea nullo
D modo conſequimur. Ac tali modo nullam inconſtantiorem eſſe medicina dixit artem; Plinius enim ſuam compeſcere petulantiam debebat, nec adeò abſolutè illam, ſi finis longè ab intentione abſit, fallacem nominare: neque inſpectatus illi tribuere debebat euentus, ex eo quia non euenit, quod primaria ex Medici intentione ſanitas minimè conſequatur, cum ſemper morbo expulſionem, ſanitatique ingreſſum dare ipſe
E contendat, verumtamen alienis, ignotiſque cauſis, quæ Medici, & impediunt intentionem, & perturbant, hoc efficiatur.

Et primò quidem duo poſſunt morborum hominibus euenire genera, viuendi quædam ex intemperie orta, quædam vero ſine culpæ voluntate corporibus Dei mittuntur potentia, contrarioque ſyderum oriuntur afflatu; quos in- F
ter fatalis Medicinæ ſcopulus occurrit, ac ingenti retenta obice ſuum ſæpe finē haud quaquam conſequitur. Cum morbo enim terminus iam vitæ premit, pallida quæ interdum pulſat æquo Mors pede nullo humano ingenio, aut illius quocumque munimine, corruptibile valet corpus à lætho peccatorum, & pæna, & ſtipendio liberari: inuiolabili enim
G rigore Naturæ leges incedunt, & diuortium animam inter, & corpus, neceſſe eſt ſequatur, cum peccati ſit mors ſtipendium: vt ſcriptum nobis reliquit Diuus Paulus *ad Roma. 6. & in Geneſi 2. 3. 17. & 19.* habemus.

Secundò cum ignauorum imperitia medicorum, ac pernicioſa eorum medicamenta talem reduxerint ægrum in ſtatum, vt quamuis optimorum applicetur vis, corruptum, periculoſumque ac ve- H
lut inſanabile malum effectum nullo priſtinum reduci modo ad ſtatum poteſt. Ex inſolenti ſæpius medela, vel nouus inducitur, vel inductus exacerbatur morbus, vt ſingulos videmus in dies: namque.

Temporibus medicina valet data tempora proſunt.

Et data non apto tempore vina nocent.

Vt ex Ouuidio de remed. Amoris habemus. I

Nullam ergo debet admirationem adferre, ſtultam gentes medicorum attendentes imperitiam dicendi ſibi occaſionem ſumpſiſſe optimam, non vti medicina, medicinam eſſe, cum plurimi eorum erroribus immaturo decidentes funere vitæ clauſerint periodum: qua de cauſa Ptolomæus quadripartiti 4. violentæ inter mortis genera medicorum
K propinatis reculſionibus mori connumerat, medicamentis nimirum in opportuno adhibitis tempore; cum nulla morbis ad ſtatum, qualitatemque habeatur cōſideratio, medicina etenim non ſolum in medicamentorum conſiſtit virtute, recto verum etiam in vſu. Concocta namque, non autem cruda Hippocratis euacuari ex præcepto debent, ſecundumque initia, & fines, cum longinquio-

ra

A ra exiſtant omnia, & ita morbi, vel in principio, vel in declinatione: qua de re ſi inconſiderato modo, medicamentum daret medicus, vel ſuum non conſequitur finem purgatio, & nil, aut parum extrahit, vel ſi vehementiorem habet medela vim, non minus vtiles, quàm inutiles deducit humores, corpuſque velut liquefacit, & abſumit, humoreſque magis turbat, ac etiam obſtructiones confundit, primiſque commouet in vijs, cõcuſſa, nec ſatis euacuata materia plura ducit incommoda, medicique intentionem proprio deuiat à fine.

B Tali ergo ratione debet Medicus cauere ne in ☽ ☌ ☊ cum ♄ ♂ & ☍ aſpectu medicamenta propinet, quamuis non tantum temporis interuallum in oppoſitione, & quod rato, quemadmodum in coniunctione immittendum, ſeruanda eſt etiam: ☽ ruminantibus inſignis ♈ ſcilicet ♉ ♌ ♄ exiſtente potionum abſtinentia: ſolent enim, vt ipſe ad iſthæc verificanda non ſemel ſum expertus, vomitum excitare.

C Veris, Autumnique tempora, quæ nec exceſſiuè calida, nec intenſiuè frigida ſint idonea, congruaque ad potiones exiſtunt; adhibenda tamen ſunt medicamenta in ♋ ♏, & ♐, vel in ♎ & ♒, ☽ perſiſtente, vt pote inſignis, & calidis temperatè, ac humidis, cum illa in augmento potius, quàm huiuſmodi cum planetarum aſpectibus in decreſcentia maneat; cum purgari autem bilis debet, in ♋ ✶ aſpectu cum ☿ aut ♃△ Phlegma cum in ✶, ac △ ☍ melancholia cum in ✶, ac △ ☽ reperitur, & tunc per electuaria, bolos, ac potiones ☽ in ♋ exiſtente, in ✶, ac △ ☿, aut ♃ bilis fit

E expurgatio, in ☍ pituita, melancholia ♃ in aſpectibus ☽ emicante ſit munda, cum illa vero ♐ luſtratur, cum benefico ☿ radio bilis excernenda, ☍ pro pituita, ♃ pro melancholia radius debet fauens haberi: ſingulo etiam valebit menſe ☽ in ♒, ♊, & ♎ cum amico beneficorũ radio, exiſtente medicamento quolibet, electuarijs, potionibus, aut pillulis corporis fieri purgatio.

Medici debet etiam in cognitionem F venire; potentias virtuteſue noſtrum regentes corpus vitalem, naturalem, ac animalem, exiſtere: Naturali attractiua, & retentiua, digeſtiua, & expultrix coniungitur, vitalis moderationem à ☍ patitur, propriam in corde retinet, auxiliumque recipit. Cum ſol beneficis, aut ♃, aut ☿ radijs in figura immoratur, & à temperatè calidis, & ſiccis, vt, & calidis, & humidis robur deſumit. Permanens naturalis extat in epate, in quo G ſanguis, bilis, melancholia, & pituita originem habent, & regimen à ♃. ☽, & ☿ obtinet: à ♃ recipit iuuamen, cum calida præſertim adhibeantur, & humida, cum abſque maleficorum noxa optimè diſpoſitus ☿ aut ☽ applicetur ♄. In cerebro ſibi poſuit animalis ſedem in que intellectiuam, ac diſcurſiuam, quam ☿ moderatur, & ſenſitiuam, cui ☽ cum ♃, & ☿ (à quibus fouentur) præeſt, diuiditur. H

Attractrix, quæ ex caliditate conſtat, & ſiccitate à ☍ regitur, ac à ☉ ♈ ſcandente, vel ♈: aliter in ♌ ſuccedit, quod ſignum non ſolum in medicamentorum ſumptione, verum etiam venæ in ſectione ducere nocumentum videtur, cum illud, & Luna dominationẽ in ſtomacho habeat. Frigiditate compacta, & ſiccitate, retentiua: moderationemque à ♄, I ex quo robur obtinet, ac è Lunę terreis in ſignis ♉ & ♑ permanente recepit. Calido, humidoque digeſtiua conſtitutionem habet, & concoctrix ſub ♃ ac Luna imperio viuificatur, ſigno in ♎ & ♒ permanente: ♊ enim debet pro ſuſpecto haberi. Ex humido, frigidoque conflatur expulſiua, è Lunę in ♋, ♏, & ☽ iuuamen recipit: iſta enim ſigna magnam K ad exhibenda medicamenta, humoreſque deijciendos aptitudinem retinent.

Enimuero ſi turgidi reperiuntur humores nullam debet medicus moram adhibendis in medicamentis ponere, neque poſitum è planetis reſpiciendum impedimentum eſt, vt æquali modo coctione haud quaquam expectata: recta namque forma poteſt purgatio fieri, ſi

A minus ab expulsione damnum, quàm expectata ex coctione, & benefica Planetarum configuratione timeatur; illo vero turgere in casu dicitur materia, cum plurima ægro perturbatio inest, adeoquod nullum quietis inuenire modum possit, immò, & insanas enutrire furias videatur, hac de causa turgentium in morbi principio humorum debet expurgatio fieri, excepto quod aliqua in

B contrarium prohibitio non adesset; turgentes ex eo quod humores, ac maligni, nulla debent ratione diutius in corpore tolerari. Quod si prudenti excretio non efficiatur è medico certum vitæ discrimen manet ægrotum: copiosi etiam humores, qui nullam retinent actionem, ejici minus efficaci debent forma, vt fuit explicatum à Sennerto *de instit. Medic. lib. 5. parte 2. sect. 1. cap. 7. de humorum propensione.*

C Tertia Medici quæ intentioni, sanitatisque impedimentum acquisitioni ponit causa, illo extat in casu; cum nullomodo, ægritudinis initio, facilitori quando scilicet forma valent applicari medicamenta, morbique potest non desudatè cognitio haberi, sero vero tempore medicus aduocatur, in morbi enim accersitus principio alacri naturæ forma subuenit, morbique vires initijs col-

D luctanda superat, & deprimit. Medicus enim, cuius, Naturam sequi, eique iuxta Galeni, sententiam, administrare munus morbi ex initio ducere medicamenta debet, ex artis enim facultate ignoto Naturæ synthomate de futuri euentus qualitate, an mortem valeat, vel salutem inferre potest dignoscere: cum certus, decubiti præcipuè, reddatur ex hora, ad firmum de ægritudinis euentu iu-

E dicium eliciendum, vt firmiori modo astrologicam de illo figuram excitare, planetarumque valeat mansiones considerare, cum nulla, vel sedulior, vel tutior præuidendis, ac ante cognoscendis morbis via, quàm astrologica extet ars; morbi enim principio medicus aduocatus, ex Lunæ mansione in decubitu, illius naturæ, & causæ morbi potest cognitionem habere: ab his namque occultæ innotescunt malorum causæ, curationisque ratio adhibendæ facili conijcitur modo, quæque debeant medicamenta præberi, discernitur. F

Nostri enim corporis humores, vt superioribus ex astrorum causis ortum habent, pari modo alterationem ex illis excipiunt: qua de causa si decubitus Luna in ♈, ac in ☌, ☍ & ♄ □, existente fuerit cum numeris, lumineque destituta reperiatur, morbi principium à refrigeratione oritur, hocque manifestum ex capite fiet, ægroto namque graue; in oculis, brachijsque, ac thorace humorum habebitur diffluxus, debilis pulsus, nocturnæ intentiones, multa in profundo caliditas, refrigerata verò superficies, & frigus vndique permanebit: animi etiam euenient deliquia, ciborum non deerit inappetentia, & inopportuni H desilient humores; tali ergo laborantes morbo calefacientia iuuant, & relaxantia decent, quæ aluum soluunt: neutiquam prætermittenda: sanguinis atenim emissionem haudquaquã appeti necesse; inutilis namque hoc ad munus extat: Quod si ♂ eamdem etiam figuram cum Luna obtineat, nullo modo ad diametrum perueniet, quin æger antea non moriatur. Sed si Luna in ♈ cum quispiã I ægrotauerit, inuenitur eodem confirmata cum ☉, & ♂ modo ex capite originẽ habere morbum ostendit: illudque manifesta comparebit ratione; ex eo quia dissolui meninges videantur, continuæ habebuntur etiam febres, & vigiliæ, os æstuosum, sitis ægro immensa, turbulenta lingua, epatis inflammatio, thoracis ardores, elati, ac inordinati pulsus, aderunt. in huiusmodi ergo morbo san- K guinis fieri detractio debet, ac eorum applicatio, quæ refrigerationem, vel afferre morbo mitigationem valeãt: morbis enim phreneſis existet, aut delirium. Tali modo ægrotus nullo existente cum Lunæ beneficio, sed cum ea ♄ applicato, ☍ vsque, aut □, & numerum præcipuè, in augmento vitæ claudet periodum: quod si beneficus Lunã respiciet,

in

A in diſcrimen adductus, nullo peribit modo.

Quod ſi, cum Luna in ♌ inuenitur, & ♄ in ♂ reperiatur, vel □, cumque ipſa maximè numeris denudata, luminèque ſpoliata coeant: ægritudo ingruerit; ex crapula, & plenitudine principiũ excipiet morbus, adſtrictæque febres, hipocondrinei, articolorumque dolores habebuntur, elati pulſus, ac perturbati, B vniuerſique inflammatio corporis, & Peripneumonia inerit: huiuſmodi, ſanguinis emiſſio, ægroto, & cuncta pigritiem tollere valentia perapta iudicãtur, ſi benefici autem planetæ cum Luna ♌ haud inibunt, illis in ♂ firmatis auras æger vitales minimè recuperabit, illis tamen Lunã reſpicientibus nullum vitæ periculum patietur infirmus; quod ſi, cum Luna in ♉ permanet, ♂ cum ipſa congrediente, vel in □: ſuperueniet in- C firmitas, è ſanguinis plenitudine cauſatur; & hac de re continuæ febres, corporis conſtipatio, colli accenſio, dolor oſſium, vini, frigidorumque inapetentia inerit; cui ſanguinis detractio, cunctaque relaxantia erunt apprimè vtilia; huiuſmodi ergo forma perſiſtente ♂, neque ex beneficis vllo ſeſe coniungente, priuſquam nouem curſus dierũ per- D tranſibit, vitam æger amittet: ſeſe verò conformante benefico, nulla ratione timendum ægro periculum, ſexto namq; die incolumis exiſtet.

Moram verò Luna in ♊ faciẽte, cum illam ♄ congrediatur in □, vel ♌: iter, ac vigiliæ, præcipuè ſi ſplendore Luna careat, morbi cauſam præbuere: deſilire tunc videntur articuli, ſenſimq; morbus demonſtratur, tertio etiam die in- E trigeſimum vſque augmentum recipere incipit, febres verò exiguæ, totius debilitas corporis, intentiones in nocte, pulſus deſtituti, ſudor, ſpleniſque dolor habebitur. Si ♂ autem inſpicit, aut eadem permanet in figura triginta poſtquam dierum complebitur curriculus, vitæ nõ amplius munere fungetur æger: quod ſi benefici adſint, & cum Luna concordent, longos denique per morbos ſalutem obtinebit; Luna verò in ♊ in ♂, ♌, & □ ♂ exiſtente, ſeſeque numeris, ac ſplendore augente, fallax, periculoſuſque morbus: febres enim continuæ, obſtructiones, ac inflammationes, pulſuumque habebitur perturbatio: hoc in caſu optimum ſanguinem expellere iudicatur: benefico autem Luna non aſpiciente vſque quo ad diametrum peruenerit vita decũbens fruitur, cum eamdem impediat ♄ figuram: è beneficis autem inſpecta, mortẽ æger non incurret. F G

Quod ſi in ♋ in ♂, ♌, ac ♄ □ erit ☽ ex balneo, aut refrigeratione morbus proueniet, fluxuſque ad thoracem deſcendet, conſtipationes, tuſſes, continuæque deuenient febres: calida ægroto huic vtili erunt, Luna verò benefici effugientes, maleficique petentes, aſpectum ægrotantis læthum aduehent: ♂ autem in ♂, ♌, & □ perſiſtens ☽ è ſanguine, cholera, ventriculique perturbatione morbum cauſabit, vnde omnia debent refrigerantia morbo huic applicari; ſed ſi primum non reſpexerint ad tetragonum benefici, nulla vitæ ſpes erit, reſpiciente vero ☽ benefico primã poſt tetragonicam radiationem nullum habebitur periculum. Cum ♄ autem ♂ ♌, □ ☽ in ♌ perſiſtens, è ſanguinis I abundantia morbum cauſat, calidus totus exiſtet thorax, Hipocondriorum intentiones, febres, pulſuſque vehementes, in profundo, inque ſuperficie habetur æſtus; huiuſmodi ægroto cuncta & calorem adducentia, & aperientia debet medicus afferre, ſi beneficus autem haudquaquam ☽ reſpexerit, antequam ad diametrum peruentum vitę munere fungitur, ſed ſi beneficorum habeatur K inſpectio, multa poſtquam fuerit mala perpeſſus, incolumis reddetur æger. H

Quod ſi ☽ in ♌ in ♂, ♌, & □, ♂, è ſanguinis orietur morbus abundantia: febres cum alui fluxu aderunt, debiles pulſuum vires, animi deliquia, ciborũ inappetentia, procliuis in ſomnum grauitas, totius debilitas corporis, cardialgia exiſtet: morbo huic, omnia quæ re-

fri-

A frigeratiuam, ac perſtrictiuam continent vim, debent afferri, quod ſi nullus inſpexerit benignus planeta ☽ nona veniente die vitæ claudet periodum, & ſi boni fuerint cum ad diametrum peruenerint, morbum æger euadet.

Cum decubitus autem, ☽ in ♍, in ♂ ☍, & □ lenta è coctione, ac è ventriculi cruditate morbus eueniet, tormina in inteſtinis habebũtur, & hipocũdrijs, B inæquales, ac ſtrictæ febres; huiuſmodi ægroto calida, & relaxantia medicus exhibebit: ſed ſi eam benigni neutiquam aſpexerint, decimum, & quartum circa contracto è morbo diem, vitæ claudet curſum; beneficis verò ☽ reſpicientibus, nullo mortis imminente periclo, diu in ægritudine permanebit.

Luna verò in ♍, ♂, in ☍, ☌, & □ permanens, alui ex fluxu morbũ, inteſtinorumque vlceratione indicat procedere: C huic tenues multo cum fluxu febres, pulſus exigui, & crebri, ciborum inappetentia, ventriculique aderit ſubuerſio; cuncta morbo huic proderunt adſtringentia; quod ſi beneficus ☽ nullo reſpicit modo, in decimum deperiet æger diem; benigna verò inſpectione habita, futura oſtenditur ſalus.

Sed ſi alicuius infirmitas Luna in ♎, D ☌, ☍, & ♄ □ perſiſtente, acciderit morbi ex ebrietate, crapulaque principium orietur, præſertim ſi numeris priuata, & lumine, ac nocturnus extet decubitus: huic autem, & in capite, ac in thorace fluxus, & effectus, tuſſes, & bronchi, circa pectus grauitas, ciborum inappetentia, binæ in nocte acceſſiones, labores continui, pulſus exiguus inerũt; valida ſunt cuncta exhibenda. Quod ſi E Luna in ♎ in oppoſitione ☍, & ♂ □ exiſtit, ſanguinis è plenitudine morbus eueniet, vehementes febres, elati pulſus, vigiliæ, totumque circa corpus inflammatio aderit, optima ſanguinis huic morbo detractio, hebitudinemque dementia exiſtent. Si beneficus autem nullo reſpiciet modo, cum ad diametrũ perueniet, in diſcrimen adducetur, quod ſi benignus inſpexerit, neutiquam vitæ periculum æger æſtimebit. F

In ♋ autem ☉ in ♂, ☍, & ♄ □ permanente quis ægrotans, ab vlcere bubonibus, loci ue occultis, hoc eſt ab anu, & pudendis morbi habebit initiũ: Lunæ verò numeri, luminiſque in augmento, ægri diſſipabit periculum, & in ♋ etiam in ♂, ☍, & □ ♂ numeros deſiderant, & lumina moram faciens, benefici habito aſpectu decumbẽtis tutabitur ſanitatem. G

Si ægritudo autem Luna in ♑ in ♂, ☍, & □ perſiſtente accidat, & fluxu, tenuibuſque humoribus acriterq; fluentibus morbi eueniet principium, dolores in articulis, & cum rigoribus febres, refrigerationes extremorum, aderunt; & præcipuè ſi numero, luminеque ſit Luna deſtituta; geminis enim acceſſionibus erit æger defatigatus: & huiuſmodi malo cum aperientibus debent H calida afferri; quod ſi ☽ aſpexerint benefici liberus exiſtet ægrotus: Luna verò ſupradicto extans in ſigno, cumq; ♂ numeris, lumineque aucta fuerit in ♂, ☍, & □ coniuncta periculum adducet morbus; nam ex plenitudine, crapulaque ortum habebit: choleræ affectus, alui fluxus, tenueſque habebuntur pulſus. propinari hac de re cuncta refrigerantia debent, atque aſtringentia. Si è benigno autem nequaquam Luna fuerit I inſpecta, ſeptimo peribit die; præſente verò benefico, cum ad diametrum peruentum, liberus exiſtet infirmus.

Illo tamen in caſu, in quo Luna in ♑, in ♂, ☍, & ♄ [], numeris carens, & lumine, reperitur; balnei è refrigeratione, tenuibuſque defluxionibus morbi proueniet initium; circa thoracem pulmonemque grauitas, tuſſis, intenſæque febres aderunt, aperitiuæ, calidæque K medicamenta virtutis huic proderunt; benefico verò Luna fugiente longo perdurabit malum tempore: mortis licèt ſecum nullum adducat periculum: ſed ſi ♂ in ♂ ☍, & □ perſiſtentiam in ♑ faciat, à vomitu, choleraque, vel tarda coctione morbi habebitur cauſa: ciborum namque inappetentia, neruorum

co-

A cõſtrictio, ventris fluxus, anum circa, & acrimonia, & vlceratio, aſſiduæ cum fluxu febres, periculoſum efficient morbum illius medelæ cohibentia, & aſtringentia, ſimul per quam apta reputãtur; ſed ſi Luna in diametro haudquaquam beneuoli reſpexerint vitam decumbens obibit, cum autem boni ſeptimo ægritudo diffugiet die.

Sed ſi Luna in ♒, in ♂, ☍, & ♄ □ B permanente morbus ingruerit, illiuſque à laxitudine, vigilijs, itineriſque defatigatione principium eſurgit, inque remiſſione, ac intenſione perſiſtet, ac vbi ad diametrum peruentum, præcipuè ſi Luna benignis inſpecta, nullum ęgroto formidandum periclum. Et denique morbus è Luna in ☌ in ♄ oppoſitione, coniunctione, & quadrato, balnei è refrigeratione, ac fluxionibus principium C demonſtrabit: ægroto enim frigora, crebræ febres, coſtrictio, expunctioneſque habebuntur: omnia morbo huic aperituam, calidamque habentia vim debẽt, vt conculcetur, adhiberi: beneficis verò nullo modo Luna aſpicientibus illorũ in ♂ vitam amittet: habito autem bonorum aſpectu Luna tranſacta ♂, licèt longum in neruis habebit ſenſum, liberus æger euadet. Lumine verò ac numeris creſcens in ☌, in ♂, ☍, & ♂ □, ☉, D morbi oſtendet principium è plenitudine, violentiaque prouenire; hac de re nocturno augmentum habebit in ſpatio; corporis namque accenſio, cogitationũ perturbatio, mentis delirium, capitis afflictio, intenſæ febres, ſitis vehemens, vinique habebitur appetentia: vnde cuncta huic hebitudinem tollere valentia, & ſanguinis conueniens eſt detractio: E beneficis ergo minimè Lunã intuẽtibus primo deſeret æger vitam in □, ſed ſi cum ♄, aut ♀ in coniunctione reperiatur, vel □ quacumque in Zodiaci parte, cum ægrotus morbum incurrit, exiſtat, multos poſt labores eum reddet incolumem.

Quarta, quæ ſanitatis impedit conſequutionem, cauſa illa exiſtit, cũ nulla medicorum præceptis obediẽtia præſtatur ab ægro: cum ſeſe illorum iuſſis F parentem debeat exhibere, ſecundum Hippocratis doctrinã in Aphoris. Nonnumquam enim accidit, vt in medicamenta, vel medicũ ſua transferat ægrotus errata, quæ illius contra præſcriptionem ipſe commiſit. Qua de re optima quidem ratione propria conſtituit Lege Zeleucus, quod ſi Epizephiriorũ quis Lucrenſium in morbum incidens merum potaſſet, niſi medici habito iuſſu, vinum, priſtinum quamuis in valetudinis peruenisſet ſtatum, perpeti mortis G pœnam deberet: medica ex eo quia irridens mandata biberat: vt relatum fuit ab Aeliano *lib.* 2. & Tholoſano *de R. P. lib.* 6. *cap.* 10. *propè finem*: proprij namque corporis è charitate, debilis medico ſalutis obedientiam, generaliter loquendo, præſtare obligatur ægrotus. Alio namque faciẽs modo peccatum patra- H ret, cum ſacræ conſilium paginæ vili habeatur in pretio: ex Eccleſiaſtico nãque accipimus *in cap.* 38. *Fili in tua infirmitate non deſpicias te ipſum*: ac poſt nõnulla: *Da locum medico, & non diſcedat à te, quia opera eius ſunt neceſſaria*: & in ſumma Armill. habetur. *tit. del Medico num.* 6. *fol.* 272. Italico in idiomate. Qua de cauſa medici admittere medicamenta, illiuſque parere præceptis infirmus I obligatur: neceſſaria eoquod eius opera exiſtunt, vt ſupra è ſacra dictum fuit pagina: ſed medici quoniam remedia neutiquam vnius extãt generis, nec omni caſu, ac tempore cuncta neceſſaria: ſed maiori quædam, alia cum minori ſumuntur vtilitate, nullo plura labore, ac diſplicentia, multa pleraque fatigatione ſumuntur, certiorem (ſaltem probabiliter) nonnulla, dubiam quædam promittant ſalutem; hac de cauſa medico K auſcultare infirmus obligatur. Medicamenta, quæ propriam ſunt ad ſalutem neceſſaria, excipiens: illaque poteſt reijcere, notabili, quę modo noxia vidẽtur: nec vllum patrabit peccatum ſi vel reſpuet, vel repellet. Illo autem in caſu, quoad corporis recuperandam ſalutem attinent, reſpuerit, & ſuæ nocumentum

A afferens ſanitati recipiat, ac tali modo peccatum committit, ſi ſufficientia ſine cauſa datas neglexerit, vel ancipites, medici aduerſus iuſſa medelas receperit.

Nulla tamen ratione, intolerabilibus, & aſperis, quæque ſumma cum indignatione, ac diſplicentia ſumuntur, in medicamentis, obedientiam præſtare medico adſtringitur; vt affirmatum fuit à

B DD. penes P. Theophil. Raynaud. in *lib. de or. infan. contra naturam cap. 6. n. 2.* Nec vllo cogi modo poteſt, vt illas excipiat medelas, quæ vel propria eijciantur à Natura, vel dubiæ ſint vis, & quæ altera licèt ex parte valeant ſalutem adducere, poſſunt attamen contrarium ſortita effectum vitæ aduehere periculũ, neque talibus vti medicamentis, aliqua licitum ratione medico habetur: vt de-

C claratum fuit ex Armillari ſumma *loco cit. num.* 1. & Nauarr. *Manual. confeſſ. cap.* 25. *num.* 60. Quod ſi forte fuerint ab illo, non velut dubia, verum, vt benè cognita, præſcripta, & publica ſciret æger ex fama huiuſmodi periculoſa eſſe medicamenta; ſi Antimonium ſcilicet, Mercurium dulcem, Helleborum, aliaque medicus præberet: minimè tenetur, cum de ſua timeret ſalute, illa ſuſcipe-

D re, ac iuſta eumdem ob timorem, valet conſcientia reijcere. Nulla tamen ratione, quæ vt nota proponuntur; cum limina pulſaret mortis, & ſpes adeſſet ſanitatis, valent deijci. Diana *part. 4. tract. 3. reſolut.* 135. Qui ampliationem facit in morbis nullum vitæ afferentibus periculum, non ſolum periculum, verum etiam viris haberi perfectis meritorium Chriſti propter amorem, ſuæque medi-

E tationem paſſionis medicinam reſpuere.

Nulla tamen forma ægrotus, aut voluntate alius propria chatarticum, non habito medici conſilio valet medicamentum ſuſcipere: vt propriam enim defendere vnuſquiſque valetudinem compellitur, æquali cogitur modo ea, quæ noxia ſaluti habentur, euitare: vt ſcriptum nobis reliquit Zacchia *lib. 8. tit. 2. quæſt. 3. num.* 7. qui etiam in *quæſtione 2. num.* 11. excuſationem præbet F ægroto, qui medici voluntatem aduerſus, ad ſitis expulſionem aquam potat, intolerabilem ex eo quia ob moleſtiam compellitur, & quodammodo adſtringitur, vt propriæ det auxilium indigentiæ, vrgentique ſubueniat neceſſitati, exiccataſque ne accendantur, ac reſpirationis augeatur neceſſitas, aliaque inde mala eueniant, refrigeret partes. hac G de cauſa nullo modo in tàm ingenti ſiti adeò rigorosè medici præceptis obedientiam æger præſtare compellitur; addequod non ſolum contra medicinæ regulas, propriam verum etiam aduerſus conſcientiam patrant peccatum, qui, tyrannicè velut, (vt ſententia citati eſt) infirmos, dum aquam denegant, exagitantes, miſerèque torquentes, læthale medici aliquod (ad pulmonum velut, H pectoriſque accenſionem) impellunt ad malum. Nulla tamen ægro præbetur excuſatio, ſi medici aduerſus præceptum cibos deſumpſit: ex eo quia diuerſa potum inter, & cibum ratio extat, facili namque modo ciborum & toleratur, & ſuperatur appetitus, nec tam benè per horam ſitis, quàm per diem fames perpeti valet. Vnde optimo iure nullam ponit fidelibus obligationem Eccleſia, I vt ieiunij diebus; corpora non ſiti, ſed fame, ciborumque affligant abſtinentia. Notum enim illi erat maximum in ſalutis detrimentum ſitis redũdare tolerãtiam poſſe, cum ſanguinem accenderet, ac ſpiritus, maioremque reſpirandi neceſſitatem vigiliaſque, necnon alia pernicioſiſſima inferret accidentia. Quod ſi noxium vel comedat, vel bibat infirmus; iudicans, aut peſſimam ignorans illius huadquaquam nocere qualitatẽ, K nulla vice mortale patrabit peccatum. Quod ſi aliquod ob id nocumentum, ſibi putet, ſed non magnum, euenire, graue neutiquam incurrit crimen: ex eo quia nullius erit momenti. quod ſi ſpõtè licet intenderet, nullam committet culpam. Sanchez *in opaſc. tom. 1. lib. 5. cap. 1. dub. 33. num.* 7. & 8. Nauarra

cap.

A *cap.* 11. *num.* 41. Nulla etiam forma peccatum contrahit, qui aquæ, aut vini ex niue frigefacti potum deſumit, licèt medicis, quæ ocyus habeatur mors, cognitum extet. Diana *parte* 5. *tractat.* 4. *reſol.* 27.

Quinta, quæ medico ad artis conſequiendum intentum cauſa impedimentum ponit, ipſa medicorum exiſtit ignorantia; Regionum enim climata, diuerſique temporis diſcrimen, & anteactum
B vitæ curſum nulla ratione (vt Hippocr. habetur monitum) conſiderant; aliæ namque maiorem caliditatem, intenſiuſque frigus alijs continent regiones: vt explicatior æquinoctiali à circulo, aut Caneri tropico, & latitudo habetur, & diſtantia, quo magis enim ſupra Orizõtem Sol permanſerit, eo plus illæ calidam habent, ac ex aduerſo, virtutem.
C Quapropter ſi aliquo medicamentum in climate, iuuamen affert; nocumentum in alio adducit. huiuſmodi etiam forma debet anni tempus in conſiderationem venire, nec ea, hyberno quæ adhibentur in ſpatio, debent æſtiua tradi tempeſtate: cum aeris conſtitutio anni ex temporibus dependẽtiam habeat. Ac tali de cauſa temperata Veris natura exiſtit; calida æſtatis habetur, & ſicca
D temperies, frigidus, ac ſiccus extat Autumnus, frigida hyems habetur, humidaque iſta certè anni tempora propriam iuxta naturam, humores in corporibus commouent, morboſque vniuſcuiuſque ſecundum qualitatem inferunt. Qua de cauſa nullo modo vnaquaque in anni ſtatione debẽt eadem adhiberi medicamenta; vt noſtris hiſce temporibus in vſu ponunt medicaſtri; ſquillitico qui
E oximeli quolibet anni tempore morbis curam adhibere tentant. Nulla etiam forma ætatum penſantes diſcrimen, omnes vno, eodemq; methodo virum medentur ordines, impuneſque horrida mortales ad tartara mittunt, vt peſtis à cunctis fugiendi. Optimum enim ætatũ temperamenta ſcire; calidam enim humidamque infantes, ac pueri, temperatum adoloſcentes, calidam, ſiccamque viri, frigidam ſenes retinent natu- F
ram, quorum cognitio ad optimas viam aperiunt curationes.

Vitæ verò ad anteactæ inſpectionem nulla eſt medicis conſideratio, cũ neutiquam illis notum; conſueta, quamuis detrimentum afferant, minorem, quàm aſſueta, & meliora, ducere moleſtiam; vt Hippocrat. monitum habetur, ſi ab aſſuetis tamen diſcedendum, nullo modo agi ſine medico poteſt; quemadmodum namque ſenſim conſuetudo inducitur, æquali debet modo conuerti: ſubita etenim periculoſa mutatio extat. ita G
vt debet potius permitti, vt in veteri quis viuat conſuetudine, licèt peſſima ſit, quàm vitæ periculum facere, cum illius inducatur mutatio. Et ipſe quidem vltimam concluſiſſem vitæ periodum, ſi medicaſtrorum ſequutus voluntatem fuiſſem; illi enim ardenti penitus in febre mihi aquæ prohibebant potum, ſa- H
nitatis cum tempore mea fuerit conſuetudo largam excipere gelidi liquoris quantitatem, ac tali ratione anteactum nullo modo vitæ curſum aduertentes, mihi ſitim, vndæque neceſſitatem augebant: verum ego illorum paruipendens præcepta, ſueta de lympha tertiam deſumpſi partem, & huiuſmodi (ſuperno fauente Numine) remedio, pluries in- I
ſcijs pœnè ab illorum præceptis, & malè cautis manibus incolumis euaſi.

Sexta ſeſe affert cauſa, cum ſcilicet morborum natura, peſſimam ob vim, ac robur, priſtinum reduci corpus ad ſtatum nulla vice valet; præconſtitutum ex eo quia terminum attingunt, nec amplius in via, ſed perfecto reperiuntur in puncto, neque vllum, cum ſuum ſint conſequuti effectum, poſſunt regreſſum K
habere; huiuſmodi enim conſumatis, perfectiſque in morbis nullum afferre valent medicamenta iuuamen; vt æquali modo in illis, qui naturales extant, quique hæreditario ſimul cum ære acquirantur, vtque pari etiam ratione Aſtrales procedunt, qui tamquam Naturæ ſcelus, nullo modo poſſunt à medico expelli; ſed propria reſoluuntur cum

vita. Morbi namque tales aliquem ſeminalem habent characterem vitalibus in principijs, ac radicalibus ſtomachi organis impreſſum: vt Helmontius aſſeruit. Qua de cauſa nullam in huiuſmodi morbis curationem, cum aliqua vitæ ſpes ineſſe non videtur, debet, vt ſenex præcipit, promittere, valida neque ac fortia ducere medicamenta conuenit, ne penes ignaros infamiam ſimul & medicamenta contrahant, & medicus, cum ſæpiùs è remediorum violentia vel adductum, vel accitum iudicetur læthum. Vnde iſtis in morbis periti ſolent, ac ſagaces diuinationem ad interitum adhibere, vt cum ſuſpicione ſimul calumniam euitent, mortem nimirum cuenturam explicantes. Nulla tamen forma debet abſque medicamentis ægrotus relinqui: afferenda enim ſunt, quæ ſalutem ducere videantur, ne ſanitatem ager toto deſperet animo.

Septima tunc in medium profertur cauſa, cum nulla vel medicinæ, vel medico ab ægroto fides præſtatur. Toloſanus *de R.P. lib. 17. cap. 9. num. 1.* Talis ex eo quia imaginationis vis de medicamentorum impotentia efficit, vt nullo modo ſuum conſequi medelæ valeant effectum, neque vlla ratione valet medicina efficere, vt ægroti contra imaginationem expellat morbum; vt per illã enim poteſt induci, ex Helmontij, ac Sennerti doctrina, pari modo curationẽ valet morbus accipere, tum ex eo quia, medici & conſilijs obſequentem, & præceptis infirmum confidentia efficit, aliquos namque imaginatio affectum introducit, quorum vi humores inter, ac ſpiritus perturbatio habetur, illi enim commoti ad morbi debellationem ſufficientes extant; partim eoquod lætitiam ægroti generat fides in animo, qui fit vt natiuus calor ſubleuetur, ac ſpiritus, quorum, natura, munimine maiorem ad morbi expulſionem excipit vigorem, cum naturales illas excitet potentias, quibus par eſt humores, ſpirituſque ad corporis alendum robur mouere: vt ex Hippocrat. & Galeni habetur ſententia, infirmi ſcilicet amorem, ac erga medicum, & medelas fidem valde inferendã ad ſalutem eſſe opportunam. Adde, quod (prout ex Auicenna dogmatibus) potentiores fiducia hæc, effectus, quàm ipſa efficit medicina. Cuius quidem efficacia imaginatiuę, cæleſtibus (vt effectus) influentijs, è Marſilio Ficino tribuitur. *cap. 20. de vita cælitus comparanda*: ſic enim inquit. *Quantum ad cæleſtẽ opem conducere putandum eſt affectum, fidemque nobis erga cæleſtem influxum iam nobis inſitum, agentem intus, viſcera penetrantem? Iam verò amor ipſe, fideſque erga cæleſte donum, ſæpè cæleſtis adminiculi cauſa eſt, atque viciſſim amor, & fides hinc aliquando forſan proficiſcitur, quod ad hoc ipſum iam nobis faueat clementia cæli.*

Solertis itaque medici erga induſtriã incredulitas, non ſolum efficaciam expellit medicamenti, verum etiam operam impedit medentis: nam tanta ſyderei ſpiritus vis extat, vt quomodo ille meditatur, & ſomniat pari corpus vice extollat, atque traducat. Et quia ſecundum Paracelſiſtarum ſententiam fideli nihil impoſſibile; fides namque certa omnia confirmat, imaginationiſque vim tribuit; ſydus illadat, iſtud effectum ducit, vel opus; fidem præſtare medicinæ ipſius ſpiritum: hic medicinæ cognitionem vehit, illa ſalutem. Imaginationis enim per fidem ſæpius id homo efficit, quod optimi validis cum medelis efficere nullo modo valuere medici: fides enim, ſeu perſuaſio non rarò illam habet efficaciam, quàm vis illa, ſeu medicamenti virtus exhibet. Vnde omnẽ debet ægrotus fidem, & medico, & medicamentis habere: vt optatam conſequi ſanitatem valeat. Sine qua nullo acquirere modo ſuum poſſit effectum. Nullum enim dubium poteſt occurrere, noſtrum primas ſecundum qualitates dilucido, ſupremoque modo corpus imaginationem alterare potis eſſe, ſecundariumque ad primas deducere effectus; vnde frigidum reddere corpus, denſum efficere, cogere, fluentem denique ſanguinem retinere, multaque per-

A perpetrare valet ; vt explicatum fuit à Zacchia *quæſt. Medico-leg. lib. 7. tit. 4. qu. 4. nu. 5. in fine.* Tiraquell. *de nobil. cap. 31. num. 316.*

Octaua vltimum, quæ primum habere debebat, occupat locum, cauſa: peccata iſtam conſtituunt: ſæpius enim nullo modo ſalutis habetur conſequutio, ne maiora in ſalutem redactus in Deum committat peccata, proximumque lædens propriæ iacturam animæ faciat, B morbus namque omnis peccatorum piaculum, vel diuina è vindicta flagellū futuræ ad emendationem vitæ, recto infligitur à Iudice, vt paterna hac infirmus corretione, impoſitoque dolorum onere patrara reluat crimina, & ardentem ad proximi Deique timorem, & cultum impellatur; ſupernum ex eo quia nonnumquam Numen plures, acrioreſque hominibus ægritudines immittit; C corporis enim vigor peccatorum lapſu, æternæ periculo ſalutis interueniente, ſæpè mentis vim reddit imbecillem. Peccatorum enim remiſſione abſente, nullum adducit, cum ſit potius condemnatio, ſanitas vtile; Adde quod animæ uires ita è peccatorum eneruantur triſtitie, vt naturale ad corporis regimen impotens reddatur, & D hac de re membrorum debilitatur vigor, ac ad mortis reducitur terminum, ſalutari namque infirmitatis, & iugo, & fræno, ſolet effrenatus contineri animus, vt quando ei peccandi licentia per multa ductura crimina mentem, tollitur, ægritudinis, continetur argine, ſuos ne per ſcelera inexplebiles expleat appetitus. Cuncti enim, & morbi corporis, & labores, quos circa medicorum verſatur E vigilantia, peccati pæna primo, terreſtri in Paradiſo, ab homine patrati: vt è Zacchia *loco ſupra cit. num.* 5. fuit conſideratum. Diuus enim Chriſoſtomus. Homil. 28. *cap.* 8. Matth. *egrotationes plurimæ, inquit, ab animæ peccatis originem trahunt, immò, & mors aliquando citius venit propter peccatum.* Gloſ. *in cap. quæ fronte, de appellat.* Neuizanus *in ſylua nupt. lib.* 4. *num.* 94. *verſ.* propterea dicit Sebaſtianus Medices *in tract. Mors omnia* F *ſoluit. parte* 1. *num.* 672.

Huiuſmodi ergo in morbis è reſiſtente aſtrorum impreſsione, ſupernique numinis ira demiſſis, nullum corporalis medicina ducere iuuamen poteſt, cæleſtis attamen, ſpiritualiſque ſeria nimirum penitentia, ingentique cordis mærore commiſſa deplorare peccata, concitatam Dei vindictam, effreni moderatione animi placare. Tales Paracelſus G morbos, Dei exente, qui omnes infligit ægritudines, quique proborum, ſceleſtorumque intuitu ſalutem immittit, Ideales appellauit. Qua de cauſa diuinū prius, recurſum facere, ad auxilium, debemus, quàm vt humanæ opem imbecillæ ad reparationem ſalutis, medicinæ inquiramus. *Omnis enim à Deo medela.*

Clarum ergo à ſe ipſo exiſtit neceſſariam in R. P. medicorum operam ha- H beri, vt Cyri dictum apud Xenophontem fuit; vrbes nempe medicis indigere: illos autem ab omnibus in honore habendos fuit ab Excelſo præceptum in Eccl. *cap.* 38. vbi extat *Honora medicum propter neceſſitatem, etenim illum creauit Altiſſimus, à Deo eſt omnis medela, & à Rege accipiet donationem diſciplina medici exaltabit caput illius, & in coſpectu magnatorum collaudabitur. Altiſſimus creauit de* I *Cœlo medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam: nonne à ligno indulcata eſt aqua amara? ad ægritudinem hominum virtus illorum, & dedit hominibus ſcientiam Altiſſimus honorari in mirabilibus ſuis, in his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones cōficiet ſanitatis, & non conſumabuntur opera eius, pax enim Dei ſuper faciem terræ.* Qua propter conſtitutum quoque legum vi K fuit, vt certus in vrbe medicorum habeatur numerus. *l. ſi duas §. Grammatici ff. de excuſat. tutorum l. 1. ff. de decret. ab ord. facien.* & hac de cauſa præfixa illis extant ſalaria. *l. ambitioſa ff. eodem.* Gloſ. *in l. 1. C. de præb. ſalar. lib.* 11. Medicorum vnde cura moderantes attinet ad Principes; eis namque incumbit, non propriæ ſolum, ſed totius conſulere vti-

lita-

litati R.P. vt opportuno morbis occurratur modo. Nulla tamen ratione quilibet admittendus in R. P. medicus, at qui diligẽtiſsima, ſeueriſſimaque (priuſquam infirmorum ad curam ſit admiſſus) examen ſubijt trutina, ſub ſpectabili Architeatro (nunc ad præſens) ſpectabili D. Paulo Pizzuto Prothomedicalem in Regno togam gerente; nec vlla ſit Academijs, qui doctores promouerunt, iniuria, dum adunguem illorum inueſtigant doctrinam: hominum ex eo quia tractatur de ſalute, ac ideo ſemel approbatus valet iterum reprobationem fortiri, periculi, quod in artis vertitur exercitio, cauſa *l. vt gradatim* §. *reprobari ff. de muneribus, & oneribus l.* 2. *C. de profeſſoribus, & Medicis lib.*10. Oldradus *conſ.*18. Ne per mortes in R. P. detrimentum, ac depopulationem agat experimenta. Iſta de cauſa debitum priuſquam procedat examen, conſtare debet, Grammaticalem poſt curſum Logicæ, ac Philoſophiæ per triennium ſtudium exercuiſſe, medicinalemque theoricam quinque per annos ſcientiam, ac per vnum, aliquem apud Medicum, practicam accepiſſe, ignarus eoquod R. P. peſtis exiſtit, & iure optimo Prudentiſſimus Regni huius olim Prorex Ioannes de Vega pro legis Federici obſeruatione indicti regni conſtitutionibus ſua in pragmatica ſanctione decreuit; vt antequam exercere Medici officium incipiant, per triennij curſum Logicæ, atque Philoſophiæ ſtudio dent operam, per quinquennium poſtea medicinam amplectantur: quo tranſacto ſpatio alium per annum practicam teneãtur addiſcere, philoſophicas defendere concluſiones, ac examen, coram ſpectabili Prothomedico, ſubire; vt ex dicta pragmatica, & Viceregio actu ædito *in Anno* 1655. habetur. Non ſolum autem in hiſce omnibus diu, multumque tentandus, antequam approbetur Tyro Doctor, diſputatione verum etiam circa medicamentorum compoſitionem mixtionem, temperationemque probare cogetur, apothecarumque pharmaca texere, id enim Sylueſter oſtendit, cum Aromatario præſtandam è medico fidem negat, excepto quod peritia, conſcientia, & practica præſtare ſciat: ſuis autem ſub oculis debet medicinæ fieri compoſitio; incaſſum namque faceret medicus, ſi praxi prorſus eſſet ieiunus. Vnde pars etiam hæc eſt excolenda; ſi eius namque habuerit cognitionem, nobilium deinde medicorum dictata calleret, facili modo, & communibus, & notis, medicinam afferet morbis: at ſi conficiendarum, vt vocant, ſpecierum, pœnè fuerit ignarus, nullum præcepta illa iuuamen adducent; præſtandum inſuper eſt iuramentum, quod ſequenti in forma hoc in Siciliæ Regno dari ab Archiatro mandatur; ſcilicet.

Deum Optimum, Maximum, ſanctamque Trinitatem, itemque humanatum Chriſtum, ſanctiſsimamque Matrẽ, ac denique Sanctum Coſmum, & Damianum Iuro, teſteſque facio, me hoc iuſiurandum, & hanc conteſtationem conſcriptam pro viribus, & Iudicio meo integre ſeruaturum eſſe.

In primis, vt in omnibus actionibus meis ſcopus ſit ſeruire Deo, O. M. Secundo Catholicæ, ſacræque ac Regiæ Maieſtati Regis noſtri CAROLI SECVNDI, R. P. proximorumque vtilitati totis neruis attendere.

Secundo, præterea Præceptorem, qui me hanc edocuit artem parentis loco habiturum, vitam communicaturum, eaque quibus opus fuerit impertiturum, cum alter pater ille ſit, non dico corporis, ſed mentis, &c.

Tertio, item quoad ægros pertinet ſanandos dietam ipſis conſtituam pro facultate, & iudicio meo commodam, omneque detrimentum, & iniuriam ab eis prohibebo, cum charitate ſemper, & miſericordia, nulli parcens labori pro viribus, quoties opus fuerit ſtudendo, eos reuidendo, nec interim de nimium exceſſiua ſolutione tyrannizando, quaſi torquendo, ſed iuxta eorum facultates dulciter petendo, quia ſi paupertimi fuerint, non gratis modo medendo, ſed ta m-

A tamquam proximos pro facultate, viribuſque meis adiuuando, manumque ad iutricem porrigendo, nec viles denique perſonas ſuperbia, ſeu vanagloria ſpernendo, dum illos etiam mederi poſſibile mihi fuerit.

Quarto, præterea neque vllius præces apud me adeo validæ fuerint, vt cuipiam venenum ſim propinaturus, neque etiam ad hanc rem conſilium daturus, ſimiliter autem neque mulieri B ſuppoſititiam glandem ad corrumpendum conceptum, vel fœtum abortumue faciendum exhibiturus, neque aliud quoduis damnoſum, ſiue etiam ſoporiferum, aut ægritudines prolongatiuum, niſi ad ſecurioris ſanitatis intentionem exhibendum ſit: ſed omnes quoſcumque curare agreſſus ſim tamquam proprios filios habiturus, vt neque fauore, vel Amore, ſine quouis pretio, neque C odio, vel inimicitia iniuſtum quidpiam ſim patraturus.

Quinto, porrò præterea, & Sanctè vitam meam conſeruabo, ac fideliter nullo vtens in domibus, in quibus conuerſabor, in honeſto, turpiue actu, neque proditione, ſed neque ſuſurratione, præſertim inter inimicos, vbi vtramque partem medicari oportuerit; quin immò verba potius concordiæ, paciſque D illatoria referam.

Sexto, in quaſcumque etiam domos ingrediar ob vtilitatem ægrotantium intrabo, ab omnique iniuria voluntaria inferenda, & corruptione, tum alia, tum præſertim operum venereorum abſtinebo, ſiue muliebria, ſiue virilia, liberorumue hominum, aut ſeruorum corpora mihi contingerit curanda. Secretus igitur, & confeſſorum (vt dicitur) inſtar, tacitus in omnibus, quæ accidunt, honeſtuſque non verbis modo, ſed operibus etiam, exempliſque exiſtam. Quæcumque igitur inter curandum videro, aut audiero, immò etiam ad medicandum non adhibitus in communi hominum vita cognouero, ea ſi quidem afferre non contulerit, tacebo, & tamquam arcana apud me continebo.

Septimo, præterea vbi de hominis vita agitur, ſocium temerari è non recuſabo, quicumque ſit, alteriuſque ſententiam minimè negligam. Quandoque enim Olitor, ſtultuſque valde opportuna locutus eſt; audienda igitur ſemper vniuscuiuſque ratio eſt, qua mouetur, quin immò in dubijs, periculoſiſque morbis ſocium quemlibet vocandum excitabo, rogaboque neceſſarios. F

Octauo, Item nulli ſocio Medico, vel odio, vel inuidia irritatus aduerſabor, neque amore, vel ſiue quamuis aliam ob cauſam allectus illi conſentiam in ipſorum ægrotantium: quamtumuis minimum, præiudicium; ſed veritatis dūtaxat baculo adhærebo. Quamobrem, neque hunc medicum reſpuens alterum aliqua paſſione ductus eligam; ſed cuicumque ægroti, vel eius neceſſarij deuoti erunt: eum vocare permittā. Quod ſi mihi electionem demittent, meliorem ſemper mihi viſum, & è quo auxilium ſperem, vocandum determinabo, nulla vnquam ex cauſa veritati repugnaturus. G H

Nono, adhuc ſtudijs noctu, atque interdiu continuò incumbam, & nullum alium ſcopum in animo diligentiùs habebo, quā diſcere ab eo qui me doctior ſit, & in theorica, & practica, immò in anathomia pro viribus exercebor, ipſaque etiam chirurgia, quaſique aliud nullum apud me ſtudium eſſe inquiram, quàm ſaluti hominum, cum omni proximorum charitate in dei ſeruitium, incumbere, prorſuſque me deditum fore. I

Decimo, præterea ſemper Prothomedicum ipſum, eiuſque ſubſtitutos amore, honore, ac reuerentia proſequar, ipſumque vel ipſos, quoties ad viſitandas Apothecas acceſſerint; adiuuare, aſſociareque ac fauere, illis, quoties opus fuerit: ac ſtatim aduenienti prothomedico, vel eius generali ſubſtituto repræſentare me obnoxium hoc iure iurando reddo; cui, vel quibus errantes, limiteſque ac ordinationes officij excedentes, tranſgreſſoreſue, aut neglectores K

Pro-

A Prothomedicalium conſtitutionum, ſiue Medicos, ſiue apothecarios, reuelabo; vt eorum errori, atque iniquitati prouidens Prothomedicus communi R.P. vtilitati ſuccurrat.

Vndecimo. Itemque quod alea, vel cartis minimè luſurus ſum, neque cum iniquis, temerarijſque, ac impijs hominibus, & reprobis, infamibuſq; conuerſabor. Nec turpi amori, alteri inhoneſtæ voluptati deditus hominum vitam
B neglexero.

Duodecimo. Amplius in omnibus curioſum, ac promptum eſſe, ac diligentem me fore obligo, vbicumque periculum aliquod inſtet, vt ægroti peccata ſua confiteantur, commnnicenturque cum Sanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento, ac bona ſua diſponant, ne, cum ſui corporis, & animæ ſuorumque hæredũ
C detrimento, ac meo, tamquam imprudentis medici, dedecore, totiuſque medicinæ infamia, inconſultò moriantur, ſeu alio quouis modo periclitentur.

Decimotertio. Præterea ſi chirurgiæ incumbam, omnia ferramenta, neceſſariaque inſtrumenta ad chirurgiam, tàm ad incidendum, quàm ad cauterizandũ laxataque reponendum, ſiue fracta combinandum, itemque ad perforandum,
D extrahendaſque pilas, aut ſagittas, aliaque demum omnia, quæ ad chirurgicũ opus, ipſorumque anathomiam neceſſaria ſunt, domi cuncta retinebo, vt parata (vbi neceſſitas inſtabit) & in prõptu pro hominum ſalute ſint.

Decimoquarto. Denique mundus tutus, honeſtus, &, quoad poſſibile fuerit, dolorem omnem euitans alacer, & omnium benedictor, ac nullius maledictor, & detractor ero, Deumque ſemper præ oculis in omnibus meis actionibus habebo.

Id igitur iusiurandum mihi integrè ſeruanti, & non confundenti contingat, & vita, & arte feliciter frui, & apud omnes homines in perpetuum gloriam meam celebrari; transgredienti autem, & peieranti his contraria eueniant. Amen.

Inferendum quoque illis iuramẽtum F
erat, non ſolum ſeſe mites in laborum compenſationibus acturos, verum etiam infirmorum pro ſumptibus opportuna iniungere medicamina; ſolent enim, vt Pharmacopæis placeant (quod Viſitatoribus inuigilandum) pretioſiores mandare medelas, vbi meliores optimè adhiberi ad curam poſſunt. Quæ enim vrget neceſſitas, vt vniones liquentur, ac
G gemmæ (quod regia etiam prodigè fit in luxurie) cum & Beta ſalubriori, & Malua modo valeant aluum purgare? Obuia innocentiora exiſtunt, ſi pretioſa namque ſolummodo iuuamen afferre Deus voluiſſet, diuitibus remedia tantum ipſe reſeruaſſet: non genere verò ſolum, at mixtione etiam nomine pretioſa: quoties enim indignante animo pretioſiſſimam in potionem ſeptuaginta
H ſuper quatuor ingredientia eſſe habenda conſpexi? Qui fit, vt omnes iſtorum virtutes concorde inter ſe fędus ineant? Vnde optimo quidem iure illa de compoſitione querelas Plinius inuehit dicẽs: *Theriace vocatur excogitata compoſitio luxuriæ, ſit ex rebus externis, cum tot remedia dederit Natura, quæ ſingula ſufficerẽt; Mithridaticum antidotum ex quinquaginta quatuor rebus componitur, interim nullo pondere æquali, & quarumdam rerum ſexageſima denarijs vnius imperata, quo Deorum perfidiam iſtam monſtrante? Hominum enim ſubtilitas tanta eſſe non potuit: oſtentatio artis, & portentoſa ſcientia, vendicatio manifeſta eſt, ac ne ipſi quidem illam nouere, comperique vulgò pro Cinabari Indica in medicaminum addi inſcitia nominis, quod eſſe docebimus inter pigmenta.*
I

En quomodo è Medici aliquando inſcitia ægrotãtium in perniciem pro medelis afferuntur venena, ſolum enim ad medici oſtentationem inſeruiunt, vt copioſior videatur, non vt validior ſit præparatio; Qua de cauſa peccatum patrãt medici, qui maximas ægrotis iniungunt in medelis expenſas, cum exiguo intentum valeant ſumptu obtinere. Armilla *in verbo Medicus*.
K

DE

A

DE HIS IVRANTE A MEDICO agendis.

Cap. Primum.

SEd ò quæ felicitas & medicis, & ægrotis eueniret, ſi præmiſſa obſeruarentur iuramenta? Ex eo quia non tali modo incauta, cœcaque darent medicamenta ratione, ac ægroti non adeò B improuisè vitæ clauderent periodum; qua de cauſa violato è iuramento medicorum, & contemptus oritur, & medicinæ inſurgit vilipendium.

Secretum ex iureiurando medicamẽ Prę̃ceptoris filijs medicus aperire promiſit, nulla tamen forma omnibus, auaritiem propter, & inuidiam reuelare ſpopondit: quæ præcipuæ habent cauſæ, vt explicatum fuit à Sennerto de C conſenſu, & diſſenſu Chimicorum *cap.* 18. *de medicamentis, & methodo medendi fol.* 256. Metus eoquod illis inerat, quod ſi alijs è medicis arcana cognoſcantur medicamina, lucri amiſſionem faciant, vel eo vt ſcientiores æſtimentur, ac ideò largiori debebant modo iurare, latens nempè non ſolum præceptorum natis, omnibus verum etiam patefacere me- D dicamentum: charitatis enim Chriſtianæ haudquaquam excitantes memoriã, grauiſſimis quãplures infirmos in morbis, atroci cruciari tormento, & vitæ ſæpiùs periculum ſubire; quibus obmu-teſcentibus medicis, vt declaratum è Sennerto loco citato: nonnunquã euenit, vt inopinata (Deo permittente) rapiantur è morte; nec vllo reſpondere licet: medicum neutiquam ſua propalare E ſecreta, & publica illa efficere, obligari: eoquod hoc illius in præiudicium redundat: exiguum namque lucrum ex ægrotis perciperet, attendi nam publica potius, quàm priuata debet vtilitas. *l. pupil. §. ſi quis riuos, ff. de no. oper. nunciat.* Conducit itaque R.P. vtilitati huiuſmodi, ad medicamenti explicationem arcani medicos adſtringere.

Tertio dictam, optimè, in iuramento ſeſe infirmis iuſſurum promiſit, curãdis F eoquod in morbis neceſſaria exiſtit: vt omnibus notum eſt medicis (licet reiecta Paracelſi habeatur ſententia, per quam nullo modo neceſſaria iudicatur) & qui hac negligentiam in re ponunt, maius incorrunt in morbum. At tali de cauſa morbi curabiles, illa non obſeruata, nullam poſtmodum curationem poſſunt excipere, & in perpetuum incidunt malum; pleriſque namq; in mor- G bis aſſerit Sennertus loco citato dimidiam medicinam, cum dieta bonam victus rationem eſſe. Vnde haudquaquã cibum concedere, vel infirmis potum, qui ægritudini maximè aduerſantur, eſt licitum, nec, deſperatis etiam in morbis, eſcas magnum afferentes nocumẽtum ducere poteſt, huiuſmodi eoquod in caſu peccatum commiſit: vt dixit Codronchius de Chriſtiano Medico *ratio. lib.* 1. *cap.* 8. Nullo enim caret dubio pra- H uos, noxioſque cibos, aut potus quaſi deceſſuris accelerare mortem, infirmis valere; ac ideò pro comperto habetur, quod ſi minimum licet per temporis ſpatium, ægrotantis acceleretur mors, illius reus efficiatur medicus, vt explicatum fuit de Dietica à Zacchia *nu.* 11. *quæſt. medico-leg. lib.* 8. *tit.* 2. *quæſt.* 3. Nulla verò medicis ineſt authotitas, vt in ieiunio diſpenſent: ſed iudicare ſolum- I modo permiſſum, vt, caſum eſſe talem, quod ieiunium obſeruare infirmus non valeat, declaretur, vnde hoc poſito diſpenſatio ab Eccleſia datur, & dubia exiſtente cauſa, recurſum ad ſuperiorẽ neceſſe; vt declaratum fuit à Coctonio *lib.* 1. *controuerſ.* 17. *de præcepto ieiunij num.* 93. ex Diana *parte* 10. *tract.* 13. *reſolut.* 27. Bullæ verò Sanctæ Cruciatæ vi- K gore medicis vna cum confeſſoribus, vt infirmis eſcas permittant è carne, facultas conceditur.

Promiſſum tertio etiam legimus in iuramenti capite, nullo medicum è labore fugientem, totas, quoties opus fuerit, vires in ſtudio intendere, infirmorumque debere viſitationibus inſiſtere; graue namque peccatum patrat, ſi

A propriæ fidens ſcientiæ ſtudia dimittat, difficilique authores in caſu negligat reuoluere. *cap. tua de homicidio.* & ibi Innocentius, priſtinam licèt recuperet ſalutem ægrotus. Nauarra *Manual. confeſſ. cap. 25. num. 60.* ſecundum Antonianæ *ſummæ doctrinam part. 3. tit. 7. cap. 2. §. 1.* cum faciendæ adſit reſtitutionis obligatio, iuxta Panormitani, ac omnium opinionem *in dicto cap. tua.* Medicamenta

B eoquod, priuſquam fuit cognitus morbus, adhibere medicus videtur Caietanus *in ſumma, in verbo medicus.* Addquod ad ſtudium obligantur medici, licèt morbi ex illis habeatur cognitio Sūma Angelica *in verbo medicus in princip.* peccatum etiam committit, ſi ægroti negligentem in viſitatione ſeſe geſſerit, non iuramento ſolum, ſed proprij ratione officij adhoc adſtrictus. Angelica,

C & Nauarra *locis ſupra citatis.* Et præcipuè ſua ſi ex negligentia quid ægro poſſe accidere illi notum, ſi tardiori, quàm neceſſe viſitationem tempore faciat, & medicamentorum, propriam ob ſegnitiē, tranſacta opportunitas fuerit, adeoquod magno cum ægrotantium damno illa procraſtinetur.

Promiſſum etiam fuit, ingentī ne ſolutione, ceu tyranni, ac tortores, validos, vel defuncti hæredes, premerent; vt extendi autem facultatum vires poſſent, ab eis dulciter peterent; vnde &

D merito peccatum cōmittunt iuxta ſententiam Armillæ *in dicto verbo Medicus,* Nauarra *Manual. dicto cap. 25. num. 63.* Quamuis mediocrē ſibi accipiant penſionem, cum conductis à publico fuerint, pacto, nil vltra præſcriptū capiendi, adhærente, datum etſi ſponte illi ſit.

E Immò ad reſtitutionē obligatur faciendam: excepto quod alia per obſequia viſitationeſque valetudinis tempore faciendas efficiatur compenſatio: nec graue diffugit crimen, qui nimium ab ægro, mortis propter metum, exigit ſtipendiū, cum alia poſſit ex parte vitæ habere neceſſaria. *l. medicus. ff. de variis, & extraordin. cognit.*

Nulla tamen ratione inficias eo, ſuis pro laboribus dandā eſſe Medico mercedem, per Text. *in l. Medicos, C. de profeſſoribus, & Medicis:* ibi: *Mercedes etiam eis, & ſalaria reddi iubemus,* & pro illius acquiſitione cunctis planè creditoribus præferri, vt ex Gaita *de credito cap. 4. quæſt. 11. num. 1566.* Neutiquam verò licitum ipſi eſt cum ægroto de mercede paciſci, per Text. *in dicta l. medicus, ff. de variis, & extraordin. cognit. l. Archiatri, C. de profeſſoribus, & mediciis.* ibi: *Quas etiam ea patimur accipere, quæ ſani offerūt pro obſequijs, non ea, quæ periclitantes pro ſalute promittunt.* Ripa *de peſte parte vltima partic. 2. num. 86.* Caroccius *de locato, & conducto parte 2. rubr. de medico qua. 4. num. 4.* Azorius *inſtit. moral. lib. 6. cap. 14. quæſt. 3.* Textus enim *in dicta l. medicus.* Medici cuiuſdam auaritiem arguit, & corripi mandat. Ammittendæ namq; viſitationis in ægroto procurās occaſionē, periculo inſtante; vt proprios ſibi venderet fundos premebat. Qua de cauſa in ciuile tanquam factum emendauit, remque domino reſtitui iuſſit; cum vniuerſitate, attamen, vel publica pactum de penſione, annua vel mercede inijci valet, nullumque in hoc dedecus interuenit. Vnde fuit quæſtio efformata ex Alexandro Sperello *in deciſ. fori Eccleſ. deciſ. 6. num. 16.* Vtrum ſcilicet matrimonium, quod ex ægro cum medici ſe medelas non ferre minitantis filia fuerit contractum, validitatem habeat? Et equidem ex Soto 4. *diſtin. 29. quæſt. 1. artic. 3. §. regula ergo generalis,* & Corduba *in ſumma quæſt. 171. pun. 2.* Vega *in ſumma lib. 2. caſu 281.* affirmatiuam, dari ſententiam pro comperto habetur; quam defendit etiā Sanchez *de matrim. lib. 4. diſp 12. num. 15. & diſp. 13. ſub n. 3. verſ. & confirmatur ſecundo.* Quo in loco de communi teſtatus fuit opinione, ac rationem affert: nullum ex eo quia incurit medicus, at morbus, terrorem, & matrimonij contractionem, velut medelæ ſtipendium, expoſcit, cum hoc recto procedat modo ac è iuſtitiæ rigore, nulla forma vt ſalutem afferat medendo compellatur, dempto quod fuerit

rit

A rit à cõmunitate conductus, vel iniecto, eſſet ad medelas, conuentione adſtrictus, quæ etiam fuit facta diſtinctio à Rebellio *de iuſtitia, & iure lib. 2. qu. 11. ſect. 2. num. 16.* Sperellus verò ſupradictam ſententiam tali denique interpretandam forma exiſtimauit: ſi longinquis medicus è regionibus peti deberet, nec facili venire modo ad ægrotum poſſet, vel quando alia ex parte cauſam, B quæ iuſta, vel iniuſta ſit, haberet, vt ſuã denegaret operam infirmo, taliter vt hoc nulla vice ad matrimoniũ obtinendum faciat, promptus licet reperiatur ſuam præbere operam ad ægroti iuuamen, ſi ei nubat puella: contraria verò ex parte nullum habet locum, ſi eadem habitaret medicus in regione ac nullam operam ducere, ob cauſam deneget, niſi vt matrimonij obtineat effectum. Co- C ninch *de Sacramento, & cenſuris diſp. 28.* Quo in loco rationem reddit, ex eo quia tunc media vitæ neceſſaria ſubtrahens medicus verum infert ægroto metum, & ibi DD. dat reſponſum affirmatiuam huic opinioni contrariam tuentibus ſententiam, vt eumdem benè conijci apud Sperellum valet.

2. Non ſolum etiam gratis medicinam pauperibus afferre pro facultate, verum, D vt poſſibile viribus, iuuamen dare adiutricemque porrigere manum, nec vllo modo viles negligere perſonas, dum facilè illos mederi ſibi extiterit: iurauit. quod ex Hippocrat. etiam præcepto *num. 5.* exequi obligatur, qua de cauſa reſtituere tenetur, quidquid è pauperibus hauſerit: vt ex Nauar. *de grauaminibus 168. num. 8. fol. 263.* Carrara *de Medico part. 2. num. 67.* Medicus enim, E cum gratis ex iuramento adſtringatur mederi mortale patrat peccatum, ſi medelas adhibere deneget, quod relaxatur ex Nauarræ ſententia *ſupra citato in loco num. 64.* in illo, cui licet notum neminem ad ægroti curam venire, nec aliquo ſolui modo penſionem poſſe, pœnituſque ſalario medicinam ducere credito nolit, cum illum præuideat moriturum: neutiquã ad peccatum adſtringitur; nemo enim vrgenti conſtituto in F neceſſitate auxilium cogitur præſtare: in ſumma verò Armilla *in verbo Medicus num. 1. in fine:* habetur Hetruſcè: *Sesto peccano non medicando l'infermi poueri, e quelli, che non li poſſono pagare, & eſſi li poſſono medicare:* videndus tamen Surdus *de alimen. tit. 4. quæſt. num. 9.* Benincaſa *de priuilegio paupertatis prima inſpect. in Iudic. à num. 15.* Rolandus *conſ. 87. ex num. 38. vol. 2.* Petrus Placa *de delictis* G *cap. 26. num. 4. verſ. ægrotos tamen pauperes.* Barboſ. *collect. DD. in cap. ad aures de ætate, & qualitate num. 6.* Vincentius Carocius *de locato, & conducto par. 2. tract. 4. de medico quæſt. 4.* quo in loco *num. 8.* nulla in eo currere dixit erroris vmbrã poſſe, cũ tria ſcilicet, ſiue externo, aut interno concurrant in foro: locorũ nẽpè opportunitas: pauperes eoquod ægrotos nulla inquirere forma H cõpellitur; temporũ, futuræ nãque haudquaquã, præſenti verò ſuccurrere neceſſitati homo cõpellitur: Rerũ, conſanguineis eoquod, & coniunctis curã in ægritudine afferre debet: & *n. 9.* poſt Bartolum addit, medicum infirmis, qui pauperes extant, medelam afferre negantem poſſe à Iudice munere ſpoliari. Qualis vero ſit paupertas, quæ ad medelam gratis præſtandam obliget Medicum Iudicis remittitur arbitrio, quẽadmodum cæteris in rebus, vbi ſermo de paupertate habetur. Menoch. *de arbitr. lib. 1. cent. 1. caſu 65. nu. 7.* Surdus *de alimentis tit. 9. quæſt. 37. in principio.* No- I lentem etiam diuitem, vel auarum, qui ne mercedis faciat Medico ſolutionem, curam haudquaquam excipere velit, curare compellitur. Abb. *in cap. ad aures de ætate, & qualitate num. 7.* Ripa *de peſte parte vlt. part. 2. num. 103.* Nauar. & Armil. *locis ſupra cit.* & ex Medicis Codronchius *lib 1. ſupra citato cap. 34.* Poſtquam autem fuerit perfecta nolentis cu- K ratio Iudicis ex officio mercedem ſano iam ab infirmo, vel eius ab hæredibus, ſi deceſſerit, valet exigere. Afflictus *deciſ. 123.* & ibi Vrſillus *num. 2.* Magonius *deciſ. Florent. 11. num. 2.* Poſtius

A *reſol.* 104. *num.* 48. Caroccius *de locato, & conducto, parte* 2. *rubrica de Medico qu.* 2. *à num.* 4. Nauarra *loco ſupra cit.* Illud ex eo quia efficit; quod operari hæredes tenebantur. *l. Papinianus ff. de negotijs geſtis.* Quod ſi vero ægroti procuratione fecerit expenſas geſtorum expoſcere poteſt negotiorum actione, vt ſcriptum reliquit. Rutilius de Amato *in allegat.* 2. *impreſſa in volumine deciſ. Tom. Anel. Salern.* Quo etiam quæſiuit in loco an

B Medicorum ſalaria funebri compræhenſa perſiſtant in actione, illiuſque habeat priuilegia: expreſſamque poſsidentibus Hippotecam, præferantur? *volu: lib.* 10. *alleg.* 1. Si fuerit autem à publico ad medendum conductus ſtatutam vltra mercedem neque è diuitibus accipere, neque à pauperibus exigere debet. *l. neceſſarius* §. *fin. ff. ad Syll.* Ripa *loco cit. nu.*

C 112. cum ſequentibus Miſingerius *obſerv.* 75. *num.* 5. demas: ſi (vt dictum fuit) pro obſequijs validæ ſalutis factis id acciperet. per Tex. *in dicta l. Archiatri.* Quo in loco eſt contentus Imperator, vt vltra ſalaria ex publico accepta, ſibi poſſit Medicus alia deſumere, quæque vel penſiones, vel alieno vocantur nomine; neque enim ſalaria voluit eſse nominanda, ibi Gloſa; *At donaria: è ſanis*

D *quia, factis pro obſequijs, afferuntur.* Prius autem, quam fuerit curatio incæpta nullam prorſus Medico eſt licitum capere mercedem: cum merces enim factam reſpiciat curationem alio non præſtatur in caſu, niſi cum illa anteierit. Ripa *loco cit. num.* 125. Cagnolus *in l. diem functo. ff. de officio aſſeſſoris nu.* 131. Caroccius *loco cit. quæſt.* 5.

Cum nulla vero curationem excipere morbus poteſt, ſi priuſquam adhibita

E ſint pharmaca, incurabilis dictus à Medico fuerit præſtari ſalarium debet; ſin autem haud quaquam ſolui neceſſe: vt affirmatum fuit à Codronchio *dicto lib.* 1. *cap.* 20. Sed Gailla *lib.* 2. *obſerv.* 14. *num.* 25. *inquirit*, quæ debeant ad hoc interuenire, vt medicus, vita iam functo infirmo, nulla ſit in culpa, licitoque mercedem poſſit modo expoſcere: & quatuor adeſſe voluit oportere. Primò, F ne ſuæ fines transgrediatur profeſſionis; ſecundo, vt magnam habeat in arte peritiem: tertio quod omnem adhibuerit in eius cura diligentiam: quarto quod rectam illi virtus conſtituerit formam. At mihi omnia Medicum ad impleuiſſe videretur, ſi prius ægritudinis calleret cauſam, poſteaque imminens prædixerit periculum, quæ quatuor in his verè contineri iudico.

G Veneniferam deinde infirmis haud quaquam propinare, iurauit potionem, talemque circa materiem nullum dare conſilium promiſit, quo in iuramento malè qualitatis venena tantummodo veniunt; vt Alciati fuit ſententia *in l. qui venenum num.* 6. *ff. de verborum ſignific.* Farinac. *pract. crim. parte* 5. *qu.* 121. *num.* 127. Cabal. *de omni genere homicidij num.* 608. ſimplici at illud enim pro-

H latum ratione debet pro malo accipi. *l.* 1. §. 2. *ad legem Corneliam de ſicarijs.* Si alia namque ac ampla reciperetur forma, pharmaca illo compræhenſa in nomine venirent, quæ hominum tamen concurrunt ad ſalutem: *vt in dicta l. qui venenum.* Quod ſi generali hæc veneni appellatio ſuſcipiatur modo; quæ inter illa, bona reperiuntur, quæque ſimplici mala exiſtunt ratione, veniunt; vt habe-

I tur *in l.* 3. §. *adiectio ff. ad legem Corneliam de ſicarijs.* Alex. *conſ.* 23. *num.* 6. *vol.* 2. Alciatus *in l. qui venenum num.* 4. *ff. de verb. ſignific.* Tali enim in iuramento, de malo, quod mortem dicit, non de optimo, quod ſalutem affert, fuiſſe promiſſum intelligitur. *dicta l. qui venenum ff. eodem.* Medicos enim haud quaquam fugit grauiſſimum veneni crimen, ac homicidio grauius haberi. *l.* 1. *C. de maleficis, & mathematicis.* Adde quod venena præparantes; quique conſilium circa illa donant, in proditorum loco ponuntur, vtque illi extimantur. Bald. *in l. nemo clericus O. de ſum. Trinit. & fide cathol.* Farinac. *quæſt.* 122. *parte* 1. *nu.* 4.

K Taliter, vt nullum ex Eccleſiaſtica excipiant ab immunitate auxilium. Caballus *dicto tract. num.* 583. Farinac. *de immunit.*

A *nit. Eccleſ. in apendice num.* 142. *cap.* 10. Ita quod nulla plebeos; inter, ac nobiles in delicti punitione intercedat diſtinctio. Cabal. *loco cit. nu.* 611. *cum ſequentibus.* Hac de re malæ qui venena qualitatis, & peſſima in mortalium perniciem ducunt venenarij appellantur. Alciatus *lib.* 4. *de verb. ſignif. in fine.* Qui veneficorum etiam nomen habent, propria quamuis appellatione illi venefici
B vocantur, qui mortem incantationibus afferunt, ac uenalia continent venena. Carrer. *pract. crimin. in principio n.* 101. Et quoniam non epota ſolum, foris verum etiam corpori applicata, extrinſecuſque admota læthale inducere veuena malum, ac mortem afferre valent: vt medicorum eſt ſententia. Tali de cauſa non de mineralibus, & vegetabilibus, tantummodo, at de animalibus etiam
C venena in Medicorum iure iurando includuntur.

Eodem etiam in loco ſeſe abortiuas non daturum potiones iuramento confirmauit: hoc enim omni prohibitum extat iniure. *cap. conſuluiſti il ſecondo qu.* 5. *l. Cicero.* §. *ſed ſi quam ff. de pœnis:* qui alicuius enim procurat abortum in homicidæ locum tranſit, ac irregularis illud ob delictum efficitur Nicolaus Plouius
D *de irreg. num.* 21. Humanis vnde, ac diuinis expiari legibus iſthoc debet peccatum. Nauar. *in manu. cap.* 25. *n.* 63. Cum allata fuerit diſtinctio, ſi animatus fuerit fœtus, vel minimè; vt diuiſio fuit è Baiardo facta ad clarum. §. *fin. qu.* 68. *num.* 9. *in fine.* Medicus enim, qui huiuſmodi abortiuam habens poculum efficaciam propinaret, mortis debet pœna corrigi. per Tex. *in l. ſi quis aliquid* §.
E *qui abortionis ff. de pœnis*, eo in loco communiter DD. cum dubium autem adeſt, animatus iudicatur fœtus, & delinquẽs, & hac de re, debet, vt ordinariam euadat pœnam contrarium oſtendere. Ananias *in cap. ſicut de homicidio.* Gomez *de delictis cap.* 3. *nu.* 32. Contrariam defendit opinionem aſſerens: iura, quibus ad hoc fuit impulſus Ananias, cæterique DD. circa irregularitatem, non vero corporalem quoad pœnam loquuntur; F quod ampliationem ſortitur à Baiardo *loco citato.* Monſtruoſum quamuis formã habentem occiderit fœtum; velut ſi vnũ ineſſet brachium, aut plura, vel vnus haberetur pes, vel multi, eo namque in caſu mortis debet pœnam ſubire. Aliter autem euenit, ſi neutiquam humanam in ſe figuram demonſtraret: cum bruti ſcilicet animalis caput, vel quid ſimile haberet: *Dd. in l. dicitur ff. de li-* G *beris, & poſthumis* Gomez *loco cit. nu.* 32. Quo autem in caſu animam fœtus dicatur habere alio in loco (de coniugatorum ſtatu) dictum fuit.

Quemadmodum enim abortiuam habentia vim pharmaca nullo ponere in vſu iurauit, debet pariter intelligi obligationem illum habere, vt de abortiuis conſilia remedijs alij minimè donet. Cuiuſmodi ſunt quintum phlebotomiæ H poſt menſem non inferioribus factæ ex partibus: vt explicatum fuit à Sennerto de cura fœtus non dum æditi *cap.* 2. *circa finem.* Nec facili debet modo prægnantibus afferri purgatio; cum natura enim expurgatione compulſa prauos eijcere humores, & ſimul cum pharmaco inutilia depellere contendit, faciliter accidet, vt, & ilium conatu perturbetur, vterus & inde, ni fortiora inſint ligamina fœtui, expellatur, & ipſe, abortuſque ſequatur, materia vero turgente, ſi tertius perfectus extet menſis, purgatio vſque ad ſeptimum conceditur; iſtis enim in menſibus validiores, vt quartum ante laxiores habentur annexiones, & abſque difficultate poteſt abortus euenire. Sennertus *lib.* 5 *parte* 2. *ſect.* 1. *cap.* 5. Prouideri vero debet, vt firmius ventri fœtus inhæreat, ne aliquam, licet K minimam, tum è ſanguinis miſſione, cum purganti ex medicamento ſentiat læſionem: vt eſt doctrina. Zaccuti *l.* 1. *de principio medicinalis hiſtoriæ quæſt.* 20.

Reliquum autem eſt, vt inſurgens conſideretur dubium; an ſcilicet pro læthalis cura morbi, quo grauida torquetur, opportunis quis remedijs, vti poſſit? vnde,

A de, vt prægnans incolumis euadat, ab vtero fœtus depellatur; Canoniſtarum plurimi eſſe illicitum denegarunt, & inter illos Caietanus *in* 2. 2. *queſt.* 67. *artic.* 2. *ad primum*. Torreblanca *de monomania lib.* 2. *cap.* 43. *nu.* 10. Menoch. *attamen de Arbitr. lib.* 2. *cent.* 4. *caſu* 357. *num.* 20. Eiuſdem licèt ſententiæ videatur, omni at enim à pœna immunem hunc non haberi dixit, huiuſmodi ex eo

B quia medicaminibus mulieris procuraverit abortum: debet pro materia, euolui. Farin. *qu.* 112. *parte* 5. *de pœna abortus facientis nu.* 124.

Diſtinctionem alijs viſum adhibere, an fœtus, cuius quæritur expulſio, animatus extet, vel non ſi animam habet, nulla permittitur abortus ratione, ſi eſt ſpiritu deſtitutus, effici deiectio valet; vt ex Nauar. *d. cap.* 25. *num.* 62. Azor. *inſtit. moral. lib.* 2. *cap.* 4. *parte* 3. Leſſius *de*

C *Iuſt. & Iure lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 10. *nn.* 60. Sanchez *de matrim. lib.* 9. *diſp.* 20. *nu.* 9. Laimanus *lib.* 2. *tract.* 3. *parte* 3. *cap.* 49. *Theologiæ moralis.*

Cæteri autem ſententiam intulerunt abſolutam, negantes, haud quaquam eõſeruandam grauidæ ſanitatem, abortum quærere licitum. DD. apud Caranza *de partu cap.* 56. *num.* 47. Quarum

D pro diuerſitate opinionum fuit à Sixto V. Pontifice conſtitutio ædita, qua ſtatuitur nulla eſſe in occaſione licitum directo procurare modo abortum, genitricis licèt exinde ſalutem, quæ in periculo extat, ni fiat, ſuas acquiſituram vires ſperetur. Indirecta verò forma pro matris ſanitate minimè abortum promouere vetitum, cum prius tamen totis adeò innitantur Medici neruis, ne ſuccedat, vt, licèt eueniat, illorum præter

E intentionem accidere videatur, cum autem abortum excitare dicunt, ſi ea, vt habeatur, intentione, medicamenta præbeantur, indirectè, cum aliquem ad ſanandum morbum propinata remedia abortum cauſent.

Nec promittere neglexit, ſoporiferum, ægritudinemque in longum ducens remedium ſeſe omnino reiecturũ:

F pro comperto namque habemus corporali Medicum pœna, prout delicti qualitas extat, commiſſum dælere peccatum. *l. illicitas* §. *ſicut ff. de off. Præſidis.* Dignus enim erit, vt morti detur, ſi animi dolo peccat, proditoris namque illo in caſu admodum agere conſpicitur, aliud eo quod in actu demonſtrat, aliud in ægro

G tantium perniciem infami condit in animo. Bartolus *in l. reſpiciens* §. *delinquat. ff. de pœnis*: Quid maius enim eſſe nefas poteſt, quàm cum amica ſeſe frõte Medicus demonſtret oblata ſanitatẽ promittens ex medela, horrendo quid in pectore damnoſum ducere meditetur? Quid ſceleſtius factum quàm aduerſa ducens, ac noxia, apta prætermittens, ac opportuna impedimentum ſaluti ponat? Quid ſceleſtius crimen quã ſalutem eius è cura ſperanti, ſub velato

H amicitiæ ſpectro mortẽ afferat? Vt proditor ideò habendus, eoquod cum in ſalutis, & cuſtodiam adhibeatur, & curam, cumque ille, vt in amico ſuam ponat ſpem, Medicus ſub pacis tegmen vitæ inſidias parat, & dolos conſtruit, quod ſi læthum veneno ducens proditoris vindicat ſibi nomen, licèt medicinam haud quaquam exerceat, quò magis tribuenda. hæc Medico laus, qui vt ſanitatem afferat, morbumque debellet,

I fidentis curat interitum. Adde quod ſi dubiam remedia, non firmam vero, & notam habeant efficaciam, illa præſcribens mortale patrat peccatum, vt nobis reliquit. Nauar. *cap.* 25. *de peccatis Medicorum.* Medicus enim claras, non ancipites, & in dubium reuocatas proponere medelas compellitur. Ex Ariſt. *enim habemus* 1. *topic.* Ne malus ſit Medicus neceſſe. *Vt nil omittat eorum, quæ ſunt in arte, artis autem eſt certiora applicare remedia relictis minus certis.* Sed Cottonius *lib.* 5. *controuerſ.* 7. *cap.* 2: *nu.* 61. *fol.* 660. Plures diſtingui caſus debere fuit arbitratus dicens. *Nam poteſt dubitari de aliquo remedio, contrariè, & contradictoriè; nempe quia poteſt iuuare, & nocere, aut iuuare, & non iuuare, & dubium poteſt eſſe æquale, vel inæquale, & cum remedia*

k

dubio

A *dubio poteſt concurrere certum, vel nullum? Et demum ſalus infirmi ſecluſo illo remedio, poteſt eſſe, vel probabilis, vel deſperata: itaque ſi adſit medicamentum certum, conueniunt omnes non poſſe adhiberi incertum; alias Medicum peccaturum contra charitatem, quæ iubet fieri cum proximo, quod quiſque ſecum factum vellet, & contra iuſtitiã, ratione contractus, & ſtipendij, quod interpretatur dari, & accipi cum obligatione ſub-*

B *ueniendi ægroto ſecundum excellentiam artis propriæ. Sic doctiſſimus P. Bardi diſcept. 4. de conſc. cap. 30. num. 1. & Sennertus de medicam. & metho. meden. cap. 18. Medicos reprehendit qui veteribus, & dici probatus medicamentis neoterica, & in operationibus chiſmicis vix primum oblata præferant, & ſi non per mortes, tamen per ægrotorum pericula, experimenta capiunt, negligentes interim Galeni præceptum qui Aph.*

C *1. ſic habet: in corpore humano ea tentare, quæ non ſunt experientiam probata, periculo non vacat, cum temerariæ experientiæ finis ſit totius animalis internecio.* Hæc ille.

Quid autem dicendum in conſilijs, animæ ad periculum, dictis, & è quibus eius detrimentum pendeat cum corporis aduerſus ſanitatem nullo modo periculum adducentia poſſit medicamenta

D proponere Medicus? *Prohibetur enim in cap. cum infirmitas de pœnis, & remiſſionibus.* Toſolanus *ſyntag. iuris lib. 18. cap. 25. num. 9.* Nauar. *cap. 25. num. 62.* Sylueſter *in verbo Medicus num. 4.* Rebuffus *in Au. hatam C. ne filius pro patre verſ. ad obedientiam Deo.* Fuſcus *de viſitat. lib. 2. cap. 30. num. 4.* Roias *de ſucceſſ. cap. 10. num. 32.* Barboſa *in coll. DD. in d. cap. cum infirmitas num. 6. in fine.* Quippe cũ

E maioris anima extet nobilitatis, melioreſque, quam corpus, qualitates contineat, & hac de re iure optimo anathemati Medicus ille ſubijcitur, qui aliquod, in animæ damnum, offert ægroto; iſthoc & ipſi fatentur Medici: vt Ladronchius *lib 1. de Chriſtiano Medico rat. cap. 20.* & Petrus Foreſta *obſeruat. chirurg. obſeruat. 6. in ſcholijs.* Nauarra *loco ſupra cit. nu. 64.*

De ſoporiferis autem quem fugit cognitio? Artis enim verum etiam tyrones optimè callent, rationis, ex illorum vi, tranquillitatem perturbari; memoriam, ſuum amittere vigorem: corpuſque alterari: vnde optime iureiurandi vinculo, ne illa propinaret, ſeſe Medicus adſtrinxit. F

Illo autem in caſu, quo morbum protrahit, & ſalutaria negligit, vel contraria, quæ morbo non dari debent, ducit, aut optima tardè adhibuerit medicamina; læthale non ſolum patrat peccatum: vt affirmauit Nauar. *loco cit.* & Armilla *de Medico.* Ad mercedis verum etiam, perceptæ reſtitutionem obligatur, manifeſtuſque nominari fur poteſt. Carrara, *de Medico quæſt. 2. nu. 7.* Codronch. *lib. 1. cap. 10.* optima igitur forma iuramento Medicus firmauit, ſe in Auaritiæ vitium neutiquam incurſurum: de illa vero iuris conſulti maxime ſignantur. G H

Sanctam quinto ſpopondit vitæ conſeruaturum normam, nec vllos in domibus, vbi conſuetudo liberi contingit, impudicos oſtenſurum actus; vnde ſit eis notum bonis tantam in moribus vim inſitam, vt maius non raro ſpectata morũ probitas, quam ſcientiarum ſplendor, habeat pondus, nulla equidem forma tantum nobis incutit in ſcientijs admirationem excellentia, quantam afferunt animi dotes reuerentiam: doctrina etenim è viuendi moderamine diſſociata, nullum habere poteſt ſplendorem, & quo maior eſt ſcientiarum cognitio, eo in viſum, ac ſuſpectum, opinione probitatis deducta, reddit hominem, claris ergo moribus, ac cæleſti vitæ inſpiciendus fulgore Medicus, & è cunctis denique virtutibus, quas dixit. Ariſt. ad Nicom. *cap. 1.* Ornamenta debet ſibi Medicus recipere. Vnde pudici eligendo debent obſeruari mores in Medico; ſi luxuria namque putidi exiſtunt, plurima corrumpendam ad mulierum, aut virorum integritatem, vel ſui, aut alterius gratia meditari, quæ nulla forma Chriſtianæ congrua ſunt diſciplinæ: vt multa extant exempla apud Tholoſa. I K

de Rep.

A *de Republic. lib.* 17. *cap.* 9. *num.* 5.

Silentium, ac taciturnitatem obſeruare ſexto promiſit in iuramento, confeſſariumque in modum quæcumque medendum inter videri, vel audiri euenerit, arcana velut, contenturum. Loquacitas, quamuis omnibus indecens extet, præcipua verò forma incongrua medicis habetur, & circulatoribus tantum eſt hominibus, ac illis debet relinqui, & parabolani hac de cauſa in contemptum vocantur: multas eoquod parabolas proponunt, propter illud nimirum, quod vt loquacior quiſque, ita vulgi ſententia doctior iudicatur medicus, ſcientiarumque poſſidere cognitionem æſtimatur: vt ſcripſit Tiraquellus *de nobilit. cap.* 31. *num.* 415. *& num.* 419. Illo autem in caſu iuſtas debet pœnas excipere medicorum loquacitas, cum detecta, ſibi commiſſa, fuerint ſecreta; quæ in perniciem, vel alicuius ignominiam perſonæ valent emanare: vnde ſeſe ad hoc etiam, iuramento adſtrinxit, Hippocrates, ad cuius exemplum alij connumerati medici ſunt. Codronch. *de Chriſtiano medico ratio. lib.* 1. *cap.* Siluaticus *in medico cap.* 8. & Ranchius *in ſuo iurando*. Hippocrat. *lege* 8. Optimè addit, vt confeſſarij animi ſanantes morbos, quibus miſerè detenti mortales exiſtunt, ſilentio errores condere adſtringuntur. *cap. ſi ſacerdos de offic. ordinarij, cap. omnis vtriuſque ſexus de pœnitentijs conſimilibus*. Pari modo, qui corporis adhibet malis medicinam, nullo modo patefacere, ſi aliqua non vrgeat neceſſitas, medicus debet. Petrus de Gregor. *de Republ. lib.* 17. *cap.* 4. *n.* 8.

Qua de re ſi quis hac in virtute optimè fuerit medicus inſtitutus, eò magis excipere laudem debet, quo difficilius tali ſilentium in genere habetur, iuxta Solonis reſpõſum apud Laertem, è quo cum poſceretur quid magis eſſet hominibus arduum, arcana reſpondit continere: quod alio euenit modo, ſi medicus iudiciali ſiſtat in actione.

Septimo, ac octauo iuſtam alterius medici ſententiam nullo ſe negligere modo, aut inuidia excitant in contrarium eſſe iurauit; veritatem attamen ſectari, neque iſtum eijcere, vel iſtum in ſocium eligere, ad ægroti autem, illiuſque conſanguineorum electionem remittere, ac ſibi committatur; vocare illum promiſit, è quo potuerit auxilium ſperare, nullaque veritati obſtare cauſa ſpopondit; & optima, vt ſupradicta obſeruent, ratione, iuramento alligantur medici; eoquod autem in inexauſtũ inuidiæ pelagus exiſtunt: vt dixit Petrus Apponenſis, qui alio conciliator nomine vocatur *in differ.* 4. ac arrogantia pleni habeantur, vt Cicero de Diuinatione inquit: *Genere medicorum nil arrogantius*: alij nequaquam concedunt medico rectius, licet iudicium intuliſſe reputet, hac de re illorum, hoſtium velut agmẽ, multitudinem repellendam Petrarcha dixit, cum triſtiſſimum ſit adagium. *Turba medicorum perij*. Carolus etiam Valeſius cum in ægritudine mortis ducente periculum elebori ex propinatione pœnè exanimatus reperiretur, hæc ante mortem verba Helmontio protulit inuiſenti. *Ah Helmonte mio tu me'l diceſti, i medici t'vccideranno*. Cum nullo cutẽt modo læthale ſe peccatum committere, ſi alios dubijs in caſibus medicos adhibere nolint: vt Nauarr. *d. cap.* 25. *nu.* 64. & Toletus *in ſua ſumma*. Mortale quemadmodum crimen committunt, cum vel odio, vel inuidia doctiorem haudquaquam ſocium in ægri curam adhibeant, vel minus aptum, ſcientemque auaritiæ cauſa, vel aliquem ob finem compellandum procurent; vt ſcriptum fuit à Canoniſtis. Quod ſi fortè, ne errorem commiſiſſe videatur. Suam, in meliorem, contrariam ſententiam, nullo modo annuerit, indemnis à peccato minimè habebitur. Adde quod omnibus ad propriæ defenſionem ſententiæ neruis intendens in ægroti præiudicium, corporalem haudquaquam pœnã euadet. Codronch. *de Chriſtiano medico lib.* 1. *cap.* 11. *& ſequent.* Siluat. *de Medic. cap.* 8.

Anathomiam totis etiam inſectari viribus

B C D E F G H I K

A ribus nono confirmauit iuramento, vt humani ex corporis artifico, morborum facilius cognitionem valeat habere, notisque adhibere possit malis remedia; illa enim inspectione substantiam temperaturam, confirmationem, actionemque tandem, ac vsum inuestigat. Duplici vnde methodo, per analiticam nempè, vel resolutiuam, aut synteticam, vel compositiuam isthoc procuret agendū; B corpus illa vltimas vsque ad partes, easque simpliciſſimas, tenuiſſimasque indagat, ista è Naturæ stylo totum, à minimis initium capiens, corpus coagmētat alterutrius iuxta leges. Duplex etiā iudicari Anathomia valet, totius altera corporis, cuiuscumque alia partis extat. Et duplex ea de re statuitur, sensibilis nimirum, & intellectualis. Sensibilis continentes, intellectualis verò contentas perquirit partes. Pars definitur: corporis portio toti annexa illius vitam viuens, diuersaque præstans munia: illorum numerus innumerus, simplices, aut similares homogeneæ habentur, neque alias sub se species comprehendunt; communes similares conficiunt, & organicas; huius generis ossa sunt, cartilagines, arteriæ, venæ, &c. & quoniam illarum discrimen generationis oritur è D principio, semineque, ac menstruo insurgit, hac de re spermaticæ alię, multæ carnosæ. Triplex harum existit genus: primum meram sub se continet carnē, vt musculi, ac ingiuæ. Secundum Paremchymam habet, quale cor, iecur, pulmo, & lihen existunt. Tertium glādes, vt pancreæ, & amygdalæ sunt cōprehendit; similares vna, eademque dicuntur natura confici, eaque toto præclara in corpore, ac singulari, cuius in E numero medulla, cerebrum, tresque oculi humores extant. Dissimilares etiā nominantur, quæ diuisæ, variæ partes speciei naturæ sortiuntur, ac nominis: organicæ nominantur etiam; cum optimo namque modo compactæ, formatæ, ac etiam collocatæ alicui, speciali forma, è Natura præficiuntur actioni: hac enim oculus de causa, vt solus videat, videt, ac huiusmodi quidem in organo F prima conficit actum, concurrit secunda necessario, iuuamen tertia ducit, continuationis causa, & perseuerātiæ quarta extat.

Diuisionem in nobiles, ac ignobiles partes excipiunt, principem illæ aliquā producunt facultatem, ac tres cerebrum scilicet, cor, ac etiam iecur in numerum veniunt, reliquæ autem alijs tamquam ministræ inseruiunt. G

Duæ contentæ habentur partes, humores isthinc, inde spiritus, humor nominatur, sua quidquid fluxum, liquidūque natura vase oportet contineri: congeniti quidam, adgeniti multi existunt humores, & tàm si naturales, quàm naturam aduersus comprehenduntur, humorales vnde morbi originem accipiunt.

Naturales, vt longius perduret sanitas, agunt, Alimentarij quidam, excre- H mentarij plerique; istos interſunt, & ex his equidem nonnulli vtiles, plurimi inutiles, prima scilicet è coctione perfæces, secunda per vrinas, ac tertia per sudores deducti.

Subtilior sanguinis vapor extat spiritus arterijs retentus, qui omnes, veloci defluens motu, per partes, cunctas vitę perficit functiones, per neruos ex cere- I bro animalis emanat, è corde vitalis per arterias cursum habet; subtiliſſima, calidiſſimaque sanguinis exhalatio, vndique permeans naturalis existit.

Et suum quoniam partium cuilibet particulare debet examen adbiberi; ossa inde, cartilagines, carnes, musculi, arteriæ, venæ, ac etiam nerui, & cum visceribus inteſtina indagantur: & hac de causa fuit in vsum Anatomia posita, quę, K vel exterior est, vel interior: totius molem corporis benè vtraque eminens in caput, corporis truncum, partiumque diuidit in iuncturas.

Et primo quidem nil hominum inter capita similius habetur: vt scribit Hippocrat. *lib. de capitis vulneribus*, quàm illorum in futuris. T. literæ formam omnes enim illas partes è capite supre-

A mo è vertice, primam ad colli vſque vertebram, contineri videmus. Rotunda ex craneo, facieque figura componitur. Hinc tali cæſaries craneum ratione tegit, & conueſtit, vt maxima ſit iniuria caluitij, quàm vindex vltum eſt Cęlum, cum prouerbialiter Eliſęo pueri, aſcende calue dicerent. Octo habet propria oſſa, quinque per ſuturas continua, duo ſplenoidem ſcilicet, ac ethenoidem communia, cuticula illius inuo-
B lucrum, carneum ſeu pendiculum, ac periclaneum, membrana iſtud eſt exterius protenſa duraque veniens è matre, qua cerebri qualibet ex parte, moles alligatur: Duplex per venas, quibus alimenta vbique ſumit, piæ inhærens matri, quæ illa immediatè circumducit.

Craneum cerebri ſeptum habetur,
C cui, nullo modo veteres perperam quid tribuere diuini, qua de cauſa ex illius ſeſe abſtinebant eſcis, ac benè, ſternutantibus præcabantur; cerebri figura extat rotunda; ſubſtantia, albeſcens, ſpongioſa, humida, frigidaque medulla exiſtit: quæ rationis eſt ſedes, neruorumque habetur origo: ipſi enim cum Siſtole, tum Diaſtole admirabili trahũt aerem artificio, ad animalis diſpertien-
D tes ſpiritus officia, plus homines habẽt cerebri, & minus, quàm mares, fœminæ, pars anterior ſinciput, poſterior occiput replet.

Cerebri intra ſubſtantiam tres, ouali figula, abſconduntur ventriculi, ſub quibus mammillaris eminentiæ ſunt odoratus inſtrumenta; primis ſub duobus, velut in fornice, tribus innixa columellis; duos habet tertius canales vẽ-
E triculus, quorum alter muccoſitates cerebro nociuas in os deijcit, ſomnique in ſe continet ſedem, quartum alius ad ventriculum protenſus, quintum denique minimum, ac maximè roboratum, indorſi, per cerebellum deſinit ſpinam, quæ poſterior extat cerebri pars.

Tàm vocis, quàm primæ digeſtionis, ac ſenſuum organa externorum, facici, ori, naſo, & auribus, necnon decus af-

ferunt oculis. Corporis truncum dorſi, F
colli, ſacri etiam oſſis, ac lumborum conficiunt vertebræ: duodecim vtrinque numerantur coſtæ, veræ ſeptem, nothæ quinque; ſternon quibus anterius, omoplate poſterius alligantur, per commiſſuras verò bracchia, manus, digiti, coxendices, tibiæ pedeſque trunco adhærent.

Thorax in arcæ ſeſe modum expli-
G cans, facultates, naturalem ſcilicet, vitalem, ac animalem continet, viſcera quoque, ac inteſtina per miſſenterium, & pancreas, cui rami parte venæ inſunt, ſimul colligata exiſtunt: Azellius autem lacteas recenter venas à meſſaricis chilum ex inteſtinis deſugentes, fuit meditatus, diſtinctas, continuaſque illas facit receptaculo; ex quo vas aſſerit quoddam thorachicum ſpinæ affixum dorſi, ac ſubclauios in ramos eumdem
H deportans chilum, eſſe, ac fœtum exinde nutrimenta ſuſcipere affirmat.

Ventriculus, ex quo receptis chilus generatur alimentis, orificium habet, ſuperiùs extat ſtomachus, cibi cui appetitus ineſt, ingeſta inferius alimenta, peracta donec fuerit digeſtio, concludit, caua iecori adhæret vena, ex quo ſanguinis fons totum in corpus, ac in cor præſertim erumpit, continuam huius
I circulationem, illamque læua ex cordis cauitate in dexteram, æquorei exemplo æſtus, neoterici demonſtrant.

Pari ſub thorace modo, ac ſupra vẽtrem bili repurgandæ fellis ciſta perſiſtit, lien hepati oppoſitus, vt illud è sãguinis vacuet fœcibus, habetur, bini renes, qui dilapſas in vteros ſeroſitates exonerant, ſpecici genitalia conſeruandæ, indiuiduiſque deſtinata propagan-
K dæ adhærent; mammarum pectus cubile, diaphragma, præcipuum inter muſculos, ac reſpirationi munimina ſubminiſtrans, continet; ſua inferiorem obliquitate ventrem à pectore diuidit, duplex ineſt illi foramen: prius deſophagum, canalem ſcilicet ab ore cibos in ventriclum aduehens aperit, poſterius diaphragma per quod Aorta inferioré

de-

descendit in ventrem, & caua in pectus vena erigitur, sub se comprehendit.

Pleura sexta ex neruorum coniunctione præclaro admodum sensu pollēs, omnia præcingens viscera, membrana extat, Mediastinum replicata forma à dorso porrectum, ad sternum duasque pectus diuidit in partes; costas inter, palmo abest mediastinum membrana, incinctum prætenui: læuo ex cordis oriens ventriculo illi arteria inseritur: arteriosa è dextero subit vena pulmonē; occupat aspera medium: hinc larynx terminat supernè, hederæque in modum folij contegit.

Pericordium, capsula velut, pyramidali, ac triangulari figura cor, sanguinis, ac vitæ thesaurum, concludit, duplicemque illi per systolem, ac diastolem constituit motum; duo illius vētriculi; tertius, ac internus perforatus vndique medius dispescit; dexterum cordis versus acumen caua insurgit vena tribus clausa valuulis arteriosa, duplicique patens portula: sinistro, ad cordis verticem pertinenti, ventriculo venosæ insunt arterię, & magna cū Aorta, tribusque suis inhærent calculis, molles hinc, inde, & concauas, ad cordis refrigerium duas habent auriculas, constitutas, ori dextera venæ; arteriæ lęua inest venosę. His etenim omnibus munitum animal, naturalem viuit vitam, & cadauer, cum talibus distituitur, euadit.

O Cœlo vtinam placeret! vt ad illius mouerentur medici obseruationē, quod precedenti etiam promisit in iuramento, nullum scilicet diligētiùs in animo studium habere, quàm ab eo, qui se in theorica, & practica esset doctior, edisceere: iuramento namque nullo habito in pretio nō solùm à peritioribus instrui dedecus existimant, verum etiam illos consulere, sibi ad ignominiam ducunt, ne penes doctos enim propria cognosceretur ignauia, hominum haudquaquam de interitu curam habent, neque pœnam eis infligendam considerant, si per inscitiam, affectatam præcipuè, aliquem patrarit errorem, licet illa extraordinaria, non corporalis autem, existat: vt probatum fuit à Ripa *de peste parte* 2. *partic. vltima num.* 70. Vrsillus ad Afflict. *decis.* 123. *num.* 4. Quamuis, cum dolo medicus aberrat, mortis extet pœna dignus: per Text. *in l. illicitas*, §. *sicuti, ff. de officio Præsidis*. Vt æquali modo grauem debet pœnam excipere, medicus, cum dolo in ægrotum peccat: mortisq: debet pœnam subire: Menoch. *de arbit. cas.* 581. *num.* 3. Ac ad pretij restitutionem. Valer. Reginaldus *in praxi fori pœnitentialis lib.* 10. *num.* 96. Proditoris nāque agitur in modum, vt supra fuit dictum; Omnes enim errores originem ab ignorantia trahunt: vt Diu. Thomas *in* 2.2. *quæst.* 76. *art.* 2. *ad secundum*. quod affectata intelligi de ignorantia debet; summa enim ex discendi negligentia, propriæ vnusquisque sibimet causa est inscitiæ; vt habemus ex Aristotile *lib.* 1. *magn. moral. cap.* 3. vbi: *Quod quandoq; perpetrandi aliquid absoluta fuerit ignorantia, id non fuit consultò, & proindè neque afficit iniuria. at cum ipsa sua causa fuerit ignorantia perpetraritque quicquā ex ignorantia, cuius ipse extiterit causa, is planè afficit iniuria, & eiusmodi iure criminis arguetur*. Hęc ille. Ripa itaque resoluit *in tract. de peste cap.* 7. *num.* 7. Medicum arte destitutum, cuius ob imperitiam miserè mortem subierit ægrotus, extraordinariam debere pœnam excipere: medicus etenim errorem committens: quàm errans Iudex in maius incurrit crimen: vt tradit Burgos à Paz *leg. prima Tauri num.* 26. Ipse namque, cum nullā habeat in arte peritiam, in dolo persistit, si tamquam excellentem se in ęgroti curam habeat: vt ex Ripa *loco citato num.* 67. accipimus: graue namque, tali plenus inscitia, medicus in aliorum sese ingerens iuuamen, committit peccatum. *Cap. non est sine culpa de regul. iuris in* 6. Quod vigorem habet, si eorum forsitan, quæ alijs communiter sunt nota, nullam habet cognitionēm, quęque omnes medicinę professores possidere debent: graue namque ad peccatum

A neutiquam adſtringitur Medicus, ſi earum, quæ præclari noſcunt, haud cognitionem tenent; leuis etenim culpa hæc, illa dicitur lata: leuiſſima erit, ſi quæ ſublimes noſcunt DD. negligat. Azo. *in lib. 6. inſtit. mor. cap. 4. parte 3.* Tali autem accipienda modo eſt Bartoli doctrina *in l. quod Nerua num. 18. ff. depoſit.* cum ſimplici pronunciauerit forma latam ſua in arte committere Medi-
B cum culpam, cum ignorantiæ peccet cauſa, & humanæ prætextu fragilitatis, decipientis in hominis periculum, delinquat hic à pœna innoxius nulla eſſe debet forma: vt ait Vlpianus *in l. illicitas 6. §. ſicuti Medico ff. de officio prætoris.* Tholoſanus de Republica *lib. 17. cap. 9. num 4.* Adde quod patrare crimen videtur ſi nullo modo præcepta ſequatur medicinæ. *cap. tua de homicidio.* Nauar.
C *d. cto cap. 25. num. 60. in principio* Boerius *deciſ. 323. num. 22.* Quamuis enim fuerit ſalus conſequuta Aegyptiorum vti debemus lege, ex qua, ſi ſacri medicinæ quis normam libri ſequutus, nullam inferre ſalutem infirmo potuerit criminis pœnitus expers exiſtebat: ſed ſi quæ libris inerant negligebat, priſtinam licèt recuperaret ſalutem ægrotus, mortis pœnam ſubibat: vt ex Diodoro *ſicul.*
D *lib. 1. cap. 6.* dixit etiam Tholoſa. *de R. P. lib. 17. cap. 9. num. 2.*

Medicus enim nullam habens in medicina peritiam, certam ſemper ægris, qui miſerè pereunt, ſalutem promittit, vnde hac ex fallaci promiſſione detenti, vltimam ſæpius vitæ periodum, abſque Sacramentis, claudunt: vt Armillari ſūma de Medico ſcriptum.

Poſtquam vero nonum intulerit iura-
E mentum, obedientiam præſtare, ac obſequia promiſit Archiatro, & compellitur: Pharmacopœorum etiam errores detegere, vt communi R. P. ſuccurratur commodo, ne medicaminum benè callens corruptionem, peccatum, illis vtens, patrent. Innocent. *in dicto cap. tua de Homicidio.* Nauar. *loco ſupra citato num. 61.*

Alearum etiam in Vndecimo ludum F
euitare, ac impiorum fugere conuerſationem ſpopondit, nec turpi, vel indecenti ſeſe tradendo voluptati hominum vitam nullo haberet in pretio. Quod ſi verba de ludo facienda; tàm abominabiles exiſtunt luſores, vt plebis fœx, vulgique opprobrium, vileſque extimentur perſonæ: iuxta ſententiam. Alberici *in l. humilem C. de inceſtis nuptijs, & in l. 1. ff. de aleatoribus* Roland. *conſ. 34.*
G *num. 4. vol. 2.* Taliter, vt huiuſmodi homines idonei haud quaquam in iudicio teſtes habeantur. Decius *conſ. 167. col. 7. in fine verſic. tertio oppono.* Roland. *loco cit. & conſ. 63. num. 18. 24. & 25. vol. 2.* Lanfrancus *in cap. quoniam contra. in verbo teſtium depoſitio colum. 26. verſ. ex hac ſequitur de probat.* Grammat. *deciſ. 11. n. 5. & deciſ. 40. num. 2. & conſ. 12. num. 29.* Crauetta *conſ. 169.* Peſſimas eoquod in
H ore ſemper afferunt blaſphemias nullumque Dei timorem habent. *l. aleatores C. de relig. ſumpt. fun. aliò de aleatorib.* Quis enim laudis nomine illos appellet, è quibus criminum origo deueniat, ſceleruntque ſcaturiat flumen; vt ſcriptum *in proem. ff. §. illud vero.* Aleæ namque ludus eſt fomentum otij, fautor ignauiæ, Auaritiæ inſtructor dolorum compendium, bonorum dilapidatio, ri-
I xarum eſca, morum pernicies, ſplendoris macula ingenſque ignominia. Eſt animi etiam lāguor, aſſiduumque flagellum, & hæc nil obſtant, quin luſor minimè domeſticis prouidens bonis nullo ſuos, vel liberos, vel ſeruos, aut amicos habeat in pretio: vt ſcripſit. Gior. *lib. 7. de Regis inſtit.* apud Bouadillam *in Polytica lib. 2. cap. 13. num. 17. fol. 505.* Furta hinc, ſacrilegæque actiones proueniunt, ac falſitates: vt conſcriptum ha-
K betur poſt Hoſtienſem, & Puteum ex Menoch. *de arbitr. Iudic. cent. 4. lib. 2. caſu 399. num. 2.* vbi pœnas aleatoribus conſtitutas, & luſoribus recenſet.

Mala, quæ ortum ex ludo habent, adferrem; ſed multis quoniam adnumerantur, clarèque à Doctoribus proponuntur, prætereo. Plura enim explicauit Archidiachonus *in cap. epiſc. diſt. 36.*

Ho-

A Hoſtien. *in ſumma tit. de exceſſibus Prælatorum*: & ibi Diuina in contemptum habere, ſcandala comparare, blaſphemias promere, Deumque adiram luſores prouocare dicuntur. Auth. *cui relictum*: vbi Baldus C. *de indicta viduit. tollenda.* Roland. *conſ. 63. num. 19. & ſequenti lib.* 2. Et eo in loco mala, quæ ludus producit, ac temporis iacturam, cui tale inhæret pretium, vt minimè valeat æſtimari: B diffuſiori notatum ſermone reliquit. Auguſtinus ad Angelum *de malefic. verſ. mettitori di malidadi num. 7. verſ. item in quantum*. Vnde non immerito Hoſtien. *loco cit. affirmat*, quod luſor tempus inludendo conſumens turpem agat vitam: & Albericus *in leg. 1. §. item nota ff. de aleatoribus*: luſores eſſe à legibus perosos teſtatum reliquit. *l. ædiles §. hoc autem ff. de ædilit. edicto, & l. abſque vit. & l. ſciēdum ff. eodem*. Quæ iura expendit. Greg. C Lopez *in l. 6. tit. 14. parte 6. verbo de-uelo ſufrir.* eius mentionem facit Bouadilla *in lib. 2. Politicorum cap. 13. nu. 18. verſic. ſon tan odioſos* per Tex. *in l. humilem C. de inceſtis nuptijs, & in l. 1. ff. de aleatoribus*. Glo. *in cap. 1. §. item ſi fidelis in verbo luſerit tit. quibus modis feuda amittantur* ibi *Noxius ludus eſt in culpa*, quo in loco Afflictus *num. 31.* Omnem affirmat ludū Regulari prohibitum ratione per Tex. *in l. 1. & penult. ff. de aleatoribus*. D

De conuerſatione vero cum impijs, ac reprobis dicendum, quod ſimiles habere mores præſumitur ille, qui huiuſmodi amicitiam cum hominibus inire deſiderat; *l. eum qui C. de Epiſc. & clericis*. Vnde non auerſæ mentis eſſe Medicus iudicatur, ſi cum huius generis viris familiaritatem habeat. Bald. *in cap. inter ſollicitudines extra de purgat. Canonica*, & E *in Prouerbijs cap. 13. Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit, amicus ſtultorum ſimilis efficietur, & in cap. 22. Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules cum furioſo, ne forte diſcas ſemitas eius, & ſumas ſcandalum animæ tuæ*. Et Propheta in *Pſal. 17. cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris*. Rectè igitur ſe iureiurando Medicus adſtrinxit, vt ſe ab aliqua morum labe, talī ex amicitia contrahenda, abſtineat. F

Maximam etiam curam hominum in ſalute adhibere, iuramento ſtatuit, nec patrare negligentiam promiſit, quæ in omiſſione tantum conſiſtit, cum propriæ per voluntatis defectum præcipiendi à libertate deſiſtat. D. Tho. 2. 2. *quæſt. 52. artic. 2*. Hac autem in prætermiſſione verus haud quaquam dolus G interuenit, at vere poteſt inſimul cum negligentia intereſſe, de quo ſermonem hoc in loco minimè faciam cum hoc ad Medicos iudicium ſpectet. Dico tamen, ægrotum, antequam ad ſanitatis reducatur ſtatum, Medicum derelinquentem læthale committere peccatum, & culpæ reum effici: vti probat. Tex. *in §. præterea inſtit. de l. Aquilea*: & Nauar. *loco cit. cap. 25. num. 61.* Ac debere punitionem excipere dixit. Carrara *de Medico parte 2. num. 85.* & Caroccius *de locato, & conduc. quæſt. 16.* Debitam quamuis minimè ſoluat ægrotus Medico mercedem. Caroc. *loco cit.* Nec aliqua infecto à loco ratione poteſt reddere, ſi conductus è publico ſi infectionis ob timorem, velit abire. Licet Corneus *conſ. 347. vol. 1.* Præbere illi excuſationem videtur, nec illo veniam prætextu meretur; quod iniunctis nimirum præceptis infirmus recuſauerit obedire. Illa namque circa medicamenta, quæ inuito præberi ægroto valent, culpa manet Medicum, ſi ei nolenti etiam non propinaret medicamina. Farin. *in frag. crim. parte 2. tract. 1. num. 432. circa finem*. I

Iurata Decimatertia promiſſio, quæ prima iuriiurandi poni debebat in ordine, accedit, hac ſe Medicus alligat, vt imminenti de vitæ periculo infirmum, ad ſacramentorum excipiendum munimen, ſuiſque diſponendum de bonis, admoneat; de toto enim, vt dicitur; axe, tractatur, & de animæ præſertim ſalute, quæ cæteris debet rebus præponi, agitur. Maſcard. *de probat. concluſ. 1171. num. 5.* Menoch. *de præſumpt. lib. 4. præ-* K

ſumpt.

A neutiquam adſtringitur Medicus, ſi earum, quæ præclari noſcunt, haud cognitionem tenent; leuis etenim culpa, hæc, illa dicitur lata: leuiſſima erit, ſi quæ ſublimes noſcunt DD. negligat. Azo. *in lib. 6. inſtit. mor. cap. 4. parte 3.* Tali autem accipienda modo eſt Bartoli doctrina *in l. quod Nerua num. 18. ff. depoſit.* cum ſimplici pronunciauerit forma latam ſua in arte committere Medi-
B cum culpam, cum ignorantiæ peccet cauſa, & humanæ prætextu fragilitatis, decipientis in hominis periculum, delinquat hic à pœna innoxius nulla eſſe debet forma: vt ait Vlpianus *in l. illicitas 6. §. ſicuti Medico ff. de officio prætoris.* Tholoſanus de Republica *lib. 17. cap. 9. num 4.* Adde quod patrare crimen videtur ſi nullo modo præcepta ſequatur medicinæ. *cap. tua de homicidio.* Nauar.
C *d. cto cap. 25. num. 60. in principio* Boerius *deciſ. 323. num. 22.* Quamuis enim ſæpe ſit ſalus conſequuta Aegyptiorum, vti debemus lege, ex qua, ſi ſacri medicinæ quis normam libri ſequutus, nullam inferre ſalutem infirmo potuerit crimine pœnitus expers exiſtebat: ſed ſi quæ libris inerant negligebat, priſtinam licèt recuperaret ſalutem ægrotus, mortis pœnam ſubibat: vt ex Diodoro *ſiculo lib. 1. cap. 6.* dixit etiam Tholoſa. *de R. P.*
D *lib. 17. cap. 9. num. 2.*

Medicus enim nullam habens in medicina peritiam, certam ſemper ægris, qui miſerè pereunt, ſalutem promittit, vnde hac ex fallaci promiſſione detenti, vltimam ſæpius vitæ periodum, abſque Sacramentis, claudunt: vt Armillari ſūma de Medico ſcriptum.

Poſtquam vero nonum intulerit iura-
E mentum, obedientiam præſtare, ac obſequia promiſit Archiatro, & compellitur: Pharmacopœorum etiam errores detegere, vt communi R. P. ſuccurratur commodo, ne medicaminum benè callens corruptionem, peccatum, illis vtens, patrent. Innocent. *in dicto cap. tua de Homicidio.* Nauar. *loco ſupra citato num. 61.*

Alearum etiam in Vndecimo ludum euitare, ac impiorum fugere conuerſa- F
tionem ſpopondit, nec turpi, vel indecenti ſeſe tradendo voluptati hominum vitam nullo haberet in pretio. Quod ſi verba de ludo facienda; tàm abominabiles exiſtunt luſores, vt plebis fex, vulgique opprobrium, vileſque extimentur perſonæ: iuxta ſententiam. Alberici *in l. humilem C. de inceſtis nuptijs, & in l. 1. ff. de aleatoribus* Roland. *conſ. 34.*
G *num. 4. vol. 2.* Taliter, vt huiuſmodi homines idonei haud quaquam in iudicio teſtes habeantur. Decius *conſ. 167. col. 7. in fine verſic. tertio oppono.* Roland. *loco cit. & conſ. 63. num. 18. 24. & 25. vol. 2.* Lanfrancus *in cap. quoniam contra. in verbo teſtium depoſitio colum. 26. verſ. ex hac ſequitur de probat.* Grammat. *deciſ. 11. n. 5. & deciſ. 40. num. 2. & conſ. 12. num. 29.* Crauetta *conſ. 169.* Peſſimas coquod in
H ore ſemper afferunt blaſphemias nullumque Dei timorem habent. *l. aleatores C. de relig. ſumpt. fun. aliò de aleatorib.* Quis enim laudis nomine illos appellet, è quibus criminum origo deueniat, ſceleruinque ſcaturiat flumen; vt ſcriptum *in proem. ff. §. illud vero.* Aleæ namque ludus eſt fomentum otij, fautor ignauiæ, Auaritiæ inſtructor dolorum, compendium, bonorum dilapidatio, ri-
I xarum eſca, morum pernicies, ſplendoris macula ingenſque ignominia. Eſt animi etiam lāguor, aſſiduumque flagellum, & hæc nil obſtant, quin luſor minimè domeſticis prouidens bonis nullo ſuos, vel liberos, vel ſeruos, aut amicos habeat in pretio: vt ſcripſit. Gior. *lib. 7. de Regis inſtit.* apud Bouadillam *in Polytica lib. 2. cap. 13. num. 17. fol. 505.* Furta hinc, ſacrilegæque actiones proueniunt, ac falſitates: vt conſcriptum ha-
K betur poſt Hoſtienſem, & Puteum ex Menoch. *de arbitr. Iudic. cent. 4. lib. 2. caſu 399. num. 2.* vbi pœnis aleatoribus conſtitutas, & luſoribus recenſet.

Mala, quæ ortum ex ludo habent, adferrem; ſed multis quoniam adnumerantur, clarèque à Doctoribus proponuntur, prætereo. Plura enim explicauit Archidiachonus *in cap. epiſc. diſt. 36.*

Ho-

A Hoſtien. *in ſumma tit. de exceſſibus Prælatorum*: & ibi Diuina in contemptum habere, ſcandala comparare, blaſphemias promere, Deumque adiram luſores prouocare dicuntur. Auth. *cui relictum*: vbi Baldus C. *de indicta viduit. tollenda.* Roland. *conſ. 63. num. 19. & ſequenti lib.* 2. Et eo in loco mala, quæ ludus producit, ac temporis iacturam, cui tale inhæret pretium, vt minimè valeat æſtimari: B diffuſiori notatum ſermone reliquit. Auguſtinus ad Angelum *de malefic. verſ. mettitori di malidadi num. 7. verſ. item in quantum*. Vnde non immerito Hoſtien. *loco cit. affirmat*, quod luſor tempus inludendo conſumens turpem agat vitam: & Albericus *in leg.* 1. §. *item nota ff. de aleatoribus*: luſores eſſe à legibus peroſos teſtatum reliquit. *l. ædiles* §. *hoc autem ff. de ædilit. edicto, & l. abſque vit. & l. ſciēdum ff. eodem*. Quæ iura expendit. Greg. C Lopez *in l. 6. tit.* 14. *parte 6. verbo de uelo ſufrir.* eius mentionem facit Bouadilla *in lib. 2. Politicorum cap. 13. nu. 18. verſic. ſon tan odioſos* per Tex. *in l. humilem* C. *de inceſtis nuptijs, & in l. 1. ff. de aleatoribus.* Glo. *in cap. 1.* §. *item ſi fidelis in verbo luſerit tit. quibus modis feuda amittantur* ibi *Noxius ludus eſt in culpa*, quo in loco Afflictus *num.* 31. Omnem aſſirmat ludū Regulari prohibitum ratione per Tex. *in l 1. & penult. ff. de aleatoribus.* D

De conuerſatione vero cum impijs, ac reprobis dicendum, quod ſimiles habere mores præſumitur ille, qui huiuſmodi amicitiam cum hominibus inire deſiderat; *l. eum qui* C. *de Epiſc. & clericis.* Vnde non auerſæ mentis eſſe Medicus iudicatur, ſi cum huius generis viris familiaritatem habeat. Bald. *in cap. inter ſollicitudines extra de purgat. Canonica, &* E *in Prouerbijs cap. 13. Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit, amicus ſtultorum ſimilis efficietur, & in cap. 22. Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules cum furioſo, ne forte diſcas ſemitas eius, & ſumas ſcandalum animæ tuæ.* Et Propheta in *Pſal. 17. cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris.* Rectè igitur ſe iure-

iurando Medicus adſtrinxit, vt ſe ab aliqua morum labe, talī ex amicitia contrahenda, abſtineat. F

Maximam etiam curam hominum in ſalute adhibere, iuramento ſtatuit, nec patrare negligentiam promiſit, quæ in omiſſione tantum conſiſtit, cum propriæ per voluntatis defectum præcipiendi à libertate deſiſtat. D. Tho. 2. 2. *quæſt. 52. artic. 2.* Hac autem in prætermiſſione verus haud quaquam dolus G interuenit, at vere poteſt inſimul cum negligentia intereſſe, de quo ſermonem hoc in loco minimè faciam cum hoc ad Medicos iudicium ſpectet. Dico tamen, ægrotum, antequam ad ſanitatis reducatur ſtatum, Medicum derelinquentem læthale committere peccatum, & culpæ reum effici: vti probat. Tex. *in* §. *præterea inſtit. de l. Aquilea*: & Nauar. *loco cit. cap. 25. num. 61.* Ac debere punitio- H nem excipere dixit. Carrara *de Medico parte 2. num. 85.* & Caroccius *de locato, & conduc. quæſt. 16.* Debitam quamuis minimè ſoluat ægrotus Medico mercedem. Caroc. *loco cit.* Nec aliqua infecto à loco ratione poteſt reddere, ſi conductus è publico ſi infectionis ob timorem, velit abire. Licet Corneus *conſ. 347. vol. 1.* Præbere illi excuſationem videtur, nec illo veniam prætextu meretur; quod iniunctis nimirum præceptis infirmus recuſauerit obedire. Illa namque circa medicamenta, quæ inuito præberi ægroto valent, culpa manet Medicum, ſi ei nolenti etiam non propinaret medicamina. Farin. *in frag. crim. parte 2. tract. 1. num. 432. circa finem.* I

Iurata Decimatertia promiſſio, quæ prima iuriſiurandi poni debebat in ordine, accedit, hac ſe Medicus alligat, vt imminenti de vitæ periculo infirmum, ad ſacramentorum excipiendum munimen, ſuiſque diſponendum de bonis, admoneat; de toto enim, vt dicitur; axe, tractatur, & de animæ præſertim ſalute, quæ cæteris debet rebus præponi, agitur. Maſcard. *de probat. concluſ. 1171. num. 5.* Menoch. *de præſumpt. lib. 4. præ-* K

ſumpt.

A *ſumpt.* 112. *nu.* 4. Mantica *de tacitis to.* 2. *lib.* 13. *tit.* 28. *num.* 10. Tuſcus *litt. A. concluſ.* 333. Et hac Medicus ex cauſa cum periculoſus extat morbus propria certiorem de ſalute facere infirmum debet Tholoſ. *ſyntag. iuris lib.* 18. *cap.* 25. *n.* 9. *& de R.P. lib.* 17. *cap.* 9. *num.* 6. Nauarra enim affirmat peccatum committere Medicum, qui nulla, priuſquam applicetur medicina, commouet perſuaſione
B infirmum, ad confeſsionem. *cap. cum infirmitas de pœnitentia, & remiſſione*, quod neutiquam habere locum debet cum pro comperto habetur nullum in ſe periculum retinere morbum. Secundum Angelicæ doctrinam ſũmæ *verſ. Medicus* §. 6. Sed Carraræ de Medico, & Codronchio placuit, in qualibet, leui licèt, ægritudine ad ſuadendam infirmo confeſsionem obligari Medicum: Pontificia namque ſtatuta Medicis, vt infirmis
C confeſsionem perſuadeant, mandantia, de cuiuſcumque infirmitatis loquuntur initio; & omnes quoniam ægritudines principia circum debiles exiſtunt, poteſt accidere, vt, cum leuis iudicetur infirmitas, à Medico, & ad confeſsionem haud quaquam impulſus in augmento periret, vel in delirium abiret, aut ſilentio, infirmitatis vi, ſeſe pœnitus traderet
D vel enecaretur, talique modo pœnitentiæ haud quaquam Sacramento valeat muniri; hac de cauſa, vt huiuſmodi non incurratur inconueniens debent ab initio quolibet in morbo ad confeſsionem infirmos hortari; nullum quamuis habere malum videatur. Armil. *ſum. de Medico in* 4. *peccato*. Sed heu execranda hebetudo! Sæpius abſque Sacramentorum robore ad hoſtis inferni aggreſſus
E expoſiti huius è vitæ humanæ auris diſcedunt, deberent ſaltem, cum infamia nil habeat vigoris, tàm pigros in homines pontificiæ terrorem conſtitutiones incutere.

Decimumtertium vero circa iuramentum, quod chirurgiæ conueniens eſt, eius verba faciam, in tractatu.

Medicus denique doctrina pollere, diſciplinaſque, Logicæ ſcilicet, ac tàm naturalis, quàm moralis cognitionem F Philoſophiæ optimo debet poſsidere modo: multa ſit inſtructus experientia, in ijs præcipuè, quæ certa ſunt excogitata ratione, frequentique ſunt vſu probata, ingenium colat, promptuſque indigandis exiſtat in remedijs; tenacem retineat memoriam, facilem habeat reminiſcentiam, recto ſit iudicio, dexterque in operibus extet, bonis ſit etiam ornatus moribus, animoque tutis, neceſ- G ſarijſque in rebus intrepido, in dubijs autem, ac periculoſis non ſit adeò ſollicitus, infirmos erga hilarem facilemque e, ac manſuetum, propriæ profeſſionis hominibus prudentiam demonſtret; frænum oculis ponat, caſtitatem habeat, ac temperantiam, cupiditatem pecuniæ nullam oſtendat, immò ſe liberalem præſeferens, & Dei Amorem, & veritatis candido concludat in pectore.

Multum etiam illi fortuna iuuamen H ducet, (vt vulgi è veritate deuij extat opinio) ſed nil hæc meo conferre iudicio ſcientiæ videtur, ex Hippocr. namque de locis in homine habemus, quod ſi medicamenta ſunt, vt extant, certa; quale ferre iuuamen poteſt fortuna? Aut ſi aliquam fortuna partem in medicaminibus habeat, nullum afferre maius ægritudini emolumentum aptæ, quàm I non habiles poterunt medelæ; inſcio vnde Medico talis (ſi hæc non eſt artis felicitas) opus eſt fortuna: cum imperiti enim idoneam agendi rationem haud calleant, ſi priſtinæ quis per eos in ſanitatis ponatur ſtatum, quod non raro, fortuito ſecundante caſu accidet; temerè namque omni porrigentes è parte medicamina, interdum contingit vt illa inter, morbum decentia reperiantur, & ſi K eorum virtute, ac efficacia in priſtinam æger ſalutem reducatur, quod erat laudi Fortunæ dandum Empirico tribuitur, aut Medico, de quo Celſus *lib.* 3. *cap.* 9. dixit. *Quos ratio non reſtituit, temeritas adiuuat.*

Enimuero non ſolum omnipotens rerum conſtructor curationẽ voluit morbis Medicum inferre, at etiam triplicem

fecit

A fecit medicinæ diuiſionem. In localem ſcilicet perſonalem, ac hæreditariam. Localis hiſce noſtris miraculorum Aſylo, & aris, & templis, addicta temporibus Diuina videtur prouidentia; vt Arcæ, Tabernaculo, ac Iſraelitico aderat ſæculis præteritis in templo. Probatica etiam (vt Euangeliſta dicit) Piſcina, qua ex aquæ natura infirmos neruorum detentos intenſione ſanabat. Nulla
B quidem. Nam illa inunda vis non propria ex virtute (vt in mineralibus conſpicitur) nec victimarum ſanguine redundabat; Angeli ſed ex impreſſione, Dei aquam iuſſu commouentis, indita: id verò non ſtatis accidebat diebus, ſed ex improuiſo Numinis imperio procedebat, & qui è concuſſione primus aquã ſubibat incolumis egrediebatur, vt ex paralitici verbis in Euangelio habe-
C mus.

Salutis adducẽdæ in hominibus gratiam ea videamus ratione, quod *Virtus de Chriſto exibat, & ſanabat omnes*. Et omni miraculoſius portẽto in Syrophœniſſæ ſanatione mulieris, quæ fidem ſic viuacem retinens, vt ſi fimbriam Chriſti Ieſus tangeret in veſtimento, ſanitatem ſe crederet obuenturam, ſanguinis refrenauit profluuium, quæ in Apoſtolos virtus non ſemel derinata videtur:
D immò, quod magis admirandum, illorum ſtrophia, Zonæ, ac vmbræ à corporibus morbos expellebant.

Hæreditaria denique ſanandi virtus certis ineſt familijs, è Sancti Huberti namque ſtirpe rabidorum vel morſus arceri, vel ſanari venenum legimus: & hæc Argyrina Ciuitas familiam, quæ de Ciraulo vocatur, continet, cuius homi-
E nes oris ſputu cũctos venenoſorum ictus animalium medentur, quæ ad mares, virgineſque tantum virtus extenditur; ſi illæ namque nupſerint huiuſmodi amittunt efficaciam. At enim quid Chriſtianiſſimo de Gallorum Rege diſſerẽdum? Illius namque ſputus omnes, quos vngit ſcruphuloſos priſtinam reducit in ſanitatem. Hæc prouidens hominum amator Deus medicamina pluribus procurat in modis, nè tantum in Patrẽ F homines in morbos collapſi, ac peccatorum numero mortem ſtimulantes in, medelarum defectum culpam reijciant.

DE HIS, QVAE POSSVNT IN IVRE de Medico occurrere eorumque relationibus.

Cap. 2. G

MVlta, quæ in Iure occurrere de Medico poſſunt. habentur; & primo pro certo eſt; Lucrum ex medicina exceptum viuẽti acquiri patri, quo defuncto cæteris debet cum fratribus eius fieri diuiſio. Baldus *conſ.* 347. *nu.* 2. *verſ. quantum ad ſecundũ lib.* 2. qui poſtmodum *in conſ.* 438. Contrariæ fuit ſententiæ, acquiſita nempè à medicina, H cum pater vitam adhuc agat, nullo reliquis modo communia cum fratribus extare, ac multò magis hoc poſt patris mortem non habebitur, dempto quod ſocietas contracta inuicem fuiſſet. Tuſcus *litera M. concluſ.* 160.

Si aliqua ſecundo fuiſſet ab vniuerſitate ſalarium, vt per annum deſeruiret medico ſtatutum, ſi medio decedat in curſu, non diminutum eius debetur hæ- I redibus: vt affirmatum fuit à Maranta *conſ.* 59. Aliquis namque ad munus electus, quod non ſolum continet labores, verum etiam dignitatis fulgorem, ac ſcientiæ, vel intellectus probitatem præſefert, integrum ſi hac decedat ex aura in hæredes tranſmittit ſalarium: vt ſcripſit Bartol. *in l.* 1. §. *Diuus col.* 3. *pro harum legum concordia, ff. de varijs, & extraordin. cognit.* æquali ratione, ſi ali- k qua Lector vel in Academia, vel ſtudio deſudaſſet, nulla manca ex parte annualis debet ad hæredes (morte ſequente) adduci: ſic aſſerit Giurba *obſeruat.* 67. *qui in num.* 10. certum facit in huiuſmodi latum fuiſſe iudicium forma per Magiſtros Regij Patrimonij Rationales, qui Zancleæ Sindacum Vrbis ad ſtatuti ſolutionem ſalarij condemnarunt, quod

hære-

A hæredi Ioan. Baptistæ Corteſi Lectoris in Medicina primarij in Anni 1629. principio defuncti debebatur, & decreto factum fuit modo. Tertio, ſi accepta medicus mercede aliquem priſtinum in ſalutis ſtatum ſe promiſerit adductum, ſi poſt adhibitam morbus curam fecerit denuo regreſſum, nullo tenetur modo, vt nouam inferat corpori medelam, neque accepta infirmo reſtituere

B compellitur. Gloſ. *in l. maritus 61. ff. locati*, & ibi Bartol. & pleniſſimè Speculator *de ſalario*, §. *primo circa principium*. Abbas *in cap. Presbyterum num. 5. de homicidio*. Alexander verò de Næuo Additionator tripliciter caſum diſcuſſit. Et primo eſt: cum infirmitatem, illiuſque ceſſaſſe cauſam conſtaret, quæ nouo ex accidēte denuo ſuperueniret, & eo promiſſam excipere medicum debere penſionem affirmat; & ratio habetur; præ-

C ſenti namque de malo, non autem de futuro cogitaſſe, ac etiam promiſſionem feciſſe medicum eſt pro comperto. Secundo, cum rigoroſè morbi cauſa curata minimè dicitur, ſed aliquo ceſſaſſe modo videtur, & nullum illo ſalarium caſu excipere medicus debet. Tertio, cum in dubio cauſa eſt, & eo, vel de proximo regreſſum fecit infirmitas, vel

D ex interuallo, ſi ex primo; quia præcedenti ęgritudinem ex cauſa contrahi videtur, neutiquam habere mercedem, debet: ſi ex ſecundo excipiet: per Text. *in l. plerique, ff. de ritu nuptiarum, & in l. diuortium non eſt, ff. de diuortijs*. Aſſerit autem, quod & ſi ſalutem longo etiam tempore habuerit, ac infirmitas poſtmodum ſuperuenerit, debet ad medicorum iudicium fieri recurſus, illorumque ſeſe

E alligare ſententiæ oportet. Quod ſi in ancipiti medicorum extent iudicia, neque aliquo ſtatuere modo nouerint; adhibendam eſſe Bartoli diſtinctionem affirmat: an modicum ſcilicet infra tempus, aut priſtinam recidat ex interuallo in ægritudinem, & iſtud ſentire Abb. *loc. cit.* videtur.

Medicis quarto fidem in his adhibēdam, quæ illius ſunt ad artem pertinē-

F tia; vt affirmatum legimus eſſe apud Maſcard. *de probat. concluſ. 1034*. Hac de re alicuius optimè comprobatur ęgritudo, ſi medicorum adſint teſtimonia: vt viſum eſt Bart. *in l. contumacia*, §. *pœnam, ff. de re iudicata*. Fides illis etiam adhibetur; aeris an ex corruptione, bona, exiſtat, vel mala valet udo, vel, an vulnus mortem poſſit afferre, aut non; vel

G ſi mala quis ex cuſtodia, aut negligentia, vel alia humanas reliquerit auras ex cauſa: vt ſcripſit Maſcardus *loco ſup. cit.* Aut ſi ſanæ, vel perturbatæ aliquē fuiſſe mentis affirmetur. Farinac. *conſ. 146. num. 1*. Hondedeus *conſ. 88. num. 8*. Artis enim velut peritis debet fides adhiberi. DD. penes Barboſ. *collect. DD. cap. ſignificaſti 18. de homicidio num. 2*. Seraphin. *deciſ. 665*. Cauale *deciſ. 14. n. 2*. Farinac. *præct. crim. quæſt. 127. num. 102*.

H Azaued. *conſ. 30. n. 63*. Duo tamen eſſe medici debent, & multam hac peritiam habentes in arte, ex qua ægrotus deceſſerit, cauſam afferentes. Menoch. de *adipiſcend. remed. 5. num. 102*. Farinac. *dicta quæſt. 127. nu. 151*. Dempto quod eo, vbi caſus euenerit, in loco, vnus reperiatur medicus, illi ex eo quia, licèt ſoli, non deneganda fides. Clarus *in* §. *homicid. num. 34*. Gomez *variar. reſolut. tom. 3. tit. 3. de homicid. n. 28*. Maſcardus

I *concl. 615. n. 15. & concl. 1034. num. 24*. ſed Cherianus *commun. opin. lib. 4. tit. 9. n. 161*. Alio dixit euenire modo, ſi difficili reperiretur in ſtatu cauſa, illo ex eo quia in vicina mittendum eſt loca, doctrina in quibus medici pollentes extēt, quibus nulla, iuramento non adhibito, fides præſtanda DD. penes Barboſ. *loco ſupra cit. num. 4*.

K Sed ſi diſcordes medicorum habeantur, facta in relatione, ſententiæ, illo in caſu Seniori fides habenda. Tiraquell. *de primogen. in præfat. num. 155*. Caſſan. *ſuper conſuet. Burgun.* Quod ſi plures in diſſenſu periti, & pauciores adeſſent peritiores in numero, doctis, ac fides erit danda peritis. *l. 1. §. 1. & §. ſi omnes, vel plures, ff. de ventr. inſpic.* Si plures autē imperiti habeantur, minore imperitorū

nume-

A numero, erit vltimis credendū. Specul. *in tit. de homicid. poſt princip. in verſ. de facto quæritur*. Quo verò in caſu pari exiſtant vtrinque medici numero, illis debet fides præſtari, qui magis veriſimilem retinent opinionem. Bald. *in cap. primo in principio col. 3. quib. mod. feud. amitt. in vſibus feud.* Sed illo in occurſu, quæ æquali ſint relationes in numero, maior danda illis fides, quæ reo fauorem afferunt. iuxta Gloſ. *in cap. Clerici* B 81. *diſtinct.* Maſcard. *de probat. concluſ.* 1169. *num.* 41. *cum ſequent.* Quod ſi medicos inter, qui medicamen ægroto adhibuere, alioſque haudquaquam curæ præſentes fiat altercatio: illo caſu eis, qui adfuerunt, ac medelas dedere, non autem, qui ægrotum neutiquam curarunt habenda fides. Farinac. *conſ.* 146. *& deciſ.* 365. *num.* 5. Iudici tamen animaduertendum: vt monet Petrus de Greg. C *ſyntag. iuris lib.* 18. *cap.* 25. *num.* 11. Vt, dum relationes iudicat medicorum, clarè videat, an, vel amore, alioue ſint illegitima factæ cauſa, & extortæ ratione, cum omnis tamen fuerit morbi adhibita conſideratio.

Peritis verò examinatis, ac etiam publicatis, peritiores poſſunt, publicatione minimè obſtante, examen ſubire. D Felin *in cap. Fraternitas col.* 6. *de frigid. & malefic.* ſiue Iudicis id munere, vel partis efficiatur ad inſtantiam. Felinus *in cap. cum cauſam col.* 1. *in fine de probat.* Lanfranch. *in cap. quoniam contra col.* 14. §. *teſtium depoſitiones*, Corneus *conſil.* 27. *col.* 4. *num.* 3. Maſcard. *dicta concl.* 1034. F *num.* 41. Iudicio verò medicorum prolata ſententia iudicatam neutiquam tranſit in rem, ac omni retractari in occaſione poteſt: vt notatum fuit ex Aur. de Butr. *in cap. ſi pro debilitate de off. deleg.* quæ non ſemel tantùm, at bis poteſt retractationem pati, iuxta doctrinā Gloſ. *in dicto cap. fraternitatis.* Adde quod appellationis poſtquam tempus fuerit cōſumptum, valent, ſi non recta peritorum appareat relatio, Iudicis immutata ſententia, peritiores admitti. DD. penes Maſcard. *dicta concl.* 1034. *nu.* 39. Contrariam attamen ſequuti ſunt opinionē. Abb. & Aretin. *in cap. propoſuiſti de probat.* Sed Felin. *in dicto cap. ſignificaſti*: multis priorem in modis opinionem explicauit; vnde vt veritas habeatur ad illud recurrendum. G

Data quinto ex ordinario facultas, vt H monialium monaſteria medicis ad medendum extet conceſſum, ſingulis quibuſcūque renouari trimeſtribus debet: vt ſancitum è ſacra Epiſcoporum, & Regularium Congregatione in Camarienſi 28. Martij 1588. De qua mentionem fecit Tamburinus *de iure Abbat. diſput.* 23. *quæſt.* 6. *num.* 7. Lezan. *in ſumma quæſt. regul. tom.* 3. *n.* 30. Barboſ. *de iure Eccleſ. cap.* 14. *n.* 143. *& in collectan. Apoſt. deciſ.* 350. *num.* 6. Nec vllo modo amicitiam inire cū Monialibus poſſunt: I vt ſcriptum fuit à Sperello in ſua opera Ethica, *fol.* 319.

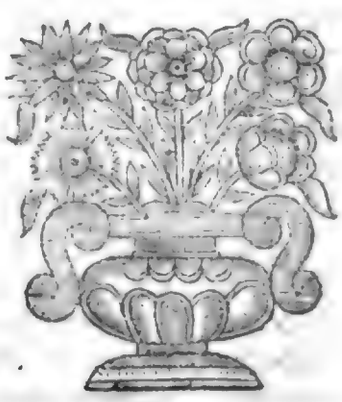

E K

DE CHIRVRGORVM STATV.

MEcanicæ nomen ea sortitur in parte Medicina, in qua Chirurgia diuiditur in exercitatione; nec sordidissimæ omnes inter artes notam effugit, de qua locum Textus habet *in l. vltima, ff. de iure immunitatis.* Quo in loco sordidissimos inter artifices medici, quoad hoc habent cõprehensionem. Tiraquell. *cap.* 31 *de nobilit. n.* 523. Talis nam manibus exercitatio adhibetur. Vnde & denominationem excepit: χὴρ enim Græcè, dicitur manus latinè, (Chyron in ipsa excelluit) & hac de causa vilissimam Tiraquellus ipse, ac sordidam nominauit artem. Sed tamen si vera licitum loqui, huius tantum generis Medicinæ fides præstanda; eius namque operationes ad sensum patent, medicamentorumq; vires corporeis præponuntur oculis; taliter vt, siue bonum ægrotus, vel malum sit peruenturus in statum vulneris claro modo ex qualitate prospiciatur. Et quamuis Chirurgia, & si rationalis, Meccanicis adscribatur: vt dictum fuit à Franch. *decis.* 564. *p.* 4. *n.* 10. Nulla tamen ratione dedecus adducunt homini: vt probatum nobis reliquit Roder. à Castro *lib.* 2. *de Medico politico cap.* 3. Ex ipsa enim excellentissima Anatomiæ Ars emanauit, sanguinisque declarata circulatio: facto enim in bracchij vena è scarpello orificio, si pars venæ, quę manum versus habetur sit compressa nil pẹnitus fluit sanguinis; inferiori vnde prouenire à parte debet concedi: qua enim ratione ligaturam Chirurghi superiore in bracchij parte, supra vulnus constituunt? Quaque illã postmodum ex causa relaxant? Nisi vt è sanguinis, inferioribus ex manus partibus, accessu vena turgescat? Ac ne è nimia sanguinis costrictione in venas ex arterijs discurrat? Qua victi experientia silentio sese tradere illi debent, qui sanguinis audacter circulationem denegãt iudicantes, velut in vtris vinum, sanguinem inuenis contineri. Necessarij multis de causis in R.P. sunt Chirurghi; vt explicatum fuit à Cassaneo *in Catal. gloriæ mundi part.* 11. *consid.* 48. *in verbo barbitonsores.*

Operationes hac in arte variæ habẽtur, quas inter quatuor adnotantur præcipuę: colligatio scilicet, separatio, extractio, & cataplasma. Plurima, quibus vti Chirurghi debent, numerantur instrumenta, quæ prædictas aptitudinem ad operationes habeant. Et primo quidem in Colligatione sunt applicanda Cyntheola fasciæ, Hipodesmides, Splenia, Ferulæ, Spatulę, Habenę, & Laquei, puluinique modo scortei, modo minusculi, ac nodi, aliaque id generis illius adiuuantia operationes afferenda.

Fascias adhibent in vulneribus, vlceribus, atque fracturis prostringendis Chirurghi: sed magis idonea iudicantur lynthea, quę multam non habeant mollitiem, nec maximè dura sint: quod nimium enim est molle nullam habet in continendo securitatem, & ad rupturas pro-

A proximum, quodque per multam ſapit, aſperitatem, conſtringens, atque premens læſionem infert. Ex veteri vnde panno non tàm detrito, ſed leui, ſuaui, ac mundo confici debent, illiuſque ſint, & latitudinis, & longitudinis, quam infirma expoſcat pars: pro numeri iectionum ratione, pro reuolutionum ſcilicet neceſſitate illius fiat longitudo. Ligatura vero nec ſummè
B arcta, nec debiliter ſit laſsa, per hanc namque oſſibus permittur motus, per illam in affectam prohibetur partem alimentorum diſtributio, dolorque, infirmum, auocando humorum fluxus in locum, adducitur. Ac inde Phlegmones creantur. Hinc mediocris tum chirurghi ad ſenſum, tum ad ægrotantis iudicium eſſe debet conſtrictio: ſubligamina vero, quæ alio Hipodeſmida nomine dicuntur, ac primæ faſciæ ſuper fractura prius debent incipere, ac
C circum illa bis, terue conuoluta, ſerpere, quaſi in cochlea debent; nec iſtud prætermittam: ſanæ multum partis debere faſcias complecti: earum coſtitui longitudo, vt pariter latitudo, nequaquam poteſt; ſed, vt fracturæ exceſſus, ac rupti craſsities membri expoſcere videtur vtraque eſt dimenſio varianda.

D Ad ſplenis formam ſplenium expannorum confectum licinijs nominatur diuerſis corporis partibus oſſibus præcipuè fractis, exulteratiſque per quam aptum eſt carnibus, illorumque pro diuerſitate magna obſeruatur à Chirurgis varietas: ad fracturarum etiam, & tutelam, & ſtabilimentum ſunt habilia, non mediocre igitur auxilium, plurimumque afferunt in magnis oſſibus abſceſſibus
E robur, talemque habent longitudinem, quæ membri ambitui neceſſariè requiratur.

Puluilli, qui plumaccioli, à Chirurgis dicuntur vtiles ad multa exiſtunt; diſſolutas namque ac deductas confirmant, & comprimunt partes, geminumque membri calorem, quod ſuæ diuortium ſuffert vnionis, conſeruant, ac fouent, à graui denique, ac importuno vincolorum, faſciarumque pondere vulneratæ defenſionem afferunt parti, qui ex plumis quandoque duos inter candidos, mundoſque conſutis pannos, ex lana interdum, non raro ex lino, quod vulgò coctonem appellant, conficiuntur: noſtris vero hiſce temporibus Chirurghi triplicatos admouere panniculos ſunt ſoliti, ſpongiamque nonnunquam adhibere conſueuerunt. F

Penicilla, ſiue turundas, ac linteamina, quæ tentas dicunt, maximo, in vulnerum curatione, in vſu eſſe, nequaquā inficias eunt Medici: eis vtuntur cùm vulnerum, vel ampliatio facienda, vel deterſio, vel cum eorum è concauo debeat aliquid extrahi. Sic profundis in vulneribus adhibentur, etiam cum vulneris, è ſinu icores, ac tabida eo in loco dilapſa colluuies debet educi, in cauis ſecundò, iniſque in quibus regeneratio carnis neceſſaria eſt: alteratis tertio in vlceribus, ac ſordidis, deterſionemque requirentibus admittuntur: in contuſis quartò etiam partibus adhibenda: commoda etiam quintò in vulneribus, quæ phlegmone, vel quouis alio vltra naturam tumore laborant. In adductis etiam ſextò permorſus applicantur: huiuſmodi namque vulnera non tam repentinam ſortiri aglutinationem, neque ad cicatricem ocyus debent perduci: longo immò potius interuallo temporis patula perſiſtere, ac hiantia neceſſe, quandoquidem non rarò quoddam habet morſus venenum, quod interius minimè contineri, ac reſtricto haberi vulnere: ſed foras, quoad vires expellendum: illo, ſeptimò, adhibentur in caſu, in quo, vt vulneri ſanitas inferatur debeat circa oſſa manus applicari. Octauo tandem eo ducenda in accidenti, cum vulnera iam vetuſtate depraua-
K ta in vlcera defluxionibus abundantia ſunt conuerſa.

Perfracta maximè ferulas ad membra conſolidanda chirurghi minimè negligunt, eas autem, ſtatim poſt ruptura, & è principio iniſcere inconueniens, minimè iudicatur, niſi dolorem commo-

A ueant, acerbitatemque ac tumorem cient, ad ſtricturam nempè haud quaquam illæ adhibentur: ſed vt aptationis contineant figuram, ſuamque conſtituta fulciant oſſa in ſedem; ſed vbi tumor ex vinculo impendere videtur ſtultum ferulis colligare membrum iudicatur: nulla autem futuræ inflammationis formidine, vel illa expulſa, debent ex Hippocratis præcepto leues, planæ, ac æquales neque in latus, vel ſuperius, vel inferius diſtortæ, ſummiſque leuiter in partibus deraſæ, illaque valentiores, & craſſiores in parte qua membri habetur fractura, ferulæ adhiberi. Mandat etiam, vt ſupra fracturæ locum (ferulæ media nimirum parte) fortius deligationem perſtringant, ac non ratò minorem, quã ſtrictura ipſa extat, longitudinem habeat, neque ligamen vltra comprimant cutem. In applicandis etiam ferulis talem ſeruant Chirurghi modum: oleo delibuta triplici, vel quadruplici ſupra faſcias circulo, ſplenia membrorum apta magnitudini circumdant. Quod ſi ferulis minimè conformetur membrum, magis concauis perſplenia repletis partibus, adhibendis vbique illud ferulis æquale reddunt: has poſt modum lana, vel ſtupa mediocriter in orbem aduoluta, vnius inter ſe digiti diſtantes interuallo fractæ alligant parti, ac leni, prudentique modo perſtringunt, cum diligenti perpendant cura, ne aliquis, inferior præcipuè pars flexus, valde colligetur articulus, illumque ſuo perſiſtere, iuxta neceſſitatem, in ſtatu permittunt.

Fibulæ, quas Agtiras Græci nominant, non parum ipſis afferunt iuuamen: illas in vſu ponunt cum deducta nimis vulnerum labra debent adſtringi; ſi vulnus etenim in carne reperitur, nec facili ſimul coniungi modo valent oræ, ad nil equidem inſeruit ſutura: ſed imponi fibulæ debent, quæ Paulum contrahunt ſciſſuram, quo minorem habere latitudinem cicatrix poſſit, non ratò autem fibulæ, non magis patulum reddi vulnus permittunt, quæ pro ſauciatæ ratione partis, vel maiores, vel minores, vtraque incuruæ ex parte debent exiſtere; F nullam iſtis oportet vim ineſſe, ac eo ſunt accomodandæ muneri; diſtractam quatenus cutem ad ſe trahant, magnis rectiſque impingantur vulneribus: in tranſuerſis eoquod inſimul cum futuris eas applicari neceſſe.

Quæ ad Chirurgos incidentia pertinent, ac excidentia inſtrumenta, forfices, nouacula, ſerra, & ſcarpellum exiſtunt. Huius triplex genus, oliuare, ſcilicet, myrtinum, & curtellare: hoc lancetta, nos apud, vocatur, quod aut largæ, vel ſubtilis pro venarum, & modo, & ſtrictura exiſtit; latæ myrtinum figuræ quo ad concauæ inciſionem venæ, quæ plena procedat magnaque appareat, craſſumque in ſe contineat ſanguinem vtuntur. Strictam oliuare habet, ſubtilemque retinet eſtremitatem, huius miniſterium paruis, ac magis ſpiritoſum, quæ continent ſanguinem, incidendis H inſeruit inuenis. Cultellaris adhibetur munus, cum venas, quibus vel nerui ſubiacent, vel arteriæ, vt ſecuriori modo, ac minori ſanguis deducatur periculo.

Pletoricis hæc autem, ac ſanguineis perquam apta venæ ſectio reputatur, florida etiam ætate, calidis qualitatibus, ac humidis, robuſti carnoſique iuuenibus corporis non inutilis extat: illis I quoque, adhibere qui eam ſolent, veris, Autumnique tempore, ac hora matutina, febre ſeſe remittente, vehementi dolore, accenſione intenſa, febribuſque aptari ardentibus poteſt; colericæ attamen naturæ, ieiunis, frigidaſque retinentibus qualitates, ac macilento pueris corpore ſenibus, debilibuſque ac illam adhibere ſolitis æſtiua, hibernaque tempeſtate (vrgeat niſi neceſsitas) K crudis etiam, ac ebrijs venæ minimè idonea extat inciſio.

Debent autem hæc diligenter in ſanguinis miſsione obſeruare; eo ſcilicet ne tempore in ♊ ac ♌ reperiatur ☽, cum iſtis vnum è ſignis bracchij, cordis alterum retineat dominium; tàm ex veterum enim ſtatutis, quàm experientię

lu-

A lumine clarum exiſtit, ferri nulla miniſterium ratione aliquod applicari ad membrum debere, cum ſignum in illo dominans Luna ingreditur; aptum qua de cauſa Chirurghis tempus expectandum, vt quamplurima, dum ſecantur venæ, membrorumque vel curatio efficiatur, vel inciſio, vtilitas ſuperueniat; ſed eo dimittendus tempore ſanguis, cũ cætera, ☊ ac ☊ demptis, congreditur

B ſigna, indicatio è corporis etiam deſumpta conſtitutione debet diligenter inueſtigari; optimum namque ſanguineæ qualitatis corpori ſanguinem in ♉, ♍, & ♑ exiſtente ☽ depellere iudicatur: collericæ hominibus naturæ, contrarijs illa in ſignis, ♋ nempè ♋, ac ♈ permanente, in melancolicorum iuuamen ipſa in ♎, & ♒ ſplendente, pro flemmatis ea in ♈ ac ♎ ſeſe voluente, maximũ ſanguis vtile depulſus adducet.

C Cum ☽ verò è ♂ cum ☼ primum vſque ad □ fulget, iuuenibus per quam apta, primo è □ ad ☌ vſque ſimul cum iuuenibus idonea viris, ex ☍ verò ſecũdam vſque ad □ & viris optima, & ſenibus; ſecunda tandem ex □ ad nouam vſque cum ☼ ♂ habilis pro ſenibus ad ſanguinem æſtimatur detrahendum.

Sed ſi in ☼ reperiatur ♂ duos, & ante, ac poſtmodum per dies; & quo ſub

D illius permanet radijs, dempto quod alio poſtulet neceſſitas modo nouam ſanguinis prædicit miſſionem: ☽ verò cum ♄, ♂, vel ☊ ♂ priorem, ac ſequẽtem poſt diem, vt æquali modo in oppoſito radio, vel ♂, vel ♄ □ ne ſanguis emittatur prohibet. ☼ etiam ♄, ac ♂ ſigno coniunctus, cum ſub radiatione permanet, vel ☍ ante, ac vnum poſt

E diem ponit impedimenta.

Cum autem ♂, ☍, □ ♄, ac ♃, & ♂ inter habetur, duodecim per horarum ſpatium nulla effici venæ ſectio ratione poteſt. Optima vnde occaſio exiſtit, cum in ✶ vel △ ♃, & ♀ radio permanet ☽, cumque ☼ in △, vel ♃, aut ♀ ✶ reperitur, at etiam ♀ cum ♃ ſimul in ☌ perſiſteret, ſeſeque de ✶, vel △ reſpexerint; ☽ verò aſpectus in ✶, ac △ cum ☌, vel ♄ corpori haudquaquam afferet nocumentum; ſed ☽ cum ♀ aſpectus bonam retinebit, vel peſſimam qualitatem, illius iuxta beneficos, aut maleficos influxus. F

☽ Verò cum nulla extat configurata ſigno, & in curſu vacua fulget, nocuam nullo modo ſanguinis emiſſionem demonſtrat: huiuſmodi etiam præcepta debent à Chirurgo in obſeruatione poni, cum eſcarnificatio, cucurbitularum, ac hirudinum fieri applicatio debeat, G quæ ſtomachi coctione completa, ſerenoque Cœlo, effici ſingulæ, ſi poſſunt, euacuationes debent, & ſi res præbet inducias, Septentrionalis cum ſpirat, vel Orientalis ventus ex Auſtrali propinquiſque debent collateralibus Chirurghi caueri. Abbatis etiam in repertorio, in verbo medicina: Phlebotomiam 13. Februarij die confectam, illo in anno, à H febris diſtemperantia illum è quo ſanguis emiſſus præſeruare; talemque ab Angelo reuelationem eueniſſe legimus.

Illa equidem eſcarnificatio eſt, quæ in longum fit ſcarpello inciſio: per eã namque denſos, conglutinatoſque aliqua in parte euacuãtur humores, vel cũ phlegmone, vexatæ vel dolore, aut fluxione affectæ corporis reperiuntur partes: oculos etiam diuturna laborantibus fluxio- I ne perutilis extat ſcarnificatio; capitis etiam, quique thoraci, dorſoque eueniunt, paſſionibus, collo adhibita, vel dorſo, apta extat; dentibus autem, faciei auxiliatur, & gutturi cum ſub mento efficitur; ſupra renes adhibita, coxendicum poſtematibus, curam, podagræ, ac ſcabiei hemorroitibus, elephanſiæ, matriciſque ventoſitatibus iuuamen afferunt; ita quoque ſanguinem crurum ſcarnificatio mundificat, ac menſtrua K commouet: cuicumque enim corporis parti affixæ cucurbitulæ fuerint, ex hac ſanguinem detrahunt, ac euacuant, tutioreſque venæ habentur.

Aliqua etiam Chirurghi retinent inſtrumenta, forfices nempè, & nouacula, primis ad telas, faſcias, fila, pilos, cutẽ, coria, & membranas, ac ligamenta,

quæ-

A quæque in faucibus naſcuntur,& gula, putridaque euadunt ad vnguium etiam, capillorumque deſeruiunt recifionem.

Præciduntur crines, vt renaſcantur formoſiores, ac talem ad effectum creſcente in ♉,♋, aut ♎ in ✶ ac ♃ △ dat ♀ aſpectu, ☽, cum nullis fuerint maleficiorum affecti radijs, vt capilli verò tardam habeant renaſcentiam ♌ in ♊, vel ♋ ſigno cum ☼ radio, vel ☿ per-
B manente debent abſcindi.

Illa vero in ♈, ♂, ♌, aut ♎ cum beneficio ♀ aut ☼ aſpectu permanente generali vngues ratione reſecantur. Ad pilorum corraſionem, qui vulnerum, vlcerum, tumorumque ſanationem impediunt nouacula exiſtunt neceſſaria: ad cutis etiam denudationem, putridæque exciſionem carnis vtilia iudicantur. Ad aliud ſerra munus non inſeruit, niſi
C vt corrupta, partem prius,tàm inferiùs, quàm ſuperiùs aliquo perſtringendo ligamine, reſecentur oſſa; caro poſtmodum geminas haſce inter ligaturas ad os vſque diuiditur, parata indè apprænditur ſerra, quæ oſſa reſecat. Aduertant etenim ne ſana coligatur pars, dolorem ex eo quia, inflammationēque ſolet exindè concitare.

Suum etiam forcipes vel tenacula
D præbent Chirurgo munus: pro rerum nempè, quæ deduci debent, affectarūque pro diuerſitate partium variam ſortiuntur formam: forcipes namque, putrefacti quibus vel exoſi ſolent eradicari dentes, ad ſpinas etiam ex gutture aliæ detrahendas coſtructæ: hirudines alijs, lapides ex veſſica, mortuumque ab vtero fœtum Chirurghi eruunt, ſagittas,ac tela, & ſpicula optimè trahunt, æreos
E nōnullę de corporibus globos; hæc octo ferè modis ſolent efformari: primò denticulatę habentur, capita limę ad inſtar continentes; auis in modum roſtri ſecundę, atque denticulatæ; arundinis ad figuram tertię, concauique ſcriptoris ad inſtar calami, ad ſagittas iſtę ſpiculis circumſtipatas educendas inſeruiunt, æreoſque tenaciter apprehendunt globos; inuerſum quartò terebellum,quod inflicti in tubulum ferri (quam doleam nominant) injicitur:nam ſtatim vt emiſſo apprehenditur ferrum tubulo cum ſequaci educitur; terebra quintò in longum porrecta, dilatandis, quibus tela firmo inhęrent modo,inſeruiunt oſſibus; inciſorius ſexto culter ad vulnerum amplificationem, quo faciliori extrahantur infixa modo, idoneum iudicatur; propulſatoriū ſeptimo inſtrumentū, cauum nempè, ac ſurdum habetur: marem G
hoc, fœminam illud nominant; his tela protrudunt, altera donec ex parte apprehendi valeant, ac deduci; octauo denique inſtrumentum habetur, arcus in illius modum, quem baliſtam vocant; eo enim incuſſum auferunt telum.

Pro dētium autem eradicatione ſubtiles, deductis forcipes extremitatibus, craſſæ manubrij breuitatis, habentur,ne cum illos premunt, fiat duplicatio ferri, huius in acumine dentes extant, qui H
ſeſe inuicem penetrant, decenti qui, ac forti connectant adſtrictione.

Vt ſpinę autem ex gula deducantur, inſtrumenta, quidam ex plumbo, radij ſimilitudinem habentia, ſed aliquantis: per maiora, inque extremitate curua conficiunt; vt hirudines verò extrahantur, forcipes auis affines roſtro, quę ciconię, eoquod illis ſimiles, dicuntur; I
limę in illis habetur aſperitas. Mortuus at enim cum erui fœtus debet vncinis accommodatis,ac forcipibus,cum prius aperiatur matrix, vtuntur;quodam hanc inſtrumento; quod vertiginem priſci denominabant, ſcindere ſolent.

Acus etiam canapumque ſuendis cōmoda pro vulneribus ſolent adhibere; horum autem ſutura nec rara nimis,nec ſpiſſa fieri debet. Si rara namque eſt, K
nullam continet vim, ſi crebra nimis vehementi cruciat modo. Inter eas nequaquam habenda cōiunctio, ne ſi quid humotis anteriùs auctum,impedimentū habeat.

Adoleſcentis in morborum cura, vel adoloſcentię proprioris Chirurghi electio facienda; qui ſtrenua, ſtabilique, nec tremore commota ſit manu, ſiniſtra

nec

A nec minus quàm dextera promptitudinem retineat, acri, & clara oculorum vi, animo intrepidus, ac ita immiſericors, extet, vt illi, quem ſibi accipit, ſalutem velit adducere, ne illius permotus clamore, vel magis, quàm res perquirit, ſecet, vel minus, quàm neceſſitas poſtulet, reſciſſionem faciat: ſed taliter omnia perficiat, vt ſi nullus velut, alterius oriatur affectus è gemitu: vt ſcripſit
B Celſus *in proœm. lib.* 7. de quibus omnibus apud Sennertum *illit. medico. lib.* 5. *parte* 1. *ſect.* 2. fuit ſermo inſtitutus.

Princeps ad ſanciarum aptatur hominem Chirurgorum operatio, illiſque inflicta priſtinum reducere, pro viribus, ad ſtatum vulnera, intentum: non ſenſus autem, ſed ex viſus indicio ſunt expetenda ſigna, prognoſtica vero ex ſubſtãtia vſu, atque cuiuſque ex affectæ particulæ actione deſumuntur. Quędam nãque ſunt ex neceſſitate læthalia vulnera;
C quædam non ex neceſſitate: ſed magna talia ex parte, habentur; ſanabilia plura, omnino, vt plurimum aliqua. illa ex neceſſitate mortalia extant, cordis quæ penetrant ſubſtantiam, magna etiam, ac profunda in cerebri ſubſtantia, iecinoris, diaphragmatis, ſtomachi, ventriculi, aſperæque arteriæ pulmonis, lihenis,
DI felliſque ciſti, renum, ac inteſtinorum habentur; illa vero vulnera non ex neceſſitate, at, ſecundum plura, nominantur læthalia, quæ prædictis propinquæ partibus ſunt impacta, vel non tam grauiter eas, at ſuperficie tenus, dumtaxat pertingunt: ideò quæ accepta in muſculorum capite fuere, ſpaſmum cauſant, ac ſi non mortalia in totum, ingens afferre periculum haudquaquam deſinunt.
E

Tutiſſima porrò illa exiſtunt vulnera, quæ boni ſucci corporibus, carnoſiſque in quibus & pauci adſint nerui, & arteriæ non multæ reperiantur venæ, ſunt adducta locis; illa verò, quæ in priſtinã reduci ſanitatem poſſunt, mediamque dicta inter extrema ſortiuntur qualitatẽ, ſunt, carnoſorum quæ in capite muſculorum à iuncturis procul, ac tẽporibus, quæque in cãluaric, thorace, ac ventre habentur illata. Membra verò particularia, tunc recepto mortua reputantur ex vulnere, cum, quæ præcipuæ reputãtur, maioreſque venæ, ac arteriæ cum oſſibus, ex quibus nutritionem recipiebant, ac fulcimentum exciſa in totum fuerint, ac diſſipata. Membra etiã conſtitutum ex Natura inhabilia ad vſum, & perenniter inepta iudicantur, cum nerui, tendones, ligamentaque perfracta in totum, ac rupta exiſtunt, propriãque amittunt pænitus actionem, quibus de omnibus Fortunatus Fidelis *lib.* 4. *de relat. medicor.* ſcriplit.
F G

Hac de re, cum, expoſcitur, an mortale, vel non ſit vulnus debilitatum, aut membrum, vel patens cicatrix futura, debet ex Medicorum, Chirurgorumque relationibus demonſtrari, quorum præſtanda fides iudicio, *cap. ſignificaſti 2. de homicid. caſua.* Bartol. *in l. fin. ff. ad legem Corneliam de ſicarijs, & in tract. de percuſſionibus in principio.* Guazzinus *in tract. ad defenſ. reor. defenſ.* 4. *cap.* 12. *num.* 1. Boſſius *in pract. crimin. tit. de homid. num.* 115. Farinac. *conſ.* 171. *num.* 71. Marſil. *in pract. crimin.* §. *& quia poſt num.* 16. Grammat. *conſ.* 2. *num.* 5. Boerius *deciſ.* 323. *num.* 3. Gluba *conſ.* 84. *num.* 11. Decius *conſ.* 415. Menoch. *de arbit. caſu* 274. *num.* 11. Clarus *lib.* 5. *pract.* §. *homicid. num.* 34. Abb. *in cap.* 2. *de Clerico percuſſore*, plerique alij, quos adduxit Farin. *de homicid. quæſt.* 127. *part.* 4. *n.* 1. Relationum verò, quæ tàm è Medicis, quàm à Chirurgis factæ ſint, in concurſu, maior Chirurgorum fides habenda relationibus, ſi pari, æquè ac Doctores habeantur in numero: vt colligitur ex Gloſa *in cap. vt veterum diſtinctione* 9. vt explicauit Maſcardus *de probat. concl.* 1169. *num.* 40. Guazzin. *dicto cap.* 12. *num.* 4. *&* 5. Paccian. *de probat. lib.* 1. *cap.* 47. *num.* 161. Vulgata ex eo quia regula in iure habetur: peritorum ſcilicet ſententijs, an mortale vel non vulnus exiſtat, quaque infirmus vitam reliquerit ex cauſa plenè credendum. Riminal. Iunior. *conſ.* 121. *num.* 5. *lib.* 2. Caballus
H I K

quæſt.

A *quæst. crimin. centur. 3. casu 248. nu. 37.* Baiardus ad Clarum §. *homicidium num.* 155. Mascard. *de probat. conclus.* 1034. *num.* 5. Doctoratus licèt in chirurgia gradum, vt nostris hisce temporibus barbitonsores extant, minimè susceperint. Boerius *dicta decis. 323. num.* 20. Clarus *in dicto* §. *homicid. nu.* 34. Bertaz. *cons.* 85. *n.* 26. *in fine.* DD. penes Guazzin. *loco supra cit. cap.* 12. *num.* 3. Qui hæc tamen sunt honore præditi eorum, qui

B tale haudquaquam ornamentum retinent ita præferuntur, vt sit illis potius, quàm istis fides danda. Paccian. *dicto cap.* 47. *num.* 146. & 159. citatus à Guazz. *loco citato*. Sed etenim si pari, qui relationes afferunt, in dignitate sint constituti, vel illam non habeant, eis est maior præstanda fides, qui magis ad rei naturam similes, ac præstantiores adducunt rationes. Guazzin. *d. cap.* 12. *n.* 7.

C Relictis verò medicorum, & iudicijs, & sententijs, iurisconsultos etiam habemus, qui proprijs clarum scriptis demonstrarunt, quo mortale in casu, nec ne vulnus habeatur. Et illo est in accidenti vulnus læthale, cum iuxta medicæ regulas artis nullo modo, magna nisi adueniat difficultas, potest sauciatus pristinam sibi vindicare salutem: vt benè dignoscitur ex DD. auctoritatibus,

D quas adduxit Farinac. *de homicid. qu.* 27. *parte prima num.* 1. Boerius *decis.* 325. *num.* 3. Bertaz. *cons.* 85. *num.* 28. Baiardus *in* §. *homicidium num.* 135. Guaz. *dicta defens. 4. cap.* 11. *num.* 2. Non mortale autem dicitur, quod medicæ ductu artis, ex illiusque regulis valet curationem excipere, quodque nullo modo afferre mortem potuerat. Corneus *cons.*

E 283. *num.* 4. *in fine lib.* 3. Aut quod nulla interueniente difficultate valet medicinam excipere, vulneratusque potest periculum declinare. Cepolla *consil.* 28. *num.* 10. DD. penes Farinac. *loco supra cit. num.* 3. Taliter vt medicorum, dependentiam ex iudicio habeat de vulnerum qualitate, ac natura cognitio.

Distinctionem læthalia etiam inter vulnera intercedit: alia namque mortalia ex necessitate, quædam non ex necessitate, magna tamen ex parte solent existere. Boerius *decis.* 332. *num.* 3. Farinac. *loc. cit. n.* 4. Guaz. *nu.* 5.

Ea de necessitate læthalia dicuntur vulnera, quæ nullâ recipientia medelam paruo temporis cursu auras dirimunt sauciato vitales: vt notatum è Farinac. *loc. cit. n.* 5. Guazzin. qui supra *num.* 6. & hæc extant iuxta Hippocrat. doctrinam *lib. 2. prænotarium fol.* 459. quæ cerebro, spinali medullæ, hepati, septo cordi transuersos, sefficæ, ne intestinis, pulmoni, venæque vel cauæ, vel arteriæ læsionem attulerint. Illa vero maximam secundum partem habentur mortalia, non tarò quibus curationis applicatio malè accidit, ac non tàm facili modo valet adhiberi medela; sæpius namque necem afferunt: vt explicatum è Barb. *in collect. DD. tit.* 12. *cap.* 18. *num.* 7. *to.* 2. Bald. *cons.* 137. *num.* 5. *lib.* 2. Corn. *cons.* 282. *col.* 2. *post medium lib.* 3. Farin. *dicto num.* 5. Aliquod enim vulnus læthale secundum plurimum esse potest, ac sauciatus è vulnere, licet reluctante, sanitatem accipere. Glos. *in l. cum aliter*, §. *si dominus*, *ff. ad sctum. consult.* Syllan. Guazzin. *loco citato num.* 6. Tiraquellus *de retract.* §. 15. *glos.* 2. *num.* 12. & *de leg. connub. leg.* 2. *num.* 19. Qua de causa mihi affirmandum videtur, nullam absoluto modo veritatem, id quod Glosa dicit, contineri, *in l. quod si nolit*, §. *de ædilict. edict. in verbo adhibuit medicum quotidie dicebat*. Boerius *dicta decis.* 332. *num.* 40. Læthali scilicet vulneri sanitatem inferre haudquaquam posse medicum. Quædam namque habentur vulnera, quæ ex se, proprijsque mortem adducunt qualitatibus, si diligenter illorum non inuigilatur curæ, quæ idoneis tamen remedijs pristinam reducuntur ad salutem: vt declaratum à Fideli *lib.* 4. *relat. medic. cap.* 2. Mortaliter quin immò sauciatum è vulneris liberari periculo, ac omnimodam consequi sanitatem, moxque è morbosa corporis dispositione, aut nouo, qualicumque superueniente morbo ex causa vitâ amittere

A tere videtur: vt ex Guazzi. *loco cit. nu.* 8. Quæ ad vitalium (quas enumeraui ſuperius) regionem partium, leuiterque ac illas, ſuperficiem circa, tangunt, fuere vulnera inflicta (vt ſupra explicatum) lœthalia quoad plurimum dicuntur, & hac periculoſa nominantur ex ratione; mortalia enim ſimpliciter minimè vocantur, ſua namque ex natura talia non exiſtunt, nec vllo
B modo appellantur: ſed aliqua in parte, vel mortalia, vel periculoſa dicuntur: vt declarauit Cepolla *conſ.* 61. *nu.* 2. *cum ſequentibus*. Quo in loco habetur, quod aliqua vulnus in parte periculoſum, lœthale haud quaquam nominatur, & licèt ſauciatus quodam reperiatur in periculo, non tamen euenit vt magna valeat, illo expulſo, cum difficultate ſanitatem recipere. Ac ideò huiuſmodi
C non mortale, ſimpliciter, nec omnino, ſed neque pœnitus curabile vulnus, at lœthale partim, & aliquo periculoſum ex modo vocatur. Qua propter iuxta Grammatici ſententiam. *conſ.* 2. *num.* 3. vulnus, quod ex initio periculoſum extet, datur, ac tamen lœthale haudquaquam exiſtat. Vnde Farinac. *loco ſupra cit. num.* 7. Tertiam inter mortale, ac tutum vulnus ſpeciem conſtruit, cum omnimodum in primo extet mortis periculum, & in ſecundo mortis pauor ceſſet,
D aliqua lœthale ex parte, & quadam periculoſum ratione habeatnr.

Non mortalia vero explicat. Guazzi. *dicta defenſ.* 4. *cap.* 11. *à num.* 10. Quo in loco alia inter, digitis inflictum numerat, & adducit. Cepollam *conſ.* 28. *col.* 3. Decium *conſ. conſ.* 415. *ſub num.* 3. Facchin. *conſ.* 82. *num.* 69. Aut etiam ſi fuerit in bracchio adductum. Corneus
E *conſ.* 283. *lib.* 3. Cepolla *conſ.* 61. *nu.* 16. Facchin. *loco ſupra cit. num.* 72. *lib.* 3. Bald. *conſ.* 136. *num.* 4. *lib.* 2. Vt æquali modo neque ſi reperiatur in natibus. Marſil. *conſ.* 7. *num.* 52. Quorum diſſenſus eſt à ſententia. Menoch. *de arbitr. caſu* 275. Neque ſi quis vulnera in facie receperit, mortaliter ſauciatus dici valet. Guazzi, *loco ſupra cit.* quibus de omnibus diſſeruit etiam. Giurba *conſ.* 17. F
num. 27. Contraria vero ex parte, ſi gulæ, capiti, pectori, ac inteſtinis fuerit adductum vulnus, peſſimum eueniet, vt affirmant DD. penes Maſcard. *de prob. concluſ.* 1169. *num.* 4.

Supracitati attamen patres illa noſcere debebant, quæ fuere ſcripta ex Hippocr. *lib.* 2. *prædic.* Omnibus nimirum homini ex vulneribus accidere mortem poſſe, quod monitum à Valeſ. *commen.* 5. G
Epidemi. tex. 16. *in fine*, & Petrus *lib.* 8. *cap.* 4. & Lodronch. *in modo teſtificandi cap.* 4. & hac de re prædictis quamuis in partibus vulnus adductum omnem, quantum in ipſo eſt, habet ſecuritatem, vt carnoſa in bracchij exiſtens parte: vt notauit Farinac. *conſ.* 81. *num.* 6. *lib.* 2. & Guazzinus *loco ſupra cit. num.* 10. Si magnum attamen vulnus, praua temporis conſtitutio ſi accedat; ſi debilis extet H
æger, ſenex, aut valetudinarius, ſi veneno inficiata fuerint arma, non paruum afferent nocumentum. Iſtis vnde ex cauſis, quod alia eſſe tutum ratione, vel nullum adducere periculũ vulnus poſſet, lethale; ac dubium redditur. Artabani habetur exemplum, qui cum vulnus in bracchio excepiſſet vitali priuatus deceſſit ſpiritu: vt narratum fuit è Iuſti. Hiſtor. *lib.* 42. Ac de alijs eueniſſe idem notauit. Menoch. *de arbitr.* I
Iudicum dicto caſu 275. *nu.* 12. Tali etiam forma quamuis aſſerat Guazzinus mortale haud quaquam indigito receptum, vulnus exiſtere. Cardanus attamen *in* 5. *lib. Alphoris morum*: Quemdam narrat equitem cum in medio ſiniſtræ manus digito vulnus excepiſſet, vitam non amplius functum. Et hac Argyræ in Ciuitate idem prorſus accidit: cum quidam enim Ioannes à Valle, ac Armenias Cõtiſſa manus armati conſererent, debiliſ- K
ſimũ hic è gladio vulnus recepit, è quo vita nono erepta die fuit: qua de cauſa non tàm ex partis natura, cuius reſpectu, ſecurum vulnus erat, ſed ex aliquo ſucceſſiſſe accidenti iudicandũ; eoquod vt explicauit. Lodroch. *in dicto cap.* 4. Salutare poteſt vulnus exiſtere, ac ſau-

A ius tamen, vel ob morboſas in corpore contentas qualitates, vel occultam ob quamdam peſſimam diſpoſitionem, circumſtantium, vel corporum cachoetiã, accidentarias, aut alias propter cauſas vitæ claudere periodum, & quamuis etiam paruum adeò inflictum extet vulnus, vt illius non mereatur nomen *l.* 1. §. *de ædilic. edic.* Corſettus *de minimis quæſt.* 1. *num.* 23. Læſæ attamen partis intuitu mortem valet inferre, vt ſi præſtantiores contingerit, ac interius exiſtentes fauciarit partes: vt Zacchia *quæſt. Medico-leg. lib.* 5. *tit* 2. *quæſt.* 2. *num.* 20. affert exempla, claro quibus modo explicat, vt magnitudinis licèt obiecto ſit exiguum, partis attamen vulneratæ habito reſpectu ingens, læthumque adducens eſſe poteſt, qua de cauſa inuigilare omni chirurghi ſtudio debent, vt vulneratæ potius natnram partis, cui reperiatur impactum, quàm ipſum in conſideratione veniat.

Paulus etiam Zacchia meditatus fuit *loco ſupra cit. num.* 27. (præter ea, *quæ in num.* 24. recenſuit,) mortalia propria ex qualitate vulnera exiſtere. Ac primò illa, quæ contuſionem habent, quæque magis compoſitas, pluresque natura diuerſas pertingerint partes, quantitatis reſpectu maiora. Secundò magis mortalia, quàm minora, extare, & medio, quæ ſe habent in ſtatu, mortalia inter, & non poſſunt eſſe. Triplici autem ratione vulnerum conſiderauit quantitatem; ea ſcilicet primò, quæ profunda magis, ac penetrantia exiſtunt, minoribus; & in penetratione, & in profunditate periculoſiora eſſe affirmauit; ita etiam quæ in longum ſeſe, latumque protendunt (cũ cætera ſint æqualia) minus continere periculum, quàm quæ non tàm ſeſe in profundo aperiunt. Quæ rotunda, & in orbem explicãtur cæteris viciniora mortis adeſſe timori, difficili, eoquod ratione, valet ad inuicem caro coniungi, eiſque non difficiliter lætum poteſt accidere.

Armorum etiam qualitatis iuxta maius, minuſque habere poſſunt vulnera periculum, clariùs adducere pungentia mortem, ferrataque (aſſerit) ac hamata, quàm quæ incidentia tantùm ſint ex Ioan. de Vigho, ac Fidelis teſtimonio affirmat; vt æquali modo ſi carnis fiat contuſio, peiores habet qualitates, maioremque mortis continet pauorem. Hac de re minùs, quæ concidenti ſunt adducta ferro, quàm quæ ſcloporum ſint accepta exictu, dubium retinent; ſi venenum etiam armis inſit, etiam qualecumque impingatur vulnus læthalis extat ictus: vt illæ reputauit. Vnde armorum ex qualitate, cuius extent vulnera naturæ conijci poteſt. Felinus *in cap. ſignificaſti de Homicid. nu.* 8. & 10. Maſcard. *de probat. concl.* 1073. *nu.* 9. *tom.* 2.

Debet etiam ſauciati ætas poni ſub conſideratione, ſi vulnera namque ſenibus ſint adducta maiorem incutiunt metum, quàm quæ pueris, ac robuſtis ſint inflicta iuuenibus: validum namque hi calorem, debilem, ac exiguum illi retinent. Sexus etiam neutiquam negligitur, muliebris etenim maiorem ſpondet vulnerum ſecuritatem natura; ſæpius namque videmus peſsima perpeſſas vulnera fœminas priſtinam recuperaſſe ſalutem. Vnde faciliùs, quàm viris accidat, periculum declinant. Glo. *in l. mil intereſt in verbo tam grauia ff. ad legem Iuliam de Adulteriis.* Tiraquellus qui plura adducit *in* 9. *lege connubiali num.* 225. Temporis etiam non parui eſt momenti pro vulnerum ſecuritate conſtitutio, multum enim (aſſerit) conducere Zacchia *num.* 30. *locis ſupra citatis*; Maius namque frigida cùm exiſtunt, ac humida, quàm cætera valent periculum afferre. Debent etiam (ipſius ex monitu) loca in quibus curationem vulnera excipiunt, reſpici; experientiæ namque habemus ex demonſtratione, quæ vno ſalutem vulnera in loco excipiunt, contrarias in alio experiri qualitates: capitis namque fracturæ, vel, è ferro, ictus difficili in Panormi vrbe curationem forma excipiunt, cum in Montis Regalis ciuitate non tam deſudata medelas capiant ratione; & hic nobis Argyræ patens ſit

huiuſ-

A huiuſmodi locorum natura, capitis enim vulnera, licèt maxima, non difficiliter, vt euenit in tibialibus, curationem excipiunt.

Antecedenti denique ex vulnerati ſtatu maioris, vel minoris coniectura periculi valet deſumi; vt citati ſententia *in num.* 32. quæ enim cacochimi, valetudinarij, parumque ſalutis retinentis, ad morboſque ſuſcipiendos procliui, hominibus corporis impinguntur vul-
B nera, maius adducunt periculum. Vnde qui male ſanum ſauciat hominem, ſi mortem ille incurrat de homicidio vulnerans pœnam ſubit, licèt mortale vulnus haud quaquam exiſtat, citat Damohud in Enchirid. *rerum criminalium cap.* 87. *num.* 40. & Tho. *Actium de infirmit. parte* 2. *verbo vulnus num.* 1. *& ſequenti.* Et reſponſum præbet contrariæ opinio-
C nis Caballo *in tit. de omni genere homicid. num.* 330. Et rationem adducit: conceſſo namque, vulnus haudquaquam extitiſſe mortale; cum pro comperto habeatur ſecurum ex natura ſua, periculoſum ex corporis impuritate reddi poſſe, ſi non læthaliter ſauciato Eriſipela ſuperueniret, ac mortem compelleretur ſubire; vulneratis equidem illius de morte reus dicitur, præcipuè ſi vehe-
D menti animi deliberatione commiſſum crimen fuiſſet, ſua licèt ex natura læthalem non retineat qualitatem. Zacchia *loco ſupra cit. in fine, qui etiam in qu.* 6. Sub trutina plures admittit coniecturas, ex quibus mortale, vel tutum ineſſe vulnus valeat probari.

Sauciati etiam, vel effreni errore gulæ, vel chirurghi negligentiam ſuis non mortale ex qualitatibus, peſſimum reddi vulnus poteſt. Qua de re, ſi, cum vul-
E nus inflictum læthalem non habeat naturam, nec omnino ſanabilem retineat diſpoſitionem, at quoddam, & periculum, aliquamque retinere ſecuritatem videatur, importunus mortis gladius inde ſuperueniat, vel immoderatum propter ipſius regimen, vel eoquod tandem chiurghi ad ſe curam vocarit deceſſiſſe infirmum conijcitur. Nec tali vulnerans in caſu illius reus eſt mortis, at inflicto F ſolum de vulnere pœnas luere compellitur. Trigonius *ſingul.* 67. *num.* 1. Petrus de Rauenna *ſing.* 797. Cabal. *contur.* 3. *caſu* 248. *num.* 40. Farinac. *conſ.* 10. *n.* 17. *& quæſt.* 127. *num.* 12. Guazzinus *defenſ.* 4. *cap.* 10. *num.* 12. Certa namque præſumptio excipitur, cum tutum aliqua vulnus ex parte habeatur, ſi ſaucius decedat, non illius ex ictu vita functum, vitaleſque amiſiſſe auras dici poſſit. Fa-
G rinac. *conſ.* 121. *lib.* 2. *num.* 1. *&* 17. *l. ſi ex plaga ff. ad legem Aquileam*, & ex Medicis Fortunat. Fidelis *lib.* 4. *cap.* 2. *de relation. Medico.*

Vt æquali modo cum ſua vulnus ex natura mortale habetur, ſi malum propter uitæ regimen, uel Chirurghi, mortem ſubiuerit, incuriam, nulla dignus eſt vulnerans excuſatione: hoc nam in accidenti non de vulnere ſolum, verum etiã de homicidio reus pœnas luere obligatur. Clarus *in* §. *homicid. n.* 33. H qui de communi teſtatur; Gailla *obſeruat. lib.* 2. *obſeruat.* 111. *num.* 21. Farin. *dicto conſ.* 100. *num.* 17. *& quæſt.* 127. *nu.* 12. Guazzinus *dicto cap.* 10. *num.* 3. *&* 4. Baiard. *ad clarum num.* 157. Pro comperto enim DD. aſſerunt, ſua læthali ex natura vulnere, ſi mortem ſauciatus perpetiatur, ea de cauſa emori, uelut I præ oculis extet; non alia uerò quauis ratione, uideatur. DD. penes Guazzi. *loco ſupra cit. nu.* 1. Poſt quoddam etiam ſi temporis interuallo mors, quem uulnus affixit, congrediatur. Gailla *obſer.* 101. *num.* 9. *lib.* 2. Boerius *deciſ.* 332. *nu.* 11. Salicetus *in l.* 1. *num.* 3. *l. de emendat. ſeruorum.* Aſſlictus *in conſtit. terminus vitæ num.* 16. Guazzi. *num.* 2. Et contrariæ quamuis ex DD. nonnulli exiſtant opi- K nionis, quod uulnerans nempè nullo modo pœnam de ſauciati morte debeat ſubire, ſi pro certo conſtet illum propter uitæ intemperantiam, uel chirurgorũ culpam ultimum clauſiſſe diem; ut Felin. *in cap. presbiterum num.* 1. *verſic. idem extra de homicidio*, Marſil. *pract. crimin.* §. *& quia num.* 19. *& conſ.* 7. *nu.* 28. *&* 46. *in fine*, & 48. Maſcard. *de probat. concluſ.*

A 1073. *num* 14. Guazzinus *attamen loco ſupra cit. num.* 6. Diſcordes conciliare opiniones nititur explicans, non omnem, vel incuriam vitæ, vel curæ negligentiam ſufficienter cauſam præbere, vt ex culpa ac intemperantia, non ex vulnere autem ſauciatus mortem ſuſcepiſſe dicatur, at magnam, & prædominantem vulneris qualitati exiſtere debere. Soccinus *in cap. presbyterum num.* 9. *circa finem extra de homic.* Ex quo ſcriptũ, quod B ſi mala vulneris qualitas maior, quam culpa extet, ex vulnere ſauciatus oppetiſſe dicitur; ei error autem, quàm ſit peſsima qualitas, maior habeatur, illius emortuum cauſa infirmum dicitur; ita vt ſi mortalis haud quaquam ictus fuerit, paucos licèt infra dies mortem ſubeat, non ex illo vitam amittere dici valet DD. penes Guazzinum *loco ſupra cit. num.* 8. Qui progreditur etiam affirmans C licèt ex non mortali ſuperueniat uulnere febris, & mortem ſauciatus perpetiretur; non hac vulnus inſerens de re homicidij reus exiſtit. Quod ſolum explicat vigorem habere, ſi febrem, habeatur pro certo, alia, non illato ex vulnere, ſuperueniſſe ex cauſa: nam ſi ex ictu eueniret de mortui nece pœnas luere percuſſor obligatur. Caballus *de Homicid. num.* 336.

D Illo autem in caſu, in quo mortale, aut non vulnus exiſtere pro comperto minimè habetur; ſed inancipiti res extat. Guazzinus *dicit num.* 12. Cum de malo eueniat cognitio regimine, ac negligens ſit nota cura, vel eoquod peritus minimè fuerit chirurgus aduocatus nullo modo ex vulnere, mortem ſauciatum præſumitur ſubiuiſſe. Allegat Si- E gnorolum, Grammaticum, Clarum, & alios qui videri poſſunt. Adde quod cum de aliqua, in cura, negligentia, & de chirurghi inſcitia nulla exiſtat certa cognitio, ſi non læthale, neque ad mortem tendens vulnus exiſtat nulla ratione ſauciatum ex vulnere vitales deſeruiſſe auras dici poteſt, *in num. autem* 14. aduertit, quod vulnerans è ſua probationibus parte debet oſtendere, diligentiam vulneris curæ nequaquam adhibitam: vt explicatum à DD. iuniore adductis à Riminal. *conſ.* 779. *num.* 7. *vol.* 7. F

Quali autem ratione immoderatum ſauciati regimen, peſſima vel cura, nulloque frænata ordine vitæ ratio cognoſcatur, affert Moder. Roman. *in quæſt.* 127. *num.* 87. *vſque ad num.* 101. Quo in loco nouem, vel modos, vel cauſas, è quibus hoc patens fiat, adducit. Et primò, cum adhibitus haud quaquam fuerit Medicus. Cum ad illius licèt curam, ſecundo, fuerit aduocatus, imperitus extiterit, æquale namque inſcium, vel nullum adhibere, tali vnde in caſu Medici probare ignorantiam ſolummodo ſufficiens extat. Cum chirurghi, tertiò, ſauciatus nullam præſtare mandatis obedientiam voluit. Carnalem quando coniunctionem, quartò, exercuit. Noxia H cum, quinto, vulnerique deguſtauit cõtraria. Si vinum, ſextò, epotarit. Si fuerint incantationes in vulneris curatione, ſeptimò, confectæ. Cum vulneris, octauò, ſauciatus pro nihilo prauitatem ducens, è thalamo ſurgat, ac diei, ad ſolem; tempore, ad ventum, vel ſubdiu noctis perſtiterit ſpatio. Cum non mala ex cura, nonò: ſed vulneris propter qualitatem decedere ſeſe dicit infirmus, ſi ad I illius tamen corroborandum dictum veriſimiles concurrant circumſtantiæ, aliter nulla ipſi fides præſtanda Signor. *conſ.* 163. *ſub num.* 1. *& ſequ.* G

At hæc inter mihi, adhibita ex Machaone vulneratis medicina, occurrit, ex Homero adducta, inueſtiganda, quam ex Græco in latinum detulit idioma Andreas Diuus ita. K

Hi autem quando ad tentorium Nelidæ peruenerunt
Ipſi quidem deſcenderunt in terram multa paſcentem,
Equos autem Erimedon famulus ſoluit ſenis.
Ex oneribus. Hi autem ſudorem ſiccabant veſtium
Stantes ad auram apud littus maris.

En

A En quali Machaon ratione tanto habitus in pretio ad ventum in maris littore ſaucios expoſuit: ſubdit poſt modum.

In tentorium venientes in ſedibus ſederunt
His autem præparauit potionem pulchros crines habens Hecameda
Quam accepit ex Thenedo ſenex,
Hæc ipſis quidem primam appoſuit menſam
B *Pulchram nigris pedibus ſuffultam, & in ipſam*
Aeream lancem; in autem cæpam potioni condimentum,
Et mel recens, apud autem farinæ ſacræ cibum
Alius quidem laborans à menſa
Plenum exiſtens, Neſtor autem ſine labore eleuabat
In quo ipſis miſcuit mulier ſimilis Deabus
C *Vino nigro.*
In autem caprinum triturauit caſeum
Gratuoſa area, in autem farinas albas miſcuit
Bibere autem iuſſit poſtquam præparauit potionem
Hi autem poſtquam biberunt
Sermonibus delectabantur inter ſe.

O quam docta, & ſalubris medela! ò D quam ſalutare dabatur pharmacum! quod morte potius, quàm aliqua dignũ laude chirurgum reddebat; ſed quid? Si noſtris hiſce temporibus huiuſmodi regimen vitæ conſtitueretur, ſi vulnerato equidem ad venti ſeſe flatus exponere, vini deguſtare potius, cæpam comedere, cæteraque, ab Homero adducta, Machaonis iniunxiſſet chirurgus remedia, pro fanatico melius, quàm, vt ille E reputabatur pro perito habendus, & hac pœnam effugere de cauſa poſſet, ſed iſt hæc, velut canis ad Nilum, ſat dixiſſe putabo.

Ad inceptum redeo, multaſque fiſco adducentes iuuamen reperiri probationes affirmo, vt eo deceſſiſſe ſaucius dicatur ex vulnere: quas præbuit Menoch. *de arbitr. Iudic. caſu* 275. Quo in loco quinque adducit fiſci in auxilium indicia. Et primum exiſtit cum paruum F infra temporis ſpatium, infra biduum nempè claudit periodum, ac maiorem habebit coniectura vigorem, ſi eodem, quo vulnus impactum, die ſaucius excedat. Farinac. *conſ.* 110. *num.* 6. & rationẽ reddit. Zacchia *quæſt. Medico-leg. lib.* 5. *tit.* 2. *quæſt.* 5. *num.* 13 *dicens*; Vix acutum dari morbum poſſe, qui tam breui temporis in ſpatio, vulneri, non ex peſſima eius qualitate, nec percuſſoris ex parte, G ſuperueniat, tamque repentino viros tempore hac tollat ex aura. Quod etiam ad ſeptimum extendit (idem) in diem ſuamque *in num.* 14. rationem reddit, aliquorum vel iuxta opinionem ad quintũ reducitur. Octo nonnulli infra dierum ſpatium, quadraginta ſtatuerunt alij ſolares curſus, & quid Iudicis tandem arbitrio decernendum reliquerunt. Si vomitum, ſecundò, ac febrem ſuum habuerit in tormentum diù. Magnitudo H autem, vulneriſque tertio profunditas venit. Zacchia *loco cit. quæſt.* 6. per Tex. *in l. vulneris ff. de iniurijs*, & famoſis libellis. Armorum quartò qualitas recenſetur. Felinus *in cap. ſignificaſti lib.* 2. *de homicid. num.* 8. & 60. Maſcard. *de probat. concluſ.* 1073. *num.* 9. Continuus quintò dolor, ac ſuperuenientes ſi habeantur, & ſpaſmus, & vomitus, multaque cognoſcatur accidentia. Zacchia *num.* 17. I

Aliquæ percuſſoris etiam ad fauorem adducuntur ex illo coniecturæ. Si longum, primò, poſt tempus vitam obiuerit; cum negligentiam, tertiò, chirurgorumque interueniſſe culpam pro comperto ſit; cum læthale haud quaquam vulnus exiſtere chirurgiæ è peritis quartò iudicetur, qui vita ex alia functum cauſa uulneratum aſſerant; ex illati, K quintò, vulneris qualitate, quod loci alteretur ex qualitate. Fidelis *lib.* 4. *rel. medic. cap.* 2. *in principio*. De capitis autẽ Thoracis, & articulorum uulneribus, quando quis mortem ſuſcepiſſe cognoſcatur, per nonnullos etiam ſi acceptum poſt uulnus dies benè ſeſe habuerit, ac uigorem paulum amiſerint accidentia, lato examplificat modo. Zacchia *loco*

ſupra

A *ſupra cit. quæſt.* 9. per totam, & præcipuè *num.* 10. cum ſequentibus.

Qua concludendum ex cauſa vulneris cognoſci ex qualitate an læthale, vel tutum, periculoque in omnibus careere iudicetur, ac omnia ſuper chirurgorum adhibenda fides dictis: vt affirmauit Guazzinus ac reliqui DD. cum penes *dicta defenſ.* 4. *adducti cap.* 12. Giurba *cõſ.* 82. *num.* 5. & DD. ſuperius citati.

B

DE MEMBRORVM DEBILITATIONE, & Abſciſſione.

Cap. 1.

CVm de membri agitur mutilatione Medicorũ fides præſtanda ſententiæ. Gabriel. *reſol. crim. centur.* 3. *cap.* 236. *num.* 114. Membri autem illo in caſu facta dicitur mutilatio, cum ipſius plenè vulnus impedimentum ſortitur. *l. item offic. ff. de ædelic. ædic.* Barto. *in l.* 2. *n.* 16. *ad finem ff. de publicis iudicijs*. Caballus *caſu* 146. *num.* 123. Guazzinus *defenſ. reorum* 33. *num.* 8. Lumia *ritu* 64. *n.* 30. Illo autem in accidenti habita dicitur truncatio, ſi abſciſionem pænitus membrum ſit perpeſſum. Ab. *in cap. illorum, de ſententia excommunicationis* Decius *in l. imperium ff. de iurisdict. omnium Iudicum.* Lumia *loco ſupra cit.* Giurba *conſ.* 40. *num.* 16.

Magna vero membri debilitationem inter, ac deturpationem differentia intercedit. Detur patum namque nulla ratione debilitatum dicitur. Angelus *in l. non ſolum de rei vendit.* Abb. *in cap. accuſati in fine extra de accuſationibus*; ea nam debilitationem habitam in occaſione affirmari poteſt, cum ſuo caret officio membrum. Menoch. *de Arbitr. caſu* 60. *num.* 15. Et cum ipſius munus membri aliquod in exercitatione impedimentũ habere videtur: ita vt Petrus Caballus *caſu* 236. *num.* 23. *& ſequent.* Nullum habuit dubium aſſerere, neutiquam debilitatum nominari oculum, ſi quis (vt priſtina erat) aciem retineat, quodam licèt modo ob ictum deturpatus videatur. Taliter vt ſtatutum de mutilante, ſermonem faciens nullum retinere debilitantem aduerſus vigorem affirmauit. Maſtrill. *deciſ.* 168. *num.* 9. DD. penes Giurbam *conſ.* 40. *num.* 23. & hinc ſi quis alicuius debilitationem intuliſſet membro nulla irregularitatem forma incurrit, vt dixit. Guazzinus *dicta defenſ.* 33: *cap.* 6. *num.* 8. Excepto quod in totum, fuiſſet debilitatio habita; illo ex eo quia in caſu proprio iam carens exiſtit munere. Barboſa *de off. & poteſt. Epiſc. allegat.* 42. *num.* 10. *parte* 2. Et hac de ratione ſi ſtatutum haberetur contra mẽbri truncatorem, locum ſibi aduerſus membri pænitus debilitantem acquirit. Guazzinus *loco ſupra cit.* Idem autem ſonat mutilare, quàm detruncationem facere membrorum. Ab. *in d. cap. accuſati in fine.* Hac de cauſa Giurba quærit *conſ.* 40. *num.* 17. Si manum quis inciſo debilitaſſet digito, ſtatuta etiam pœna membri contra mutilatorem vim habere dixit; membrum licèt digitus non exiſtat; illius tamen retinet officium, eius enim ex debilitate tota dicitur inualida manus. Allegat Imolam *in l.* 2. *de publicis iudicijs num.* 7. Maſtrill. *deciſ.* 168. *num.* 10. Sed ſi digito haud quaquam inutilis manus redditur mutilato; illo in caſu nullum habebit ſtatutum effectum, quod pœnas contra membri mutilatorem imponit. Follerius *in prax. parte* 6. *defor. capit. in vulner. num.* 23. Caballus *dicto caſu* 236. *num.* 112. *&* 117. Giurba *loco cit. num.* 21.

Operæ igitur prætium, quæ pars mẽbrum extet cognoſcere, quodque Medici proprio, vel improprio modo, ac abuſiua ratione accipiunt. Et primo impropria, lataque forma omnem organicam partem excipere nomen membri voluere ex Ariſt. *lib.* 1. *de Hiſt. Animalium cap.* 1. Galeno *de vſu partium cap.* 1. Quorũ ſequitur doctrinam Fortunatus Fidelis *lib.* 2. *de relat. medic. cap.* 8. Guazzinuſque *in defenſ.* 33. *cap.* 6. *n.* 1. Quod ſua confirmauit authoritate. Auicenna *parte* 1. *doctrina* 5. *cap. vnico in princ.*

Con-

A Conciliator autem differentia 38. diſtinctionem dedit. Solidum eſse corpus humorum ex coniunctione confectum, vel condenſatam animalis partem ex humida generatam qualitate, naturæ præditam viribus; quæ equidem definitionem explicationes generali taliter forma ſunt confectæ; vt non manus tantum pedeſque ſub ſe compræhenſos retineant, digitos verum etiam, naſum, B auriculas, dentes, vngues, ac omnes denique alicui deſtinatus muneri contineant particulas, & hac de re organicas nominauit partes, non ſimilares membra Ariſt. vt notauit ex eo Andreas Laurentinus *lip. 1. Anato. quæſt. 1.* Stricto attamen modo, propriaque ac germana in ſignificatione illam corporis partem membri dignam nomine reputamus, quæ perfectam conficere actionem poſſit diſtinctamque ab alijs retineat ope- C rationem: vt Fidelis ſcripſit *in l. 2. de relat.* Medic. *cap. 8.* & confirmauit. Couar. *de homicid. parte 3. num. 8.* Barbo. *de off. & poteſt. Epiſcopi Allegat. 42. num. 11. parte 2.* Quo in loco explicauit, pro capite, ac omni, quæ certum habeat munus, parte, ac ex alijs diſtinctam faciat operationem intelligi membrum, iuxta doctrinam. Ariſt. 3. Metheor. Clar. §. *fin. quæſt. 69. num. 16.* Cabal. *reſol. crimin. caſu 136. num. 16.* Farinac. *in praxi crimin. quæſt. 19. num. 23. cum ſequent.* Plac. *de delictis lib. 1. cap. 25. num. 4.* Iacob. *de grafis in deciſ. aurea lib. 2. cap. 26. num. 4.* Nauar. *in manual. cap. 27. nu. 206.* Ric. *in praxi reſol. 67.* Ac ea de cauſa, cum illa, quæ perfectam ædit actionem, pars tollatur, operatio illius etiam reſpectu in animali pænitus deſtituatur. Couar. E ex Bald. *loco ſupra cit.* & ita vt definitionem dedit Bartol. *in l. publicorum nu. 13. ff. de publicis indic.* membrum affirmauit nominari, perquod proprio ex officio corpori motus præbeatur. Giurba *conſ. 40. num. 6.* Separatum ita vt contineat in corpore munus. Iuxta DD. ſententias per Giurbam *cit. loco adductas.*

Noſtri ergo corporis vocari membra debent, manus primò, pedes poſt modum, oculi tertio, lingua, deinde, in viris teſtes, ac in fœminis mammæ abſque teſtibus enim nec efficaciam ſemen habere, nec ſine mammillis mulier perficere lac valet; cum perfectæ hæ fierent actiones, huiuſmodi ſint à natura partes, & confectæ, & conſtitutæ; vt notatum fuit ex Fideli *loco ſupra citato.* Sed etenim eoquod actionem per ſe diſtinctam conficere nullo digitus modo valet, mẽbri nomen ſibi haud quaquam adſciſcit. G Clarus §. *fin. quæſt. 69.* & ibi Baiardus Farinac. *quæſt. 19. num. 23.* Bartolus *in l. 2. num. 13. ff. de publicis indicijs, & in l. non ſunt liberi ff. de ſtatu hominum*, & *conſ. 101. parte 1.* Muta *ſuper prag. Regni de pœna obſtructorum nares num. 9.* Caſſaneus *in conſuetud.* Burg. *rubr. prima* §. 5. *verſ. per hæc quidem.* Riccius *reſol. 67. nu. 3.* Fidelis *dicto lib. 2. cap. 8.* Nulla tamen ratione quis ire inficias valet manus H actiones indigitis conſtitutas; vnde licèt ſinguli per ſe neutiquam valeant nominari, cuncti attamen ſimul membri cõplent neceſſitatem, illam ſcilicet quæ manus dependentiam habeat ex opera.

Quædam enim proprium iuxta officium, operaque perficienda, ineſt digitis præeminentia. Pollici namque ac indici vigor adeſt certus, quo perfectas manus actiones eliciunt. Reliqui autem I indicis potius ac pollicis iuuamen afferunt operibus. Nec aliquid, niſi ex illis, digni per ſe retinent. Si quis hac de re ex duobus vno careat principali digito irregularis efficitur. Borgas *de irregular. tit. de corpore vitiato num. 4.* Plac. *de delictis lib. 1. cap. 25. num. 9.* Saytta *Decenſur. lib. 6. cap. 15. & cæteri Canoniſtæ.* Declarat enim Galenus paruam excipere in operibus eum læſionem, cui pollex K (cum reliqui fuerint ablati digiti) ac remanſerit index, nec magnum, ob mutilationem, excipere incommodum dicitur. Quod ſi autem reliqui, non præcipui, ſint ablati digiti, dummodo nulla videatur deformitas ratione, tam ſi dexteræ, quàm ſi læuæ ſint manus, irregularitatem haud quaquam incurrit mutilatus. Ex canone lator *diſtinct. 55.*

Cam-

A Campanilis *in diuerſorio iuris cap.* 17. *nu.* 112. *verſ. vtrum.* Pollex attamen, haud proprio, ſed largo modo nominatur membrum. Giurba poſt Guazzinum *dicto conſ.* 40. *num.* 18. Qui hac de re Angelum aduertiſſe inquit *in num.* 19. Si Scriptori fuerit, vel Pictori pollex abſciſſus, vel debilis effectus omnem illius intuitu exercitij vigorem amittere manus dicitur. Beccius *conſ.* 193. *num.* 10.

B Guazzi. *defenſ.* 33. *cap* 6. *nu* 7.

Si ex digiti autem reciſione fuerit manus debilis reddita, ſtatutorias incurritur à mutilante in pœnas: vt dixit Giurba *loco cit. num.* 17. Maſtril. *deciſ.* 168. *nu.* 10. Quod ſi arida vero, ac inutilis reddita manus minimè fuiſſet, ſtatutoriæ in caſu vim debent nullam habere pœnæ. Cabàl. *reſol. crimin. caſu* 236. *num.* 112. *&* 117. Giurba *loco cit. num.* 21. Guazzinus *dicto cap.* 6. *num.* 6. *defenſ.* 33. Chi-

C rurgis qua de re iudicare incumbit; quis debilis, ſit digitus effectus, & an ipſius ex læſione, debilitata etiam fuerit manus; quorum plenè danda è Iudice fides relationibus. Giurba *loco ſupra cit. num.* 21. Nullum eo quod ablato digito eſſe membrum dicitur amputatum. Functio namque manus haud quaquam tollitur, at diminutionem patitur: vt dixit

D Fidel. *dicto cap.* 8. *lib.* 2. Membri autem nulla meretur nomen ratione dens, propriam namque per ſe non perficit actionem, at alia operatur per membra *l. euidens ff. de ædelic. edic.* DD. penes Guazzi. *loco citato num.* 6. Fidelis *loco cit. cap.* 8. *fol.* 177. Giurba *dicto conſ.* 40. *num.* 12. Quo in loco plures citati extant DD.

An membrum autem naſus exiſtat,

E certant tàm iurisperiti DD. quàm Medici, & adhuc ſub iudice lis eſt. Ex Medicis namque citato Fidelis in loco, & Paris de Puteo ex iuriſtis membrum haud quaquam eſſe dixerunt; propriam namque ac perfectam illi operationem ineſſe minimè videtur, qui cum neque odoratus inſtrumentum eſſe iudicarunt, (licèt ignaris doctis immò nonnullis tale reputetur) ſed ceu tubulum, per quod cerebri fiat expurgatio, deſeruire, ac huiuſmodi vſum exiguum dixerunt exiſtere, Ariſt. *vero lib.* 1. *de partibus animal. cap. vltimo*, & Farin. *in append. de immunit. Eccleſiſ.* Membrorum eſſe affirmare non dubitarunt, nec vlla ineſt ambiguitas: naſo namque abſciſſo ea, quæ cæteris locum habent in membris, occurrũt. illius enim reciſio, vt alia pariter ablata membra, irregularitatem affert offenſo. Barbo. *dicta alleg.* 42. *num.* 33. *parte* 2. deformitatem propter, quam adducit. Molina *de iuſtit. tract.* 3. *diſput.* 70. *num.* 2. Bonacina *diſput.* 7. *quæſt.* 2. *punc.* 2. *nu.* 5. Et qui nares alicui reciſit, non eamdem ſolum pœnam cæteris, qui membra reſecant dandam, ſubit, maioris verum etiam dignus exiſtit punitionis: non eoquod namque vnica extet pars, & nõ duplicata, vt oculus, manus, pes, auris, ac labium habetur: ſed maior ex eo quia cum nares, quàm cum reliqua, manus etiam, reſcinduntur membra, læſo infertur ignominia. Paris è Puteo *de Re milita. lib.* 8. *cap.* Quando vnus offendit oculum alterius, & alter abſcidit naſum ne facies hominis ad Dei imaginem facta deturpetur. Vt conſiderauit Muta *in Prag. Regni de pœna obtruncantium nares num.* 2. Optimo itaque iure iſthoc in Siciliæ Regno prouidi pragmaticam ædiderunt Regitores, capitalem in qua pœnam in eos, qui nares obtruncant, conſtitui, declaratumque abſciſſionis modum legimus, ſalua nimirum ſi manu, ac præmeditato narium detruncatio modo fiat, vt meliori procedi vice poſſit contra obtruncantes, aſſiſtentes, & mandatores, vt melius dicta continetur in pragmatica.

Odoratus enim naſus habetur inſtrumentum, vt Hippocr. *lib.* 1. *de dieta dixit. Naſus odores lingua ſuauia, & inſuauia diſcernit.* Communis hoc etiam conſtat experientiæ lumine, cuncta enim ad odoratum pertinentia ad naſum propelluntur, perfectam qua de cauſa, propriamque odores, vel malos nimirum iudicare, vel bonos, actionem habet.

F G H I K

Plu-

A Plura naſi munera; vt omnibus, qui eum retinent, redditur clarum; non ſolum eoquod expurgationis muneri deſeruit, at è cerebro muccus deſcendat, (maximo enim aliter proditurus dedecore) locutionis at etiã eſt per aptus venuſtati, ſonique mirum in modum concinnitati conducit, vt qui obſtructas habent nares, vel ijs priuantur in dies experiuntur, primum extat reſpirationis

B inſtrumentum, vt omnes in confeſſo habent Anatomici; Deus enim, vt formoſam redderet hominis faciem, ac venuſtam, vtque cæteris eſſet ille animalibus excellentior, hoc efformauit in corpore membrum.

In ancipiti etiam vertitur, an membrum dici auris debeat; Gloſa namque *in cap. ſingula*, in verbo oculus *diſtinct.* 89. ac poſt alios Farinac. *de immunit.*

C *Eccleſ. loco ſupra cit.* Membrorum inter numerum aurem poſuere. Quod etiam *in lib. de inſtrum.* odoris Galenus aſſerere nullo (quamuis multa obſtarent) erubuit modo, auditus illam exiſtere inſtrumentum affirmans. Contrariæ autem fuere ſententiæ. Couar. *parte* 3. *de Homicid. num.* 8. & Barbo. *de off. & poteſtate Epiſcopi allegat.* 42. *num.* 39. *parte* 2. Membri qui nomen haud quaquam illi

D dandũ cenſuit: nulla ex eo quia ratione habetur neceſsaria, ſed ſuperflua potius, ac ornamentum velut exiſtit; vt affirmat. Nauarra *cap.* 27. *num.* 223. *verſ.* Septimo infertur. Riccius *reſol.* 67. *num.* 2. Giurba *dicto conſ.* 40. *num.* 13. Et hac de cauſa, vir auris priuus cartilagine ſi capillorum ope defectum abſcondere, ac ſine dedecore valeat munus exer-

E cere nullam incurrit equidem irregularitatem, niſi propria eſſet illa priuatus ex cauſa, infamiæ ſi nimirum, vt nota, ea pars auris abſciſſa. Illo namque in caſu, cum ingens exceperit dedecus diſpenſatione certa indiget forma. DD. penes Barbo. *loco ſupra cit. num.* 39. Sed enim cum easdem Iuriſconſulti pœnas in aurium abſciſſores, vt qui cætera mutilant membra excipiunt, in eorum aures numerum recenſere videntur; &

F ſupradicta etiam extat in pragmatica auris aduerſus detruncatores fuiſſe pœnam legimus conſtitutam. Accedit etiã ſi hæc in Eccleſia fiat à percuſſore abſciſſio, illius minimè gaudet immunitate. Farin. *qui ſupra loco cit.*

Membri etiam nomen haud quaquã labia ſortiri pro comperto habemus. ex Fortun. Fideli *loco ſupra cit.* maximum tamen decus afferunt, atq; tollunt. Qua

G de cauſa non minus ille ſubit vituperiũ, cui fuerint labia direpta, quàm qui naſi paſſus abſciſſionem: vt demonſtratum ex Chirurghis fuit per Tagliacoz. *lib.* 1. *chirurg. cap.* 11. His enim decor è labijs exurgens pulcherrimam illa conſtituit in facie partem: ad optimam inſuper loquutioni efformandam pronunciationem optimum conducit in modum valdè conſpicuæ nec non ſunt partes, quibus ereptis dentes, ac latentia oris penetralia maxima cum vultus deformitate, ac etiam corporis turpitudine facili explicantur modo; & huius cauſa dede-

H coris irregularitatem inducunt. Optimo igitur modo ſuperius adductam per pragmaticam eadem labia contra obtruncantes conſtituitur pœna, quæ narium, oculorumque fuit præfixa euulſores aduerſus. Hi enim, ſcilicet oculi præſtantiſſimum extant membrũ: vt Guazzinus *loco cit. num.* 3. Munus etenim per

I quam vitæ iucundum non corporis tantum ad ſalutem, eius verum etiam ad incolumitatem animalibus à natura ductum: ſed tamen in maiori ſit viris pretio, mentis namque ad exercitationem augendumque ingenij acumen deſeruiunt, quorum priuatio omnem impedit ordinis ſuſceptionem, ac primæ etiã

K tonſuræ (licèt ordo non extet) collationi obeſt. *cap. ſi Euangelica diſtinct.* 55. Barbo. *dicta allegat.* 42. *num.* 29. Dempto, vt viſiua polleat, dexter efficacia, poſſitque abſque deformi vultu demõſtratione canonem perlegere. Nauar. *dicto cap.* 27. *num.* 199. & reliqui DD. penes. Barbo. *loco cit. num.* 31. Proprium enim defectum euulſus in vultu explicat oculus. Qua de re ſua non paruam

A ex carentia deformitatem adducit.

Atenim si largo accipiatur modo barba formale haud quaquam, sed instrumentale habetur membrum. Formã eoquod præbet corpori, qua dempta, maximè videtur informe, qua de causa cum alicui quis barbam detrahit, eadẽ corripitur pæna, qua membri punitur detractor. Guazzinus *dicta defens. 33. cap. 6. num. 5.* Fortem namque in cor-
B pore ostendit, & vigorem, & virtutem, virisque ad propriam demonstrandam, præstantiam, ingeniosæ fuit ex naturæ artificio insita. Propterea Oinotomus *in* §. sed & lex Corinthia *ff. de injurijs n.* 8. Reale barbam rescindere alicui esse crimen explicauit. Menoch. *lib. 2. de arbitr. Iudicum cap. 293. num. 32.* Sed etenim, nec stricto, nec amplo Medici modo pro membro barbam accipiunt: im-
C mò nec alicuius pars membri existit: ac vnguium reputatur ad instar, singulos qui detruncantur forficibus in dies: & pæna, quæ alterius contra barbam radentes infligitur, aut euellentes inductæ ratione iniuriæ, non abscissi respectu membri datur; nil namque barba, nisi ostendendam, vel ad fortitudinem, vel decus inferuit. Nec vllo modo ex mẽ-
D bri recisione, quod non ad necessitatem: sed corporis ad pulchritudinem concurrit, irregularitas deuenit: vt Giurba *cons. 40. nn. 26.* in dentibus, mento, barba, capitisque capillis adducit exempla: corrosam licet, ac turpem qui retinet barbam nulla sit ratione ad ordines aduehendus: ex Barbo. *sententia loco cit. nu. 42.*

Dentes vero tàm ex medicorum, quàm Iurisperitorum doctrina membri
E haud quaquam sortiri debent nomen. Cabal. *resol. crimin. cent. 3. casu 236. nu. 12. & 118.* Guazzinus *loco cit. num. 9.* Barbo. *dicta allegat. 42. num. 36. parte 2.* & ex Medicis Fidelis *dicto lib. 2. cap. 8.* Hac de causa quidentes aufert ea minimè punitur forma, qua punitio contra membri reciforem infligitur.

Sed quid de manibus? Non ne membrum? Equidem. Omnes etenim hoc af-
F firmamus. Aut. *sed nouo iure C. de seruis fugitiuis cap. sicut vrgeri in quæst. 1.* Quo in loco eas, licèt aridæ, ac nullo sint vtiles muneri, nomen accipere membri asseruit *cap. singula distinct. 89.* Qua in parte claro apparet modo illud membrum nominari, certum quod sit ad munus destinatum. Ab. *in cap. Ego N. de iureiurando.* Et non membri nomen tantummodo merentur, cunctis immò
G tàm vtili præcellere in operatione, ac nobilitate videntur, & hac excellentissimo de causa, & animalium præstantissimo isthoc fuit datum instrumentum: vt Galeni *lib. 1. de vsu partuum cap. 3.* habetur ex doctrina. Huiusmodi atenim è membro cæteris infringuntur vires animalibus, rationis eoquod, ac sapientiæ habentur ministræ: vt dixit Cælius. Rhodiginus *lib. 4. antiq. lectio. cap. 3.* Quibus
H mortuus homo demptis nominatur omnique spoliatus robore sæuis non difficilis præda feris quocumque infelicior monstro, esset futurus; vt explicauit idẽ Rhodig. cæteris defectus membris etiã resarciunt manus; tenebris namque vel obtusa, vel ictu erepta oculis acies manus è ministerio suppletur: illæ enim corporis dirigunt gressus, ac vacillantẽ baculo corporis molem sustinent: per ipsas deuitantur offensæ, ac linguæ, quod
I maius, compeditæ suplent munus, vt experientiæ patet lumine, in mutis per dies videmus, qui manibus omnia viuaciter exprimunt. His intimos cordis nostri recessus per preces Deo patefacimus, perenniter promissa obseruaturos affirmamus, mutuaque illas coniunctione adnectentes signa pacis explicamus. Quæ illorum necessitas vbi de vita agitur? Quod in artibus iuuamen exercen-
K dis? Maxima: per aptum. Quorum si numerare vellem excellentias verba potius, quàm relinqueret me ipsum materies: & hæ apud Fidelem *de relation. medic. cap. 6. lib. 2.* habentur, qui etiam *in cap. 5.* quot ex manuum læsione corporis deformentur functiones, enarrat.

Pedes autem, & si excellens non habeantur vt membrum, non minimæ tamen

A men vtilitatis exiſtunt. Et vtinam illorum haud experirer neceſſitatem, dum è Padagræ (tormentorum maximi) cruciatus doloribus, vix corporis ſuſtinere molem valeo, & manca, ſi cælum arrideret, manu exiſtere optarem quàm pedibus ita perſtrictis excruciari. Vnde non minorem debent pænam excipere, qui pedem ſcindunt, quam qui manum tollunt, & licèt nonnulli non tàm horridum aduerſæ fortunæ ictum, nec tàm ingens pedem amittere dedecus reputent, quàm vnius iacturam facere manus; vtriſque tamen intercæptus pedibus, manu potius, (at non dexteræ) vellem priuari, quàm tali, vt nunc exto forma læſos continere pedes.

Sed quid Penis? An membrum? Rigoroſa equidem forma neutiquam eſſe membrum iudicauit. Fidelis *dicto cap.* 8. *lib.* 2. *de relat.* Medicorum circa finem: eiaculatio namque ſeminis, ac venerea erectio primaria, & actionum abſoluta non exiſtit; at eoquod omnium genitor membrorum habetur, membri quidem ab omnibus debet nomen excipere: illius neceſſitas generationis ergo iam patens exiſtit, maius qua de cauſa in illius abſciſſione quàm venereis frænum ponere ſtimulis, qui generationi ſtudet, damnum excipere iudicat.

Membrum etiam teſtes exiſtere aſſeruit. idem Fidelis *loco cit.* Vnde qui eos euellunt legis Corneliæ de ſicarijs pænam ſubire debent. *l. lege Cornelia* §. *idem* Diuus Adrianus *ff. ad legem Corneliam de ſicarijs*. Et huiuſmodi non ſolum debent pænam, qui eos reſcindunt, ſubire, verum etiam, qui aliqua conterunt forma, vel quadam hebetes arte fieri contendunt, non diffugient. *l. hi quoque ff. eodem.* De quo meliori explicabo in muſicorum ſtatu modo. Non quod efficiendi tantum ſeminis extent opifices, propria verum etiam quia ex facultate, marem inter, ac fæminam non exiguã ponant differentiam; illiſque ademptis, virilis aufertur vigor, ac fæmineam abire hominem in naturam cogunt.

In fæminis denique mammillæ membri peragunt munus, lactis enim ad coctionem conſtitutæ reperiuntur. Et vt prima præbeant vitæ alimenta inſeruiũt. Fidelis *loco ſupra citato circa finem.*

Debet itaque concludi: quadam ſequuta in membro, vel debilitatione, aut læſione, propriumque reddito admunus inutili, vel præciſo abſciſſorem, vel debile illud reddentem amiſſas ad operas, ceſſanſque teneri ad lucrum, læſique dum perdurat vita omne ad ex ſoluendum compellitur damnum: vt probat Tex. *in l. qua actione ff. ad legem Aquileam*, vbi *Quod minus ex operis ſui propter vitiatum oculum ſit habiturus.* Farin. *qui plures citat tit. de Homicid. quæſt.* 119. *nu.* 117. *inſpect.* 4.

DE

CICATRICIBVS.

Cap. 2.

QVemadmodum vitiato de membro, ſeu indebilitatem adducto, vel abſciſſo chirurgorum præſtanda relationibus fides: æquali modo an ex vulnerum curatione apparentes in corpore permaneant, cuiuſque ſint futuræ qualitatis eſt omnino credendum. Farin. *de homicid. quæſt.* 127. *parte* 4. *num.* 108. Maſcar. *de prob. lib.* 2. *concluſ.* 1034. *num.* 8. Definitionem attulit. Fidelis *lib.* 2. *relat. medic. cap.* 1. Signum quoddam, ac veſtigium ex vulnere in vultu relictum: illiuſque naturale, & decus, & ornamentum, vel maiori, vel minori deturpans modo, cicatricem nominari. Eius duplex ſpecies: alia deformis, apparens altera. Prima, quæ manifeſtè naturalem faciei dehoneſtat, atque lædit venuſtatem: ſecunda quæ debiliter, nec tam patens iſthoc agit. Duo ad priorem, vel vnum ſaltem, vt deformis nomen habeat, requiruntur; alterum, vt magnum teneat in vultu ſpatium; alterum vt vel inæquales reddat partes, vel in facie cauitatem relinquat. Poſterior apparens dicta, cum

A nec tàm ſummam pulchritudini adducat iniuriam, magnum haud occupat ſpatium, nec diſpares, cauaſque reddit partes, at claram ducit iniuriam: ita vocatur non eoquod altera huiuſmodi nõ habeat nomen; at ex eo quia maximam ignominiæ (obſignum) cum ſeſe oſtendat, affert notam; cui hoc ineſt proprij, vt accurata niſi, ac diligenti indagetur inſpectione, haud quaquam apparet.

B Omnes etenim tàm primi, quàm ſecundi generis cicatrices nunc maiorem, nũc minorem valent in ſe deformitatem habere; illaque tam ipſius è faciei particulis, quàm ex vulneris oritur magnitudine. Ac ita, quæ in naſo aſpicitur, & genis inflicta, vbi ſuam pudor ſedem retinet, bracchijs etiam inhærens, nec non oculis infixa, quæque in fronte, vel auribus conſpicitur maius, ornamenti reſpectu, quàm cæteræ corporis partes,

C retinere dedecus videtur: qui à Fideli ordo eſſe adductus apparet; ac ex eo quia illa primo ſeſe offert intuitu videndam, ſi deformitatem adducat, vel notabili det læſionem forma irregularitatem in offenſum adducit. Nauarra *cap.* 25. *num.*71. Maiolus *de irregular. lib.* 1. *cap.*21. *verſ.præterea.* Barboſa *dicta alleg.* 42. *de off. & poteſt. Epiſcopi parte* 2. *n.*25.

D Et huiuſmodi ob illatum dedecus nulla vel æxiſtimatio peti, vel damnum à percuſſore valet: liberi namque in hominis corpore nulla interuenire poteſt exiſtimatio. *l.* 1. §. *ſedium liber homo ff. de his qui deiecerint, vel effuderint l. liber homo,* & ibi Gloſa *ff. ad legem Aquileam l. ex hac lege ff. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur*, vbi *Non vt deformitatis ratio habeatur, cum liberum corpus æxtimationem non recipiat.* Et licèt aliquoties libero in

E homine adductam oblæſionem ſtatutam nummorum iura edixerint quantitatem *vt in l.* 4. *ff. de cuſtodia reorum, & in l.* 1. §. 1. *ff. de his qui deiecerint, vel effuderint.* Reſponſum attamen præbet. Fulgoſius *in dicta l. ex hac lege in principio*; Talem ex iure pecuniarum ſummam publicum in pœnæ magis nomen, quàm priuati propter intereſſe præfixam. & facit Tex. *in l. fin. ff. de his qui deiecerint, vel effuderint*: Quo in loco expreſſo habetur modo. *Cicatricum autem, & deformitatis nulla fit æſtimatio, quia liberum corpus nullam recipit æxtimationem*. DD. apud Farinac. *de Homicid. quæſt.* 119. *num.* 118. *fol.*21. Qua de cauſa videri debet, numquid ſaucius, qui remiſerit iniuriam valeat pro intereſſe contra percuſſorem agere: voluendus Specul. *in tit. de accuſat.* §. 1. *verſ. quis vulneratus* Hoſtien. *in cap. oleum de iniur.* Barto. *in l. non ſolum* §. *iniuriarum ff. de iniurijs, & in l. ſi tibi decem ff. de pactis* Ab *in cap.* 1. *de iniurijs.* Quod fallax euadit, ſi muliebri exiſtat illa in corpore; valet namque percuſſor ad aliquid, vt decoris habeatur læſio compenſata, exſoluendum, cogi. Præcipuè ſi nulli adhuc nupta reperiretur fœmina, cum notam propter vultui illatam, non exigua fieri debeat dotis

H conſtitutio: vt affirmarunt DD. è Farin. *adducti loco ſupra cit. n.* 119.

Quæ autem debeat cicatricem aduerſus inferentem pœna infligi, in regni conſtitutione reperitur ita: ſi quis aliquem cum armis *tit. de percuſſione illicita cum armis*; vt percuſſori ſcilicet manus fiat mutilatio, vt dixit Lumia *in cap. item in cauſis arduis* 52. *nu.*16. *in ritu M. R. C. & iure optimo*: Eoquod cum in apta, pulchritudo corporis diſpoſitione conſiſtat, & huiuſmodi cicatrices (de facie loquendo) iſtam inſigni modo cõmutant aptitudinem, turpiterque vultum deformant, & quò maior læſa conſiſtit dignitas in parte, ac profundior cicatrix, horridiori adducenda modo pœna; deformior autem, cæteris paribus, naſo inflicta reputatur, cæteris eoquod magis non ſolum conſpicua partibus moderatrix verum etiam ex eo quia pulchritudinis in hominis exiſtit corpore; vt aſſerunt Zacchia *quæſt. Medico-leg. lib.* 9. *tit.* 10. *quæſt.* 5. *in fine.*

DE

A

DE CHIRVRGORVM, *& aliorum Chirurgicam exercentium artem, erroribus.*

Cap. 3.

QVos Chirurghi errores committant, enumerarunt. Fortunatus Fid. *in relat. Medic. lib. 2. cap. 8.* & Paulus Zacchias *quæst. Medico-leg. lib. 6. tit. 1. quæst. 9.* Et primo adnotatur, cũ & si studium præcedens, ac necessaria rerum cognitio, nullaque theoricalis interueniat scientia, practicæ solum ductu contenti chirurgiæ munus exercent. Optimo vnde iure malam cum adhibuere saucijs curam punitione digni existunt. §. *præterea instit. ad legem aquileam*. Irregularis etiam efficitur cum propria, vel ignorantia, dolo, vel negligentia interueniente, ac tutas cum regulas omittat artis, audacique medeatur forma, ægrotum deturpet. Nauar. *manua. confes. de Irreg. cap. 27. num. 228.*

Cum suæ, nec non, citra mentis capacitatem, se audaciter negotijs immiscet. Isthoc enim faciens peccatum patrat: vt explicatum fuit ex eodem *cap. 25. num. 1.* Crimen etiam eis committunt in casibus, Physicos in quibus culpam incurrere dictum fuit, præsertim vero, si concessæ extra licentiæ terminos, vel absque illa in aliquam sese ingerant rem, suam ex eo quia, quæ non spectant ad curam, aggredientes in culpa existunt. *l. culpa est ff. de regulis iuris*; Quæ cum ingens extet, ac magnum asferat infirmis nocumentum, nominari dolosa debet. per Tex. *in l. magna ff. eodem*, ibi *magna culpa dolus est*. Hac de re Fidelis *loco cit.* affirmauit: si scarpello absceſſum Chirurgus aperiat, vel amplum, vt applicetur medela, os plagæ reddat, & affectus, articulos iuxta, reperiatur locus, tendonesque ac nerui ea sint in parte; illaque notabilis aliqua functionis habeatur deprauatio, ab illo est culpa. Vt æquali modo si eius fiat sectio tumoris, in quo pus iudicabatur collectum, ac inde nil progrediatur humoris, è recisione, at dolor, & vehemens consurgat, & acer, magna dignus correctione redditur. Maxima etiam debet vigilantia prouidere, membrorum ne dum fiat recisio, magnas aut venas dissecet, vel arterias; si commota enim Emorrogia, vel Auneurismate collecto nulla malo afferri valeat medela, in ancipiti minime vocarur, eius isthoc errore proueniſſe: irregularitatem qua de causa incurrit propria si vel imperitia, vel negligentia huius vitæ auras deserat infirmus; negligentia enim, vel imperitia, culpæ semper tribuitur. *l. imperitia ff. de regulis iuris l. idem iuris ff. ad legem Aquileam*. Qua de causa si habita, vel Phlebotomia, vel mutilatione ab imperito, mors ægrum enecet suum irregularitas hoc in casu habebit vigorem *cap. si quis à Medicis distinct. 25.* Syluester *in summa in verbo homicidium vers. 16.* DD. apud Farinac. *in frag. crimin. parte 2. littera l. num. 427.* Alex. *cons. 15. colum. fin. num. 11.* Nauar. *in Manua. cap. 27. nu. 217.* Farin. *num. 428.* eorum qui etiam administros hoc ostendit.

Quod si clericus habeatur Chirurgus, & quis ipsius depereat æger sub cura, nulla & si culpa interueniat, irregularitas incurritur, chirurgicam quamuis artem, ex qua sit mors illata pietatis ergo exercuerit. Ab. *in cap. tua nos de homic.* Omnibus ex eo quia, & clericis prohibitum est, & Monacis huiusce munus artis exercere *dicto cap. tua nos 19. de homicid.* & an sæculari valeãt punitionem ex Iudice habere, videndus Petrus de Greg. in Syntag. *iuris lib. 49. cap. 1. num. 12.* Mortale etiam committitur peccatum, si hæc, etiã ob pietatẽ, ex aliquo in ea licèt perito, ad corporum applicetur ars medelam; cum pietatis causa nullo exerceri modo impietas debeat. Ab. *loco supra cit. num. 5.* per Tex. *in cap. sententiam de Clerico, vel Monaco.* Quo in loco expresso habetur modo chirurgicam, quæ in adustione consistit, vel recisione, artem, prohibitam

istis

A istis cuenire. Alex. *de nouo in addic.* ad Ab. *in dicto cap. tua nos littera B.* Farin. *loco citato num.* 433. Greg. vero Sayrt. *in tract. de censuris Ecclesiast. lib.* 7. *cap.* 6. *num.* 7. *cum sequentibus.* Tribus antedicta modis explicauit. Vt vigorem primo haud quaquam in clericis, qui minores habent ordines, retineat; nec vllo modo cùm habeat, secundo, chirurgicam, si neutiquam exercuerint artem, nec se-

B se in combustione versarint, vel incisione: at si ex alia, cum habeatur, sequuta fuerit mors causa, ex malo scilicet regimine, irregularitatem haud quaquam incurrit. Adde quod si peritiam ad Medici similitudinem habens Clericus, aut Monachus in arte, si non vrens, vel incidens aliqua duxerit medicamina irregularis haud quaquam efficitur; Necessitatis etiam tempore isthoc nulla pro-

C cedit ratione, cum chirurgus etenim haud reperiretur, & Monachus habetur, vel Clericus, qui peritè artem possideat, & si cum veræ applicantur medelæ, ipsius absque culpa hac decesserit æger ex aura irregularitatem nulla incurrit forma.

Quod si autem in sacris extet constitutus ordinibus, & chirurgicam, vel incidens, vel adurens in opera ponat ar-

D tem, omnem, quamuis ex pietate, vel peritiam exercuerit, vel diligentiam irregularitatem haud quaquam effugiet. Farinac. *dicto num.* 435. quo in loco ex Armillæ sententia. *in tract. de censuris parte* 7. *disput.* 6. *sec.* 1. *dicitur* Chirurgus vt Clericus neutiquam ex irregularitate fugere possit; eoquod illam exercere artem iura ei prohibent; omnem licèt, in curà, solertiam adhibuerit, duo regu-

E lari adesse ratione debere: vt incisio nimirum, vel conbustio in cura interuenerit; ac mors ægrum aggressa: sola namque si vel incisio adhibeatur, vel aduſtio, nec mortis adsit effectus, minimè irregularitas chirurgo incurritur, è Clerico. Vt æquali modo, si nulla, vel secatio subsequta, vel aduſtio, non habetur. Abbas *vero in dicto cap. tua nos.* Nonnulla, vt chirurgo mortis non detur cau-

F sa, concurrere debere affirmauit. Et primo, vt isthoc propriè ipsi conueniat munus, & hac de re laicus, non autem clericus esse debet; nullo namque modo clerico chirurgiæ munus exequi extat permissum; vt omnem tertiò, artis iuxta regulas, adhibuerit in ægri cura, diligẽtiam; vt infirmum quartò de his, contraria, quæ habentur ægritudini, commoneat; quæ si omnia simul in chirurgo

G concurrant, neutiquam illius mortis euentus, culpa succesſisse poterit affirmari. Quæ etiam fuerunt confirmata è Farin. *loco supra cit. num.* 436. Videndus est Diana *tom.* 4. *tract.* 2. *resol.* 23. Qui examinat quæstionem rationesque adducit pro affirmatiua, & negatiuà opinione, & respondet. *dicto cap. tua nos.* Ac etiam *in resol.* 24. quærit an venæ sectio sit religiosis, & Clericis in sacris prohibita? ita vt incurrant, irregularitatem la-

H tam *in cap tua nos.* Si ex tali sectione sequuta sit moros.

Sauci ergo (si eos noscant) ac percussoris, & nomina debent chirurghi adnotare, vel barbitonsores, & agnomina ob curiæ bannimentorum vigorem; si scienter enim, vel dolo, ac multo magis si pecunia corrupti silentio illa tegerent, in pœnas, quæ in eis continentur cæcè incurrunt: vt dixerunt Muscatellus *in*

I *sua pract. crimin. de cognit. delictor. tit. de vulneribus letabilibus num.* 37. Boerius *decis.* 333. Et hoc publicum efficitur ob vtile; debitam scilicet dum crimina pœnam haud recipiunt regiminis euertatur ordo. Muta *super pragm. Regni tit.* 27. *de capitaneis aliisque officialibus num.* 6.

Quo in loco plures adducit DD. ac se ad tradita *in decis.* 27. remittit.

K

DE

A

DE RELATIONIBVS *Chirurgorum.*

Cap. 1.

SEd vt iſthæc (de quibus ſat eſt) relinquamus illorum ad relationes verba conuertere nobis per quam aptum videtur. Chirurgus etenim impa-
B ctis iudicium de vulneribus, an ex illis induci mors valeat, vel hac è vita ictus compulſus æger è doloribus, aut alijs, quæ ſuperuenerint cauſis deceſſerit, afferre compellitur. Et vt de vulnerum qualitate certam valeat promere chirurgicæ ſecundum artis præcepta ſententiam, teſtificandi ratione à Codronchio 4. *in cap.* eiuſdem teſtificandi methodi traditam debet obſeruare: præci-
C pit enim; vt ſe prius inuiſendos ad ſauci ictus, contuliſſe, vulneraque ad vnũ connumeraſſe affirmet; illaque vel induſtria, vel è caſu inflicta demonſtrans, expreſſo proprioque ſimul affectis cum partibus nomine debeat explicare: vulnerati deinde naturam, ac habitum vna cum ætate, quæque ſuperuenerint ſinthomatibus patefacere oportet. Loci tertio facienda conſideratio, quorum
D inter qualitates, an ſalutaris, vel mortiferæ habeantur naturæ. Quæque neutra reperiantur in parte fieri diſtinctio debet: vt ſuperius dictum fuiſſe memini: Paulus enim *in l. fin. ad legem Corneliam de ſicarijs*. Ictus ſingulos diligenter iubet inſpicere. Ictus efficaciam quartò figuralem, telorum naturam, ac percuſſoris robur: vt ſecurum valeat de vul-
E neribus inferre iudicium, debet. Virtutum actiones quinto ex vrina, pulſu, ac vomitu diligenti perquirendæ ratione; laborantis ſexto appetitus, facies, tolerantia ac ſimilia perpendenda: quod ſi de mortuo ferre teſtimonium debeat, an vulnerum ex qualitate, alijſque prouenerit læthum ex cauſis oportet animaduertere. Quod ſi de mortalium extent genere, aptoque ſint adhibita modo remedia, & infirmus ipſe medicorum, & conſilijs fuerit obediens, & præceptis; F illo in caſu mortem affirmare ex vulnere valet ſequutam. Sed ſi adducta de læthalium numero vulnera non fuerint illis minimè adſcribere mortem; ad malam in humorum compoſitionem, vel peſſimam corporis conſtitutionem reijcere cauſam debent. Si vires enim imbecilles, effrenata victus ratio, inordinatumque vitæ adeſſet moderamen, non vulneri ſed ciborum, vel corruptæ ſimi- G lis naturæ imputanda mors erit intemperantia.

Chirurgus itaque mortalibus iudicium laturus de vulneribus; faucios primum demonſtrare locos, ſi penetrans fuerit, vel incidens telum, ſi altè vel ceſſim inſit ictus; cuiuſque ſint inſtrumenta generis explicandum. Farinac. *de homic. quæſt.* 127. *num.* 15. *parte* 4. Synthomata etiam, quæ in vulnerum ſtatu, & quot accidant peruices aperienda, dies, quo H mors illata, methodus in faucij adhibitus cura; eorum nil, quæ in ægri, & opem facta, & ſalutem omittendo recenſenda: ne, quem vis morbi perimit negligenti excura extinctus videatur. Huiusce tamen generis relationibus omni minimè in caſu fides præſtanda; ſæpius enim odio, in curia non raro, & inſcitia, pecunijs interdum, nulla ex dictis aliquo- I ties habita conſideratione ab eo, quod res poſtulet, contrariæ cõficiuntur. Leonina qua de cauſa debet Iudici vigilantia ineſſe, dictarum cum circa relationũ ſeſe verſet examen, & eorum quamuis fides præſtanda ſententijs; non nullo tamen in caſu illis deneganda, plures, & maximè à Iudice conſiderandi hi habentur: & primò, quod.

Nullo præterire debet modo, vt K conſideret, anchirurgus, qui ſuam duxerit relationem, peritiam habeat in arte? quæ ſi inſit maxima erit illi fides habenda. Barto. *in l. ſi ab hoſtibus* §. *ſiuir ff. ſoluto matrimonio*. Ab. *in cap. propoſuiſti num. 9. in fine, extra de probationibus*. Qua de cauſa maiori debet modo periti credi verbis, quàm plurium teſtium, qui contrarium aſſerant. Farin. *de homic.*

quæſt.

A *quæſt.* 107. *num.* 116. *parte* 4. Illi vero peritia: qui benè ſua in arte ſeſe verſarit. Maſcard. *de prob. concluſ.* 1034. *n.* 28. Farinac. *quæſt.* 127. *parte* 4. *tit. de homicid. num.* 120. Corneus *conſ.* 283. *præſenti in conſultatione poſt numerum* 3. *lib.* 3. Quo in loco de chirurgo, qui Hetruſcũ, non latinum vero intelligat idioma, loquitur, priorem itaut debet locum occupare, qui magis fama ſit celebris. Boe-
B rius *deciſ.* 233. *poſt numerum* 20. Farinac. *loco ſupra cit.*

Debet etiam diligenter perquirere, an qui de læthali vulneris natura, vel de bona ictus, aut cicatricis qualitate ſuam affert ſententiam Iudæa, vel infideli ſit è ſecta? huiuſmodi enim generis hominibus haud vllo debet in caſu credi. Farinac. *num.* 123. Carrar. *in prac. in* 3. *trac. de homic. & aſſaſſinio.* Nec vlla Chri-
C ſtianis ratione illos ad curam introducere permittitur, excommunicationis immò fulmen in ipſos euibratur, ſacramẽtorum carent auxilio, Eccleſiaſticis etiã è ſepulchris depelluntur, ex Gregorij XIII. *conſtit.* 68. quam adducit Barbo. *coll.* 405. *Apoſtolicarum deciſionum. nu.* 5. & in hoc Regno capitulum extat Imperatoris Federici *num.* 70. Quo prohibitum cunctis extat Iudæis ne medendi
D artem in Chriſtiani membris exercere, aut medelas, vel conficere, vel afferre poſsint; & hac de re Medico tùm Iudæo, Chriſtiano cùm infirmo, è iudicibus huic; è Spectabili Archiatro illi debet punitio infligi. Beneuerum, quod Prothomedicales in ſe habent conſtitutiones huiuſmodi rigorem hoc in Siciliæ regno ſuam ex conſuetudine vim nõ retinere. Iudæus namque ſed vt Chri-
E ſtiani ſocius Medici, adhibetur in cura: maximum, ſed etenim hac de talis Medici remedijs mihi dubium inſurgit; nulla ex eo quia (nam eam non habent) danda illis fides: *vt ad hunc dicto cap. Federicus*. Eliciendum ordinem fuit compulſus.

Cum claro etiam patet modo læthalem vulnus qualitatem habuiſſe, ac in contraria perſiſtit Chirurgus opinione: in notorijs enim illius haud neceſſe iu- F dicium haberi. Plaza *in Epitome delictorum lib.* 1. *cap.* 13. *num.* 18. *verſ. quæ omnia.* Illo autem in caſu notorium eſſe dicitur, inflictum ſi vulnus læthalem ex partibus, quibus fuit inductum retinere naturam certum ſit. Cordi ſi nimirum, cerebro impactum, vel iecori; ſi ſpinalis, quæ vt alterum eſt cerebrum, omnibus, quæ ſub capite, partibus læſa extet medulla: tranſuerſum ſi ſeptum, te- G nue inteſtinum, vrinaria veſsica, & cætera, quæ Fidelis narrat aliqua fuerint in parte deturpata. *in relat. Medic. lib.* 4. *cap.* 1. *tit. vnde læthalium vulnerum ratio in vniuerſum ſecunda ſit.* Farin.

Nulla quarto fides præſtanda ſi malo, vel bono iudicium inferant de regimine, cum ad curationem haud quaquã vocati ægri viderint corporis diſpoſitionem. Corneus *conſ.* 194. *colum.* 2. *num.* 1. H *lib.* 2. *& in dicto conſ.* 283. *poſt numerum quartum lib.* 3. Contrariæ tamen fuerunt apud Farinac. ſententiæ DD. *num.* 126. ac etiam ipſe, qui ſufficiens affirmat exiſtere, vt Medici, de vulneris qualitate, læſa de parte ac è quo vulnus illatum inſtrumento certiores facti, valeant iudicium inferre. Maſcar. *de probat. dicta concluſ.* 1034. *nu.* 46.

Dicta ſed enim opinio moderamen à Farinaceo accipit; vt ſcilicet cum de I læthali vulneris qualitate diſcordes extent DD. inter ſe opiniones maior eis, qui præſentes fuere, debet fides præſtari, quàm illis qui nullo modo infirmi vulnus conſpexere. Nec tàm continuè ad ſaucium ſeſe contulere videndum. Bologninus *conſ.* 5. *num.* 19. Aretinus *cõſ. criminali diuer.* 58. *num.* 46. Farinac. *num.* K 127. Maximam tamen curam debet Iudex adhibere, vt videat an qui relationem fecerint ſaucium, ex vulnere minimè ſubijſſe mortem, propriam, vt arceant culpam idagantè ne vitali, ex imperitia, priuatus videatur ſpiritu: vt ſcriptum reliquit. Corneus *dicto conſ.* 194. *in fine*, cui reſponſionem affert. Bologninus *dicto conſ.* 5. *nu.* 20.

Chirurgorum quintò relationibus nul-

A nullam præstare debet Iudex fidem, si propria, nulla præcedente inquisitione, sese obtulerint voluntate; prius eoquod Iudicis ante ire inquisitio debet, de qua in processu habetur expressio. DD. penes Farinac. *loco supra cit. num.* 132. per doctrinam Bart. *in l. semel C. de re militari lib.* 12. Farinaceus attamen *nu.* 133. sufficiens haberi asserit si chirurghi electio fiat, & constitutio, & alia sine inquisitione fiat relatio: si dubium namque de falso interuenit alius potest in B eam, vt meliori aspiciat modo, chirurgus adhiberi.

Cum vnica sextò, ab vno scilicet facta relatio, duo ex eo quia debent ad minus hac in actione, interuenire. Farinac. *loco citato num.* 151. *ex adductis in l. fin. num.* 60. *ff. ad legem corneliam de sicarijs.* Alex. *cons.* 148. *nu.* 6. *lib.* 2. Baldus *cons.* 137. *num.* 4. *lib.* 2. Cui limi- C tationem posuit sententiæ. Farin. *nu.* 153. Nullum eam scilicet locum habere illo in casu, cum neutiquam recta, vel Chirurgus reperitur opinione, vel Medicus. Ab. *in cap. proposuisti num.* 5. *extra de probationibus*. Ex quo affirmatum non solum, cum de magno agitur præiudicio, de hominis vita nimirum, duos esse in arte peritos in ægri curam adhibendos, alium verum etiam, si eo non adsit, chi- D rurgum, vel Medicum viciniori vocandum è loco. Aliter vero euenit, si minimo de præiudicio, vel facili agatur de re. Nec vlla etiam vigorem habet ratione (ex Farinacei doctrina) principalis opinio, quæ duos requirit Chirurgos: quo in casu à publico esset ille deputatus: *vt in num.* 161. scriptum fuit. Neque partium cum fuit è consensu electus, vnico ex eo quia fides etiam E præstatur, cum in corruptæ vel fidei, vel arte peritus existit; eò aut etiam, cum alia interueniunt, statutum etiam cum nullum aduersus isthoc dictans habetur; neque rei cum de absolutione agitur; cum illius tamen ad fauorem, aliqua sit concurrens præsumptio, & consuetudo interueniat; vt communibus scripsit de limitationibus. Farin. *loco supra cit.* cunctas DD. confirmans autho- F ritas.

Quid autem si eo non adsint in loco doctoratus insigne chirurghi habentes? an Barbitonsores, chirurgicam, qui videntur nostris hisce temporibus artem exercere valeant suscipi in curam? *Respensum* 105. *in num.* Farin. præbet, qui debere fidem eis præstari, doctores licèt haud existant, ac in arte peritiam habentes explicauit, plures quo in loco affert DD. occurrenti qui poterunt in G casu videri. Corneus autem *in cons.* 183. *num.* 3. *& 4. lib.* 3. Hac discessit è sententia: cum nullam asserat barbitonsoribus, qui, & legere latinè ignorent, ac loqui, Hetruscam vero solum calleant linguam; talibus, valde cum videatur, quælibet debilis experientia, nulla debet fides præstari.

Sed si, & habitonsores vna, & Doctorati concurrant inter se chirurghi, hò- H rum potius acceptanda, quàm illorum sententia; vt fuit Farin. *opinio n.* 107.

An datum vero iudicium chirurghi debeant iuramento confirmare. Farinac. ad Alber. *in fortiatorum proœmio*, nos pro veritate dignoscenda remisit *in* 1. *constit. num.* 15. Quo in loco vtraque rationes affert pro parte. At Paris de Puteo de Syndicatu extat opinio. Tales propria I de credulitate, non de veritate autem iuramentum inferre. At Boerius dicit, nullo habito iuramento eis deberi haud quaquam credi *in dicta decis.* 323. *n.* 24. Blancus *in pract. in* 1. *parte defensionis num.* 90. distinctionem facit, vel huiusmodi, pro iudicis informatione relatio assumitur, vel partibus exquiritur è cõtrarijs? nullum primo in casu iuramentum, afferri autem in posteriori debet. K & distinctione adhuc in secundo vti iudicauit. Aut consultorum loco assumũtur, vel in testes? vt primi iuramentum haud quaquam afferent, vt postremi dare debent. Mascardus vero *de probationibus dicta concluf.* 1034. *num.* 34. affirmatiua regulam constituit pro sententia Medicos nimirum citata etiam, vel præsente parte inferre iuramentum debere.

A Et duplici hoc declaratur modo, vt nullum ſcilicet in Medico, à publico qui ſauciorum deputatur ad curam vigorem habeat, ac tali ſufficiens habetur in caſu iuramentum non de veritate, ac de credulitate adductum. At enim Bartolus aſſirmante de iuramento, & probante diſtinctionem adduxit. Et primò iuramentum haud quaquam requiritur, in ſecundo autem per neceſſariè affirmat etiam *in addictionibus ad litteram C. in verbo medicorum.* de veritate non autem de credulitate peritos debere iuramentum adducere, cum ſuum afferant iudicium de facto, plena cuius veritas forma poſſit haberi. Vt veritas autem reddatur clara omnes Doctorum conſiderandæ opiniones, quas adduxit Farinac. *loco ſupra cit. à num.* 118. *vſque ad numerum* 120.

B

C Adductus etiam Farinac. *in num.*134. aſſerit Chirurgum, vel Medicum, vt relationem de vulnere faciat, an mortalis extet qualitatis aut non, à percuſſoris, & ſaucij parte, ſi ſe concordes habeant; ſed ſi diſcordes Iudici poſſe authoritate eligendos: vt ſcriptum fuit de electione peritorum ex Alberico *in dicto proœmio ſcriptorum in* 1. *conſtit. num.* 24. *ante finem*; vtque cæteri qui *dicto in num.*134. reperiuntur affirmarunt. In tertia enim vero ſublimitatione ſtatuit partis iuxta electionem conſtitui. Si partis procedatur ad inſtantiam: ſed ſi fiſci authoritate agatur, efficitur ex illo electio. Baiardus autem ad Clarum *in* §. *homicium n.* 161. *aſſeruit.* Optima efficere Iudicem forma, ex officio licèt, ac per inquiſitionis procedat viam, ſi omnem, vt euitet ſuſpicionem, à partibus medicorum electionem effici permittat, cum nullum de colluſione interuenit dubium; vel quod alter eligatur à Fiſco, alter à parte ſumatur.

E F

G

Illo autem in caſu, quo variæ, ac diſcordes in relationibus, medicorum ſe habeant ſententiæ, quæ fuere in phyſicis explicata, de Medicis interueniunt. Et ne repetita hoc ſint eadem in loco pro iuramenti obſeruatione de Phyſicis dicta, in Chirurgis etiam locum habere volumumus.

H

D

I

E

K

D E

DE OBSTETRICVM STATV.

INGENTI Medicorum in caterua cõcomitanter veniunt obſtetrices *l.* 1. §. *ſin autem aliqua arte C. de communi ſeruo manumiſſo.* Eodemque in precio, quo, & Medici, habentur. *l. fin. Comunia* Tiraquellus *de nobilitate cap.* 31. *nu.* 414. *fol.* 310. Speculator *tit. de ſalario* §. *vltimo in principio, & habetur* Tex. *in l.* 1. §. *ſed & obſtetrices ff de variis, & extraordinarijs cognitionibus.* Ex quo medicorum ſunt obſtetrices numero adſcriptæ. Alex. *conſ.* 15. *nu.* 11. *vol.* 1. Cui dolores enim in lucem ædendi ſuperueniũt partus, opem afferunt illæ: ex obſtando nomen accipiunt; mulieris eoquod cruciatibus, ac fœtui curam nauantes, dant operam, ac vigilanter intendunt, ne genitalibus relaxatis clauſtris ille in terrã concidat; parturienti namque tale afferre iuuamen obſtetrix videtur. Vt ſi huiuſmodi reperirentur in doloribus ipſæ requirent. Earum vſus longo ex antiquitatis curſu deuenit: vt aſpicitur penes Tiraquellum *loco ſupra cit. & in Geneſis* 25. *verſ.* 17. & 28. *verſ.* 28. *ac exodi primo verſ.* 15. Et nullum ipſis aliud incumbit munus: vt ſcripſit Ariſt. *Hiſt. Animalium lib.* 7. *cap.* 10. Niſi vt alacri ſint intelligentia, difficili non ſolum partus egreſſui opportuna, & expedita ratione opem laturæ; illis verum etiam, quæ aduerſus accidunt ſolerti inuigilantes cura ingenioſæ in deligatione, ac vmbilici ſectione, ac infantis vmbilici ſectione habeantur, ac infantis vmbilici ſectione habeantur: nulla namque forma ſufficiens extat, vt totis ad obtinendos generationis effectus R. P. incumbant neruis, ni & conceptis curam de partubus habentes maximo innitantur ſtudio, vt optimæ parturientium ad cuſtodiam obſtetrices exiſtunt. Illarum ars de grauidis eſt ſollicita, vt ipſis ferat auxilium, ac ne ipſo interimantur in ortu, vel nocumentum partus excipiant. Vtilis non ſolum qua de cauſa, per neceſſarius verum etiam obſtetricum in R. P. ſtatus habetur; nullum enim cum vigorem infans habeat, vna ſimul, & vitæ initium ſortietur, & funus. Intento niſi diligentiæ ſtudio cura impendatur; vt explicauit Petrus de Gregorio Tholoſanus *de Republ. lib.* 14. *cap.* 2. *num.* 1. *in fine*. Peritæ qua de re obſtetrices cum in vterum pueri ſanguinem repellant, infans, qui viribus deſtituebatur nouũ iam deſumit vigorem, vitalique fruitur ſpiritu: vt Ariſt. *loco ſupra cit.* ſcriptum reliquit. Multum namque partus in eleuatione afferunt iuuamen: vt eſt Alberti Magni ſententia, de animalibus *lib.* 9. *tract.* 1. *cap.* 8. Dignum propterea R. P. moderatorum exiſtit, vt diligenti ad infantis auxilium, vt hanc veniat in lucem, inſiſtant vigilantia, ipſique auxilium ſibi ducere nequaquam valenti

A opem ferant; ne talem obincuriam in prædam concedant mortis: quam enim ad formam, vt explicat Tholosanus *loco cit. num.* 2. Non minorem habet Agricola solertiam iacta vt semina recenter sata, ac teneras foueat plantas, quàm in adultis etiam segetibus, annosisque studium ponat in arboribus: ita R. P. moderatores in perfectis non solum viris, si aliquid illi egent auxilij, maiorem ac etiam tenerrimis curam debent in-
B fantibus impendere; & hoc obstetrices ad munus artem retinere dicuntur. *l.* 1. *ff. de ventre inspic.* Ac tali ratione, in his, quæ ipsarum sunt ad artem pertinentia, maxima illis præstanda fides *cap. causam de probationibus:* non diuerso modo, ac si de re ad medicinam spectante deponant Medici, ac testentur *l. semel C. de re militari lib.* 12. *cap. ad aures de ætate, & qualitate.* Speculator *de probat. in* §. *videndum restat num.* 26. *vers. hoc quoque notandum est.* Et hac de re illo in casu, cum
C probari debeat: an partus habeatur immaturus, vel non illarum, & attestatis, & depositionibus præstanda è iudicibus fides. Paris *cons.* 56. *nu.* 13. *vol.* 2. Quemadmodum si vitalis existat, vel in contrarium ex obstetricibus probandum. Clarus *in* §. *testamentum quæst.* 45. *vers. vltimo.* Soccinus *cons.* 275. *colum. fin. Vol.* 2.
D Franciscus Marcus *decis.* 168. Afflictus *decis.* 236. De iudicio licèt deponerent, artis eoquod afferuntur probationes de peritia, & optimo aptoque illas vehere dicuntur, si proprium taliter eis videatur iudicium. Iason *in rub. ff. de iure iurando col.* 3. *vers.* 1. Paris *loco cit. num.* 16. Canonistæ *in cap. toties de testibus.* Ioseph Ludouicus *in suis conclusionibus concluſ.*
E 37. *vol.* 2. Cui existit contrarius opinioni Bursaticus *cons.* 63. *num.* 20. & Franciscus Marcus *dicta decis.* 168. Illa commotus ratione: sæpius ex eo quia, & manus fallitur obstetricis, & oculus *cap. causam de probat. cap. nec aliqua* 37. *quæst.* 1. Aliæ itaut debent interuenire coniecturæ, immaturus, vt dicatur partus; crudelia scilicet cum in pariendo mulier patitur accidentia, & in mortis reperi-
F tur periculo. Paris. *loco cit. num.* 15.

Adde quod præstari obstetricibus debebit fides, cùm probari debet an mulier prægnans habeatur, Angelus *in l. illud ff. si pars hared. petatur.* Quod excepit declarationem à Mascardo *de probat. concl.* 1125. *num.* 5. Geminas esse nimirum debere saltem abstetrices, quæ valeant prægnantiæ facere comprobationem. per Tex. *in l.* 1. *in principio ff. de*
G *ventre inspiciendo.* Quod si vero grauidum habere ventrem dixerit mulier vnius tantum sufficiens probatio habebitur. *dicta l.* 1. §. *inspiciendum.* Dempto quod talis propria sese sponte obtulerit, huiusmodi namque ratione suspectam sese reddit: vt dixit Mascardus *loco cit. num.* 6. Maior itaut isto in casu requiri numerus debebit, quàm in eo, cum negationem affert.

H Cum immaturum igitur partum fuisse dubium: obstetricibus, Physicis, eisque aliqua inest quibus peritia, fides erit danda. Paris. *dicto cons.* 56. *num.* 11. 13. & 18. Mascardus *dicta conclus.* 1084. *num.* 1.

Plurimæ autem interueniunt coniecturæ, quæ abortiuum existere fœtum
I indicant; doctissima quorum equidem forma nomenclaturam fecit. Giurba *in consuet. Mess. cap.* 10. *glos.* 1. *parte* 1. *à num.* 6. Singulis qui dignam dare minimè dubitant responsionem, & summam certè posuit in ordine. Si vehementi nimirum partus tempore laborarit mulier tussi, Aldou. *cons.* 18. *nu.* 29. Acri quemadmodum si è febre fuerit prægnans oppressa; abortus etenim causa potest esse. Vt illius etiam saltus, clamor, timor, ac similia, immaturum ex vtero
K fœtum depellere valent; adducit. Galenum *lib. Aphoris* 45. Menoch. *cons.* 284. *num.* 20.

Giurbæ atenim huiusmodi minimè placet sententia; nàm asserit, quamuis abortus valeat esse tussis, vt alij motus, causa; si mulier tamen statuto mortem subeat tempore nullum è tussi præsumptio vigorem habebit, nisi aliquod immaturi appareat in fœtu ex Menoch.

A ch. *dicto conſ.* 284. *num.* 18. *cum ſequentibus.* Debet igitur exiſtis inferri, quod ſi aliqua intempeſtiuo aſpiciantur in partu ſigna, illo nominari abortus poteſt: ſed ſi debito lucem tempore habuerit, abortus vocari vtique minimè debet. Probationis ergo vigor totus inhæret, ſi tuſſis, aliique motus fœtum, ocyus, quàm neceſſe, depulerint: è quibus velut quid coactum partus ædidit abortiuus: difficultas attamen ineſt, cum B haberi cognitio debet: an tuſſis, vel febris abortus exiſtant cauſæ, vel febris, tuſſiſque originem ſequuto excipiant ex abortu, ac motum: & hoc medicorum iudicio eſt relinquendum.

Secunda, quæ venit, abortus coniectura illa eſt, cum in puerperio mulier, emiſſa poſtquam fuerit puella, iſtius deſerit auras vitæ. Paris *dicto conſ.* 56. *nu.* 18. *vol.* 2. cæterique DD. *in num.* 8. *adducti*. Huius generis autem ſolummodo C mortem nullam habere vim, vt abortiuus dicatur fœtus, effera niſi, quæ immaturi ſolent eſſe partus tempore, accidentia ſuperueniant, aſſeruit Peregr. *conſ.* 11. *num.* 3. & Paris *loco cit. num.* 19. Zacchias *atenim* 55. *in conſ.* Sermonem hac de re inſtituens morbum affirmauit: vel mortem ex partu nullo prouenire, D modo aſſeri poſſe, naturalis ſi habeatur fœtus: adducit Conciliat. *differ.* 106. *verſ. propter tertium* Vælaſcum *in* 1. *Epidemiorum ſect.* 3. Mercurialem *in pract. lib.* 1. *& ceteros*, eo qui videri poſſunt in loco.

Si ſecundina, tertia eſt, partus emiſſa tempore immatura exiſtat, quod è ſanguine poteſt ſignum haberi, eum illo ſcilicet deſtituitur in opportunus exiſtit. Paris *dicto conſ.* 56. *num.* 11. Quæ reijcitur ex Menochio coniectura *dicto conſ.* E 284. *num.* 29. Dato ex eo quia, maturam neutiquam extitiſſe ſecundinam, ex hoc minimè ſequitur vitalem haud extare fœtum, cæſario eoquod etiam in partu vitam non raro ducit.

Quarta ſe offert; ſi debili tenuique planctu emiſerit vocem. Tuſcus *lit. P. concluſ.* 107. *num.* 4. *& concluſ.* 108. *n.* 30. Cui etiam contrarius fuit opinioni. Menochius; nulla enim ratione, vel naturæ F comprobatur ex lege, vel ex modo: contrarium immò ex experientiæ demonſtrationibus videtur.

Quinta ſi lac nullo forma ſuxerit fœtus, vel cum à nutrice premeretur, illud recuſauerit deguſtare; & obſtetricum iſthoc poſſe probationem ex dictis accipere dixit Menoch. *num.* 31. Qui haut in veram nullo modo accipit: falſam, eſſe affirmans illationem: non lactat, ergo G immaturus. cum plurimi, qui lac minimè deſumpſerim immaturi haud quaquam exiſtunt: *vt in num.* 32. aſſerit.

Sexta exiſtit; cum exigui corporis, atriquè eſt partus coloris: vt ex obſtetricum affert ſententijs Menochius. Quæ tamen ipſe repellit; cum ſæpè ſæpius perfectos contingant partus magnam habere debilitatem, vt extant illi, qui ſeptimo excipiunt ortum in me nſe ex H Ariſto *doctrina lib.* 7. *de Hiſt. Anim. cap.* 4.

Septima occurrit: ſi ſubitam poſt ortum læthi perpetiatur ſeueritatem; ex hoc etenim illius probari poteſt immaturitas, vt Soccini Iunioris *conſ.* 35. *n.* 22. *vol.* 2. ſententia, & Caſſan. *conſ.* 19. *n.* 9. Nec magnam habere vim probandi hæc etiam coniectura viſa fuit: accidere namque poteſt, vt aliam emoriatur ob I cauſam; immò ſi aliquas vitam poſt horas emiſerit, maturitatis potius in fauorem habetur præſumptio, quàm in contrarium DD. apud Giurbam *num.* 18. Cumque diſcordes inter ſe Doctorum ſint ſententiæ, Iudicis reinittitur ad arbitrium huiuſmodi conſideratio. Menoch. *de Arbitr. caſu* 491. *nu.* 13. 14.

Si notabili, octaua, modo aures extent capiti annexo, quæ nulla ex balneo forma ceu diuidi ſolent, cum partus adſunt immaturi, fuerint diſtinctæ, vt obſtetricum ex dicto accepit. Menoch. K *num.* 35. *in dicto conſ.* 283. Cui aduerſantur coniecturæ DD. penes Giurbam *num.* 20. ex Ariſt. *hiſt. animal. cap.* 63. Septimi namque fœtus menſis non raro aurium, nariumque obſtructa retinet foramina. Giurba *loco ſupra cit.*

Si

F Si obſtetricum, Nona, ex Iudicio, hac in arte peritarum è ſententijs, immaturum eſſe partum affirmatur; quarum omnis præſtanda fides eſt dictis: vt affirmãt DD. apud Giurbam *in num.* 21. *qui in num.* 12. Huiuſmodi explicat relationes ſuum alias in munimen debere coniecturas habere; obſtetrices etenim nullam, vt arte peritæ, fidem faciunt; dempto, vt eadem, quæ ſeruari debent, in
G actione concurrunt, vt ſuperius fuit explicatum; cum, vt ſuum afferant, & teſtimonium, & iudicium in arte periti eliguntur. Giurba igitur *loco cit.* Obſtetrices igitur ſuam ducentes cum iuramento ſententiam, ſi partus exiſtit maturus, vel ex aduerſo, velut artis quæ habent peritiam, debent fidem excipere. Maſcardus *de probat. concluſ.* 615. *num.* 6.

H Obſtetricum etiam adhibetur munus, vt mulieris, vel virginitas cognoſcatur, vel defloratio *cap. propoſuiſti*, & *cap. cauſam matrimonij de probat. cap. nec aliqua* 27. *quæſt.* 1. Superiori qua de re in tractatu dixi; cum virginali multa de ſtatu diſſerui, ac tali de cauſa eum recurſum facere quis debet in locum, ne multas dicantur eadem peruices.

Teſtimonia, ſiue obſtreticum relationes, iureiurando, vt plenam faciant probationem, eſſe debent confirmata DD.
I apud Maſcardum *loco ſupra cit. num.* 7. *qui in num.* 10. Diſcordes conciliat opiniones eorum, contraria qui ſunt in ſententia; & diſtinctionem facit: quod ſi publicum gerit obſtretrix officium? & eo in caſu illud circa proprium ad quod munus pertinet, illi abſque iuramento fides præſtatur; vt in tabellione patet.
K Proprium eoquod iurauit legaliter officium exercere, ad quod autem ipſius minimè munus extenditur; ſi officialis neutiquam extet publica? nullã abſque iuramento fidem ſortiri debet. *in concl. etiam* 1208. *num.* 9. aliam attulit diſtinctionem: quæ illo videri poteſt in loco ſi neceſſitas occurrat.

Simili obſtetrices modo relationem afferunt. An ad coitum ſit habilis mulierè quæ binæ ad minus, ac expertæ debent, ad iudicium conſtitui: iuxta Bartoli ſententiam *in cap. propoſuiſti verſ. & licèt de probationibus*. Ac vt certiori valeant forma iſta de re iudicium ferre nuptiali debent in opere haberi expertæ per Tex. *in cap. fin. de frigidis, & maleficiatis.* Vnde iure quidem optimo Plato de ſcientia *dialogo* 13. monitũ præbet ſteriles ne hoc adhibeantur in munere, aut virgines, at quæ virum ſolummodo longo ſint curſu tẽporis expertæ: Huius enim legis cauſam fuiſſe Dianam ſomniantur, quæ cum tori exors fuerit, partuum ſuſcepit defenſionem, ſterileſque vetuit obſtetrices eſſe: humana ex eo quia natura illarum eſt imbecillis ad rerum artem, quas nullo experta modo eſt. Peritas autem velut pronubas adit, conficiendis, quæ habiles in coniugijs extent; optima callent enim forma generoſæ quæ ad prolis generationem interuenire oportet. Nec vlla ratione ſenio debent eſſe, vel florida ornari iuuenta; ſed matura ſub ætatis temperie iuuẽtutis exiſtant quaſi conterminę: ſi vetulæ namque oculorum priuantur acie, ſi nimis iuniores experientia faciliter Carent. *cap. cauſam matrimonij de probationibus, & cap. nec aliqua* 27. *quæſt.* 1. Quod ſi forte illarum haudquaquam ex inſpectione conſtaret, medicamem poſſe arctitudinis excipere impedimentum, ſi vllo ſaltem abſque vitæ diſcrimine inciſio adhibeatur, peritorum debet ad inſpectionem procedi; vt aſſeruit Franciſcus Aret. *conſ.* 142. *num.* 17. *verſ. ne igitur facultas*, vel ad examinandas obſtetricum relationes periti debent adhiberi, proprium qui ſuper illis adferant iudicium. Si inciſio namque ſine vllo effici periculo poteſt, matrimonij ad ſeparationem haud quaquam, at deueniri ad inciſionem debet; vt poſt alios Sanchez *de matrim. lib.* 7. *diſp.* 93. *nu.* 15.

Obſtetrices autem naturalis conditiones partus ignorare minime debent Zacchia *quæſt. Medico-leg. lib.* 11. *conſ.* 55. Quæ præcipuè quinque ſunt. Prima, vt debito, ac iuſto partus efficiatur tem-

po-

A pore, ſecunda ; vt cum in lucem pignus depromitur, naturalem obſeruet ſitum. Vt dolores tertia nimis acuti haud habeantur ; vel acerbi. Breui quarta, vt perficiatur tempore viginti adeò vt ſupra quatuor ſpatium haud progrediatur horarum. Vt ſecundæ tandem quintæ, & puerperia ipſo procedant recta ratione in actu. Pluribus qua de cauſa cum partus conditionibus caret ; abortus eo
B magis debet nomen excipere. Zacchia *quæſt. Medico-leg. lib.* 10. *conſ.* 37. *nu.* 4. Qui explicat in principio abortiuum largo, & ſtricto accipi modo ; latè, quicumque enim fœtus nonum ante, vel decimum ; in ipſis etiam, naturalem præter cauſam ex vtero depellitur, valet abortiuus nominari. Ac rationem adducit, ex vi namque naturali haud quaquã in lucem prodit ; ſed præter naturalis
C violentia cauſæ, ſtatutum ante tempus, per horæ licèt ſpatium, foras deijcitur. ſtrictè abortiuus ille dicitur partus ; qui præter naturali expulſus è cauſa, tali oritur modo, vt vitam ducere neutiquam valeat, & ea eſt in æxtimatione, in qua fœtus non eſſet haberetur. *l. vxoris ab ortu C. de poſt. hæred. inſtit.* Menoch. *conſ.* 284. *num.* 2. Manticha *de coniec. vlt. voluntat. lib.* 11. *tit.* 6. *num.* 16. Cuius natiuitate, nullo modo, in quo præteritus, ſcinditur teſtamentum. Maſcar. *de probat. concl.* 1084. *num.* 3. Menoch. *dicto nu.* 2. Nec aliqua fideicommiſſum ratione ceſsare cogit. Paris *conſ.* 56. *num.* 8. *vol.* 2. Menoch. *conſ.* 880. *num.* 8. Soccinus *conſ.* 275. *num.* 2. *in* 2. Cum idem prorſus exiſtat ortum non habuiſſe, quam abortiuè progenitum. Alciatus *conſ.* 23. *lib.* 9. Ac nullos, æquali modo, filios procreare, & abortiuos in lucem illos ædere.
E Alba *conſ.* 125. *num.* 9. Definitionem namque apud Menochium datam legimus *conſ.* 284. *num.* 4. & Nicolaum Florentinum de abortu, & cauſa eius, Fœtus præternaturam, ſeu qualis eſſe minimè debeat ortum exiſtere.

Obſtetricum igitur in electione maxima debet diligentia impendi, totiſque attendendum neruis, vt quæ ſeliguntur bonam habeant famam, honeſtos retineant mores, ac nulla fieri eis, de male F actis poſſit obiectio. Maximamque habeant experientiam in arte *cap. fraternitatis de frigidis, & maleficiatis*. Nos enim haud quaquam præterit tantæ haberi obſtetrices impietatis, quæ auxilij, leniſque ſub colore animi, vel precio corruptæ, vel odij extimulatæ facibus, legitima, vel vt priuent ſobole parentes fœtui potius mortem afferunt, quàm iuua- G men. Quas aduerſus iure quidem optimo habetur. Tex. *in l. ſi quis necandi C. ad legem Corneliam de ſicarijs.* Quo in loco pœna infligitur capitis illi, qui ſuas contra infantes armare vires fuerit auſus. & Gloſa illa etiam in parte hoc vigorem aſſerit habere in infante. Qui vitales non dum ad auras peruenerit, & ibi Iacobus de Buttio *in ſummario.*

Quædã etiam habentur, quæ partum H non tarò ſupponere quæſiuere, vt maximæ cum proximorum iactura, qui alio ſuccederent, nobili familijs ſanguine alienas inſerant ſoboles. Vnde iure quidem optimo capitis crimen iſthoc pœnam excipit, & falſi vt peccatum, punitionem ſortitur. Boſsius *in pract. crim. tit. de partu ſuppoſito* Farinac. *de falſis, & ſimulationibus quæſt.* 150. *parte* 10. *num.* 139. per Tex. *in l.* 1. *C. de falſis, & l. cum ſuppo. C. eodem l.* 1. §. *fin. l. qui falſam* §. 1. *& l. lege* §. 1. *ff. de falſis.* Tholoſ. *ſyntag. iuris lib.* 46. *cap.* 3. *num.* 5. Qua vero I forma partus probationem habeat ſuppoſitio, ſuperius legitimis de filijs, & naturalibus, ac filiatione probanda iam ſatis egi. Nullum etiam alijs dubium in animo inſurgit, abortiua, vt præbeant pocula, vel abortionis, vel ſterilitatis, & conſcijs afferant, & ignaris potiones. K ſub medicaminum etenim colore generationis obſtant effectibus : quo in caſu, velut homicidij reæ maximam haud effugient pœnam. Farinac. *quæſt.* 122. *parte* 5. *de pœna poculum dantis in tit. de homic. num.* 92. Plures quo in loco per ampliationes caſus ponit. Quali etiam in accidenti animatus dici partus valeat, aut ex aduerſo non breuem coniugali

tàm

A tàm in ſtatu, quàm in medicorum iuramentis, ac præcipuè in quarto, ſermonem inſtitui.

Cum ſterilitatis autem adduxerint poculum, vt nullo modo ad generationis effectus habilem ſeſe vir habeat: vel vt haudquaquam concipere mulier poſſit, debent, vt homicidij fontes, punitionem excipere. Tex. *in cap. ſi aliquis extra de homicidio*. Quo in loco habetur quod

B *Si quis cauſa explendæ libidinis, vel odij meditatione, homini, aut mulieri aliquid fecerit, vel ad portandum dederit, vt non poſſit generare, aut concipere, vt homicida tenetur.* ita etiam affirmant DD. apud Farinac. *dicta quæſt. 122. parte 5. num. 105. & in num. 107*. Ampliationem facit: vt quamcumque ſterilitatis poculum detur ob cauſam; qui adducit, quique ſibi accipit in potionem, homicidij debent pœnam excipere, vt aliam facit Ioan. Andreas *in d. cap. ſi quis num. 1.* ampliationem. Illo in caſu, quo nulla ratione grauidum habere ventrem conueniens mulieri erat, vel propinatum ſi poculum ſumpſit, vt faciliori libidini forma obſiſteret, ac tutius viueret, ac alium in verbo odij exemplum adducit, plures cum filios mulieri habere neutiquam conducit, vel ſuo ingrata eſſet viro, vel vt illius vocaretur in ſucceſſionem, & Abbas *in 2. notabili*, aliam adduxit cauſam, paupertatis videlicet, vt filiorum euitaret multitudinem. Quibus de omnibus inſtituit ſermonem Farinac. *loco ſupra citato* qui etiam *in nu. 108.* ampliationem attulit, cùm ſterilitatis, afferens poculum tunc illud ſumens, tàm legalem, circa pœnam, quàm ſpiritualem quoad punitionem homicidij exiſtunt rei. per Gloſam *in dicto cap. ſi aliquis in verbo, vt homicida*. Huic autem punitioni impropria non rigoroſa forma noxij, & hac de re nullam debent mortis pœnam ſubire; ſed mitiorem accipient. ex Farinac. *num. 109*. Dempto quod in poculi compoſitione aliquod interueniens haberetur ſacrilegium; capitalis eoquod illo in caſu debet pœna infligi: vt affirmatum fuit ex Farin. *num. 110*. ex DD. qui penes eum ſcripta reliquerunt. Extinctos licèt ſemper fœtus emitteret, atque abortus in actu mortis reperiretur mulier in periculo. Sanchez *de matrim. tom. 3. lib. 9. diſp. 20*. Nauar. *in Man. cap. 16. num. 35*. Nullo namque, vel bono, fine, vel honeſto potionis, quæ prolis impeditur conceptio valet excuſationem ſuſceptio habere. Rodriquez *in ſumma tom. 1. cap. 151. n. 1*. Quod ſi tamen ventris ob prægnantiam, vt infamiam euitaret, vel propriorum, vt parentum iram effugeret, qui præſuo ſi concubitu grauidum eius inuenirent vterum, firma, ſtabilique pectoris determinatione morti eam tradere quæ-rerent; mulier ſibi læthum inferre optaret, licitum obſtetricibus, vt conſilia de abortu præbeant, illumque vt maius nō incurratur in periculum, aut malum, procurent. Diana *reſol. 39. parte 7. tract. 5. ſed tamen in reſol. 37. tract. 8*. Miſcellaneorum *parte 6*. Contrariæ fuit opinionis inanime licèt corpus exiſtat: adducit Theſaurum *in prax. parte 2. verſ. ob dnas cap. 1. limit. 3*.

Totis autem neruis debent obſtetrices eis inuigilare, quæ Mercurio è ſcipione peculiari in volumine Italico idiomate inſcripto LA COMMARE tractata fuere. Quo in loco tàm vt naturales, quàm præter naturam caſus iuuamen in partu haberent omnia quam pleno egit modo; & cauere debent notatos ne in errores incidant, quos adduxit Fidelis *lib. 2. cap. 10*. & Zacchias *quæſt. Medico-leg. lib. 6. tit. 1. quæſt. 12*. Quibus in locis huiuſmodi afferuntur errores.

Cum primò illa minimè obſeruent, quæ fuere de Medicis, ac etiam chirurgis prolata; ſi tàm, quæ neceſsaria ſunt, omittant, quàm ſi aliqua committantur damnoſa; obſtetrices etiam in conſilijs, opere, mercedis petitione valeat in errorem incidere: Spectabili enim Archiatro, eis qui facultatem, vt artem exerceant, concedit, iuramentum præbent. Præcipuus vt ipſarum ſit ſcopus in Dei, ſeruitium ac Regis, proximorumque

A que beneficium ſe circa partus verſare: vt vitæ ſint etiam honeſtæ, omniumque ad honorem, cum quibus aliquid habeant negotij, ſecreta ſeruent occulta, nec aliquam ob cauſam alijs illa patefacere audeant: omnia vt etiam, quæ mulieribus debeant remedia duci, cum artis Medicæ Doctoribus, commodè qui poſsint haberi, conferant; gratis nec non vt pauperibus diuini amoris intuitu ſeruitium præſtent, maximoque illis cum

B pectoris ardore iuuamen adducant; ac dum varias verſantur per domos excitantia minimè adducant verba, nec infamiæ alicui notam imponant, nec rixas diſseminent. Immò amicos inter, aduerſoſque animos pacis ferre tranquillitatem, concordique mentes nexu coniungere procurent, mundum etiam vt corpus contineant, alacritate, humilique

C mente, ac omnibus miſericordia in actionibus præcellant. Multaque de quibus iuramentum intulit, & Medicus, quæ cum exiſtant, & huic, & illi communia loco, repetenda neutiquam eſſe mihi videntur. Maximũ hac de re Paulus Zacchia *late cit.* errorem patrare obſtetrices affirmat; animæ cum ſalutem aduerſus aliquod pubertatis conſilium ac perſuadere nituntur, vt illicito filios coitu ex alio ſuſcipiant viro, aliqua etiam

D vani, ac ſuperſtitioſi remedia vſus, vt valeant prolem habere, dicunt & cum, quæ coitus excitant deſiderium, vel propriũ aũt viri, vel exteri amore quæ animum coniungant adminiſtrant medicamina. Errorem haudquaquam effugiunt, deformatam cum reparare virginitatem, aut lactis ex ſiccare copiam, ventriſque inducere ſterilitatem, & conceptui ponere impedimentum erudire ni-

E tuntur; & hiſce (prægnantiam extra) in eſſibus peccant.

Crimen atenim in grauidi ſtatu ventris committunt, cum ad abortum præbent remedia, licèt vt mortis euitetur periculum id agant, quod phyſicis tantum, cum tuta neutiquam exiſtant conſcientia: vt dixit Zacchia, conceſſis efficiendi valeat in accidentibus; ſi aliquod vt contegant an mulier prægnantem F habeat ventrem, vel non ducunt remedia, dictumque aliquod vehant ad effectum: huius ex eo quia generis experimenta vacant.

Illo peccatum in caſu committere infœtu dicuntur, cum ipſum vel negligentia perire ſinunt, vel dolo mortem cogunt ſubire; cum facili poſſint forma partum iam ipſo in ortu, vel pecunia corruptæ, vel odio excitatæ, alicuius G etiam aut amore commotæ, cui fœtus minimè iuuamen affert, neci tradere, homicidij qua de re tamquam reæ debent punitionem excipere; vt ſuperius dictum. Sed etenim, ſi monſtruoſus habeatur partus, illi mortem inferre licitum, homicida numquã nullo dici modo poteſt, qui monſtro lætum adducit. Nequ hac de cauſa lege Cornelia de ſicarijs punitionũ poſſunt excipere: iuxta ſententiam Imolæ, ac Aretini *in l. quod dicitur ff. de liberis & poſthumis.* Mõſtrum etenim nulla dici homo forma poteſt, immò nec baptiſmi capax eſſe poteſt: vt affirmatum ex Archidiacono *in cap. propria in fine de conſecrat. diſtinct.* 4. Præpoſito *in clementina vnica* §. *adhac de ſumma Trinit. & fide Cathol.* Monſtruoſam verò formam dicitur fœtus habere, irrationalis ſi animalis præſeferat ſpeciem: ſi vt Vrſi, nimirum, Lupi, alijque I bruti, ac Leonis ipſius caput habeatur: Quod ſi cæteris autem in membris conſiſtat monſtruoſitas, & humanum ſolum caput ſpeciem demonſtret, non ſolum haudquaquam obſtetricibus licitum illi necem inferre, baptiſmum autem dare debet; cum ſufficiens tantummodo caput hominis exiſtat, nulla etſi cæteras quoad corporis habeatur partes conſideratio, vt illius efficiatur particeps: vt de aliquibus ſcripſit monſtris Menochius *de arbitr. Iudicum caſ.* 492. *n.* 25. *fol.* 857. *centuria* 5. K

Errorem etiam patrant propriæque incurrunt animæ periculum, ſuperſtitioſis cum verbis, in puerperæ auxilium vtuntur, aut rebus; ſemper etenim, vel implicita, aut explicita ratione, demon-

ad opem, vigore pacti, quod iniectum cum eo, inuocatur. Nec peccatum effugiunt obſtetrices, debitam, cum iuuamen partubus adducere compelluntur, ſi non adhibent diligentiam: ſi etiam in auxiliando non inuigilant fœtu: naturale eæ debent etiam, ac præter naturali auxilium partui adferre; ſi alio namque modo eueniret mors, non diuerſa debet punitionem excipere forma: vt ſi negligens eſſet Medicus. Debent inſupercauere ne aliquid nullo medicorum habito, vel peritorum conſilio, conſtituant; ſi alio namque modo egerint haudquaquam punitionem euitabunt. Qua de cauſa Vlpianus *in l. 9. ff. ad legem Aquileam* affirmat: quod ſi medicamentum obſtetrix attulerit ex quo mulieris læthum conſequatur, Labeonis habetur diſtinctio; vel ſuis remedium adhibuit manibus, vel fœminæ ſuſcipiendum propoſuit. Si primo, ex ipſa mortem euenisſe dicendum: ſi ſecundo, in factum actio datur: quæ quidem ſententia per quàm vera extat, magis eoquod mortis cauſam præſtitit, quàm enecauit. Proprio etiam priuatæ officio erunt: nec peccatorum confeſsionem grauidis, præcipuè cum partus non abeſt hora perſuadere deſinent, vt pari forma iſthoc infirmis demonſtrare Medici compelluntur.

Si parientem vero, quæ in neceſſitate conſtituta, quacumque deſerunt cauſa, maximum committunt errorem; & vt Medicus, infirmum eoquod haud abſoluta cura negligit, punitione ſeſe dignũ reddit, ita, cum læſa etiam habeatur conſcientia, ſuam debent pœnam obſtetrices excipere: vt ſuperius de Medicis explicatum.

Illorum etiam errores fuerunt ex Fideli adnotati. Et primo ſi cum fœtus iam fuerit in lucem æditus vmbilici vaſa, quæ habentur ſecundinis annexa, diruperint, neque fœmori alligarint, confectum donec opus exiterit, egreſſæque ſecundinæ fuerint. Si hoc namque prætermiſerint, cum ſint ipſæ in culpa, in periculum adducitur puerpera. Nec minor habebitur error, ſi adhuc immaturas deduxerint ſecundina, non raro etenim accidit, vt hac ex violenti detractione laxatis vndique nexibus ipſe vna euellatur vterus. Debent etiam curam habere ne tumeſcens, ad vteri exitum, vnguibus chorion dilanient; mortis namque inferre periculum poteſt; vt eſt Fortunati ſententia *dicto lib. 2. cap. 10. de erroribus obſtetricum*. Nec vllo debent modo negligere, vt membranæ allentoidis vocatæ inuigilent curæ, ne illam aut lacerent, vel qui ineſt, aquoſum, ocyus quàm oportet, extrahere humorem tententi; ipſo namque in exitu ſiccos, illo deſtitutos humore, tranſitum qui facilitare poterat, offendit partus locos. Quod ſi aliter efficiatur, impedimentum haberi, cæteraque accidere mala poſsũt. Conſilium præbet igitur Fidelis, vt mora, donec ſcinditur tunica, contrahatur, vel ſi obdurum ſui qualitatem integra permaneat, ſummis vt foramen digitis in illa fiat, ac, vt loci faciles reddantur, ſufficiens humoris habeatur quantitas. Quod ſi alio facerent obſtetrices modo; errorem haudquaquam diffugient: vt fuit ſententia Fidelis *dicto lib. 2. cap. 10.*

Culpam non ſolum autem obſtetrices committunt, peccatum verum etiam patrant: vt aſſeruit Nauar. *manu. confeſſ. cap. 22. num. 6. in fine ex Palladio in 4. lib. ſentent. diſtinct. 5.* Debitam ſi baptiſmi, qui dandus, formam neſciant; quique recipere dignus, vel non exiſtat; ſubiectos hac de re caſus omni circumſpici cura debent.

Et primò de materia occurrit an obſtetrici neceſſitatis tempore licitum, vt baptiſmum aqua dubia iure carnium, ſcilicet, aut lixiuio inferant? vt habemus penes Dianam *parte 5. tract. 3. reſol. 1.* & affirmatiuè reſpondetur, poſſe baptiſmum ſub condictione duci: vt explicauit Granada *de Sacramentis in 3. parte controuerſia 4. tract. 1. diſput. 3. dub. 2.* Sed ſi periculum infans cuadat repeti ſub condictione, ſi non eſt baptizatus, debet. DD. penes Dianam *loco ſupra citato.*

Se-

A 1. Secundus, qui occurrit, casus est: an cum naturalis minime haberi aqua potest baptismum dare valeat infanti iam in mortis limine constituto, non solum aqua dubia, rosacea verum etiam, & exterorum, per distillationem cruta, florum, succo nec non frondium: ac herbarum, vi expresso? & pro affirmatiua habetur Adami Sanneri sententia *in Theologia scholastica tom. 4. disput. 4. quæst. 1. dubio 1.* B *& nonnulli* penes Dianam *loco cit. resol. 2. versi. his non obstantibus.* Quemadmodum illa etiam, quæ de vite, aut aliquo emanat ex arbore. Cum in casu etenim extremæ necessitatis versamur, nec satis constet, an huius aqua generis, quæ plantis, ex arboribus ac herbis diffluit, naturali differentiam habeat ex aqua, illam possumus adhibere. Ita supra citati DD. Huiusmodi quamuis Diana sententiæ C contrarium sese demonstret. Mihi tamen in Doctorum, qui affirmant, numero esse placet, cum præceptum namque baptismum nullo modo inferre; naturalis nisi existat aqua, fuerit ob sacramenti reuerentiam depromptum, tale, cum summa vrget necessitas, haudquaquam cogit: maxima enim si proximi petit indigentia, cui alia ferre auxilium forma neutiquam obstetrix potest, illius reuerentia, D valet aliquo negligi modo, licitam namque vrgens efficit necessitas, quæ licita, minimè erat, operationem: vt etiam P. Ioan. de Lubgo *de Sacramentis disput. 8. sect. 9. num. 140.* docuit. Vt æquali modo permissum obstetrici erit, extrema, vt necessitate, aqua, notabili quamuis forma, dubia vti, cuius generis est nix, cum non adhuc resoluta, cum conditio tamen ponatur si habilis in materiem esset: extrema ex eo quia necessitas irreuerentiam, quæ alio efficeretur in casu, si sub conditione baptismus inferretur, aufert. Hurtadus *de Sacramentis tract. de Baptismo disput. 1. difficult. 2.*

Niue, tertiò, seu glacie, quæ non dum resoluta, in periculum adductus valet infans baptismum suscipere, tàm si manibus comprimantur, quàm si baptizantis dum fit applicatio, resoluantur; proximi ex eo quia baptismi licita, in ablu- F tione, vt passiua existit materia. Suarez *in 3. parte disput. 20. sect. 20.* Sotus *in 4. distinc. 3. art. 1.* Quamuis Adamus Tamerus *in Theolog. scolast. to. 4. disp. 4. quæst. 1. dub. 2. num. 44.* affirmet idoneam tantum niuem siue glaciem esse materiem; si dum inest manibus, vel dum ei applicatur, qui baptismum recipit, ipsam ante applicationem resoluant, illo vtique, in casu baptismi sufficientem esse materiem affirmat: Sed si autem illius in corpore, qui baptismum recipit, fiat primũ G resolutio, eo minimè sufficientes habere vires apparet, vt habilis reddatur, aptam ex eo quia, baptismum afferens, haud quaquam ablutioni adhibet materiem, neque proprio abluit modo: sed si aliqua efficitur ablutio, ex illo potius, qui baptismum recipit, quàm ex eo qui affert deuenit.

H Valent, quartò, mortis constitutum in periculo qualibet in sui corporis parte, licèt minima, infantem baptizare obstetrices: vt Basilius Pontius *de matrimon. lib. 4. cap. 25. num. 8.* explicauit: ad hoc namque vt valorem baptismus habeat sufficiens cuiuscumque, quamuis minimè, partis, vel quæ capillos contingat, ablutio existat: vt scriptum reliquit. I Sotus *loco cit. quæst. vnica artic. 7. §. 3. argumento*, & Vasquez *tom. 2. in 3. parte disput. 146.* Non ex eo quia capillos animam retinere iudicent, hominis verum tamen eoquod æstimantur partes, & hac de causa cum illorum simplici fit ablutio modo, & homini facta dicitur. Diana *parte 4. tract. 3. resol. 4.* Aquo fuit etiam facta extensio, si vngui etiam infantis aquæ adhæserit contactus. Affirmauit K etiam, puerum, qui habetur in secundina inclusus, vitalesque peruenit ad auras, valida baptismum ratione, suscipere posse; pellem quamuis aqua illa contingeret, & ratio habetur, illa eoquod pellis, secundina vocata, quædam ceu pueri pars, ac ipsius reputatur cutis, quæ loca cum fuerint, ablutus etiam puer nominari valet. Optimè tamen, si mortis euaserit discrimen, debet, vt æquali modo

F cum ablutio fuit indigito, qui appareret, adducta; iterum ſub conditione baptiſmum ſuſcipere, DD. penes Diana *loco ſupra cit.*

Non denegatur obſtetrici quintò puero, qui matris in vtero iam ſubit mortem, baptiſmum afferre, dummodo quod ipſius ad puerum actio valeat extendi, vel ipſius fiſtula corpus tangere valeat, vel apertam per matricis ſciſſuram aquæ poſsit aſperſio penetrare. Iſtiſmodi enim euenit cum nulla vitæ affulget ſpes, vt viuus poſſit ex vtero deduci: vt ex Diana *loco cit. reſolut.* 12. habemus.

G Sufficiens ad infantis ablutionem, ſextò exiſtit, vt vna tantum aquæ gutta ducatur, & huiuſmodi eſt Ochagauiæ ſententia *de Sacram. tract. vnico de baptiſmo quæſt.* 4. *num.* 8. Dummodo, quod tamen ablutio ſequatur. Hurtadus *de Sacram. Baptiſmi diſp.* 1. *difficult.* 6. & Ioan

H Præpolitus *in* 3. *parte de Sacramentis qu.* 66. *artic.* 8. *dub.* 3. *nu.* 93. Diana *loco cit. reſolut.* 5. Adde quod Filliuccius *tom.* 1. *tract.* 2 *cap.* 2. *n.* 34. Verum affirmat Baptiſmum fuiſſe quem alicui mulier infanti iam in mortis limine conſtituto adduxit, cum illi digito aqua madefacto crucem in fronte impreſſiſſet. F

Permiſſum obſtetrici ſeptimò aquam è ſale deducta infanti Baptiſmum inferre: vt Enriquez extat ſententia *lib.* 2. *cap.* 6. *num.* 1. *qui in gla. lit. A.* Communi teſtatur de ſententia: & ratio habetur ſalſa eoquod ab aqua ſal conficitur. Vnde G idem, quod in gelu conceditur, & niue, haud quaquam in ſale denegatur, eſſentiali enim ratione condenſata ex maris vnda componitur. Vnde ſi liquidus efficiatur, vt baptiſmum inferat idonea exiſtit materia; vt fuit Doctrina Antonij Fernández in examine Theologiæ moralis *parte* 3. *cap.* 2. §. 4. *num.* 5. Et hæc H ſunt, quæ de obſtetricum ſtatu occurrunt ad alia pergamus.

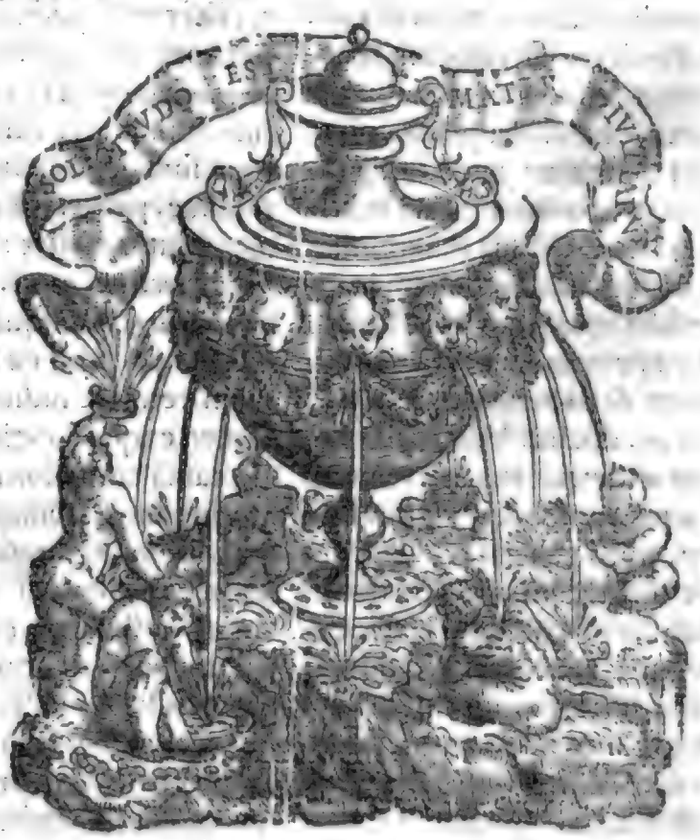

I I

K K

D E

DE PHARMACOPAEA ET PHARMACOPOEORVM STATV.

CVM R. P. qui habenas moderarentur Principes non solum ad iniungenda ægris medicamenta Medicos necessariò intervenire opus esse, alias verum etiam personas, diuerso quæ in statu existerent, suaque medelas, & conficerent opera, & compararent, considerassent, vt Medicæ adiungerentur arti pharmacopolæ decreuerunt, illorumque munus; aliud ne incumberent ad opus, nisi vt varia commiscerent medelarum inuenta. Et iure quidem optimo: cum nimiæ namque cupiditatis, & auaritiæ nota è Conciliatore, nonnulliſque Doctoribus impingatur Medicis, facili euenire modo potuisset, vt vel grauiori, quàm fas esset, venderent pretio pharmaca, vel minimè quidem necessaria, mandarent. Vnde, prudenti certè vigilantia, ne morborum inter angustias tyrannicè medicaminum premerentur cõgerie infirmi, ac, vltra vires neutiquam sub expensis oppressi gemerent, Federicus Imperator huius in Siciliæ regni constitutionibus, constitutione; quia nunquam sciri potest contra statutum, decreuit suo ne sub tutamine præfixa mercedis quantitate proprijs ægros expensis recipiant, propriam nec vllo modo stationem; Apothecam scilicet habeant. Et in Spectabilis Prothomedici statutis sanctio habetur, ne aliquis, vel Chirurgus, vel Medicus promissam sortiatur, vel mercedem ex Aromatario, vel salarium, & nihil ex eius lucro præterquam æsculenta obtineat, & poculenta. Si aliter namque fecerint, pœnam eo contentam in loco incurrunt: quæ in parte olim Archiater Ingrassias huiusmodi rationem attulit statuti, ne eam namque ob causam plurima neutiquam necessaria ægroti aduersum corpus, & pecuniæ detrimentũ; vt Pharmacopæorum iuuamen præbeant lucro, iniungant, & quod maiori dignum punitione insciti confectas imperfectasque ac malæ medelas qualitatis: cum, & pauperum haud quaquam aduertant damnum, & Pharmacopolarum, ob cæcam lucri desiderium silentio tegant impæritiam, ne afferri sustineant, neque illas iniusto, ne decenti vendi pretio maximum ad R. P. detrimentum permittant, Cuius quidem Societatis iniectio cum Aromatarijs, ac Medicis prohibita euenit, & non solum circa res, quæ ad Medicinam spectantes existunt, pro reliquis verum etiam rebus, quæ huiusmodi haud pertinent adartem in tritico scilicet, pannis, vino, alijsque, hominum quæ in cõmercio inrueniũt; ac tali modo scripsit

A sit Afflictus *in dicta conſt.* quia nunquam *num. 6. in 3. libro*; generalem propter textus rationem commotus, qui nullo modo cum confectarijs permittit ſocietatem, ex quibus omnis expulſa euenit arcti ligatio commercij: vt notatur *in l. de pretio ff. de Republ.* Hoc ex eo quia verbum Societas generalem habet formam, omnes que ponit in conſideratione Societates, ac vt huiuſmodi referri ad cunctas debet *l. ſi ita* per Bart. *ff. de legatis 3.* Dempto quod iuſta moueretur cauſa, vt munera ſuſciperet, ac pretium, ſecundum ſententiam Iacobi de Brutio *in l. 1. ff. de Senatoribus* Bartolus *in l. 1. ff. ſi certum petatur.* Adde generali eoquod ſub verbo propria ex generis natura, omnis de rigore ineſt ipſi ſpecies: vt ex doctrina Bal. *in l. fin. C. de iure anul. aureo.* Quæ citatus refert Afflictus.

C Quæ quidem opinio (vt verè loquar) nimium olere mihi rigorem videtur, ſi vltra res, quæ minimè ad medicinam ſpectant, extenſionem haberet. Illa ex eo quia de cauſa Medicum inter, ac Aromatarium Societatis prohibita euenit iniectio, lucri ne ob cupidinem diuiſionem facerent mercedis, vel grauiori, vltra quod res poſtularet, venderent medicamenta precio, vel nimis, & ſupra vires opprimerentur expenſis. At cum huiuſmodi contrahitur ſocietas, nihil iſtorum, quæ haudquaquam decent, interuenit; ergo nullum debet vigore alias circa Societates retinere. Nimis odioſum etenim exiſtit, dum hæc inter negotia nulla, vel fraus, vel ægrorum adeſſe detrimentum poſſit, ita rigoroſam facere ampliationem. Nec vllo modo cunctas extendi ad Societates ab Afflicto debebat, dum reſtrictio potius, quàm deodiotis extenſio rebus faciendis *cap. odia de regulis iuris in 6.*

Honeſtior autem eſſe cauſa poteſt, cuius intuitu, & medicinas componere, ac illas vendere Medicis minimè licitū. ipſorum ex eo quia munus maiorem habet, & excellentiam, & maieſtatem, quàm Aromatariorum inſit officio: vnde cum indecorum equidem tali ſeſe tradere negotio extet: Parmacopæis talis relinqui exercitatio debet, & opera, vt vigili quidem conſtitutum prudentia fuit: indignum namque Medicorum habetur honeſtati, huiuſmodi circa opera verſari, cum ad illos medicamina iniungere non autem componere ſpectet, qua de re Galenus *6. epidem ſect. 4. tit. 1.* diuiſa videtur munera conſtituiſſe ratione medicoſque inter ac Aromatarios nullam permiſiſſe ſocietatem; illi etenim præcepta præbent, iſti & iuſſa obſeruant, & ſeruitium præſtant: vt explicatum è Sennerto *inſtit. Medic. lib. 5. part. 3. ſect. 2 cap. 1. fol. mihi 632.*

Enim vero ſuos licèt Medicus habere miniſtros debeat, vt medicaminum ad compoſitionem incumberent, ſuoque ſatisfacerent muneri proprias conceſſere Pharmacopæis partes, cum rari habeantur Medici, qui medelarum in compoſitione ſatis valeant impendere temporis; hac minimè tamen de cauſa medicamentorum vt in compoſitione verſentur ipſis ablata poteſtas. Nemo etenim rectiori compegerit forma, quàm ipſe Medicus id agat: vt antiqui etiam in praxi poſuerunt, proprijs qui manibus conficere medelas haudquaquam erubuerunt; neutiquam ob iſthoc autem huiuſmodi eis concedi facultas debet; omnem penitus namque in medicaminum compoſitione poteſtatem tali modo pharmacopæis auferremus, ac ſolis diſtribuenda Medicis aromataria eſſet ars, quæ ſi pangant nulla ob quæſtium ratione debet venalia exhibere. Quod ſi autem, cum neceſsitas vrget, huiuſmodi compelleretur ad opus, vel vt ægrotorum haberetur vtile, vel ne armatoriorum ignotantia damno eſſet, haud quam circa illa ſe verſare prohibitum extat: illud namque de lucri cupiditate argumentum nullo modo hoc militat in caſu, nec alio ſub prætextu deficerēt ipſis cauſæ, propriæ quibus ſatisfacere auaritiæ poſsint; ſi ad lucrum namque incumbere Medicus vellet (medicaminum licèt haudquaquam circa compoſitionem verſetur) multa reperirent inuen-

B E D F G H I K

A uenta, nihil enim aromatarij probitas conducit nullumque ponere impedimentum poteſt, niſi bonæ, ac incorruptæ Medicus exiſtat conſcientiæ: vt affirmat Sennertus *loco ſupra cit.*

Quidquid attamen ſit in cauſa, experientiæ conſtat lumine dictiſque probatur, in Medicos, prohibitionibus per neceſſarium aromatariorum ſtatū in R. P. exiſtere, vel vt fraudes euitarentur, præſumptiones, aut medicorum inexplebilis arceretur auaritia, vt Medicæ artis etiam honeſtati conſulerent: vel denique ob facilitatem, quæ in medicaminum,
B habent inuentione vtiles exiſtunt Pharmacopœorum operæ. Qua de cauſa, ipſorum verba de ſtatu facturus iam ad opus pergo. Et primum de medicamentis.

Omne id igitur, quod noſtræ qualitates naturæ immutare, & quocumque
C valet modo exſuperare, vt Sennertus aſſeruit *in lib. 5. parte parte 1. ſect. 1. & cap. 2.* Quod equidem, vel ſimpliciter vocari, vel aliquam ſecundum partem valet, medicamen ſimpliciter, illud, quod ſæpe definitione dicto allata modo æquari valet, & conuerti; ſecundum quid, licet non ita propriè omne id quod cum alimenti natura quauis formâ, vel ali-
D quâ ſui parte communicat, & alimentoſa iſthæc dici medicamenta valent.

Oppoſitio medicamentum inter, atque alimentum velut, è diametro habetur. Hoc namque mutationem affert illud ſimilitudinem. Nos etenim haudquaquam præterit mutare, atque aſſimilari exiſtere contraria. Vnde illa etiã quæ hunc in ſe habent effectum, aduerſantur. De vtroque etenim intermedio, de alimentoſo nimirum, ac medica-
E mentoſo, & recedio, atque etiam particeps efficitur, medicamentum, quod in alimento euenit; huiuſmodi autem ratione, vt medicamento habeatur medicamentum alimentorum affinius, & medicamentoſum alimentum alimento fit magis conſimilius.

Alimentum autem illud eſt, quod noſtri ſubſtantiam corporis augere va-
F let, aut quod noſtro immutatum è calore ipſius tranſeat in nutrimentum: in ipſo aut, quoad alendi qualitatem retinet, nil aliud concurrere debet quàm, vt ſimile corpori efficiatur, eique faueat; Medicamenti autem natura: vt noſtram cum ipſius alteret corpus, nouamque inducat qualitatem: quod ſi vero id, vt noſtrum alat corpus, idoneum, & aliquam ipſius vtili alterationem inferat, abſoluta neutiquam forma dici alimen-
G tum, vel medicamentum: ſed medicamentoſum alimentum, aut alimentoſum nominari medicamentum poteſt; medicamentum autem, & alimentum inter, quæ abſoluta ponantur forma è Græcis medium conſtituitur: Differentia verò vtrumque inter, ac venena exiſtit; ipſa namque noſtro neque à calore ſuperari, nec noſtri ſimilia corporis qualitatibus reddi, nec illis aliquo alterationem cum
H iuuamine adducere: ſed bonas, vt corrumpant diſpoſitiones vim habent. Ac tali modo alimenta inter, ac venena, quæ duo velut exiſtunt, vt quid medium videntur medicamenta, quæ neque valent è calore ſuperari, vel noſtro ſimilia reddi corpori, neque adeo ipſius aduerſa naturæ, vt venenorum corruptionem inferant modo, vt ſuis commodè afficiant
I qualitatibus, impropriaque alterationem ducant ratione.

Omne etenim, vel ſimplex: vt Medicorum extat ſententia; vel improprium eſt medicamentum, quod nil ex pharmacopolæ habens permixtum arte, ſimplici puroque modo iuuamen affert. Compoſitam quòd ſuam è ſimplicibus deſumit perfectionem: ſub ſimplicibus
K vero mineralia, plantæ, ac animalia compræhenduntur. Primorum nomine, proprio mineralia rigore non ſolum cõtinentur, vt metalla, ſulphur, antimonium, vitriolum, eorumque recrementa; uaria verum etiam tertiarum genera ſuo muntur; vt lemnia, ſigillata, bolus armenus, lapides quoque, ac gemmæ, ac diuerſa ſalium genera, & ſucci, qui in terra componuntur. Cuius generis naptha, & aquę ſint thermales, ac manna:

Ex

A Ex posterioribus, vel integro modo, vel ſecundum partes habentur ligna, radices, medulla, cortex, frondes, froles, & cum floribus vna ſucci, & ſemina, gummi reſinæ, olea, nec non liquores. Ex tertijs tandem, vel non manca formâ, vt ſunt ſcinci, aſelli, lumbrici, ſcorpiones cantharides &c. Aut ſecundum partes, vt cerui cornu, medullæ ſubſtantia, caro, aut ea, quorum fit in ipſis generatio; aut eorum ſunt corpora, vt mel, & B cera, vel excrementa, vt fel vrina, & non nulla alia.

Medicamentorum etenim cùm ſimplicium, tùm compoſitionem, vel ex mineralium, vel ex vegetabilium; vel tandem ex animalium qualitatibus deſumuntur. Vt ſupra fuit explicatum. Perfecta ipſorum cognitio in delectu, præparatione, mixtione compoſitione, pro- portione, quantitate, no forma conſiſtit; C & vltra vt affirmatum è Quercetano in omnium, tàm ſimplicium, quàm compoſitionem legitimo & vſu, & adminiſtratione inhæret.

Hac nullam de re, quæ ſunt perpeſſa in officinis præparationem medicamina, ſimplicium exciplunt nomen. Habentur, & alia in Pharmacopœorum officinis, quæ ſimplicia vocantur non ſolum ex natura, ab arte verum etiam cõparata; huiuſmodi ſũ omnes ſtillatitiæ, ac ſimplices aquæ, olea etiam ſimplicia, D ſiruppi, multaque iſtis affinia, quæ magis compoſitis coæquata ſimplicium nomen, & ex aduerſo poſſunt ſub compoſitis reduci, Medico ipſorum cognitio neceſſaria: vt habetur teſtimonium Saleni *in comment. 3. in Aphoris. ſect. 1. & 6. Epidemiorum.*

E Cauſæ autem, quæ medicaminum ad compoſitionẽ ſtimulum Medicos plurimum, quæ à Quercetano afferuntur nullæ ſunt tam auaritiæ impulſu, vel hominum ob voluptatem adinuentæ, vt ſibi Plinius ſuggeſſit, ſummo huius conſilio ſummaque prudentiæ vigilantia, & quæ ipſa ratio neceſſitate, iſthuc deuenire adopus. Priſci fuere Medici coacti, vt è Quercetano & enim explicatum ipſemet mor-

borum ſimplicium naturæ, vel compoſitorum, & qualitates, quæ habentur F contrariæ, ac diuerſæ circa eos intentiones (pro vt variæ, & cauſarum ſymthomatum, affectarumque partium, ac ægrotantium naturæ inſunt qualitates, ipſorum etiam vt conditio, ætatis vigor, conſuetudo, voluptas, eorumque habetur placitum) ad medicamentorum cõpoſitionem, & aſſim præbuere, ad rationem ſuppeditarunt; vt commodiori G etiam forma ocyuſque ac tutius, iucundiori nec non modo in ægritudinum procederetur cura, morbificæ ac etiam ex qualitatibus cauſæ, quæ debebant impugnationem excipere, circumſpectumque ſortiri artificium debebant, efficacior, & vrgentior adducta cauſa, vt ad medicaminum procederetur compoſitionem: vt fluentem nimium eijcerent arctam comprimerent, & crudam exco- H querent, craſſam inciderent, ac expelleret materiam infractam liberarent, & euellerent: vt explicatum; ex Galeno *in cap. 3. lib. 1. de medicamentorum ſecundum genera compoſitione*. Vllo nec modo negligi, vt & naturam, & ſitum, robur nec non, & debilitatem reſpicerent partium.

Medicamentorum etiam adhibetur mixtio cum ſui propter craſsitiem, vel I aliam ob cauſam internam peruenire ad partem, quæ ſit affecta nullo poſſunt modo, vel agere neutiquam, uel pertingere haudquaquam ſimplicia valent, vehicula tali de re, vt adhibeantur neceſſe, adhoc facilliori pertranſire ſint poſſe, vt noxiam aliqua in parte ſimplicium qualitatem corrigant, ingratus, vel ſapor, aut odor medio afficeret ægrotos, ſtomachoque ne adducerent nauſeã, K vel diuturna etiam perſiſterent in conſeruatione; non ſolum ex eo quia præſenti, futura, verum etiam pro occaſione præparantur, ne putridas contrahant qualitates, ac innumeræ potuerant cauſæ intercenire, per quas hoc Medici fuerint ad opus compulſi.

Chimici vero medicamentorum aduerſus compoſitionem inſurgunt, cum

te-

temerariùm dicam esse compositis vti quo in casu sufficientem haberent vim simplicia, & vitiosum planè haberi multa eodem ponere incomposito simplicia ipsamimet, quæ retineant agendi efficaciam. Affirmant etiam malum exitore malum, quod suam non habeat simplicia remedia ad curam. Et hæc de causa minimè oportet, vt plurium fiat compositio: vt Helmontius explicauit in suo dispensatorio moderno. Responsum huic primæ obiectioni à Sennerto adductum de consensu, & dissensu chimicorum *cap.* 18. *de Medicina, & Methodo medendi fol.* 267. in magnis qui affirmauit, Quis è Medicis, variam qui non videat tàm in morbis, quàm in incausis complicationem? Plures quo in casu ad scopos debeant medicamina dirigi, cum vnius tantum simplicis iuuamine isthoc agi nequeat, ac tot non insint in medicamine facultates, vt qui proponuntur Medici respondeant intentis: non contentiosè attamen concedit, diuersæ in mixtione medelæ cauta debere agi vigilantia, illorumque vires, & consensus agnoscere, quæ debeant immisceri, oportet, quod si mutua existat repugnantia, & noxium inde medicamentum resultet nulla quidem forma debet commixtio effici.

Inficias etiam eunt chimici, quin medicamentorum efficiatur correctio, & supervacaneas esse dicunt sarcinas, ac proprietatum absque cognitione partiũ, & consonantiarum ad contemperamentum venire. Quid enim veneno aduersum pondus retinet aroma? reddetur anne mitis Napellus, Cariophylli si fiat admixtio? Vnde grauamina indispensatorijs, ac stupida esse additamenta, moderationes quæ haudquaquam in veneni feris afferunt: sed virium adducunt dispendia, statuere, ista & Helmontis extat sententia. Magnam autem admirationem aduehunt, clausos dum retinent oculos ad suorum legenda sequacium opera, dum compositionibus, & ipsimet vsi fuere, vt bene conspici valet ex Adriano Misinghit, & Crolio, nostris qui his temporibus præcipuum chimicos inter locum occupant: sola si enim digestio, vel separatio, vt malas purgantium qualitates auferret, sufficiens esset: Quæ de causa suis Cinnamomum, Cariophillos, Muscatam addunt, & nucem compositionibus? Vitrioli quare spiritum, scamoneam, rosarum pulicre rubro simul cum sandalo Adrianus adhibuit? Cur appropriato cum liquore suas mandant suscipi medelas? His namque vt vehiculis, ac directoribus eas, cum quibus conuenientia, peruenire ad partes valeant.

Quæ robur etiam addunt nullo commisceri modo asserunt, ne tales habeant qualitates, vt aliquod afferre nocumentum possint, quibus responsum ducitur, verè, ac vllo sine dubio illa exhiberi cum medicamenta, vt iuuamen, haud autem afferant nocumentum, aliqua licèt ex medelis inficiatur corpus molestia.

Nulla etiam ratione, vt perdurent, confici medicamenta debere dicunt herbarum cum succus ignis cuiusdam sulphurei odore permanere asserant, cum saccari, alijque additamenti virtus haudquaquam opus, vt incorruptos illos retineat; si acutiem namque, mellei spiritus, & saccari, ac putidas nouissent fœculentias, parciori eorum adhibere modo vsum infirmorum in cura essent scholæ contentæ: hac explicat etiam, Sennertus de re, quod si omnia in spiritus, olea, salia, vel extracta resolui deberent, his tantummodo vti oporteret: nulla equidem ratione saccaro è corruptione medicamenta conseruari opus esset, nec vllo modo vel per aquam, vel rosarum spiritum isthoc præstabit quisquam, quod rosarum per conseruam agi valet: de fructibus etiam plurimis habetur experientia, integra ergo saccari admixtione debent necessarios conseruari ad vsus.

Nulla etiam ratione aliquod, vt iucunditas habeatur, adiungi putarunt debere; chimicè dummodo, quod medicamenta præparentur; medelarum enim virtus, cum saporis habeatur dul-

A ceedo, tollitur, & plurima insunt medicamina, propriam, quæ vna cum gustu coniunctam retineant efficaciam, quæ nullo auferri modo ab eis valeat; adde si diligenter ipsa res inuestigetur, interna etiam pharmaca, tàm solutiua, quàm correctiua odore tantùm habere vim asseruit Helmontius *vit. imago fermenti impregnat massam sanguinis numero* 17. Et hac de re si absynthio auferre amaritudinem quærimus, efficaciam quoque erripi, dicunt necesse, remediorumque vires etiam immutationem excipere non vero moderatorem asserunt animaduertere autem debebant omnem impendi, cum præparantur, solertiam vt propria virtus in qualitate conseruetur, & efficacia, nullumque ad iuuamen dulcedinem, iucundum nisi ad gustum inseruire.

B

Necessaria qua de causa medicamentorum compositionem forma, debet, vt existimo esse, vtque illius diligenti aromatarius incumbat studio est necesse; Pharmacopœæ autem, vt habeatur commodum, duas quæ diuisa in partes exitat; de operatione prima tractat, per quam optatum peruenit Pharmacopæus ad finem: certa Posterior illas per operationes remedia comparat, statutamque illa redigere informam valet, quæ vbi necesse plura insimul, & coniungere instruit, & conficere.

C

D

Caloris cognitionem circa, prima versatur, igniſque gradus, quatuor quod modis constituunt, diligenter secludit, & primus qui placidus apparet, ac sese mitem offert; maiorem secundus qui vim habet, ac tactu intolerabilis; tertius qui consumit; quartus in summo existit; incandescentia quo redduntur metalla; quilibet autem gradus proprios continet: maior namque, vt liquida efficiantur metalla, quàm vt excandescant debet calor interuenire, ac ita de singulis, vt chimicorum agetur in statu.

E

Aequalem nonnulli primum reddunt balnei calori gradum, cineribus assimilant secundum, arenæ, vel ferri scobibus tertium, nudo quartum igni comparant: expertus attamen Pharmacopæus ignis distribuere solerti debet gradus vigilantia, cum obiectorum, ac patiendæ respectum habuerit materiæ, à leuissimamque igne, ac per gradus qualibet procedere in operatione debet ad illum vsque postremus qui appellatur gradum.

F

Trituratio se offert secundo, præcipuus cuius extat finis, vt minimas, quæ in pharmacis adducent, diuidat in partes, vt facili cum alijs modo vel commisceri, virtus aut extrahi valeat; cum illa, vigilanter aduertant, quæ tenuem retinent substantiam nullo triturationem tolerare modo; aliquid enim, cum fractio adhibetur, & de rei essentia egredi, ac exhalare de viribus potest, atque solet quæ aptiori autem dirumpuntur forma, nullo modo cum ijs, quæ desudatè franguntur, debent coniungi, singula verò debent separatim contundi, vel ex simul, affinem quæ triturationem excipiunt, rumpi debent: cum aduertant attamen, vt ad infusionem coctionem, alioſque actus non tàm exactam, sufficientem haberi triturā: sed vt medicamina fermententur, ad vnguenta scilicet efformanda, & emplastra, subtilissima debent forma conteri: vt diligentiori, ac magis facili modo valeant commisceri. Eo autem in casu, cum opus habebitur, disrumpenda, si longo enim ex tempore contunduntur, virtus abit omnis, ac egreditur. Exactissima hæc vero tritura, leuigatio nuncupatur, quā, impalpabilem cum reducta in formam fuerit, Alcaol nominant.

G

H

I

Tertiam occupant sectio, rasio, ac limatura sedem, prima forcipibus, & cultris in folijs, caulibus, plantarumque radicibus adhibetur, simili, quæ ratione facilius ad coctionem comparari, vel triturā solent; secunda torno, vt ligna, cornua, dentes, animalium, ac vngulas, nec non alia radat, ponitur in vsu. Illo denique in casu tertia opus est arti operatio, cum, quæ nec sectionis ui neque triturę valent contundi, necesse vt rumpantur; huiusmodi metalla generis, ossa quoque animaliū, ac dura existūt ligna.

K

Sx-

F Sæpius quartò non inutilis habetur Pharmacopæo liquatio: hac enim qui durioris extant naturæ in magis liquidam cedunt ſubſtantiam, & diſſoluuntur; diſtinctio tamen à pleriſque liquationem inter, ac diſſolutionem imponitur. Liquatio namque ſæpius caloris beneficio, ac nullo adhibito humore fieri ſolet; in diſſolutione autem non raro concurrere humor debet, ac nullus cum interdum calor interueniat; Præcipuum
B ſolutionis extat genus, quod è pleriſque deliquium nominatur, cum corpus nimirum humidum, per aerem, qui ſeſe in illud introducit fluidum redditur. Deliquij tempus in alijs longius, in plurimis breuius requiritur, & iſthæc ſunt, quæ liquari debent, ſubiecta.

Toſtio, quintò, vſtio, cinefactio, & calcinatio neceſsè, vt Pharmacopæorũ veniat ad cognitionem, & ad eas quamC uis prima præparationes attineat, quæ, vt alicuius fiat medicamenti ſeparatio partis in opera ponuntur; maiori autem ignis efficacia in vſtione, atque cineratione requiritur, quàm in toſtione: in ipſa namque potius res exiccatur, quàm aduritur, & ſi quid eſt ſumma tantum in ſuperficie conſiſtit in vſtione intoſtione vero interiæ tàm partes, quàm circa ſuperficiem poſitæ comburuntur: quæ à
D nonnullis operatio calcinationis eſt nomen ſortita, ſub ipſa enim quæ incinerem calcem, aut puluerem conuertuntur, comprehenſa exiſtunt: commodiori atenim forma ſub combuſtionis nomine tales concludere operationes licet, eo autem cinefactio ſeu in cineres dicitur eſſe reductio, humida cum qualitas, quæ nullo comburi modo poterat, & per
E quam connexæ inerant partes, abſumitur igne, quæ duplici fieri valet forma; vel aperto igne, cui, vt incineres abeat, nuda res ſubiectatur; vel clauſa in vaſe materia exuritur, ſeſeque incineres vertit; vehementiorem autem contineat vim ignis oportet, ac non ſolùm vas, ipſamet etiam tota igne compenetretur materies; & differentiam è primo habet modo: illo namque quidquid vagum in auras abit, hoc vero pernicia quædam F retinentur, ac fixa exiſtunt: explicata etenim calcinatio præcipuum in metallis obtinet, ac mineralibus locum, & in illis quæ affinia videntur, admittitur: Huius Gaber. *lib. 1. ſup. perfect. cap. 51.* definitionẽ attulit. Quod rei ſcilicet puluerizatio extet, & humiditatis, quæ partes connectat, priuationem. Duplici fit porro forma calcinatio, actuali vel igne, aut potentiali; Primo efficiG tur cum annexionis vinculum ſubiecti ex vigore ignis voratur; poſteriori cum fortes, ac erodentes adhibentur aquæ.

Putrefactio ſextò interuenit, ac fermentatio: prima illa eſt, qua in humido nexus calore, aliquo diſſolutionem patitur modo. vel naturales cum fuerint ſeiunctæ compages, habilior artificialem redditur ad ſeparationem nil aliud poH ſterior, niſi mixti reſolutio; quod ſulphuris plurimum, ac ſpiritus in ſe contineat, ſuis ferè in principijs, quæ in humido confecta, copioſo, & ſulphure mixti, formæ ipſius occaſione, contento in curpore: Mixti quæ iam principia diſſimilia vinculi ſeſe inter colligauit ad inſtar. Duplex autem hæc: vel ſpontanea, vel artificialis: prima per ſe non raro incipit, artis miniſterio perficitur ſeI cunda. Putrefactio autem eo maiori eſt naturæ imitatrix modo, quò permedia conficitur naturalia, roris per balneum ſæpius, æquinum haud rarò perfimum: Varium digeſtionis eſſe tempus minimè gnaros latet in alijs etenim longius, inpleris que breuius requiritur. Quæ mollis enim extant qualitatis, & recentes habentur, breuiori; quæ ſiccioris autem, & durioris naturæ longiori temporis maturantur ſpatio. K

Cribratio accedit ſeptimo, ac lotio: prima non eo tantum inſtituta fine, vt contriti medicamenti, ac in puluerem abeuntis à craſſiori extet pars ſubtilior ſeparata, vt humida verum etiam, & cocta per cribrum, vt ſæpius ſericum, tranſigat: ſecundæ munus, vt pharmaca non ſolum, ſi læſa extant, abluat, alijs verum

A etiam de cauſis, vt medicamini ſcilicèt maior addatur, vel noua inducatur qualitas, e Pharmacopæis adhibetur.

Macerationis octauo, infuſionis, & lotionis debet Pharmacopæus peritiam habere: infuſio autem, vel maceratio nil aliud eſt, quàm aliquem in liquorem imergatur medicamentum, vtque intus fiat madidum, ac exterius; & primò vt medicamenti attrahatur vis, craſſa cum, tertenaque relinquatur ſubſtantia. Quædam etiam vt propria corrigatur malignitas in infuſione ponuntur; vt vis tertiò condenſetur medelæ; vt dum quartò B mollia redduntur, & apta efficiantur ad coctionem, diuerſis autem infunduntur medicamenta in liquoribus, prout & operantium ſcopus, ac intentio extat. Quædam namque ſimplici in aqua, nonnulla indiſtillata; plurima in vini ſpiritu, pleraque in aceto, multa in oleo ad ægricuram, infunduntur. proxima infuſioni coctio, aut elixatio habetur; quæ C inter in eo ſaltem differentia extat, longiori, quòd tempore, ac mitiori macerat calore medicamenta infuſio. Coctio autem ocyus maiorique perficitur vigoris vehementia. Hæc autem ea excoquũtur de cauſa, vt ipſorum transfundatur virtus in liquorem, qui poſtmodum ad medelæ inſtar adhibeatur; vt prauæ deinde qualitates, & excrementitij humoD res, & craſſi, perfracti, diſcuſſi, ac flatus expulſi abeant. Varijs ea vero lixatio conficitur formis; & certa primo quæ ſufficiens extet cum liquoris quantitate, commodo in vaſe, igni admouentur medelæ; quo in actu Pharmacopæorum obſeruatio, vt non tàm aptæ, quæ habentur coctionis primo apponantur loco, quæ autem deſudatè magis elixantur, & ſuas cicius diſſipent vires poſtremò, ne, ſi vna ponantur, tàm longa vigor coctione in auras euaneſcat, & futile reddatur medicamen.

Nullo neque præterire modo colationem, clarificationem, deſpumationẽ, filtrationem, digeſtionem, ac expreſſionem Pharmacopola nono debet; & circa primam ſciat eadem (quà in ſiccis adhiberi cribationem oportet) ratione F deberi colationem in liquidis applicari; per colum enim ſubtilia tranſmiſſa egrediuntur, & craſſæ quæ ſunt qualitatis retinentur. Præcipuum autem coli genus ineſt: quod pyramidis ad inſtar conſtructum Hippocratis vocatur manica. Et ex eo quia non omnis valet colatione impuritas auferri, Deſpumationẽ remediorum exercent ad præparamentum perforato illum vero cocleari Aro- G matij agunt clarificatio licet in quacumque craſſarum purgatione ſordium venire poſſit, & varijs modis, vel quieta dum forma fęculentæ per ſe reſident partes, vel cum Deſpumatio adhibetur, vel Colatio, in ſpecie attamen illam Pharmacopæi, quæ addito efficitur oui albumine vocant: Filtratio etiam illo fit in caſu, cum fæculentæ, quæ non ſatis permixtæ, ſed confuſæ, liquoris debent extrahi qualitates: quod ſi verò perfecta fuerint connexæ taliter forma, vt H vna etiam cum liquore per filtrum poſſint euaneſcere, debet interuenire digeſtio; hac enim liquoris è reliquo fæces deducuntur, ac infundum abeunt; & diuerſis licèt modis nomen accipiatur digeſtionis, vt putrefactio ſæpius, nonnumquam exaltatio, & illo circulatio non raro ſignificetur, hæc tamen ad I chimicos potius, attinent, quã ad Pharmacopolas, & hac re iſthic prætermittam ſatis eo dicturus in loco. Nec expreſſio negligitur; ipſius namque beneficio, vel manus, vel torcularis opera, liquidus, ac humidus à terreſtri, & ſicco per Aromatarium diuiditur humor.

Decimam diſtillatio ſedem occupat. quæ pluribus, vt Ioannes Baptiſta Porta ingenioſiſſimus Partenopæus nobis reliquit, fit modis; & primò per aſcenK ſum igne, ac terra, per aerem efficitur, & aquam; ſecundò per eorumdem exercetur deſcenſum. Per inclinationem tertiò, quæ tàm per ignem, aquam, ac per terram fit. Per ſolis quartò fimi, & calcis aliorumque calores corporum agitur; quibus de omnibus idem ſupradicto in tractatu ſatis circa modum

ex-

explicauit, & formam.

Aliæ habentur etiam operationes, quæ ad chimicam potius artem, quam ad Pharmacopœam ſpectare iudico; chimicorum hac de re in ſtatu luculentiorem inſtituam tractatum.

DE TEMPORE SIMPLICIVM colligendorum.

Cap. 1.

HAnetarum curſus, aſtrorumque manſiones debent, vt plurium ſententia ſolerti, cum herbarum faciunt delectum, Aromatarij diligentia conſiderare; vt propriam poſſint, & uim retinere, optatoſque valeant effectus cauſare. Ita vt ſi tali haud colliguntur vigilantia nulla prorſus ineſt efficacia; inane attamen ipſorum opus effectibus, & medicorum intento contrarium redditur; cum iſthæc etenim inferiora dependentiam è ſupernis habeant, ac ex illis regantur nil admirationis debet afferre, ſi varia pro illorum aſpectu vires etiam nunc debiliores, nunc vero validiores habeant; vt nonnulli, & doctiſſimi de Pionica iudicium ferunt, votis, non ſemper Epileſiam aduerſus ſatisfacere, nullamque putant haberi cauſam, ſtatuto niſi quod minimè legantur tempore, ac Galenus *lib. 2. de Antid. cap.* 11. Aliſum, quæ rabioſum frænat morſus canum æſtiuos caniculæ inter feruores colligi aſſeruit debere: vt confirmat Matthiolus *in Præfat. in Dioſcoridem*. Quamuis Eraſtus *parte* 1. *diſput. contra Paracelſum fol.* 190. E ſacris iſthoc literis prohibitum euenire; ſed anni ſolummodo tempus, ac ſtationes dicat conſiderandas. Aliæ namque in Autumno, hiberno nonnullæ tempore, plurimæ ridenti pluuio aliquæ Cœlo, calido quædam, plæreque frigido aere de ſolo euellendæ, atenim quo iſthoc in loco ſcriptum extet haudquaquam video. Si hæc namque circa herbas prohibitio haberetur, in lignorum etiam, quibus tecta conficiuntur inciſione procedere debebat; ſæpius enim illa cum Luna creſcit, interdum cum decreſcit ſecantur. In Plantarum nec non ſatione vetita eueniret: in illis enim præcipuè Lunæ manſio, ab Agricolis inueſtigatur, qui per vniuerſum pœnè orbem vſus inualuit: ſed etenim, vt faciliori cognitio habeatur modo, qua debeant illæ colligi ratione tempus, ac menſes, quibus ſolers delectum Aromatarius valeat facere, hic adnotare libuit.

At quoniam non cunctæ anni ſtationes aptæ ſunt, ac generali ratione haud idoneæ, vt ſimplicium fiat delectus. Et eoquod alio radices, diuerſo frondes, vario flores, nec ſimili fructus tempore feliguntur: hac de cauſa Princeps ſeplaſiorum Dioſcorides maxima inuigilare Aromatarios diligentia debere dixit: vt ſuo in tempore ſimplicium faciant electionem, temporis eoquod iuxta diſpoſitionem bona ſunt, ac efficacia, & ex aduerſo per inepta exiſtunt, & inutilia. Non ſolum autem anni temporum, diei verum etiam, & aeris fieri conſideratio debet. Serenо autem in die: vt aſſerit Dioſcorides, illorum eſt delectus faciendus, cum plurimum interſit magis ridenti vt Cœlo ſimplicia, maiorem ex eo quia retinent efficaciam, quàm pluuio, & humido colligantur. Debet etiam locorum, in quibus ortum habent, diſpoſitionem Pharmacopœus animaduertere: Hippocrates enim affirmat dicens. *Tu verò quod fieri poteſt nobis montanas maximè, & in altis collibus naſcentes herbas radicitus reſecа: ſunt enim aquoſioribus ſolidiores, & acriores propter terræ denſitatem, & aeris tenuitatem: nàm quod attrahunt frigidius eſt: conare tamen, & vt etiam de illis, quæ circa ſtagna naſcuntur, & de paluſtribus, & fluuialibus, aut fontanis flores colligas, quas ſanè debiles, & exolutas, ac dulci ſucci eſſe ſcio.* Hæc Hippocr. Debent etiam regiones in conſideratione venire, non quælibet enim fert omnia tellus, ipſarum namque, vt qualitas, ea & ineſt herbis efficacia, & plantis, aliqua etenim in parte ſummas alia exiguas retinent. Curſus etiam Lunæ

hafid-

A haudquaquam inutilis, cum ipſa eoquod in augmento minimè ſe habet, illa debent colligi ſimplicia, quæ ſint conſeruanda; in ipſius namque plenitudine multum ineſt illis humiditatis, facilique modo corruptioni extant ſubiecta; planetarum vero circa manſiones chimicorum agam in ſtatu, hic autem ea proponam obſeruanda, quæ iuxta Dioſcoridis ſententiam neutiquam negligi debent. Et primò de ipſius doctrina.

B Eo colliguntur in caſu radices quo frondibus vndique denudatus habetur truncus, & malè hac de cauſa nonnulli ſentiunt Aromatarij habile ſolum autumni tempus ad radicum eſſe delectũ: cum folijs enim expoliatus caulis maior ineſt radicibus virtus; flores verò debẽt prius, quàm humi decidant excerpi fructus cum ipſis maturitas, demptis qui,

C dum acerbi, conſeruandi; ſemina dum ſicca incipiunt eſſe, & ante quàm in terram labantur. Succus ex herbis eliciendus cum virgulæ habentur germinantes: hoc namque tempore magnam retinent humorum copiam. Vt faciliori attamen habeatur cognitio ſubiectam en profero tabellam, qua ex P. Donato Heremita ordinis Concionatorum Partenopæo, ſuo in antidotario facienda conſpiciuntur, & primò.

D Ianuario in menſe branchæ Vrſinæ, Celidoneæ tàm maioris, quàm minoris liliorum conuallium, Tapſiæ, maioriſque Conſolidæ radices colliguntur.

In Februarij ſpatio Filicis radices, ac tamariſchi, epaticæ folia, Violarum flores. In Martio Vallerianæ radices, & Satirionis, arboreus populei oculei Muſcus, freſuariæ frondes, perſicorum flo-

E res, decerpendi.

In Aprile Altheæ, Appis, Sparacis, Brioniæ, Fæniculi, Graminis, Lappæ, Petroſelli, Rubiæ Saxifragiæ Radices, Boraginis folia, Paſtoris burſæ, Mandragoræ, Citra, Eufragiæ, Serpilli. Buraginis flores, & Bugloſæ, Cacomillæ, Liliorum, qui Cærulei, Violarum, qui Crocei, Melislothi, ac Narangiorum.

Maij menſe Abſynthij, Celidoniæ cicasbitæ, Cicoreæ, Capillorum Veneris, Endiuiæ, Folia; Eupatoriæ, Aneti, Liguſtri, Maluæ, Fabarum, Siluęſtris Papaueris, Roſarum ac Sambuci flores euellendi: Burſæ paſtoris, Iuſquiami, Bectonicæ, Cardui ſtellati, Agrimoniæ ſumariæ, Meliſæ, Hipocriſtides, Mentæ, Saluiæque ſemina legenda.

Iunio Anculæ radices, Ellebori albi, & Pentaphilon; Camaleæ folia, & Balauſtæ, minoris Centaureæ flores, Lauędolæ perforatæ, ac Stecadis; Aniſi, Gallitrici Papaueris, Abrotani, Artemiſiæ, Absynthij, camedrij Hiſopi, Hipociſtidis, Recoritiæ, Mentæ, Samſuci, Marubij, Mille folij, Origani, ac Pulegij ſemina, Polij necnon, & Satureiæ, Thymi, Verbenæ, Nucumque in maturitate, ſuccus.

Iulij in Menſæ, Plantaginis frondes, & Laureolæ ſemina, Endiuiæ, ac Fenigræci, Liguſtri, Hypperici, Iuſquiami, Lactucæ, Portulacæ, Petroſelli, Rutæ, Sinapis, Vrticæ, Coriandri, & Cuſattæ, Latherij ſuccus, ac Squillæ, pro Acacia ſuccus Atrignorum peraptus.

In Auguſti ſpatio Acori, Aronis, Ariſtologiæ, radices, Brioniæ, Ciperis, Cucumeris Sylueſtris, Dictami albi, Dragonteæ, Eſulæ, Enulæ, Gentianæ, fraxini, gariofilatæ Ireos Mandragoræ, Meij Pilatri, Saxifragiæ, Tormentillæ, ac Valentianæ folia minoris Cõſolidæ ac mediæ, Fæniculi, Ninfeæ flores, Cicutæ, leuiſtici, Naſtrutij, Peoniæ, ac Pſillij ſemina, Paſtinacæ necnon, bacchæ Solatri, viſcumque decerpi quercinum debet.

Septembris in menſe Capparis, Ellebori nigri, Peucedanique Aſparaciſque radices, Manni flores Roris, Agni caſti ſemen, Ebuli, ac feniculi; Coloquintidę, cetracchæ ac Nepitæ fructus colligendi.

Octobris in curſu Altheæ, Filipendulę, ac Peonię radius; Timeleæ ſeu Cocchi gnidij, Peoniæ Mandrangorę poma, Iuniperi, Absynthij Ciclamidis, ac Epitimi fructus vellere Pharmacopola cogitur.

No-

A Nouembris autem in ſpatio Brioniæ, Centaureæ maioris radius, Eſulæ folia, Mazerij, ſiue auriolæ fructus leguntur.

Et denique Decembris in menſe debent Eringij radius, Lauri Bacchæ, & Ruſci decerpi.

Vt optatum enimuero finem Aromatarius obtineat, iſthæc non ſolum debet obſeruare, omnem ac etiam diligentiam

B debet, cum ſimplicia exiccat, vt virutem retineant, adhibere; vt illa nec non conſeruet ſolertiam habeat: vt optimè Donatus modum Pharmacopœis tradidit, eorum ne amitteretur efficacia; & Doctiſſimus Petrus Caſtelli Romanus Nobili Meſſanæ in Vrbe Prothomedicus, & Primarius Lector ſuo in ſimplicium durationis tractatu reliquit. Ac primò.

C Ex immundis purgare ſordibus radices, inutiles recidere crines, fuſteſque duros abijcere, ac ligneſos Aromatarij debent. Solers adhibenda lotio, vſque tota, quæ inhæret ſordes terrea depellatur: quæ verò nimis craſſæ, in partes diuiſæ, filo, cum inter eas habeatur interuallum configi debeno. Reliquæ autem, non tam craſſæ naturæ, vel ſoli expoſitæ, aut vmbræ, vt diligens iudicabit opportunum Aromatarius, exſiccentur. Cum

D diſtinctio tamen pingues inter, ac odoris expertes habeatur: ipſæ namque ſoli duos valent per dies exponi, & poſtmodum, vt ſiccæ reddantur, vmbroſo ferri ſub loco debent, ne, ſi longum ſub Cœli calore temporis contrahant ſpatium, amittant qualitates, dum euaporant. Herbæ autem, quæ madidæ haud exiſtunt, vmbræ ſubijci minimè debent,

E paucas niſi per horas exponantur ſoli; at ſi tales non ſint, iſthoc haudquaquam agendum. Temperato autem in loco tradi, & roſæ, iuxta Dioſcoridis opinionem vmbræ committi debent; vmbroſa, quæ poſtmodum in parte feruentur. Solis ſub æſtu fructus, ac ſemina, & non raro, in clibano, vel furno debent ſicca reddi. Animalium autem partes vario exiccantur modo: coagulum namque Solis opera fit aridum, proprio fel taurinum in ciſto, aquæ tepentis miniſterio, ac vmbræ poſtmodum commiſſum humore priuatur: Vulpis, & pulmo, epar Lupi, & lien, Hirci ſanguis, tauri, ceruique virga, Equorum teſtes, Leporis matrix, Paſſerum cerebra, Gallinarum ventres in tepenti exiccantur clibano. F

Cum fuerint exiccata ſimplicia, & compoſita medicamina, locum, in quo debeant reponi, eligere oportet, ac iſtud G nobis explicat Hippocrates, ita *Omnia autem medicamenta, quæ ſucci, & liquoris fluidi ſunt, in vitreis vaſis ſeruentur, quæ vero folia, aut flores, aut radices ſunt in fructibus nouis probè obturatis, vt ne ventis perflatu medicamenti vigorem, velut. In animi deliquium collapſa amittunt.*

DE QVALITATIBVS *Aromatariorum.*

H

Cap. 2.

QVæ autem Pharmacopolarum, tàm ex dictis, quàm ex alijs cauſſis eſſe debeant qualitates, hæ veniunt: vt mediocre latinæ cognitionē habeant linguæ: peritiam in ſimplicium retineant naturæ: practica ſint docti in opera: quod vaſi genus ad cuiuslibet I aptum medicinæ coctionem, ad compoſitionem nec non, & ad conſeruationem extet, haud temerario in ſuccedaneis eligendis fidāt ingenio: excellentem vero conſulant Medicum illumque; & vt præceptorem adeant, & Iudicem, cum opiata, & ſimilia non exigui momenti debent remedia cōficere; quolibet etiam diligenter in menſe cuncta inſpiciant ſimplicia: quæque putridæ, corruptæ, veteris, & muccoſæ habentur naturæ K abijciant: maximam habeant vigilantiā, & circumſpecti extent: ne aliquo pro pharmaco diuerſum præbeāt. Hoc namque modo punitione ſeſe dignos reddunt; vt narratur, licèt leuis error, & hoc ſub prætextu præda regiæ fuerit auaritiæ, de quodam aromatario, qui cum ex Medicis ad Regis Aragoniæ

cor-

A cordiale remedium albos, commiscere corallos, habuisset, rubeos combusisti vt eius faceret coloris; nouem qua de causa millia soluere ducata compulsus; vt Protomedicalibus conspicitur in cõstitutionibus. Liberali sint natura, omnem Auaritiæ notam fugiant: ludos hostreant: vinum haud ament: ne malis imbuti moribus opprobrij præbeãt materiem: & denique maiori quod offerãt precio debent. Nulla, vel prece moueantur, vel fauore, vt, alicuius ad necem, venenum remedijs immiscẽant; quinamque viro mortem, cuilibet adducunt, & homicidio grauius patrant delictum. *l.* 1 C. *de maleficis, & mathematicis*: & proditorum asciscuntur numero penes Farin. *quæst.* 122. *parte* 1. *num.* 4. *de Homicidio*. Qui autem hac de causa venenum propinat, vel alio administrat modo Aromatarius debet seuera punitionem forma excipere. *l. si quis aliquid* §. *qui abortionis ff. de pœnis*. Quod si vero illa, sciens ad mortem vendiderit, & mors cuilibet ex eis euenerit velut criminis particeps Corneliæ pœnæ legis corrigi debet. *l.* 3. §. *Ilio Senatus consulto ff. ad legem Corneliam de sicarijs*. Et licèt nullo acciderit modo lethum, arbitrariam tamen Iudicis haud effugiet pœnam. Menoch. *de arbitr. Iud. lib.* 2. *cent.* 4. *casu* 659. Qui ordinaria è statuti punitione illi excusationem præbet, qui venenum cum haudquaquam sequuta mors fuerit, attulit.

Contrariæ mihi tamen esse videtur vera sententiæ opinio. Primo: ex eo quia hoc in crimine voluntas potius, quàm qui sequatur effectus perpenditur. *l. diuus* 14. *ff. ad legem Corneliam de sicarijs l. verum, & l. qui iniuriæ ff. de iniurijs*. Nã si ille, qui telo, alicui mortem inferre procurauit ordinariam homicidij subire pœnam debet, licèt nullo modo intentum obtinuerit. *l. his qui cum tela ff. ad legem Cornel. de sicarijs*. Quo magis debitam illi adhiberi punitionem conuenit, qui alteri venenum, licèt haudquaquam sequuta mors fuerit, propinauit? Cum atrocioribus in criminibus mortis, corrupta voluntas, rigore plectuãt, si aliquod illi patrauit opus. vt est Dona *l. si quis non ditandi* ; C. *de Episcopis & Clericis l.* 1. C. *de rap. Virginum l. Præfecti de his*; qui ad Ecclesiam confugiunt: nec aliquis ibi insidijs, grauiora inter, veneni, & crimen annumerari; & quod maius est, quamuis alius esset futurus veneficus aut, nullo modo tenet *l.* 4. Lucius 9. *ff. de Iniurijs*, & perfecta licèt forma crimen, vt ad eum attinet, cui ad mortem virus paratum, haudquaquã nominari valeat, nullum autem in causa dubium omnem adhibuisse veneficum diligentiam, vt suum obtineret intentum. Nec ipsius ex parte aliquod euenisse impedimentum: sed ex alia, quæ superuenit, causa mortem haudquaquam illatam; quod equidem nullam afferre iuuamen reo debet. *l. nil interest ff. ad legem Iuliam de adulterijs*. Addo quod parricidæ minimè nomen effugiet filius, qui, vt patri daret, virus emit, sustulerit, cum impediuerit causa intentum superueniens, propinare haudquaquam posset, at solummodo tentarit, vt extat *in l.* 1. §. *fin. ad legem Pompeiam de Parricidijs*. Quod autem Aromatario, qui venena continet, ac vendit, quo in casu mortis extiterit causa, conuenit, nullo modo pœnæ suscipere punitionem ordinaria dico debere, authoritate Carerij *in* §. *homicidij il primo num.* 97. *in pract. crim. in* Baiardi *ad clarum quæst.* 68. *num.* 32. Sed pro vt Iudicis extat arbitrium puniri oportet. Menoch. *loco supra cit.* Sed si etenim vendiderit inscienter, habita licèt mors fuerit Iudicis ad mentem culpæ ratione homicidij, non autem dolosi pœnam debet excipere: Baiardus *loco cit. num.* 131. & *num.* 133. Farinac. *loco cit. num.* 48. Quod si anceps causa, debet potius ignorantiæ, corrupta quàm voluntas præsumi: & illi qui dolum adfuisse dicit, aut scientiam, probationes incumbit afferre; cum de aromatario præcipuè, qui publica venena retinet, ac vendit statione agatur. DD. penes Farinac. *loco supra cit. nu* 48. Nec vllo pœnam subire modo cogitur, cum pro-

probis, vel honeſtæ perſonis vitæ virus dederit, Baiardus: *dicta quæſt. 68. num. 131. in fine.* Modernus Romanus *quæſt. 102. num. 32.* Farinac. *quæſt. 122. parte 2. num. 49.* Quod ex contrario quidem procedit ſi fatuæ mentis, vel cui nulla ineſt mens, homini, aut minimè inhæret, vt ſuas rectè actiones componat, iudicium, Minori, etiam, vel ſeruo ſi dederit, & ſi aſſumpto mortem hic ex veleno ſubierit, vt precis, quo emptus, faciat ſolutionem domino compellitur. Gomez. *de Homicid. num. 9. in fine.* Quo in loco huiuſmodi attuliſſe reſponſum de facto cum interrogaretur, aſſerit.

Maximam debent ergo Pharmacopæi curam ponere, ne mortiferum alicui venenum, vt mors adducatur, vendant. Si ſtatutam ciuili iure, & in Regni Siciliæ *conſtit. mala noxia* pœnam euitare deſiderat: venenum autem, ac virioſa retinere ſimplicia medicaminis ad vſum valent; cum nulla ex alia prohibitio euenerit cauſa, quàm, nè venenum ad hominis detrimentum, non autem nc ad iuuamen, habeatur, *vt dicta in conſtit. 4. ſub num. affirmauit* Afflictus.

An verò qui, ad Clerici mortem, virus præbet, effectus licèt minimè ſequatur, excommunicationis incurrat pœnã; vel qui mortiferum adducit inimico poculum, quamuis neutiquam ſuperueniat mors, proditoris mereat nomen, euolue Sperellum ad primi ſolutionem dubij *in deciſ. fori Eccleſiaſ. 30. pro ſecundo in deciſ. 22. ac 23.*

Alio atenim ritu in praxi conſuetudo poſuit; ſtatuta namque, mortis quæ pœnam conſtituunt in eum qui venenum propinauit, ſi nex acciderit vigorem habere intelliguntur. Baiardus *ad clarum quæſt. 68. num. 130. & 134.* Afflictus *loco ſupra cit.* DD. penes Farinac. *de Homicid. quæſt. 122. parte 2. num. 20.* Ad proximum licet veneficus acceſſerit actum. Si Pharmacopola vero, vel quilibet, ob pecuniæ ductus precium, vt alicui veneniferam adduceret potionem curaret, effectus licèt haudquaquam fuerit ſequutus, nec vllo datum virus modo, capitis non euitabit pœnam: vt excepiſſe affirmat Baiardus. *loco cit.* ex Ioanne de Lignauo *conſ. 20. diuerſorum inter conſilia.* Et commotus fuit Baiardus, vt largiori opinionis reſponſionem ratione ſuſciperet aduerſus Corneum *conſ. 202. vol. 1.* Quemadmodum eoquod maius eſt delictum veneno mortem potius inferre quàm gladio. per Tex. *in l. 1. C. de maleficis, & Mathematicis.* Pari modo grauius extat aſſaſſinium pecuniarum impulſu alicui læthum viro adducere, non autem armis: qui namque armata eſt agreſſus manu ſuam valet defenſionem ſuſcipere, aut mortis alia forma è periculo euadere, non rarò enim accidit agreſſorem occiſſum decedere, ac faciliori qui nefas patrat modo recludi; hæc autem cũ in veneni aſſaſſinio haudquaquam poſſint euenire validiorem præbent cauſam, vt magis mortis pœna in eum, qui viro aſſaſſinium eſt meditatus, quàm in illum, qui armis parat habere vigorem debeat. Nullo atenim quis inficias ibit in caſu; vt pecunias qui ad mortem veneno dandam recipit ſit laqueo ſuſpendendus, licèt hominis haudquaquam ſequuta mors fuerit, vt in eo, qui aſſaſſinium armis tentat, euenire affirmat, Capicium adducit *deciſ. 155. & clarum in §. Aſſaſſinium verſ. ſcias etiam;* Et hac in ſententia eſſe Corneus videtur *dicto conſ. 202.*

Vtile igitur, immò Pharmacopæis neceſſarium: vt venenorum, cuius venditio prohibita, cognitionem habeat. Nec Iudices iſthæc præterire ſcientia debet, vt eos cum deliquerint ceu venenorum venditores, punire valeant. Noſci ergo debet; duplici venena diuiſionem forma ſortiri: alia ex natura, vt explicauit Codronchius *in methodo teſtificandi cap. 2.* Alia ex artificio, compacta. Primi generis, vel è plantarum natura, vel animalium qualitatibus, vel metallorum viribus deſumuntur: vt Dioſcorides nobis reliquit, cuius aſsecle fuerũt Aetius, Paulus Auicenna, Auerroes, & Paulus Zacchia *in ſuis qu. Medico-leg.* ſi à plantis, vel ſunt ex fructibus, aut herbis, vel

A radicibus, aut ſuccis, vel tandem ſeminibus eueniunt. Et primo fructus inter Mandragoræ Codronchius poma inſeruit, Oleandri, necnon Anacardiorum, & Nucis Vomicæ, Nucis metellæ, Colochynthis, & Taxi, vel Smilacis. Quæ inter ſemina continentur, Hyosquiami ſunt, Cicutæ, Melantij, Coriandri, Papaueris nigri, Ellebori, Staphiſagriæ. Sub herbis compræhenſi habentur Smi-
B lax, Taxus, ſiue Titimalus, Solanum Maniacum, Sardonia, Papauer cornutũ pharium, Ruta Sylueſtris, Chamalæa, Thimelæa, Brionia, Lathyrum, Ricciuum, & Fungi veniunt. Nonnulli radices inter, nigrum Chamaleon Ixia dictum, Aconitum, Capſiam, Veratrum, Agrarium nigrum, Ephemerum, Venenoſamque, & Cyclamen ponunt. Ex ſuccis Meconium extat, ſiue ſuccus pa-
C paueris, Opocarpſon, Thapſia, Elaterium, Mandragora, Euphorbium, ac Scamonea. Cunctas ſecundum partes animalia, Bupreſtem adduxit, Cantharides, Pinorum erucas, marinum Leporem, Salamandram, Ranam (citatus) adduxit, quæ in palude muta; Buffonem aliqui vocant; deuorataſque Hirudines; quoad partes autem Viperæ caput, & cauda, marinæ ſummitas Paſti-
D nacæ, Felis & cauda, & cerebrum, Ceruorum necnon, & Scorpionum cauda, concurrunt. Viroſa etiam habebitur inter excrementa Pardi fel, ac Viperæ, Piſcis inſimul canis, muris vrina, equinus, & mulinus ſudor, putridumque Caſtorium. Quæ autem vtilibus extant poſita in membris. venena, ſunt Canis rabidi, ac Viperæ ſpuma, taurinus, qui iam feruet, Sanguis, Aſpidum qua, & men-
E ſtruus ſanguis. In metallis mortifera, Gypſum, Ceruſam, Calcem, auri Pigmentum, Arſenicum Sublimatum conſtituit quamuis Maluaſia *in conſilio* 113. *num.* 23. Arſenicum affirmet nullo mali appellatione ſub veneni modo venire. Duo Sandarice genera; Argenti ſpumam, Plumbi, & Ferri ſcrobem, ac eruginem, Argentum viuum, Squamam ferrique recrementum, æris ſquamam poſuit, & Magnetem. Quæ veniunt ex F
arte, ac etiam componuntur, extant Ceruſa, Laquirium, ſeu quod Azzarum vocatur, quæ Lazuli è lapide paratur erugo, Riſigallum, quod ex ſulphure componitur, ac plumbo, medicatus Adamantis puluis, Arſenicum Sublimatum, ſeu quod criſtallinum appellant, Argentum ſublimatum, & Saponis liſciuium habenrur.

Diſpoſitio hic textus occurrit *in l.* G
quod ſæpè 35. §. *veneni*, quæ tali diſponit forma *Veneni mali quidam putant emptionem non attrahi, quia nec ſocietas, aut mandatum, flagitioſæ rei vllas vires habet.* Quæ quidem ſententia vera de illis videtur, quæ nullo modo alius, cum aliqua fiat adiectio, materiæ: aliquem nobis eſſe ad vſum valent; quod nullum equidem habet vigorem in ijs, quæ variæ cum fuerint mixta materiæ, nocuæ ita quali- H
tates naturæ deponunt, vt, ſalutem, quæ inferant, ex illis confici, & antidota, valeant, & remedia.

Duplicis autem qualitatis exiſtere venena, vel bona poſſunt, vel mala: ex primis illa ſunt, quæ mortem, ac inſigne adducere detrimentum valent: vt febrim nimirum, tuſſim dementiam, ſterilitatem, ac alia multa inferant. Bona, vel vt melius non mala, quæ amorem ex- I
citant, ac amatoria nominantur pocula; vt eſt Pauli Grillandi ſententia de ſortilegijs *quæſt.* 3. *num.* 25. *& quæſt.* 5. *nu.* 7. *& quæſt.* 12. *ſub n.* 4.

Zacchias atenim ſecundo *Medico-leg. lib. tit.* 2. *quæſt.* 3, *num.* 4. Alia venenorum, vt affectus, diuiſionem fecit forma, vt eo inſtructi benè Iudices eſſent in caſu, quæ reorum de pœna, & circa, quæ ſpectant ferant iudicium deberent. Quædam K
namque mortifera dixit, aliqua non prima quæ, vel homini mortem adducunt, vel, vt ipſum necent, vim retinent, aç manifeſtum in vitæ inijciunt diſcrimen; poſtrema, quæ inſigne afferunt corpori detrimentum, non aliqua tamen forma vitæ, ſenſibiliter ſaltem, nocumentum afferunt, alio quamuis modo id inſenſibili agant modo. Viri etiam, quod mor-

tem

A tem adducit, aliud vna enecat potione, aliud, quod ſæpius debet afferri, vt læthi emanare poſſit effectus, & per breue inſuper quoddam temporis interuallum, per longum aliquod ſpatium, plures aliud necem aduehit per dies, vtraque vero, tàm ex Natura, quàm ex artificio illorum adduci poſsint in numerum, quę non mortem, aliquam ferre tamen valerent noxam. Cardanus *vero in lib. 1. de venenis cap. 26.* Quadruplex reduxit venena in genus, Amatorium ſcilicet, Maniacum, Contagioſum, & Debilitans; at Zacchia clariori adhibuit diſtinctionem formæ: in ea nempe diuiſit, quæ ſatuos reddunt homines, in quæ abortum cauſant: prima potiones continent amatorias, quæ etiam, vel ſterilem reddunt corpus, vel vim auferunt coheũdi, membrorum necnon quæ vel paralyſim inferunt, vel debilitatem, præcipuum aut quæ conficiunt morbum:

Per exempla iſthæc autem clara reddere conatur, vt medicorum faciliùs dicta captare iurisperiti valeant; venena ergo, quæ ſemper cum celeritate mortem adducunt, illa, tota quæ, vt Medicorum vox, è ſubſtantia operantur, præſentanea vtriſque aduerſa, ipſa inter quæ celeri, hæbetique proprium conficiunt opus efficacia; extat huiuſmodi Aconitum, nullam quod in lætho moram ponit; viroſos autem Aſpidum morſus, quatuor qui vltra horas mortem haudquaquam arcent, inter ea, quæ & tardiora in opere, adſcripſit, ac tarda eſſe affirmauit, putridas enim vehunt qualitates, & craſſas, ac terreas inducunt ſubſtantias: huiuſmodi autem venena longo etiam temporis intetuallo, eorum, quæ dicta, reſpectu, mortem afferunt: hæc verum omnia certiori necem ducunt efficacia, nec longum poſthabent ad ſpatium effectus; illa vero, excedenti quæ magis è qualitate contraria, vi venenoſa exiſtunt, minori necem ducunt certitudine; huius generis Lactucæ ſuccus, Solatrum, Cicuta, & Crocus, quæ maxima non efficacia ex parte reddunt, veloci niſi occidant vigore ad nullum habilia exiſtunt effectum.

Illa quidem, quæ non celeri venena læthum ducunt vehementia: ſed aliquod temporis ad ſpatium reducuntur, terminata, è Medicis vocantur: putridas enim aliqua inducunt qualitates, erodunt pleraque violenter enecant, ac ſtupiditatem quædam inducunt, gelidum plurima ſanguinem reddunt, animales nonnulla ſpiritus aſſumunt, vitaleſque depopulantur.

Quæ autem haudquaquam necem ducunt: ſed corpori aduerſa quoddam vehunt detrimentum plura (vt illius eſt ſententia) extant; & primo quæ fatuæ reddunt mentis hominem, cuiuſmodi animalium ſunt quorumdam cerebella, quæ ob frigidas propriæ naturæ qualitates animales partim ſpiritus deprimunt, partim craſſos reddunt; adeò quod minorem continentes aptitudinẽ intellectus officiant potentiæ: inſaniem procreant nonnulla, ſub queis Solatrum Maniacum, & amatoria pocula, necnon filtra comprehenſa exiſtunt; ipſa enim ex veneno ſæpius, aut venenificis componuntur è rebus abortus quædam præbent cauſam, ſterilitatem pleraque inferunt, & licèt huiuſmodi pocula venenata interdum in ſe non ſint larga tamen forma viri veniunt ſub nomine, & qui talia parant non alio, quàm venefici modo puniuntur *l. Cicero §. ſed ſi quia ff. de pœnis l. item ſi obſtetrix §. ſi quis per vim ff. ad. leg. Aquileam*, & æquè, ac venefici irregularitatem haud effugiunt: cum homicidij velut rei æxtimentur. *cap. ſicut & literarum extra de homicidio cap. aliquando 32. quæſt. 2. l. necare ff. de liberis agnoſcendis*: Cum attamen concurrat, vt fœtus animam retineat, alio quemadmodum in loco explicaui. per Tex. *in Moyſes 32. quæſt. 2.* Glo. *in cap. ſi aliquis verſ. ſed non eſt regularis*, & eo in loco recepta Canoniſtæ ſententia extra de homicidio, D. Tho. *2. 2. quæſt. 64. artic. 8.* Quibus haud extant diſparia, coheundi, quæ facultati, viri tàm ex parte, quàm ex mulieris ponunt impedimentum.

A Illa nec non venenoſa dicuntur, contagium quæ, vel contagioſum inferre morbum, vt lepram phtyſim, hiſque affinia, valent: vt pariter quæ membri debilitatem alicui ducunt: & denique præcipuum quæ cauſare malum poſſunt, cuius formæ Lunaticus morbus, ac Epileſia etiam habetur.

Maxima debet etiam Pharmacopæus diligentia inuigilare, ne doloſæ, vel corruptæ aromata qualitatis vendat; ſi negligens namque in hoc ſeſe gerat arbitraria debet punitionem pœna excipere; vt nobis tradidit. Menoch. *de arbitr. Iudicum caſ.* 382. *num.* 4.

Nulla etiam forma ſcie inter valent Monopolium cum cæteris inijcere, cum nimirum decernunt, vt ex ipſis nemo ſtatutum quàm fuerit, poſſint minori vendere precio, vel cuilibet medicamenta præbere liceat, niſi quod alteri debet, Pharmacopæo ſoluat. Si huic enim ſeſe ingerunt negotio nullo pœnam euitabunt modo. Menoch. *de Arbitr. caſu* 569. *num.* 20. Præfixo qui de Monopolio exemplum ducit; cum pactum ſcilicet inijciunt, ipſorum nequis defuncti hæredibus ceram vendant, niſi precij, quod alijs debet, Aromatarijs faciat ſolutionem: adducit Salicetum *in l.* 2. *Cod. de conſt. pecunia* Caccialupum *in repet. l. omnes populi num.* 15. *& eo in loco decretum num.* 19. *ff. de inſt. & iure* Decianum *in tractatu crimin. lib.* 2. *cap.* 21. *num.* 29.

Vt perfecti autem exiſtant Aromatarij pecunijs pollere debent: vt affirmauit Valerius Cordus *in principio ſui antidotarij*, & Celeſtinus *parte* 1. *obſerv. in principio*. Et ratio habetur; mediocres eoquod niſi habeat diuitias nullo rectè modo in exercitio ars poni valet, cum præceps, vt alios decipiat, in arte habeatur occaſio.

Vt maximam ſecundò ſolertiam, cum eligere medicamenta debet, adhibeat; vetuſta namque, ac exæſa reijcere oportet: nullam etenim in ſe continent efficaciam, vilique obtinentur precio, & quibus vtuntur, optima deſumere neceſſe, recentia nimirum, quæque in antidotarijs qualitates explicatas includant. B

Cauere tertio debet aromatariam ne artem circa fraudem patret; hoc namque in caſu, vt mobilia publicentur bona condemnatur, & huiuſmodi Afflicti ſententia *in* 3. *conſtit. quilibet num.* 3.

Sedulæ quartò, & circumſpectæ ſint diligentiæ cum & medicamenta componunt, vt iuxta Medicorum præcepta diſtribuant; ſi maior etenim, vel minor quàm ſtatuta ſit è Medicis quantitas maximum patrant errorem, vel ob exiguam namque medicamenta quantitatem nullam retinent efficaciam, vel excedentem ob vigorem valent mortem inducere. G

Cum ſuccedanea quintò ſupponuntur peritos debet Medicos conſulere, vt bene inſpiciant, æqualem an vim, quàm quæ deſideratur, habeant. H

Corrupta ſextò poſt expirationis terminum debet eijcere, ne ab Auaritia impulſus illa in medicamen retineat, de vita enim hominis agitur, ſi ægrotus namque illa mortem ſortitus ex cauſa homicidij exiſtunt rei, & irregularitatis, vt ſupra dixi, pœnam incurrunt.

Aduertant ſeptimò ne Medicorum abſque licentia, purgantia, opiata, venenoſa, vel abortiua, & huiuſmodi nonnulla, præbeant, aut vendant. I

Plurima extant, quæ Aromatarijs conceſſa eueniunt priuilegia: quæ inter, & illud habetur, vt, ceu qui propriæ miniſterio perſonæ medelas tradidit, omnibus, qui expreſſam etiam habent Hippotecam, anteponatur; vt probatum reliquere ſcriptis. Caualc. *deciſ.* 32. *nu.* 4. *parte prima* Surd. *conſ.* 111. *num.* 7. *& deciſ.* 225. *num.* 25. Maſtril. *deciſ.* 10. *nu.* 10. per Tex. *in l. reſtituendæ* vbi Bal. & Salicet. C. *de petitione hæreditatis* Ric. *collec. deciſ.* 9. Thorus *in comp. deciſ. in verbo expenſæ infirmitatis* Roland. *conſ.* 14. *nu.* 26. *lib.* 1. & Caſtill. *deciſ.* 103. *num.* 3. *&* 22. Monacus *etiam deciſ.* Floren. *n.* 26. *cap.* 9. *in tract. de exequut. in veſt.* Neguzantius *de Pignoribus parte* 5. *membro* 2. *num.* K E

A 2. *num.* 25. *dummodo tamen quod tacita existat.* Giurb. *ad conſ. meſſ. cap.* 13. Glo. 7. *num.* 4. Neguzant. *loco cit* Maſtrillus autem, & Caſtil. *locis ſupra cit.* Talem dari potarunt Hippotecam, expreſsa licet dotis habeatur, & anterior exiſtit.

An prædicta vero in poſtremæ infirmitatis medicamentis vigorem habeant explicatur è Facchinæo *controuerſ. iuris lib.* 12. *cap.* 49. Et apta exiſtunt ad mariem, quæ Borgognino, è Caualcano *declarata deciſ.* 3. *de contract. alias* 32. F

DE

DE CHIMICA ET CHIMICORVM STATV.

ARabica poſtquam, & Græca ſeſe in vnum commiſcentes diſciplinæ commune conſtituere corpus, vt Arti quoque vigor inſitus haberetur chimica venerunt, & præcepta, ita; vt ſi ſeparari denuo ex illa deberet medica exiſteret nobiliſsimo reciſa membro ars; æquali ex eo quia modo chimicorum vtuntur, vt Pharmacopęorum arte Medici: ſpargiricam namque circa praxim ſeſe illi verſant, cuius extat moderator Medicus, chimicam qua de cauſa ad medicam reduci artem haud anceps, & ſpargirica iure quidem optimo nuncupatur, quod idem ac deducere ſignificat, ac elicere, cum iſthæc, & mixta diſsoluat corpora, & diſsoluta coniungat naturalia, vt ipſorum inſpiciat naturas, & medicamina, quæ ſalubria magis, & iucunda, ex illis conficiat. Hac de cauſa quemadmodum Phyſica, dum pura exiſtere deſinit, ſeſeque vt corporum reparet, vel conſeruet valetudinem, immiſcet, medicina euadit; huius ita, vel parens dici, vel ſoboles chimica debet, quæ occultas quoad naturę qualitates inueſtigat, illius perſcrutatrix extat, ac Philoſophi nomen eius obtinent aſſeclæ, Phiſiologicoſque inter valent annumerari: R. P. hac de re, vt ſalutem conſeruent, ad ſtatum, & morbos pellant neceſſarij exiſtunt; cum nullo modo cæleſti tàm in foro, quàm in humano huiuſmodi aduerſus artem videatur prohibitio, cum lucri, & auaririæ, & libido ceſſet, ac auiditas; vt explicauit D. Tho. *in* 2. *diſtinct.* 7. *quæſt.* 3. *artic.* 1. Immò non ſolum eoquod hac parant arte medicamina: ſed metallorum etiam cum circa transmutationem verſantur nulla euenit prohibitio; illo namque in caſu quo propria metallum è qualitate migrat, & magica minimè ars interuenit, permittitur, laude immò digni ſunt, nec debent repræhenſionem ſortiri qui eam exercent: proprio namque labore ſibi, ac R. P. comparant vtilitatem, *l.* 1. C. *de metallarijs lib.* 10. Nulla etenim ratione in aliam commutant metalla ſpeciem, vt ipſis obijcitur iſtud eoquod haudquaquam viribus poſsibile: ſed vnaquaque metalli è ſpecie ſtamno nimirum, alia nempe aurum, elici poteſt, nec vlla equidem forma inconueniens; non raro enim, emortua viuacem re vidimus emanare, quod multo magis vigorem in metallis, maior queis ineſt conuenientia, debet habere, vno

cum

A cum ex principio, viuo ſcilicet ex argẽto, ac ſulphure, elementorumque virtute, quorum aliqua maiorem vno in loco efficaciam, nonnulla in alio retineant, & in hoc potius ſtamnum producatur, in altera emanet argentum, in illa diffluat aurum fodina.

Cum ergo naturæ imitatrix ars extet *l. ſi adoptio ff. de adoptionibus*. Nullum huiuſmodi Alchimiſtæ peccatum videntur committere, ſi virtutis, quæ lapidibus ineſt, elementis, aut herbis, efficacia, è ſtamno quærunt argentum elicere, cum ex eodem namque principio deueniant in ſimile habentes ſymbolum difficilis haudquaquam tranſitus exiſtet, §. 1. *inſtit. quibus modis tollitur obligatio.* Plurimæ etenim, ac ſæpius ignotæ inhærent herbis, ac lapidibus virtutes. *cap. fin. 16. quæſt. fin.* Corporeis eoquod rebus, vt D. Auguſtinus affirmauit, naturalia per elementa occultæ quædam inſunt rationes, quibus cum temporalis data fuerit, & cauſalis opportunitas, ſuis, & modis deditas, & finibus prorumpant in ſpecies: *vt 26. quæſt. 5. nec mirum circa finem*, ex Farinac. *in pract. trimin. quæſt. 115. inſpect. 1. num. 98.* ſuis affirmauit ſcriptis. Nulla dignam punitione Alchimiam exiſtere. Vt pote quæ perſpicaci inuenta eſt ars ingenio, cum longe tamen fraus tàm falſificationis circa formam, quàm materies, iuxta ea, quæ adduxit Fabianus *de monte in tract. de emptione, & venditione quæſt. 5. num. 8.* Afflictus *etiam in conſtit. adulterina tit. de condentibus falſam monetam num. 8. lib. 3.* Explicat nullum euenire crimen, Alchimiæ cum opus exercetur; licita eoquod ars habetur. Magicæ niſi artis interueniat miniſterium, & incantationes adſint. Decianus *lib. 7. de falſa moneta num. 12. cap. 23.* Et permittitur ea ſi artis ex induſtria vtatur metallo, vt in propria eſt natura, vt proprium ſcilicet prò probo, & doloſum vendat pro doloſo Alexander de næuo *in addict. ad Abb. in cap. extranea 2. de ſortilegijs*, & licèt Sanctus Thomas *in 2. 2. quæſt. 80. artic. 2.* dixerit nulla eſſe licitum forma ex Alchimiæ confectum artificio aurum vendere, vel argentum pro vero, illas eoquod minimè retinent qualitates, verum quas habet metallum; ſi probum tamen confeciſſet per Alchimiam quis aurum, eo haudquaquam prohibitum in caſu illud vendere, aliquorum namque vti naturalium iuuamine cauſarum, vt naturales, ac veri producantur effectus, minimè vetitum: ſed ſi falſum pro vero artifices vendiderint, falſi plectuntur pœna, & inutiles non ſolum in Republ. extant, pacis verumetiam, vt perturbatores, mendaces, falſarij, ac magicæ ſuſpecti de arte debent ex illa deijci, eam vero ſectari gnaros oportet, quatènus medicinæ inſeruit, ac vt excellentiſſimum Phiſiologiæ pignus ingenioſa verſatur circa opera, vt purum, ſcilicet ex immundo, ac præſtantius euadat: vt cum ſcilicet purificatio, exiccatio, vſtio, calcinatio, ſublimatio, reſolutio, extractio, putrefactio, diſtillatio, colatio, ſiue tintura, præcipitatio, reductio, coagulatio, cohabatio, immutatio, fixatio, liquatio, ac tandem vitrificatio adhibetur, & reliqua, ſpiritus deducat, & aquas, ac è plantis olea, tàm ſpiritoſa trahat, quàm volatilia, fixa quædam, & viſcoſà ex reſinis, nec non olea eruant, ac ſpiritus, cremorem è tartaro criſtallum, liquoremque arcanum ſal, & nonnulla excipiunt; multa etiam emittunt per chimicos medicamina mel, cera, butirum, pinguedines, cornua, vrina, ſanguis, carnes, craneum, calculi, margaritæ, ac gemmæ; plurima eueniunt ex bezuartico ſuccino, è nitro, ac ſale, à ſulphure, ac talco, uitriolo, & antimonio ex mercurio, ac plumbo, ſtamno, & calibe, medicamenta; ex argento denique: ac præclariſſimo etiam inter metalla potabilem deſumunt liquorem, qui non minus affert ſaluti, quàm nutrimento corporis iuuamen, & humanis, ut permittitur uiribus, uita prorogetur inſeruit: huiusmodi circa potionem Adrianus Miſinghir, Sclederus, ac ſcripta non nulli reliquere, quade re illa in parte, qua naturæ tempe-

rat

rat mixta ingenij maximè pollet miniſterio, nec vllo modo à Medicis negligi ſummis immò laudibus ornari debet: vt Scaligeri ſententia. Meccanica enim ars extat, ſuumque habet finem, vt proprijs, & operibus, & laboribus in compoſitorum perfectione, magiſteria, tinturas, quintas eſſentias, olea, & nonnulla quæ penes authores, Spargirica de arte qui ſermonem inſtituunt, velut Philiologiæ fructus, ac pignora, emittat. Si manualis enim abſit opera mortuum eſt equidem Theoricæ opus; maius immò circa illam ponere chimici ſtudium, & ſupremam adhibere ſolertiam, optatum, vt conſequantur finem, debent; ſuos quemadmodum impellere aſſeclas Seuerinus conatur.

Chimica è nonnullis definitur ars, per quam naturalia ſoluuntur corpora, & diſiuncta commiſcentur, vt gratiora, ſalubria magis, ac tuta medicamina reddat. Qua de re haud contumax videtur mihi ſententia, plurimos benè haudquaquam agere, immò in errorem incidere Medicos, nullo qui modo, è chimica, quæ parantur, medelas adhibent, cum venena illas potius reputent quàm medicamina: vt pari etiam forma vituperio ſeſe dignos illi oſtendunt chimici, gregaria qui, è Pharmacopæis compacta, irrident medicamenta, cum omnia, quæ propria minimè parantur ex arte viroſæ, ac malignæ reputent magis naturæ, quã ſalutem inferre, vt poſsint; Non ſemper hac de re chimicæ opera, vel Pharmacopææ fulcro in ægrotorum cura gerere vigilanter ſeſe Medicos cenſeo debere: at iuxta, quæ temporis eſt, diſpoſitionem, quæque in morbis habentur, qualitates, cum infirmi etiam reſpiciantur vires hæc adhibere medicamina. Iure igitur optimo plenam de cunctis cognitionem retinere Medicum oportet, vt ægris valeat iuuamen præſtare. Nec ineptum erit iudicium æterno cum Medicina chimicam nexu colligandam, neque vllum ineſſe diſcrimen, perito niſi à Medico, exerceri quod minimè poteſt, vt aſſerit Cibauius *in cap.* 1. *Alchimia triumphalis.* Nec vllo modo inter ſe Chimici debent, ac Galeniſtæ obijcere, ac peruicaci perſiſtere in ſententia, vt propriam viciſsim artem contemnant; ne quod Galenus in primo de Hippocratis, & Platonis decretis explicet libro eis aptetur ſic. *Plerique ſunt, qui in ſua opinione perſiſtere quandoque mallent, quàm ea, quæ cunctis hominibus euidenter vera cenſentur approbare. Simulant ſe certam illis fidem adhibere, quæ temerè ipſi protulerunt, vt ſuæ quiſque ſectæ decretum aliquod confirmet. Sicut rurſus alij quidem inueniuntur, qui vt dogma aliquod diuerſæ ſectæ calumnientur, ſponte mentiri non erubeſcunt; is enim mos, id propoſitum eſt eorum, qui ſi cognomen ab aliqua ſecta aſſiuerunt, vt omnia eius ſectæ dogmata defendere contendant, etiam ſi nullam cum principijs, atque elementis diſciplinæ neceſſariam connexionem habeant.* Hæc ille. Inter vtriuſque hac de re aſſeclas ſectæ ſincera pax haberi, vnio perfecta, iudicijque venire debet æqualitas, medicamenta ne dum propinant, ac ſeſe interdiſsentiunt ægrotantium in periculum ſalus adducatur.

Chimicæ ſubiectum, quod circa, ſuũ ponit artifex ſtudium, omnia, tàm naturalia, quàm mixta corpora exiſtunt. vegetabilia ſcilicet animalia, & mineralia, quæ & diſsolui poſſint, & coniungi. Qua de re non ſolum circa metallorum trãſmutationem occupantur chimici medicamina verum etiam, quæ vtilis, ac efficacies retineant qualitates naturæ, vt conficiant.

Ipſius duplex è Sennerto finis: internus, ac externus. Primus ut naturalia, & compoſita diſsoluat corpora elaborãt, vt puræ, quæ habentur, partes Medicæ ad vſum artis, humanæque iuuamen vitæ valeant adhiberi, & queis ægrotorum in periculis morbos longè deijcere, ac ſanitatem valeant conſeruare; Duplex etiam poſterior, vel ad metallorum tranſmutationem, vel ad medelas, ac humanæ ad tutamen vitæ dirigitur.

Quos equidem fines, vt chimicus aſſe-

A ſequatur, quibuſdam indiget mediis, practica nimirum, & opere; quæ iſthoc valeant elicere, inſtrumentis, pecunia quoque ac non immerito venit; neceſſaria eoquod, vt emant, deſeruit, vtque haberi operationes poſſint, certat: vt affirmauit Seuerinus *in cap. 17. quo in loco ita. Carbones emite, & fornaces conſtruite, vigilate, coquiteque vos ſine tædio: ita enim, & non alias peruenietis ad corporum pro-*
B *prietatumque cognitionem.*

Chimica vero ars eſt ſpeculatiua, practicas quatenus circa operationes verſatur ars; totius eoquod Naturæ contemplatur æconomiam, ſpeculatiua dicitur.

Huius autem generalia nouem conſtituuntur principia: & illorum primum. Sapientia, priſcorum naturalis, quæ magia, diſciplinas inter, humana recludit,
C rerumque ac veritatum ingreditur penetrale; tres, & contemplatur mundos, ac diſtinguit, Archetipum ſcilicet, Macrocoſmum, & in homine Micocroſmū. Mirabili eorum certè compendio, in ea quidquid vniuerſitate habetur, natura, quæ quidem in naturantem diuiditur, & naturatam. Prior Deus, poſterior quidquid ex illo confectum, quod cum Dei ſit imago nil retinet, vel operatur,
D ſuæ niſi ad Icohis agat ſimilitudinem, ad imitationem ſeſe naturæ genere ſecundo ipſius, & ars extat, & ingenium; vnius tertiò, Analogicè ſaltem agens ſpiritus, Mundi Archeus habetur: hic, ſecundum Paracelſi doctrinam, aura vitalis, ac vitæ ſeminumque directrix extat. Et iuxta Hippocratis opinionem, vnum ſemen, ac vnum receptaculum, quæ tamen, cum haudquaquam obſtet indiuiſa in ſe naturæ vnitas, numero per ſuas operationes ternario in infinitum variatur, quæ circulo tandem concluduntur ſeu rota, quælibet hinc veritas vna, non alia naturæ ineſt perpetuo forma, quàm vmbra corpori, & ramus hæret radici.

Circularis quartò, illa Natura, nenon artis habetur operatio, quæ ſymbola commiſcet, pariaque producit, ac diſ-
F ſimilia, quod operari aſſerunt Chimici ſuæ cum adeò iteratæ girationes durant, vt Cœlum terreſtre fiat, & ſpiritualis corporeum quod eſt, qualitatis naturam deſumat, & hac de re, ſubitas eoquod horret mutationes Natura, ſenſim, iuxta leges, quæ à Deo ſtatutæ, vijs vſque & rectis agit, ac breuibus. Vnde ad perfectiora ex imperfectis, ex imis ad excelſa, è corporeis ad ſpiritualia, quæque ab aliquo procedunt, in idem,
G licèt non æquali forma, redire cogit.

Quintò, quidquid initia cognoſcit, & progreſſus, præfixum habet ſtatum, in quo ſua perfectione, quiete, ac fœlicitate frui valeat.

Generale ſextò Naturæ organum, & catholicum velut, ſiue vniuerſale inſtrumentum, calor eſt, ac vnitiuus amor: in ſole qui reperitur, in centro, & in corde: Hac de cauſa omnia ex uno ad ſingulū
H vnitatis portentum in trinitate præſeferunt, & pari modo tetrenus inde flos cæleſti in mundo, ac cæleſtis videtur fæx in terreno, & quod infra corpus eſt ideam in ſuperiori ſpiritualem continet, omnes enim res vnius à meditatione, & productione illius ſunt imagines, vt nulla viſibilis habeatur mundi pars, expreſſum in qua totum Archetipi non videatur exemplar.

I Septimo celſus rerum opifex nullius adminiculo materiæ: ſed propria ex libertate Naturam, ſed Androginam, fœminam ſcilicet, ac marem creauit, omnia, & nil omnium, tam ſumma tamen, in armonia, & vnitate, vt qualibet in re quæcumque Analogicè ſaltem, & licèt non videatur, in potentiam extet: quod equidem, & ſummum Naturæ arcanum, & mirandum: quin inſtar Medeæ
K filios haudquaquam amat, niſi laceret, dum corruptum prius, ac extinctum ſuperbe inde virens tritici reſpicimus gradum.

Cuiuſque octauò in centro rei veritas quædam cæleſtis puriſſima radij habetur imago, corporeis, quæ lantes oculis eſt imminutæ itaut veritates dum oculis apparent ſpectra, extent, ac vm-

A bræ; quæ latet enim veritas nullo modo concluſo ni à ſpiritu, detegi valet, cuius vt habeatur, cognitio, ſi Natura minimè concurrat, ac gratia, neutiquam tentare homines debent, quam ſequi tutum, eſt, ac totum: ſicut enim in rerum, generatione: ita etiam in rerum, quæ agendæ, cognitione, ac ſcientiarum peritia inueſtigari naturæ in operibus medium debet, quo ſuis coniungantur finibus principia.

B Nonum denique Natura vincit Naturam. Vniuerſalis nimirum ſpiritus ſubiectas includit naturas, ac particulares, Natura Naturam continet; quod namque ſuperius, habetur ſicut inferius, & quod inferius, eſt, ſicut ſuperius: Natura è terra in Cœlum aſcendit, iterumque in terram à Cœlo deſcendit, & ad

C perfectiora licèt ſemper anhelet, aliqua tamen circumſtantiarum ſuſcipit defectu; nec vllam pati emendationem, propria niſi in matrice, ac homigeneo à ſpiritu, valet.

Generalibus è principijs ad particularia chimici deueniunt, dum rerum ad generationem tria cognouiſſe putant. Naturam, ſalem nimirum ſulphur, & Mercurium, queis principij tribuere nomen, omnia eoquod ex illis ortum ha-

D bent, ac in ipſa reſoluuntur vniuerſa. Aquæ namque ac è terræ mixtione generatur Mercurius: ex aeris, ac terræ ſulphur complexu, ſal demique aeris condenſatione, inſurgit, & aquæ, nec plures ab illis combinationes cõceduntur. Ignis autem in omnibus, vt formale principium, inhæret naturæ operibus cum cæleſtium influxus habeatur, & af-

E fluxus virtutum.

Scubhdaria, & particularia ſimul etiã illi ſunt principia; elementorum enim ex concurſu naſcuntur, & copulu non ex quolibet autem indifferenter, pinguis namque ex terra limpidaque ex aqua, optimo quæ diluantur modo ſuſcipi Mercurium iudicant: ſubtiliſſimæ autem, & ſiccisſimæ humido conſortio cum aere ſulphur haberi iudicant: ſalem denique craſſa, & Pontil aqua, & ſalſa, crudo cum aere commixto creſcere F opinantur.

Quam equidem elementorum mixtionem per minima, & actu indiuiſibilia neutiquam dubitarunt confici, alioque modo naturale, contiguumque corpus haud quaquam coaleſcere in dubium euocarunt: quo magis namque res reduntur tenues, eo mixtioni efficiuntur aptiores.

Primo venit, illa inter principia, loco Mercurius; æthereum, ac humidum G liquorem eſſe, aeris conceptum calore; primigeniam, & omnia fæcunditatem, ignis acceſſu, velut mariti ad inſtar, aquam putarunt coniunctam: omnia, ipſa tum ſubtilitate permeat, ac puritate, vitam & motu, & ſenſu, rei cuilibet affert, ſpiritus qua de cauſa ex illis nomen ſuſcipit: Armoniacum ſal, quæ informet, idea, quæ mouear intelligentia, H & glorioſus vocatur intellectus, & varium eoquod valet ex circumſtantijs reddi, purum hac de re per artem illud efficiunt, ne ſordes contagio attrahat: ſolus namque Mercurius imperfectis ex metallis, vt ſolis tinctura ſuſcipiat, ac Lunæ, in Philoſophici opere lapidis aptus eſt, vt ipſe tinctura plenè imbutus vberiori tincturam inferat modo, inuiſibili qui prius impregnari ſulphure debet, vt I viſibili perfectorum tinctura corporum largiori afficiatur ratione, illamque, multo rependat cum fœnore.

Triplicem agnouere, ſuum præcipuè, Philoſophi Mercurium, poſt abſoluram namque primi gradus præparationem, & philoſophicam ſublimationem, ſuum, & Mercurium, & ſublimatum vocant.

Secunda poſtmodum in præparatione, prima quæ ex Auctoribus nuncupatur, primam eoquod omittunt, incrudato iam ſole, ſuamque reſoluto in materiem, huiuſmodi Mercurius corporum, vel Philoſophorum propriè dicitur, illo caſu Rabis vocant materiam, Chaos, & totum mundum, cui omnia inſunt operi neceſsaria, illam eoquod vnitam, vt lapidem perficiat, ſufficientem iudicant, vigorem habere.

Par-

A Partim Naturale Argentum viuum, innaturale partim eſſe reputant, intrinſecum, & occultum radicem in natura continet, quod, niſi præcedens mundatio, & ingenioſa interueniat ſublimatio minimè poteſt euocari: extra naturæ qualitates extrinſecum eſt, ac accidentale; purum itaque ab impuro ſeparant, ſubſtantiam ab accidentibus diuidunt, occultamque per Naturæ viam, reddũt
B manifeſtum, & hoc totius eſſe artis reputarunt fundamentum.

Aliud eſt Naturale, Sal, principium, vt aſſerunt, primum compactum corpus, & ſiccum, vt dicunt: & ſenſibile, omniũ baſis mixtorum, quæ ipſius coniunguntur tenacitate, illiuſque è corruptione ſeruantur, efficacia; criſtallina eſt ſubſtantia per ſublimationem exaltata, ſupra niuem alba, occulta in ſe rubeum
C ſulphuris ſemen forma continens, quod, animatum ſal, aquam viuam nominant, & congelatam.

Continens reputatur ſal, Mercurius autem, ac ſulphur contentæ res æxtimantur: occultum eoquod aduſta in terra principium, omnium remotiſsimum metallorum, vitriolum vulgò, & minerale medium, proprium ſiue ſemen, quod omnia generet metalla; ſales qua
D de re operis eſſe radices credidere.

Sal ſi naturalis abſit neutiquam vllũ poteſt animal vitam ducere; ſal namque illud extat balſamum, calidi, quod ſulphuris humido cum Mercurio, ex quibus eſt confectas, corruptionem repellit; omnibus præbet formam, facilis eoquod eſt congelationis: condire, calefacere, ſiccare, extenuare, diſſoluere, diſcutere, aſtringere, ſuperfluos diſsipare humores ipſius habentur virtutes. Et
E quod maiori dignum admiratione, corpuſcula, ex quibus contexuntur, talis ſunt efficaciæ, denſiſſima, vt penetrare valeant corpora, & vigor iſte varia ex commixtione ita intenditur, vt non modo penetrare ſint potis, corrodere at etiam, plenaque diſſoluere forma valeant; vt Caſſenda affirmauit *ſect. 3. phyſicæ membro 1. lib. 1. de globo telluris fol. mihi 39.*

Tertia rerum ſulphur materia, ſicca F
& calida terra, cuiuslibet præcipua pars rei, omnium lumen corporum, ac tinctura, optima enim preparatione tota chimica moderatur ſcientia: cuiuſque virtus rei è chimicis iudicatur, minor omnium natu, ac omnibus vetuſtior; dignior extat, & fortior, & puer tamen obedientiſſimus: hoc ænygmaticè deſcribunt; Alta Rex voce in mari clamãs habetur; ingens qui me eripiet præmiũ G
obtinebit: Philoſophorum hæc de cauſa terram, Adamicam vocant, & rubeam, elementari in mundo ignem, ſolem in cæleſti, Spiritum Sanctum in intelligibili (quamuis impiè) dicunt.

Alijs inde principijs calorem, iure iurando, affirmarunt euenire, quo ſine congelari Mercurius haud poteſt, maris ille ſubit vices, & Mercurio, qui vt fœmina extat, nobilior, omnium ex hoc
H ipſi rerum tincturam, colorem, coagulum, ac maturitatem adduci iudicarunt.

Totus chimici operis proceſſus, nil aliud, quàm ſolutio eſt, & coagulatio corporis; ac ſolutio, ſpiritus necnon congelatio; vtriuſque tamen vnam eſſe operationem teſtantur. Fixum vero, & volatile perfecta, in ſpiritu forma commiſcetur ac vnitur, quod nullo confici
I modo poſſe aſſerunt; fixum niſi prius ſolutum, & volatile redditum corpus fuerit: volatile per reductionem in permanens figitur corpus: & volatilis demum natura in fixam tranſit, vt pari fixa modo in volatilem commigrarat; Quo autem ſpatio in confuſæ ſpiritu errant naturæ, mediam ſpiritus ille mixtus, corpus inter, ac ſpiritum, fixum, ac volatile qualitatem ſuſtinet.
K

Per ſolutionem etenim res aperiuntur materiales, ac omnimodam patiuntur diſſolutionem aliam vt poſtmodum per aſperitionem, ex mutua ipſorum nouus mixtione, ac ex coagulo fœtus producatur cum impuritas expulſa; chimicis ita ſolutio, rei ſiccæ in aquam reductio, definitur: quodlibet enim corpus, per ſpiritum, cui mixtum, diſſol-

A uiſtur, a ſpirituale procul dubio redditur.

Primam coagulatio operam, quæ naturę incepta ſolutione, ac artis, perficit; ſpiritus etenim nullo congelatur modo, ſolutum niſi fuerit corpus, ac ex aduerſo, vt deinceps explicabo: Huius etiam definitio à Gabero *lib. 1. parte 4. ſummæ perfectionis cap. 53.* Quod rei fit liquidæ ſolidam ad ſubſtantiam humidi per priuationem reductio, plurimis quæ operationibus perficitur; per exhalationem primò, per quam humor coagulabili expirat è re, ſicci, vel halitus per calorem eleuatur; coctione ſecundò, per quam ſolidam res coquuntur ad conſiſtentiã; congelatione tertiò, qua opacis ſales in locis criſtallinam recipiunt formam: fixione quartò, per quam res ignem fugientes, & volucres, aſsuetæ redduntur, vt in eo fixæ manere poſsint, cum neceſſariæ ad vſum iungantur mixturæ: per exiccationem quintò, qua ſuperflua deducitur humiditas; per euaporationem ſextò, aqua per quam ſubſtantia, ſiue humor expirat; exaltatio itaque coagulationem abſoluit, cum ſubtilius euaneſcat; iterata decoctio, vt omnes abeant ſordes: congelatio, tenues qua diſsipantur, & aquoſæ partes; fixatio denique ſpiritus, quæ in corpus incraſſat, & volatile fixum efficit.

Solutione vero, & coagulatione flegmatis expurgatio præcedit, capitiſque mortui, ſeu terræ, quam damnatam vocant, mundities curanda. Flegmatis excrementum duplex, aqueum nempe, ac terreſtre, vtrumque in mixtorum compoſitione materiale cum ſale ſulphure, & Mercurio coniungitur; principia minimè ſunt, ſed loca ſaltem principiorum, cortices, & matrices, quæ cum deſint ſteriles hæ quidem habentur matrices, vt quæ nullam, quæ ex ſe perueniat, vim pænitus è compoſito retineat, ac vigorem; cum huiuſmodi ergo iecta ſuperflua; congrua, quoad ſufficiens extat, cum interuenerit mixtio apto Natura, & ars modo ſuum conſtruunt opus, itaut ſolutio, coagulatio, & expurgatio prolem Philoſophiæ huius emittant, quoad è ſpeculatione ad praxim artis adminiculo traducitur,

Aliæ veniunt etiam chimicæ operationes, proprium, quæ nomen exigunt: & prima quidem purificatio demonſtratur, qua terreis, ac lutulentis quid è partibus diuiditur; hæc autem cum lotiones, & crebræ adhibeantur ſolutiones, coagulationes cum filtratione, vel cum ſuccis digerendo, vel cum ficcatio fiat, ac denique vſtio, perficitur. Calcinatio ſecunda eſt, vel mixti per exiguã in puluerem reductio; duplici hæc modo, vel Corroſione, quæ Amalgamate fit, dum quodlibet, ferro adempto, metallum octaua cum Mercurij parte igni ſupponitur, vt exhalante Mercurio, cum tenuiſſimas retineat metallum partes, puluis reddatur: Præcipitatione, quæ fortes per aquas, regaleſque perficitur, eoquod nil eſt aliud præcipitatio, quam fortes per aquas, & ſpiritus acutos corroſio! hæc fit, cum corpora, per quæ corrodant aquas, liquoreſque diſiuncta denuo à liquore ſeparantur, vt calcis forma remaneat, vel puluerís, hoc non aliter habetur, quàm aliquis cum liquor, vel alia ſit res iniecta corpus forma puluerís diſse paratum, ad profundum peruenit, huiuſmodi ſunt, & Margharitæ, & cor alla, quæ diſtillato in aceto diſsoluta, cum terreſtre infundatur oleum admirando præcipitantur modo. Ita ſoluta corpora, ſoluente relicta è ſpiritu ad fundum præcipitantur, & acrimoniam, quam ſoluente contraxerunt à ſpiritu omnino amittunt. Stratificatione necnon, ſeu Cementatione, quæ nil aliud, quàm corroſiuos per puluerés corroſio, eſt, qui metalla ſuper imponantur, ne lumina ſtratificando ſeſe mutuo contingant. Hæc autem proprio calcinatio nomine haud nuncupari valet: ſed auxiliaria eſt, vt calcinatio conſequatur, operatio. Iſta efficitur ſtratificatio, luminato cum repletur crucibulum metallo, & corroſiui puluerés imponuntur, vt §§§. fiat, ac laminæ ſint impoſitæ ſuper laminas, & puluerés, inter-

A termedientur, ne ſeſe ad inuicem tangant plenum vas donec habetur. Igne poſtmodum per circuitum, vel per reuerberum, committitur, cum auctio, vt res optat, paulatim fiat. Aduertant attamen extremam ne ad corruptionem progrediatur calcinatio, qua omnis forma rei ſubſtantia, pereat, ac virtus: & variè hac de cauſa res calcinantur, & magna ideo vaſorum ignis aliarumque varietas oritur circumſtantiarum; aliqua namque reuerberationis in fornace, libero quædam aere, vaſe nonnulla con-
B cluſo, aperto denique plurima, calcinãtur: vt declaratum è Sennerto *lib. 5. parte 2. ſect. 3. cap. 5.* Fumigatione etiam, quæ per fumum, acrem aut vaporem aliquo abſque liquore metalli eſt corroſio; hæc fumi iuxta naturam, quæ duplex eſt, duplex etiam habetur. Aliquando enim ſicco, nonnunquam humido res perficitur vapore, ſiccus, mi-
C neralium eſt, argenti viui præcipuè, ac plumbi; humidus è liquoribus, acutis, vel aquis, corpora quæ proprijs corrodunt alitibus deueniunt; vt metalla, quæ filo in olla bene obſtructa, & anguſtioris orificij appenduntur, cum ſuper acetum, vel nonnulla corrodens aqua ſtillatim decidat; in cineribus, vel calcinari ponuntur fimo; alia vero, actualem, quæ fit per ignem calcinatio, eo habetur aſ-
D ſiduo cum vinculum igne abſorbetur. Quæ vno haudquaquam fit modo: alia namque vllo abſque additamento ex ſe perficitur; alia verò cum additamentis calcinatur, quæ fuſionem aut prohibent, vel vna cum igne corrodunt, & comburunt; vt ſunt genera ſalium, quẽadmodum ſupra fuit de ſtratificatione explicatum; per cinefactionem enim, vel combuſtionem efficitur. Cinefactio
E eſt ignitio, qua corpora ignis viribus rediguntur in cineres; & illo haberur in caſu, cum humidum, quod nullo modo extiterat combuſtile, & per quod partes connectebantur, igne aſſumitur. Duplici hæc autem efficitur modo: apto namque alia iam igne nuda obijciuntur, & in cinerem abeunt, & quidquid volatile habetur in auras euaneſcit: clauſo F
alia comburuntur vaſe in cinerem nec non vertuntur, vt volatilia quædam cum fixis aſtringantur, & firma fiant; in hac enim ad calcinationis differentiam, vehementior adhibetur ignis, dum illa non in cinerem, at in calcem reducit materiem, & hac de re calcem inter, ac cinerem diſtinctio habetur.

Alter Calcinationis modus combuſtio, per quam, igni quæ ſupponitur, & G
crebrò commota materies, humidas, maxima ex parte, qualitates amittit. Siccatur etiam toſtione, quæ licèt externas adurat, ac internas partes nullo modo tamen in cinerem adducit, vt pari modo in ceruini cornu aduſtione conſpicitur, quod in olla, figulina in fornace, immiſsum, ad albedinẽ vſque vritur, & tali dum conuenienti extinguitur in liquore, ac poſtmodum contunditur. H

Extractio, vel tintura tertia eſt, quæ nullam ſeſe inter continent differentiam, quoad Medicinæ inſeruiunt miniſterio. Nec aliud eſt, niſi optimæ rei eſſentia craſſiori è corpore idonea ſeparata per menſtrua, quæ cum liquidiore adhuc ſub forma extet coniuncta cum menſtruo tintura vocatur: menſtrua enim varia pro materiæ diuerſitate habentur, & vſus: vini ſcilicet ſpiritus, I
aqua diſtillata, ſerum lactis, acetum, & pleraque alia quæ pænes Crollium, & Adrianum Miſinghit poſsunt videri. Duplex autem conditio, quæ in menſtruo requiratur, eſse debet; alia vt ſua nimirum ſubtilitate materiem penetrare, ac puriorem familiaritate partem ab illa poſsit extrahere; altera, vt iacturam citra, & extracti corruptionem valeat ab ipſo iterum ſeparari: vt explicatum è K
Sennerto *lib. 5. parte 3. ſect. 3. cap. 9.* de tincturis, & extractis. Duplici autem forma extractio à Beguino diuiſa fuit: vel generalis nempe, vel ſpecialis. Prior bino efficitur modo: vel abſque medio, cum aſcenſio interuenit, vel deſcenſio, vel cum medio: & tunc, vel ſicca exiſtit, vel humida: ſicca ſublimatio humida nominatur diſtillatio: ſed etenim iuxta

ma-

magni Alberti diuiſionem, cùm vapores aliquo eleuantur aquoſi in vaſe diſtillatio eſt. Ioannes Baptiſta Porta definitionem reliquit: humidarum quod ſit partium vi caloris in vaporem reſolutio, quæ à frigore, ac etiam conſtipatione concurrentibus in liquorem vertantur. Sennertus autem aſſeruit: halitum exhalabili ex re per calorem eleuatorum vaſis obiectu, ac receptaculi, & denſi, & frigidioris, ac in liquorem collectionem eſſe. Triplicem etiam diſtillandi oſtendit modum; per aſcenſum namque ad latus, ac deſcenſum, itaut ingens cum habetur occaſio, ad ipſum debet *ſupra citato* quilibet in loco *cap.* 11. recurrere; quo in loco diſtillationis in praxim deducti afferuntur modi.

Rectificatio ad diſtillationem ſpectat, & cõbuſtio, prima nil equidem aliud extat, repetita niſi rei diſtillatio, qua purior, & redditur materies, & cum fœces, ac impuræ vaſis in fundo partes deponantur, exaltatur. Secunda eſt reiterata diſtillatio, qua diſtillatus liquor in vaſe infunditur, in quo relicta fuerit materia, & ſæpius replicatur, quod efficitur, vt diſtillatus quidquid liquor prima deſumpſit diſtillatione, quodque ab ipſo diuiſum deſideratur mortuo relinquat in capite, vel vt aliquid relicta diſtillatorio inuaſe ex materia, quod prima non diſtillauit diſtillatione, repetita, vt quaſi liquoris vehiculo, qui primò extillauerit, educatur, vt explicauit Baguinus *lib.* 1. *cap.* 4. *fol.* 71.

Extractio vero, quæ cum medio efficitur, illa eſt, puriores, qua, liquidarum rerum, ac ſiccarum humectarum ab impurioribus abſque diſtillatione ſeparantur, & procul ſublimatione partes extrahuntur. Ipſius triplex ſpecies: digeſtio nimirum, putrefactio, & circulatio. Prima eſt, qua elaboratam, ac præparatam noua qualitas, nouaque velut forma inducitur in rem, ſummaque digeſtiuo mediante calore perfectionem requirit, digeſtionis ad inſtar naturalis, qua cibus, & concoquitur, & maturatur; cuius à chimicis nomen tribus datur operationibus: & primò blanda coctio, qua è liquore fæces, quæ alio modo nullo ingenio ſeparari ab eo poſſunt, ſecernuntur, illamque digeſtionem appellarunt: Digeſtio etiam deinde, quæ rei diſſolutioni inſeruit, lentoque ac externo calore in interium qui agit, rei vincula, queis inhæret, diſſoluit aliaſque res ad ſeparationem præparatur. Putrefactio qua de re, ac fermentatio, nec non digeſtio nominatur. Tertia tandem eſt quæ ſuperius explicata, eleuata qua reſamplius defecatur. Digeſtionis effectus notati è Ioanne Georgio in notulis Beguini *lib.* 1. *cap.* 4. *fol.* 49. Quomodo autem præparatur, ac efficitur, docuit idem Beguinus *d. cap.* 4. *f.* 83.

Putrefactio, quæ digeſtio etiam à nonnullis, maceratio à pleriſque ac ſæpius fermentatio, vt ſupradictum, vocatur. Immo aliqui non inutilis virtutis putrefactionis in odio habuerũt nomen, putantes plus ex putrefactione detrimenti, quàm commodi rebus accidere: cum nulla naturalem inter, artificialemque putrefactionem ponatur ex illis diſtinctio, & quamuis extremum ambæ ob calorem, mixti ad corruptionem tendant; maximum tamen habetur diſcrimen. Artificialis namque licet externo fiat calore; artis attamen in poteſtate habetur ipſius regere progreſſum, ac integram compeſcere corruptionem, & depellere; talique modo huius generis putrefactio non integram ad rei corruptionem, ad aliquam tamen ſeparationem tendit. Et ex hoc definitio: quod ſit digeſtio, rei ſubſtantiam ex vaporum retentione, calidique externi acceſſione, præſtantiorem, vt rem gerat diſſoluens eo fine, vt partes aliquo ex Natura modo ſeiunctæ faciliori ex arte diuidantur forma. Hæc ſæpius fermentatio videtur magis, quàm corruptio: colores autem odores, ac rerum immutare ſapores, nouamque producere naturam ipſius proprietas, tardo hæc fit calore, & ab ea generationem orditur, & nutritionem Natura; itaut mutuo ſeſe aſſocientur humiditas, putredo, nec non nigredo.

Ne-

A Neque vllo completa modo putrefactio extat materia donec tota fuerit in aquã ſoluta: Hæc eodem calore ſubtilitate rerum, ignis leuitate, ac temporis maturitate promouetur: naturali ex eo quia forma incedit natura.

Circulatio vero iuxta Beguini definitionem: eſt conuerſio, ſiue liquoris exaltatio ab elementis in Pelicano depurati varias per circulationes, aut rotationes, B quibus, quæ remanent, impuritates, prorſus in præſtantiorem efferuntur gradum: Hæc autem ideo fuit inſtituta, vt liquidæ partes, quæ non dum ſatis perfectæ fuerunt emiſſæ per minima ſint aſtrictæ: Hac, lenis cum adhibeatur externus calor, materia, quæ circulatur, valorum continuò forma extollitur, & iterum denſa redditur, illamque per coctionem, & circularem, ſummum in ſuo C genere ad perfectionis gradum accedit.

Per Chimicos autem, ſeſe inter Digeſtio, ſortiuntur differentiam, & Circulatio, amplioris, quod ſcilicet digeſtio, per quæ craſſior poſſit materia immitti, vaſa requirat Orificij; in Circulatione autem ſtrictius, per quod valeat infundi liquor ſufficiens orificium habetur. Secundò eoquod aliquid in digeſtione diuiditur, in circulatione autem D nil prorſus. Tertiò ex eo quia totum in digeſtione vas humatur, at in ſecunda ſuperior debet pars eminere. Illi ergo liquores circulantur, omnibus qui iam è fæcibus redditi ſunt puriores, & ſumma è quibus poſcitur ſublimatio ac elevata defecatur amplius res.

Quibus autem inſtrumentis vtantur in Circulatione Artifices: Conſule Ioannem Baptiſtam Portã *in tract. diſtillationis*, ac Sennertum. Circulatio vero hoc adhiberi modo: extractus liquor ſumitur, ac circulationis infunditur in vaſe; quinque cum vaſis partes vacuæ relinquatur, equinoque in fimo locatur, aut balneo, prout attenuabilis eſt altitudo liquoris. Aut Paulo profundius immittitur, ita vt reliqua pars vaſis frigido ſit in aere relicta, vt à calore, latenum attenuatio deueniat, ac è parte verticalis, frigore coagulatio fiat, aſſiduoque ac moderato relinquetur in calore vas; intentum donec artifex obtinuerit finem. F

Aliæ habentur etiam operationes, quę Chimico neceſsariæ, de illis etenim cum ceu de communibus Aromatarijs, eo ſatis in ſtatu ſcripſi: hæ autem Eraſio, trituratio, limatura, liquatio, toſtio, vſtio, cinefactio, calcinatio, putrefactio, G fermentatio, cribratio, lotio, maceratio, infuſio, coctio, colatio, deſpumatio, fixatio, digeſtio, expreſsio, & aliæ habentur: fuſiori ſolum hic forma de caloribus, vel mauis, de gradibus ignis aliqua ſubiungere operæ pretium iudicaui. Et primò.

Externus Naturæ ignis præcipuus eſt motor, internique ignis, totiuſque moderator operis habetur. Summa, tali de re, chimicus vigilantia ipſius debet regimen curare, cum, & gradus obſeruet, ac puncta: ex illo namque perfectio, ac operis imminet deſtructio. Hac etenim ratione ars præſtat Naturæ auxilium, H quarum eſt quidem Chimicus miniſter; Natura namque ipſiuſque ad exemplũ ars, velut inſtrumento, ac malleo, cum ſua cudit opera igne vtitur. vtriuſque vnde ignis in operibus eſt magiſter, ac præfectus. Et maximopere hac de cauſa I ignium extat chimico neceſsaria cognitio, quæ cum abſit, alter velut Ixion opifex vano aſtrictus labori, Naturæ fruſtra rotam agirabit.

Ignis nomen ſecundò, penes Philoſophos, vel chimicos mauis homonymum eſt, ſæpius enim pro calore methonomycè deſumitur, ac tali modo quot habentur calores tot ignes. Triplicem in metallorum, ac vegetabilium generatione ignem Natura cognouit, cæleſtem nempe, terreſtrem, & inſitum. Primus è ſole, proprio velut è fonte, in telluris emanat ſinum, fumoſque ſeu mercuriales, & ſulphureos vapores, ex quibus metalla generantur, excitat, ſeſeque illis adnectit; vegetabilium ignem, ſeminibus inſitum iam torpentem commouet, ipſi- K

que

A que igniculos, vt ſtimulos, vegetationis ad opera ſuperaddit. In terræ latet viſceribus ſecundus, cuius, & impulſu, & opere ſubterranei vapores ſummitatem verſus perporos impelluntur, ac tubulos, telluriſque è centro ſuperficiem extenditur vſque: tum vt metalla componantur, vbi terra protuberat, vegetabilium etiam ad productionem, cum ipſa & putrefaciat ſemina, & molliat, vt generatio præparetur, obtinendam. Primo
B è ſolari, tertius, vapido ſeu vapores emittente nempe metallorum prognatus fumo necnon menſtruo infuſus, cum humida ſimul creſcit materia, ipſius intra robur, vinculis velut adſtrictus retinetur, aut verius, ceu forma ſuo connectitur mixto. Vegetabilium autem hæret inſitus ſeminibus, è paternorum donec radiorum ſollicitatus acumine
C commouetur, intrinſecè tunc excitatus, materiem agit, & informat, plaſteſque fit, ac totius diſpenſator mixti: animalium vero in generatione, cæleſtis inſenſibili forma ignis cum animali cooperatur; primum etenim eſt agens in natura; ſeminis autem calor terreſtri correſpondet calori, & putridum ſemen dum reddit, illud fouet, ac etiam diſponit; ſemini autem calor inſitus materiem ſolis
D filius aptat, formamque optimè præbet.

Sui tertio autem in operis materia triplicem obſeruarunt ignis diuiſionem Chimici: Naturalis nimirum, non naturalis, & contra naturam; Naturalis, ille cæleſtis, igneuſque ſpiritus, qui materiæ inſitus ipſius cuſtoditus in profundo, ac ſtrictiſſima deuincitur forma, qui ob metalli vim hebes perſiſtit; chimici donec ingenio, ac externo excitatus, cum
E liber effectus, ac ſolutum habuerit corpus, mouendi adeptus fuerit efficaciam: quolibet autem in mixto, caloris, ac Naturæ motus principium ignis: nec vllo modo ignis vocatur naturalis, qui accitus, ac extrinſecùs aduenies, vt naturalis vires augeat, ac multiplicet, miro eſt introductus artificio. Contra naturam vero ignem appellant qui putridum reddit compoſitum, naturæque F
temperamentum corrumpit, imperfectus extat, generationis namque ad effectus inualidus, ac vltra corruptionis terminos haudquaquam progreditur. Huiuſmodi ignis, vel menſtrui calor eſt, ignis tamen contra naturam impropriè ipſi nomen tributum, quodammodo enim iuxta Naturæ leges eſt; incolumi ſiquidem ſpecifica forma taliter materiæ corruptionem infert vt ipſam generationis G
ad effectus habilem reddat.

Ignem quartò corrumpentem, qui naturam contra vocatur non alium ab inſito: ſed primum eius gradum eſſe credibilius habetur: Naturæ namque poſcit ordo, vt generationem corruptio præcedat. Ignis itaque inſitus Naturæ conſentiens legi alterutrum exequitur; duplicem nempe dum ſucceſſiuè in materia motum excitat; corruptionis primum, qui lentior, debili è calore, vt corpus H
moliatur, ac præparet, excitatum; generationis alterum, qui vegetior, vehementi compulſum à calore, vt elementare corpus, quod per priorem diſpoſitum, animam, ac plenam ſuſcipiat formam. Duplex itaque duplici ex eiuſdem caloris gradu, ignis producitur motus, nec duplex vllo modo ignis debet haberi; at longè potiori iure violento igni, I
& deſtruenti contra naturam ignis nomen dandum.

Innaturalis, quinto, ignis ſucceſſiuos per digeſtionis gradus naturalem, ſiue inſitum commettitur in ignem, illumque augét, ac multiplicat; totum autem, chimici, arcanum in Naturalis multiplicatione ignis conſiſtere iudicant, proprias qui vltra vires nullo modo ſimplex agere, perfectam neque imperfectis com-
K municare corporibus tincturam valet, ſibique ſolùm ſufficientes retinet vires, nec ſupra, quod ſibi deſumat, habet; per innaturalem autem, qui multiplicandi maximè abundat virtute, multiplicatus potentiori agit forma, naturæque terminos extra ſeſe protendit, aliena exuberantem propter, tincturam, abſtruſumque ignis multiplicati theſaurũ,

ac

A ac imperfecta cum tingant corpora, & perficiat.

Aquam, ſextò etiam ſuam ignem vocant chimici, eoquod ſummè calida, igneoque imbuta ſpiritu, & hac de cauſa ignis ab ipſis aqua nominatur; perfectorum ex eo quia metallorum corpora, communis quam ignis, concremat, ac exurit; illa namque perfecto metalla diſſoluit modo, cum noſtro reſiſtant igni, nec ab ipſo valeant diſiungi: ardés
B hac etiam ratione appellatur aqua; ille autem tinctura ignis, aquæ occultatur in ventre, duplicique per diſſolutionem forma, corporis nempe, ac multiplicationis effectum ſeſe manifeſtat.

Et duplici eoquod, ſeptimò, generationis in opere vtitur Natura igne, intrinſeco ſcilicet, ac extrinſeco: rerum prior ſeminibus, ac mixtis inſitus, ipſo-
C rum occultatur in centro, corpuſque ſuum vitæ originem velut, ac motus, agitat, & viuificat: poſterior vero, aduentitius nempe, ſiue à Cœlo effundatur, ſiue terra priorem è ſomno, vt ſopitum, excitat, ac ad opera impellit; vitales namque igniculi ſeminibus annexi externo, vt ipſi moueantur, & agant, motore indigent.

Aequali, octauo, ratione Philoſophico ſe res habet in opere: lapidis nam-
D que materiem internum concludere ignem, qui aliqua innatus ex parte, & aliqua, more Philoſophorum, ſit additus æxtimant; illi quippe duo coniunguntur, ac intrinſecus, homogenei eoquod ſunt, innectuntur: internus opera externo perficit, quem, ſecundum artis præcepta, & Naturæ Chimicus adminiſtrat. Priorem hic ad motum impel-
E lit, ac binas illius eſſe velut rotas, occulta quarum ferius ocyus à ſenſibile concuſſa mouetur, ita naturæ auxilium Artem præſtare iudicarunt.

Medius, ponò, externus ignis proprium inter motorem extat, ac materiē, qua de cauſa euenit, vt quemadmodum ex ipſo motum habet, ita & illam commoueat; ſi intenſè namque, fuerit ac remiſsè impulſus, pari vice in materiem, in qua operatur, infert, ac totius denique operis formam externi ex ignis menſura prouenire haud illis dubium. a

Externi, decimò, gradus ignis, ac puncta ſi Chimicus ignorarit Philoſophicum haudquaquam accedat ad opus: lucem, eoquod è tenebris nullo modo eruet, ſua niſi, & elementa etiam; quorum per media conuertuntur extrema, tranſeant per media calores.

Quatuor, vndecimo, ignis conſtituere gradus, perfectam quemadmodum, G
elementorum lapidis præparationem in quatuor arbitrati ſunt conſiſtere; qui equidem gradus, ignis, balnei, cinerum, carbonum, & flammæ vocantur, obtenticum illum etiam appellant; quemlibet autem gradum, ſua, duo ſaltem, ac tria ſæpius, puncta dicunt habere; ignis enim ſenſim; ac per puncta, ſiue in augmento fit, vel minuitione, Naturæ ad exem-
H plum, cui nil tam alienum, quàm violentum extat, debet moueri.

Primum, duodecimo, caloris balnei punctum febrilis, aut ſimi calor dicitur; balnei ſecundum ſimpliciter, primum ſecundi gradus punctum, ſimplicem eſſe cinerum calorem, dicunt. Secundum autem arenæ calorem, carbonum autem ignis, ac flammæ puncta proprio carere nomine affirmant: ſed intentionis iuxta, I
& remiſſionis actus intellectus per operationem valent ex Chimicis diſtinctionem habere.

Decimo tertio Tres non rarò penes Chimicos ignis videntur gradus; cineris nempe balnei, ac ardentis, carbonum, qui ignem, nec non flammæ comprehendit; ſimi nonnumquam ignem inter, ac balnei diſtinctionem poſuere.

Quatuor autem, decimoquartò, con-
K ſtituti gradus. Primus nimirum, carbonis cum gradus placidus habetur, & mitis; ſecundus cum iam acrior effectus; tertius cum deſtruit, quando ſummus quartus. Primus nempe à tepore ſub alga latente vſque adoleoſorum ſubleuationis ſpirituum ignem; tertius obſcuram vſque ad ignitionem, & extremam vltimus vſque in reuerberi

potentiam, conſpicitur.

Helmontius autem Decimoquintò cum ſuo more Naturæ ſecreta profundior. velit conſiderare acumine, ſi cius velut fuiſſet à ſecretis, quinque ſupra decem conſtituit gradus, cumque chimicum Naturæ imitatorem eſſe contendat, explicat. Vt primus ſit, vbi prima eſt remiſſior frigiditas; ſecundus quem admodum aquæ non glaciatæ calor extat: cum remiſsè tertius friget, putealis vt habetur aquæ: teporis quartò leuioris, cum iam tepet quintus; noſter eſt ſextus calor; febricitantis ſeptimus; materialis octauus ſolis; diſtillatorius nonus, quique iam tactum exuperat; Decimus quando cum ebullitione diſtillat; vndecimus cum ſulphur, ficcuſque ſublimat ſpiritus; cum liquefacit duodecimus, ac ſpiritum ſublimat; in ſubfuſca eſt Decimus tertius ignitione; candens decimus quartus habetur ignitio; follium decimus quintus, ac reuerberi, vltimatuſque rigor exiſtit.

Maximum denique ſtudium chimici, vt ſuum occultarent ignem ſtudium poſuere, adeò quod illum vix explicare ſint auſi, at per qualitatum deſcriptionem, & proprietatum potius, quàm per nomen explicarant, vt aerofus nimirum; vnoroſus, humidus; ac ficcus, vlatus necnon, & aſtralis extet, qui artificis ad nutum facili intendi, aut remitti per gradus valeat forma. Sed meum hac in cauſa iudicium afferre nullo modo laborioſum: vt ignis nimirum calor, non eiuſdem ex vi: ſed ex vſus forma procedat; quamuis enim non pauci, primum è balnei calore gradum, cineribus ſecundum; arena, vel ferri limatura tertium, è nudo quartum igne non decedere velint: balneum tamen eiuſdem haudquaquam formæ habetur, ſed nunc tepens eſt, nunc feruens: primum immò balnei caloris punctum febrilis, vel fimi dicitur calor, balnei ſecundus ſimpliciter, quilibet eoquod propria retinet gradus puncta, quæ duo ſæpius, non rarò tria exiſtunt; modo maior etiam, ac modo minor in cinere, patente quemadmodum incinere, ac igne reperitur: materiem namque iuxta, quæ præparanda, gradus adhibet artifex, cum tamen & ad præparationem, & ad materiam reſpectus habeatur. Hic autem per fornacis ſpiracula, vt operantis eſt voluntas, moderationem excipit, cum, & augmentum, ac, vt materia exigit, & occaſio, poſſit minuitio fieri: vt explicatum è Libauio fuit, ac Porta. Sentim namque ac per puncta in auctione; & in minuitione motum debet ignis excipere claro hac de re modo patet ignis gradus artificis, vt arbitrium remitti, ſecundum occaſionis indigentiam, & operis debet.

Acriter ſeſe inter bellantur, & pertinaciter Chimici, vtque naturalium quæ principia ſint demonſtrarent, Philoſophorumque declinantes ab opinione primam ſali, ſulphuri, ac Mercurio cauſam dedere: varias vnde Priſcorum ſententias, vt legentium ſatisfaciam votis, adducere haudquaquam neglexi.

Et quæ prima venit Epheſio ex Heraclito, & Hippyſi Methapontino Pythagoricæ ſectatore doctrinæ habetur; naturalium ipſi enim pro rerum principio ignem, illa moti ratione; quam Plutarchus 1. *placit.* 3. refert, poſuere: Cuncta namque ex igne generationem excipere, ac in ipſum reduci aſſerunt: cum vniuerſa patent initio extenſione ignis progenita. Craſſiſſimas quoniam illius partes, cum ſeſe inter coirent orbem conſtituiſſe telluris autumarunt; eamque exindo ignea cum ex vi, quæ ſuperſtes erat, laxata extaret, aquam protuliſſe harumque ab exhalatione aerem emanaſſe: ſubijcit etiam Plutarchus, quod in tertio Phyſicorum 5. Ariſtotiles addat: ipſos credidiſſe, & Mundum, & omnia ex igne creata in mundi conflagrationé in eum diſſolui: itavt quemadmodum ex igne principium, ex quo eueniant cuncta; ſic etiam in quem omnia reſoluantur, finis extet. Omnia nonnulli, & raritate genita, & denſitate iudicarunt: vt ignis ergo aer condenſatus euadit, iſte, cum denſior fiat in aquam cedat; &

hæc

A hæc reddita denſior terram generet; ex qua, cum rara efficiatur, ſit aqua producta; & inde, cum rarefiat aer gignitur, & ex illo iam rarefacto ignis producatur, quem ob progreſſum, quæ in terram deſcenſione, à terra in ignem aſcenſu, fit.

Anaximenes, ac Diogenes aerem ſimplicium eſse, ac omnium principium corporum conſtituere. Hac de cauſa eoquod ex aere ortum habent, ac in ipſum cuncta reſoluantur, aſſerunt noſtra quod anima (cum aer ſit) nos concludat: & totum in ſe, ſpiritus, ac aer, mũdum complectitur; Synonima vero ſpiritus, & aer extant reliqua etiam ex illo elementa emanaſſe iudicant, & cuncta ex ipſis creata.

Qui vero ex aqua originem rebus tribuere Thales, ipſiuſque fuerunt ſectatores, qua moti, ratio Euſebium penes Euangelicæ præparationis primo habetur; quod ex aqua nimirum omnia generentur, ac in ipſa intereant. Ariſtoteles attamen primo Methaphyſicæ 3. illam conijcit præcipuam fuiſſe Thaletis ſententiæ rationem, humidum quod tã ſemen, vnde fit eſſe videret, quàm vnde viuit, alimentum: Hanc idem habet Plutarchus, aliamque adijcit cauſam, exalationibus nimirum ſolis, ac ſyderum, ignis, totuſque mundus ex aqua miſsis nutriatur.

Huiuſmodi etiam opinionis Helmontius exiſtere videtur: dixit namque. *Aqua eſt vnica rerum cauſa materialis, quatenus aqua initij naturam in ſe habet, in modo puritate, ſimplicitate, ac progreſſu, initiandi, prout eſt in termino diſſolutionis, ad quem cuncta corpora per materiæ vltimæ reductionem redeunt.* et alio in loco. *Omne corpus viſibile, & quod elementorum mixtura conflatum creditur, fieri materialiter ex ſolo aquæ elemento quod primordialiter in rebus conſtitutis cunctis ſe habet per modum laticis.* Cuius pro ſententiæ defenſione aptum id equidem habetur, quod ex Homero.

Oceanus cunctis præbet primordia rebus.

Et ſcholiaſtes ait: Heſiodum, cum dicit chaos primum exortum, primum aquam rerum omnium principium exiſtere ſignificaſse: prætereo tamen, quod omni tali de cauſa ortum ex aqua exeipiunt (vt ſubijcit ſcholiaſtes Heſiodicus) & quod reliqua ſcilicet elementa ex ipſa eueniunt; condenſatione fiat nimirum terra, maiorique vel minori aer emanet rarefactione, ac ignis, cæteraque ſimul ex ipſis progenita.

Nonnulli etiam adſunt qui naturaliũ eſſe rerum principium terram affirmant, quos inter Syrus Parmenides: omnium qui terram eſſe rerum principium, ac elementum ſcripſit: eamdem Plutarcho, ex Xenophani ſententiam tribuit Euſebius, ac celebre affert carmen, quod Empiricus, Theodoretus, ac alij ex ipſo habent.

Ex terra omnia ſunt in terramque omnia tendunt.

Per varios enim rarefactionis gradus, aquam primò ex terra, ex aqua aerem; ac ignem denique procreari ex aere sũt arbitrati: Heſiodi autem ſcholiaſtes Hipponem terram rerum principium feciſſe affirmauit.

Ex duobus nonnulli, & tribus aliqui, ex quatuor quidam, ex quinque plurimi æxtimarunt haberi principia elementis: ex infinitis plerique ac atomis iudicarunt, ex illis autem, qui duo ſtatuerunt primordia Xenophanes eſt, de quo Empiricus 3. *Hipot.* 4. *Scilicet ex terra, atque vnda progignimur omnes*, & Galenus *com.* 1. *in lib. de Natura hom.* Sabinum arguit, qui vitio Xenophani dederit, eoquod hominem aquam eſſe, ac terram affirmarit; attamen hoc nullo modo Thales aſſeruiſſet: valet etiam Parmenides, ipſo vel ex Ariſtotele quidquid ille circa vnitatem, principijque immobilitatem oppoſuerit, videri: cum Parmenides etenim omnia ex luce confici, ac tenebris dixerit.

Et luce, & nocte obſcura ſunt omnia plena.

Ariſt. 1. *phyſicorum*, & *Methaphiſicorum*, 5. Verba hæc de calido accipit, ac

frigido, iſtaque Parmenidem aſſerit poſuiſſe, vt ſi terram conſtitueret, ac igem. & hac de re Aerem, & aquam, è quibus fecit Parmenides mixturam: vt dixit idem Ariſt. 2. *de Generat.* 5. Euripides etiam illius ſequutus doctrinam poſuit, penes Empiricum etenim reliquit.

Aetheraque & terram rerum decanto parentem.

Aetheris namque nomine ſecundum Ariſt. 1. *de Cælo* 3. & 4. *Phyſicorum* 5. *ignis venit.*

Eos vero inter, qui ex tribus affirmarunt conſtare Onomacritus habetur, qui apud Empiricum ignem, aquam, terrãque pro principio ſtatuit: poſuiſſe Magi etiam apud Laertium eadem tria, leguntur, vt videri Virgilius illis in carminibus poreſt, quibus ita.

Tum Pater omnipotens fœcundis imbribus æther.
Coniugis in gremium lætè deſcendit, & omnes
Magnus alit magno commixtus corpore fœtus.

Quatuor autem eſſe rerum principia Xenophanis extat ſententia, quæ apud Laertium conſpicitur, & maximopere Ariſtoteli placuit; cum calidæ namque ac frigidæ, humidæ, ac ſiccæ ſeſe commiſcerent qualitates, omnia componere affirmant. Galenus etiam, de Meliſſo *com.* 1. *de Natura hominis*: Qui eum ingeniti entis, & incorruptibilis nomine quatuor ex elementis materiẽ, ignis videlicet, aeris, terræ, & aquæ ſubſtãtiã intellexiſſe conijcit: His etiam Empedocles, & nonnulli accedunt.

Habentur præterea non pauci qui rerum in principium atomos conſtituere, ſua ex quibus Empedocles elementa fertur confeciſſe; cum è minutiſſimis quibuſdam flaminibus, quæ velut elementa ſint elementorum quatuor illa conſtituerit componi; ac Democritus, cum nec ex punctis, nec ex nihilo naturalia confici videret corpora, illa corporalibus ex atomis fieri neceſſariè firmauit; Huiuſmodi etiam è ratione adductus Epicurus, haberi atomos certat, qua vſus eſt Ariſt. 12. *Metha.* 3. & 1. *phyſi.* 9. Primam illos nimirum in rebus materiem, quæ ingenerabilis, & incorruptibilis eſſe: cuius ex præexiſtentia originem omnia ducant, inque ſuperſtitem cuncta denique reſoluantur: huius enim inſenſibilia ad corpora, Naturæ opus terminatur.

Præclariſsimus autem Sennertus non non ex atomis elementa principium excipere: ſed atomos ab elementis promanare affirmat, primo etiam de atomis *in cap.* igneæ, aqueæ, terreæ, atque aeræ qualitatis illos aſſerit dari, ac exempla de ipſorum quolibet, quæ breuitatis gratia prætereo, adducit. Mihi vero ſufficiens tantum erit vt ad chimicorum properem principia: ipſi enim è ſulphure, vel Mercurio, & ſale cuncta confici affirmant. Et primò ſalis nomine ſolidam, ſapidamque ſubſtantiam, quæ aquę diſſoluatur ad inſtar, exiguoque creſcat calore, ac vehementi firmetur igne, venire dicunt: ſulphuri, non quæ vulgò noia; odoram atenim, odoroſam, inflammabilemque adſcribunt eſſentiam, quæ rebus alio modo laxis, & etiam diſſolutis in gluten adhibeatur: Mercurius, non Hydragiricus, vel argentum viuũ, at qui, & limpidiſſimus extet, ac ſubtiliſſimus vocatur liquor, qui & aliqua præditus aciditate, quæque facili modo corpora penetret, ac euaneſcat. Quæ certè principia cunctis exiſtere in corporibus declarant, in quæ omnia reſoluantur; nullum etenim corpus à Natura compoſitum in plura, vel pauciora ſpeciali poſſe artificio diuidi, quàm ex his tribus queis omnia generentur. Hæc autem principia prima ex materia, quã Deus è nihilo traxit, producta, et quatuor inde fluxerunt elementa. Exemplũ in plumbo adducunt, artificis quod opera minium, ceruſam, vitrum, & ſpiritum emittat: talique modo tribus ex his principijs, & mundum, & omnes, quæ corporeæ, creaturas fumi eſſe ad inſtar compactas: Gallus autem Amonymus, in Phyſicæ reſtitutæ Enchiridion, tria materialia elementa, quæ principia: terram

A ram ſcilicet, aerem, & aquam extitiſſe iudicat, rerum eoquod incompoſitione illa ſeſe habent remotè, quæ ſoli Deo præſtant obedientiam, & Naturæ; nec vlla poſſunt, vel arte præparari, vel ingenio; tria etiam alia, ſal nempe ſulphur & Mercurius, exinde progenita: hæc autem ſic fuere ab illis producta, vt Mercurium ſeſe terra commiſcens, & aqua, ſulphur terræ, ac aeris complexus, & ſal denique aeris, & aquæ producat con-
B denſatio. Nec plures vllo modo poſſunt combinationes dari: Naturæ namque ignis, formale velut principium omnibus ineſt, cæleſtium cum influat virtus, ac ſimul operetur. Ex quibus tria mixtorum genera, mineralium ſcilicet, vegetabilium, & animalium deſumuntur; ſuam hæc autem efficaciam; è Cœlo miſſam, retinent: quod, & ab intelli-
C gentijs, & iſta è ſummo Opifice, in quo virtute maxima perſiſtunt, omnia regantur: Chimici enim ex firmamento vitam elementa deſumere, intelligibili hac autem ex mundo, qui, & à Deo ſolum, & eius externo viuificetur ex verbo: vt ſcriptum fuit è Crolio *in Præfat. Baſilic. Chimica fol.* 86. Taliter autem prima dum quærimus principia, Deum ſectamur: Ipſæ namque omnium primus, & ſenior cunctorumque principium extat princi-
D piorum. Naturales è nihili baratro, & res eduxit, & corpora: ex ipſo, cauſa velut efficienti omnia pendent. Priuſquam enim omnes productæ res, & nil, quam ipſemet Deus, valet afferri. Primum qua de re naturalium authorem illum eſſe, ac principium chriſtiana debet Religio ſtatuere. Ipſe namque altiſſima, quæ eius eſt, bonitate, (cum nil haberetur, & nulla quæ in opere deſudaret Natura) maxi-
E maque ſapientia omnia creauit, & potentia, quæque non erant, produci res iuſſit, & vt Geneſis 1. iam factæ.

Nec vllo modo Chimicorum iuxta ſententiam inferre iudicium debemus, eorum vera principia: Vt Sennertus enim chimicis explicat in genere de principijs; illa non corpora, ſimplicia vel elemẽta: prima ſed vel mixta, peculiares aut prima increatione haberi maturas, quæ F
alijs naturalium ſpeciebus rerum inſitæ, vel proprij principia generis, quæ cùm ſeſe inter, tum elementis etiam vario commixta modo; alijs naturalibus, rebus, quæ generationi obnoxia, & corruptioni, decentem infert materiem: tali modo in mineralibus, gemmis, lapidibus plantis, animalibus, & reliquis proceditur.

At principia poſtquam conſiderarunt, chimicaque didicere artifices opera, ipſorum deinde mens auido torquetur deſiderio, ingentique premitur cura, tot expetitum veri, vt lapidis obtineant compoſitionem Philoſophici, vniuerſa, quo haberi (catholicam dicunt) medicina poſſit; ac puriſſimum in aurum, quod minimè à naturali alienum, & maioris immò perfectionis atque valoris tranſmutare metalla valeant. G H

Quæ autem ad Catholicam attinent medicinam hæc mihi dicenda occurrũt, decem nimirum, quæ ab ipſis afferuntur, eſſe rationes, vt ipſorum inducant homines ad fidem. Et primò, quod ſicut omnia ignis comburit, vt vniuerſa, quæ auro admixta ſunt, metalla conſumat antimonium, illudque relinquat intactũ, ſimili haberi poteſt modo, quæ adcuncta idonea medicina: virus addunt etiam I
dari, vt arſenicum, auri pigmentum, caniſque rabidi ſpuma, omnibus quod nocumentum adducat; & inde inferunt medicamen eſſe, quod cunctis vtile corporibus, & morbis; quaſdam nec non haberi medelas, omnes quæ partis, cui applicentur, auferant affectus: Lupi nimirum hepar cunctos hepatis medeatur morbos; Cerui de corde os mala ſanet cordis; æqualiter Pharmaca reperiri, K
omnia quæ corporis mala curent, aſſerunt.

Mundi etiam primò animam dari affirmant, quæ ſpiritus, intrinſecùs omnibus alimenta ſubminiſtrans extet, ipſoſque reliqua inter, homines, quibus pariter ac innatum calidum, humidumque primigenium, intimum inſit, ac verum, nutriat.

Iſte

A Iſte ſecundò, vt ſpiritus, vel, cùm aere inſpirando inductus, vel vna cum cibis deſumptus attrahitur, ita diſſoluatur, vt quoquo modo veniat, eodemet diſcedat: adeò vt cum vitam ingrediens inferat, ſic mortem etiam exiens inducat, Hac ratione reliquum, vt Alchimiæ artificio noſtram conuerſum in ſubſtantiam ſpiritum inexolubilem reddat, ac firmum efficiat: vnicum, tertiò, eoquod B aurum, vt hunc detineat aptum exiſtere viſum eſt, quod ſcilicet nullo ex agente ita valeat diſſolui, vt corruptionem ſubeat. Hac de cauſa taliter debere aurum aperiri aſſerunt: vt ſolis ipſius radijs, à quo ſpiritus, velut à viuo gurgite deuenit, quodque arte, ceu ipſius corde mundi, expoſitum; adeò ipſum combibat, vt ſpiritus radiuſculi, qui cum luC ce aduenium, ſpiritus radiuſculos, qui laxo latent in auro, valeant contingere, neque ab ipſo euolabiles reddant: qui ab illis adeò irretiantur, vt maxima ſpiritus cumuletur copia; & id tandem euincat, vt illa tantum auri ſtamina, quæ ad fixionem vtilia, ſuperſint, Quarto iam haberi, quod Philoſophicum vocant lapidem ob perfectiſſimam fixionem; & verum potabile aurum ob rubeſcentem D ſubſtantiam, quæ aut caloris vi, aut humoris facilè in liquorem diſſoluatur, & Catholica medicina, quæ omni remedium in morbo, & vitæ ſit Elixir, quod vt perpetuo aurę ducantur, præſtet. Quinto etiam hoc Elixir in cibum aſſumptum, caloris vi, ac interni humoris in ſpiritus vniti corpore tenuatum, in totum penetrare corpus, ac ipſum pariter frigere, & indiſſolubiliter E cum illo cohærere valeat, adhoc, vt exinde homo breui haud vulgaribus indigeat cibis, qui ſpiritus copiam, elapſi loco, inducant, ſed hoc in vitæ progreſſu famem depellat, ac ſitim: Sexto quoque accidere, terrenæ vt fœces, & craſſa velut ſubtegmina paulatim æquentur, & relictis ſolis ſtaminibus, quibus homo ſemper humana conſeruetur in ſpecie, textura ſubintret, quæ pænè tota ſit ſpiritus: vnde, & homo euadat, niſi omnino ſpiritualis, quo modo Angeli, F ſit proximè ſaltem, vnde illis Paulo minor dicatur. Septimò tali eaſdem conuenire homini dotes, glorioſis quas, poſt mortalium reſurrectionem, Theologi corporibus tribuunt: agilitatem, ſcilicet, ſubtilitatem, impaſſibilitatem, & claritatem adduci; licèt ea intelligi claritas debeat, quæ oculis extet incoſpicua mortalibus, cuiuſque ſolaris modo: ſeu viſibile ſolum quaſi indumen- G tum habeatur. Nil octauò in rebus permanere, quod huiuſmodi lateat hominem: eoquod ob omnigenaeitatem perfectè cum ſpiritu, vel mundi anima cõmunicet; neque materialibus obfuſcetur tenebris, vel amplius impedimentum habeat, ipſa immò rebus omnibus præſente mundi anima, & omnium ſciente rerum cognouerit. Poſſe nono ipſum adeſſe, qui, quando, & quomodo requi- H ret, quidquid expediens erit, doceat; licèt familiariter etenim ſuis cum ſimilibus, hoc eſt pariter in mortalibus haudquaquam verſetur: in propenſionem adhuc tamen reſpicit, pura qui præditus mente, ac veri amans extet; atque ſui taliter aliquo modo ſimilis habeatur, vt ad eos illam propter erudiendi cauſam, diuertere non tarò valeat. Decimo tandem nulla exiſtere opera, quæ ſtupenda I ſint, & patrari minimè valeant, & in quibus vires, aut applicationis ignorẽtur modus, aliaque polleat facultas, nec aliquid poſsit haberi, quod non pertingat, cognoſcat, & aſsequatur, quæcumque immò vult, copulare valeat momẽto: cuncta etiam tali affirmant vegetabilia poſſe curari medicina, vt fæcunditatem ſcilicet inferre ſterili, hyemem in æſtatem commutare, ac ex aduerſo, va- K leat: vt hyberno etiam ſpatio, quos profert æſtas, det arbores; pluries necnon vt herba, vel truncus ſingulo fructus producat anno: tali bonam de re arborem, & recentem ex putrida reducat, & veteri, vt in dulcem, ex amara, propellat naturam, vt pyri ceraſos gignant, & ceraſi pyros, & omnes denique arbores poſſit, vel herbas tranſmutare.

Hæc

A Hæc Medicorum ſunt inſomnia, et deliramenta: propriam etenim haud tẽperantes inſaniam plurima ſunt auſi promittere, ſed nil operantur. Vbi queis talia conficere poteſtas? An immortalis aliquando viſus homo? Puerilium itaque vt Plinius loquitur deliramentorum texturæ, auidæque ſunt commenta immortalitatis; & hac de re omnia à chimicis exarata eoquod non omnia, ſed quæ aduri poſsunt, & inflammari, corrumpit. Quod ſi ignis admodum vniuerſalis ageret medicina, qua effici ratione poſſet, vt humores tantum infectos expelleret, non ſanguini autem, vel bonis, & corporis partibus, & humoribus damnum inferret? Quamuis enim Coryphæus Medicorum, Galenus equidem theriacam, expulſoris inſtar ignis, noxios affirmarit abſorbere humores: vniuerſam tamen, vt Paracelſiſti, medicinam haudquaquam inde confecit, ſummam vero theriacæ demonſtrauit efficaciam, quæ nocuos non tantum in humores agit, ſanguinem at etiam alterat, & corpus: conſtitutam necnon ſi quantitatem excedat ex pharmaco in venenum trafit.

Quod autem ad antimonium ſpectat, omnia cum aſſumere, præter, aurum, dicant metalla neutiquam Sennerto placuit; cum antimonium affine metallis dixerit, ac perfectorum cum iam firma non ſit affinitas in compoſitione, vt in auro eſt: accidit vt ex antimonio diſſoluta, & corrupta; vel infumum abeant, vel cum illo coniungantur; auri ſed enim eoquod firmior compoſitio, nullo modo id ex antimonio corrumpitur, cumque idem omnium ſit grauiſſimum metallorum in regulum poſt modum ſubſidet.

Quod autem cunctis de nociuis affirmant venenis haudquaquam valet circa medicinas inferri, vt habeatur, quæ omnibus curam ducat morbis: veneno etenim cuilibet ſua, & vna extat Natura, ſuam retinet homo naturam, hac de re cum aliquod, Arſenicum ſcilicet, cuicumque læſionem ducit venenum, determinata efficitur actio; indeterminata vero, ſi vnico morbi omnes medicamine priſtinum deberent in ſtatum reduci, & vniuerſalis fieret actio, variis etenim, & humores habentur, & morbi; peculiarem quorum ſinguli habent naturam, atque alia eſt humoris in hydrope qualitas, diuerſa in lepra, diſſimilis in Epileſi, ainæqualis in febri, variaque in variis habetur, alia namque ſicca intemperies, humida quædam: peſtilentis diſpar qualitas veneni à rabioſi canis, & venerei viro habetur: quibus attamen cunctis vniuerſalis reſiſtere medicina deberet, nec apta; ſi habile detur medicamen, euenit conſequentia; ergo vniuerſale datur omnium remedium morborum: quamuis enim, vt talia, dentur, quæ omnibus vnius partis reſiſtant morbis: hoc attamen per ſe haudquaquam, & proximè, ſed cum partem roborent, agunt; nec vllo modo Sennertus concedit aliquod afferri medicamentum alicui aptum parti, quod omnibus ipſius morbis obſtare valeat. Exemplum affert in hepate calidæ, & frigidæ intemperiei, ac inflammationi, obſtructioni, ac ſcirro; quod ſi admitti debeat aliquod vniuerſale adduci medicamentum: non aliud eſse id affirmauit, niſi generalis, quæ robur afferat medela, ex qua nullo modo cuncti euellantur morbi.

Quoad cætera vero dicendum eſse arbitror, quod & ſi mundi anima exiſtat, ſpiritus cuncta interius nutriens adſit, quo illum detineri, alligarique aliquis iudicare valet argumento? Forſan ex eo quod talem habeat ſubtilitatem, vt in omnia ingreſsum ex omnibus egreſsum facere poſſit: atque tali auri præparatio fiat modo, vt ſpiritus in id ſemel receptus minimè exhalare ſit potis? An ex eo tanta maiori facilitate non tranſiget, quo maiorem habere laxitatem aurum ſupponitur? Quod autem dicunt foris aduenientem ex introcluſo retineri ſpiritu: quomodo eueniet, vt ea forma, qua extrinſecùs ingreditur, intrinſecùs non egrediatur? Qua forma accidit, vt prius

B C D E F G H I K

priuſauri ſpiritus potius ingredientem retineat, quàm ingrediens illum non educat? Spiritus enim adeò perſtrictus quomodo reliquam auri maſſam tranſmittere valet, vt auri tantummodo ſtamina relinquantur? Et iſta è ſpiritu ſtamina relicta, nonne ſemper verum ſunt aurum illiuſque qualitates retinent, vt ſuam defendat fixionem, eamque cum ſpiritu communicent? Et cum ea de cauſa tale pondus habeant (neutiquam namque ſuæ pondus abeſſe medicinæ dicunt, cum certa ſumi pergrana velint) quà euenit ratione, vt in corpus demiſſa illud haudquaquam agrauet ſi tantũ diſtat, vt agile id reddat? Quod autem agilitatem ſpiritus virtuti concedunt, qua forma cauſari poteſt, vt alligatus, firmiterque adhærens quique moueri tamquam compeditus, adſtrictuſque minimè valet agile corpus reddat? Quomodo præfixa corporis ſtamina, quæque ſumantur deligere, quæque abijciantur excipere poteſt? cumque eorum exauro, ac ſpiritu confecta medicina illam perpetiantur alterationem, vt caloris, humoriſque ac diſſolutionis, totumque per corpus diſperſionis capax reddatur, qua vice alterationis, corruptioniſque effectus excludere valet è corpore? Et cum oculorum aciem penitus non obtundat, ſed colorem, perſpicuitatemque retinens palpabilis extet, qua ratione lucidiſſimum, viſumque ac nullum perferens tactum ac opacum denſumque conſtituere corpus valet?

Quid tamen in chimæris huiuſmodi ſectandis mihi moram facere neceſſe? Quid enim fabuloſius eſſe poteſt, quod ipſamet omnia ſcientem, & cuncta ſuis efficientem iuribus hominem conſtituere medicina ſit potis? Cum & de ipſa mundi Anima nil ſtatutum ſit, omniſciamque exiſtere minimè concedatur, particulamque eſſe, tam arctè auri, corporiſque adſtrictam ſtaminibus, ac tantundem, quantum totum, valere debeat omnino perquiri. Quid oportet huiuſmodi perſcrutari monſtra, cum nil aliud ſit indagandum, quàm quo in caſu, quo in loco, quo in homine tàm immenſa præſtita res fuerit? Multos equidem indeterminatè aduehent, ac vel nullum omnino in medium proferent, vel ſi adducent nullam de ipſo fidem præſtabũt, & facient: Maiori etenim iure beatam huiuſmodi immortalitatem, quam alij, ſuſcipere Paracelſus debebat, qui omnibus recentioribus lumen demonſtrauit, iterque primus patefecit, & ipſe tamen ætatis vigorem annum adhuc agẽs XLVII. vitæ clauſit periodum: Khunratus etiam illa gaudere debebat, & is nihilominus (vt qui eius ædidit Amphiteatrum teſtatur) immaturo præuentus fato decubuit.

Apud Sennertum etiam rationes habemus; & primò contrarium cum ſit mutatio in ſtatum morbi depulſio, & contraria inter, omnis habearur mutatio, ac etiam è contrario perficiatur. Plurimæ autem peccantium, & humorum differentiæ, & morborum exiſtunt, alij namque è manifeſtis oriuntur; ab occultis alij qualitatibus, quas inter magna intereſt differentia, vt videri poteſt in venis, pecularia quilibet, & morbus requirit pharmaca, & humor: nec vnico poſſunt omnia tolli remedio mala, nec ſingulo poſſunt omnes à caliditate, & frigiditate orti morbi medicamine tolli, vel humectabit ſimul, aut ſiccabit; omnibuſque aduerſabitur venenis, vel reliquorum tot, ac varia emendabit vitia: vt Godronchius namque ſcripſit non vna ægris eſt ſalutis cauſa, varium eoquod poſcit diuerſa paſſionum qualitas remedium.

Nec vllo modo quin addant prodeſt, cum propriam dicunt medicamentum ita tempatam, ac exactam principiorum habere mixturam, vt valeat omnibus obſtare: Sennertus namque reſpondet ſi primis eſt in qualitatibus temperamentum inſignes quomodo caliditatis, ac frigiditatis emendare ſimul poterit exceſſus? Qui, vt ipſi chimici affirmant, & ſi abundet ſulphur, ac ſal etiam deficiat, moderatum reparare medicamen, & ſalis explere defectum, ſulphuriſque

au-

A auferre abundantiam potens erit?

Vniuersali ergo de Chimicorum affirmari medicina debet nugis puerilibus; ac somnijs plena esse dicta; omnes enim solus auferre Deus morbos, vitam producere, plurimaque perpetrari monstra, vt omnium conditor, potest, ac moderator. Cuius omnes in manibus existunt terræ fines, cæloque, sicut pellem, extendit. Naturalium autem rerum, determinatæ sunt vires, ac distinctæ, pluri-
B busque disperla in partibus vis extat medica, neque alicui vigor omnia peragendi medicamento est inditus. In chimicorum immò sententijs habemus plurimas existere proprijs signaturis herbas, peculiares quæ representatas ad res, partesque affectas, vires, & quatuor, quæ referuntur ad humores quos nominant appropriatos, habent, & nil creatum reperitur à Natura, quod Medicum
C haud venire in vsum possit, magnam hac de re cum sanguine retinere cognationem affirmant, flores Betonicæ, Rosæ, Peonicæ, Bugloſæ, Boraginis, Violarum, quæ purpureæ, Radices Rubeæ tinctorum, Ancusæ, & cæterorum: quorum iuuamine, vbi sanguis per morbum absumptus, vel aliquam ob naturalem corporis dispositionem pauciot gignitur maximum excipitur auxilium: Quæ bi-
D lis habent signaturam ipsius ad expulsionem apta iudicantur: cuiusmodi sunt Mirabolani citrini, Crocus, Reubarbarum, acetosa, &c. Quæ verò signaturam continent melancoliæ, & quæ atra, vel fusca sapore acerbo, sæpius dulcescente non raro stiptico, simplicia sūt, illius extant idonea curæ: tale Polipodium, Elleborum nigrum, Sénasera, &
E Filices &c. Quæ autem signaturam concludunt pituitæ, Cucumer, Asininus, Colochintides, Mercurialis, Cucumeres satiui extant, cucurbitæ &c. Illa necnon medicamenta, corporis quæ referunt partes idonea illorum esse ad iuuamen Chimici affirmarunt: & hac de re ex Crollio de internis rerum signaturis, & Sennerto *de consen. & dissen. Chim.* cum Galen. *cap.* 18. *de medicam.* & methodo medendi subiectam posui tabellam. Et F
primò.

Capitis habent signaturam iuglandes, floris peoniæ folliculus, Agaricum, & Scylla; Capillos demonstrat Cydoniorū lanugo, Arboreus muscus, Cauda equina, Trichomanes, Adiantum, Polyricum, ac Tapsia; ostendunt aures Asclepiadis folia, cochleæ, auriculisque prolongis assimilantur muris auricula, Cyclaminis folia &c. Oculorum habent figuram ni- G
gra herbæ Paris grana, Euphatiæ flores, Hieraceum, Scabiosa, Potentillæ flos, lapis dictus Beloculus &c. Nasum præseferunt aquatici folium Mentastri, Gingiuas repræsentat Sedum minus muris adhærens; Dentes ostendunt Hyoscyamus, Acini mali punici, Pinei nuclei, & herba Dentaria &c. Linguæ retinent Iconem Cynoglossum, Buglossum, lingua Cerui-
na, & auis lingua &c. Gutturi affines H
Pylosa, Vcullaria, Ceruicaria: Iecoris ad similitudinem Hepatica, Cichen, Fungus quercinus, & Bertulinus, Iecoraria, & Pira; Cordis Citri fructus, Anthoræ, Alleluya, Melissophyllon, Cardiaca, seu Mollucca, Nardus, Mirabolani, Malacydonia; Pulmonis pulmonaria, Muscus arboreus, Tussilago, Digitalis, Ceruicaria, Scabiosa, Rosmarinus &c. Mam-
millas demonstrant pauonis pennarum I
specula; Fel herbaceum viride inuolucrum Iuglandis, cuius succus succo fellis assimilatur, & colore, & sapore; Lienis ad figuram Scolopendrium, lingua, Ceruina, & Lupinus; Ventriculi ciclaminis folia, Galanga, Zingiber &c. Vmbilici Veneris vmbilicus; Intestinorū Aromatarius Calamus, Cassia fistula; Vesicæ alkakengi Halicacabum, Vesicaria,
repens, Colutea, & Solanum; Pudenda K
præseferunt Aron, Fabæ, Cichorey pistillum, Concauus hieracei caulis, Ciceri, Lupini, Glans, & Pinifructus; Testium, seu genitalium similes satyria, Orchides, Bulbi, Lilium album, Narcissus, Aron, Satyrium rubrum, Dragunculus, Porrum, Cynosorchi flores, Boletus cerui-
nus, Phallus vuarumque acini &c. Matricis, & vteri, longæ flores Aristolochiæ radi-

A Radices rotundæ, Brionicæ, Piſa ſabina, Malum granatum, Cyclaminus, Leonto petalon, Macis &c. Renum camphora, Veneris vmbilicus, Satyria, Roſæ albæ, Portulaca; Secundinam oſtendit Nymphæa; Spinam dorſi Equiſetum, Filix fœmina; Tibiarum, & oſſium affines Gratia Dei, ſeu Ieranium, Oſiſſana; Neruorum, & venarum Plantago, & Sauina; Pororum cutis Hipericonis folia; B Manus denique ac pedes repræſentant Palma Chriſti, Folia, Fiſcus, Hermodactili, & Ricinum &c.

Vt cognoſcatur autem quo ſub planeta commorentur ſimplicia, regulæ conſtituuntur. Et primò.

Quæ horridi ſunt aſpectus, & inamœni, colore nigra, & fuſca, pallidaque habentur, ac plumbea, denſo corpore, ac mucilento, aridis ligata fibribus, ſtiptica; C ſed ſicca tamen, odore ingrata, caliginoſis producta ſimplicia locis, in conuallibus naſcentia, nemoroſas, obſcuras, & Septemtrionales, ac ſoli expoſitas, quæ non amant partes lieni dicata, & Solaribus, aduerſæ, Saturni ſub cura eſſe Chimici ſtatuunt: his proprios conſtituunt gradus, quæque vltimo, vel tertio extant copioſiſsimè Saturni retinent ſpiritum: hæc autem deleteria eſſe affirmant; ac venenata; vitalibus infecta ſpiritibus corpus exiecatum, ac tabeſcens reddunt; Huius inter Planetæ ſubiecta, Conſiligo, Cicuta, Elleborum, Taxus, Aconitum, Hyoſquiamus, Filix, Xanthium, Aſplenium, Tamariſcus Solanum, Cupreſſus, Sabina, Capparis Polipodiũ, Sena, Paſtoris burſa, Britum, Agnus caſtus, Apium ac Salix.

Atquæ oleoſa extant ſubſtantia, ſuporemque habent gratum, ac odorem, E ſuauem, optimum retinent colorem, colores, ac rubeos, quæ emittunt flores, plani ſunt folij, & pinguibus gaudent locis loui ſubiecta, aut epati dicatæ ſũt herbæ, copioſum inſtaurant, ac mundificant ſanguinem: Omne ſub illis venenorum genus reducitur, vulneribus conuenit, ac perfracta ſanat, eorum In numerum Balſamũ, Oleum, Cariophyllus hortenſes, ac Syluestres chimici ducunt, F Rubos etiã inſerunt; Berberes, Bettonicam, Liliumque, Cariſophilatum, rorem marinum, Fumariam Perſicariam, Teuerium, Verbaſcum, Origanum, Symphitum, camedrin, amygdalum, tinctorum rubiam, Reubarbarum, & Corallium ponunt.

Sub Martis extant regimine, quæ rubeſcentem habent colorem, acumen retinent, ac aſperitatem, vrentis ſunt ſaporis, G corroſiuas includunt qualitates, & ſiccos amant locos: huiuſmodi Vrticæ, Cardui, Enonis eſula, Rhamnus, Rubuſque habentur.

Plantæ verò, quæ maximo fragrant odore, grato ſapore, flauoque aut fulcio ſunt præditæ colore ſolis habentur ſub cura. Hæ apricos diligunt locos, ac meridionales; huius generis confirmant herbæ, ſpiritus, augent vitales, & con- H fortant, claros reddunt oculos, venenis reſiſtunt, in his vinum, Crocus, mala, Citria, & Arantia, Hilenia, Laurus, Meliſſa, Roſmarinus, Hipericus habetur, & Helicryſus.

Veneris conſtituuntur ſub dominio dulcem, quæ ſaporem concludunt, odoremque laſciuum: Albo flore, folijs glabris non laciniatis, humore lento extant, huius generis lilia omnia, Satyria, I lilium conuallium, Narciſſus, Roſa, Nymphæa, Fiſcus, & Hyacintus ſunt.

Mercurij ſubiacent aſpectui, quæ vario pinguntur colore, arenoſis producuntur in locis, eiſque gaudent, ſiliquas præferunt, ſubtili ſunt odore, linguam reſpiciunt, ac pulmonem: animales confirmant ſpiritus, flatus diſcutiunt obſtructiones reſcludunt. Sub his Parietaria, Syluestris, Chamæmillum, Aquilegia, K Fabæ: flore vario Bellides, omnia Trifolia, Iuniperus, Corylus, Iuglans, & Sambucus reducuntur.

Lunæ ſupponuntur plantæ radijs, quæ mollia retinent, Succulenta, & Craſſa folia, ſaporem concludunt aqueum, vel Subdulcem; paluſtres amant locos, & Aquaticos, Ocyus creſcunt. Qua in claſſi Cucurbitæ, ſeu Cucumeres, Me-

lones,

A nes; Citrulli, capitata Braſſica, Cæpæ, Lactuca, & Allium, Porrum, Mandragora, Papauer, Tilia, Peonia, Fungi, Lens paluſtris, Potamogenum, Herculis Sagitta, & reliquæ aquaticæ conſtituuntur herbæ, quibus de omnibus videre apud Sennertum *loco cit.* ſtudioſi poſſunt.

Quod vero metalli ad tranſmutationem pertinet, cum ſeſe, & Naturæ imitationes dicant, & iudicent Chimici aſſerunt: quod ſicut metallorum prima eſt materia duplex: quarum vna ex altera ſeiuncta neutiquam agere ipſorum in
B generationem valet. Prior humidum caliditati aeris commixtum eſt, quod & Mercurium nominant Philoſophi: Solis hic radijs, & Lunæ Philoſophico regitur in pelago. Poſterior, & ſicca terræ caliditas, quæ ſulphur etiam dicta: ſed omnes quoniam veri Philoſophi hanc magnopere occultarunt, Paulò dilucidius; pondus præcipuè, quo latente cuncta deſtruuntur, oſtendemus. Hinc eue-
C nit optima plurimos è re monſtrum producere, totum, nam aliqui pro materie, vel ſemine, corpus, nonnulli fruſtum ponunt, & impoſsibile tentant; quolibet enim in corpore centrum, & locus, vel ſeminis habetur, & ſpermatis punctum, quod octimilleſima, & ducenteſima extat pars. Ipſo etiam intritici grano, &
D hoc alio eſſe modo haudquaquam poteſt; Non totum namque granum, vel corpus in ſemen commigrat; ſed ſolum in corpore aliqua neceſſaria extat ſcintilla, quæ omni ab exceſſiuo calore, ac frigore è ſuo cuſtoditur corpore. Hæc aduertat ſtudioſus, & ſecurus erit, non ab illis tantum, qui ſpermatis neſciunt locum, totumque in ſemen granum reducere nituntur, abhis omnibus verum etiam, qui vana metallorum in ſolutione
E verſantur, ac per totum ſoluere metalla quærunt, vt illorum poſtmodum ex commixtione metallum producant nouum. Hi tamen ſi Naturæ meditarentur inceſſum, diuersè rem ſeſe haberi iudicarent; nullum namque ita purum extat metallum, vt ſuas non habeat, vel minores, impuritates, vel maiores. At primum Naturæ punctum, vt ſupradictum, F debet conſiderari, & ſatis eſt. Hæc adhibenda cautela ne in vulgi metallis illud, inquibus non eſt, punctum quæratur: Hæc namque metalla, vulgi præſertim aurum, habentur extincta: ſed chimicorum viua extant, ſpiritumque retinent, quæ vigilanter deſumenda: metallorum enim ignem eſſe, dum ſuis adhuc ſunt in numeris, ipſorumque mortem fuſionis ignem etiam haberi, certum. G Prima verò metallorum materies humiditas quædam calido mixta aeri, ac pinguis in aquæ formam, vnicuique rei puræ, vel impuræ adhærentis; in vno ſed etenim loco eſt abundantior quàm in alio; quod euenit, ex eo quia in iſto potius aperta magis, & poroſa vim habens attractiuam terra exiſtat. Deuenit aliquando per ſe in lucem aliqua induta veſte, in locis præcipuè, in quibus haud habet adhærere alicui; cognoſcitur: ex H tribus eoquod res omnis eſt principijs compoſita, metallorm vero in materia vnica tantum ſine cõiunctione veſte, vel eius vmbra (ſcilicet ſulphure) dempta, &c.

Hoc metalla producuntur modo. Quatuor poſtquam elementa ſuas interræ centrum proiecere virtutes, Archæus diſtillando, perpetui calore motus, in I terræ ſuperficiem ſublimat: poroſa enim terra eſt, ac ventus per ipſius poros, in aquam, vnde res procreantur omnes, diſſoluitur: ſciant ergo huius amatores artis diuerſum à rerum ſpermate, metallorum, vaporem ſcilicet humidum, non diuerſum eſſe ſperma. Vanè hac de re quærunt artifices, vt primam in materiem, quæ tantum vapor eſt reductionem faciant. Philoſophi autem non K primam, ſed tantum ſecundam intellexere materiam; optimè quemadmodum Bernardus Treuiſanus diſputat, licèt aliquis, vt ſolutiones tot, circulationes, calcinationes, ac reiterationes deſerant artifices, ſuadet: fruſtra namque dura id quæretur in re cum per ſe mollis vbique non prima vero, at ſecunda tantum, quæ ſimul concepta in aliam neutiquam

A commigrare formam poſſit, ſectetur materia. Plurimi autem habentur, qui aliud Saturnum ſemen, diuerſum quoquæ aurum, & reliqua conſequenter metalla retinere iudicent: ſed hæc vana: vnicum ſemen, idem in Saturno, quod auro, idem in Luna, quod in Marte reperitur; locus attamen diuerſus, citius licèt in Luna, quàm in ſole Natura deſierit. Cum enim ex terræ centro ſublimatur vapor ille, vel frigida, vel calida, B tranſit per loca: ſi per calida igitur, & pura commigrat, ſulphuris in quibus adhæret pinguedo vapor ille, quem Philoſophorum vocant Mercurium Philoſophi ſeſe aprat, illique miſcetur pinguedini, quam ſecum poſtea ſublimat, & tunc vaporis nomine relicto, vnctuoſitas perficitur, & pinguedo vocatur, quæ poſtmodum alia ſublimando ad loca veniens, quæ iam antecedens purgauit vapor; vbi ſubtilis, pura, & humida C terra eſt, ipſius poros complet, eique coniungitur, & ita ſol perficitur: ſed ſi pinguedo illa ad impura, frigidaque peruenit loca, Saturnus producetur, cum vero pura fit, ac ſulphuri commixta Venus gignitur, & ſic de cæteris. Quo vero locus depuratior, eò pulchriora ducet metalla; nullo modo ignorari namque debet vaporem illum continuè ex D centro egredi ad ſuperficiem, & loca eundo purificare: inde fit hiſce temporibus fodinas reperiri, eis in locis, vbi mille haudquaquam ante annos fuere; ſemper namque ſuo progreſſu impurum crudum ſubtile reddit, ſucceſſiuè ſecum ducens purum, & hæc Naturæ habetur, & reiteratio, & circulatio res producendo nouas, cum ſublimatur vſque optimè locus dopuretur, & quo magis im- E puritatem expellit, eò magis nobiliores producit res. Hyberno autem ſpatio, cũ aer frigidus, terra denſa fit, vnde vapor etiam ille vnctuoſus congelatur, quinetiam deunte poſtmodum vere ſimul cum terra miſcetur, & aqua, efficiturque Magneſia ſibi ſimilem ad ſe æris Mercurium trahens, ex quo omnibus vita rebus, per Solis, Lunæ, ſtellarunque ra- dios gramen, flores, ac ſimilia educit: F Natura enim, ne temporis otiatur monentum; ſic agit. Hæc metalla etenim tatione procreantur, longa purgatur diſtillatione terra, & illa pinguendinis acceſſu poſtmodum generantur, nec alio quidem (vt ex chimicis omnia) proueniunt modo: vt male opinati ſunt nonnulli diuerſæ homines doctrinæ. Hac de re ita propriam imperfecta metalla poſſe medicinam tranſmutare affirmant in G meliora: in carbunculos nimirum, ſmeragdos, rubinos &c. aurum, & argentum, ac tanta equidem in copia, vt nullo modo numarari valeant; ſola namque pars 100000. non ſolum, aliquando verum etiam 100000. tingit, & hoc priuſquam fiat multiplicatio. Vnde oculatus habetur, teſtis qui Van-Helmontius: affirmat enim proprijs ſeſe manibus Chryſiopeiam contrectaſſe, ac optimè H venalis traſmutationem argenti viui cõſpexiſſe, quod mille vicibus Chryſiopæium ſuperabat puluerem in pondere. Deſcribit etiam ipſius colorem, qualis crocco, fuiſſe, ponderoſum dicit etiam, & micantem, contuſi ad modum nitri vbi minus diligenter tritum exiſtere. Quarta grani pars ei data quam ſexcenteſimam vnciæ vocat partem, quæ in cera inuoluta, ne cum proijceretur incrucibulum per carbonum diſpergeretur fuligines, argenti ſuper viui librã feruentis, ac recenter empti proiecta in triquetro cum eſſet in vaſe Hydragirij quantitatem aliquo cum murmare à fluxu ſtetit; & offæ inſtar conſidere coegit: illius autem argenti feruor, vt liquati plumbi, ne coagularetur, erat: ex igne poſtmodum ſub follibus liquidum effectum eſt metallum, quod, fuſorium cum euerteretur vas, octo auri puriſſimi vncias protulit, & cum addiſſet ille computum, integrum puluerís granum, I 290. impuri, ac volatilis, & per ignem delebilis grana metalli verum conuertere in aurum affirmauit.

Præcipuum artis pretium ſmaragdina Hermetis pendet è tabula, & ex Arnaldi Villanouani teſtamento conijci valet:

Pri-

A Prima his planè descripta verbis reperitur.

Verum sine mendacio, certum, & verissimum: quod est inferius, est sicut id, quod est superius, & quod est superius est sicvt id, quod est inferius, ad perpetranda miracula rei vnius; & sicut omnes res fuerunt ab
B vno meditatione vnius, sic omnes res natæ fuerunt ab hac vna re adaptatione. Pater eius est Sol, Mater eius est Luna: portauit illud ventus in ventre suo; nutrix eius est terra. Pater omnis telesmi totius mundi est hic. Virtus eius integra est si versa fuerit in
C terram. Separabis terram ab igne, subtile à spisso, suauiter, magno cum ingenio. Ascendit à terra in Cœlum, iterumque descendit in terram, & recipit vim superiorum, & inferiorum. Sic habebis gloriam totius mundi: ideo fugiet à te omnis obscuritas. Hæc est totius fortitudinis
D fortitudo fortis, quia vincet omnem rem subtilem, omnemque solidam penetrabit. Sic mundus creatus est.

Secundum tali habetur modo.

Traditur his olim mentem signasse supremam.

E *Nostra gentis honos Arnaldus Villanouanus,*

E terra exoritur, vires que acquirit in igne

Perfectas, celebris veterum lapis ille sophorum,

Limpidus hunc horis bis senis nutrit humor

Donec distentis vigentior vndique membris

Expositusque loco sicco, modiceque calenti F

Horarum quaque bis senarum tempore sensim

Expurget sese nimio, externoque vapore

Duratisque etiam solidescat partibus intus

De lapide expresso meliori virgineum lac

Confestim vitreo clausum tenuatur in ouo

Pullifico, inque dies mire variatur ab igne G

Dum varij infixo cessent candore colores

Excipit hunc tandem crescentis viribus ignis

Purpureus completi operis, virtutis & index.

At enim, vt cuncta possint ad praxim artifices conducere, hoc fere modo adhibetur compositio. Debet namque (vt illorum est mens) accipi id quod est, sed non videtur, cuius Pater Sol habetur, Mater Luna, Matrix Magnesia, terram addunt resolui in aquam debere, quæ Philosophorum est Mercurius, qua Solis, & Lunæ corpora resoluuntur, & comburuntur, itaut nil maneat, nisi decima pars cum vna parte, & hoc erit humidum radicale metallicum. Postmodum (vt affirmant) in aqua clara salis nitri de terra nostra, in qua riuulus est; ac vnda viua si ad genua foderis foueam; accipe igitur ex illa aquam, sed claram; huic illud humidum radicale, impone, & superinijce igni putrefactionis, & generationis, non tali autem, vt in prima egisti operatione, maximo cuncta moderare ingenio, pauonis donec infiat ad caudam apparent colores, digerendo rege, nec te vllo modo pigeat colores donec se remittant, & vnus per totum viridis apparet color, ita etiam in reliquis; cum bruni verò cineres coloris in fundo respicies, & aquam planè rubram, vas recludas, pennam reddas liquore madidam, aliquod vnge ferrum, si nuget in promptu sit aquam intra, quæ subijcitur; ac tantum de illa infunde,

I

K

cru-

A crudi quantum aeris ingreſsum ; coctionem denuo igne adhibe priori, aqua donec retingat ; illa tamen debet mundi exiſtere menſtruum ex Lunæ sphera, toties rectificatum, vt poſſit *Solem* calcinare. Nec deſunt aliqui, obſcuris formâ ænygmatibus qui præſcribant hiſce ferè modis.

Draconem ſciliſcet ruffum volunt accipi, animoſum, bellicoſum, cui natalis
B roboris nil deſit; deinde ſeptem, aut nouem Aquilas generoſas, virgines, quarum acies oculorum ad ſolis radios non hebetent (dicunt) elige : Aues cum bellua in carcerem clarum, ac fortiter clatum conjce, cui balneum ſupponatur, vt tepido vapore ad pugnam accendantur : breui congredientur longum, ac durum certamen, donec tandem circa quadrageſimum quintum, aut quinqua-
C geſimum diem Aquilæ deprædari, & feram dilaniare incipiant ; illa moriens tabo, & nigro veneno totum carcerem inficiet, quo vulneratæ Aquilæ etiam expirare cogentur. Ex cadauerum putrefactione generabitur Coruus, qui paulatim emergente capite, balneoque aliquantulum aucto mox alas extendere, ac volare incipiet; verum à ventis, & nubibus rimas quærens diu circumagetur;
D tu, ne vllas inueniat, caue. Tandem lenta, & longa pluuia, ac rore cæleſti dealbatus in candidiſſimum Olorem mignabit. At naſcens Coruus emortui Draconis tibi ſit indicium. In coruo dealbando extrahe elementa, & ex ordine præſcripto diſtilla, donec in terra ſua figantur, & in niueos, ac ſubtiliſſimos pulueres deſinant : quo peracto primo ad album voto potieris. Addunt etiam, ſi vltra ad
E rubeum procedere intendas, adde ignis elementum, quod operi albo deeſt : immoto igitur vaſe, ac igne ſenſim per ſua puncta roborato, materiam vrge, donec occultum incipiat fieri manifeſtum. Cuius index tibi fiet color citrinus emergens: ignem quarti gradus per ſua puncta rege, quo vſque Vulcani ope ex lilio purpureæ naſcantur roſæ, tandemque amaranthus fuſco ſanguinis rubore tinctus : ſed ne deſinas ignem igne euo- F
care, antequam in cineres rubicundiſſimos, & tactui inſenſibiles materiam terminari conſpexeris. Lapis hic rubeus ad maiora tibi animum erigat ſanctæ Trinitatis auſpicijs. Nec deſinunt clamitare, vt accipiantur: Terræ rubeæ, ſiue fermenti rubei tria pondera, aquæ, & aeris vna pondus duplum ſimul optimè trita miſceantur, fiat amalgama inſtar butyri, aut paſtæ metallinæ, ita vt terra
G emollita tactui ſit inſenſibilis; Adde ignis vnum pondus cum dimidio: Hæc inuaſe ſuo ſtrictiſsimè ſigillato igne primi gradus, quantum ſufficiat, digerantur, deinde luis ignis gradibus extrahantur elementa ex ordine, quæ lento motum deorſum verſa in terra ſua figantur, itaut nulla inde volatilia excitari poſsint. Materiam tandem in rupem illuminatam, rubeam, & diaphanam terminabitur,
H cuius partem ad votum accipe, & in crucibulum proiectam igne leui guttatim oleo ſuo rubeo pota, & incera, quouſque omnino fundatur, & fluat ſine fumo; Nec fugam timeas, potus enim ſuauitate terra emollita eum intra ſua viſcera ſuſceptum ſiſtet. Tunc elixir completum penes te habeto, & ſtudioſe cuſtodi. In Deo gaude, & tace.

Innumera etiam venirent ænygmata, I
proprium quibus cælare arcanum certant artifices, at vnum cuncta reſpiciunt ad finem, humanoſque torquent animos, cum nemo potuerit illius attingere perfectionem, ac multi impenſos non ſolum amiſere labores, maxima verum etiam in egeſtate vitam duxere, ac meſtè periodum vitæ ſignarunt : Huiuſmodi Penotus Medicus Sennertum penes *de conſ. & diſs. Medico.* cum Galenis K
cap. 2. de verit. & dignit. Chimic. adductus : Illi enim familiaris quidam anno MDC.XVII. ſcripſit; extremo Penotum in ſenio, ætatis nimirum XC.VIII. maxima ſpiritum duxiſse pauperie, ac miſerrimè vitam exhalaſse, talis eoquod ſe artis ſtudio tradidit : cum ille verò mortis iam limina pulſaret Guglielphus Fabricius, qui odio Penotum habuerat,

ac-

A accessit, & scisciratus an aliquid sibi, su-
isque huiusmodi reseruasset ex arte, y
quod publici causa boni communicaret, nil ex ipso, præter hoc, accepit, se
inimicum, aperta quē aggredi vi haud-
quaquam tentaret horribile immissurū
in præcipitium, si chimico se tradere stu-
dio persuaderet: Hoc ex Sennerto; sed
quanta istorum iactura tam in tem-
pore quam in bonis extant Maxima: non
B modo namque tempus omnium precio-
sissimum inani arte consumunt cunctam
verum etiam substantiam profundant:
vnde cum Demetrio Phalareo apud
Athen. *lib.* 5. dicam *Quod frequenter cer-
tis consumptis incertorum gratia, quæ se capturos sperabant, non ceperunt, quæ vero habebant abiecerunt.* Hac de re ex Can-
spondet in extrau. *con. lib.* 5. *de crimin. falsi. Spondent, quas non exhibent, diuitiæ,*
C *pauperes Alchimistæ, pariter qui se sapientes existimant in foueam incidunt quam fece-
runt.*

Vnde vetita R.P. moderatori ars hæc habebitur, vt dixit Martinus Delrius *lib.* 1. *disq.* Magicarum, & subditorum curam, *Dei*, cultum, ac regiminis habe-
nas negligant, sed, si, hæc non interue-
niant permissa: priuatis autem, ni, quæ eo ponuntur conditiones in loco inter-
ueniant haudquaquam concessa.

D Huiusmodi vituperarunt artem Theo
stratus in Exodo *cap.* 7. *quæst.* 10. Aegi-
dius columna *quolib.* 3. *quæst.* 8. Auerroes *lib.* 1. *de Generatione.* Apponensis *differ.* 109. & Chimicorum aliquando Antesi-
gnanus Paracelsus *lib.* 9. *de Philosophia.* Cuius fuit opinio nulla Chimici arte
verum posse confici, intrinsecam quod patiatur mutationem, cunctasque ha-
beat qualitates, metallum. Nonnulli ve-
E rò non prorsus Chimico artificio me-
tallum trasmutari negarunt aut veram, ac realem intrinsecamque licèt non habeat qualitatem, colorem tamen auri ad in-
star, insitam, quod minimè perfectionē tangat, retinere dixerunt hos inter Di-
uus Thomas *in* 2. *sententiarum distinct.* 7. *quæst.* 3. *artic.* 1. quod etiam Caietano placuit, cæteris quæ thomistis.

Plurimi autem extant, ac mordicus, F
non in colore solum: sed vera, & intrin-
seca permanere in qualitate pretium
trasmutati affirmant. Ita vt si minerale probationi aurum exponatur; easdem
quæ auro insunt Chimico, retineat qua-
litates, & nullam ab his confectum ex naturali differentiam habeat: sed vel pa-
ri, vel meliori existat modo. Quod ra-
tionibus pariter, ac experientia proba-
tum reddere conantur, cum hoc sæpius G
aserant accidisse, præcipuæ autem
quod neque materiæ ex parte, vel su-
biecti, nec ex modo Naturæ huiusmodi trasmutatio repugnat. Ex parte materiæ haudquaquam horret; vt affirmauit Del-
rius *disquis magic. lib.* 1. *cap.* 5. *quæst.* 1. *sect.* 2. Illa namque tam vt alteretur, &
vt corrumpatur prona existit, vtque
præstantiorem etiam recipiat formam,
& introducat, habetur capax: non modi H
ex parte, ille namque per naturalem
ignis decoctionem fit, qui naturalis de-
coctionem caloris naturalem imitatur,
ipsius arte paratur defectus, ac supletur;
quo in casu proprium, vt perficiatur
opus exiguas retineret Natura vires, &
hac de causa Rogerius Boccon. asseruit
lib. de mirabilibus potestatibus artis, & naturæ. Quod & si Natura potens habeatur, & monstruosa, pro instrumento at-
tamen Ars naturam adhibens naturali I
potentior est virtute, non absoluto eo-
quod artis opera modo validiora extant Natura, sed cum ipsa coniuncta, vel eius imitationem, illa rectè perficere opera
valet, quæ à Natura perfecta neutiquam extant. Ac ita ex eo quia Naturæ stu-
dium fuit, ac syderum influxus, vt per-
fectum solummodo, aurum nempè, me-
tallum produceret: sed vel subiecti
propter imbecillitatem, aliquem, vel K
naturæ ex parte defectum, quæ optimā
reducere metallum omne in aurum nul-
la possit ratione: sic illud, quod semen
auri est, ac imperfectum remansit, in quo
artis opere chimica illa supleat, quæ su-
biecti requiruntur ex parte, vel perfe-
ctam adduci ad qualitatem valeant, &
ea, quæ perfici à Natura neutiquam

po-

potuere. Hac igitur in re ſi communem eſſe metallorum materiem verum extat, omnibus aliquod mutari metallum in aliud conſtat: vt affirmauit Sennertus *de conſ. & diſ. Chimico.* cum Galen. *cap. 2. de veritate, & dignitate chimiæ.* Quo in loco Mercurium in plumbum, ferrum in cuprum fuiſſe traſmutatum legimus. Pariter nihil repugnat, vt quomodo cætera, ita, & auri deducatur germen, vel ipſius vſpiam ſemen haud inueniatur: & ſicut ferrum attrahit magnes, ita planè aurum eliciat Mercurius, ſi ipſe auri ſic tincturam induit, ſic fixionem ſequitur, vt niſi omnes, aliquas ſaltem ſubſtineat probationes. Quare affirmatur nullo effici modo poſſe, vt chimica demum ars ad perfectionem adducatur? Aurum dicunt eſt res maximè perfecta; & ille res, quæ perfectas retinent qualitates, certam ſuæ cauſam originis habent. Atenim non eoquod aurum arte conficitur, certa, ſeu determinata, proxima nempe, ac interna ipſius tollitur cauſa originis nullo modo ſi quidem artifex exiſtit; qui talis vti cauſa produceat aurum, ſed ipſum germem eſt, quod in re deſudat. Chimicæ autem ſectator artis nil præſtat, quàm vt paret, vel foueat ſimulque materiam, in qua ipſis applicatur vi gor, aggreget, nil aliud ſcilicet, quàm propriam impendat operam, cum paſſuis, vt dicunt, applicet actum; & ita chimici manus inter auri germen, id agit, quod tellutis feciſſet in viſceribus. Atenim ſtudium non ſolum, vt voyus habeatur effectus, iucundius verum etiam, vt efficiatur, operat, in plantarum quemadmodum cultura nos experientia docet, nec animalia duco, quibus non diſparí ſolertia ortum ars præbet humana.

Riſum etiam commouent, quæ à nonnullis adducuntur, vt ſpes nimirum habeatur, quod omnes gemmæ in adamantem conuertantur, cum maior haud extet ratio, alia quin metalla potius in aurum, quàm gemmæ in adamantes commigrent, cum omnium communis adhuc gemmarum fuerit materies, nec vt mollis ab igne fiat, vel alio contrectetur è genere hactenus viſus fuit adamas; adducunt ſubterranea non pauci deſtinata metallorum generationi conceptacula; vt arborum ſed enim conſtituta generationi tellus, haudquaquam ortum illis denegabit, ſi ſupra verticem elata gramiſque fuerit inſperſa, æquali mercurialis modo, & alia non diuerſa materies, cum ſupra terram euecta, ex auri minime diffugiet generatione, ſi eius germine grauida exiſtet, ac precipuè, neceſsarius ex eo quia, vel ſolis dicatur influxus, quo ſagaciter poſſit chimicus vti, vel igneum concedas, vel affinem calore conſtitui ſolis inuicem valere nec irridenda hæc videtur mutatio, auis namque incubantis calor, vt nobis vſque præ oculis, in ouorum exclusione pro ſolari deſeruit. Quod ſi fidem, & Hiſtorijs præſtamus, & authoribus, haud impoſſibile videtur huiuſmodi traſmutationem confici: Maximæ namque authoritatis iuris conſulti aureas Villanouanum Arnaldum virgulas arte Chimica produxiſſe referunt, quas omnium Pontificis in aula examini ſnppoſuit; & has ob rationes concludere debemus veram eſſe chimiæ ſcientiam. Reliquos inter authores habetur Iohnnes Andreas *in add. ad Speculat. tit. de crimine falſi* Oldradus *conſ. 74. de ſortilegijs* Ab. *in cap. ex tuæ de ſortilegijs* Ioan. Platea *in l. 1. 2. de argenti preſio, quod in theſauris inferet. lib. 10.* & Cœlius Rhodiginus *in lib. 11. cap. 13.* Qui ſuo tempore affirmat: infima hominem ex plebe fuiſſe, qui vaſto ingenio, & perſpicaci modum excogitauit, quo chiſtulcæ aquæ vi quolibet aurum è metallo diuideret. Quid autem de Antonio Pharmacopola Treuiſano, qui coram Andrea Gritto Duce Veneto, & nonnullis eius Vrbis magnatibus in aurum Hydragirium commutauit: vt refert Cardanus de ſubtilitate *lib. de metallis* Non nemo etiam præter hos talem peruenit ad ſcopum: vt apud Sennertum *cap. 2. de veritate, & dignitat. Chimiæ.* Quip

in

A in loco expreſſa meminit forma de quodam Scoto, qui ſuæ grano Chriſopœiæ denas metalli vncias redigebat in aurum. Idem nec non Anſelmus Bohetius Cælareus Medicus, ac Van-Helmontius effecit, qui, vt ſuperius retuli, proprijs manibus quarta ex grani parte Hydrargirij coniecta in libram octo ſuſcepit vncias
B auri.

Nil, hac ratione, miri debet afferre, chimica ſi arte verè poſſe metallum, ac realiter in aurum tranſire, vt ſupradictum, aſſerimus Ingentis debent eſſe ſtuporis de Chimiæ, quod vetuſtate referunt: ſuum non ſolum ab Adamo principium excepiſſe, vel ex Moysè, illiuſque Maria ſorore, Trimegiſto, Eſdra, Salo-
C mone, Ariſtotele, Pythagora, Democrito, Orpheo, Zoroaſtro, & Iobbe, quam poſtea exoluerunt Raymundus Lullus, Arnaldus, de Villanoua, Baſilius Valentinus, Rogerius Bacchon, & Paracelſus, illaque maximè contenti fuere. Ab ipſo verum etiam Deo quem, cùm propriam efformare ad ſimilitudinem, terræ ex limo quæſiuit hominem, hanc adhibuiſſe dicunt artem; illa eoquod terra quinta
D mundi eſſentia, ſpargirica deducta erat arte.

At decipiuntur equidem, & cæcè in ſententias irruunt, de Adam namque Moysè, Maria, & Salomone ac etiam de Deo maximum incurrunt in errorem: conſtat enim hac nil de arte illum ſcripſiſſe, nec inferri poteſt, eoquod prima ex eo ſcientiarum principia, deuenere, talem
E etiam defluxiſſe. Patiter etiam de Moysè, ac cæteris, non præclara ex eo quia ſapientia extiterunt, ac ſoror eius, huiuſmodi, vel operam poſuere, vel monumenta reliquerunt circa artem. Sed quid de Salomone? Qui omni de ſcientia cognitionem, à cedro vſque ad hyſopum habuit? An poſsit negari tale ignoraſse artificium? Haudquaquam ex eorum ſententia. Immo pleniſsimè de hoc F
in Cantico Canticorum ſcripta illum tradidiſſe dicunt, in quo chimicam latentem eſse artem iudicant, per ſponſum enim aurum, vel per ſponſam, & reginam argentum æxtimant venire. Ita etiam ſententiam de Eſdra ferunt, quemadmodum de Deo aſſerunt: Deus namque immenſo propriæ ſapientiæ hominem vigore creauit, illique omnia, quæ optauit, præ- G.
buit, nec ipſi opus, vt ſpargiricam adhiberet artem, mundique vires deduceret è machina, & homini daret; non ad Macrocoſmi enim imaginem, at Dei creatum eſse Adam legimus: taceat hac de cauſa Crollius, qui tam audaci doctrina ſuperno ſcripſit de Numine, infinitæ illius potentiæ terminos imponens, velut perficere haudquaquam tot dotibus ornatum H
potuiſset hominem, ſpargiricam niſi exercuerit artem, ſubtiliſsima cum aſſerat, è mundi mole, deducta eſſentia, quæ vnum concreta in corpus, Cœleſtem habuiſſe ſpargiricum materiem, vt hominem conſtrueret, ac formam illi tribueret corporalem, cumque ſummum è creatis extraxiſſet eſſe, principijs figuram hominis conſtituiſſe, vt ipſius erat voluntas.

Ex Chimicis autem impoſtores I
haudquaquam deſunt, qui miris incautos decipere ſolent modis, & fallacis inuoluere, illorum adnumerat Sennertus dolos *cap.* 2. de veritate, & dignitate chimiæ, vt diligenter valeant ipſorum effugere deceptiones. Primo enim dicit compertum eſse huiuſmodi vafros homines ligneos baculos, quibus metalla ſolent effuſa
K agitare, Luna, vel Sole aquis imbuere fortibus, vel in papyro, in qua reducendam includunt materiem, & probandam, literaſque atramento Lunæ reſolutionis, vel auri temperato conſcribere, ac illas arenæ in vicem, & Solis, & Lunæ calce aſpergere, nonnullos carbanum auri ſolutione imbutum, vel argenti, vt metalla

A ſcinderent, admiſcere, duplicato quoſdam catinos fundo adduxiſſe, illumque auro plenum igni ſuper impoſuiſſe, ac poſt modum cum ſuperiorem, inter agitandum, partem confregerint fallacem demonſtraſſe ſcientiam, certum eſt: carbones plerique (vt refert ille) maiores puro adimplere metallo, & catino inijcere conſueuere. Nec deſiderantur ligneos qui baculos, vel alia inſtrumenta iam caua B implerint auro ad materiem agitandam, & iniecerint; mixtum plurimi auro plumbum, vel argento, vt perhibent, vſurpare ſæpius, argentumque oricalchi tinctum colore prouulgari ſubſtituere conſueſcunt; fuſorio alij pulueri, aut figenti auri calcem coniungere ſolent; in catinos innumeri, qui iam ab igne remouentur, clam celerique manu argentum; vel aurum C non indignantur emittere; probanda quoſdam in materie antimonium auro commixtum vulgaris loco ſubſtituiſſe ſcimus: præcipitato nonnulli vulgari mercurio, eius loco præcipitatum ponunt aurum vulgaris in locum aquæ fortis, illam, in qua prius argentum fuerat ſolutum quidam vſurparunt; aurumque denique dealbatum argenti vi- D ce non rarò ſumpſerunt, ac iam, per cementi albedinem, candidum, ex argento confectum dixere, innumerique afferri poſſent modi, quibus homines ab his miſerè decipiuntur.

Verſutiam equidem duorum vobis ignotam chimicorum habet; iſti ſocietate iam ſeſe inter conſtituta decreuere, vt auri ſe alter perficiendi artem iactaret poſſidere, ſub circumforanei alter E mercatoris forma reliqua inter exotica nigerrimam auri ſcobem cuiuſdam pro lunariæ puluere daret venalem, Badenſem hinc prior Marchionem Erneſtum adit, ſummiſque vrget promiſsis: cumque omnia ritè fuerint apparata, rem Arabica voce, abeſſe declarat, quæ à Pharmacopæo debeat emi; commode igitur, dum ſocius rhizotomi ſub habitu arcis ad portas proprias expoſuerit merces Principis accurrit iuſſu puer F mandatumque depoſcit puluerem, quę obſoleta ex pixide alter depromens vno pro ſolido viliſſimam, vt rem, additoque ſuper pondio præbet. Hunc inſpergit mercurio chimiſta puluerem: vnde cum exinde maſsa deſumpta in ſe auri continere momentum cognoſcitur, qua de cauſa non vili munere decoratus abit: Marchio autem ad ſuam reuerſus chriſopæiam, conſumptum iam puluerem, ac omnibus fruſtra in pharmacopolis quæſitum, igne probans auri ſcobem eſſe cognoſcit. Quis iſtas effugiet ſubdolo confectas ingenio fraudes? G

Talibus de cauſis non ſolum huius generis deceptores è R. P. deijci, à prudentiſſimis verum etiam rectoribus tolerari haudquaquam debent: materiem coquod vitiant, ac adulterant, non ſolum cum falſum pro vero, vel argentum H vendunt, vel aurum, cumque priuato aliquid in auro vitij miſcent falſum committunt per Tex. *in l. Corn. ff. de falſis* vbi *Qui in aurum vitij quid addiderit*, & ibi Gloſa *in verbo in aurum* Bartolus *num.* 1. DD. penes Farin. *tit. de crimine læſæ Maieſtatis qu.* 115. *inſpect.* 1. *num.* 35. Moneta namque perinde appellatur, quaſi nos, vel in metallo, vel in pondere, ne fraus efficiatur, moneat. I Aſflict. *in conſt. Regni ſic. in præindijs qu.* 16. *num.* 4. At ſæpius ipſi aureæ monetæ argentum, vel argenteæ coniungendo æs, aut aliam, quæ minus valeat, materiem; vt eſt Tex. *in l.* 2. C. *de falſa moneta.* Qui non rarò ipſos nummos, vel plumbeos, vel ſtamneos cudere audent: pro nihilo iuris diſpoſitionem, & quæ ſtatuitur, ducentes pœnam *in l. Corne.* §. *eadem ff. ad legem Corne. de falſis*: ſoliti K namque ſunt pondus, ardenti, vel aqua ſuperficiem auferentes, vel monetæ radentes circulum, exiguum reddere, inque falſæ crimen monetæ incidunt: vt extat *in l. quicumque ff. de falſis* Decianus *tract. crimin. lib.* 7. *de falſa moneta num.* 25. Viuius *com. opin. lib.* 2. *opin.* 520. Huiuſmodi namque homines, qui monetæ aliquid, vel congruum, vel decens

aufe-

auferunt; ſi liberi ad beſtias, ſi ſerui vltimum ad ſuplicium, duci debent. *l. qui eumque ff. de falſis*. Quod vigorem affirmauit habere in illo, qui auream tondit monetam, vel ex auro alterius metalli nummos tingit: quo in caſu falſi debet pœnam ſuſcipere iuxta DD. ſententias penes Farinac. *loco ſupra cit. num.* 54. Habentur etiam nonnulli, qui læſæ Maieſtatis crimen eſſe contendunt. Farin. *ſup. num.* 55. & 110. *inſpe.* 2. Regni autem conſtitutione reperimus, quemlibet, qui auream, vel argenteam raſerit, aut minuerit pecuniam ad iuſtum licèt pondus, cum ſuperflua, dempſerit, eam reducat bonorum publicatione mortem ſubiro. Vivius *loco cit. num.* 2. Adde quod priuatis, & ſi ab hominibus tale patraſſe nefas viſi fuerint, abſque ſuperioris licentia capi, & ad Iudicem ferri valent. Marſ. *in l. qui falſam monetam num.* 99. & *ſeq. ff. de falſis.*

DE COQVINARIA ARTE, ET COQVORVM STATV.

CVM ex medicaminum tædio guſtus amiſerint ægri ſuauitatem, ac palati deperdiderint planè ſenſum, qui morbi ob vigorem non ſolum, vt appetat, vt deglutiat verum etiam ineptus reddatur, artem, quæ Medicis adiuuamen præſtaret, aduenire oportebat: quoque liquorum dulcedines cum admiſceret, ac lænocinia, ſuauiter falleret, ac iucundos linguæ redderet cibos: ſcriptum hac de re ab Hippocrate fuit 1. Aphoris: non ſolum recta elicere opera Medico neceſſe, ac ſeſe in illis verſari vt miniſtros, vt etiam habeat, qui recta ægrotis iniunctum præparent victum forma, oportet. Vt Pedotriba enim Gymnaſtæ inſeruit, ita etiam, & Medicis coqui debent adminiculum ferre: vt eſt Galeni ſententia de ſanitate tuenda, & Athenæi *lib.* Gymnoſophiæ *cap.* 14. Bonus enim coquus, vt illius eſt doctrina, peritus, vt ciborum calleat vires, debet eſſe Medicus, & Geometra, vt illius ad ſimilitudinem proprijs benè partibus cibos diſponat. Et certè quēadmodum nulloMedici opera modo indigent qui floridis extant viribus, vt Matth. nono habetur: pari etiam ratione condimenta, & apparatum ciborum, & delectum neutiquam debent *validi* appetere, cùm fames in coqui vicem veniat. Vnde qui effœtas, ex aduerſo, retinent vires, & Medici requirunt diligentiam, & ſtudium, coqui miniſterium, vt eſcæ præparentur poſtulant, & hac de re cum verba de Parmacopœorum ſtatu, & Chimica, velut Medicæ adminiſtris fecerimus, de coquo, velut altero ſalutis fulcro ſermonem inſtituere opere pretium putaui.

Et primus licèt Saturni temporibus, quæque aurea vocantur ætas, adeò incognita coquinaria exiſtebat ars, vel ſi nota in contemptum cedebat, ita vt è pomis, ac glande ſumerent dapes antiqui; vnde cecinit Ouidius *lib.* 4. Faſtorū.

Panis erant primis virides mortalibus herbæ
Quas tellus nullo ſollicitante dabat,
Et modo carpebant viuax è ceſpite gramen
Nunc epulæ tenera fronde cacumen erunt,
Poſt modo glans nata eſt, bene erat iam glande reperta
Duraque magnificas quercus habebat opes
Prima Ceres homine ad meliora vocato
Mutauit glandes nobiliore cibo.

Auſo-

A Auſonius etiam in mono: hac perſiſtere in opinione demonſtrauit, cum dixerit.

Nec noſtros reticeba cibos, quos primus habet mos
Irritamentum quibus addatur equoreum ſal
Olim communis pecoris cibus, atque homini glans.

Quibus etiam in ſæculis nulla poni
B ebrietatis nota valet. *cap. 6. diſtinct.* 35. Illius enim ætatis homines ciborum dum parſimoniã, & lautitiam ducebant, & ſuauitatem, vt viuerent comedebant, non viuebant, vt comederent: ſed humanam tamen, cum alterius abſque auxilio perdurare minime poſſe conſiderarint ſocietatem: ipſa namque ad vitæ auxilium, per quam apta exiſtit, vt explicatum fuit ex Aegidio columna de re-
C gimine Principijs *lib.* 2. *cap.* 1. Quæ cum præcipuè victus pendeat è ratione illum primum ponit: ſtudioſa enim, nec ſimplici debent forma epulæ comparari, vt reliquis Matris opera Naturæ præſtantur animalibus: ipſa enim artificialem haud quidem ad coctionem incumbit. Cum omnibus namque homo præſit brutis, ac puriores contineat qualitates delecta requirit pabula, & iucundis in-
D digeat, ſi animalium enim paſcua retineret communia ſolitariè degeret, ne alios propriij generis quærens, ſuis haudquaquam iuuamen afferre neceſsitatibus poſſet. Vnde, vt huiuſmodi, quæ tam optima, non diſſoluatur ſocietas, debilium reficiantur vires, & validæ conſeruentur: neceſsaria; vt Aegidius iudicauit, in R. P. iſthæc ars extat; ipſius namque ope magis humanæ roborantur uiE tes, moderata ſi adhibetur diligentia, facili namque ratione quod Naturæ neceſsarium, paratur, at ſi quid eſt difficile id minimè opportunum. Eoquod, vt Epicuri ſententia, paucis contenta extat Natura; quod è Cicerone comprobatur 3. Tuſcul. Quo in loco maius habere, & commodum tenues, & vtile, quàm copioſus dixit eſcas: æqualis namque poteſt è vilibus excipi, ac precioſis vo-

luptas rebus; At cum gulæ ars hæc libi- F
dini ſeruit, bonum potius demit R. P. quam auget vtque *Diogenis* opinio: Vires non aquam dare, vel panem, ſed opiparas homines ducere in tyrannidem eſcas, & habetur prouerbium *Princeps coquorum deſtruxit muros Ieruſalem*; vt 4. Regum *cap.* 25. quod ita fuit interpretatum à D. Petro Damiano *Coquorum princeps iure aſſeritur venter cui nimirum à coquis laborioſo ope ſeruitur*. Et G
Grego: Magnus cum Damiano ſuam quoque patefecit mentem. *Princeps coquorum, venter eſt, cui magna cura obſequium à coquis impenditur, vt ipſe delectabiliter cibis impleatur; muri autem Ieruſalem virtutes ſunt animæ, ad deſiderium ſuperna pacis eleuatæ: coquorum ergo princeps muros Ieruſalem deijcit: quia dum venter ingluuie extenditur virtutes animæ per luxuriem deſtruuntur*. Hæc Gregorius. Qui enim in epulis adhibetur, luH xus, Tyrannos, ac vrbium ſubuerſores ædit, bellaque vel hoſtilia ſint, vel ciuilia, non pro ſimplici olerum victu; ſed opiparas ob menſarum luxuries, excitatur. Qua de re optimè clamat Seneca *in epiſt.* 25. *Diuitiæ paratæ ſunt, aut gratuitum eſt, quod agamus, aut vile, panem, & aquam Natura deſiderat. Nemo ad hæc* I *pauper eſt, intra quæ quisquis deſiderium ſuum eluſit cum ipſo Ioue de felicitate contendit*, & alio loco *in epiſt.* 110. *Ad ueras* (*inquit*) *te conuerte diuitias, diſce paruis eſſe contentus, & illam vocem magnus, atque animoſus exclama habemus aquam habemus polentam, Ioui ipſi de felicitate controuerſiam faciamus.*

Vigilanter vnde curare homines debent, ne maiorem putent voluptatem illo ex epularum ſplendore, ac pompa K
è Magnatibus, quàm vili, ex ciborum ſimplicitate percipi ab Agricola: ſatietas namque ſub illis latens perpetuam ferre nauſeam ſolent, at horum prandia famis præparata miniſterio maximum in ſe retinent dulcorem. Cumque regijs in aulis pauones faſtidiantur, ac rombi, agreſtibus intectis nuces, ac cæpæ abundent, nullum habetur, niſi in ratione, diſcri-

mem:

A mem: epularum autem diuersitas non solum animum violenta ex onerat perturbatione at nec equidem in corpore voluptatem auget: ipsas namque dum aliqui deuorant, finem ex improuiso reperiunt. Plerique etenim (vt Diuus Ambrosius de ieiunio inquit) dum in prandio vomunt dapes, lethum subeunt, animamque miserrimè spirant: Teij mors Anacreontis iucundi poetæ nobis in promptu, qui cum liberius, quàm res poscceret, Lyæo indulgeret passæ acino vuæ ad orci limina depulsus, vt Politianus in Nutricia.

B *Tandem acina passæ cadis intercepius ab vua.*

Quid in Domitio Apro? Deplorabilem videmus finem; cum enim cibos in ventrem immitteret luctuosè deperijt. Et Valentinus Imperator auidissimè, ac ad satietatem ebibens vocis impetu sãguinem cum vita diffundens expirauit. Sic etiam Iouianum ciborum eruditas interemit: vt refert Baptista Egnatius. An saxonem prætercam Childericum, qui ambas cum vsque ad aures epulas immiserit vaporum suffocatus copia, escarumque intereemptus abundantia è somno ad mortem ocyus absque labore, ne via fatigaretur, sese in lecto contulit: vt habet Gregorius Turonensis?

D Hac ergo de causa cum tutior sit in abstinentia tranquillitas, ac lateat sub formoso aspectu nimijs lethum in escis, potius eoquod nocumentum corpori affert epularum copia, quàm iuuamen, tenuissimum enim per cibum amissa pristinum reducitur in statum sanitas, & abiecto carnium vsu conseruatur. Qui ordo Galeni iuxta mentem habetur: ipse namque *tit. 35. lib. 3.* de ratione victus asserit, è multiplici, ac dissimili escæ facultate ventris perturbationem venire: optima qua de causa ratione homines irridebat Democritus, dum illi vota Dijs obtinenda pro sanitate emittebant, cum eorum auiditas gulæ causa extaret ægritudinum.

Sed rabidos quid contra ventos? Nec sanitatis amissio, nec virium debilitas efficere potuit, vt mortalium frenaret F in gluuiem; tanta namque voluptatis insolentia, vt omnem patrimonij valorem plerique abominabilis memoriæ homines consumere haud erubescunt, cum sæpius (vt dixi) ad mortis limina ob effrænatæ auiditatis desiderium pœnè aduentarint. Funestam namque vsquè ad ebrietatem Alexander fertur se dedisse, ac Lucius. Verus in amentiæ non incurrebat quasi deliramenta, & Imperij de- G mum insatiabilem obuentris ingluuiem in iacturam venit? Sed vt hæc post habeam quot cædes, quot in conuiuijs venena? Quoties vino immixtum effudere supra mensam plerique sanguinem? Historiæ demonstrant, exempla in voluminibus clarè ostendunt cum imperantes atenim prodigo nummorum luxu in opiparo conuiuiorum apparatu in ciborum luxurio in epularum, pecunias im- H pendant, libidine maximum R. P. afferunt grauamen. Et quia thesauri largè, & inconsideratè profusi, cum necessitas vrget, haudquaquam venire in auxilium possunt, & eoquod, vt regia cumuletur theca, subditis imponuntur tributa, qui capta occasione, proprio deficiunt à domino.

Maxima igitur vigilantia debet R. P. moderator animaduertere Principem I sese esse, non illa tamen præpositum mente, vt communi abutatur vtili: sed vt modesta pectoris moderatione illorum extet vsu contentus bonorum, quæ placidè offeruntur, cætera vero integra prouidus, vt pater conseruet; qua de causa libidine cæci Principes præcipiti libertate in tyrannidem conuertentes imperium, R. P. ac dominij subuersionem procurant, & sibi sponte suisque K maximum parauere luctum. Et ideò in Eccles. scriptum *Beata terra, cui Rex nobilis est, & cuius Principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, & non ad luxuriam.* Principes namque bonis à Deo commodatis vti, & precario possessores esse affirmat Saluianus *lib. ad Ecclesiast.* Et immemor eoquod cæteros inter Principes fuit Caligula, quem ducen-

torum

A torum quinquaginta millia ducatorum vna die cænauiſſe apud Senecam legimus *de conſ. ad Eluiam*, & *Suetonium cap.* 56. & 58. triennis poſt ſpatium dilapidatis opibus horrendas ſeſe ad rapinas conuertit, ac Vitellius, qui cum fratris adfuiſſet conuiuio maximas eſt depopulatus opes, vtque dicit Tranquillus *cap.* 13. alijs eodem die cænacula, prandia, commeſſationes, ipſe omnibus ſufficiens vomitandi conſuetudine indicebat: Nec vllo modo quiſque apparatus minus, quàm quadrigentis mimmorum millibus, expoſcebat, qui apud Italos valor decem ducarorum millibus correſpondet; ſed quis tanti exitus Helluonis? Abiecta maieſtate, vt idem Suetonius *cap.* 17. refert dirupta veſte, ac ſeminudus manibus poſt terga reuinctis adductus eſt in forum, iniecto ceruici laqueo totum viæ ſacræ per ſpatium tractus, coma, ceu noxij ſolent reducta, cum ſtercore quidam, & cæno, alij voce inſultarent Gemonias præcipitatus ad ſcalas exiguis eſt detruncatus ictibus, inde vnco Tiberis ad vndas proiectus, vt in aquis extingueret, quod lubido inflammarat, deſiderium: ſic Regnorum qui non vigiles, at ſceleſti rectores, propriæ finem ponunt vitæ, dum ſuprema neſciunt in Fortuna propriæ frænare mentis inſolentiam: vnde iure hoc modo Vitellij fuit exitus, de cuius luxu teſtis extat Tacitus *lib.* 2. *hiſtor.* Sed tanta etenim forſan commiſit crimina; quia tanta torpedo animum inuaſerat, vt ſi Principem illum fuiſſe cæteri non meminiſſent, obliuiſceretur ipſe: vt explicauit *lib.* 3. *Hiſtor.* Tacitus.

Huius delicatius vitæ genus ex Aſia deueniſſe Polidorus Virgilius, cæterique affirmant ſcriptores: maximam nãque adhæc voluptatis genera minimè neceſſaria diligentiam exercuere Aſiatici, & guloſi hac de re Aſiatici in prouerbium nominãtur, Ad Romanos deinde, vt Titus Liuius perhibet, hæc ciborum aduenit luxuries, apud quos maius, atque inſolentius voluptas hęc augmentum recepit, adeòquod ab effreni impe-

ratorum vita deduci, quantus fuerit immoderatus eſcarum faſtus, valet. Hinc poſt modum reliquas ſeſe ad gentes diſtendit ciborum luxuries: vnde vt Plinius aſſerit, & Aegypti Regina Cleopatra cum precioſiſſimum liquaſſet vnionem Marco Antonio in cænam appoſuit: ſed huiuſmodi ſeſe tam immensè diffudit morbus; vt cunctus terrarum Orbis eo ſit infectus: Vnde optimè Poeta (neſcio quis) cecinit.

Palati enim cauſa totum perquirimus æquor.

Et Diuus Hieronymus ita ſcriptum reliquit. *Per breuem gulæ voluptatem terram luſtramus, & Maria, & vt mulſum vinum, & precioſus cibus fauces noſtras trãſeat vitæ opera deſudamus.* Iuuenalis etiam addidit.

Interea guſtus elementa per omnia quærunt.

Guloſus inter, & coquorum amatores Romanus fuit Apicius, è quo (Septimo Floro teſte) quibuſdam fuit nomen aſſignatum, vnde Appianici dicti fuere coqui. Hic illorum tantam in arte ſuſcipiebat voluptatem, vt de illa velut Gymnaſium aperuit, & cathredam erexit; diſputationes necnon, & concluſiones tam ſordidam circa profeſſionem, vt Seneca retulit, ædere haudquaquam erubuit.

Neufronem penes, Diogenis, Laertij ad inſtar, qui ſeptem conſtituit Græciæ Sapientes: tot eximij, Ages nempe, Nereus, Chius, Charaides, Lamprius, Aphotonetus; & Eutimius, conſtituuntur coqui.

Prima Hippam, & Hipparcum inueniſſe conuiuia Idomenæus narrat, Athenæi vt ſententia eſt *lib.* 12. *Dipnoſoph. cap.* 15. Aliquorum tamen habetur opinio, Italium Aenotriæ regem, vt populos ſibi familiares redderet, prima inſtituiſſe conuiuia.

Turpiter famoſa inter conuiuia Cothis Traciæ Regis prandia numerantur, & Cleopatræ Aegypti Reginæ, Galati etiam Arianni, commendata è Filarco veniunt, neque Antiochi inſani Syriæ

Re-

A Regis, & Demetrij Falarei epulæ relinquuntur, qui quolibet ſexcenta in anno tali conſumebat in opere talenta. Magni etiam Alexandri apparatus hac ponitur in ſerie: ipſe namque omnia victoriarum præmia dilapidabat; & Luculli Romani, cuius menſæ (Nicolao Peripatetico teſte) mundi vocabantur deliciæ. Commodi etiam, Neronis, ac Heliogabali luxuries, qui omnes in lautitias B extremi, ac voluptates, adnotantur. Ipſis haud minor Fabius, totum qui in crapulis patrimonium conſumpſit.

Certant DD. ancoqui artifices inter æxtimentur haberi, taliter vt ſi fuerit ſuper artifices gabellæ onus impoſitum ipſi etiam ad eius compellantur ſolutionem? Et reſponſum dari negatiuum videtur: illa etenim ars dicitur, quæ cognitis, ac perſpectis, quæ vnum attinent C ad exitum, & quæ numquam decipiunt, regulis includitur §. *iuris præcepta inſt. de iuſt. & iure l. 1. ff. eodem.* At nullæ in coquinaria coſtantes ſunt allatæ regulæ ac Generales: vt domino palatus namque habetur, ita, & regi coquus debet: vt optimè cecinit Martial. *lib. epigr.* 14. *epigr.* 120.

Non ſatis eſt Ars ſola coquo ſentire palato

D Nulla ergo Ars forma ſolummodo at miniſterium coquinaria vocatur. *l. legatis* §. *ſi ex officio ff. delegatis 3.*

Mangilla vero in addict. ad Bart. *in l. placet C. de ſacroſanctis Eccleſiis*. Affirmauit ad tributi de artifice poſiti ſolutionem coquos obligari; artifices coquod extant, illorumque veniunt ſub nomine, coquum nam eſſe, artificium exercere dicitur, talique modo artem E coquus facere dicitur. Cepolla *in l. ſi quod venditor* §. *venditor, ff. de ædilitio edicto num.* 1. Baldus *in d. l. ſi quod venditor in* 2. Notabili Ludouicus Roma. *conſ.* 661. *verſ. numquid eſſe coquum.* Boerius *deciſ.* 222. *num.* 9. circa finem, *qui num.* 10. illamet, quam Cepolla *ſupra cit. loco duxit*, eſt diſtinctione vſus; vel ſcilicet gregarios, & communes conficiunt epulas, & illo caſu minimè in ſtatuto habentur compræhenſi. *l. legatis* §. F *ex officio ff. de legatis 3.* vel ingenioſorum, ac lautorum coquus eſt ciborum, vt Principum ſunt, qui in dignitate, non autem in officio habentur. iuxta Cepollæ ſententiam *loco ſupra cit.* Bald. *in rubrica quis dicatur Dux, Marchio, in vſibus feudorum.* Tiraquellus *de nobilitate cap.* 30. *num.* 10. *fol.* 167. Vel publici extant coqui, & lautiſſimas apparant G eſcas, qui in conuiuijs, faſtiſque pompis propria menſas conſtituunt induſtria, & coquinariam exercent, & hi optimè in ſtatuto includuntur: eoquod in artem operam dicuntur adhibere *dicto* §. *venditor.* Aliorum vero nobilium ſtatuti ſub diſpoſitione handquaqum continentur. per Tex. *in dicto* §. *ſi ex officio.* Boerius *dicta deciſ.* 222. *num.* 10. *in fine.* H

Anſam itaque præbent Tex. *in d.* §. *venditor*, §. *ſi ex officio*. Vt quæramus quis artifex ſit, quid officium, & officialis, vt textus valeant diſpoſitiones conciliari.

Artifices ergo propriè accipiuntur, & impropriè, iſti habentur quos ita vulgus appellat *l. ſciendum* §. *illud ff. de ædilitio edicto* Tuſcus *in ſingularibus lict. A. num.* 88. Illi qui certam præ manibus tenent I artem. Abbas *conſ.* 78. *toto proceſſu col.* 2. *in principio lib.* 1. Tuſcus *conſ.* 519. *nu.* 1. *lict. A. & concl.* 211. *lict. M. num.* 5. Artifex qua de re ille etiam nominatur, qui res emit, ac mutata illas vendit forma. *cap. ejiciens* 88. *diſtinct.* Hippolytus Rimanaldus *conſ.* 34. *num.* 10. *vol.* 1. Rebuffus *in l. mercis appellatione verſ. artifex ff. de verborum ſignificatione*. Tuſcus *dicta concluſ.* 519. *num.* 2. Sed ſi res empta vl- K la ſine mutatione venditur mercis decipit nomen Surdus *deciſ.* 313. *num.* 1. Vt quis autem artifex exteat, ac nominetur propria, non autem per alterius manu munus exercere debet. *l. fin. ff. de excuſat. tutorum* Romanus *ſing.* 566.

Duplici ſed etenim officium forma, lat è nimirum, & generaliter, ac propriè, ſiue in ſpecie, venit. Priori modo mi-

A ministerium omne. Comprænditur, quod aliter necessaria compleret, per artem quamuis exerceatur, quod artificium dicitur: vt per Glos. *in l. legatis* §. *si ex officio ff de legatis* 3. Secundo ministerium, quod vlla conficitur, sine arte, venit, cuiusmodi vestimentarij, vt & ostiarij. Illud vero artificium, quod arte acquiritur, & industria, nec non inoperam per illas ponitur, vt textor, & eiusdem generis, existunt homines *l. inter artifices ff. de solutionibus Bologni. in rubrica de officio eius cui mandata est iurisdictio num.* 39. Quo in loco propria Iuris consulti significatione agunt. An reuocatio, diminutio, vel augmentum in legato possit haberi: quoties scilicet sub officij nomine seruo dominus pecunias legasset, vel bona, qui post modum sequuta iam testatoris morte illud, vel officium immutarit, vel artificium, condicti, quod testamenti tempore habebat: Cuius pro resolutione isthæc adhibetur distinctio. Quod nimirum si ex officio, aliud ad officium, vel ministerium, aut ad artificium ex officio, vel artificio commigrarit ad aliud, & illo extinguitur in casu legatum: vel ad officium ex artificio progressum fecerit, & in illo haudquaquam deletur. per Tex. *in dicta l. legatis* §. *si ex officio*. Quo in loco nonnulli reputant, quod, si ad artificium transierit ex officio, recte legatum extinguatur: officium coquod artificio mutatur, non è contrario autem vigorem habet cum scilicet in coquum lecticarius transierit. vbi Glo. *in verbo officium, & in verbo factus est l. textoribus* 50. *ff. de legatis* 3. Bologn. *loco supra cit. n.* 39.

Quæ cum retineatur regula maxima, ex dispositione Textus *in dicta l. legatis* §. *si ex officio, & ex textu, in dicta l. si quod venditor* §. *venditor ff. de ædilitio* edicto habet ortum difficultas, illo namque in loco in officio coquus est, in isto pro artificio habetur, vt etiam est dispositio *in l. legatis* 63. §. *si vinis de legatis* 3.

Quorum quidem textuum dispositiones, contrariæ quamuis sese inter videantur, concordes redduntur: sæpius coquod solo in ministerio coqui fuere; non raro in artificio, vt deduci ex Liuio *potest. lib.* 39. *Tunc coquus vilissimum antiquis mancipium, extimatione, & vsu in precio esse, & quod ministerio fuerat, ars haberi cepta est.* & ita Textus *in dicta l. legatis* §. *si ex officio sumitur de coquo*, solo prout in ministerio habetur, ac officio: sed §. si venditor, de eo loquitur, qui artificium recensetur in numero, vt Glo. *namque dicit in dicto* §. *si ex officio* in verbo coquus; eo in loco in cibis versatior. *sed in* §. *venditor*, circa subtilia coquus adhibebat operam, & taliter concordes extant cum Cepollæ, Boerij quique supra relati doctorum ponitur distinctio: Asserunt enim *dicti* §. *si ex officio, dispositionem de communium ciborum, sed* §. *si venditor de lautorum esque agere.*

Inde venit, quod si venditor simpliciter seruum esse coquum promiserit, cum nulla ratione aliquam specifice ad peritiam, descenderit; sufficiens habetur, vt mediocrem possideat in arte seruus cognitionem, vt coquus valeat nominari, vt non tam excellens nimirum, nec tam inscius in illa existat, vt colligit Cepolla. *ex dicto* §. *venditor, & §. si ex officio.* Qui artificem namque promittit satis est, si peritum præstet, ac iuxta, quod vulgo reputatur donet. Cepolla *in d. l. sciendum* § *illud sciendum ff. de ædilitio edicto num.* 1.

Illi autem officiales, qui alterius subiussu sese, vt ministros, in iurisdictione versant, iuxta Brunj doctrinam *in cons.* 74. *nu.* 3. Quo in loco ciuitatis adhuc rectores officiales nominantur. Caraui-ta *ritu* 49. Vincentius de Franch. *decis.* 407. *num.* 5. *parte* 1. Officialis vocatur, alius quasi officium exerceat: vt est Petri de Greg. *sententia in syntag. iuris Canici in cap. quaniam de officio ordinarij.* Cum officialium appellatione, instatuto, qui iurisdictionem habent, comprænsi existant Mastrill. *de indulto cap.* 40. *n.* 6. ex Anchorano, & DD. *in rubrica de officio eius, & de officio delegati* Andreas *in tit. quæ sunt regalia, in verbo iustitiam administrandam vers. stricto vero modo*

A *num.*67.quo in loco Afflictus *n.*47. cum larga verò formà ſumitur vocabulum ſæpius,qui iurisdictionem haud retinēt, & lato modo exercere officium dicuntur, veniunt ; vt affirmat Vincentius de Franchis *in dicta deciſ.* 407. Maſtrilli *de magiſtr. lib.* 1. *cap.*20.*num.*25. *& cap.*23. *num.*78. Ac tali ratione coquus, macellarius, & cæteri continentur. Menoch. *conſ* 53.*num.*7. Boerius *queſt.* 59. *nu.*1.

B *clementina ad noſtram* §. 1. *de cenſu.*

. Valet igitur ex dictis cognoſci, cum in officio conſtitui coquus, & cum in artificio dicitur. Nūc autem eſt reliquum, vt clarè appareat, an liberales debeant inter artifices numerari? circa, quod reſponſum ex Cicerone deſumitur, qui in Oratione pro SextoRoſcioAmerino illos non ſolum illiberales inter artes, viles at etiam poſuit: vt affirmauit Iulius Firmicus *lib. Aſtronomicorum* 3.*cap.* 9.& ad-

C ductas ante DD. Philoſophorum Princeps *lib.* 1. *Politicorum cap.* 4. *cum ſeruilis coquinaria extet ars l.legatis* §.*ſi vnus ff. de legatis* 3.*& in l. ſeruis vrbanis* §. *ſeruis lecticarijs per eodem.* Immò per ipſorum artem plebis labe inficitur multitudo, iucundo coquod,vt veneno,dulci eſcarum ſapore allecta facultatibus miſerè denudatur, proprijſque domorum incendia,

D facultatibus emunt, itaut iniuria pater afficiatur, vel dominus, ſi filium quis, aut ſeruum in popinas ducit per Tex. *in l. ſi quis ſeruum meum ff. de iniurijs.* Et iuris canonici vigore clerici punitionem excipiunt. per Can. *in cap. Apoſto.* 41. *& cap. à Crapula de vita, & honeſtate clericorum.* Vnde iure quidem optimo Antiſtites oculatiſsimus, & prudentia maximus, & doctrina Frater Michael

E Angelus Bonadies Catanenſis Epiſcopus *in ſeſſione* 3.Propriæ Synodi de vita, honeſtate, & habitu clericorum *decreto* 26.*num.*17. Statuit ne clerici, vt ædant, bibantque in tabernas ingreſſum faciant ſed per illas tantum itineris cauſa incedere valeant, *vt ſupra cit.loco legimus eui etiam textus aſſociatur in d. cap. crapula & in cap.non oportet miniſtros diſtinct.*44. *cap.nullus de conſecrat. diſtinct* 5. Et ciuili de iure popiones, quique in tabernis F continuè verſantur, è teſtimonio repelluntur: vt ſuis probarunt ſcriptis Maſcard. *de probat.lib.*3. *concl.* 1456.*nu*28. Rolandus *conſ.*34. *num.*5. *lib.* 2. & nonnulli, quos Farinac. *ad ſatietatem adduxit in tit.de oppoſitione contra perſonas teſtium queſt.*56. *nu.*437.*fol.mihi* 58.

Vnde iure optimo ſtatutum è Macedonibus legimus fuiſse ne alij, quàm carnis dumtaxat, coqui haberentur.Qui G enim hanc præter artem cognouiſsent, è ciuitate, velut ægrotantium purgamenta,deijciebantur: vt mentionem facit Galenus *varia. Hiſtor. lib.* 14. *cap.* 7. Adde, quod maximum orbis monſtrum, & Vrbis Nero, priuſquam ſeſe ad luxum conuertiſſet: vt teſtis eſt Suetonius *ca.*16. *de ipſo.* Ne quid in popinis cocti, præterquam legumina, venderentur, aut olera prohibuit. Vt æqua- H liter etiam idem emanaſſe à Veſpeſiano ſtatutum videtur. Hunc ad locum antiquæ ſumptuariæ leges, nimiam quæ victus frenabant luxuriem, ac modum præſcribebant pertinent, huiuſmodi habentur Orchea, Fania, & nonnullæ,quas affert Sellius *lib* 2. *cap.*28.& Petrus Crinitus *lib* 4. *cap.*16. nec præterijt Macrobius *lib.* 3. Saturnalium *cap.*17.

Parſimoniæ dedit Cæſar Tiberius I exemplum, qui vt publicæ arginem poneret lubidini anteacti diei, ac ſemeſa, in ſolemnibus ponebat conuiuijs obſonia, dimidium afferri iuſſit aprum, omnia, quæ totum habet, illa retinere aſſerens: vt narrat Suetonius *cap.* 34. Quid autem de Iuliano Imperatore laudis eſt? è Spartiano:Ipſe namque porcellum per triduum, ac dimidium, ſi quis ei mitteret, Leporem ſeruabat, ſæpius etiam K (nullius cauſa religionis) oleribus contentus, ac leguminibus cænam ſibi apposuit, ſine carne.Cui ſimilis fuit equidem Curius Dentatus, quem cum Samnitum adirent legati rapa ſibi obſonium parare, (vt aſſerit Plutarchus) aſpexerunt.

Athenienſis accedit Pericles, qui omnem cenarum apparatum, & id ge-

neris

A neris munificentiam facilè ita contempſit. ac reiecit, vt tam longo tempore, quo in R. P. fuit verſatus numquam penes amicum præterquam Eurytolemio nuptias celebrante, cænauerit: vt refert Cœlius *lib.* 28. *cap.* 7.

Starchaterus quoque Sueuus ad conuiuia numquam ſe permiſit inuitari aſſerens hunc ſcurrarum, & paraſitorum morem eſſe: lautioris alimoniæ gratia, B ad alienæ culinæ decurrere nidorem, quo circa non ſecus, ac graui affectus iniuria pœnis conſueuerat grauibus inuitantes punire, vt Olaus refert *lib.* 5. *cap.* 5. *Hiſt. ſeptentr.*

Antiquis attamen ſæculis maximæ homines famæ huiuſmodi ſectati ſunt artem: Achilles enim, & Patroclus coquinariam, ſuos ad cibos, exercuere, quos tali viderunt Vlyſſes, & Aiax in C opere: vt firmum reliquit Galeanus *lib.* 7. *variar. hiſtor.* & Athen. *lib.* 1. *Dipnoſophiæ ex Homero Iliade* 9. *& ex noſtratibus* Tiraquellus de nobilitate *cap.* 20. *n.* 101. *in fine, & cap.* 34. *num.* 36. Itaut nobiles ab hac matronæ, cum viro cibos parant, effugere minimè debent: vt retulit Benedictus Capra *conſ.* 72. *col.* 4. *verſ. circa quod dicendum*: Apud priſcos etenim Regis proprios coquebat vxor cibos: vt D ſcriptum fuit ex Erodoto *lib.* 8. *propè finem.* Nobili, & ſi in coniunge DD. apud Tiraquellum *dicto cap.* 20. *nu.* 94. non concurrant.

Debet igitur concludi, quod ſi pro infirmorum cura huiuſmodi quis artem exerceret, vtilis haberetur ipſa, & neceſſaria: vnde ieiunij etiam tempore carnem libare ſiue ius poſſunt, vt benè valeant cognoſcere, an in illis guſtus E bene ſale conditus, vel palato extet ingratus: vt Dianæ *ſententia parte* 5. *tract.* 5. *reſolut.* 32. & Amodei *de ieiunio Præpoſit.* 2 *num.* 2. Quod vigorem etiam habet, ſi cibos pro ſanis compararent: vt ſunt opiniones DD. apud Dianam, & Amodeum ſupra citatos.

Vetitis autem diebus nullo debent modo proprium præſtare munus dominis coqui, vt carne veſcantur; læthali enim à peccato, licèt illi petant, minimè F excuſantur, ſi ſuum adhibent opus: intemperantiæ namque ad peccatum cooperantur, actiuumque haberetur ſcandalum; eoquod peccati, ſubminiſtraret præceptum contra materiem: vt doctrina Dianæ *reſolut.* 13. *tract.* 7. *de ſcandalo tom.* 2. *parte* 5. Diuersè autem eueniret, ſi eiuſmodi eſſent epulæ, quibus, et benè vti poſſent Domini, & malè. Tarlianus *in* 2. 2. *to.* 1. *diſp.* 95 *dub.* 6. G

Superuacaneam igitur huiuſmodi profeſſionem, quæque magis ad gulæ irritamentum, quàm ſanitatis deſeruiat conſeruationem, eſſe comperitur. At ſi pro infirmis exercetur, ſanitatiſque ad opem venit laudibus carere haudquaquam debet. Vnde cum ſeruitium validis præſtet, ſeſe ad voluptatem, ſolumque, vt Gaſtrimargiam excitet, ac auiditatem extendit, non verò, vt ægrotorum reficiantur vires damnanda exiſtit; H coquus namque cum iam faſtus ergo adhibetur patrimonij depopulatus opes; Veneris incendia nutrit, ac inuerecundiam; ſaluti ferculorum varietate, atque condimentis perniciem infert; & corpori ſæpius, non raro (vtinam Deus hæc impediret) animæ lethum. Concludi hac de re debet, hanc non pro fortis, at pro debilis hominibus corporis in- I uentam. Quod etiam confirmatur: ſacris eoquod in monumentis primæuo mandatum viro non vt aues comederet, piſces, ac oues fuiſſe legimus, at quolibet fructu (dempto ſcientifico) vitali preſertim veſceretur. Qua de cauſa nũquam ex Natura noſtrum creofagiam alexiſſe animum eſt compertum: cum ipſa labe carens, non ad rapacium: ſed ad eorum, qui herbam appetunt, ſimi- K litudinem animalium, dentes homini per os diſtinxerit. Vnde non ad carnes, ac potius ad fructus compelli mortales dicendum; vt per quam doctum in Epiſtola Helmontio directa ex Caſſenda reſponſum. Ex quo dilucidè reſpicitur carnes ad hominis vitam non facere, tũ ex eo quia Deum idoneos, delicioſoſque delegiſſe, ac indicaſſe fructus cla-

A rum, & hac de re ex carne comparatæ ſuperfluæ haberentur epulæ: tum coquod, tanto in morum candore tranquillo procul dubio pectore, Homo crudeles innocuis dolores, mortemque manſuetis ducere animalibus, ac manus fædare ſanguine haudquaquam tuliſſet; adde quod nulla carnium iſtiuſmodi facta fuit in primo hominum ſtatu mentio, fructus vero commendati; poſt pa-
B rentis noſtri etiam labem, cum tot verſati eſſent homines per ſæcula nullum carnium fuiſſe vſum audimus: ſed tum demum tam lautæ inductæ ſunt eſcæ, corruptis cum iam hominum vijs, illas Deus, vt plura, ob cordis permiſit duritiem. Porro enim ex eis morborum ſeges, mentiſque oborta videtur eſſe caligo: coquod corpulentior cibus, & (vt ita dicam) nimiæ ſubſtantiæ caro ſtoma-
C cum pergrauet, ac valde toti oneroſior corpori euadat, craſſam nimis ſubſtantiam, & obtuſiores concreet ſpiritus; extet ſubtegmentum, quod non feliciter naturæ intexantur ſtaminibus illi etenim viliores cibi, vt commodè ſtomachi replent capacitatem, ſic opportuna coquuntur forma, & in chilum greſſum faciunt, ad nutrimenta enim ſufficientia habentur, cum & ipſa cibus compa-
D ctior, caro, ſi ventrem certè impleat, licèt ſatiet, illius opprimat vires, aut hiantem nimis, aut labescentem experiatur; ita vt pro certo habuit Caſſenda ſi mortalium aliquis in ſyluis, vt feræ ſolent, ævum duceret, euenturum, vt vix ceruorum ſuperaretur velocitate, nec ſymijs quidem traſcendendis in arboribus eſſet agilitate conceſſurus, cæteraque brutorum obire munia feliciſſime poſſet. E

At ſi aliquis idoneum ſibi coquum G eligere, vt carnes præparet, quæ corpori afferre nutrimentum, & robur viribus, ac eſſe in delicijs poſſent, vel ex herbis dumtaxat veſci ſolidam nimis haud gigni iudicauerit, ſubſtantiam: experientia inſtructum eligat, qui labores toleret, ſine ſqualore, ac ſpurcitie, carnium quique olerum, piſciumque vim noſcat, & Naturam, vt quod aſſum, frictum, aut debeat elixum eſſe, calleat H guſtu magnopere valens extet, ne vel ſale nimis referta, ponat, vel inſipida; ne guloſus habeatur, ac ædax, fidelis debet ſuper omnia exiſtere, ne domini cibos venenis immiſceant: ſæpius namque læthum ex coquis illatum Dominis fuiſſe in hiſtorijs reperitur, qui ſub ciborum dulcedine virus ponere haudquaquam dubitarunt.

I

E K

D E

DE BELLO,

ET BELLANTIVM

STATV.

CVM cibos per Agriculturæ munus homo ſibi paraſſet: veſtes per ſartoriam confeciſſet ſeſeque Architecturæ opera ex temporis defenderet iniurijs: medicam deinde in fulcrum haberet, artem: dominandi ſenſim tranquillos aggreſſa eſt animos lubido, regnandique ambitio quietos perturbare cæpit ſpiritus, qua de cauſa creſcente inſolentia, ſuamque augente ſuperbiam contumacia primum ad odia, deinde ad arma, & ſanguinem deuentum. Et quamuis: Militia ſit vita hominis ſuper terram. Non tamen de bello inter gentes, aut prælijs debet interpretari: ſed ſpiritualibus aereas in tenebrarum poteſtates aggreſſibus intelligendum. Vnde ſcriptum habemus *Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamus arma lucis*, & alio loco. *Nam re vera ſecundum carnem ambulantes non ſecundum carnem militamus, arma enim militiæ noſtræ non carnalia ſunt; ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum*. Si tantis ergo in hoſtes pugnaturi ad tutamen inſiſtere debemus, quid ſanguinolentis opus eſt armis? quid Martiales excitare tumultus neceſſe? Si tamquam vnica nati è propagine feruenti annecti debemus amore, quid alijs infligere, opus eſt perturbationes? Si mutuis alligare animos beneficijs, quid tranquillis laceſſere ſpiritus, quietaſque torquere injurijs mentes oportet? Nonne Matth. 5. *præceptum* è Chriſto habemus. *Qui angariauerit te mille paſſus, vade cum eo duo millia* Ac ad Romanos 12. Apoſtolus nonne reſcripſit. *Non vos defendentes, chariſſimi: ſed date locum iræ*. Sed cum hęc ad fideles potius, quàm ad Idololatras pertineant, ad meum reuertor. Cum deprauata enim fuerit hominum intentio, ex reproba ſtatus ratione tantæ ortæ ſunt ærumnæ: illa enim ſæpiſsimè communis bellorum cauſa eſt. Quod ſi ad res Naturæ ſuperiores nos conuertere velimus, non ſolum hanc inter homines, at etiam inter Angelos habuiſſe locum videmus; cum inſolens enim Lucifer propria ſuperbiens pulchritudine ſummum aduerſus Numen, primum in Cælis ipſis bellum commouit, ſtatus impulſus fuit ratione: vt ſuam ſcilicet Altiſsimo adæquaret, vel anteponeret ſedem. At quoniam illius falſa fuit præſumptio, cecidit Draco Rufus in pugna, & excelſiora tentans ad infimum perditionis dilapſus eſt ſtatum. Immortales quoque vnde belli cauſa inter Cain ſcilicet, ac Abel, niſi è ſtatus ratione prouenit? Eoquod videns Cain gratum eſſe fratris Deo ſacrificium, ne ſibi præferretur, ſoluſque indominatione permaneret, ad fratricidium fuit inductus. Ita Nembrot, ac Ninus, eodemque modo Perſarum Reges, & Alexander pro ſtatus ratione fecerunt: Circa hoc

A hoc autem Cicero *lib.* 1. de officijs loquutus fuit dicens. *Multa bella ſæpè quæ-fuerunt propter gloriæ cupiditatem*. Immo etiam, vt Salluſtius dixit, dominandi libidinem, *& in cap. quid culpatus* 23. *qu.* 1. nocendi deſiderium, vlciſcendi crudelitatem, horridum, atque implacabilem animum, rebellandi feritatem, regnandi violentiam, & ſi quæ ſimilia extant, quæ in bellis iure inculpantur; illorum cauſam eſſe legimus, & Salluſt. *in conſ. Catil. dixit Vna, & ea vetus cauſa bellandi, profunda libido imperij, & diuitiarum*. Vt etiam Petr. Greg. Toloſ. *lib.* 3. *cap.* 9. *n.* 6. aſſeruit, & Diuum apud Iacobum legimus *in epiſt.* 4. *Vnde bella, & lites in vobis? Ex concupiſcentijs veſtris, quæ militant in membris veſtris*. Militare qua de cauſa delictum neutiquam eſſe legimus *in cap. militare dicta cauſa* 23. *quæſt.* 1.

C Cum vero propter prædã bellum exerceretur, peccatum haudquaquam deerit: licèt Petr. de Greg. Toloſ. *de Rep. lib.* 11. *c.* 1. ex Ariſt. 1. *Politic. cap.* 4. dicat quod. *Bellica ars acquiſitiua quodammodo ſecundum Naturam eſt*. Nam, & venatoria pars illius eſt (vt nos etiam venatorum diximus in ſtatu) quã vti contra beſtias oportet, & contra eos, qui ad parendum nati ſunt, nec volunt parere: quia

D id bellum Natura iuſtum exiſtit. Quod negari attamen debere puto ſimul cum Adamo Cotnez *lib.* 10. *cap.* 2. *num.* 12. Quo in loco, pacem ſecundum Naturã eſſe affirmauit, æqualiter contra illam bellum dixit: quod ex illo iuris præcepto deducitur, Quod tibi non vis alteri non facies. Minus tuta ideò Ariſtotelica mihi videtur ſententia *in* 1. *Polit. cap.*

E 5. dum latrocinia, & prædationes veluti venationis ſpecies, rei licet familiaris augendæ cauſa fiant, naturali putauit eſſe admiſſa ratione. Allo tamen intentit ipſius fuit diſcurſus, vt veterum pandoret morem, qui nullius freno religionis retenti ad venationes propendebant, & latrocinia: rationi ergo naturali nullo id conueniens modo extat, quippe Iuſtitiæ, quæ ſuum cuique tribuit, aduerſum o&

maxima iuris conditores pietate huiuſ-

F modi acquirendi formam dominij pænitus repuluere *tot. tit. ff. & inſt. de acq. re. rum dom.* vt pote quiueram nõ autem ſimulatam profitentur Philoſophiam.

Belli definitionem Martinus Guglielmus in tertia diſquiſitionum Politicorum theſi dedit. Publicum, quod ſit mutuos inter hoſtes conſtitutum diſſidium. Et optimè: generis namque locò, publicum diſſidium: mutuos conſtitutum inter hoſtes differentiæ in vicem poſuit:

G reciproce at enim ſeſe inter connectunt, nullum poſſe bellum conſtitui abſque hoſtibus, nec publicos eſſe hoſtes abſque bello poſſe. *l. quos nos hoſtes* 234. *ff. de verborum ſignificat.* mutuos namque ob naturalem inter ipſos relationem, hoſtes dixit. Hoſtes autem illi extant, qui nobis, vel quibus nos bellum publicè indiximus. *l. hoſtes* 118. *ff. eodem.* Quos

H Priſci per duelles nominabant per præpoſitionem etenim, per, cum quibus eſſet bellum, indicabant, *l. quos nos* 234. *ff. eodem*, & Varro *lib.* 4. *de lingua latina*: licèt eſſe certum poſſit hoſtem etiam per duellem antiquitùs nominatum fuiſſe: *Arg. l.* 3. *ad legem Iuliam Maieſtatis*: Hoſtire namque Feſto authore, idem, quod ferire ſignificat, priuato quemadmodum pro aduerſario induodecim lege tabularum dictus hoſtis fuit apud

I Varronem; ſed hoc audacem nimis per vocem.

Duplici autem bellum ratione, vel externum, vel internum eſſe poteſt. Prius habetur, quod alitno geritur cum Principe, vel populo: poſterius, quod ipſos inter ciues conſtituitur, illud hic tractatum exigit, hoc alio in loco.

Qui hoſtes ergo haudquaquam, ſed vexationibus vniuerſam licèt R. P. fatigent, & in periculum ducant, latrones, prædones extant, vel pyratæ, mos en-

K quod illis bellum indicendi non *fecit dicta l. hoſtes de verborum ſignificat.* ita vt cum latini Pyraticum, & ſeruile dicunt bellum: vt Cicero, Liuius, & Plutarchus latius belli vocem accipiunt; publicò ſcilicet pro armorum in alios, motu. Cum latronibus igitur, prædonibus, ac

pyra-

A pyratis belli ius haudquaquam esse potest. *l. hostes 24. & l. latrones 27. ff. de captis, & post limi.* Nec vllo modo ipsorum, quod capiunt, fit. *l. post liminium §. à pyratis eod. tit.* Adeo quod si ab ipsis captus in patriam redierit, nullo post liminij ius requirit modo. *dicta l. hostes 24. in principio.*

Bellum autem inter, ac prælium differentia intercedit; illud namque cum ipsa pugna, tum omne fere spatium, B quo in militia hostes persistunt, quod vulgus guerram dicit, existit: Hoc autē ipsum armorum certamen habetur; pugna etenim, & certamen, demptis etiam armis, conficitur, nudisque non raro verbis; & Liuius optime bellidis crimen, & prælij attingit, cum Romanum dicat populum nullo bello, multis autem prælijs fuisse deuictum, & Virgilius Aeneidos 11. C *cecinit.*

Infantem fugiens media inter prælia belli.

Sæpius etiam bellum pro prælio capitur: vt apud Sallust. *In eo bello trecenti milites desiderati.*

Ex pugno, clausa, vel manu, & in condylos contracta pugnam vult Donatus dictam: veteres namque priusquam ferri vsus haberetur, & armorum, pugnis, calcibus, & morsibus inter se certabant, iaculaque vibrabant, & lapides. D Et prælia equidem pugnis conficiuntur: hastæ namque ac enses manu, haud, extensa tractari: sed clausa valent.

Militia etiam pro bello accipitur, propriumque sortita est à militibus nomen, ac eorum ex multitudine illud suscepit. Iuxta Isidiori doctrinam *lib. 9. originum columna* 217. ac è malo, eoquod milites malum repellunt, dicta est, vel à malitia, E hoc est, duritie, vel à mille, nam vnus eligitur ex mille, ac strenuus. Amodeus de sindicatu *num. 37.* Tuscus *lit. M. concluſ. 227.*

Per antiphrasim è latinis dictū fuisse bellum Priscianus voluit, quod bellum haudquaquam existat: nonnulli à bono deducunt: sed neutiquam ex antiphrasi: quod autem boni gratia bella susciperētur antiquitus: nec vt inferrent, at vt iniuriam propulsarent, pacemque pararent, illa homines instituerint. F

Triplici autem forma, vel offensiuum, vel defensiuum esse potest bellum, vel diuersiuum. Primi generis duplici accipitur modo, vel rationis respectu, vel status: offensiuum illud circa rationem dicitur, quod aliquem aduersus, vel qui præuenit, vel qui prouocat, non iustè infertur; ita vt si arma, tàm cum repellitur, quàm si adducitur offensio, aduehuntur, vel reijciuntur, offensiuum G rationis intuitu dici bellum valet; circa statum etenim bellum nominatur offensiuum, cum aliena inuadendo, efficitur: aliud qua de re, nisi alieni status inuasio, bellum non erit offensiuum; quæ certè, vel iuxta est, vel iniusta: si iusta, quoad statum offensiuum, circa rationem defensiuum dicitur; si iniusta, offensiuum H tàm rationis, quàm status respectu bellum appellatur.

Defensiuum pari modo bellum debet intelligi. Primò cum ad rationem respectus habeatur, ac Iustitiam, statum circa secundò: si qui enim bellum ducit, sua ius retinet ex parte, ac rectam bell[i] gerendi rationem habet, defensiuum quoad Iustitiam, & rationem conficere bellum dicitur, suo licèt inimicum in I statu fuisset aggressus; quod si forte ipsum aduersarius inuasisset, cum arma præuenientem contrauehat, tàm circa rationem, ac ius, quàm circa statum defensiuum agere bellum videtur; quod si aggressorem aduersus qui acies instruit nullum bellandi haberet ius, vel obstandi, lacessitus quamuis fuerit, offensiuum cum circa rationem; ac ius, tum circa statum excitare apparet. Cum quis autem ad arma iure interueniente, ac ratione sese mouet, defensiuum quoad ius, & offensiuum circa statum id nominatur; qua de causa non solum cum resistitur, at etiam, cum aggressio fit defensiuè, quoad rationem, conseri manus possunt. Ac defensiuum agi bellum circa statum, & iustè valet, & iniustè, vt habetur Hieronymi Fracchetti sententia K

in

in ſeminario rationis ſtatus in diſcurſu *ſuper cap.* 50. in principio.

Vt iuſta verò habeatur defenſio, vrgens debet periculum adeſse, ac res ad Triarios extet reducta: vt affirmauit Hugo: Grot. *lib.* 2. *cap.* 2. *num.* 2. de iure belli, & pacis: Cicero namque de officijs ſcriptum reliquit. *Plurimas iniurias à metu perſici, cum is, qui nocere alicui cogitat, timet, nonniſi id fecerit, ipſe aliquo afficiatur incommodo.* Vnde Clearcus apud Xenophontem affirmaſſe legitur, quod, & Cicero, cum dicat. *Multos noui, qui calumnia adducti, aut ſuſpicione, dum metuunt alios, vt præuenire malunt, quàm perpeti, atrociſsimis malis eos affecerunt, qui nil tale facturi fuerant, ac ne cogitarunt quidem.* Bellum ergo denique defenſiuũ æxtimatur iuſtum, ſi præſens habeatur inſultatio, & vera: qua de vi ſic eſt loquutus Cic. pro Milone. *Eſt hæc non ſcripta, ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex Natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſsimus, ad quam non dicti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus, vt ſi vita noſtra in aliquas inſidias (præſentes intellige) ſi in vim, in tela latronum, aut inimicorum incidiſſet, omnis honeſta ratio eſſet expedienda ſalutis: item hoc, & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura præſcripſit, vt omnem ſemper vim, quacumque ope poſſent, à corpore, à capite, à vita ſua propulſarent.* Seſe namque periculum aduerſus defendere naturalis exigit ratio. *l. itaque ff. ad legem Aquileam l. vt vim ff. de iuſt. & iure.* Optimè igitur hoc euenit, vt quod quiſque telum ſui fecerit corporis iure confeciſſe iudicetur; ac tali-ter, claram hoc in ſe concludat æquitatem, vt etiam iura diſtinctionem in beſtijs, vim inter, quæ iniuriam infert, ac propulſat, adhibeant: cum Vlpianus etenim dixit. *in l. 2. ff. ſi quadrup. paupe. fec. dica.* Animal intelligit, quod ſenſu, & rationis vſu caret, nullo modo iniuriam valet inferre noxium tamen, *addit dicta l. 1. §. cum arietes. Cum arietes, vel boues commiſiſſent, & alter alterum occidiſſet Quintus Mutius diſtinxit, vt ſi quidem is periiſſet, qui aggreſſus erat ceſſaret actio, ſi is, qui prouocauerat competeret actio;* Hac de re *num. ca. 25 legimus. Hoſtes vos ſentiant Madianitæ, percutiæ eos, quia ipſi hoſtialiter egerunt contranos.*

Duplici autem eſſe forma poteſt defenſio: Prima propria dicitur, altera aliena. Illa eſt cum vim à nobis repellimus, & noſtris; armiſque tutamen paramus; hæc tunc habetur, cum è ſocijs, vel iniuſtè oppreſſis violentiam arcemus. *cap. iuſtum 23. quæſt. 2. cap. fortitudo cum duobus ſequentibus 23. quæſt. 3. cap. olim* & eo in loco Innocentius *de reſtitut. ſpoliatorum. Qui enim non defendit (ait Cic. de officijs) non obſiſtit, ſi poteſt, tam eſt in vitio, quàm ſi parentes, aut patriam, aut ſocios deſerat.* Ita Baldus *inquit in l. 2. C. de ſeruis fugitiuis in culpa eſt, qui alterius defenſionem, ſui omittat dolo:* Qui enim à ſocio iniuriam haudquam repellit, ſi valet, in vitio tàm extat, quàm ille, qui adduxit. *cap. 7. & cap. 11. cauſa 23. quæſt. 3.* Nec vllo modo è ſcelere qui, obſtare cum poſsit, haudquaquam quærit excuſatur. Immò, & conſenſum aliqua præſtare forma videretur. Hac de re Caietani ſententia *in 2. 2. quæſt. 40. artic. 1.* licitum eſſe legimus, vt iniuriæ à proximis arceantur, bellum hoſtibus inferre, ac Tyrannis. Ita Moyſes cum ex Aegyptio contumelias hæbreo adduci videret primi lætho proprij generis hominem defendit: *vt exod. 2.* & conſiderari debet *cap. Ab. imperat. & cap. quanta de ſententia excommunicationis.*

Tertiæ tandem claſſis illud habetur, quod medium offenſiuum inter, ac defenſiuum exiſtit, & Diuerſiuum nominatur. Hoc duplex: eoquod, vel inimici arma contra, quem allata diuertuntur; vel ipſius aduerſus amicos ante, vel poſt indutum bellum vehuntur. Si ante præuentio nominatur, & vel inimicum contra, vel ipſius auxiliatores; ſi poſt verò tunc diuerſio nominatur.

Diuerſiuum illo in caſu bellum Principes adhibent, cum ſuis repellere à finibus inimicorum arma contendentes, regna illorum infeſtant: Hoſtes enim

in

A in proprijs tumultus, & perturbationes-
que ſtatibus dum proſpiciunt eorum ob
defenſionem tentatum; inceptamque
opus relinquunt; huiuſmodi enim ratio-
ne Vllæ aſſedumpe Cn. Pompæo poſi-
tum Cæſar contendens repellere; Cor-
dubæ ad oppugnationem, vbi ſeſtus il-
lius frater inueniebatur; vt bellum di-
ſſerretur, progreſſus fuit; vt accepimus
ex Hirtio de Hiſpan. *bel. cum.* 3. Triqui-
B D trumque Gallo conſilium dediſſe exer-
citui; vt ad repellendam è Ferraria obſi-
dionem Bononiæ, Motinæque ad op-
pugnationem iretur ſcriptum habemus
ex Guicciar. *Hiſtoriæ lib. 9. n. 5.*

Quodlibet ergo bellum, vel iuſtum
eſt, vel iniuſtum, aut ex *iuſtis* nempe
cauſis motum, aut iniuſtis. Cum bellum
autem adducitur iuxta requiritur cauſa,
quæ cum ceſſet non bellum id vocatur,
C V ſed latrocinium. Iuſti hac de re circa
belli cauſas verba facere debemus. Iniu-
ſta ergo ſunt, quæ vlla ſuſcepta ſunt abſ-
que cauſa: vt ſententia Demoſthenis
lib. 12. habetur: quod non præterijt Cic.
de Rep. lib. 3. *epiſt.* 96. cum dixerit. *Nec*
meretur dici triumphator egregius, qui
prouincias aliorum potentiſſimo exercitu,
haudquaquam laceſſitus premit; ſed prædo,
& publicus graſſator. Temeraria namque
D I in acie verſari fortitudine, manuſque
cum hoſte conſerere immane quod-
dam, & belluarum ſimile habetur, mori
vt idem Cic. *de officijs* 1. *ſcripſit*. Ad
accedit Euripidis carmen, qui optimè.

Iniqua bellans bella; ſalus haud redit.

Cecinit. Quod ſi aliud iuſtam circa
cauſam admitteretur, nonne gentes in-
ter bella inſurgerent, barbaroque ritu
cædem cæde, ſanguinemque ſanguine
E K admiſceremus: vt ad Cæſarem Salluſtius
explicauit. Longè igitur ſint, nec aliqua
ratione principium illæ penetrent ani-
mum voces: quæ in Liuio. *In armis ius*
ferre, & omnia fortium virorum eſſe. In-
ueſtigetur etiam è Seneca belli exitus,
non autem cauſa; ipſius namque euen-
tus, vt rectus Iudex, qua ex parte ius
habeatur victoriam eliciet, eoquod non
ab exitu, à cauſa tamen belli debet iu-
ſtitia deduci: vt Liuius 21. Quod ſi cau- F
ſa iuxta exiſtat præclarus non raro belli
exitus habebitur. Iuxta Lucani ſenten-
tiam 7.

Cauſa iubet ſuperas meliare ſperare ſe-
cundos.

Fortiores immo ex cauſa, occulta vi,
& interna milites reddunturvt Proper-
tij carmen 4. *eleg.* 6.

Frangit, & attollit vires in milite can-
ſa, G

Quæ niſi iuſta ſubeſt, excutit arma pu-
dor.

Omnia vero, quibus aut ambitio in
cauſam venit, aut auaritia, iniqua Bald.
conſ. 434. *num.* 7. quatum, quod requiri-
tur *lib.* 5. Vt ſæpius namque profunda
imperij cupiditate mouentur arma, di-
uiciarumque accenduntur libidine: vt
optimè in fragmentis notatum è Sallu-
ſtio. *Et Hiſtor.* 4. pro vero Tacitus aſſe-
ruit. *Illis maximum diſcrimen, penes quos*
H *aurum, & præcipuæ bellorum cauſæ.* Per-
quàm aptè igitur Poeta olim cecinit.

Rupero fœdus impius lucri furor, & ira
præceps.

Et ad cauſam facit, quod, vt Philoſo-
phus, circa iram ſubdit, quæ iniuſtis
etiam inter belli cauſas annumerari
valet eoquod ſi ex odio, aut vltionis de-
ſiderio bellum infertur iuxta licèt cau- I K
ſa extet, iniuſtè agitur) vt Calder. *conſ.*
95. *num.* 2. *de tregua, & pace.* Principes
etenim ſæpius ira compulſi, quæ mone-
ri nequaquam debent, arma inferunt,
damnauit eam, cum alijs, cauſam D.
Auguſt. contra Fauſtum *lib.* 22. *cap.* 74.
dicens *Nocendi cupiditas, vlciſcendi crude-*
litas, implacatus, & implacabilis animus, fe-
ritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua
ſunt ſimilia, hæc ſunt, quæ in bellis iuſtè cul-
K *pantur.* vt ſupra *ex cap. quid culpatus* 23.
quæſt. 1. *notaui.*

Iniuſta etiam ſunt dicenda, quæ à for-
tioribus, vt magis debiles ſubiugant,
eorumque ſibi facultates auferant, com-
mouentur. Qua de cauſa minimè iuſtos
fuiſſe Athenienſes affirmandum qui
Melios, vt ipſorum præſtarent obedien-
tiam imperio armis cogere voluerunt,

A impotentioſes eoquod viribus exiſtebant; hoc enim eſſe iuſtum reputabant velut vſu, quaſi gentium iuri conſentaneum, eſſet receptum. Gallique quoque Brenni qui ſubditione militiam agebant dum Hetruriam aggredientes illarum aruæ gentium ſibi tamquam fortioribus conuenire dicebant. *Quod nam id ius eſſet* Ecce tibi Liuius) *arma à poſſeſſoribus petere, aut minari arma, quærentibus Romanis; ecquid in Hetruria Gallis rei eſſet? Cum illi ſe in armis ius ferre, & omnia fortium virorum eſſe ferociter dicerent, accenſis utrinque animis ad arma diſcurritur.* Gallos enim conuenientiæ neutiquam ratio defendebat, eoquod ipſis Tuſci tamquam egenis, camporum concedere partem debebant cum Romanis ita, reſponderent. *Neſe quidem pacem, quam illi afferant, aſpernari, ſi Gallis egentibus agro, quem latius poſſideant, quam colant, Clauſini partem finium concedebant.* Prius namque opus erat, vt propriam oſtendentes neceſſitatem Aetruſcis peterent à magnatibus, quæ ſibi opus eſſe iudicabant, illis autem denegatis, licitum illorum ex parte arma inferre, fuiſſet. Nec minor Octauiani Pannonios aduerſus, bello, affuit iniuſtitia, vt alienis milites opibus exerceret ſimul, & nutriret, iniuſtiſſimuſque ipſe fuit (vt Dion refert) credens: Omne id iuſtum eſſe, quod armis contra infirmiorem decerneret. Quamuis affirmet Suetonius quod nec vlli genti ſine iuſtis, & neceſſarijs cauſis bellum intulit. Iniuſta etiã ſunt, quæ populi, vt res ab ipſis poſſeſſas conſeruent (licet aliud, ni armis, ad conſeruationẽ haud habeant medium) cum illas iniuſtè poſſident, vrgentis quamuis neceſſitate, iniuſtam etiam ſi cauſam agant, impellente natura poſſint defendere.

Nec iniuſtitiæ notam effugiunt, quæ re non maximò momenti denegata mouentur. Vnde iniuſtum certe fuit, quod Marcus Antonius Parthis adduxit, illos inſignia Craſſo erepta, captiuoſque reddere negaſſe affirmans, eo magis, quod Craſſi arma voluntariè, non Senatus cõfirmatione, immò gloriæ, aurique lubidine mota; Leges inſuper Quiritum, ducibus ne bella ducerent externis arbitratiè populis interdicebant. Nec iuſta vocanda ſunt illa, quæ fœderatorum ob defenſionem, aut impiorum, iniquorumque amicorum tuelam, ſuſcipiuntur; cuius generis Mamertini Meſſanenſes Romanorum ſocij erant, in quorum propugationem, non tàm Hieronem, quàm Chartaginenſes aduerſus bellum parare Romani decreuere, cum potius de ſtatus ratione, quàm de honeſto conſiderationem facerent: dicit enim *lib. Hiſt. 1. Polybius. Romani diu inter ſe quid faciendum eſſet dubitauerunt, per abſurdum enim putabant ſe, qui paulò ante in proprios cives ob occupatum contra fidem Rhegium, tam grauiter animaduertiſſent, unus Mamertinis, qui eiuſdem ſceleris non ſolum in Meſſana, ſed & Rhegij cives commiſſi in excuſabiliter rei eſſent, præſidium ferre. Verumtamen cum Cahartagineſes cernerent, iam non Africam modo, verum etiam pleraque Hiſpaniæ loca, inſulas præterea omnes, Sardony, ac Thyrreni maris vi, atque armis ſubegiſſe, periculoſam ſibi eorum vicinitatem fore ſuſpicabantur, ſi Siciliæ quoque domini fierent, & 3. in lib. Quod ſi qui tranſfretationem Romanorum in Siciliam ideo reprehenſionem dignam cenſuerint, quod Mamertini ab ijs in amicitiam recepti præſidiumque non longè poſit, in ſumma diſcrimine laborantibus, miſſum fuerit, cum paulo ante Meſſanam primo, deinde etiam Rhegium, opulentiſſimas Siciliæ ciuitates crudeliſſimè diripuiſſent fortaſſe id non immeritò fecerint.* Falſa igitur ſententia dici debet Scipionem affirmaſſe iuſta eſſe, ac pia, quæ induceretur ad Meſſanenſium auxilium in Siciliam arma; en ipſius verba penes Liuium *deca. 3: lib. 10. num. 19. cap 311. fol. 2. Neque patres noſtri, de Sicilia, neque nos de Hiſpania fecimus bellum; & tunc Mamertinorum ſociorum periculum, & nunc Sagunti excidium nobis pia, & iuſta induerunt arma.* Quare vituperio dignas omnes reputo confœderationes, quæ tàm ad offenſionem cuiuslibet, quàm ad tutamen fiunt, cum col-

A collegatorum alter possit bellum iniustam suscipere ob causam, aut sese, propter iniurias, quas alicui fecerint, pietatis expertem, & consequenter auxilio destituendum valeat ostendere: at quirites non solum dicto in Messanensium casu iniustè processerunt in alio verum etiam, Carthaginis scilicet damno, tunc equidem, cum, primam post pacem, Africo premente bello, eis nouum indixerunt, vt grauiores illis conditiones adnecterent. Ac præcipuè, vt Sardiniæ adimerent imperium, quod non solum iniustus, verum etiam opprobriosus æxtimatus fuit actus, & impius. De quo Polybius loquens inquit. *Rursus enim bello Africano acriter infestarentur Romani, in dicto eis bello, vt nouum fœdus inirent coegerunt, in quo continebatur: vt Carthaginenses Sardinia excederent, stipendioque mille, & ducenta talenta adderent.* Et Paulò infra. *Post hæc per summã iniuriam inditum Carthaginensibus à Populo Romano bellum, facile quisque perspexerit tum, cum fœdus de Sardinia percusserunt, si quidem nulla ratio eius belli assignari potest.*

Cum priuatus attamen superiorem aduersus bellum commouet, si vt illud inferat, potestatem haudquaquam habeat, iniustum nominatur. Calderinus *dicto cons. 95. num. 5. vers. item est iniustum, aliter 1. de tregua, & pace.* Dempto, quod inferior iniustitiam pateretur ex eo, ac illius recurrerit ad superiorem cui haudquaquam is obedientiam præstiterit. Vnde illo in casu iniquo potest superiori obstare inferior. Calder. *loco cit. vers. quia tamen.* Vt æquali modo iniustum reputatur bellum, si modus, vel ordo, qui seruari debet, ex iusta licèt causa moueatur, in bello excedirur; cum scilicet aduersus, qui superiorem cognoscit, absque eoquod ille pro iustitia requiratur, bellum aliquis ducit. Calder. *vers. interdum vnus dominus*. Quo in loco huiusmodi bellatorem ad omnia, & damna teneri, & interesse affirmat: sed si vtrique superiorem haudquaquam habuerint, si, cui bellum adducitur iurisparatum esse imperio dicat, nullo modo, iusta licèt habeatur causa, ipsum aduersus possunt arma excitari. Calder. *loco citato vers. sed ille contra quem*. Cum illum tamen aduersus, & ex eo, qui superiorem habet instruuntur acies, iniustum non solum existet bellum, ipsius verum etiam quæ capiuntur in statu nulla forma prædantium efficiuntur. Franciscus Aretinus *cons. 14. num. 7. vers. secunda quia.*

Iustæ verò causæ, quæ ad bellum valent animum commouere plurimæ habentur, & has ducit Bonacina *tom. 2. disput. 2. quæst. vlt. sect. 1. punc. vlt. §. 2. n. 7.* de restitutione Laiman. *lib. 2. tract. 3. cap. 12. & inter.* Omnes doctissimus, ac fama vsque ad æthera notus Pater Antonius Diana *parte 6. tract. 4. resol. 3.* Et quæ primò venit est: vt qui suo iam defecerunt à Domino, in obedientiam denuo subditi redigantur. *cap. 15. quæst. 6. cap. 23. quæst. 8.* Quos aduersus, emissum postquam fuerit monitum, per quam iustè bellum afferri licet *l. amissione §. qui deficiunt ff. de capitis minutione.* Valen *in cap. peccatum de regalis: in 6.* Innocentius *in cap. olim 1. de restitutione spoliatorum*, Ioannes à terra rubra *in tract. contra rebelles parte 3. art. 10.* Hoc modo in Regum actis Dauid legimus bellum aduersus Seba duxisse, populum ex eo quia excitarat, vt ex illo ad se deficeret, si rebelles atenim contra subditos exercitus adhibentur vires, non tam bellum, quã iurisdictionis exequutio, & peruicacium depressio dicitur, Innocent. *in dicto cap. olim de restit. spoliat.* Cum proprio rebellis modo non valeat hostis nominari, diuersum namque hostis è rebelli habetur. *extrau. qui sint rebel. l. hostes ff. de captiuis l. hostes ff. de verbo. signific.*

Vt Prouincia, secundò, vel ciuitas, quæ Principi restitui alicui, vel Reip. iure debeat, recuperetur, & maximum exinde bono resultet communi augmentum; iustum enim verè bellum, vt ex alio auferantur, que per iniuriam, euulsæ ac violentiam, nec alio sibi accipi res modo possunt mouetur. Binsfeldius

A dius *in tract. de iniurijs, & damno dato cap.* 8. *conclus.* 23. Quamobrem non minimæ laudi Christianis iudico Principibus esse, si arma in idololatras parent, & inferant; illos enim aduersus iustè quidem agmina dirigere valent, vt tot per vim direptas Ciuitates, & quas detinerint Regiones propriam reducant subditionem; vt docet Salon. *in l. ex hoc iure ff. de iust. & iure.*

B Si grauis, tertiò, quæ Reipub. adducta vel Principi adsit contumelia, debita duci bello pœna valet: *Ecce in* 2. *Regum* 10. *exemplum cap.* 20. *quæst.* 2. *& cap.* 23. *quæst.* 8. Cum Principum ergo legati summam ex aliquo iniuriam susceperint iustam armis præbent materiem: ea namque non ad alium refertur, quàm ad Principem. Tali de causa qui è Dauide Ammonitarum missi Regi fuere legati,
C eum barbam scindi mediam, & ad nates vsque decurtari vestes paterentur, æquâ ipsius iræ causam, vt aggressores contra instrueret acies dedere; *vt bene* 2. *Regum* 10. cum duobus sequentibus patet.

Cum quis quarto iniustum gerenti bellum præbet auxilium rectè: vt in ipsum arma ferantur suadet: Huiusmodi Israelis Dauid Rex forma Damasci Syriam acerrimè infestauit. Sobæ Regi eo-
D quod suppetias ducebat: vt *in* 2. *Regum cap.* 8. *scriptum extat.*

Vt illi, quintò, qui iniquè prohibent, ne punitionem habeant nocentes, reijciantur, maximi namque Reipub. interest, vt scelesti pœnas luant. Ex hoc enim ipsius, & ordo pendet, ac regimen. Tali modo arma duodecim Israelis tribus Gabaam contra ciuitatem, & Beniamin sumpserunt: illius eoquod incolæ; homi-
E cidas, qui Leuitæ vxorem enecarant, dedere suplicio recusassent: vt benè conspicitur *cap.* 2. Iudicium.

Ad hoc, sextò, irruere in bellum possumus, vt eorum, qui antiquum rumpere fœdus, haudquaquam, leges contra, erubescunt, insolentia deprimatur; cum quis enim tale audet nefas perpetrare, maximo, & dedecore afficit Remp. & damno. Vnde optimè Ioram Israel Rex cum Iosaphat Rege Iudæ coniunctus F potenti aggressus Moab exercitu: agrorum eoquod tributa, quæ singulis afferre annis consueuerat, præbere negauit: *vt lib.* 4. *Regum cap.* 3. constat Binsfeldius *in dicto tract. de iniurijs, & damno dato cap.* 8. *conclus.* 28.

Quæ septimò bellandi causa deuenit est, cum iam in armis Principi quis ponat impedimentum suam ne per Prouinciam transeat, cum & innoxius progres- G sus existat, & damnum haudquaquam timeatur; vt notauit Bart. *in l.* 1. C. *de paganis cap. vltimo* 23. *quæst.* 2. Quo sensu Cæsarem dixisse legimus. *Arma tenenti omnia dat qui iusta negat.* Huius generis è causa in arma Isdraelis irruere filij Amorreorum contra Regem compulsi, æquum namque promissam à Deo in terram dare transitum noluerunt, vnde & maximam recipiens in exercitu cla- H dem Regnum amisit. *ex numeri* 21. *hoc num.* 22. quo in loco. *Misit autem Israel nuncios ad Seon Regem Amorrheorum dicens: obsecro, vt transire mihi liceat per terram tuam; non declinabimus in agros, & vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur donec transeamus terminos tuos, qui concedere noluit, vt transiret Israel per fines suos, quin potius exercitu congregato egressus est obuiam in desertum, &* I *venit in Iasa, pugnauitque contra eum, à quo percussus est in ore gladij, & possessa est terra eius.* Poterat enim ille, ac æquissimo humanæ debebat iure societatis huiusmodi permittere transitum Isdraeli. Cōcedi qua de re adeo progressum aliquam per Prouinciam iudico, vt absque incolarum damno id efficiatur, ac molestia *l. vnica C. de Salg. hospit. non præstanda lib.* 12. *Ioannes de Platea, & Lucas à* K *penna ibid.* & ita bene notatur ab Angelo, & Christophoro Porco *de seruit. rustic. & vrban. præd.* At si Dux aliquem per locum transitum habuerit permissū rectam incedere per viam, non vero per vineas, & prata, ne fructibus nocumentum afferatur, debet; ita enim è militum indiscreta licentia miserè prædarentur agri: quod si Dux hoc neutiquam ob-

ser-

A ſeruat ſalua ſalui conductus fide in vincula detrudi valet, amicè namque ac modeſtè concedi per campos tranſitus videtur: vt Porci ſententia eſt *loco citato* Exercitus enim illos debet per locos progredi, vbi damni minus perpetiatur, ac detrimenti *l. ſi cui ff. de ſeruit. ruſtic. prad.* & Cepol. *in dicto tract. cap.* 1. *& de ſeruit. vrban. cap.* 23.

Cum auxilio egent ſocij, quod iuſtè
B affertri bellum poſſit, ius octauò conceditur: ſed ſi nocumentum ab hoſtibus auxiliarij patiuntur, arma iniuriam propter excitare per ſe valent in aduerſarios: vt videre eſt in Geneſi *cap* 14. vbi exemplum vtrumque D. Chriſoſtomus confirmauit *in Pſal.* 133. *explicat.* ſic *Dexteras à Deo habemus, vt & nobis ipſis, & alijs iniuria affectis opem feramus, vt ſcelera de medio auferamus, vt his, quibus violentia,*
C *& detrimentum affertur portus ſimus, & refugium.*

Aequè tandem illos moueri bellum in populos valet, qui turpiter Idolorum tenebris, hæreſiſque vmbris irretiti cæcèque in præcipitium ruentes, cum alios trahant in baratrum diſſentiones in Regno miſcent, vel Prouinciam perturbant; Quod etiam neutiquam Principi denegatur, cum propinqui Rex loci, vel
D ſubditi, qui vera iam declinarunt à fide, ipſius, eodem perturbare quærunt errore, ditioni ſubiectos. Illo enim caſu iuſtam, vt bello ſe defendat, & adductam dæleat iniuriam, cauſam habet; vt æquali modo, quod ſummus Eccleſiaſticæ Ratis Nauclerus, imperijque moderator, vt fidei tutamen ſuſcipiant, ac Turcas deprimant inquietos, & Saracenos, mouet; per quam iuſtum reputatur, & extat: vt ſcriptum fuit è Boccher. *de bello cap.* 4.
E *num.* 10. *&* 13. & Federicus Skenkhius *in tit.* 28. *lib.* 2. *fœudorum.* Chriſtianæ aſſeclas fidei barbaros contra, Ortodoxorumque inimicos arma excitare, licitum eſſe affirmat; Præcipuè vero æquum, Mahometis, quod in ſectatores adducitur; ipſi enim perpetui Catholicæ hoſtes fidei habentur, vt eſt ſententia Aegid. Albert. *tract. de bello contra Turcas ſum.* An ſola vero infidelitas, Religioniſque propagatio chriſtianæ ſufficientem præbeant cauſam, vt arma contra Ethnicos deſumantur, ac Paganos ex Diana *dicta parte* 6. *tract.* 4. *reſol.* 15. videri valet, negatiua qui vſus eſt ſententia. Haudquaquam enim poſſe illis ob infidelitatem bellum indici, vel bonorum auferri dominium affirmauit; citat Molinam *tom.* 1. *diſput.* 105. *& ſeq.* Coninchium *diſput.* 31. *de bello dub.* 2. *num.* 54. Caſtrumpalaum G
tom. 1. *tract.* 6. *diſp.* 5. *punct.* 3. *num.* 7. quibus additur *lib.* 6. C. *de paganis.* Quo in loco Imperatores Honorius, & Theodoſius hæc ad vnguem verba reſcripſerunt *Chriſtianis, qui verè ſunt, & eſſe dicuntur ſpecialiter demandamus, vt Iudæis, & Paganis, quietè de gentibus, nilque tentantibus turbulentum, legibuſque contrarium, non audeant manus inferre Religionis*
H *authoritate abuſi. Nam ſi contra ſecuros fuerint violati, vel eorum bona diripuerint, non ea ſola, quæ abſtulerint: ſed conuincti in duplum, quæ rapuerint, reſtituere compelluntur. Rectores etiam Prouinciarum ſi non ipſi talia vindicent; ſed fieri à popularibus hæc permiſerint, vt eos, qui fecerint, puniendos eſſe.* Quod & idem habetur ex Decio *in cap. quæ Eccleſ. num.* 110. *extra de conſuet.* Didacus Couar. *in cap. peccatum* 2. §. 10. *num.* 1. *&* 2. *de reg. iuris in* 6. Cuiaccius
I *obſeru.* 30. Suis autem ſi in regnis Fidei Propagatores infideles perſiſtere haud quaquam permiſerint, at ex aduerſo prohibuerint, inferri, eorum ad oppreſſionem, arma poſsunt, ab Eccleſia: vt aſſerit Diana, qui Fagundez adducit in Decal. *tom.* 1. *lib.* 1. *cap.* 33. *num.* 20. Noſtris adde quod hiſce temporibus, vt barbaros ad ouile reducant cæleſte, ortodoxis licet Principibus, Concionatores apto cum exercitu mittere, non ad-
K hoc, vt bellum ducant, ſed vt illi ſecuri progrediantur; iuſtè etiam illis conceditur, vt munitas infidelium in terminis turres moliantur, ea cùm ex defenſione facilior exiſtat aditus fidelibus, ac tutior exitus; concurrere tamen debet, iucundè priùs, & mitem in modum infideles, vt prædicationem reciperent, monitos:

vt

A Vt Suar. *de Charit. disput.* 18. *sect.* 1. *n* 8. Solarza: *de indiar. iure lib.* 2. *cap.* 118. *nu.* 11. *& sequenti.* Cum illi autem hoc nallo modo permiserint æquo valent Marte adstringi, vt securum dent concionatoribus aditum, nec eis aliquod ponant impedimentum. Vnde vult Diana euenire, quod si Euangelij nuncij exteras perueniant, barbarasque ad gentes, illisque Dei verbum effundere à Princi-

B bus frænentur, Christianus valet Rex, vt Pontificis minister, ita illos opprimere, vt nullum in prædicatione periculum sacros inuadat oratores: Hoc enim haudquaquam ad audiendum cogere, dicitur, sed innocuos defendere, quosdam, qui ius habent ad cælestis propalationem verbi, quosdam, si velint, qui ius ad illud percipiendum rettinent. Moli. *loco cit. disput.* 105. Solarza. *qui supra cap.* 20.

C *per totum Regin. tom.* 2. *lib.* 21. *cap.* 8. *nu.* 94. Septem qui adduxit casus, in quibus absque noxa Christianis, vt bellum infidelibus, non ob ipsorum cæcitatem: sed aliam, quæ sit annexa ob causam, inferant permittitur. Et qui primo venit est: cum infidelium permanent in dominio, regiones, anteactis, quæ Christianorum erant sæculis, quarum ad recuperationē intendatur; si iniurias deinde Christianis

D audacter gentibus adducant: Vera cum tertio ex Religione Ortodoxos remouent. Vt reprimantur quartò, si sacram seminis diuini propagationem interdicant. Christiano cum infideles qui Principi subiacent, legibus ab ipso statutis, naturæque iuxta dictamen præstare obedientiam denegant; Idolorum sexto Moderator asseclæ, nullius qui sub fidelis ditione, peccata non solum Deum, proximum at etiam aduersus committit: illo

E enim casu, bellum, si monitis acquiescere nullo velit modo, inferri valet.

Adde quod ex Diana *resol.* 18. *loco supra citato.* hoc noc solum prætextu arma iustè possunt contra infideles moueri, at donationis titulo, quæ summo facta sit ab Ecclesiæ Rectore, licet Martem excitare. Quod & in ijs vigorem habet Prouincijs, quæ Christianorum prius erant sub dominio, & in illis, quæ nullo sub illorum ditione permansere tempore: cum Pontificis interueniat auctoritas, vt christiana distendatur fides, Idolorumque pœnitus eradicetur è terrarum orbe cultus: æquam, hac de causa, possessionem habere Principes dicuntur, in illis, proprio quæ bracchio ex infidelibus acquisiuere dominia *per argum.* Tex. *in l. iustè possidere ff. de acquirenda possessione.*

Supraductis attamen Pseudo-Politici de iustis belli causis neutiquam contenti ad alias æquitatem ferunt. Et primò: bellum omne defensiuum esse iustum affirmant: naturali ex eo quia de iure sui defensionē suscipere conceditur *l. vt vim ff de iust. & iure.* Omnes deinde bellorum æquissimos dicunt motus, qui Reip. pro conseruatione, ac status augmento suscipiuntur: eoquod cum Reip. regimen suprema extet lex, nil ea iustiùs intendi valet. Morali, tertio, pro libertate arma benè indui affirmant: illa enim hominis æquiparatur vitæ, nulloque satis haberi pretio potest. *l. libertas* 107. *ff. de reg. iuris.* Vnde & meritò lethi seruitus retinet similitudinem. *l. seruitutem* 210. *ff. eodem.* Hisce temerarijs, ne dicam impijs argumentis attulit responsum Ferd. *ab offer.* in Idolo Principum *fol* 447. Et ad primum. Certe, quod neutiquam omne defensiuum bellum equū extat, iustas nisi, & causas, qui tutamen suscipit, pro se habeat: huiusmodi namque defensio iustitia fulta esse debet: hac forma Rex, qui aliena est violenter aggressus, abstulit, ac etiam sibi accepit, vel Princeps, fidei qui iura fregit, & proprio satisfacere muneri denegauit si ab alio arma in regnum ferri videat, non solum iustam defensionis causam neutiquam habet, ad prædæ immò restitutionem compellitur: nullo, æqualiter, modo, acies præfectum contra Dominum constituere permittitur: Dei eoquod lex pessimis obedientiam regibus præstare homines iubet. Negatiuum etiam secundò, responsum datur; status namq; ratio suprema nequaquam Reip. lex extat; si hoc enim admitteretur, nul-

lum

A lum esse iniustum, armorum aggressum eueniret, latroneſque ac prædones iustã ſeſe cauſam defendere dicerent: omnes eoquod proprij, & conſeruationem ſtatus procurare affirmarent, ac augmentum: pari etiam ratione offenſiuo Rex, aut Princeps in bello, cum nullo fuerit excitatus modo: ſed cum odium inſeruiret pro ſtimulo, aut ambitio, vel intus inuidia feruens, cùm vicinum arma in Regem veheret, æquum, talis Politicorũ

B axiomatis fundamento nominare cauſſam poſſet, quod ſui nimirum pro ſtatus ampliatione Martis opem adhiberet. Iuſtitiæ qua de cauſa in formam, ſumma pro ſtatus ratione tranſiret iniquitas: quod equidem nulla forma cum Imperij prætenditur ampliatio permitti debet: vt eſt ſententia Baccher. *de bello lib. 1. cap. 5.* per Tex. *in cap. qui culpatur, & cap. militare 23. quæſt. 1.*

C Nec vlla ratione: ſemper Auguſtos Imperatores nominari iuuamen affert: Hic namque titulus illi haudquaquam datus quaſi barbarus in gentes bellum inferre ius habeant: eorumque ruinis Imperium augere licita valeant forma: ſumma tamen æquitas extat ſi iuſta ſit in augmento Imperij cauſa; cum Romanæ ſcilicet ditioni exteras quærit addere gentes Imperator, ac Prouincias, quæ il-

D lius cum permanſerint ſub domino, iniqua ex illo detractæ violentia fuerint. *arg. §. quorum vtraque via inſtit. in prohemio quo in loco. Et bellicos quidem ſudores noſtros barbaricæ gentes ſub iuga noſtra redactæ cognoſcunt, & tam Africæ, quàm & innumeræ prouinciæ noſtris victoriijs à cæleſti Numine præſtitis iterum ditioni Romanæ, noſtroque additæ imperio proteſtantur.* Adde quod ſi defenſiuo Rex,

E aut iniuſta detinens Princeps in bello ſtatus poſſet è ratione tutamen ſuſcipere, vel ne iuſta, cum aliena reſtituat, minuatur defenſio, pari eueniret modo ſubditos, queis Deus ipſe obedientiam præſtare ſuperioribus iuſſit, debitum per ſtatus rationem excutere imperij iugum: cum tale, ſui & ſtatus, conſeruationem, & libertatis requirere tutamen aſſererent.

Quod autem ad belli apparatum, patriæ pro defenſione ſpectat, non licitum eſſe vſque videtur: cũ Princeps eoquod punire contumaces quæreret, ac rebelles, patriæ ſub prætextu obſtare poſſent, quod equidem nullo eſt modo licitum. *cap. cum deuotiſ. 12. quæſt. 2.* Calder. *conſ. 95. num. 2. verſ. ſi enim Papa.* Tuſcus *littera B. concluſ. 34. nu. 14.* F

Tertio pro argumento reſponſum habetur huiuſmodi. Si arma, vt moralis, quæ priſco manet iure, defendatur libertas, Principem contra, qui nullum obtinere imperium ſupra gentem poſſet, deſumantur, æqua fermè cauſa exiſtet: ſed ſi hoc de omnium libertate populorum, qui habentur ſubditi Acatholicis agitur è Politicis, defectioni equidem via explicaretur, & perfidiæ. G

Hoc autem in loco ſub examen quæſtio venit: an dari ſcilicet bellum poſſit, quod vtraque iuſtum extet ex parte? H Iſtam diſcuſſit. *dicta parte 6. tract. 4. reſol. 24.* Diana *pro qua in parad. cap. vltimo* affirmatiuam protulit Alciatus ſententiam qui Fulgoſium *in l. hoc iure ff. de iuſt. & iure ſequutus fuit.* Contraria ſed etenim in opinione, quæ verior viſa fuit, per quam docti, & iuriſconſulti habentur, ac Theologi, cæteroſque inter hanc defendere conantur Valentia *tom. 3. diſput. 3. quæſt. 16 punct. 2.* Becchan. *in 2. 2. cap. 25. quæſt. 7.* Lorcha 2. 2. *diſp. 53. num. 15. Reginal. to 2. lib. 21 cap. 8. nu. 98.* Villabos *in ſumma to. 2. tract. 5. difficul. 5.* & Diana *dicta reſolut. 24.* Couarru. *in cap. peccatum de regulis iuris parte 2. §. 10.* I quam quoque approbauit victoria *de iure belli num 32.* Huiuſmodi namque illorum veniunt rationes pro parte: Aduerſi cum inuicem bellatorum extent animi, aduerſa etiam, iuxta hæc, vel iniuſta, K exiſtere iura debent: iuſtam ergo vnus, iniquam alter defendere partem valet; contraria cum ſemper iuſtum habeantur, & iniuſtum, vt rectè argumentatus eſt Bald. *in l. ex hoc iure ff. de iuſt. & iure* Quæ reſpectu eiuſdem aliquo ineſſe modo eidem haudquaquam poſſunt: vtrinque igitur propria ex natura, & ex

ſe

A ſe nulla ratione valet æquum exiſtere bellum, tàm agentis nimirum ſine inducentis, quàm patientis vel defendentis ex parte: illo tamen in caſu cum inuincibilis habeatur in bellatorum altero ignorantia, vtrinque poteſt bellum eſſe iniuſtum; vt pari modo contentioſo, vel iudiciali accidit in foro: vt actor ſæpius, ac reus iuſtæ defenſionem ſuſcipiant litis: eorum quamuis alter æquam ex rei
B parte litis retinet cauſam. Illo præciputè in caſu, quo vtraque, vel partium vna, ſuo non equidem, ſed alieno litem agit nomine, tunc enim incertum haudquaquam deferere ius conuenit, ſic incontrouerſilitibus iuris neutro improbitatem aſſeruit eſſe Ariſt. 3. *Rethoricorum cap.* 17. Ob negotij licèt grauitatem probabiles in bello cauſas nemo admittat: ſed ſibi perquam euidentes exigat. Va-
C rijs ergo vocem (iuſtum) formis diſtinguj puto debere. Altera namque acceptio poſitiua eſſe valet, altera negatiua. Vt prior eſt: iuſtum vtrinque bellum haudquaquam poteſt exiſtere: Moralis eoquod facultas ad contraria (vt actio ſcilicet fiat, ac impedimentum habeat) ipſius per naturam rei neutiquam datur, quod clarè in caſu videtur; ſi vnius de-
D parte iuſtitia expreſſa veniat cognitio, vel ſi Dei ratione, qui cordium ſcrutator extat, rei fiat conſideratio; ipſius enim reſpectu iniquam alterutrius eſſe cauſam oportet. Cuius ratio haberi valet eoquod penes Deum, alicuius, ex credulitate, iuſtitiæ dependentiã haudquaquam, ſed certa retinet è ſcientia. Secundum poſteriorem vero, negatiuam ſcilicet euenire poteſt, vt iniuſtè pu-
E gnantium neuter agat, cum talis ponatur ignorantia, quæ vt ſuperior, exiſtit; cui ſe adnectit ſententiæ Villalobos *in loco ſupra cit. qua in parte ſic. No ſe puede dar guerra iuſta por ambas partes, que ſea material, y formalmente iuſta, aunque podria ſer formalmente iuſta por ambas partes por hauer ignorancia de parte de la. Esta la primera parte deſta reſolucion es clara por que los enemigas ſon contrarios, y es neceſsario que tengan contrarios derechos, y*

a ſi do fuere ſera el vno iuſto el otro in iu- P
ſto. La ſegunda parte tambien es cierta, porque aunque el derecchos de vna ſea iuſto, puede el otro ignorar con ignorancia inuincible eſſa iniuſticia, y penſar que tiene derecho iuſto, y a vno creo, que acontece eſſo muchas veces, por que los letrados ſe inclinan mucho al guſtos de los Reys por lo qual con ignorancia tienen por iuſto lo que no lo es. Sæpius qua de re bellantes neutiquã peccatum committere affirmauit Diana, G
inuincibilem eoquod ob ignorantiam ad arma deueniunt, nullo tamen ſequi modo, affirmat, vtrique vt ex parte iuſtum detur bellum: ſed in vna exiſtere, in altera vero præſumi, dicit, cuius ratione præſumptionis ad Iuſtitiæ valet actus ille virtutem ſpectare: & quamuis (quoad eſt Duci conueniens, ac Regi) ex iniuſta illicitum ſit bellum cauſa: circa mili-
tes attamen licitum exiſtere dicitur: ne- H
ceſſitas ex eo quia licita, quæ nulla forma decent, reddit. Baldus *conſ.* 358. *licet latrunculis num.* 2. *verſ. ſuper ſecundo lib.* 2. Tuſcus *lit.* B. *concl.* 35. *num.* 5. Milites eoquod rigoroſo belli cauſam examine diſcutere haudquaquam adſtringuntur. Diana *dicta reſol.* 24. *in fine.* principibus atenim iuſtas habere ſua ex parte cauſas quia neutiquam ſufficit, ſed
neceſse fermè extat, vt belli pote- I
ſtas habeatur inferendi. Videri hac de re circa illos debet, qui alium valeant aduerſus arma excitare.

K

(†) (†)

DE

A

DE

HIS, QVI OFFENSIVVM

inducere bellum possint.

Cap. 1.

ILLI verò, vt regula è Doctoribus constituitur, qui superiorem in temporalibus haud recognoscunt, omnemque ciuilem terminant suo in dominio litem, alium absque eoquod apellatio ad Principem fiat: vt Pontifex, & Imperator extat Rex, Respu. ac summi Principes offensiuum possunt bellum inducere. Oldr. *cons.* 70. Huiusmodi habentur nonnulli absoluti in Italia Principes, qui, & si Romano per feudum Antistiti subiaceant, & Imperatori: nulla tamen forma supræmæ terminum habent temporali præfixum potestati, neutiquam eoquod illi obest infeudatio. En Iberiæ Regem, qui summi licèt feudatarius Neapolitano pro Regno Pontificis extet, supremum tamen retinet in Hispania dominium: non solum autem his, at quibus etiam, vt bellum indicant, est consuetudo, huiusmodi tribuitur potestas, superiorum sub iure maneant. Adde quod hanc necessitas facultatem, illis etiam præbet, qui aliena persistunt in ditione: vt explicauit Molina *de iust. & iure tom.* 1. *tract.* 2. *disput.* 100. Diana *dicta parte* 6. *tract.* 4. *resol.* 1. Taliter vt si iusta cuilibet Regi, vel Populo, Principi, vel Duci, aut Baroni, qui dominium retinet, insit causa in aliqua sui parte iustũ valet bellum Reipu. indicere *cap. Domino guerrãm* 10. *collat. tit. hic finitur lex Corradini.* Bella eoquod licita iure gentium forma fuerunt introducta *l. ex hoc iure ff. de iust. & iure.*

B

C

D

E

At ex eo quia ex Codice *tit. ne vsus armorum inscio Principe lib.* 11. Prohibitio in armorum vsum venit hac de re, nullo modo illis cuiuis vti, scriptæ nisi legis hoc efficiatur authoritate, licet Tulcus *lit. B. concl.* 36. *num.* 6. Qui merum etiam, Iudex imperium habet, re-

F

belli valet, qui subditus extet, populo (cum duo tamen concurrant, vt pro æquo præcepto, ac etiam iuris ordine, seruato subditorum eueniat defectio) bellum inferre. Calder. *cons.* 95. alias 1. *de tregua, & pace num.* 4 *vers. indicitur etiam bellum* Tuscus *loco cit. num.* 9. *quod extensionem habet in num.* 10. Si, qui pro iusto sunt rebelles præcepto, non Iudicis, alius etenim extent subditi, eorumque dominus iustitiam, cum requiratur, aduersus ipsos denegauerit exercere, potest adæquitatem ordinarius Iudex obtinendam, bellum adferre. Calde. *loco supra citato vers. hoc tamen casu.* Iusto capta sed enim in bello prædantium, nullo modo fiunt, nec serui qui fuere, intercepti euadunt: ni Iudex, cuius hoc indictum authoritate bellum contumacium istud in pœnam permitteret. Calderinus *loco cit. col.* 3. *vers. hoc tamen casu.*

G

H

Aequali etiam forma bellum potest à subditis in dominum adduci, si feudi recuset ille inuestituram seruare, ac neutiquam latæ à consilio sententiæ præstare obedientiam velit Bald. *cons.* 326. Rex Rom. *num.* 5. *vers. & si dominus lib.* 1. Tusc. *loco supra cit. num.* 12. Duellum sese inter facere permittitur. Afflic. *de feudis tit. de feudi alienatione* §. *non est consuetudo num.* 1. Pontificis de potestate anceps in medium sententia venire non potest: eoquod non solum per se valet bellum iuxta inferre ex causa: Ecclesiasticis verum etiam, vt arma inuehant, in consilio interueniant, auxilio, ac iuuamine cum per ipsos tamen sanguis haudquaquam effundatur, facultatem potest concedere. Baldus *cons.* 432. *ad bellum iustum in principio, & per totum lib.* 5. Tusc. *num.* 15. Qui ampliationem de Ciuitate facit; bellum scilicet vnius pro tutela ciuis, quod inducere valeat, ac tali de causa licitas, æqua si tamen habeatur causa dixit esse repræsalias Bart. *in tract. repr. qu.* 1. *vers. ad secundum num.* 6. Et quisque tandem suæ ob tutamen vitæ, suarumque vbi superior haberi haudquaquam potest, rerum

I

K

A defensionem valet bellum indicere. Bart. *loco cit. quæst. 1. vers. ad secundum num. 6.*

DE HIS, QVIBVS INDICI BELLVM possit, & de Repræsalijs.

Cap. 2.

B CVM eorum, qui possunt bellum indicere sub examen potestas venerit: debet nunc, aduersus quos hoc agi valeat, inuestigari; qua de re illos contra, qui nullum cum recognoscant superiorem, prædamque restituere, quã debent ex Iustitia dare, negant, isthoc effici potest Calde. *in sæpè citato cons. 95. de tregua, & Pace colum fin. vers. si ille contra quem.* Explanat Eminentiss. Tuscus *litt. B. conclus. 37.* hoc vigorem facere, C cum nullo superioris copia modo esse potest vt Iustitia exerceatur: aliqua si autem is habetur forma neutiquã ius hoc licitè, vt bellum indicatur venire potest. Immò si prius arma, quàm requiratur, ipse mouentur, fermè iniqua existere, ac omnia compelli bellans, vt soluat damna dicit.

Infideles etiam contra, Idolorum qui cæcutiunt vmbris, ac naturalia flocci ducunt iura, si Romani præcipuè Antistitis D interueniat authoritas inferri valent. Diana *parte 6. tract. 4. de bello resolut. 16.* Qui tàm contrarias, deferens opiniones, quàm declarantes, bellum affirmat, cum sæua, & effrenis populi tyrannis, cruenta innocentium sacrificia interuenisse posse à Fidelibus induci; has enim propter humanum in genus, & Deum iniurias agmina (vt verior eorum, qui hoc E asserant est sententia) excitari valent. Permissum qua de re infidelium esse aggressum, nostro licèt haudquaquam subiaceant imperio, tutior asserit opinio; quod & Deus *in cap. 26. Leuitici* confirmat cum hostium contra Hœbreos gladium, quo cælestes vindicet iniurias, inducere minitetur: dicit enim *in num. 23. & sequ. Quod si nec sic volueritis recipere disciplinam: sed & ambulaueritis ex aduerso mihi: ego quoque contra vos aduersus incedam, & percutiam vos septies propter peccata vestra, inducamque super vos gladium vltorem fœderis mei.* F

At quoniam, quæ in bello procedunt, vigorem (vt Tuscus ait) etiam in repræsalijs habent: illæ Principem aduersus, nullum cum recognoscat superiorem, iustitiamque administrare deneget, si facta prius interpellatio fuerit, conceduntur. Aliqua de illis hac de re in medium adducere iniucundum neutiquam reputabo: nam vt vlciscantur iniuriæ spectare videntur, nec solum ciuili, & canonico, diuino at etiam permittuntur iure. *cap. Dominus noster 23. quæst. 2.* Bart. *in trac. repræ num. 5.* Iusta vero adesse causa debet, rectoque ac legitimo fieri necesse modo. Illos etiam, aduersus quos est opus ac per quos oportet, exequantur. Tholos. *syntag. iuris vniuer. par. 3. de actionibus lib. 38. cap. 8. num. 6.* H

Causam, quæ iusta sit, iniuriæ, constituunt, vel prædæ, quas, cum exposcantur, nullo restituere modo, volunt, ac pro nihilo, prædaces, ducunt. Bart. *loco cit. quæst. 1.* Guidon Papa *quæst. 321. cum legitimum valeat ob id bellum inferri dicto cap. Dominus noster 23. quæst.* Diuus Tho. *2.2. quæst. 40. cap. 1.* Interuehire I nec non debet, vt illata primum de iniuria Princeps, qui superiorem haud habet, cognitionem teneat, requisitumque ab illo fuisse vt regnicolam, vel ciuem daret, aut subditum ipsius vt contumelijs adducta compensetur iniuria, constet qui tamen illum tribuere noluerit. *dicto cap. Dominus noster Bart.* Guid. Pa. *locis supra citatis* Ioan. Andreas *in Mercurialem ad cap. non debet de reg. Iu. in 6.* Bald. *in Auth. omnino ne vxor marito colum. penul.* K Io. de Lignanis *in tract. repræs.* Illo autè in casu, quò è superiore, læsus valet Iustitiam expoſcere, nullo concedi modo repræsaliæ debent. Ioan. de Bellouis *in §. 1. vers. non fiat pignoratio,* Prius autem, quàm repræsaliæ concedantur, debitum, ac interpellatio, & quæ factæ fuerint diligentiæ, clarè patere debent: li-

qui-

A quidum primum, ac ſine exceptione habeatur, & illumex quo exigitur, eſſe potentiſſimum oportet. Bald. *in dicta Auth. & omnino*. Cum hæc autem omnia interſint, iura, quæ ne aliquis pro alterius debito adſtringatur, & pœna dicunt, nullum habent vigorem. Auth. *& omnino, ne uxor pro marito, nec pignorat. pat. to. tit. vt non fiant pignorat. in Auth. col. 5. cap. 1. de iniur. in 6.* Illo enim caſu
B Reipu. aduerſus conciues, ac Principis, qui debitum negat, Regnicolas, vt noxios agitur, & hoſtes, iniurias qui ducant, alienaque rapiant, & hoc ex iure illorum æquè bona retinentur *l. Hoſtes de capti. & poſtlimt. reuer.* Et ſingularis quamuis Municipes haud inculpentur dolo, ſi quid tamen è ſuperioris fraude ad illos peruenerit, iure quidem optimo in obligatione ſunt. *l. ſed ſi ex dolo*
C *16. §. 1. ff. de dolo*. Dilucidum enim, quodque in dubium reuocari minimè poteſt nobis in iure ſtatutum: ſubditos nimirum poſſe domini ex delicto pœnã luere *cap. ſi ſententia excommun. in 6. coll. ſi vero Dom. tempo. de hæret.* Princeps hac de cauſa, qui turpiter ablata, cum petantur, haudquaquam reſtituere quærit, vel peregrinorum iniurias propria tolerat in ditione inultas haberi, ad æquum
D poteſt, ac vi, & militari manu, vt reſtitutionem faciat, compelli. *ff. de rei vendicatione cap. petimus 21. quæſt. 1.* Nec vllo modo alienigenæ illo in regno, ex quo affectus iniuria originem habet, ſecuritatem debent, vel tutum expoſcere iter; illud namque paſſus contumelias penes ipſos non habuit. *l. Iulianus §. offerri ff. de actionibus empti.*

Habetur ex Tholoſano praxis, quo-
E modo circa bona, de quibus repræſaliæ ſint factæ agi tàm in cuſtodia, & venditione debeat, quàm de pretij ſolutione illi, qui damnum tulit facienda; ſuperfluo nec non, quod reſtitui repræſalias paſſo ſit neceſſe: Cauere tamen debet, qui illas concedit iniquo ne animo permittat, illicitas eoquod is haſce reddit; in ciuili quamuis foro nulla tali de animo ſit hadenda ratio: nil etenim de cogitatione curatur. *l. cogitationis ff. de pœnis* Bart. *in dicto tract. num. 30. in fine.* F
Vt æquali modo vigilanter debet, cum repræſaliæ conceduntur aduerti, ſi parui fuerit momenti res, ac præiudicij, ſuæque partis ius non in totum, ſed aliqua fuerit læſus forma Bart. *& leges per eum adductæ in 2. quæſt. ad quartum num.* 11.

Repræſaliæ vero conceſſæ veniunt (vt cum Bartolo dicam) incolis, qui Ciuitatis munera ſoluunt, ac grauamina: Ciui- G
bus deinde, qui iuriſdictioni haud ſubiecti, communique non fauent ex priuilegio, factioni, cuiuſmodi clerici ſunt, ac alij, ſæcularem qui propter dignitatem exempti extant, ipſorum ne in damnum illud retorqueat priuilegium, quod fuit in fauorem conceſſum: Ciuibus tertiò, (qui per incolatum recepti) originis ciuitatem contra, vel ex aduerſo permit-
H tuntur, vt multas poſt diſceptationes concluſit Bart. *in 5. quæſt. princip. nu. 9. in fine.* Illis, quartò, qui aliqua in Ciuitate, vi lati de confœderatione verbi duarum Ciuitatum debeant, vti Ciues tractari, & vnum corpus eſſe, tales eoquod, vt Ciues habiti, quemadmodum qui in Ciuitate, valent repræſalias, quæ illis minimè negari debent, exigere, vt dixit Bart. *loco cit. ad ſextum.* Cuius ratio habetur, ſi adeo eſſent latè verba
I correpta, vt ipſas inter Ciuitates arctiſſima induci vnio valeret.

Videri nunc autem debet quos aduerſus concedi neutiquam repræſaliæ poſſunt. & primo licèt in loci accolas, ex quo petuntur repræſaliæ, concedantur, nulla tamen ratione illos contra, dantur, qui noxio in regno nati, quod repræſalias indixit colunt: illius ex eo quia Prouinciæ minimè videtur eſſe inditæ
K niſi poſtquam illæ fuerint eius deſiſſet ciuitatis eſſe, cuius in damnum conceſſæ. Bald. *in l. quidam in fine C. de fidecom.* Nullo modo ſecundo iter facientes, Religionis ergo, aduerſus conceduntur. Bart. *in 9. quæſt. 7. princip. de repræſ.* Bald. *in l. omnes Peregr. commun. de ſucceſſione.* In ſtudentes neque vel ſcholaſticos, aut Oratores, Legatos, mulieres,

A aliasque aduersus personas, de quibus disputationem instituit Bart. *in quæst.* 7. Merces tertio contra, quem aliquem penes fuerint alterius loci mercatorem inuentæ: illius quamuis in quem statutæ repræsaliæ, haberentur, loci, aut ex eo negotiator esset. Baldach. *in iu. dict. in verbo repres. contraquos conc.* Ioan fic Belloui. *in disput.* Dux in ducato Spolet. Andreas Barbantia *in rubri. de fide instrumen.*

B Quærit etiam Bartolus an personarū, quas aduersus agi repræsaliæ nequaquā possunt, bona valeant capi? & distinctionem affert. Quosdam enim personam circa priuilegium habere dixit in quos repræsaliæ concedi nullo debent modo; huiusmodi mulier, infans furiosus, ac similes habentur, & illo casu ipsorum contra res permitti posſūt. Quosdam secundo esse declarauit, quos aduersus iuxta è causa nullo adhiberi prætextu repræsaliæ valent vt in Scholares, aut Legatos, & his non dispares: quo in accidenti horum contra res, quæ adueherentur, vel necessariæ illam essent ad causam, sed in alias (vt dicit) neutiquam tribui debent affert Tex. *in l. public. §. de rebus ff. de publicanis*: ac in aliorum bona, quæ illi afferant, vel nequaquam necessaria conceduntur. Bart. *loco cit. in* 8. *princip. qu ad secundum n.* 2.

DE HIS, QVAE ANIMADVERTI *ante bellum debent.*

Cap. 3.

SAtis superque vt vires nobis aderant, de iustis, quæ bello innexæ, causis, quosque aduersus arma excitari, acies construi, agminaque parari deberent egimus; reliquum, vt quæ Prudentiæ incedunt ordine demonstremus; cum scilicet (in aliū inuehi Princeps debet, maximam vnde opus dependet, & corona) proprias circa vires, & quæ Martis in conflictu requiri possunt, ac interuenire, vigilantiam ponat; & Sallust. *enim sententia de bello Iugurth.* certum est *Omne bellum sumi facilè, cæterum egerrimè desinere, nec in eiusdem potestate initium & finem esse.* ac sciant *Quod incipere cuiuis ignaro etiam, licet, deponi vero cum victores velint.* Vnde, & idem Christus nos penes Lucam *cap.* 14. *vers.* 32. adnotauit incautè ne Principes in arma ruant *Qui Rex iturus committere bellum aduersus alium Regem, non sedens prius cogitat, si posset cum decem millibus occurrere ei, qui cum vigin ti millibus venit, ad se? Alioquin adhuc illo longè agente legationem mittens rogat ea, quæ pacis, sunt.* Et iure quidem optimo suis Thucidides in historijs Principem excitat, vt dum bellum indicit, prius quod opinionem præter valeat accidere, sub examine ponat, suum etiam prudenti conspiciat robur timore, sibique Fortunæ vim, & Martis furorem in omnibus varium fingat; vtrinque nam ferrum, pro gloria, vel salute vbique certatur nec minus, quàm belli ausis correspondet euentus (vt Liuij sententia) qui Fortunam penes in armis adest: Hac de re Seneca Theb.

Licèt omne tecum Græciæ robur trahas
Licèt arma longè miles, ac latè explicet,
Fortuna belli semper ancipiti in loco est.

Incostans enim belli sors, & modo huius, modo illius vires è gladio consumptæ vt legimus *in cap.* 11. *Regum* 2. Armorum namque Fortuna (vt Herodot. in maxi.) ita non rarò anceps, habetur, & dubia, vt magnus ab exiguo superetur numerus, quique valentius in se robur continere videntur, enerues, imbecillorum vi, concidunt: Hoc enim semper in Principis debet pectore versari, quod *Multi magni exercitus à minoribus alias propter imperitiam, aliàs propter timiditatem delæti sunt.* Potius tali de causa procliuis ad quietem Princeps debet esse quam ad arma: vt monet Xenoph. eoquod *Sapientis est à bello abstinere, etiā si graues belli causas habeat, plerumque enim magis pium, rectumque est de iure suo cedere, quàm strictè illud persequendo cum tanto aliorum incommodo subditis innumeras calamitates per bellum attrahere.* Ad quod facit illud Libauij in oratione ad

An-

A Antiochiæ tumultum. *Qui Deo ſimilis eſſe vult magis gaudeat condonatione, quàm pœna, de iure enim ſuo aliquid relaxare non ſolum liberalitatis: ſed plerumque etiam commoditatis eſt.* Sua etiam in oratione hoc diuus Ambroſius non reliquit; maioris cum emolumenti quietem reputaret, quàm bellum: is enim. *Si res quoſdã à priuatis, qui facili ſint ingenio negligi laudabile habeatur, qui damni aliquid ſubire malunt, quàm litigare (ſecundum Vlpianum in l. 4. ff. de alien. iudi. mut. cauſ. fac. quo in loco haud factum Prætor eius vituperat, qui eam lites, poſſeſſam ob rem ſibi moueri conſpiceret, illa potius carere maluit, quàm lites perpeti. Hæc enim verecunda ipſius cogitatio, nullo reprobari oportet modo) tantò credendum eſt maiora à nobis effugere debere, ne bellum ſuſcipiatur, quanto bellum lite eſt nocentius. Qui enim, & lites quærunt, & bella, propriſque illis ſeſe viribus præſtant ſecundos plurima non euitant infortunia, multaſque obuiam ire cædes vident.* Optimè vnde Lipſius *lib. 2. cap. 3.* Principum commouet animos, vt omnem abijciant longè temeritatem;

Patet enim, & debet illis ab experientia clarum fieri quantæ bello calamitates adhæreant; quod maximè conſpici ex euentu valet: vt Thucid. *lib. 4. dixit*: & penes Tacitum Annal. *lib. 1.* habetur *In pace cauſæ, & merita ſpectantur, vbi bellum ingruit innocentes, ac innoxij iuxta cadunt.*

Debet necnon Principis inconſideratione venire, quod accipi ex bello vtile, vel damnum poſſit: qui enim certa incertis, & magnis ante ponunt minima. *Iactantis ingenij, & leuiſſimè ſunt, & indiſcrimen per incertos euentus certaminum ſecuritatem ciuium ardore triumphandi præcipitant. Neque (ſciant) bono Principi quicquam minus, quam temeritatem congruere: ſatis celeriter fieri quidquid commodè gereretur, & arma, niſi maioris emolumenti cauſa, nequaquam mouenda eſſe, ne temeri compedio, iactura graui petita victoria ſimilis ſit aureo hamo piſcantibus, cuius arrupti, & amiſſi detrimentum nullo capturæ lucro penſari poteſt.*

Nec aliqua deſiſtere forma Princeps debet, vt dum circa belli principium conſilia præbentur, ipſorum vnde illa eueniunt, animos perſcrutetur qualeſue ſuaſiones, affectus; vel diſſuaſiones, habeantur: plurimæ namque, quæ furiæ, faceſque ſunt belli cauſæ inſunt. Et primo Nobiles, quibus durius in pace iugum, quo probis tempore legibus obtemperare coguntur, quibus expertes in belli habentur licentia. Nonnulli, qui tranquillitatem odorunt, extant; nullæ ipſis quies, nec alijs eſſe ſinunt. Exules plerique, è quibus in expulſores, aut rabiæ, aut pœnarum timore ad bellum Princeps cogitur. Publicæ aliqui prætextu cauſæ vindictam de inimicis capere, vel ſeſe ſtipendijs ac ſumptu Principis cumulare impuneſque patrare cupiunt rapinas. Facilis habetur in conſilijs non nemo ad bellum, in periculum tamen ſeſe immittere non audet. Plurimi denique, vt animi feruor eſt, præſentia iuxta oculos habent, pectoriſque ducti ardore publicis nil de bonis cogitant, cum furijs materiem ſtudeant. Omnia qua de cauſa expedit, vt Princeps, vel Reipu. conſideret moderator: belli priuſquam ſeſe miſceat labyrintho. Illo namque iam coſtituto, cum aduerſa Fortuna, malè de ſe audire, ac damna propter culpare neceſſe: Quæ ex Tholoſa: per quam doctè traduntur.

Nonnulli autem Principes cum huiuſmodi è monitis diffugiant ſæpius peccant in bonum publicum; & grauiter. Quos inter Carolus V. Imperator, bis, nullius emolumenti pro re ſeſe, ſuoſque milites indiſcrimen poſuit. Primum cũ vt excæcatum parricidis è filijs in regnũ reſtitueret Muleaſſem, exercitum in Tunetum traſmiſit, ac iterum, cùm perſonaliter interueniens potentiſſima iuit ad Aligerij expugnationem claſſe, nullæ, niſi Pyratæ Barbæ rubeæ odio interueniente, cauſa: non ſolum grauia Italiæ negotia, dum armis perturbabatur, deſerens, Fratris verum etiam Ferdinandi, aduerſus quem formidabilem adferebat in Hungariam aciem Turca, defenſionem

nem negligens. Cum tantarum fructus expenſarum, ad periculorum nil aliud eſſet, quàm paruum in Regnum barbarum, infidelemque Regem leuiſſimo reponere ſub tributo; nec aliquo reparari modo poſſet vehementi deperdita floridiſſima, & potentiſſima claſſis procella, maior enim illa erat quàm cæteræ, quæ ad Africæ tranſmiſſæ littora longo fuiſſent ſpatio.

Nec multa bellum prudentia Sebaſtianus Rex mouit, qui naturali ſolum compulſus ex animi ferocia, & gloriæ militaris compulſus deſiderio, vt proprium ampliaret Regnum, ſuplici excitatus è Molei Mahemet Oratione qui è Moleo Molucco patruo ſuo deiectus, perſonaliter ad bellum tranſire in Africam, vt illum in rerum poſſeſſione mitteret, decreuit; ſed tam paruo militum numero, ac nimium imperitia. Talique armorum, bellantiumque externorum egeſtate, ducumque omnique alia re ad bellum neceſſaria, quemadmodum leuiſſima cauſa, maximaque temeritate, nulla, nec propriarum, nec hoſtis viriũ habita ratione (contra prudentiorum ſententiam) bellum inſtituit, cum inexpertus, ætatique florenti, ac ſine liberis eſſet. Ita ipſi infeliciſsimum, eoquod vitam, in illo amiſit, ac exercitum, & Regno, quoniam propinquioribus regali ſtipiti extinctis Hiſpano, Regnum illud, Regi acquiſitum. Neque magna Solimanus præuidentia in Melitæ inſulam arma ſuſcepit; tàm leui enim cauſa cæptum, vt iniuſti, ac temerarij proſpectum potius habeat, quam aliquo modo æqui; Nullo ipſe commotus intuitu, niſi eoquod inſulæ illius equites, illatas poſt ſeruos in proprios iniurias, locupletem ſui nauim cubilarij deprædarint, acies conſtruxit; habiti ſed etenim poſtquam cruenti fuerint aggreſſus vltra præcipui hominis, Draguttis, inquam, Pyratæ iacturam, deperdito exercitu obſcuratoque Imperij decore in propria ſe recipere fuit coactus. Violenti etiam ingenij, diuitiarumque ſtimulatus cupiditate Solimani venit in mentẽ, vt delicioſum Cypri Regnum propriæ ſubmitteret ditioni, leuiſsimum eoquod illius accolæ tributum Aegyptio debitum Regi, cuius fuerat ille ſucceſsor, dare negarent; cum ipſe tamen iuſtam, quam violare tentauit, ante firmatam obſeruare pacem recuſaſſet, æquoreæ Turcarum claſſis vituperoſam faciens iacturam, ſuæ crimen temeritatis expiauit.

Principum ergo conſiliarij procliue ad bellum haud habere ingenium debent, ne, cum ſiniſtrè res eueniant, Principum indignationem, & coſcientiæ ſentiant vulnus. Hac de re, qui leuem Principi ob cauſam vt ſuſcipiat bellum, perſuadet; vel bile abundat, vel nullum ſuperni retinet Numinis timorem: vt dixit Antonius Gueuera *in Horol. Princip. lib. 3. cap. 4. num. 449.* Nullum namque bellum adeo felicem habuit finem, quin plus mali ſecum, adduxerit, quàm boni; alijſque arma inducta non prius aduehunt nocumentum, quàm proprijs. Caueant illi etiam, ne Anguillarum inſtar (quæ ſi tranquillum permanet ſtagnum nil equidem captant, ſi turbidum, eſcam ſibi, & inueniunt, & parant) Diuina, cum bellum ſuadeant, profanis immiſcentes, dum omnia concuſſa dilabuntur, vt diuitiarum expleant lubidinem, tumultus copiam quærunt, qui maximè, vbi Rempu. pertubauerint, gaudent iuxta Klockij ſententiam *de contrib. cap 7. nu. 8.*

Multi ſi quidem extant Conſiliarij, qui minus ingenuè cum Principibus agunt; plures, qui veri copiam non faciunt, nonnulli, qui adulantur, penes quos terrenarum plus valet rerũ amor, quàm Dei timor faciat, & ratio. Quapropter Diuus Auguſtinus ad Caſſulanũ V. *lib. 1. de Ciuit. Dei cap. 9.* dixit *Quiſquis metu cuiuslibet poteſtatis, vel lucri cupidine ductus veritatem occultat, iram Dei ſuper ſe prouocat, quia magis timet hominem, vel caducas res magis amat, quàm Deum.* Debent igitur ea, quæ ad publicum ſpectant patefacere, cum ſemper in corde habeant vllo abſque timore, veritatem, & in lingua quique illud Euripidis

A dis in Telepho ſecurè valeant proferre.

Aut enim ſecurim in manibus tenens
Aliquis ceruici eſſet incuſſurus meæ,
Conticerem, iare ſi contradicere poſſem?

Cùm, perquam vigilanter, è Miniſtris data perſpexerint Principes ad belli initium conſilia, triplex illis opus extat apparatus. Pecuniæ ſcilicet, commeatus, & armorum: vt reputauit Lipſius ciuilis doctrinæ *lib.* 5. *cap.* 6. Hęc debent, priuſ-

B quam acies inſtruantur, præparari. Per multum immo temporis, vt facilior victoria eſſe oportet cõſtituta illo eoquod in feruore ſi congregentur incommoda, ne dicam, periculoſa res eſt: Pareclides enim penes Thucid. *lib.* 1. *Ex præparato copiæ bella magis ſuſtinent, quàm violenta collationes.* Examen vires ergo ſubire debent, ad quam ſcilicet pecuniæ ſummam perueniãt, abſque ipſis enim haud

C longo valet bellum tempore in vi eſſe: armis hæ motum, immo, & animum præbent. Vnde optimè Thucid. *lib.* 11. Pleraſque belli res, & conſilij, & pecuniæ conflci vigore dixit. Maximam, prudenter circa illas curam poſuit Mutianus, cum eas belli neruum; vt ſunt, reputaret: ecce Tacitus *lib. Hiſt.* 2. *Sed nil æquè fatigabat, quàm pecuniarum, conquiſitio, eas eſſe bellicinilis neruos diſſitans*

D *Mutianus*. Opes enim ſunt opus, ſine quibus nil, quod eſt opus fiet. Hoſtium hac de re, vel Vrbium, ex pecunijs, originem habet exitium, cum nil, adeo munitum, exiſtat, quod nullo expugnari modo ab illis poſſit: vt dixit Cicero *oratione* 11. *in Verrem*, & 1. *ad Attic. epiſt.* 12. *Omnia caſtella hac machina deiecit in quæ modo aſellus onuſtus auro poſſit aſcendere.* Omnia enim argenteus pene-

E trat gladius: en oraculum Philippo.

Haſtis pugna argentatis, atque omnia vinces.

Si deſunt enim opes deerunt amici: quia ſe nemo facile ad infelicem inclinat parietem. Plurimi enim Principum egentium congreſſum, obæratorumque deuitant, eoquod ne mutuæ ab ipſis expoſcantur pecuniæ formidant, illos nãque in hoſtium caſtris, conſilijſque ſi nõ ſinceros, vtiles attamen Princeps habe- F
bit. Nec ipſi dumtaxat de opibus collectio, Imperio verum etiam, quod ſuccurrere debet, maximè incumbit; pæcuniæ ſcimus enim cuncta obedientiam præſtare, hoſtilia quamuis arma ſint, inimici etiam Theſaurus ærarij, ſi maiorem Princeps ſperet: Adde quod, & nonnulli opum copia regni ad cacumen aſcenderunt cum.

Et genus, & regnum Regina pecunia donat. G

Habemus enim ex Thucid. *lib.* 1. Aſiatico. Pelopem auro, quod Peregrinus adduxerat, primum pauperes inter famam, gratiamque Regni deinde apicem conſequutum. Et Didimus Iulianus, vt Narrat Herod. *lib.* 2. Imperium ſibi pecunijs eſt adeptus. Quod & idem auſus eſt Manilius agere. Anci etiam filijs poſt habitis honeſta pecuniarum liberalitate H
Imperium Tarquinius Priſcus acquiſiuit, quis enim haud noſcat, quod.

Annua venali redeunt certamina campo?

Nulla exiſtere cauſa poteſt, niſi proprium eoquod omnes emolumentum, quàm Reip. ac Principis, quærunt eumque maximo ſectantur ardore, à quo nõ parui præmium excipere momenti ſperent. Qua de cauſa iure quidem optimo I
ille cecinit

Virtus, fama, decus, diuina, humanaque pulchris
Diuitijs parent, quas quis conſtruxerit ille.
Clarus erit, fortis, iuſtus, ſapiens etiam res.
Et quidquid volet hoc, velati virtute paratum.
Speranit magnæ laudi fore.

Nulla tamen ratione in ærarij augmento impios adhibere modos, ac inhoneſta debet media excogitare; vt malè ſuum inſtituit Macchiauellus Principem, maximo eoquod curare ſtudio neceſſe, ne depreſſos in ſe armet, bellique dum alios ad iugum redigere intendit, faces aduerſum ſeſe accendat.

De commeatu autem nil dicam, niſi

quod

A quod per neceſsarius eſse videtur, ſine quo non ſolum victoriam conſequi, exercitus, at ne quidem greſſus trahere valet: ſic Vegetius *in 3. cap. 26. Qui frumentum, neceſſariumque commeatum non præparat, vincitur ſine ferro, & in cap. 3.* confirmauit. *Reliquis caſibus poteſt in tempore ſubueniri, pabulatio, & annona in neceſſitate non habent remedium, niſi ante condita. & Caſſiod. 4. variar. cap. 13.* Nullo
B poſſe modo ieiunum diſciplinam exercitum obſeruare aſſeruit. Hoc vero mirabiles in opere, vt Capitoninus author eſt in Gordiano, Romani extitere. *Qui pleriſque in oppidis, totius anni in aceto, frumento, larido, ac ordeo, & paleis condita habebant.* Res fermè, noſtris, quæ hiſce temporibus in neglectum abijt, cum velut ieiunum reputent militarem poſse diſciplinam exercitum ſeruare: nec aliquo excogitant modo, quin fame de-
C preſſus, omni denudatus victu inermis vires, & animum haud quaquam retineat miles.

Maxima igitur cura debet adhiberi, vt militum pœnitus euellatur ab exercitu mendicitas, ne cibus, & cætera, quæ ad naturam pertinent alimenta non deſiderentur; eo tamen victu ſuper fluentia eſse caſtra minimè oportet, vt in deli-
D cijs exiſtant, paruo namque debent permanere contenta; Hinc Perſæ Panem in exercitu ducebant, & aquam, & non ſibi eſcas naſturtio comparabant: hiſce tamen temporibus cum in exercitu mēdici peruenerint, inſolenti delicias contumacia ſectantur: de priſcis etenim Volcatius refert Auidium Caſſium Imperatorem laridi ſolum bucellatique in
E exercitu permiſiſſe vſum, & optimè Cōſtantinus ille maximus Imperator *l. 12 C. de erog. milit. anno. lib. 12. ſua lege ſtatuit. Repetita conſuetudo monſtrauit expeditionis tempore bucellatum, ac panem, vinum quoque, ac acetum, ſed, & lardum, carnem etiā verucinam milites noſtros ita ſolere percipere, in duobus diebus bucellatum, in tertio die panem, vno die vinum, alio die acetum, vno die lardum, bidno carnem verucinam.*

Vigilare debet ergo exercitus ductor F
hoſtis vt potius acies fame vincat, quàm gladio; haud minimi namque momenti Cæſar Corbulus lucrum, hoſtem tali forma vincere iudicauit; quod enim efſici ſudore valet, nullo modo ſanguinem requirit. & Cæſar neutiquam oblitus, vt ad pugnam egeſtatis depreſſum onere, aduerſarium traheret, ac ſemper Marius conſulit, ne ob commeatus inopiam ad bellum duceretur inuitus: Martiales qua G
de cauſa Principes maximum ponere ſtudium debent, vt neceſſariam bello præparent annonam; propriam ne præter voluntatem ad prælium compellantur: vt admonet in Reip. *l. 11. cap. 13. nu.* 14. Tholoſ.

Quid autem de armorum affirmari neceſſitate debent? per neceſſaria nimi-
rum tàm terreſtria eſſe, quàm æquorea: Polic. *enim 7. cap. 8.* Ariſt. ita *Qui Reip.* H
præſunt, hoſarmis tum ad tuendum imperium, vt detrectantes arceantur, tum ad vim, ſi quis iniuriam extrinſecus inferre conetur propulſandam, inſtructos eſſe neceſſe eſt. Quod & Iacobus Simanca *lib. 9. cap. 18.* non reliquit. *Armis, tormentis, & equis optimis, & plurimis inſtructam Rempu. eſſe oportet, ne ciues inermes ab armatis hoſtibus facillimè opprimantur.* de maritimis quoque Thucid. *lib. 2. Magna res eſt,* I
maris Imperium dixit. *Et lib. 6.* in Alcibiadis Oratione. *Noſtri progenitores hoc Imperium comparauerunt nullo alio, niſi quod magnitudine claſsis polleb ant.* Adnotat hoc etiam Lipſius *in lib. 5. doctrinæ eiut. in fine cap. 6.* Ex quo præceptum, vt ſtatutum Principes armamentarium habeant, certo quod arma pediti, equitum numero, ac tela includat neceſsa-
ria, tormenta ibi etiam, & machinæ, ni- K
tratus nec non puluis, quæque vt vires augeant, per apta, exiſtant. Priſca vero ætas, Naues, ac omnes quod nauticum eſt, adinuenit inſtrumentum, & addidit. Hæc enim arma ſi maritima extat Regio, & portuoſa, Principi extant neceſsaria. Quæ ſemel cum fuerint comparata, bello non ſolum, at Paci, & cum illud ceſsat, idonea fermè habentur. Nul-

la

A la enim forma Regnum aliquis tentat iniurijs afficere, promptam in quo ſentiat claſsem ad auxilium exiſtere, maximam vero *lib.* 3. Vegetius *cap.* 11. Hoc in genere induſtriam (in eorum ſcilicet, quæ neceſſaria ſunt apparatu) ac expenſas adhibuiſſe Romanos affirmat: ſic ille. *Habet præterea legio fabros lignarios, inſtructores, carpentarios, pictoreſque reliquoſque artifices ad hybernorum ædificia fabricanda, ad machinas, turres ligneas, ceteraque quibus, vel expugnantur aduerſariorum ciuitates, vel defenduntur propria, præparatos, qui arma, qui vehicula, cæteraque genera tormentorum, vel noua facerent, vel quaſſata repararent. Habent etiam fabricas ſcutarias, loricatas, arcuarias, in quibus ſagittas miſſilia, caſſides, omniaque armorum genera formabantur. Hæc enim erat cura præcipua, vt quidquid exercitui neceſſarium videbatur, nunquam deeſſet in caſtris, vſque eo, vt etiam cunicularios haberent, qui ad morem Beſſorum, ducto ſub terris cuniculo, muriſque intra fundamenta perfoſſis, improuiſi emergerent, ad vrbes hoſtium capiendas, horum iudex erat proprius Præfectus fabrorum.*

B

C

Huiuſmodi habuere pij Reges, curam vt ſcilicet omne parata retinerent ad opus arma: vt ſacris conſtat è litteris; in Cantica *enim* 44. habemus. *Sicut Turris Dauid collum ſuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Quale vero Salamonis extiterit Armamentarium, qui ad omnia prudentiſſimus 2. *Paralip. cap.* 9. *verſ.* 19. conſtat ibi. *Trecenta quoque ſcuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur ſingula ſcuta, poſuitque ea Rex Armamentario, quod erat conſutum nemore.* Libani, quæ vocabatur domus, aureumque retinebat ornatum, illud ſibi annexum habebat, aliaque Roboam, poſtquam triennio pacem exceperit, munitaſque reddiderit vrbes ſtruxit, & cumulauit: *lib.* 2. Paralip. *cap.* 11. *&* 12. *verſ.* 5. ita *Habitauit autem Roboam in Hieruſalem, & ædificauit ciuitates muratas in Iuda, extruxitque Bethleem, & Eſam, & Thecue, Bethſue quoque Socho, & Odollam, nec non & Geth, & Maceſa, & Ziph,* F *ſed, & Aduram, & Lachis, & Azecha, ſaraa quoque, & Ailon, & Hebron, quæ erant in Iuda, & Beniamin Ciuitates munitiſſimas. cumque clauſiſſet eas muris, poſuit in eis Principes, ciborumque horrea, hoc eſt olei, & vini. Sed & in ſingulis vrbibus fecit armamentaria ſcutorum, & haſtarum; firmauitque eas ſumma diligentia, & imperauit ſuper Iudam, & Beniamin.*

D

E

Cuius fuerit in belli apparatu ſtudij Demetrius, qui Poliacertes eſt nominatus è Tholoſano *de Repu. cap.* 3. *nu.* 16. *haberi poteſt.* Maiorem atenim ſolertia Dionyſius Syracuſarum Tyrannus extitit, qui vt Diodorus Siculus *lib.* 14. teſtatur bellicum inſtruens aduerſus Chartaginenſes apparatum omnis fabros generis, vt gladios, clypeos, naueſque fabricarent, aduocare minimè neglexit. Multas etiam (citatus affirmat Ciuitates obſidionis perpeti labores potuiſſe, annona ſi refertæ, ac tormenti materia bellici glande ſcilicet, ac nitrato puluere haberentur, quæ cum in defectum veniſſent ſeſe hoſtibus dederint. Principes hac de re monet, vt Reſpu. *Antequam egeat diligenter præcauere debere, vt talia cogantur, & conſtruantur.* G

H

Duplici vero arma ratione valent exiſtere offenſiua ſcilicet, ac Defenſiua. de primis nil dicam: eoquod neceſsitas illa demonſtrat; de ſecundis Vegetius habet *lib.* 1. *cap.* 20. *num.* 4. quo in loco *Neceſſe eſt vt dimicandi acriorem ſumat audaciam, qui munito capite; vel pectore non ſumat vulnus.* Nec Plutarchus propria de re ſententiam haudquaquam deſijt, cum defenſiuis enim cincti iuuenes habeantur armis, inuicti: vt ipſe Philoſof. *cap.* 3. *n.* 4. quodammodo ſeſe reputant, ſic. *Cumque omnes militari ætate florentes arma induere docuiſſet, primo quidem ipſos eo extulit, vt ſeſe bellis inuictos eſſe confiderent.* Maximo vndè Principes debent ſtudio incumbere, vt arma, & offenſiua parẽt, ac defenſiua: illis iniuriæ inferuntur, his propulſantur, nec minus primis opus eſt belli, quàm ſecundis. I

K

A

DE MILITVM electione.

Cap. 4.

SED quoniam nullum Principi, qui arma non autem milites habet, emolumentum euenit, vel Reipubl. & milites ſine armis inutiles potius reputantur ſarcinæ, quàm ad tutelam, de militum ſelectu hac de cauſa, poſtquam B de armorum præparatione tractaui mihi aliqua in medium ferre maximè aptum videtur.

Mos enim Romanis erat, vt cum proprijs vti vellent militibus ad robur exercitibus ciuium electionem, quam delectum appellabant, facerent: quos aptos videbant militiæ adſcribentes. Tali enim in caſu non ætati ſolum, corporis verum C etiam diſpoſitioni animique inuigilantes vigori perſiſtebant. ætas nempe decimo quarto incipere ab anno debet. *Et quidem (in Veget. lib. 1. cap. 4. num. legimus ſi antiqua conſuetudo ſeruanda eſt incipientem pubertatem ad delectum cogendum nullus ignorat. lib. etiam 1. cap. 7. n. 21* ſubdit. *Et hoc eſt in quo totius Reip. ſalus vertitur, vt Tyrones non tantum corporibus, ſed etiam animis præſtanti ſſimi ſeligantur.* Quorumdam vero ſententia, vt decimi octaui ætas anni metum in bellatore pertingat, quæ verior, & magis rationi conſentanea videtur. Quis enim inficias ibit huiuſmodi tempus inualido adoleſcente, cui bene membra compacta, artus inſint optimè diſpoſiti, ad arma corpus reddere, ad pugnam non inhabile? Philoſophorum namque Princeps *lib. Polit. 8. cap. 4.* Puetos affirmauit, qui tres excepiſſent vltra pubertatem annos, idoneos, vt arma tractent, bellicoſque aptentur laboribus exiſtere, longo quod, & vſu euenit comprobatum, & experientia. Sertius Tullius Romanorum Rex, quinque cum iuniorum inſtituteret claſſes, pueros iudicauit illos eſſe ad ſeptem, & decem qui non peruenirent annos, ſed illam iam retinentes ætatem non inutiles reputauit Reipubl. militiæque adſcripſit: vt refert Gellius *lib.* E. 10. *noct. Attic. cap.* 18. Petrus Crinitus *lib.* 5. *de honeſta diſciplina cap.* 9. Alex. ab Alex. *lib.* 1. *genial. cap.* 20. Et Cannenſis, poſtquam excepta Romanis clades Decius Iunior, qui, & dictos decem, ac ſeptem annis adoleſcentes, immo, & prætextatos in militum commiſcuit numerum. Liuium habemus *lib.* 2. *decad.* 3. Multa iſtam ad ſententiam, quæ obſeruauit eruditus Petrinus Bellus *in tract.* G *de re militari, parte* 1. *tit.* 7. afferre poſſem, at prætereo. Doctè qua de cauſa iuriſperiti *in l. vlti. C. de teſt. milit.* Pupillum, vel è pubertate egreſſum, eſſe militem, conceſſiſque frui priuilegijs poſſe affirmant: Annorum eoquod numerus, vel ætatis grauitas bellicam haudquaquam artem, continua ſed exercitij meditatio præbet: vt dixit *Veget.* 3. *cap.* 10. Faciliùs namque nouos ad virtutem inH ſtruere milites, quàm præteritos reuocare, habetur. Multum hac de re intereſt exercitium, inquo ſunt à puerilibus annis verſati, conſiderare; illi enim artes etiam, quas erant ſequuti, inſpiciebant; quòd ſimilitari erant contrariæ diſciplinæ, repellebantur; nec morum, an boni, vel praui eſſent, relinquebant examen, ac priuſquam iuuenes eligerentur in milites bellicis verſabantur in I exercitijs *lib.* 1. *cap.* 7. *num.* 1. ſic loquitur citatus. *Sed non ſtatim punctis ſignorum inſcribendis eſt Tyro delectus, verum antè, exercitia, præſendandus, vt vtrum verè tanto opere aptus ſit, poſſit cognoſci.*

Ex diligentiſsima iſta Tyronum electione, fuere nominatæ à Romanis Legiones acies illæ, in quibus admittebantur: ſubiungit enim *lib.* 1. *cap.* 8. *Legio autem ab eligendo appellata eſt.* Quorum tanK ta æxtimatio agminum erat, vt ſi electio diligens facta fuerit præcipua victoriæ ſpes in illis eſſet, quod ſi è contra exitium timeretur. *Numquam (lib.* 2. *cap.* 1. *ait) exercitus profecit tempore belli, quoties in probandis tyronibus claudicarit electio.* Qua de cauſa optimum eòquod Sertorius faciebat delectum commendatur.

Cum

A Cum tot vero interuenire conditiones in milite deberent credendum eſt non voluntarium, ſed inuitum aliquando, habita idoneorum cognitione, fuiſſe delectum; quod bene deduci è Liuio poteſt, qui de indignatione, ac excitata Romæ ira proprij ob ignominiam exercitus, Caudinas ad furcas è Samnitibus victi agens dicit. *In ciuitate ira, odioque ardente delectus omnium propè voluntariorum fuit.* Hic verò militum rigor longo
B in Romano imperio tempore fuit perdurans, eoque tepeſcere cæpit, cum voluntariorum vſus militum fuit introductus, electi enim, ac inuiti nequaquam tot ſufficientes habeantur cæptis: vnde Tacit. *lib. Ann.* 4. de Tiberio ſictè qui Prouincias inquirere volebat. *Multitudinem veteranorum prætexebat Imperator, & delectibus ſupplendos exercitus, nam voluntarium militem deeſſe, ac ſi ſuppeditet, non eadem virtute, ac modeſtia agere.* Et rationem reddens cur minorem voluntarij, quàm ſelecti bonitatem haberent. *Quia plerumque inopes, ac vagi* (dicit) *ſponte militiam ſumant.*

C Noſtris etiam è Principibus delectus fieri ſolet; ſed nullam in eo curam ponunt; ſolus in hoc maximam Turca ponit ſolertiam: Prætorianis præſertim in
D peditibus, quos bellicoſioribus è Prouincijs ab infantia ſelectos partim, cum ad militare aptam exercitium peruenerint ætatem adarma ſtatuit, partim alia minus habiles ad exercitamenta erudit; vigilantia equidem nec Romanis inferior inſtitutis. Non ita in equeſtri ordine, cui maturos iam annis viros adſcribit: illi (vſu noſtro) commendatarijs ſiue Portæ dicuntur, equibuſque Prætorianis correſpondent: reſpectu attamen diſciplinæ Romanis concedunt iam
E Turcæ: hi namque minimè tàm ſupremam adhibent vigilantiam, vt maximo non ſuperentur interuallo: de illorum vero exercitijs Veget. *lib.* 1. *& cap.* 9. vſq; ad vltimum eſt legendus.

Iure igitur optimo non ſolum à mollitie per antiphraſim, duritia ſcilicet, quæ in defenſionis pugna concurrit, vel à multitudine, aut à malo, quod longè F propellitur, à mille hominum verum etiam numero dicitur miles; velut milleſimus quiſque ſtrenuus habeatur *l.* 1. §. *fin. ff. de milit. teſt.* & quaſi è mille vnus eſſet electus; vt eſt Gloſæ explicatio *in dicta l.* 1. §. *fin.*

Triplicem ſortiri poteſt miles diuiſionem; quod ſcilicet pedeſtres nonnulli, ſint, quidam equeſtres, & plerique claſſici: poſtremi tamen, æquoreis, qui præſunt pugnis dici pedeſtres valent. *l.* 2. *ff. de capti. poſt limi. reuer.* Qui autem in terra bellantur, & pedeſtres extant milites, & equeſtres Toloſ. *ſynt. mir. parte* 2. *de perſo. lib.* 19. *cap.* 3. *num.* 1. Qui autem ex his, vt Lipſij *ſententia Polit. lib.* 5. *cap.* 9. externi ſunt, ac mercenarij domeſticis debent militibus poſtponi; haud fidi eo quod ſcilicet vſque habeantur exteri: iuſſis, qui obedientiam præſtare, nõ H amant, & dominio ſubijci: ſed cuncta lubidine immiſcere cupiunt: ſummoque in rei diſcrimine tumultus excitare, auroque ab inimicis deſiderant corrumpi: eo enim in loco venales habentur manus, copioſa in quo ſperatur merces. Tali forma Thucyd. *hiſt. lib.* 1. *num.* 77. Corinthios Legatos coram confederatis in Athenienſes habuiſſe refert ſermonem: Et hac de re corrupti cum eorum fuerint animi, flagitijque pudorem non ha- I beant, vel Ducum timorem, abire, ac fugæ ſe dedere pro nihilo ducunt: Huius vero generis domeſtici haudquaquam erunt, ſtrenuè namque illi, vt filios conſanguineos, propriaque à rapaci hoſtis manu defendat, arma in aduerſarios tractant: vt aſſeruit Cyrus penes Xenoph. *in pedit. lib. nu.* 13.

Sed quid? An mirum? Haud equi- K dem. Nulla ipſi enim fide, aut affectu deuinciuntur, alieno vt, quam fortiter poſſint Imperio auxilium ferant: immo liuore, ne ad ſuperiora illius gloria Regni aſcendat, compulſi, plurimum ſæpè ducunt periculi, quàm iuuaminis: An præteream, graues incolis velut hoſtes eſſe, cunctaque rapere, depopulari, & comburere ſolitos? Hac de cauſa in ſuo

A (& merito) damnato Principe *cap.* 12. ita diſſerit Macchiauellus. *Imperio in armis mercenarijs conſtituto qui præeſt, nil firmitatis, nil ſecuritatis habet, ideo cum Reſp. facile vincitur cuius vires ſunt mercenariæ, non vernaculæ.* Affirmat etiam Thucid. *lib.* 1. *in Orat. Corynth. ad Laced.* Nullum debere in domeſtico, & indigena milite dubium adeſſe : ipſi namque in Imperij obſequium, & tolerantia longè præſtantiores

B videntur, quàm exteri. Optimè hac de re Curt. 10. Cognitos in Regno, non aſcitos vero anteponendos in militia iudicauit.

Ipſorum etenim cum electio fit, patriæ, prouinciæ, ac nationis debet ratio haberi: locorum eo quod aſperitas hominum roborat ingenia, & mollities timidos reddit, huic ſe adnectunt ſententiæ nonnulli auctores, & 1. Curtius 7. qui

C *Omnes nationes, quæ vicinæ ſunt ſoli nimio calore ſiccatas amplius quidam ſapere, ſed minus ſanguinis dicunt, ac propterea cõſtantiam, ac fiduciam cominus non habere pugnandi, quia vulnera metuunt, qui ſe exiguum ſanguinem habere nouerunt; contra ſeptemtrionales populi à ſolis remoti ardoribus inconſultiores quidem, ſed tam largo ſanguine redundantes, ſunt ad bellum promptiſſimi.* Veget. *lib.* 1. *cap.* 2. de re milit.

D *Fortior miles ex aſpero loco venit, ſeguior, & effœminatior plerumque urbanus.* & è Seneca. *Quanto magis dites, & opulenti, tanto magis imbelles.* Neque ſuum afferre dictum recuſauit Annal. 3. Tacitus, *Aptiores patius ſunt armis qui ſub dio, & in laboribus enutriti ſolis patientes, deliciarum ignari, & aſſueti hyemem, & æſtatem iuxta pati, & hyemi requieſcere, quibus labor non inſolitus, nec vllus locus aſper, qui arduus, nec armatus hoſtis formidoloſus.* Bel-

E lo igitur per quam aptos putare illos debemus, qui ſaltuoſas, montanas, ac Sylueſtres accolunt regiones: duritiei magis enim ſolent eſſe accommodati: vt ſententia Tacit. *Annalium* 6. Patria namquoddam eſt vniuſcuiuſque generationis principium, vt & pater extat, quod & affirmauit Porrphi. *in prædicab.*

Illa tamen, quæ adduxit *li.* 7. Curt. neutiquam Adamo Contzen. *in lib.* 10. *Polit. c.* 2 *placuere.* Quod ille namque de ſanguinis copia philoſophari videtur; Naturæ rationibus minimè probari iudicauit: eũ ex ipſis non in multo collocetur audacia, & fortitudo ſanguine, in calore verum, & ſpiritibus, vulnera namq; non tam ſanguinis cauſa: illum enim ſiſtere, non difficile, quapropter, & membrorum mutilationem, ac mortem formidant ſeptemtrionales etiam prudentia, & caſtrorum diſciplina minimè deſtituti: huiuſmodi cum barbari erant forma exiſtebant; ſed noſtris hiſce temporibus, & laboris tolerantes, & in caſtris, & acie per quam modeſti habentur: Fortes hac de re omni debent ſeligi è natione homines, quos diſciplina, robuſtos reddat, ac validos: licet enim qui fœcunda nati ſub Cæli plaga facili enerues modo redduntur: plurimos tamen ſeſe inter fortiſſimi pectoris, ac ſtrenuis homines viribus habent.

Duplici qui exteri ſunt milites forma diuiduntur, vel mercenarij enim, vel auxiliarij habentur: *illi diuerſa nati regione*, vt bellum gerant, vel gloriæ cupidine, vel pecuniarum ardore commoti adiuuamen conueniunt, hi, qui ſub alicuius ſtipendio Principis, alterius in opem ſunt miſſi; Tales vero milites omni debent modo proprijs poſtponi; cum cætera tamen paria exitant: hinc ſi auxiliarij properent, inde mercenarij, domeſtici abſint, primum occupare locum illi potius debent, quàm hi, ſi vera Polibij ſententia, qui Romanam cum compararet, & Carthaginenſem Remp. Quirites laudauit, eo quod non mercenarijs, at fidem proprijs præſtabant. *Et Hactenus quoque hæc Reſpu.* (hoc eſt Romana) *magis probanda eſt, quàm illa* (nempe Carthaginenſis) *ſpem enim libertatis illa perpetua collocat in ſtipẽdiariorũ magnanimitate, Romanorum vero in ſua ipſius virtute, & ſociorum auxilio; qua propter, & ſi quando Romani detrimentum accipiunt vna cum omnibus repugnant.*

Hic autem iucunda erit diuiſio, huiuſmodi quam de militibus adducit Fractiett.

F G H I K

chetti *in cap.* 56. Vel ſcilicet qui exteros debet milites Princeps adhibere pecuniarum affluit copia, vel nudus eſt. Primo in caſu tutius è mercenarijs auxilium erit, quàm ab auxiliarijs: in Poſteriori aliam ferre diſtinctionem iudicauit. aut verus nimirum vnde auxilium venit, amicus, Princeps eſt, vel non: ſi primò diſtinguit: vel qui mittuntur milites ipſius extant ſubditi, vel conductitij habentur: vbi meliores erunt ex primis auxiliarij, quàm qui ad mercedem. ſed ſi ex ſecundis alia vſus diuiſione fuit: vel ſcilicet pingue accipiunt ſtipendium, vel ex aduerſo: hi nullo debent in precio haberi, cariores illi mercenarijs debent eſſe. Quod ſi vero qui auxilium Principi emittit, verus minimè in amicitia, exiſtet, tàm ſi optimè ſtipendium accipiant Milites, quam è contra: mercenarijs vſque debent poſtponi, res eoquod periculo haudquaquàm caret.

DE HIS, QVI IN MILITES eligi non debent, & ad militiam inhabiles.

Cap. 5.

QVi ad Martialis fragorem tubæ, ac timpani concurrunt ſtrepitum ad militares haud idonei vſque labores; nonnulli enim auri ſplendore magis allecti, quàm gloriæ moti lubidine, non vt prælium committant; ſed vt ſtipendium accipiant abſque mora ſibi arma induunt. Vnde milites qui parant merito viros emunt, ad timpani eoquod ſonitum ſeſe inter ignoti Vrbium purgamenta, flagitioſi homines, maximus queis peccandi vſus violentijs aſſueti conueniunt: vt Lipſius *li.* 5. *Polit. cap.* 8. *affirmauit.* Et primo Clerici loco militiam exercere nullo permittuntur modo *can.* 23. *quæſt.* 8. *caſ.* 26. *diſtinc.* 1. Cum beneficium tamen habeant: vt tenet Molina, *de iuſt. tract.* 2. *diſput.* 108. Qui ſeſe ad munus, cui adnectuntur, ineptos reddunt: ſed & ſi beneficium non retineant. clericali autem gaudeant priuilegio, cũ habitum Eccleſiaſticis decens induant, vel ſacro ſint deputati miniſterio, aut in ordine conſtituti ad aliud ex Epiſcopi licentia incumbunt; venialiter (iuxta ipſius doctrinam) iuſtum ſi ſequuntur bellum, peccant; munus eoquod proprio inconueniens decori exercẽti. Lorca *tamen* 2. 2. *ſect.* 3. *diſput.* 51. *nu.* 12. His putat vi canonum haudquaquam prohibitum euenire puguam: ſed ex ea forte ratione iuſto peccatum in bello patrant, irregularitatis eoquod ſeſe periculo exponunt, atque ita proprium inhabiles ad officium redduntur. Ipſius opinionem ſectatus eſt Diana *parte* 6. *tract.* 4. *de bello reſol.* 34. Qui nullo prætierijt modo quod ex ea cauſa eo quia ſeſe militiæ dederunt excommunicatio Religioſis infligitur laicis: at, ſi vt publicos exciperent honores à Religione apoſtatarint. Vnde ſi religioſi, vt Laici propria belli manu arma tractarent, veniale (ipſius è ſententia) committerent peccatũ: quod grauius in beneficiatis eſſet clericis, vt dubio autem ſatisfiat. Duallij doctrina, inſpici debet, qui ex Diana *in* 2. 2. Diui Tho. *ductus tract. de charit. quæſt.* 16. *artic.* 7. ita *Ego vero puto primum Monachos conuerſos ſi profeſſionem emiſerint non poſſe militiæ adſcribi: debent enim ſeſe à negotijs ſæcularibus ſubducere, & Deo Solo, vna cũ officijs, quibus ſunt mancipati vacare, adde quod generaret grauiſſimam ſcandalum videndo eos ex vna parte, vel depoſuiſſe habitum, vel ſi eum non depoſuerint ſupra illum enſem, & arcumbuſſium, & reliqua alia deferre: quo fit, vt eorum ſuperior non poſſit cum his hac in re diſpenſare: ſecundo etiã puto non poſſe Monachos choro mancipatos, etiam ſi ſacris ordinibus non ſint initiati ſimiliter ſectari militiam: ſunt enim deputati ad ſacerdotium, vel ad minus altari, ſeruiendo: ideoque Chriſtum, quem aliquo modo repræſentant; debent in manſuetudine imitari. Tertio dico clericos in minoribus militiæ ſe adſcribendo non peccare per ſe, & ex vi decretorum Eccleſiæ: quia de eis iura non loquuntur, minuſque ius diuinum, & naturale, nec nobis licet illa iura ad perſonas non expreſſas extendere, ex accidente*

ta-

A *tamen ſi beneficium habeant, aut habitum atque tonſuram deferant propter ſcandalum, quod tunc aliis militibus cauſatur, poteſt ſubeſſe peccatum, illudque pro qualitate ſcandalidati, mortale, & veniale.* Qua de re ſi Clericus, qui minores habet ordines in militem ſeſe adſcribens, arma exercet, & in prælijs belloque ſe immiſcet, ipſo iure clericale amittit priuilegium Dec. *lib.* 4. *tract. crimin. cap.* 9. *num.* 87. Bouadilla

B *in ſua Politica lib.* 2. *cap.* 27. *n.* 97. vbi *Se el clerico traxeſſe armas militares, y fueſſe ſoldado, y como tal llenaſſe ſueldo, y ſiendo ammoneſtado de ſu prelado tres veces no ſe aſtuuieſſe podrà ſer preſo por el corregidor, y ſin degradacion caſtigado, por que pierde el beneficio, y el priuilegio clerical, y ſe fueſſe clerico de minores ordines por eſta cauſa le pierde, ipſo facto, tanto la Egleſia aborrecie a los Clericos dexado el habito, y orden trahen armas. Vt etiam in cap.* 15. *eiuſdem libri.* Quo in loco admonitionis formam poſuit, quæ adhiberi ei debet; agit

C etiam an in hoc ſæcularis valeat Eccleſiaſtici vicem Iudex ſubire.

Nullo modo tamen Clericis prohibitum, vt conſerant manus aliquo in caſu, venit: Primo ſi vt propriæ defenſionem vitæ ſuſcipiat, arma oporteat ſumere: ſi neceſsarium ſecundo ad innocui tutamen, hoc fiat, illius præcipuè,

D qui valde Reipu. vtilis extet, vel per quam opportunus: vt eſt ſententia Caietani *quæſt.* 40. *artic.* 2. Si ferri, tertiò, vt patriæ auxilium adferatur, vel ciuitatis, bellum neceſse, iniuſti cum habeantur inuaſores *arg. cap.* 2. *de immunit. Eccleſ.* Cum neceſſariè, quartò, vt iuſta ſuſcipiatur victoria debeant arma vehi Eccleſiæ vnde ſalus Chriſtianæ vel Reipu.

E pendeat; hæc autem belli neceſſitas in offenſiuo minimè concurrit, cum laici plerumque in illo milites valeant adhiberi. Sic Malderus *in* 2.2. *quæſt.* 40. *artic.* 2. Molina *de iuſt. iure tom.* 1. *tract.* 2. *diſput.* 108. Becanus *cap.* 25. *quæſt.* 25. *concluſ.* 3. Ductis autem in caſibus explicauit Diana *loco ſupra cit. reſol.* 35. irregularitatem, clades licèt, ac vulnera Clerici adducant, nullo incurrere modo:

F vt etiam tradidit Hurt. *vol.* 2. *diſput.* 169. *ſect.* 2. §. 139. & Bouadilla *de Polit. lib.* 2. *cap.* 15. Sub examen poſuit, Eccleſiaſticis an licitum perſonis habeatur, vt pro immunitatis tutamen, inque noxia eorumque bona ſibi arma induant.

Quærit etiam Diana *in dicto tract. de bello* an abſque ſuperioris facultate aliquo in caſu licitum Clericis extet, vt, nullo habito peccato bellum inferant;

G & affirmatiuum *reſol.* 36. præbet reſponſum. An vero cum grauis perſiſtat neceſſitas ire in pugnam valeant, & irregularitatem forſam incurrant? Et hoc in caſu Clericos, putauit, licita qui bello interſint æquo forma, proprijs vlla abſque noxa manibus arma tractare: quemadmodum etiam ſi ipſos hoſtis, vt inferat necem, aggrediatur, vel ciuitatis, aut

H Nauis, in qua ſint ad expugnationem intenderet: ſi magni etiam victoria eſſet momenti, quæ aufugere poſſet: his namque in caſibus, propriæ, vt inſiſtant curæ, facultatem eis Natura præbet compelli. adde quod ad pugnam tali poſsunt in accidenti humanum cum ius nullo intendat modo, aut valeat naturali derogare, ab irregularitate hac de cauſa, in quam incurrerent, ſi proprio ad bellum ruerent impulſu, excuſationem illis, ci-

I tatus præbuit.

Quid vero de Clericis, qui cum ſummi facultas interſit Pontificis, bello aſſiſtunt? An eo irregulares in caſu reddantur? Dubiò reſponſum præbet Lorca *in* 2.2. D. Tho. *quæſt.* 40. *artic.* 1. *ſect.* 3. *diſput.* 51. *num.* 24. Quod & ſi habita Romani expreſſa diſpenſatio Antiſtitis

K efficiat vt Clericus, qui vel membra mutilet, vel aliquem occidat ex Couarruuiæ, ac Molinæ ſententia, irregularitatem haudquaquam incurrat, ex eo quia in vno diſpenſans, in altero etiam onus tollere iudicatur: cum tamen iuſte bellantes irregularitatem ſubeant milites, pariter eodem in caſu Clericis hoc eueniet: Nec vllo modo qui primum Pontifex concedit, poſterius etiam, dempto, quod expreſsa fuerit effecta mentio permittere cenſetur

Pa-

A Pater vero Diana ſeſe Molinæ ſententiæ adnectens, laicos inter differentiam poſuit, & Clericos *in reſol.* 38. Quo in loco ſuam ita explicat doctrinam: illa ſcilicet de cauſa irregularitatem Clericos incurrere nullo modo poſſe: Papæ namque, ad arma veniunt facultate, vnde affirmari debet nulla irregulares effici ratione, quod vigorem haudquaquam in laicis retinet: ipſi eoquod ad id ſeſe ingerunt munus, licita quod exerceri valent ratione. Quæ vero ex Lorca ſententia eſt probabilem retinet aſpectum; vt cenſuit Diana: illã enim ſequitur Duellus *in* 2. 2. D. Tho. *tract. de charit. quæſt.* 16. *artic.* 7. Notatu eſſe affirmat dignum cum Molina *to.* 2. *tract.* 2. *diſput.* 110. *concluſ.* 2. Nulla irregularitatem forma Clericus ſubire, licèt cum prælio interſint mortalis extent rei criminis, vulnera, quamuis nonnulli bello excipiant, ac mortem: quod & vigorem habet, ſi cum hortationes faciunt, ictus miſceant, ac membra lacerent: huic ſecundum concluſioni ſe præbet *cap. præſentium, & cap. continentia de Clerico percuſſore, & colligitur ex cap. petitio de homicidijs.* illius aſſeclæ habentur Nauar. Manua. *cap.* 27. *n.* 215. Couar. *in Clementina ſi furioſus part.* 2. §. 3. *n.* 2. Quæ huius in concluſionis fauorem valet ratio afferri, alia non extat, niſi eoquod cum poſitiuo hæc pendeant ex iure, optimè in in Eccleſiæ opem iuſti ad fauorẽ belli ſummo fuere à Pontifice conſtituta; ſi qui autem vt auxilium Eccleſiæ ferant, & Reipu. cum & vulnera inducunt, & mortem, irregularitatis adnecterentur vinculo: maximum reſultare detrimentum fermè habetur: quilibet enim tali ne inficeretur macula ex armis diffugeret.

Quid vero circa Clericum? An cum ſpirituali pro militum auxilio in exercitu perſiſtit, abſque irregularitate illorum valeat animos ad pugnam fortiter incitare? Hac forma P. Diana *reſol.* 39. *quæſtionem reſoluit*: quod ſcilicet ſi æquum habeatur bellum, haudquaquam vetitũ extat, vt milites ad arma ſtrenue tractãda, hortetur, cum Regis, Religioniſque hoc & Iuſtitiæ in fauorem fiat: Animaduertere tamen debent, ne acriter, exclamantes occide, macta, incitent contra quod (in Lorcam) putat etiam probabiliter valere abſque eo quod irregularitas ingruat, iuſto in bello milites generatim ad vulnera hortari, & neces: nullum vero in particulari ſuadeant, vel occidi mandent.

Extant ſecundo inhabiles, vt in milites recipiantur; coloni, quique ſponte ſeſe ad militiam, & ſi ſimiles habeantur, ſeſe offerunt; glebis eoquod potius ita debent hærere, vt vel puncto, vel temporis momento valeant exinde abire, *l.* 15, *& l.* 19. C. *de Agricolis, & cenſ.* Tali qui viros de cauſa in milites eligunt maximam debent ponere vigilantiam, ne armatam huiuſmodi ad militiam viri, aut vltro recipiantur, aut inuiti compellantur *l.* 3. C. *qui militari poſſunt, vel non poſſunt lib.* 12. vbi Barto. *ſtatutum propterea iniectum in l.* 4. *de mancip. & colo. lib.* 11. vt qui ad militiam venerint coloni priorem adducantur inſtatum: qui vero vt veterani otium obtinuerc, ac ſtipendium nullo ad priſtinam debent modo agriculturam ire: eoquod vomeris, ac ligonis in vſum tela conuertere in ciuile habitum opus eſt. *dicta l.* 4. C. *eodem.* Sordida eoquod cum habeantur miniſteria neutiquam decori conueniunt militari. *l.* 2. C. *de præpoſ. ſacrat. cubicul.*

Nulla tertio illi ratione admittuntur, qui ex militia ignominioſe fuerunt miſſi. *l.* 4. §. 6. *ff. de re milit.* Qui aliquo è muneribus modo excuſationẽ excipere non poſſunt. Vtilia, & ſi illa extent, ac perſonalia. Petrus Antibo. *tract. de muner. p.* 3. *num.* 78. Omnes autem iſtis prohibiti honores veniunt: ſed ſi honeſtè miſſus denuo in cohorte militauit, eo in caſu haudquaquam gaudet. *fina.* C. *de his qui non imple. ſtip. lib.* 11. Cum vero in legione militiam exercuit, aut loquimur de his, quæ ad perſonam attinent muneribus, quibus exempti ſunt. *l. fin. ff. de veter. l.* 1. C. *eodem lib.* 12. *dicta l. fin. in principio* C. *de his qui non imple. ſtipen.* vel de patrimonialibus, & eo in caſu or-

di-

A dinarijs nullo modo excuſantur è rationibus. *l. fin. ff. de veter. l. 2. ff. de vac. munerum.* At ab eis, quæ extraordinaria ſunt, atque collecta, & improuisè indicuntur, vel de mixtis habetur ſermo, & concluſio Antiboli eſt: vt indiſtincta, qui non militant, forma, obligentur, qui militiam vero in legione ſectati, honeſtaque miſſi ratione fuerunt, ex mixtis oneribus, illis etiam, quæ ſumptum retinent, excuſentur. Caſtigl. *deciſ.* 105. *à num.* 50. *cum ſequentibus.* Vt ciuilibus autem fraus muneribus inferatur, armatæ nemo aſſumere nomen valet militiæ *l. 2. C. qui milit. poſſ. lib.* 12. Duplici vero extat miſſio forma. ex cauſa quædam eſt; altera ex ignominia: Prima tunc habetur, debiles cum propter corporis vires aut animi ægritudinem è militia quis diſſoluitur: membris eoquod minimè ad pugnam validis ſit, ac illi renunciauerit. *l. 2. §. ignominiæ ff. de his, qui nota. infa. l milites §. miſſionum ff. de re militari.* Ob antiquæ necnon ſenium ætatis cauſaria locum etiam retinet miſſio. *l. pen. C. de his qui non imple. ſtipen. lib.* 10. Illo ſecunda eſt, in caſu cum miles ob crimen ſacramento diſſoluitur *d. l. 2. § ign.* Rigoroſè autem veteres in militia Sacramento ſoluebantur: qui vero punitionem excipere debebant ex authorabantur: hoc autem nil aliud eſt, militaria quàm detrahere inſignia *dicta l. 2. §. ignom.* ac tali ratione omnia, quæ militibus conueniebant, ex authorato adimebantur: illoque erat in caſu nota impacta ignominiæ. *dicta l. ignominiæ l. coſtan. ff. de milit. teſtam.*

Quarto nec admittuntur, qui vt fortiores in lite ſint ad militiam concurrunt: cum aduerſarius enim poſcat debent iuramento diſſolui *l. 1. C. qui mili. poſ.* Quæ hoc explicatur modo *per l. 4. §. 8. de re milita.* Vt ſcilicet non omnis, qui litem retinet, ac militauit ex authorari debeat: ſed qui eo ſe animo præbuit militiæ, ſub illius vt fulcro durior magis euaderet aduerſario, ac intractabilor. Huiuſmodi vero exauthoratus infamis haudquaquam habebitur, neque perfecta iam lite vetitum ipſi extat, vt militiæ ſeſe iterum adſcribat. Si litem attamen relinquat, & ad pugnam eat, retineri debet: nec aliquis eſt locus *dictæ l. p. C. qui milit. poſ.* Si eum neceſſitas vrgeat, effectus miles fuerit: Gratia. *diſcept.* 421. *num.* 29. per Tex. *in l. qui cum vno* 4. §. *reus ff. de re milit.*

Quinto ex militum excluduntur numero, debilibus qui membris exiſtunt. Si pollices nimirum deſint, vel digiti. Hac de re qui filium, ne militiæ adſcriberetur debilitabat, ſolitus deportari erat per Tex. *in l.* 4. §. 12. *ff. de re milita.* Ineptorum autem in numero, nullo, haberi debet modo, vnum qui teſticulum ex ortu retinet, vel aliquo amiſit caſu: iure namque, vt reſcriptum Traiani habetur, valet militiam exercere, Sylla enim, & Cotta, & ſi vnum haberent teſticulum, Duces tamen exiſtere *dicta l.* 4. *ff. de re milita.* Nulla ratione qui puſillam habent ſtaturam debent in exercitu admitti: Præclaro enim, (Mario inquam,) Duci longo adeo Tyrones corpore placuiſſe legimus, vt ſenos, aut certè quinos pedes, ac denas in illis vncias exigeret: vt refert Veget. 1. *cap.* 5. & de Rege Pyrrho videtur penes Front. 4. *Stratag.* 1. *cap. militum delectori ſic dixiſſe. Tu grandes elige, ego eos fortes reddam.* Vegetius attamen *loco ſupra ſit.* Non rigoroſam haberi corporis, quàm virium voluit rationem: vtilius eoquod eſt robuſtos, quàm ingentes haberi milites. Iuſto autē Lipſio Ciuilis doctrinæ quinto *cap.* 12. mediocri miles aſpectu placuit; adeo tamen, vt ex vultu, oculis, membrorumque diſpoſitione fiat delectus. Eorum nempe, quibus dura corpora, ſtricti arctus, minax vultus, & magnus animi habeatur vigor, numerus aggregetur: ſtricta extent corpora, ne craſſi, ac ſuperflua diſtenti carne veniant: ex Veget. *lib.* 1. *cap.* 6. Præſtantiſsimi extent animi, acris eoquod, & acuti, doloſi nec non ſpiritus homo, inuictus redditur. Veget. *enim ex* 1. *lib. cap.* 8. præcipit, vt audaci ſint milites pectore, queis & puluis, & ſudor epulis iucundior, vi-

A nil quàm turpem forinident famam; honeſtas inhæreat, quæ idoneos reddit bellantes: verecundia tandem interueniat, quæ dum fugam prohibet, victoriæ palmam affert.

Debet etiam ſexto ille, qui metu criminis, in quo fuerit accuſatus, in militiam ſeſe receperit expelli, Sacramento namque ſtatim diſſolui debet. *l. fin. ff. de re milit.* expreſſa quo in loco habetur
B forma. *Qui metu criminis, quo reus iam fuerat poſtulatus nomen militiæ dedit, ſtatim Sacramento ſoluendus eſt.* Gratianus attamen *diſcept. forenſ.* 226. *num.* 27. iudicauit nullo modo illum, qui fuit in militia receptus, eximi, ſuo eoquod valet coram Iudice, poſtquam eſt miles, cõueniri *l. qui cum vno, §. reus, ff. de re mil.* quo in loco, *Reus capitalis criminis voluntarius miles, ſecundum Diui Traiani re-*
C *ſcriptum capite puniendus eſt, nec remittendus eſt eo, vbi reus poſtulatus eſt: ſed vbi accedente cauſa militiæ audiendus eſt, ſi dicta cauſa ſit, vel requirendus annotatus. l. hos accuſare* 12. *in principio, & §.* 1. *de accuſ.* Caballus *reſol. crimin.* 147. *à nu.* 1. *vſque ad* 10. Oldrad. *conſ.* 4. *in princ. verſ. & hoc manifeſtè apparet.*

Indignus etiam ſeptimo, vt militis habeat nomen, maleficos cum parẽtes,
D è quibus educationem habuerit, aliquis nominarit. *l.* 1. §. *fin. ff. de obſer. parent. & patron. præſtat.* æquali etiam in exercitu eſſe ratione haudquaquam valent infamiæ, qui nota laborant. *l.* 2. §. *miles, ff. de his, qui notan. infamia.* Adulteri nec non, aut publico damnati iudicio in milites nullo recipiuntur modo. *l.* 4. §. 7. *ff. de re milit.* quo in loco. *Adulteri, vel aliquo iudicio publico damnati inter milites nõ*
E *ſunt recipiendi. & l. miles, ff. de adulter.* ſemel namque malus eodem vſque in delicti genere talis eſſe præſumitur. *cap. ſemel de regul. iuris in* 6. *licet crimen, §.* 1. *ff. de accuſ.* Dempto quod triennij per ſpatium illo receſſerit è crimine: tum namque nullo modo eodem præſumitur malus in genere: per Text. *in cap.* 2. *nouel.* 5. *collat.* 1. vbi ſic definitum. *Si aliquanto poſt tempore, ſcilicet triennio, benè, honeſtèque vixerit videtur ſatis, ſuperque* F *emendatus, ſufficit autem ad purgationem delictorum, & virtutis augmentum triennalis temporis teſtimoniũ.* Alex. *in l. fideinſ.* 4. §. *fin. num.* 13. *ff. qui ſatisdare cogantur.* Decius *conſ.* 163. Maſcard. *de probat. concluſ.* 1006. *num.* 41. quo in loco, *Quando quis ſtetit probus, & abſtinẽs ab illo delicto ſaltem per triennium, tunc in eodem genere mali, malus amplius minimè præſumitur.* Romanus *conſ.* 225. Quę ta- G
men, vt ſit vera, declaratio, fuit è Maſcard. *cit. in loco* explicata, vt annorum ſcilicet per trium interuallum honeſtis actionibus huiuſmodi operam det homo, aut cum pluries ipſi, vt idem patrãret crimen, perueniſſet occaſio, ex illo ſeſe abſtinuerit. Alciat. *de præſ. reg.* 2. *præſ.* 7. *num.* 3. Aut quod fidem tali Sacerdos ipſius de emendatione faceret. Gloſ. *in cap. teſtimon. de teſt. cap. in capite,* H
diſtinct. 50.

Vt infamia verò tollatur, è Principe remedium, vt famæ ſcilicet ille ab eo reſtituatur. *l.* 1. §. 10. *ſub fine, ff. de poſtulan.* vnde Caſſiod. *lib. variar. lect.* 3. *Fas eſſe Principi* (ait) *maculoſas notas vitiatæ opinionis abſtergere, vt nulli ſub qualibet interpretatione liceat crimen infamiæ obijcere.* Qui verò hac veniat effectus ex reſtitutione: eſt, vt macula commiſſo quæ I
crimine, vel in pœnæ manebat genere, omni deleatur modo; ac indè ſit longè infamia: boni adeo quod viri nomen excipiat, nec aliquo illi nota modo poſſit obijci, iniuriarum namque in detractorem valet actionem inducere; vt doctrina Crauettę *conſ.* 168. *in princip.* & facit Text. *in l. imperia.* 24. quo in loco. *Quaſi nulla inhoneſta vita præcedente. C. de nupt.* Taliter vt nec vllo modo inhone- K
ſtum poſſit ipſis in poſterum nomen adhærere, vel aliqua interſit differentia, eos inter, alioſque huiuſmodi neutiquã, qui non patrarint crimen. *dicta l.* 24. quo in loco aſſerit Baldus, quod facta cum reſtitutio per Principem fuerit omnis ex toto, quæ præceſſerit, macula, diluatur, vnde cunctas recipit ille facultates, quibus extiterat per infamiam

priuatus, adeò vt militiæ adscribi, & in pugnantium recensèri numerum valeat, omniaque bellatori conuenientia possit exequi. argum. Text. *in l.1. §. deinde ff. de postulat.* Animaduerti attamen debet, vt quis infamiæ notam subeat sufficiens haudquaquam esse, vt crimen probetur, ipso tamen oportet in iudicio crimen demonstrari; cum declaratoria interfit etiam Iudicis sententia; vt est doctrina Ioan. Andr. *in cap. si quis de probat. nu.6.* Anchar. *cons.* 189. Et istud plurimis explicauit exemplis. Hippol. de Marsilijs *ad rubric. ff. ad legem Corneliam de falsis à num.24. cum plurib. sequent.*

DE ORDINIBVS MILITVM,

Siue equitum, eorumque priuilegijs, & origine.

Cap. 6.

CVM de inepto ad pugnam satis verborum fuerit è nobis profusũ, nonnulla de ordinibus, qui milites inter adsunt, & circa priuilegia, necnon originem afferre in medium factu optimũ putaui. Et cum præclari Augustini Barbosæ in Apostolicarum collectaneis decisionum assequar numerum illis de omnibus, & eorum concessionibus, vt mihi vires, ipsiusque lumen, quædam in ordinem redigere haud neglexi. Et primo.

Sancti Equites Sepulchri, quibus indè nomen: vel eoquod non longè à Christi vrna proprium haberent domicilium: vel ex eo quia, vt peregrè euntes liberam ad sepulchrum viam haberent arma tractabant, originem (vt aliqui volunt) ex Helena Constantini Matre, inuenta postquam Crux fuerit, exceperunt. Nonnulli ex Caroli Magni ortùm Imperio dicunt habuisse: verior atenim eorum habetur sententia (vt affirmat Barbosa) qui ex Baldouini tempore, Hierosolymarum Rege, cum Paschalis huius nominis secundus Ecclesiã regeret, constitutum ipsis volunt ordinem: Horum verò munus, vt arma infideles contra ferant, Christianosque à captiuitate redimant, habetur: Crucem ducunt rubram in pectore, quæ cum ampla sit alias quatuor in tormentorum, Christi memoriam continet.

Habentur secundo Equites de Auis, qui penes Lusitanos ex Auis oppido, ex quo prima fuit militiæ statio nomen excipiunt: Alphonsus Henriquez Lusitaniæ Rex ordinis Fundator extitit cum Ecclesiæ præesset Anno 1146. Eugenius Tertius, Conradus Tertius Occidentẽ, Comnenus Emmanuel Orientem frænaret. ex Diui regula Benedicti regimen habent, fuit ab Alexandro Tertio, anno 1162. cum adhuc fundator viueret ipsorum confirmata militia: omnibus gaudent priuilegijs, quæ Sancti Iacobi de Spada, Calatrauæ, ac etiam Alcantaræ sunt concessa Equitibus, & in futurum concederentur: vt deducitur ex Gregorij 13: *const.32.* incipiente *Ex Apostolica* anno 1575. apud Laert. Cherubin. *tom.3. pag. 398.*

Calatrauæ tertio Equites in medium veniunt, de quibus extant Cassanei scripta & Doctores penes Barbosam *collect. 306. Ipsorum lux Anno* 1158. à D. Raymundo Fiterio Abbate Cistercienſe in Castella ortum excepit, cum Romæ Adrianus 4. Pastoris exerceret munus, & Sanctius Castellæ Rex cognomento desideratus haberetur. Occidentem Federicus Aenobarbus, Oriẽtem Comnenus regebat Emmanuel: eorum ordini ab Alexandro 3. anno 1164. confirmatio, ab Innocentio 3. approbatio refulsit: castitatẽm vouent milites coniugalem ex Rauli 5. tempore, qui anno 1540. illius vt legitimas contrahere nuptias valerent, concessit, cum coniugalem castitatem seruarent, & mulier quam in vxorem ducerent è nobili haberetur stipite: facultas etiam testamẽtum condendi eis inest ex Gregorij 13. *constit.30.* quæ incipit *Romani Pontifices anno* 1575. Ordinis Magister ducatis annuis centum pollet, vt affirmat Adamus Contzen *lib.9. polit. cap.* 10.

Alex

A Alę quarto Equites numerantur, qui ab Alphonſo 1. Luſitaniæ moderatore Diui ſub Michaelis, & Angeli Regis Cuſtodis nomine illo ſortiti ſunt originem in Regno Anno 1165. cum Pontifex Alexander 3. eſſet, & Occidenti leges darent, ac Orienti, qui ſuperius ducti Imperatores. Sancti ſub Regula Benedicti, inſigne ipſis Archangeli Michaelis ala conſtituit, quæ purpurea ſiniſtrum ſupra latus auratos fundat radios.

B De Alcantara quinto Equites apud Iberos Sancti Iuliani ſub tutamine, ac Diui Regula Benedicti, anno: vt aliquorum ſententia 1176. & vt quidam aſſerunt 1156. ſtatuti extitere: à nobili Equite Legionenſi D. Ioerio ipſorum origo: Pontifex eo tempore Alexander 3. Occidentis Henricus Aenobarbus Imperator, & Comnenus Emmanuel C Orientis aderant, ſecundus in Gallia Ferdinandus, Octauus in Caſtella Alphonſus, & Alphonſus Enriquez in Luſitania regnabant: omnia ipſis, quæ Diui Benedicti aſſeclis, priuilegia conceduntur ex Leonis Decimi *conſt.* 1521. Teſtamentumque condendi ex Gregorio Decimotertio conceſſa 1575. fuit anno: Militiæ Magiſtrum centum annuis munerantur ducatis: vt benè citato conſpicitur ex Authore. D

Sextum Chriſti Equites apud Luſitanos locum occupant, qui Ciſtercienſi ſub regula è Dionyſio Luſitaniæ Rege anno 1316. & vt alij volunt 1320. fuerunt inſtituti: eorum ordinem, cum Occidenti Ludouicus 4. Orienti Andronicus Primus imperaret, Pontifex Ioānes 22. confirmauit: quæ verò Templarijs erepta bona, fuere ipſis conceſſa. rubrā E pro inſigni Crucem, niueis quatuor in bracchijs ducta linea vehunt; vnde binę Cruces rubra nimirum, & candida reſultant.

Monteſiæ in ſeptimam Equites, qui apud Valentinos veniunt ſedem; eorum ſub Diui Regula Benedicti, ac Virginis tutamine fuit ordo inſtitutus ab Aragoniæ, ac Valentiæ Rege Iacobo ſecundo Pontifice anno 1319. ac Imperatoribus F eiſdem: Calatrauæ ſub inſtituto ipſorum confirmata Romano ex Antiſtite militia, vt refert Camil. Borel. *de præſtan. Regis Cathol. cap.* 74. *n.* 56.

Diui Stephani octauo loco penes Florentinos, habentur milites, Coſimus Primus magnus Dux Medicæus, Diui Benedicti ſub regula ipſorum poſuit ordini fundamina, Sancto è Stephano Pōtifice Florentię patrono deſumptum nomen fuit, cum Romanam regeret, vt G Pontifex, Eccleſiam Pius 4. qui ſequēti anno ipſorum confirmationem ordini præbuit: rubram aureo Cimbo Crucem ad Melitenſium inſtar Equitum, pro inſigne ducunt, quadringentorum vſque ad ſummam ducatorum de camera valent penſiones habere: cum & contractum nil obſtet matrimonium, & bigamia, vt eſt Pauli 5. Conſtitutio ædita H ſalutis anno 1608.

Sancti Mauritij nono penes Allobroges habentur Equites: ipſi Diui Benedicti ſub regula ex Duce Emmanuele Philiberto Sancti ſub Mauritij tutela fuerunt inſtituti, cum & Gregorius 13. Pontifex, qui anno 1572. ordini confirmationem dedit, & Occidentis Imperator Maximilianus ſecundus exiſteret: albam vehunt cuſpidibus, qui in I flores deſinunt, Crucem; at cum ipſis Diui Lazari Hieroſolymitani ex Gregorij 13. diſpoſitione ordo eſſet admixtus, duorum ferunt Crucem ſimul coniunctam ordinum. Propriæ ſcilicet commixtam viridem, quæ intus haberetur, & Diui Lazari eſt; ramis diffuſis, ac inter ſe cum alia connectit. Huius Equites militiæ ſingula valent matrimonium cum Virgine contrahere, quadringentoſque auri de camera ducatos retinere K valent: vt habetur priuilegium ex Clemente 8. 1603. Nulla verò de Sancti Lazari militibus verba faciam, cum & Diui Mauritij coniuncti extent ordini.

Decimo Sancti Ioannis Hieroſolymitani, vel Melitæ Equites properant loco, qui ſub Diui Auguſtini Regula ex Geradro Sancti Ioannis Hoſpitalis Re-

A ctore fuerunt instituti, cum annus 1099. haberetur, & Paschalis 2. adesset Pontifex, quorum ordo à Calisto 2. anno 1120. & Honorio 2. 1125. fuit confirmatus: Vrbanus autem Octauus sua 20. constitutione, quæ incipit: *Vniuersalis*, anno 1624. 29. Martij multa illis, facultates, exemptiones, indulta, & immunitates, aliasque circa res præbuit priuilegia, & roborauit: eos autem, & B Hospitale Apostolicæ sub protectione Sedis Anastasius 4. suscepit: ipsi verò ex Ordinariorum exempti sunt iurisdictione, decimarumque ad solutionē haudquaquam, & aliorum compelluntur onerum; vt Pij 4. constit. 9. extat. Quæ autem retinent bona, illicito & si fuerint negotio acquisita, cum hac decedunt ex aura Cameræ neutiquam Apostolicæ, ipsorum attamen applicantur hospitali iuxta constit. 29. Pij 4. æditam anno C 1561. Quæ verò eorum Ecclesiæ nullo modo ab Episcopi iurisdictione curatæ, visitatione habentur omnino exemptæ.

Sed si fuerit assassinium ab Equite commissum, Laico minimè declarari à Iudice, sed è militiæ superiore iunctus eum habeatur Episcopus debet, ex dispositione Clementis 8. per constit. 37. anno 1590. Et hac de causa in M. huius Regni R.C. anno 1594. nulla potuit decisio haberi: vt est Giurbæ affirmatio D *cons.* 49. *in fine*. quadam in assassinis causa: Regem attamen illa consuluit: vnde minimè persistere dubitatio potuit cum Clementis 8. haberetur bulla, per quam expressa decretum fuit forma sæcularis neutiquam Iudicis potentiam in Ecclesiasticos, Hierosolymitanos præcipuè milites assassinij valere propter crimen, E cuius declaratio ipsorum spectat ad Iudicem; Religiosi eoquod verè habētur, ac propriè Riccius *in praxi fori Ecclesiast. part.* 4. *resol.* 170. Nouar. *lib.* 1. *quæst. for. cap.* 24. & alij penes Barbosam *coll.* 314. Diana *tract.* 1. *de immunit. Eccles. resol.* 86. *parte* 4.

Ordinis adde quod Nouitij sæcularē non recognoscunt Iudicem: vt affirmat Diana *resol.* 36. æquali vt forma Diui Iacobi Equites, Alcantaræ, ac etiam F Calatrauæ habentur: qui non solum cùm professionem emiserint, at cū Tyrones in militia habentur fori gaudent priuilegio, veri quoniam Religiosi extant: vt aduersus Giurbam *in cons.* 72. ex Diana *loco citat.* tam ex DD. authoritatibus, quàm ex Rotæ Romanæ in Cardinalium Congregatione decisionibus probatum fuit, cum nullo modo contraria qui sunt in sententia obstent, ac G expressè Mastrill. *decis.* 290. *num.* 166. Quod *in dicta resol.* 86. ampliationem in militibus Christi, Auis, Montesiæ, ac Diui Stephani, excipit, qui vt S. Iacobi, Alcantaræ, ac etiam Calatrauæ milites in superiorum manibus trium professionem votorum emittunt.

Vndecimam Sanctę Mariæ Theutonicorum Equites occupant sedem; sub Virginis eoquod patrocinio anno 1119. H sub Diui Augustini regula, è quodam Theutonico, nomen cuius nos fermè præterit, fuerunt instituti: Ordini Cœlestinus 3. anno 2192. Confirmationem, ac militibus pro tessera nigram dedit limbo argenteo Crucem, candida cum vestis habeatur, assutam pectori, colloque illam vehunt appēsam. Magnus attamen ipsorum Magister nigram, quæ auream continet, Crucem, pro insigni I affert. Plures habet, ac opulentas militia commendas, & nemo, nisi Germanus, ac Germanica extet è nobilitate in Equitem eligitur.

Duodecimo Diui Iacobi de Spada Equites apud Hispanos adnumerantur, queis origo è nonnullis Iberis Legimensibus, & Gallecis venit, ac etiam confirmatio ex Alexandro 3. anno 1179. data. Rubram in veste gladij formā Crucem ducunt, quæ capulo liliato, acie K nuda, & inferius protensa extat: huiusmodi Equites Apostolica valent concessione primas ducere nuptias, coniugalemque seruant, pro voto castitatem ex Alexandri 3. constitutione 5. cuius vigore testamentum etiam valent de bonis condere, ac dispositionem possūt circa illa facere, vt etiam ex Clementis

A tis 7. conſtit. 32. anno 1531. & Gregorij 13. conſtit. 30. anno 1575. conceditur; Cum tria verò ſubſtantialia Religionis vota non emittant, beneficiorum, tàm ſæcularium, quàm ſimplicium, & curatorum, necnon penſionum ſeſe reddunt capaces: vt habetur ex Sac. Congreg. declaratione ſub die 10. Octobris 1600.

Reperiuntur etiam alij Sancti Iacobi
B apud Luſitanos Equites, ipſi eadem quæ penes Caſtellanos, huius milites nominis, exceperunt initia; nec aliquã retinent, niſi in teſſera, differentiam: Crux eoquod rubra, gladij quæ apud Caſtellanos aciem inferius protendit, hanc in Luſitanis haud explicat, liliatã ſed enim cuſpidem, quæ ſubiacet, demonſtrat: Huius autem pro militiæ Religioſus Conimbricenſi erectum fuit in
C Academia Collegium ex quinta Pauli V. conſtit. anno 1605.

Non præteream decimo quanto milites, qui apud Hieroſolymitanos montis gaudij nominantur: de quibus verba fecit Tambur. *de iure Abbat. tom. 2. diſput. 24. quæſt. 4. num. 96.* & Montelaus in Chronica Ciſtercienſi *lib. 2. cap. 15.* Hoc illis nomen, locus eoquod, vbi prima ordo excepit initia, & domicilium
D Hieroſolymæ extra mœnia gaudij appellatus mons fuit: Ipſorum habuit militia originem: vt eſt ſententia Barboſ. *collect. 318.* eodem fermè tempore, quo Templarij, Melitæ, ac Theutonici Equites exceperunt. Fuit ab Alexandro 3. anno 1180. confirmata, ſed poſtmodum qui huius erant claſſis, in Hiſpania ſeſe Calatrauæ miſcuerunt Equitibus.

Diuæ Mariæ de Mercede penes Ara-
E gonios interueniunt decimoquinto milites, de quibus Carol. Tapia *in Authen. ingreſſ. C. de Sacr. Eccleſ. in verbo Monaſteria cap. 37.* & Tamburin. *de iure Abbat. tom. 2. diſput. 24. quæſt. 4. num. 77.* egerunt: Ipſorum autem ordo, è primo, Aragoniæ Rege, Iacobo Diui ſub Auguſtini regula, cum Pontificiam teneret Cathedram Henricus 3. initium habuit, primamque à Gregorio 9. anno 1230. ſortitus eſt confirmationem. F

Itali decimoſexto Diuæ Mariæ Glorioſæ apud ſe tetinent Equites, de quibus Tamburin. *loco citato quæſt. 4. nu. 96.* & reliqui penes Barboſam *collect. 320. verba fecerunt.* Illis autem F. Bartholomæus de Vincentia ex Prædicatorum Ordine ipſiuſque Vrbis Epiſcopus originem præbuit anno 1233. cum IX. regnaret in Eccleſia Gregorius: Albam huius Milites Ordinis tunicam ſubcineritia cum toga ſupponatur induunt: purpuream vehunt geminis additis inſuper G
ſtellis in albo campo Crucem: viduarũ ſuſcipiunt, ac pupillorum pro inſtituti obſeruatione tutamen, pacemque miſcent, necnon inter homines concordiam.

Sanctæ Mariæ de Monte Carmelo penes Francos decimoſeptimo reperiũtur Equites; ipſi è Paulo V. Summo Põtifice Diui ſub Auguſtini regula 1609. H
anno cum eo in loco Henricus 4. regnaret, initium exceperunt: vnde fidei profeſſionem debet miles emittere, Euchariſtiæ ſuſcipere Sacramentum, obedientiæ votum, & coniugalis caſtitatis deponere compellitur: in Romanæ iuuamen Eccleſiæ arma dicare, Virginis officium, ſingulis vel coronam diebus proferre; feſta, vel Sabathi ſacrum audire luce, à carnibus feria ſexta ſeſe abſtinere tenentur: cuicumque Ordinis I
Equiti ex collo pro teſſera, violacea Crux Icone Virginis annexa, pendet, parique modo clamydi habetur infixa.

Præſunt etiam Sancti Spiritus in Gallia Milites; qui ab Henrico 3. Franciæ, ac Poloniæ Rege anno 1579. vt grati ſignum animi erga Deum oſtenderet, K
primordia ſuſceperunt: proprio hi debent ex ordine ſacris interuenire cæremonijs holoſericum ſibi cum pallium, lilijs quod, & flammis aureis, argenteiſque diſtinctum, induant; magnum aduehunt eadem varium forma torquẽ, vnde Crux ad Melitenſis inſtar, auream quæ retineat Columbam, pendet; ſub Diui Auguſtini regula ipſorum Ordo è Gregorio 3. confirmatus moderationem excepit.

Mili-

A Militię tandem Chriſtianę hùc reuocantur Equites, illorum Fundator Vrbanus Octauus, qui & Magnus Magiſter, & Ordinis caput, ſub Immaculatæ Conceptionis titulo, ac Diui Reguła Franciſci, Sancti Michaelis nec non, ac Baſilij tutamine, fuit: Hi verò & generale poſſunt capitulum condere, conſtitutioneſque, ac decreta, vt militiæ habeatur directio immutare, corrigere, B ac iterum promere valent, cum tamen ſacra ex Apoſtolica Sede confirmationẽ fuerint ſortita: Tyrocinium in militiæ locum faciunt Equites: fidelitatis emittunt iuramentum, fideique aduerſus hoſtes pugnant, ac idolalatras: nec aliquis, niſi nobili, & illuſtri natus propagine ordini adſcribitur; Eccleſiaſticiſque ſuper beneficijs penſiones trecenta vſque ad ſcuta licèt ad ſecunda conuolauerit C vota poteſt habere: vt ex Vrbani conſtitutione 11. anno 1623. conſpici poteſt. Conceſſum etiam Equitibus fori priuilegium fuit: & teſtis habetur Alex. Sperel. *deciſ. 2. n. 120.*

Qui autem his è Militum ordinibus laicali ſint à iuriſdictione liberi, ac fori gaudeant circa gabellarum ſolutionem, priuilegio ex diſpoſitione cap. Tridentini, & alijs ſcripſit Sperel. *in deciſ. fori Eccleſ.* ſecundo quaſi per totum, qui DD. D vtraque duxit pugnantes pro parte, ac deciſionis tandem in fine Regis noſtri Catholici epiſtolam duxit, quæ Parthenopæo ſcripta fuit Archiepiſcopo, vt Sancti Iacobi ſcilicet Equites, Alcantaræ, necnon Calatrauæ recognoſci ab ipſo deberent, velut ex illo, qui Catholici commiſſionatus Regis, earum vt Magnus Magiſter habeatur; & hac de E cauſa cũ defenſio debet militum ſuſcipi ad Sperellum *citato loco* ire debemus.

F

DE MILITARI DISCIPLINA.

Cap. 7.

TAnto bellantium numero, ne, vt confuſum inter ſe pelagus, turbaretur, Militaris venire diſciplina debet; cui & Imperij firmamentum, & quietis inhæret tranqnillitas: vt Valerij Maximi *lib. 2. cap 7.* habetur ſententia. G

Hæc autem diſciplina eſt ars, qua peritus redditur pugnator, vnde Militiæ, meritò, neruus dicitur: oppoſita huic extat corruptio, quæ deterioris efficit militem conditionis: optimè hac de re Alexander Seuerus apud Lampridium aſſeruit, quod *Diſciplina maiorum Rempublicam tenet, quæ ſi dilabatur, & nomen Romanum, & Imperium amittemus.* Delectus enim ad quid poteſt inſeruire? H Validum inuenit, ac præclarum, peritum autem non reddit, quod & militaris agit diſciplina, & ſeruat: qua de cauſa *Veget. 3. cap. 26. Paucos viros fortes Natura procreat, bona inſtitutione plures reddit induſtria*, dixit. Propterea Lipſius Polit. *cap. 13. lib. 5.* diſciplinam vocauit militarem. *Seueram conformationem militis ad robur, & virtutem.* Optimo ergo I iure commendatus fuit Cn. Manlij collega P. Rutilius Conſul; cuius ob induſtriam ſolers in armis vigilantia militibus tranſmiſſa: ipſe namque nullo ante ſe Imperatoris præuio exemplo, cum Cn. Aurelij Scauri ex ludo gladiatorum conuocaſſet Magiſtros, vt reijcerentur ictus, ac inferrentur acutiorem legibus rationem commiſcuit, virtutemque arti, artemque virtuti perſtringens effecit, K vt illa huius vigore fortior, hæc illius diligentia moderatior euaderet. Peritia enim animoſos reddit milites, & ad certamen audaces: quemadmodum Athenis proprias depromere hortationes Phormio apud Thucyd. *hiſt. lib. 2. n. 57.* legitur: non ſolum namque militibus neceſſaria eſt maximè audacia; diſciplina verum etiam requiritur: eoquod ſi carent animo inepti ſunt, ſi abſque diſciplina

A ſciplina inhabiles : Huius enim robore ab Athenienſibus deuictos conſpicimus Syracuſanos fuiſſe penes Thucydid. *li. 6. nu.* 47. Militari enim diſciplina pugnantium nonnihil animus creſcit : vt Syracuſani fuit Hermocratis ſententia : qui hoc, ſuis cum alloqueretur ciuibus cõmendabat : vt refert idem Thucydid. *dict. lib. 6. num.* 49. Hac in Liu. *decad.* 4. *lib.* 4. *num.* 8. Multos abſque diſciplina è

B belli peritis, qui pauci, fuiſſe deuictos.

Quadruplex, vt Iuſti Lipſij habetur. *lib.* 5. *cap.* 13. ſententia militaris hæc diſciplina exiſtit. Partim namque in exercitio conſiſtit, partim in ordine, coercitionem circa etiam verſatur, & exempla. Exercitium præbet, vt miles ad pugnam inſtructus veniat, & opus : quotidiana qua de re armorum demonſtrari doctrina Tyronibus debet ; vt Vegetius

C *lib.* 1. *cap.* 8. præcipit. Et prudentiſſimè quidem : omnes etenim ad artes illud, ac diſciplinas requiritur ; & aliquis ab eo vſus, vnde perfectio procedit : in militari propterea diligentia interuenire oportet : Id namque Tyrones in myſiliũ iactu docet, modumque vt clypeos tractent, gradu ambulent bellico, ſuum ſeruent ordinem, locum non deſerant, in acie firmi perſiſtant, haſtas conuertant,

D equos agant, arma ducant, laborent, currantque præbet : hoc liberè pondera ferunt, ardores tolerant, ac tela geſtant milites : foſſam peritè ducunt, ſudes figunt, & caſtra reddunt munita : Riſu enim dignum, ſi, cum Athletæ Venatores proprium, & gladiatores habẽt exercitium, imperiti eſſent milites, quibus labor, ſi hoc præceſſiſſet, minor exiſteret : addc quod ex Veget. *lib.* 1. *cap.* 1.

E felicisſimus fermè dicitur ſudor, cum *In omni prælio non tàm multitudo, & virtus indocta, quàm ars, & exercitium ſolent præſtare victoriam*. optimo vnde iure Diuus Hieronymus. *Olim* (dixit) *qui nauali prælio erant dimicaturi prius in portu, marique tranquillo uncos præparabant, remos trahebant, diſpoſitumque per tabulata militem firmiter ſtare conſueſcebant, vt quid in hac ficta Naumachia, ſimulacroque naualis pugnæ didiciſſent, in vero certamine non perhorreſcerent. ita ſanè qui in terra erant pugnaturi arma tractare, umbratili pugna vires exercere, famem, ſitim, frigus, æſtum, vigilias pati aſſueſcebant, vt quod domi didiciſſent, in pugna eis prodeſſet.* Cum exercitia enim adhibentur, vel armorum excitatut vſus è fortitudins via, & audaciæ pedem haud certè miles auertit : immo velut ad bellum eat, omni, qua poteſt, alacritate, debet ad exercitamenta concurrere ; qua euenit de cauſa, vt facili modo, & laboris abſque ſenſu pugnas tolerent bellantes : nulla enim ratione confuſio illo remouet ex ordine, ac diſſipat, vel ſtupidos metus, vel defeſſos reddit labor : at cum viuaci ad pugnam pectore concurrunt victoriã ſecum trahunt : Nec, certè, in errorem ille incideret, qui eorum exercitia, pugnas abſque ſanguine, ac pugnas cum ſanguine dixerit exercitia : vt ex Ioſepho *lib.* 3. *de excidio Hieroſolymæ* habemus : diſcũt enim pacis tempore quis debeat progredi, & ſub quo Rectore, quo loco, quibus præcinctus extet bellantibus, nec non agmen producere, leuiſſimoque ſigno contrahere, in læuum inclinare, peritè retinent, qua ratione manipulos tranſmittant, diuidant, & condenſent, vel alternis vt vicibus accedere poſſint, & recedere : vnde his inſtructi præceptis, &, vt acies diſtribuant, &, vt agmina diſponant, optimè callent, tum ſiue debeant in phalangem componi, tum ſiue debeant confertim aggregari, longa vel oporteat ſerie diſtendi : nec illos prætereat aduerſo, vt poſtremi fluctu in hoſtes certent ſequentes, vtque manus, cum biceps debeat, ac bifrons acies haberi, conferant, & receptus aures præſtent ſigno, quæ in Onoſandro Strategico, ſiue de Imperatoris inſtitutione *cap.* 10. conſpici diffusè valent. Præcipit autem Veget. *lib.* 1. *cap.* 9. vt agiles in curſu, ac pedibus expediti reddantur etiam pugnatores. *Vt maiore impetu in hoſtem procurrant : vt loca opportuna celeriter occupent : vt ad explorandum alacriter pergant : & vt fugientium terga faciliùs*

F G H I K

com-

A *comprehendant*. Instrui nec non Tyrones monet, vt in equum cito ascendant, ac ex eo statim prolabantur: Animos enim subito haudquaquam ad arma erigunt, nisi qui præmisso (vt ait Cassiodorus) exercitio idoneos ad illa sese vident.

Ordo copiarum circa moderationem versatur: ipsæ namque per legiones, cohortes, centurias, decuriasque diuidũtur, vt, cum distincta benè acies habeatur: facilior ad imperia sit: ne scilicet B locum deserat, ordines perturbet, necnon quæcumque possunt in prælijs euenire anteacta cognoscantur meditatione; benè dispositus enim exercitus, per quam iucundus amicis, terribilis hosti euadit; vt Xenophon. *in œconomic.* 4. dixit.

De moribus curam habet coertio: ciborum enim libidinem, Veneris, ac effrænem linguæ moderatur licentiam, C vestes etiam corrigit, & facta: vt bellicè milites incedant in armis agit, obedientes reddit, violentias arcet denique, ac rapinas. Debent propterea maxima Duces vigilantia insistere, ne militibus eò indulgeant, vt Martialis corruat disciplina, & per audaciam, in rectores, bellantes reddantur contumaces; at iuxta legum seueritatem ipsorũ D arginem ponere seruori: eoquod enim vltra necessitatem clementes habiti sũt Duces. cum Cæsar bellum gereret in Africa, Romanæ, quæ in Italia tractabant arma legiones misere à disciplina declinarunt militari: vt refert Hirt *de bello.* Alex. *nu.* 53. cum bellatori enim magna est concessa licentia, quæ venereos inter actus, & otij versari eos permittit, mentes adeò corrumpit, nullo E vt modo peritorum illi haberi possint in numero. iure igitur optimo penes Tacit. *Annal. lib.* 13. *num.* 22. Iussum à Nerone depromptum ad theatricos ne Prætoriani ludos concurrerent milites, en ille, *Fine anni statio cohortis assidere ludis solita dimouetur, quo maior species libertatis esset, vtque miles theatrali licentia non permixtus incorruptior ageret.*

In præmijs, honore, ac opibus, quæ strenuo datæ pugnatori sint, vel promissæ militaris exempla cõsistunt disciplinæ: ad quam, præcipua vt pars, debet etiam pœnę interuenire metus, quæ bellanti, cum delinquat, aduehatur; Lipsius namque *lib. polit.* 5. *cap.* 13. maximũ afferre vtraque iuuamen exercitui reputauit, vt militi robur, animumque indant, ac honestatem. Præmia quidem pectus acriter incendunt, vt armis hosti sese pugnator formidabilem reddat; pœnæ G vt exercitus etiam firma virtus reddatur, faciunt; eo namque in loco magis frequentes cum tumultus extent, seueritas debet interuenire. Hac de causa prudens fermè Cloarchi vox apud Valer. Max. *lib.* 2. *de disciplin. milit. num.* 2. externis in exemplis habetur, qui *à militibus Imperatorem potius, quàm hostem metui debere*, dictitabat; Maximè nempè ipsi debent animis pendere, si strenuè H haudquaquam se gesserint, abiecti an Duci sint vel iucundi.

Hoc attamen in loco attenta mihi dignum consideratione videtur: vtrum aptior scilicet ad militaris conseruationem disciplina seueritas habeatur, vel humanitas? Hinc maius afferre iuuamẽ rigor aspicitur: natura enim humana, cum nimis corrupta sit, ac ad mala propendat, ne dilabatur, vt duriori, quàm I clementia existit vinciatur fræno exigit; Valer. accedit Maximi sententia *lib.* 2. *cap.* 7. qui, *Aspero, & asciſſo castigationis genere militaris disciplina indiget, qui vires armis consilent, & vbi à recto tenore desciuerunt oppressura sint, ne opprimuntur.* Quod & confirmat Corbulonis Ducis optimi exemplum: qui Claudij cum Neronis tempore præclarus inter alios existeret dignus habitus est, vt vetustioribus etiam æqualis redderetur patribus: Is namque rigore, tàm in se, quàm K in milites adhibito, pœnarum necnon formidine bellicam partim restituit, partimque introduxit disciplinam, & conseruauit. Hoc prius Germanicæ senserunt acies; vt refert *lib.* 11. *num.* 28. Tacitus ita. *Legiones operum, & laboris ignaras, populationibus lætantes veterem ad mo-*

rem

A *rem redijsse, ne quidem sanguine decedere, nec pugnam; nisi iussus iniret, fluctuari, vigilias diurnas, nocturnasque munia in omnia agi bonum.* Posthæc eos qui Animum reperiebantur in locis tollere, eorum namque plurimum veteres, nec de vigilijs quidquam solitum, vel bonum bijs, nec valitum duxerant vllo tempore, aut foueam nonnulli etiam, Syriæ qui habebãtur in oppidis arma sibi ne-
B quidquam adnotare noluerunt: quo de causa cum ipse Tyrnus in simultatem graues ætate conuocasset, hybernum vt frigus tolerarent, feris adduxit subpolitibus. quare idem *lib.* 13 *num.* 3. & 2. & 37. *Ipse* (inquit) *capite inquieto, in agmine, in laboribus frequens adesse, laudem strenui, solatium inualidis, exemplum omnibus videri debere, quia diuitiam Cæli, militiæque vsui annumerabant, deserebantque remittium seueritate quæsitum est; nec enim, vt in aliis exercitibus, primum, alterumque delictum venia prosequebatur; sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat.* Quapropter huiusmodi citatus, rigoris adducens effectum. *Idque vsu salubre* (inquit) *& misericordia melius apparuit, quippè pauciores illa castra deseruere, quam ea, in quibus agnoscebatur.*

D Maius tamen ex aduerso iuuamen ducere humanitas videtur, quàm rigor. Clementia enim (vt Plutarchus in Catonis Vticensis vita *num.* 1. *cap.* 288.) causa extitit: vt plurimam adduxerit ille, cum Tribunus militum esset, in disciplinam legiones, quæ Rubrico è Prætore fuerint in Macedoniam transmissæ, ignauiæ lese dederunt; cuius verba hæc: *Milites sibi pares efficere, non timore alio iniecto: sed verbis, ac rationibus eos castigans: difficile igitur dicta est, virum humaniores, vel fortiores sua eos disciplina effecerit.*

Hac de re moderatus debet exercitus Dux in pœnis existere, ac lenitate; nam sicuti nimia clementia, dissimulatio nec non adeo in Præfecto reprobatur, vt grauem infamiæ notam incurrat, suis si à militibus commissas impunes haberi tolerabit violentias, poenasue à legibus E prælcriptas contemnere ausus fuerit: nudispari enim habeatur crimen, vt rapinam Iudex patiatur, quàm absque punitione ripuros dimittat. *l.* 8. & 9. *C. ad legem Iul. vim. de vi publica.* Ita crudelitas ex aduerso, & quæ nimia existit, seueritas vitiperio ac Rectore digna est: hemo namque in moderatione vti propria debet authoritate modo. *l. vnica. C. de emend. seruor. homicid.* quin immo reus extitit officialis, qui nulla cum habeatur, & minima, causa, mortem adduxerit militi. *dicta l. vnica. C. eodem.* Prudens quæ causa debet exeruorie auiditate diffugere, ac potius in vinculo reos conijciat, quàm sanguine madescat; sed si fieri exposcat, crudelitas horrendi patratores delicti suptemos, vt punitionis excipiant iudices dimittat, argum. *l.* 1. *C. de emend. propinquo.* Nimiam ne inselibilem continere, ac reiecisse bonorum videatur consclentiam; lenitatem propterea magis in militum officialibus probo quàm rigorem, sæpè namque maiorem clemens animus virtutem, quàm ipsa ducit pecunia: ille namque melior Tacit. *lib. Annal.* 13. visus fuit.

DE POENIS, QVAE MILITVM Delictis infligendæ.

Cap. 8.

QVid in militum pœnis verborum opus est? Nomen ipsum ex se poscit: eorum namque in animo ferina imperium obtinuit inhumanitas; ita Lucanus *lib.* 10.

Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur.

Hi enim cædes inter, & cruorem cum sese versent nullum intentatum relinquunt nefas; nunc enim per execrandas libidines, modo per inexplebiles rapinas, detestandos paulatim per dolos, fraudesque audacter absque pœnæ me-

A tu eunt. Cumque pedetentim in armorum & exercitio, & vsu hebescant, informes satiare furores, indomitasque voluptates appetunt: seuera eis hac de re non solum, at quasi etiam (vt ita dicam) nimis rigorosa iustitia infligi punitiones debent omnibus, quæ patrãtur, in delictis. Et quoniam pœnæ quæ militum ducuntur ob crimina, vel capitis ad periculum pertinent, vltimum cum scilicet supplicij intelligitur, vel mors. B *l.* 21. *ff. de pœnis*. Vel aliam spectant ad correctionem, quæ pro iudicis arbitrio, vt delicti haberur malitia, datur. Bocch. *de bell. cap.* 13. Ac etiam coquod illorum crimina nonnulla propriè militaria existunt, plurima cæteris etiam communia hominibus. *l.* 2. *ff. de re militari*. De illis, hoc in loco, bellatoribus quæ conueniunt, verba faciemus.

C Varia, sed enim, pœnarum extant genera; Iudicis quædam feruntur ad arbitrium, caput nonnulla exigunt: Illa plurima existunt: quæ inter primo Fustuaria venit punitio, cum scilicet qui agmen sine causa excesserunt, fustibus vapulant, aut virgis, quiue minus reliquere stationis. *l.* 3. §. 6. *&* §. *qui stationis, ff. de re milit.* secundo munerum indictio extat, cum aliquod scilicet ob crimen, ex quibus haberentur expertes, D onera imponuntur militibus; vt videtur *in præfat. tit. de re milit.* Ignominiosa, tertio, missio, & exauthoratio. *l.* 2. §. 1. *ff. de his, qui not. infam.* cum gradu, quarto, militiæ depelluntur, qui exclamationem aduersus, leuemue querelam tumultus immiscent. *l.* 3. §. 2. *ff. eodem*. Pecuniaria, quinto, multa ex Iudicum arbitrio solet militibus induci. Boccher *de bell.* E *cap.* 13. Cum stipendium, sexto, imminuitur, hac qua de causa, qui plectuntur forma ærediruti nominabantur: ipsis enim, vel menstrualis, vel annua subtrahebatur pensio. Petrus Crini. *de hon. discipl. lib.* 18. *cap.* 6. Mutatio, septimo, habetur militiæ, quæ per vinum adducitur, & lasciuiam; capitis namque pœna reis huiusmodi remittitur. *l.* 6. §. 7. *ff. de re milit.* Octauo, qui militiam deserit, valet denuo, cum leuis tradatur pœna restitui: sed si hoc secundo fecerit amittere vitam debet. *l.* 5. §. 3. *ff. de re milit.* Tyrones autem venia sunt digni, qui si hoc bis cominiserint competenti debent punitionem rigore suscipere. *l.* 3. §. 9. *ff. eodem.* quique semel trãsfugit, impunis habebitur ex *nouell.* Leonis 67. Desertor autem cum ductus è Patre fuerit in deteriorem solum datur militiam, ne ad supplicium parens attulisse videatur. *dicta l. milites* 13. §. *desertorem, & l. qui cum vno* 4. §. *qui à patre, ff. eodem*. Qui verò in desertione tẽpus compleuit militiæ, priuatus meritò habetur. *dicta l. desertorem*, §. *qui militia, ff. eodem.* Aliena qui nono subtraxit arma, ex militiæ depellitur gradu. *d. l.* 3. §. *qui aliena, ff. eodem.*

Posteriori debet punitionis genere, castigari, qui ædicto ab exercitus Duce facto, nullum dabat, prisco æuo, respõsum; vt libertatis enim proditores in seruitutem redigebantur, à capitis namque pœna recessum. *l.* 4. §. *qui post desertionem, ff. de re milit.* Qui manus deindè Præposito intulit, vel Centurioni vitam amittit, petulantiæ nempè, ob personæ dignitatem, crimen augetur. *l.* 6. §. 1. *ff. eodem.* Cum omnis è milite, Ducem contra, vel Præsidem patrata contumacia vitam auferat pertinace. *d. l.* 1. §. 2. Qui suum etiam hostibus cinctum defendere Præfectum recusat, vel deserit, cum occisus enim fuerit aduersarius dari morti debet. *l.* 3. §. *final. ff. eodem.* Qui namque vires cum fermè haberet, tutamen Præpositi negauerit suscipere, in eadem extat causa, qua reus, vt si nulla resistere forma valuit, est venia dignus. *dicta leg.* 6. §. *final. ff. eodem*. Cum irreuerens habebitur, tertio, miles non solum ex Tribuno, vel Centurione, at præcipuo etiam debent è Duce corrigi. hac de causa, cum obstiterit punienti notam incurrit infamiæ: immutat, vitem si tenuerit, militiam: sed cum ex industria confregit,

A git, capite pœnas dabit. *l. 13. §. 5. ff. eodem.* Viteo enim pro bacillo vitis intelligitur quo, & Centuriones, & Præpositi verbera ferre militi solent: vt est doctrina Antonij Nebrissensis in Lexicon iuris Ciuilit. V. Qua de re Iuuenalis de Mario sub Centurione constituto.

Nodosam post hæc frangebat vertice vitem.

B Qui in exploratione, quarto, cum hostes insistant emanet, quemadmodum qui è fossa recedit pro pœna caput dabit. *l. 3. §. 4. ff. eodem.* Si rem, de qua è Duce prohibitio venerit, facere ausus fuerit, illius vel contempserit mandata, mortis, optimè licèt successerit, punitionem debet subire. *d. l. 3. §. in bello, ff. eodem.* animus enim in maleficis conspicitur, non euentus. *l. 14. ff. ad Leg. Corneliam de sicar.* Vnde pertinaci in milite C mandati punitionem transgressio excipit, nulla tamen habita ratione victoriæ. Pariſ. de Put. *de re milit. fol.* 18. Tiraqu. *de pœnis temp. cauſ.* 52. Præcipuum habemus exemplum ex Diuo Thoma *de Reg. princip. lib. 3. cap. 5.* & D. Augustin. *de Ciuit. Dei.* Torquatus enim filium neci dedit, suum eoquod in ædictum iuuenili commotus ardore hostes aggressus est, qui, etsi victor è pugna euaserit; D ex eo quia tamen propriæ castra gentis discrimini exposuit, militaresque aduersus leges peccare visus; at ne plus mali, afferret Imperio, quàm boni occiso gloria in hoste filio maluit ille priuari, quàm bellicæ iniurijs disciplinæ sese indulgentem præbere. Qui horridam, sexto, concitauit militum seditionem debet caput amittere. *l. 3. §. 19. ff. de re milit.* Sed si vociferationem infra, E leuemue querelam, excitata per aliquem fuerit seditio; illo in casu militari depellitur è gradu: cum plures autem vno conspirent in flagitio, aut deficiat legio auocari militia solet. *d. l. 3. §. penult ff. eodem.* Septimo, qui pacē exercitus conturbat, mortis haudquaquam effugiet pœnam. *l. fin. §. fin. ff. de re militari.* Qui stationis, octauo, munus relinquit, vel proprias vigilias deserit, aut pœnam suscipit, aut gradū amittit. *dicta l. 3. §. 5. ff. eodem.* Desertionis peccatum nono, patrabit, qui solitis desistit ab excubijs. *l. 3. §. 6 ff. eodem.* Qui autem tale munus deseruit caput in pœnam dabit. *l. 10. ff. eodem.* Desertor nempè, qui è signis belli tempore pedem verterit. *l. 1. §. desertor, C. de desertoribus lib. 12.* Qui longum verò post temporis interuallum, cum vagus extiterit, denuò redit, si reperiatur in Vrbe mortem subibit; at si alio deprehensus in loco fuerit: prima restitui è fuga valet, è secunda tamen vitæ rapiendus, inspici autem debet si solus, vel cum alijs recessit, quale temporis spatium extra exercitum consumpsit, an sponte redeat, vel in hostium fuisse manibus affirmet, quod si probauerit militiæ debet iterum donari; & quoniam hoc dilucidè videri nullo modo valet; argumenta sūt opus: transactas nimirum si per pugnas strenuus extiterit miles, cui plena, hoc in casu, est fides præstanda; sed si pessimus, emansor scilicet, negligens, ac hebes, neutiquam dicta ipsius possunt vigorem habere. *l. 5. §. in barbaris,* & eo in loco Glos. *ff. eodem.* Qui à carcere decimo, vel à custodia miles fugit; nullo haberi desertor debet modo: si fractis autem è retinaculis fugam faciat capite crimen delere oportet. *l. miles 13. §. eius fugam, ff. eodem.* Desertores vndecimo, cum deprehensi obstant, velut rebelles opprimuntur. *l. 2. C. de desertoribus, l. 2. quando liceat sine Iudice vnicuique se vindicare.* Qui desertorem, duodecimo, apud se occultauerit, ac longo ibi manere tolerarit mortis punitionem supplicio excipit: quod si loci Dominus ea desertorē in parte latere sciuerit, in ea dominium amittit; quique hoc propalārit ingenuus immunitate donatur. *l. 1. C. de desertoribus lib. 12.* Si ipso autem in fugæ actu fuerit apprehensus transfuga, capite pœnam luet: *l. 1. §. 11. ff. eodem.* Tali namque in crimine principium punitur, ac voluntas. Cuiac. 15. *obseruat. 25. & lib. 19. obseru. 10.* Quo in loco cœptum affirmat, neque vlla perfectum ratione

A peccatum punitionem accipere. Gothifredus *in l.18. ff. de pœnis*. Cum quis vallum decimotertio trascendit, perperi mortem debet. *l.3. §.17. ff. de re milit.* Si decimoquarto fugam in acie miles omnium primus facit, cum alij spectent, pessimum eoquod exemplum attulit, vitam debet amittere. *l.6. §.4. ff. eodem.* Si arma decimoquinto ex aliquo belli amissa, vel alienata, locus pœnæ mor-
B tis datur: humano tamen, ac benigno modo militiam immutat. *dicta l.3. §.12. ff. eodem.* Graue namque si hæc alienantur, crimen habetur, quod par desertioni, cum omnia distrahuntur, existit; at si illorum partem, verbera debent infligi: Tyroni autem hoc in peccato facilliori venia datur forma. *l.14. §.1. ff. eod.* Si cõmilitonem decimosexto quis gladio percussit crimen committit capitale.
C *l.6. §.6. ff. eodem.* Qui ludricam decimoseptimo artem exercuit miles, aut sese, ad seruitutem, venire toleraverit, vitam debet amittere. *l. quædam, delic. 14. ff. de pœnis.* Qui decimooctauo ad commeatus diem nullo reuertitur modo eãdem sñscipiat, quam & desertor, punitionem; si legitima verò fuerit causa detentus, dignus equidem venia existit. *l.6. §.7. ff. de re milit.* Miles tandem, qui
D non doloris impatientia, vel tædio vitæ, morbo nec non, aut furore stimulatus, vel pudore mortem subire quæsiuerit, capitis excipere cogitur pœnam. *l. omne, delict. 6. §. qui vulneraverit, ff. eodem. l. si quis 37. §. fin. ff. de pœnis.*

Aliæ inueniuntur pœnæ, ac exempla, quæ Tholos. *de Republic. lib. 10. capit. 7.* tradidit; non adduxi enim, prolixam ne instituisse orationem, ac iucundus ve-
E ritatis amator esse viderer.

§ † §

F

DE MILITVM PRAEMIIS, Et Priuilegijs.

Cap. 9.

VT vero, dum ob audaci animo, ac insolenti stimulos excipiunt milites è furtis sese compescunt, velutque fræno martiales reguntur furores, si paratas videant criminibus pœnas, ita optima excitantur ad facinora, præposita, G cum præmia cernunt, ac priuilegia, & sublime ad gloriæ cacumen inducũtur: nemo enim, nisi scopum ad benè agendum habeat, sese prudenter dirigit. hac de re, cum nonnulla, & perapta quidem circa illorum pœnas discurrerim, de præmijs, ac priuilegijs præsenti verba facere in loco non superuacaneum H putabo.

Nullum (quis inficias ibit?) Principes maius præbere incitamentum, nisi præmia possunt; hinc varia fuere antiquis è Regitoribus dona præposita: Coronas enim diuersas inuenerunt Romani. murales nimirum, cum quis primus hostiles ascendebat muros; ciuiles, cum ex aliquo fuisset ciuis morti raptus; Nauales cum fortiter equoreo sese gerebat I miles in prælio, quarum intuitu plura sunt acta facinora, quàm non fecerint è rigore homines compulsi: Hispani etiã Reges antiquitus Religiones fundarunt militares, vt non modo solius nobilitatis; indicium verum etiam virtutis essent. Quis enim suo caput pro Principe periculis exponeret, nisi præmium laborí sperare liceret? Hoc namque si careat Resp. fulcro, quàm primum (vt K Athenienſium illa, quæ omnibus, & fortunis, & decore denudata è Macedonibus fuit) concidet: Solonis eòquod à sententia, duobus firmari columnis Rempubl. præmio scilicet, & pœna, scimus: ac binos in mundo esse Deos pœnam, & beneficium, affirmauit Democritus, cum demonstraret nempè absque his gubernari minimè orbem posse: his for-

A fortes & homines, & viles ad facinora excitantur: vnde vt illi fortius operentur, Princeps debet, aut Dux militibus vigorosè pugnantibus remuneratione adferre: vt Metellus apud Salluſt. *bel. Iug. num.* 38. proprios erga ſubditos egit. Non ſolum autem præſentia, vt ſtrenuè pugnent, futura verum etiam bellatores animant. quemadmodum Octauianus, & Marcus Antonius cum Brutum, Caſſiumque aduerſus eſſent pugnaturi fecerunt: hoc teſtatur Dionyſ. *hiſtor. lib.* B) 47. *num.* 10.

Conſideratione tamen dignum eſſe mihi videtur; quis debeat diſtribuendis in præmijs teneri modus; aliquando nãque vt ſubditorum animi promiſſis allecti maiori ſeruiant ſtudio illa differre oportet, modo ſtatim illa ducere neceſſe; nam ſi differri puſillanimi videant noua exponere ſe ad pericula recuſabunt; C vt Iuſtiniani Milites Belliſarij ſub ditione fecere; qui viliter ab illo donati belli diffugiebant horrores; vt refert Procop. *de bell.* Gothiſr. *lib.* 3. *n.* 10.

Vigilanter autem Princeps caucat, nè tam profuſis in illis exiſtat, vt militum corrumpat animos: Nero enim, eoquod maxima præbebat dona militibus, taliter eorum deiecit vires, vt nequaquam illos parcus etſi Galba, priſtinam reducere ad diſciplinam poſſet: Muneribus D etiã nimis proprio cumulauit eos Othon damno, vt Tacit. *lib.* 2. *num.* 99. explicat. Conſulere igitur debet, ne ſupremi exercituum Duces frequenter bellatores munerentur: huiuſmodi namque occaſione militum ſibi animos cum cõcilient Imperium ſubtrahere valent, vt Cn. Piſon ad ſe donis Syriæ milites duxit: E citato in loco Tacitus affirmat. agminum hac de cauſa ductores curent, vt ſpiſſis abſtineant ſeſe à muneribus: hac enim ratione militarem ſæpiùs coercent petulantiam: Veſpeſiani exemplum habemus, qui tot moderans præceſſorum dona meliorem exercitum reduxit in formam. Tacit. *lib.* 3. *num.* 83. *Ne Veſpeſianus quidem plus ciuili bello obtulit, quã alij in pace, egregiè firmus aduerſus militarem largitionem, eoque exercitu meliore.* F

Moderata debent ergo Principes liberalitate ſtrenuis ferre præmia militibus; eòquod iuſtitiæ cum ſatisfaciant viles ad præliandum incitant, & animũ fortioribus augent, vt fuit Cyri ſententia penes Xenophon. *lib.* 2. *num.* 7. Ex ipſis hac de cauſa poſtquam victoria in exercitu, laborum debent victores prę- G mia ſuſcipere; tali enim Cæſar forma Caſſij milites remunerans egit: illi namque intrepidi Cn. Pompeum aduerſus arma tractarunt, vt teſtatur Hirtius *de bell. Hiſpan. num.* 9. Ita etiam de Metello ſecundè Iugurtham contra pugnam inſtituiſſe narrat Salluſt. Principes autem, ſi munera nullo præbeant modo eis, qui multa ipſorum patrarunt in obſequium, pluresque perpeſſi labores ſunt, anſam, vt pericula diffugiant in futurum, præ- bent. Hoc Iuſtiniani accidit militibus, H qui Alexandri ſub regimine Belliſarij in Italia ſucceſſoris arma tractaret: vt narrat Procopius *de bello* Gothiſr. *lib.* 3. *num.* 10. Malè ſe, cum labores nullo eſſent in pretio geſſerunt.

Plurima extant priuilegia, quæ militibus conceſſa eueniunt. Et primò nulla ratione iuris adſtricti ad ſolemnitatem habentur, cum ipſorum teſtamenta illius haudquaquam ſubijciantur vinculis. *l.* 3. *C. de teſtam. milit.* cum occupatus namque bellator exiſtit voluntas I pro iure eſt. *l.* 1. *C. de teſt. mil.*

Alia ſecundo miles pro parte teſtatus, pro altera inteſtatus decedere poteſt. *l. ius noſtrum, ff. de regul. iur. lib.* 6. *ff. de teſtam. militis. l. idem eſt* 13. §. *neque enim. ff. de teſtam. militis.* Vnum quapropter ſi ex certo miles fundo hæredem inſtituerit inteſtatus quoad patrimonij reſiduum dicitur deceſſiſſe: *d. l. ſi miles* 16. *ff. eodem.* Quod ſi duo cum è K milite inſtituti hæredes fuiſſent, hæreditatem alter amiſerit, huius alio pars hæredi haudquaquam acquiritur, ſed inteſtatus pro illa defunctus miles deceſſiſſe videtur. *l. ſi duobus* 37. *ff. de teſt. militis.* Ad legitimos vnde militis pertinet hæredes, *l.* 1. & 2. *C. eodem.* cuius

aſſe-

A aſſeclæ ſententiæ habentur Molfeſius *in ſum. tom.* 2. *tract.* 13. *cap.*2. *num.*59.& Boccher. *tract. de bello ſæpè citato lib.* 1. *cap.*20. *num.*3. Affirmari qua de cauſa debet, quod ſi aliqua miles è parte inſtituerit hæredem, ex alia verò neutiquam, in primo vocatus ſuccedit, in poſteriori autem qui ab inteſtato veniũt. *dicta l. ſi duobus* 37. *ff. de re milit. teſtam.* Quamuis integræ tertio debeant literæ
B non autem notæ in teſtamento explanari. *l. ſed cum* 6. *in fine, ff. de bonor. poſſeſſ.* milites attamen in teſtamento hæc nullo modo rigorosè debet obſeruari ſolẽnitas: notis namque ipſi teſtamentum hærediſque valent nomen ſcribere. *l. Lucius* 4. *in principio, ff. de teſtamen. militum.* Boccher. *lib.* 1. *cap.*18. *num.* 8. Tiraqu. *de priuil. pia cauſ. priuil.* 12. Adde quod ſi miles in prælio degens, quid vagina,
C vel clypeo, cum proprio ſplendeat ſanguine, adnotarit, vel tempore, quo vitam emiſerit, gladio in puluere ſcripſerit, firma ſtabiliſque iſthæc dicitur voluntas. *l.* 15. *C. de teſtam. militis.* Et paganorum licèt quarto, adeſſe in teſtamento ſeptem debeant teſtes, vel quinque ſaltem inter liberos, cum teſtamẽtum attamen condi militis oportet ſufficientes duos eſſe aſſerit Guidon Papa
D *in deciſ. Grationop. quæſt.* 593. *num.* 9. & 10. & ſi nullo modo teſtamentum in confiictu, vel tentorijs, aut etiam in exercitu fecerit. Molfeſ. *dicto tom.* 2. *cap.*2. *tract:* 13. *num.*56. Mutus, quinto, ſurduſque miles, cum in caſtris exiſtat, ſermonemque amiſerit, ac auditum, iure certum eſt, ac militari priuilegio illum poſſe teſtari. *l.*4. *ff. de teſtam. milit.*
E Quo in loco expreſſa declaratur forma, iure ſurdum, mutumque militari, cauſaria priuiſquam habeatur miſſio, condere teſtamentum valere, cum ſcilicet vel in numeris maneat, vel in caſtris degat; vnde ſcripto ſaltem, vel nutu, aut etiam ſignis propriam explicare ſufficiẽti modo voluntatem ſupremaque componere iudicia poteſt. *l. in fraudem* 15. §. 1. & *l. Lucius* 40. *in principio, ff. de teſtam. milit.* Hæredem namque miles inſtituere nutu valet. Alexand. *in l. diſcretis* 10. *colum. vlt. C. qui teſtam. facere poſſunt.* Angel. *conſ.*267. Andreas Tiraquell. *in d. tract. pia cauſa priuil.*8. F

Si miles fuerit ſexto deportatus, vel militari, capite damnatus, delicto, Sacramentique fides rapta nequaquam extet, vt valeat caſtrenſibus teſtamentum de bonis condere, ius habet. *l. ex militari* 11. *ff. de teſtamento militis.* Sed tamen de alijs, quæ caſtrenſia minimè G
ſint, condemnatoria niſi conceſſa fuerit in ſententia teſtandi poteſtas, nullum condere teſtamentum poteſt. *l. ſi quis filio* 6. §. *ſed etſi quis, ff. de iniuſto rapto, irrito facto teſtamento.* Boccher. *d. cap.*18. *num.*21. & 22.

Vnum licet ſeptimo quis, cum decedit condere. quod vim habeat, teſtamentum valeat. *l. ſancimus* 27. *C. de teſtamentis, l. ſi quis priore* 29. *ff. ad Senatumconſult.* Trebell. §. *poſterior. inſtit. quibus modis teſtamenta infirmentur.* Plura tamen condere teſtamenta, ſiue ſimul H
ea fecerit, vel ſeparatim conceſſum extat militi, quæ ſi de tota, & vniuerſa fermè confecta hæreditate fuerint, vigorem continent, eo cum fuerit diſpoſitum modo. *l. quærebatur* 19. *ff. de teſt. militis.* Alias tamen ſi circa res teſtamentum condiderit, ſpeciali et ſi nulla
I forma declararit expreſſione, vt vigorẽ vtrumque haberet. prior tamen explicata per poſteriorem voluntate, haudquaquam infringitur: vnum quod ſed enim habere vim dici debet, ſuo eoquod vti iure militem velle credendum. *l. ſi miles, ff. ad legem Falcid. l. Papinianus in fine, ff. de inoffic. teſtam. l.* 5. *ff. de probat.* Boccher. *dicto lib.* 1. *cap.*20. *n.*9.

Suis octauo, miles in codicillis dire-
K cta hæredes forma inſtituere, ac relictam auferre valet hæreditatem. *l. milit. codicill.* 36. *in princip. ff. de iure codic.* Iuris eoquod ſolemnitates militibus, quippè cum eorum teſtamenta his neutiquã ſubiecta extant, remiſſæ conſpiciuntur. *l.* 1. *ff. de teſtamento militis, l.* 3. *C eod.*

Filius nono, familias, cum extet miles teſtamentum condere valet, iuxta reſpon-

A resp. Hunnij in *Encyclopedia iuris, part. 5. tit. 5. cap. 2. num. 9.* Quo in loco filiumfamilias, qui sit miles iure militari quibuscumque testamentum pangere de bonis posse retulit; alij quamuis DD. inter quos Henan. *de priuil. militum lib. 2. priuil. 6. num. 38.* in Castrensibus hoc solummodo habere locum dicat; diuersa licèt enim loquatur forma Text. in *l. miles 22. ff. de milit. testament.* Eoquod tamen filiumfamilias militem castrensia B instituere testamentum circa bona, non verò paterna, militaliter valere; de sua quamuis namque ad libitum hæreditate miles possit statuere, alienum attamen haudquaquam minuere ius conceditur. *l. iusfamilias 28. ff. eodem.* Cum in ancipiti vero casus circa illa solum intelligi priuilegium debet, & apta est. *l. sequenti ibid.* quæ castrensibus dumtaxat agi de C bonis expressa demonstrat ratione, videri tamen Boccher. *dicto cap. 18. num. 9.* debet.

Si quis decimo, cum paganus extet testamentum instituerit, ac militiam postmodum sequi cæperit vigorem hoc, si placuerit ipsi, habebit. *l. 9. C. de testamento militis.* Imperfectum quod si permanet illud, scriptumque fuerit circa hoc dictum, perfecti vim testamenti D continebit. *l. 13. ff. de testam. mil.*

Ordinaria, licèt vndecimo, forma in solidum adstringantur debitores, vltimumque ad obulum sua derelinquere, aut cedere bona creditoribus compellantur: Glos. *in l. penult. ff. de cess. bonor.* Ac intimam vsque ad templam hoc, excutiantur modo, vt est sententia Bartol. *in l. vltima, C. de bon. quæ ced. poss.* Priuilegio tamen, deducto ne egeat, mili- E tes potiuntur; vt explicat Bartol. *in l. maritus, ff. soluto matrim.* Quo in loco Iason huius generis, milites, priuilegio nulla renunciationem dare forma posse affirmat; si suis hac de re à creditoribus cogatur, valet, ne egeat deducere. Surd. *in tract. de alim. tit. 1. quæst. 78.* Minimè tamen id conuenire alicui dicitur, quod & commodè facere, ac honestè haudquaquam decet. Bald. *in l. si maritus, ff. soluto matrim.* Dec. *in l. Diuus, ff. de re* F *iudicata.* Iason. *in l. sunt qui, ff. eodem.* cui restrictionem priuilegio ponit. Glos. *in l. 6. de re iudicata.* cum ad contracta in castris debita, non autem ad quæ alio facta in loco fuerint, habere locum velit: quod iniuria cum admittatur, vim non habet. Glos. *in verbo armata.*

Militum, duodecimo, ductor, vel Dux torqueri nullo potest modo, per Text. *in l. 8. C. de quæst.* Quod aliter in gregarijs, qui per dies quæsitionibus extant G subiecti, militibus, procedere videtur; quod Bossius *in tit. de indic. ad tort. num. 108.* affirmat; & clarum etiam reddit experientia.

Peculiare, decimotertio, concessum priuilegium fuit, vt mutua cum pactum de successione sese inter fratres iniecerint, vigorem certè id habeat per Tex. *in l. licet, C. de pactis:* quo in loco: *Si duo* H *fratres ad discrimen prælij pergentes ad cõmunem mortis fortunam fuerint pacti, vt ad eum, qui superstes fuisset, res eius, cui casus finem vitæ tulisset, pertinerent, existente conditione rerum eius compendium ad superstitem prompto fauore principalis conditionis delatum esse intelligitur.* Successionem etenim circa militum pacta, & indifferenti permittuntur modo, ac vltimæ vim retinent voluntatis. Carp. Ioui. I *lib. 15. tit. 1. resp. 5. n. 25.*

Militis, decimoquarto, in testamento, ac fidecommissis legatis falcidiam neutiquam vigorem habere legem pro cõperto in iure permanet; *l. 12. C. de testam. militis. l. si certa, 17. §. vlt. l. sequenti, ff. eodem, l. intest. 7. C. ad legem falcid. l. si post missionem 17. l. si miles 19. ff. eod.*

Etsi decimoquinto vulgo, ac de communi iure omnes, in criminalibus non K solum, in ciuilibus verum etiam causis possint ad testimonium cogi. *l. 16. C. de testib. l. 19. & l. 8. ff. eodem.* Nulla milites attamen ratione suis auocari à signis, vel muris, vt agant testimonium, possunt. *l. 3. §. fin. & l. 8. ff. eodem.* Garzia *de Nobil. glos. 48. §. 4. n. 9.*

Donationem decimoctauo, quæ in marcha sit collata, reuocationem quam-

uis

A uis pati haud poſſe iure commune conſtet; vt eſt diſpoſitio *l.3. §.1. ff. de donat. inter vir. & vxor.* In militibus attamen vim haudquaquam habere compertum eſt: à focarijs enim ſpoliari milites neutiquam Imperator indulſit. *in l.2. C. de donat. inter vir. & vxor.*

Præmia, decimonono, militum, donatiua ſcilicet priuata, ſub pignus ob pactum dari haud poſſunt, ita vt licet
B per illud generali cõfectum forma omnia extent bona pignori obligata, minimè tamen vigorem de illis habet per Tex. *in l.5. C. quæ res pigno. oblig. poſſeſſ.* Gloſa verò cum ſe fulciat *l.40. ff. de re iudicata.* quod tale Iudicis authoritate pactum valent bellatores conficere aſſerit; iſtiuſmodi lex. *Commodis præmiorum cõdemnato placuit interdici, & eam pecuniam iure pignoris in cauſam iudicati capere in ſubſidium. l.4. C. de exequen. rei iudicatæ.*
C Priſco enim tempore hypothecam haud certè habebant milites, at cum ſæpius interpellarent creditores miſericordia moti eam cõcedebant Imperatores. Nouel. 53. *cap.5.*

Si milites, vigeſimo, inconſultò, nec legis beneficio, aut inuentarij hæreditatem adiuerint; ipſius vltra vires nullo tenentur modo. *l. vltima in fine, C. de iure deliber.*
D Etſi vigeſimoprimo ſtatutũ communi iure ſit feriatis ne iudicium fiat diebus, quietemque forenſia excipiant negotia. *l.9. ff. de feriis.* Neque aliquem, iudicialis qui ſit procedi ad actum debeat: ſed cunctas & lites, & fori ſtrepitus à ſe longè homines remoueant. *l.2. C. de feriis.* Taliter vt minimè habitus proceſſus, ac eo ſententia lata die, ac promulgata vigorem teneat. *Cap. conquæſti de*
E *fer.* Quæ ad militarem tamen perſinent diſciplinam hiſce peragi temporibus valent: hæc autem inter cuſtodiarum eſſe cognitionem affirmat. Vlpia. *in l.9. ff. de feriis.* Huius generis enim cognitiones, cum nullo feriæ in contrarium obſtent modo, inſtitui poſſunt, ac etiã debent. *l.12. ff. de public. iudic.* Feriatis hac de cauſa licitum extat pugnam diebus indicere: Machabæorum enim habetur F
exemplum, Sabathi namque luce, quæ & ipſis pro ſacra, feliciter, & vtilia ſine offenſa, Numine bellum ſecundo inſtituere: & aptus eſt Text. *in l.3. C. de feri.* & ſi contrarium verò, cum neceſſitas haud extat, vel vtilitas, doceat Caſtrus Palus *tom. 11. tract. 6. diſput. 5. punct. 6. num.* 12. Seruile namque opus habetur. *In* 2.2. tamen *quæſt. 40. art. 4.* Diuus Thomas licitam poſſe modo feſtis arma diebus, cum neceſſitas poſcat, tractari affirmat, quod vim, ſi hæc non inſtet, non G
retinet: Lorca etiam addit in 2.2. *q. 40. artic. 4.* Ex neceſſitate non ſolum, quæ vrgeat, ac vtilitatem: ſed abſque vtraque feſta prælium inſtitui luce aſſeruit poſſe, in quo peccatum, cum nulla ſacrorum prætermittatur forma, nequaquã interuenit: feſti namque circumſtantia diei iuſtum non vitiat bellum, vel iniuſti auget fœditatem: præliari etenim H
ſeruile haud opus extat: bellicos vt etiã ludos agere, vel gaudij ergo haſtiludia inſtituere, vel ob exercitium, vetitum haudquaquam eſſe reputatur, ſeruilia, nec recenſetur inter opera, priuata cum forma vſque ad ſanguinem rixari, vel mortem feſta permittatur luce, nec feſtiuitatis aduerſus obſeruantiam fiat: publicum ergo neque bellum agere inter- I
dicitur, ex Hurtado de Mendoza *vol.2. diſp. 169. ſect. 15. §. 150.* Reginal. *tom. 2. lib. 21. cap. 8. num. 99.* Quibus adhæſit Diana *part. 6. tract. 4. de bell. reſolut. 32.* vnde Gloſ. *in cap. conquæſt. de fer.* vt cauſas explicet, quæ in feriis negotia ſectari cogunt, hos affert verſiculos.

Hæc faciunt feſtis cauſas tractare diebus
Pax, ſcelus admiſſum, manumiſſio res
peritura, K

Terminus expirans mora feſtis abeſſe volentis,
Cumque poteſtatis patria in filius exit.

Militum, vigeſimo ſecundo, arma pignoris ergo ſubtrahi minimè poſſunt. Gloſ. & DD. *in l. 23. ff. de verb. ſignif.* Menoch. *de arbitr. Iudicum lib. 2. caſ. 394.* & *de adipiſcenda poſſeſſ. remed. 3.* Nec equidem pati alienationem valent. *l.3.*

A *& 4. ff. de re milit. l. 17. ff. de capt.* Iaſon autem circa militum arma, & equos nulla exequutionem fieri docet ratione, in §. *item ſeruiana num. 66. inſtit. de act.* & Petr. Rebuff. *de priuil. ſcholar. priuileg. 113.*

Ipſorum etiam ſtipendia, cum ſoluta non ſint, detineri, ſi condemnantur, haud valent, cum alio rei ſatisfieri iudicata modo poſſit. *l. 4. C. de exequut. rei iudic.*
B Poſſunt at enim, ſi alia non habeantur, in auxilium capi.

Milites, vigeſimotertio, ſcrupuloſi non adſtringit rigoroſitas iuris. Bald. *conſ. 263. num. 5. lib. 1.* eorum namque de factis ſimplicem iuxta mentem, ac vſum ferri iudicium debet. Idem *conſ. 356. circa finem, verſ. item iſta obligatio, lib. 3.* Quod extenſionem habet è Tuſco *liter. M. conſ. 230.* in militibus, poſitiuum
C qui aliquid aduerſus ius patrarunt, vel in errorem inciderunt: ipſis eoquod venia præbetur. Soccin *regula 17.* Et ancipiti cum ſit in cauſa voluntas, militis debet in fauorem interpretationem ſortire. Caſtr. *conſ. 414. lib. 2.* per Text. in *l. ſi miles, qui deſtinauerat, ff. de teſtamen. militis.* Baldus *dicto conſ. 263. num. 5.* Illis eoquod iuris excuſationem præbet ignorantia. *l. 1. ff. de iu. & facti ignoran.*
D Maiorem namque arma circa, quàm iura cognitionem retinere præſumuntur. *l. fin. C. de iure deliber.* Milites etiam contra, vt in integrum petant reſtitutionem tempus currit. *l. vltima, C. quib. mod. non abijci: longa temporis præſcript.* Nec aliquod illis ducere detrimentum præſcriptio valet. *l. 2. & 6. C. de reſtit. milit.*

Licet, vigeſimoquarto, miles è ve-
E ctigalibus haudquaquam liber exiſtat. *l. ex præſtan. C. de vectig.* Ipſius attamen res, eoquod nequaquam profiteatur, aut vectigalis non faciat ſolutionem, incommiſſum nulla cadunt forma. *l. 2. C. de vectig.* Ac et ſi res, quæ mea empta ſit pecunia, mea neutiquam habeatur. *l. 6. C. de rei vendic.* Quod tamen è militis emptum nummis, vindicari ab ipſo poteſt. *l. ſi vt proponis, C. eodem.* Hoc autem quamuis in caſu, qui pecuniæ ſo-
F lutionem eſſe indebitam dixerit, probatio afferri debeat, vigorem in milite non retinet, ipſius enim onus in aduerſarium tranſit, qui, ſi benè ſeſe accepiſſe non probet, ac oſtendat, redhibere illas debet. *l. cum de indebito, §. ſi autem is. ff. de condit. indebit.*

Tàm in ciuilibus decimoquinto miles, quàm in criminalibus, alio conueniri haud in loco, proprijs quàm Iudi-
G cibus coram, poteſt. *l. fin. C. de re milit.* Quemadmodum enim illuſtres viri, Comites, Peditum, Equitumque magiſtri nullam in Prouincialibus fermè habent poteſtatem, æquali modo, nec militares ampliſſima præfectura in viros. *l. 1. C. de offic. magiſt. milit.* Fori attamen adhibere præſcriptionem haudquaquam valent, & coram loci ordinario velut pagani, conueniuntur, profuſioribus
H cum expenſis, publiciſque delictis oppreſſi vocantur in iudicium. *l. vnica, C. in quibus cauſis milit. for. præſcript. vti non poſſ.* Quod ſi bellantes in aliquo delinquant, remitti ad illum debent, ſub quo militiam agunt. *l. 9. ff. de cuſtod. & exhibit. reor. l. 3. in princip. ff. de re militar.* Deſertorem quo in loco, delicti militem patratorẽ ſuo remittere Prouinciæ Præſes Duci cum elogio, teſtificatione ſci-
I licet addita, cogitur; ſed ſi tamen grauius peccatum, eo in loco, facinus in quo fuerit commiſſum, plecti debet.

Militum, vigeſimoſexto, mulieribus, quæ ipſorum fauore àRepublica deſint, temporales cum excluſæ actiones fuerint, coniugum præberi ad inſtar debet auxilium, *l. 1. C. de vxor. milit.* Nec huiuſmodi fœminis longi præſcriptio tem-
K poris vllum affert præiudicium. *l. 2. C. eodem.*

Mitiorem denique punitionem excipit, quàm priuatus, bellator. *l. 32. C. de locat. & conduct.* & ſi ex delicto, quod pagano commune, damnatur minimè infamiæ incurrit notam. *l. 7. & Gloſ. C. de re milit. lib. 12.*

Nonnula etiam priuilegia, quæ notata è Tholoſ. *lib. de Republic. 11. cap. 8.*

habentur, ferre poſſem, cum ipſius tamen recurrere ad opus, ſi vrget neceſſitas quiſque valeat, præſenti adnotare in ſtatu, vt breuitatem ſectarer, conſulto neglexi.

Ducta verò illo perdurare in milite videntur tempore, quo militiæ retinet qualitates; cum quis hac de cauſa, rupta damnatur de fide priuilegijs denudatus exiſtit. Tuſc. *liter. M. concl.* 231. Quibus illi etiam gaudent, qui cum commeatum receperit, ea ſunt abſentes forma, vt regreſſum facere velint. *l.* 35. §. *fin. ff. ex quibus cauſ.* Nullo enim eſt modicum abſentiæ tempus in pretio. *l.* 15. §. *vlt. ff. eodem.* Præcipuè cum aliquo miles tempore membrorum ægritudinem, alia vel cauſa detentus habeatur. *l.* 3. & 4. §. *fin. ff. de re milit.* Iuſta qui enim abeſt ex cauſa præſens dicitur eſſe, dummodo quod reditum circa propoſitum habeat, nec ex ipſo eueniat, quare permanens haud exiſtat. *l.* 8. *ff. de condit. & demonſtrat. lib.* 4. §. *Sticius, ff. de ſtatu liber. l.* 20. §. *Pamphile*, & eo in loco Bartol. *ff. de inſtrum. legat. l.* 78. *ff. de legat.* 2. Roman. *conſ.* 275.

Quæſtio verò è DD. inſtituitur, qui diligenter inueſtigant; an huius bellatores æui priuilegio gaudeant militari? Qui diſcuſſis vndique argumentis eorũ concludunt in fauorem: Hoc autem indè fundamentum habet, eoquod ſcilicet non minor hiſce temporibus diligẽtia belli adhibetur, quàm priſcis viſa fuerit ineſſe, parque recentibus & labor in caſtris, & aſſiduitas debeat intermenire: qua de cauſa cum eiſdem ſeſe periculis exponant, ac ſudoribus, ipſiſmet dignos priuilegijs reddunt. *l. vnica, ff. de bonor. poſſeſſ. & reſt. milit.* Nec præſenti minus æuo, ac præterito numeris, & ſignis proprijs vigilanti milites hærẽt ſtudio, ac ſtrenuè Reipubl. omni ex armorum impetu defenſionem ſuſcipiunt. *l. milites* 31. *C. de locat.* Accedit etiam, quod illa noſtris ratio habet locum in militibus, vt communis ipſis ſolemnitates iuris extent remiſſæ, quæ in Romanis etiam obtinebat. Simplicitas enim, ac legum ignorantia, & nimia in ipſis concurrit imperitia. *l. quemquam* 3. *C. de teſt. milit. l.* 1. *C. de iur. & facin. ignor.* Cuius origo ignauiæ alia neutiquam ex cauſa venit, armorum niſi eoquod cum circa ſtudium occupentur, ſpatium, haud habent, vel otium, vt quod præcipitur è legibus noſcant, vel cum cognitionem de præceptis retineant illa ſuperſtitiosè meditentur. *l. vlt. in* 1. *C. de iure delib.* Qui etiam, nunc ſunt bellatores aliquid vltra veterum habent morem, non ſolum namque patriæ pro tutamine bellãtur, auitoſque defendunt lares, ac ſepulchra (vt Romani agebant) cœleſti verũ etiam arma pro Religione tractãt. Sicar. *in rubr. C. de teſt. mil.* Boccher. *in tract. de bello lib.* 1. *cap.* 28. *n* 8. Henon. *diſp.* 7. *contr.* 10. Anton. Miran. *lib. controu. ibrif.* 6. *cap.* 8. *n.* 7. Caſtigl. *deciſ.* 105. *n.* 12. & quamuis antiqua ſublata fuerit ſolemnitas, priuilegia tamen ob hoc nullo auferuntur modo. Caſtigl. *n.* 13. *d. dec.* 105. Quo in loco ſtationarios etiam circa milites iuribus, adductiſque ingeniosè, ac ſapiẽtiſſimè rationibus extenſionem facit: nec aliqua obſtat in parte, quod belli, huiuſmodi pugnatores, extra periculum habeantur; eoquod non ſolum propter diſcrimina, iuris at etiam ob ignorantiam fuerunt priuilegia conceſſa: cum ſimplicitatis namque reſpectus habeatur, & imperitiæ, quæ inſita ex armorum occupatione deuenit, fuerunt ſolemnia iuris militibus remiſſa. *d. l.* 1. *C. dẽ vi delib.* Adde quod huiuſmodi ſtationarij milites ex illis ſunt, qui longo ſeruitium tempore præſtiterunt: vnde Caſtigl. *dec.* 105. fuit opinio, vt priuilegia, necnõ immunitates, quæ militibus actu pugnãtibus conceduntur, ipſis etiam præbeãtur: eorum immò extenſionem ad familias *n.* 64. fecit. æquali etiam forma gregarij bellatores, qualibet qui ex Ciuitate certo numero præſtantur militiæ dum inſiſtunt armati, ſtipendiarij ad inſtar pugnatoris priuilegia obtinent; vt idem affirmat Caſtigl. è *n.* 41.

DE

A

DE EXERCITVVM DVCIBVS.

Cap. 10.

ENimuerò aut eoquod Principes bello intereſſe non poſſunt, vel nō debent ex Ciriac. *controu. iur.* 401. Regin. *in pract. forenſ. pœnit. lib.* 21. *cap.* 8. *num.* 106. Homines hac de cauſa, qui B dignitate præfulgeant, ac authoritate præfici eſt neceſſe: vt in caſtris non ſolum regant milites, ad exercitamenta verum etiam ducant, portarum ſibi accipiant claues, non rarò excubias penetrent, frumenti annonis interſint, ac, vt ipſorum vigor eſt authoritatis, pertinacium puniant delicta, ſtrenuorum facinora munerentur, opprellos audiant, ægrotoſque, vt animum inducant, & C hilaritatem viſant; hac enim diligentes ratione glorioſa excitantur ad facta, pauidique infamiæ timore permoti ſedulos in operibus ſeſe præbent. Corpus vnde merito ſpiritu militarem ſine *Duce* turbam nominauit. Curt. 10. vtque remiges abſque gubernatore vim haud retinent, ita milites ſine Imperatore nullum habere vigorem ſcripſit Quintil. 5. In D ipſo enim ſuas potiùs Princeps, quàm in exercitu ſpes collocat: vt de moribus German. Taciti habetur ſententia. Ducis hac de re circa electionem ipſiuſque de conditionibus, ac munere præſenti aliqua ferre in tractatu mihi optimum viſum fuit, nec iniucundum: ipſe rei ſummam in ſe continet.

Duo eſſe Ducum genera dixit Lipſius *lib.* 5. *cap.* 14. Primarij nempè, vel ſecundarij habentur: illi, qui ſummæ rei imE perant, ſuiſque auſpicijs, & ductu rem gerunt: Hi, qui alterius nutu, vel iuſſu imperant, illorumque ſaltem lumine rem agunt: Prima in claſſe Reges conſtituuntur, vel ſuo Principes in dominio: in altera qui ab ipſis in bellorum vocātur ad miniſtros. Reges, abſolutoſque circa Principes in ancipiti cauſa eſt, rerum an diſcrimini ſeſe debeant exponere, vel ſeruare: ac poſterior eſſe melioF ri ſententiæ in ſtatu videtur: ex Hiſtoricis rationes habentur; & prima ex Tacito *lib. hiſtor.* 10. vt maximè illo ſcilicet. Rector dubio ereptus Marti, rerum ſeſe, ac Imperij reſeruet ſummæ. Secunda Egiſippi 5. *cap.* 30. Vnius eoquod in militis periculo, ſors habetur, in Imperatore autem cunctorum & ſalus dependet, ac excidium. Adhibere tamen cum Lipſio diſtinctionē debemus, quod G ſi ſtatus Imperij, aut ſalus Prouinciarum in diſcrimine vertatur, debebit in acie ſtare, at ſi minora ſunt bella, minoribus quoque Ducibus deleganda: cum igitur nullo expediens modo eſt, vt Princeps interſit, alium, qui peritia valeat, & prudentia mittat, ne quem imperare iuſſerit Rex, hic ſibi alium quærat Imperatorem: vt dixit Salluſt. *de bel. Iughur.* Quinque autem ſummo, qui præficitur exercitui à Principe habere virtutes de- H bet: quas Lipſius in *cap.* 15. adnotauit. Scientiam nempè, Virtutem, Prudentiā, Authoritatem, & Fortunam. Et primo.

Scientia requiritur, vel peritia, vt rectè acies procedant, ordinemque ſeruēt conſtitutum: hoc ex Veget. *lib.* 3. *cap.* 14. qui *Acies ſi benè diſponitur plurimum iuuat, ſi imperitè, quamuis optimi bellatores, mala diſpoſitione franguntur.* Quod & I ſenſiſſe Cyrum legimus apud Xenoph. *in lib. Cyriped. Conſtituere ordines diligenter viſum eſt in plurimum conducere, & ad non turbandum, & vt celerius reſtituerentur, ſi turbati eſſent, veluti, & lapides, & ligna, ſi copulari oporteat, ea, vtcumque proſtrata fuerint, facillimè coaptantur, ſi manifeſtas habeant notas, ex quo ſit loco ipſorum quodque.* Debent hac de cauſa Duces animaduertere, vt peritè, cum K acierum ordines habeantur conſtituti, exercitus procedat: Veteres enim, & Romani, & Macedones, Africi necnon Ductores tot acquiſiuiſſe narrātur victorias, æquo namque modo agmina procedere curabant.

Prudenter etiam Dux aget, ſui ſi ordines exercitus ita perſtrictè colligat, vt cum anguſtiæ cohibeant, diffuſa non

poſſint per latera diſpergi: ſi diuerſo enim fit modo patent in vulnera milites, hoſtiumque profligantur velitatione: Romani enim tanto aciei conſtructionē in pretio habebant, vt ipſius conſideratione, ac aſpectu belli deducerent euentum: Hæc tamen inſtrui moderatè debet aciei denſitas; quantum namque incommodi afferat aperto declaratur modo ex Liuij ſententia *lib.35. de Aſdrubalis in Hiſpania militibus*: de quibus *In arctum compulſi cum vix armis ſatis ſpatij eſſet corona hoſtium cincti ad multum diei cederunt*. æqualiter namque maxima euitari arctitudo, ac diffuſio debet.

Expeditius autem, necnon tutius quadratum agmen, & ſuccinctum cum porrecto, ac oblongo diſtendatur modo habetur; vt Onoſandri præceptum *in cap.6.* eſt. grauis namque patratur error, ſi plures copiæ diuiſæ in partes, hoſtem aduerſus, incedant: quod & Lecinnæ, cum in Othonem arma ferret, maximum obfuit in modum: hoc in Tacito *lib. hiſtor.* primo ſic: *Non ſimul cohortes, ſed ſingulas aſciuerat: quæ res in prælio trepidationem auxit, cum diſperſos, nec vmquam validos pauor fugientium aſciuerat.*

Oportet atenim, vt Onoſander *loc. cit.* habet Equites, ad explorandas viarum ambages, & amphractus, mitti: quod eò præcipuè debet concurrere, penetrari cum ſyluæ, aut ſolitudines collibus circumſeptæ debent pertranſiri; ſæpiùs enim hoſtes inſidias, vnde agmina opprimantur, ſolent conſtruere: cum verò in Duce vigilantia, perſpicitur; maximum prudentiæ argumentum hoſtibus præſefert: Hoc namque Iulius Cęſar ingenio, locorum niſi prius indagaſſet ſitum, acies traducebat, nec vlla in Britanniam ratione audacter greſſum fecit: ipſius enim antea, per portus, naturam exploraui, & partes, vt Sueton. *lib.3. cap.* 17. perhibet. Quod equidem imprudēter Gadatæ fecerunt, vt Xenophon. refert *lib.5. Cyriped.* qui *Gadatas, vt ad hos vicos venit, mittit quoſdam, qui ante explorarent, ſed Aſſirius, vt nouit exploratores aduentare, ſoluere, ac fugere iubet currus duos, aut tres, Equiteſque paucos perindè atque metuerent, & pauci eſſent, quæ vt viderunt exploratores, & ipſi inſequebantur, Gadataque haſtas concutiebant, ac ille deceptus totis viribus inſequitur; at Aſſirij, vt viſum eſt Gadaton capi poſſe ſurgunt ex inſidijs, eumque grauiter auerſum feriunt, & vulnerant.* Quo aduertere Dux exēplo debet, nè in exploratione audaces nimium Equites mittat; hinc etenim Gadatis venit excidium, ac ruina.

Illo autem in caſu, montium quo per anguſtias duci exercitus debet, & agmina; optimæ conſentaneum erit prudentiæ non multas mittere copias, vt priuſquam ex aduerſa veniant hoſtes parte, locum occupent, cum inimicæ namque ſitum acies tenuerint ſuperiorem; impedimentum fermè dabunt exercitui: Huiuſmodi nobis affert Curt. *lib.5.* monitum. *Copias aliquas præmittat montium verticibus, anguſtiarumque faucibus occupandis.* Tali etiam forma Cæſarem feciſſe *lib.1. Comment. in expeditione contra Heluetios* legimus, vt ipſe inquit. *Factus enim certior hoſtes ſub monte cōſediſſe, millia paſſuum octo ab ipſis caſtris, qualis eſſet natura montis, & qualis in circuitu aſcenſus, qui cognoſcerent miſit.*

Quid autem de frequenti caſtrorum commigratione differam? Cum non parum hinc vtilitatis inſurgat, debet maximè curari; aeris epim corruptio ipſa depellitur, quæ cum alui generetur ab excrementis non minimum affert detrimēti: Graues indè halitus expirant, circūfuſuſque inficiatur aer, & valdè pernicioſus conficitur morbus, qui, niſi caſtra ſæpiùs alium tranſeāt in locum euitari neutiquam valet: vt in Veget. *lib.3.* conſpicitur.

Cum nocturno verò debent caſtra moueri tempore, vel vt locorum fugiāt incommoda, vel vt optima occupent, ac ne, cum imbecilles habent vires copiæ, ad arma cogantur; Ducem aduertere oportet, vt ignes, cum debent ceſſim progredi milites, accendantur; ita enim hoſtes adhuc exercitum conſiſtere iudicabunt: Aurangium talem forma Principem

A cipem in Ciuitatis Leodinenſis obſidione legimus obſeruaſſe: Hic enim cum noctu caſtra moueret adiectum in vaſibus ignem illo, ex quo recedere compulſus, in loco poſuit: ne cum obſcuro mouerentur caſtra Cœlo fugæ ſuſpitio inimicos ad inſidias excitaret, vel ad arma; in quod ſummè debet moderator incumbere Iulij Cæſaris exemplo, qui maximam poſtquam è Pompejo cladem excepiſſet, ſuoſque adhuc pauidos conſpiceret, exercitus immutãs locum permagna curauit diligentia, vt propriam ſeruaret æſtimationem.

B

Nec vllo negligens modo eſſe Dux debet hoſtilium, vt caſtrorum conſideret mutationem; in hoc Iulius Cæſar, vt in reliquis, vigilanter ſe geſſit, qui omnem ingenij aciem iſta poſuit in prudentia.

C Quod virtuti autem congruum eſt: Ipſa in corporis vigore, ingenijque, ac ſimul in animi conſiſtit probitate. Ad vim ſpectat vt legiones, licèt non adſit bellum, exerceat, ſuaque proindè agat prudentia, hoſtes ac ſi ingruerent; vt ex Tacit. *lib. Annal.* 12. perſpicitur: eoſdemque toleret labores, quos & milites: hac Marius forma ſibi pugnantium, cum in Africa bellum gereret, conciliauit amorem: vt refert in eius vita Plutarchus *num.* 1. Belli enim peritia milites ad arma reddit audaces, & ad prælia imperterritos: ita de Athenienſe Phormione ſuas inſtimulante copias, cũ deberent in Peloponenſes manus conſerere ſcripſit *lib. hiſtor* 2. *num.* 57. *Thucyd.* Felicem audacia pugnantem reddit, Ducis tamen ſit animo vigoroſus, & prudentia: Belli namque diſciplina, & peritia magis in bellatore neceſſaria, quàm audacia: ex aduerſo etenim eneruem efficit ignauia: qua de cauſa cum poſtremi eſſent generis Syracuſij turpiter victas dedere Athenienſibus manus Thucyd. *lib.* 6. *num.* 47. teſtis habetur. Pugnantium (quis neſciat) valor cum ſe militari coniungat diſciplinæ maximum recipit augmentum; hoc ex bellico venit exercitio, & præuio Ducum exemplo iuxta illud Liuij 7. *Facta non dicta mea vos milites ſequi volo, nec diſciplinam modo, ſed exemplum à me petere.* & Luc. de Cat. 9.

E

F

Ipſe manu ſua pila gerens præcedit anheli
Militis ora pedes, monſtrat tolerare labores,
Non iubet.

Et denique (vt cum Cicerone pro Lege Manilia dicam) laborioſus ingenio, fortis in periculis, induſtrius cum agit, & celer dum conficit ſit Dux.

G

Quæ autem debent animo virtutes inhærere, huiuſmodi. Caſtæ nimirum, temperatæ ſit mentis, & ſobriæ: laborem amet auaritiem fugiat, eloquio polleat, illuſtris habeatur, ac generoſus: alacritatem in operibus teneat, & ne vt magni nominis vmbra extet, periculis excitetur; cæteris addat ſtimulos: nemini afferat iniuriam: æmula, & honeſta milites gloria vrgeat: famam appetat, non vt vano decoretur fuco: ſed iuuamen indè ſumat ipſa enim per quam apta, vt pauorem incutiat hoſti, in prælio exiſtit: impius haud habeatur: impio enim nec nos, nec fortunas credere noſtras debemus: & ſceleſtus quamuis extet miles ornatum requirit moribus ducem, qui adeò ſeuerus in ſubditos; vt vix delictis veniam dare videatur: ipſorum namque improbitas, imbutas cum retineant ſanguine manus, venerea corruptum libidine animum; rapiniſque inhient, nullo, niſi veniat ſeueritas, frenum timore ſuſcipit: rigoris enim opinio delictorum compeſcit licentiam, & mẽtis: Duces autem in pœnis rari, & animi ex turbatione abſint: nimis tamen haud ſint in ſupplicijs, frequenteſque adferant contumelias, ne pœnas diſciplinam credere videantur; ac ne rigoroſè in ipſorum arbitrio bellatores extent; ſed quaſi militari trahantur, è violentia. Seueritas amabilem comitati coniuncta ſe præbeat, nec non tolerabilem; opportuna vti beneficentia debent, verborum, in punitionibus, diffugiant mordacitatem: extinctis comparet ſepulchra

H

I

K

De-

A Demetrij ad exemplum, qui vt refert Plutarchus ipſius in vita *num.*7. mortuis diligenter buſta conſtruebat. Nulla ſed enim, quæ magis pugnantium cogat animos, illoſque arctius cingat, commune quàm periculum extat, manuumque operatio; vnde primus ſit Dux, qui ſeſe operi applicet: ſi hoc nãque à Duce quid milites agent? An laborem declinabunt? Cum Princeps audeat, an ſubditi pertimeſcent? Maximus nobis Macedonum Rex, Alexander ille hoc demonſtret; Polianus *lib.* 4. *narrat.* Amplam cum ipſe foſſam, quæ Tyriorum adiecta mœnijs exſuperare deberet, ſcorbem arena cumulatum proprijs ipſe primus adduxit manibus; vnde Macedones, cum tantum conſpicerent Rectorem in opere, cum protinus abieciſſent clamydes loca celeri exequarunt motu: Nec ipſi hac in virtute Caracalla minor habitus: vt refert Herodianus *lib.*4. *Ipſe enim nullum non militiæ munus obire: & ſiue quid fodiendum foret, primus fodere, ſiue pons fluminis imponendus, aut extruendus ager: ſiue quod opus manuum faciendum, aut labor ſubeundus, primus omnia occupare.* Commilitones qua de re bellantes, ac fratres nominare Duces in prælio conſueuerunt.

D Aliæ habentur etiam dotes, quę Principibus communes cum extent ſuo diſtincta ratione loco explicabuntur.

Duces autem prouidentia debent vigilanter curare, vt nullo, niſi cum neceſſitas compellat ſe Fortunæ loco præbeant regimini: laude namque minimè ille dignus exiſtit, qui ferocitèr omnia, & perperam agit; eoquod ſi, opportunum vltra, furioſo tractet negotia ingenio facili hoſtiles cõcidet in manus lapſu, cumque optima faſtidiat conſilia cuncta in periculo conſtituit: huiuſmodi eſt Plutharci ſententia in Annibalis vita *num.*9. cum Caij Flaminij loquatur de nece; ſed ſi exercitus moderator audacter opus inceperit, prudentis noſcat eſſe ab actione, cum periculum immineat, deſiſtere: vnde *Liu. dec.* 3. *lib.* 8. *num.*4. Publ. Sulpitium Romani Ducem exercitus commendat, qui Eubææ in obſidione cum perſiſteret, præclaras animum ad res applicare deſijt. Oculati hac de cauſa eſt Ducis munus incauto ne diſcrimini pectore ſeſe, ac ſuos exponat milites; aduerſi enim quamuis bellatores laceſſint: hoc namque ſæpius ipſi cum debiles videant aduerſarij vires in ſtratagemma faciunt: Cleomenis propterea in vita *num.* 10. Plutarchus valdè Antigonum extulit, ab Argo eoquod egredi, vt certaret illi reſpuit: non adeò tamẽ in periculorum fuga nimius, debet eſſe, vt puſillanimum ſe perhibeat, vel belli euentum deſperare videatur: ex hoc enim pugnantibus animus aufertur; ita enim è Plutarcho Niciæ reprehenſionem ipſius in vita *n.*10. iniectam ſibi Dux excipiet. Maximum enim in errorem incidit, qui hoſtium ſibi vires, quas non habent, figarat ingentes: ipſius namque munus extat, vt ventura, quaſi certè proſpiciat, & fortè oſtendat pectus; vnde in Pompei vita *num.*19. citatus, nulla dignum excuſatione illum reputauit, Romam ea cum dereliquiſſet ex cauſa, fortiorem quod æſtimabat, maiorique venturum potẽtia Cæſarem auctum; nam hæc timida mentis dubiæ ſpectra exiſtebant; circũſpectus vnde Rector magis, quàm timidus comprobatur; mendax enim pauor habetur vates.

Quo nobis Ducis authoritas in prętio? Maximo. Ipſius namque neceſſitas ad ſenſum patet, belli enim ad moderamen pertinet. Veget. *lib.* 3. *cap.* 10. Ducum authoritatẽ ſeueritate augmentum dixit excipere, cum omnes ipſi militum culpas ita legibus punire debeãt, vt nullum veniæ locum relinquere videantur: vt plenè fuit explicatum in capite de pœnis, quæ militum delictis infligendæ.

Poſtremo autem quæ venit ordine Fortuna ſummi belli iuuaminis cauſa extat: paruoque temporis interuallo magnas efficit mutationes. Marcello qua de cauſa, Fabio Maximo, Scipioni, Mario, cæteriſque Imperatoribus

non

E F G H I K

A non ſolum virtutis ergo, ac propter Fortunam etiam ſeſe Regna ſubiecerũt: non adeò tamen fidem Sorti præſtare debet, vt cæcè ſe Dux ipſius committat ingenio: haud noſci enim poteſt qua offeratur Fortuna via, quæ ſæpiùs per influxus, incognitas operaturque per cauſas. Non rarò enim ſola voce, aut ficta exercitus ſpecie fugæ terga dederunt victiſque, ac ſummo iam poſitis in di-
B ſcrimine victoriam præbuere. Quod ſi autem alicui Sors placidè arriſit, non vſque ſecunda cœptis exiſtet; accidit namque non rarò, vt qui victor fuit, ſuperatus indè recedat. Huiuſmodi forma Vbignino rerum ſumma faciem immutauit, cum ipſe captus permanſerit Seminariæ, vbi prius Ferdiuandum Regem fugarat, & Conſaluum, vt eſt ſententia Guicc. *hiſtor. num* 31. Nec debet ex ad-
C uerſo animi deijci virtus, aliquo ſi profligatus prælio, in cœteris iudicaret ſeſe peius habiturum: ſæpiùs eoquod euenit, vt vices Fortuna mutet, & qui modo Glorioſus in alterius luctu inſultabat proſternitur, ac ſua erubeſcens iniuria Pœanas canat militares: ita enim dixit Dion. *hiſtor. lib.* 42. *num.* Imprudentiæ cum Pompeio notam impingeret, è Cæſare namque ſemel victus bellum in fu-
D turum proſequi noluit.

Syderum verò debet etiam Dux peritiam habere, quomodo Polyb. *lib.* 9. bonum eſſe inſtructum Aſtrologica, & Poetica laudauit facultate Imperatorẽ. Præſtantiſſimam enim Vlyſſes de aſtris non ſolum, ac nauigatione, de rebus verum etiam, quæ terra gerendæ, cognitionem habebat. Committi ergo cum prælium oportet, eo decet, vt inſitu ſeſe
E Dux ponat, in quo ♂: Qui ſi Orientalis, fulgeat, vel Borealis ea ſe ponere in parte cogitur; pro comperto enim eſt, vt Sol armorum comas, animales ita ſpiritus ♂ conuerſit: latitudinem debet ſub examen ponere, illoque ſemper diſponat acies in loco, à tergo vt ſibi, vel ſimul ſignum, non autem ex aduerſo extet. vigilanter eſt etiam neceſſe, vt exercitus Solis radios ferire, inimicorum frontem curet: illos eoquod ad ſequendum hos ad fugam proprijs adſtringet Phœbus fulgoribus: Ipſorum adde, quod oculos adictus cœcat. Ita Sol, ac Planetæ apud Cannas in Carthaginenſium fauorem, qui terga Soli auerſa, cum Orientem ſcandere, habebant, in Romanos pugnarunt, qui Apollineos bellabantur contra radios; & ex hoc fortè cecinit Debora Solem, Stellas, ac Lunam ſui, proprio cum in ordine per- G manerent, defenſionem ſuſcepiſſe; ferrea verò perpolire indumenta, clypeoſque oſtendere nudos moderator Exercitus, cum reſplendeat Luna, milites iubeat: gladiorum atenim reflexus hoſtium perterrent oculos, animoſque tẽpore nocturno excutiunt: ſed ſi comẽtes belli ſpatio ſeſe in Cẽlo demonſtret, propriæ in auxilium partis exponere illius aſpectum debet, illoque ſeſe con- H ſtituere in loco, ipſius ex quo motus incæpit, ac progreſſus, curſum etiam, quem ipſe facit imitari. Varia belli Sors cum latitudinem vertit ♂, & motum, vel cum retrocedere iam videtur; ſed ſi in hoſtili Ducis Horoſcopi aſpectu, vel rei ſignificationis, pro qua tractantur arma, ille perſtat. maximè debent audaciam diffugere copiæ: valdè namque in ſeptima horoſcopus receptus nocet, bo- I no autem in Domini aſpectu ſecundus habetur: ſi radio ♂ infelicem habet ex prælio ſe retrahat, & omne fugiat; quod quiuis Planeta infelicem ſignificans, teneat. Minimè, qua de cauſa permittere Duci conuenit, vt, ſe abſente, aliquem in hoſtes faciant milites armorum tumultum: vt prudenter Aeneas egit, ſuorum cum abire vellet, iuſſis frænans audaciam ita in 6. Aeneid. K

Ne quam, ita diſcedens præceperat optimus armis,
Aeneas, ſi quæ interea fortuna fuiſſet,
Ne ſtruere auderent arcem, neu credere campo
Caſtra modo, & tutos ſeruarent aggere muros.

Secundarij qui Duces extant, ac imperantis alterius nutu, ſiue iuſſu imperant,

A rant, ipſorumque ſaltem ductu rem gerunt Centuriones, Tribuni, Capitanei ſunt, & cæteri, qui & impetu debent excellere, ac celeritate, prudentiam quãuis habeant nullam, haudquaquam tamen, vt huiuſmodi omnes habeantur, expedit, alij namque audaciter conuolare ad pericula ſuaſque ad tempus, vires effundere debent, nonnulli fræno contineri ſolent.

B Videri autem debet qua eueniat cauſa, vt alter Fortuna polleat, aduerſam nonnemo habeat, qui Ducis munere fungitur. Multa, circa hoc, poſſunt occurrere. Et primum aut Ducis ſagacitas, militariſque artis peritia, vel prudentia, hoſtiſque hebetudo, ac temeritas: qua de re vnumquemque ſuæ ſibi Fortunæ auctorem eſſe dicunt ſenſati, vt magis vni faueat, quàm alteri victoria exercitui, & vbi cætera etiam ſint paria, C Numinis diſpoſitione fit, vt ſecundiori huius potiùs, quàm illius vires formã progrediantur. Quod Annibali forſan, ac Scipioni pari pugnantibus, & numero, & potentia ſucceſſit: æquales enim peritia (ni Annibal ſuperior) erunt: quod ſi virtute Carthaginenſes Romani præſtarent: illorum Dux tamen prudentia præibat: euentus atenim belli pro D Scipione magis, quàm pro Annibale ſuum præbuit fauorem; deſtinatum ex eo quia Romanis, haud Carthaginenſibus Orbis erat Imperium. Hinc alia poteſt ortum quæſtio habere, cur nimirum Dux ille, qui ſecundam ſibi ſortem haberet infelix poſtmodum euaderet? quæſito huic reſponſum extaret, id aliquoties euenire, inferiori eo quod pugnarit antea cum Duce: præſtantiores poſtmo- E dum, vel æquales inuenerit, aut etiam proſpero ſtrenuos in euentu, deteriores alio in conflictu milites regeret; vel denique robuſtius ex eo quia primis corpus illi eſſet in prælijs, infirmitates verò in ſequenti contraheret, atque increſcente annorum ſerie vires amitteret etiam valer.

Opportuno autem hic modo poteſt ſub examen quæſtio venire; An Impe- rator ſcilicet, Rex, vel Princeps proprij, F quem exercitus curæ præpoſuit, per factum Ducis in obligatione reperiatur, vel Duces valeant ſolum compelli? Hęc vero ita mihi definienda eſſe diſquiſitio videtur: vt aliquis nimirum valeat per id adſtringi, quod ſuæ voluntatis miniſter fecerit, ſiue huius qua extet expreſſio, ſiue præpoſitionis colligi ex natura valeat, quod æquè mihi fundatum, & maximæ coniunctum rationi videtur, per G Text. *in l. 1. ff. de inſtit. action.* quo in loco. *Aequum eſt, ſicut commoda ſentimus ex actu inſtitutorum, ita etiam obligari nos ex contractibus ipſorum, & conueniri.* Ille autem inſtitutor, qui alicui, vt id gerat, negotio, ineſt: cuicumque hac de cauſa, qui fuerit præpoſitus rei inſtitutoris iuſtè nomen conuenit. *l. 3. & 5. ff. eod.* Vnde qui negotijs inſtitutorem præfecit exercendis, in ſolidum ipſius nomine, in obligatione habetur. *dicta leg. 5. cum quinque*, §. *ſubſequentibus, & l. 17. ff. eodem*: hoc in loco: *Inſtitutoria non ſolum competit actio aduerſus eum, qui præpoſuit, ſed & redhibitoria, & ex ſtipulata in ſolidum actio danda eſt.* Dempto ſi tamen prohibitionem emiſerit, aut etiam clarum, ne cum ipſo contraheretur, omnibus fecerit. *l. 11. §. 2. & l. 17. §. final. ff. eodem*; vbi, *Tali enim caſu exceptionem* I *dandam; ſed ſi ex eo contractu aliquid in præponentis vtilitatem curſum ſit, replicari de dolo malo oportet: nam videri eum dolo malo facere, qui ex aliena iactura lucrum quærat.*

Nulla tamen ratione quidquid inſtitutor egerit, illum, qui præfecit, in obligatione ponit, ſed circa id ſolum, cuius habuerit curam inſtitutor: ita vt ſi ad mercium fuerit diſtractionem præpoſitus, qui eum inſtituit actione exempto K compellitur: quod ſi ad emendum ex vendito ſolum tenetur, minimè verò adſtringi poteſt ſi, cum ad emendum conſtituerit, ille vendat, nec ſi ad vendendum, & is emat. per Text. *in d. l. 5. §. ſi ei, ff. eodem*: cui arridere videtur Text. *in l. fin. tit. eodem.*

Ex quibus deduci poteſt, duobus vt

mino-

A minores Duces modis, proprio ſupremum facto valeant adſtringere, vel cum faciant quod probabili iudicio ipſorum adeò in munere contineri iudicatur, vt eo conceſſo id etiam ſimul permiſſum intelligatur, quo excluſo ad officium ſpectantia commoda nulla ratione finem valeant habere: ſiue ſpeciali ex præpoſitione illis nota. Quorum agitur in fauorem res fuerit, aut intereſſe clarè demonſtretur, prout declaratum fuit ex Vgo. Groth. *de iure belli, & pacis lib. 3. cap. 22. nu. 2.* Qui tertio in numero alios addit eſſe modos, quibus, cum antecedat miniſtrorum factū ſummus in obligatione ſit Princeps: hoc autem dupliciter valet haberi, aut ſi conſenſus interſit: aut etiam cum per rem oſtenditur, quæ non ſolum expreſſa, tacita videatur at etiam, rathihabitio. Factum enim poſt negotium, quod antea mandatum, ipſa operatur. *l. 7. ff. de inſtitut. actio.* Prima compellitur forma, cum locupletior è re fuerit effectus. *l. 10. ff. eod.* Eo namque in caſu ipſius præſtare contractum debet, vnde commodum accipiat vel de commodo abire velit. Minimè ex aduerſo tamen iniuſti dici non poſſunt, iniecta cum improbent pacta, quod autem ſine pactis haberi non poterat, ſibi retineant: exempla in hiſtorijs occurrent multa ex eodem Grot. *loc. cit.* adducta.

Vigilanter autem aduerti oportet, quod ſi minor Dux mandati exceſſerit fines proprio ad promiſſa nomine tenetur, præpoſitionis etenim ſeruari conditio debet. *l. 11. §. 5. ff. eodem.* quo in loco. *Si certa lege, vel interuentu cuiuſdam perſonæ, voluit cum eo contrahi vel ad certam rem, æquiſſimum erit id ſeruari, in quo præpoſitus eſt.* Sed ſi dolus interfit, maius nimirum ſi ius, quod per ſe habeat, non exercuerit, de damno culpa dato adſtringitur: pœnam immò, crimini quæ apta videatur, ſubire cogitur. Grot. *loco cit. num. 4.* Nec aliquo huic obſtat reſolutioni modo. Text. *in l. 11. §. 4. ff. eodem.* qua in parte affirmatur, præponentis reſultare in detrimentum inſtitutoris dolum: iſtud namque vim habere, id circa negotium intelligitur, cui fuerit ille præfectus, vt colligi poteſt ex §. *ſubſequenti*. Quod neutiquam procedit, ſi mandati exceſſerit fines: præponenti namque illo non affert detrimentum in caſu dolus.

Ex bello autem tranſigere ad exercitus Ducem haudquaquam ſpectat: nec enim tranquillum arma in ſtatum adducere belli pars gerendi habetur: ſi maxima immò Dux fuerit poteſtate miſſus, debet hæc interpretationem, circa ductum excipere: vt Grot. *lib. 3. cap. 22. num. 7.* affirmat: Cum in priuatis namque difficiliori ex generali mandato forma tranſigere ſit licitum. *l. mandato, ff. de procurat.* Maiorem publicis hoc habebit in miniſtris efficaciam: Longè vero alia ratio, cum Ptinceps vehat arma, exiſtit: liberam hic etenim diſponendi retinet facultatem. *l. 3. ff. ad legem Iuliã Maieſtatis, argum. l. vnica, C. vt arm. vſus inſc. princ. interd. ſit.* Quod ſi autem ſupremus haud habeatur dominator; Dux conſulere, cum ineſt occaſio, ſenatum compellitur, quod perpetuum neutiquã extat, neque ſemper ſors permittit: inducias atenim illo condere poteſt modo, & inire, quo exercitus permiſſum eſt duobus contrahere: Pacem tamen haudquaquam inijcere valent; diuerſum namque ius permanet; belli quoniam, ac pacis facultas ad Maieſtatem; ſummamque pertinet Remp. *l. 3. ff. ad legem Iuliam Maieſtat.* Quas ergo conuentiones Duçes pangunt belli, demptis inducijs, pacis eoquod in genus haud veniunt dixit ſponſiones Poſthumius Conſul Romanus in populi concione, ſic: *Cum me ſeu turpi, ſeu neceſſaria ſponſione obſtrinxi, quia tamen quando in iuſſu populi facta eſt, non tenetur Populus Romanus*: vt etiam ſcripſit Liuius *lib. 8.* Optimè qua de cauſa iure quidem, per quam Religioſus, & publicæ in obſeruatione fidei conſtans S.P.Q.R. Ducum niſi primum ſtatutis propria interueniſſet authoritate in obligatione ſeſe nequaquã poſitum reputabat: Salluſt. *de bell. Iughur.*

A sic teſtatur: *Nam ſi non contraxiſſent conditione hac, ſi Senatus, aut Populus ratum habeat, improbata pactione, quæ Duces ipſi, non ſeruata fide, ius gentium violare credebantur, hoſti dedebantur. & l. vltima, ff. de legat.* Exempla penes Liuium Plutarchum, & Dionyſium inueniuntur. Vtrumque verò moderata debet accipi forma: vt Ducibus nimirum, aut legatis breuiores tantum, non, quæ nimis
B longæ inducias cõcedere ſit permiſſum: hæ nam interdum periculo non carent DD. *in dicta l. 5. ff. de pact. argum.* Text. *in l. qui Romæ, §. Callimacus, ff. de verb. obligat.* Suam an verò in fidem recipere hoſtes valeant: & ſi egerint, Princeps etiam indulgere compellatur: tutior in hoc aduerſa videtur ſententia: exemplũ namque habemus è Rege Neapolis Ferdinando, qui Cæſarem Borgiam Alexãdri Sexti natum perpetuum deiecit in
C carcerem: ex Vrbis licèt Præſide Conſaluo receptus in fidem fuerit: cumque ille datam poſceret promiſſionẽ obſeruari: hoc Rex à ſe non deuenire, nec è Præſide poſſe. Puram, qua de cauſa, qui accipitur in deditionem, illo iudicatur iure deſumptus, vt è Summi arbitrio Principis ipſius dependeat ſors. Illo autem in caſu, quo Dux in errorem propter imperitiam dilabitur, veniam vt è
D Rege obtineat magis dignus iudicatur, quàm pœnam: dedecoris ne in poſterũ formido pauidè cautum reddat; ſæpiùs enim accidit, vt quod in ſignis præponitur cum tractantur arma prætereat. Maxima ideò (vt vſque ſunt ſoliti) oſtẽderunt prudentiam Romani, qui luctuoſa cum rediret è clade propè cannas accepta, Varroni, vt gratias cum Senatu
E agerent occurrerunt, dum tanto ipſe in conflictu rebus non deſperaſſet.

Regiones autem, vel Vrbes, quæ bello acquiſitæ, Ducum non habetur in poteſtate concedere: Syriæ namque Regnum Tygrani, quod è Lucullo datum, Romanus eripuit populus, vt Iuſti. 40. *hiſt. lib.* teſtatur. Nec vllo modo Sophonisba, quæ à Maſſiniſſa fuerat capta (vt Scipionis ſententia) Romani & Senatus, & populi, niſi arbitrium interueniſſet F
dari poterat libertati: vt ex Liuio *lib. hiſt.* 30. conſpicitur. Acquiſita verò condonare Ducum aliquo modo eſſe in poteſtate affirmat Vgo Grot. *lib. 3, cap. 22. num. 9.* Plurima eoquod oppida, quæ ſaluæ ſub vitæ conditione, libertatis incolumitate, vel bonorum ſummæ arbitrium poteſtatis exquiri haudquaquam ſæpius tolerant. Prudenter propterea cum ex Senatuscõſulto facultatem Caius Marius deſumpſiſſet, vt Imperij, at G
Romani Maieſtatis ad conſeruationem populi vigili operam daret cura: illa conceſſum fuit in poteſtate, vt ſpondere, atque tribuere immunitatem poſſet proprij, ſi ad tutamen regiminis, ſplendoris augmentum, periculique fugam deberet adeſſe: vt Idem loco ſupra citato. His autem in Ducum pactis, alie-
H na eoquod agunt de re, ſtricto, quatenus Natura patitur contractus, interpetrationem ſortiri voluntas debet modo: nè ſcilicet ipſorum è ſtatutis Principis, vltra quam vellet, compelleretur mens, vel ipſi aliquod ex muneris damni ſubeant exercitio.

DE NECESSITATE CONSILII

In belli, & Status ſumma: & de Electione, & qualitatibus Conſiliariorum. I

Cap. 11.

OMnes in mundo mortales conſilio indigent, & multo magis Principes: tùm ex eo quia multa verſantur per negotia: tùm eoquod tot ſua ſub ditione populus continent, quorum ad K
regimen ſumma requiritur prudentia. Nam in Salluſt. Fragm. *Multa curæ ſummo imperio ineſt, multi ingentes labores.* Qua de re optimum habetur ſua conſiliarios in ſocietate ſuſcipere; partim, quia graues Reipublic. curæ ſocietatis munere leues redduntur, partim quod audaci non effeciſſe auſu negotia Principem dici poteſt, cum ſuo non ſe re-

xerit

A xerit iudicio: sed sapienti animo patrasse putetur: cum dicat Menander.

Sapiens eris sapientibus sæpè assidens.

Et non immeritò Sallustius *de Republ.* ad Cæsarem ait. *Omnia Regna, Ciuitates, Nationes, vsque eo prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerũt.* consilium etiam habemus Proverb. *cap.* 20. *Cogitationes consilijs roborantur, & gubernaculis, hoc est prudentia, & consilio*
B *tractanda sunt bella.* Monet etiam Procop. *de bello Vand. lib.* 2. *Negotium consilio præuenire oportet, decidentem verò post factum pœnitere stultissimum.* Quod idem ante eum legimus scripsisse Eccles. *c.* 32. Paraclito dictante. *Fili sine consilio nil facias, & post factum non te pœnitebit.* Hoc etiam suis Othon dictis confirmauit dicens. *Quid vos pulcherrimam Vrbem hanc domibus, ac tectis, & congestu lapidum stare creditis?* *Muta isthæc & inanima intercidere, ac reparari continuè possunt; æternitas rerum, & mea, cum vestra salus in*
C *columitate firmetur.* Eoquod tanta vis extat consilij: vt benè Iulius Cæsar *lib.* 1. *Ciuilium.* *Non minus Imperatoris esse* (dixerit) *superare, quam gladio.* Optimè igitur Aristides testatur: Xersem, qui multa hominum millia contra Græcos adduxerat, nec terra, marique capi poterat, vnius Themistoclis exsuperasse
D industriam. Sanè aduersus hostes, non armis solum; sed consilio in primis vtendum est: nam cum consultatione possumus superiores euadere, quid opus est pericula suscipere? Intestẽ sit Hiero Siciliæ Rex, qui, vt Lucius perhibet *lib.* 3. Cum optima contemneret consilia, Senatusque authoritatem pro nihilo haberet, ac leges propria violaret ex lubidi-
E ne cruẽtam subire mortem coactus: quo etiam fuit ex Suetonis relato *cap.* 28. Cæsar ingenio, qui non solum dum Consul, verum etiam cum dictaturę ornatus existeret splendore Patrum neutiquam vsus consilio fuit, optimè qua de causa Valerius Flaccus dixit.

---Non solum viribus æquum
Credere, sæpè acri potior prudẽtia dextra.

Hac autẽ suam ponebat in virtute gloriam Tiberius; qui datis ad Germanos F.
literis: se nouies à Diuo Augusto ipsorum in Regiones missum, plura consilio, quàm vi perfeciſſe dicebat: vt affirmat *lib. Annal.* 2. Tacit. Eius autem in factis alius, cum Imperator vsus non erat, vt Prouinciarum præsertim quæ nimis distractæ, defensionem susciperet; qui & sæpiùs asserebat. *Consilijs, & astu externas res mollendas, armis procul habenda, non omnia viribus superantur, non velocitate, sed consilio, & sententia.* & vt cũ Tacit concludam *in lib.* 13. *Annal.* Pleraque in cardine sunt, auspicijs, & magis consilijs, quàm telis, & manibus geri solent. Idem enim dicit 3. *histor. Initia bellorum fortunæ permittenda victoriam consilijs, & ratione perfici.*

Perneceſſarij ergò tàm domi, quàm belli Consiliarij exiſtunt, qui duplici præfici untur muneri; alia namque non-
H nulli ex parte bellicas incũbere ad res, ex altera plurimi quæ ad pacem pertinent, curare debent. De vtriſque hac de causa generalem instituam sermonẽ: cum dotes, quæ in statu Consiliario inueniuntur, debeant nec non in eo adesse, cui bellicis onus imponitur de rebus: has autem, & insitis, & quæsitis consistere in bonis pro comperto est.
I Et:

Ingenium primò fulgeat præclarum: illi namque adsint, qui & ciuilibus maximè apti negotijs extent, & mediam teneant in se iudicij normam: acres etenim, & acutæ esse mentes non debent, immò potiùs moderatæ. Primi namque generis neutiquam idoneæ ad consilia reputantur; sed, vt Q. Curtij *lib.* 4. sen-
K tentia fuit, ad noua magis, quàm gerenda sese applicant ad negotia: de vitę immò tranquillitate apud Senecam: Magnum rarò ingenium, quod mixturam non habeat dementiæ reperitur; &, vt cecinit Euripedes.

Mens, quæ sapit nimium non sine damno sapit.

Sapere autem necesse, at plusquam sapere nocet; quemadmodum de Tiberio Cæsare *Annal.* 6. Tacitus affirmauit

A qui ſagaciori conſiliorum ad miniſtros diligentia eligebat, ſuo quos pares ingenio, haud quos idoneos conſpiceret. Non inæqualis verò ſtudij fuit Ludouicus 11. Galliarum Rex: vt teſtatur Cominæus *lib. Commentariorum* 3. Per quam rigoroſa qui forma hominum ſub examen ingenia ponebat; nec ipſi Carolus Quintus locum ceſſit, qui acerrimum, conſiliarij cum delectum faceret adhi-

B beat ſtudium: Quod autem in cauſſa Probum ſit, ac mediocre Principum conſiliarijs iudicium: non mentis, adeo excelſæ, vt omnia ſtatim agere, quærat: ſed magis tardæ, quæ maturos emittere partus ſolet: cum ex Thucyd. *lib. 3. in orat. Cleon. Hebetiores, vt plurimum, melius, Rempublicam (videantur) adminiſtrare, quàm acutiores*. Huiuſmodi autem vt Principi ſint conſiliarij, ea debent eligi

C forma, quam Tacitus in Agricolæ vita præbet, vt *Non ſtudijs priuatis, nec ex commendatione, aut paucorum precibus mouentur*. At Princeps diligenter inueſtigare, illorumque naturam, publicamque de illis, noſcere curet famam; Particularis enim vox inducere ſæpè ſæpius in errorem Ducem tentat: ipſi autem vt perupti ſint, dicere poſſint, quæ & Plinij habentur in panegyrico. *Tales, ne*

D *crede, qualis fama cuiuſque eſt.*

Formæ dignitas, animi vt virtutem demonſtret, perneceſſaria ſecundo videtur: qualis enim corporis forma, huiuſmodi exiſtit, & animus: vt Panadem penes conſcriptum reſpicimus: corpori namque ſpiritus, & ſpiritui corpus mutuè correſpondent, quibus hac de cauſa membrorum ex natura indita pulchritudo fuerit, acutum plerumque ingenium,

E & idoneum ad ſcientias conceſſum ex Diui Ambroſij doctrina 2. *de virginitate*. *Species enim corporis, ſimulacrum eſt mentis, & figura habitatus*. Quod etiam in Eumenis Panegyrico ad Conſtantinum Imperatorem conſpicitur. *Nec fruſtra doctiſſimi viri dixerunt naturam ipſam dignæ corporum domicilia metari.*

Nulla verò forma ita pro veris debet hæc affirmari vt nihil euenire in contrarium poſſit, nec deforme corpus præclarum continere ingenium videatur; non rarò namque accidit, vt internis ea ſuppleat natura in bonis, quæ nouercali quaſi malignitate in extrinſeco ponere, aſpectu denegauit: Græca enim Sapho, quam nonam vocant Muſam parum indecenti licèt facie videretur, & corpore parem tamen ſuo, niſi Alcæum, habuit in cantu, de ſe ipſa in Ouidij epiſt.

F

Si mihi difficilis formam natura negauit
Ingenio formæ damna rependo meæ.

G Et ridicula quamuis Ageſilao Spartanorum eſſet Regi facies, omnium tamen ſapientiſſimus habitus fuit, qui

Non formoſus erat, ſed erat ſecundus Vlyſſi.

Debet in Conſiliarij, tertio, ætas etiã conſiderari, ſuperiorem vnde concedi locum vetuſtis oportet, inferiorem iuuenibus. *l. & qui orig.* §. *Præſes*, eo in H loco, *ſecundum ætates, & dignitates. ff. de muner. & honor. & l. 2. C. de princ. lib. 12.* ibi. *Quæ longis, prolixiſque ſtipendijs defeſſa iam ſibi pollicetur ſenectus. & l. ſan. cimus*, in qua *iunctis Conſulum honoribus, & priuilegijs ex anteriori tempore. C. de Conſulibus lib. 12.* & Gloſa, & Doctores *in l. eum quid, ff. ſi certum petatur*. Tiraq. *de iure primogen. in præfat. num. 165.* Vt ſcriptum namque Iſocrates reliquit *epiſtol. 6. ad Iaſ. 1. lib.* I Experientia, & multarum vſus rerũ ſenes magnopere inſtruit, ac facit, vt acutiori, quod expediens habeatur, lumine, quàm alij videant, eo quod vt Liuij *lib. 3. ſentent.* feruotem in dies, & audaciam fert iuuentus, conſilium verò augmentum per tempora deſumit: vitia enim ſeneſcunt, dum matura ætas redditur, vnde rerum ipſi eligi propter experientiam debent: multum K namque in populi rebus verſati ſunt per ſpatium, & magis, vel pacis in tranquillitate, vel bellorum in tumultu apti cõſilio videntur, vt de Repub. Tholoſ. *lib. 24. cap. 6. num. 1.* dixit.

Aduerſa etenim ex parte florida eſſe conſilijs magis idonea videtur ætas, cum ſenectus nãque intellectus debiles reddat operationes, infirmamque efficiat

phan-

A phantaſiam, inceptam cuicumque materiæ mentem oſtendit; ſopitis vnde ſpiritibus conſiliarij, quæ longè à bello eſſe debet, animus, & meticuloſus exiſtit qua de cauſa Bal. *in l. ſed & reprobat. §. amplius. ff. de excuſat. tutorum* affirmat; nullo modo è iuris diſpoſitione recedi, cum ſcientiam propter, ac doctrinam in Conſiliarium iuuenis eligitur; eòquod *in §. planè in Authen. de Monachis* ſcriptum habetur: neutiquam debere ſemper ſub examen ætatem venire; ſæpiùs enim viſum eſt cum Senatoribus, adiunctos eſſe filios, vt nobis reliquit Tholoſ. loco citato. Eoquod non æui curſu, at ingenij perſpicacia euenit ſcientia; ex Conſiliarijs hac de re neutiquam illi debent iuuenes depelli, qui adoleſcentiæ iam faſtidiuerint cupiditates; vt habetur ex Tacit. *lib. 1. hiſtor. 1. ſeuiens.* Vnde Tullius etiam ſuæ tempore ſenectutis, vt excellenti, ac eximia non exigatur ætatis progreſſum ex virtute aſſeruit: perfecta nam virtus vbi eſt, matura ibi etiã videtur ætas. Doctiſſimus autem Politicus Hieronymus Fracchet. 45. *in diſcur. propr.* tale circa opus iudicium præbuit; Martiales dimidio cum in æui ſpatio Conſiliarios exiſtere optimum eſſe dixerit: nimis iuuenes abſint; ob iuuentutis enim vigorem audaces, inſolentia non parum conſilia præbent; ſummo depreſſi annorum pondere non admittuntur, nimis enim cauti ob ſenectutis pigritiem habentur: cum vero aggreſſus debet hoſti Dux inferre, deſumi ex eis, virile quibus ineſt æuum conſilia debet, at cum ſuſcipi defenſionem oportet, ſenes conſulere melius reputatur.

Quid in ſilentio, quarto, ac taciturnitate virtutis? Magnum in Conſiliario eſſe debet. Neceſſaria namque, vt arcana claudat in pectore iudicatur. Oſorius enim *lib. de Regis inſtit. 4.* fidei eſſe munus, alto quidquid fuerit in exercitu ſtatutum, ſilentio comprimere affirmauit; ſi qui enim familiaris conſilium referat, magno ſe dignum odio reddit, quali adnexti ſcelere is debet, conſilium qui datum in fidem cum illo, qui eiuſdem haudquaquam particeps habeatur communicarit? Execrandus enim proditor extat, & patriæ quidem euerſor, quod fuit confirmatum è Simanca *de Republic. lib. 7. cap. 14. & 15. & de Catal. inſtitut. tit. 31. num. 8.* vnde Leonis Imperatoris in libello de bellico apparatu præceptũ. *In rebus occultis, & abditis fideles adhibe tibi, & temperantes viros, & taciturnos, & qui in ſua non aliorum poteſtate ſunt.* Cum huiuſmodi autem res, per quam ſecretę immò ſecretiores adeo permaneant, vt proptiam ad cognitionem haudquaquã requirant multitudinem, hac de re Iulius Cæſar penes Hircium *de bell. Afric. lib. 1.* ſatis monitos de hoc nos reddit: ipſiuſque namque exiſtebat conſuetudo, ſignatas dare tabellas, vt certum ad tempus locum peterent vniuerſi. Quod neutiquam neglexit Amilcar Pœnorum Dux, qui vt in Siciliam improuiſus appelleret, nullo modo quo iret explicare voluit; ſed enim tabellas; in quibus pars, quam tenere vellet inſcripta videbatur, gubernatoribus tribuit ſignatas, cum antea, ne quis legeret fuerit ab ipſo prohibitum, niſi prærorię à nauis curſu tempeſtatis eſſet violentia euulſus. Et meritò quidem penes Dionem Caſſium *lib. 57.* Metellus Macedonius talẽ, vt arcana cuſtodiret, curam poſuit, vt interrogatus qua de cauſa celeriter conſilio vteretur, nec patefaceret: reſponſum dederit: ſi meam conſiliorum conſciam eſſe veſtem noſcerem, protinus ex me abijcerem: vnde fideliſſimo hoc in Regno acres infliguntur in illos pœnæ, qui tàm ſi miniſtri, quàm priuati extent, geſta in Concilio patefecerint: vt in conſtitutione pragmaticali habetur. Et eo in loco ſcripſit Marius Muta. Communi etiam de iure punitiones, quę arcanorum contra explanatores impinguntur, licet hoc amicis actum exiſtunt. Decian. *tract. crimin. cap. 17. lib. 7. tom. 2. num. 3. qui nu. 4.* Mortis affirmauit ſubire illum debere pœnam, ſui qui ſecreta Principis reuelarit. per Text. *in l. ſi quis aliquid, §. transfugæ, ff. de pœnis.* Vitæ hac de cauſa munere ſpoliatum, 2. *in Re-*

gum

A cum lib. Ioab legimus, literas eoquod Vriam contra patefecit: Immo Siculum penes Diodorum *lib.2.cap.2.* legem conſpicimus in Aegypto fuiſſe, quæ linguã abſcindi ſecretorum tubicini iubebat. Et iure quidem optimo: quod enim in Reipub. iuuamen conſilia præberentur, ſi priuſquam ad mentis intentionem deducta: fuerint explicata? qui etiam Romanos apud conſilia iam ſtatuta ex ore
B demittebant, vel adhuc viui dedebantur igni, vel è laqueo ſuſpenſi mortem ſubibant: vt ſcriptum è Paulo *in dicta l. ſi quis aliquid, ff. de pœnis.* Nullum enim dubium ſuis prodi è Conſiliarijs Principem, & Rempublicam: ſi clara cæteris euadant conſilia; quæ nullum ob hoc interdum ſortiuntur effectum, ſummum immò afferunt detrimentum rebus. Prudenter ideo paucos aliqui Conſiliarios
C adhibent, cum rarum putent in multitudine taciturnitate. Prouerb. enim 20. ſcriptum habemus: *Virum autem fidelem quis inueniat*; & iſthoc apponunt remedium, vt quæ facienda ſint plerique iudicent; quæ autem iam ſtatuta ferè non nemo ſciat: vnde Perſas apud nullus vltra Principem conſilij conſcius exiſtit, in cuius rarò penetrale taciturni, fidique admittuntur Optimates: & propterea
D ſilentij etiam numen colunt; vt refert Damian. *lib.21.*

Id ſecretum nominamus, quod ne alijs declaretur vetitum à Principe deuenit: aut omne, quod ipſi detrimentũ, cum patefiat, valet afferre; quidquid etiam coram plurimis perpatratum è moderatore ſecretum contineri præcipitur. Gemin. *in cap. fin. §. 1. de hæreticis.* Cepolla *conſ.39. num.29.* Afflict. *cap. 1. quibus modis feud. amitt.* Decian. *loco cit. num.7.*
E

Hoc autem non voce ſolum, ſignis verum etiam, ſcriptiſque, aut alia explicatur forma, qua poſſit alterius peruenire ad cognitionem, & aures. Decia. *loco cit. num.10.* per Text. *in cap. omnes vtriuſque*, & ibi Abb. *num. 9. de pœnit. & remiſſ.* Et iure quidem optimo ſummum in ſecreti ſilentio pondus Romani poſuere: Minotauri qua de re ſignum in Legionibus habuere; vt quemadmodum ille alto conditus labyrintho delituis ſe dicitur, occultum ita etiam ſemper Ducis haberetur conſilium: vt eſt Vegetij ſententia *lib.3. cap. 6. num. 4.* Maxima enim laude ſe dignos præbuere Quirites cum dominarentur: ſic refert Mart. Lauden. *in tract. de Conſil. Princip. in 2. qu.* Tria enim fecere: vt ſanum ſcilicet conſilium ſecretum retinerent: ſuis pertinaciter inſiſterent dictis: nec datam frãgerent fidem. Concludi qua de cauſa oportet: vt ex 4. Regum *cap.6. verſ.14.* Regis proditores haberi, vt Reip. quos Principis videmus conſilium aperire. Tholoſ. *de Republ. dicto lib.24. num.27.*

Suæ, quinto, Conſiliarius tenax eſſe non debet: ſed lubens aptiori commutat illam ſententiæ: hi namque vt depellantur à Curijs Lacones oportet, ex aulis procul abſint, qui egregij licèt ſint, in conſilijs tamen (quæ & ſæpiùs quaſi hoſtilia) pertinaciter inſiſtant: in errorem illi enim incidunt, qui libertatem non moderatione poſitam, ſed in pertinacia dicunt. In Conſiliarijs ergo requiri veritas, nè illa taceant, quæ apta magis videntur, & ad auxilium idonea. Prudẽti hac de re ingenio Romani apud Valer. Maxim. *lib.4. cap. 2.* iudicarunt. *Non oportere eos priuatis odijs diſſidere, qui publicæ ſummæ eſſent iuncti poteſtate.* Eoquod vt dixit Appia. Alexand. *lib.2. Per iniquum eſt propter priuatas facultates Rempublicam in diſcrimine adducere: Nec abutendam occaſionẽ ad explenda odia: ſed potius Reipublicæ ſunt denandæ priuatæ iniuriæ: ignaui enim ſunt, & vani, qui adeo acres ſint, adeoque pugnaces, & ſententia ſuæ tenaces, vt nemini cedere velint, & putent malè cum honore actum ſuo ſi diſſentanea dare cogantur.*
F
G
H
I
K

Nullo igitur, vt aliqua Reipub. Patres pertinaces in ſententia perſiſtant, laudatur modo; ſapientis namque habetur, vt ſæpè in melius conſilium commutent: ſi enim duriores habentur, minimè aduerſarios inclinant, ſed contumaces reddunt; vt affirmauit Dionyſius

Ali-

A Alicarnaſ. *lib.* 2. Illos hac de cauſa, eligendos reputo, qui meliori ſunt mente, nec tàm iniquo perferunt animo, vt aliorum ſententiæ ſi res poſcat,& tẽpus, acquieſcant: neque indigno tolerent pectore, proprium ſi locum non habere in opere iudicium proſpiciant: huiuſmodi Neſtor, & Vlyſſes, qui penes Homerũ Odyſſæa,

Haud vnquam, neque concio nos, neque
B *curia dictis*
Audiuit pugnare, animo ſed ſemper eo-
dem,
Et ſentire eadem, atque eadem decerne-
re vidit.

Sed ſi apti, qui pertinaces in conſilio ſunt, Principi videntur, Iſocratis adhibere doctrinam in Paren. oportet; vt huiuſmodi ſcilicet rem, velut alienam, proponat, cum neutiquam tamen alio-
C rum contradicat ſtudio, neque illius periculum ſententiæ aperiat, vt indè verũ hauriat iudicium.

Libera, ſexto, quæ ad rem pertinẽt, mente adducat, de illis tamen claro ingenio adhiberi Conſiliarij non debent, quorum ad tractationem valent ſingulariter ſpectare. Ariſt. *in* 7. *lib. Polyt. num.* 15. Aut aliqua è ſpe adducti poſſint circa ea conſilium ferre, quæ aliquo ipſis
D iuuamen ducant, vel damnum: Idem, ex eo quia hoc eſſet, quàm propria, ſi Iudices in cauſa illos poneret Dux; nam dicebat Saluſtius in coniuratione Catilinæ: *Animus in conſultando liber inter alia magnos fecit Romanos*; ſæpius namque ipſos à vero ſpes abducit; Cicero enim *in offic.* 1. Plurimos haberi, qui liuoris metu quod ſit in cauſſa, licèt optimum habeatur, nullo proferre modo curant:
E cum & illa teruntij faciant, quæ Diuus Auguſtinus *de Ciuit. Dei ad Caſſalanam* 5. *lib.* 1. *cap.* 9. ſcriptum reliquit. *Quiſquis metu cuiuslibet poteſtatis, vel lucri cupidine ductus veritatem occultat iram Dei ſuper ſe prouocat, quia magis timet hominem, vel caducas res magis amat, quã Deũ.* Summa enim virtus in Conſiliario ſinceritas extat; vt illa ſcilicet, quæ ad bonum Reipub. ac iuuamen conducere iudicet, in medium aduehat; optima enim F
haudquaquam ſunt conſilia, quæ iucunda; ſed quæ in auxilium dantur, ac tutamen; ipſi enim inſtar medici habẽtur, qui non palato grata; ſed ſaluti apta, præbent Pharmaca ægrotis. Qua de, cauſa nulla Conſiliarius forma reputari ille debet, ſuo qui eloquio propriam, quæ praua ſit alios trahat in ſententiam. Vnde optima, quæ ad rem faciant ſequatur Dux conſilia; cum tanto enim G
illa ſint in pretio æqua pœnas lance antiquitus excipiebant, aliorum qui vti conſilio noluerint: vt legimus apud Valerium Maximum *lib.* 2. *cap.* 7. *num.* 6. *de externis exemplis*. *Carthaginenſes etiam Duces bella praua conſilio gerentes, etiam ſi proſpera ſubſequuta eſſet Fortuna, Cruci tamen affigebantur.*

Vitæ ſeptimo, quæri honeſta in Conſiliario fama debet: Iudicium eoquod H
tale circa Principem facimus, qualem, nobis, qui ferunt iudicia in rebus præbent materiem. Vnde ſi Conſiliarios probis eligat ipſe moribus, optimum & in ſe habere animum reputatur: ſi ex aduerſo, peſſimum: putidi namque hominis Conſiliarius ſuo ſentẽtiam imbuit dedecore; Vt hoc ideo Lacodœmones oſtenderent; cum peraptum è ſceleſto peruenire iudicium auctore vidiſſent; ex I
alio proponi iuſſerunt, vt malam in mutato nomine haud oleret famam: vt Tholoſanus enim *loco citato num.* 11. explicauit maius afferre iuuamen ſolent negotijs, qui exemplo inſignes, & gregariè docti habentur, quàm qui doctius, & diſertius mentis retinent acumen: & ex illis magis Reſpub. recipit, quàm ex his auxilium: qui ſua, propterea malè de fama Conſiliarij audiunt, Principi K
dedecus afferunt; mores eoquod in ipſis improbos diligere, ac nullam Reip. de vtilitate curam videtur habere; vt dixit idem *lib.* 24. *cap.* 6. *n.* 12.

Qui dubijs, octauo, conſilium de rebus præbent: vt explicauit Salluſtius in Catil. *Ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet; haud facilè animus verum prouidet vbi iſta officiunt, neque*

A *que quiſquam omniũ libidini ſimul, & vſui paruit, vbi intenderis ingenium valet, ſi libido poſſidet, eo dominatur, animus nil valet, magna mihi copia eſt memorandi.* P.C. *qui Reges, aut qui populi ira, aut miſericordia impulſi malè conſuluerunt.* Maximam hac de re ſolertiam Conſiliarius ponat, vt omni frænum affectui conſtituat, has inter Princeps ira, qua nil recto, nil attento confici valet, conſpicitur; vt eſt Ciceronis 2. *de off. ſententia.* Quietem iſte nãque affectus animi perturbat, rationis regimen euertit, ac omnes ſupprimit conſilium; quare cum Claudio Manilio Th. dicere oportet.

----Dÿs proximus ille eſt
Quem ratio, non ira mouet---

Plurimæ habentur, ac Duci poſſent dotes in medium, necnon debent in Conſiliario interuenire; quæ, cum Ducis potius ad examen ſpectent, illius diligentiæ relinquo. Præcipuas hoc in loco adnotaſſe videatur ſufficiens, quibus cũ exuitur quiſque admitti minimè ad cõſilia debet. Hoc, velut Canis ad Nilum, attingam; ſuperiorem ſcilicet cui locum dari ſit neceſſe, cum Doctores inſimul in conſilijs, ac milites habeantur; huiuſmodi circa rem quæſtionem inſtituit Alexand. *in l. Centurio num.* 24. *de vulg. & pupill.* Qui hac ſtatuit forma, quod militari doctor militi ſit inferior in actu, & viceuerſa miles in iuſtitiæ poſtponi opere debeat *in l.* 1. *C. de off. Vic.* quo in loco iſthæc reſcripſerũt Imper. verba. *In ciuilibus cauſis Vicarios Doctores comitibus militum conuenit anteferri, in militaribus negotijs Comites Vicarijs anteponi oportet.* Iaſon. *in l. ſi quis in conſcribendo num.* 4. C. *de pactis.* Gailla *lib.* 2. *obſ.* 118. *num.* 18. Et præcedentiæ circa materiem Sacro in Lateranenſi Concilio milites inter, ac Doctores tàm de ſedibus, quã in votis poteſt conſpici. Roccius *conſ.* 84. *per totum.* qui luculentèr plures per concluſiones quæſtionem ſub examen poſuit.

B C D E

DE HIS, QVAE AGENDA SVNT à Principe, vel à Duce in conſilio, & poſt illud.

Cap. 12.

F

LIceet Principi in exercitu viros, & prudentia, & doctrina inſignes habere, qui & eligenda, & fugienda perfecta iudicij trutina demonſtrent. cumque ſæpius accidat, vt vel ſcientia præſtantiſſimi, & ingenio nonnullos incurrant in errores, qui humana è fragilitate, ac natura, quę non eumdem ſemper continet tenorem, deueniunt: conſulere vigilantèr ipſi tamen debent, non ſolum, vt conſilijs præſentes extent; alienis verum etiam non ita rapiantur è ſententijs, vt propriam cum faſtidiant opinionem aliorum abducantur è dictis: eloquentiſſimus enim Iſocrates ille inquit: *Non aliorum conſilia, dumtaxat otioſè audienda ſunt, ſed ipſi quoque diligentiſſimè de rebus cogitare debemus.* Sapientis qua de re ad prudentiæ munus pertinet, vt nullo modo facili ſtatim trahantur fide, vt falſa, quæ in aſpectu decora, probent & adfucata prolabantur; ſana Principes etenim eligere, improba diffugere conſilia debẽt; vnde peritè quidem excipimus è Tholoſano *lib. de Repub.* 24. *cap.* 7. monitum; Omnium vt oculatus conſilia moderator audiat, quæque aduerſis fuerint explicata votis firma ratione concluſa, benè conſideret. & Caſſiod. 3. varia. *Eam eſſe regalem virtutem* (dixit) *celerius neceſſaria ſentire, & tardius in verba prorumpere.*

G H I K

Horatij autem Aniclochen præceptum obſeruari. Primo debet; vt Conſiliarijs nimirum liberam proprium exponere iudicum facultatem concedat; illo vt in caſu, quo dubia rei ſumma extet in promptu, qui eam ſub examen cum Principe mittant, habeantur, cum iuuenum prius, nè ſeniorum iudicia ſequantur, opiniones exigat; & vt Diuus

Gre-

A Gregor. loquitur *lib. 9. in Iob cap. 1. Ne antiquorum antiquitati tedant, neue pudore vitioſo illis contradicere nolimꝰ, & minus libera ſint eorum ſuffragia.* Auguſti etiam Cæſaris vtatur (penes Dionem *lib. 52.* exemplo: vt *In cauſis grauioribus ſententias non palam exigat, ſed eas in cartulis ſcriptas ad ſe ſolum, ne cui alij innoteſcant proferri iubeat, ſed & lectas ſtatim deleri, ſic enim vniuſcuiuſque ſententiã, certiſſimè*
B *cognoſceꝰ, ſi eam illi à nemine alio cognitam in perſuaſum habeat.* Maioris adde quod iuuaminis erit, ſi huiuſ modo ſententiã, illius poſtea expoſcat: vt de Sforcia ſcripſit Iouius in eius vita *cap. 119.* Qui hoc ſæpiùs diligenti obſeruabat forma, cum nullum teneret ordinem; ſed minimos interdum, potentiores non rarò variè conſulebat: quem tenuiſſe modũ Romanos olim conſpicimus è Dione,
C *lib. 39.* qui *In omnibus comitijs vbi quid cum populo conſultandum erat, prius priuatis hominibus concio dabatur, quàm magiſtratum tenentibus, nequis nimirum potentioris metu viam ipſe ſupprimeret; ſed ſumma cum libertate quod ſentiret exponeret.* Propterea vt ſincera ſuſcipiant Duces conſilia contrarium debent indicium ſimulari, ne ad id, cum oſtendat, omnes concurrant. Hoc feciſſe Magiſtrũ Equi-
D tum Annęum Memoranſi legimus, Narbonenſis cum circa Galliæ defenſionem in Caroli V. Imperatoris arma conſuleret exercitum, ex Gulielmo Belaio de ipſius bello *num. 9.* Cui etenim obſcurum eſt: Illam cæteros, cum propriam Dux mentem aperiat, pænè in ſententiam concurrere, quæque in contrarium habeant ſupprimere, ſeſeque ſilentio
E tradere. Agminum ſed enim Rectori nõ ſolum è ſermonibus linguam compeſcere, ipſo verum etiam aſpectu, ac vultu, ſua ne reuelent arcana, ſilere oportet: Cunctos immò, ſuum qui exponere iudicium quærant, admittere debet: Iſocrates namque ſcribit in Panete: *Interdum ſapientiſſimi falluntur, contemptus homuncio ſæpè optimum præbet conſilium*; cum conſilia verò expoſcit, oris alacritatem, affabilemque præſeferre placiditatem

F debet: vt expulſo timore poſſint quid in pectore condant circa rem Conſiliarij depromere: timor enim fidele numquã dari iudicium ſinit; vt eſt Senecæ *lib. 7. de beneficijs cap. 27. doctrinæ*: & Tacitus *lib. 3. hiſtor. Panidis conſilia incerta ſunt.* Cæſaris hac de re inſtar liberus omni debet ex affectu eſſe animus: vt Diod. *lib. 53.* teſtatur. Ille namque parem ſibi conceſſit facultatem conſiliarijs: vt ſi
G quid in re proponere aptum valerent ſeria ducerent forma, ſuamque Ducimentem aperirent.

Poſtquam verò data circa rem conſilia fuerint, citò exequi opus debet moderator, nec aliquam in negotio moram ponere cogitur: vt ſcriptum è Salluſt *in præm. coniur. Catil. num. 1.* Lento eoquod ſi conficitur ſpatio, vt cautiori ſibi poſſit forma conſulere, tempus hoſti præbetur: ſic habemus ex Comminei *hiſt. lib. 20. num. 20. de bello Parthenopæo.* Di-
H midiam namque victoriam ille obtinet ſuum ex improuiſo qui aggreditur inimicum: Cæſaris affert nobis Plutarchus in eius vita exemplum. *Quod autem videret captorum exordiam, & agreſſionem non magnam manum requirere in præſentia; ſed terrore potius audaciæ, & temporis celeritate præcipiendum (quippè perculſurũ citius inexpectatum ſe, quàm ſi cum apparatu ingrueret, impulſuram aduerſarios)*
I *imperauit Tribunis, & Centurionibus, vt gladijs modo accincti, relictis armis alij Arminum amplam Galliæ vrbem, quàm maximè fieri poſſet, ſine ſanguine, & tumultu occuparent.* Nec magnæ debent adhiberi huiuſmodi in aggreſſibus copię inermes eoquod aduerſus interdũ agitur: Athenienſes enim ex Vrbe digreſſi optimè ſe in hoc geſſere, Mineruæ namque ſacra celebrantes ſub veſte arma
K occultantes Lacedæmoniorum depopulati ſunt agrum, & propriam incolumes redierunt ad domum: ex eo quia priuſquam ſeſe hoſtes armaſſent, fuerat victoria obtenta. Debet etiam celeritas, cum ſeſe offert occaſio haberi: improuiſa enim, nec expectata hoſtibus terrorem arma incutiunt. Vnde non bonus

licet Caracalla Parthos, belligeros alioqui homines, dum nuptias agere credũt improuiſo cecidit miſerrimè impetu, ortum inde illud habuit, *Semper nocuit differre paratis*. Et Maximus ille Cæſar Imperator victorias acquiſiuit nonnullas militari eoquod in diſciplina cunctos in celeritate ſuperauit: proficiſcens enim incendi campos vetabat, ne hoſtis adeſſe videretur, neque ſuis commeatus deeſſet: vnde plura celeritate, quàm potentia confecit. Cum duas vero in partes conſiliariorum habentur in martiali mentes negotio diſtractæ, quæ in medio, & proba, videntur ſequi Dux cogitur iudicia: vt dixit Guicc. *hiſt. lib.* 8. *num.* 83. Qua de cauſa cum aliquid, vnde prouenire detrimentum videtur ſtatutum in exercitu fuerit maximum, cum illi reuocationem dederit, Dux prudẽtiam oſtendet. cumque moderatè valet opus adhibere à regiminis decore compellitur: hoc namque modo Cæſareus, & Aragonenſis Duces, qui bello Patauium obſidere ſtatuerant, cum inutilem fore obſidionem iudicarent decretum repellere conſilium in melius eſtimarũt. vt Guicc. *lib.* 11. *hiſtor. num.* 24.

Princeps autem cum diſcordes inter ſe Conſiliariorum habentur mentes, cũque vel hoſtis pœnitus deprimendæ vires, vel (vt illum ſibi deuinciat) conſeruandæ publicis debet in bellis media effugere conſilia; cum armorum enim in periculum impendet, aut illorum impetu attrahi, aut animi compeſcere feruorem decet, nec eo vim habet Solis conſilium, Meth. 2. Phaetonti datum.

Medio tutiſſimus ibis.

Sua enim, vel ſimulatæ pacis, vel cruẽti fœderis, pericula non deſunt. Vnde Franciſcum Galliæ Regem in conflictu captum, ac è Carolo V. Imperatore dimiſſum iniquus non reliquit animus: captiuitas namque non tàm liberum dabat illi aditum. Quod non tali modo Ferdinando Legionis Regi euenit, qui Alphonſi Luſitaniæ Regis cum capturã feciſſet humaniſſima illum tractans forma ita deuinxit animo, vt proprium offerret ille victoris arbitrio Regnum & Philippo Duci Mediolanenſi maximè arriſit fortuna, cum captis Nauarræ, ac Aragoniæ Regibus conſilia è Ducibus petebat, & cum pecuniarum alij exposcendum primum, certas nonnulli proponendas conditiones (quod medium) liberos quidam affirmarẽt dimittendos, hoc vltimum (extremum erat) ſequutus, illorum ſibi annexit pectora: vt dicit Soauedra in *Symb. Polit.* 85. Illo autem in caſu, quo feſtinatione res indiget, coniungenda celeritas: qui cunctatur enim nec fatis prouidet, nec certũ quidquam ſtatuit: vt exemplo Valentis *lib. hiſtor.* 3. Tacitus teſtatur. Neutiquã enim tot inueniſſet impedimenta Ioannes Primus Rex, qui cum Luſitaniæ coronam è Soceri ſibi morte deuolutam contemderet, ſolus primum illud in Regnum ingredi, ac exercitum conſequi ſtatuit, quo, factum vt Luſitani arma capeſſendi ſuumque inſurgere ad tutamen tempus haberent, quod minimè accidiſſet, ſi celeritate vſus arma protinus adduxerit, vt in ſupra citato Soauedræ loco videri poteſt.

Ciuilibus autem in bellis admitti media etiam nequaquam debent, quod Infans Henricus in montibus Caſtellæ facere negligens, & amicos perdidit, neque ſibi hoſtes deuinxit; huiuſmodi verò in caſu haud totã inferri animadueſſio in turbam debet: ſed aut omnimodo conniuere, aut inſigne aliquod ſeueritatis exemplum dare licet. Qua de re optimè à Tacito *lib. ann.* 1. reprehenſionem Germanicus meruit, qui cũ Germanicarum in rebellione Legionum conſilium accepiſſet, vt vel omnia illis, vel nihil concederet, aliqua permittens dignitatis cauſauit contemptum. Vrbanis attamen in rebus optima iudicantur media, vituperantur extrema: Populo enim, vt Tacit. *lib.* 4. *hiſtor.* inquit nec danda penitus libertas, nec auferenda: ille namque, *Nec totam libertatem pati poteſt, nec ſeruitutem*. Potentiam enim ſemper exequi Tyrannidis reputatur genus: vnde rigoroſo nimis Principi,

quod

A quod Galbæ, accidere poteſt, cum arctius, quàm pati gens poſſet, moderamen conſtituiſſet vitæ clauſit periodum enectus: ita *hiſtor. lib.* 1. Tacit. *Nocuit antiquitus rigor, & nimia ſeueritas*. Ideo ſapientiſſimè veteres in Dedali volatu Principis inuoluerunt regimen: vt ille enim nec Soli, nec mari pluſquam neceſſe accedebat, nè vel ab illo diſſiparentur, vel ab iſto madefierent cum alis
B ceræ, ita Reipubl. Rector non tàm ſublimiter, ſeſe rigori aſſocians, erigere debet, ne odium conſequatur ſubditorum, nec tàm vilitèr, & ad vulgi autã, vt in contemptum veniat; ſed medium tenere iter debet. ac rigoris inter clementiæque ſemitam incedens, dulciter, & ſine difficultate populi tranquillitatẽ obtinebit: qui enim omni pœnè Remp. vitio, maculaque deſiderat emendare,
C præ oculis ponat illud Tacit. *lib.* 4. *hiſtor.* quod *Vitia erunt donec Homines.*

DE HIS, QVAE BELLI, *& poſt id occurrunt.*

Cap. 13.

D CVM plurima inueniantur, quę belli accidere tàm in conflictu, quàm in caſtris poſſunt; operæ pretium iudicaui, vt præſenti colligerem, quæ deberent, in tractatu, adnotari; & quidem primo. In medium ſtratagemmata ſeſe offerre conſpiciuntur: Hæc autem nil aliud ſunt, niſi artificia quædam, quibus hoſtis deluditur, cum alio ſe in opere verſari Dux fingat, diuerſum tamen faciat; licèt autem Frontinus 1. *præfat. ſtratagemmata* dicat: *Quorum vis propriè*
E *in arte ſolertiaque poſita proficit, tàm vbi cauendus, quàm vbi opprimendus eſt hoſtis.* Doctiſſimus autem Fracchetti Politicus 71. *in diſcurſu*, non omnes, vel militares aſtutias, vel fictiones dici huiuſmodi ſolertias poſſe affirmat: illis vnde vti, & in ſtatus, & in belli negotijs, eſt Duci permiſſum: ingenij eoquod viuaces cum demonſtrent acumen, peruerſam neutiquam declarant naturam, ſuperioremque aliquoties reddunt exercitum, ac victorem: Tali prudenter ex cauſa, nullo ea prætermiſerunt Cæſar, & Alexander modo; vt conſpici ex Frontino valet: contraria quamuis in opinione, quidam neutiquam eſſe licitum reputẽt vt fraude, occultiſque vincantur hoſtes dolis, armata verum, dum ipſe permanet, acie fiant aggreſſus: vt dixit *lib.* 2. *Annal.* Tacitus. Taliter enim Achei odio G
proſequebantur ſtratagemmata, vt ſuos minimè hoſtes per illa quærerent ſuperare: vt Polyb. *lib.* 13. refert. Laudem vnde ab ipſo exceperunt, cum neque illuſtrem æſtimarent, neque ſtabilem vllam fore victoriam, ni palam, & arma ex ſtatuto cum aduehantur aduerſariorũ proprio deiecerint aſpectu animos. Hac fuit in opinione Florus 1. *cap.* 2. ſic. *Eam vir ſanctus, & ſapiens ſciat veram eſſe victoriam, quæ, ſalua fide, & integra dignitate parabitur.* Vnde Euripides in Rhæſo. H

Vir nemo mentis altæ clanculum velit
Occidere hoſtem.

Aduerſa etenim videtur, & humana ex iuſtitia, & cœleſti verior eſſe doctrina, cum, tàm iuxta Theologorum ſententiam, quàm Polyticorum, tutamen excipiat, ſi hoſti namque mortem afferre permiſſum, qua de cauſa circa rationem I
difficultas inhærebit? Diuus hinc Auguſtinus *in quæſt. ſuper Ioſue* 10. *Cum iuſtum bellum ſuſcipitur, vt apertè pugnet quis, aut inſidijs nil ad Iuſtitiam intereſt.* Plutarchus ex Polyticis affirmare non erubuit. *Fœderatum iniuſtè fallere impiũ, at hoſtes non ſolum iuſtum, ſed etiam ſuaue, & fructuoſum.* Eoquod hoc malum intrinſecè non habetur, ſæpè at etiam, vt victoria interſit, neceſſarium exiſtit, K
ac vtile: hoc modo Coninch *diſput.* 31. *de bello dub.* 7. *num.* 109. ſeſe explicat; dempto quod fides circa inſidias fuerit hoſtibus data: illo enim caſu obſeruari promiſſa debent; vt aſſerit Diana *par.* 6. *tract.* 4. *reſolut.* 10. ex Diuo Thoma 2. 2. *quæſt.* 40. *art.* 3. Quod nullum retinet in ſe vigorem, ſi talis coactè fides iniecta, extiterit: irritam eoquod vis promiſſionem

A nem efficit: aut graue cum etiam illa in communitatis, vel Reipublicæ damnum reſultat: læſa nec non ſi veniat Religio. Caſtrus Pal. *tom.* 1. *tract.* 6. *diſp.* 6. *pun.* 4. *num.* 4. Si is adde promiſſa cui fides fuerit, leges ex ſe prius violaſſet. Dual. in 2. 2. *tract. de charit. quæſt.* 16. *art.* 8. Illenamque fidei qui frangit leges, data vt diſſoluatur poſcit vulgatis iuribus, & eſt Text. *in l.* 1. §. 3. *ff. de dolo malo.*

B Secundo etiam loco 11. *in reſolutione*, Diana, ſi bello innocuos neci tradere, infantes nempè, fœminas, religioſos, & agricolas extet licitum quærit; pro quo affirmat ex ſe non poſſe, ac per directam hæc innocentibus damna intentionem ferri: ſed motus ratione valere: bellum eoquod pœna eſt, quæ innoxijs præhabito non duci ſtudio: ſed vehi per accidens ſimul cum damno poteſt cum nulla in detrimenti moderamine ſolertia

C ponatur: ſed vt victoriam Dux excipiat nulla ſit in cura; vnde ſi requiſitum vt bello finis ponatur, militum animi ſtimulos habeant, hoſtibuſque incutiatur terror, hoc videtur, Ciuitatem, Chriſtiani licèt colant, bellantium tradere manibus fas erit; ſua etiam ſi culpa cruciatibus inſontes torqueant, ſtupra fœminis, & oppreſſiones inferant, adulte-

D ria, & nonnulla, quæ tali euenire in accidenti poſſunt, pugnatores patrent: Duces attamen cum bellico tradunt Vrbes furori vetitam huiuſmodi rabiem in incolas efficiant, & quoad vires habent, ſæua impediant ex Molina *de iuſtitia, & iure tract.* 2. *diſput.* 120. Vt ſimili bona inſontium ratione armis diripi, ac per accidens poſſunt vaſtari ex Diana *reſol.* 12. Cum belli poſtmodum feruor ceſſat

E fieri damnorum reſtitutio debet; vt eſt Lorcæ ſententia *in* 2. 2. Diui Thomæ *ſect.* 4. *diſput.* 54. *num.* 10. & 11. Mobiles qui res victores non ſolum accipere, pro quibus conſentio, cum ſit de poſſeſſione, habebatur; omnes at etiam & belli ſumptus, & damnorum compenſationes armorũ exceptas è motu poſſe affirmat: hæc autem de nocentium bonis, Principis præcipuè, nec non communitatis confuſo diripi modo, tàm ex nocenti F etiam, quàm ex innocenti valent: de illis autem, quæ dominos habere inſontes compertum exiſtat ſumptus reſarcire prohibitum: ita Lorcæ doctrina.

An Princeps, tertio, iniurias in pacis fœdere, ac damna ſubditis illata valeat remittere, quæ belli cum accepta fuerint ſpatio prædam ſibi coniungant, vel an huiuſmodi obnoxij ſtatuto illi habeãtur? videri oportet? Hanc ſub examen quæ- G ſtionem poſuit Bensfeld. *in tract. de iniur. & damno dato cap.* 8. *concluſ.* 3. *quæſtion.* 3. Qui hoc modo, cum diſtinguat, concluſit. Vel cum non interſit neceſſitas, priuatum ob commodum, ac vtile, nec non beneuolentiã damna, iniuriaſque ſubditis adductas remittere omni Princeps modo contendit? & illo neutiquam in caſu talis, vel pacti, vel remiſſionis ad obſeruantiam tenentur, nec aliqua, ex H obligatione, forma liberi qui damnum adduxerunt exiſtere videntur, ex Diui Antonini ſententia in 2. *parte tit.* 3. *cap.* 4. §. 2. Armill. *in verbo bellum num.* 17. Hoſtienſ. *in ſumma de pœnit. & remiſſione*, §. *quibus, & qualiter.* Ancharan. *in regula, peccatum, de reg. iur. in* 6. *nu.* 18. Zaſ. *Apologia contra Eckium*, Vaſq. *illuſtr. controuerſ. lib.* 1. *cap.* 4. *num.* 11. Et belli quamuis Duces hac pacem ratione cõ- I ponant, vt datis de nocumentis, & quas paſſi fuerint accolæ, iniurijs talis eſſe actio non debeat, iuris quin via, vt ablata reſtituantur, & damni fiat refectio valeant agere: vt Hoſtienſ. affirmat *in cap. quanto de iniurijs.* Bal. *in l. vnica num.* 3. C. *de in ius vocando.* Gaill. tamen *in obſeruat* 57. *lib.* 2. *num.* 6. Dominum, vt huiuſmodi non ab opere liberet precatur.

K Vel publicam vt Princeps conſequatur pacem, & conſeruet neceſſaria iudicatur, quo in accidenti adducta vltro remittere damna, licèt non conſentiant ſubditi, valet. Baldus, Angel. Alex. Paul. Caſtrenſ. Iaſ. & alij in *l. conuentionum, ff. de pactis*, Iaſ. *in l. vnica, ff. de in ius vocan.* Alexand. *conſil.* 94. Ancharan. *conſ.* 106. Decius *conſ.* 520. Miſinghen.

obſer.

A *obſeruat. 9. centur.* 4. Cum alia enim pax obtineri forma non poteſt, mutua damnorum, ac iniuriarum, quæ vtrinque fuerint bellorum propter tumultus adductæ, valet compenſatio concedi; tali enim in caſu cum publicæ facta fuerit in pacis fauorem, inuitis etiã ſubditis vim habet; ita vt vſque ab omni, tàm ciuili actionem, quàm criminali expellantur; ob huiuſmodi namque neceſſitatem, pu-
B blicumque commodum, vt maiora belli euitentur damna vtiliter negotium Princeps, ac prudenter creditur confeciſſe. Illatum qua de re hoſtili manu detrimentum omnes æquo perpeti animo compellentur; Principi etenim, &, vt bellum indicere, &, vt fœdus inire poſſit, ius ineſt: pacem qua de cauſa cum induxerint illatum remittere damnum, ipſius ergo, valet *cap. in noſtra de iniurijs*,
C Afflict. *deciſ. 361. num.* 4. Iulius Clarus *in pract. crimin. §. fin. quæſt. 59.* Iaſon in *l. Barbarias num. 25. ff. de officio Prætoris.* Quæ equidem in conſcientiæ etiam foro vim remiſſio continet, cum debeat minus, è malis duobus, eligi: vt eſt diſpoſitio Text. *in cap. quod Dauid quæſt.* 4. Et tanti publicæ fauor vtilitatis habetur ponderis, ipſius vt cauſa rei dominium priuatæ, quæſitumque auferre alteri ius
D valeat Princeps. quod probationem ſuſcepit è DD. penes Gaill. *obſer. 56. lib. 2. in principio.* Taliter vt cum hoc ſuadeat commodum ſubditi vel domum, vel vrbi, qui propinquus extet, fundus, vt foſſarum fiat ampliatio, aut extruatur propugnaculum, valet demoliri. Si neceſſitas etiam poſtulet, ſuburbia ſolo dedere, flammarumque tribuere in prædam, ne hoſti domicilium comparetur,
E & Ciuitati ducant damnum, in fauillas reducere valent, per Text. *in l. ſi quando, in l. ædificia, C. de oper. publ.* Decius *in l. id quod noſtrum num.* 3. *ff. de regulis iuris.* Priuato namque anteponi publicum debet ius. *cap. Imperial. de prohibita pheu. alien. l. vtilitas, C. ne primipilo, leg. vnica, §. fin. C. de caduc. toll.* Cum publicæ verò vtilitatis, nec non neceſſitatis ergo rem auferet priuato, iuſti vt ſolutionem pretij faciat compellitur: vt Gail. F
obſeru. 56. lib. 2. num. 8. ſtatutum reliquit per Textum *in l. venditor, §. ſi conſtat, ff. communia prædiorum.* Felin. *cap. inter quatuor num. 6. de maioritate, & obedientia.* Roman *conſ.* 310. *l.* 2. C. *quibus cauſis ſeruitus pro proæm. libert. accipit.* Ex publico namque damni debet refectio euenire, vt penes Vgo. Grot. *de iure bell. & pac. lib. 3. cap. 20. num.* 7. Quæ igitur ſuperiori dictum in loco damnum circa G
vtrinque datum fuit; vt illud ſcilicet ad pacem conſequendam valeat Princeps remittere, nullo modo de illis, quæ fuerint ante bellum confecta, intelligitur ex Bensfeldio *loco citato cap. 8. concluſ. 3. quæſt. 3.* Huic autem ita Vaſqu. *1. illuſt. controuerſ. lib. cap. 4. num.* 11. declarationem dedit, ſi pacis nimirum tempore Iberus iniuriam Gallo, prædamque inferre ſit auſus, exortum quamuis inde H
bellum, armorumque ſequuta poſtmodum tranquillitas fuerit, hincque, & inde Princeps, quieto quæ tempore facta, remiſerit damna, ſub hoc minimè cadunt iure, nec vllo remitti modo poſſunt, habita niſi compenſatio fuerit; vt eſt ſententia Bensfel. loco cit.

Pro comperto igitur, nocumenta, & particulari quæ illata ſint incommodo, ac generali, ac iniurias poſſe Principem I
relinquere: habemus; publicum quo enim in caſu reperitur bonum priuatum ſuperiorem vtilitati excipere locum debet, in contrarium licèt municipalis exiſtat lex; ipſa namque commune, vt ſcopum, iuuamen habet, nec priuato vt ciuium commodo; ſed communi ſeruiat conſcripta videtur. Vnde ſuum oportet, vt ad finem dirigatur, publicæque conſultat felicitati, huius ſententiæ eſt Diu. Thomæ 1. 2. *quæſt. 9. artic.* 2. K
Illo hac de re in euentu commnnis, in quo vtilitas concurrit nullum ponere impedimentum lex valet, vt priuato illa diſpoſitio pro commodo, neutiquam retineat vigorem, vt exequatur. Damno valet propterea, & iniurias, quæ ſubditis fuerint illatæ. Rex obliuioni committere: ita Fortunat. Graff. *in l. centum*

ff. de

A *ff. de pactis*. Tale quo in loco desumit argumentum: Publica pacis extat conuentio per Textum *in dict. l. conuentionũ*. Sed publica valent priuatorum bona capi ex causis, *l. item si verbera*, §. 1. *ff. de rei vendic. l. Lucius, ff. de euiction.* Ergo pacis valent etiam ex conuentione publicè illata remitti damna, huiusmodi est Alexandri opinio *loco citato quæst.* 105. *art.* 1. *in fine*. quo posse in loco

B absque tyrannidis nota multa Regem publicum ob vtile à priuatis excipere bona ipsius fuit opinio. Eiusdem fuit sententiæ Nicol. de Lira *cap.* 8. *Regum*, dum in Regis asserit iure adesse, vt cum publicum Regni expoſcit commodum priuatorum desumat res.

Solet, quarto, in dubium sæpius reuocari, an data publicè hostibus debeat fides obseruari? & omni quoniam sacratiorem eam esse oportet, nullas affirmare necesse conuentiones, quæ fuerint

C cum hostibus iniectæ, pati violationem posse, cum & priuatis fidei, quàm hosti præbuit, ad obseruationem iure gentium cogatur. argum. Text. *l.* 1. *ff. de pactis*. Pro exemplo Attilius Regulus, nec non alij, qui apud Gell. adducũtur. *lib.* 7. *cap.* 18. *Noct. attica.* veniat; inuiolabili ipsi enim pectore fidem vsque seruabant. Vnde ignominiæ, si hoc non

D efficerent, maculam subibant: supremũ illa enim rerum nexus humanarum existit, & aliquid, hac de re, cum (licet hosti, aduersus quem inuehitur bellum) promittitur, obseruari firmè debet. Sanctus Augustinus *lib.* 2. *cap.* 19. Quamuis enim hostes habeantur, nulla homines desinunt esse forma: cuncti attamen, qui rationis aduentant ad vsum iuris ex sibi

E promisso capaces redduntur. Ergo hostibus, cum homines extent, obseruari promissa debent: vt est doctrina Vgo. Grot. *de iure bell. & pacis lib.* 3. *cap.* 19. *num.* 1. Istinc argumentum hoc discedit modo: inter quas alicuius habetur iuris communio, & obligationem contrahi oportet, at iuris quoniam gentium hostes inter etiam communio permanet. *l. vltima, ff. de allegationibus.* Consequẽs ergo est, vt obligationem quoque, nec p A non conuentionum fiat inter eos etiam communio. Pacta qua de re, quæ belli tàm inter Duces, quàm priuatos milites inijciuntur, ac hostes, firmam exigunt obseruantiam. *l.* 5. *ff. de pactis.* cum fidem enim Princeps frangit, iustitiam violat: vt Cicero 1. *off.* affirmat: Si prima namque haud habetur, posterior interuenire minimè valet. *cap. vbi sana* 24. *quæst.* 1. Qua euenit ex causa, vt cum Re- G & gi iustitiam administrare conueniat, promissæ obseruationi etiam fidei inuigilare non incongruum videtur: si eius namque integritas negligitur, vix regimen excipiet Respubl. magis etenim per ipsas, corporeos quàm per sudores hæc moderamen habet. *cap. in qualibet* 23. *quæst.* 80. Nil etenim esse in orbe potest, clariori quod in Principe refulgeat, quã recta fides, lumine. *l. inter claras, C. de* H *summ. Trinit. & fide cathol.* Qua de re fit, vt rigorosam, ipsorum quæ promuntur ex lingua, requirant obseruantiam: præcipuum namque, maximumque fundamen, stabilia per quod redduntur imperia, & sempiterna, fides existit: in Prouerbijs enim cõspicitur *cap.* 17. Nullo esse modo licitum, vt mentiens Principi sit labium, cunctis cum fœdior vitijs fraus permaneat, in illis præcipuè, qui I maiori ornantur dignitatis luce. Maior adde, quod illi turpitudo, apertæ quã violentiæ inhæret: vt dixit Thucyd. *lib. histor.* 4. Qua de re Andreas de Hyserna apud Tiraquellum *de nobil. cap.* 20. *nu.* 23. *fol.* 101. Pro factis nobilium haberi asseruit promissa per Text. *in l. nemo, ff. de integr. restit.* Quo in loco. *Nemo videtur ea re exclusus, ad quam Prætor in integrum se restiturum pollicetur.* Propterea dixit Bal. *in consil.* 317. *col.* 2. *vers. item varietas lib.* 1. firmum in promissis debere Principi, vt Angularem lapidẽ, Polumque in Cœlo, adesse. Quod etiam comprobatum in Onosandro *in cap.* 3. Cum eo affirmetur in loco, vt fides proditoribus, ac promissa ex Imperatore debeant seruari. Nec vllo in consideratione venire modo necesse, huiusmo-

di

A di proditores fuisse homines : postquam nãque hostium cum sectati partes fuerint, auxillum sibi venire illi respexerint, ea proprios conuertere animos ad beneficia, memoremque tenebunt circa opera mentem, hac de re Diu. Augustinus verum Africæ monstrum, cum ad Bonifacium scriberet, *Fides*, inquit, *quando promittitur, etiam hostibus est seruanda, contra quos bellum geritur*. Minas vnde à

B Deo in deceptores conspicimus apud Ezechiel. *cap.* 17. quo in loco *Et qui dissoluit pactum numquid effugiet ? Viuo ego dicit Dominus, quoniam in loco Regis qui constituit eum Regem, cuius fecit irritum fundamentum, & soluit pactum, quod habebat cum eo in medio Babylonis, morietur.* Nulla namque fides, vt fallax extet necessitate compellitur, nec aliquo remoueri præmio valet, vt Senecæ sententia

C *epist.* 89. habetur.

Illo tamen dicta in casu vigorem, quo legitimus cum existat fidem hostis præstet : si alio enim ipse agit modo, nec fidem seruat, rumpi & ipsi debet. *l. cum proponas*, & eo in loco DD. C. *de transs. l. Iulianus*, §. *offerri de actionibus emption. argum.* Text. *in l. si conuenerit* 14. *ff. pro socio*. Mutua enim compensatione paria tolli crimina debent. *l. viro, & vxori* 39.

D *soluto matrim.* iuxta illud,

Fallere fallentem, fraudemque repellere fraude;
Exemploque licet ludere quemque suo.

Ex aduerso tamen, cum pactæ inducię fuerint indistincta seruari forma debent, & fallentem decipere magnum esset crimen. Iason *in dicta l. cum proponas*, C. *de transact.* quæ venit ratio hæc. Ab eo cum nomen inducię exegerint; vt Alciat. inquit, quòd in dies ducantur

E arma, & interim quiescant, tranquillè persistere fas est. Lapsa enim desumi spatio vltio valet, quod nullo in pace modo cum perennis extet, retinere vim potest.

Quid circa infideles, & hæreticos? An fidem ipsis incolumen obseruari Catholici debeant? Maximus hac in re labor cum Orthodoxi minimè hoc illis præstandum affirment Doctores; huiusmodi verò argumentis opinionem roborant. Et primo eoquod tali statuerunt F & Lateranense Concilium, & Constantiense forma; cum nullo deindè fidem pacto seruarint Ioanni Hussio, & Hieronymo Praghẽsi Christiani Archiducum Austriæ Hispaniarum in Belgio ducto exemplo : ex eo quia tertio, cum hæreticis violate fidẽ Catholici tentant Pontificis per dispensationem impunè hoc C agere valent. Per æquiuocas cum demum explicationes datam rumpere fidẽ fidelis Iesuitæ docent. Huiusmodi autem argumentis responsũ præbet VVilhelm. ab Afferen. *in tit. de Idol. Princip. fol.* 302. Et circa primum equidem, Concilia, simpliciter, vt nullo fides modo seruetur hæreticis, constituere denegat; distinctionem tamen adhibet, vel honesta, & licita secundum Numen existunt, vel H pangi minimè debent. Vnde ad Conciliorum inspectionem aduersarios remittit, ne tenebris circumduci velint: circa secundum verò alia sese habere formarem de Ioanne Hussio, ac Hieronymo Praghensi asserit, quàm in hæreticorum somnijs veniat, & hac de re ad acta, vt cognoscatur, inuitat. Sigismundus enim Imperator saluum conductum Ioanni Hussio, & cæteris dedit, vt securus ve- I niret, non impunis patrare crimina posset; illum hac de re minimè violauit, cũ iustitiæ tradidit Hussium legibus aduersum, in manus : qui turam namque viã accipit, nulla consequitur forma, vt nefas in legem valeat cõmittere, nec Austriæ Archiduces contrarium dictis aliquid fecere : cum ipsi de Catholicis, nõ autem impios circa, & nullam tolerantes quietem subditos legem intulerint. K Hæreticis hac de causa nulla fidem violare modo posse, ac infideli concludi oportet.

Quæri, quinto, potest; an, cum necessitas compellat, ac vtilitas exigat, christianos deceat, vt infidelium vtãtur auxilio? Affirmatiuam de hoc præbent communiter Theologi, Canonistæ, ac Iurisconsulti sententiam, quos inter

Diuus

A Diuus Anton. *in 3. parte tit. 4. cap. 2. §. 11.* Armill. *in verbo bell. quæst. 8. conclus. 3.* Valentia, & Caietan. in 2.2. D. Thom. *quæst. 40. artic. 1.* Oldrad. *cons. 71. de iureg.* alias 67. habentur. Machabæorum hæc recipit confirmationem exemplo, infideles qui Romanos ad opem vocasse legũtur. *lib. 1. Machabæorum cap.* 8. Abbas etiã *cap. 8. de voto, & voti redempt. num.* 15. Fideles adde, quod vassalli aduersę domino sectæ auxilium ferre compellũtur. B Abbas *loco citato* per Text. *in cap. Iulia. & cap. si dominus* 11. *quæst.* 3. Hæretico hac de causa Carolus V. milite, cum Theologorum haberetur consilium, aduersus Germanos, aliosque vsus fuit. Quod & Augustissimi Romanorum Reges Ferdinandi II. & III. exequi minimè dubitarunt, qui nonnullos etiam diuersæ Religionis cultutores addictos in officiales, colonnellos, iusserunt, ac Generales. C Hac igitur motus facultate Alphõsus Castellæ Rex Turcæ Marsilij vires propriam excitare ad opem summa cum se è Caroli V. potentia conculcari timeret, nullo erubuit modo. Non hoc autem solum habetur licitum fideli at etiã Principi, qui subditus minimè habeatur, vt infideli iuuamen præbeat, ac mittat in auxilium pugnatores conceditur; D clarè hoc ex Machabæorum 1. cap. 11. videtur; quo in loco Ionathas Demetrio, qui infidelis, Regi milites adiuuamen emisit, ac Dauid Israel contra exercitũ Palestinæ Regi in opem præbuit; vt in *cap. 28. & 29. Regum* 1. legimus.

Quod intelligi tamen debet, cũ nullum eo ab auxilio scandalum, supernique iniuria Numinis deueniat, ac Religionis; vt pessimè sese in causa Franciscus Galliæ Rex gessit, qui Caroli V. E gloriæ æmulus, fœdus, vt ipsius obscuraret splendorem, cum Turca iniecit, inque Europam aduocauit; postremo sed enim in vitæ limine huiusmodi cognouit errorem, ac per paucis est detestatus verbis. Quamuis enim vtilis infidelium habeatur amicitia, diuini tamen bracchij nullo æquitas modo permittit, vt suorum opere hostium ad fines perueniamus nostros; ipsa immò infidelis F manus non rarò, quę pactis subscripsit gladium in amicos euibrat christianos. Orientale pro exemplo nobis veniat Imperium, quod Turcarum luctuosè decidit in manus, cum ipsis eoquod fœdus Paleologhi iniecerãt. Hoc etenim Deus, vt futura terrorem exciperent sæcula, permisit. Si tanta namque in Principes animaduertit seueritate, qui ab infideli opem exigunt, ac hæretico quid illis G eueniet, qui huiusmodi suscipiunt iuuamen, vt Catholicos aduersus arma ferant? vndè optimè ipsorum progressus deterior videtur, de quo Petrus Aragoniæ Rex numero habetur apud Mar. *histor. Hispan. lib. 12. cap. 2.* Ipse namq; Albigensium cum faueret hereticorum sectę in Francia, & arma è centum bellantium millibus fulta gereret, octingentosque ex aduerso Equites, ac mille H pedites in signis numerarent Catholici diuina stratus potentia opima prębens spolia reprobam emisit vitam; seuerius in Machabæos flagellum, qui cum Romanis cælesti non freti auxilio amicitiã, vt Græcorum aduersus vim sese munirent, conficientes Deum excitarunt, vt, duos cum amisisset Iudas Machabæus ipsorum Dux, qui & præsidio, & contra ictus hostium tutamini aderant, Angelos; miserè interiret; qua crimen pœna I eadem met ex causa eius fratres Ionathas, & Simon, qui in Principatu successores luerunt. Nec vllã retinere vim excusationem, quæ à fidelibus ducitur pro comperto est, vt naturali defensionis causa hoc ipsis extet permissum; cũctæ namque non sæpiùs circumstantiæ, ac etiam conditiones, quæ licita huius generis efficiunt cum hæreticis fœdera K interueniunt, quæ maius in se retinent pondus, quàm vniuersale illud scandalum, ac periculum, vt vera falsis opinionibus sit corrupta Religio, cum ipsorum & societas, & communio lethalis ad instar veneni magis in dies extendatur, aliorumque inficiat animos; cancerque sit, qui cito serpit, vbi nouitati, ac licentiæ sese addixerint mentes; vnde talem

A talem ob aduerſæ legis amicitiam cum hominibus minas à Deo in 2. *Paralip.* 16. *uerſ.* 7. & 9. conſpicimus. *Quia habuiſti fiduciam in Rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, idcirco euaſit Syriæ Regis exercitus de manu tua: ſtultè igitur egiſti, & propter hoc ex præſenti tempore aduerſum te bella conſurgent.*

Vtrinque, ſexto, diſceptatur an aliquo extet conceſſum in caſu, vt belli
B obſides neci dentur? Et dubiæ antequã ad reſolutionem cauſæ cum DD. deueniam, duo eſſe obſidum genera explico. Inuiti illi, qui ex hoſtium, aut victoris capiũtur vi vſq; dũ aliquid efficiatur aduerſa in parte, vel præſtetur, qui hoc impropriè ſortiuntur nomen; hi voluntarij ſunt, ac ſponte, vt pax iniecta ſeruetur, ſuumque pacta finem conuenta excipiant, inimici veniunt in manus.
C Henriquez *de fide inſſoribus cap.* 20. §. 59. *& ſeq.* Gail. *de pace publ. lib.* 2. *cap.* 2. *num.* 10. vtque pignoris loco teneantur Decian. *tract. crimin. cap.* 8. *lib.* 7. *tomo* 2. Quod bellico receptum vſu, vt in obſides nimirum filij præbeantur, teſtis eſt Sicar. *ad Rubr. C. de patr. qui fil. diſtrax. num.* 9. Hac forma tres Carolus Secundus Galliarum Rex Aragoniæ Dominatori Iacobo in obſides dedit filios: vt
D apud Collenuti *in vniu. hiſtor. Neap. lib.* 5. videtur, vt etiam Franciſcus dicti Regis moderator Papienſi exuperatus in prælio, & captus Carolo V. Imperatorij nec non Iberiæ Monarchæ natos præbuit anno 1520. vt refert Leiſdam. *hiſt. lib.* 6. Talis autem in ipſos poteſtas, vt velut ſerui miſſi fuerint, & capti, vnde cum illius non interueniat facultas condere teſtamentum non valent per
E Text. *in l. obſides, ff. de teſtam.* Ac etiam, qui conſilium præſtat, vel operam, vt fugam obſides arripiant: læſæ crimen patrat maieſtatis. *L. prima, ff. ad leg. Iul. maieſtat.* Non hoc tamen ex cauſa in ſeruos tranſeunt, vel capitis pœnã luunt, vel rerum, quæ domi relictæ, dominium condere licèt teſtamentum haud valeãt pœnitus amittunt. Quæ verò ab obſide bona, dum aduerſa mora facit in parte, F acquiruntur, fiſci veniunt in vtile. *l. Diuus*, & eo in loco Gloſ. & DD. *ff. de iureſiſci.*

Quibus ita ſtatutis diuerſæ fuerunt opinionis Theologi, quos inter affirmatiuæ tutamen ſententiæ ſuſcepit Filiucc. *tom.* 2. *tract.* 29. *cap.* 9. *num.* 191. vbi ſic. *Licet in bello iuſto, etiam obſides occidere. ſi hoſtes fidem fregerint, ea enim conditione dantur, vt hoſtes fidem ſeruent.* Sed tamẽ *de reſtitut. diſput.* 2. Bonacina *quæſt. vltima ſect.* 1. *punct. vltimo*, §. 3. *num.* 21. ita G *Poſſunt etiam occidi obſides, quibus non eſt data fides de ſalute, ſi comperti fuerint nocentes, ſi verò ſint innocentes, non poſſunt occidi, etiamſi illi, qui miſerunt non ſtent promiſſis.* Huic ſe coniunxerunt Villalobos, Ludouicus Molina, & cæteri, quorum ſectatur ſententias Pater Diana *lib.* 6. *tract.* 4. *reſol.* 20. Iſta verò vt humanior placere cunctis debet. Adnectitur
H Titi Liuij doctrina *dec.* 3. *lib.* 8. *num.* 28. *fol.* 255. *à tergo*, qui *Neque ſe* (dixit) *in obſides innoxios, ſed in ipſos ſi defecerint ſcituram, ne ab inermi* (Imperatorem intelliges) *ſed ab armato hoſte pœnas expetiturum.* Phlippi Comminei additur etiam opinio, qui in Regis Aloyſij vita *lib.* 2. *num.* 49. allatum è Domino de Conty Carolo Burgundiæ conſilium vituperio affecit; cum per illud perſuaderetur, vt violenta obſides enecaret morte, Diuinæ vnde afferens æquitatis exẽplum, tam ingens haud impunè ſcelus permanſiſſe affirmat, cum ille non longo temporis interuallo vitam amiſerit. I

Quid de illis, qui victas cum dederint vltro manus ſe hoſtis conſtituerunt in potentia? Duplici ſunt polyticorum ſententiæ in claſſes, aliqui facultati victoris indulgent, vt eſt Ariſtot. *in lib. polyt.* 1. *cap.* 1. qui *Nam lex conſenſio quædam eſt, per quam bello capta illorum fieri dicuntur, qui ceperunt.* Quod etiam Romanorum confirmatur exemplo apud Zonaram *lib.* 2. hoc modo. *Illis autem præcedentibus ſi triumphans in forum Romanum delatus, ac captiuos inde aliquot in carcerem duci, atque necari iuſſit, in capitolium aſcendebat.* Vnde & idem Cicer. 3.

A contra Verr. oratione ita clarum reddidit. *At etiam qui triumphant eoque diutius hostium Duces seruant, vt his per triumphum ductis pulcherrimum spectaculum, fructumque victoriæ Populus Romanus percipere possit; tamen cum de foro in capitoliũ currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent, idemque dies, & victoribus Imperij, & victis vitæ finem facit.* Contraria quidam verò extant in opinione, B ac inter alios Thucyd. *lib. 3 num. 36. fol.* 303. Qui Assimacum affert, & Laconem Plateenses Legatos Lacedæmonijs corã Iudicibus hoc modo. *Deditity, & supplices sumus, tales autem occidere lex vetat.* Et prima Salluſt. *in oratione de ord. Reip. num. 8. fol. 253. ad Cæsarem*, qua ipſi clementiam oſtendebat decoram: execrandum reputauit ſcelus, quod ciuilibus illi neci darentur in prælijs, qui cum C arma depoſuiſſent vitam ſupplices depoſcebant: ſic ille: *Interfecit (neſcio quis) Domitium Carbonem, Brutum, alios item non armatos, neque in prælio belli iure; ſed poſtea ſupplices per ſummum ſcelus interfectos.* Et Coſdroes Perſarum dominator Antiochenis maximam deteſtans ſuorũ crudelitatem dixit. *Omnes Perſarum nobiles ob hæc irati, vt omnes ad vnum interfici permitti me rogabant. Ego vero eos, vt aliquo confugientes ſeruarentur inſſitum* D *fas non putarem in captos vti ſæuitia.* Eloquentiſſimus autem Fracchetti concordes, cum adhibeat diſtinctionem, contrarias inter ſe reddere ſententias conatur: vel ſcilicet huiuſmodi homines victorem contra, qui Princeps ipſorum erat, arma ſumpſerunt? & hoc, velut rebelles in caſu debitam pati pœnam compelluntur: vnde cum nulla obſtet, quæ E ad ſalutem data, fides mortem ſubire adſtringuntur; vel ſubditi minimè reperiuntur, at priùs in Principem, cuius in poteſtate poſtmodum habentur, ſeſe nõ armare iuramento firmarunt; & hac de re cum illius fregerint leges vitam coguntur, ob patratum in Deum, victoremque ſcelus, amittere: ſed ſi nec ſubditi exiſtant, nec ſe iuramento alligarint, diſtinctio adhibetur; vel graſſatores hi publici ſunt, vel Pyratæ, aut F minimè? ſi de primis, velut Reipublicæ turbatores, & quietis, in gratum ſuperni ſacrificium Numinis, valent enecari: ſed ſi de poſtremis, & omninò his cãrent circumſtantijs? maximum (dixit) nefas morti eos tradere: licitis etenim, in caſibus valdè indecorum (ipſe) gloriæque alienum reputauit, & magni ſæpius damni, ſi victi humana priuentur aura.

G Hac autem in obſidum cauſa, in dubio præſertim tria valent reuocari. Primum an ipſis fugam arripere licitum habeatur? & ſi longè à victoris manu iuerint, præcipuas rupta fides inter partes iudicetur: quod in obſides, poſterius, concedatur victori ius: ad quid illi compellantur, & quali ratione huiuſmodi ſuper eis deſinat facultas? An, poſtremum, vitæ ſe ad pœnam valeant obſides adſtringere, & ſi alligati reperiantur mortis rectè ſupplicium poſſit de ipſis exigi?

Primo reſponſum datur, obſidi (cum voluntarius præſertim exiſtit) nulla fugam ratione ſuſcipere abſque perfidiæ nota conceſſum: hoc autem deformius crimen redditur, ſi cum fidem dederint, vt liberiorem ducant vitam, ipſum confirment: hoſti namque licet, præſtita I fides fuerit inuiolabilem ſortire obſeruantiam debet: Quamuis etenim ille hoſtis habeatur, homo tamen vſque nominatur. Vnde tali de cauſa, velut iuris gentium incorrupta, & omni ſine macula ſeruari, vt reliqua, debet: vt Erodotus *lib. 3. tit. 5. cap. 12.* Non adduco graue penes DD. fidem fallere, non raro grauius, grauiſſimum interdum dici nefas. Bald. *conſ. 343.* Frid. Paul. K *de regal. membr. 2. cap. 4.* Gentium enim iuris pacta exiſtunt. *l. ex hoc iure, ff. de iuſtit. & iure.* Inuiolabilem tali de cauſa exigere obſeruantiam debent. *l. exempto, ff. de action. empt.*

Quid illo autem in caſu, cum nullo & conſilio partis, & conſenſu, è quo dati obſides fuere illi fugam arripiant, & indè in tutamen recepti cum exigan-

tur,

A tur, nullo remitti modo velint? An hoc iudicetur fides pacto violata, ita vt præcipuas inter partes rupta pax æstimetur, vel inducię? Tali debet in casu affirmari, neutiquam hoc esse licitum, nulla, quamuis partis hoc fiat suasione, cum ipsorum attamen suscipiatur defensio agit, vt quoniam interuenit consensus pax existat violata, vel inducię. In Romanis habetur exemplum, qui viginti
B claræ stirpis Virgines, vt bellum sopirent Porsenæ in obsides præbuere; has inter Clelia reperiebatur, quæ cum femineas audacia exsuperaret vires, hostiumque decepisset custodes tela inter & arma violenter fluentes Tiberis pertransiit aquas & Romanâ, dux aliarum, petiit atua; quod publico licet non euenisse consilio, at virgineum ob pudorẽ, quæ militarem non pateretur licentiam,
C pro comperto haberetur, fracti etenim fœderis Porsenam Regem penes accusationem exceperunt; vnde cum proprio istud patrassent Virgines ingenio, & Senatus eas consensu retinerẽt Patres, neque Regi denuò tradi curarent, optimo Porsena iure obsides requirens, arma, ni suo committerentur arbitrio, est minitatus; vt refert Petrus Erodot. *tit.* 5. *cap.* 4. *lib.* 3. & Vgon. Grot. *lib.* 3. *cap.* 20.
D *num.* 54.

Posterius circa; quod victori scilicet ius, vel ei, qui obsides recepit in ipsos conuenit; eorum de re, quæ præstari debet, aut effici, & ob quam, vt securiùs habeatur, dati fuere, obligatio, tum eoquod libertati aduersa, tum eoquod alieno prouenit ex facto ex Groto *loco citato num.* 55. strictam debet interpretationem, sicut & fideiussoria, sortiri;
E vna, qua de causa, pro re dati, nullo, vt alia præstetur, modo retineri valent. Grot. *dicto num.* 55. Cum id autem, tributi cuius ergo fuere, confectum existat, pristinam remitti in libertatem debent, nec alia cum superueniat causa, temporis vlterius prorogari spatium, cum certum fuerit constitutum; decet: si scilicet in annum dati, vel biennium; illud cum transierit interuallum, amplius in obligatione persistere non iudicãtur. Illius qua de re ob termini præfixionem fideiussoris iterum debet consensus interueuire: alia enim forma neutiquam tenebantur, aut in culpa existent, vt amplius sub seruitute permaneant, illorum, qui de fideiussoribus tradunt, exẽplo. Mising. *centur.* 6. *observat.* 53. Gail. *observat* 30. *num.* 11. *lib.* 2. Cum ad tempus namque fideiussio præbetur, ac terminus aduentat, obligatio expirat, nec prorogatum cõpelli ad tempus illi valent. per Text. *in l. si Hermes*, C. *locati*, *& in l. item quæritur*, §. *qui impleto*, *ff. eod.* Nullum etenim in causa dubium fideiussoriam de eo; vel pignoratitiam, cum extinctus fuerit, qui fideiussit, vel pignus dedit præcipuus ad hæredes tàm actiuè, quàm passiuè actionem commigrare: Vniuersum namque in defuncti ius excipit successionem hæres, mortuique ipsamet iudicatur persona. Authen. *de iure iurando à moriente præstito*, *l. hæres*, *ff. de regul. iur.*

An isthoc autem dato vim in obside capiat, latè discussum fuit à Brandlacht *consult.* 2. *num.* 15. Triplicem quo in loco distinctionem adhibet. & quæri primo de illo, qui accepit obsidẽ, potest, cum extrinsecus namque fuerit, eius & successor, & hæres non alio, quàm creditor debitorem, sua retinet obsidem in
I obligatione, modo; si intermedia secundo persona, vel ipse has reliquerit obses auras, ille, qui eum præbuit, vel, quod præstare debet, afferre, aut alium ducere obsidem adstringitur; hoc autẽ fideiussorum confirmat exemplo (magnam namque similitudinem cum obside retinent) si datus etiam mortem fideiussor subiuerit passiuam præbet hæ-
K redibus obligationem, adeo vt, qui eius hæres ex facto persistere in obligatione videtur; sed si cum vitam fideiussor deserat nullum sui habuerit hæredem, qui huiusmodi constituit hominem, alium, qui sit idoneus, ponere debet. Specul. *tit. de fideiussor.* §. *igitur num.* 3. *lib.* 4. *p.* 3. Vt æquali modo quo in casu ineptus fideiussor euaserit habilem assignari ne-

A ceſſe Marſilius affirmauit *in rubr. de fideiuſſ. num.* 74. Quod pignoris etiam exẽplo, creditoris cum abſque culpa deperditum amplificationem excipere. Brandlach aſſerit *loco citato num.* 15. *Si quis tertio ita datus in obſidem fuerit, alium vt obſidet, & captiuum redimat liber eo mortuo exiſtit*. In illo namque dum lethum ſubit pignoris extinctum, redemp-
) to quemadmodum in captiuo, ius eſſe
B reputatur: vt in *l. ſi patre, ff. de captiu. poſt limit. reuerſ.* Vt illius pari fideiuſſio ratione, qui pro vinculis compedito præſtitit eius morte finem excipit.

Tertij reſponſum dubij eſt neminem corporali ſeſe pœnæ adnectere poſſe, cum propriorum nullus membrorum dominus exiſtat. *l. liber, ff. ad legem Aquil.* Farin. *quæſt. crimin.* 128. *num.* 7. Vnde ad vitæ priuationem ſeſe nequit
C reuincere: Cui enim corpus inimico tradere licet? maximum enim ſubeſſe periculum poteſt: vt Felinus *in cap. contigit de not.* 1. *de ſent. excommun.* Menoc. autem *de arbitr. quæſt.* 7. *num.* 13. quempiam corporali ſeſe pœnæ obligatum conſtituere dixit valere, cum & moribus, & lege hoc eueniat confirmatum; vt intellexiſſe conſpicitur Boer. *quæſt.* 462. *num.* 4. Legis namque vi, aut moram, vt corporeæ ſe quis punitioni ad-
D ſtringat, accidere poteſt: habetur etiam Gloſ. *in cap. cum homo* 13. *quæſt.* 5. quæ probata fuit è Rom. & alijs penes eumdem loco citato.

DE CIVITATVM DEDITIONIBVS, aut Arcium.

E

Cap. 14.

CVM ſæpiùs tàm violentus armorũ extet impetus, vt nullo aduerſæ reſiſtere Ciuitates poſſint, aut Arces; videndum eſt: an ſi victoribus ſeſe iam deſeſſæ tradant læſæ crimen Maieſtatis patrent, ac huiuſmodi vituperium ex deditione reſultare valeat? Ipſarum in fauorem venit Ancharan. *conſ.* 158. *n.* 12. qui eos venia dignas reputauit: culpam F
namque *is* nullam committere videtur, qui aliquid & noſcat, & minimè valeat prohibere, neque in crimine perſiſtit, qui haud arcet, quod neutiquam poſſit. *l. culpam, l. nullam, ff. de regul. iur.* Omnem qua de cauſa efficere conatum, vt ſui defenſionem ſuſcipiat Ciuitas debet ſuæ namque adimpleuiſſe illo in caſu obligationis legem dicitur. *l. ſi ideo, C. de his, quibus indig.* De illo autem quis G
habere vires noſcitur, claro quod ſine periculo, & commoda patrare valet ratione. *l.* 125. *ff. de verbor. ſignificat.* & huiuſmodi eſt in terminis opinio Matth. de Afflict. *in conſtit. Regni*, quæ incipit, *Dubitationem*. Rebellem quo in loco nequaquam reputari Ciuitatem poſſe aſſeritur, quæ vigoroſo cum cingatur ab exercitu, alienique Principis excutiatur potentia ſui aduerſus Domini. (quam H
præſtare debet) fidelitatem, dum & iuramentum interuenit, aduerſæ (ita ſi neceſſitas poſcat) ſeſe ditioni committat. Abb. *conſ.* 3. *num.* 5. Philip. Decius *conſ.* 690. *num.* 13. Hieronym. Gabriel. *conſ.* 5. & 51. *lib.* 1. Imola *conſ.* 34. Cravett. *conſ.* 6. Gratian. *conſ.* 31. & *conſ.* 15. Quod maiorem in ſe cõtinet efficaciam, cum auxilio pœnitus deſtituta res ad triarios videat reductam, Imola *dicto* I
conſ. 34. *verſ. attenta potentia*. Huiuſmodi qua de cauſa in euentu, læſæ patrari Maieſtatis crimen haudquaquam dicitur, cum dolum illud exigat: vt eſt doctrina I.C. *in l.* 1. & 4. *ff. ad legem Iuliam maieſt.* Gig. *de crim. læſæ Maieſtat. lib.* 1. *rubr. qual. & in quib. crim. læſæ Maieſt. committ. quæſt.* 67. *in princip. num.* 4. Farinac. *in praxi crimin. parte* 4. *quæſt.* 117. *num.* 18. Decian. *tract. crimin. lib.* 7. *cap.* 15. K
n. 4. & *cap.* 49. *n.* 14. & 18.

An proprium verò ſuſcipere Ciuitas, vel ipſius rector tutamen potuerit, aut ex aduerſo iudicis, vt habentur notata penes Afflictum loco citato, remitti arbitrio debet: nullo namque modo faciles tribui eis aures puto debere, vano qui metu ductus, vel depicto in ſomnijs periculo in hoſtis venire manus Ciuita-

tem

A tem permiſerit, aut caſtrum: vt excuſatio autem præbeatur, ineuitabile adeſſe diſcrimen, vt iuſtus inſit metus, debet; Ciuitatis propterea deditio, vel deſtitutio Rectori verti crimini, aut ciuibus videtur, ſi propriam hoc non accidiſſe ob culpam neutiquam oſtendant; vt colligi poteſt ex *l. miles*, quo in loco *Si nimia eorum culpa deprehendatur, alioquin pro modo culpæ in eos ſtatuendum. vid. l. fin. ff. de cuſtod. reor.* Dec. *conſ.* 390. *nu.* 14. & 19. Gratian. *loco ſupra citato.* Ayala *de iure, & offic. bell. lib.* 2. *cap.* 1. *& lib.* 3. *cap.* 18. *num.* 3. Illa etenim culpa nominatur, cum, vel ſi malum fit, vel bonum omittitur, è recta deflectitur via. Bartol. *in l. quod Nerua ff. depoſiti, & in l. ſi conſtan. §. ſi maritus ff. ſolut. matrim.* De qua plura è nobis in Paſtorum ſtatu. Cum ciuitas vnde, vel caſtrum hoſtili reſiſtere furori ex induſtria valet, aut vi & ſi adhibeatur ſolertia, inimicos perperi aggreſſus poteſt, ac aduerſum tamen arma in exercitum inferre haud ciues quæſiuerunt, in culpa & ipſos perſiſtere, & moderatorem dici debet, per *l. item quæritur, verſ. exerc. venien. ff. locati*; vbi, *Si reſiſtere potuit, & non reſiſtit. l. prima, §. occiſo, ff. ad Syllan.* qua in parte: *Quia toties puniendi ſunt ſerui, qui auxilium Domino non tulerunt. quoties potuerunt ei aduerſus vim opem ferre, & non tulerunt. l. omne delictum* 6. *§. penult. ff. de re milit. l.* 44. *ff. locat. l. in rebus, ff. commodati.*

E Doctoribus, qua de re, inuenitur conſtitutum; quod ſi Præfectus deſerat, vel hoſtili tradat potentiæ arcem, aut Ciuitatem, cum illius impotens eſt ad tutamen inſurgere dubia non habeatur in cauſa illum crimine vacare: vt Ayalę *de iure, & offic. bell. opin. lib.* 3. *cap.* 18. *verſ. porrò*, Decij, Grat. Afflict. *in locis ſupra citatis*. Bouadil. *in ſua polit. lib.* 4. *cap.* 3. *num.* 14. Tapp. *dec.* 13. *è n.* 19.

Multa verò, Ciuitatis priuſquam ad deditionem Gubernator deueniat, ſuæ nè vertatur negligentiæ magno facere ſtudio compellitur: & ſe, primum, ſuoſque ſuperni dirigere Numinis ad auxilium adſtringitur: omnes enim ex ipſo ſperare vires, & ſua conſtituere illius in potentia ſpem debet, cum Iuſtinianus *in l. prima, C. de veteri iure enucle.* Nos circa rem erudiat; vt animos nempè ad Ter-Optimi Maximi vigilantem remittamus prudentiam Numinis. nec vigorem in milite, aut Duce, vel mentis acumine: ſed Superna Triadis in vi reputemus ineſſe: non rarò ex eo quia, Deus ob preces ab ira deflexit, vt etiam in errorum vmbris (proprio licet de loue, at ſummo nos de Numine) explicauit Poeta.

Sæpe Iouem vidi cum iam ſua fulmina vellet
Mittere, thure data ſubſtinuiſſe manum.

Humili enim Gedeonis animo in Madianitas ipſe fauit: vt in *cap. Iudicum ſeptimo videtur*, qui trecentum cum in caſtris milites haberet innumeras hoſtium fudit ſolo turmas; vt æquali modo in Moyſis, Iudæ Macabæi, Samuelis, & nonnullorum opem ſæpiùs venit: exercituum namque Deus eſt, qui ſi noſtrum veniat in auxilium, quæ aduerſus potentia? E cœleſti hac de cauſa Moderatore poſci iuuamen oportet, cum eius è manu, & ſalus pendeat, & vita, omneque ibi Principum conſiſtat rerum, ac finis.

Totis oportet ſecundo, vt viribus incumbat, ne opportuna in contemptum abeant remedia, ſi aliquod immineat periculum Ciuitati; vt conſideratum fuit ex Bouadil. *loco ſupra cit. num.* 4. Vigilans nec non ſit, vt ſuis maximum à ciuibus in cuſtodia reponatur ſtudium, vel militibus; illos enim, vt arcem ſeſeque ab hoſtis eripiant manibus hortari ex animo debet.

Principi, tertio, (vt imminenti eum de periculo moneat) certa mittere nuncium via oportet; quo aduertere ſpatio debet, illius ne cum abſit licentia inimicorum tradat arcem in manus, vel ciuitatem; lethum namque magis expedit ſubire, quàm vt victi hoſtium perpetiantur iugum Ciues: nulla enim glorioſior

eſſe

A esse mors valet, quàm pro Fide, Rege, ac Patria occumbere: sed si longo Principis responsum contrahat moram spatio: vel certus mitti Nuncius haud valet; secura nec extet salus; virili se in hostes efferre pectore Moderator debet, solertique curet vigilantia ne annonæ defectio, ac necessitas illorum perueniat ad aures, maxima immò rerum copia sese abundare ostendat: vt nonnullis firmum

B exemplis reddere Bouadil. *in nu.* 5. & 6. contendit. Hac enim ratione Messanenses in Siciliæ monumentis fecisse legimus, qui cum Petri de Aragonia, & Caroli Angoini tempore obsidione premerentur, è mulierum vberibus lac præmentes coagularunt, eumque in hostiũ id proiecissent agmina sufficientes non solùm sese cibos, verum etiam copiosos retinere demonstrarunt.

C Prudenter, quartò, cum deditionem fingat, & colloquia, circa leges, & quæ imponi debent, conditiones cum aduersi exercitus Duce poscat, ad temporis incumbat lucrum: opportuna inde occasione, & tractatus respuat, & armis insistat: Nulla enim vetitum ratione habetur, vt hostium sermonum sub specie, cum in extremo rerum summa est, vires quis auertat; Quod omni licèt perfidia

D minimè vacet, bonis tamen adiungitur bonis, & militari habetur pro solertia: vt explicat Grot. *de iure bell. & pacis, lib.* 3. *cap.* 24. *num.* 4. Bouadill. *loco citato num.* 7.

Magnates necesse, quinto, ac præcipuos conuocare milites in concilium; vi Ciuitatis vigilantes pro bono quid agi deceat perspiciãt. Aduersi vires exercitus debile propria ex parte robur, armorum ineptitudinem, incertam futuri spẽ

E auxilij, alimentorumque illis declinationem præ oculis ponat. Hæc etenim, quæ adhibetur in consilijs diligentia, bellicas maximè ad res, & bonum vt habeatur in illis moderamen apta: ipsa namque vt militari explicatum in Consiliario, valdè necessaria persistit: ductis addo Mastrill. de Magistr. *lib.* 5. *cap.* 14. & Valenz. *de stat. & bello part.* 2. *consi-*

derat. 11. *num.* 50. Quod magis, cum tempus tolerat, è re poscitur; vt Ayala *de iure bell. lib.* 2. *cap.* 5. *num.* 7. & 8. *l.* 2. §. *si tamen, ff. si quis cautionibus*; Bartol. *in l. omnes populi quæst.* 5. *in princ. nu.* 16. *vers. primo casu, ff. de iustitia, & iure.* Sæpius enim, vt plenius excipiatur de re, consilium nec tempus concedit, nec locus: vt est in *l. prima, ff. de exercit. act.* Intempestiuis namque in periculis nihil quod celeritate existat securius, inuenitur: in illis profecto rapi, non exigi consilia debent: vt in Polyt. Thes. *lib.* 3. *cap.* 21. explicatum fuit è Ioanne Kokier. Ciuitatis adeòquod Præfectus cum de re Concilium aduocasset, vt illam hostium, ne maiora cuenirent damna, traderet manibus exceperit, omni vacuus culpa esse dicitur, expertis dum fidem in euidenti præstitit periculo. Glosa *in l. Titio cui fun. ff. de condit. & demonstr.* Bertaz. *cons.* 1. *num.* 21. Peritorum, qua in parte locum dari iudicio necesse affirmauit, cum an se armis quo defendere se Ciuitas in situ possit dubia res est in causa: vt etiam Hieronym. Gabr. *cons.* 55. *num.* 2. Decian. *resp.* 51. *vol.* 2. *n.* 81. Eò si enim adductum necessitatis extat negotium, vt hostiles minimè repelli, ac tolerari vires possint, licitum, vt saluti simul consulat, ac vitæ, militi euenit; ita Petrus Bell. *de re milit. tit. vnico ex. num.* 61. quod etiam probat mordicus Humada *ad leg.* 6. *tit.* 18. *part.* 2. *in Glos.* 6. *vers. hasta la muerte.* quo in loco in n. 2. sic habet. *Quinto fallit, si nullis ex causis in prima ampliatione relatis tradidit Castellum: sed solum ex eo quod præcisè erat debellandum, & manifestè constabat hoc, tum propter ingentem manum hostium, tũ propter exiguas, & debiles vires Castelli, & militum custodientium; nam eo quod nulla spes euasionis manet, poterit se, & Castellum tradere, nulla tamen culpa præcedente.* Quæ à Baldo etiam confirmationem limitatio excepit *in cap.* 1. *de iudicib. in* 2. *lectur. num.* 9. Hoc ipsè modo. *Quod Ciuitas quam Imperator defendere non potest, nec de hoc est proxima spes, potest se alteri subijcere eo irrequisito.* Illius etiam venit

in

A in fauorem. Felinus *in cap. cum contingat de foro compet. num. 6. & in cap. non licet de præscript. num. 12. in medio*. Et naturali hoc iure confirmat, vt, sui scilicet corporis defensionem suscipiat, permissum vnicuique habeatur. *l. vt vim de iustit. & iure*. Certæque haud etenim sese morti exponere, vt aliorum deueniat salus, compellitur Ioannes de Lign. *in tract. de bello cap. 29.* Gramm. *dec. 18.*
B *num. 17.* Nimis propinquum quo in loco lethi non expectari periculum oportere; sed vt proximum sit necessum haberi dixit, & aptus Text. *in cap. 2. in fine de feud. in vlpa non amitten.*

In arcis tandem deditione, vt prætiosa (ne aduersæ robur vires excipiant) vel æquoreis mobilia, fluctibus, voraci vel tradantur flammæ Dux aduertat: vt Prefectis, & Indicarum qui defendunt
C nauium classem, quæ vulgò *La Flotta*, vocatur, militibus cum alio effugere modo vim hostium haud valent permissum ignes immittere, vt insimul assumãtur, docuit nouissimè Fagundez *in Decal. Præcept. tom. 1. lib. 5. cap. 11. num. 14. in fine.* Aduersarij ne ipsi ac naues in potestatem perueniant. Lessius *de iustit. & iur. lib. 1. cap. 9. nu. 34.* & alij penes Barb. *in votis decis. lib. 2. tit. 61. num. 51. & 53.*
D

DE AVXILIIS, QVAEQVE BELLI tempore à Vassallis Domino præstanda.

Cap. 15.

QVid belli in auxilio è Vassallo? dubij. An Domino possit negari? Haud equidem. Talis enim ipsius extat
E obligatio, vt si armis opem ferre abnuerit feudi expoliari dominio valet, iniustum quamuis bellum videatur: nam huiusmodi si ad ipsum pertineret inquisitio nullo Princeps tempore facultatẽ, vt duceret arma, retineret; ille namque proprium ob interesse in æternum distẽderet examen. Addé quod neque sua Moderator arcana militi patefacere, aud vassallo compellitur: vt fuit sententia Dianæ *resol. 9. lib. 6. tract. 4. de bell.* Huius namque ad vassallum neutiquam ancipitis determinatio causæ spectat; vt inquit Zasi. & Afflict. *super 3. feud. lib. rubr. hac finitur lex in sect. notab. num. 1.* Auxilium qua de re præstare vassallus, & consilium Domino suo debet; iuramenti eoquod ipsum ad hoc adstringi efficacia. Afflict. *de feud. de for. fidelit. lib. 2. num. 12.* cum excitatus attamen è Domino fuerit; vt in *cap. 1. §. non cogitur, de eo qui interf. frat. in vsib. feud.* Afflict. *loco supra cit.* Patrem ipsius licèt, fratrem, vel filios aduersus indictum bellũ fuisset. Afflict. *in dicta rubr. hic finitur lex, cap. contra omnes num. 1.* Nulla vero in se ipsum forma iuxtà Glos. opinionem *in dicto §. contra omnes*. Credi namque minimè debet, quod sese, iuramentum cõtra promere optasset: Generalis enim sermo loquẽtis neutiquam includit per-
H sonam. *l. illud in fine, ff. de minorib. l. in mandato de procurat. l. obligat. ff. de pignor.* Prima nam charitas à proprio habere principium bono debet. *cap. si non licet 23. quæst. 5. l. Præses, C. de seruit.* Afflict. *in dicto §. contra omnes num. 6.* Suas ita vt si vires non adhibeat vassallus, & hostium vt è manu Dominus auferatur, aut liber exeat è vinculis, neglexerit feudi
I oportet, vt dominio priuatus extet. Afflict. *in 8. feud. lib. rubr. quæ sit prima causa benef. amitt. §. sed & qui delat. num. 6.* Quod vim habet, carceri licèt ille ad strictus neutiquam existat, sed, ne per ciuitatem eat, detinetur, ac palatij tantummodo permittatur aditus per Text. *in l. 2. ff. de liber. hom. exhi. l. vinculo, ff. de verbor. significat.* Afflict. *loco sup. citato num. 6.* Cum nullum tamen in re vassallo periculum immineat, alterius nam-
K que saluti propriam haud posthabere incolumitatem compellitur; vt dicit Glos. & Afflict. *in rubr. de alien. feud. pater. §. si à morte num. 3.* Adde quod cum sese bona timeat amittere domini haud quaquam sequatur fortunam, feudi nullo modo pollessione spoliatur, & dominio. Ruin. *cons. 23. num. 9. lib. 1.* Nacta *cons. 50. num. 11. lib. 1.* DD. penes Menoch. *cons. 1. n. 282.*

Cum

A Cum bellum tamen iniuſtum eſſe clarum habeatur, neque vt defenſionem ſuſcipiat, neque vt offenſam arceat vaſſallus compellitur. Bene tamen ſi domino ſponte, qui defenſiuum gerat bellum ferre quæreret iuuamen, poteſt; ſed ſi prætermiſerit feudi iure haudequidé ſpoliatus exiſtet. Afflict. *in dicta rubrica hic fin. lex. cap. domino*, vbi Tex. diſponit. *Sed cum palam eſt, quod rationabiliter eam*

B *facit, adiuuet eum ad eius defenſionem, ad offendendum verò aliũ non adiuuet, ſi vult, ſed ſi eum adiuuare noluerit, non tamen feudum amittet.* Vſus namque vt quis peccatum adiuuet, vim non habet. *cap. ſi res* 14. *quæſt.* 6. Nec data vllo modo extendi ad crimina fides valet. *l. iuris gentium*, §. *ſi ob maleficium*, *ff. de pactis.* Immò neque ad hoc ſocietas, confœderatio, &, expreſſa quæ habetur, obligatio, compellitur: iuxta Bal. & Afflictum

C *loco ſupra cit. num.* 2. ſententias. Auxilium namque ſceleſtis adducere nulla permiſſum ratione videtur *ex l. final. C. ne ſanct. Baptiſ. reiter. l. per omnes, C. de defenſ. Ciuit.* Ac tali modo clara Domini iniuſtitia vaſſallo, ne iuuamen præbeat, hocce in caſu, excuſationem tribuunt Doctores penes Afflictum *loco ſupra cit. in* 3. *notab.*

D Excommunicatio, adde, quod ſuperiori, vel bannito ducere opem ſubditus compellitur; priuſquam etenim, cum Eccleſia reconciliationem faciat dominus, è fidelitatis extat iuramento ſolutus ſubiectus: vt communis eſt Feudiſtarum ſententia, & Afflict. *in* 4. *notab. num.* 1. quo in loco adducit Text. *in cap. venerab. §. numquid, extra, de electionibus.* Vt bannito enim, vel à Rege fori iudicato, aut Imperatore obedientem ſeſe

E reddere ſubditus haud tenetur, in omni namque Rex, & Imperator fidelitatis iuramento excipitur. *cap. Imper. in fin. de prohib. feud. alien.* per Feder. Æquali modo ſi hæreticæ ſeſe opinioni adnectat. *l. nemo, C. de Epiſc. aud.* Afflict. *loco citato in* 5. *notab. num.* 1. Illum etſi neci tradere non liceat argumento. *l. ſi adulter*, §. *liberto, ff. de adulter.* Immò nec damnum afferre in bonis illi conceſſum. Af-

F flict. *num.* 3.

Quod ſi gemini ſub moderatoris dominio vaſſallus permaneat, ei opẽ haud recuſare compellitur, fidelem qui ſeſe primo eſſe iuramento confirmauit, poſtremi licèt hoc in detrimentum efficiatur, à quo nullo priuari modo feudi poſſeſſione valet. §. *illud quoque de prohibit. feud. alien.* Speculator verò *in tit. de feud.* §. *quoniam aquum.* Eſſe tutum af-

G firmauit, ſi propria vetuſtior perſona ex feudi viribus poſteriori, operæ ſubſtituti, domino auxilietur, neque aliqua hoc ratione in Priorem facere videtur, cum ſecundo aliena det auxilium manu; id etenim, haud iniquo, vt inferat nocumentum, animo patrat: ſed, vt ſuis conſulat rebus, ne, quod ſecundus conceſſit, feudo priuetur. *Iſtud* autem illo vigorem habet in caſu, cum vnius ali-

H quid certi, de antiquitate, habeatur; ſi dubia namque res in cauſa, vt, qui præcedat, planè ignoret, ſuis eoquod feuda extitère anteceſſoribus conceſſa multis ex inde annis, taliter vt illius non reti-neat memoriam; iuris de rigore (vt videtur) neutro iuuamen aduehere compellitur, ne cum in ancipiti permanet, alium, dum illi præſtat operam, iniurijs

I afficiat: Speculator attamen quod vtrique auxilium (ſi vires ſufficiunt) vni perſonaliter, alij ferat per ſubſtitutum, concludit.

Hic occurrit caſus, qui de ſubdito vaſſalli Principis immediati figuratus fuit ex Afflict. *de prohib. feud. alien.* per Fider. §. *illud quoque*, hoc modo. Quidã Regis Galliæ vaſſallus in Siciliam venit, qui cum ex illius Inſulæ homine, Catholici ſubdito Regis feudum obti-

K nuiſſet, euenit, vt prioris bellum dominus poſterioris in Regẽ inſtituerit: Gallus aduerſus Inſulæ dominatorem iuuamen ducit; vnde licet ſuum Siculus vaſſallum, vt Catholico auxilietur Monarchæ cogat, licita præſtitit ille opẽ forma, vetuſtiorem dum iuuare dominum quæſiuit; antiquior namque præferri ſuperior debet, vt explicatur *in d. cap. illud*

quo-

A *quòque, & in cap.* 1. §. *fin. tit. hic finitur lex Corradi.*

Qui cum ſui hoſtes ſuperioris amicitiam pangit vaſſallus, debet feudi expoliari dominio: ita Gloſa *in cap.* 1. §. *porro, quibus modis feud. amitt.* & Gloſ. *in l.* 1. §. *cum patronus, ff. de offic. præfect. Vrb.* Feudum, quo in loco, Baldus amittere illum debere affirmauit, qui proprij cū aduerſario domini fœdus pangit, &
B ſcriptum reliquit Ioan. de Ana. *in conſil.* 2. *in fin.* Afflict. *in cap. ſi capit. col. vltima quibus modis feud. amitt.* Soccin. Senenſ. *conſ.* 87. *num.* 15. *lib.* 3. Ruinus *conſil.* 23. *num.* 1. Decius *conſ.* 604. *num.* 2. Igneus *in l. fideicommiſſ. num.* 73. *ff. ad Senatus conſult. Syllan.* Huius autem ratio ſententiæ habetur: ſuo eoquod ex inimico domini dum vaſſallus amicitiam exigit ipſiuſmet intentionis malignitatem, ac
C animi continete, vt nocumentum ſuperiori afferat, præſumitur. *cap. quiſquis* 23. *quæſt.* 4. Hoſtis etenim amicum mei proprijs eſſe aduerſum cœptis clarū eſt vt ſcribunt Gloſ. *in cap. nolite* 93. *diſtinct.* Bartol. *in l. ſcien.* §. *ſi actuſar. ff. de legib.* Igneus *in dicta l. fideicommiſſ. num.* 7. *ex l. prima*, §. *cum patron. de offic. Præfect. Vrb. l. liberi in fine*, C. *de iure offic. teſtium.* Ex qua equidem ratione prouenit, vt
D domini ad auxilium præſumptio habeatur; & amicitiam è vaſſallo, ipſius vt detrimentum reſultaret, eſſe conſtitutū demonſtretur: patem namque animum cum retineant, conſequens videtur, vt paratus quēadmodum inimicus ad occaſiones, vt ruinam inferat aduerſario, exiſtit, omniaque ipſius conſtruat in perniciem. Pari forma qui fœdus cum illo adnectit damno inuigilare iudicatur. vt eſt ſententia Afflict. *in cap.* 1. §.
E *porro num.* 13. *quæ ſit prima cauſ. benefic. amitt.* Zaſ. *in Epith. feud. parte* 10. *num.* 32. & Soccin. Iun. *conſ.* 134. *num.* 36. *lib.* 3. Qui è vaſſallo deuenire probationes affirmarunt neceſſe, vt ſui abſque nocumento domini eius pangeret amicitiam cum hoſte. Fœdus hac de re ſi cum illo contrahit, & eum ſe ad locum nō tranſfert, nec vllo è ſuperioris poteſtate re-

cedit modo, at paratus ad occaſiones adeſſe videtur, hæc malo non dicitur ex genere amicitiæ, ſed bono: vt reputarunt Doctores. Et hac de cauſa vaſſalli debet in fauorem præſumptio interpetrationem ſortiri: optimum namque ad finem, vt & ipſi maximum, cui priùs fuerat deuictus, fuerat domino iuuamē, cum proprijs nimirum ſuaſionibus animos inter ſe affectu coniungat; qua de re, ſi hac dominus in occaſione vaſſallū ſui amicitiam ad detrimentum cum aduerſario iniuiſſe affirmet, vt probationes affectat compellitur, ex Iſernia *in d. cap.* 1. §. *porro, colum.* 1. *verſ. quærit autem, Gloſ. quæ fuit prima cauſa benef. amittit*, cui ſeſe adnexit Afflict. *in deciſione* 387. *in fine.*

Quod ſi, cum vaſſallus amicitia ſeſe ſuperioris coniunxerit aduerſario, ipſum eum deſeruerit cōtrariam cedit ad partem, ſumma ſe dignum pœna reddit. Prohibitum nāque vt domini vaſſallus, ad hoſtem eat; moramque illo contrahat in loco, è lege deuenit. Vnde & quidam transfuga dici ratione valet: vt in ſpecie ſcriptum ex Igneo *in d. l. fideicommiſſ. num.* 70. & Iſern. *in dict.* §. *porro, colum.* 3. *verſ. ſecus ſi.* Eius autem verba iſthæc. *Secus ſi feciſſet quis rem de ſe illicitam, puta ſi iuiſſet ad hoſtes, hoc de ſe illicitum eſt l.* 2. C. *de ſeruit. fugit. l.* 3. *de commer. & legat.* Qui pauca cum interpoſuerit verba hæc addit. *Caueant ſubditi nouare ad hoſtes ſine licentia: quia antequam probent, quod non mala iuerint animo, ex vinculis cauſam dicent. l. Iulianus, ff. ad Senat. conſ. Syllan.*

Quid agi verò debet, ſi domini fides iubet pro inimico vaſſallus? An priuari feudo oporteat? Huic reſponſum quæſito præbet affirmatiuum Bald. *in dicto* §. *porro qui dom.* ſi cauſa, pro qua fideiuſſit ad dominum ſpectet: quod aliter in diuerſo caſu accidit: vt dixit Specul. *in tit. de tregua, & pace*, §. 1. *verſ. ſed pone*, Afflict. *in d.* §. *n.* 19.

An læſæ verò Maieſtatis crimen patrare vaſſallus dicatur, ſi cum epiſtolas ab hoſtibus recepiſſet, nullum ipſis præ-

A buerit reſponſum? huiuſmodi quæſtionem affirmat Afflict. *in cap. in epiſtol. de for. fidel. nu. 6.* extitiſſe tranſactis ſæculis Regis Alphonſi tẽpore in quẽdã Ieraci Marchionem, qui cum vinculis eſſet in caſtro nouo compeditus accuſationes inuehi videbat, quod literas è Duce Rainerio Alphonſi hoſte, ac ambaſciatas excepiſſet: cuius in fauorem, cum expoſitus à Rege caſus reſponſum attulit V. I. D. Antonius de Cafarelli, qui B & conciſtorialis aduocatus, vt læſæ Maieſtatis crimen, qui literas ex inimicis habet ductas minimè patret; ſed ex nobilitate, & geſtis talis proceris innocentia maior effulſit; cuius generis eſt Bartol. doctrina *in extrauag. qui ſint rebell.* quæ incipit, *ad reprimendam in verbo rebellio.* occurrunt & alia, quæ ſcripta ſunt in Statu Regali, cap. de obedientia, fidelitate, & ſeruitijs Regi præC ſtandis, quo recurras.

DE CAPTIS IN BELLI FERVORE. Cap. 16.

QVæ bellico autem in tumultu ab hoſtibus capiuntur mobilia ipſorum regulari fiunt ratione, ex *l. naturalem, §. fin. & l. transfugam de acquir. rerum domin. l. ſi quis pro redempt. C. de donat. l. ſi quid in bell. de capt.* TaliD ter vt nullo poſſunt modo antiquis è poſſeſſoribus repoſci, ni & pretium afferant; naturali namque aut gentium iure illorum iam dicuntur eſſe, quibus capta cum fuerint, iam poſſideantur. *§. item ea quæ ex hoſt. inſtit. de rerum diuiſ. l. 5. & 51. ff. de acquir. rerum domin.* Quæ dum valent iure ad alios in ſucceſſionẽ tranſmitti, è priſcis nequaquam vindicationem habere, ſi pretium non adducatur, E poſſunt: illius etenim cauſa, dominium ſcilicet, nullam eo in caſu retinet efficaciam, & licèt *in l. 2. C. de fur. & l. 23. C. de rei vindicat.* ablatas explicetur antiquo è domino res nullo dato pretio poſſe ad reſtitutionem peti, nequaquam tamen hoc ineſt vigor in loco, cum viciſſim quæ auferuntur, ex hoſtibus reputentur accepta. vnde & pretij debet efF fici ſolutio. *l. 6 ff. de cap. poſt lim. reuer.* Vnde & bonorum emptor velut exacta, vtili modo re geſtorum actionem negotiorum elicere dominum aduerſus poteſt, per Text. *in l. 1.* & eo in loco notata è DD. *ff. de neg. geſt.* Menoc. *lib 5. præſumpt. 29. n. 28.* Et equidem cum in militum, quæ arrepta fuere bona, poteſtatẽ peruenerint, externas ad regiones, ſi nullus fuiſſet habitus emptor proculdubio tranſmiſſæ veri ad manus domini nuG quam fermè ſe receperint: quo iniquo recuſaret quis animo nummorum emptori ſolutionem præbere? cum gratias ei quas reddere compellatur, propria quoniam (ipſorum opere) in regione res permanſerint: aut ad hoc ex æquitate adſtringuntur, cum dominorum huiuſmodi cedat in commodum actio. *l. 65. ff. de rei vindic. l. 19. C. de re Proc.* Diana *par. 6. tract. 4. reſol. 23. in fine.* H

Adducta vero, vt militum, quæ ſunt arrepta, fiant, illo vim habent in caſu, cum hi non ob ſtipendia in gladios irruere, at propter prædas, aut gloriam allecti. quod alia in eis, qui laborum ſuſcipiunt mercedem, forma procedit, cum quæ ab ipſis capiuntur Principis in lucrum veniant, & ad commodum reſeruentur, ipſius etenim ſtipendijs vitam ducunt: vt affirmauit Caualcan. *de brac. regio in fragm. p. 6. fragm. 25. n. 24.* relatus à Caſtigl. *deciſ. 507. n. 59. to. 2.* I

Quæ etenim immobilia exiſtunt, tàm ſi ſtipendijs ad arma veniant milites, quàm ex aduerſo publicè demonſtrantur, Principiſque præbentur ad commodum, ipſius cum auſpicijs manus adiecerint, vel Reipubl. ſi belli ea ſuſtinuerit expenſas. *l. 171. ff. de iure fiſci, l. 2. §. 1. ff. de capt. poſt limin. reuerſ.* K

Bona vero quę à milite cum ipſorum non ſit conſtitutus in dominio; tranquillam namque nõ pernenit adhuc ad poſſeſſionem, quis recuperarit in fugâ, ipſius nullo modo, antiqui at domini, cui reſtitui debent, accipiuntur in vtile; vt eſt ſententia Molinæ *diſput. 18. per totam.* Coninch. *in diſp. 31. de bello, dubi. 122.* cũ pretij minimè refuſio detur. *l. 8. §. fin.*

ff.

A *ſimilit. cenſet.* Ioan. Andr. *in cap. edict.* Specul. *tit. de raptor. l. 44. ff. de acquir. rer. dom.* Menoch. *lib. 5. præſum.* 29. *n.* 28. Vt hoc autem verè decernatur, inſpici debet, ſuum qua ratione in dominium res illi adduxerint; vel ſi priuſquam ad ſtationes peruenerint milites, eas recuperarint; ita vt Diana cum Hurtado de Mẽdoza *tom. 2. diſput. 169. ſect.* 12. §. 119. Duo eſſe neceſſaria, vt intercenirent, putauit; alterum, vt rapta hoſtis in caſtrum bona duxerit, aut antiquis quo tum eſſe à dominis poterant, locum; alterum, vt nox prædam inter, ac expugnationem conſumpta. His namque in recuperantium vtile bona cedunt in caſibus; quod alia euenit forma ſi eoquod, quo facta rapina fuerit die, hoſtium exquirantur è manibus; eo namque debere in euentu priſco reſtitui domino eſtimauit Diana, & Bolognet. *in l. 1. n. 46. ff. de acquir. poſſeſſ.* Sed ſi viginti ſupra quatuor elapſæ horæ fuerint, in caſtra licèt, haud fuerint, alioue in munito loco, dum in belli periculo exiſterent, in eorum, qui ſibi accipiunt, lucrum trãſeunt. Bartol. *in l. ſi quid in bello in fine, ff. de captiuis.* Bolognet. *loco ſupra citato*, & ad materiam videatur Tuſcus *liter. B. concluſ. 42. per totam.* Duallius verò *in 2. tractat. de charit. quæſt. 16. art. 5.* Hus in militares conſurgere leges conſpicitur: dum res, quæ prædonum, aut peregrinorum è manibus, vel hoſpitum rapiũtur, illis non acquiri explicat, cum nullo ipſorum in facultate tempore commigrarint: prædonum etenim, militumque ad ipſos peregrinos reſpectu, ratio habetur: Ac vtile eoquod ſubditorum in bonis nullo Princeps modo retinet dominium; taliter vt ſi de illis diſpoſitio debeat euenire, laborum iudicauit mercedem eis dari neceſſe: nam ſeſe in diſcrimen poſuere, periculiſque occurrere, ac laboribus ſunt auſi: res vero, quę fuerint inimico ereptæ antiquo debent domino reſtitui. Text. ducit *in l. hoſtes, & l. latro, ff. de captiu. & poſtlim. reuer.* quo in loco prædonum nullo modo venire in dominium bona explicat; vnde cum aliquis poſtmodum illa recuperarit veris debet illa dominis reddere: quę autem ipſo iure hoſtibus erepta, nullo poſſeſſoribus dari oporteret modo, capientium dum cedunt in vtile. Si bellũ verò iniuſtum eis minimè ex iuſtitia prębentur, qui cæperint, generali quãuis forma ius ipſum ſeſe explicet: nec aliqua ratione cum æquo, à peregrinis, & hoſpitibus ſunt excepta in bello; illorum cedunt in vtile. Huiuſmodi autem opinio ſecurior videtur, & iuſtior Duell. Diana vero primam tutiorem putauit ſententiam *in praxi*.

Quæ præſidiarijs erepta è militibus fuere, illorum neutiquam, qui abſtulerunt, in commodum cadunt; ſed tibi quocumque in loco reperiantur, vllo abſque pretio dominis debent; quæ ratio eſt? hæc; Illi enim cum in tutamen ſint recepti, & munimen, hoſtes cum faciunt prædas haud euadunt; ſed prædones habentur, & raptores. *d. l. hoſtes ff. de capt. & poſt limin. reuer. l. 118. ff. de verb. ſignif.* Vnicuique hac de re clarum huius generis prædas neque pręſidiarijs acquiri militibus, neque de illis poſſe in alios ius tranſmitti; vnde proprijs conueniens dominis eo exiſtit modo vindicatio, ac ſi furto ablata viderentur bona, quæ abſque pretio tribui oportet. *l. 2. C. de furtis, l. 23. C. de rei vindic. l. 16. C. de epiſc.* Tales autem, qui rapto viuũt, & mobilia in vrbibus, vicis auferunt, aut pagis temerariò milites furore incolis: prędonum excipere punitiones ad inſtar compelluntur.

Chriſtiani verò dum Principes pręlia miſcent, ſi qui capiantur, eo detineri valent tempore, vſque redemptio aduerſa fiat ex parte, quamuis enim victoris haud ſeruitutem ſubeant iuxta Bart. opinionem *in l. hoſtes, ff. decepti*; vt Velaſcus attamen *conſult. 30.* explicat pretij compellũtur ſolutionem propriæ redemptionis tribuere, quæ dum moram contrahit, & adhuc perfecta non eſt, illos haud reddit liberos; plurium (ille) vſus locorum affert, in quibus dum arma inter chriſtianos ferueſcunt, ac bella,

A huiuſmodi tenor ſeruatur, ac talia captis imponuntur; vt ſcripſit Bald. *in l. nã, & Seruius de neg. geſt.* & tradidit Rebuf. *in dicta l. hoſtes*, qui ex captiuis prętium, vt ſeſe redimant, ductum, capientium, in emolumentum dari, ac debere inter ipſos diuidi conſtituit. Hoc verò milliarium decem nullo excedere modo ſummam permittitur: illo eoquod in B caſu Principis ad munificentiam (aſſerit) ſpectare: ipſius namque liberalitas extat, largum ſeſe captoribus exhibere. Boer. *deciſ.* 178. *col.* 1. Hoc affirmauit etiam Rebuff. in euentu ex capti qualitate hominis, & conditione deduci prętium debere, quod benè vſque conijci valet: Velaſcus autem capientes explicat poſſe ab exercitus Iudicibus compelli, vt captos, cum conſtituta excipiatur ſumma in libertatem, iniquo licet ſint animo, remittant: neque vt ſeruitutem ſeruiant (ipſius è ſententia) valent F ipſi adſtringi; ſerui namque minimè habentur, at, ſolummodum, vt redemptionis adducatur ſumma, detinentur. Hoc autem, conſuetudinis, vim ex iure Velaſcus dixit obtinere, communibus cum haud conſtet legibus, an qui bello capti chriſtiani ſui redemptionem curare compellantur, neque ſi iure belli prętium licitè valeat excipi; ſed tamen, quamuis iſtud non cognoſcatur huius G generis haud reijci conſuetudo poteſt, vt ipſe iudicauit, cum, vt maius euitetur detrimentur fuerit excepta, ſi pretij namque ſpes non refulgeat; quod captos in vita ſeruare iudicaretur vtile? vnde hoc ablato neci omnes, dum capiũtur è victotibus, dederentur; quæ Velaſci opinio vera iudicata fuit ex Diana *par. 6. tract. 8. miſcell. reſol. 16. in fine.*

D E

DE STATV.
PACIS,
ET TREGVAE.

Cap. 17.

RACEM in contemptu habet, qui belli neſcit pericula: vt illud:

La pace non l'apprezza, e non la ſtima
Chi prouato non hà la guerra prima.

Hæc etenim neceſſaria Reipub. ad conſeruationem exiſtit, vt eſt Philoſophi ſententia in 8. Ethicorum, qui maximum adducere, vt Ciuitatis habeatur perennitas, amicitiam dixit, & concordiam vtilè; vt refert Lucas de Penna *in* l. 1. *in princip. C. de Metrop. lib.* 11. Afflictus *in* 3. *feud. lib. tit. de pace tenenda, & eius violat.* §. *Federicus num.* 11. Quis enim neſcit, cuius in Republica exiſtit bellũ: has accidere calamitates? Regiminis deturbari armoniam: Religionem corrumpi: iuſtitiam violentiam pati: mutas fieri leges: infici amicitiam: ſanguinis haud eſtimari vinculum: in obliuionem artes abire: Agriculturæ perire opera: ceſſare negotia: Ciuitatum depopulari pulchritudinẽ: & dominatus tandem ordinem turpiter euolari.

Aduerſo autem Pax effectu amabilis redditur: ipſa impetum deprimit armorum, iras conculcat, ſuperbos deijcit, humileſque extollit animos, placidum cunctis præſefert aſpectum, neque inſolenti exportatur aura. Hæc velut è Cœlo donum gentium è lumine deuenit in terras miſſa: Summus extat Theſaurus; & mortalibus chariſſimus. Hæc niuei pectoris datur viris, vt ſacra penes Acta legimus. *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Ipſius debet ad venatum vigili Reipub. inſiſtere Moderator ſtudio, animum etenim & hilari implet ſerenitate, & generoſum reddit. Qua de cauſa ſuas protulit Caſſiodorus laudes, qui *Decet regalis apicis curam Generalitatis cuſtodire concordiam, quæ ad laudem Regnantis trahitur, ſi ab hominibus pax amatur: Quid eſt enim quod Principem prædicet, quàm quietus populus, concors Senatus, & tota Reſpublica morum honeſtate veſtita?* Quid fœdius etenim eſſe monſtrum; quàm diſcordis ciuium multitudo? Cum vnum plures diuiſum extet corpus in partes, & hac de re Omnipotens, vt illam ſectentur eis apud Hieremiam cap. 29. præcipit. *Quærite pacem Ciuitatis ad quam transmigrare vos fecit.* & Diuus Paulus ad eoſdem. *Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam* (dixit) *ſine qua nemo videbit Deum.* Maximo namque illa proſequitur Cœlorum Opifex amore, qui pacis incumbunt ad quietem: vt in cap. 22. Iob habemus. *Acquieſcite igitur ei, & habeto pacem, & per hæc habebis fructus optimos.* Et quæ habet è Deo promiſſa, qui bella faſtidit homo penes Matthæum 5. *Beati*

pa-

A *pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Maximo hæc ergo & quibus salus grata, & victoria iucunda esse in pretio debet, & victo, & victori, qui magno haudquaquã superbiç è vento elatus illam in contẽptum habeat. en Liuius! *Cùm victoriam propè in manibus habeas, pacem non abnuere, vt sciant omnes te iustè, & suscipere bella, & finire.* Ipse namque lib. 23. Multæ plenum opus aleæ reputauit, pacis

B cum armis superior nulla tranquillitatẽ amat forma. *Si prætermittis hoc tempus, quo dare magis, quàm accipere potes pacem, vereor ne hæc lætitia luxuriet tibi, ac quam emadat.* Amplecti magis etenim curam, quis pacem, quàm, quæ speretur, victoriam propria compellitur ex natura: dum nihil homini certum est in horas: Inquietos vnde viros D. Bernar. in epistola ita perterrefacit. *Pacem contemnentes, & gloriam; pacem perdunt, & gloriam.*

C & penes Tassum Aletes Aegyptij Legatus Regis cùm Gothifredo supremo in Palestina exercitus Duci vt fœdus cum illo inijceret, suasum vellet dubium sortis, & armorum fauorem præ oculis posuit *in cantu 3. Strophade 64.* (mihi) ita.

Giunta è tua gloria al sommo; e per l'innanzi

D *Fuggir l'incerte guerre à te conuiene:*
Ch'oue tu vinci, sol vn regno auanzi,
Nè'l tuo nome maggior per ciò diuiene;
Ma l'imperio acquistato, e preso dianzi,
E l'honor perdi, se'l contrario auuiene,
Che giocò è di Fortuna audace, e stolto
Por contra al poco è dubio il certo, e molto.

Vt Patrius etenim 9. *de Republ. lib. tit.* 1. *fol.* 19. explicauit nullo minus tempore, quàm in belli conflictu fauere solet cuẽtus: melius qua de re firma tranquillitas, quàm quæ sperantur, trophæa sectari debent: armorum, vt pax, ideo, veniat, & incorrupta maneat excitari tumultus oportet, cum ipsa belli finis dicatur: propterea Franciscus Sanct. in *emblem.* 117. Alci. *tit. ex bello pax*, cecinit:

Arma procul iaceant fas sit tunc sumere bellum,

Quando alia pacis non potes arte frui.

Ipsius etiam supra citato in loco habetur consilium, dum *Bellum tantum pacis gratia (dixit) suscipiendum est ab his, qui Reipublicæ præsunt.* Romani vnde populi, (vt est Ciceronis sententia *lib. offic.* 1. nulla, Fœciali, ratione iudicabatur æquũ, quod, non pacis ergo, susciperetur bellum; cum nulla salus bello, vt Poeta modulatus. Optimo propterea Fidericus Imperator iure *in tit. de pace tenend.* GG *2. in feud. lib. vlt.* 53. Sua ædictali quæ perpetuum haberet valorem, lege, vt suę subiecti ditioni veram sese inter, perennemque seruarent pacem iussit; quæ vt intacta permaneret pœnas *in* §. *si quis vero contra violatores* inflixit, quibus autem cara quies, animique grata mansuetudo, vel clementia existeret, secundum explicare pectus promisit: vt colligi potest ab Extrauag. *de pacis constitut.* HH quo in loco Glos. *in verbo semper.* Subditorum etenim, & Regis honor, & Principis suum retinet in pace vigorem: vt ait Cassan. *in Catbal. gloria mund. p.* 5. *cons.* 16. Propriè verò in placido serenitatis, in sereno libertatis illa statu consistit, virorum etiam consulit securitati ac rerum, *cap. fin. de tregua, & pace.* Archid. *in cap nolit 23. quæst.* 1. Ruin. *de ord. num.* 1. II

A plurimis explicata pacis fuit Natura, & diuersa quamuis descriptio in verbis, vniformen tamen explicat effectum. Boer. enim loco citato, quod sit discordiæ finis affirmauit & Bosi. *tit. de pace num.* 2. *&* 3. cui Bartolus definitioni haud arrisit *in cons.* 66. *lib.* 1. cum non solum sufficiens extet, vt discordiæ nominetur finis, addi verum etiam *per pactum* necesse, cum & mortis ergo finem kk sortiri arma possint, & pax nequaquam adsit. Romanus *cons.* 115. *num.* 2. Antonius Cors. *de pacis priuil. in princ.* Antiquam esse libertatem, vel tranquillam animi quietem dixit, quę & Naturam seruet, & temperantiam non deserat. Bald. verò *in cons.* 195. *col.* 2. *post medium, vers. præterea dato lib.* 2. Vt aliud non sit, condita quàm capitula, voluit, vnde

quod

A quod & iſta non explicant, illa retinere non poteſt. Abbas *in conſ.* 108. *colum. 2. verſ. debet ergo lib. 2. num.* 11. Quod iniuriæ pax remiſſio, quæ ſolo deleatur animo, cum alia non inſit obligatio, extet pax, affirmauit. Melior autem in definitione mihi viſus Carolus Bocalmõdt: cum publicam eſſe conuentionem, vt ex armis ceſſetur, illam aſſeruit. Non omnis autem, quæ publica ſit conuẽtio nominati pax valet: vt colligi poteſt ex Text. *in l. conuent.* 5. *ff. de pactis.* Vti genus autem, ac ſpecies extant ſeſe inter coniuncta: Publicam ita vt pacem, conuentionem, velut ſpeciem concluſam, retineat, vt induciæ namque habeantur captiuorum fiat redemptio, pugna ſuſcipiatur ſæpius inducuntur pactiones: huiuſmodi autem negotia publicæ ſub conuentionis nomine veniunt: propria illius ergo definitio, hæc: vt publica ſit conuentio, quæ mutua de Principum ſocietate, aut populorum, ad hoc vt perpetuo ſeruetur, armaque ſortiantur quietem, ſit iniecta: quod inducias propter ac pugnas aliæque id genus pacta publicæ dicantur conuentiones, extant DD. *in l.* 5 *ff. eodem.*

Illa verò propriè Tregua, belli quæ tempore ſecuritatem rebus tribuit, ac perſonis, atque ad tempus, cum adhuc perſiſtat iræ feruor, & ſanguinis, fuerit præſtita; legem ipſam appellant vel fœdus, aut fiduciam; habetur Calder. *conſ.* 366. *alias* 37. & differentiam à pace iure quidem optimo ſuſcipit, diſcordijs eoquod affert illa finem. Vnde nullo ſub pacis nomine contenta extat modo Calder. *loco cit.* Impropria quandoque tamen pax tregua vocatur. *cap. ſi ille* 23. *quæſt.* 4. Tuſcus *tuer. T. concluſ.* 390.

Induciæ autem: vt eſt Varronis in *lib. humanar. ſentent.* Paucorum Caſtrenſis pax dierum, habentur & alio in loco: Induciæ ſunt belli feriæ, dixit: ac *lib. Muſarum* 1. Aurelius Opilius, eo inducias in caſu haberi affirmauit, cũ vtrinque inter ſe hoſtes latus impunè iungit lateri, & colloquia ſine ſanguine miſcẽt: inde nomen, vt, ceu introitus, extent Inducarum hac de re, quę ſpatio capiuntur, nec ſerui, eorum, qui auferũt, in poteſtatem tranſeunt. *l. hoſtes, & l. non dubito, ff. de captiu. & poſt limin.* reuerſis cum nullo belli iure capti equidẽ fuerint. *l. poſtlim.* 19. §. *à pyratis ff. eod.* Inducarum igitur ex tempore neutiquã poſtliminij eſt ius, *dicta l. poſt limin.* cum illæ breui, ac præſenti pro ſpatio, ne armis inuicem ſe lædant, & animos laceſſant milites, inijciantur; vt in *d. l.* 19. §. *inducia.*

Tàm pacis capitulationes, quàm treguæ inſpici diligenti ſtudio requirunt, & obſeruari, vt laxiori, quod in illis inſit fauoris, accipi forma debeat: ſed ſi ex aduerſo, magis reſtrictè quæ bonæ cum fidei conuentiones habeantur illam exigunt interpretationem, vt nec directo modo, neque indirecto impediendi, vel non faciendi promiſſio intelligatur. Bal. *conſ.* 145. *lib.* 2. Et publicũ eoquod ſpectare ad commodum videntur latam oportet, vt interpretationem ſuſcipiant. Decian. *conſ.* 38. *n.* 6. *lib.* 2.

Vt ſua verò quis bona conſequatur, maximum ſuſcipit è legibus fauorem. Vnde cum in ancipiti explicatione habentur, & duci conuenit, vt illam bellum excitans iuſtum, & arma commouens rem conſequatur, ob quam exercitum congregare coactus: damna ſcilicet illata, vt ipſi reſtituantur, & ſumptus non amittat: nil autem pœnæ loco (maximum enim odium excitat) at iniuriæ confeſſione requirat: illo etenim haud venire in pacem nomine ſolet. Tali de cauſa deſumi oportet in pactis declarationem, quæ partes apprime ad belli iuſtitiam æquet. Duobus iſtud autem effici ſolet modis: vel vt eum perturbata rerum poſſeſſio in ſtatum reponatur, in quo poſitæ ante bellum exiterant: vel vt eodem permaneant res in ſtatu, conuentionis quo moram facere ante ſpatium videbantur ita Hogo. Grat. *de iur. bell. & pacis lib.* 3. *cap.* 20. *num.* 9. Illo autem in caſu, nulla quo de damnis effecta conuentio fuerit, ita reputa-

tur

A tur geſtum, vt nulla circa quæ bellico inducti fuerint tumultu actio conuehire videatur; illud etenim quod ex armis eripitur nullo reſtituere modo pax valet in illis, quæ non ab ipſis, ſed eorum, qui paciſcuntur, voluntate dependentiam habent, noua eoquod requiritur voluntas. Roman. *conſ.* 459. *in fine n.* 16. Tuſcus *liter. P. concluſ.* 172. *num.* 26.

Cum anceps autem res, adeo qui pacem ineunt, contrahere iudicantur, vt B iniuſtitiæ illorum neuter damnetur: ſic Grot. loco citato. Et ſtricti eoquod pacis capitula exiſtunt iuris quemadmodum tranſactio: quod omiſſum, hac de re, debet pro omiſſo haberi. Bald. *conſ.* 195. *laudate vos num.* 8. *lib.* 2. *l. quidquid ad ſtring. de verb. obligat. l. ſumma in princ. ff. de condit. indebit. l. inconuent. ff. de pact.* Sed ſi fortè res fuerit conſtituta, ipſius C fructus è conceſſionis tempore præbentur, non autem ex elapſo: Grot. *loc. cit. num.* 22. In pactis etenim, captas quæ circa res facta, minus adſtrictam de mutuis, & reciprocis interpretationem, quàm de illis, quæ claudicat effici oportet. De hominibus adeo cum ſermo eſt plus ineſſe fauoris, quàm ſi agatur de rebus videtur.

Cum obſcuræ vero pacis conuentiones habentur, & ambiguæ in illum, qui D vel eas expoſuit, vel præſcripſit quoad potentiorem attinet, debet interpretatio effici: vt æquali modo ſtipulatorem hoc aduerſus interpretatio, clariori qui forma contractionis explicare legē poſſet. *l.* 39. *ff. de pactis.* Anceps etenim videtur pactum in ſtipulatorem, cum ſibi aliquid ſtipulatur, debet explicationem excipere. *l.* 127. *ff. de regul. iuris. l.* 38. E §. 18. *ff. de verbor. obligat.* Placidior etenim, ambigua dum res in cauſa præferri oportet. *l.* 56. *ff. de regulis iuris.* Benignius autem id, quod fauorem illique ad minimi præſtationem affert cōmodi, nominatur *l.* 9. *ff. eodem.* vt pari modo magis in ancipiti ſecunda interpretatio eſſe debitori, quàm creditori debet. *l.* 17. *ff. eodem.* Ex pacti hac de re obſcuritate in venditorem inimitti nocumentum oportet, cum venditionis F magis dilucidè aperire legem potuerit. *l.* 4. *ff. de contrahen. empt.* Ambiguis enim humaniorem in verbis amplecti ſententiam compellimur. *l.* 14. C. *de fideicomm. libert.*

Et capitulationis licet notæ inſpici vigilanter, & ſub trutina poni exigant: vt explicauit Bald. *conſ.* 195. *num.* 8. *l.* 2. Non adeò tamen hoc interpretari rigoroſè neceſſe, vt nil vltra & verba pacis, G & conditionis dictum fuiſſe affirmetur: plura etenim inclusa, clara licèt minimè demonſtrentur, exiſtere poſſunt. *l. conſenſu, ff. de action. & obligat.* Et quæ in bonæ fidei cōtractu æquitas attulit, quæque interdum dictum neutiquam, vel curam ſuſceperint, ſolent in conſiderationem venire. Alberic. Gent. *de iure bell. lib.* 2. *cap.* 13. Illorum hac de re, qui pacem inijciunt ſubditi, ac ſucceſſores, H diſpoſitum per paciſcentes licet de illis haud fuerit, adſtricti eſſe reputantur: non rarò etenim, & nobis noſtriſque met conſulere ſucceſſoribus, cogimur. *l. ſi pactum in fine, ff. de probat.*

An adhærentes verò, qui pacis haud conuentionibus fuerint explicati, tacita incluſi forma iudicētur? Et vt illos deijciant aduerſi exiſtunt. Gemin. & Abb. *in cap.* 1. *num.* 29. *verſ. & facit ſingulariter de poſtulat. Prælat.* Corſet. *tract. de pace num.* 16. *verſ.* 58. & Iacobus de S. Georgio *de feudis, verſ. de adhærentibus, num.* 3. Expreſſam qui fieri de illis mentionem oportere, vt pacis reputentur in capitulis adnexi, reputauit. Rom. Sudisi vt proprium firmet dictum, affert vſum, quę nulla pacem concludit ratione, claro niſi modo in pactis apponantur adhærentes: Innocentij habetur authoritas I *in cap. Apoſtol. de re iudic. verſ. volebat in* 6. Ita vt ſi eos comprehendi voluiſſet, in tacito vtique pacto expreſſam neutiquam de illis mentionem facere oportèret.

Aduerſæ autem fuerunt DD. qui venient, ſententiæ: vt quamuis nimirum pacis verba præcipuā fuerint circa perſonam explicata, implicita attamen forma,

A ma, ſi pacem (abſque ipſis) qui ineunt in fauorem ſuſcipere minimè poſſunt; incluſi adhærentes intelligantur: cæteros inter extitere: Angel. *in l. quæ religio in fine, ff. de re iudicata*. Mart. Lauden. *in tract. de confæd. Princip. quæſt.* 95. Imol. & Iaſ. *in l. ſi ſtipulatus fuero per te, num. 3. in fine de verbor. obligat.* Riminal. Iun. *conſ.* 101. *num.* 12. *in fine, & conſil.* 103. *num.* 6. Cum effectu etenim pacem

B intelligi neceſſe, quodque ſit expreſſa poſitum forma verbum, de aliquo debet pacis in capitulis operam præſtare. *cap. relatum de clericis non reſid. l. prima, §. hæc verba, quod quiſque ius*, Olaſc. *deciſ.* 141. *num.* 4. & 8. *verſic. quapropter*. Nicolaus Moron *de tregua, & pace, quæſt.* 149. Tuſcus *litt. P. concluſ.* 179. *num.* 21. Et ſi 23. affirmet *in num.* quod ſi perſonam circa ſermonem pax inſtituat, nullo

C comprehenſi adhærentes modo videãtur; tali eoquod eſſet in caſu vana; ſi de re tamen, benè in ea concluſi reputentur; adducit Iacobum à Sancto Georg. *in dicto tract. de feud. in verſ. de adhæren. num.* 3. *& ſequent.* Vt dubium verò tollatur expreſſo poni modo tutius eſſe pro comperto habetur: maximum enim dedecus exiſtet, ſi illi haudquaquam comprehenduntur, communi qui ſe cum illis,

D qui pacem ineunt, periculo expoſuere. Debet autem diligenti perſpici ſtudio, an, cum pacis illi permanent expertes, non alicui ſeſe offerant detrimento, vel ex aduerſo primo non deforme apparebit in euentu eos in pace minimè incluſos exigere: poſteriori, eis vt explicetur, neceſſe: an optent pacem cum alijs inire, vel è contra? ſi recuſet, haud turpè illos excludere factum re-

E putatur. Nulla verò forma eos conuenit depellere, ſi fœdas propter pacis conditiones in ipſam neutiquã venire certarint. Supremo autem ſe Dux inficiet dedecore, ſi aduerſo, vt pacem inijciat, illos præbeat milites, qui cum ſeſe periculis expoſuerint, proprijs quidem ſtrenuè ſub ſignis arma intulere, quod maiori augetur ignominia ſuam ſi eis fidem dederit. Exemplum nobis Totila, crudus licèt, fidus tamen Dux tribuit: F qui Pelagio Romanorum legato, vt habet Procop. *de bell. Gotif. lib. 3. num.* 43. ita: *De ſeruis verò, qui vltro ad nos conceſſerunt dicturi hæc ſumus; ſi enim qui nobiſcum fuere in hoſtem inſtructi, & à nobis deinde fidem noſtra ex confeſſione acceperint, ne ſe vnquam veteribus dominis vt-cunque reſtituamus veſtras in manus dedendos eſſe non cenſuerimus, profectò nec vobis quidem traditã fidem ſeruaturi quã-* G *doque eſſemus*. Infidele igitur opus conficiunt, qui cum nullo includant adhærentes, & commilitones modo pacem inijciunt: Abbas *dicto cap.* 1. *num.* 29. *in fine de poſtulat. prælat.* Corſet. *loco ſuprà citato num.* 16. *verſ. quinquageſimo quarto*, Angelus *conſ.* 391. *num.* 5. *verſ. ideo nullus*. Mart. Laudem. *de confæder. & pace, quæſt.* 52. tanta debet eſſe, Tuſcus *loco citato num.* 19. & 20. ſi pacis autem con- H ſtituta fuerit in pactis, pœna, eos neutiquam ad homines extenditur, conuentionis qui tempore adhuc in lucem non venerant, ſi pax ita vt pro ſe fuerit promiſſa; & adhærentes, nullo alij modo, quàm initæ pacis, qui tempore adhærentes erant, comprehenſi videntur. Si pro ſe adde quod fuerit, & filijs conceſſa nulla includuntur poſthumi ratione; circa odium eoquod, pœnæ reſpectu agitur: vt pacis concluſum reliquit in capitulis. Bald. *in cap. inquiſit. num.* 2. *de appellat.* Si puberes vt, æquali modo ſint comprehẽſi de ijs nullo modo agitur, qui pacis cum fuerint impuberes tempore illam poſtmodum in ætatem peruenerint. Corneus *conſ.* 167. *num.* 7. & 10. *lib.* 3. Illo autem in caſu, quo pro ſe, filijſque, ac nepotibus, aſcendentes circa, & deſcendentes, agnatos, & cognatos, conſanguineorum in fauorem affinium, & quartum vſque ad gradum attinentium incluſiuè, partes aliquo iniuriam tempore ſui per operam conſtituta promiſerint ſub pœna, vel aliorum, comprehenſi qui non venerint in lucem intelliguntur. Mantica *de tacit. & ambig. lib.* 27. *tit.* 6. *num.* 6. Vt pari ſpurij apparent ineſſe ratione, cum pro ſe, proprijſ-

que adiecta fuerit pax natis; genitoris illi namque agere pro vindicta valent, DD. penes Mantic. *num.* 10. Quemadmodum etiam fœminæ veniunt, cum ſuis etiam pro hæredibus aliqui paciſcuntur. Boerius *deciſ.* 121. *num.* 3. Ad ipſas eoquod vindictam adhuc pertinere certum extat: aduerſa quamuis efficiatur legibus Longobardorum forma: vt dixit Mantica *num.* 13. Vti cum ſui pax in fauorem, ac adhærentium iniecta, qui dennò etiam aduenium, includuntur. Bell. *de re milit. parte* 10 *titul.* 2. *num.* 33. Tuſcus *liter.* P. *concluſ.* 178. *n.* 7. Quod explicatum è Nicolao Morono fuit vim habere, collectiuo cum ſub nomine ſubditus circa, & adhærentes cõficiatur, alio enim, ſi diuerſa eſt forma, procedit: vt *in tract. de tregua, & pace, queſt.* 149. *num.* 6. dixit. Reſtitutio etiã, quæ de rebellibus fiat, ad extinctos deiure extenſionem patitur. Petrus Bell. *tract. de re milit. parte* 10. *tit.* 2. *num.* 47. *& ſequent.*

DE PACE CONCLVSA

Inuiolabiliter ſeruanda.

Cap. 18.

MInora ſubſunt bello, ſuſpecta quã in pace pericula. Tacit. 4. *Ann.* ub explicauit. Imperturbata, qua de cauſa, & perennis eſſe debet qualis illa è Deo: vt Geneſis 17. 7. exiſtit. *Et ſtatuam pactum meum inter me, & te, & inter ſemen tuum poſt te in generationibus tuis fœdere ſempiterno.* Huiuſmodi propterea tractatus, pacta ſalis ſacra in Bibl. Paralip. libro pagina vocat, æuiternum cum hoc illius, nomine, durationem explicet. *Dominus Deus Iſrael dedit Regnum Dauid ſuper Iſrael in ſempiternum ipſi, & filijs eius in pactum ſalis.* Qui pacem etenim Princeps æquo amat pectore, firmamque illam reddere curat, nullum, vt ſuos etiam ad eam poſteros cõpellat, dubium excipere debet: Hæc etenim ad aliud, cum breuis eſt, minimè apta videtur, quàm vt materia, vnde bellum ſuſcitetur, inſimul ponatur, vt paria non magni inducia temporis afferunt detrimenta; furorem namque tantiſper ſedant, dato vt lanceæ ſpatio aciem ſumant, & gladij: Atenim ſecura, cum pax extat, & decora nullum adeſſe prudentius, victrices licèt copiæ, & glorioſa ſperentur ex armis venire trophæa, valet conſilium, quàm illam arctè complecti; vigilanter attamen aduertere Dux cogitur, ne aliquam cum exceperit in exercitu cladem ſtatim pacem appetat, debilis etenim, ac ſine vi pax illa videtur, quæ minis obtenta fuit, vel rigore; cunctos namque dolos, & honor, & libertas in ipſam iniſcere tentabunt. Et bello, hac de re anteponi licèt pax debeat, cum aliquis tamen, vt ipſa corrumpatur, ineſt pauor, optari magis arma oportet, quàm tranquillitatem. Vnde vt perenni ſint animi pacis vinculo adſtricti eo concedi, ac pacem inijci videtur in caſu, cum viribus ſuperiores non tàm per fractum hoſtes robur habere conſpiciunt. Quæ honeſtis cùm pactionibus fiat, ac moderatis magis inimicos deuincit, illorumque alligat beneficio mentes: nam ſi è neceſſitate ob vigoris, neruorumque exercitus debilitatem illi ad pacem coguntur petendam, cum opportunum aderit tempus eam perfringent: vt Thucyd. *hiſtor. lib.* 4. *num.* 49. refert Decoræ hac de cauſa debent in pace conditiones ineſſe, vt ipſa obſeruetur; ſi pactis enim vel iniquis, vel deformibus proponatur, illum, cui præiudicium infertur ad arma iterum impellet, vt primum poſt bellum opprobrioſis effectam pactis pacem Romanis Carthaginenſes fregere; vt adducit Liu. *Dec.* 1. *num.* 2. Ardenti propterea ſtudio paciſcentes oportet, vt ſeruetur pax, conari, iuxta quæ ſcripſit Loffredus *conſ.* 50. *n.* 66.

Fœdera igitur ſunt pleniſſimè ſeruãda, nec alterutro contrahentium ituito ab ijs licet reſilire; nil enim humanæ tàm congruum fidei, quàm ea, quę placuerint, cuſtodire. *l. prima, ff. de pactis.*

Ma-

A Maximè, quia publicam fides ob causã fuit interpolita, quæ ſtrictius in obligationes mentes reponit, cuius violatio maiorem exigit criminationem, cum graue fidem fallere nefas. *l. prima ff. de conſtituta pecunia.* Nil enim tàm naturale, quàm eoquod modo diſſoluere, quo fuit colligatum, cum eadem ſint conſtitutionis, quæ deſtructionis principia. *l. 35. ff. de regul. iuris.* reſtituendæ cum autem pacis ratio mutuo paciſcentium innitatur conſenſu, congruum certè videtur, vt ex eodem diſſolutionis modus principio defluat: cũ vtriuſque præſertim iuramento fuerit pax firmata, quam ſalutis abſque cœleſtis interitu fœdare minimè Chriſtiano licitũ quilibet etſi, tàm emergentis damni, quàm illicitæ coactionis prætextus habeatur. Sanctus Thomas *quæſt. 40. art. 3.*

B

C Non ſolum autem ex illis, qui pacem, iniecerunt, ipſorum verum etiam adhiberi vigilantiã debet, vt incorrupta ſeruetur è ſucceſſoribus. Bald. *in l. digna vox, C. de legibus*, qui etiam *in cap. 1. de probat.* quod ſeruandæ pacis obligatio ad quemcumque ſuccedentem in dignitate affirmet, & quamuis Princeps è populo electus prædeceſſoris non dicatur hæres, ipſius tamen eoquod obtinuit honorem,

D onus etiam ſuſcipere compellitur, ad omnium itaut, quæ prædeceſſor promiſit, obſeruantiam tenetur. Bal. *in cap. veneri. de elect. & in l. digna vox*, quem ſequitur Felinus *in cap. 1. de probat.* & Marta *de iuriſdict. parte 1. cap. 41. num. 8.* & has licèt perſona deſerat auras, dignitates verò, quam diù Imperium durat, ſeu Principatus, permanet. Peregrin. *de iure fiſci lib. 1. tit. 1.*

E *nu. 37.* Turpè igitur pactũ violare geſtum: & nullam aliam ob cauſam Adolphum Naſſouienſem cætera inter Imperiali deiectum è ſolio fuiſſe legimus apud Arum ad auream bullam *pag. 14. & 33.* & Arniſ. *de Maieſtat. in fine, cap. fin.* quàm quod & ſigillo roboratam, & literis violare ſolitus erat pacem.

Cum pax vero, quæ à prædeceſſore facta quid ſucceſſori damnum afferret, vel ſui turpis è principio exiſtit, minimè tali æſtimo in caſu, qui poſt in dignitatem venit ipſius ad obſeruantiam obligari, minoris inſtar, qui cum ex pace à tutore confecta ſibi detrimẽtum venire conſpexerit promiſſis neutiquam ſtare cogitur: vt ſcriptum fuit è Claro *in §. fin. quæſt. 58. num. 27.* & Sforza, Odd. *de reſtit. in integrum, par. 2. quæſt. 85. num. 50.* Angel. *conſ. 46.* Diuerſa etenim ratione facere adſtringitur ipſi cum vtilis, vel Reipublicæ pax habetur. Bald. *in l. 1. C. de in integrum reſtitut.* Nec vllo fieri modo in integrum reſtitutio valet: Oddus *citato loco num. 45.* Et quemadmodum ſucceſſor in obligatione perſiſtit, publicas ita debet ratas habere conuentiones. *l. conuen. ff. de pact.* Præcipuum namque publica vinculum in fide conſiſtit: manus etenim apud Romanos haud extitit Numen, cui Templum dicare, in quo fœdera pangebãt, non equidem erubuere, cùm propria Inferorum Dijs capita, ſi frangerent conſtituta, deuouerent, quàm fides: & Liuius *lib. 1. decad. 1. & lib. 4. decad. 3.* refert. Summum ex eo quia Principatus ad ſtatum, ipſiuſque vtile pertinere, ac neceſſitatem pro compertò extat.

F G H I k

DE PACIS PRIVILEGIIS.

Cap. 19.

QVid Pacis in laudibus mihi? An validè narrare poſſem? Haud equidem. Ipſa etenim ſupremos inter effectus id propria in obliuionem clemẽtia demittit armorum, quod calamitas attulit; vt æqualiter, ſi licitum quis vna bellum ex parte iniquum alter, & ex aduerſo, infert, ab animo depellantur offenſæ. Bartol. *in conſ. 66. verſ. vel pone circa medium lib. 1.* Plurima ipſius conceduntur intuitu, quæ regulari vetita iure haberentur: Legũ enim rigoroſa laxatur ſeueritas, *cap. 2. de ſponſ. impuber.* Pariſ. *conſ. 10. num. 15. lib. 1.* Roman, *conſ. 397. num. 3. & 4.* Calcan.

A *conſ.* 1. *num.* 21. Ipſius eoquod tranquillitas perſonarum gignit ſecuritatem, ac bonorum. *cap. vlt. de tregna, & pace*, Oldrad. *conſ.* 95. *n.* 7.

In integrum ſecundo nulla ratione pacis in auxilium reſtitutio permittitur: ſæpius etenim non reſtituibili minimè denegatur perſonæ. Crauet. *conſil.* 264. *num.* 6. Vnde cum aliquod ipſius ergo conficiatur mandatum latam adiuuamè
B interpetrationem excipit. Abb. *conſ.* 18. *nu.* 6. *verſ. nec mandatum lib.* 4.

Matrimonium tertio, quod nullam impuberes inter efficaciam retinet, valorem in ſe concludit: ſi ad pacis conſeruationem, vt depellatur ſcandalum, conficiatur. Roman. *loco citato num.* 13. Iuriſque præcepta, ne hoc originem ſortiatur, ſua perſtringunt retinacula. Idem *num.* 6. Illius enim ad auxilium
C ex communis iuris regulis, & ciuilis declinare quis poteſt. Barbat. *conſ.* 42. *num.* 2. *lib.* 1. *& conſil.* 1. *n.* 2. *lib.* 3.

Secunda, quarto, pax taliter exiſtit: vt ſi quis nullo ſe tempore illam confecturum promiſſo confirmauit huiuſmodi haud vim pacto præbet. Bald. *in l. fart.* §. *pactum, ff. de pactis.* Hoc efficaciã etiam retinere non videtur, iuramento
D etiam ſi fuerit conſtitutum, Euangelicam namque in legem, & animæ aduerſus bonum fuiſſe ductum pro comperto habetur, & minimè hac de re debet obſeruantia requiri. *cap. cum contingat de iure iur.* Turpem eo quia dum in ſe cauſam retinet, nullo exigere obſeruationem valet modo. *l. ſi vnus* 28. §. *pacta, ff. de pactis.*

Sui, quinto, Princeps caſtrum ſubditi pacis pro conſeruatione hoſtium tradere in manus poteſt. Iaſon. *in l. Gal.*
E §. *& quid ſi tantum, num.* 82. *de liberis.* Iacobus de Sancto Georgio *in inueſtit. feud. in verbo adherentibus num.* 24. Vnde & vaſſallorum effici à Principe alienationem conceditur. Anton. Gabriel. *concluſ.* 8. *num.* 16. *de iure quæſit. non tollen.* Hoc vrgenti etenim confectum ex cauſa videtur: illo autem non ſolum in caſu, quo iniici: ſed conſeruari cum etiam debet pax, hoc agi poteſt: Loffred. *conſil.* 50. *num.* 65. Iniurias adde, vt illæ obtineatur, quas paſſi fuerint ſubditi, ac damna, quæ regionibus illata remittere (vt alio dixi loco) Princeps valet; publicum eoquod vtile reſpicere videtur. Bald. *in l. bene à Zenone num.* 23. *in fine, verſ. quintimo de quadr. præſcript.* Nullo ita vt quærelas tempore inferre ſubiecti valeant. Angel. *in l. conuenti in fine, ff. de pactis.* Capi. *deciſ.* 69. *num.* 25. Afflict. *deciſ.* 361. *n.* 4.

Laudum, ſexto, vel compromiſſum pacis valet etiam in illis ampliationem ſortiri ex cauſa, de quibus nihil fuerit expreſſum, ac etiam quæ circa illius debet ratio interuenire. Tuſc. *liter. P. concluſ.* 133. *num.* 5. Compromiſſa adde, quod extra, inductum pacis ergo laudũ benè toleratur: huiuſmodi eoquod ob
H effectum ex vno auferre, alijque dare arbiter poteſt. Corſet. *de priuileg. pac.* ductus à Tuſc. *num.* 4. Abb. *in cap. niſi eſſent num.* 6. *& de præbendis.* in quo extenſionem *in num.* 21. idem Tuſcus facit: Quod pacis pro bono conſtitutus arbiter ad intereſſe, ceſſanſque damnare ad lucrum poſſit, & hoc ſuſtinetur etiam aduerſus ius laudum in caſu. Abbas *conſil.* 64. *col.* 2. *num.* 4. *verſ. ad tert. innẽto verſ. item iſti fuerunt lib.* 1.
I Retractari pacis etiam ergo, & concordiæ facta diuiſio poteſt. Crauett. *dicto conſilio* 164. *num.* 10.

F

G

k

A

DE PACIS VIOLATORIBVS,

An earum pœnis, & quando rupta dicatur, vel ex aduerſo.

Cap. 20.

VAE Pacis violatori! Numquid ea valeat declinare, quæ minatus eſt penes Ezech. Omnipotens *cap. 17.* cũ *Viuo ego quoniam in loco Regis, qui conſtituit eum Regem, cuius fecit irritum ſanctum, & ſoluit pactum, quod habebat cum eo in medio Babylonis morietur.* dixerit? Superni hæc verò exiſtunt Numinis verba, nec pertranſire ni eueniat effectus, poſſunt, cœlis, terraque firmiora ſe ſe habent. Exempla ducam, cognoſci vnde optimè valeat quid ſit in cauſa. Et primum venit in locum illud Aiſtulphi Longobardorum Regis, qui ſui in Principatus initio pacem cũ Zacharia Pontifice Romano iniit, cuius poſt mortem, eam Stephano Secundo ſucceſſori confirmauit; ſed quia dominandi lubido Aiſtulphi excitauit animũ iuratam fregit pacem, & Rauenna capta bellum contra Pontificem ſuſcepit, vt Romanum ſubiectaret Imperium. Et cum ille Principem ad fidei obſeruantiam conaretur inducere, nil valens, ad Deum ſeſe conuertit, precumque vi è cœlo id obtinuit, quod à Rege negatum. Pacis qua de cauſa ſuper Crucem capitula poni, & multis Religioſis, ac toti coniunctus populo imaginem Saluatoris alijs inſimul cum Prælatis afferebat: Motus enim Cœlorum, terrarumque Moderator egit, vt Aiſtulphus à Pipini Regis Galliæ compulſus totum id, quod Eccleſiæ arripuerat, denuò relinqueret, & parum poſt ab equo deiectus, aut, vt alij dicunt, lauciatus ab apro, miſerè obiret: vt refert Sigo. *lib. lib. 3. de Reg.* ita Secundo Ludouici: vt teſtis eſt Corius *hiſtor. mil.* qui cùm arma in Berengarium excitaret ab illis, & precibus commotus, & rationibus pacem promittit; ſed cum opportuna eum aggrederetur occaſione, vt propriæ pœnam inſolentiæ haberet victus, & oculis priuatur, & Regno. Tertio VVladislai Pannoniæ Regis, qui, cum fœdus cum Amurathe Turcarum Imperatore conſtitutum frangere incœpiſſet, maximam reduxit illum in animi anguſtiam, adeò, cum oculis in cœlum elatis pacis eduxiſſet è ſinu ſcriptum, Chriſti auxilium inuocans, vt proprias puniret offenſas (cum VVladislaus in eius faciſſet nomine pacem) rogabat: quò factum, vt rerum immutato ordine Regis milites concutiente pauore aggreſſus, eum & vita priuarit, & victoria: vt adducit Iouius in ſuis hiſtorijs, Garziæ Regis Quarto Regis Maurorum, qui cum Vracchæ ſorori promiſiſſet illius ſeſe ſtatum non perturbaturum, pace-que iuramento firmata, & occupandi anſam habuiſſet iuratum conculcauit pactum: ſe ad opus accingit, nilque aliud lucratur, niſi in compedibus mortem amplecti: vt legitur *in hiſtor. Hiſp. lib. 6.* Multa exiſterent, quæ apud Hiſtoriographos habentur, & breuitatis cauſa deſero. Hæc autem eueniunt, quia Deus *in cap. 8. num. 17. Zacchar.* Pacis odio proſequitur violatores; ipſe namque, *Et vnuſquiſque malum contra amicũ ſuum ne cogitetis in cordibus, & iuramentum mendax ne diligatis: omnia enim hæc ſunt, quæ odi, dicit Dominus.*

Expreſſo igitur, vel tacito rumpi valet pax modo. Primo clara cum quis in ipſius capitula ſe gerit forma: poſteriori, cuiuſque cum illud, quod requiritur ex pacis natura, nullam ſortitur obſeruantiam. Grot. hac de re *de iure bell. & pacis, lib. 3. cap. 20. num. 27.* Illam, perfringi affirmauit; vel cum eius aliquid aduerſus conditiones: aut quod eſt conſtitutum: vel quod intelligi oportet, geri videtur. Diligenti huiuſmodi ex cauſa inſpici examine debet, qui pacis tranſilire fines, vel ex aduerſo dicatur. & primum ſi veteri excitatus fuerit ex offenſa tumultus, rigoroſè perfracta vocatur, quod nullo eueniret modo; ſi nouo is proueniat ex caſu, tunc nunq;

tem:

A temporis neque pacis in contemptum abiisse quis proſpiciturs neque in pœnam, dum ea conculcaretur, ſtatutam incurrere valet. Decius *conſil.* 380. *n.* 2. *& conſ.* 531. *num.* 7. Roman. *conſil.* 258. *num.* 5. Mant. *de tacit. & ambig. lib.* 27. *tit.* 6. *num.* 16. Et quæ valet ratio haberi eſt, pacis eoquod in conuentione, ſalio quemadmodum in promiſſo, illa ſemper ineſſe clauſula videtur. Rebus ſic ſtantibus, & aliquo de nouo non ſuperueniente. *cap. cum inter de renunciat. l. fin. ff. qui ſatisdare conantur. argum. Text. in l. ſi vnquam, C. de renocan. donat.* Roman. *dicto conſ.* 258. *num.* 5. Cum promiſſio ita vt (quo in loco aſſerit) ne offenſa ducatur, fit: noua niſi cauſa euenerit, vel alia minimè fuerit addita offenſio, debeat intelligi. Bartol. *in l. aut factu, §. cauſa, num.* 1. *ff. de pœnis.* Iaſon. *in l. qui ſernum, num.* 2. *de verb. obligat.* Alexan. *in l. qui inſul. num.* 5. *ff. eodem.* Soccinus Iun. *conſ.* 103. *num.* 7. *lib.* 3. Bero. *conſil.* 185. *num.* 13. *& conſ.* 198. *num.* 2. *lib.* 3. Iuramentum licèt, vt ea firma reddatur, iniectum fuerit; ſi apta enim, ac recenti, quæ ſuperuenit, ex cauſa motum quilibet excipit, rectè in conſtituta ire videtur. Bertazol. *conſ.* 248. *num.* 7. Pariſ. de Put. *conſ.* 165. *num.* 28. Quod non ſolum vim retinet immediato ſi pax ex tempore, interpoſito, verum etiam rumpatur ex interuallo. Bartol. *in l. pater, §. libert. ff. de legat.* 1. adductus ex Hercul. *in tract. de caution. de non offend. cap.* 18. *in princ.* DD. *in l. cum proponas, C. de pact.* Falſa immò, non vera ex cauſa, cum ex aliquo digno fide, vt æqua fuerit expoſita, confringi poteſt: qui non iniquè namque ſeſe agere credit, excuſationē debet excipere, ac licèt noua, quæ ſuperuenit, cauſa iuſta, vt pacem quis rumpat, ſed leuis habeatur. Alexand. *conſ.* 119. *vol.* 1. Decius *conſ.* 331. Guid. Papa *deciſ.* 301. Crauett. *conſ.* 233. Marſ. *ſingul.* 503. Rationem adducit Alexand. *conſ.* 115. *colum.* 4. *num.* 15. *volum.* 4. *& conſ.* 119. *num.* 2. *lib.* 2. Vt pœnam etenim cum pacem fregerit aliquis dolum patraſſe debet, ac tali quoniam dolus minimè præſumitur in caſu. *l. dolum, C. de dolo, l. quoties, §. qui dolo, ff. de probat.* Quælibet hac de re leuis, immò nullius cauſa momenti iuſtæ vel ſit naturæ, aut iniquæ à dolo excuſationem affert. *l. igitur, ff. de liber. cauſ.* Iaſ. *conſ.* 179. *lib.* 2. Decius *conſ.* 507. *& conſ.* 531. Alexand. *in l. ſi quis mihi, colum. fin. ff. de acquiren. hered.* Nullam denique quod iuſtitiam ille in cauſa, qua tenetur, concludi cognoſcat, & moram in ipſa tamen facere quærat, huiuſmodi etenim in euentu claro perſiſtere conſpiceretur in dolo, nec aliquam ei addūci excuſationem oportet. Bartol. *conſ.* 91. Caſſan. *in conſil. Burgun. fol.* 173. *vol.* 3. Aut conuentionalem ſi vltra pœnam in illum, qui pacis violaret leges ſtatutaria etiā concurreret punitio; hanc etenim eoquod circa pœnam iniuſta neutiquam excuſationem, ſed æqua, & quæ concurrere debet, legalis cauſa tribuit. Iaſon. *in l. inſtè colum. fin. ff. de acquiren. poſſeſſ.* Ioan. Andr. *in addit. ad Specul. tit. de arb. col.* 6. *verſ. ex forma ſtatuti.* Aut affectata etiam exiſteret cauſa; illo namque dolus in euentu neutiquam abeſt, nec aliqua iuuamen afferre in parte valet. Hercul *dicto tract. de caut. de non offendend. cap.* 13. *num.* 9. Alexan. *conſ.* 56. *colum.* 2. *lib.* 2. Tiraquell. *de retract. §.* 35. *glo.* 4. *num.* 37. Vel in his, quæ de prohibitorum genere, ac peſſima ex ſe haberentur, cauſa exiſteret, iniuſta enim haudquaquam in illis. Vt pari modo rumor, innocuum reddit violatorem. Innocen. *in cap. ſane de offic. ordin.* Iaſ. *in l.* 2. *§. iurari, col. penultima, verſ. caue tamen, ff. de iure iuran.* Alexand. *conſ.* 103. *verſ. ſ. dato lib.* 1. Quæ interuenit autem ratio, illa: in eis enim quæ vetitorum exiſtunt ex genere dolus adeſſe præſumitur. Gloſ. & DD. *in l. ſi non conuicij, C. de iniurijs.* Vt quis hac de re fractam valeat circa pacem de pœna conueniri, fiſci ſiue illa debeat ad emolumentum applicari: vel partis oportet, vt interueniat, quod animum quis, vt iniurias vlciſcatur, de quibus fuerit pax confecta, habuerit Aldobran. *conſ.* 118. *num.* 13. *lib.* 2. Cum

B C D E F G H I K

an-

A incipiti autem in causa res extat, noua præsumitur ex occasione offensio ducta: quod vt mente condatur, suadet. Alex. *cons.* 115. *num* 7. *vol.* 4. Roman. *cons.* 183. *num.* 1. Marsil. *singul.* 505. Quæ fuit cõfirmata opinio ex Ruin. *cons.* 46. *num.* 8. *lib.* 1. quem sequutus est Vulpel. *que.* 47. Dubio qui existimant in euentu antiqua in pacem ex causa intelligi factum noua cum nullo modo in lucem venire videatur. Bomb. *de arte bell. & pacis. disc.* 25. B *num.* 9. Pacis propterea, qui sub spe reconciliatum neci dederit inimicum dici proditor valet, adeò vt minimè Regis possit & indultu gaudere, vt Ecclesiastica iuuamen ex immunitate recipere: vt explicatum fuit ex Giurba *consil.* 60. *à num.* 21. Cum debent verò probationes interuenire; an prisca offensio ex causa fuerit effecta, vel recenti, coniecturæ in C opem adhibentur. Grat. *cons.* 73. *n.* 19. *lib.* 2. Riminaldus Senex *cons.* 22 *num.* 5. & 6. Vt Iudicis immo arbitrium extat, remitti statuit debere. Mascard. *de probat. conclus.* 1157. *num.* 68. quod nullo negligi modo reputauit conuenire, & Mantica *loco supra cit.* Quod si aliqua veteri correspondeat noua ratione, ab illa magis, quàm ex hac prouenire offensa reputatur: vt explicatum fuit ex D Bartol. *in l. verum est, ff. de furt.* Aldobran. *cons.* 118. *num.* 13. *lib.* 2.

Vt pacis deindè leges dici violatæ possint actualis interueniat offensio necesse, cum effectu enim accedere verba debet intelligi. *l. prima, §. hæc verba, ff. quod quisque iur.* Cum quis tali de causa mandatum præbet, vel operam, vt indè iniuria resultet, pacem nulla confregisse ratione dicitur, Clementina 1. cum Glo- E sa, & eo in loco Imola *de pœnis.* Actu eo quod vt iniuria ducatur, vel offensa necesse *l. item apud Labeo, §. cui ff. de iniur.* Illo etenim, qui auxilium in casu aduehit, suum cum fuerit consequutus ex delicto intentum in obligatione persistit. Mantica *de tacit. & ambig. lib.* 27. *tit.* 6. *num.* 31.

Pacem conculcari, tertio, clarum est, cum illorum alter, qui pacem iniere, ac nullo iniurias modo inferre promiserint, furto alius bona desumpserit: offensam quis etenim vehere tunc dicitur, cuiuslibet cum ad iram excitatur animus infligi si tamen pœna valet Bartol. *in l. locat. §. quod illicitè, ff. de public.* Gozad. *cons.* 31. *nn.* 12. *& sequen.* Mantic. *loco citato num.* 30. Vt infectus pari modo pacis candor esse videtur, cum ex illis, qui pacem iniiciunt aliquis vxori alterius iniuriam, vel filijs adduxerit. DD. G *in l. ita stipulat. §. Crisogon. ff. de verbor. obligat.* Vulpell. *in tract. de pace, que. f.* 38. *num.* 3. Farinac. *tract. de var. criminu. quæst.* 107. *num.* 336. Et contraria licèt in sententia persistant Hercul. *in dicto tract. de caution. cap.* 19. *num.* 9. & Mascard. *de probat. conclus.* 1136. & alij è Farinac. adducti *loco supra citato nu.* 339. Distinctionis attamen fœdere concordes reddere opiniones contẽdit. Pascal. H *de virib. patr. potest. lib.* 4. *cap.* 7. *num.* 3. Suam qui sic explicat opinionem: Promissi aut verba personali de offensa fuerunt concepta: & posteriorem affirmauit iuxta sententiam rem explicari necesse: cõprehensas eorquod vltrà personas extensionem haudquaquam pactum suscipit; Mantica *loco supra citato num.* 320. Vel simplici facta promissio fuit modo & illo distinctionem adducit in casu: I quod si antiquæ ab inimicitiæ causa, ob quam pacem aduersæ constituunt partes, ortum offensa exceperit, nullum existet dubium quin pœnam subeat offensor. Alia vero accidet ratione diuersa cum euenerit è motu iniuria; si ex illis vnus hac de re, qui alterius, cum quo pacem iniecerit, vt propriam expleat lubidinem, vel filiam aggrediatur, vel vxorem, aut se cum illa carnaliter immisceat, nullo pacis modo leges violasse dicitur: suæ id namque magis vt satiaret Veneris furorem, quàm vt ferret iniuriam, patrauit. Guazzin. *de pac. parte prima, quæst.* 56. Mascard. *de probationi. conclus.* 1157. *num.* 84. Giurb. *cons.* 47. *num.* 13. Mantica verò *num.* 40. Ioann. Andream aduersus *in cap. fruſtra nu.* 17. *vers. tertio si constat. de regul. iuris in* 6.

affir-

affirmat, quod si eius, qui pacem iniecit, vxor verbera fuerit perpessa pacis dirupta iudicantur vincula, & iniuriarū ad maritum spectare actionem clarum est: illa enim offensio, quæ coniugi fit, viro etiam illata reputatur, illi propterea iniuriarum (vt ipse affirmat) proprio competit actio nomine. Hoc igitur ex argumento Giurbæ dicere in sententiam valemus; ex coitu inde etiam, qui
B alterius cum vxore committitur pacem violari, cum nulla sese atrocior valeat, quàm adulterium, iniuria: vt explicatum fuit in Coniugatorum statu, *cap. de mutua coniugat. fide seruanda*. Tunc autē illius opinionem habere vim, ac DD. dici debet, si statutæ fuisset alligata pacis conditio personæ. Mantica *num.* 4. Et circa materiem sub oculos ponatur Tiraquell. *de legib. connub. Glos.* 2. *num.* 23. *cum sequent.* Ex verbis propteres,
C quæ pacis continet instrumentum, an effracta illa sit, vel ex aduerso, perspici optimè valet Paris. *cons.* 165. *num.* 8. *vol.* 4. Mascard. *loco supra cit. n.* 120.

Si quis bannitum, quarto, neci tradit pacis haud violare leges dicitur; illo namque ab omnibus impunè; publicus eoquod hostis habetur, gladio perimi valet. Decius *consil.* 352. *num.* 9. Bero.
D *cons.* 183. *num.* 28. *lib.* 3. Mant. *loco citato num.* 42. Cum nullum ponat obicem, quod hosti debeat fides obseruari: hoc de Poli namque iure, non autem fori accipi debet. Bald. *in l. insinuand. vers. inxta prædicta monito, ff. de iureiur.* Nec aliqua seruari cum oportet ratione, si belli ex Duce data mentiquam fuerit. *l. prima, §. non fuit, ff. de dolo*. Neque
E suum debet securitas integritatem exigere, si ex illo, qui potestatem haud retinet fuerit adducta. Mantica *num.* 43. Qui eo fucit etiam ampliationem in casu, cum iuramento pax fuerit confirmata: bannitus enim valet à quocunque neci tradi, nec illud impedit, publicam etenim aduersus vtilitatem esset iniectū. *l. iuris gent. §. sed si pactscatur, cum §. generaliter, ff. de pace*, Bero. *dict. cons.* 183. *num.* 28. Vt æquali modo pacis minimè F
leges, qui sui ob tutamen illi mortem affert, aut verbera, cui pax ne inluriæ inferrentur constituta: confregisse videtur. *cap.* 1. *vers. si quis hominem, & vers. si quis alium de pace tenenda, & eius vsus in vsibus feudor.* Folla. *in pract. criminali vers. recipiantur defensiones num.* 12. Quō nequaquam in loco pœnæ ad solutionē illum obligari explicauit, qui licèt, dum cum expellit, modum transiliat. Carr. G
in pract. crimin. tit. de homicidio, & assas. §. circa quartum num. 6. Hercul. *dicto tractatu de cautione de non offend. cap.* 34. *num.* 15.

Nulla, quinto, ratione, aliquod etiā vlterius nocumento Principis, cum quo pacem iniecerit aptum proprio cōstruat quis Fortalitium in dominatu, pax effracta dicitur; nequaquam eoquod illius, nocendi ex potentia, ex actu attamen, disrumpi leges possunt. Baldus H
cons. 195. *col.* 2. *lib.* 2. Tusc. *liter. P. conclus.* 181. Secundo, qui explicat in numero, quod si pacis includerent capitula neminem armatis posse gentibus aditum in alterius Regnum concedere, ac expaciscentibus pontes aliquis, ex quibus haberi transitus valeret armis, construeret: huiusmodi, ex occasione, in casu lacerari pacem asseruit. Bald. adducit I
dicto cons. 195. *num.* 8. *vers. sed illud non est omittendum.*

Sunt & alia, quæ circa pacis violationem nēcne possunt occurrere: sed quia copiosè scripsit Farinac. *de var. & dim. crimin. quæst.* 107. Mantic. *de tacit. & ambig. lib.* 7. *tit.* 6. & Mascard. *de probat. conclus.* 1157. ad ipsos, quando casus acciderit, oportet ire; Hic autem
K non prætermittam infrascripta quærere. Nam:

Cum qui nostra prius reperiebantur sub ditione tumultus immiscentes deficiunt dubium, an fides illorum pactis debeat præstari? & certè haudquaquā neganda; sunt enim ijdem quoque hostes. *l.* 5. *§.* 1. *de capt. & postlim. reuers.* vt iuris gentium cum his consequenter ha-

A haberi possit communio. *l. de leg. vltim.* Præcipuè autem si ciuili facta in bello altera cum parte fuerit conuentio: propriè quidem hi hostes non sunt, sed aduersarij dicuntur; ideò meliori conditione, quàm hostes habentur. *l. si quis ingenuam 21. ff. de capt. post limin. reuers.* Latrones etiam, Pyratæ, fugitiuique, serui eorum, quæ gentium sunt iuris, minimè communionem amittunt. *l. bona fides 31. §. 1. & fin. de poss. l. quod attinet, de regul. iur.* Non autem quatenus huiusmodi existunt homines, quo sensu Triphon. *dicta l.* §. 1. distinguit inter personas contrahentium simpliciter, & circumstantias negotio ipsi adiunctas: Qua de causa euenit, vt nullo publica ipsis præberi fides debeat: argum. *l. hostes de verb. significat.* quod si tamen eis detur vix dignitate indemni potest violationem habere: vnde Pompeius cum Pyratis est captus illisque fidem, cum & Maiestas infecta, seruauit: vt Plutar. ipsius in vita refert: Nec vlla forma, quod capiunt iure belli fit ipsorum. *l. 13. ff. qui testam. facere poss. d. l. 31. §. 1.* Sed si priuata eis quis obligatus fide, capitis licèt pretium constituerit haudquaquam ad promissa tenetur: vt Cic. 3. *off.* Belli enim, ac gentium ius commune cum his non est. *d. l. hostes de verb. signif.*

Cum armata verò manu aliquid subditi publico sine ausu patrant; an, & in quantum acceptum videatur publicè hoc effectum: declarat Hugo Grot. de *iure bell. lib. 3. cap. 20. n. 30.* Qui tria spectare ad istud asserit scientiam nimirum, punitionis facultatem, ac neglectum. Primum clara, vel denunciata euincunt facta. Secundum, nisi rebellio eueniat, adesse certum est. Tertium denique prolapsum temporis ingentis spatium temporis demonstrat. An fracta pax vero nominetur, cuiusdam cũ subiecti Principis arma non per se quidem excitent: sed alijs, qui bellum gerant, auxilium ducant? responsum præbet *dicto cap. 20. num. 3.* Grot. Publico si ad bellum hi veniant consilio pacis fermè leges dirumpantur, quod varia euenit forma probabilius cum argumentis cõtrarium venire appareat.

DE BELLO INTERNO,

Siue Ciuili: & de cominato, seditioso Populo, ac rebelli.

Cap. 21.

GLoriæ vt apicem, sublimisque nomen virtutis Princeps excipiat, muneriſque sui satisfaciat naturæ summa vigilanter consulere solertia, neque otij somno turpiter negligere debet: vt proprios pacis inter subditos fulgor eniteat; Ciuiles enim Respublicæ per dissensiones, & multas diuiditur (infor-mè nefas!) in partes, & suum inficit respicit candorem: vt explicatum fuit ex Text. *in l. si quis ingen. §. final. ff. de capt. post limin. reuers.* Afflict. *in præfat. constit. Regni Siciliæ num. 35. fol. 20. à tergo.* Maxima huiusmodi ex causa moderator in obligatione persistit, sua vt illam in trãquillitate seruet. *cap. noli 23. quæst. 1. §. 1. de pace tenenda. l. 3. in princip. ff. de off. Præfecti vigil.*

Sextuplex notatum causarum genus fuit à Glos. *in cap. Apostol. in §. deierauit, in verbo pacem de sentent. & re iudicin 6.* Ciuili quod originem bello præbeat, & vigorem, pacisque inter homines conturbet serenum: & primum est. Nullas eoquod excipiunt maleficia pœnas, ac impunè per iniurias progrediantur, & neces; cum veniæ facilitas magis ad crimina incitet, animumque acuat ad nefas: vt Eccles. 8. quo in loco. *Quia non profertur cito contra malos sentẽtia, ideo absque timore vllo filij hominum præparant mala. cap. 1. & 23. de officio legati.* Cum terrena eoquod, secundum, ciues turgent opulentia sesé acriter cæteros aduersus extollunt. Hierem. 9. & Genesis 13. Nulla quia, certium, ratione Tartarei ad prælia parant hostis, aeque illius conculcare versutias affectant. Luctos enim, quartum, nullo quod præ obulis

modo ponunt detrimenta, quæ huius è belli genere profiliunt: ipſum namque & diuitiarum atterit vim, & animæ obſcurat fulgores, corporiſque denique robur contundit. Dubia, quintum, eoquod armorum ſors, & incertus cruenti euentus Martis; nos equidem, cum ruamus in arma proni latet. Dei tandem dum in contemptum habemus præcepta, Decimarumque minimè ſolutionem curemus, Martialis cohors procellæ terris inembit.

Ciuile nil aliud bellum extat, quàm (vt dixit Lipſ. *lib. 6. cap. 1.*) ſubditorum arma, vel inter ſe ducta vel in Principē. Quis huius deformem belli aſpectum, quis rabidam armorum Erynnim explicare contendat? Calamitatum iure nominare (vt aſſeruit ipſe) valemus: Duplex autem ab eo cauſarum, in remotas, & propinquas, diuiſio. Veræ illæ, ac præcipuæ vnde animi accendantur, cauſæ exiſtunt, minus autem ſeſe coniungunt effectibus, vel obſcurè veniunt. Ex primis iſtæ oriuntur, ac euentui ſeſe alligant, & connectunt, noſtramque minimè cognitionem præterеunt. Remotæ Fatum, certa ſcilicet Numinis voluntas ponitur, & luxus; illa, omni eoquod ex temporis euentu magna in ruinam dare hanc, ſolemni modo imperia, per viam Deum pro comperto habemus. Iſte nam nil maiorem, quàm ſumma felicitas, inſolentiam parit. Triplicem diuiduntur in claſſem propinquæ in Factionem nimirum, Seditionem, ac Tyrannidem. Paucorum prima intenſe, vel plurium coitio, atque è cæteris diſſenſus exiſtit: huius autem ſæpius à priuatis, aut publicis, è familiarū nonnumquam odijs, ex ambitione interdum, origo: Plurimi enim alij intercedere, paremque cum conculcare contendant hunc ad finem conſpirant; ſubitus, poſterior, aut vehemens in Principes, Magiſtratuſue motus, habetur: Ac ne, poſtrema tandem, vnius imperium vltra mores, legeſque adeſt.

Quid in factione à Affirmari debet, quod, et ſi priſco factio tempore honeſtum haberetur nomen: vt explicatum fuit è Texto; modo attamen ſeditio in illo venit, ac arma, conſenſus nunc malorum, & conſpirationes habentur. Iughurthino qua de re Salluſtius in bello amicitiam inter bonos appellauit, eam, inter malos factionem. Huiuſmodi omni fuerunt æuo, vel bonæ, vt ſui defenſionem, & mutuum, qui ſuſcipiant iuuamen factiones, vel malæ, vt Rempubl. inuadant, vel Regnum, Optimatique obſtent, aut æquè potentium vigori, aut iniquè. Petrus de Gregor. Toloſ. *lib. de Republica 23. cap. 3. num. 1.* Decianus *lib. 7. cap. 7. num. 10.* Cum ciues, hac de re, diuiſos inter ſe retinent animos, alijque pars aliqua ſeſe adnectat, & alteri alia factio ſemper dicitur. Factioſi hac de cauſa qui Ciuitatis concomitantur in tumultu Magnates: inde neces eueniūt, & rapinæ, omniaque tàm ſacra proſternuntur, quàm profana: Tanta enim in Ciuium diſcordia quid perniciosius eſſe poteſt, vel diuiſione? Nobilium namque non difficiliter factiones diuerſa rūpunt populum in membra; vt eſt Ariſt. 5. *Pol. cap. 4.* ſententia. Nec meliùs, quàm vnio venire hoc in caſu poteſt, ac amicitia: vt explicatum è Platone de Republica. Factionem, hac de re idem eſſe affirmauit Farinac. *de crimine læſæ Maieſt. quæſt. 113. inſpect. 3. num. 114.* Vt & conſpiratio habetur: etenim *in l. quiſquis, C. ad legem Iuliam Maieſt.* & eo in loco Gloſa *in verbo factionem, & in cap. ſi quis 6. quæſt. vnica.* Communi Canoniſtis modo pro conſpiratione factio deſumitur, cum hæc tamen adhibeatur diſtinctio, quod ſi Principis in detrimentum, ac Reipublicæ illa tenderet damnum læſæ Maieſtatis patratum dicitur crimen: At cum priuatos inter hęc locum obtinet huiuſmodi nulla ratione commiſſum reputatur nefas. Ancharan. *conſ. 289.* Dec. *dicto lib. 7. cap. 7. num. 11.* Secundi, attamen haudquaquam factiones generis Princeps ponere in neglectum: ſed ocyus conculcare, nitatur, & concordes quærat ſubditorum animos reddere, cū illam reijciat Polyticorum regulam,

Si

A *Si vis regnare diuide*. Rixas namque, diſcordias, ac factiones, hoſtes potius inter, quàm ſubditos effundi oportet, Tacit. iuxta ſententiam *Ann. lib. 2. fol. 47.* quo in loco. *Poſſe etiam Cheruſcos* (ait) *cæteroſque rebellium gentes, quando Romani vltioni conſultum eſt, internis diſcordijs relinqui*. Cumque Germanorum ageret de moribus maximi putauit momenti, ſi proprios diſcordias inter hoſtes Dux

B ſparſas velit: en, *Maneat, duretque gentibus, ſi non amor noſtri, at certè odium ſui, quando vrgentibus Imperij fatis, nil præſtare Fortuna maius poteſt, quàm hoſtium diſcordiam*. Quod etiam nullo neglexit modo *lib. Annal. 12.* Ipſe enim, *Scelus externum cum lætitia habendum, ac ſemina etiam odiorum iucunda*. Adnectitur etiam Veget. *lib. 3.* authoritas. *Inter hoſtes diſſordiæ ſerere cauſas Sapientis eſt Ducis.* At

C quid fœdius ex aduerſo ciuili habetur diſcordia? Inde namque deterior (heu quantum) fit Reſpublica. Hinc propriè vidit Maieſtatis Romanorum potentia decrementum, cum robuſtæ illorum haberentur vires: vnde Liuius *lib. 2. Principis Etruriæ populorum fremebant æternas eſſe Romanorum opes, niſi inter ſemetipſos ſeditionibus ſæuirent*. Hæ namque Ciuitatum æternitati venenum ſunt, & labes,

D opulentium deijciunt vigorem, Imperia conculcant, & proprio expoliant decore: Iſta euenit ex cauſa, vt cuncti ſortitus fuerit Orbis Imperium Cæſar, qui omnia ciuilibus depreſſa è diſcordijs proprio excepit ſub regimine: vt explicauit Tacitus *lib. Annal. 1.* Ipſe autem prudenter ſeſe in diſcordias gerès, cum iam Imperator exiſteret, non ſolum tumultus conculcare ſtuduit, viros at etiã,

E qui ſeuerè compeſcerent diſcordias, cõſtituit: ſic Tacitus *lib. annal. 6. Sumpſit è Conſularibus, qui coercerent ſæuitia, & quod Ciuium audacia turbidum, niſi vim metuat*. Quis etenim & Ciuium languidas reddi vires, & Vrbis atteri potentiã, ac Reipublicæ non videat? Miſerè hinc vigor decidit, roboriſque effringitur efficacia: qua de cauſa *Ilid. primo* Homerus.

Ille nefarius, & ſine gente, tribuque F
mihi eſto,
Qui ciuile cupit ferrum, & execrabile bellum.

Triſtia etenim cuncta ciuilibus extant in bellis, at nil maiorem, ipſa quam victoria exiſtat, haberi deformitatem valet. Optimè hac de re Ariſtot. *lib. Polyt. 5. cap. 8.* Præceptum affert, vt & nobiles aduerſus diſſenſiones inter immixtos, & partes ſeueris expreſsè legibus G inſurgat: penes Dionem enim Caſſium *lib. 52.* habemus. Optimum è Mœcenate habitum, vt Reipublicæ ad conſeruationem omnes Auguſtus Cæſar inimicitias, ambitioſaque eradicaret ex Vrbe certamina: ita vt noua neque nomina, vel quidquam, vnde & diſſidia originem, valerent excipere, ac rixæ permitteret. Hæc primo autem, dum ſurgunt, comprimi debent in ortu. Adeo H quod, vel cum ſeditio in Principem promitur, vel Rempublicam illius obrui authores neceſſe: Iſtud Lacędœmon egit Etheocles: Chium etenim natale ſolum amici mei P. Modeſti Mariæ Vegetij, & Iuſtiniani in typis mearum eluonbrationum correptoris, cum ipſe Athenienſes aduerſus militari teneret preſidio ſeſeque inter bellantes, vt Inſulæ ſuſciperent dominium arundinem I in coniurationis conſtituiſſent inſigne armis circumſtipatus Vrbem circumire incepit, & quem viridi ornari calamo conſpexit gladio neci tradidit, ſeque alios occiſurum explicauit, qui huiuſmodi afferrent ſignum: quo factum, vt & pauorem coniuratis adduceret, & iam in natali ſedaret tumultum: Partes inter hac de cauſa cum (hoc auertat cælum) diſſentio adeſt adhibere Princeps K curam debet, vt & populi corda dulci orationis eloquio mulceãt & iram hortationibus candidi homines pectoris tranquillent. Nullo autem conueniens modo videtur, vt ciuili moderato bello alterutrius ſe in fauorem partis conſtituat, vel in caput; maximum ſuam etenim authoritatem in diſcrimen ponat, vel exitium, aduerſa cum erit glorioſior

A pars : Humanas enim hac reliquiſſe auras forma, Sextum Henricum Angliæ Regem pro comperto habemus : ipſe namque Licuſtriæ cùm ſe factionis Ducem Hyorios aduerſus armaſſet luctuoſam vitæ iacturam fecit, quod & nonnullis interdum accidit. Seſe autem diſſentioni commiſcere illo eſt Principi licitum in caſu, quo in ipſius, ac Reipublicæ detrimentum originem coniuratio

B habuerit, contumacem tunc enim in turbam inſurgere, ac ſibi arma induere compellitur, otioſus ne diſſenſionis eſſe ſpectator velit; ſi hoc namque agit cunctas in proprium caput gladiorum euocabit procellas, ac ſuo intempeſtiuos armorum turbines detrimento inuehi videbit, maximo cum rei ſumma exiſtat in periculo. Tutiori vnde aget modo ipſoſmet ſi deprimat authores, quàm ipsâ

C punitam velit multitudinem : vt ex Vegetij ſententia *lib. de re militari 3. cap. 4.* conſpicitur, & à Cicer. pro Cluentio habemus : maiorem namque pœnarum & ſeuera raritas, & clemens rigor, quã exuberans in ſcelera furor incutit formidinem : vt à Seneca *lib. 2. de ira, c. 10.* ſcriptum. Hac etenim plebs animo ratione. vt Liu. *lib. 2.* continet.

Omni ergo Princeps in opere proprijs debet oculis æquitatem apponere,

D quod tunc aget, præcipuè, partium cũ deprimi diſſenſiones oportet ; magno etenim, ſi diuersè aget ſeſe in periculo conſtituit, illius namque Ducum tumultus furorem haudquaquam declinabit; & arbitris, quos ipſe ad partium dederit concordiam benignas præſtare aures compelletur, quod nulla equidem ratione odij carebit nota. Si propria tamẽ

E authoritate magis comprimere diſſenſiones potens exiſtit, quàm bellico valeat tumultu nulla id negligere forma debet : vt videre eſt ex illis, quæ notãt DD. *in l. æquiſ. de vſufr.*

Quæ priuatæ autem factiones habentur, ac diſcordiæ coniurationi ſæpiùs originem, ac in Principem conſpirationi tribuunt Maieſtatis, quo in caſu crimen adeſſe nullum habetur dubium.

l. quiſquis, C. ad legem Iuliam Maieſt. & eo in loco Gloſ. Alexand. *conſ. 13. nu. 7. verſ. præter. ſola conſpir. lib. 6.* Decian; *dicto lib. 7. cap. 9. num. 1.* Farin. *de crim. læſæ Maieſt. d. quæſt. 113. inſp. 3. nu. 109.* Vt eadem illi ſunt in cauſa, qui Principem aduerſus ſeſe inter ſermones inſtituunt. per Text. *in l. 1. §. 1. ff. ad leg. Iul. Maieſt.* Capic. *deciſ. 139. in prin.* Statuta quamuis nullum res fuerit effectum ſortita. Farinac. *inſp. 4. n. 123.* Turbidis non

G rarò namque à viris, vt publicus, tranquilluſque pacis immutetur ſtatus ſeditiones excitantur, cum nil aliud publicæ quàm ſeditiones illæ extent, *l. 1. & 2. C. de ſedit.* Quod læſam pertinere ad Maieſtatem crimen fuit ſcriptum è Decian. *loc. cit. n. 16.* Illius etenim nomen (vt eius mens) à ſeorſum deuenit, ac Duco; tumultum ex eo quia dum quis commouet ſeorſum ducere, vel in Principis dã-

H num, vel Reipublicæ aſſeclis contendit. Seditionum verò, quæ ortum præbeant, cauſæ ductæ ab Ariſt. *in lib. Pol. 5. cap. 2. & 3.* Lucrum nempè, honor, contumelia, & metus, potentia necnon contemptus, exceſſus, incrementum, ac verecundia, neglectus, puſillanimitas, ac etiam imparitas. Acriter qua de cauſa, vt inuigilet Princeps oportet nè ſublime ad regiminis cacumen ineptos, cum

I habeantur digniores, exaltet, ne, cum vlla ſe habili cura non adeſt, iam depreſſus ille videatur: ſi malos enim inter diſcrimen, & bonos auferatur, & iam euoluitur ordo, & vitia erumpunt, & quo in loco negligentia Princeps, vel aſtutia neutiquam in malè facta pœnam infligit, neque optimis præmia pollicetur impios haud certè à crimine, ſed bonos deterret à laude. Tacitus enim in

K Annal. maiores apud id fuiſſe præmium virtutis oſtendit, vt cuncti cum ſederent ſequaces artium ciues, licitum probo cuilibet; vt peteret magiſtratum eueniret : ſi qui nullam enim in ſe retinet virtutem præficitur odium in Principem excitat : quemadmodum Tiridati accidit, qui cum Adaganſem haud vllo decorum nomine præpoſuit, à ſubditis Re-

gno

A gno pulſus imprudentiæ, ſeu (vt melius dicam) temeritatis pœnam excepit; vt I *lib. Annal. 6.* Taciti habetur authoritas. Si beneficia enim quis tribuere ignorat æquè per dignos perit; vt è Senecæ in Prouerb. ſcriptum, & ad propoſitum Euripidis in Hercule dictum facit.

Vanno molte Republiche in ruina,
Perche l'huom, che ſi moſtra valoroſo
Non hà premio maggior, ch'habbia vn
B *codardo.*

Vt Græca legimus è translatione penes Vallium in Theatro, quod è Virgilij rudere conſtruxit.

Nec minus affert malum, aut perſiſtere in neglectu id conuenit, ne ſuos Princeps ſubditos intentatum per nefas denudat fortunis; aliquod namque Tyrannum inter, ac Regem dum tributi fit impoſitio, diſcrimen intercedere neceſſe. Violentus etenim cum ille poſſeſſor C exiſteret metu, ne breue ſit dominium, perculſus quod per vim arripere, ac potentiam valet, nullo erubeſcit modo ſuperbè diſcindere; omnes vt ignarus Agricola, excipere fructus quærit, ac adeò legit auidè, vt ſteriles, non ſolum nudas reddat arbores; & nimis auarus auceps radicitus dum plurimas eripit, amplius illas creſcere non permittit. Paſtor denique alienus proprium dum nõ moderetur gregem vellera tali rapit in eceſſu, vt & morti ſæpius oues tradat: Legitimus etenim Princeps, ac naturalis cauſæ ponit ſub examen æquitatem, ſub oculos tempus ducit, quodque neceſſitas poſtulet, fortunæ requirant, ac perſonæ, ſtudiosè conſiderat. Moderata, propterea forma cõſtitui tributa è Principe debent; quod cum ſit, & illa valent ſubditi exſoluere, atque coguntur, E ſi rebellium effugere notam quærunt: pacis namque pretium exiſtere certum eſt, grauia verò haud ſint, ne cum nullo populus modo neceſſitatem, quæ ad hoc impellit, cognoſcat, proprium contumax in Principem ita acuat: quæ etenim in moderatoris aggregantur ærario iniquis deductæ à tributis pecuniæ ſubditorum immixtæ ſanguine videntur: Depreſſa etenim licèt animi reddat vires egeſtas, ad ſeditiones magis tamen è vi compelluntur, vt proprio vindictã è Principe ſumant; æquè namque plebs ob tributa excitatur ad tumultus, proprius ac ſi ſpiritus eripiatur, cum homini & quaſi in ſanguinem ſit aurum, & in vitam. Iure igitur optimo Ariſt. 1. *Polyt. cap. 6.* ob ductas in re violentias inſtitui coniurationes affirmauit. Quare cum tali odium inſurgat in Principem, atque G metus è cauſa, publicarum efficiuntur mutationes rerum: illud cum latens vſque perſiſtat maximi exitiũ afferet momenti: dulci etenim, ſuauiq; allici forma populus debet; nimiam vnde fæuitiam depellere prudens cogitur Dominus, regalis itaque & ad veniã pronus, & in clementiam fluxus eſſe animus adſtringitur: medium Rector ſuſcipiat, non maximam eoquod lenitatem pati, aut H rigorem vulgus poteſt. Si primam namque ſectetur Princeps rabidæ furores nõ rarò multitudinis experietur; ſi poſtremam vileſcet. Periti ſe ad inſtar Medici gerat, qui veteres dum curare plagas, rigoroſaſque deijcere quærit ægritudines, nullo vehemens modo, at iucundas adhibet medelas: illo autem in caſu, quo ſumi de noxio ſupplicia debent inuito ſe ferre moderator pœnam animo demonſtret, magnoque ſe torqueri cruciatu, I cum veniat ad pœnas explicet: vt eſt Senecę *lib. de clementia* 1. doctrina: neque ſe punitiones, vt crimina torqueat, adducere: ſed vt tollat vitia, declaret: hoc ſuis adduxit in ſcriptis Caſſiodorus *lib. 1, epiſt. 30.*

Affinis habetur Factioni, Coniurationi, ac Seditioni Rebellio: plures ipſius ſpecies: vt deduci ex Bartolo poteſt in *Extrauag. qui ſint rebell.* Rebellem autẽ K ſeſe reddere nil aliud perſiſtit, niſi cum fidem aduerſus, quæ Principi animos alligat, quis obſtet. Plurimis autem reſiſtere poteſt vnuſquiſque formis: vel cum aliquid in Principem directè ipſius vel imperium facit, aut ſi quæ mandantur, haud equidem agit Guid. Papa, *quæſt. 589. num. 3. verſ. rebell.* Decian. *lib.*

A *lib.7. cap.32. num.1.* Et generali quamuis modo rebellis quilibet nominetur, Principi datam ſi quid aduerſus fidem, ipſiuſque decus per aſtutias patrat, cũque malè de ſecundo Imperij vigore videat, facinus vel in ipſum, vel eius in miniſtros doloſè conſtruit: vt conſtitutum legimus *in d. Extrauag. qui ſint rebel.* Quo amplè in loco ſignificatio hæc omnes includit, qui vel Imperatoris, vel
B Principis, reprobè quidem afferunt maieſtati læſionem, modos. Cunctos qua de re, cum rebelles, Maieſtatis inuigilare offenſę dicuntur: prò illo tamen huiuſmodi explicari vocem aſſerimus, qui cum ſeſe Principis ex obediẽtia ſubtrahant hoſtium commigrarint inturmas, eiſque auxilium ferre nulla recuſant ratione. Ille hoc etiam ſub nomen venit, haudquaquam ſummi, qui moderatoris
C miniſtris obedientiam præſtare quærat DD. penes Decian. *loco citato num.5.* qui hoc vigorem intelligit retinere cum officiali circa illa noluerit parere, quæ ſtatus imperijque ad honorem ſpectare conſpiciuntur; quod alitèr accidit, ſi iudiciorum hoc fiat reſpectu. Curt. Iun. *conſ.137. num.12. vol.2.* Rebellis autem non ſolum ille vocatur, publico qui huiuſmodi facta, occultò verum etiam in
D aſpectu patrat. Farin. *de crim. læſ. Maieſt. quæſt.113. inſpect.5.* Decian. *n.7.* Additur hunc etiam in numerum aduerſus fœdere coniunctos Principi arma excitare nequaquam erubeſcit. Gig. *in tit. de rebell. quæſt.21.* Brun. *conſ.86. n.7.* Decia. *loc. cit. n.21.* Vt pari dicitur modo, qui Principẽ contra ex illo, quamuis nulla damnatus ratione fuerit, hoſtilia exerceat. Corn. *conſ.96. vol.4.* Priuato nec non ſi contra
E eum commotus odio rebellem ſeſe cõſtituerit. Bartol. *in dicta Extrauag. nn.5.* Decian. *n.32.*

Triplex autem, quæ rebelli adducitur, pœna exiſtit: vt allata conſtat ex Extrauaganti. Prima verò, quam ipſo incurrit iure habetur, omnibus vt, quæ ciuile pertinent ad ius expoliatus rebellis exiſtat. *l. amiſſi. ff. de capit. diminut.* Cuiuslibet, poſterior, eoquod impunè poteſt ex opera vitam amittere. *l. proditores, ff. de re milit.* Gramm. *vot.10. n.36.* Decia. *num.25.* Serui, poſtrema, vt ad
F inſtar capi ex vnaquaque valeant, ac detineri. *l. transfug. de acquir. rer. domin.* Ruin. *conſ.25. num.6. vol.4.* Decianus verò quartam addere, nec non quintam voluit: caput ſcilicet, dum in iuſtitiæ potentiam venit, vt pro crimine præbeat, ac iuſtè, ſi neutiquam punitioni adeſſe locus poteſt, indici arma valeant
G in rebelles. Quemlibet autem crimen læſæ patrare Maieſtatis rebellem dicimus; non eum tamen, qui huiuſmodi reperitur in peccato, rebellem ex aduerſo nominamus. Et communis licet ſermonis hi ſeſe inter vſu perturbẽtur, differentiam atenim ſuſcipiunt. Boſſ. *tit. de crimin. læſ. Maieſt. n.68.* Ex quo deducit Decian. *n.35.* Rebellem ſolummodo ipſo crimen iure, non alios verò committere, qui huius rei peccati videntur, lata niſi interueniat ſentẽtia ex Boſſ. *cit. loc.* Noſci autem Decian. *nn.47.* ex adducto Boſ. loco, vt ſupra *nn. 62. & 140. vult*, quod nullo modo, quæ inijci rebelles aduerſus pœna ſoler, huius generis, in quem adducitur, hominem reddat, neque talis dici quis valet, rebellionis cũ citatus ſub pœna fuerit, contumaci perſiſtat in propoſito. Nihil adde, quod
I præſtari Principi debet fidei, ſi quem eſſe rebellem affirmet, dempto ni clara hoc appareat forma. Dec. *conſ.544. n.16.* Illo etenim in caſu, quo ſuum Princeps in fauorem admittere rebellẽ velit minimè, quæ ablata, & publicata præcipuè fuere bona reſtitui domino valent. Gig. *dicto tit. de rebell. quæſt.16.19. & 37.* Ipſius arma quoque, & inſignia eradi, vbicumque reperiantur, oportet. Gig. *quæ.*
R *23.* & Dec. *n.23.*

Huiuſmodi qui autem belli capti fuerint in ſtatu Principis è milite, in quem ducuntur arma, rebelles, ipſius in poteſtatem tranſeunt, ac talia pro libertate captori afferri debent. Boſſ. *in tit. de capt. n.37.* Iſtud verò illo vim in caſu retinere iudico, proprij cum è Principe laboris haud excipiunt bellantes mercedem:

A eodem: si ex aduerso etenim hoc eueniret ad moderatorum spectare talia videtur ut supra in cap. de captis in bello fer. dicē. An rebellium autem fieri uendicio mleat, & quo ex interuallo etiam, in casu inferri eis non permittatur, volui Prof. de capt. n. 80. debet.

DE MONOMACHIA.

B Cap. 22.

SAtis, superque dissensionum de causis, vnde miserè diuersus lacerantur in partes Respubl. egimus. cumq; alias inter priuatæ veniāt rixæ, ciuiū ex quib, accenduntur animi, publici originem tumultus habent, rerum immutatur ordo, pacisque turbida reddatur serenitas, singulari propterea de certamine, Monomachia scilicet aliqua in medium venire oportet, vt clarum extet: an benè constituta in dominatu Republ. istiusmodi debeant pugnæ adesse? Huiusmodi autem rixæ, vt bellum inter plurimos habetur, paucos inter existunt, certisque vt sæpiùs conditionibus circumscriptæ veniunt, ac duellum, alio vocantur nomine. Hoc autem si propriè desumitur pro duorum certamine, si ex aduerso, pro conflictu, qui hostiles inter partes pro victoria fit, accipitur, ita Horat.

C

D

Græcia Barbaricè lenta est consumpta duello.

Et quamuis aliquam Doctores illius instituerint de concessione controuersiam: licetque olim Germaniæ populi (cum dubia res erat in causa, & obscuro quis de crimine accusatus in iudicum vocaretur aspectum, cum preces primum ad Deum, qui huiusmodi, ceu æquitatis fons, secundum sese præbuerat in rebus, dirigerent, vt & innoxio in opem adesset, & victoriam cœlitùs daret) singulare admitterent, & reum in certamen, & criminatorem, cum illi armorum circa delectum, & quemcumque ducere secum optaret, concessa facultas, & hic pugnam desumere cogeretur: Vetitum attamen ab Ecclesia hoc deuenit, ac ciuili abijci debet in otio, cruenta quippè quod sibi non placere spectacula Imperator affirmat. *l. vnica, C. de gladiat.* Nec vllo permitti modo videtur, cum & violenter se in iustitiam inuehat, & rectum æquitatis viam in litis deliberatione transiliat. Luc. de Penn *in d. l. vnica, C. eodem, cap. Monomach. 2. quæst. 4. cap. 1. de torneamētis.* Ipsius autem introductio, Tartareo ex Cacodæmone, tenebrarumque, vt opus, omni exterminari ex Republica debet. Humani etenim generis aduersarius nostri auidus cruoris animarum (suum in lucrum) perniciem quærit. Christiano qua de causa expelli regimine huiusmodi vsum, Anathematis immò fulmine deijci oportet; vt è Sacr. Trident. *Synod. 25. sess. de Reform. cap. 19. actum.* ibi. *Detestabilis duellorum vsus, fabricante Diabolo, introductus, vt cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur, ex Christiano orbe penitus exterminetur, Imperator, Reges, Duces, Principes, Marchiones, Comites, & quocunque alio nomine Domini temporales, qui locum ad Monomachiam in terris suis inter Christianos concesserunt, eo ipso sint excommunicati, ac iurisdictione, ac dominio Ciuitatis, Castri, aut loci, in quo, vel apud quem duellum fieri permiserint, quod ab Ecclesia obtinent priuati intelligantur, & si feudalia sint directis dominis statim acquirantur. Qui verò pugnam commiserint bonorum suorum proscriptionis, ac perpetuæ infamiæ pœnam incurrant, & vt homicidæ iuxta Sacros Canones puniri debeant, & si in ipso conflictu decesserint perpetuo careant Ecclesiastica sepultura; illi etiam, qui consilium causa duelli tàm in iure, quàm in facto dederint, aut alia quacumque ratione ad id quemquam suaserint, nec non spectatores excommunicationis, ac perpetuæ maledictionis vinculo teneantur. Non obstante quocumque priuilegio, seu praua consuetudine etiam immemorabili.* En quæ iaciat fulmina, quas emittat minas clarè conspicimus.

E

F

G

H

I

k

Habentur etiam Pij V. sua in constitutione decreta; hæc aut incipit: ea quæ à Prædecessoribus Nouem. Idib. 1560. expli-

explicata. Meram cùm circa deliberationem, certamque scientiam iterum excitet & confirmet singulas & Iulij II. & Leonis X. Septimi nec non Clementis constitutiones, ac, in eos, qui se duello tradunt, literas. Quicumque autem huiusmodi amplectuntur pugnas excõmunicationis Anathematis, maledictionis etiam, in pœnam ruunt, perpetuam non effugient infamiam, disfidationis lęsęque haud auerterit maiestatis crimẽ, in seditiosos, transeant, ac rebelles, vt & fisco arripienda bona præbent; & status priuantur dominio; inhabiles ad alia, quæ acquirant, & venturo sibi capiant spatio, redduntur; interdictum, Ecclesiasticaque pœnas, ac temporales, pleraque digna equidem, flagella incurrẽt, quemadmodum exindè videri potest.

Hoc neque Gregor. XIII. sua in constitutione præterijt; hæc autem ad tollendum, incipit 24. sub Nouembr. die, 1581. ædita. In ipsa enim, & Concilij ampliationem patitur decretum, & extensionem cum ad omnes, constituto qui tempore, certoque Monomachiam patrarint loco, nullo quamuis modo patrini, vel qui ad hoc vocati socij habeãtur. Nec illius securitas, in qua inijci pugna debet, partis, procuratoriæ, aut denunciationis literæ præcesserint, vel clausulæ: pœnæ hoc insitæ decreto adeo spectent, ac si publico, nec intermisso vsu singulare constituissent prælium. Illos autem aduersus, qui huius crimen generis permittunt, & mandatum de illo condunt, cœteroſque, dum in auxilium veniunt grauissimę habentur etiã pœnę.

Huiusmodi autẽ seuerus esse in bellatores minimè desijt Clemens Octauus sua in constitutione, quæ: illius vices 2. Septembris die 1542. deprompta: dum Apostolicas, quæ adductæ, constitutiones, Concilijque decretum explanatum, clarum, ac extensum, præsenti etiam, ac futuro voluit tempore; quocumque autem in loco vim hæc sortiri non abnuit: exteras enim etiam regiones inter, ac gentes armis quisque indutus, vel in castris extet, aut propugnaculo, eaque licèt in parte, Catholicæ vbi hostis fidei suam explet rabiem, dominiaque occupet victor, ac imperia, nullo singulariter pugnam exercere modo valet; Quod illo etiam vim in casu habere, statuit, cum si publicum, & sępiùs, non iniquum decernatur bellum, alterum, qui aduersarij in exercitu maneat, vel præsidijs, hostisque degat in regione, priuatos vt satiet, & simultates, & furores, generalis sub causæ tegmine ad arma excitet miles bellatorem. Si habita etiam Ducum permissio fuerit, vel singulari descendat in arenam certamine, vel illum ad iras instimulet easdem subit, quæ decreto insunt, & constitutioni, pœnas; pacta, nec non, dum ipsos inter fiunt, nullum habere vigorem affirmauit; cum eo dirimi certamen in casu explicent debere, quo primũ quis vulnus exceperit, cruoremque diffuderit, &, cum certus plagarum illatus numerus, pugna cesset. Omnia etiam, quæ interueniat scripta, manifesta nimirũ, & cartella, vt ad certamen causam præbeant, esse vetita protulit.

Iuris verò dispositioni aduersam sese Monomachiam ostendere, vel duellum communi ex DD. sententia explicamus in Paridem de Put. vt docent Lancellot. Conrad. *lib. 1. templ. iudic. cap. 1. §. tertio, vers. duellum prohibere, & tract. de duell.* Menchac. *lib. 1. quæst. illust. cap. 12. & 49.* Viu. *lib. 1. comm. opin. litt. D. vers. duell.* Iul. Ferret. *conf. 1. n. 3. & 6. conf. 2. n. 4. cũ seqq.* Alciat. *lib. 5. respons. con. de duello.*

Hoc autem naturali etiam obstare, statuto clarè constat, hinc Assasij doctrina venit. *lib. de iniust. & duell.* & Anton. Bernard. Mirandul. *in lib. contra Possess. de expugnat. singul. certam.* & Petr. Mexię *var. lect. par. 4. cap. 9.*

Quod etenim haudquaquam ciuili permittatur de iuris forma probatum è Doctoribus fuit *in l. 1. C. de glad. lib. 11.* Romanorum vnde neutiquam legibus hunc fuisse vsum cõfirmatum videmus; Naturalis verò iuris in auxilium tot veniunt constitutiones, quæ omnem auferunt, vt admittatur Monomachia, consue-

F tudini efficaciam vt benè conſpici valet *ex cap. 1. de Cler. pugn. in duell.* Diuinæ autem eſſe contrariam ſingulariter tamen voluntati, quod, Numinis dum tentamus ſententiam, ſuperi faſtidiunt, ex Dauidis intelligere poſſumus exemplo; ille namque ſingulariter cum Goliath obſtiterit furori ex templi depulſus fuit ædificatione; vt in 22. cap. Paralip. 1. Plurima verò poſitiuo habentur ex iure
B decreta, vt ex Pontificia conſtitutiones æditæ prudentia, quæ huiuſmodi prohibent certamen, declarant: Theologos inter, hoc affirmant, Nauar. *conſ. 1. & 2. de purgat. vulg.* Henriqu. *in ſumm. lib. 13. cap. 39. §. 3.* Sayrt. *in claui Reg. lib. 7. cap. 13. à n. 11. & de cenſ. lib. 3. cap. 31. à nu. 39.* Molin. *de iuſtit. tom. 4. tract. 3. diſput. 17.* Bonac. *de cenſ. diſput. 2. quæſt. 6. pun. 2.* Caſtrus Pal. *in opere moral. tract. 6. de charit.*
C *diſput. 5. lib. 7.*

Optima propterea forma oculatiſſimi huius Inſulæ Reges, meritas pragmaticali conſtituerunt ſanctione aduerſus illos pœnas, qui vel ad duellum aliquem lacceſſerent, vel, ſi offerretur, acceptarent. De hoc autem per quam peritè fuit ſcriptum ex Mario Mut. *in titul. 37.* Talis etſi pugnæ, honor, vt illæſus conſeruaretur cauſam præberet: ex illo nãque tecedere prouocato, nullo indedecus modo eſſe poteſt. Grat. *conſ. 115.*
D Præſes de Ameſcua *cap. 5. nu. 18. & 19. lib.* Qui & illud confirmauit: vt minimè ſcilicet, honoris ergo Monomachiã ſuſcipi permittatur. Bañes 2. 2. *qu. 4. art. 1. dub. vlt.* Chriſtiana ex quo explicatum ratione conſpicimus tanto eſſe huius apud homines ſæculi honorem in pretio, vt minimè contra leges ire, ac animã
E dubitent; quod nullo improbis accidit modo, cum & cœleſtis mandata Numinis cunctis præmittant rebus; & ſeſe legibus præſtare obedientes quærant: Generali enim forma prohibitum, ne propria quilibet ſibi vi ius dicat. *l. 1. C. ne quis in ſua cauſa iudicet. l. qui iurisdict. ff. de iuriſdic. omn. iud. l. penul. ff. quæ in fraud. credit.* Hæc namque in Principe facultas reſidet, qui cum gladij poteſtatem con-

tineat, iuſtum, quod indicit, vel permit- F.
tit, bellum reddit. *cap. quid culpatur 23. quæſt. 1. cap. iuſtum 23. quæſt. 2. cap. igitur, cap. omni, & cap. ſequen. 25. quæſt. 8.* Armorum quapropter vſus nullo habito Principis conſenſu caput pro pœna exigit. *l. prima, §. vt armorum vſus, lib. 11.* Nullũ Prouinciæ autem, Duci vel exercituum, ſuos, duellum, inter permittere aliquod ius ineſt; gladij enim etſi à Principe illi fuerit poteſtas conceſſa, in hoſtes, non
G verò aduerſum proprios interpretationẽ ſuſcipit; vt pari modo inimicum, nõ autem Regnicolam neci tradere ius retinet miles. Maieſtatis autem læſæ rei exercituum Duces efficiuntur, vel Præfecti, magna qui temeritate ducti, ac ſuperbia monomachiam fieri conceſſerint, quæ venit ratio, è Petr. Greg. Toloſan. *ſyntag. iuris lib. 48. cap. 16. in nu. 9. circa*
H *finem.* Hac namque priuati cum in cauſa exiſtant Principis haud iuſſu bellum gerere, militum conficere delectum, & pro facultatẽ, quam neutiquam retinẽt, agere dicuntur: quæ *ad leg. Iul. Maieſtat. capita ſpectare*, Clarum *lu. 3. ff. ad leg. Iul. Maieſtat.*

Quid ſi maior immineret ſeditio? vel belli ea deprimi luctus forma valeat? An permiſſum duellum? Hoc verè, tali prohibitum in caſu exiſtere non videtur. Primo è Dauidis exemplo, qui ſingulariter, ob exercitus periculum, Goliæ certauit: ſi eorum, poſteriùs, facultas interueniat, qui iſtud non vetitum reddere, poſſunt, ac ex aduerſo, ſuiſque retinent, vt de armis diſponant, facultatem in
I manibus. Hoc Angioini certamen Caroli, & Petri de Aragonia confirmat; illi etenim, cum clades in exercitu, ob Inſulæ dominatum, ad inuicem reciperẽt, Martini Põtificis, Purpuratorumque cõceſſione Principum intercedente, ſingularem deſcendere ad pugnam cõſtituere, roburque iureiurando inferentes; vt victus, & Inſulæ poſſeſſionem, & litis motum victoris in iuuamen relinquere compelleretur, promiſere. Vnde tali prohibitũ in euentu haudquaquã duellum eſſe affirmauit. Valer. Regin. *lib. 21.*

A *n.*80. Azor.*inſtit.moral.par.3.lib.2.cap.5. quæſt.3.* Filiuc.*tract.*15.*cap.*5.*quæſt.*5.*nu.* 109. Bonac.*de cenſ.ex bulla cœnæ diſput.*2. *quæſt.*3.*pun.*4.8. *nu.*18. Vt aduerſos hac de re tranquillitas ducatur inter exercitus, iuſtum dum bellum, duobus valet è Principibus, ex alio ſi alter ſingulare ad certamen excitatus duellum adhiberi; hoc effeciſſe modo: vt refert Bell. *ſuis in rerum Gallic. commentar.ann.*1528. B Eranciſcum Primum Galliæ Regẽ clarum eſt, cum monomachiæ Carolo V. Imperatori miſerit libellum, & hac etiã Vrbini Dux Franciſcus Maria eſt ratione operatus: ita Guicc. *hiſtor. lib.*3. Lyran.*cap.*17.*lib.*1.*Regum*, Caiet. 2.2.*quæſt.* 91.*ar.*8.*in reſponſ.ad ſect.verſ.quinta cauſa.* Filiuc.*tract.*29.*cap.*8. *n.*142. Vnde ita legimus de Argante cum Solymarum Rex diſponeret in victorem exercitum C penes Torquatum Hetruſcos inter Epicos Apollinem *cantu 7 ſtrophade 7.*

Tenta, ch'ogni tenzon per duo guerrieri
Hor ſia fornita, e deſtinato il giorno.

Illo etiam duellum quis acceptare incaſu valet, quo magnum immineret vitæ periculum videtur, propriæ namque defenſioni, mors licèt inuaſoris conſequatur, quilibet præſidere compellitur: ſuas immò ſi res tutari debet, cum illas quis D inuadat, accipere quilibet illud poteſt, ſi nullum tamẽ aliud interueniat, eaſum ad tutamen, remedium: Quod ſi tali fiat in occaſione, haud monomachia, proprij autem iuris defenſio appellatur: huius fuit opinionis poſt multos Bonacin. *diſp.*2.*quæſt.*3.*punct.*4.8.*n.*18. *verſ.ſecundus.* Trullench.*in Decal.lib.*5.*cap.*2.*nu.*7. *dub.* 13. Quo vigorem in loco habere id vult, ſi alio haud ex vita, vel membris E modo valeat iniuriam propulſare: limitationem tamen in bonorum tutamine præbet. Leſſ. *de iuſtit.& iur. lib.*2. *cap.*9. *dub.*8. *n.*47.

Sub examen opportunè hìc venit videtur: an illos, qui, cum ſeſe aliquo aſpiciant in loco diſfidam injiciunt, ac conſtitutam pergunt ad partem, ibique pugnam conficiunt, pœna, quæ aduerſus pugnantes in duello adducitur comprehendat? At enim cum loci præfixio F adſit, ac temporis, excuſationem, niſi præbeat ignorantia, affirmatiuæ cauſam dare conſpicitur opinionis; vt cum Doctoribus, qui infra, tenet Sanch.*de Præcept.Decal.lib.*2. *cap.*29.*num.*28. Filiucc. *tract.*29.*cap.*8.*n.*112. Bonac.*de cenſ.incom. pun.*2. *n.*6. *& pun.*4.8. *n.*7. Iacobus attamen de Graff. *in aureis deciſ. lib.* 1. *cap.*7. Iſto aſſerit neutiquam in caſu pœnæ, quæ aduerſus pugnantes in duello G infligitur, eſſe reos: at hanc ille minimè declinabit, qui furijs excitatus: Heus, alteri dicit, in tali te loco expecto, pugnatum, ſi habes robur, venias; vel, enſem capias, hìc te præſtolor: præuia namque ex conuentione cum tempus conſtituatur, & locus, pugna committitur. Pereg. *de bell. quæſt.*15. *nu.*3. Bonac.*loco ſup.cit. pun.*4.8. *n.*7. In illum punitio hæc etiam cadit, qui, ad duellum te inuito, alteri H dicit; dempto, niſi magna percitus iracundia hoc protuliſſet: vt pari modo iſtud ei contigit, cum alium, ſi prima, in vrbe, vice occurrerit, ad arma laceſſit. Excuſatio nec non illi præbetur, qui loci dixerit alicui ob reuerentiam; ſi hìc non eſſes, videres; pars etenim cum nullo conſtituta modo conſpiciatur: ſed ſolum excitatio conijcitur, haudequidem ille pœnæ, quę duellantes contra infli- I gitur, ſubiectus exiſtit. Sanch.*loco citato cap.*29.*n.*28. Pereg.*de duell.quæſt.*18. Filiuc. *tom.*1.*tract.*15. *nu.* 112. Vt æquali forma talẽ haudquaquam incurrit punitionem, qui, alium cum excitarit ad pugnam, duelli ſe, conſtituto tempore, ad locum contulit, & arma illuc ducẽs, rixa neutiquam habita ſe domum receperit. Iacobus de Graff. *de caſib. reſeru. lib.*1. *cap.*7. *num.*10. *&* 26. Paul. Comit, k *reſp.moral.lib.*6. *quæſt.*13.*n.*5. *verſ.quartam, & quæſt.*18.*num.*7.*&* 8. Sanch.*dicto cap.*39. *num.*29. Bonacina *dicto punct.* 2. *nu.* 16. Eadem vt etiam illi præberi excuſatio, qui, cum inimico duellum indicat, ſtatim, quo illud offert, enſem nudet, pugnam eo conficiat in loco. Filiuc.*tract.*15.*num.*110.*& tract.*29.*cap.*8. *num.*107, *&* 110. Bonac.*d.pun.*4.8.*nu.*8.

Illius

Illius etenim, qui prouocat expartes aggressio potius, & defensio quoad illum, qui fuerit commotus, pertinet; dici potest; ex ira namque ad arma deuentum, & sanguinem, neque aliquo pars modò constituta, nec tempus finitæ æquliter eo videtur euenire in casu, cũ quis essem detrahat, & addat, Io ti sfido, alterum lacessat; neutiquam enim illo in euentu duelli est locus prohibitionibus. Plot. *in l. si quando C. unde vi*, Grat. *conſ. 52. n. 51.* Amelcua *in tract. de potest. in se ipsum, cap. 5. n. 25.* Quod illos etiam inter vim habet, qui ex iræ feruore gladium nuda, & mecum certa; commoti ad inuicem dicunt; Quis enim hunc, proprio duelli nomine, congressum nominet? DD. penes Mut. *in pragm. Regn. Sicil. tit. 37. n. 14.* Furoris adde, quod calor huiusmodi pœnas arcet, quamuis, cũ se inuicem accenserint aliquem ad locum, in quo pugnæ dent perfectionem, properent. Ricc. *in praxi rer. for. eccles. decis. 364. alias resol. 578. in 2. edit.* Ioseph. Lud. *decis. 1.* Cened. *ad decret. collect. 117. n. 4.* Hoc namque fuisse prius sub examen positum, constituiumque oportet, vtque tractus de duello præcesserit, necesse nuxta Ioan. de Lignag. *in tract. de duell. in princip. vers. circa primum, num. 1. tenent.* & Iacob. de Castill. *in eod. tract. de duell. in princip. num. 4. vers. duel. est pugna.* Hac Farinac. ex causa *in consil. 9. nu. fin.* Pacta, priusquam inimicorum fiat congressio, & partem circa, & tempus, vt locum prohibitiones obtineant, interuenire, affirmauit, oportere. Ipse autem de Monomachiæ materia luculenter equidem tractauit. Vnde cum huiusmodi suscipi rei defensio, in casu debet, ipsius recurrere ad opem, in auxilium, cuilibet conuenit, vtque etiã quæ duello inhærere requirantur clarè sub aspectu ponantur, debitaque in pugnantes infligi pœnæ valeant, nocturnis non aufugere decet ipsius in studio, è vigilijs.

DE SERVITVTE ET SERVORVM, CAPTIVORVM, SEV MANCIPIORVM STATV.

CRuentos cum in Captiuorum capita iure belli, gladios, iugulisque securem injecere animi victor crudelitate miles haud erubesceret, vt de illis potiùs venditionem faceret, sanguineum quàm præberet spectaculum concessum fuit, & constitutum. *l. pupill. 239. §. seruorum, ff. de verborum, & rer. signific. l. libert. 4. §. serui, ff. de statu hominum.* Quo in loco ea, tales, de causa vocati serui fuere, captiui eoquod cum iacerent, & seruari iubebat Imperator, & neci ne, sanguine diffuso, traderentur, in venditionem afferri. Mancipijs autem inde nomen, quod manu, ex hostibus, qui seruitutis erant sub iugo, caperentur. Quare D. Augustin. *lib. de Ciuit. Dei 19.* sic de seruis. *Origo vocabuli seruorum in lingua latina inde creditur ducta, quod hi, qui iure belli possent occidi, à victoribus conseruabantur.* Ad quod spectare nec non videntur Horat. versus *in lib. primo epistol. ad Quintum.*

Vendere cum possis, captiuum occidere noli
Seruitutem vtiliter sine poscat durus, oretque,
Nauiget, ac medijs hyemet mercator in vndis
Auxone prosit, portet frumenta, per-hiuque.

Iniurijs namque naturam afficit, qui vltra victoriam exuperatos sæuiens in hostes, nimiumque iracundiæ indulgens, humanitatis violat leges. Gentium, quapropter fuit ex iure constitutum, vt capientium, qui belli fuerint apprehensi, in ius venirent. *l. adeo 7. in principio, ff. de acquir. rer. domin. §. item ea instit. de rer. diuis.* Quâ ex lege ab hostibus direpti, nostram veniunt sub facultatem; ac ita ejuidem, vt liberi etiam homines plenam reducantur sub iurisdictionem, & seruitutis violenter ad angores trahantur; naturâ cum omnes iure nullius habeantur sub manu. *l. manumissio 4. ff. de iustitia, & iure.* Nos etenim & natura vocat ad Imperia, & vt terrarum acquiramus dominium Deus constituit; Cœli namque propriæ subijcere aues ditioni, æquoreos captare pisces, orbisque deprimere animantia viris è Numine concessum. Accedit quod pares è natura simus, & ortu, vnusque Regis, & pauperis, & serui, & domini interitus.

Gentium autem postquam introducta iure seruitus fuit, distinctionem variæ susceperunt hominum notæ, alij nãque liberi, istisque aduersi habentur

serui,

A ſerui, libertini demum, qui relinquant ſeruitutem exiſtebant. *l. 4. ff. de iuſtitia, & iure. Summam eſſi Text. in l. 3.* de ſtatu hominum perſonarum attulerit diuiſionem; liberos nimirum viros eſſe, aut ſeruos. Naturalis etenim libertas, exiſtit eius facultas, quod libitum cuique, patrare, dempto quod vi ſit vetitum, aut iure extat. *d. libertas 4. ff. de ſtatu homin.* B *§. & liber. inſtit. de iure perſon.* Hac etenim prohibitū ratione appellamus, gentium ſi iure, vel ciuili propriè, ac ex ſe minimè permittatur. Gloſ. *in §. libertas, inſtit. de iure perſon.* Prohibitū licèt enim ex iure homicidium perſiſtat; nulla tamen forma nequaquam liber ille dici poteſt, in quem vetitum reddatur opus; vt pari habetur ille modo, cui etſi aliquid patrare minimè conceſſum ex vi ſit, propria manet in poteſtate. At li- C ber quamuis poteſtatem, de quibus placent, retineat, neutiquam verò æqua vitam ducit ratione, ac exindè vituperio dignus, recta niſi qui amplectitur: quare *lib. Parad.* Cicero, animi ſic voluptuoſi enumerat ſeruos. *Quis neget omnes laues, omnes cupidos, omnes denique improbos eſſe ſeruos? An ille liber mihi videtur, cui mulier imperat, cui leges imponit præſcribit, vetat, iubet, quod videtur, qui nil imperante negare poteſt, nil recuſare, tradere ſi poſcit eundum eſt; ſi vocat veniēdum; ſi ejcit abeundum; ſi minatur exeſtuſcendum. Ego verò non illum modo ſeruum: ſed nequiſſimum ſeruum, etiam ſi in ampliſſima familia natus ſit, appellandum puto.* D

Differentia verò facultatem inter, & actum, qui haberi ex illa poteſt, occurrit, diuerſumque inſtrumentum, quo ſuas elicit operationes, exiſtit quæcumque etenim potentia, medium, deformius per quod fiat opus, vel ſublimius, E in ſe retinet: vt Ariſt. *lib. de Generat. animal. 4.* venit doctrinæ facultas verò neutiquam, vt neceſſariò quod exiſtit in potentia conficiatur, vſque contendit, vt patrari attamen id valeat vim concludit. *cap. cum aliqu. de reſcript. in 6. canon. ſi forte 2. queſt. 6.* Nec vlla forma, quod ſecum homo conſtituit eodem committitur modo, vt ſanciuit, cum & robur conſideretur in facultate, ac imbecillitas: & naturalis quamuis poteſtas, quæcumque velis, agendi libertas exiſtat, extrinſecè attamen excipere impedimentum actus poteſt, aut intrinſecè: Primo, ſi vi, qui ne opus conficiat, adeſſe, contra, prohibitionem videat; cum illa tamen haudquaquam homini facultas, eoquod operari non poſſit, auferatur, ſed inſita naturæ permaneat: Poſterius, vel cum deformem, licèt, actum, vel bonum patrare voluntas optet aliqua tamen ex ſe cauſa proprium frænet deſiderium. Potentiam verò aduerſus elici leges valent, ne improbum ædatur facinus, obtinent, at ipſo hæſitet in limine. Minimè conceſſum hac re nobis permanet, vt pietatē lædamus, vel quid bonos in mores, legeſue committamus. *l. filius ff. de cond. inſtit.* F G H

Seruitutis autem definitio habetur *in §. 2. inſtit. de iure perſonarum, & in l. liber 4. de ſtatu hominum.* Quod gentium ex iure conſtitutio liberos aliena ſub ditione homines aduerſus naturam ſubiectans extet.

Gentium vocatur ex iure conſtitutio: indè namque originem ſuſcepiſſe clarū eſt; cum nec ex naturæ lege. *dicta l. 4. ff. de iuſtitia, & iure.* Nec vllo ex ciuili modo ſuum oſtendere ortum valet: hæc namque nulla ſeruos agnoſcit forma, niſi eatenus, vt ipſos pro nullis æſtimet. *l. qui teſtam. 20. §. ſernus, ff. qui teſtam. facere poſſ. l. quod attinet 23. ff. de regulis iuris nullo modo 7. ff. ad legem Corneliam de falſis.* Neque aliquod ponit impedimentum. *§. ſerui autem, inſtit. de iur. perſon. & l. ſeruorum 5. §. ſeruit.* vbi ciuili K videntur ſerui de iure. Hoc etenim in loco, de modis, quibus poterit ſeruitus conſtitui, tractatur illic, etſi viginti qui annos exſuperat, vt pretij particeps fiat, ſe in ſeruum vendi ſit paſſus conſtituendæ ſeruitutis modum, ciuili ex iure faciat, ipſa tamen libertatis amiſſio gentium deuenit ex lege: nil etenim ciuile præſtat ius, quàm ſi malo quis dolo,

tan-

A tanquam ex gentium iure ſeruus ſeſe in venditionem tradi permiſerit, vt emptori damnum inde reſultet, nulla ratione legis, quæ liberi prohibitam hominis venditionem reddit implorare auxilium valet. *l. Licinius 4. ff. quibus ad libertatem proclamare non licet.*

Ponitur etiam in definitione alieno quem per illam ſub dominio conſtitui. vt filiumfamilias inter differentia, & B ſeruum exiſtat; aliena etſi enim ille in poteſtate permanet, nulla tamen dominio forma ſupponitur. *l. poteſt 215. ff. de verb. ſignif.*

Quatuor autem acquiri titulis, belli ſcilicet iure, natiuitatis ratione, ex condemnatione, ac demum ex emptione, valet ſeruitus. Primò, communi ex eo quia receptum conſuetudine, vt nullo neci tradant, qui belli capti ſunt in ſta- C tu (Milites) modo, proprios attamen vindicent pugnantes in ſeruos. *l. hoſtes de captiu. poſt limin. reuerſ.* Huiuſmodi autem iuris inſtitutio naturali originem excepit ex commiſeratione, adhoc, ne ablata pretij ſpe mortem illi ſubeant, vnde à ſeruando ſerui: *vt inſtit. de iure perſon.* eſt ſuperiùs dictum.

Poſteriori; eoquod ex ancilla prognatus libertatem amittit: ventris etenim conditionem ſequitur partus. *l. partum, C. de rei vend.* Et iure quidem optimo certior namque genitrix exiſtit, maioremque confert, quàm pater faciat, materiem; vnde iuxta corpus eſt ſeruitus conueniens: Demas attamen ſi mater, vel in partu, vel aliquo & conceptum inter, & æditam prolem, tempore (licèt ad momentum) libera exiſtat. Hoc nãque Iure Cæſareo, in caſu haud- E quaquam ſeruitutem contrahit proles: vt expreſsè ineſt: §. *ſed & ſi quis, inſtit. de ingenuis.*

Tertio, cum aliquod propter crimen æquo exiſtat condemnatus, vt ſeruitutẽ ſubeat quis à Iudice. Quemadmodum enim reus morti dari valet, ita & ſeruituti etiam, quæ mors eſt ciuilis tribui. Adde quod ſi ad Orthodoxæ inimicos fidei quis arma deferat, Chriſtianorum ſerui, dum ex illis capti, efficiũtur. *l. ita* F. *quorumdam, C. de Indæis, & Saracenis.* vt etiam puellæ raptor eam ſubit pœnam. *cap. de raptor. quæſt. 1.*

Illa demum hìc locum habet, qua primum quis è libero ſeruus redditur, aut ſeſe vendiderit, vel alienas prætij intuitu in manus; hæc namque antiquo venditio tempore fuerat permiſſa, & Diui Paulini comprobatur exemplo, qui vt ſeruum viduæ filium ſeruitutis educeret è ſtatu ſe ipſum dari in venditionẽ G contendebat. Et fecit.

Quantæ inſint ſeruili hoc in ſtatu miſeriæ deduci ex ipſis poteſt, oſtendunt & clarè leges; malorum etenim poſtrema, omni grauior ſupplicio, quolibet atrocior tormento, & cunctis crudelior pœnis ipſa exiſtit: quo enim in homine ingruit ſeruitus peſſimo in gradu vilitas intrat, & abiectio: ſic Athen *lib. 6. dipno.* H *cap. 7.*

Dimidium rapuit virtutis Iuppiter almum.

Mortali cui ſeruilem mox deſtinet eſſe.

Maiores adde, quod emolumenti captiuis extat mors, quàm luctuoſa in pœnis vita, cum præſtantius humanas relinquere auras, quàm ducere per angores ſpiritum; vt in 30. *Eccleſ. cap.* legimus, & Vlpianus *in l. 210. ff. de regulis iuris.* I æqualis eſt letho mors dicta, cum extinctorum ſerui recenſeantur in numerum: nullo etenim teſtamenta condere modo, vel teſtes, Iudiceſue, aut arbitri exiſtere valent *l. ſi filius, & l. quis teſtam. §. ſeruus, ff. de teſtamentis. l. quoniam, C. eodem, l. parui, §. ſi in ſeruum.* Et liberi hac de re, vt homines exiſtant plurima in opem conceſſa priuilegia fuere; & quod primum venit eſt. Omni, libertatis ad auxilium, in euentu magis, quàm ſeruitutis, præſumptiones adeſſe. Gulielmus de Benedictis. *in cap Raimutius, in verbo & vxore num. 449. de teſtamen.* Guidon Papa *quæſt. 24.* Gratian. *diſc. for. 324. num. 18.*

Ipſius, poſterius, fauore digna cauſa exiſtit, cum dubia res habetur, afferri iudicium in iuuamẽ oportet. *l. inter pa-*

res,

A *ris, ff. de re iudicata*. Abbas *in cap. licet, num. 4. de coniugat. seruorum.* cunctis adde, quod auxilio aptiorem, ac æstimationem sese reddit. *l. libertas* 107. *ff. de regulis iuris*. Eiusque & dum iudicia inferunt, & dum consilia præbent in causa se ostendere secundos aduocari, & Iudices compelluntur. *cap. fin. de re iudicata. l. sunt personæ, ff. de religiosis sumptibus funer.* Ias. *in l. centurio, ff. de vulgar. & pupill.*

B Omnia, tertium, libertas, quæ piæ in opem causæ interueniunt concessa retinet pietatis etenim, & seruorum redemptio actus existit. *l. prima ad finem*, vbi Bald. *C. de comm. seruor. manumiss.* Bartol. & Imola *in l. proxima in fine, ff. de his, quæ in testam. debent*. Idem Bart. *in l. si vnus, C. de testamentis, & in l. Titio usufruct. §. vltim. ff. de condition. & demonstrat.* Bald. *in l. 2. circa princip. C. de fideicomm. libert. & in l. si iure, C. de manumiss. testament.* Alexand. *in l. Centur. col. 2. ff. de vulgari, & pupill.* Maius adde, quod ipsius in fauorem piæ quam causæ auxilium venit. Tiraquel. *in repet. l. si vnquam, in verbo donat. largitus num. 329. & in lege connubiali Glos. 8. num. 166.*

C Cum libertas, quartum, tributa semel fuerit, nullo reuocationem excipere modo valet. *l. Papinian. §. fin. cum lege sequent. ff. de inoffic. testament. l. sicut, C. de liber. caus. & §. causas, instit. quib. mod. manum. licet.* Si etenim, dum causa interuenit, reuocationem patitur, pristinum debet seruus in statum reduci. *l. 2. C. de lib.*

D Non solum, quintum, filiorum ob natiuitatem reuocatio dari libertati minimè debet: vt est dispositio, *l. si vnquam*: illorum verum etiam post ortum sua permanet in tranquillitate. Tiraquel. *in dicta repet. l. si vnquam, in verbo donat. largit. n. 325. cum seq.*

E Libertatis, sextum, fauore non solum diminutio legato inferri potest, filiorum verum etiam, quæ dimissas supra seruos cadit, legitimam extingui oportet. *l. Papin. §. quarta autem*, & eo in loco Fulgos. *in 3. notab. ff. de inoff. testamen.* Castrens. *cons. 417. colum. 2. lib.* Contraria quamuis aliqui persistant in sententia per Text. *in §. prohibit. Authen. de trient. & semissa*.

F In illius auxilium, septimum, proprias quilibet res vendere compellitur, cum nullum ponat obicem. Textus dispositio *in l. nec emere, C. de iur. deliber. & in l. inuitus, C. de contrahen. empt. §. penultim. Authen. de fideiuss.* Qua de causa cum è

G socijs vnus communi vincula seruo dissoluere contendat, & alter illum tradere libertati reluctet, inuitus (cum ipsius quod cadit in partem afferatur pretium) valet etiam adstringi. *§. erat olim, instit. de donation. l. prima, §. ne autem, & §. sin autem socius, C. de commun. seruor. manum.*

H Falcidiæ, octauum, per legis dispositionem haudequidem fit in libertate diminutio. Glos. *in §. fin. instit. de donat. in verb. communio.* Illo adde quod in casu, nulla quo habere testamentum efficaciam declaretur, libertas, cum per id seruo data, reuocationem haud sortitur. *l. Papinian. §. sed an libertas. ff. de inoff. testamen. l. generaliter, §. si quis seru. ff. de fideicom.*

I Si circa illam, nonum, quæstio excitetur, cum lis adhuc pendens existat: minimè debet in seruum homo æstimari. *l. ordin. in princip. ff. de liber. caus. l. si is qui, §. si seruus, ff. de vsu capion. l. hac ordin. C. de liber. caus.* Quod si verò in libertatem fuerit effecta confessio, nullũ continet vigorem. Naturam ex eo quod aduersus reputatur iniecta, cum naturalem scilicet contra hominum statum eueniat detrimentum. Qua de re, vt

K odio digna, & restrictionem pati, & reuocationem debet. Cassan. *in consuetud. Burgun. in verb. Lo Homme de main morte, §. 2. n. 17. fol. 1130.*

Proprium quilibet in factum patrare opus, decimum, valet: vt optimè fuit explicatum è Bal. *in l. 1. C. de liber. caus.* Quod alio ex iure nullo concessum existeret modo. *l. post mortem, ff. de adopt.* Quod si verò è seruitute libertatis voca-

tus

A tus ad ſtatum ſeruus manumiſſoris in domum bona duxiſſet, ſecum, ſi recedat, exportare valet. *l. non ſine, C. de bon. quæ liber. l. 2. C. eodem, l. 2. C. de patria poteſtate.*

Libertati, vndecimum, ſeruitutem aduerſus viginti annorum interuallo, neutiquam etſi habitus fuerit titulus, affertur præſcriptio. *l. 2. C. de præſcription. longi tempor. quæ pro libert. compet.* Abbas B *in cap. licet in fine de coniugat. ſeruorum.* Quod minimè vim contra primam ſuſcipit: nam neque per mille ſeruitutis annos, vt liberè ſeruus fiat, homo, ac ſeruitutem ſubeat, ſtatui præſcriptio valet. *l. fin. C. de long. tempor. præſcript.* Gloſ. *in l. 2. C. de ingen. & manumiſ.* Ratio è Doctoribus eſt, cum nulla ſit poſſeſſio, liber eoquod poſſideri nequeat homo, haud interuenire præſcriptionē. C Claret. Speculat. *in tit. de feud. §. quoniã, col. 3.* Vt libertatis atenim ſeruitutem contra, fiat præſcriptio, illius, qui minimè petit, ſufficiens patientia exiſtit. *l. ſi is qui pro emptor. §. ſi ſeru. de vſucap. C. de long. temporis præſcript. quæ pro libert.*

Vt libertati, duodecimum, præſcriptio detur, aut liberationi, haudquaquã poſſeſſio, vel quaſi adeſſe requiritur. D Bartol. *in l. ſicut in fine, verſ. ad præſcrib. C. de præſcript. trigin. vel quadrag. annor. & in l. ſi ædes. ff. de ſeruitut. vrban. prad. & l. 1. C. de ſeru. & aqua.*

Si captiuo, decimumtertium, filius patri redemptionem dare neglexerit, ſucceſſione valet priuatus exiſtere. Benedict. *in cap. Rainutius in verb. & vxor. num 822. l ſi captiui, C de Epiſc. & Cler.* Ex hoc vnde cauſam pater habet, vt filium ex hæreditatem depellat: vt explicatum ex Oinot. *inſtit. de exhæred. liber.* E Illo autem in caſu, ſoluto quo captiuum pretio filium genitor è ſeruitute liberarit, pecunias in collationem ponere haud poteſt. *l. 17. C. de capt. per poſt lim. reuer.* Bartol. *in l. Titchus*, Bald. *in l. omnino*, §. *imputari. C. de inoffic. teſtam.* Vt pari modo, cum filium genitrix è captiuitate redimerit, pretium, quod pro illo ſoluerit, nullo exigere modo valet. Bald. *in dicta l. 2. poſt num. primum in addit. verſ. noto caſum.* F Maternæ etenim pietatis ergo iſtud eã feciſſe conijcitur: vt æqualiter pauperem fratrem frater liberaſſe hunc ad effectum, præſumitur. argum. Text. *in l. ne Senius, ff. de negot. geſt.* Porcellus *de fratr. parte 2. num. 41.* Ipſe autem, vt pretium recuperetur, cautelam tribuit, vt, qui redemptionem facit, ſe, non pietatis, at G repetendi cauſa pretij patraſſe id explanet.

Vt libertas, decimumquartum, opem ſuſcipiat, fideicommiſſo quæ fuerint bona relicta valeant alienationem pati. Ad fideicommiſſum etiã ſi vocati hoc nullo permittant modo, contradictione ſubſtitutorum etenim haudquaquam obſtante auferri illud valet. DD. *in Auth. res, quæ, C. comm. de ſucceſſor.* Benedict. H *in dicto cap. loco ſupra cit.* Maioratus adde quod, vt redemptio fiat, ſuſcipere alienationem poteſt; præſumpta eoquod ex fundatorum mente permiſſum iſtud eſſe cenſetur. Paul. *in Authen. ſi captiu. n. 6. C. de Epiſcop. & Cler.* Aluar. Velaſc. *conſult. 30. tom. 1. in fine.*

Illo, decimumquiutum, in caſu, proprius quo Dominus, cum Regis adeſſet in opem hoſtium peruenisſet in manus auxilium præſtare compelluntur. Afflict. I *in conſtitut. quamplur. rubr. 17. lib. 1. nu. 1.* Feudi adde quod nudari dominio ſubditus valet, captiuo ſi, aut vinculis deuincto, ſuæ vt habentur vires, auxilium haudquaquam ducat. Roſa *in cap. licet, tit. ſi de feudo fuerit controuerſ.* Afflictus *ſuper 3. feud. lib. rubr. quæ ſit prima cauſa benef. amiti. num. 6.* Speculat. *in tit. de feud, s. §. quoniam.* Et domini quamuis K in opem haud venire vaſſallus, niſi vocatus fuerit, ac excitatus debeat, vt libertas attamen acquiratur, etiamſi minimè requiſitus, præbere auxilium, omneſque elicere conatus adſtringitur, Ex quo fiat domini iam captiui ligamina diſſolui. dicta Gloſa *in dicto cap. licet*, ac Afflict. *loco ſupra tit. num. 7*, per Tex. *in l. 1. in fine, ff. de action. empt. & in l. 1.*

§. 1.

A §. 1. *quod fals. tutor. author.* ſi diuerſo namque agit modo, feudi priuus dominio exiſtere debet. Glos. *in dicto cap. licet, liter. A.* & circa materiam videre oportet Caſſanæuu *in Catal. gloriæ mun. part. 5. conſidérat. 24. verſ. cum primo.* Quo in loco tali forma in obſeruatione Gallos poſuiſſe hoc affirmat Ioānis Regis tempore, perſtrictam cum in Anglia captiuus libertatem haberet; vt Regis adde quod redemptio ſequatur dari ex Regno in venditionem pars valet, alio ſi è ſubditis modo ferri iuuamen haud poteſt. Boer. *deciſ. 126. num. 12.* Mant. *de tacit. & ambig. conuent. lib. 4. tit. 8. n. 5.* Bartol. *in l. prohibere, ff. quod vi, aut clā.* Sæculares autem non ſolum ſubditi Eccleſiaſtici, verum etiam & Eccleſiæ, aliquid proprijs è redditibus detrahere, vt Regi libertas veniat captiuorum ex eo quia quis eſſe matrem neſciat Eccleſiā? *cap. qui abſtulerit 10. quæſt. 2.* Boerius *dicta deciſ. 126. num. 9.* Vt explicat idē, hoc, anno 1527. tempore quo Regis Iberiæ Franciſcus Galliæ Moderator, in poteſtate captiuus. Huiuſmodi, qua de cauſa, cum occurret caſus, pro Regis non ſolum, libertate in venditionem afferri ſacræ res valerent, priuati at etiā, vt redemptio fiat ſubire alienationem poſſunt. §. *nullius*, vbi DD. *inſtitut. de rerum diuiſione, l. ſancimus de ſacroſanct. Eccleſ. cap. ſacrorum, cap. ſicut omnino, & cap. aurum habet Eccleſia 12. quæ. 2.* Captiuorum etenim plurium in ſe fauoris Catholicos maximè apud homines redemptio continet; Diuina & enim lex huiuſmodi genus commiſerationis peculiari commendat. Matth. 25. 36. & 39. Maximum etenim, ac perilluſtre iuſtitiæ munus, pretio, libertatem ſeruis adducere, teſte Lactantio, exiſtit: ſumma namque captiuos redimere, à barbaro præſertim hoſte liberalitas dicitur. Hac Diuus Ambroſius ex cauſa proprio & Eccleſiæ facto defenſionem *lib. 2. cap. 15. & 18* adducit, cum ſacra lacerarit in fruſta, vt captiuis redemptionem adduceret, vaſa. Quod maiorem continet vim, ſi Epiſcopi, Abbates, cæteriquedum Eccleſiarum in regimine permanent, vel patroni, aut fundatores exiſtunt, libertatem luctuosè amiſerint. Archid. *in cap. Adrianus 63.* & Bald. *in c. 5. de iudic.* P

Libertatis, decimumſextum, fauore permiſſum creditori, vt cum aliquem proprijs, acerbiſſima deduxerit è ſeruitute, pecunijs, eum, donec ſolutum reſarciatur pretium, ſibi retineat, vt hoc homines aliorum ad redemptionem exemplo alliciantur. per Text. *in l. 2. C. de captiu. poſt limin. reuerſ.* Tacitum namque pignus, in ſeruitutis damnum, contrahi ex iure valet, ſecuri adeo creditores de pretio, quod pro ſerui ſoluerint liberatione reddi valeant: hoc etenim ipſi modo liberi à ſeruitute perſiſtunt. Ripa *in l. obligationem num. 16. ff. de pignoribus*. Additionatores ad Abb. *in cap. reſcripto num. 7. litt. E. in 2. Additione verſ. circa hoc de iureiur.* Qui verò alicuius ope priſtinam recuperarit libertatē, ſolutum donec pretium cōpleatur, ſeruitium præſtare ipſi obligatur. Gloſa *in dicta l. 2. C. de captiu. poſt limin. reuer. in verbo magis*. Pretium autem cuiuslibet pro libertate ſolutum ex eo, qui adduxerit cedi alteri valet, ac donari. Demas ni conceſſionis ex natura deterior euadat redempti conditio. Ripa *in dicta l. obligat. num. 18.* Huius autem creditum generis dupplici remitti modo valet, aut expreſſo, vel tacito. De primo nil ſermonis in cauſa cum clarè conſtet, de poſteriori hæc. Et quod primo venit loco eſt illo perſonale pignoris ius in caſu non exigi, quo domum vlla ſine conuentione captiuus, redemptoris abit facultate. Salicetus *in l. 2. C. de captiuis poſt limin. reuerſ. num. 2.* Illud autem, quod exigi vſque valet, reale puto. Cū ſeſe matrimonij, ſecundo, nexu redimētis alligarit ex voluntate liber, eo namque remiſſum in caſu pignoris vinculū exiſtere conſpicitur: vt dixit Salicetus *loco citato nu. 3.* Vt pariter hoc eueniret, ſi belli commilitones, qui libertatem dederit cum eo, qui acceperit, efficiantur. Saliçet. qui ſupra *num. 3.* Nulla etenim

A etenim arma suscipere, priusquam fiat redemptio valet · dicta Glosa *in l. 2. C. de captiu. in verbo pignoris.* Salicet *loc. cit.* qui ducit Text. *in l. qui status, ff. de re milit.* Si per quinquennij, tertio, cursu ei, qui libertatem intulerit abundè seruitium præstare, ille non recusarit, illo ex eo quia in casu è seruitutis non solũ vinculo existit liber, vt pretium verum etiam restituat, obligatio aufertur. Baldus *in dicta l. 2. num. 2. l. fin. C de postlim. reuer.* vbi Glos. Illo autem spatio, quo redimentis ille sese in seruitio versari haudequidem fugiat, nullo in proprium haberi modo seruum debet, proximam ei verò naturam cõtinere videtur. Glosa *in dicta l. 2. C. de captis, in vers. magis.* Hæc autem omnia, Christianos etiam inter, qui bellum gerant, vigorem suscipere apparent, vt etiam in captiuis, qui indè fiunt, tacitum inferri pignus, & hypotheca valeat, cum tamen inijci talia possint, pro quibus eos in vinculis alligari non sit vetitum. *l. nam & seruus, ff. de negot. gestis.* Ripa *in dicta l. obligatione num. 7.* Conuentio autem, vel pactio, quæ redemptionis effecta de pretio fuerit, nulla deleti forma, & in maiori constitui summa valet, opulentionis cum esse fortunæ cognoscatur captiuus, & magè largas retinere diuitias, quã fuerit in opinione, visus fuerit; vt placuit Hugo Grot. in sæpè *citata lib. de iure belli 3. cap. 21. num. 27.* & ipsi adnectitur Guid. Papa *quæst. 193.* & Papon. *de arrest. frãc. lib. 5. tit. 6. arrest. 1.*

Nemo etenim gentium iure, vt quod, æquo minus pretio in contractu afferre spopondit, aduehat, compellitur: ni dolus attamen interfecerit, nec vllo contractui modo causam tribuerit; quam etenim ad formam bonæ fidei contractui causam dolus afferens nullum ei reddit. *l. & elegantes, §. non soluus, ff. de dolo.* Bartol. ibidem *num. 2. l. Iulia. §. 1. ff. de action. empt.* Zas. *in §. action. nu. 44. instit. de action.* Pari dolus ratione, qui causa distractui præbet, ac liberationi omnimodum vtrique impedimentum adducit; ipsismet namque regulis distractus, quibus etiam contractus alligatur; eo præcipuè in casu, quo ratio vtriusque in partis fauorem permanet. *l. item veniunt, §. 1. ff. de petit. hered.* Las. *in l. Pompon. §. 3. ff. de acquir. possess.* & peritè quidem *in Authen. Sacram. puberũ, C. si aduersus vendit. num. 72.* Distractus etenim & naturam iuxta, & substantiam contractus absque dubio reputantur, ac relatiuorum, contrariorumque retinent efficaciam. *l. de tutela, C. de integrum restitut. l. 1. C. quando licet ab empt. reced.* Bartol. *in l. ideo, ff. de condition. furt.* eadem namque inter se contrariorum existit disciplina. *l. 1. ff. de his, qui sunt sui, vel alieni iuris.*

Lytrum vero, aut pretium, de quo facta conuẽtio ante mortem fuerit nullo solui è captiui hæredibus debet modo: vt consequatur namque is libertatem implicita promissioni conditio inhæret. Si vitam hac de causa, qui vinculis conpeditus amiserit statutum haudquaquã vehi pretium oportet: quæ enim hoc ratio suadet? Illa verò completa: libertatem eoquod adeptus neutiquam fuerit captiuus, conditio haud existit. Sed si alia effecta fuerit conditio forma, vt ipso nimirum ex contractus momento adduci pretium debeat, & pignoris tãtum iure, non autem belli captiuus in potestate retineatur, hoc nullum in casu obicem interueniens ponit mors, qui summæ ab hæredibus exposcatur solutio. Hugo Grot. *in dicto lib. 3. cap. 21. num. 29.* Remissum quartto, extat, cum aliquam patrat, qui redemit in datum libertati, vel ingratitudinem, vel iniuriam; eo etenim in euentu redemptionis amittit ius, per Text. *in l. fæd issimè, C. de postlim. reuer.* vbi Glos. & Doctores. Quo in loco mulierem circa, redemptio cui fuerit, adducta, & exinde iniuria, vt prostituatur, allata, fuit actũ. Redimentis, quinto, ex morte, relaxatur; illud eoquod ius minimè ad hæredes commigrare videtur, & lethi dissoluta ex aduentu obligatio fuit. *l. si pater, ff. de postlimin. reuer.* Salicet *in d. l. 2. n. 4. in fine.*

Per-

A Perpetua, decimumsextum, propriꝰ locatio laboris, & operum nullam continet efficaciam: ita dicit Gomez in *tract. de pacte in seipsum, l. 2 cap. 19. num. 3. & 5.* Statutum nisi effecta ad tẽpus fuerit. *l. qui operas, ff. locati. Ripa contra, C. eodem.* Rigorosa quo in casu forma valet cogi, neque liber ex interesse quis, ac damno existet. Surdus *de aliment. tit. 4. quæst. 29. num. 8.* Guill. B *de pace publica lib. 2. cap. 2. num. 23. in fin.* Caroc. *de locato, & conducto, tit. de libero homine n. 9.*

Regulari etsi, decimumseptimum, forma, suis haud sese in obligationem ponere pro viris coniuges valeãt. *Anth. si qua mulier, C. ad l. Velleianum*, cui sese adnectit lex huius Regni Siciliæ, municipalis, *in constit. pragmat. D. Francisci de Castro*, eo tempore Proregis §. 3. Vt C marito attamen libertatem afferunt, seruitutisque vincula dissoluant, hoc illis agere permissum: vt est dispositio *in dicto* §. 3. ibi. *Le dette obligationi vagliano solamente per liberare li loro mariti di cattiuità.* Nec vlla ratione in integrum restitutio permissa existit: neqnaquã enim læsionem interuenire iudicatur, cum pietatẽ obligationis causam constituerit: vt declaratum fuit ex Calcan. *cons.* 13? *colum. 2. versi.* Tiraquel. *de priuileg. pia causæ* 117. quos adducit Gratianus D *discept. forens.* 932. *num.* 10. *&* 21. Quæ extensionem patitur dispositio ex Fusar. *de fideicomm. quæst.* 534. & Dian. *resol.* 29. *parte* 7. *tract.* 6. *&* Glos. *super d.* §. 3. *constit. prædictæ num.* 37. Vt vim etiam retineat, quocumque captiuitas modo accidat, siue per hostes ille, siue per infideles, aut viarum grassatores libertatem amiserit.

E Minoris, decimumoctauum, filij perfecta reputatur obligatio, si, vt patri, sibique ipsi redemptionẽ afferat, id procuret; nullo qua de causa modo talem aduersus obligationem in integrum restitutio conceditur, haud enim illata dicitur læsio, cum maxima dignum laude patrarit opus, Castrens. *consil.* 51. *lib.* 2. Roman. *cons.* 316. Afflict. *de constit. Reg. Siciliæ, rubr.* 38. *num.* 18. *l.* 2. *vers. vel pone aliud.* Salicet. Albert. Aret. & Corn. F *in l. prima, C. de filiofamil. min.* & alij pene Gratian. *dicta discept.* 592. *n.* 12. Prælationis, vndeuigesimum, ius vasallis, quo in casu alienationem illos subire acciderit, concessum existit, si eius tamen solutum prius fuerit pretiũ. argum Text. *in l.* 2. *ff. si liber ingen. esse dicat. & l. si ignis, §. fin. C. de patrib. qui filij distrax.* Quod magis valet, cum aliũ effecta in vasallũ alienatio fuerit. Grat. G *cons.* 197. *num.* 7. *lib.* 1. Crauet. *cons.* 241. Menoch. *cons.* 32. Surd. *cons.* 208. *nn.* 17. *lib.* 1. Petr. de Gregor. *de concess. fudor. parti* 3. *quæst.* 4. *num.* 18. Inuito namque illi animo alienationem subire haudequidem possunt compelli. Alexand. *cons.* 26. *vol.* 5. *& in l.* 2. *in princip. ff. solut. matrim.* Paris. *cons.* 22. *vers. & quamuis vol.* 1. Tiraq. *de primogen. quæst.* 35. H *num.* 24. Gabriel. *tit. de iurequæs. concl.* 8. Impedimentum adde quod alienantis menti Domini ponere valent. Baldus *cons. vltima vol.* 1. Imola *in clementin. fin. in fine de foro compet.* Gabriel. *loco citato num.* 7. Ipse autem plures per numetos, & qui antecedunt, & subsequuntur, ampliationes attulit, quas si casus occurrit quilibet vocare sub aspectum valet. Ciuitatis etenim Princeps, cum inuiti sint Ciues, haudequidem facere I venditionem potest. Felin. *in cap. audiet. num.* 5. *de præscript.* Dec. *cons.* 564. *num.* 10. *& cons.* 689. *num.* 24. Crauett. *cons.* 411. *num.* 26. Mantica *de tacit. & ambig. lib.* 4. *tit.* 8. *num.* 4. *tom.* 1. §. *ex eadem de capt.* Corrad. *& cap. Imper.* §. *præterea ducatus de prohibit. feud. alienat.* per Federic. *Glos. in l. innit. ff. de fideicom. liber.* Tolosan. *syntag. iuris parte prima lib.* 6. *cap.* 19. *num.* 24. Subditis hac de causa, K propriæ, alienationem aduersus, ad tutamen libertatis insurgere concessum: vt explicatum ex Bal. *in loco citato*, ex Afflict. *de feud. tit. de pace iuram. firman. num.* 16. §. *incipiens in Glos.* 1. Cui limitationem sententiæ posuit Gabriel. *loco citato.* nulla scilicet, retinere efficaciam, cũ faciẽdæ existat alienationis cõsuetudo.

A Libertatis denique in auxilium nudũ veſtiri pactum valet, quod alio haud veſtiri modo per iuramentum poteſt. *l. fin. ff. de liber. cauſ.* Calder. *conſil.* 99, *alias* 4. *de pactis*. Et regulari quamuis forma terminus, vt aliquid fiat conſtituto intelligatur effici tempore, talique forma vltimo accipere complementum die videatur; libertatis attamen ad auxilium cęptus, inperfectum, annus habetur, ita vt ſi aliquo relicta libertas
B anno fuerit, cæpto, non autem completo è ſeruo acquiritur. *l. ſi ita fuerit libert. ff. de manumiſſ. teſtam. l. prima, §. quibus, ff. de ſucceſſ. edict.* Bartol. *in l. ſi vni leget. ff. de legatis* 1. Surdus *dec.* 178. *num.* 1.

DE HIS, QVAE IN SERVOS Dominis permittuntur.

Cap. 1.

QVA Gentium ius forma luctuoſas introduxit ſeruitutis miſerias, dominis ita etiam ſuper ſeruos adduxit poteſtatem. *l. ex hoc iure 5. ff. de iuſtitia, & iure, §. ius autem gent. inſtitut. de iure natur. gent. & cin. §. in poteſtate inſtit. de his, qui ſunt ſui, vel alieni*
D *iuris. l. prima, §. deſpiciat. ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris.* In ipſos etenim, & vt vitam conſeruaret, & vt necem afferret dominus facultatem retinębat. *dicta §. in poteſt.* vbi: *Dominis in ſeruos vita, neciſque poteſtatem eſſe.* Noſtris tamen hiſce temporibus ex Dini Pij Antonini conſtitutione frænum eſt paſſa, nec non terminum: priſco namque quãuis tempore ſumma conceſſa cueniret
E proprios in ſeruos poteſtas, noſtro attamen æuo in eos, qui noſtro permanẽt ſub imperio, ni cognita per leges cauſa fuerit, haudequidem ſæuitiam exercere licitum, qui ſuo etenim, cum non ſit cauſa, mortem ſeruo adduxerit, non minori punitionem excipit æquitate, quàm ſi alienum neci dederit. Maior immò eiuſdem ex Principis conſtitutione in ipſum infligitur. *dicta l. prima, §. deſpiciamus, ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris.* in Exod. etiam *cap.* 21. *verſ.* ſcriptum exiſtit: Quod ſi proprium quis virga ſeruum percuſſerit, aut ancillam, qui ipſius fuerint in manibus extincti, criminis reus habebitur: quo autem in caſu nimium ſæuitia dominus vtitur, vel ſuos ad impudicitiam ſeruos compellit, vt ipſos manumittat adſtringitur. *l. ſi ſeruo. C. de Epiſcop. audientia.* Publica quod ſi forma, vel cum pluribus inſimul proſtitueret, augmentum pœna excipit. *l. capitali. §. ſolent in fine, ff. de pœnis, l. nemo. C. de Epiſcop. audientia.* At ſi duriori, quàm æquum ſit, modo in ſeruos animaduertat, vel infami afficiat iniuria, vt venditionem de illis agat, propriam ita vt ampliùs in facultatem haud reuertantur, inuito licèt ſit animo, compellitur. *l. ſi te, C. de fideicommiſſ. libert. l. cum in fund. §. penult. ff. de dolo, Gloſa in l. 2. in verbo iube, ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris.* Aliqua immò ſeueros adduci in dominos pœna debet, vt Vmbricæ accidit matronæ, quæ cum leuiſſimas ancillam ſuã ob cauſas horrida nimis tractaſſet ratione per Adrianũ in quinquennij ſpatium exultauit. *dicta l. 2. §. Druus, ff. eodem.* ſuos etenim, qui ſeruos aduerſus iraſcitur, in alienos rabiem ſibi fuiſſe, ac vim demonſtrat: vt eſt Senecæ *lib. de moribus* opinio: cuius etiam *in epiſt.* 47. conſilium, & hilarem præſeferant vultum ſeruis domini, haud ſuperbi exiſtant, vt ipſos potiùs in amore, ſubiecti, complectantur, quàm in timore formident. Sub conſideratione, hac de cauſa, qui ſeruos retinent, ponere adſtringuntur: eiſdem illos originem excipere ſeminibus, communi frui aura, & æquè vitam agere, nec non mortem obire, ac faciant ſupremi; commutare namque inſtabilis fortuna vices poteſt, & in ſeruum commigrare dominus, ac e contra aduerſo valet. Quo autem in caſu contumax perſiſtit ſeruus, dictaque domini contemnit, & præcepta, iugo ceruicem ſubijcere adſtringitur atque loro, & ſi eſtutijs inhibitus permanet, tum

nerui

A nerui tormenta duci, & compelli ad opera debet: otium namque & vitiorum magister est, & animi corrumpit integritatem. Omnia vnde, quæ agere valent, ab ipsis exigantur munera, & si minimè pareant, durissimo ipsorum insolentia compede coerceatur: vt est sententia in 33. *cap.* 30. *Ecclesiast. vers. habetur*. Maxima tamen consulere vigilantia domini ex prudentiæ officio com-

B pelluntur, molle ne initium serui pueritiæ constituant: quæ de re Plato *lib. de legib.* 6. Poenas adduci seruis necesse affirmauit, ut sese, cum in pigritiam prolabantur, ydelidiosos reddant, hoc autē, contumelijs procul efficiatur, ne iracūdiam excitent.

Punitiones hac de causa rectè valent in seruos, cum delictu patrant, infligere domini. Tusc. *lacr. Concl.* 211. *nu.* 61. Menoch. *de arbitr. Iudicum casu* 164. *per totum*. In eos autem non solum, qui nostro subiecti extant dominio adduci poC næ: mercenarios ac etiam, & conductitios contra valent. Alexand. *consil.* 75. *lib.* 3. Cum licèt nostra minimè habeatur opera, ex alijs torqueantur. Alexan. *loco citato num.* 2. *vers. quando vero*. Familiæ etenim caput ipsius punire adhuc personis valet. Alexand. *num.* 2. *per*

D *Text. in cap. duo ista nomina* 24. *quæst.* 4. Permissa etenim in illas castigatio existit, qui suas nobis operas præstare compelluntur. Honded. *cons.* 60. *in principio*. Tusc. *loco supra citato*. Quod si verò aliqua excedat forma dominus eum solūmodo circa excessum obligatur. Alex. *dicto cons.* 75. *lib.* 3. existit enim *in l. vnica, C. de emend. serv.* esse dominis permissum, vt punitionem dare, vel emen-

E dationem seruo, nūn virgis, loris, & frænis valeant. Adde, quod si, cum in vincula ob crimen seruus fuerit coniectus humanas reliquerit auras, nullam de pœna metus habeant causam. Eo in loco Glos. Immodica verò forma illos torquere vetitum: illo namque homicidij patrant in casu crimen, quo lethali percusserint vulnere, vel suspendi laqueo fecerint, aut si alio vitam

F arripuerint modo, vt delicti existit natura debent punitionem excipere. *dicta l. vnica*, §. *nec vero*, C. *de emendatione seruor.*

Quo autem crimen patrarit seruus in euentu, ac ex facto expostuletur, noxali cum actione compellitur dominus præbere, nulla vero forma, ne punitionem excipiat, abdere valet. *l.* 2. C. *ad exhibēdum*. Alia sed enim procedit hoc ratione, si criminaliter actio fiat, nullo eo-

G quod modo, vt seruum exhibeat, nisi peculiariter adsit, adstringi valet. *l. liber homo* 23. *ff. ad exhiben.* Glosa *in dicta legr.* 2.

Solerti, hac de causa, & indolem periclitari dominus, & serui fidem debet, cumque acutiori cæteris aliquem ingenio præstare conspexerit, vt secernat, optimum. Proptio depellat è ser-

H uitio, & improbæ naturæ iuuenes, & scelestè Christianæ ponat doctrinæ fundamina, illorumque ad obseruationem adstringat: Verius hinc procul sit, bacchus, & lubido: qui enim huiusmodi se adnectunt voluptati, nec fidelis in se retinent animi constantiam, nec dolos instruere desinunt, ac domestici existūt inimici, nisi palam, ex abdito attamen haud rarò enim ingrato serui habentur ingenio: cum se immò talem videant in I statum adductos mala dominis accidere exoptant, eamdem etenim, & naturam adesse, cognoscentes, & spiritum, ipsosquemet vitām ortu suscipere, ac fine dimittere, contumaces euadunt: in seruos hac de re prudentia sese regere domini, amore, ac iustitia debent, grauem inter, seuerumque vultum alloquia miscеant, clementes potiùs existant, quàm austeri, auctoritatem, alteri colluden-

K tes handquaquam deijciant, subito neutiquam suspicaces existant casu, minis abstineant, & clamoribus, contumelias reijciant, ac furias, neque iratum punire seruum contendat: plurimum etenim indè mali generatur: vt explicatum ex Oriplide in Archelao; Animi namque ob motum, & hominis excitatur indignatio, & pectoris compesci mi-

A nimè rabies si potest. Vnde cum perturbatum intellectus ordinem irati habeāt serui manus, haud rarò in dominos injiciunt, & si aliquando in offensas minimè prosiliunt, maledicta non relinquūt: per iram etenim tùm timorem abijciūt, tùm, quid agendum sit haudquaquam, nesciunt; intelligentiæ nam lucem furor detrahit, rabidoque mentis ordinem, confundit, motu: vt Diuus Ambrosius
B *lib. moral.* 5. affirmauit. Quod autem è furia, æquum fermè videtur, furor namque arma ministrat. Quamuis autem adipe, ceráque incensis adurere seruos facibus dominis permissum, vitæ attamen discrimen abesse, & nulla interuenire mancipij læsio debet; hoc eoquod magna in casu pœna dignum existeret
C crimen. Molina *tom.* 4. *tract.* 3. *disput.* 2. *num.* 14. cui adnectitur Macchada *to.* 2. *lib.* 6. *parte* 7. *tract.* 12. *docum.* 2. *num.* 2. Et eiusdem videtur esse opinionis Dianæ *tract.* 7. *parte* 7. *resol.* 21. ex quo *resolut.* 22. constitutum, nulla & si adsit culpa seruorum notas in faciem impigere dominis licitum: quo in casu amissionis etiam repelli periculum quæritur; cum id nisi adducatur signum interuenire iactura possit; eo quoniam esse aspectu videantur, vt nemo illos dicere si
D mancipia valeat; si fugam nec non sæpiùs arripiant, vt in pœnam quid habeant, & emendationem, ratio signum deduci postulat: hanc enim sententiam, vt magis communem, & Molinæ acceptam *loco citato*. Mechad. *num.* 4. affert. Sed quis maximi afferre iniuriam momenti permissum dixerit? Lethale namque non solum peccatum committunt, restitutionem verum etiam, damni iuxta naturam, facere compelluntur: si
E membrum hac de causa obtruncent, maximosque aduchant labores, inædias perpeti eos cogant, & nuditatem, iniqua impingant flagella, & alia, quæ minimè debent facta patrent, & quæ ipsorum excedant potestatem, ac delicti emendationem exsuperent; seruorumque adducant valetudini detrimentum, aut corpori, vel quocumque seruos modo iniurijs afficiant, maximum commit- F
tunt nefas. Molina *de iustitia, & iure tomo primo, tract.* 2. *disput.* 38. Sed si peringens, cum personæ qualitatem circa, &, quæ concurrere possunt; circumstantiarum respectus habeatur, iniuria existat, non solum damni restitutionem ipsismet, aut ipsorum adducere hæredibus, punitionem è publico, at etiam superiore accipere compelluntur: vt est dispositio *dictæ l. vnicæ, C. de emendatione seruorum.* Quod latis non solum in damnis, iniurias verum etiam circa, detri- G
menti quiæ naturam continent, extensionem patitur. ita Molin. sententia *loco citato*, cui se adiunxit Fagundez *de iustitia tom.* 2. *lib.* 2. *cap.* 5. *num.* 4. Consulant hac de re Confessarij, vt meritam, huius generis ob iniurias mancipijs domini compensationem afferant, publico si neutiquam è moderatore illata ipsis pu- H
nitio: hac etenim forma omni priuati auxilio serui existerent, & dominis audacter per iniurias, absque pœna, licitū esset procedere.

Aequam verò inferre seruis domini punitionem valent, certum si ipsis existat, quod ad suos, vel ad regna, libertatem, in quibus valent acquirere, fugam faciant: vt est sententia Less. *lib.* 2. *cap.* 15. *de modo acquirend. domin. dub.* 5. I
num. 57. Non eoquod nefas illi, fugam patrent: sed hoc ex eo quia de fuga priuilegium isto concessum cum onere dominorum in opem, seruis conspicitur; vt pari qui vinculis detinentur, modo licita valent fugam capere forma, & compedes arrumpere, cum non inquam tamen, si comprehensi veniant, subire punitionem compellantur. *l. primæ, ff. de fractor. carcer.* Diana *loco citato, resolut.* 40. K

Cum serui autem fugæ se dederint illos prosequi, facultas alienam etiam in domum vsque, concessa Iudicis munere dominis existit. *l.* 2. & eo in loco Baldus, & Salicet. *C. de seru. fug.* Vbi autem barbaras cum commigrarēt ad gentes, hostiumque sectarentur partes itineris fuerint in spatio deprehensi

pes

A pes valet in punitionem abscindi, & eruendis metallorum fodinis condemnari oportet, vel, prout Iudicis fuerit arbitrium, possunt pœnam excipere. *l. 3. C. eodem.* Hisce verò temporibus manus, pro pedis obtruncatione, successit, fustium castigatio pro furto repta, & laqueipro latrocinio punitio venit. Authen. *sed nouo iure. C. eodem.* Summam cum delictum verò sortitum fuerit manum, hostiumque iam persidat B) seruus in partibus, si ex domini fuerit amicis perstrictus vltimi punitionē excipere supplicij compellitur. *l. si quis aliquid, §. 1. ff. de pœnis.* Cum nullo ateniam de ipso pœna modo petatur, vt dominis postliminij reddatur iure oportet. *l. postlimin. §. si transfuga, ff. de capt. post limin. reuer.* Glos. *in dicta l. 3. in verbo deprehendan. C. de seruis fugitiu.* Quæstio autem è Diana *in tract. 8. part. 7. resolut. 10.* instituitur. An qui iusto fuere C. in bello capti serui fugam valeant arripere? cum aduersas duxisset opiniones affirmatiuam protulit, sua pro parte, sententiam: illamque Doctorum authoritate, ac Lessij præsertim *lib. 2. capit. 5. dub. 5. num. 24.* confirmauit; eo autem, in loco suæ posse ad gentis homines fugam facere, qui iusto fuerint bello capti, seruos explicauit, nullo attamen modo D armis obstare, qui eos prosequātur, dominis valent, rationes inde vtraque ducit ex parte: Nulla verò fugitiui forma vsucapiuntur serui, nec longi præscriptione temporis illorum valet præscribi libertas, proprio namque furtum de corpore patrant, eorum existit dominis, quacumque fiat amissio ex causa. *l. prima, C. de seruit. fugit.* Sed si cum ab illis longè sint, alicuius recipiantur, habita scientia, vel ex aduerso, in domum, & sub occulto retineantur, illa infligi pœna debet, quæ *in l. quicumque, C. eodem*, habetur. *& l. 4. C. de furtis, & fera. corrupt.* Quo etiam in loco eos contra, qui seruos corrumpunt, constitutæ fuerunt pœnæ: Vbi autem non priuati seruus, domini, at fiscalis existat, non solum qui refugium præbet, & abdita, vt occultentur, donat, illius compellitur, vt restitutionem faciat, duodecim- E at etiam argenti soluere libras, vel quadruplum in pœnæ nomen fisci iuribus adducere, valet compelli. *l. si quis seruū 7. C. eodem.*

An seruorum autem infidelium proli, cum iniquo id ferant animo, è dominis valeat baptisma inferri? Affirmatiua, hoc in casu venit sententia ex Diana *dicto tract. 7. resolut. 67.* Caspen. *author. in Theologia cursu tom. 2. tract. 27. disp. 1. sect. 5. num. 4.* qui sic. *Infantes filij infidelium validè baptizantur eorum parentibus inuitis, quamuis id fiat cum iniuria parentum.* Quo rationes à Diana in loco inferuntur: hæ autem sibi conspici valent, cum infidelium namque mancipiorum filij absoluta res ipsius domini forma permaneant, iste maxima cum super eis extet facultas, & abstrahere, ac venditionem dare, &, prout libitum habetur, educationem præbere valet. Serui eoquod nulla cum interueniat iniuria, curam valet dominus ponere, vt & baptismum puer suscipiat, & Christiano sortiatur educationem in ritu: hoc autē non solum possunt efficere, at etiam domini compelluntur: vt est doctrina Vasq. *disput. 155. cap. 7.* & Diana *dicta resol. 67.* I

Vt irrita verò seruorum reddant vota domini facultatem retinent, cum ipsius equidem in præiudicium resultent, suo namque haud sub iure permanent, sed alieno. Huiusmodi autem, peregrinatio, diuinum recitare officium, aliaque vnde seruitium domini suscipere impedimentum valeat, existunt: alia sed enim eueniret ratione, cum nullum vota præiudicium domino adducerent, k neque seruitijs impedimentum ponerēt, si tempore nec non, quo libertatem acquirent, illa exequi oporteret. Villalob. *in summ. tom. 2. tract. 24. difficult. 20. n. 1.* ductus ex Diana *resol. 27. in fine.* Less. *to. 1. de iustitia lib. 2. cap. 40. dub. 10. n. 82.* Nullā enim forma, quæ seruorum libertatis adimpleri tempore debeant, domini haud sub iure existunt.

DE

A

DE HIS, QVAE SERVIS permittuntur, vel negantur.

Cap. 12.

NVlla eis, qui libertatem amiſerint forma contractum inijcere vel cum dominis, vel cum alijs permiſſum, B ex illo vnde minimè ciuilis exoritur obligatio. inde fit, vt neque ipſis, neque aduerſus fori datur actio in foro, libertatis etiamſi metam pertingerint, *l. in perſonam 23. & l. quod attinet 33. ff. de regulis iuris*; quo in loco. *Quod attinet ad ius ciuile ſerui pro nullis habentur*. Naturali autem iure, cum nulla ingenuos inter, ac ſeruos perſiſtat differentia, C duci in obligationem valent: natura etenim omnes æquali vinculo homines adſtringit. *dicta l. quod attinet.* vbi: *Quod ad ius naturale attinet omnes homines æquales ſunt*. Limitationem verò dicta eo in caſu patitur concluſio, pecuniæ quo, vt libertatem ſuſciperet, fecerit domino promiſſionem: hoc etenim, ſeruum aduerſus, in accidenti, conceſſa in factum euenit actio: per Text. *in l. promiſſe 3. C. an ſeruus pro ſuo facto poſt manumiſſ. teneat*: ea in lege. *Promiſſe tibi pecunie à ſeruo tuo, vt eum manumitteres, ſi poſteaquam manumiſiſti ſtipulatus ab eo non es, aduerſus eum petitionē per in factum actionem habes.* Vt pari dominum contra, modo, actionem excipit, vt ipſum manumittit, ſi cum certa iniectum fuerit de pecunia pactum, ſoluta ex illo ſumma fuerit; nulla etenim forma longiori valet E retineri tempore. *l. vix 53. ff. de iudic.* & ea in parte Bartol. *in ſumm l. 1. §. ſeruos, ff. de off. præfect. vrbis.*

Seruorum & ſi enim ex contractu ciuilis haudquaquam originem excipiat obligatio, ex natura tamen efficaciam habet, polique cum in foro continet, & contractus ad inuicem pactis inſiſtere, tum ſerui, cum contrahentes adſtringuntur. *dicta l. quod attinet de regulis iur. l. ſeruus 13. ff. de action. & oblig.* vbi: *Ex contractibus ciuiliter quidem non obligantur, ſed naturaliter obligantur, & obligant.* Hinc euenit, quod ſi, cum aliquid ſeruo afferre dominus debeat, idque poſtquā ille fuerit manumiſſus excipiat, nullo expoſcere modo repetitionē valet, quod naturali etenim iure debebat, addaxit: pari etiam, ſi quis forma, vel dominus pro ſeruis faciat ſolutionem, haudquaquam repetitionis opem habere poteſt; quemadmodum & pro ſeruo fideiuſſor facere ſolutionem haud fermè adſtringitur. *l. natural. ff. de condit. indebit.* Clara ex quibus ratione fit notum, actiuam ſeruos, & paſſiuam naturali excipere obligationem ex iure: licèt enim ſeruitus, quæ ciuilis exiſtunt de iure, haud adeſſe permittat, quæ attamen ex natura veniunt intacta, reliquit. *dicta l. quod attinet, ff. de regul. iur. §. ſed naturalis, inſtit. de iure natur. gent. & ciuil.*

Quod verò pretij, illicitum, ac turpem ob corporis vſum acquiſitū è ſeruis fuerit, aliaſque ſuſceptum per deformitates ipſorum vertit in lucrum, nec domini tranſit in iuuamen; proprij coquod corporis dominium eos apud exiſtit, quod neutiquam euenit dominis ius conceſſum. Mached. *tom. 2. lib. 6. parte 7. tract. 13. docum. 5. nu. 8.* Villalob. *in ſumm. tom. 2. tract. 70. difficul. 5. nu. 4.* Hac de cauſa Diana *reſolut. 29. tract. 7. parte 7. in fine.* ſeſe affirmat cum Sanch. *in opuſc. tom. 1. lib. 1. cap. 1. dub. 1. num. 8.* ſententiam protuliſſe, nullam compelli ancillam ratione valere, quæ, magnam cùm pecuniæ ſummam ex Amaſio recepiſſet, domino illam reddere adſtringebatur. Hoc diuerſa tamen forma euenit, ſi aliquod pro iniuria ſeruo illata fuiſſet ſolutum, quidquid etenim è ſeruo acquiſitum, domini reſultat in iuuamen; vt fuit ſententia Cardinalis De Lugho *de iuſtitia, & iure tom. 1. diſput. 3. ſect. 3. num. 46. & 47.* Si quod enim per ſeruū acquiritur domini venit in auxilium: vt ex legato fit, ac donatione; pari tribui forma illi decet, quod ex iniuria ſeruus fuerit adeptus; Proprio, ſcias autem

illum

illum recipere vtili, quod ludo, tum etiam bona, facere cum de illis dispositionem possit, non alieno desumit auxilio, sed sibi. Sanchez *loco citato n.* 11. qua explicauit in parte, proprio seruum iuuamini lucrum suscipere, quod & suis è bonis, quorum dominium retinet, & ludo, vel quo, cùm proculdubio fuerit præiudicium, negotio traxerit, industrio enim haud negari merces labori debet. Molina *de iustitia tom.* 1. *tract.* 2. *disput.* 28. Fagundez *in præcept. Decalog. tom.* 2. *lib.* 7. *cap.* 12. *num.* 6. Hoc verò admissum ex De Lugho *de iustitia tom.* 1. *disput.* 3. *sect.* 3. *num.* 30. pecuniæ si quantitas ludi accepta ex ope non ingens habeatur. Diuerso nam procedit modo, si maximum auri pondus existeret: Diana tamen *in resolut.* 30. Doctorum videtur amplecti sententiam, cum nullam contendat distinctionem adhibere, vt, & si maximum extiterit lucrum, & si exiguum, ac è seruo de bonis, quæ circa fieri dispositio valeret exceptum, ipsi fuerit acquisitum.

An quod verò legati, ac testamenti fuerit in eum titulo transmissum, retinere sibi seruus possit? Distinctione vti voluit Diana *loco citato resol.* 31. Vel è domino consensus euenerit, vt sicut proprium seruus id lucri possideat, quod in legatione fuerit concessum, vel ipsi datum è & eo in casu, non ex illius, qui legatum effecit, aut donationem: sed ipsius ex voluntate domini ad serui excipi vtile affirmauit: vel minimè isthæc interueniat voluntas: & neutiquam ipsius resultare in commodam valere, vel iuuamen donationem, aut legatum asseruit: nullo ex eo quia modo, qui aut hunc transmittit, aut illam, in seruum neutiquam excipit, vel dominum facultatem. Non in primum; illi eoquod & legauit aliquod, & donauit, qui nequaquam capax extiterat, haud in posteriorem, qui legatum ex eo quia fecerit, vel donationem nulla concessit forma, vt illius ius dominus exciperet. Qua euenit ex causa, illius possessionem, quod circa effecta donatio fuerit, seruo, aut donatio, vel authorem penes, vel ipsius apud hæredes permanere. Megala verò *p.* 2. *lib.* 2. *cap.* 19. *quæst.* 2. *num.* 17. Omnis, seruos contra, vi, negatiuæ defensionē suscipit sententiæ; cum aliquod enim relictum sub conditione perstiterit, quę leges aduersus habeatur, & nulla inscriptam recenseatur forma, & velut adiecta neutiquam essent donatio, & legatum, acceptatur per Text. *in l. condit. la seconda, ff. de condit. instit.* Allata cum ergo conditio ne domino fiat acquisitio leges aduersus existat, quæ omnia è seruis desumpta domini venire in iuuamen disponunt pro scripta nequaquam excipi debet, & legatum, aut donatio serui domino acquiri necesse per Text. *in l. si quis sub conditione, ff. eodem.* Hæredis etiã seruo inutili fit legatum forma, si sub conditione fuerit constitutum. §. *an seruo, instit. de leg.* Domini eoquod iste legatum in vtile adipiscitur. *l. non minus* 31. *de hæred. institut.* Aduersa tamen Diana in sententia permanet, seruo si absolutè vlla sine conditione fuerint bona relicta cum domini haud respectus habeatur: si nimirum ipsius ob industriam, aut munus, vel vt sui redemptionem faceret hæc tradita. Less. *de iust. & iure lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 4. *num.* 16. *in* 3. *casu.* Mached. *tom.* 2. *lib.* 6. *parte* 9. *tract.* 13. *documento* 5. *num.* 9. vbi. *Todo aquello como quiera que sea, que alguno dexa el esclauo, o le aze donacion con espressa, o tacita condicion, de que sea para el, y non para el Señor es proprio del esclauo, y non del Señor non obstante, que Azor lo contradice.*

Aliud etiam venire in medium videtur dubium ex Diana *in resolut.* 32. allatum. An sui scilicet seruus lucretur in iuuamen, quæ, cum parca sibi victum emeret forma cumularit, vel præscripta si vltra opera quidquam ex industria patret? Sanchez opinionem affert in *opusc. tomo primo, lib.* 1. *cap.* 1 *dub.* 1 *n.* 13. qui sic. *Nota, quod si non deficiendo debito seruitio domini, nec notabiliter vires diminuendo seruus vigilaret tempore, quo sãno vacaturus erat, & sic tunc aliquid acquireret, vel parce viuendo subtraheret sibi*

A *aliquid de cibis, & id venderet, poſſu ſibi retinere: ſed hoc intelligo, dupplici limitatione: Prima eſt, vt procedat ex præſumpta domini voluntate, vnde ſi dominus expreſsè nollet, & vellet ſibi illud, teneretur ei dare; patet, quia nullus damnaret hominem, qui illud auferret à ſerno; at dum dominus hoc non exprimit, præſumitur eum velle. Secunda eſt, quando diſtincta eſt certa portio ciborum (ideſt, quando ſe da por racion) tunc enim præſumitur dominũ*

B *velle, vt quod ſeruus ſibi ſubtrahit, non deficiendo debito ſeruitio, nec notabiliter vires minuendo ſibi acquirat, & quando non deſtinatur certa portio (ideſt, no ſe da por racion) non poteſt ſeruus ſibi retinere, quod ob defectum appetitus reliquerit, ſi verò ex eo quod ipſe appetebat, & re vera erat mãducaturus, aliquid ſibi detraheret, non minuendo notabiliter vires, poſſet ſibi retinere.*

C Iſthæc ille, ſed Leſſ. *loco citato num. 17. in 6. caſu*, ſententia ſine diſtinctione venit: Quod ſi aliquid ſeruus ex eo, quo libera conſumere forma potuerit, vel expendere, ſuo detrahat commodo, & conſueto vltrà opera, plurima efficiat, ex quibus lucrum deueniat, ſuo deſumit vtili. Quo, hac deme, in euentu ſibi quidquam mancipia ſuſcipiant, commodoque à domino fiant nudi, occulta ſibi recompenſationem forma deſumere

D valent: vt affirmatum è Leſſio *loco ſupra citato num. 17.* ibi ſic. *Notandum tamen eſt multos Doctores cõcedere ſeruis verum, & perfectum dominium in pluribus caſibus, eiſque fieri veram iniuriam obligantẽ ad reſtitutionem, ſi dominus res ipſis conceſſas auferat: Iura autem, quæ tradunt: ſeruos, quidquid acquirant, domino acquirere, intelligenda regulariter, ita Molina diſput. 38. poſſet etiam addi iura illa conſuetudine eſſe mitigata, & hoc malim in*

E *praxi, itaque poſſu ſeruus vti occulta compenſatione, ſi dominus ei res ſuas abſtuliſſet.* Hucuſque citatus, taliter vt proprijs valeat ſeruus de bonis eleemoſynam pauperi elargiri, & munera cuilibet afferre: hoc autem diuerſo procederet modo, ſi huiuſmodi alienis efficiantur de rebus expenſæ: nulla etenim adminiſtrationis fungi munere illi permittitur, per quam aperta niſi domini voluntatem circa præſumptione tribuãtur, eo namque lethale non ſolum inijciat peccatum, pretij verum etiam vt faciat reſtitutionem compellitur. Filiuc. *to. 2. tract. 34. cap. 2. num. 46.* Diana *reſol. 34.* Quinque in illa caſus ducuntur, & primus; cum acri vrgeat modo neceſſitas, allata enim ratio interuenit ex præcedenti quæſtione. Si exiguum, poſterior, quid pretij, nec frequenti vice tribuatur: probabili enim ratione domini præſumptio de conſenſu haberur; cum ipſius tertius voluntas, quæ ad minimum interpetratiua exiſtat, adeſſe videatur: Si aliquo, clarè modo, quartus, ratihabitiõ excipi ſperetur, quod tum magis continet vigorem, cum bona circa munus retineat adminiſtrationis ſeruus: cõſtituta quando aliquid tandem ex portione, quę victus propter expenſas fuerit allata, per ciborum abſtinentiam detrahatur: Demas tamen ſi domini, ſobria de vita actus, in detrimentum veniat, vel præiudicium, neceſſaria nimirum ſi ad ſeruitia ineptus redderetur ſeruus.

Domini autem deteriori conditionem ponere in ſtatu ille facultatem retinet; cum omni, ſcilicet, hæreditatem forma, I in qua exceperit inſtitutionẽ, repudiet, ille etenim dominus in caſu minimè ſubſtituto locum poteſt denegare. *l. qui liberis, §. hac verba de vulg. & pupillar.* cum domini iuſſa etiam, ne adeat hæreditatem interueniant illam recuſare, permiſſum, ac ſubſtitutum hoc promouere facto valet. *l. cum propoſ. C. de hæred. inſtitut.* & ſicuti cum hæreditatem ſuſcipiat domino quod indè lucri acquiſitũ dare conueniens eſt, pari etiam forma, vt excluſionem ſubſtituto à dictione præbeat, alium valet hæredem in medium adducere, nec vllo regula vulgaris modo afferre impedimentum poteſt, nam licet nullum explicemus præiudicium poſſe à ſeruis domino inferri. *l. ſeruis, C. de pace, l. ſerno inuito, ff. ad Trebellian.* Huiuſmodi attamen regula

vigo-

A vigorem in illis, quæ fuerint è seruo acquisita, non in eis verò, quæ debeant suscipi, sortitur, cum inferre circa ipsa præiudicium posset, si ad lucrum venire neutiquam nollet. *l. fin. C. de acquirend. hæredit.* Qui nullo enim acquisitionem facere modo quæsiuit, fraudem perpetrare minimè dicitur: diminutio namque patrimonio haud inducitur. *l. qui autem cum posset 6. ff. quæ in fraudem creditor.* acquirere verò, siue adire nulla valet forma, ni domini haud fructuarij iussum interueniat. *l. quis bona 25. §. & l. adire 45. ff. de acquirend. vel amittend. hæredit.* §. 1. per quas personas nobis acquirit. §. *alienos, instit. de hæred. instit.* proprio tamen, præcipuoque lucrum domino facit iussus, bonorumque petere possessionem illi conceditur. *l. seruus 7. ff. de bonorum possess. l. seruus ff. ad Trebellian.* Hanc autem non solum propriam directi per operam domini sibi valent acquirere, alia verum etiam per subditos, ipsis, desumere permittitur. *l. 3. §. acquirere, ff. de bonorum possessione, l. placet 78. ff. de acquir. hæred.*

Quis autem seruis facultatem esse, vt & in iudicio agant, & ciuili conueniantur modo assirmet? clare sese explicat. *l. cum debito. C. de Iudic. l. vbi est, ff. eodem, l. non seru. C. de rei vendicat.* Actionem & si domino afferant, vt ipsorum facto, & agere, & defensionem valeat suscipere. *l. qui a seruo hæreditar. ff. de action. l. prima, & l. siue mihi 15. ff. de stipulat. seruor.* Alieno etenim ad id non, proprio autem nomine deuenit. Hac de causa cum iniuria seruus fuerit affectus, dominus, illo etiam inuito, experitur, nulla verò forma ipse, §. *seruus autem, instit. de iniur.* Delictum etsi cum patrarit pœnam valeat subire, naturalis eo quod adhuc sub iuris imperio persistit, sua compellitur ex conditione, pœnalisque facere obligationis solutionem adstringitur. *l. seruus ex delict. ff. de actionibus.*

Nulla verò seruus proprios accusationem forma in dominos ferre possunt: læsæ quauis interueniat Maiestatis crimen; & omni depellere modo ipsorum dicta iudices debent, aliis nisi adiuncta probationibus existant. Maxima, quare, laude id facti dignum videtur, quod è Licinio Crasso patratum. Ipse, etenim cum Caij Carbonis infesto sibi hominis animo facinora in iudicio deferret, catenatum ei seruum remisit, qui ferinum, plura vbi, Carbonis quibus facilè vires opprimi possent, reperirentur, adducere, nequaquam erubuit: vt *in l. memorabili 6. cap. 5.* Valerius ille, Maximus adducit.

An verò quis ibit inficias militari sese haud versari seruos per exercitia posse, tàm si domini scientia interueniat, vel ex aduerso. *l. 12. l. 21. C. de Tyronib. lib. 12.* Martiani etenim ex responso caput in pœnam dabunt, huiusmodi si patrare actum quæsiuerint. *l. General. C. de Tabular.* Dionis etiam habetur authoritas in causa, qui militiam exercere vbique gentium seruis neutiquam permissum asserit. *lib. 48.* Illosque mortem adire in supplicium affirmat cogi, proprium si militum inter copias nomē inscripserint: dempto attamen, si magna hominum minimè adesset affluentia. Octauianus autem, & Lepidus cum Reipublicæ persisterēt in dominio, seruum, qui numerarios inter milites repertus è Tarpeia deijci rupe, vt vitam luctuosè deperderet, iusserunt: sed si nullo humanam debent in militiam admitti modo, quid cœlestem circa, diuinamque affirmandum? Clericorum nempè decus, & sacerdotij splendorem suscipere neutiquam posse ni vilem suruitutis reliquerint statum ex Concil. Tribulienſi, ac Toletan. *can. nulli, & can. de seru. 54. distinct. cap. 1. & 2. de seruis non ordinan.* Sed si tamen ordine seruus extiterit exornatus, verè illum suscipit. Præposit. *in summ. 54. distinct.* & eo in loco Cardinales. Cum fraudem propter, attamen, & fugam ordinum coscenderit ille ad gradus, & eis spoliatur, & proprio iterum domino redditur, cum ea ducatur distinctio, quæ *in cap. 2. de seru. non ordinan.*

A Adde, quod liberum cum neutiquam voluntatis retineat imperium, testamẽtum inijcere minimè valet. *l. filiusfamil. 19. ff. de testamen.* Neque propria hæres circa bona ei quocumque modo cõceditur. *l. seruus, C. de commun de succes.* Velle etenim haud liberè continet, cum domini sectetur imperia, iussisque obtemperet. *l. velle, ff. de regul. iur.* Nec sibi aliquid sub possessione retinere potest, vel in lucrum suscipere, vt facere B de illo dispositionem valeat, nec suum habere ad emolumentum. *l. itera vobis, instit. per quas personas nobis acquirit. l. etiam inuitis de acquirend. rerum domin.* Nulla etiã illorum capaces forma existunt, quæ ciuili habentur de iure: hac verò testamenta etiam in classi, eorumque sese admiscent solemnitates. *l. 3. ff. de testament. l. si non special. & l. testand. C. eodem.* Publicum autem Populi Romani seruum demas, qui antiquo, ex se, C testamentum condere valens erat æuo; Leonis etiam Imperatoris mãcipia, quibus ex ipsius dispositione, testari permissum extat. *nouel. 38.* Qui autem seruis proximi, suæ scilicet de libertatis statu incerti, dubia donec rei summa, in casu eodem adstringuntur iure. *l. qui testam. 13. & l. de statu suo 14. ff. de test.* D Nullum autem, si testamenti hi confecerint, valorem possunt retinere, illoque ipsorum hæredes in successionem haud admittuntur spatio, quo incertitudo circa statum existit. *l. hæres, instit. de acquir hered.* dummodo tamen quod & milites, & veterani haud veniant. *l. ex milit. §. fin. de milit. testament.* Nec vllo modo testamentum, quod seruitutis in statu, quilibet postmodum effecerit, vim retinere apparet, cum liberum E namque voluntatis imperium non haberet, illud iniecit. minimè adde quod efficaciam excipit, si, cum proprio dubium de statu existeret, vel inscitia, fuerit effectum. *l. qui testament. domini, & l. sequent. & l. filiusfamil. 2. ff. de testamen.* Pias attamen ad causas inualidum neutiquam esset libertatis, cum permaneret in statu, qui id confecit: vt probarum ex Molina *disp. 137.* Eodem prohibitionem haberet iure, ne condere testamentum possint, qui hostium persistunt in seruitute. *l. eius qui apud hostes, ff. de testament. §. eius qui apud hostes, instit. quibus non est permissum facere test.* Istud autem nullo intelligitur modo: vt explicatum ex Ami *de iustitia, & iure, disput. 19. sect. 9. n. 26.* & Molin. *disp. 37.* Christianos vim captiuos circa excipere: Turcarum qui permanent sub iugo, his etenim captiuitatis etiam in loco testamẽtum condere fuit concessum. Diana *dicta resolut. 10. in fine.* Huius existunt obsides etiam generis. *l. obsides, ff. de testament.* Ipsi eoquod adhuc inter captiuos adscribuntur, proprijsque dominium de rebus minimè retinent. *l. Diuus, ff. de iure fisci.* Sed si testamentum, antequam seruitutem subiuerint, iniectum, vel extincto iam, acquisitam H post libertatem, testatore postliminij iure vim susceperit, aut si in vinculis ille decedat. *§. vlt. instit. quibus non est permissum facere testamentum, l. eius, l. obsides, ff. de testament.* Diana tamen *tractat. 7. parte 7. resolut. 50.* Thomæ Mauli *tract. de testam. tit. 2. num. 44.* opinionem adducit, qui seruorum in auxilium, vt I valida eorum testamenta permaneant. Primo asserit vim habere, si aliquod hoc fuerit per statutum permissum; cum dominus illud, secundo, minimè seruo deneget; si piæ, tertio, vt opem suscipiat causæ conditum; si libertatis demum, vitæ claudat periodum in statu.

Nullum, sese matrimonio alligari seruos posse dubium, inuiti & si domini existant. vt Diuus Thom. 4. *in distinct. 46. quæst. 1. artic. 2.* Naturæ namque diuinoque singuli homines iure facultatẽ retinent insitam vt, & prolis, ac ad speciei extensionem, & exardescentis in remedium libidinis matrimonium contrahat. Humano autem, hac facultate, minimè spoliati existere possunt, ex iure: Domini enim potestas minimè istam aduersus, quæ iam è Natura concessa, libertatem, vt ciuilia tamen exigat solummodo obsequia, extensionem suscipit:

A pit: hæc autem nullo comparari modo matrimonij cum nexu possunt; nam, quamuis huius per vsum onusque minimè ad omne seruus permaneat seruitium aptus, quemadmodum si solutus haberetur; hoc tamen tolerare Dominus compellitur huius generis, eoquod taliter potestas hominum cuilibet rei esset conueniens ex natura, vt illa nullo spoliari modo valeret: quibus deducit

B è sententijs Diana *resol. 36.* Graue dominum committere peccatum, si neutiquam è seruo matrimonium contrahi sua tentet prohibitione: valet sed enim cum se ipsius contra volũtatem alligasset mulieri seruus, aliquo venditionem dominus facere de illo in casu, dummodo quod vrgens interuenire necessitas videatur, illisque in locis, quos notatos è Diana *resol. 37.* videmus: cuius euolui opera, sorte incidenti oportet. Quo

C autem & dominus in casu reluctet, & vxor, maiorem præstare primo, quàm posteriori obedientiam compellitur. D. Thomas *in 3. parte quæst. 37. artic. 2. ad tert.* Glos. *in cap. 11. de coniug. seruor.* Diuersa hoc attamẽ forma succederet, domini si cõcurrere in matrimonio voluntatem non obscurum; vnde nec afferri in venditionem potest, nec maiori cum

D prosequi obsequio adstringitur, quàm vxorem; quæ venit ex Diana *resol. 38.* ratio hæc: Domini ex eo quia, cum seruus, consensu id egerit, implicita ille, ac tacita permississe forma videtur, vt debitum propriæ reddat cõiugi. Qua de re fit, vt si eodemmet dominus tempore aliquod præceptum seruo adducat, & debitum vxor exposcat, ac vtrũque ille agere valeat, nihil possit negare; at si minimè hoc, & illud potens sit

E conficere, magè coniugis voluntati cõpellitur indulgere, quàm domini. Quis hoc tamen accidere affirmabit in praxi? Cum & eius mulier, quod ex domino, conscia præcepti debitum facili modo complexum in aliud transferre tempus velle credatur. Filiucc. *tom. 2. tract. 28. part. 2. cap. 3. n. 62.* Sanch. *lib. 7. disp. 21.* Azzor. *tom. 2. lib. 2. cap. 38. quæst. 2.*

F

DE HIS, IN QVIBVS SERVI, ET

Liberi non tenentur, vel non erga Dominos; & de obsequijs Patronis præstandis.

Cap. 3.

G MInori obedientia ex viro superiorem erga, & reuerentia omni, ex inre, modo exigitur: suam ipsa enim trahit ex iustitia originem: hæc autem nil aliud existit, quàm habitus præceptis illorum, atque imperijs sese alacrem præbere, qui tàm ex iuris forma, quàm ex legis propria exposcant iussa magni esse; vt quilibet enim sese imperijs dirigat maioris ex æqua dictamen venit

H ratione, cum Præpositis parere Diuus Paulus 13. ad Hæbreos *cap. 3.* nos hortatur; huius autem partes, & pietas, & cultus existunt, obseruantia etiam venit, reuerentia, nec non submissio, quibus aduersa, & impietas adest, & contemptus, contumacia etiam, irrisio, ac etiam statio videtur: qui enim verè mandata, exequi optat, illa minimè negligit, aure in auditu expedita, lingua voci sedula, pede viæ perapto, manu ad opera

I veloci existit; nullo considerat modo, cuius præceptum illud generis extet; an optimas retinet qualitates, vel improbas, at mandatis cum sit contentus quidquid iniunctum venit, exequi meditatur: hæc Bernardi de Præcepto, & dispensatione sententia. Qua de re cum benè disposita sortiatur ex voluntate ortum obedientia, seruili haudequidem

k formidine, charitatis attamen affectu, nec pœnæ terrore, iustitiæ at pulchritudine suum debet vigorem excipere: vt è morali Gregorio *lib. 12.* scriptum. Illa etenim nec legem patitur, neque terminos tolerat. In illis, hac de causa, difficili quæ sunt ausu citiùs venit: in quibus autem summus non inest labor, neque maximum adhæret onus maiori dignus est vituperio contemptus, quàm

ipse

A ipſe actus laude; nullum verò, quàm inobedientia, malum, retinet aſpectum: ipſa namque & mentis durities, & peruicacis conſtantia ingenij exiſtit, cum nulla obtemperare forma quærimus. Qua de re notum ſeruis volumus, vt minimè præceptis ſeſe aduerſos demonſtrent, qui promptiori namque animo, & honore dignus, & laudibus reputatur, ac excellentiori domini animum, debitis alligabit obſequijs modo.

B Quamuis autem obedientiam præſtare ſerui compellantur, nulla tamen forma de illis in obligatione perſiſtant, quæ naturale contra ius habentur, ac gentium, inſitamque retinent propria, ex natura malitiem, diuinis etiam ſi aduerſa præceptis videntur; non ſemper etenim domini ſe reddere alacres iuſſis adſtringuntur; cum & Numinis voluntati contraria mandent, & Cœlũ quidquam iniungant; Canon *Non ſemper, qui eſt* 92. *cauſ.* 11. *quæſt.* 3. ex DD. Auguſtino, & Ambroſio *lib. de Parad. cap.* 6. Summus quamuis Princeps, qui mala, præcipit facta, exigat. Roman. *conſ.* 522. *num.* 10. Tuſc. *liter. O. concluſ.* 3. Maior namque nobis obligatio, vt obedientiã Deo præſtemus, quàm hominibus ineſt; hoc autem *ex can. Dominus, d. cauſ.* 11. *quæſt.* 3. ſeruos circa, qui penes dominos, vxores apud viros, filios nec non ſub parente intelligi debeat, ad obedientiam compelli, ſi optima domini, & coniuges, ac parentes mandent: ſi Numini etenim hęc aduerſa, nullo exequi ea modo adſtringuntur. Hanc ideo circa rem in *eadem cauſ. & quæſt. cap.* 94. ex Diuo Ambroſio conſpicimus Iuliano Apoſtatæ, Dei licèt aduerſus legi exiſteret, Chriſtianos, qui ſub ipſius erant ſignis milites ſeſe promptos reddidiſſe, cum, Reipublicæ, vt ſuſciperent defenſionem, producere arma deberent; reluctantes, cum propriæ contra legis aſſeclas bella ferre adſtringerentur. Prima etenim humanum in cauſa Imperatorem, diuinum in poſteriori cognoſcebant: & licèt clarum habeatur Deo illum obſtare, qui poteſtatis minimè obtemperet mandatis; ſi quod attamen præcipitur nulla decens appareat forma, in contemptum excipi & poteſtas valet, ac ipſius iuſſum; humanarumque gradus legum auertere cuique licitum. *cap. qui reſiſtit* 97. *cauſ.* 11. *quæſt.* 3. In illis ergo, Eccleſiæ quæ, & ciuili ſunt aduerſa legi venire ſub cõſiderationem, an ſtrictiori alligent iura, vel Eccleſia modo, aut dominus: quod ſi ex eis magis vrgeat præceptum, contumacem domini ſeſe reddere voluntati quiſquam valet: rigoroſè verò ſi minimè compellant, domini præferre mandatum, illiuſque parere iuſſis ſeruus poteſt: nullam huiuſmodi ex eo quia in caſu, indifferens licèt res habeatur, neque bona ſint opera, nec reproba, obligationem vel Eccleſię pręceptum, aut legum ponit. Quid autem fortiori ex argumento affirmandum, ſi domini optima exiſtant mandata, &, quæ fieri debent, opera legum ſint æquitati conſentanea. Azor. *tom.* 2. *lib.* 2. *cap.* 38. *quæſt.* 10. Filiuc. *tom.* 2. *tract.* 28. *parte* 2. *cap.* 3. *num.* 46. Diana *reſolut.* 48. Et quamuis non nemo propriam cõferat opinionem, haudquaquam in crimine perſiſtere ſerui tã Poli, quàm fori, in foro, ſi vt necem alicui duceret è domino fuerit adſtrictus præcepto; quæ verior tamen ſententia parte permanet in aduerſa: vt tum ex Canonis, & Theologis, cum ex Iuriſperitis, ac Doctoribus affirmatũ voluit Diana *loco ſupra citato*, ex alijs autem ſecernitur Farinac. *quæſt.* 97. *caſu* 9. *de pœnis temper. fol.* 307. qui limitationes Textui attulit *in l. liber homo la ſecondã. ff. ad legem Aquil. & l. velle non creditur, ff. de regulis iuris.* Et prima quidẽ cum ſententia retinet, leuia ſi crimina ex domini commiſſa iuſſu fuerint, excuſationem etenim huiuſmodi excipit in caſu. *l. ſeruus non in omnibus, ff. de actionibus, & obligationibus*, & eo in loco Gloſa *in verbo indicium, dict. l. liber homo*, Gloſa *in verſ. penult. in verbo agi poterit, ff. ſi familia furtum feciſſe dicatur.* Ioan. Andr. *in cap. quod quis num.* 2. *in verbo ad ea, de regul. iur. in* 6. Menoch. *de arbitr. lib.* 2.

caſu

A caſu 354 *num.* 34. Gomez *de delictis, tit. de homicid. num.* 42. *verſ. in reubus vero delict.* Quæ nullam retineat vim, ſi maximi exiſtant facinorà momenti, per Text. *in dicta l. ſeruus non in obb. ff. de actionib. & obligat.* vbi exemplum ſit in homicidio, furta, ac etiam violentia. Gomez *loco citato.* & nonnulli penes Farin. *num.* 164. Et complurium quamquam DD. opinio, vt ordinariæ flagellum pœnæ ſubire minimè ſeruus compellatur B qui domini ex præcepto delictum commiſerit. Soccin. *regul.* 202. *ſub prima ſallem.* Dec. *conſ.* 535. *num.* 3. *lib.* 4. per Text. *in l. ſed & ſi vnus, §. ſi iuſſu, ff. de iniur.* Aduerſæ tamen defenſionem ſuſcipiunt ſententiæ. Cagnol. *in dicta l. velle non creditur, num.* 8. *verſ. ergo falſum, ff. de regulis iuris.* Couar. *in decret. par.* 2. *cap.* 3. §. 4. *num.* 7. Hoc etenim affirmat Farinac. *in num.* 169. per praxim in obſeruatione poſitam, plurimoſque ſeſe famulos vidiſſe, qui cum in delictum C ex domini iuſſu irruerent ordinariam ſuſcipere punitionem compulſi, cũ nulla forma huiuſmodi ſub cõſiderationem veniat mandatum, quod non rarò in ſeruis haudquaquam procedit, & mancipijs, qui excuſationem tali poſſunt de pœna excipere. Et maiorem hoc habere vim conſpicitur, ſi, cum feroci, crudoque dominus extet animo, ac maxima præclarus potentia ipſi mortem inferre, ni exequi mandatum quæreret minitatus ad nefas præceps iuerit famulus, Menoch. *dicto caſu* 354 *n.* 30.

Non ſolum verò præſtare dominis obſequia ſerui, liberti verum etiam patrono compelluntur, cum ipſum contra famoſam neutiquã inſtituere actionem eis permittatur. *l. prima, C. de obſequijs patron. præſtan.* alieno etiam hoc nomine, alterius nimirum ex facto, quod ex alij voluntate ſit dependens, efficiatur, proprio quamquam ipſe nomine in iudicio negotia tractet; hoc etenim nullo in caſu modo famoſam valere patronum aduerſus actionem tentare affirmauit Gloſa, cum diſtinctionem faceret *in dicta l. prima.* diuerſa. tamen eueniret forma, ſi alieno gereret in F iudicio negotia nomine: vt Procurator nimirum, aut etiam curator; illo namque valet in caſu nomine patronum cõuenire. *l. quæſit. ff. de in ius vocand.* Glos. *in dicta l. prima.* Proprijs atenim libertus in rebus nullo, abſque facultate, modo ad iudicium conuocat patronum quo in euentu, verborum atrocitate procul, honorem præſtare, ac reuerentiam compellitur, cum illæſo, hoc nomine patroni valeat effici, ſi aliter namque agit Iudicis, punitionem, ad arbitrium ſuſcipere compellitur. *l. 4. § nam ſi quæ,* vbi Salicet. *C. eodem.* Non ſolum verò patroni debent eſſe in obſequijs liberti obſeruantes, ipſius verum etiam filijs, damnatus licèt parens, honores haud recuſare debeant *l. 5. C. eodem.* Seruile atenim peragere miniſterium vel pati vincula manumiſſorum in emolumentum haudequidem adſtringuntur *l. 6. C. eodem.* Libertis adde quod nocuerè in patroni priuignis minimè iniurias adducere permiſſum. *L. neque libertis 7. C. de obſeq. patron. præſtan.* Non minorem hoc verò continet efficaciam, ſi patronæ agatur etiam de obſequijs. *l. fin.* & eo in loco Gloſ. *C. eodem.*

DE REDHIBITIONE

Seruorum.

Cap. 4.

QVos autem libertas reliquerit, inter, ac iumenta Iuriſperitorum è ſententijs comparatio exiſtit. *l. 2. ff. ad leg. Aquil.* Duplicique ſeruos forma, captura ſcilicet, vt ſuperiùs dictum, ac emptione, cum ipſorum è dominis, qui eos acquiſiuerunt pretio ſuſcepti; fieri poſſe habetur ex *tit. digeſtorũ de ædilitio edicto, & de ædilit. action in Codice.* Nonnulla, tali de cauſa, cum Paſtorum in ſtatu cap. *de Animalibus venditis, & redhibitis,* circa beſtias egerim, mancipiorum ob redhibitionẽ adducere iudicaui, cumque illo de luſco,

A sco, castrato, claudo, corioso, imperforato, clauo, podagrico, & bulboso animali quidquam in loco dixerim, has nil circumstantias circa præsentis in status capitulo afferam: de illis attamen, quę proprio ad seruum pertinere modo videntur hoc agam in negotio. Qua de causa.

Cum fugitiuus, aut alio præditus vitio seruus habeatur, & cum venditoris interfit fraus, si nihil de illo emptor cognoscat, datus in venditionem fuerit, B non illius tantummodo pretium soluere dominus tenetur, damnum verum etiã, cuius ille causa extiterit, reficere compellitur. *l. prima, C. de ædilict. action.* cum hæc attamen differentia interfit, si fraude venditoris habita, vel minimè, serui fiat venditio. Prima enim forma omne soluere damnum adstringitur: sed posteriori haudequidem nocumentum C reficere, ad redhibitionem tamen obligatur. per Text. *in leg. Iulia, ff. de act. empt.* Quod generalem verò pertinere ad exceptionem videtur, illo cum dixisse in casu venditor, se minimè obligatum velle de vitio, si fraus interuenit, vigorem neutiquam retinebit: sed alia succedit forma, si ea procul absit, omni etenim redditur è pœna securus. D *l. 1. §. 1. ff. de action. empt.* Glosa tamen *in dicta l. prima*. Speciali, etiamsi adsit scientia, iuuamen è pactione venditori adesse confirmat. per Text. *in l. apud Celsum, §. item Labeo scribit, ff. de except. doli.* Tria sed enim concurrere à Glosa *in dicta l. prima*: notatum hoc in casu fuit oportere: vt vendentis nimirũ fraus, ementis deindè ignorantia, serui tandè absentia interueniat; ex primo nil vigoris ad redhibitionem asserit præberi, non E parui è secundo momenti vim, ex tertio minimi. Sex autem inter menses redhibitoria conceditur actio, anni spatio quanti minoris affertur, ita vt, cũ isthoc iam prolapsum temporis, nec primæ locus, emptoris ad auxilium datur, nec postremæ. *l. cum proponas, C. eodem.* Pari etiam forma, si neutiquam ex emptore probatio, seruum, antequam facta venditio fuerit, exprimi facultate domini fugam fecisse, nullam, venditorem aduersus, suscipere actionem valet. *l. si apud priorem 3. C. eodem. l. habito 5. C. eodem.* Hoc autem in Barbaris non solum, in prouincialibus verum etiam, seruis locum excipit. Demas tamen si temerario venditor ausu, nullum contrahi è seruo in posterum, posse vitium affirmet: quamuis etenim alieno promissionem de facto iniecerit, antecedentis verò, vel immediatè quod fuerit sequutum, pacti vigore concessa emptori euenit redhibitio: quod verò cum procul absit pactum, nullo in obligationem modo venditorem, quæ superueniunt vitia ducunt: sed eius qui emptionem fecit, in periculum cedunt. *dicta l. si apud priorem, §. sin autem, C. cod.* Demas tamen, si aliud pacti per efficaciam constitutum. Glos. *in dict. §. in verbo expectent.*

Illum autem vitiosum nominamus seruum, cum nullo modo in dolorum fuga, & voluptatum, vt decens est, se gerat, nec, vt virtutes prosequatur curam habet: vt ex Aristotil. 2. *moral. eudemio. cap. 6.* habemus, *& in l. prima, ff. de ædilict. edict. §. sed sciendum est:* morbi hæc definitio; vt cuiusque sit, cõtra naturam, corporis habitus, qui ad id eius deteriorem reddat vsum, cuius ergo è natura, inembrorum allata salus. Quæstio autem habetur, quæ, vitia inter, includat qualitates, ac in vtrumque distrahitur; an improbiora, quæ ad irascibilem pertinent facultatem, quã quæ ad concupiscibilem existant? & locum in hoc posterior magis obtinet, quàm priuceps, & quæ venit causa: magis eo quod hæc recta videtur è ratione, longinqua, cum sordidæ brutorum, non excelsæ hominum aptior naturæ conspiciatur: irascibilis autem potestas animalis, vt animalis potius regimen excipiat, animique frænet insolentias, indita mentisque, vt, & satelles, & minister adhibita, illa verò vt magis corporis suscipiat custodiam, quàm aliud ad munus habilis extat: qua de causa vt

excel-

excellentior animus, & vilius habetur corpus, æquali modo quæ primo præsidet facultas, angustior, quæ secundo, abiectior.

Quæ autem irascibilis venit defensionem aduersus istiusce ratio, ipsa namque suas impetu conficit operationes, ac violentia, quæ vel nulla ratione, vel cum plurimum interfit laboris, obedientiam impetso temperantiæ præstat: Hoc autem euidenti patet forma ex iræ, ac timoris effectu: sed etenim quæ ad concupiscibilem spectare videtur, cum acriorba sine violentia eo minimè agunt modo, vt manifesta in desiderijs, & amore, in odio, mœrore, ac huiusmodi affectibus, ratione conspicimus: hac de causa difficiliorem vitia recipere emendationem, & deteriori persistere in statu, debet affirmari.

Magis autem rationi consona irascibilis videtur, & exindè confirmationem excipit, eoquod enim quæ ipsi conuenire passiones videntur, nullo modo cum non parua sit difficultas, acquirere bonum, & pro obiecto habere possunt, & euitare malum, si longè fudor, non valent; media verò, tàm si depelli vitia, quàm si acquiri oporteat virtus, interesse debent; vnde, vt hæc frænum facultas excipiat de medijs haberi cognitionem decet ipsa namque vatios, vti, quod offertur, vel abest medium, existit, motus excipit, vt bonum, ipsorum opera acquirat, & mali procul dedecus expellat.

Quoniam verò *in l. prima*, §. *aiunt ædiles* videtur, vt qui mancipij venditione faciunt omni certos reddant emptores modo, nihil in se vitij morbiue continere: haberi autem cognitio debet, quæ morbum inter, ac vitium differentia, existat; & primo habemus in Glosa, vt dubium expelleretur, illud, *aut vitij*, additam fuisse particulam, quamuis alio nota sit in loco morbum inter, ac vitium differentia: illa namque ex tempore, imbecillitas, hoc perpetuum corporis impedimentum habetur: vt Modestinus *in l. fluprum*, §. *verum est*, *ff. de verbor. & rerum signif.*

Maiori sed enim explicari extensione differentiam debere mihi videtur, latius namque, & morbus aperitius, & vitium primus namque ad corpus, ad animum posterius attinere videtur. Auth. Tenet. *in l. ob quæ vitia* 4. *ff. de ædilit. edicto*, & Glos. *in l. pacisci*, C. *de pac.* Hoc autem adeò consonum rationi videtur, vt ex communi etiam loquendi vsu deducatur, qui malis enim prædicti moribus existimant, vitiosi nominantur; vnde hoc licèt nomen pro contrario virtutis habitu desumatur, hac tamen significatione, & isto minimè loquutos in sensu ædiles constat *in dicta l. prima*, & *l. ob quæ vitia*. Exalia verò non videtur istud originem excipere à causa, vt pro contrario scilicet virtutum habitu vitium accipiatur, nisi eoquod etiam qui corporis infecti morbis habentur, vitiosi adhuc nominentur. *ff. de verb. signif.* & Baldus *in dicta l.* 1. §. *sed sciendum*.

Hæc autem, huiusmodi in casu consurgere differentia clarè videtur, vt morbo scilicet quid deformius exter vitium, morbus autem aliquid magè vitio exiguum: in eo etenim morbosum conspicitur animal cum simplici, operæ, modo in seruitij perfectionem deesse aliquid certum; sed vitiosum in his, quæ ad bonum spectant esse; dicitur. qua de causa quia & cœcitas, & sermonis defectio, & surdas retinere aures, vel omninò animalis inficiunt decorem, vel insigni deuastant modo morbi nomen à medicis excipiunt; luscities autem ex aduerso, qui grauis & auditus, ac huius effectus generis, ex eo quod leuè ponant operæ impedimentum, vitia proprio appellantur nomine, haud autem morbi.

Supradicta verò potiùs de nomine, quæstio, quã rei de substantia videtur. & optimo, tali de causa, modo Vlpianus egit, cum nullam vitium inter, ac morbum è Sabino allatam duxerit differentiam, cum oporteat solum ad examen venire, quibus redhibitio pro morbis concessa, vitijsue persistat, & primo loco animi circa vitia, posteriori verò de morbis sermonem instituemus.

A Inuestigari autem præcipua oportet forma, si cuncta in edicto comprehensa existant animi vitia: dubij verò causa hæc; ex eo quod tàm ex vitiorum insolentia, quàm ex his, quæ spectare ad mores videntur, passiones insurgunt, haberi namque morbus valet, qui aliorum velut causa, locum redhibitioni possit afferre: plerique namque hominum violentiæ, quæ in illos dominatur, passio-
B nis motu, facilique in morbum ruant ex causa: hos autem inter illi præcipuè habentur, qui ex iræ concussi acerbitate febrim contrahunt, ac in syncopem, trepidumque cordis motum, deductas nec non ægritudines huiusque in morbos generis allabuntur; æqua ergo ratione locus dari dubio valet, an hi venire in redhibitionem possint? mihi enim, istam exigere actionem videntur *l. ob*
C *quæ vitia, ff. de ædilit. edict.* Sed ex natura illud, & perpetua incolet consuetudine, vt morbum, animi vehemens afferret passio, nullam, quæ ædilitio habetur in edicto dispositio reperiet vigorem conspicitur, eo namque animi vitia in loco minimè debent cõcludere: vt morborum enim causæ non de scipsis, at proprio redhibitionis ausam effectui, qui exindè valeat consequi, præbeat eandem; hac de causa rationem procedere
D in illis affirmandum, vitijs, quæ morum videntur ad integritatem spectare: puta si ebrietatis amator, & gulæ cum seruus existeret, studiumque in crapula poneret, & aliquo præditus morbo haberetur, vtque quamplurimis euenit, in Vertiginem, Appoplexiam, Tremorem, Artitidem, innumerosque prauos effectus irrueret, redhibitoriæ dare locum actioni videtur: vt existimo *ex l. ob quæ vitia.*
E Dempto quod huiusmodi expellere dominus vitia posset, cum vetitum, circa hæc se versari, seruis reddat animi propter vitia nullum continet redhibitio vigorem *l. prima, §. fin. de ædilit. edicto.*

De morbis autem videre necesse, an medicorum comprobari valeat relatis, sum ægroti, vel infirmi seruus corporis esse præsumatur? Gratian. *discept. forens.*

19. *num.* 191. *tom.* 1. Et assertum volumus: quod si huiusmodi, aut membrorum vitium, aut morbus exter, vt vsui, ac hominis impedimenta ministerio ponat, redhibitoriæ locum præbet actioni, cum exindè morbosum esse mancipium, aut vitiosum clarè pateat, quisquis etenim leuis redhibitioni concedere morbus haud vsque locum valet, huiusmodi & debilis febricula, & vetus quartana, quæ iam potest contemni, existunt, *dicta l. prima, §. sed sciendum, ff. de ædil. edict.* F G

Primo autem *in §. apud Iulian.* fit quæstio: An qui fanaticus existit seruus, aut dœmoniacus locum præbeat redhibitioni, aut ex aduerso fanaticus? Illos autem inter, ac hos nulla videtur inesse differentia, secundum Budæi sententiã *in l. prima, ff. de ædilit. edict. §. exempli.* Fanaticos quo in loco habitos prisco H tempore voluit dœmoniacos: cacodœmonis eoquod acciti furore, de venturis vaticinia conficiebant: vt tenet Glosa, *in dicto §. apud Iulianum*: quo in loco, huius cum expositionem promat nominis, eos affirmat esse, qui multos continet in se spiritus: & ibi Vlpianus tales affirmat seruos redhibitionis haudquaquam præbere, Iuliani ex sententia, causam: nulla eoquod ipsos inter, ac melancolicos adesse differentia conspicitur: I ipsi namque per euentus etiam in insanias abeunt, & prophetica emittunt vaticinia, cum nequaquam de ijs, quæ proferunt, intelligentiam contineant, propriam namque persistunt extra mentem; vt affirmatum è Platone *in Apolog. Socrat. & Aristot. moral. eumdim. lib. 2. cap. 9.* Hac de causa melancolicis quemadmodum nulla seruis redhibitio, *l. 2.* k *ff. eodem.* Pari etiam forma, neque in fanaticis habetur. *dicto §. apud Iulianum.* solum autem eis pro seruorum vitijs actio præbetur, *in l. ob quæ vitia, ff. eodem.* Vt si ebrietatis sese dederet is lubidini. Cepol. *in l. prima, §. idem Vinian. ff. eodem.*

Qui, secundò, impetiginosus habetur seruus neq; morbum in se continet, nec vitium,

A vitium, cum illud, in quo impetigo exiſtit, æqua valeat forma membrum adhibere. *l. Pomponius §. trebat. ff. eodem.* Nec vllo modo huius aliquod generis habere, at incolumem exiſtere, affirmamus; quemadmodum qui vnum ſibi teſticulum retinet, ac aptus videtur ad generationem, *eſt dicta l. Pomponius §. ſpadoue.* Dempto, quod taliter ille cõſpicitur eſſe ſpado, vt neceſſaria corporis abſciſſa penitus extet pars. *l. 7. ff. eodem* ſi ambo ſcilicet procul abſint teſticuli. Glo. *in dicto §.*

B Qui, Tertio, linguam amiſerit, vt pariter ſimili equus forma, neutiquam ſanus valet nominari, *l. ſi cui lingua ff. eodẽ* Redhibitoriæ itaut locũ præbeat actioni. Cepol. *in l. ſi cui ff. eodem.* Cum tali autem ablata ratione videatur, vt loqui haud equidem poſſit optima, tali de cauſa, ô I.C. linguæ de vitio conſideratio: ſi pars etenim dempta linguæ fuerit, ſermo procul dubio nulla deperditur forma. Mutum autem circa, magna reperitur contrarietas, namque *in l. proterui* morboſus haud fermè, qui mutus, exiſtit ſeruus, & minimè hac de re præbere locum redhibitioni valet, *ac in l. natum*, morboſus videtur, qui mutus eſt, ſeruus, ex Sabini ſententia, eamdemque ob cauſam, redhibitioni poteſt ſanam tribuere. Aduerſas has autem ſententias in concordiam Gloſa reducere tentat affirmans *in dicta vel proterui*: ſermoni, de muto ex natura, vel de eo cui loquutionis inhæret tarditas, *at in l. mutum de eo*, cuius ex morbo cauſa, & qui nullo poteſt loqui modo, fuiſſe locum. Gloſæ autem concordia neutiquam difficultati, quæ præponitur, ſatisfacit: hoc autem primo patet, ex eo quia nil adẽptorem, an ex naturæ defectu, aut morbi acerbitate loquelam ſeruus neutiquam teneat, at ſermone ſolum priuatus habeatur, pertineat: vnde fruſtra hæc à lege adducta cautio, immò nullius conſpicitur momenti, cum nulla potior veniat ratio, qua magè ex natura mutus, quàm qui ex morbo redhibitioni locum præbeat. Addę quod potius ex iſto deueniré, qui ex eo redhibitionis cauſa valeat, cum nullo modo, niſi demas ex violentæ qualitatis morbo, inſurgere ſermonis poſſit defectio. Illũ adde quod, alio torqueri morbo præſumitur, cum eam, licet abſit, propria reliquiſſe cum veſtigijs ſemina certum ſit. Quamuis autem facili reſponſum aſſerre huic obiectioni modo valeat ſi ex morbo contractum loquelæ defectum recipere curationem poſſe affirmet; hæc etenim nil difficultatis reſponſio demit, cum haud equidem futuro ſeruitutis inſpici pro tempore ſtatus, ac de præſenti debeat. Accedit, quod ſi hæc in mutitate locum exigit actio, excipere adhuc in cæcitate, ſurditate, ac huius è morbis generis videretur, quo in caſu ſi ex ortu cæcus, aut ſurdus, redhibitioni locum præberet, non autem ex aduerſo cum ex morbo. Sed quis iſtud eſſe falſum haud equidem affirmabit? Hoc nam clarum eſt nulla huiuſmodi inſeruo forma, quod optimum in quocumque habetur, linguæ ſcilicet vſum reperiri, cũ id præcipuè, redhibitionem ſi dare oporteat Iuriſconſultorum ſub examen veniat, *vt in l. idem offi. ff. eodem.*

Nec aliqua pari forma poſteriori è Gloſæ concordia ſatisfactio: cum aſſerat pro eo, quo tarda loquelam promit ratione mutum *in l. vel proterui, accipi, & in l. mutum*, de illo qui nequaquam ſermonis habet copiam ſermonem inſtituit, per quam impropria enim ratione loquutus textus fuiſſet, cum illi qui tardum retinet linguæ vſum, muti nomen tribuiſſet, æquali namque modo præbere quiſquam cæci notam, cui debilis in eſt oculorum acies, valeret: mutitas autem, nil aliud, quàm perfecta loquelæ amiſſio extat per Tex. *in l. item* Surdus *inſtit. quibus non eſt permiſſum facere teſtam.* Additur, inutile habitum, ſi in poſterum *eadem in l. mutum*, tardam retinens loquelam excepiſſet locum, *dum in l. vel proterui pro eo*, cuius pigra videtur lingua, explicari ſeruus debebat.

Accedit, quod ſi de muto ex natura,

A vitæque primordijs inſtituere ſermonẽ. Paulus *in dicta l. vel proterui*, voluiſſet; maior pateret aditus, vt redhibere ſeruum oporteret; cui namque hoc natura vitium indit ſurditatem adhuc affert, *l. diſcretis*, §. *ſin autem*, *C. de teſtament.* & eo in loco Gloſ. *in verbo raro*. Qua de cauſa vti huius homo generis, ineptus, & vt iuſſis obtemperet, & vt præſtet domino ſeruitia, exiſtit, mutũ enim
B ſurdum, inter, & infantem, furioſum, nec non abſentem æquiparatio habetur. Farinac. *præct. crim. parte 2. tom. 1. quæſt. 98. lib. 3. num. 193.* Nullo namque modo poſſibile, quod, qui ex ortu mutus, & ſurdis non viuat auribus: neruorum ex eo quia defectus, & huius, & illius cauſa vitij eſſe clarè videtur. Dum aliquo, minimè, ſperari tempore valet, illi ſanitatem aduenire: validiori quapropter è ratione, dictũ affirmare Textum debebat vigorem continere. *in dicta l. mutum*, in qua morboſum ipſum
C exiſtere conſpicitur, & hoc redhibitioni modo locus eſſet, ac ex Texto *in l. vel proterui*, de muto, qui ex morbo, vel cui tardus ineſt ſermo loqui adſtringebatur, ac nullum ideò vitium includere debebat affirmare.

Paulus tandem è redhibitione mutum
D excepit, non eoquod morboſus haudquaquam ſit, attamen quia in emptorem præſumptio reſultat, cum claro, de morbo haberi poſſit, & cum facilitet venire ſub aſpectu, quæ patent iam vitia valeãt nullus datur locus redhibitioni. per Text. *in l. prima*, §. *ſi intelligatur*, *& l. quæritur*, §. *ſi nominatim*, *ff. eodem*. qua de cauſa obijci Horatij prolatum neceſſe.

Prudens emiſti vitioſum, dicta tibi lex.

E *Et in l. mutum*, de illo ſolummodo ſermonem inſtituit, qui ex morbo eſſe valeret, auditumque retinere poſſet, ita vt cum vocatus fuerit ad emptorem ſe cõuertat, vnde ſi emptor, cum ipſi auditum ineſſe conſpiceret, mutum haud exiſtere putaret, ſibi redhibitionem vt petere non ejiceretur, quod ex aduerſo euenit, ſi & ſurdus inſimul, & mutus exiſteret. Hac de cauſa emptori, cui nil de tali vitio in mentem veniat, & hoc F
in ſeruo poſtmodum haberi conſpicit, redhibitoria conceſſa fuit actio.

Sanus ille minimè ſeruus nominatur, qui aliquo exiſtit membro priuus, vel obtruncatum retinet digitum, cum & ſi priſtinum reduxerit eum ad ſtatum illius habere vſum neutiquam poſſit. *l. 10. ff. eod.* Quemadmodum explicaſſe Catonem conſpicimus. Qui verò digito in pede viduus eſt, aut in manu ſi vſui red-
G ditur ineptus, dici morboſus poteſt. Cuius autem plures continent, quàm eſſe velint, & manus, & pes digitos, ſi nihil eorum ex numero impedimenti, redhibitioni anſam neutiquam valet præbere, digitorum etenim haud aptior multitudine redditur, impedimentum attamen recipit. Hydropicum nullo ſanum eſſe modo Vlpianus affirmauit. Miopes qui ex Latinis luſci, morbum continere di-
H cuntur; hæc autem ipſis adeo infirmitas ineſt, vt parua quis propè minimè aſpiciat, magna verò haudquaquam procul, ipſi enim viciniùs, quàm neceſſe, oculis opponunt ſcripta. Huius etiam generis luſcitioſi veniunt, qui nullo modo nec matutinis diei horis, nec veſpertinis aliquid valent cõſpicere, & quamuis Miopes, qui penes latinos luſci nominantur, nullum è luſcitioſis habere
I differentiam videantur, varium tamen in ſe aliquid retinent: primi namque vnius luce oculi oxiſtunt orbi, poſteriores autem, qui debili; vt ſupra dictum, acie vident.

Hanc verò in claſſem balbus, bleſus, lippus, & qui tardiorem continet ſermonem, & varus, nec non vatius, minimè veniunt. *l. 10. §. quæſitum, ff. eodẽ.* Euidens ablatus minimè morboſus; clak uum autem qui retinet, ac polypoſus habetur, morbo neutiquam caret. Sed ſi latus, vel crus, quod eſſe breuius videtur, ſeruitio impedimentum adducit, locum redhibitioni præbet, cum gutturoſus etenim ex natura, vel eminentibus exiſtit oculis, redhibentur, & ſcæua; Demas ſi dexteræ propter imbecillitatem, læuam, qua validior, adhibeat; ipſe

nam-

A hamque non ſerua tunc dici valet, ſed mancus. Iſtum non accedit ad numerum, qui oleni videtur ore, excipias cum illud è corpore vitium, infecto, ſi iecur ſcilicet, pulmo, aliudue membrũ illi præbeat originem, de quibus *in l. qui clauum 12. ff. eodem.* Morboſos inter debet etiã claudus numerari. *l. 13. ff. eodem.* ac ſerua, quæ mortuos vuluæ vitio filio vſque dimittit, non excluditur; ſed ſi ex natura ſterilis, dicere ſanam oportet; B ſi ex corporis habitu, morboſam. Qui lecto dum ſomno depreſſus mingit, ſi vrinam, veſſicæ vitio, retinere haud poteſt, vitia oſtendit, & redhibitioni cauſam præbet: ſed ſi è ſomno perſtrictus, ac vino, vel è ſurgendi pigritiæ, hoc agat, aduerſum venit. Qui autem vuam, vgulam, aut ligulam præciſam in gutture, continet, ſi vſque ſic permaneat, vt etiã ſonticus, redhibitionis cauſam affert; C ſed ſi ad tempus habeatur, nulla hæc actio ratione præbetur. Coniunctis qui ortum habet digitis haudequidem ſanus extat, dum incommodum præſtandis excipit in ſeruitijs. Quæ adeò ſtrictæ mulier eſt vuluæ, vt neutiquam effici mulier valeat, morboſa videtur eſſe. Cum longo ſcrutuloſi tempore ſerui habentur, in vitio ſunt; ſi bis in menſis purgatur fœmina ſpatio, haudequidem D ſana: ſed etenim qui morboſus ante, priſtinum reductus in ſtatum fuerit, vt talis conſpiciatur, qui morbum numquam habuiſſe iudicetur, morboſus minimè dici debet: his autem de morbis, & vitijs extant leges, & §§. *in tit. digeſtorum de ædilitio edicto*, & penes Cepol. *in tract.* Reliquum tamen habetur, vt animaduertamus redhibitorium nullo modo actionem, & quanti minoris manumiſſio haud concedendam ſeruo. *l. 47. ff. eod.* Nec vllum habere locum, ſi bonis mancipium conditionibus, & quod ante non fugerat, poſtmodum fugam arripiat. *l. 54. ff. eod.*

E

DE MANVMISSIONE SERVORVM,

Et quando innitis Dominis libertatem conſequuntur.

Cap. 5.

DVplici verò forma æreo dimitti è ſeruitutis vinculo ſerui poſſunt, domini ſcilicet voluntate, aut illo inuito. Primo, cum iudiciali vel actione; G vel teſtamentaria, legitima necnon manumittuntur conceſſione: manumiſſionis autem definitio hæc legitimus exiſtit actus, quo ex domini quis poteſtate deſilit: quo enim, in ſeruitute, ſpatio perſiſtit, ſub manu, ac poteſtate adeſſe dicitur: indè in libertatem adducti, manumiſſi, velut è manu emiſſi, vocantur: penes antiquos enim cum è ſeruitute H mancipia diſſoluebant, alapha percuſſa circumagebant, liberaque haberi confirmabant: liberti autem hoc ideò ſuſcipiunt nomen, velut ſi liberati nominentur: prius enim ferreo ſeruitutis erãt addicti iugo, quo namque humanum aggreſſa genus eſt ſeruitus, manumiſſionis conſequutum fuit beneficium. *l. manumiſſ. 4. ff. de iuſtitia, & iure, §. 1. inſtitut. de libertin.* Legitimus etenim I actus exiſtit, legum eoquod fieri iuxta præſcripta debet. argum. Text. *in l. legitima ff. de pactis.*

Induſtriæ autem, ac, optimæ qualitatis, naturæ ſeruos, qui ſibi acquirere ſolertia victum poſſint, dimittere pium, ac magnanimum eſſe opus affirmauit. Sanchez *in opuſc. tom. 1. lib. 1. cap. 1. dub. 10.* Quibus autem, & hebes ingenium, ac ſolida mens ineſt, nulla præberi li- K bertas debet forma; cum vitia namque ſectentur in furcis vitæ periodum terminant, & concludunt, ac omnibus quemadmodum ſeruis vſque dari libertas minimè poteſt, ita etiam nequaquam omnibus, qui in manumiſſionem ſeruos dare quærunt, permittitur: ſi creditorum enim fraus hoc reſultat ex opere, id agere dominus haud poteſt.

§. 1.

A §. 1. *institut. quibus ex causis manumitt. non licet.* Libertati eoquod Aelia lex impedimentum ponit: illo autem in casu quid in fraudem conficitur, cum eo quis animo, vt creditori nocumentum afferat, id agit. §. *in fraudem, inst. eodem, l. prima, C. qui manumitt. non poss. l. in fraudem, qui, & à quibus manumissi liberi non fiunt.* Nec vllo modo qui minori, annorum viginti, in manumissionem seruos dare valent. B *l. prima. ff. de manumiss.* §. *antem, institut. quibus ex causis.* Domus, nisi causæ interueniant, quæ recensentur *in* §. *iustè à Iustin. institut. eod.* Si quis nempè genitori, aut matri, filio, vel filiæ, fratri, aut sorori naturali, pedagogo, vel nutrici, educatori, necnon, vel alumno, alumnæue, collectaneo, aut, vt in procuratorem haberet, seruo, vel ancillæ, vt matrimonium inijceret, libertatem dare manumissione contendat, hæc vigorem continebit lex, cum bini supra quatuor mensis spatium vxorem desumat; excipias tamen, si iusta C impedimentum causa ponit, de his autem exempla fert Glos. *in d.* §. *iustè antè.*

Cum semel autem causæ ducta probatio fuerit, aut vera existat, vel ex aduerso retractum nemtiquam valet excipere. §. *semel*, & eo in loco Glosa, & D Aretin. *institut. eodem.* Cui etiam condere testamentum est prohibitum, manumissionem dare vetitum habetur ex Nouel. *iure Authen. sed hodie, C. qui manumit. non possunt*, §. *omnes ergo, institut. quib. causis, &c.* Quemadmodum etiam, si libertas alieno seruo, cum inuitus ipsius existat dominus, fuerit concessa, nullam retinet efficaciam, eius ad similitudinem, qui pignori tantum seruos excipiat. *l. 3. de manumiss. l. ab eo, C. de seruis pignor-* E *dandis. l. 4. 5. & 6. ff. qui, & à quibus manumiss. liberi non fiunt. vel precario, l. si non proprietatē, C. de his, qui à domino manum.*

Quæ testamenti ergo, vel illius opera contingit manumissio, testamentaria vocatur, de hac autem existunt tituli *in ff.* & C. Prisco enim tempore, vt de seruis manumissio fieret constituto alligata numero per Furium Camillum, & Caninium lata lege habebatur, quod F postmodum effractum vinculum fuit, & æqua iam in mortis limine dominis, vt seruos in libertatem emitterent, concessa facultas. §. 1. *institut. de lege fusia Caninia tollend.* Et hæc de re in testamento, & codicillis ab eo confirmatis directo præberi libertas debet modo. *l. liber. 43. ff. de manumiss. testament.* adde quod etiam puero datur. *l. cum seruus 14. & l. libertas 17. ff. eodem.* Ita etiam G cum qua interuenit conditio. *l. si fructuarium 6. l. Neratius 7. l. si quis libert. ff. eodem.* Nec non cum fideicommissum habetur. *tot. titul. de fideicommiss. libert.* Illo autem casu, testamento quis manumissus libertatem dicitur consequutus, quo vigorem illud contineat, & hæreditatem successores adiuerint. *l. testament. manumiss. 23. & l. testament. libert. 25. ff. de manumiss. testament. l. a.* H *C. de testament. manumiss.* Vel si cum omissa testamenti fuerit causa, quis in fraudem teneat rei possessionem. *l. prima, C. si omittatur caus. testament.* Cum ambiguo namque summa in statu libertatis debet in fauorem suscipi defensio. *l. prima, & secunda. l. Diuus Pius 26. ff. de manumiss. testament. l. penult. C. de fideicommiss. libert.*

Ad lucem & si haud venerit, legari quoque seruo libertas valet, cui, cum humanas emissus ad auras, & idoneus existat, si dissoluere seruitutis dominus vincula negarit, Iudicis potest authoritate libertas afferri. *l. Ancilla, C. de fideicommiss. libert.* Absenti adde quod per epistolam, cum quinque adhibeantur testes, & subscripti veniant concedi valet. *l. vnica, §. sancimus, C. de latin. libert. toll.* I

Libertatem etiam consequuntur ex voluntate serui, qui pileum domini ducunt in funere, vel cum iuxta lectulum adstent cadaueri auram ducere videantur, cum testatoris attamen, aut hæredis hoc ex voluntate accidat. *d. l. vnica, §. sed & qui domini funus, C. de lat. libert. tollend.* Qui enim pileum seruos ducere permittit ostentationē facere populo cōspicitur liberos illos existere: hi namque K

abscis-

A abſciſo pilo, naſoque, vertice ad pileum libertatis inſigne vocabantur: vt eſt teſtis *lib. de aditiu. 4.* Liuius. Seruo libertas acquiritur, cum ipſi dominus quinque ſi adſint teſtes, inſtrumenta præbeat, vel diſrumpat. *d. l. vnica. §. ille etiã de his. lib.* Suum etiam ſi penes acta filium eſſe affirmet, ſeruum, liberũ dominus efficit, quamuis nullo in filium ſuſcipiat modo. *d. l. vnica. §. ſimilique modo. C. de lat. lib. toll.*

B Cum ancilla nec nõ libero vinciturſeruitutẽ relinquit. *d. l. vnica. §. ſed & ſi quis. & Auth. ad hoc de lat. lib. tollen. §. ſi uero ab initio. & §. adſcriptio. auth. de nupt. collat. 4.* Adde quod ſeruus, qui vigintiſpatio annorum in libero bona fide ſtatu permanſit libertatẽ conſequitur. *l. fin. C. de long. tempor. præſcrip. quæ pro lib.* Accedit, quod ſi elapſum poſt quinquennij ſpatiũ libertatis in poſſeſſione mortem ille ſubeat, nulla de ſtatu agi cõtrouerſia valet. C *l. fin. eſſ. & C. ne de ſtatu lib. poſt quinq. quer.* Iuuenit etiam, ſi cũ ſciat dominus, nec vllã faciat contradictionẽ in clerũ introductus ſeruus fuerit, ordineſq; ſuſceperit illa enim in caſu liber euadit, ac ingenuus. Abb. *in cap. 2. de ſeru. non ordin.* Inſuper ſi, cum ſeſe religioni ſeruus adſcripſerit, dominus haudquidquã de hoc, adduxerit cõtrouerſiæ. *d. cap. ſi ſeru. & in can. fin.* D *cap. 17. quæſt. 2.*

Poſteriori autem ratione, inuitis nimirũ dominis, multiplici poſſunt conſequi libertatẽ forma ſeruj. Et primo quidem Iudicis è ſententia: vt ſi ad libertatẽ ſeruus, cũ dicat ſeſe ingenuum eſſe, proclametur. *tit. ff. de lib. cauſ.* Si cũ infirmus ſit, ſecundo, expulſus à domino, haudquaquã fuerit alicui pro cura in cõmendationem datus, nullo ſibi patronatus iure deſumpto. E *l. vnic. §. ſed ſcimus. C. de lat. lib. toll. §. ſi vero ab initio. & §. ne multo potius. auth. de nupt. coll. 4. l. fin. §. his vll. C. de bon. lib.* Domini, tertio, contra voluntatẽ ſeruus liberũ venit in ſtatũ, cũ ea in venditionẽ datus lege fuerit, vt certi ſpatio temporis conſũpto ſeruitutẽ deſerat. *l. 1. ff. de colluſ. deteg.* Ex lege diuina, quarto, nã Exod. & Deuteron. 15. hæc habẽtur. *Si emeris ſeruũ hebreũ ſex annis ſeruiet tibi, in ſeptimo egredietur liber gratis, cũ quali* F *uenit intrauerit, cõmunis eſſet, ſi habẽs uxorẽ & uxor egreſſietur ſimul, ſin autẽ dominus dederit illi uxorẽ, & peperit filios, & filias, mulier, & liberi eius domini ſui, ipſe uero exibit cũ uestimentis ſuis. Quod ſi dixerit ſeruus, diligo dominũ meũ & uxorẽ, ac liberos, non egrediar liber, offeret illum dominus Deo, & applicabit ad ualuã, perforabitque auriculam ſubulæ, & erit ei ſeruus in ſæculũ.* In plurimis, quinq; cuibus libertatem in præuiũ acquirit. Et primo, ſi dominij è G morte vindicet. *C. iuris. ex cauſ. ſer. pro lib. præſcript.* ſi cum, adhuc, ex quo moneret fit corruptio, clam in medium adducens formã. *l. 2. eod.* ſi virginis etiam deregat raptorẽ. *l. 3. eod.* Si militiæ nec non deſertorũ in abditis eſſe minimè permiſerit. *l. 4. eod. l. C. de deſert. & occult. eos lib. 12.* Ex alio ſexto, diuinæ legis præcepto, quod in 21. *Exod. cap.* vbi ſcriptum apparet. *Si percuſſerit quis oculum ſerui ſui, uel* H *ancillæ ſuæ, & luſcos eos fecerit dimittet eos liberos, pro oculo, quẽ eruit, dentẽ quoq; ſi excuſſerit ſeruo, uel ancillæ ſuæ ſimiliter dimittet eos liberos.* Ciuili adde quod iure, cum durius, quàm neceſſe, in ſeruum dominus inſurgeret, illius ad venditionem adeò cõpellitur, vt illius neutiquã in facultatẽ redeat. *l. 2. de his, qui ſunt ſui, uel alien. iur.* Poſtliminij, ſeptimo, iure *l. fin. ff. de capt. poſtlim. reuer.* Priſtinũ ex eo quia, I poſtlimnij ius, hominẽ affert in ſtatum. *l. poſtlim. & l poſtlim. eſt ius. ff. eod.* Cũ tranſfugã demas, qui hoc minimè ſub ius veniunt. *l. poſtlim. §. tranſfug. & §. ſtatu lib. de cap. l. 3. ff. de re mil.* Si Iudæus, octauo, ſeruum emerit Chriſtianũ, eũ in ſeruitute retinere haudquaquã valet. *cap. 2 de Iud. canon mancip. 5 q. dist. l. vlt. ne Chriſtianos mancip. Iud. hab.* Cũ plures, nono, vnũ teneant ſub poteſtate ſeruũ domini, & aliquis in manumiſſionẽ dare uellet, alius uerò contenderet, libertatẽ illo acquirit K inuito, ſi pretij, quod ea præberi pro parte debet, prius fiat ſolutio, vt ſupra *de priuil. lib.* dictũ fuit. *l. 1. §. b. ſi itaq; C. de com. ſer. manumiſ.* Iniquo, decimo, Dominus animo ſeruitutis diſſoluere ligamina ſeruo cogebatur publico ſi eum proſtituiſſet modo. *l. ſi lenones, C. de Epiſc. aud.* Pãdectarũ & ſi iure uenditionẽ ſolũmodo fa-

cere

A cere dominium compelleretur. *l. 2. de his, qui ſunt ſui, vel alieni, vi.* Quod maiorem excipit efficaciã, ſi ea facta fuerit ancillæ uenditio condione, ut nullo proſtituì è domino deberet. uenditoris etenim proſtituta uoluntate, libertatem conſequitur. *l. 1. C. ſi mancip. ita veniat, ne proſt.* & Pius Cæſar, ex quo uiolétia in ſeruum ad impudicitiam fit, uenditionem patrari, licèt intiro, de illo ſtatutum uoluit. *in l. 2. de his qui ſunt ſui, vel alie. iur.* Libertatẽ, undecimo, ſeruus acquirit, ſi eum Epiſcopi

B ſcientia interueniat, & Dominus abſit, ac ignorantiam de hoc habeat, ordines excipiat illius, & ſi ad pretium in duplum, qui ordines confert, obligetur: per Tex. *in cap. ſi ſeru. abſente 54. diſtinct.* Nauar. *in manu. cap. 27. n. 204.* & alij penes Barbo. *in collect. DD. in dict. decret. ſupra cap. peruenerabilem, qui filij ſint legitimi.* n. 7.

C Luctuoſum etiam, Redemptione ſeruitutis poteſt inquere ſtatum, hæc autẽ pluribus eſſici modis ualet. Et propria primò, ex re, cum dominus aliquid nimirũ ſeruoiuſ ſibi ut ſuo priuãdetinere, minimè dare negat alienare. Secundò, pecunia, cum ſuis ipſe ſeiſtlet precibus efficit, ut redemtionẽ aliquã baſſerat: uel ſũmã ea præbeat conditione, ut illa ſe libertati reſtituat. Si quiſquam, tertio, liuios interuel ſua ſponte aliquid teſtamẽto pro-

D prijs relinquat, ea de cauſa, hæredibus, ut iſto Titij ſeruo redemptionem afferãt: Illo autem caſu, quo talis ſeruus formã libertatem conſequitur, ipſi nequaquã, ac domino, ut ſeruitute deſiliat, nũmi tribuũtur. Sui, quarto, facere poteſt redẽptionẽ ſeruus pecunijs ita ex alio ſuſceptis, ut illarum, poſtquam libertatẽ conſequutus, reſtitutionem proprio faciat do-

E mino. *In l. is qui ff. de manumiſſio.* ita, quinto, legimus. *Sine ex peculio, quod ad vẽditorem pertinet, ſive ex aduentitio lucro, ſive etiam amici beneficio, vel liberalitate, vel rogante eo, vel repromittẽte, vel ſe delegante, vel in ſe recipiente. redemptus, credendum eſt ſuis nummis eum redemptum: ſatis enim eſt, quod is, qui emptioni ſuũ nomen accommodauerit, nihil de ſuo impendit.* Illo igitur caſu, proprijs quiſque ſuam nummis redemptionem facere dicitur, quo mutuum ex aliquo, vt ſibi excipiat libertatem, deſumat aurum, & illi, iam effectus liber ducit, qui mutuum præbuit, vt alijs ſeruitutis diſſoluerentur ligamina, vel vt ipſius redemptio ſerui fiat, cuncta verò iſthæc docet Azor. *to. 2. lib. 2. cap. 36. q. 2.*

Notanda ſed enim è ſupradictis hæc ueniunt, & primo ſi certũ facta ſerui fuerit infra ſpatium vẽditio, adhoc, vt libertatem conſequatur, cum nullo manumiſſus modo ſit, & eadem perſiſtat venditor in voluntate, ſeruitutem haudquaquam perpeti ela ſio tempore debet, ſed ſi humanas reliquerit venditor auras hæredis minimè perquiri volũtatem oportet *l. 3. ff. de ſeruis export.* Quod ſi viginti annorum minor, Secundò, alicui ea mẽte ſeruum vendiderit, ac etiam præbuerit, vt illum in manumiſſionẽ daret, nullius videtur actionem facere momenti; nã hac licèt minor duxiſſet cauſa, vt viginti eũ ad annos ipſe peruenirer libertatem proprius acquireret ſeruus, magna haud equidem conſiderationis eſt, quod aliud tranſtulerit conceſſionem in tempus, minoris ex eo quia conſilio, velut parum conſtanti, lex reſtitit. *l. 4. ff. eodem.* Si ex venditor cautela. Tertio, vel ne in manumiſſionem, aut in proſtitutionem daretur, ſeruæ fecerit venditionem, & aliquo emptor opere illud aduerſus pactum, ex quo fuerat adſtrictus faciat liberã demõſtrat ſeruã eſſe. *l. 6. ff. eodẽ.* Si quis, eo mãcipij, quartò, fecerit venditionẽ, vt alterius illud ſeruitium ſubire minimè poſſit, quàm emptoris, ipſius poſt mortem dari in manumiſſionem det, ac in libertatem cõſtituidiui namq; Marci, lege libertatis in vendendo, id & ſi ante manumiſſum, haud equidẽ fuerit, ſemeſtri liberũ ſpatio fore firmatur, emptoris licèt, inhoc, minimè uoluntas concurrat, & ipſius in mortis tempus libertatẽ uenditor id cõſequuturũ ſtatuerit per Tex. *in l. cum 10. ff. eodem.*

F

G

H

I

K

FINIS.

NOTABILIVM INDEX RERVM,

QVAE IN PRIMO OPERIS TOMO CONTINENTVR.

A

ABbatiſſæ munus non poteſt ſpuria ſumere. litera H. fol. 151.
Abigei qui dicantur. E. & G. 273.
Abigei, & furis differentia. F. 273.
Abigeorum pœnæ. I. & ſeq. 273.
Abigeis fauentium pœnæ. B. & ſequen. 274.
Aboriginum Regis hiſtoria. k. 8.
Abortus coniecturæ. Vide Obſtetrices.
Abortiui qui dicantur, & an veniant filiorum nomine? E. & ſeq. 119.
Accuſatio de ſuppoſitione partus. B. & ſeq. 123.
Actionis redhibitoriæ, vel quanti minoris, vel de ornamentis, tempus. B. & ſeq. 265.
Actio contra commodatum duplex, & quæ? I. & ſeq. 258. A. & ſeq. 259.
Actio damni infecti, quando locum habeat? fol. 302. H. Vide damni infecti.
Actio commodati contraria, quando competat? E. & ſequent. 259.
Adoptio quid, & quomodo fiat, & eius effectus? H. & ſeq. 132.
Adoptionis, & arrogationis differētia. D. & ſeq. 135.
Adoptari, & arrogari qui poſſunt. Et qui non? H. & ſeq. 136. A. & ſeq. 137.
Adoptari, & arrogari qui valent? k. 135. Qui non? C. & ſeq. 136.
Adoptione an tollantur iura ſucceſſionis. A. 138.
Adoptans an ius habeat in ſucceſſione adoptati. I. 138.
Adam deformatus. A. & ſeq. 26.
Adam, & Eua ſi non peccaſſent, an ſeſe ad generandum coniunxiſſent. B. & ſeq. 45. Confutatur opinio Van-Helmontij. E. & ſeq. ibid. A. & ſeq. 46.
Adam primus veſtimentorum inuentor. H. 176.
Adam qua forma debitum coniugale petijt? C. & ſeq. 71.
Adulterio an amittatur ius petendi? k. 68.

k.68. A. & sequent. 69.
Adulterium an sit contra ius naturale? H. & seq.78.Eius pœnæ apud leges, ac nationes. F. & seq. 78. A. & seq. 79. Grauitas,& damna. H.& seq.79. A. & seq.80.
Adulterium separat quoad thorum. Vide diuortium.
Adulterium adulterio an compensetur? H. 103.
Adulteræ filij præsumuntur esse mariti, & quomodo? H. 106.Nisi mariti absentia probetur. k. 106. Quomodo talis absentia probetur. D.& seq.118. An eo præsente aliqua concurrant ad contrariam præsumptionem. B.& seq.121.
Adulteri an ad militiam admittendi.D. & seq. 465. Quanto tempore miles debet honestè viuere, vt infamia tollatur. E. & seq. ibidem.
Aedificiorum inuentio. B. & seq. 289. Necessitas. D. ibidem. Superbia.D. ibidem. Modus. H. & seq. ibid. Reparatio laudabilis. A. & seq. 290. Excessus damna. K. 289. exempla. ibid.
Aedificiorum priuatorum moles est ad domini libitum, nisi adsit contraria prohibitio. D. 294. Limitationes F. & seq. ibid. Quando æmulatio impediat, quando verò non. K. 294. A. & seq. 295.
Aedificans in alieno fundo bona fide, an teneatur ad fructus? I. 295.
Aedificia aduersùs minimè faciēda,vel non iure facta, remedia. D. & seq. 299. Actio contra talia ædificia quibus competat, & contra quos. A. & seq.300.Quibus modis agi,& excipi possit? E. & seq. ibidē. Quid, si per seruos facta fuerint talia ædificia. H. & seq. ibid. & A.301. Quid,& si per tutores, & curatores? k.300. Quid si per mandatarium? A.301.
Aedificium alienum in nostro solo, an propria possimus authoritate demoliri? B.304.quid si ædificium sit Ecclesiæ. B. ibid. quid si commune cū ædificante. C.ibid.
Aedificium si sit in loco publico, à quo fieri nūciatio potest. E.304.Et an hoc propria valeat destrui facultate. F. ib.
Aedificantem contra, Ecclesiam, vel Capellam, an habeat nunciatio locū. G.304. an quando reficitur. ibid. & seq. Ampliatio. I. ibid. Limitatio k. ibid.A. & seq. 305.
Aedificata superficie destruenda an superficiarij contractus cesset. B. & seq.305.
Aerem primum rerum omnium principium putantes, & quare. A. & seq. 44.
Aeris serenitas publicis ædificijs necessaria, quàm damnosa insalubritas. A. & seq.292. quomodo cognoscenda? E. & seq. 292. A. & seq.293.
Affinitas quid, & quomodo matrimonium impediat. H. & seq. 56. Et ius petendi. I. & seq. 69.
Affinitas spiritualis quomodo, & quando impediat ius petendi debitū matrimonij. C.& seq. 69.
Agriculturæ primus sectator. B. & seq. 188. B.& seq. 190. eius excellentia. D. & seq. 188. Nobilitas ex ijs, qui eam sequuti. D. & seq.196. Vtilitates. A. & seq. 197.
Agricola quid cauere debet in comburendis agrorū stipulis. F.192.Quando, & ad quid teneatur, si in comburendo intulerit vicinis damna. ibidem.
Agricolarum priuilegia. D. & sequen. 193. H. & seq.194. A. & seq. 195. Eorum animalia, & instrumēta agriculturæ seruientia, an expignorari possint. I. & seq. 193. A.& seq.194.
Agricolæ an possint desterrari. F.& seq. 193.
Agricolarum spes sæpè decipit. A. & & seq. 198.
Agricultura duplex ruralis, & hortensis. E. 198. vtriusque principia. k. ibidem.
Agricola terræ diuersitatem cognoscere debet. F. & seq. 198.
Agricolarum species. A. & seq.199.
Agricola an expelli possit à prædio rusticano pro vsu domini.H.201.

Agri-

Agricola, ſeu colonus malè ſe habens in prædio ruſticano excolendo, an valeat expelli. K. 201.
Agricola vltimo anno. Vide Colonus.
Agriculturæ anni initium. Vide anni initium.
Agriculturæ furantium inſtrumenta, quæ ſit pœna? D. & ſeq. 239.
Agricola an poſſit à furripientis facultate fructus auferre, & furem ad Iudicis conſpectum ducere. H. & ſeq. 240. Et quid ſi fur agricolam percutiat? I. 240.
Agricolæ animalia locans, ſi quid locatoris culpa, Agricola ſua ſine culpa patiatur, ad quid tenetur? K. 255.
Agricolam conductorem prohibens, ne duriùs boues fatiget, ad quid tenetur? B. 156.
Alexãder fuga ſe defendit à Patris ira. E. 154.
Alimenta debent parentes filijs præſtare; quomodo, & quæ vide Parẽtes.
Alimenta an debeant filio pendente lite, præſtari à Patre, illum ſuum eſſe filium negante. B. & ſeq. 160.
Alimentis renunciatis non cenſetur quis renunciare veſtes; quare? A. 181.
Alienationis nomine venit etiam conceſſio emphyteutica. H. & ſeq. 221.
Alienationis prohibitio in rebus emphyteuticis, an etiam ex cauſa dotis locum habeat. H. 216.
Alienari vt poſſint res eccleſiaſticæ per Prælatos, ſi ſunt de iure patronatus; quæ requirantur. A. & ſeq. 222.
Androginus quid? A. 44. Hæreſis eorum, qui androginos primos parentes putarunt, confutatur. B. & ſeq. 44. A. 45.
Animam rationalem diuinus oſtendit, non ſit extrinſeca forma. D. & ſeq. 9. A. & ſeq. 10.
Anima rationalis quando infunditur. A. & ſeq. 75. Dei ſplinculum. I. 25. Error aliquorum. ibidem. Vera ſententia. k. ibid. Non educitur à ſemine. k. 73. & A. & ſeq. 74.
Animæ rationalis excellentia, & quòd ſit imago Dei, deſtruit figmenta nonnullorum circa ipſam. C. & ſequent. 26.
Animæ rationalis ſedes. D. & ſeq. 76.
Animæ deformitatem habẽs, an habeat ius petẽdi debitum coniugale. G. 68.
Anima rationalis ſpiritualis. F. & ſequ. 75. Eius potentiæ, & effectus. G. & ſeq. 75. Nomina. k. ibidem. A. & ſeq. 76.
Anima vegetatiua in plantis, & ſeminibus, & eius effectus. I. & ſeq. 188. A. & ſeq. 189.
Animæ vegetatiuæ facultates quæ. I. & ſeq. 189.
Anatomia quam neceſſaria ſit medicis. A & ſeq. 337. Quotuplex? B. 337. Eius ſubdiuiſiones, & deſcriptiones, ac differentiæ. C. & ſequent. 337. Partes Principes. F. & ſequen. ibidem.
Anatomiæ medio cognoſcitur ſedes humorum, & quid, & quotuplex humor? G. & ſeq. 337. item ſpiritus ſedes. H. & ſequ. 337. particulares corporis partes. I. & ſeq. 337.
Anatomicæ capitis partes. k. 337. A. & ſeq. 338. A collo inferius. F. ibid. Thoracis. G. ibid. Ventriculi. H. ibid. Fel, lien, renes. I. & ſeq. ibid. Foramina. k. & ſeq. ibid. A 339. Plaura, mediaſtinum quid? A ſeq. 339. Pericordium, ſiſtole, & diaſtole. B. & ſeq. 339. Quam hæc à medicis ſpectãda. D. & ſeq. 339. Quando Medici ſint in culpa? A. & ſeq. 340.
Animalia poſſunt pluribus modis alterius tradi. E. & ſeq. 243.
Animalia Clericorum damnum dantia, an pro damno ſoluẽdo à ſeculari Iudice poſſint retineri. K. 166.
Animalium cuſtodientes ad quid tenentur. G. & ſeq. 243. A. & ſequ. 244. Quando in culpa dicuntur, vel non. F. & ſeq. 244. A. & ſeq. 245.
Animalium conductor. vide conductor animalium.
Animalium venditor. vide venditor animalium.
Animalium vitij, ac morbi diſtinctio. B. 260.

Animalium vitia, & morbi, vt redhibitoriæ locus ſit, ſub examine ponuntur. H. & ſeq. 262. *A.* & ſequ. 263. *A.* & ſeq. 264. Vide etiam vendito equo.

Animalium paſcentium per tranſitum, ad quid teneatur dominus. k. 268.

Animalium paſcētium hypotheca. *A.* & & ſeq. 271.

Animalibus exiſtentibus extra locum, in quo paſcua ſumpſerunt, quomodo paſcui pro pretio recuperando procedi opus ſit. E. & ſeq. 271.

Animalium domini cōtra fures, & *Abigeos* qua procedere forma poſſint? B. & ſeq. 272.

Animalia, quę expignorari non poſſunt, nec confiſcari, nec extra territorium aſportari. H. & ſeq. 273. Limitationes. ibidem.

Antimonium an verè omnia metalla aſſumat præter aurum H. & ſeq. 43. D. 415.

Anuli coniugalis ſignificationes. B. & ſeq. 77. eius datio. vide ſponſalitia.

Aqua quomodo ignis nomen ſortiatur. Vide ignis.

Aquam primum omnium rerum principium contendentes. C. & ſequen. 411.

Arrogatio quid, & eius effectus? H. & ſeq. 134. an per eam tollatur ius ſucceſſionis. C. & ſeq. 188.

Arrogator quoad ſucceſſionem. Vide adoptio, & adoptans.

Arbores emphyteutici fundi vi ventorū deiectæ cuius ſint? *A.* & ſeq. 221. Cuius vetuſtate collapſæ conducti etiā fundi. B. 221.

Arbores furtim cędentium pœnæ. H. & ſeq. 239.

Arborum nomine an veniant vites, arūdines, & ſalices. B. 240.

Arborum furtim cæſarum an pœnā teneantur, qui malleos non adhuc radicatos vellunt. C. & ſeq. 240. *An* qui oleæ ſtirpem non radicatam. D. 240.

Arenaria quid? k. 277. quando eā exercentes ſunt infames. ibid. & *A.* & ſeq. 278.

Architecturæ laudes. C. & ſequen. 290. Ipſi Geometria, & *Aſtrologia* ancillantur. D. & ſequ. 290. eius partes quot, & quæ. E. & ſeq. 290. quotuplex ſit. B. 290.

Architectus quis, & qui miniſtri. H. & ſequ. 290. quid in turrium conſtructione ſeruare debet. *I.* & ſequ. 290. quid in templis ædificandis. *I.* & ſeq. 293. *A.* & ſeq. 294.

Architectus vitioſum, aut non durabile formans ædificium, ſicuti & reliqui fabri ad quid teneatur? B. 301.

Armis vtentium, ſine Principis facultate, pœnæ. F. & ſeq. 537.

Armenius Contiſſa debili vulnere mortuus eſt. k. 353.

Argyræ capitis vulnera facilè curantur. k. 354. *A.* 355.

Artabanus ſimplici vulnere in bracchio extinctus. H. 353.

Artificis nomine quis veniat. H. & ſeq. 432. *A.* & ſeq. 433.

Aſpectus indicare ſolet mores. k. 52. A. & ſeq. 53.

Aſpectus conformitas patris, & *filij*. D. & ſeq. 111.

Atilæ Regis Hunnorum hiſtoria. k. 8.

Auxilium à Catholicis an peti poſſit ab Infidelibus. k. 503. A. & ſequ. 504. vbi exempla, & limitationes.

B

BAnnitum occidens an ſit pacis violator. fol. 128. lit. D.

Baſtardi an veniant filiorum nomine. B. & ſeq. 105.

Belli cauſa, & origo. H. ſeq. 437. A. & ſeq. 438. quid ſit? F. & ſequ. 438. quotuplex. I. & ſeq. ibidem. F. & ſeq. 429. quando peccatum inducat. B. & ſeq. 438.

Belli, & prælij differentiæ. B. & ſequ. 439. pugna, militia, bellum, vide dicantur. C. & ſeq. 349. belli defenſiui, & offenſiui differentiæ. F. & ſeq ibid. quid iuſtum defenſiuum. C. & ſeq. 440. quid diuerſiuum. A & ſeq.

44. & ibi exempla.
Bellum è multis capitibus dicitur iniuſtum. C. & ſeq. 441. G. & ſeq. ibid. K. ibid. A. & ſeq. 442. & ibi exempla. A. & ſeq. 443. Belli mala. D. 517.
Bellum priuati contra ſuperiorem an aliquando liceat. D. & ſequ. 443.
Belli cauſæ iuſtæ. G. & ſeq. 443. C. & ſeq. 446. An ſit iuſtum contra deficientes à proprio domino? D. & ſeq. 443. vel vt Ciuitas, aut Prouincia, proprio reſtituatur domino. k. 443. A. 444.
Bellum an ſit iuſtum, ſi grauis iniuria Reipublicæ, vel Principi illata ſit? B. & ſeq. 444. An contra eos, qui nocentes, ne puniantur, prohibent. D. & ſeq. 444. an contra illos, qui antiquum ruperunt fœdus. E. & ſeq. 444. an in eos, qui ne per ſuam trãſeant prouinciam cum promiſſione de non offendendo, prohibent. G. & ſeq. 444. A. & ſequ. 445. an cum auxilio egent ſocij, quòd iuſtè afferri bellum poſſit. B. 445.
Bellũ in idololatras, & hæreticos quomodo, & quando liceat. C. & ſeq. 445. A. & ſeq. 446. E. & ſequent. ibidem.
Belli iuſti Pſeudo-politicorũ duæ cauſę proponuntur, & impugnantur. G. & ſeq. 446. A. & ſeq. 447.
Bellum an poſſit eſſe ex vtraque parte iuſtum. H. & ſeq. 447. A & ſeq. 448. quid de militibus in tali bello. H. & ſeq. ibidem.
Bellum offenſiuum quis inducere valeat? A. & ſeq. 449. an Iudex habens merum imperium. E. & ſeq. ibidem. an ſubditi in dominum. H. & ſequ. ibidem. an Ciuitates. k. 449. an pro tutela vitæ, & bonorum. k. ibid.
Bellum pro quibus indici poſſit, & quæ requirantur, vt indicatur. H. & ſeq. 450.
Bellum non temerè incipiendum, quæ ante illud conſideranda, & quã laudabile ab illo, etiam iuſto, abſtinere. E. & ſeq. 452. A. & ſeq. 453.
Belli conſilia quam diligentèr Princeps examinare debet. F. & ſeq. 453.
Bella infructuoſa, & damnoſa. I. & ſeq. 453. A. & ſeq. 454. exempla. ibid.
Bella perſuadere conſiliarij cauere debent, & quare? G. & ſeq. 454.
Bello perneceſſarius pecuniæ apparatus. B. & ſeq. 455.
Bello quàm neceſſarius commeatus, & damna ex cibo deficiẽte. A. & ſeq. 456. exempla. F. ibid.
Bello quàm neceſſaria armorum copia, & ſpecies armorum, ſolertia, & alia quamplurima. H. & ſeq. 456. H. & ſeq. 457. I. ibid.
Belli ſtratagemata quid ſint, an, & qualitèr eis vti liceat? D. & ſeq. 449. A. & ſeq. 500.
Bellantes an innocuos, & eorum bona lædere poſſint. B. & ſeq. 500.
Bellico tumultu bona mobilia capta cuius ſint? C. & ſeq. 514. Cuius immobilia. I. ibid. intra quale temporis ſpatium in dominium tranſeant capientis. A. & ſeq. 515. Et quarũ perſonarum. D. & ſeq. ibid. quid de bonis præſidiariorũ militum? G. & ſeq. ibidem. quid de Chriſtianis captis in bello? k. 515. A. & ſeq. 516.
Belli ciuilis cauſæ ſeptem quę? I. & ſeq. 529. A. & ſeq. 530.
Bellum ciuile quid, & eius damna? B. 530. & ſeq.
Beneficium deducto ne egeat quibus, & quando filijs competat? H. & ſeq. 174. A & ſeq. 175.
Beneficiatus ſucceſſor an, & quando teneatur ſtare colono? A. & ſequen. 204.
Blettij an ſint homines? k. & ſeq. A. & ſeq. 8. Cur ita ſint? ibid.
Bona fideicommiſſa cauſa ſtudij an poſſint alienari? C. 161. an etiã cauſa patrimonij filio, volenti ſacros ordines ſuſcipere, faciendi, B. 162. quãdo hæc alienatio dicatur fraudulẽta, quando non? C. & ſeq. 162.
Boues non poſſunt confiſcari. H. 272. Limitatio. ibidem. Nec expignorari. Limitatio. ibidem.

Boues non ſolutò pretio non poſſunt extra territorium duci. K. 272. A. 273.
Boues poſſunt vendi cum pacto, ne macellentur, & quomodo? C. & ſeq. 273.

C

CAlcinatio quid, & quando fiat. G. & ſeq. 404. Vide Chimicus proceſſus.
Carcerarius ſi carceratus moriatur quid agere debeat, ne culpa teneatur. H. & ſeq. 251. A. & ſeq. 252.
Capitis diminutio quid, & quotuplex. C. & ſequ. 23. & per quam Ciuitas amittatur. ibid.
Capitis diminutionis maximæ olim quæ pœna. D. 23. hodie quæ. F. 23. an ciuitas recuperetur. ibidem.
Caſtrum quid ſit, & quale eſſe debeat? C. 19. cuius imperio ſubſit. E. 19. limitatio. F. & ſeq. 19.
Caſtrum dirutum ſi reædificetur, an antiqua recuperet priuilegia. H. & ſeq. 19. A. 20.
Caſu per aliquam tranſiens ciuitatem ſuſcipit quis filium, an illius ciuitatis ciuis natus fiat. B. 23.
Carnalis copula vſque ad quem gradū impedit matrimonium, & quotuplex ſit? H. & ſeq. 56.
Carnium eſus. Vide eſus carnium.
Carolus Quintus prohibuit veſtium luxum. c. 186.
Capilli, vt formoſiores, vel tardiores renaſcantur quorum ſignorum, & Planetarum aſpectus ſeruandi. A. & ſeq. 350. item vagues. B. ibid.
Catholici an infidelibus debeant, & hæreticis fidem præſtare. E. & ſequ. 563. exempla, & argumenta. ibidē.
Catholicis an aliquando liceat vti auxilio infidelium. k. 563. A. & ſequ. 504. exempla, & limitationes. ibid.
Catholicos captiuos redimere quanti ſit ponderis. D. & ſeq. 543.
Canon non augetur meliorato fundo. H. & ſeq. 198.
Centaurus Diuo Antonio apparens an fuerit homo? H. & ſeq. 9. A. & ſeq. 10. K. & ſeq. 10.
Chirurgiæ qualitas. B. & ſeq. 349.
Chirurgiæ ope probatur circulatio ſanguinis. E. & ſeq. 346.
Chirurgiæ operationes, & inſtrumenta. I. & ſeq. 346.
Chirurgi cuius qualitatis faſcijs vti debeant. K. 346. A. & ſeq. 34. quomodo hypodeſmidis. C. ibid. Spleuijs. D. ibid. Pluuillis. E. & ſeq. ibi. Pennicillis. G. & ſeq. ibid. Ferulis. k. ibi. A. & ſeq. 348. Fibulis. k. ibid.
Chirurgi inſtrumentorum nomina, formæ, & applicationes. G. & ſeq. 348.
Chirurgi in ſecunda vena corporum temperamenta, & ætates qualitèr reſpicere debent. H. & ſeq. 348. itē anni tempora, & horas. I. & ſequen. ibid. item Planetarum, & ſignorum aſpectus, & concurrentias. k. & ſequ. 348. a. & ſeq. 349.
Chirurgi quomodo, & ad quid, & ex qua parte ſæcificatione vtantur. H. & ſeq. 349.
Chirurgo forfices ad quid inſeruiant? K. 349. ad quid nouacula, & ſerra. B. & ſeq. Item forceps, & eius variæ formæ, nomina, & vſus. D. & ſequ. 350. Acus. k. ibid.
Chirurgi ætas, animus, & cæteræ qualitates. k. 350. a. & ſeq. 351.
Chirurgorum iudicia, ſigna, & prognoſtica vnde ſumantur? B. & ſequent. 351.
Chirurgorum relationibus quomodo ſtandum. G. & ſeq. 351. a. & ſeq. 352. & quæ vulnera ipſo iure ſint manifeſta? c. & ſeq. ibid.
Chirurgos ſpectare debet quæ vulnera ſint ex neceſſitate lethalia. F. & ſeq. 352. quæ magna, quæ periculoſa. G. & ſeq. ibid. a. & ſeq. 353. quæ non mortalia? D. & ſeq. 353. Vnde non mortalia poſſint talia effici. G. & ſeq. 353. a. & ſeq. 354. exemplæ. ibi. & ſeq. 353. Et quæ præcipuè conſiderandæ. C. & ſeq. 354.
Chirurgus vulnerati ætatem, ſexum, tem-

tempus, domiciliũ inſpicere, & tẽperamentum debet. G. & ſeq. 354. H. & ſeq. 355. Regiminis defectum. E. 355. Et quid de vulnerante, ſi vulneratus, & non mortali vulnere moritur? G. & ſeq. 355. A. & ſeq. 356. Et quid ſi febris ſuperueniat. C. 356. quid ſi dubitetur de mortalitate vulneris, ſed regiminis eſt defectus, & ſaucius moriatur? D. & ſeq. ibidem. Regiminis defectus dignoſcendus. F. & ſeq. Multa fauorabilia vulnerãti. I. & ſequ. 357.

Chirurgiam artem exercentes debent habere theoricam, & non ſe extendere vltra ſibi conceſſa. B. & ſequent. 365.

Chirurgorum inciſio quando damnanda? D. & ſequ. 365. Quando fiant irregulares. G. & ſequen. ibidem.

Chirurgia Religioſis prohibita. I. & ſeq. 365. quomodo, quando, & ſub quæ pœna? A. & ſeq. 366.

Chirurgi, ne dicantur cauſa mortis, requiſita. F. & ſeq. 366.

Chirurgi vulnerati, & vulnerantis nomina notare debent, & contra faciẽtium pœnæ. H. & ſeq. 366.

Chirurgus in relationibus dandis quid obſeruare, quid exprimere debet? A. & ſeq. 367.

Chirurgo an ſemper fides præſtanda? H. & ſeq. 367. H. & ſeq. 368. quando non? B. & ſeq. 368. A. & ſequen. 369. quid in caſu diſcordiæ? I. & ſeq. 368. C. & ſeq. 370.

Chirurgo non doctorato an & quando præſtanda fides. F. & ſeq. 369.

Chirurgus ſuper relatione data an, & quando iurare debet. H. ſequ. 369. A. & ſeq. 370.

Chimici cur contradicant compoſitis medicamentis Pharmacopœorum. A. & ſeq. 385. A. & ſeq. 386.

Chimicæ origo, & quomodo ad medicinam reducatur? C. & ſeq. 398. eius neceſſitas. H. ibidem. An in aliquo caſu prohibita? I. & ſeq. ibidem. A. & ſeq. 399. Rationes in eius fauorẽ. ibidem. An ſit ars licita. E. & ſequ. ibidem.

Chimica circa quas actiones verſetur. H. & ſequ. 399. quid per iſtas actiones deducatur? ibid. ex quibus materijs. I. & ſeq. ibid.

Chimica quàm neceſſaria, quàm medicis debet eſſe in vſu, & quàm commendabilis. A. & ſeq. 400.

Chimica quid ſit? C. 400. quomodo cum Pharmacopœa coniungenda. ibid. & ſeq.

Chimicæ ſubiectum quod? H. & ſequ. 400. Finis, & qui, & quotuplex? K. 400.

Chimicæ media. A. 401.

Chimicas ars ſpeculatiua, an practica. B. 401. Eius generalia principia nouem, & quæ? B. & ſeq. 401. A. & ſeq. 402. Particularia. C. & ſeq. ibidem. Secundaria particularia. E. & ſequen. ibidem.

Chimici Mercurij vires. G. & ſeq. 402. Et quotuplex. I. & ſeq. ibid. A. & ſeq. 403.

Chimicus proceſſus ſolutio, & coagulatio, & quomodo? H. & ſequ. 403. H. & ſequ. 404. Purificatio. F. ibid. Calcinatio. G. ibidem. Stratificatio quid, & ad eam requiſita. I. & ſequ. ibi. A. & ſeq. 405. Cineres factio. E. ib. extractio, & tinctura. H. ibi. D. & ſeq. 406.

Chimicorum meſtruorum ſpecies, & conditiones. I. & ſeq. 405. A. & ſeq. 406.

Chimica rectificatio quid, & quotuplex. G. & ſeq. 406.

Chimica putrefactio quid, & eius nomina, ac modi. H. 406. A. & ſequ. 407.

Chimica circulatio quid, & cur inuenta? A. & ſeq. 407. Quomodo à digeſtione differt. C. & ſeq. ibid. quibus inſtrumẽtis indigeat, & quomodo fiat. E. & ſeq. ibid.

Chimicis, & Aromatarijs multæ operationes communes. F. & ſeq. 407.

Chimico ignis natura, gradus, & circũſtantiæ conſideranda. Vide Ignis.

Chimici ſalem, ſulphur, & Mercurium prima principia putantes. G. & ſequ. 410.

410. G. & ſeq.412. quomodo. H.& & ſeq.412.A & ſeq.413.
Chimicorum catholica medicina quid, & quæ ad eam requirantur.G.& ſeq. 413. Rationes, & modi. ibid.
Chimicorum deliramenta circa lapidē Philoſophorum. A.& ſeq.414. Reijciuntur. A. & ſeq. 415. A. & ſequ. 416. Exemplis. F. & ſequ. ibidem. Alijs rationibus. H. & ſequen. 416. A & ſeq. 417.
Chimicorum paupertas exageratur, & exemplificatur. I. & ſeq. 422. A. & ſeq.423.
Chimicorum aurum, & gemmæ anteponuntur, & eluduntur. E. & ſequ. 424. A. & ſeq. 425. A.& ſeq.426.
Chimici quomodo à Republica puniēdi, & eijciendi. G. & ſeq. 426. A.& ſeq.423.
Cinerefactio. Vide chimicus proceſſus.
Cicatrix quid,& eius ſpecies.H. & ſeq. 363. A.& ſeq.363. & quæ cauſet irregularitatem. C.ibid.
Cicatricis iniuria an poſſit pretio æſtimari. D.& ſeq.364.quid ſi in fœmina.G. ibidem.
Cicatricem inferentis pœna. H.& ſeq. 364.
Ciuitas quid ſit, & vnde dicatur.E.17.
Quomodo Ciuitatis nomen acquiratur. F. & ſequ.17.
Ciuitatis nomen an amittatur, ſi Epiſcopi ſedes tollatur à loco. G.17.
Ciues an vendita ciuitate ad libertatis tutamen inſurgere poſſint. I.& ſeq. 547.
Ciuitas fieri poteſt Principis voluntate. F.& ſeq. 17.
Ciuitatis,& vrbis differentia.k.17.
Ciuitatis gradus, ſeu diſtinctio triplex. A. & ſeq.18. qui? ibid.
Ciuitatis magnæ incommoda. C.& ſequent. 18.
Ciuitatis dominatus varij, & qui melior.D.& ſeq.18.
Ciuitatis maximę incommoda.F.& ſeq. 18. Difficiliùs quàm Regnum regitur. I. ibid.Meliùs regitur Monarchico. K.ibid.
Ciuitas maior meliùs moderatur. A.& ſeq. 19.
Ciuitas iure poſtliminij recuperatur. H. 23. Limitatio. ibid.
Ciuis propriè quis dicatur? D.& ſequ. 20. Ciuis ex electione.k.21. A.& ſequent.22.
Ciuis originarij, & oriundi differentia. I.20
Ciuis aliò migrans an ciuitatis priuilegia perdat. B. & ſeq.21.
Ciuitates, & arces obſeſſæ. Vide victori.
Ciuis ex electione quibus priuilegijs nō gaudeat? C.& ſeq.22.
Ciuis per adoptionem quis. E.22.quādiù durat. F.22.
Ciuis manumiſſione quis. G.22.
Ciuilis belli cauſæ. Vide belli ciuilis cauſæ.
Ciuis priuilegio Principis quis? H. 22. quibus fruatur.ibid.
Ciuitas ſecundùm Aſtrologos vbi ædificanda. E. & ſequent. 293.
Clandeſtina matrimonia an valeant. k.56.
Clericus delinquens ſi ante punitionem habitum dimittat à quo Iudice condemnandus. A.& ſeq.2.
Clerici an poſſint eſſe milites.E. & ſeq. 461.A.& ſeq.462.
Clericus in quibus caſibus arma impugnare poſſit. G.& ſeq. 462.
Clerici qui Summi Pontificis facultate bello interſunt, an fiant irregulares. I. & ſeq.462.A.& ſeq.463.
Clericis prohibitus tabernæ ingreſſus. D. & ſequ.434.
Clericus in iuſto bello ad vulnera hortans, & occiſionem an irregularis. E. & ſeq.463.
Coagulatio. Vide chimicus proceſſus.
Coitus hominum cum brutis an generationi aptus.A.C.9.
Coniugatorum miſeriæ. G. 27.
Coniugalis ſtatus. C. et ſeq. 46.Initium ante peccatum. ibidem.
Coniugij commoda. H. & ſeq. 46. Neceſſitas. A. 47. Laudes. B. & ſequ. ibidem.

Coniugalis fides commendatur. I. & seq. 76. A. et seq. 77.
Coniugalis anuli significationes. B. & seq. 77.
Coniugalis concordiæ bona. A. et seq. 81. k. 82. E. & seq. 84. A. & seq. 89. Mala. E. & seq. 82.
Coniugalis discordiæ causa præcipua, quæ sit. B. & seq. 82.
Coniugum ornatus similis quæ mala causare potest. E. et seq. 83. k. ibidem. A. et seq. 84.
Coniugum concordiæ & discordiæ causæ secundum Astrologos. E. & seq. 85.
Coniugum alteruter alterutrius virgo infidias parans quomodo, & quando subest diuortio? A. et seq. 99.
Coniugis ratio deprauata an causet diuortium. D. & seq. 99.
Coniugis morbus contagiosus, & incurabilis quomodo, et quando causet diuortium. F. et seq. 99. A. & seq. 100.
Coniux coniugem ad peccatum inducens an subiaceat diuortio. H. & seq. 100.
Coniugum inimicitiæ qualiter causent diuortium. k. 100. A. & seq. 101.
Cognatio impedit matrimonium, & quotuplex sit. C. et seq. 56.
Coloni an habiles ad militiam. G. et seq. 463.
Coloni conditionales qui dicantur? F. et seq. 199. qui simplices. E. 200.
Colonus, seu agricola, malè se habens in prædio rustico tractando, an possit expelli. k. 201.
Colonus sine causa expulsus, quam actionem habeat in dominum, vel in tertium. A. et seq. 202.
Colonus ab cogi possit, vt stet singulari successori. G. & seq. 202.
Colono an stare debeat fideicommissarius. Vide fideicommissarius.
Colono vxor an stare debeat. Vide vxor.
Colonus vltimo anno conductionis relinquens feudum infructuosum futuro colono, ad quid teneatur. H. & seq. 207.
Colonus vltimo anno, qualem debeat relinquere fundum. k. 207. A. et seq. 208.
Colonus, finita locatione, nolens restituere fundum ad quid tenetur. D. et seq. 208. Ampliationes, et restrictiones, ibidem.
Colono perseuerante, elapso anno, intelligitur, si fiat sciente, et tolerante domino, ad alium annum in rustico prædio, per tacitam in Vrbano habere. k. et seq. 208.
Colonum, quam sterilitas excusat. C. et seq. 211. An etiam quæ antecedenti, vel consequenti vberrate, quamquã interpolata, compensatur. H. et seq. ibidem.
Coloni arbores fructiferas incidere nõ possunt. k. 219. Nec conductor, ibi. Pœna, si id agant. A. 220. Ratio pœnæ. B. et seq. ibid.
Colonus, vel conductor, si domum deuastauerit, quam pœnam incurrat. B. et seq. 220.
Colonus, vel conductor quando possit fructiferas incidere arbores. G. et seq. 220.
Colonus partiarius quis dicatur? G. et seq. 228. An dicatur socius. E. ibidem.
Colonus partiarius ad quid obligetur? F. et seq. 228. et an à singulari successore expelli, et quibus in casibus possit. A. et seq. 229.
Coloni partiarij, et eius, qui nummis colit, differentia. E. et seq. 229.
Colono partiario an competat remissio pensionis ob sterilitatem. G. et seq. 229.
Colonus partiarius in assignanda domino fructuum medietate an possit semen deducere. I. et seq. 229.
Colonus partiarius quid agere debeat, si facta fuerit fundi venditio. A. et seq. 230. Limitatio. B. ibid.
Colono partiario ab alio semen, vel pecunia, pro semine emendo, accipiente an creditor seminis, vel pecuniæ præferatur domino soli. C. & sequ. 230.

Colonus partiarius an gabellas super fructibus colligendis impositas soluere teneatur, si fundum sit Ecclesiæ, vel Clerici. A. & seq. per totum 231. A. 232.

Comburentes vicinorum agros quando, & ad quid tenentur? F. & sequ. 192.

Conditio seruitutis impedit matrimonium. C. 56.

Conductio, & conductor quid? G. & sequen. 200. eius effectus. K. ibid. A. & seq. 201. eius requisita. ibid.

Conductor non soluens an expelli possit à fundo? E. & seq. 201. E. & seq. 209. An ei prosit pactum de non expellendo. G. ibid. Etiamsi summa sit minima ibidem; an censeatur facta relaxatio. H. ibid. Quid si ad longũ tempus non soluat, quando valeat expelli. H. ibid. A. & seq. 210. An propria authoritate. E. ibidem.

Conductori omnes casus fortuitos in se recipienti, an, & quando competat pensionis remissio? F. & seq. 210. A. & seq. 211.

Conductor re abutens ad quid teneatur, & an expelli possit. A. & sequ. 212.

Conductor, vt expellatur, quæ requirat? D. 212. Quis iudicare debet de deterioratione? E. & seq. 212. Quid si secundum conductorem molestauerit. F. & seq. ibidem.

Conductores rerum fiscalium an cogi possint ad perseuerandum. H. & seq. 212.

Conductores rerum Ecclesiasticarum, ac fiscalium, an secundis conductoribus præferantur. I. & sequent. 212. A. 215.

Conductor rerum fiscalium si arbores cędit quadruplum soluit, reliqui simplum. F. 213.

Conductor animalium tenetur de dolo, lata, & leui culpa. C. 253.

Conductori, si animal pereat, quid probandum incumbit, vt exculpetur? D. 253. G. ibidem.

Conductor, si animal infirmetur, quid facere debeat? I. 253. Quid si tarde adhibeat medicamenta. K. ibidem.

Quid si moriatur in itinere? ibidem. Probatio casus fortuiti vbi fieri debet. A. 254.

Conductor vltra destinatum locum equum adducens, ad quid tenetur? B. 254.

Conductor animalis quomodo se gerere debet in eo percutiendo? C. & seq. 254. in calcarium impressione. E. ibidem. in gubernando. G. ibi. in onerando. I. & sequ. ibidem. in animali restituendo. k. & sequent. ibidem.

Conductor, si per annum animal ad vecturam cõduxit, statuto pretio, si moriatur, ad quid tenetur? B. & sequ. 255.

Conductor vitiosi equi an agere de interesse contra locatorem possit? D. & seq. 255.

Conductor animalis, cui datus fuit victorinus, fugiente victorino cum animali ad quid tenetur? F. & seq. 255. Et ad quid victorinus, fugiente conductore cum animali? H. ibid.

Conductor, qui iniusta vtitur pensione, an peccet? I. 255.

Conductor, commodans equum amico, vnius diei itinere, si equus pereat, ad quid teneatur? E. & seq. 256.

Conductor, à quo, eunte recta via, ad locum conuentum, furati sunt equum latrones, ad quid tenetur? & an possit salarium anticipatè præstitum repetere? H. & seq. 256. Et quid si vltra designatum locũ pereat, ad quid tenetur? K. & seq. 256.

Conformitas aspectus patris, & filij. Vide aspectus.

Commodatarius re vtens vltra certum tempus, & vsum, furtum committit. F. & sequ. 257. G. 259. Item si alteri commodauit. H. ibid.

Commmodatum quid sit. D. & sequ. 257.

Commodatarius, equo pereunte, absque vlla culpa, ad quid tenetur? A. & seq. 258.

Commodatarius, qui æſtimatum accepit animal, ſi pereat, ad quid tenetur? B. & ſeq. 258.
Commodatarius, qui rogationibus animal accepit, an magis teneatur, ſi pereat. E. & ſeq. 258.
Commodatarius non tenetur de caſu, niſi ex conuentione, æſtimatione, vel pacto. F. & ſeq. 258.
Commodatarius quam diligentiam adhibere debet in rei cuſtodia. C. & ſequent. 258.
Commodatarius ſi ſui gratia facta fuit commodatio, ad quid tenetur. H. & ſequ. 258.
Commodans non poteſt intempeſtiuè rem commodatam auferre. C. 259. Et quid ſi dolum committit. D. 259.
Commodatario aſſerenti, rem furtim ſublatam, an ſtandum ſit, ſi nullæ ſint coniecturæ præter iuramentum. H. & ſeq. 259.
Commodatus equus ſi poſt triduum à reſtitutione moriatur, cui pereat, & quomodo procedēdum in probatione talis interitus. k. 259.
Coquinaria medicinæ adiutrix. C. & ſeq. 428.
Coquinaria, primis mundi temporibus, nullius erat pretij. I. & ſeq. 428.
Coquinaria an ſit ars. B. & ſeq. 432. Et an coqui ſub artificis nomine comprehendantur? D. & ſequ. 432. A. & ſeq. 433. H. & ſeq. 434.
Coquinaria quàm vilis. B. & ſequent. 434. Quando laudabilis. D. & ſequ. 435. Et quanta pariat damna? C. & ſeq. 436. G. & ſeq. 435. Quomodo prohibita. G. & ſeq. 434.
Coquinariam ſectantes. B. & ſeq. 435.
Crapulæ quanta afferat damna. F. & ſeq. 429. A. & ſeq. 430. Exempla. ibid. A. & ſeq. 431. H. & ſeq. 432.
Corruptæ virginitatis ſigna. k. 32. A. 33. Sanguis fluens. ibid. D. 34. Sinus pudoris, anguſtus, ſiccuſque aditus, vrinæ, vox. k. ibidem. Aliquorum ſuffumigium, vel potum. F. & ſeq. 33. An dicta ſigna conuincant. C. & ſeq. 34. A. 35.
Corruptæ alia virginis ſigna. C. & ſeq. ibidem.
Corrupta an virgo ſit ex obſtetricibus habendum. C. ibidem. F. & ſequent. ibidem.
Correlatiua debent idem iudicium ſuſtinere. A. 102.
Corrigere quibus, & quomodo competat. C. & ſeq. 163.
Conſiliarij militiæ, & pacis. Vide militiæ conſiliarius.
Copula carnalis extra coniugium vituperabilis. H. 47.
Coniugum æqualitas. Vide Sponſorum.
Cuius ciuitatis ciuis ſit infidelis Baptiſmum in ciuitate ab originaria diuerſa deſumens. I. & ſeq. 22. A. & ſeq. 23.
Cultus diſparitas quid, & an impediat matrimonium. E. 56.
Creditor ex Iudicis ſententia in ſucceſſionem poſitus ſtare debet colono, & quare? F. & ſeq. 205.
Crimen impedit matrimonium, & quale? D. & ſeq. 56.
Culpa. Vide dolus.
Caſus fortuitus. Vide fraus.
Cuſtos animalium, ſi ea moriantur, vt eximatur à culpa, quid facere debeat. I. & ſeq. 251. A. & ſeq. 25.
Cuſtos ratione publici officij, ſi res ſibi tradita intereat, probare debet, nullā à ſe commiſſam culpam. K. 252. & B. 253.

D

DAmnati coitus pœnæ. F. & ſequ. 145.
Damni, & furti differentiæ. H. 240.
Damna frugibus inferentium pœnæ. A. & ſeq. 241.
Damnis per animalia in paſcuis factis, quomodo procedendum? F. & ſequ. 267. D. & ſeq. 268.
Damnum infectum quid? D. & ſequ. 301. Remedia ad id euitandum. F. & ſeq. ibid. Quid, ſi magiſtratus neglexerit. ibid. Remedium extraordina-

rium. k. ibidem. A. 302.
Damno dato, quæ remedia competant damnum patienti, ſi non ſit data cautio. B. & ſeq. 302. Vel non cauenti. A. 303.
Damni infecti remedia. E. & ſeq. 302. In quibus cauſis locum habeant, vel non. A. & ſeq. 302. Quæ in damni infecti ſtipulatione, & quomodo veniant? I. & ſeq. ibid.
Damni infecti quid actio, ſi plures domini. B. 303.
Debitum matrimonij reddere, quę cauſæ excuſent? k. 69. H. & ſeq. 70. An multitudo filiorum excuſet. C. 70.
Debiti coniugalis formæ varię tùm petendi, tùm reddendi. F. & ſequ. 70. A. & ſeq. 71. A. & ſeq. 72. Dubia varia. ibid.
Decimarum origo. B. 232. Finis. D. ibi. A quibus rebus. D. & ſeq. ibi. Earum diuiſio. E. 232.
Decimarum pro exactione actio. F. 232.
Decimas non perſoluentes quibus pœnis ſubijciantur. H. & ſeq. 232. A. 233.
Decimarum ſolutio abſque expenſarum deductione fieri debet. C. & ſeq. 233.
Decimæ an bis ſolui debeãt, ſi bis ager fructus det ſingulis annis. H. & ſequ. 233.
Decimæ quando ſolui debeãt? k. et ſeq. 233. A. 234.
Decimæ an poſſint præſcribi. A. 334. C. ibid. An minui. B. 234.
Decimarum à ſolutione poteſt Papa eximere. E. & ſeq. 234.
Decimarum exemptio quando realis, & quando perſonalis diuerſimodè cauſat effectus. E. & ſeq. 234.
Decimarum conſuetudini introducendæ requiſita. H. et ſeq. 234.
Decimarum non ſoluendarum priuilegium reuocari poteſt. quando. k. 274. & quare? A. & ſeq. 235. Limitatio. E. ibidem.
Decimarum à ſolutione exẽptis, ſi accipiant prædia aliena in emphiteuſim, vel conductionem, an ſuffragetur priuilegium. G. 235. Et quid, ſi poſt conuentiones priuilegium conceſſum fuerit. A. & ſeq. 235.
Decimarum ſoluendarum onus tranſit cum prædijs obnoxijs ad regulares vtriuſque ſexus. K. 235. A. & ſequ. 236.
Decimarũ ſuper ſolutione, an fieri poſſit tranſactio. 236.
Decimas non integrè ſoluens, an diuinum adimpleat præceptum. E. 336.
Deformis mulieris incommoda. I. & ſeq. 52. Inditium malorum morum. k. 52. A. 53.
Defenſio vt ſit iuſta, quæ requirat? A. & ſeq. 440.
Defenſio quotuplex. F. & ſeqq. 440.
Deus primum omnium principium. D. & ſeq. 413.
Deſiderla hominum innumera, et inſatiabilia. H. et ſeq. 2. A. & ſeq. 3. & quare? K. 3. A. & ſeq. 4.
Dœmon generare non poteſt, ſed ſolũ vt inſtrumentum, applicat actiua paſſiuis. D. ſeq. 10.
Diodorus Siculus Argyrinus. G. 6.
Diuerſitas aſpectus inter patrem, & filium. I. & ſeq. 111. exempla. ibidem. & 112.
Diuortium quid, et quotuplex? I. et ſeq. 96. A. et ſeq. 97.
Diuortium quoad thorum, ſeu habitationem quandiù durat? B. et ſeq. 97. Cauſa eſt prima, adulterium tàm carnale, quàm ſpirituale. D. & ſequent. 97.
Diuortij cauſæ, quæ ſint hodie in vſu? C. 101.
Diuortio facto, filij à quo alendi, & apud quem coniugum debeant reſidere? E. et ſeq. 101. A. et ſeq. 102.
Diuortio facto, ob aliam cauſam, præter adulterium, an dos ſit reſtituenda. 103. A. 104. Ampliatio. B. & ſeq. ibid.
Doctor an præferatur militi in conſilijs. C. & ſeq. 496.
Donatarius emptor, et ſucceſſor particularis ſciens, rem ad ſe deuenientem eſſe locatam, an ſtare debeat colono? A. et ſeq. 206.

Donatio rei emphiteuticæ an teneat? D. 217.
Donatio cauſa ſtudij à patre filio facta, an valeat. k. 160.
Donatio ante nuptias an ſit in vſu? E. 161.
Donationi propter nuptias an obſtet conſuetudo. F. 161.
Dominus in ſeruos. Vide ſeruus, ſerui, ſeruo, ſeruos.
Dominus non debet eſſe ignarus rerum ruſticalium, nec otioſus, & quare? F. & ſeq. 206.
Domicilium triplex. F. & ſeq. 21.
Domorum priuilegia. F. & ſequ. 309.
Domorum priuilegium eſt refugium in aliquibus. H. 309.
Domorum refugio an poſſit renunciari. H. & ſeq. 309.
Domorum priuilegium an competat ſtabulis, apothecis, & hortis. I. & ſeq. 309. A. & ſeq. 310.
Domorum refugium an habeat in criminalibus locum. D. & ſeq. 310.
Domus Cardinalium, & Epiſcoporum an tutos reddant pro cauſa criminali. E. & ſeq. 310. Alma etiam in Vrbe. G. ibidem.
Domi magni valoris pro ædificio, an poſſit vicinus compelli, ad ſuam vendendam, & quomodo. H. 310.
Domum vicini igne inuadente, an poſſit, qui periculum timet, propria authoritate demoliri. I. 310.
Dotalis fundi arbores vi ventorum deiectæ an pereant marito. D. & ſequ. 221.
Dominus fundi in expellendis animalibus paſcentibus, quomodo ſe gerere debeat? I. & ſeq. 267. A. & ſeq. 268.
Dominus paſcuorum quam actionem habeat in animalia paſcentia. B. & ſeq. 271.
Dolus. Vide fraudem.
Duces militiæ. Vide militiæ.
Duellũ an in aliquo caſu ſit permiſſum. I. 137.
Duellum. Vide Monomachia.

E

Ecclesiastici Prælati poſſunt, & debent veſtium prohibere luxum. B. & ſeq. 184. A. & ſeq. 185.
Eccleſiaſticæ res, quæ ſunt de iure patronatus quid requiratur, vt poſſint ab Epiſcopis, Abbatibus, &c. dari in emphiteuſim. k. 221. H. & ſequ. 222.
Eccleſiarum in ædificatione quid ſeruãdum. I. & ſeq. 293. A. 294.
Eccleſiæ incæptæ ingrediens ſolum an gaudeat immunitate eccleſiaſtica. A. & ſeq. 294. Quid ſi indirutam. B. ibidem.
Emancipatio diuerſimodè conſideranda tàm in fauorabilibus, quàm in odioſis. B. & ſeq. 173.
Emancipatio quibus caſibus redeat in patriam poteſtatem. C. & ſeq. 174.
Emancipatio tacita quomodo cognoſcatur. I. & ſeq. 173.
Emancipatio an fieri poſſit ad vnicum actum. B. & ſeq. 174. Eius commoda. ibidem.
Emphiteuticarij coloni qui? G. 213. Ad quid tenentur? ibidem. H. & ſequ. 214.
Emphiteuticus contractus diuerſus à locatione. I. 213. & nominatus. K. ibidem. requirit ſcripturam. H. 213.
Emphiteutica penſio non minuitur ob ſterilitatem. A. & ſeq. 214. Limitatio. C. ibid.
Emphiteuticorum eccleſiaſticorum, & laicorum differentia. E. & ſeq. 214. E. 218.
Emphiteuticarij volentes melioramenta alienare, quid ſeruare debeant? H. & ſeq. 214. A. 215.
Emphiteuta alienans non requiſito domino directo, vel tantùm vno è duobus, vel vnam tantùm partem fundi, quam pœnam incurrat. E. & ſequen. 215. E. 217. Limitationes. I. & ſeq. ibid. A. 216. E. & ſeq. 217.
Emphiteutæ in ſolidum an poſſint rem diui-

diuidere ſine requiſitione domini directi. I.& ſequ.216.
Emphiteuta an poſſit ſuper fructibus cenſum conſtituere? k. 216.
Emphiteuticam rem hypothecans cum conſenſu domini, an hypotheca duret poſt mortem obligantis. B. 217. Quid ſi ſine conſenſu. ibidem.
Emphiteuta an poſſit ſine domini conſenſu promittere de re vendenda, vel pacti vigore retrouendere. C. 217.
Emphiteuta donans an caducitatis pœnam incurrat, etiamſi ſeruitutem cõſtituat. D. 217.
Emphiteutę dominum directum expellentis pœna. H. 217.
Emphiteuta ſine domini licẽtia an poſſit rem emphiteuticam permutare. I.& ſequ.217. Vel dare ſibi reſeruata penſione. H. & ſequ. 218.
Emphiteuſis eccleſiaſtica an cum coniuge communicetur? B.& ſequ.218. An ſi ſit laicalis? C. 218.
Emphiteuta negans, ſe eſſe talem, quam pœnam incurrat. C. 218. Limitationes. D ibid.
Emphiteuta non ſoluens canonem, in quibus caſibus excuſetur, vt res non cadat in commiſſum. F. & ſeq. ibidẽ.
Emphiteuta arbores fructiferas incidere non poteſt. k. 219. Pœna. 220. Ratio pœnæ. B. & ſeq. 220.
Emphiteuta ſi domum deuaſtauerit, in quam pœnam incurrat. ibidem.
Emphiteutici fundi arbores ventorum vi deiectæ cuius ſint. A. & ſeq. 221.
Emphiteutica cõceſſio eſt propriè alienatio. H. & ſeq. ibidem.
Emptor, pacto habito, de retrouẽdendo, colono ſtare debet. E. 205.
Emptor donatarius, & particularis ſucceſſor ſciens, rem ſibi deuenientem eſſe locatam, ſtare debet colono, & quare. A. & ſeq. 206.
Epiſcopi ſucceſſor an, & quando teneatur ſtare colono. A. & ſequ. 204.
Equites. Vide milites, & militum.
Error impediens matrimonium debet eſſe in ſubſtantia. C. 56.
Eſſentia non variatur per accidentia. K. 8.
Eſus carnium quàm deteſtandus. G. & ſequen. 435. A.& ſequen. 436.

F

FAcultatis, & actus differentiæ. E. & ſeq. 541.
Familiæ ſub nomine quid veniat? E. & ſequ. 89. A. ſequ. 90.
Fauni hiſtoria. G. & ſeq. 7. I. 8. k. 9. B. & ſeq. 10.
Faunis an dandum baptiſma. G. & ſeq. 8. E.& ſeq. 9. G. & ſequ. 10.
Filij ſolent mores parentum imitari. I. & ſeq. 50. A. & ſequent. 51.
Filij parentum pulchritudinem ſolent referre. G.& ſeq. 53.
Filij, diuortio, facto à quo ali debent, & apud quem coniugum remanere. E.& ſeq. 101. A. & ſeq. 102.
Filiorum nomine an veniant baſtardi? B. & ſeq. 105.
Filiorum variæ ſpecies. E.& ſeq. 105.
Filius, vt talem ſe eſſe probet, quid debet ſeruare? A. & ſeq. 106.
Filiatio quomodo probetur? F. & ſeq. 106. 107. 108. vſque ad 111.
Filij adulteræ. Vide adulteræ.
Filius quot modis dicitur legitimus, & naturalis. B. 116.
Filiorum ſimilitudo. Vide ſimilitudo ſeminis.
Filius in quibus caſibus oſtendere debet ſe eſſe legitimum, in quibus non? D. & ſeq. 116. A. & ſeq. 117. A. & ſeq. 118.
Filius eius, quæ ſtatim, mortuo marito, nupſit, & poſt decimum menſem peperit, cuius viri cenſendus? E. & ſeq. 121. A. & ſeq. 122.
Filij legitimi, & naturales tantùm qui ſint? B.& ſeq. 139. Quid dicendum quoad ſucceſſionẽ tàm patris, quàm matris, tùm actiuè, tùm paſſiuè. I. 139. per totum 144.
Filij tenentur obedire parentibus. A. & ſeq. 153.
Filiorum inobedientium olim pœna. D. & ſeq. ibidem.

Filij tenentur præstare artificialia, & obsequialia parētibus opera. G. 153. Quid si nolint. H. ibidem. Vel excipit alimenta. ibidem. Vel est emancipatus. I. 153. An ad talia præstanda possit petere salarium. K. ibidem.
Filius mercatoria bona paterna administrans, an petere salarium possit? A. & seq. 154.
Filio an competat defensio contra patrem. C. & seq. 154. Exemplum Alexandri. E. ibid.
Filio in quo casu competat, vim vi repellere contra patrem? F. & seq. 154. Quid si in repellendo excedatur? A. 155.
Filius in quibus casibus possit patri necem inferre? B. & sequ. 155. Quid secundum ius canonicum? G. 155.
Filij non possunt compelli à patre ad peccaminosa atrociora, & ad matrimonium contrahendum. H. & seq. 155.
Filij, sine patris consensu, contrahere matrimonium possunt. A. & seq. 156. An aliquando peccent sic contrahēdo? B. ibidem. An ita contrahentes possint exhæredari. D. & seq. 156.
Filiorum pietas, & amor erga parentes. H. 156.
Filij emancipati, negantes patri alimenta, sunt homicidæ, & amittunt beneficium emancipationis. I. & seq. 156. Et non potest sine Principis rescripto emancipari. k. 156. Et legitimatus redit ad primum statum. A. 157.
Filij tenentur præstare alimenta patri impio, bannito, hæretico, non autem Reipublicæ inimico. B. & sequ. 157.
Filio, vt subueniat patri summè egenti, conceditur egressus à Religione. E. 157.
Filius, vbi pater eget, Religionem ingrediens peccat. ibid.
Filius ingratus priuari successione potest. F. & sequ. 157.
Filij quibus ex causis extra paternam domum cōmorari possint? D. & seq. 159. Ampliatio. A. 160.
Filiorum studentium libri à patre empti, an in successione, cum alijs fratribus diuidendi? B. 161.
Filiæ cum causa matrimonij tàm monachatus possunt petere à patre dotem. D. & sequ. 161. An idem conueniat filio, si aliàs vxorem non reperiat? F. 161. Et qua differentia emancipato, & in potestate existenti? H. & seq. ibidem.
Filio, volenti sacros ordines suscipere, an teneatur pater dare patrimoniū? I. & seq. 161. A. & seq. 162.
Filijs, volentibus matrimonium contrahere, an supra legitimam pater dare teneatur? G. 161.
Filius familias, vt in iudicio agere possit, quid requiratur? C. & seq. 167.
Filius patrem in ius vocando, an egeat venia? H. & seq. 168.
Filij instrumento contra patrem an cōcedatur via exequutiua, & etiam cōtra Socerum? H. & seq. ibid.
Filiorum vtilitates ex patria potestate. H. & seq. 171.
Filia, contrahens matrimonium, an liberetur à patria potestate? G. & sequ. 172. An possit, patre adhuc viuente, testari? H. ibid.
Fideicommissarius, in locatione per heredem grauatum facta, colono stare debet. H. & seq. 205. Ampliationes, & rationes. ibid.
Fideiussor pro obligato ad tempus, data prorogatione, sine voluntate fideiussoris ad nihil tenetur. B. 209.
Fisci successor tenetur stare colono, & quare? B. & seq. 205.
Fiscus non tenetur stare colono. C. 205. Limitatio. D. ibidem.
Fisci probationes fauorabiles in vulneratis. C. & seq. 357.
Fraus, culpa, dolus, varijs sumi possunt modis, & quæ sint? A. & seq. 250. Et ibi de casu fortuito. I. & seq. ibid.
Fulloniæ artis inuentor. I. 178.
Fullones qui, quæ agant, quæ illorum merces, quæ actio? k. 178.
Fullo, ob imperitiam excessum committens, ad quid tenetur? A. 179.

Fullone veſtimenta amittente, quæ actio competat domino? B. & ſeq. ibid.
Fullo qua actione teneatur, ſi apud ſe veſtimenta à maribus, &c. corrodantur, vel permutauerit, vel alienauerit, vel in proprios deſumpſerit vſus? E. 179.
Fulloni prohiberi poteſt, ne fontis aquã contineat, vel inficiat. F. 179.
Fulloni in domo vſufructu legata, an permiſſum fullonium exercere? G. 179.
Fulloni, murice, vel purpura colorare pro priuatis prohibetur. G. ibid.
Fundum locatum eodem reſtituere modo neceſſe eſt, locationis ſicut tempore erat. F. & ſeq. 207.
Furis inſtrumentorum agriculturæ pœnæ. D. & ſeq. 239.
Furti, & damni differentia. 204.

G

GAllorum Regi an competat titulus Maieſtatis? A. 16.
Generatio humana quomodo ſequi deberet, ſi Adam non peccaſſet. B. 25.
Genua ad quam Reipublicæ ſpeciem ſpectet. G. & ſeq. 16.
Gulæ mala. k. 28. A. & ſeq. 29.

H

HAeres, promittens reſtituere ſpurio, an debeat ſtare promiſſis? k. & ſeq. 147.
Hæres defuncti Prælati non tenetur de euictione. E. 204.
Hæres Prælati renunciantis tenetur de euictione. F. 204. Vel ſi beneficialia bona, vt libera locationi, vel fideiuſſioni pro locationis euictione fuerint data. ibidem.
Hirci Zelotypi hiſtoria. I. 8.
Hypothecari an poſſit res emphyteutica? B. 217.
Hypothecata animalia pro paſcuis. A. & ſeq. 271.
Hiſpaniarum Regi competit Maieſtas, & quare? k. 15. ibid.
Hominis communis definitio. C. & ſequent. 6.
Hominis variæ, & elegantes deſcriptiones. E. & ſequ. ibidq.
Homo dicitur Microcoſmos. A. 7. quare? E. & ſequent. 12. Elegantius. I. & ſeq. ibid. A. & ſequ. 13. Excellentia eiuſdem. ibid.
Hominis communis definitio à Baptiſta Van-Helmont impugnata. A. & ſeq. 17. Ipſius definitio profertur. Ibid.
Hominis definitio Van-Helmont impugnatur. Vide Van-Helmont, ac E. & ſequen. 8.
Homo ad Dei imaginem creatus. G. 13.
Hominis poſt peccatum damna. H. 13. A. 14.
Hominis per Chriſtum redẽpti excellentia. H. & ſequen. 13.
Hominis miſeriæ. A. 14.
Homo primus Mundi Princeps. C. 25. Eius originis, & compoſitionis ſententiæ variæ. D. & ſeq. 25. Partes eſſentiales phyſicæ. E. & ſeq. ibidem.
Homo cur de limo terræ creatus, rationes multæ? F. & ſeq. 26.
Homo cur potiùs, quàm Angelus dicatur ad imaginẽ Dei creatus. k. 26. A. & ſeq. 27.
Homini alio modo, quã Angelo Deus miſericordiam impertitur. C. & ſeq. ibidem.
Hominis, & Angeli criminis inæqualitas. D. & ſeq. ibid.
Homo magis coniugale, quàm politicum, ſeu ciuile animal eſt. F. & ſeq. 46.
Honeſtas impedit matrimonium: quid ſit? F. & ſeq. 56. Vſque ad quem gradum pergat? H. ibidem.

Ignis

I

IGnis conſideratio quàm neceſſaria Chimicis. H. & ſeq. 407.
Ignis quotuplex? K. ibid. A. & ſeq. 408.
Alia apud Chimicos diuiſio. D. & ſeq. ibid.
Ignis nomen quomodo aqua aſſumat? A. & ſeq. 409.
Ignis qui intrinſecus, qui extrinſecus. B. & ſequen. 409. Vtriuſque munera. D. & ſeq. ibid.
Ignis extrinſecus non benè à Chimicis adminiſtratus, quæ pariat damna? F. & ſequ. ibid.
Ignis gradus, & puncta, qui, & quotuplices? G. & ſeq. ibid.
Ignis ſecundùm Van-Helmont conſiderationem. A. & ſeq. 410.
Ignis nomina à Chimicis occultata. C. & ſeq. ibidem.
Ignem verum omnium rerum principium aliqui exiſtimauerunt, & quomodo? H. & ſeq. 410. A. 411.
Ignorantia iuris ciuilis quos excuſet? C. & ſeq. 195.
Imaginatio in filiorum ſimilitudine. Vide ſimilitudo.
Impotentia coeundi quotuplex, & quando, ac quomodo matrimonium impediat? I. & ſeq. 56.
Impotentia viri quomodo probetur? A. & ſeq. 120.
Inceſtuorum pœna. D. & ſeq. 145.
Incantationes. Vide Sortilegijs.
Indorum mos in coniugijs faciendis. k. 47.
Infidelis, qui extra originis Ciuitatem baptiſmum ſuſcipit, cuius ciuitatis dicitur ciuis. I. & ſequent. 22. A. & ſeq. 23.
Infirmis, & pauperibus olim quomodo conſultum, & ſe tales fingentibus, quæ pœna? D. & ſeq. 199.
Inquilini, qui dicantur? K. ibid. & ſequ. 200.
Initium anni in agricultura eſt, cum fiunt noualia, quare? B. & ſeq. 204.
Inſtrumenta Agriculturæ furantes quibus pœnis ſubiaceant? D. & ſequ. 239.
Inſtitutor an teneatur ex facto inſtituti? F. & ſeq. 488.
Interdictum contra ædificia non iure factum. D. & ſeq. 299. Quod vi, aut clam. ibidem.
Infamia quomodo tollatur? H. & ſequ. 465. Quando quis dicatur infamis? 466. A.
Inuitus non fit legitimus, niſi per ſubſequens matrimonium? H. 129.
Iudex quomodo ſe gerere debeat patre negante aliquem ſuum filium eſſe? B. & ſeq. 160.
Ius Laudemij. Vide Laudemij ius.

L

LAnificium à nobiliſſimis vſitatum. G. & ſeq. 177. Eius exempla, & laudes. ibidem. Hiſtorica. F. & ſeq. ibidem.
Lanificij partes materia, & inſtrumenta. E. & ſeq. 178.
Lapidis Philoſophorum vires à Chimicis ſomniatæ. A. & ſequ. 414. Reijciuntur eorum deliramēta. A. & ſeq. 416. A. & ſeq. 417.
Latrocinia, ab Ariſtotele excuſata, impugnantur. E. & ſeq. 438.
Laudemij ius perſolui debet integrè, & fraudans, quam pœnam incurrat? I. & ſeq. 218.
Laudemij ius quibus caſibus perſoluēdus, & quibus non? A. & ſequ. 219.
Legitimatio perſonę in iudicijs. D. 117.
Legitimorum, & naturalium nomine qui veniant? E. & ſeq. 125.
Legitimatio quot modis fiat. k. 125. E. & ſeq. 128. H. & ſeq. 131.
Legitimatio per reſcriptum Principis, quando cenſetur ſubreptitia? B. 129. Quando vera. C. ibid. Quæ ab ipsā requirantur? F. & ſeq. 131.
Legitimati per reſcriptum Principis, propter ingratitudinem, perdunt tale beneficium. H. 129. Non dicuntur

legitimè nati, non recipiunt honores, & officia, etiam ecclesiastica, nec ad nobilitatem, & feudum, nec possunt querelare inofficiosam donationem; item nominantur infames, nec datur bonorum societas inter coniuges, nec patri succedunt, si postea legitimi nascantur. A.130.H.& seq.128. Secùs dicendum in legitimatis per subsequens matrimonium. ibid.& G.131.G.& seq.126.B.& sequent. 127.

Legitimatio per subsequens matrimonium, quæ requirat? G. 131.

Legitima debet post mortem Patris dari. F.162. Quid si filius Iudæi catholicus factus sit? G.162. Quid si pater habitum regularem assumat. F.162. Vel pater bona sua dissipet, vel sit bannitus, vel bona publicentur. ibidem.

Læsæ Maiestatis crimen non reuelans, vel reus, ad diuortium compellitur. K. 98.

Legis remedium pro expellendo emphyteuta. G. 217.

Legis transgressio. Vide statuti.

Legatum alicui relictum sub nomine officij, vel artificij, tempore testamenti habiti, si post mortem testatoris officium, vel artificium mutetur, an teneat? B.& seq 433.

Libertas quid sit. A. & seq. 541. Eius priuilegia ex k.542. ad C.548.Quot modis à redimēte simplicitèr cēseatur data. I. & seq.545.

Libertatis fauore, annus inceptus habetur pro completo. A. & sequ.548.

Libri empti à patre, filioque, studij causa, dati non diuidendi cum alijs fratribus. B.161.

Ligamen impedimentum affert matrimonio, & quid sit? F.56.

Lis quibus in casibus interesse patrem inter filiumque potest. E. & sequ. 168.

Locatio, & locator, qui sint. G.& seq. 200. Eius effectus. k.200.A.& sequ. 201. Requisita. A.ibid.

Locator an possit à fundo expellere cōductorem, non soluētem pensionem? E.& seq. 201. An propria authoritate. G.ibidem.

Locator pro vsu proprio vrbano potest è prædio conductorem expellere H. & seq. 201. An idem fieri in rustico valeat. ibidem.

Locator, quando non teneatur stare colono, interesse præstare debet conductori. B.202.

Locator, qui est successor particularis, an teneatur stare colono? C.& sequ. 202.

Locator, qui est successor particularis, si conductio durat ad medium tempus, idest ad annum, tenetur stare colono. D. & seq. 202. A. & sequ. 203.

Locata re, à locatore hypothecata, successor tenetur stare colono. G.& seq. 204.

Locatoris successor. Vide Successor locatoris.

Locatori animalium, si hæc periculum incurrant, quid probandum incumbit contra conductorem. E. & sequ. 253.

Locator, vltra periculi ratam, lucrum accipiens an peccet, & restituere teneatur? D. & seq.256.

Ludētes aleis an idonei esse testes possint, quæ alearum ex ludo mala? F. & seq.340.A.& seq.341.

M

MAcedonibus prohibitus vestium luxus. k.185.

Magistratus curam habere debent de seminerijs, & noualibus faciendis. D. 193.

Mandræ stiuilia expignorari non possunt. B.273. Limitatio. ibidem.

Malleolos, si adhuc rādices non emiserint, euellens, vel cedens, an arborum furtim cæsarum pæna teneatur? C. & seq.240.

Manumissio quid sit, vnde dicatur, & quo-

quomodo fiat? G. & ſeq. 565. Vide Serui.
Manus iniectio, quæ, & quotuplex? D. & ſequ. 265. Quando eſt tacita, quid fieri debet? F. ibid. Pro quo prerio adiudicari animal debeat? G. ibid.
Manus iniectio quid operatur, ſi animalis partus in tertij repertiantur poteſtate? H. & ſeq. 265.
Matrimonium contrahere volens, nec nimis pulchram, nec nimis turpem, quærere ſponſam debet. I. & ſeq. 51. A. & ſeq. 52. I. & ſeq. ibidem. D. & ſeq. 54. A. & ſeq. 55. At ſi alterutrũ eligere neceſſe eſt, quam eligat pdtiũs, pulchram, an deformem? B. & ſeq. 52.
Matrimonij contrahendi regulas ſecũdùm Aſtrologos. D. & ſeq. 55.
Matrimonij impedimenta. I. & ſeq. ibid. A. et ſeq. 56. Explicantur. C. & ſeq. ibidem.
Matrimonium quid? H. 66. Cur dicatur tale? D. 67. An requirat eſſentialitèr carnalem copulam? I. & ſeq. 66. A. et ſeq. 67. Quotuplex ſit? E. & ſequ. ibidẽ. Vt ſit conſummatum, quæ requirantur. k. 67. Eius ſignificationes. A. & ſeq. 58. Eius duplex finis. B. & & ſeq. ibid.
Matrimonium. Vide Coniugij.
Matrimonium quomodo, & quando per ingreſſum Religionis diſſoluatur? F. & ſeq. 67.
Matrimonij petendi ius quibus modis amittatur? D. & ſeq. 68. A. & ſeq. 69.
Matrimonij dubitans de validitate, an poſſit petere? G. et ſeq. 66.
Mater poteſt filiorum opera locare. B. 165.
Mammillæ fœminarum an veniant nomine membri? F. 363.
Manus etiam aridæ membri nomen habent. F. & ſeq. 362. Eorum munus, & vtilitates. G. & ſequ. ibidem. Quid de pedibus? k, ibidem. A. & ſequ. 363.
Medici, & Medicinæ finis. k. 31. A. & ſeq. 312. Nobilitas. B. & ſeq. 312.
Medicina cur dicatur donum Dei? D. & ſeq. 312. Eius neceſſitas. F. et ſeq. ibidem. Eius ſectatorum triplex genus. I. & ſequ. ibidem. Tria malorũ genera reſpicit, & quæ? A. & ſequ. 313. Eius tractatus nouem, & qui? D. & ſeq. 313.
Medici empirici qui? B. 313. Methodici qui? A. ibid. Dogmatici qui? B. & ſeq. ibidem.
Medica Phyſiologia eſt naturę examen, & quomodo? D. 313.
Medica Phyſiologia quomodo circa morbi affectus verſetur? E. 313, F. & ſequ. ibidem. Quomodo circa morborum origines occupetur? G. & ſeq. 313.
Medica pars Simiotica, quando ex ſignis valetudinem, aut morbum inueſtiget? H. et ſeq. 313. Partem affectam, periodos, &c. I. & ſeq. ibid. Iſtius partes, excellentia. A. & ſequ. 314. Præſagia vnde deſumat? B. & ſeq. ibidem. Qui dies ſint Critici? D. & ſeq. ibid.
Medica pars Dietetica, quæ ſeruare debet? H. et ſeq. 314. A. & ſeq. 315.
Medica pars Hygienia, quæ habet pro ſcopo ſanitatem, quomodo alimenta adminiſtrare debet? A. & ſequ. 315. Et quid reſpicere? E. & ſeq. ibid.
Medica pars Therapeutica vniuerſalis, & particularis. G. 315. Quæ, & quomodo reſpiciat? H. & ſequ. 315.
Medica pars Therapeutica particularis dicitur pharmaceutica, & quæ medicamenta miniſtret? k. 315. Vnde, & quomodo? A. & ſeq. 316.
Medicinæ remedijs, quando locus eſſe non poteſt? B. & ſeq. 316. An ideò dicẽda ſit medicina fallax. D. & ſeq. ibidem.
Medicorum inconſideratione, quæ mala eueniant? I. & ſeq. 316. A. & ſeq. 317.
Medicus, quæ cœleſtia ſigna, & aſpectus in medicinis propinãdis debeat cauere, ne vomitus excitetur? B. & ſeq. 317.
Medicus, in medicinis exhibendis, tempus, ſigna, aſpectus, modum, &

humorum purgationem, ac ſpecialia debet ſigna curare. C. & ſequ. 317. Corporis potẽtias, ſuperioribus moderatas è cauſis, & quomodo? F. & ſeq. ibidem.

Medici, materia turgente: Planetarum diſpoſitioni minimè ſtare debent, & qomodo? K. 317. *A.* & ſequ. 318.

Medici quomodo poſſint ex planetis, ſignis, eorumque aſpectibus humorum differentias, iuuamina, mortis, & vitæ, ſalutiſque prænoſcere euentum? F. & ſeq. 318. A. & ſeq. 319. A. & ſequent. 320. A. & ſeq. 321.

Medici cur multoties ægroti ſanitatem non conſequuntur. Vide, Sanitas impeditur.

Medici debent diligentiſſimè examinari, & an reprobari examinati poſſint? A. & ſeq. 326. Quot debent per annos in ſtudio, & practica verſari? D. ibidem. Quid facere, & ſcire in medicamentorum conueniat compoſitione? E. & ſeq. ibid.

Medici iurant Deo, Eccleſiæ, & Legi ſeruituros, ac proximorum ad vtilitatem incubituros. H. 326. Præceptorem loco patris habituros. I. 326. Aegrotis omni conatu ſuccurſuros. K. ibidem. Nullum venenum, vel nocuum, vel fœtum interimens daturos; ſed omnes, vt filios proprios curaturos. A. & ſeq. 327. Nemini ſcandalum illaturos. C. & ſeq. ibid. Fore ſecretos. E. ibidem. Socium in arduis non recuſare, immò petere. F. ibidem. Nulli ſocio medico, inuidere, detrahere, &c. G. & ſeq. ibid. Noctu, interdiuque neceſſarijs rebus fore vt ſtudeant. I. ibidem. Prothomedico obeditiros, obſequuturos, adiuturos venientem. K. ibidem. A. 328. Aleis non luſuros, cum malis non conuerſaturos. A. ibidem. Diligentes fore, vt periculoſis in morbis ægroti Eccleſiæ Sacramenta recipiant, & teſtentur. B. & ſeq. 328. Omnia Chirurgiæ inſtrumenta apud ſe habituros. C. & ſeq. ibidem. Se honeſtos, non detractores fore, ac ſemper Deum præ oculis habere. D. et ſeq. ibidem.

Medici non debent, ſine vrgenti neceſſitate, ægrotos expeuſis grauare, præcipuè, vt Pharmacopæis placeant. F. & ſeq. 328.

Medicus tenetur, reuelare ſecretũ medicamentum in bonum ægrotãtium. B. & ſeq. 329.

Medicus quomodo ſe gerere debeat circa dietam cum infirmo? F. et ſeq. 329. Et quomodo circa eſum carniũ diebus prohibitis. K. ibid.

Medicus nõ tenetur parcere labori, nec ſtudio pro ægrotantium neceſſitate, & ſalute. k. 329. *A.* & ſeq. 330. Quomodo teneatur ad reſtitutionem? ibidem.

Medici mercedes circa exactionem, quomodo ſe gerere in cõſcientia debent? D. & ſeq. 330.

Medicorum auaritia quomodo à iure correpta? G. & ſeq. 330.

Medico minitante, vel pactitante, ſe nolle mederi ægroto, niſi eius promittat filiam ſe *in vxorem* acceptaturum, an vim habeat matrimonium? I. & ſeq. 330. A. & ſeq. 331.

Medicus quam obligationem habeat circa pauperes, & eos quibus manualis merces non eſt. D. & ſeq. 331. Quid agat cum eo, qui habeat, & ſoluere minimè velit. I. & ſeq. 331. *A.* & ſeq. 332.

Medicus à publico conductus, an poſſit à diuitibus accipere mercedem, & an merces Medicorum funebris habeat priuilegium actionis, & in illa comprehendatur? B. & ſequ. 332. Quid de mercede, ſi incurabilis extet morbus? E. & ſequ. ibidem.

Medicus veneniferis vti non poteſt, & quomodo? G. 332. Pœnæ. k. ibidem. A. & ſequ. 333.

Medicus, abortum afferentem, dans potionem, quibus ſubiaceat pœnis? C. & ſeq. 333. Phlebotamans grauidã. G. & ſeq. ibidem. Vel ei purgantia, præbens medicamenta. H. & ſeq. ibi.

Medicus ob prægnantis ſalutem, anvaleat medicamenta dare, ex quibus ſequatur abortus? k. 333. A. & ſeq. 334.

Medicus an ſoporiferis vti poſſit, & quanta eius fidelitas debeat eſſe? E. & ſequ. 334. F. 335. An dubia adhibere medicamenta poſſit? I. & ſequ. 334. H. & ſeq. 335. Quid conſulere in animæ ſalutem valeat? C. ibidem. An morbum protrahere, ſalutaria negligere, contraria exhibere, vel neceſſaria retardare ſine peccato, & reſtitutionis obligatione? G. 335.

Medicum quam deceat morum probitas, abſtinere ſuperfluis è verbis. H. & ſequ. 335. Confeſſario ſit ſimilis. A. & ſeq. 336. Alterius Medici iuſtam ſententiam cogitur ſequi, an id ex inuidia negligens faciat contra iuramentum? E. & ſeq. ibidem. Mala, quæ inde ſequantur. G. & ſequ. ibidem.

Medico quàm neceſſaria Anatomia. k. 336. A. & ſequ. 337. Vide Anatomia.

Medici quomodo, & in quibus tenentur Prothomedico obedire, & ei auxiliari? E. 340.

Medicis quàm pernicioſus ludus alearum, & cum luſoribus, & malè morigeratis conuerſari? F. & ſequ. 340. D. & ſeq. 341.

Medici ne ſint negligentes, an peccati rei ſint, ſi ante ſanitatis ſtatum relinquant ægrotum? F. & ſeq. 341.

Medici an poſſint diſcedere à loco infecto. H. & ſeq. 341.

Medici quàm grauitèr obligẽtur, infirmos ad Sacramenta percipienda diſponere, an in qualibet infirmitate. K. 341. H. & ſeq. 341.

Medici quàm benè callere philoſophiã debent, theoricam, & practicam? F. & ſeq. 342. Morales etiam virtutes, & philoſophiam. G. ibidem.

Medicis Fortunæ nomen ad quid proſit? H. & ſeq. 342.

Medicinæ diuiſio. k. 342. A. & ſequen. 343.

Medela à Deo ſperanda. B. & ſequ. ibidem.

Medendi virtus in aliquibus hæreditaria. D. & ſequ. ibidem. Exempla. ibidem.

Medicus medicinæ lucrum an acquirat patri? G. & ſeq. 343. An eum fratribus diuidendum. ibidem.

Medico in medio legendi curſu moriẽte, vel medendi, an debeat hæredibus conſtitutæ rata mercedis dari? I. & ſequ. 343.

Medicus pactitatam mercedem cum infirmo, ſi conualeſcat, & recidiuus ſit, an conſequatur? A. & ſequent. 344.

Medicis in iure, quæ fides adhibenda? E. & ſeq. 344. Quid ſi tantum vnus ſit. H. & ſeq. ibidem. Quid ſi ſint diſcordes, vel multi imperiti? K. ibid. A. & ſeq. 345.

Medici peritiores, non obſtante peritorum, & publicatorum publicatione an poſſint examen ſubire? C. & ſequ. 345. Ampliatio. ibidem.

Medicorum iudicio prolata ſententia, an iudicatam tranſeat in rem. F. & ſequ. 345.

Medici, vt monialibus medeantur, quibus indigeant? H. & ſeq. 345.

Medicus Chirurgus. Vide Chirurgus, vel Chirurgia.

Medico non Chriſtiano vtentiũ pœnæ. C. & ſeq. 368.

Medici nil à Pharmacopæo accipiant. H. 381. Nec ad eos iuuandos, ægrotos grauent. I. & ſequ. ibidem.

Medicis ſocietas cum Pharmacopæis prohibita, & quomodo? k. 381. A. & ſeq. 382.

Medicis pharmacopæam exercere cur vetitum? E. & ſeq. 382. A. & ſequ. 383.

Medicamen ſimplicitèr quid ſit? C. et ſeq. 383. Quid alimentoſum? E. et ſeq. ibid. Vtriuſque differentia. ibid. Eorumdem, & venenoſorum diſcrimen. G. & ſeq. ibidem

Medicamentum ſimplex quod, quodue compoſitum. I. & ſeq. 383. A. et ſequ. 384.

Medicamenta vnde ſumantur? B.384.
Eorum cognitio, in quo conſiſtat? B. & ſequ.ibid.
Medicamenta aliqua cõpoſita dur ſimplicia vocentur? C.& ſeq.284.
Medicamenta compoſita cur adinuẽta? E. et ſeq.384.
Medicamenta chimica. Vide Chimici, chimica.
Medici pro rerum, temporum, morborum, corporum, atque qualitatum differentia, nunc chimica, nunc pharmacopæa vti debent. C. & ſeq. 400.
Medicinam omnes ad morbos vniuerſalem dari non poſſe probatur. B. et ſeq.405. ad A. et ſeq.417.
Medicamenta ſimplicia cui planetæ ſubijciantur, moduſque illa cognoſcendi? C.et ſeq.418. A. 219.
Membri mutilati debilitati, et abſciſſi differentiæ. C. et ſeq. 358. Iura ſtatuta. ibidem.
Membri nomine an veniat digitus? H. et ſeq.358.
Membri nomen, quæ corporis partes ſortiantur? K.358. A. et ſequ. 359. A. et ſeq. 360. Quid de naſo? E. et ſeq. ibidem. A. et ſeq.361. Quid de auribus? B. et ſeq. 361. Quid de labijs? F. et ſeq. ibid. Quid in iure? H. ibid. Quam vtilia homini. I. et ſeq. ibidem. Quid de barba? A. et ſeq. 362. Dentibus, manibus, pedibus? E. & ſeq. ibidem. A. et ſequ. 363.
Membrum an ſit penis? C.363. Teſtes? D. ibid. Illos reſcindentium pœna ibid. Eorum vtilitates. E.ibid.
Membrum abſcindens, vel debilitans ad quid tenetur? F.et ſeq. 363.
Mercurij Chimici vires. E. et ſequen. 402.
Mercenarij qui, et ad quid tenentur? F.et ſeq. 243.
Metallorum trãſmutationes ſecundùm Chimicos, earumque modi varij. A. et ſeq.419. A. et ſeq.420. A.et ſequ. 421. Idem proſequitur ænigmaticè. A.et ſeq.422.
Militia eſt vita hominis ſuper terram, quomodo? D. et ſeq.437.
Militum electio qualis eſſe debet, et quorum? A. et ſeq.458.
Milites ex delectu an voluntarijs præferantur? A.et ſeq.459.
Miles vnde dicatur? F.et ſeq.459.
Militum diuiſio, ac exterorum, et mercenariorum defectus. G.et ſeq.459. A. et ſeq.460.
Militibus an regio, in qua naſcuntur aliquid boni afferat? B. et ſequent. 460.
Milites qui mercenarij, et qui auxiliarij, et quibus potiùs fidendum? H. et ſeq.460. A.et ſeq.461.
Militiam eligunt flagitioſi. D. ibidem. An militiam ſequens colonus eſſe poſſit? G. et ſeq. 463.
Miles miſſus an ſit admittendus? I. et ſeq.ibid. A.et ſeq.464.
Miles qui dicatur honeſtè miſſus, et qui ignominiosè? D.et ſeq.ibid.
Militiam ingrediens, vt in lite fortior fiat aduerſario, an, et quando exauthorandus? E. et ſeq.464.
Miles membris debilitatus non admittitur, et quid, ſi pater filium ad hoc ſcriò debilitauit? G.et ſeq.464. Quid de habente vnum teſticulum? ibidẽ.
Militis conditiones è forma, ſtatura, et complexione. H. et ſeq. 464. A. 465.
Militiæ an ſit adſcribendus, qui metu criminis in militiam ſeſe recepit. A. et ſequ. 465. Et an de tali crimine à Iudice in militia ſit puniendus? B. et ſeq. ibid.
Miles an eſſe poſſit, maleficos parentes nominans, vel infamiæ nota laborans. D. 465. Quomodo infamia tollatur? H. et ſeq. ibid. A. et ſeq. 466.
Milites Sancti Sepulchri, eorum origo, et inſignia. D.et ſeq.ibid.
Milites de auis, et eorum origo. F.et ſeq. ibidem.
Militum Calatrauæ origo, priuilegia. H.& ſequen.ibid.
Militum Alæ origo, et inſignia. A.467.

Mi-

Militum de Alcantara origo, et priuilegia. B. & ſeq. ibidem.
Militum Chriſti origo, & inſignia. D. ibidem.
Militum Monteſiæ origo. E. & ſequ. ibidem.
Militum D. Stephani origo, inſignia, & priuilegia. F. & ſequ. ibid.
Militum Sancti Mauritij, origo, priuilegia, inſignia, & mixtio cum Sancti Lazari militibus. H. & ſequ. ibid.
Militum S. Ioannis Hieroſolymitani, ſeu Melitæ origo, & priuilegia. k. 641. A. & ſeq. 648.
Militum Sanctæ Mariæ Theutonicorum origo, & priuilegia. H. & ſeq. 468.
Militum Diui Iacobi de Spada ordo, origo, & priuilegia. I. & ſeq. ibid.
Militum Sancti Iacobi apud Luſitanos ordo, & inſignia. B. 469.
Militum Montis Gaudij ordo. G. & ſeq. ibidem.
Militum D. Mariæ de Mercede ordo, & origo. E. ibidem.
Militum Diuæ Mariæ Glorioſæ origo, ordo, inſignia, & officia. F. & ſeq. ibidem.
Militum Sanctæ Mariæ de Monte Carmelo, ordo, origo, & inſignia. H. & ſeq. ibidem.
Militum Sancti Spiritus in Gallia origo, & inſignia. k. ibid.
Militum Immaculatæ Cõceptionis origo. A. & ſeq. 470.
Militaris diſciplina quid? G. ibidem. Eius neceſſitas. H. & ſequent. ibid. A. 471. Quotuplex? B. & ſeq. ibidẽ.
Militibus quàm neceſſarium exercitiũ. B. & ſeq. 471. A. & ſeq. 472. Ordo. ibidem. Mores. G. & ſequ. ibidem. Præmia, honores, & pœnæ. F. & ſeq. ibidem.
Militiam moderantibus quid aptius rigor, an humanitas? H. & ſeq. 472. A. & ſeq. 473.
Milites ad facinora procliues. I. & ſeq. 473. A. & ſeq. 474.
Militum agmina, & ſtationes relinquẽtium, & aliorum delictorum pœnæ. C. & ſequent. ibidem.
Milites quando vltimo ſupplicio plectendi? H. & ſeq. ibidem. A. & ſeq. 475. A. & ſeq. 476.
Militum coronæ variæ. H. ibid. Quam vtile illis præmia dare? I. & ſeq. ibid. A. & ſeq. 477. Modus in illorum diſtributione. B. & ſeq. ibid.
Militum Dux an torqueri poſſit? G. 479.
Militum priuilegia quoad teſtamenta. ex H. 477. vſque ad 479. quoad debita. D. & ſequ. ibid. quoad fratrum pacta de mutua ſucceſſione. H. ibidẽ. quoad Falcidiam. I. ibidem. quoad teſtimonium reddendum. K. ibidem. quoad donationem mœchæ factam. A. 480. quoad præmia pignori data. D. & ſeq. ibidem. quoad ſucceſſionem. C. ibidem. quoad dies feriatos. D. & ſeq. ibidem. circa equos, arma, & ſtipendia. K. ibidem. & A. 481. quoad iuris obſeruantiam. B. & ſeq. 481. quoad mulieres. I. ibidem. quoad punitionem. k. ibidem. talia priuilegia quando ſpirent? A. & ſeq. 482.
Milites huius æui, & ſtationarij, an militum priuilegijs decorentur? D. & ſeq. 482.
Militiæ Ducum munera. B. & ſeq. 483. Eorum differentiæ. E. & ſeq. ibidem. Conditiones. H. & ſequ. ibidem. A. & ſeq. 484. Prudentia. ibidem. A. & ſequ. 485. Virtus. C. ibidem. & ſeq. A. & ſeq. 186. Prouidentia. D. & ſeq. ibidẽ. Authoritas. I. & ſeq. ibid. Fortuna. K. ibidem. A. & ſequ. 487.
Militum Dux, ſiderum, ac Planetarum conſtitutiones, quomodo debeat obſeruare? D. & ſeq. 487.
Militiæ Duces ſecundarij qui? A. 488.
Militiæ fortuna, cur aliquando ſecunda, non rarò aduerſa? B. & ſequent. 488.
Militiæ minores Duces, an poſſint ſe extendere, vltra expreſsè mandata, & ad quid teneantur, ſi excedant? &

ad

ad quid Princeps eorum conditionibus, & pactis teneatur? k. & sequ. 488. Exempla. A. & seq. 490.

Militiæ, & pacis consiliarij quales debeant esse? I. & seq. 490. A. & seq. 491. Eorum differentiæ, & qualitates. H. & seq. ibid. A. & seq. 492. Forma consiliariorum. C. ibidem. Aetas. H. et seq. ibidem. A. & seq. 494. Silentium. E. & seq. ibid. Quanti valoris silentium, & secreta reuelantium pœnæ. F. & seq. ibidem. Et exempla. eodem loco. Ne sint obstinati, vt sint veridici. H. & seq. ibid. A. 195. Liberi in dicendo, nec timidi, nec qui sua dicant de re. G. & seq. ibidem. Honestæ sint vitæ. H. & seq. ibid. Non moti aliquo affectu. k. ibid. A. & seq. 496.

Miles an præferatur in consilijs Doctori. C. & seq. 496.

Missio in possessionem per sententiam Iudicis dicitur necessaria. F. & seq. 205.

Monomachia quando committatur? C. & seq. 535. Condictiones, vt infligantur pœnæ. E. & seq. *In* committentes, tolerantes, non prohibentes, &c. F. & seq. 535. A. et sequen. 536. Quàm sit contraria cui cumque ciui. I. & seq. ibid. A. & seq. 537. An illã non acceptans suo præiudicet honori? C. et seq. 537. *An* permittenda, si contrariorum oriatur exercituum, quies. I. & seq. 537. *A.* et sequ. 538. Exempla. ibidem.

Monomachia quando acceptari possit? C. et seq. 538. Quando excusęt à pœna. H. et sequent. ibid. *A.* et seq. 539.

Moderatio ciborum quantam afferat vtilitatem? B. & seq. 429.

Mulier à Deo fuit viro socia constituta. B. et sequent. 43. *I.* & seq. ibid.

Mulier an possit dici ad imaginem Dei facta, sicut vir? C. et seq. 43.

Mulier cur velo debet progredi contecta? G. 43.

Mulierum, quæ proniores in adulteria, pulchræ, an deformes? F. et seq. 53. Causæ hujus rei. ibidem. I. et sequ. ibidem.

Mulierem alienam in coitu cum vxore in abstracto desiderare, an sit peccatum. B. et seq. 54.

Mulier suens ad fugandum otium die festo, an peccet? I. 177.

Mulieres lanam appetunt, ac linum. B. 178.

Mundi partes, ipsarumque gradus. B. et seq. 293.

Muri Ciuitatis sancti, nullius in bonis, in eis non potest habitari, nec possunt ædificari, vel reædificari sine Principis venia. C. et seq. 291. H. et seq. ibidem.

Muros Ciuitatis violantium pœnæ. F. & sequ. 291.

N

NOuercæ suspectæ sunt priuignis. F. 159.

Nunciatio noui operis contra ædificia. D. et seq. 299. Quæ operatur? G. et seq. ibid. *An* sit species appellationis? H. et seq. ibid. Cur adinuenta? D. et seq. 303. Distinctio ipsam inter, et damnum infectum, et quod vi, aut clam interdictum. E. et seq. ibidem. *A.* 304. F. et seq. 305. Quotuplex sit, et quæ? ibidem. Quibus competat? *A.* et seq. 306. *An*, et quomodo procuratori? E. et seq. ibid. *An* bonæ fidei possessori? ibid. *An* pupillo, et seruo? G. ibidem. *An* vsufructuario? G. et seq. ibidem. Qui ab ea depellatur? I. et seq. ibidem. *A* quibus fieri debet? C. et sequ. 307. Quibus fieri possit? I. et seq. 306. *A.* et seq. 307.

Nunciatio quibus modis fiat, et qui sint? D. et seq. 307. *An* requiratur iuramentum, et quando? H. et seq. ibid. Eius effectus. k. ibid. *A.* et sequ. 308. *An* transeat ad hæredes? ibid. Limitatio. B. 308. Quomodo impediatur? C. ibid. Limitatio. D. et seq. ibid.

ibid. Quibus extinguitur formis? H. et ſeq. ibidem. A. et ſeq. 309.

O

OBedientiæ debitum, qualitates,& excellentiæ. G. et ſeq.557. Inobedientiæ mala. A.558.

Obſides an liceat necare?B.et ſeq.505. Diſtinctio. D. & ſeq. ibid. An eis liceat fugere, & ſi fugiant, rupta cẽſeatur fides,quod ſuper ipſis ius datur victori, ac vitæ, an ad pœnam poſſint ſe adſtringere, & adſtricti dãnari? G.& ſeq. 506. A. et ſeq. 507. A. et ſeq. 508.

Obſtetricum diſpoſitioni ſtandum, an aliqua corrupta ſit, vel virgo? C. 35. H. 374. Eius conditiones, vt poſſit in tali caſu iudicare. G. & ſequ. 35. Vſque ad C. 35. Varia quæſita. ibidem.

Obſtetricum neceſſitas. B. et ſeq. 371. A. et ſeq. 372. Fides eis adhibenda, & quando. B. & ſeq.372. F.et ſequ. 374. An poſſint iudicare de abortu, abortuſque coniecturæ? H. et ſequ. 372. A.& ſeq. 373. Vbi an tuſſis,an febris, an mors parientis, an ſecundina immatura? An fœtus non lactãs, an ater color, vel membrorum exiguitas nati, an eiuſdẽ ſollicita mors, an aures connexæ ſint ſigna abortus? A.& ſeq.374.

Obſtetricis relatio, an debeat iuramẽto confirmari? I.& ſeq.374.

Obſtetrix an relationem dare poſſit de mulieris habilitate ad coitũ, & quid ſi obſtetrix ſit virgo, vel ſterilis? k.et ſeq.374. I.ibidem.

Obſtetrix cuius ætatis eſſe debeat? H.& ſeq.ibid.

Obſtetrix naturalis partus conditiones ſcire debet. k. 374. Quæ iſtæ ſint? A. & ſeq.375.

Obſtetricibus eligendis quanta eſt adhibenda diligentia, quaſque habere qualitates debeat? E. et ſequ. 375. Pœnæ in eas, quæ partui mortem tem machinantur? F. et ſeq. ibidem. E. 377. Vel partum ſupponunt.H.& ſequ. 375. Sterilitatis, aut abortus pocula præbent. I.& ſeq. ibid. A.& ſeq.376.Ampliationes. ibidem.& k. 377.

Obſtetrix prægnanti vitæ periculum à coniunctis timenti, ob quod ſibi mortem inferre quærit, an abortus conſilium dare poſſit? G. & ſequen. 376.

Obſtetrix, quid præcipuè callere debet? H.& ſequen.ibidem.

Obſtetrix ad quid teneatur, iuramenti ratione? k.ibidem. A. & ſequ. 377. Quàm à ſuperſtitioſis remedijs abhorrere debeat? D. ibidem.k.ibidẽ. A.378.

Obſtetricis, cuius negligentia partus perit, pœnæ. G.& ſeq.377. A.& ſeq. 378. Item ſi pariens pereat? D.376. Item,ſi ſine Medici conſilio,remedia exhibeat? B. 378.

Obſtetrices, quando monſtra naſcuntur, quomodo ſe gerant? G. & ſeq. 377.

Obſtetrix qua pœna tenetur, ſi cuis pariens medicamentis pereat?B.& ſeq. 378. Si parientem ad confeſſionem non perſuadeat? C. & ſeq.ibidem.

Obſtetricum in partu errores maximè conſiderabiles. E. & ſeq.378.

Obſtetrices baptizantes in caſu neceſſitatis quid ſcire, quid obſeruare debeant? I.& ſeq.378.

Obſtetrix in extrema neceſſitate an poſſit aqua non naturali baptizare? A.et ſeq.379. An niue, aut glacie? E. et ſeq. ibidem. An in qualibet corporis parte, an in vnguibus, capillis, ſecundina, &c. H. et ſeq. ibidem. An ſi aqua aliquo inſtrumento puerum tangere poſſit, illum in vtero matris baptizare queat? A.& ſeq. 380. An vnica aquæ gutta? B. & ſeq. ibid. An aqua,ſalis è maſſa deducta? F.& ſeq. ibidem.

Occupatio ſeruat virginitatem. G. et ſeq. 29.

Officij publici ratione, qui rem cuſtodit,

dit, si intercat res probare debet, abfuisse culpam. k.251. B.252.
Officialis appellatione, qui veniat. I.et seq.433.
Ordo impedit matrimonium, et qui? F. 56.
Ordo militaris. Vide Militiæ, et Militum.
Ornatus nimius mulieris impudicitiæ signum. F. & seq.83. Vide coniugũ ornatus.
Otium fugiendum. G.et seq. 29.

P

PAcis encomia, necessitas, vtilitas. A.517. E. ibidem. A. et seq.519. Quæ pacis capitulationibus seruanda. G. et seq. 519. A. & sequ. 520. Quid agendum, si adsit pactum obscurum? E. & seq. ibid. *Adhærentes* an in capitulationibus intelligantur inclusi? *A.*& seq. 521. *An* filius, nepotes, posthumi, impuberes, naturales? I. & sequen. 521. A. et sequ. 522. Si pro se, et suis promissum. ibidem.
Pacis commendatio. H.et seq. 517.
Pacis violatę mala. D.& sequent.522. A.et seq.523. Illam violare an liceat successori in Regno, vel pupillo, quando à tutore concluſa fuit. F. ibidem.
Pax à Romanis quanti habita. H. 523. Eius priuilegia, et quæ? I. et sequen. ibid. A. & seq.524.
Pacis intuitu matrimonium contractum inter impuberes, an retineat efficaciã? B. 524.
Pacis laudum, vel compromissum, quid operari possit? G. et seq. 524.
Pacis violatoribus, quàm Deus aduersetur. Exempla. B.& seq. 525.
Pax quot modis violatur? I.& seq.525. Eius in promissione intelligitur conditio, nisi aliquid de nouo emergat. A. & sequent. 526. Eam violasse, vt quis dicatur, quæ requirantur? E. et et seq. 526. *A.* & seq. 527.
Pacem violasse, an dicatur, qui eius, cum quo pacem iniecerit, vxorem, oppressit, aut filiam? G. & seq.527. *A.* & seq.528. Quid si verberauerit? ibidem. Quid si bannitum neci dat? C.et seq. ibidem. Vel fortalitium in confinibus ædificet? G. et seq. ibid. Vel quando promiserit, armatis aditum in eius Regnum denegare, Põtem ædificat? K.ibid.
Pagus quid sit? B. 20. Cui subest? ibidem.
Parentes tenentur alere filios. H.et seq. 157. *A.* et seq. 158. Eorum amor in ipsos maximus, quare? H.157. Non possunt aliqua lege, statuto, nec iuramento iuuari, ne talia præstent alimenta. *A.* & seq. ibidem. *An* procedat, si filius sit emancipatus. D. ibidem. *An* si pater sit hæreticus, et filius inobediens? E. ibidem. *An* filio vxorato, vel filiæ indigno nuptæ? F. & sequ. ibidem. *An* filio religioso, etiam profugo. G. et sequ. ibidem. *An* si pater monachus sit? H.ibidem. *An* nepotibus, et quibus? H. et seq. ibidem. *An* volentibus militare, vel artem exercere? *A.*159. Quid si adsint filij ex primo, & secundo matrimonio? D. 159. Quo loco præstari debent alimenta? B. ibidem. Quid faciendum circa alimenta, si pater neget aliquem esse suum filium: B.& seq.160.
Pater tenentur restituere filios, & quibus? E. & seq.ibid.
Parentes an teneantur emere libros filio pro studio, & conducere magistrum. F. & seq. 160. In quibus studijs, & quo casu? H. ibid. *An* valeat donatio causa studij, k. ibidem. *An* causa studij adstringantur ad alimẽta. *A.*161. Quid si filius habeat bona aduentitia? B.ibid.
Parentes possunt filios impuberes religioni afferre. D. 164. Non autem post. E. et sequ. ibid. Pœna cogentium filios ad Religionem. F. et seq. ibidem.

Parentes circa filiorum matrimonia, & ſponſalia, quod habeant ius. K. 164. A. 165.

Parochi defectus impedit matrimoniũ. k. 56.

Partiarius colonus quis dicatur? C. & ſeq. 228. An dicatur ſocius? E. ibid. Ad quid obligetur? F. & ſequ. ibidẽ. An è ſingulari ſucceſſore expelli poſſit, & quibus in caſibus? *A.* & ſeq. 229. Differentia inter ipſum, & eum, qui nummis colit. E. ibidem. An ei competat remiſſio penſionis ob ſterilitatem: G. & ſeq. ibidem.

Partiarius in aſſignanda domino fructuum medietate, an ſemen deducere poſſit? I. & ſeq. 229. Quid ſi facta fuit fundi venditio? A. & ſequ. 239. Limitatio. B. ibidem.

Partiario ſemen, vel pecunias pro ſeminis emptione ab alio accipiente, an creditor ſeminis, vel pecuniæ præferatur domino ſoli? G. & ſeq. 230.

Partiarius an gabellas ſuper fructibus colligendis impoſitas ſoluere debeat, ſi fundum ſit Eccleſiæ, vel clerici? A. & ſequ. 231. A. & ſeq. 232.

Partiarius paſtor. Vide Paſtores, & Paſtor.

Parſimoniæ exempla. I. & ſeq. 434. A. & ſeq. 435. Quàm laudabilis. I. & ſeq. 435.

Partus ſuppoſitionis accuſatio. B. & ſeq. 123. Quomodo ſuppoſitio probãda? G. & ſeq. 122.

Paſtoritiæ vitæ author, eius excellentia. B. & ſequ. 242. A Chriſto, & præſtantiſſimis viris maximi habita. G. & ſequ. ibidem A. 243.

Paſtores mercenarij qui, & ad quid tenentur? G. & ſequ. ibidem. A. & ſeq. 244. & 249.

Paſtores partiarij, qui dicantur? I. & ſequ. 245. Quando de capitali teneantur, quando non? B. & ſeq. 246. Opiniones diuerſæ. D. & ſeq. ibidẽ. Modi diuerſi partiariorum. A. & ſeq. 247. Pacta, & conuentiones. G. & ſequ. ibidem.

Paſtores partiarij medietate eis non tradita, ſeu vendita, ſi non adſint partus, qui loco demortuorum ſupponantur, ad quid tenentur? *A.* & ſeq. 248. Caſus, & opiniones. D. & ſeq. ibidem. Quid ſeruandum in diuidẽdo? H. & ſeq. ibidem.

Paſtores partiarij, quorum vnus operas, alius pecunias exponit, quomodo in lucro, & amiſſione ſe gerere debeant? A. & ſequent. 449.

Paſtor partiarius quam diligentiam adhibere debeat in communibus animalibus? A. 250. Et ſi aliquod animal perierit, & fortuitum non probet caſum, an teneatur ex culpa? A. et ſeq. 251.

Paſtor cuſtos non ſolùm caſum fortuitum, ſed etiam, quòd ſine culpa euenerit, probare debet, & quando? D. & ſeq. 252. A. 253.

Paſcua, quibus modis ab animalibus ſumantur? F. & ſeq. 266.

Paſcentibus animalibus in fundo alieno, quomodo procedendum per dominum fundi? H. & ſeq. 266. Quid ſi animalia ſint Clericorum? K. ibidem. *A.* & ſeq. 267. Quid pro ſuo damno? D. & ſeq. 267.

Pater filium ſe defendentem, occidens, an puniatur, & quæ pœna parricidij? E. 154.

Pater quomodo ſe gerere debeat in filijs corrigendis? A. 155. *An* vitæ, & necis ius in filios habuerit? I. & ſequen. 162. An hæc poteſtas fuerit correcta? A. & ſeq. 162. In quo caſu liceat filiam occidere? H. 163. Vel filium vendere? *I.* & ſequ. 163. Et quibus requiſitis, & quid hodie? k. 163. A. 164.

Patris conſenſus, vt filiusfamilias agat, quando requiratur? G. & ſequ. 167. Quando non? H. & ſeq. ibidem.

Pater an accuſare, & remittere poſſit pro iniuria illata filio; & quando filij conſenſus requiratur? B. & ſequ. 168. An in alijs cauſis criminalibus. ibidem.

Pater filiumfamilias apud ſe manere

recuſantem cogere poteſt,& per quẽ Iudicem? k. 168. A.169. In quo loco tunc ſint exhibenda alimenta, quis Iudex ſtatuere debet? A. & ſeq. 169.

Patris authoritas in bonis aduentitijs filij. B. & ſequ.169. An filij conſenſus in illis alienandis requiratur. G. & ſequent. ibidem. An poſſit pater bona filij adminiſtrare, in quibus nõ habet vſumfructum? K. 169. A. & ſeq.170.

Patria poteſtas quibus modis ſoluitur? A.& ſequen.172.

Patris, ac matris differentia in dando tutore. B. & ſeq.170.

Patroni conſenſus in rebus eccleſiaſticis alienandis, quando ex honeſtate requiratur? A. & ſeq. 223. Quando ex neceſſitate? D.& ſeq. ibidem. Rationes? F. & ſequ. ibidẽ. A. & ſequ. 224.

Paupertas artiũ genetrix. B. 177. Pauperibus, & infirmis quomodo conſulebatur, & quid tales ſe fingentes patiebantur? D. & ſeq.199.

Pecuniæ effectus. C.& ſeq. 455.

Pecuniæ à ſubdtis extortæ modo iniquo, quæ damna pariant? k.455.

Pecuniariam pœnam, ante ſententiam, an quis ſoluere teneatur? F.282.

Peculium Caſtrenſe, & quaſi Caſtrenſe pleno acquiratur filijs iure? C. 165.

Peculium aduentitium quibus modis acquiratur? E. & ſeq. 165. Quando patri acquiratur quoad vſumfructũ, quando non? G. & ſeq. ibid. Quid de profectitio? B.& ſequ. 166. An profectitia, & aduentitia à filijs alienari poſſint? C.& ſeq. ibidem An accedente patris conſenſu? K. ibidem. A. & ſeq.167.

Pellibus cur veſtiti primi parentes? E. 176.

Penſio non remittitur, ſi negligentia, Agricolæ ager non eſt fertilis? I. & ſequ. 206.A. et ſeq.207.

Perſonæ legitimatio neceſſaria in iudicijs. D. 117.

Perſuaſiones in mulierem æquiparãtur violentiæ. A. & ſeq.39.

Pharmacopæorum neceſſitas. C. & ſeq. 381. Eorum cum medicis ſocietas prohibita: & quomodo? K.381. A. & ſeq. 382.

Pharmacopæa cur medicis vetita? E.& ſeq.382. A. & ſeq.383.

Pharmacopæa quas diuidatur in partes? C.386.

Pharmacopæa qualitèr conueniat caloris cognitio? D. 386. Modus graduum caloris cognoſcendorum. E.& ſeq. ibidem. Qualitèr trituratio, & modo in trituratione obſeruandi? G. & ſeq. ibidem. Qualitèr ſectio, raſio, & limatura, & ad hæc opera inſtrumenta. k. ibidem. Qualitèr liquatio, & diſſolutio, & has inter differentia? A. & ſeq.387.

Pharmacopeæ quàm neceſſaria cognitio vſtionis, cinerefactionis, & calcinationis, & horum differentiæ. C. & ſeq. 387. Item putrefactionis. H. & ſeq. ibidem. Cribationis,& lutionis. k. ibidem. Item peritiæ in macerando, infundendo, & lauando. A. & ſeq. 388. Item in colando, clarificando, deſpumando, filtrando, ac exprimendo? E.& ſeq. 388. Exſiccando? B.391. diſtillando, diſtillationis modis. k.388.A.389.

Pharmacopæus quàm diligentèr ſeruare debet tempora ſimplicium colligendorum? B. & ſeq. 389. Item regionis. K. ibidem. A. 390. Aſpectus Lunæ. ibidem. Quæ ſingulis menſibus colligenda? B. & ſeq. 390. A. 391. In eis exſiccandis, purgandis, ſeligendis, lauandis, conſeruandis, quanta adhibenda eſt cura? C.& ſeq. 391.

Pharmacopœus etiam in minimis ne diſcordet à periti medici iudicio? H.& ſeq. 391. Præcipuè in ſuccedaneis? ibidem. H.396.

Pharmacopæum quam dedeceat auaritia? A. 392. Quamque venena exhibere, vel pocula venenata. B.& ſeq. ibidem. Cui pœnæ ſubijciatur morte

te ſequuta? B. & ſeq. ibid. Vt etiam ſi non ſequatur? C. & ſequent. 392. Quid ſi inſcienter vendiderit venena? I. & ſequ. ibid. A. & ſeq. 393. Venenorum nomina, & qualitates. A. & ſeq. ibidem. Quæ mortifera, quæ non? K. ibidem. A. & ſeq. 395. Eorum effectus. ibidem. Pro vtriuſque pœnæ impoſitæ. I. & ſequent. 395.

Pharmacopęus quam cauere debeat ne corrupta, aut doloſa vendat? B. 396. Aut ab alijs Pharmacopæis monopolium decernat. B. & ſeq. ibidem. Debet deijcere vetuſta. G. 396. Fraudem fugere. F. ibid. Ad pondus diſtribuere. G. ibidem. Purgantia, oppiata, venenoſa, abortiua, ſine Medici licentia non vendat. I. ibidem.

Pharmacopæo quàm neceſſariæ diuitię. D. & ſeq 396.

Pharmacopæis inter multa priuilegia, conceditur, vt anteponantur expreſſis hypothecis, etiam dotis. I. & ſeq. 396. A. & ſeq. 397.

Philtra. Vide pocula amatoria.

Philoſophia prima, an ab Agricultura? H. 190.

Pigmei forma, & qualitates. E. 8.

Piſcari quando licitum, quando prohibitum, & vbi? A. & ſequ. 286. Quãdo prohibitum de nocte, lumine accenſo? D. & ſequ. ibidem. Præſertim Thymnorum piſcatione parata. F. 288.

Piſcantes taxo, vel verbis venenoſis, quibus pœnis teneantur? C. & ſeq. 287. Pragmatica. H. & ſequ. ibid.

Piſcandi varij modi. k. 287. A. & ſequ. 288.

Plantæ ſilueſtres an fuiſſent, ſi Adam nõ peccaſſet, neque corruptioni ſubiectæ? F. & ſeq. 190.

Pocula amatoria exhibens, vt ad amorem quemquam trahat, an dicatur cogere? F. & ſequ. 41. Quibus pœnis ſubiaceat? I. & ſeq. ibidem.

Pontificis decretum in alienãdis rebus eccleſiaſticis, ſi re vera non conſtet de neceſſitate, & vtilitate Eccleſiæ, & indemnitate patroni an valeat? D. & ſeq 225. A. & ſequ. 226. An iuuet præſcriptio in tali caſu? D. & ſequ. ibid. An fructus reſtituendi? A. & ſeq. 227. Catholici Regis mandata circa prædicta. A. & ſeq. 228.

Principiorum rerum omniũ variæ opiniones. H. & ſeq. 410. vſque ad A. & ſeq. 413.

Priuilegia domorum. Vide domorum priuilegia.

Principia chimicæ. Vide chimica principia.

Princeps an teneatur ex facto Ducis? F. & ſeq. 488. A. & ſeq. 489.

Princeps quæ ſeruare in conſilio debeat? & poſt? G. & ſeq. 496. A. & ſeq. 497. Exempla. ibidem.

Principi in exequendis conſilijs qualitèr neceſſaria ſollicitudo? G. & ſequ. 497. A. & ſequ. 498. Exempla. ibid. Quid agere debeat videns conſiliariorum diſcordes mentes? D. & ſeq. ibidem. quo in loco exempla.

Princeps in ciuilibus bellis, an media admittere debeat aliquando? I. & ſequent. 498. ibi exempla. A. & ſeq. 499.

Princeps permittens, vt innocentes belli interficiantur, & eorum ſurripiantur bona, ad quid tenetur? D. & ſeq. 500. An damnis poſſit damna compenſare? K. ibidem. A. & ſequ. 501. A. & ſeq. 502.

Princeps an datam hoſtibus fidem debeat ſeruare? C. & ſeq. 502. A. & ſeq. 503. An etiam pacta, & inducias? D. & ſeq. ibid.

Princeps an infidelibus, & hæreticis fidem debeat ſeruare? E. & ſeq. 503. Exempla, & argumenta. ibidem.

Principi an aliquando liceat infidelium auxilio vti? k. 503. A. & ſequent. 504. Exempla, & limitationes. ibid. A. 505.

Proceſſus chimicus. Vide Chimicus proceſſus.

Proles quem vſque ad menſem poſſit in vtero permanere? F. & ſeq. 119.

Pro-

Prouincia quid ſit? G. 16. Vnde ortum habeat? H. ibidem. Prouinciarum diuiſio de iure canonico? k. ibidem. A. & ſequ. 17. Prouinciarum diuiſio per vſucapionem, præſcriptionem, vel conſuetudinem. B. & ſequen. ibidem.

Prouinciæ non poſſunt vniri, nec eodem nomine inſigniri de iure gentium. H. & ſeq. 16. Aduerſum ciuili de iure. I. & ſequ. ibidem.

Prædia tributaria ſterilia, & fœcunda habens, fœcunda alienans, ſi ſterilibus non ſit ſoluendo, tenetur ſoluere emptor. G. & ſeq. 198.

Penſio ex fundi melioratione non augetur. H. & ſeq....

Pulchritudo nimia mulieris multis ſubeſt incommodis. I. & ſeq. 51. A. & ſequ. 52.

Pudicitiæ definitio. k. 30. Encomia. A. & ſeq. 31.

Pupillaris ſubſtitutio fit à ſolo patre, quod ſi ex matre, vel extraneo fiat, vim retinet fideicommiſſi. C. & ſeq. 170. Pupillaris ſubſtitutionis effectus. H. & ſeq. ibidem.

Pupillus in matura ætate cõſtitutus tenetur ſtare colono, cui ex tutore locata res fuerit, & quare? k. 204. A. 205.

Purificatio. Vide Chimicus proceſſus.

Q

QVadrupes, quando pauperiem feciſſe dicitur, quæ actio in tali caſu conueniat? quæ ad hoc requiruntur? H. & ſequ. 269. Quid ſi animal ſit commodatum? I. & ſeq. ibid. Quando contra animalia, quando in homines datur actio pro damno ab animalibus facto? A. & ſequent. 270.

Quadrupedem dans pro noxa liberatur. 270. Limitatio. E. & ſeq. ibidē.

Quadrupes ob damnum illatum, an poſſit morti dari? G. & ſequen. 270. Quid ſi equo mulam olfaciente, mula frangat Agaſonis crura? K. ibidem.

Quantitas alimentorum, quomodo regulanda? K. 158.

R

RAptoris pœna. F. & ſeq. 38 K. 39. Eorum, qui ſunt rapinæ complices. A. & ſeq. 40.

Raptoris, ſi raptam duxerit in vxorem pœna? D. & ſeq. 40. Quam dotem conſtituere raptæ debet? G. ibidem.

Raptor an adſtringi poſſit, vt cum corrupta matrimonium contrahat, & dotem afferat? H. 40.

Raptori, ſi puella, vel ipſius parentes eam dare in matrimonium recuſent, quid faciendum? H. & ſeq 40. A. 41.

Raptor dum raptam retinet in poteſtate, non poteſt cum ea contrahere matrimonium. k. 40. & k. 56.

Rapta an poſſit raptoris dotis remiſſionem facere, ſi eam ſtupraverit? B. 41. Limitatio. C. ibid. & ſeq.

Rebellionis ſpecies, & quid ſint rebelles? k. 533. A. & ſeq. 534. Quibus ſubiacent pœnis? E. & ſeq ibidem. Qui, & quando rebellis dicatur? G. & ſeq. ibidem. An ei in Principis fauorem admiſſo debeantur bona publicata, arma, & inſignia? I. ibidem. An rebellis vendi poſſit? ibidem. & ſequent.

Reconductio tacita, facta cenſetur eiſdem vinculis, pactis, & qualitatibus, quibus conductio. A. 209. Limitatio. B. ibidem. Non habet vim exequutiuam vigore primi contractus, & iuramenti. C. & ſeq. 209.

Redhibitoria actio. Vide Seruo.

Rebellium filij cur puniantur? D. & ſeq. 51.

Reginiinis defectus in vulnerato. Vide Chirurgi vulnerati ætatem, &c.

Regulares an poſſint milites eſſe? G. & ſeq. 461. A. & ſeq. 462.

Regi in captiuitatem redacto, qui ſuccurrere

currere debeant? I. & ſequent 544. A. 545.
Reipublicæ acceptiones variæ. B. 15. Pro totius imperij ſpatio. ibidem. Pro Romano Imperio. C. ibidem. Pro Vrbe Romana. ibidē. Pro qualibet Ciuitate. D. & ſeq. 15. Etiam pro pagis. E. ibid. E. 16.
Reipublicæ nomine quid veniat in hoc tractatu? E. & ſeq. 15.
Reipublicæ ſpecies vniuerſalis, & particularis quo conſtet? I. et ſeq. 15. Quibus iſta. B. & ſequen. 16.
Reipublicæ Rectores ſanitati ciuium conſulere debent, & medicos honorare. H. & ſequ. 325.
Repreſaliæ quid? earum requiſita. G. & ſeq. 450. A. & ſeq. 451. Quibus concedantur? G. et ſequ. ibidem. Quibus, & contra quos non concedantur? I. & ſeq. 451. A. et ſequen. 452.
Repreſalijs non permiſſis, an liceat bona capi? B. & ſeq. 452.
Ruſticorum priuilegia ex H. 194. vſque ad A. et ſeq. 196.
Ruſticus contumax appellans auditur. H. & ſeq. 195.
Ruſticus vſurarius an eximatur à culpa? k. ibid.
Ruſticus aſſerens, debitum ſoluiſſe, an probare teneatur? K. ibidem. A. 196.

S

SAnitatis neceſſitas, encomia, & bona deſcribuntur. B. & ſequen. 311. Quomodo impediatur ex inobediētia ægroti præceptis medicis? E. & ſeq. 321. A. 322. An teneatur ægrotus parere, ſi medicamenta ſint intolerabilia, vel dura? A. et ſeq. ibid. Non poteſt ægrotus ad ſui libitum catarticis, aut cibis vetitis vti. E. & ſeq. ibidem. An poſſit ſine peccato aquam ſumere? F. 322. Cur non idē in cibis? H. ibidem.
Sanitas impeditur medicorum ignorātia, & quomodo? A. et ſequen. 323. Peſſima morborum natura, quomodo? I. et ſeq. 323. A. et ſeq. 324.
Sanitas impeditur ex defectu fidei, quā habet ægrotus in medicū, & in medicamenta, & quomodo? C. & ſeq. 324. Quanta ſit vis imaginationis? ibidem. Impeditur etiam ob peccata ex homine perpatrata, & quomodo? A. et ſequent. 325. Quid peccator ægrotus facere debeat? F. & ſequ. ibidem.
Salis vires, ac neceſſitates. D. et ſeq. 403.
Seditionis, coniurationis, factionis, ac tyrannidis deſcriptio, & differentiæ. D. et ſeq. 530. I. & ſeq. ibid. Illas ſedare, & eliminare quanti Principis interſit. K. ibidem. A. & ſeq. 531. Quibus modis cauſæ euitandæ? I. & ſeq. 532. A. et ſeq. 533. Exempla. ibidem. An ſapiant læſæ Maieſtatis crimen. E. et ſeq. ibidem. Earum cauſæ ex Ariſtotele. G. ibidem.
Seminis animalis requiſita. C. & ſeq. 8. Habet efficaciam ad membrorum figuram. D. 9.
Seminis quantitas, qualitas, an & quid in ſimilitudine filiorum erga parentes operetur, G. 73. B. et ſeq. 113.
Seminum electio pro Agricultura. I. & ſequ. 190. Seminandi tempora. A. et ſeq. 191.
Seminum conditiones in ſeminando. E. et ſequ. 191.
Seruitus vnde dicatur, quo iure introducta? B. et ſeq. 540. Quid ſit? H. & ſeq. 541. A. & ſeq. 542.
Seruorum miſeriæ. 542. G. et ſeq.
Serui quibus modis acquirantur? B. & ſeq. ibid.
Seruitus rei emphyteuticæ impoſita an teneat? D. 217.
Seruitus realis ruſtica quid ſit? G. 236. Cur dicatur realis, & quare fuerit impoſita? H. 236. Eius variæ ſpecies. k. 236. A. & ſeq. 237.
Seruitus aquæ hauriendę ex iuris interpretatione competit ei, qui ad ciſternam

ſternam iter, aut ad fontem habet. k. 237.
Seruitus aquæ ducendæ per fundum alienum triplex, quæ? A. & ſeq. 23.
Seruitutum realium ruſticorum aliæ ſpecies. G. 238. Quomodo amittantur? H. & ſeq. 238. A. 239.
Seruitutem deberi quomodo probandum, vel cognoſcendum? D. & ſeq. 295.
Seruitus altiùs tollendi. G. et ſeq. 295. Oneris ferendi, & quando locum habet? k. ibid. A. & ſequ. 296.
Seruitus tigni immittendi quid, & an ea ceſſante, propria tignum authoritate poſſit auferri? C. & ſequen. 296. Quid ſi hoc quiſquam agi videt, & non opponitur? G. & ſeq. ibid.
Seruitus ſtillicidij auertēdi quid, & vnde dicatur? & differentiæ ſtillicidiū inter, ac flumen. I. & ſeq. 296. A. & ſequ. 297. An ſeruiens meliorari domus, vel iam collapſa, ſi reædificetur, redeat in priſtinam ſeruitutem? D. & ſeq. 297.
Seruitus ſtillicidij non auertendi, quid? E. et ſeq. 297.
Seruitus altiùs tollendi, vel non quid, & quæ ipſius vtilitas? F. et ſequent. 297. Qui in vſu imponendo huius ſeruitutis dicatur inuitus? k. ibidem. Qui patiens? A. 298. Quomodo, & quid agendum, ſi talis ſeruitus non oſtendatur? Limitatio. B. ibidem. Quomodo dirimendæ controuerſiæ? B. & ſeq. ibidem. quid ſi de nouo feneſtræ aperiantur? D. & ſeq. ibid.
Seruitus proſpectus quid, & quomodo conſtituatur? an tolerabilior altiùs tollendi? E. et ſeq. 298.
Seruitus protecti quid ſit? H. et ſequ. 298. quomodo prohiberi poſſit? B. 299. Differentia inter ſeruitutem protecti, & immiſſi. k. 298. A. 299.
Seruos dominus non poteſt occidere, nec nimis crudeliter verberare: pœnæ contrafacientium, & exemplum. E. et ſeq. 548. E. 549.
Serui quomodo tractandi? I. & ſequ. 548. H. et ſeq. 549. A. & ſeq. 550. Quando, & quomodo puniendi? k. 548. A. & ſequ. 549. A quibus debeant abſtinere domini in ſeruos? E. 550.
Seruo crimen patrante, ad quid teneatur dominus? F. 549.
Serui redimendi, pactitato redemptionis pretio, non licet ſummam augere, & quare? C. & ſeq. 546.
Seruo defuncto, poſt conuentionem redemptionis, litrum, ſeu pretium, an ab hæredibus illius ſoluendum? H. 546.
Seruitio alicuius, an homo libet poſſit ſe perpetuò locare? A. 547. Seruo viro, an redimendo valeat ſe vxor obligare, licet iura in reliquis contrarium diſponant? B. et ſequ. 547.
Seruo pro patre, vel ſe ipſo redimendo, ſi minor obligatur, an teneat obligatio, an competat in integrum reſtitutio? E. & ſeq. 547.
Serui ob fugam, an, quomodo, & quando puniendi? k. 550. A. & ſequ. 551. quid, ſi in bello iuſto capti, fugiant. C. & ſeq. ibidem. An libertas ex fuga vſucapiatur? D. et ſeq. ibid.
Seruum fugitiuum occultantes, quibus ſubijciantur pœnis? B. et ſequ. 551.
Seruorum infidelium proles, an poſſit à domino inuitis parentibus baptizari. F. et ſeq. 551.
Seruorum vota, quæ, quando, & quomodo irritare dominus poſſit? I. & ſeq. 551.
Serui an poſſint cum alijs in his, quæ ſunt de iure naturæ, contrahere? B. & ſeq. 552.
Serui ex illicitis actibus acquirētes, an domino acquirant. H. & ſequ. 552.
Seruo legatum, vel datum an ſit domini? k. 552. C. & ſequ. 553. quid de ludo acquiſitis? A. & ſeq. 553.
Seruus an acquiſita ex parſimonia, ſibi acquirant? k. 553. A. & ſeq. 554.
Seruus inſtitutus hæres, an poſſit præiudicium domino inferre? I. et ſequ. 554. A. & ſeq. 555.

Serui an agere, & conueniri iure ciuili possint? D. sequ. 555. Vel dominos accusare saltem de crimine lęsę Maiestatis? E. & seq. ibid.
Serui an valeant essu milites, vel clerici? G. & seq. 555. Si sacris initientur, an ipsis competat libertas? B. 568.
Serui testari minimè possunt. A. & seq. 556. An testamentum in seruitute factum fauore piæ causæ, aduenientę libertate reuiuiscat? E. & sequ. ibidem.
Seruus, domino petente actum seruitutis, & vxore debitum, cum vni tantùm possit satisfacere, cui partium tenetur. D. & seq. 557.
Seruus an contrahere matrimonium, inuito domino, possit? I. & sequen. 556. A. & seq. 557. Id prohibentes domini, an peccent? B. & seq. ibidem.
Seruus in quibus domino obedire tenetur, in quibus non? A. & sequ. 558.
Seruus, iussu domini delictum patrans, an subsit pœnis? A. & sequen. 559.
Seruorum obsequia in dominos, & libertorum in patronos, an se extendat ad eorum nouercas, & priuignos? D. & sequent. 559.
Seruorum pro redhibitione idem seruandum, quòd in animalium venditione. I. & seq. 559. A. 560.
Seruo vitioso vendito, ad quid tenetur venditor, si emptor de vitio nihil sciat? B. & seq. 560. Quando, quomodo, & quis seruus dicatur vitiosus? H. ibidem. Vitij, & morbi differentiæ. E. ibidem.
Seruorum redhibitio, in quibus specialibus casibus concedatur? A. & seq. 562.
Seruo fanatico, an redhibitoria competat actio, & quis fanaticus dicatur? G. & seq. 562. Quid de impetiginoso, spadone, elingui, muto, tardæ loquelæ? K. 562. A. & sequ. 563. A. & seq. 564. Quid de habente trũcum membrum, luſco, hydrope, balbo, bleſo, latere, vel crure contracto, gutturoso? P. & seq. 564. A. & seq. 565. Quid de serua, quæ ita arcta est, vt pati virum non possit? C. ibid.
Seruo, vt manumitti non possit in fraudem creditorum, quæ requirantur? K. 565. A. et seq. 566.
Seruis dare libertatem cui conceditur, vel prohibetur? B. & seq. 566. Modi varij dandi libertatem. E. & seq. ibid. A. & seq. 567. Inuitis etiam dominis. D. & seq. ibidem. A. & seq. 568. Varijque ibi casus.
Signaturæ herbarum vires habent ad partes corporis curandas, quibus assimilantur? B. & seq. 417. Explicatur proprijs nominibus. ibidem. A. & seq. 418.
Simplicia medicamenta, cui planetæ subijciantur, & modus illa cognoscendi? E. & seq. 418. A. 419.
Similitudo filiorum ex parentum imaginatione. B. 114. Exempla. B. 115.
Sobrietas virginitatem seruat. G. & sequent. 28.
Sorte sua cõtentus nemo est. I. & seq. 2. A. & seq. 3. quare. k. ibidem. A. & seq. 4.
Sortilegijs vtentes, vt ad amorem trahant, ex quo talẽ accipiant pseudodoctrinam, quibus subsint pœnis? A. & seq. 42. quid si tentent non sequuto effectu? D. & seq. ibidem. Exempla. G. & seq. 42.
Sodomia quomodo, & quando diuortium inducat, an vxoris sufficiat cõquestus? H. & seq. 98.
Sola similitudine non probatur filiatio. H. & seq. 115.
Solum, vt pinguescat, quæ requirãtur? H. & seq. 191.
Solutio, & coagulatio in chimico processu quàm spectanda? H. & sequ. 403.
Solutio. Vide Chimicus processus.
Spe matrimonij virginem defloraus, & alteri se coniungens, hac mortua, an ad defloratam redire cogatur? I. 64.
Sponsæ eligendæ qualitas. A. & sequ. 48. Bonæ, & malæ sponsæ effectus. ibidem.

Sponſorum inæqualium mala. C. & ſeq. 48. In quo inęqualitas conſiſtit? k. ibidem.

Sponſam dotis cauſa ducens, quibus ſubiaceat incommodis? A. & ſequ. 49. Quæ ſit vera dos. E. & ſequent. ibidem.

Sponſorum ætas ſi ſit impar, quæ ducit damna? I. & ſeq. 49. A. & ſequ. 50. An talis compenſari imparitas poſſit? C. & ſeq. ibidem. Quæ laudabilis ad contrahendum. F. & ſequent. 50.

Sponſæ pulchritudo. Vide pulchritudo.

Sponſæ deformitas. Vide deformitas.

Sponſalia quid? B. 57. Quare inſtituta? ibidem. Quibus fiant modis? C. ibid. quotuplicia ſint? E. & ſeq. ibidem. quibus ſignis demonſtrantur? G. & ſequ. A. & ſequ. 58.

Sponſaliorum an ſufficiens ſignum ſit anuli miſſio, & qualitèr? H. & ſeq. 57. G. & ſeq. 58. quid ſi anulus ex parentibus detur? A. ibid.

Sponſalia verbis contracta. B. & ſequ. 58. Literis, & an exequutiuam habeant vim? D. & ſequ. ibidem.

Sponſalia externum requirunt conſenſum, & quare? C. & ſeq. 58.

Sponſalia contrahi poſſunt purè. I. 58. Adiecta die. ibid. Quid ſi dies labatur? ibidem. ſub conditione. k. ibid. A. 59. Si conditio ſit conrra matrimonij ſubſtantiam, quid operatur? D. & ſequ. 59. Quid ſi turpis, non autem in matrimonij ſubſtantiam? G. & ſeq. ibid.

Sponſalia ſub honeſta conditione, quæ? I. & ſeq. 59. Contracta ſub conditione, ſi Papa diſpenſauerit, an teneāt? A. 60.

Sponſalia contracta, datis arrhis. B. 60. quando amittātur arrhæ, quando nō? B. & ſeq. 60.

Sponſalia contracta appoſita pœna, an inferant pænam contra recedentem? D. & ſeq. 60. Differentia inter pœnam, & arrham. F. & ſeq. ibidem.

Sponſaliorum intuitu dona data à ſpōſi conſanguineis puellæ, an ſponſæ acquirantur, an ſubſint reſtitutioni ſponſo ſine liberis moriente. H. & ſeq. 60. Diſtinctiones. A. & ſeq. 61. D. & ſequent. ibidem.

Sponſorum alterutro inuito, nullus poteſt cum alia contrahere perſona. I. & ſeq. 61. An contrahens peccet? K. 61. A. 62. Si alteruter contrahere recuſet, an ſit cogendus? B. & ſequ. 62.

Sponſalia de futuro, per copulam, fiunt de præſenti. C. 62. quid poſt Concilium Tridentinum? D. ibid.

Sponſalia cauſant impedimentum publicæ honeſtatis, quando, & vſque ad quem gradum? E. & ſeq. 62.

Sponſorum alterutro ante matrimoniū defuncto, an reſcindatur donatio, ſeu ob ſponſalitia largitas? I. 62. Limitatio. ibidem.

Sponſalia de futuro, an per ſponſalia de præſenti diſſoluantur? k. 62. Limitatio. ibidem. & A. 63. Quid ſi ante Religionis ingreſſum copula præceſſerit? E. & ſequ. 63. Vel ſi poſtea vouit? ibidem.

Sponſalia an diſſoluantur, ſi longinquā petat ſponſus Regionem? G. & ſequent. 63.

Sponſalia an diſſoluantur per corporis, vel animi deformitatem? I. & ſequ. 63. An ſanus volens coniungi poſſit? K. ibidem. Limitatio. A. 64.

Sponſalia per alterutrius ſuperuenientē fornicationem, an diſſoluantur? B. & ſeq. 64. Quid ſi ſponſa fuerit per vim ſtuprata? D. ibidem. quid ſi ſolum oſcula amplexus, & impudici interceſſerint tactus? D. & ſeq. 64.

Sponſalia, an per alterius hæreſim diſſoluantur? E. 64.

Spōſalia mutuo conſenſu ſolui poſſunt, appoſitum etiamſi fuerit iuramentū? F. 64. H. & ſeq. 65.

Sponſalia an diſſoluantur, maximo ſuperueniente ſponſum inter, ac ſponſam odio, vnde timor ex nuptijs homicidij veniat, vel adulterij? &c. K. 64. A. 65. An idem dicendum, ſi co-

copula fuerit ſequuta. B. ibidem.
Sponſalia an diſſoluantur, ſi dotis promiſſæ ſumma non ſolui videatur? C. & ſequ. 65.
Sponſaliorum, ac matrimonij differentiæ. E. & ſeq. 65. Sponſi, & ſponſæ, viri, & vxoris differentia. E. ibidē. An detur extenſio de vno ad aliud. F. ibidem.
Sponſo an competat lucrum dotis? G. 65.
Sponſi quam requirant ætatem, & quare ad matrimonium diuerſam? I. & ſeq. 65. A. & ſeq. 66.
Sponſæ domicilium, quare? B. 66. Ampliatio. ibidem.
Sponſi in fauorabilibus æquiparātur viro, & vxori. F. 66.
Statuti tranſgreſſio quando ſit peccatū. H. & ſeq. 281.
Status hominis variæ formæ. I. & ſeq. 1. A. & ſeq. 2. De quo hic agitur deſcriptio. F. & ſeq. 2. Vnde dicatur? H. 2.
Statum proprium tenendum, prudentia docet. H. & ſequ. 4. Statum mutantium pericula. k. 64. A. 5.
Stratificatio. Vide Chimicus proceſſus.
Status coniugalis initium. C. & ſequ. 46. Ante culpam. ibidem.
Sterquilinium eſt acceſſorium fundi. I. & ſeq. 191.
Stipularum cōbuſtione pingueſcit terra. B. 192. Quare? G. & ſequ. ibidem.
Studij fauore, an bona fideicommiſſa valeant alienari? C. 161.
Sterilitas quæ excuſet à ſolutione penſionis, qualis ſit? C. & ſequent. 211.
Sterilitas cum præcedenti, vel ſubſequenti vbertate, etiam interpolata compenſatur. H. & ſeq. ibidem.
Spuriorum nomine, qui veniant. A. 145. An filij virginis ſtupratæ. B. ibidem. An filij viduæ honeſtæ. ibidem. An filij conſanguineæ. C. ibidem.
Spurij an ſuccedere poſſint? A. & ſeq. 146. k. 148. An eis debeant alimenta afferri, relinqui, vel donari. A. & ſeq. 147. An ſi eis relinquantur, fiſcus ſuccedat? D. 147.
Spurio relinquere volentis exponuntur coniecturæ. G. & ſeq. 147.
Spurij, vt ſuccedere poſſit, auxilia excogitantur. B. & ſeq. 148. Duo veriora. A. & ſeq. 149.
Spuriorum filij, an ſuccedere poſſint? C. 148.
Spuriorum ſpurijs, an relinqui poſſit? G. & ſeq. 150.
Spuriæ domini, an ad aiiquid teneātur vaſſalli? I. 150.
Spuriorum in fauorem ſtatuta, an valeant? k. & ſeq. ibid.
Spurij an habeant ius retractus in bonis, quæ à genitore, vel eius conſanguineis venduntur? C. 151. Quid dicendum in venditis à matre, vel eius conſanguineis? E. ibidem.
Spurij an ſuccedere in feudo poſſint? F. 151. C. 152. An in regno? F. & ſeq. 152.
Spurij an ſepeliri in maiorum ſepulcro poſſint? G. 151. An in genitricis, ipſiuſque maiorum ſepulchro. H. ibid.
Spurij an habere ordines, eccleſiaſticaſque dignitates poſſint. I. & ſeq. 151.
Spurius an eſſe Hieroſolymitanus miles poſſit? A. 152.
Spurij an poſſint Notarij eſſe? D. 152. Eorum teſtimonium. B. ibid.
Spurij, enecantis genitorem pœna. D. 152.
Spurij an materno ſuccedant in feudo? D. ibidem.
Spurii fratres ex diuerſis matribus, an ſibi inuicem ſuccedant? E. 152. An ſi ex eadem matre? F. ibidem. An arma, & inſignia familiæ deferre? H. & ſeq. 152.
Sub alicuius ditione ſubiecti, ſi deficientes tumultum excitent, an eorū pactis fides præſtanda ſit? K. 528. A. & ſeq. 529. An latronibus, piratis, & ſeruis fugitiuis. ibidem. Exempla. C. ibidem. An priuata fides iſtis præſtanda. ibidem.
Subditis, armata manu, ſine auſu publico aliquid patrātibus, an, & in quantū videatur hoc publicè effectum? D. & ſeq. 525.

Subiecti alicui Principi, qui arma non per se gerant, sed alij, qui bellum gerat, auxilium dant, an dicantur pacem frangere? E.& seq.529.
Subditi an possint ex domini delicto puniri? C.451.
Sub emphyteuta alienare volens, quid seruare debet. C. & sequ.215.
Subaudiæ Ducatus ad quam Reipublicæ speciem reducitur? B. & seq. 16.
Suburbia an Ciuitatis contineantur nomine? H.& seq. 17.
Suburbani an ciuium priuilegijs gaudeant? F. & seq. 20.
Successio filiorum legitimorum, & naturalium. F. & seq. 124.
Successor particularis an teneatur aliquando stare colono? D. & seq.202. A.& seq.206.
Successor necessarius debet stare colono, quando locatio durat ad mediũ tempus. H. & sequ. 203. Limitatio. A.204.
Successor locatoris, re ab illo hypothecata,colono stare compellitur. G.& seq.204. Limitatio. I. ibidem. Quid si in cõtractu inalienabilitas promissa. ibidem.
Successor fisci stare colono tenetur: quare? B.& seq.205.
Successor locatoris (fraude cessante) obtenta re, cum pacto de retrouendendo,colono stare debet. D. & seq. 205.
Subconductor non soluens pensionem expellitur. C.& seq.210. An propria authoritate. E.ibidem.
Superficiarij contractus, an ius cesset superficie ædificata destruenda. B.& seq.305.
Suppositio partus. Vide partus suppositio.
Superbiæ damna, & auaritiæ. D. & sequent.4.
Sutoria ars à quo primùm inuenta. H.176. & H.179. Cur Mineruæ attributa? I. & sequ. 176. Eius dignitas. I. 179.
Sutor, & Sartor veste deformata ad quid tenentur? k. 180. An domino non soluente mercedem, possit vestẽ retinere? A. & seq. 180.
Sartoris fragmenta an emi iustè possint? C. & seq.ibidem.
Sutores vestes in properis sponsalibus die festo scientes, an peccent? A. 184.
Syracusis prohibitus vestium luxus. H. 185.

T

TAurorum agitatio, seu ludus. A. & seq. 278.
Temperantiæ virtus in medio consistit. D. & sequ.54. A. & sequ.55.
Templorum in ædificatione quid seruandum? I.& sequ.293.A.294.
Terra, vt pingueſcat, quæ requirãtur? H.& seq. 191. Fimo reuiuiscit. A. 192.
Terra ante sationis tempus aranda, & quare e K.& sequen. 192. A. & seq. 193.
Terram rerum omnium principium asserentes. G. & sequent.411.
Tregua quid sit? D.519. Quid induciæ? E. & sequ.ibidem.
Treguæ induciarum, & in pacis capitulationibus faciendis quid seruandum? G.& seq. 519.
Turcarũ Imperator quanti faciat Agriculturam? H. & seq. 196.
Tutore locante, pupillus maturæ ætatis stare colono debet:quare?K.204. A.209.
Testibus orbatus, an ius debitum petendi habeat? F. 68.

V

VAccarum domini quibus priuilegijs fruantur? A. & sequ. 272.
Vaccæ. Vide Boues.
Vallum turribus necessarium. I.291.
Van-Helmõtij hallucinationes,in deferenda hominis definitione, detegun-

tur. H.& ſeq.9. G.& ſequ. 10. A. & ſeq.11. vſque ad E. 12. Et circa hominis generationem ante lapſum. B. & ſeq. 46.

Vaſſalli an ad aliquid ſpurię domini teneantur? I.150.

Vaſſalli tenentur bellica præſtare domino auxilia; hinc non auxiliantium pœnæ. E. & ſequ. 511. An dentur caſus, in quibus excuſentur? K. ibidem. A. & ſequ. 512. An teneantur, ſi ſuperior ſit vel excommunicatus, vel bannitus? D.ibidem. Quid ſi ſint duo domini? F. et ſeq. ibidem. Caſus. I. et ſeq. ibidem.

Vaſſallis an ius ſit, ſi dominus vendat pagum, ſeu ciuitatem,illius redimēdi? F. & ſeq. 547.

Vaſſallo an aliquando liceat cum inimico domini amicitiam habere? *A.* et ſeq. 513. Vel pro eo fideiubere, aut epiſtolas recipere? K.ibidem. *A.* & ſeq. 514.

Vecturinus fugiente conductore,cum animali,ad quid teneatur? H.255.

Venatio cur adinuenta? D. et ſequen. 275.An poſſit à Principe prohiberi? I. & ſequent. ibidem. An eam prohibentes peccent? *A.*& ſeq.276.Limitatio. D.& ſequen. ibidem. F. & ſequ. 284. Eius tempus prohibitum. G.et ſeq. 276. G.& ſeq.281.In quibus prohibetur locis? I. & ſeq. 276. A. & ſequent.277. E. et ſequ. 281.

Venationis prohibendæ facultas, quomodo acquiratur? D. & ſequ. 277. Quid faciendum, ne talis prohibitio introducatur? G.ibidem.

Venatorum ſtatus quotuplex? H.& ſeq. 277. Venatio quotuplex. D. 278. Quæ ipſius inter ſpecies nobilior? D. & ſeq. ibidem. Eius bona. E.& ſequent. ibidem. Mala. k. 278. A. et ſeq. 279.

Venatio clericis prohibita. k.279. A.et ſeq.280.

Venari die feſto an liceat? G. et ſequ. ibidem.

Venandi modus in maxima quantitate prohibitus. D. 281. Et num venari contra ſtatutum, prohibens venationem ſit peccatum mortale?H.& ſeq. 281. A.et ſeq.282.

Venatione illicita capta animalia, cui applicanda? G. et ſeq.282.A. et ſeq. 283.

Venans in loco prohibito an poſſit retineri, donec rem reſtituat, C.et ſeq. 283.

Venator an ſua faciat animalia capta, quæ ex locis egrediuntur, in quibus prohibita eſt venatio, & an poſſit accuſari? F. & ſeq.283. Et ibi diſtinctio. A. & ſeq.284.

Venator, qui in alieno laqueo animal inuenit, an faciat ſuum? C. 284.

Venator parans foueas, quando pœnas incurrat,& quas. D.& ſequent.284.

Venatores, qui damna fecerunt in alienis pratis, an peccent, ad quid tenentur, & quot incurrere peccata poſſunt. K. 284.A.& ſeq.285.

Venatica animalia recipientes, quando furtum committant? E. & ſequ. 285.

Venditor animalium tenetur,defectus, & morbos patefacere,& contrarium faciens, ad quid tenetur? C.266.Limitationes. I.& ſeq.260.Talium defectuum, & morborum diſtinctio.B. 261. Quid ſi ſit celatum vitium. F.& ſeq. ibidem. Quid ſi poſt triduum animal moriatur? I. et ſequen. 261. B. et ſequ. 262. Cuius iudicio ſtandum in tali caſu? B. & ſequen.262.

Vendito equo ſine lingua, an competat redhibitio? I. 262. Quid ſi ſit caſtratus? k. ibidem Quid de mulo caſtrato? ibid.. & A. 263. Quid de luſco? B.& ſeq. 263. quid de noctilupo? E. ibidem. de claudo.F.& ſequ.ibidem. de varicoſo, quid varix? H. ibidem. quid de equa ita arcta, vt non poſſit ſemen recipere? I.& ſeq. 263. quid de clauo, & quid clauus? K.ibidem. *A.* & ſeq. 264. quid de polypoſo, & quid polypus? B. 264. Quid de podagrico, & quomodo cognoſcatur? C.& ſeq. 264. quid ſi bulſoſus, vel pulminoſus?E.et ſeq. ibidē. quid

de

de mula, quæ transiungi non poteſt? G. et ſeq. ibidem.
Vendito equo, ſi denegentur ornamenta, an competat redhibitio, & quid talia ornamenta? I. & ſeq. 264.
Vendita equa, quando venditus cenſeatur pullus? A. 265.
Venditor, transferens animalia vendenda de vno territorio ad aliud, quid debeat ſeruare? A. et ſeq. 266.
Venenorum differentiæ, & qualitates. H. et ſequent. 394.
Veſte muliebri vir, & virili mulier non poſſunt vti, nec ſacris. E. 180.
Veſtis debitoris non ſubiacet obligationi. F. & ſeq. 180. Nec cenſetur hypothecata pro loerio. H. ibidem. An contineatur ſub appellatione alimentorum, & idem de calceis. K. ibidem.
Veſtes ſingulis annis debitæ, quo anni tempore, & cuius qualitatis fieri debent. B. & ſeq. 181.
Veſtes prætereuntiũ deturpans ad quid tenetur? D. 181. Quid ad talem inducẽdam obligationem requiratur? E. et ſequ. ibid.
Veſtium nomine, quæ veniant. H. et ſeq. 181. A. 182.
Veſtes lugubres vxoris ad ſecundas nuptias accedentis, an hæredibus debeantur? D. & ſeq. 182.
Veſtes rectoribus datæ ex publico ære, in aduentu Principis poſt ingreſſum cuius ſint. B. & ſeq. 182.
Veſtes, & iocalia à ſponſo, & eius conſanguineis miſſæ ſponſæ, cuius ſint. F. et ſeq. 182. Coniecturæ cuius ſint ſimilia miſſa? G. ibid.
Veſtium luxus poteſt ab Eccleſiaſticis Prælatis prohiberi. B. & ſequ. 184. Eſt caſus mixti fori. E. ibid. Exempla prohibitionis talis luxus. H. et ſeq. 185. Quæ huiuſmodi luxus pariat damna. D. et ſequ. 186. A. & ſequ. 187.
Violentia impedit matrimonium. E. & ſeq. 56.
Victori ſi tradantur ciuitates, & arces obſeſſæ, an dicantur inci dere in læſæ Maieſtatis crimen. E. et ſeq. 508. A. & ſequ. 109. Quæ facienda, & rectoribus non imputetur deditio. E. & ſeq. ibid.. A. et ſeq. 510.
Villicus vnde dicatur? C. & ſequ. 20. Eius conditiones. D. & ſeq. 206.
Virgiuitatis excellentia. F. et ſequ. 27. A. et ſeq. 28. quid ea ſit. F. 28. quomodo conſeruatur. G. & ſeq. 28. G. & ſeq. 29. A. & ſeq. 30. H. & ſequ. ibidem.
Virginibus, & mulieribus, quæ damna cauſet vini vſus? B. & ſequen. 29. Exempla. C. & ſeq. ibidem.
Virginitas ex violentia non amittitur. B. & ſeq. 31. Niſi voluntas aſſentiatur. E. & ſeq. 31. Exempla. F. ibid.
Virginitas mente, quomodo deperditur? A. & ſeq. 32. Pulchra ad Virgines admonitio. F. & ſeq. 30.
Virginitas corpore, quomodo deperdatur. D. & ſeq. 32.
Virginitatem affirmanti deploratam, an mulieri ſtandum ex iuramento? H. 32.
Virgo aliqua poteſt eſſe mente, & non corpore, corpore, & non mente. E. 32.
Virginitatis corruptæ ſigna. k. ibidem. A. & ſeq. 33. Vide corruptæ virginitatis ſigna.
Virginitas quibus modis deturpetur? E. & ſeq. 37.
Virginem ſponte conſentientem deflorans, quibus ſubiaceat pœnis? F. 37. Pœna eſt mixti fori. H. ibidẽ. An ei debeatur dos à ſtupratore? I. & ſeq. ibidem. B. & ſeq. 38. An talis defloratio ſit ſtuprum? A. 38. E. ibid.
Virginem deflorans vi, qua tenetur pœna? G. & ſeq. 38. Vis duplex. ibidẽ. Quid ſi blanditijs, & promiſſionibus defloravit? K. 38. A. 39. Quid ſi vi virginem ſeruam defloravit? H. & ſeq. 38.
Virginis pronitas ad Venerem. C. & ſeq. 39.
Vitrici priuignis minùs, quàm nouercæ ſuſpecti. F. 159.
Vim vi repellere, quomodo licet? F. & ſeq. 440.

Vir non debet grauiter vxorem verberare. E. et ſeq. 90. Quàm melius nulla dare verbera. H. et ſequ. ibidem. A. & ſeq. 91.
Viri ſæuitèr vxorem verberantis pœna. A. et ſeq. 91. Limitatio. D. et ſequ. ibidem.
Viro quid faciendum, vxore cum adultero inuenta? k. 91. A. & ſeq. 92.
Vir innocentem occidens vxorem, vt parricida punitur, nec dotis conſequitur lucrum, D. et ſeq. 92. Antiphatum debet hæredibus reſtituere. E. ibid.
Vir vxorem à domo eijciens, an ad eius teneantur alimenta? F. 92. Si eiecta adulterauerit, an viro competat dotis lucrum? G. ibidem. Ampliatio. H. & ſequ. ibidem. Quid ſi ob adulterium fuerit eiecta? I. & ſeq. ibid.
Vir vxoris vota, quæ irritare, & quomodo poteſt, & quando irritando peccet? G. & ſequ. 93. A. & ſeq. 94.
Vir quo caſu poſſit vxorem carcerare, vel lenitèr punire? F. et ſequen. 94. An vi eam comprimere poſſit. k. ibid.
Vir bonorum dotalium, quando eſt dominus, quando vſufructuarius? D & ſeq. 95. A. et ſeq. 96.
Vir an poſſit ſolus, in iure patronatus vxoris, præſentare? D. 96.
Viri ſæuitia, cauſa diuortij, quomodo, & quando? H. & ſequent. 97. A. & ſeq. 98.
Vir adulteram vxorem agnoſcens, & è domo non expellens, an beneficium perdat, dotem lucrandi? F. et ſequ. 103.
Viri hæredibus, an aliquando lucrum dotis vxoris adulteræ, vel ante viri mortem, vel in viduitate competat? I. et ſequ. 103.
Vir ad dotes reſtituendas, quando citra vires compelli poſſit, quando nō? D. & ſeq. 104. Quid ſi beneficio renunciauerit? F. et ſequent. ibid. Vel ad ſecundas conuolauerit nuptias? H. ibid. Limitatio. ibid.
Vitij, & morbi differentiæ. D. & ſequ. 561.
Vocabulorum examen perneceſſarium. D. et ſeq. 1.
Votum quale impedit matrimonium? C. 56.
Vrbis, & Ciuitatis differentiæ. k. 17.
Vngues. Vide Capilli.
Vſusfructus in donatione propter ſacros ordines, an poſſit retineri à Patre? D. & ſeq. 162.
Vſufructuarius, abutens proprietate rei, perdit vſumfructum. C. 212.
Vſuarius ouium an habeat ius ad agrũ ſtercorandum? k. 191.
Vulneratus, vulnerans. Vide Chirurgi vulnerati ętatem.
Vxor, locationi à marito factæ, ſtare debet. k. 205.
Vxor an teneatur ſequi mutationes viri? D. & ſeq. 66. Limitationes. ibid. F. et ſeq. 88.
Vxor immediatè poſt coitum cum viro, ſi ipſa non ſeminauit, an poſſit ſine peccato ſe manibus perfricare? A. & ſeq. 73.
Vxorum multitudo prohibita. F. et ſeq. 77. Pœnæ. ibid. & A. & ſeq. 88.
Vxor domo egredi non debet. K. 85. A. & ſequ. 86. Nec cum malis conuerſari. C. & ſeq. 86. Debet rerum familiarium curam habere. G. et ſeq. 86. A. & ſequ. 87.
Vxor debet obſequia præſtare viro, & quomodo? D. et ſequ. 87.
Vxor, quæ acquirit arte fabrili, an ſibi acquirat, an verò marito? I. & ſeq. 87. A. 88. H. 96.
Vxor nobilis à quibus ſeruitijs ſit immunis? B. & ſeq. 88.
Vxori non afferenti dotem, an maritus dare alimenta cogatur? I. 88. A. 89. A. & ſeq. 93. A. et ſeq. 94. An medicamenta? k. 88.
Vxor, contrahens ſine mariti conſenſu, ſuam ad vtilitatem an vim cõtractui indat? F. & ſeq. 95. An poſſit cum authorizante contrahere. H. et ſeq. ibidem.
Vxor an facere eleemoſynas poſſit, ſine viri licentia? E. & ſeq. 96.
Vxoris dos, in quibus caſibus propter adul-

adulterium acquiratur marito, in quibus non? F. & ſeq. 104. Amplia-tiones. I. & ſeq. ibidem. A. et ſeq. 103.

Vxoris tactus, & oſcula cum viro alieno, an ſint cauſa amiſſionis dotis? C. & ſeq. 103. An pergens ad publica ſpectacula, vel de nocte, ſine viri conſenſu, perdat? E. 103.

Z

ZElotypia quid? H. & ſeq. 82. Eius mali effectus. B. & ſeq. ibidem. A. & ſeq. 83. Exempla. ibidem. Eius origo. B. & ſeq. 83.

Zeleuci lex, in ęgrotum vinum potante, medico prohibente. A. & ſeq. 321.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google